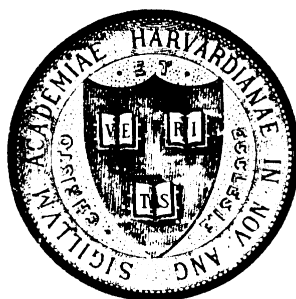

ANDOVER-HARVARD LIBRARY
AH 4CL9 U

SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG
VE
RI
TAS

DE GELIJKENISSEN

VAN DEN

ZALIGMAKER.

Al deze dingen heeft JEZUS tot de scharen gesproken door Gelijkenissen, — opdat vervuld zoude worden, wat gesproken is door den Profeet, zeggende: „Ik zal mijnen mond open doen door Gelijkenissen; ik zal voort brengen dingen, die verborgen waren van de grondlegging der wereld."

Psalm LXXVIII : 2. *Matth.* XIII : 34, 35.

DE GELIJKENISSEN

VAN

den Zaligmaker;

DOOR

Cornelis Eliza
C. E. VAN KOETSVELD.

1st ed. 1854 –

Nieuwe Uitgave.

EERSTE DEEL.

HET KONINGRIJK DER HEMELEN.

SCHOONHOVEN,

S. E. VAN NOOTEN & ZOON.

1869.

Divinity School.

PLAN VAN DIT WERK.

Wie kent niet de schoone Gelijkenissen van den Zaligmaker? Reeds toen wij als kinderen onze eerste kennis maakten met het evangelie, als *onzen eenigen troost in leven en in sterven*, hebben wij geweend, — ook tranen van vreugde en dankbaarheid! — met den verloren' zoon, en zijn diep getroffen geworden door de menschlievendheid van den barmhartigen Samaritaan. Het beeld van den armen LAZARUS heeft zich onuitwischbaar in onze zielen geprent, als dat van de diepste ellende des menschelijken levens; en terwijl wij met den rijken man, *zijnde in de pijne*, naauwelijks medelijden konden hebben, juichten wij de Engelen toe, die LAZARUS *droegen in* ABRAHAMS *schoot*. Van den biddenden Farizeër hebben wij ons met verontwaardiging afgewend, en verheugd in de aanneming van den boetvaardigen Tollenaar. Zoo leefden wij met en in die bekende BEELDEN, eer wij ze regt kenden als *Gelijkenissen*, en vonden ze reeds onuitsprekelijk schoon, toen wij van die schoonheid ons nog geene rekenschap geven konden. — Eerst later begonnen ons de eigenlijk gezegde ZINNEBEELDEN belang in te boezemen, als waarin de waarheid dieper schuilde en waarvan de toepassing verder te zoeken was. Maar zoo dra wij die gevonden hadden, en de «verborgenheden van het Koningrijk der hemelen" begonnen te verstaan, verkreeg ook de natuur voor ons eene nieuwe taal. Tarwe en onkruid, mosterdzaad en zuurdeeg, wijnstok en vijgeboom spraken tot ons van *de dingen*, *die het koningrijk Gods aangaan*; terwijl eindelijk ook de geschiedkundige gang van het godsrijk, in de *genoodigden tot het gastmaal* b. v. en de *booze landlieden*, ons helderder werd, en de toekomst van dat koningrijk der hemelen, in de *tien maagden* en de *talenten*, in groote trekken ons voor oogen stond. Toen wij zoo doende eens den sleutel der evangelische beeldspraak gevonden hadden, werd ons langzamerhand nog menige andere Gelijkenis of leenspreuk van den Zaligmaker duidelijk, en telkens verraste ons het aanschouwelijke van 's Heilands voorstelling, die, zoo eenig en onnavolgbaar, de hoogste verhevenheid en den diepsten rijkdom vereenigt met echt kinderlijke eenvoudigheid.

Eenmaal opgetreden, om het woord van God ook den onkundigste, helaas! ook den onverschilligste te prediken, ondervond ik eerst regt, hoe moeijelijk het is, — nog niet zoo zeer, eene wel geordende rede zamen te stellen en gewigtige waarheden met kennis van zaken te behandelen, maar — altijd en allen op te wekken, te boeijen, ingenomenheid met de waarheid te gelijk met een helder begrip daarvan te doen geboren worden in mijne hoorders. O wat die taak mij dikwijls dagen van peinzend nadenken, uren van stil gebed heeft gekost! Maar dan viel mijn oog weder op hem, die *tot de scharen het woord sprak door Gelijkenissen, naar dat zij 't hooren konden, omdat het harte dezes volks was zwaar geworden.* (*Mark.* IV : 33; *Matth.* XIII : 15.) En ik bemerkte, dat zoo dra ik slechts verhalen, schilderen, voorstellen kon; zoo dra de afgetrokken waarheid voor mijne hoorders zigtbaar werd en leefde in die beelden; — het oor geopend en het oog belangstellend op mij gerigt was. En zoo verkregen de Gelijkenissen, die mij door eigen herinnering, als eene eerste kennismaking met het evangelie, reeds zoo dierbaar waren, voor mij eene dubbele waarde.

De rigting van 't vrije onderzoek onzer eeuw, op het gebied der christelijke waarheid, deed mij die kostbare erfenis van den Zoon des menschen nog uit een ander oogpunt beschouwen en hoog schatten. Vroeger werd de Bijbel, als geheel *door den Heiligen Geest ingegeven*, het wetboek (het *Code*, wanneer ik 't zoo mag uitdrukken,) der kerk geacht. Er bleef dus niets te doen over, dan uit sterk sprekende bijbelplaatsen een kerkelijk leerstelsel op te bouwen, waar dan de overige inhoud van den Bijbel zich gemakkelijk aan sloot, — of ook wel, met moeite zich moest aansluiten! — Maar in den laatsten tijd is van dit eeuwenheugend gebouw de eene steen vóór en de andere na weg gebroken. En terwijl onder de hand der stoutste afbrekers gansch de Bijbel in volkssagen scheen uit een te vallen, hebben zelfs de strengste behoudsmannen, mits zij wetenschappelijk gevormd zijn, zich van die letterlijke ingeving (*theopneustie*), meer dan zij soms zelve bekennen willen, laten afdingen. Om nu daar tegenover voor onzen «diep bewogenen" tijd een vast rustpunt te zoeken, heeft men in de laatste jaren, bepaaldelijk ook in ons vaderland, den *persoon* des Zaligmakers en 't *geloof in hem*, veel meer dan vroeger, op den voorgrond gesteld. Maar hoe zeer ik hiermede ook instemde, van den beginne af vreesde ik het overdrijven van deze rigting. Daardoor toch kon ligt de apostolische (bepaaldelijk Paulinische) leer, vroeger de ijzeren wet der kerk, zoo wel als de openbaring des Ouden Verbonds, te veel op den achtergrond worden geschoven. Ja! door alles op den PERSOON des Zaligmakers terug te brengen, liep men gevaar, om eindelijk te vergeten of te ontkennen, dat hij toch ook eene LEER had verkondigd, en wel *niet* als *de zijne, maar als Desgenen, die hem gezonden had.* 1)

En toen nu in de allerlaatste jaren het denkbeeld van eene christelijke *leer* weder meer op den voorgrond trad, scheen dit alleen te zijn, om daaraan alle *gezag* te ontnemen. Het *naturalisme* van onzen tijd, hoe ver nog van 't gemeene *materialisme* verwijderd, kan toch moeijelijk iets anders voor waarheid erkennen, dan wat uit den mensch zelven en de natuur, die hem omgeeft, is af te leiden. Schijnt er vroeger iets bovennatuurlijks en bovenmenschelijks te hebben plaats gehad, dan kan dit alleen *schijn* wezen. En zoo valt vóór en na weder ieder bolwerk der openbaring onder den moker der kritiek. Maar waar JEZUS' opstanding zelfs eene onzekere overleve-

---

1) Mij is tegen geworpen, dat διδαχὴ, *Joh.* VII : 16, niet *leer* beteekent, maar *onderwijs.* Ik zie echter tusschen die beide niet zoo veel verschil, mits men bij leer niet aan onze vast geslotene leerstelsels denke. Men gebruikt het woord onderwijs, òf van den vorm, òf van den inhoud. De laatste zal toch hier wel bedoeld zijn; want welken zin zou het hebben: „De wijze, waarop ik leer, is de mijne niet?"

ring wordt, hoe kunnen dáár JEZUS' gesprekken en redevoeringen, ja! geheel zijn evangelie ongeschonden blijven? — Op een christelijk standpunt kan men dan alleen nog zeggen, dat JEZUS den eersten schok tot eene nieuwe denkwijze gegeven, den eersten hoeksteen tot eene wereldgodsdienst gelegd heeft. En op het Joodsche verklaart men eenvoudig Rabbi JEZUS voor den man, die aan de wereld de wijsheid der Rabbijnen schonk..... Waarlijk! nog van CHRISTUS en christendom te spreken, wordt op die wijze eene bittere spotternij.

Te midden van al die beweging in 't godsdienstig leven en op theologisch gebied, sloeg ik telkens weder een' kalmen blik op mijne geliefde Gelijkenissen, en werd de wensch meer dan ooit in mij levendig, om ook een' diepen blik daar *in* te slaan. Wat men toch denken moge van den min of meer vrijen vorm, waarin de woorden van den Zaligmaker tot ons gekomen zijn, hier vinden wij zeker het meest *authentieke* gedeelte van zijn onderwijs. Tot het bewaren van elke letter zijner gezegden, zou wel eene bijzondere goddelijke ingeving zijn noodig geweest; en deze wordt door velen thans betwijfeld, door anderen tot de waarheid zelve beperkt, door velen ook geheel geloochend. Maar in de Gelijkenissen hebben wij eene galerij van beelden, die wel ongeschonden bewaard moesten blijven, zoo zij niet geheel werden uitgewischt. En juist in die beelden is een groot, een zeer groot gedeelte van JEZUS' eigenlijke leer, zoo wel zijn openbaar als bijzonder onderwijs, begrepen.

Zoo vestigde zich meer en meer in mij de wensch, om niet alleen deze en gene Gelijkenis te bestuderen en te verklaren, maar om die alle zamen te vatten, als het hoofdbegrip van JEZUS' leer, waarbij zijn eigen persoon tevens genoeg op den voorgrond staat, om dien daarvan nooit geheel af te scheiden, terwijl ook andere gezegden van den Zaligmaker zich gereedelijk daar aansluiten. Zonderling, dat het bijna een nieuw denkbeeld heeten mag, eene volledige en goed geordende voorstelling der christelijke waarheid, uit den eigen' mond van CHRISTUS, en nog zonder de Commentaren zijner Apostelen, bij een te zamelen. Een nieuw denkbeeld bijna, — nadat men sedert achttien eeuwen twist over de christelijke leer, en daar over boeken genoeg schreef, om 't Galileesche meer te dempen! — Was het, omdat in de eenvoudigheid van de woorden des Zaligmakers hunne diepte zoo gemakkelijk werd miskend? Of omdat de wetenschap der nieuwe wereld, in de Grieksche scholen geboren, zich gemakkelijker aan den eersten dogmaticus der christelijke kerk, den grooten PAULUS, aansloot? — Maar zoo veel te meer kwam het mij dan noodig voor, in onze eeuw, nu men elkander verlegen begint aan te zien bij de vraag: «Wat is eigenlijk het christendom?" daarop nog eens terug te komen; en het te doen met al den ernst, beide des geloofs en der wetenschap. Wat JEZUS van *Nazaret* eigenlijk heeft gewild en geleerd, dat staat in de beeldspraak van het evangelie, die met hem begint en met hem ophoudt, zoo getrouw geboekt en zoo scherp geteekend, als het leven en de verwachting der aloude Egyptenaren in de hieroglyphen, die hunne graven overdekken. Ook dan zelfs, wanneer wij moesten bekennen, — en zoo ver is het, God dank, nog niet gekomen! — dat de oorsprong onzer Evangelieën geheel onbekend en hun inhoud alleen onzekere overlevering was; ook dan nog bestaat er een onuitwischbaar «Evangelie in beelden," beginnende met den Zaaijer, en besloten door het Avondmaal, dat in zekeren zin de laatste en schoonste Parabel is.

Toch moest ik, bij de uitvoering van dit mijn plan, hoe langs zoo eenzamer mijnen weg vervolgen, en stond daarop ten laatste geheel alleen. Want zijn de afzonderlijke Gelijkenissen zeer dikwijls behandeld (en nog meer mishandeld!) geworden, en is er enkele malen eene *Verzameling* van gegeven; een eigenlijk en volledig geheel, uit de Gelijkenissen zamen gesteld en daarbij op de hoogte der wetenschap, was mij niet bekend. — Slechts de jongste tijd, nadat ik reeds mijn

plan had gevormd en aan de uitvoering was begonnen, heeft er in het buitenland enkele zwakke proeven van opgeleverd; zwak in mijn oog althans, omdat zij nog te veel het stelsel der oudere Dogmatiek volgen. — En zelfs die «Verzamelingen van Gelijkenissen" zijn veel minder in getal, dan men vooraf zou vermoed hebben. In ons vaderland bij voorbeeld, zoo overrijk in godgeleerde en vooral stichtelijke lektuur, is maar eenmaal eene oorspronkelijke behandeling der Parabelen uitgegeven. Dit werk is echter reeds anderhalve eeuw oud, onvolledig, en — strikt genomen — nog niet eens oorspronkelijk, daar het slechts de vertaling der Latijnsche collegien van VITRINGA door D'OUTREIN bevat. Wat verder onze literatuur oplevert, — eenige populaire of kindergeschriften daar gelaten, — bepaalt zich tot drie vertalingen uit het Hoogduitsch: van BAUER, EWALD en LISCO. Het eerste is hoogst oppervlakkig; het laatste en nieuwste is eene rijke, maar onoordeelkundige compilatie; en het werk van EWALD, — schoon altijd nog verre weg het beste van dien aard, — heeft te weinig wetenschappelijke waarde, en is nu ook reeds veel te oud, om in zoo groote behoefte te voorzien. En wat eindelijk de rijke en overrijke schat van Leerredenen op dit gebied heeft geleverd, is betrekkelijk even arm. Het belangrijkste zijn de *Nagelatene Leerredenen* van M. STUART (1827), waarvan ruim zestig over de Gelijkenissen van den Zaligmaker handelen. Maar ook deze, hoe voortreffelijk ook, zijn niet anders dan eene *Verzameling*. Had STUART zelf de uitgave bezorgd, denkelijk had hij die wel naar eenig bepaald plan geordend. — Overigens spreekt het wel van zelf, dat al het gezegde aan het geen over afzonderlijke Gelijkenissen geschreven is, of in de behandeling van JEZUS' leer en leven door VAN DER PALM, OOSTERZEE, MEYBOOM en anderen voorkomt, niets van zijne waarde ontneemt.

Ik ging dan mijn' eigen' weg, en zamelde jaren lang, telkens in verband met mijne openbare prediking, de vruchten mijner studie op dit rijke veld bij een. Eindelijk besloot ik, daarvan een geheel te maken, waaraan ten minste alle zorg zou besteed worden, die mij mogelijk was. Ik hoopte, zoo doende althans eenen grondslag te leggen, waarop anderen later kunnen voort bouwen; en zal dan ten minste de zelfvoldoening smaken, dat ik de aandacht op nieuw gevestigd heb op de *volheid van genade en waarheid*, vervat in 't eigen woord van hem, die sprak, *zoo als nooit iemand gesproken heeft.* (Joh. VII: 46.)

Het eerste bezwaar, waarop ik stuitte, was de bepaling van het getal der Gelijkenissen. Iedere poging, om in weinige en duidelijke woorden den aard en het kenmerkend karakter der Parabelen uit te drukken, bewijst slechts, hoe moeijelijk het is, daarvan eene juiste definitie te geven, daar zij bij geene twee schrijvers even eens luidt, en dan nog geene der gegevene bepalingen past op alles, wat in 't Evangelie zelf *Parabel* genoemd wordt. Ik besloot dus, ten einde zoo veel mogelijk een *volledig* geheel te geven, tot eene vrij ruime opvatting van het woord. Maar hieromtrent zal ik mij, in de *Algemeene Inleiding*, nader moeten verklaren. — Toen ik dan het begrip van Parabel voor mij zelven eenigzins nader had bepaald en ongeveer het getal berekend, volgde er een tweede bezwaar: de rangschikking. Zou ik hierin de volgorde der evangelisten tot leiddraad kiezen? Maar dit zou zijn: «Wanorde van denkbeelden door orde van den tekst." Hoogstens ware zulk een slaafsch volgen van den Bijbeltekst voor een Uitlegkundig Handboek aan te bevelen. — Naar tijdorde dan? Maar het is genoeg bekend, hoe onzeker die altijd blijft. — De keuze bleef mij dus geheel vrij, en keus baart moeite. Eindelijk besliste ik mij; en, op de nadere uitwerking na, is mijn ontwerp geheel en al het zelfde gebleven, dat ik bij den aanvang van mijn werk bekend maakte. Tot algemeen leidend denkbeeld nam ik daarbij de twee woorden, waarin JEZUS zelf het karakter zijner leer heeft uitgedrukt, en die hij vereenigde in zijne laatste profetie, bevel en voorspelling tevens: «*Dit* EVAN-

GELIE *des* KONINGRIJKS *zal in de geheele wereld gepredikt worden, tot eene getuigenis allen volken.*" (*Matth.* XXIV : 14.) — Wat toch is het, dat JEZUS telkens noemt als den inhoud zijner Gelijkenissen? Het Koningrijk der hemelen. En wat is de aankondiging daarvan in zijnen mond? Wat wil hij, dat de prediking zijner apostelen zijn zal? Eene blijde boodschap, een Evangelie. En zoo ontvangt de lezer in dit Deel «de Gelijkenissen van het Godsrijk," in een Tweede, zoo God mij het leven spaart: «het Evangelie in Gelijkenissen." — Maar ook deze onderscheiding, en de nadere indeeling der beide hoofdgroepen van Parabelen, kan eerst in de *Inleiding* naar behooren worden uit een gezet.

Toen ik nu dit Plan, reeds voor jaren, 't eerst bekend maakte, bepaalde ik het getal der gevondene Gelijkenissen op *zes en zestig;* nu is het Eerste Deel reeds tot *veertig* uitgedijd. Dit was niet, omdat ik er later nog ontdekte, die ik vroeger had over het hoofd gezien; en nog minder door de zucht, om een Werk uit te breiden, dat mij toch reeds bijna was boven het hoofd gewassen. Maar toen ik eenmaal begonnen was, van de Gelijkenissen een zeker geheel te maken, waar later ook de Spreuken en andere uitspraken van den Heer aan konden worden toegevoegd, stuitte ik een enkele maal op eene leemte, die door zulk eene spreuk of andere zinnebeeldige voorstelling gemakkelijk was aan te vullen. Steunende op den ruimen zin van het bijbelsche woord Parabel en het onbestemde van haar getal bij vroegere uitleggers, heb ik niet geschroomd, die mede op te nemen. Zóó, bij voorbeeld, hebben de beelden van oordeel en genade, door den teekenaar op het titelvignet uitgedrukt, ook in dit Deel hunne plaats gevonden.

Nu bleef mij nog de telkens terugkeerende moeijelijkheid der juiste opvatting en verklaring van de afzonderlijke Gelijkenissen over. Die der zake kundig is, — of anders zich de moeite wil geven, om de volgende Inleiding met aandacht te lezen, — zal gevoelen, hoe zwaar die moeijelijkheid mij wegen moest. Ik had mij te wagen op eene zee, slechts door ontelbare schipbreuken beroemd, en waarop reiskaart en kompas zoo weinig te vertrouwen zijn. Want behalve de ver uit een loopende Commentaren der geleerden, bestaat nog er, omtrent de meest bekende en duidelijkste Gelijkenissen, zekere bij overlevering voortgeplante (*traditioneele*) opvatting, die zelfs in de denk- en spreekwijze van het volk zoo diep is doorgedrongen, dat er moed toe behoort, om bij voorbeeld te durven zeggen, dat de Barmhartige Samaritaan de leer niet predikt: «Alle menschen zijn uwe naasten;" — dat de Verloren Zoon niet de type is van den waren christen; — en dat even min de Rijke Man gestraft werd, omdat hij den armen LAZARUS de kruimels van zijne tafel misgunde. — Is het niet in veler oog, wanneer men zoo iets durft beweren, als of men de oude waarheid door gevaarlijke nieuwigheden, ja! door vermetele ketterij zocht te ondermijnen? — En is het zoo met de uitvoerigste en duidelijkste Gelijkenissen gegaan, kan het ons dan bevreemden, dat de minder uitgewerkte of meer zinnebeeldige vaak geheel in een spel voor het vernuft zijn ontaard, zoodat ten laatste ieder er in vond, wat hij zocht? Op dit veld is zeker de literatuur der Gelijkenissen rijk genoeg, zoo alle overvloed rijkdom heeten mag! En de overhelling van onzen tijd tot dit mystieke vernuftspel, — de natuurlijke reactie van de snijdende koude der hedendaagsche kritiek, — is mij een sterke spoorslag tot het ijverig aanvatten, en moedig, maar ook bedachtzaam doorzetten van dezen arbeid geweest.

Nog ééne gewigtige vraag bleef mij nu te beantwoorden over: «Voor wie en in welken vorm zou ik schrijven?" — Het gemakkelijkste zou mij zeker gevallen zijn, mijne preken, die over meest al de Gelijkenissen gereed lagen, te geven zoo als zij waren, of met eene kleine moeite

tot een Stichtelijk Huisboek om te werken. Zeker had ik dan ook ligter met de Inteekenaren en den Uitgever vrede gehouden, en veel spoediger mijn' arbeid voltooid. Maar dit was mij onmogelijk. Men beschouwe dan gerust mijn werk als mislukt, en geve het hoe eer hoe liever aan de vergetelheid prijs, wanneer het geene wetenschappelijke waarde hebben mogt, nadat ik zoo vermetel die aan den arbeid van anderen heb betwist, of ten minste dien arbeid voor onvoldoende verklaard. Niets, wat ik tot uitlegging der Gelijkenis, ook uit den grondtekst of uit de Joodsche en Christelijke oudheid, kon bijbrengen, mogt in de verklaring ontbreken. En die verklaring moest niet alleen hem kunnen bevredigen, die haar alléén las, maar zich ook tegen elke andere verklaring, als de eenig ware, kunnen handhaven. En toch wilde ik niet enkel voor geleerden schrijven. Niet alleen om het beperkt debiet der theologische literatuur in ons vaderland; neen! maar allermeest in de diepe overtuiging, dat, — na de onmisbare historische en taalkundige ophelderingen, — juist het gezond verstand en het menschelijk gevoel (ook moreel en godsdienstig gevoel) de eigenlijke regters zijn, tot beoordeeling van den zin der gewijde beeldspraak bevoegd, en door den Heiland zelven daartoe ingeroepen. Of dankt hij niet zijnen Vader, die de dingen van het Godsrijk, *voor de wijzen verborgen, den kinderkens heeft geopenbaard?* en vraagt hij iets anders tot regt verstand zijner Gelijkenissen, dan dit ééne: «*Die ooren heeft om te hooren, die hoore!*" of: «*Die uit de waarheid is, hoort mijne stem en volgt mij; en hij zal de waarheid verstaan, en de waarheid zal hem vrij maken.*" — Vooral in eenen, tijd waarin het stoutste ongeloof en de vermetelste ontkenning, in populaire en innemende vormen, onder de beschaafden niet alleen, maar tot onder het volk gebragt wordt, is iedere poging tot wezenlijke *stichting*, — dat is tot opbouwing des geloofs en der geloovigen op den eenigen hoeksteen, CHRISTUS, — van zelf het eigendom der gemeente. Eene verklaring en handhaving der oorspronkelijke leer van JEZUS enkel voor geleerden, zou bijna een *licht onder de korenmaat* wezen, — indien er ten minste eenig licht in te vinden ware! — En heeft men het «op theologisch gebied hoogst moeijelijk" genoemd, «zoo niet onmogelijk, één en het zelfde boek dienstbaar te stellen aan wetenschappelijk onderzoek en aan de eischen der ascetische lektuur;" (*Godg. Bijdr.* 1853, bl. 423) — de geschriften van VAN DER PALM, BORGER en VAN OOSTERZEE, om nu geene andere te noemen, hebben bewezen, dat dit niet zoo geheel onmogelijk is. Alleen heb ik mij beschaafde en ontwikkelde christenen voorgesteld; die een boek niet in handen nemen om uit te rusten, maar zich wel eenige inspanning voor de groote hoofdzaak van het leven getroosten willen. Alles, wat hunne bevatting kon te boven gaan, heb ik naar de Aanteekeningen verwezen, waarop zij, die ze niet verstaan, gerust de hand kunnen leggen, zonder ze te missen. Men beschouwe dus even zeer mijn werk als mislukt, wanneer alleen de geleerde er de lezing van kan ten einde brengen, maar de belangstellende christen, die geen godgeleerde is, het verdrietig in den schoot zinken laat.

Nadat eenmaal mijn plan was gemaakt, ondernam ik met lust den arbeid. Maar de omvang daarvan breidde zich meer en meer uit. Niet tevreden met voor mij zelven den regten zin van iedere Gelijkenis te bepalen, om dien ook aan anderen aan te bevelen, kon ik den lust niet weêrstaan, om de verschillende opvattingen van anderen na te gaan. Zij schonken mij dikwijls een' verrassenden blik in den godsdienstigen geest van beroemde mannen en van verschillende tijden. Nu eens toefde ik daarbij in de Joodsche scholen, dan in de kloostercellen der Paters Jezuïeten; en dan weder hoorde ik LUTHER in al zijne kracht, KALVIJN in zijn' hoogen ernst, en HUGO DE GROOT in zijne veel omvattende geleerdheid. De homilieën der kerkvaders stichtten mij, en ik droomde met de mystiek der middeleeuwen, of de christelijke kabbalistiek, die diepe geheimenissen vindt

in 't eenvoudigst onderrigt der kinderkens. Ja! tot in den nieuwsten tijd, vond ik den strijd der verschillende rigtingen in de opvatting der Gelijkenissen afgebeeld. Zoo is dit Werk tevens eene voorstelling van JEZUS' leer, en eene geschiedenis harer duizendvoudige opvatting geworden. Het jammerde mij daarbij slechts, dat het praktische leven zoo veel, zoo oneindig veel van ons vraagt; en wij tot eene meer diepgaande studie bijna alleen die uren beschikbaar hebben, die in elke andere betrekking aan de rust en uitspanning zijn toegestaan. En daar nu nog ziekte en andere huiselijke bezwaren telkens dit meer ingespannen werk vertraagden, heeft de voortgang der uitgave mij zelven te leur gesteld; ja! heb ik soms aan de voleinding bijna gewanhoopt. Maar berouw heb ik nimmer over die vertraging gevoeld; gelijk ik bij de uitgave van het Eerste Stuk dit uitsprak met de woorden van mijn' geachten leermeester (J. H. VAN DER PALM, *Bijbel voor de Jeugd*, vóór het 20ste stuk): «Ik verlang hartelijk, ook deze door mij opgenomen taak te voltooijen, maar liever wil ik die onafgedaan achter laten, dan dat het *Exitus alget* («Het eind is koud!") daarop anders, dan buiten mijne schuld, kan worden toegepast."

«Eindelijk" — zoo schreef ik reeds in 't *Prospectus:* — »staat dit mijn plan in onverbreekbaar verband met den vorm, waarin het werk van de pers komt. Indien het, — de uitgever heeft er ten minste moeite noch kosten toe gespaard! — den naam van p r a c h t w e r k zal mogen dragen, dan denke men vooral niet, dat dit om de pracht geschiedt: als achtte ik mijn geschrift zulk een eerekleed waardig, of als zocht de uitgever het daarmede op te sieren; zoo als wel eens meer onze schrijvers-ijdelheid in dat prachtgewaad spreekt, en even dikwijls misschien de naaktheid en armoede der stof door de schoonheid der vormen wordt bedekt. Het een is, — ik durf het hier gerust zeggen, — zoo min waar, als het ander. *De platen behooren bij de verklaring der Gelijkenissen.* Zij maken een deel uit van mijne studie, om de beelden van den Zaligmaker mij zoo veel mogelijk juist en getrouw, geheel zoo als *toen* een geoefend hoorder ze zich denken moest, voor te stellen. De verdienstelijke teekenaar (de Heer D'ARNAUD GERKENS) heeft die studie der natuur van *Palestina*, zoo wel als van het kostuum en de zeden der oudheid, met mij gedeeld of in mijnen geest uitgedrukt. Ik hoop, dat zijn werk, door onze bekwaamste graveurs uitgevoerd, voor zich zelf spreken zal. Alleen wil ik er nog bijvoegen, dat de zinnebeeldige rand uit de Gelijkenissen zelve genomen is: het opgeschoten mosterdzaad tegenover den wijnstok; olijf en vijgen in den top; op den grond de vrucht van den akker: alle beelden van het Koningrijk der hemelen, van zijnen grooten Stichter, en van de vruchten, die het ook in en onder ons dragen moet."

Zoo schreef ik voor eenige jaren, maar hoorde tot vermoeijens toe de opmerking, dat de platen het werk veel te kostbaar maakten tot eene algemeene verspreiding. Hierbij kwam, dat, bij de ruimere opvatting van het woord G e l ij k e n i s, het moeijelijk begon te vallen, iedere zinspreuk, ook die buiten de natuur ging (als de S p l i n t e r en d e B a l k) of geene schilderachtige voorstelling gaf, in plaat uit te drukken. Ik besloot dus, het getal platen op *veertig* te verminderen, maar zóó, dat ook deze te zamen een geheel zouden uitmaken. En zoo zal het denkbeeld van Gelijkenis in een' engeren zin door het stel platen, en in ruimer beteekenis door het werk zelf worden uitgedrukt.

Wat nu verder nog vooraf te zeggen is, behoort reeds meer tot het werk zelf, en is in de *Algemeene Inleiding* opgenomen, bestemd om den uitleg der afzonderlijke Gelijkenissen voor te bereiden, door haren oorsprong, vorm, inhoud en verklaring in algemeene trekken te schetsen.

Maar eer ik daartoe overga, eindig ik ook nu, even als bij de eerste aankondiging, met het verzoek, dat men mijne vrijmoedigheid geene aanmatiging, mijne hooge ingenomenheid met

dit werk geene dwaze inbeelding op *mijn* werk achte. Die gemaakte betuigingen van schrijversnederigheid willen mij nooit uit de pen. Maar even opregt kan ik verklaren, dat ik bijna terug deins voor mijn eigen ideaal, en waarschijnlijk de uitvoering nog niet eens zou beproefd hebben, zoo er niet een bijna twintigjarige arbeid op dit gebied achter mij lag, en eene bepaalde belofte mij drong, om dien — zoo veel in mij was — te voltooijen. Mogten mijne broeders in de heilige bediening mij door hunne eigene opmerkingen of door te wijzen op die van anderen, bij den voortgang van mijnen arbeid kunnen en willen bijstaan, dankbaar zal ik die hulp erkennen. Inzonderheid zullen inlichtingen omtrent natuur en zeden van het Oosten mij welkom wezen. Ik breng allen, die reeds aan dit verzoek voldeden, of mij zoo vele blijken gaven van hunne belangstelling, mijnen hartelijken dank voor hunne welwillendheid, en reik ook menig' onbekende hierbij de christelijke broederhand. Maar bovenal bidde ik van den God des lichts en der waarheid verlichte oogen des verstands, een geloovig gemoed en geopend harte, met eene vaardige pen en juiste uitdrukking, opdat mijn werk dat des eenigen Meesters niet geheel en al ongelijkvormig zij. Mogt onverhoopt mij die pen uit de hand vallen, eer deze mijn arbeid ten einde gebragt is, dan heeft mij een vriend mijner jeugd beloofd, dat hij dien zou opvatten, en naar de door mij reeds verzamelde bouwstoffen, zoo goed mogelijk ten einde brengen.

I N H O U D.

Bladz.

ALGEMEENE INLEIDING.

I. Geschiedkundige Oorsprong van het Parabolisch Onderwijs. . . . . . . xiii.
II. Naam en Vorm van JEZUS' Gelijkenissen. . . . . xxviii.
III. Oogmerk en Hoofd-Inhoud van JEZUS' Gelijkenissen. — Het Koningrijk der hemelen. . . . . xxxv.
IV. Eerste Grondslagen voor de Verklaring der Gelijkenissen. . . . . xlv.

HET EENE NOODIGE, IN TWEE GELIJKENISSEN; TOT NADERE INLEIDING. . . . . . 1.

I en II. DE SCHAT IN DEN AKKER en DE PAREL. (*Matth.* XIII : 44—46.). . . . . 3.

EERSTE AFDEELING.

HET KONINGRIJK DER HEMELEN. . . . . 23.

EERSTE GEDEELTE.

ALGEMEENE BEELDEN DES KONINGRIJKS.

III. DE ZAAIJER. (*Matth.* XIII : 3b—8; *Mark.* IV : 3—8 ; *Luk.* VIII : 5—8.). . . 25.
IV. HET OPSCHIETEND ZAAD. (*Mark.* IV : 26—29.). . . . . 53.
V. HET MOSTERDZAAD. (*Mt.* XIII : 31, 32; *M.* IV : 30—32; *Luk.* XIII : 18, 19.). . 65.
VI. HET ONKRUID DES AKKERS. (*Matth.* XIII : 24b—30.). . . . . 77.
VII. HET ZUURDEEG. (*Matth.* XIII : 33 ; *Luk.* XIII : 20, 21.). . . . . 97.
VIII. HET VISCHNET. (*Matth.* XIII : 47, 48.). . . . . 109.

TWEEDE GEDEELTE.

HET KONINGRIJK DER HEMELEN IN ZIJNE EERSTE VESTIGING EN STRIJD.

IX. HET VERDEELDE KONINGRIJK. (*Mt.* XII : 25b; *M.* III : 24 , 25; *Luk.* XI : 17b.). . 127.
X. HET HUIS DES STERKEN. (*Mt.* XII : 29; *M.* III : 27; *Luk.* XI : 21 . 22.). . . 137.
XI. DE TEEKENEN DES HEMELS. (*Matth.* XVI : 1—3; *Luk.* XII : 54—56.). . . . 145.
XII. DE BRUILOFTSKINDEREN. (*Mt.* IX : 14, 15; *M.* II : 18—20; *Luk.* V : 33—35.). 155.
XIII en XIV. HET GELAPTE KLEED en DE WIJNZAKKEN. (*Matth.* IX : 16, 17; *Mark.* II : 21, 22; *Luk.* V : 36—39.). . . . . 163.
XV. DE EIGENZINNIGE KINDEREN. (*Matth.* XI : 16 , 17 ; *Luk.* VII : 31, 32.). . . 181.
XVI. HET BROOD DER KINDEREN. (*Matth.* XV : 26, 27 ; *Mark.* VII : 27, 28.). . 193.
XVII. DE BOOZE LANDLIEDEN. (*Mt.* XXI : 33—41 ; *M.* XII : 1—9 ; *Luk.* XX : 9—16a.). . 201.
XVIII. HET GASTMAAL. (*Luk.* XIV : 16—24.). . . . . 229.

Bladz.

XIX. De koninklijke bruiloft. (*Matth.* XXII : 2—10.) . . . . 253.
XX. De gast zonder bruiloftskleed. (*Matth.* XXII : 11—14.) . . . . 265.
XXI. De hen en hare kiekens. (*Matth* XXIII : 37; *Luk.* XIII : 34.) . . . . . . 277.
XXII. De arenden op het slagveld. (*Matth.* XXIV : 28; *Luk.* XVII : 37.) . . . . 286.

DERDE GEDEELTE.

HET KONINGRIJK DER HEMELEN IN ZIJNE INWENDIGE HUISHOUDING EN EINDELIJKE VOLTOOIJING.

XXIII. Een groote oogst en weinig arbeiders. (*Matth.* IX : 37b, 38; *Luk.* X : 2; *Joh.* IV : 35—38.) . . . . 299.
XXIV. Ploegen, zonder omzien. (*Luk.* IX : 62.) . . . . 307.
XXV. Het licht op den kandelaar. (*Mt.* V : 15; *M.* IV : 21; *L.* VIII : 16; XI : 33). 313.
XXVI. De stad op een' berg. (*Matth.* V : 14b.) . . . . 322.
XXVII. De torenbouw. (*Luk.* XIV : 28—30.) . . . . 325.
XXVIII. De oorlog. (*Luk.* XIV : 31, 32.) . . . . 332.
XXIX. Het bedorven zout. (*Matth.* V : 13; *Mark.* IX : 50; *Luk.* XIV : 34, 35a.). . 337.
XXX. De arbeiders in den wijngaard. (*Matth.* XX : 1—15.) . . . . 345.
XXXI. De wakende dienstknechten. (*Luk.* XII : 35—38; *Mark.* XIII : 33—36.). . 365.
XXXII. De getrouwe en ontrouwe huisbezorger. (*Lk.* XII : 42-46; *Mt.* XXIV : 45-51.). 376.
XXXIII. De kundige en onwetende dienstknecht. (*Luk.* XII : 47, 48.) . . . . . 385.
XXXIV. De dief in den nacht. (*Luk.* XII : 39, 40; *Matth.* XXIV : 43, 44.) . . . . 390.
XXXV. De uitbottende vijgeboom. (*Matth.* XXIV : 32, 33; *Mark.* XIII : 28, 29; *Luk.* XXI : 29—31.) . . . . 395.
XXXVI. De wijze en dwaze maagden. (*Matth.* XXV : 1—13). . . . . 401.
XXXVII. De gesloten deur. (*Luk.* XIII : 25—27.) . . . . 421.
XXXVIII. De talenten. (*Matth.* XXV : 14—30.) . . . . 429.
XXXIX. De ponden. (*Luk.* XIX : 12—27.) . . . . 445.
XL. Herder en Koning. De laatste Beelden der Toekomst. (*Mt.* XXV : 31—46.). . 457.

ERRATA.

Bl.	4 reg.	8 v. o.	te ver gaan	*Lees*	te ver gegaan
„	12 Aant.		*practii*	„	*praetii*
„	16 „	1	*ἐμπορευσάμεθα*	„	*ἐμπορευσόμεθα*
			κερδήσωμεν	„	*κερδήσομεν*
„	46 reg.	16	juist	„	en als juist
„	47 „	11	*kunnen weten*	„	*kennen* of *weten*
„	60 „	15 v. o.	2)	„	1)
„	76 Aant.	2	bedoeld hebben	„	hebben.
„	99 „	„	*etium*	„	*etiam.*
„	122 „	„	TENCH	„	TRENCH
„	151 „	„	*Σύδια*	„	*Εὔδια*
Bl.	156 Aant.	2	CHRISOSTOMUS	*Lees*	CHRYSOSTOMUS
„	158 reg.	24	de bruid af	„	met den bruidegom de bruid af
„	160 „	2	*aufgehohen*	„	*aufgehoben*
„	244 reg.	22	in	„	is
„	274 „	3	en schrijft PAULUS:	„	en schrijft PETRUS tot allen (V : 5):

„ 80 Aant. 1, is de bedoelde plaats van PLAUTUS: *Mirum est, lolio victitare te, tam vili tritico.* Zie *Mil. Glor.* II 3. 50.

Kleinere of nog onopgemerkte drukfouten gelieve de belangstellende lezer te verschoonen, of — zoo als enkele vrienden reeds gedaan hebben met de bovenstaande — den Schrijver welwillend mede te deelen.

ALGEMEENE INLEIDING.

I.

GESCHIEDKUNDIGE OORSPRONG VAN HET PARABOLISCH ONDERWIJS.

Het is misschien sommigen mijner lezers niet helder, wat met het opschrift boven deze Afdeeling wordt bedoeld. Het "parabolisch onderwijs" of het "leeren door gelijkenissen" van onzen Heer, hoe kan dit een' anderen oorsprong hebben, dan zijne hooge wijsheid, die dezen weg koos beide tot verstand en hart van zijne hoorders? — Hoe? Omdat de Zoon des menschen leefde in zijnen tijd, en onder de menschen van dien tijd. Zijn eigen geest was, terwijl hij *toenam in wijsheid* (*Luk.* II : 52), gevoed en gevormd door 't geen reeds vóór hem bestond; en zoo dra hij zijne groote taak aanvaardde, sloot hij zich aan de denk- en spreekwijze van zijnen tijd aan, en moest dit wel doen, wilde hij in dien tijd geen vreemdeling blijven, wiens taal niet wordt verstaan, noch zijn woord aangenomen. JEZUS, met één woord, leerde met de hand op de schrift, met het oog op zijn volk, en tegenover de Joodsche Rabbi's van zijnen tijd.

In zoo verre is zelfs JEZUS' leer even min geheel nieuw, als zijne leerwijze; maar in beide wist hij het oude en bekende te verheffen, te bezielen, te vernieuwen. Een andere geest ademde in den ouden vorm, en tot een ander gebouw werden de beproefde steenen aan een gevoegd. En zoo was toch *het oude voorbij gegaan; en ziet! het was alles nieuw geworden*.

Ook den oorsprong der beeldspraak van onzen Heer mogen wij dus, zonder eenige heiligschennis, tot in de hoogste oudheid zoeken; ja! wij zijn daartoe verpligt, willen wij het onderwijs van JEZUS met dat der Profeten en der Rabbijnen vergelijken, en de uitwerking daarvan op zijne tijdgenooten nagaan.

En zoo, tot de eerste beginselen van het menschdom en van de openbaring terug keerende, herhalen wij de meermalen gemaakte opmerking, dat de poëzij de kindertaal was van het menschdom, de taal der eerste geestverheffing en phantasie niet alleen, maar van het eerste redelijk nadenken. Het kind redeneert niet, en hoort niet gaarne redeneren; het phantaseert en schildert met woorden; het spreekt ook met 't onbezielde, en leent zijne kinderlijke taal aan de sprakelooze natuur. Onwillekeurig merkt het daarbij de vaste natuurwetten op, en inzonderheid de onveranderlijke getrouwheid van het instinkt. Wat de mensch *worden* kan, dat *is* het dier: slim of onnoozel, argeloos of valsch, moedig of lafhartig door zijne natuur. "Dapper als een

mensch," is onzin; "moedig als een leeuw" begrijpt ieder. "Slim als een man," zegt niets; maar "geslepen als een vos" heeft dadelijk zijne beteekenis. Van daar, dat de oudste beeldspraak aan het dierenrijk ontleend is, waarin de mensch geheel zijn verstandelijk en zedelijk leven als afgebeeld zag, in trekken, die nooit verbasteren. Zoo wordt ISMAËL reeds vóór zijne geboorte aangekondigd, als "een woudezel-mensch;" (*Gen.* XVI : 12) — en is, in den profetischen zegen van den stervenden JAKOB (*Gen.* XLIX), JUDA een leeuw, ISSASCHAR een pak-ezel, DAN een slang, NAFTALI eene hinde, BENJAMIN een wolf, en — buiten de dierenwereld, maar geheel in 't herdersleven, — RUBEN een woudstroom, en JOZEF 't geboomte aan eene waterbron, de oase in de woestijn. Ja! op de Godheid zelve wordt een der schoonste trekken uit het dierenrijk, de moederliefde in de koningin van 't gevogelte, toegepast in 't verheven lied van MOZES, den man Gods: *Gelijk een arend zijn nest opwekt, over zijne jongen zweeft, zijne vleugelen uitbreidt, ze neemt en ze draagt op zijne vlerken; leidde* JEHOVA *alléén zijn volk Israël, en er was geen vreemd God met hem.* (*Deut.* XXXII : 11, 12.) Onvergelijkelijk schoone beeldspraak, teeder door de reinste moederliefde voor het hulpelooze kroost, verheven als de adelaarsvlugt boven de wolken! 1)

Het was eerst in lateren tijd, dat de kalme zedeleeraar deze poëzij der natuur tot eene zuivere moraal omwerkte, en bij voorbeeld de spreukdichter 2) den luiaard toeriep: *Ga tot de mier, zie hare wegen en word wijs; welke geenen overste, ambtman noch heerscher hebbende, haar brood bereidt in den zomer, hare spijs vergadert in den oogst.* (*Spreuk.* VI : 6—8.) Of in de klagt bij JEREMIA, die de gehoorzaamheid van den trekvogel aan zijn instinkt vergelijkt met de weêrspannigheid van Israël: *Zelfs een ooijevaar aan den hemel weet zijne gezette tijden, en eene tortelduif en kraan en zwaluw nemen den tijd harer aankomst waar; maar mijn volk weet het regt van* JEHOVA *niet!* (*Jer.* VIII : 7.)

Eene nog oudere en meer dichterlijke vorm der moraal, is de fabel. Bekend zijn die van AESOPUS onder de Grieken, PHAEDRUS onder de Romeinen, en bij de Arabieren LOCKMAN. Al wordt de naam van fabel niet altijd gegeven aan die bevallige tafereelen uit het dierenrijk alleen, — daar men zulke namen reeds lang gebruikt had, eer men er den zin naauwkeuriger van bepaalde, — de eigenlijke en oudste fabel onderscheidt zich daardoor van ieder ander verdichtsel, dat zij der redelooze natuur onze menschelijke spraak leent, om van haar wijsheid te leeren: 3)

1) Ook het bekende raadsel van SIMSON: *Spijze ging uit van den eter, en zoetigheid ging uit van den sterke*, berust op de bekende wetten der natuur. Van hier, dat de oplossing gegeven wordt in eene soortgelijke raadselspreuk: *Wat is zoeter dan honig? En wat is sterker dan een leeuw?* Waarop SIMSON weêr antwoordt: *Zoo gij met mijn kalf* (of "mijn rund") *niet hadt geploegd, gij zoudt mijn raadsel niet hebben uitgevonden.* (*Rigt.* XIV : 14—18.) De lust, om elkanders vernuft *met raadselen te beproeven* (1 *Kon.* X : 1), is in het Oosten al zeer oud. Even eens het bevallige en vleijende der beeldspraak in den beschaafden kring, waarvan, onder vele, de toespraak van ABIGAÏL tot DAVID, 1 *Sam.* XXV : 24—31, tot voorbeeld strekken kan. Er was in de taal, zelfs van den onbeschaafden Israëliet, meer poëzij, dan in die van onze westersche volksklasse.

2) De stof tot Parabelen, in SALOMO's Spreuken te vinden, ben ik, als wel aangegeven, maar niet uitgewerkt, stilzwijgend voorbij gegaan. Ook de prachtige allegorische voorstelling van den ouderdom, *Pred.* XII : 1—7, kan ik hier slechts herinneren.

3) PHAEDRUS beschrijft het oogmerk der fabel aldus:

Duplex libelli dos est: ut risum moveat,
Et quod prudenti vitam consilio monet.

en het verraadt weinig begrip van de kindschheid des menschdoms, en weinig gevoel voor de poëzij der natuur, wanneer VOLTAIRE zegt, dat de fabel alleen te huis is onder het despotisme van het Oosten, omdat vrije menschen de waarheid zoo niet behoeven in te kleeden.

In den Bijbel vinden wij maar twee eigenlijke fabelen, beide aan het plantenrijk ontleend. Zelfs kon de geleerdste onder de nieuwere uitleggers der Parabelen (TRENCH) naar waarheid schrijven, dat de openbaring, de oudste zelfs, nooit in fabelen gegeven is, daar de onwaarheid in den vorm, en het koude, bijtende eener fabel, die den mensch op de dieren wijst, beneden de waardigheid der goddelijke openbaring is. Zoo veel ten minste is zeker, dat de beide bedoelde fabelen enkel in de Israëlietische geschiedenis als zoodanig voorkomen, en zelfs met Israëls godsdienst in geenerlei betrekking staan. Toch zijn ze te geestig en daarbij te eigenaardig Oostersch, om ze niet hier mede te deelen.

De eerste (*Rigt.* IX : 8—15) is van den ongelukkigen JOTHAM, den eenig overgeblevene der zeventig zonen van GIDEON; den man, die Israël had verlost, maar geen koning over hen zijn wilde, omdat alleen JEHOVA Israëls wettige Koning was. Een onwaardige telg van dezen edelen rigter, ABIMELECH, de zoon eener slavin, vermoordde al zijne broeders, op dezen éénen na, en de burgers van *Sichem* riepen den broedermoorder tot koning uit. Maar JOTHAM, eer hij vlood voor den triumf der misdaad, beklom heimelijk uit zijnen schuilhoek den berg *Gerizim*, en staande op de hoogte des bergs, verhief hij zijne stem en riep: *„Hoort naar mij, gij burgers van Sichem, en God zal naar u lieden hooren!”* De mannen der stad kwamen bij een, en JOTHAM droeg zijne fabel voor:

De boomen gingen eens henen, om eenen koning over zich te zalven, en zij zeiden tot den olijfboom: „Wees gij koning over ons!” Maar de olijfboom zeide tot hen: „Zoude ik mijne vettigheid verlaten, die God en de menschen in mij prijzen? en zoude ik henen gaan, om te zweven over de boomen?”

Toen zeiden de boomen tot den vijgeboom: „Kom gij, wees koning over ons!” Maar de vijgeboom zeide tot hen: „Zoude ik mijne zoetigheid en mijne goede vrucht verlaten? en zoude ik henen gaan, om te zweven over de boomen?”

Toen zeiden de boomen tot den wijnstok: „Kom gij, wees koning over ons!” Maar de wijnstok zeide tot hen: „Zoude ik mijnen most verlaten, die God en menschen vrolijk maakt? en zoude ik henen gaan, om te zweven over de boomen?”

Toen zeiden al de boomen tot het doornbosch: „Kom gij, wees koning over ons!” En het doornbosch zeide tot de boomen: „Indien gij mij in waarheid tot een' koning over u zalft, zoo komt, vertrouwt u onder mijne schaduw; maar indien niet, zoo ga vuur uit het doornbosch, en vertere de cederen des Libanons!”

En hierop volgt nu de toepassing: *„Hebt gij in waarheid en in opregtheid gehandeld jegens Jerubbaäl* (GIDEON) *en jegens zijn huis, zoo weest vrolijk over* ABIMELECH, *en hij zij ook vrolijk over u; maar indien niet, zoo ga vuur uit van* ABIMELECH *en vertere de burgers van* Sichem *en het huis van* Millo; *en vuur ga uit van de burgers van* Sichem, *en van het huis van* Millo, *en vertere* ABIMELECH! — *Toen vlood* JOTHAM, *en hij vlugtte weg* (vs. 16—21); en het vuur, dat uitging van het doornbosch en 't zelve verteerde, bleef niet uit, naar zijn woord.

De tweede fabel is van JOAHAZ, zoon van den woesten hervormer JEHU en koning der tien stammen. Zij is het antwoord op eene uitdaging van AMAZIA, den koning van Juda, en luidt aldus (2 *Kon.* XIV : 9):

De distel, die op den Libanon is, zond tot den ceder, die op den Libanon is, zeggende: «Geef uwe dochter mijnen zoon ter vrouw!" Maar het gedierte des velds, dat op den Libanon is, ging voorbij en vertrad de distel.

Is de vergelijking wat hooghartig, de waarschuwing was ten minste welmeenend: *«Gij hebt de Edomieten dapper geslagen; daarom heeft uw hart zich verheven. Heb de eer en blijf in uw huis: want waarom zoudt gij u in het kwade mengen, dat gij vallen zoudt, gij en Juda met u?" — Doch* AMAZIA *hoorde niet, — — en Juda werd geslagen voor het aangezigt van Israël, zoodat zij vloden een iegelijk naar zijne tenten, en* JOAHAZ *greep* AMAZIA, *den koning van Juda, en hij brak den muur van Jeruzalem.* (vs. 10—13.)

Zoo komen wij dan nu tot de eigenlijke Parabelen. Scherpzinnige uitleggers hebben reeds vóór mij de voornaamste kenmerken aangewezen, die haar van de fabel onderscheiden. Want dit verschil ligt niet alleen daarin, dat de fabel de grenzen der mogelijkheid overschrijdt en de Parabel zich daar binnen beweegt; dat in de eerste planten en dieren spreken, in de laatste alleen menschen handelen; neen! ook in het doel van beide is een groot verschil. De fabel verheft de natuurwet en het instinkt tot een voorbeeld voor den mensch, maar gaat dan ook niet verder dan tot de *wijsheid, die dezer wereld is.* Zoo wel de te regt beroemde fabelen van LA FONTAINE, als de Aesopische, verheffen zich nooit tot het hooger godsdienstig leven, het meer dan natuurlijke en dierlijke, het eigenlijk menschelijke in den mensch. Maar de Parabel bespiedt het dagelijksch leven van den mensch, om daardoor tot het hoogere op te leiden. Er werd dus meer ontwikkeling en nadenken toe vereischt; het bepaalde doel en de studie, om te onderwijzen en tot God op te leiden. De Parabel schijnt dan ook eerst in de scholen der Profeten te zijn geboren of uitgevonden. De eerste in het Oude Testament, de Parabel van NATHAN, is tevens de schoonste en beroemdste. Het dier komt er ook wel in voor, maar — even als in de Gelijkenissen van den Heiland, — niet als de handelende en sprekende persoon, maar als beschermeling van den mensch, het voorwerp zijner teedere liefde. Oordeelt zelve!

Daar waren twee mannen in eene stad, de een rijk en de ander arm.

De rijke had zeer vele schapen en runderen. Maar de arme had gansch niet, dan een eenig klein ooilam, dat hij gekocht had, en gevoed, dat het groot geworden was bij hem, en bij zijne kinderen te gelijk: het at van zijne bete, en dronk van zijnen beker, en sliep in zijnen schoot, en het was hem als eene dochter.

Toen nu een vreemdeling kwam tot den rijken man, verschoonde hij te nemen van zijne schapen en van zijne runderen, om voor den reizenden man, die tot hem gekomen was, te bereiden; en hij nam des armen mans ooilam, en bereidde dat voor den man, die tot hem gekomen was. (2 *Sam.* XII : 1—4.)

Gij verstaat reeds dit bekoorlijk beeld? Ziet anders den misdadigen koning DAVID, wiens geweten dit maal zoo verstokt is, na moord en overspel, maar bij wien het zedelijk gevoel toch altoos nog voor sterke indrukken vatbaar bleef, zoodat hij verontwaardigd uitroept: *„JEHOVA leeft! De man, die dat gedaan heeft, is een kind des doods, en dat ooilam zal hij viervoudig weder geven."* — Maar nu ontwaakt weldra ook zijn geweten op het korte maar tweesnijdende woord van NATHAN: *„Gij die man!"*

Met moeite scheide ik zoo spoedig van eene der kostbaarste parels in de boeken des Ouden Verbonds, om u te doen opmerken, hoe de koning DAVID nog eens door eene dergelijke Parabel gevangen werd. Zij was bedacht door JOAB, en werd uitgevoerd door *eene wijze vrouw* van *Thekoa.* Want van MIRJAM af tot HULDA toe, traden meer malen vrouwen in 't openbaar op onder Israël, met de geestverrukking en den moed van een' Profeet. De Thekoïtische evenwel verraadt meer kunst. Zij vertoonde de Parabel en voerde die uit, als eene bekwame actrice, en voegde er nog een vleijend woord tot den koning aan toe, als *wijs naar de wijsheid van eenen engel Gods.*

De zaak is deze. ABSALOM is gevlugt, na den moord van AMNON zijnen broeder. JOAB bemerkt, dat 's konings harte hangt over ABSALOM, maar hij hem geheel uit eigen beweging niet durft terug roepen. Nu leerde JOAB de genoemde vrouw, *„dat zij de gesteldheid der zaak alzoo zou omwenden."* Zij trok dan hare rouwkleederen aan, en zalfde zich met olie niet, en kwam als eene treurende over de dooden tot DAVID, smeekende: *„Behoud, o koning!"* En vriendelijk te woord gestaan, deed zij haar verhaal (2 *Sam.* XIV : 5ᵇ—11):

„Zekerlijk! ik ben eene weduwvrouw, en mijn man is gestorven. Nu had uwe dienstmaagd twee zonen, en deze beide twistten in het veld, en er was geen scheidsman tusschen hen; zoo versloeg de een den ander, en doodde hem. En zie! het gansche geslacht is opgestaan tegen uwe dienstmaagd, en zij hebben gezegd: „Geef dien hier, die zijnen broeder verslagen heeft, dat wij hem voor de ziel zijns broeders, dien hij gedood heeft, dooden, en ook den erfgenaam verdelgen!" Alzoo zullen zij mijne kole, die overgebleven is, uitblusschen, dat zij mijnen man geenen naam noch overblijfsel laten op den aardbodem."

Toen zeide de koning tot deze vrouw: „Ga naar uw huis, en ik zal voor u bevelen geven."

En de Thekoïtische vrouw zeide tot den koning: „Mijn heer koning! de ongeregtigheid zij op mij en op mijns vaders huis; de koning daarentegen, en zijn stoel, zij onschuldig."

En de koning zeide: „Spreekt iemand tegen u, zoo breng hem tot mij; en hij zal u voortaan niet meer aantasten."

En zij zeide: „De koning gedenke toch aan den HEERE uwen God, dat de bloedwrekers niet te veel worden om te verderven, dat zij mijnen zoon niet verdelgen."

Toen zeide hij: „JEHOVA leeft! Indien er één van de haren uws zoons op de aarde zal vallen!"

Zoo dra de listige vrouw dezen eed den koning heeft ontlokt, volgt de eigenlijke zin harer vertelling: *„Waarom hebt gij dan alzoo tegen Gods volk gedacht? Want daaruit, dat de koning dit woord gesproken heeft, is hij als een schuldige, dewijl de koning zijnen verstootene niet wederhaalt."* — DAVID bemerkte „JOABS hand", en willigde diens verzoek in. De grijze

krijgsman dacht weinig, toen hij dit deed, dat hij zelf den begenadigden maar snooden en ondankbaren koningszoon de speer in het hart zou stooten! 1)

Een pendant van de Thekoïtische, maar belangloozer dan zij, en daardoor ook eenvoudiger en natuurlijker in zijne voorstelling, ontmoeten wij in den profetenzoon, die, in eenen toestand van hoogere geestverheffing, van zijnen naaste eischte, dat die hem slaan zou. Toen hij eindelijk iemand gevonden had, die zich daartoe bereid toonde, en door dezen verwond was, vermomde hij zich met asch boven zijne oogen, stond voor koning ACHAB op den weg, en riep, toen deze voorbij ging, zeggende (1 *Kon.* XX : 39, 40):

Uw knecht was uitgegaan in het midden des strijds; en zie! een man was afgeweken, en bragt tot mij eenen man, en zeide: «Bewaar dezen man! Indien hij eenigzins gemist wordt, zoo zal uwe ziel in de plaats zijner ziel zijn, of gij zult een talent zilver opwegen." — Het geschiedde nu, als uw knecht hier en daar doende was, dat hij er niet was......

ACHAB viel hem met een veroordeelend vonnis in de rede, en oordeelde daarmede zich zelven. Want oogenblikkelijk legde de Profeet zijne vermomming af, maakte zich daardoor kenbaar, en verweet den koning, dat deze BENHADAD, den Syrischen vorst, had vrij gelaten, op wien JEHOVA's banvloek rustte, en sprak in Gods naam het vonnis uit: *„Zoo zal uwe ziel in de plaats van zijne ziel zijn, en uw volk in de plaats van zijn volk!"*

Zulke zinnebeeldige of parabolische handelingen waren in dien tijd den Profeten zoo gewoon, dat zelfs de valsche profeet die navolgde, om aan zijn „Vrede! vrede! waar geen vrede was," geloof en ingang te verschaffen. Zoo, bij voorbeeld, weder in ACHABS geschiedenis, zekere ZEDEKIA, die zich *ijzeren hoornen* gemaakt had, en nu profeteerde: *„Zoo zegt* JEHOVA: *Met deze zult gij de Syriërs stooten, tot dat gij hen gansch verdaan zult hebben."* (1 *Kon.* XXII : 11.)

Ik laat hier nog enkele van die parabolische (of symbolische) handelingen uit de schriften der echte Profeten volgen, als levende en dramatische orakelen, die vooral op den phantastischen Oosterling een' levendigen en diepen indruk moesten maken.

«Ga henen!" zoo sprak de HEER door de dienst van JESAJA, *toen de koning van* Assyrië *krijg voerde tegen* Asdod: *«Ga henen, en ontbind den zak van uwe lendenen, en doe uwe schoenen van uwe voeten." — En hij deed alzoo, gaande naakt en barrevoets. Toen zeide de HEER: «Gelijk mijn knecht* JESAJA *naakt en barrevoets wandelt, drie jaren; alzoo zal de koning van* Assyrië *voort drijven de gevangenen der Egyptenaars en de Mooren....."* (*Jes.* XX.)

Alzoo heeft de HEER tot mij (JEREMIA) *gezegd: «Ga henen en koop u eenen linnen gordel, en doe die om uwe lendenen, maar breng hem niet in het water." — En ik kocht eenen gordel naar het woord des HEEREN, en ik deed dien om mijne lendenen.*

Toen geschiedde des HEEREN woord ten tweeden male tot mij, zeggende: «Neem den gordel, dien

---

1) Het is in deze geschiedenis weder opmerkelijk, hoe vrij zich de vrouw bewoog in het Israëlitische volksleven, en hoe veel grooter en edeler daardoor haar invloed was, dan onder andere Oostersche volken. Een dergelijk blijk van vernuft en gevatheid ontmoeten wij in de *wijze vrouw* te *Abel*, die hare stad redde uit JOABS hand. (2 *Sam.* XX : 16—22.)

gij gekocht heb, die om uwe lendenen is, en maak u op, ga henen naar den Phrath (Eufraat), *en versteek dien aldaar in de klove eener steenrots." — Zoo ging ik henen, en verstak dien bij den* Phrath, *gelijk de HEER mij geboden had.*

Het geschiedde nu ten einde van vele dagen, dat de HEER tot mij zeide: «Maak u op, ga henen naar den Phrath, *en neem den gordel van daar, dien Ik u geboden heb, aldaar te versteken." — Zoo ging ik naar den* Phrath, *en groef, en nam den gordel van de plaats, alwaar ik dien verstoken had; en zie! de gordel was verdorven, en deugde nergens toe.*

Toen geschiedde des HEEREN woord tot mij, zeggende: «Alzoo zal Ik verderven de hoovaardij van Juda *en van* Jeruzalem. *Dit booze volk zal worden gelijk deze gordel, die nergens toe deugt. Want gelijk een gordel kleeft aan de lendenen eens mans, alzoo had Ik het gansche huis Israëls en het gansche huis van Juda aan Mij doen kleven, spreekt* JEHOVA, *om Mij te zijn tot een volk, en tot eenen naam, en tot lof, en tot heerlijkheid; maar zij hebben niet gehoord."* (*Jer.* XIII: 1—11.)

Het woord, dat tot JEREMIA *geschied is van* JEHOVA, *zeggende: «Maak u op, en ga af* in *het huis des pottenbakkers, en aldaar zal Ik u mijne woorden doen hooren."*

Zoo ging ik af in *het huis des pottenbakkers; en zie! hij maakte een werk op de schijven. En het vat, dat hij maakte, werd verdorven als leem, in de hand des pottenbakkers; toen maakte hij daarvan weder een ander vat, gelijk het regt was in de oogen des pottenbakkers, te maken.*

Toen geschiedde JEHOVA's *woord tot mij, zeggende: «Zie! gelijk het leem in de hand des pottenbakkers, alzoo zijt gij lieden in mijne hand, o huis Israëls! In een oogenblik zal Ik spreken over een volk en over een koningrijk, dat Ik het zal uitrukken en afbreken en verdoen,.... of het bouwen zal en planten....."* (*Jer.* XVIII: 1—10.)

De lezer ziet, dat deze levende Gelijkenissen (*Paraboles en action*, zouden de Franschen zeggen,) eigenlijk geene leermethode vertegenwoordigen, ten zij iemand laag genoeg van de Profeten denken mogt, om te meenen, dat zij dit alles zoo rustig hadden zitten bedenken, als wij het nu met een kritisch oog lezen. Neen! deze beelden behooren tot de profetische *ecstase*, waarin de godsman zelf door den Geest des Heeren onderwezen werd. Zij grenzen aan het visioen of gezigt, waarbij iets denkbeeldig gebeurde, maar toch even goed, als of het werkelijk plaats had, gezien en gehoord werd. Over die tallooze profetische gezigten, en hare zinnebeeldige of symbolische beteekenis, kan ik hier niet spreken. 1) Het zij genoeg, als één voor alle, de *Vallei der doodsbeenderen* bij EZECHIËL, het heerlijk beeld van Israëls opstanding onder de volken, te noemen. (*Ezech.* XXXVII.) Even min is het mij mogelijk, de eigen beeldspraak der Profeten zelfs onder algemeene hoofddenkbeelden te brengen. Alles leeft in de profetie. Geheel de natuur leent haar hare spraak. Al wat Israël eigen en bekend, vreeselijk of liefelijk is, spreekt den dichterlijken geest der zieners aan; en in hunne redevoeringen of geschreven orakelen getuigt hemel en aarde tegen een weêrspannig volk. Klinken die toonen ons soms ruw en hard, schijnen die beelden

1) De gezigten en droomen in het boek *Daniël* zijn zuiver symbolisch en profetisch. Daaraan grenzen EZECHIËL en ZACHARIA. Bij JEREMIA, HOSEA, AMOS, naderen ook de gezigten meer tot de eigenlijke Parabel. Een visioen van didaktischen inhoud, en in zoo verre naauwer grenzend aan het parabolische, is ook nog het bekende gezigt van PETRUS, *Hand.* X: 9—16.

stout en gewaagd, 't is ook niet de verfijnde kunst en gekuischte stijl van later' tijd, maar de poëzij der natuur en eener Oostersche natuur, door eene stoute en Gode geheiligde phantasie opgevangen. Ik zou een geheel nieuw boek moeten schrijven, als ik ze van nader bij beschouwen en volledig behandelen wilde. En wat ons doel betreft, meest werden die beelden ook te spoedig weêr los gelaten en door andere vervangen, beeldspraak op beeldspraak, om tot Parabelen te worden uitgewerkt. Daartoe behoorde een kalmer geest, maar dan ware er ook stof in overvloed toe te vinden geweest.

Een enkele maal evenwel toeft de Profeet iets langer bij zijne beeldspraak, of wordt er door zijne geestverrukking dieper ingeleid. Dan ontwikkelt zich òf eene Parabel, òf eene Allegorie, waar tusschen ik nu alleen nog het onderscheid wilde doen gevoelen, om er later op terug te komen. Die enkele meer uitgewerkte beelden deel ik hier nog mede, op het gevaar af van ze later, bij de bijzondere Gelijkenissen van den Zaligmaker, die er aan verwant zijn, nog eens te moeten herhalen.

1. EEN LIED VAN 'S HEEREN WIJNBERG. (*Jes.* V : 1—7.)

Nu zal ik mijnen beminde een lied mijns liefsten zingen, van zijnen wijngaard:

Mijn beminde heeft eenen wijngaard op eenen vetten heuvel. En hij heeft dien omtuind en van steenen gezuiverd, en hij heeft hem beplant met *edele wijnstokken; en hij heeft in des zelfs midden eenen toren gebouwd, en ook eenen wijnpersbak daarin uitgehouwen; en hij heeft verwacht, dat hij* goede *druiven zoude voort brengen, maar hij heeft stinkende druiven voort gebragt.*

Nu dan, gij inwoners van Jeruzalem, en gij mannen van Juda! oordeelt toch tusschen mij en tusschen mijnen wijngaard. Wat is er meer te doen aan mijnen wijngaard, hetwelk ik aan hem niet gedaan heb? Waarom heb ik verwacht, dat hij goede *druiven voort brengen zoude, en heeft hij stinkende druiven voort gebragt?*

Nu dan, ik zal ulieden nu bekend maken, wat ik mijnen wijngaard doen zal: ik zal zijne omtuining wegnemen, opdat hij zij tot afweiding; zijnen muur zal ik verscheuren, opdat hij zij tot vertreding. En ik zal hem tot *woestheid maken; hij zal niet besnoeid noch omgehakt worden, maar distelen en doornen zullen* daarin *opgaan: en ik zal de wolken gebieden, dat zij geen' regen daarop regenen.*

Want de wijngaard van den HEERE der heirscharen is het huis van Israël, en de mannen van Juda zijn eene plant zijner verlustigingen.

2. HET BEELD VAN DEN LANDBOUWER. (*Jes.* XXVIII : 23—29.)

Neemt ter ooren en hoort mijne stem, merkt op en hoort mijne rede!

Ploegt de ploeger den geheelen dag, om te zaaijen? Opent en egt hij zijn land den geheelen dag? *Is het niet alzoo? Wanneer hij het bovenste van het zelve effen gemaakt heeft, dan strooit hij wikken, en spreidt komijn, of hij werpt er van de beste tarwe in, of uitgelezene gerst, of spelt, elk aan zijne plaats. En zijn God onderrigt hem van de wijze; Hij leert hem.*

Want men dorscht de wikken niet met den dorschwagen, en men laat het wagenrad niet rondom over het komijn gaan; maar de wikken slaat men uit met eenen staf, en het komijn met eenen stok. Het brood-koorn *moet verbrijzeld worden, maar hij dorscht het niet gedurig dorschende, noch hij breekt* het met *het wiel zijns wagens, noch hij verbrijzelt het met zijne paarden.*

Zulks komt ook voort van den HEERE der heirscharen: Hij is wonderlijk van raad, Hij is groot van daad. 1)

3. DE DROOM DER VIJANDEN, DIE JERUZALEM BELEGEREN. (*Jes.* XXIX : 7, 8.)

Gelijk de droom van een nachtgezigt is, zal de veelheid aller heidenen zijn, die tegen ARIËL (Jeruzalem) *ten strijde trekken. Het zal alzoo zijn, gelijk wanneer een hongerige droomt, en zie! hij eet; maar als hij ontwaakt, zoo is zijne ziel ledig; of, gelijk wanneer een dorstige droomt, en zie! hij drinkt; maar als hij ontwaakt, zie! zoo is hij nog mat, en zijne ziel is begeerig. Alzoo zal de menigte aller heidenen zijn, die tegen den berg Zion krijgen.*

4. ONVATBAARHEID VOOR DE PROFETIE. (*Jes.* XXIX : 11, 12.)

Alle gezigt is ulieden geworden als de woorden van een verzegeld boek, hetwelk men geeft aan eenen, die lezen kan, zeggende: «Lees toch dit!" en hij zegt: «Ik kan niet, want het is verzegeld." Of men geeft het boek aan eenen, die niet lezen kan, zeggende: «Lees toch dit!" en hij zegt: «Ik kan niet lezen."

5. HET BEDRIJF DES BAKKERS. (*Hosea* VII : 4—7.)

Ze zijn gelijk een bakoven, die heet gemaakt is door den bakker. Hij houdt op van wakker te zijn, nadat hij het deeg heeft gekneed, tot dat het doorgezuurd zij........ De bakker slaapt den ganschen nacht; maar des morgens brandt de bakoven, *als een vlammend vuur.* 2)

6. DE ONNUTTE WIJNSTOK. (*Ezech.* XV.)

En des HEEREN woord geschiedde tot mij, zeggende:

Menschenkind! wat is het hout des wijnstoks meer dan alle hout, of *de wijnrank* meer, dan *dat onder het hout eens wouds is? Wordt daarvan hout genomen, om een stuk werks te maken? Neemt men daarvan eene pin, om eenig vat daaraan te hangen?*

Zie! het wordt aan het vuur overgegeven, opdat het verteerd worde; het vuur verteert beide zijne einden, en zijn middelste wordt verbrand: zoude het deugen tot een stuk werks? Zie! toen het geheel was, werd het tot geen stuk werks gemaakt; hoe veel te min als het vuur dat verteerd heeft, zoodat het verbrand is: zal het dan nog tot een stuk werks gemaakt worden?

Daarom, alzoo zegt de Heere HEERE: Gelijk het hout des wijnstoks is onder het hout des wouds, hetwelk Ik aan het vuur overgeef, opdat het verteerd worde, alzoo zal Ik de inwoners van Jeruzalem overgeven!

7. DE CEDER VAN ASSUR. (*Ezech.* XXXI : 4—12.)

Zie! ASSUR *was een ceder op den Libanon, schoon van takken, schaduwrijk van loof, en hoog van stam; en zijn top was tusschen digte takken. De wateren maakten hem groot, de afgrond maakte hem hoog; die ging met zijne stroomen rondom zijne planting, en zond zijne waterleidingen uit tot alle boomen des velds.*

---

1) Bij deze schoon uitgewerkte beeldspraak ontbreekt de toepassing. Het komt mij echter duidelijk voor, dat de bedoeling geene andere zijn kan, dan Gods onderscheiden wereldbestuur over de volken der aarde, waarbij ook zijne strafgerigten leiden tot den oogst.

2) Duidelijk is hier, ook in de eigenlijke trekken, die HOSEA er tusschen in mengt, het aanstoken en rijpen der zamenzwering geschetst, tot zij uitbarst en den regerenden vorst met zijne getrouwe aanhangers verteert. Zoodanig was de toestand van 't rijk van Israël, na JEROBEAM II; waarbij men ook in 't bijzonder aan de zamenzwering van MENAHEM tegen SALLUM denken kan.

Daarom werd zijn stam hooger dan alle boomen des velds; en zijne takskens werden menigvuldig, en zijne scheuten lang van wege de groote wateren, als hij uitschoot. Alle vogelen des hemels nestelden op zijne takskens, en alle dieren des velds teelden onder zijne scheuten; en alle groote volken zaten onder zijne schaduw.

Alzoo was hij schoon in zijne grootheid en *in de lengte zijner takken, omdat zijn wortel aan groote wateren was. De cederen in Godes hof verduisterden hem niet, de dennenboomen waren zijne takken niet gelijk, en de kastanjeboomen waren niet gelijk zijne scheuten; geen boom in Godes hof was hem gelijk in zijne schoonheid.*

Ik had hem zoo *schoon gemaakt door de veelheid zijner takken, dat alle boomen van Eden, die in Godes hof waren, hem benijdden.*

Maar omdat hij zich verhief en zijn' top opstak boven het midden der digte takken,..... daarom gaf Ik hem in der volken hand....... Vreemden roeiden hem uit, en verlieten hem. Zijne takken vielen op de bergen en in alle valleijen, en zijne scheuten werden verbroken bij alle stroomen des lands; en alle volken der aarde gingen af uit zijne schaduw, en verlieten hem.

Gaarne zou ik nog iets meer van EZECHIËL overnemen; maar zijn weelderige stijl mengt telkens het eigenlijke door het beeldsprakige heen, of dwaalt van het beeld af, om er straks weêr toe terug te keeren, en bewaart daardoor het natuurlijke en afgeronde der voorstelling niet. En toch zijn het, met eene kleine omzetting of uitlating, prachtige beelden, wanneer hij Israël als de arme vondelinge beschrijft, tot eene bruid opgetooid, maar later haren redder en heer ontrouw geworden (*Ezech.* XVI); — of *Babel* en *Egypte* als twee arenden, die om Israëls ceder en wijnstok („vorst en volk") strijden (H. XVII); — of wel als de magtige jagers, die de twee leeuwenwelpen („twee van Juda's laatste vorsten") grepen, en er elk een weg voerde, zoodat de leeuwin treurt, van hare jongen beroofd (H. XIX : 1—9); — of eindelijk, waar de Profeet zelf wordt gesteld tot een' wachter in oorlogstijd, staande op zijnen wachttoren met de bazuin in de hand, en verantwoordelijk voor het bloed der verslagenen, zoo hij den goddelooze niet waarschuwt voor den dag des kwaads. (H. XXXIII : 1—9.)

Maar liever, dan nog meer profetische beelden op een te stapelen, wil ik deze Bloemlezing besluiten met een lied van ASAF, dat als een waardige tegenhanger op „Israëls wijnstok" van JESAJA en EZECHIËL (ook nog *Ezech.* XIX : 10—14) kan beschouwd worden.

8. ISRAËLS WIJNSTOK. (*Ps.* LXXX : 8—16.)

O God der heirscharen! breng ons weder, en laat uw aangezigt lichten: zoo zullen wij verlost worden.

Gij hebt eenen wijnstok uit Egypte overgebragt, hebt de heidenen verdreven, en hebt den zelven geplant; Gij hebt de plaats *voor hem bereid, en zijne wortelen doen inwortelen, zoodat hij het land vervuld heeft.*

De bergen zijn met zijne schaduw bedekt geweest, en zijne ranken waren als *cederboomen Gods. Hij schoot zijne ranken uit tot aan de zee, en zijne scheuten tot aan de rivier.*

Waarom hebt Gij zijne muren doorgebroken, zoodat allen, die den weg voorbij gaan, hem plukken? Het zwijn uit het woud heeft hem uitgewroet, en het wild des velds heeft hem afgeweid.

O God der heirscharen, keer toch weder! Aanschouw uit den hemel, en zie, en bezoek dezen wijnstok; en den stam, dien uwe regterhand geplant heeft!

Zoo zong Israëls bard en ziener, 1) in de dagen, toen de Geest des HEEREN nog in hen blies; maar als ten laatste het diep vernederde volk de harpen aan de wilgen van *Babel* gehangen had, en de stem der profetie was verstomd, zweeg ook die gloeijende beeldspraak, die al het onbezielde leven deed. De schriftgeleerde stelde zich als een getrouwe wachter bij de letter der aloude openbaring, en ook de geschiedschrijver van den nieuweren tijd en de geleerde spreukdichter volgden slechts de ouden na. Met moeite zal men hier en daar nog een zuiver en frisch beeld, maar geen enkele Parabel of allegorie in de apokryfe boeken vinden. Alleen het zoogenaamde vierde boek van EZRA, maakt hierop eene uitzondering. Maar de beelden zijn daarin te bestudeerd, te wijsgeerig, zonder juist de vrucht te zijn van een helder brein. Ik wil echter twee proeven er uit mede deelen, eene fabel en eene Gelijkenis, en volg daarbij de vertaling van VAN DER PALM.

1. DES MENSCHEN BESTEMMING. (H. IV : 13—21.)

Ik ging eens — sprak de Engel — *door een bosch van boomen des velds, die bij zich zelven overleiden zeggende: «Komt, en laat ons de zee den oorlog aandoen, dat zij voor ons terug wijke en wij nog andere bosschen aanwinnen." En op gelijke wijze overleiden de golven der zee, en zeiden: «Komt, laat ons optrekken en de bosschen des velds beoorlogen, om ons daardoor nog een ander gewest te veroveren." — Doch het overleg der bosschen werd verijdeld: want het vuur kwam en verteerde ze; aldus ook het overleg van de golven der zee: want het zand stond en verhinderde haar...... Even zoo, gelijk de aarde aan het geboomte en de zee voor hare golven is gegeven, zoo kunnen ook zij, die op de aarde wonen, alleen de dingen, die op de aarde zijn, begrijpen; en zij, die in den hemel zijn, de dingen, die tot de hoogte des hemels behooren.*

2. DE MOEIJELIJKE LEVENSREIS VOOR GODS GUNSTELINGEN. (H. VII : 6—9.)

Verbeeld u eene versterkte stad, gelegen in eene vlakte, en die vol is van allerlei goederen; maar haar toegang is naauw en op eene steilte aangelegd, zoodat aan de regterzijde vuur, en aan de linkerzijde diep water is; en er is slechts een enkel voetpad, tusschen het vuur en het water, op welk pad niet meer dan één mensch te gelijk gaan kan. Indien nu die stad iemand ten erfdeel gegeven werd, hoe zal hij die erfenis aanvaarden, zoo hij het voorgestelde gevaar niet eerst is te boven gekomen?

Dit weinige zij genoeg. Het geheele boek, alleen in eene slechte vertaling tot ons gekomen, is denkelijk eerst na den tijd van den Zaligmaker geschreven, en behoort dus eigenlijk tot de Rabbijnsche literatuur, waarvan wij nu nog met een enkel woord te spreken hebben.

---

1) Lezenswaardig is ook, bij het geen hier en later over de beeldspraak der oude Hebreën gezegd wordt: I. PRINS, *Over de Gelijkenissen, die in het Oude Verbond voorkomen*, in het *Amsterd. Maandschrift*, 1857, Blz. 338—350. — Hij rekent, onder een zeer beperkt getal, ook (na eenige aarzeling) *Pred.* IX : 14, 15 mede. Maar waarom dan ook niet *Pred.* IV : 13—16? — Beide zijn *Voorbeelden*, het eerstgenoemde van de kracht en waarde der wijsheid, het laatste van de ijdelheid der eer: en het eene zoo wel als het andere, bewegen zich op politiek terrein. Het komt mij waarschijnlijk voor, dat beide op werkelijke gebeurtenissen slaan, maar bij onze onbekendheid met den schrijver van het boek, zijn die in de geschiedenis niet aan te wijzen.

Sedert eenige onvermoeide geleerden — ach! waarom is die reeks afgebroken sinds eene volle eeuw? — zich den arbeid getroost hebben, om de uitgebreide doolhoven van den Talmud te doorkruisen, is er eene soms sterk in het oog vallende gelijkenis opgemerkt tusschen het parabolisch onderwijs van JEZUS en dat der Rabbijnen. Velen, hierdoor eenigzins beangst, haastten zich om de Joden van diefstal te beschuldigen, als of zij, den CHRISTUS verworpen hebbende, zich toch de leer van den grooten Rabbi van *Nazaret*, zonder hem te noemen, hadden toegeeigend en die geplunderd. Anderen bezagen de zaak met meer kalmte, en vonden het niet vernederend voor den Zaligmaker, dat hij de gebruikelijke leerwijze van zijnen tijd gevolgd had, en zelfs spreuken en beelden, bij zijne tijdgenooten geijkt, had overgenomen. Maar weder anderen zijn in onzen tijd veel verder gegaan; en hebben willen beweren, dat JEZUS eigenlijk niet anders gedaan had, dan de Rabbijnsche wijsheid aan de heidensche wereld bekend te maken. De schijnbaar geleerde NORK heeft tot dezen aanval het wapenhuis der straks genoemde vrienden en verdedigers van het Christendom geplunderd: want nieuwe stof uit den Talmud verzamelt hij niet. 1) En een schrijver in den *Dageraad*, — die ons, bij de emancipatie der Joden in onze eeuw, aan de fabel van de bevroren slang en den houthakker deed denken, — beweert zelfs, dat JEZUS en de zijnen het humane en morele uit der Rabbijnen leer weg genomen of daarin bedorven hebben; terwijl hij den oorsprong van 't geheele evangelie, uit spreuken en beelden „enkel van JEZUS' voorgangers en tijdgenooten" op zijne wijze zoekt aan te toonen.

Dit laatste is althans een grof anachronisme. Al schenkt men de verwarde opgaven in den Talmud meer geloof, dan de eenvoudige Evangelische geschiedenis, dan nog is het zeker, dat eerst meer dan twee eeuwen na CHRISTUS het oudste gedeelte (de *Mischna*), eene eeuw daarna het latere (de *Gemara*), en nog later de vele bijvoegsels zijn te boek gesteld. De oudste en oorspronkelijke Talmud nu, de voorgewende „mondelinge wet van MOZES," behelst bijna enkel wettische voorschriften, in den geest van de Farizeesche overleveringen der ouden, zoo dikwijls door JEZUS gegeeseld. Verhalen en Parabelen komen meest in de jongere gedeelten van den Talmud voor. En al nemen wij nu aan, dat zij alle zijn van de Rabbi's, wier namen er bij worden genoemd, dan zijn er onder dezen slechts twee beroemde mannen, — indien ik mij niet vergis, — die vóór JEZUS moeten geleefd hebben: HILLEL en SCHAMMAI; terwijl anderen, zoo als GAMALIËL, MEÏR enz. hoogstens tijdgenooten der apostelen zijn geweest, en de beroemde R. JEHUDA, AKIBA enz. in de tweede of derde eeuw, anderen nog later hebben geleefd. Van HILLEL en SCHAMMAI nu, zijn mij wel vlugge of diepzinnige antwoorden of kernspreuken, maar geene Gelijkenissen bekend. Ook van elders is het mij niet met zekerheid gebleken, dat de Rabbijnen van JEZUS' tijd gewoon waren, in parabelen te leeren. De getuigenis van HIERONYMUS is eerst met de uitgave van den Talmud gelijktijdig; en de bijna eenstemmige verzekering der schrijvers van later' tijd vind ik doorgaans zonder bewijs (b. v. uit PHILO of JOSEPHUS) aangenomen of nageschreven. Ook in de Evangelieën blijkt het nergens, dat de geleerden van JEZUS' tijd hierin eenen wedstrijd met hem beproeven.

---

1) De titel van zijn lijvig werk is: F. NORK, *Rabbinische Quellen und Parallelen zu Neutestamentlichen Schriftstellen*, Leipzig, 1839; en zijn oogmerk, om aan te toonen: „*dass die Christliche Dogmatik noch die jüdische ist.*"

Het eenige verdichte verhaal, dat wij van hen hooren — het geval van eene vrouw, die zeven malen was gehuwd geweest, in betrekking beschouwd tot de vleeschelijke opstanding (*Matth.* XXII : 24—28) : — doet ons eer denken aan de gekunstelde vragen eener latere casuistiek. 1)

Ik wil hiermede nog niet bewezen achten, dat de Rabbijnen van JEZUS' tijd zich nooit van Parabelen bedienden. Zulk een negatief bewijs is onmogelijk; tegen die stelling zou men dus met reden kunnen inbrengen : *Die te veel bewijst, bewijst niets.* Het parabolische lag ook te diep in den geest van JEZUS' land- en tijdgenooten, om zich niet nu of dan, ook in 't godsdienstig onderwijs, uit te spreken. 2) Maar wel zou ik durven beweren, dat het zoo dikwijls herhaalde zeggen : „JEZUS bediende zich van eene in zijnen tijd gebruikelijke leerwijze," uit de lucht gegrepen is. Nog eer zou ik dan denken, dat de ongeloovige Joden den Heer hierin nagevolgd hebben, daar natuurlijk de opgang, dien hij maakte, hunnen naijver wekken moest, en hunne geleerden insgelijks al hunne kracht doen inspannen. Met opzet zullen zij echter van den gehaten Nazarener niets hebben overgenomen. Indien zij dit gedaan hebben, zoo is het onbewust geweest, en alleen door de magt der volkstaal, waarin reeds veel christelijke beeldspraak was opgenomen. — Overigens hoop ik bij iedere Gelijkenis, die men van de Rabbijnen heeft zoeken af te leiden, te kunnen aanwijzen, dat de overeenkomst slechts schijnbaar is. Levende onder de zelfde hemelstreek, de zelfde nationale en godsdienstige herinneringen en de zelfde volkszeden, moesten zij wel eens, plat weg uitgedrukt, op het zelfde aanbeeld slaan. Maar ook waar het kleed gelijkt en de gedaante naar JEZUS' Parabelen zweemt, is het toch een geheel andere geest, die er in leeft.

Ten slotte wil ik dan nu een drietal der geestigste Rabbijnsche verdichtselen mede deelen. Vele andere, vooral ook Legenden en Spreuken, gaf ik elders, en zou die gaarne, zoo dra mij daartoe tijd en studie beschikbaar was, als eene „Bloemlezing uit den Talmud" in éénen bundel uitgeven.

Van de drie, die ik hier geef, is het eerste eene fabel, waarmede Rabbi AKIBA reden

1) Op de getuigenis van HIERONYMUS : *Familiare est Syris et maxime Palaestinis, ad omnem sermonem parabolas jungere,* heeft men algemeen aangenomen, dat het onderwijs door Parabelen in JEZUS' tijd zeer gebruikelijk was; zonder te bedenken, dat de geleerde kerkvader juist geen groot Hebraïcus was, en ruim drie eeuwen na CHRISTUS leefde. Ook bij de spreuken van JEZUS teekent b. v. HUGO DE GROOT meer malen aan, dat zoo of zoo een gezegde toen een gebruikelijk spreekwoord was, maar zonder het te bewijzen. Het eenige spreekwoord (מָשָׁל ≐ παραβολή), dat JEZUS zelf aanhaalt, als toen in gebruik, is : *Medicijnmeester, genees u zelven !* Verder is mij niet gebleken, dat niet alleen van JEZUS' Parabelen, maar zelfs van één zijner spreuken de oorspronkelijkheid hem door de oudste Rabbijnsche schriften kan worden betwist. Het uitvinden of bedenken van spreuken en raadsels, was in het Oosten het kenmerk van den wijze; het verzamelen en gebruiken, dat der schriftgeleerden. En dat JEZUS in Parabelen en geheimzinnige spreuken leerde, week zoo zeer af van de gebruikelijke methode der andere schriftgeleerden, dat het de verwondering (*Matth.* XIII : 10), ja! bijna het misnoegen (*Joh.* VI : 60; XVI : 29) zijner eigene discipelen opwekte.

2) Zelfs in twee antwoorden van JEZUS' hoorders, die beide geene Joden waren, hooren wij terstond zekere gevatheid op beeldsprakige uitdrukking. Het eene is van den overste, die JEZUS' magt over ziekten en kwalen (het rijk der booze geesten, naar de denkwijze van dien tijd,) met zijn commando over krijgslieden vergelijkt. (*Luk.* VII : 8.) Het andere is het bekende woord der Kananésche : „*Ja, Heere ! doch ook de hondekens eten onder de tafel, van de kruimkens der kinderen.*" (*Mark.* VII : 28.)

gaf, waarom hij, zelfs in de hitte der vervolging, het onderrigt der wet niet kon of mogt nalaten; — de tweede, van R. JEHUDA, is eene eigenlijke Parabel, tot verdediging der Farizeesche opstandingsleer: — de derde, van den zelfden, behoort tot de algemeene *theodicée* of handhaving van het Godsbestuur.

DE VOS EN DE VISSCHEN.

Een vos wandelde eens aan den oever van eenen vloed, en bemerkte eene menigte van visschen, die in grooten haast heen en weder zwommen. „Wat beduidt deze onrustige beweging?" vroeg hij. — „Het zijn de schakels en de werpnetten," antwoordden zij hem: „waarvoor wij vlugten." — „Daarvoor is raad!" sprak de vos: „Komt tot mij op het drooge, en gij zult, even als ik, een ongestoord gelukkig leven leiden." — „Wat?" antwoordden de visschen: „Men noemt u het verstandigste van de dieren, en gij spreekt zulke dwaasheid? Wanneer wij in het element, dat ons leven is, door zulk eenen angst gekweld worden, hoe veel grooter zal die ons zijn in dat, waarin wij oogenblikkelijk sterven moeten?"

Gods woord nu is, ook voor het vervolgde Israël, *zijn leven en de lengte zijner dagen.* (*Deut.* XXX : 20.)

DE LAMME EN DE BLINDE.

Zeker koning had over eenen tuin vol edele vruchten een' blinden en een' lammen wachter aangesteld. Nu sprak de lamme tot den blinde: „Welke heerlijke rijpe vijgen zie ik daar ginds. Kom! laat ik op uwen schouder klimmen, dat wij ze plukken." En zij deden alzoo.

De eigenaar van den hof ontdekte den diefstal, en vroeg: „door wiens schuld zijne vijgen geplukt waren?" — „Hoe," zeide de blinde: „kon ik, die niet zien kan, dit feit begaan?" — „Maar even min," hernam de lamme: „was het mij mogelijk, de vruchten te bereiken."

Wat zal de koning in dit geval doen? Hij zal den lamme weder op den blinde zetten, en ze beiden te zamen, als een' enkelen persoon, straffen. Even zoo hereenigt God in den dag des gerigts ziel en ligchaam, die zich anders gemakkelijk beiden van straf konden vrij pleiten: het ligchaam, als zonder de ziel ongevoelig en bewegingloos, gelijk een steen; de ziel als zonder het ligchaam voor de zonde onvatbaar. 1)

DE ROOS.

Zekere koning, zijnen tuin doorwandelende, zag er roosjes, die, hoe klein zij nog waren, eene onvergelijkelijk aangename geur uitwasemden. „Zijn zij nu reeds zoo welriekend," sprak de koning: „nu zij nog teeder en eerst ontloken zijn, hoe zal het dan niet wezen, wanneer zij nog wat aanwassen!"

---

1) Dit laatste is eigenlijk de tegenwerping tegen het Godsgerigt, keizer ANTONINUS in den mond gelegd, en door deze Parabel beantwoord.

Na eenigen tijd bezocht de koning zijnen tuin op nieuw, in de meening, dat hij er nu zijne roosjes veel grooter en nog welriekender vinden zou. Maar als hij er bij kwam, vond hij ze verlept en zonder geur. Toen sprak hij wrevelig: „Had ik ze slechts afgeplukt, toen ze nog teeder en groen waren, wat had ik mij nog lang in den liefelijken reuk kunnen verblijden!" — En als nu de koning een volgend jaar weêr zulke pas ontloken roosjes in zijnen tuin zag, zeide hij tot zijne dienstknechten: „Wacht nu niet met ze af te plukken, of ik vind ze weder verwelkt en zonder geur terug."

Even zoo doet God, wanneer Hij uitstekende jeugdige menschen ziet, en vooruit weet, wat kwaads er uit groeijen zal.

Ik sluit hiermede dit gedeelte van mijn onderzoek, om er later, tot de juiste opvatting der Parabelen van den Heer, het gevolg uit te trekken. Met opzet bepaalde ik mij bij de Israëlieten, omdat een overzigt van de beeldspraak der andere oude volken ons te ver weg zou leiden. Bij Grieken en Romeinen was die beeldspraak ook meer de studie van het schoone, dan van het ware en goede; of men mogt, dat er zeker nog het naast aan grenzen zou, de praktikale voorbeelden van SOKRATES en de dichterlijk wijsgeerige idealen van PLATO met JEZUS' onderwijs willen vergelijken. En wat verder het Oosten oplevert, is meer in den phantastischen geest, die aan JEZUS' leerwijze geheel vreemd is. Om ook daarvan nog één proeve te geven, wil ik hier, tot afwisseling, eene Perzische parabel bijvoegen, die te vinden is bij DESLONGCHAMP, *Fables Indiennes*, pag. 64.

'S MENSCHEN LEVEN.

Een zeker man, vlugtende voor een' woedenden olifant, is in een' put afgedaald, en klemt zich vast aan twee takken, die er de opening van dekken, terwijl zijne voeten steun vinden in een' uitstek aan den binnenwand. Maar met schrik ziet hij, dat hij den voet gezet heeft op den kop van vier slangen, die buiten haar hol uitsteken, terwijl hij op den bodem van den put een' draak ontdekt, die, met geopenden muil, loert op het oogenblik van zijnen val. Angstig ziet hij op naar de twee takken, die hem dragen, en ziet! aan 't onderste einde daarvan zijn twee ratten, de een zwart en de andere wit, die zonder ophouden er aan knagen. Maar een aangenamer voorwerp leidt zijn oog af. De bijen hebben in den put hun wassen huis gebouwd. Hij begint te eten van den honig, en vindt er zoo veel smaak in, dat hij den draak, de slangen en de ratten niet meer ziet. Ja! hij vergeet ze geheel, tot de krakende takken ze hem herinneren.

Zoo is het menschelijk leven. De put is deze wereld, vol gevaar en ellende; de slangen zijn de vier temperamenten, die slechts in hun evenwigt ons dragen, maar elk op zich zelve vergiftig en doodelijk zijn; de draak is de dood, en de honig de verleidelijke levensvreugde; de witte en zwarte rat eindelijk zijn dag en nacht, die niet ophouden, beurtelings te knagen aan onzen levensdraad.

Dit zij vooreerst genoeg, om ons te brengen tot ons eigenlijk onderwerp: "JEZUS' Gelijkenissen." — Latere proeven van navolging bewaren wij tot, zoo de Heer wil en wij leven, geheel ons werk ten einde loopt. Nu merken wij alleen nog op, dat in de apostolische schriften geene enkele afgewerkte parabel voorkomt, ofschoon de stof daartoe er niet in ontbreekt, in beelden en allegoriën zoo wel, als in de figuurlijke of typische opvatting der oude geschiedenis. Eerst HERMAS waagt het, in zijnen *Pastor*, den Heiland hierin van verre na te volgen. Later waren sommige kerkvaders in beeldspraak rijk, en heeft men in nieuwere tijden zelfs — met meer of min goeden uitslag — opzettelijke en afgeronde Parabelen uitgedacht, door sommigen hoog geschat, door anderen als kunstbloemen (een' *Ilias post* HOMERUM, zoo als men zegt,) verworpen.

II.

NAAM EN VORM VAN JEZUS' GELIJKENISSEN.

De eenvoudige vraag: "Wat is eene Parabel of Gelijkenis?" heeft talloos vele en eindeloos verschillende antwoorden uitgelokt; zoo zelfs, dat ik niet twijfel, of, als ik ze alle kon opstellen, mijne lezers nog minder dan ooit weten zouden, wat zij er van te denken hadden. Ik deel dus hieronder slechts de voornaamste definities, die mij zijn voorgekomen, mede, 1)

1) *Sermo utilis, sub idonea figura expressus, et in recessu continens spiritualem aliquam admonitionem.* HIERONYMUS.

Similitudo seu comparatio, quâ res aliqua ut gesta et confecta apposite fingitur et narratur, et cum alia re spirituale confertur, seu ad eam significandam accommodatur. GLASSIUS.

Similitudo a rebus communibus et obviis desumta ad significandum quicquam spirituale et coeleste. TEELMAN.

Een verhaal van eene *gemeene* sake, ende die in het gemeen gebruik bekent is, als gebeurt zijnde, ten einde, om daardoor op te helderen eene sake, die verhevender en minder bekend is; door de eene met de andere te vergelijken. VITRINGA.

Oratio, quae per narrationem fictam sed verae similem, a rebus ad vitae communis usum pertinentibus desumtam, veritates minus notas aut morales repraesentat. BENGEL.

Narratio ficta, in quâ ea, quae fieri possunt et solent, ac si vere facta sint, proponuntur, et idcirco petita e vita communi. LIMBURG BROUWER.

Ficta quaevis narratio, formam historicam prae se ferens, quae ad illustrandam doctrinam, aut ad morum informationem spectantem, aut ad aliam quamcumque, cum Christiana religione junctam, mutuo sumitur vel ex ipsâ rerum naturâ, vel e communis vitae usu, atque hominum inter sese ratione; ita quidem, ut ipsam naturam atque veritatem referat, nec quidquam ei insit, quod per se fieri haud possit, aut vitae communis usui et hominum inter se rationibus sit contrarium. SCHOLTEN.

Collatio per narratiunculam fictam, sed verisimilem, serio illustrans rem sublimiorem. UNGER.

Eene gezochte en eigenaardig gevonden overeenkomst tusschen zaken en personen, die eene bijzondere opmerking vereischt, om door anderen wel te worden waargenomen, doch die daarna en juist daardoor eene te levendiger werking doet. STUART.

In einer Parabel wird das aus der sinnlichen *Welt entlehnte Bild von einer Wahrheit aus der* übersinnlichen *Welt begleitet, und der eigentliche oder Wortsinn der als Bild dienenden Geschichte ist nur Träger und Darsteller einer übersinnlichen Lehre und Wahrheit.* LISCO.

A Parable is a comparison between earthly and heavenly things, by means of some well-known incidents; or by a story, the particulars of which are matters of daily experience: it is "an earthly story with a heavenly meaning." WILSON.

en vervolg mijn' eigen' weg, dien ik vooraf door enkele zekere merkteekenen wil afbakenen.

Ons woord *Gelijkenis* (de Duitschers zeggen *Gleichnisrede*) geeft ons niet veel licht. Dit alleen zien wij er uit, dat hier eene *gelijkheid* of overeenkomst moet plaats hebben tusschen twee zaken. Wordt die overeenkomst opzettelijk aangewezen, dan noemt men het eene *vergelijking;* moeten wij die zelve opmerken, dan spreekt men van *gelijkenis.* Zoo zal men "eene vergelijking maken" tusschen twee elkander vreemde personen, maar van het kind, in betrekking tot zijne ouders, of ook van eene afbeelding, zeggen: "Er is gelijkenis," "Er zijn trekken in, die gelijken."

Nog minder zegt het Grieksche woord *Parabel*, dat alleen beteekent "Nevensstelling;" "Het plaatsen van iets naast iets anders," waardoor de gelijkende trekken uitkomen. 1) — Bij Grieksche en Latijnsche schrijvers heeft het woord even zeer eene vrij onbestemde beteekenis, en is soms van *beeld*, *voorbeeld* of *vergelijking* niet te onderscheiden. 2) De Parabel was ook bij de ongewijde schrijvers geen afzonderlijk genre, scherp afgescheiden van *fabel*, *mythe* enz. Eerst door de Gelijkenissen van onzen Heer heeft zich dit genre gevormd.

Toch bestonden er reeds Parabelen vóór JEZUS, en ook later onafhankelijk van hem. Hoe werden die dan bij de Joden genoemd? En in welken zin wordt de naam Parabel, die toch dikwijls in de Evangelieën voorkomt, dáár gebruikt? — De oude Hebreën hadden een zeer algemeen woord, dat men misschien het best met ons Hollandsche *Zinspreuk*, "Een gezegde, dat een' dieperen en rijken zin heeft," (niet: "dat ergens den hoofdzin van uitdrukt,") zou kunnen vergelijken. Dit woord (*Maaschaal*) wordt in het Grieksch, bij afwisseling, door twee woorden terug gegeven, beide in onze Hollandsche overzetting door *Gelijkenis* vertaald. Het eene (ons *Parabel*) komt in de drie eerste Evangeliën voor, maar niet bij JOHANNES, die dan ook geene eigenlijk gezegde Parabelen heeft. Het andere woord, dat eigenlijk spreuk of spreekwoord beteekent, beantwoordt meer aan het Hebreeuwsche, en wordt bij JOHANNES, als eene *verbloemde rede*, tegenover het *vrij uit spreken* gesteld. 3)

Tot zoo verre eenige proeven van definities; genoeg om van eene nieuwe proefneming af te schrikken. De geleerde TRENCH vergenoegt zich dan ook met aan te wijzen, wat de Parabel onderscheidt van de fabel, mythe, spreuk en allegorie; en N. KIRK zegt er van: *Scientific men have laboured to define the parables; but have generally failed, by aiming too high. The popular notion of a parable is, that it is a fictitious narrative, illustrating a religious principle.*

1) HAGENBACH onderscheidt παραβολή van σύμβολον daardoor, dat het *symbool*, naar de oorspronkelijke beteekenis van het woord, beeld en zaak in eens te zamen vat, terwijl de *parabel* het eene nevens het andere stelt. Zie zijne Redevoering over de Parabelen van JEZUS, in het *Bijblad tot de Kerkelijke Courant*, 1857, No. 42—44.

2) CICERO noemt de parabel *collatio*, SENECA *imago*, QUINTILIANUS *similitudo.* ARISTOTELES onderscheidde reeds, onder de verdichte voorbeelden, de fabel en de parabel. In deze laatste, zegt hij, wordt op Sokratische wijze eene vermaning door een ander mogelijk geval opgehelderd; b. v.: "Overheden met het lot te kiezen, is even eens, als wanneer men tot worstelaars niet koos, die vechten konden, maar die het lot daartoe aanwees; of als men uit de schepelingen aan het roer zette, op wie het lot vallen zou." — Zie de geheele plaats en meer andere bij SCHOLTEN.

3) Het woord παροιμία, dat nog het meest met מָשָׁל overeenkomt, wordt alleen gevonden *Joh.* X:6 (de *Goede Herder*), XVI:25 (de *Moedervreugd?*) en XVI:29. — Later ook nog van het spreekwoord: *De hond is wedergekeerd tot zijn eigen uitbraaksel, en de gewasschene zeug tot de wenteling in het slijk*, 2 *Petr.* II:22 (vergl. *Spr.* XXVI:11). — Vergelijk over het O. T. en de Grieksche Vertaling daarvan, SCHOLTEN, *de Parabolis J. C.* pag. 40 sqq.

Maar ook het woord parabel wordt door MATTHEÜS, MARKUS en LUKAS in zeer ruimen zin gebruikt, zelfs van de paradox of wonderspreuk. Opmerkelijk is echter, dat bij MATTHEÜS aan nagenoeg al die voorstellingen van het Koningrijk der hemelen, die ook wij Gelijkenissen noemen in den striktsten zin van het woord, de naam van Parabel gegeven wordt. Ik geef hieronder eene lijst der beelden, bij de drie eerste Evangelisten uitdrukkelijk zoo genoemd. 1)

En zoo zijn wij nog weinig verder, dan in den beginne. Dit alleen weten wij zeker. De Israëlitische wijze, die in *spreuken* schreef of sprak, gebruikte woorden en beelden, die zich door hun' diepen zin onderscheidden van de eigenlijke rede, zoodat zij dikwijls niet werden verstaan, althans niet, dan nadat men daartoe was ingewijd. Deze „spreuken en beelden" waren soms alleen korte kernspreuken; soms vergelijkingen en allegorieën; soms ook fabelen, of wel eigenlijke Parabels. Hierbij vergete men echter niet, dat, toen de juiste bepaling van dit laatste woord gezocht werd, de zaak zelve reeds lang bestond; even als boomen en bosschen reeds eeuwen heugden, voor het iemand in de gedachte kwam, te vragen: wat een boom is. Deze vragen toch, hoe eenvoudig zij ook schijnen, zijn in den regel hoogst moeijelijk te beantwoorden. De natuur werkt steeds voort, in eindelooze verscheidenheid, en zachte, bijna onmerkbare overgangen. Zij vraagt niet, of wij menschen eene polyp *dier* of *plant* zullen noemen. Even zoo is het ook met de Parabelen gelegen. Ware de naauwkeurige definitie vooraf gegaan, veel zou geene Gelijkenis genoemd zijn, of ten minste naauwkeuriger in den vorm gebragt, dien wij bij voorbeeld in den Vorst der Gelijkenissen, de Zaaijer, bewonderen.

Oordeelen wij naar deze en de meeste andere bij MATTHEÜS, dan zijn het altijd verhalen, die een' dieperen zin hebben, het beeld een tegenbeeld, zonder dat dit laatste, als bij eene *vergelijking*, duidelijk wordt aangewezen. Zoo wordt de Gelijkenis een doorloopend *zinnebeeld*, waar handeling en leven in is; en voor zoo veel de uitleg er niet bij te lezen staat, boven-

---

1) De synoptici noemen Parabel de *zeven* algemeene beelden van het Godsrijk, *Matth.* XIII; ook, blijkens vs. 53, die van „den Schriftgeleerde in het koningrijk der hemelen onderwezen." (Vgl. *Mark.* IV: 2 en *Luk.* VIII: 4, 9. Ook het *Opschietend Zaad* bij MARKUS?) Verder de *Booze Landlieden* (*Mt.* XXI: 33; *M.* XII: 1; *L.* XX: 9), de *Twee ongelijke Broeders* (en den *Verworpen Hoeksteen? Mt.* XXI: 45; *Luk.* XX: 19), de *Koninklijke Bruiloft* (*Matth.* XXII: 1), den *Uitbottenden Vijgeboom* (*Mt.* XXIV: 32; *M.* XIII: 28; *L.* XXI: 29); het *Verdeelde Koningrijk* en het *Huis des Sterken* (*Mark.* III: 23); het *Kleed en de Wijnzakken* (*Luk.* V: 36), den *Blinden Leidsman* (*L.* VI: 39), den *Rijken Dwaas* (*L.* XII: 16), de *Wakende Dienstknechten* (en den *Dief in den nacht? L.* XII: 41), den *Onvruchtbaren Vijgeboom* (*L.* XIII: 6), den *Voorzigtigen Gast* (*L.* XIV: 7), de drie beelden van het *Verlorene* (*L.* XV: 3), den *Regter en de Weduwe* (*L.* XVIII: 1), den *Farizeër en den Tollenaar* (*L.* XVIII: 9), de *Ponden.* (*L.* XIX: 11.)

Eindelijk zijn nog Parabel genoemd de paradox, van *hetgeen den mond in- en uitgaat* (*Matth.* XV: 15; *M.* VII: 17), en de spreuk (zoo hebben onze vertalers, *Luk.* IV: 23): *Medicijnmeester, genees u zelven!*

Soms vinden wij het enkelvoud, waar meer beelden voorkomen (*Luk.* XII: 41; XV: 3), of het meervoud, waar maar eene enkele Gelijkenis ons is bewaard. (*Matth.* XXII: 1; *Mark.* XII: 1.)

Verder is de doorgaande formule: *λαλεῖν, διδάσκειν, λέγειν ἐν παραβολαῖς*, of ook *παρατιθέναι παραβολήν*. Waar het uitleggen wordt gemeend, is het: *φράζειν παραβολήν*. De bedoeling wordt door *εἰπεῖν πρός* („ergens eene Gelijkenis op zeggen") uitgedrukt; ook wel door: *ἐν παραβολῇ παραβάλλειν*.

Buiten de Evangelieën wordt *παραβολή* alleen in den brief aan de Hebreën gebruikt van eene type (*Hebr.* IX: 9) of overeenkomst („als 't ware," „bij manier van spreken," *Hebr.* XI: 19).

dien ook een *raadsel*. Maar 't genoegen van te raden, is hier geen hoofddoel. Het gewone raadsel is als de bloem, die verwelkt, zoo dra zij geplukt is; de Gelijkenis als de vrucht in een' harden bast, of liever nog eene edele ziel in een schoon ligchaam.

De handeling, die in de Gelijkenis wordt uitgedrukt, gaat nooit de perken der mogelijkheid te buiten, waaraan de fabel, gelijk wij gezien hebben, zich niet stoort. Sprekende dieren en planten, als eene bijtende sarcasme op de dwaasheid en ijdelheid van den mensch, schetst de Heiland nooit, al zou bij voorbeeld de "Wolf in eene schaapsvacht" er wel de stof toe opleveren. Enkele malen slechts gebruikt hij de *hyperbole*, of "overdrijving boven het natuurlijke", die juist daarom geene eigenlijke Gelijkenis zijn kan. Van dien aard zijn "de ingezwolgen kemel," "de kameel vóór het oog van een' naald;" en even eens "de splinter en de balk," die wij slechts uit oude gewoonte en in den ruimsten zin onder de Parabelen mede tellen.

Verder moet men de eigenlijke Parabel nog onderscheiden van de Allegorie, die niet anders dan eene voortgezette vergelijking is, waarbij telkens het eigenlijke en oneigenlijke elkander afwisselen, en dus de *nevensstelling* niet streng wordt vol gehouden. Wij zagen dit reeds bij EZECHIËL en anderen. De zinnebeeldige voorstellingen in 't Evangelie van JOHANNES zijn doorgaans in dien vorm, en ontwikkelen zich nooit tot eene zuivere Gelijkenis. Deze laatste toch kenmerkt zich daardoor, dat, waar zij goed volgehouden is, zij haar oogmerk voor den onnadenkenden niet verraadt. De Gelijkenis van de Tarwe en het onkruid (het *Onkruid des akkers*) zou in een "Handboek voor den Landbouw" kunnen staan, en die van den *Barmhartigen Samaritaan* in eene Geschiedenis van Joden en Samaritanen.

Eindelijk is er nog een belangrijk verschil tusschen alle vroegere Parabelen, en die van JEZUS. Al wat daarnaar zweemde in het Oude Verbond, had een voorbijgaand doel. Dit bereikt zijnde, behoort het beeld tot de geschiedenis. De schoone Parabel van NATHAN, bij voorbeeld, heeft geene beteekenis buiten de geschiedenis van DAVID. Nu is het wel waar, dat ook JEZUS' Gelijkenissen dikwijls eene bepaalde aanleiding hadden, en even dikwijls eene oogenblikkelijke bedoeling. Dit is wel eens al te veel uit het oog verloren. Maar zij hebben toch ook en bovenal eenen algemeen religieusen inhoud, zoodat dan ook de christelijke godsdienst de eenige is, die in Parabelen wordt voort geplant. En behoorden de beelden in de eerste plaats onder eene andere luchtstreek, in een' anderen tijd en bij een ander volk te huis; het algemeen menschelijke leeft er zoo geheel in, dat wij geene betere beelden uit onze omgeving er zouden kunnen in plaats stellen. Het is de *natuur* en het *leven* beide, waarin JEZUS ons de hieroglyphen der gewijde, goddelijke taal leert verstaan. Gelijk de fabel van het dierlijk instinkt tot menschelijk verstand opleidt, zoo voert ons de Parabel telkens op van het dagelijksche tot het hoogere, van het zigtbare tot het onzigtbare, van het bekende tot het geheimzinnig onbekende: — met één woord van het menschelijke tot het goddelijke. — Ja! wij kunnen zeggen, dat JEZUS zijne Gelijkenissen minder uitgevonden heeft, als sieraden of ophelderingen zijner rede, dan wel dat hij ze vond en opmerkte, als in de natuur der dingen gegrond; als de oorspronkelijke harmonie tusschen eene zigtbare en onzigtbare, zinnelijke en geestelijke wereld: 1) het "zien door den metaalspiegel der ouden

1) *Die äusere Natur ist Abdruk der innern Natur; der innere Mensch wird durch die Stufen durchgehen*,

in een raadselachtig beeld." (1 *Kor.* XIII : 12.) En indien ik eene der ontelbare definities voor goed moest aannemen, het zou de kortste van alle zijn, die van een' der nieuwste Engelsche uitleggers: "De Parabel is eene aardsche historie, met eene hemelsche bedoeling."

Maar allen, die het wezen der Parabel hebben zoeken te beschrijven, stuitten ten laatste op eene bijzondere soort, die LUKAS eigen is, en die VAN DER PALM niet te onregt noemt: "Gelijkenissen in den trant van leerzame Verhalen." — In de Gelijkenissen bij MATTHEÜS, waarvan ook LUKAS en MARKUS er vele met hem gemeen hebben, (de laatste heeft er slechts ééne kleine, die hem alleen eigen is: *'t van zelf Opschietend Zaad;*) — in al deze Gelijkenissen valt het *zinnebeeldige* duidelijk in het oog, en het is soms door JEZUS zelven tot in de kleinste bijzonderheden aangewezen. Maar in de Gelijkenissen, die LUKAS uitsluitend eigen zijn, is dit zoo niet. Ze zijn meer in den trant van gewone zedelijke verhalen; en ook waar zij — zoo als in den *Verloren' Zoon* — de handelwijze der Godheid en onze roeping in menschelijke beeldspraak schetsen, is toch aan die beelden zelve, als een *voorbeeld* voor ons en niet enkel een *zinnebeeld*, meer zorg besteed. Voor het oogenblik zij het genoeg, dit aan te wijzen. Bij de regelen tot verklaring der Gelijkenissen, en nader bij de behandeling dier beelden zelve in ons Tweede Deel, komen wij er op terug; terwijl ik aan het einde van 't geheele werk er de slotsom, wat de vergelijking, den oorsprong en het doel der Evangelieën betreft, uit hoop op te maken.

Uit de omstandige beantwoording der vraag: "Wat is eene Gelijkenis?" zal de aandachtige lezer kunnen afleiden, dat eene tweede vraag: "Hoe vele Gelijkenissen zijn er?" geheel niet te beantwoorden is. De Heiland zet zich niet met opzet neder, om ons eene afgewerkte Gelijkenis te leveren. Aan sommige zijner beelden ontbreekt daartoe de laatste hand. Indien ik enkel eene Verzameling geven wilde, ik zou er geene zulke vergelijkingen, spreuken of vragen in hebben opgenomen, die alleen de bouwstof eener Parabel bevatten. Reeds vroeger gaf ik te kennen, wat mij daartoe bewoog. Toch zou ik sommige opnemen (b. v. de *Onreine Geest*), die anderen niet mede tellen, en weg laten (b. v. *Splinter en Balk*), die onder de Parabelen burgerregt verkregen hebben. Maar ook hierover zullen wij, na de behandeling der bijzondere Gelijkenissen, waarna ik als aanhangsel de Lijst van onderscheidene uitleggers geven wilde, beter kunnen oordeelen. Nu wil ik alleen nog eene kleine proeve geven, hoe door eene enkele verandering van vorm, de eenvoudige Spreuk tot eene Vergelijking, Allegorie of Parabel kan worden uitgewerkt; — ook wel tot eene fabel, maar dan is het eene andere spreuk, omdat de fabel niet op den zelfden wortel groeit.

---

wodurch der Aeussere durchgehen musz. EWALD. — *Die beweisende Kraft der Parabel liegt darin, dasz der Urheber des Reichs des Geistes auch der Urheber des Reichs der Natur ist; und beide Reiche entfalten sich nach denselben Gesetzen. Deshalb sind die Gleichnisse, die der Erlöser aus dem Reiche der Natur entlehnt, nicht blosz Gleichnisse, die zur Verdeutlichung dienen; es sind innere Analogieën, und die Natur ist ein Zeugnisz für das Reich des Geistes.* THOLUCK. Het gaat echter te ver, wanneer hij en anderen zich op den regel der latere Joodsche geleerden beroepen, waardoor dezen in den doolhof der Kabbalistiek zijn verdwaald: "Er is niets op aarde, wat niet eerst (het oorspronkelijke idée, zoo als b. v. het beeld van den tabernakel, dat MOZES op den berg zag,) was in den hemel." — Eene breedvoerige uitweiding hierover, maar niet geheel vrij van donkere mystiek, geeft TRENCH in zijne Inleiding.

SPREUK.

DE HERDER KENT ZIJNE SCHAPEN, EN ZIJ KENNEN HEM.

VERGELIJKING.	ALLEGORIE.	PARABEL.
Zoo als de herder zijne schapen kent en lief heeft, en zij ook hem kennen en volgen, zoo is de Heiland vriend en voorganger van al zijne geloovigen, en gevoelen zij zich ten naauwste aan hem en zijn woord verbonden.	JEZUS is de goede Herder. Hij kent zijne schapen en stelt voor hen zijn leven, ook als de wolf ze aanvalt en de roover inbreekt. En die zijne stem hooren en hem geloovig volgen, waar hij voor hen uitgaat, ze zullen als zijne schapen erkend, en eens van de bokken gescheiden worden.	Een vreemdeling kwam bij eene schaapskooi en vroeg: »Wie is de herder?" »Ik ben het," zeide een man, maar de schapen vloden voor hem: want hij was een roover, en slagtte, die hij grijpen kon. - »Ik ben het!" riep een ander, maar de schapen toonden geene kennis aan hem, en toen de wolf kwam, vlood hij weg. Hij was de huurling slechts. — Maar toen kwam een derde, en stelde zich aan het hoofd der kudde, en allen volgden hem van zelf, en hij ging hun voor, en zocht het verlorene op, en waagde zelfs voor hen zijn leven. En de vreemdeling zeide: »Deze moet wel de herder zijn!"

Na het gezegde, heb ik weinig meer over den VORM van JEZUS' Gelijkenissen aan te merken; vooral omdat ik alles, wat nog nader onderzoek vereischt, tot de slotsom van geheel mijn werk wilde overlaten.

Zoo veel zal ieder opmerkzaam lezer nu reeds gezien hebben, dat wij onmogelijk, noch naar den naam, noch naar de strengste vereischten van de Parabel als aesthetischen kunstvorm, het getal der Gelijkenissen kunnen bepalen. 1) Van de eenvoudige Spreuk tot de geheel afgewerkte Gelijkenis, loopen de soorten zoo ongemerkt in elkander, als dit ook in de natuur zelve, bij de onderscheidene soorten en geslachten (*genera*, *species*, *varietates*), en zelfs bij den onmerkbaren overgang van de levenlooze natuur tot planten en dierenrijk, plaats heeft. Bij al wat natuurlijk is, zijn onze indeelingen slechts kunstmatige hulpmiddelen voor ons begrip en geheugen. Wij maken ons vakken, waarin wij alles verdeelen, om het gemakkelijker te overzien; maar de vrije natuur past er niet zoo juist in. En daardoor is de definitie: »Wat is dit?" en »Wat is dat?" even moeijelijk, als het gemakkelijk is, den hoofdvorm of de type te noemen, die ons helder voor oogen staat.

Dat bij voorbeeld, om tot ons onderwerp terug te keeren, de Zaaijer eene Parabel is,

1) Zonderling is het onderscheid, dat de geleerde kerkvader ORIGENES maakt, als hij (op *Matth.* XIII) de beelden van den *Schat in den akker*, de *Parel* en het *Vischnet*, geene Gelijkenissen noemt, maar Vergelijkingen (οὐ παραβολὰς ἀλλ' ὁμοιώσεις), omdat er alleen staat, dat JEZUS *tot de schare* niet anders dan in Gelijkenissen sprak, en deze drie zinnebeelden aan huis *tot de discipelen* zijn uitgesproken. Het onderscheid bepaalt hij dus: *Ἔοικεν ἡ μὲν ὁμοίωσις εἶναι γενική, ἡ δὲ παραβολὴ εἰδική.* Hij schijnt, bij deze geheele onderscheiding, niet gelet te hebben op vs. 53: *Als* JEZUS *al deze Gelijkenissen geëindigd had* enz. Ook het bijbelsch spraakgebruik pleit tegen zijne opvatting. Wel komt het woord *ὁμοίωσις* in de Evangelieën niet voor; maar het werkwoord *ὁμοιοῦν*, wordt geheel met *ἐν παραβολῇ παραβάλλειν* gelijk gesteld, *Mark.* IV : 30 en elders.

en een model voor alle eigenlijke Parabelen, stond reeds lang vast, eer men al de verschillende bepalingen van het wezen en den vorm eener Gelijkenis had uitgevonden. De *actie*, die in 't verhaal is, beweegt zich in 't menschelijk leven en de natuur beide; al de *trekken* behooren aan het beeld, zonder dat het afgebeelde er door heen schemert; de hoogere *bedoeling* blijft ook voor de discipelen een *raadsel*, terwijl het verhaal zelf door ieder begrepen wordt; en de *verklaring* doet het verhaalde als een volkomen *zinnebeeld* kennen, waarbij de *gelijkenis* tot in de kleinste trekken is voort gezet, zonder dat er iets tot enkel *sieraad* is bij gevoegd, zelfs niet de vogelen des hemels of de brandende zon.

Reeds eenigzins meer schemert de eigenlijke beteekenis door in die Gelijkenissen, waarbij het punt van vergelijking vooraf wordt opgegeven, doorgaans als *het Koningrijk der hemelen*, eene enkele maal ook als *dit geslachte.* Over het eerste zullen wij straks nader spreken. Het laatste vindt plaats bij de *Eigenzinnige Kinderen.* In al deze Parabelen is het eerste woord van het raadsel gegeven: de punten van vergelijking moeten verder gezocht worden, het zij in de hoofdzaak alleen, of ook in de bijzondere trekken. Deze soort van Gelijkenissen wordt soms ingeleid met eene vraag, geschikt om de aandacht der toehoorders te spannen: „*Waarmede zal ik het Koningrijk der hemelen, Waarmede dit geslachte vergelijken?*"

Anders is het gesteld met die verhalen bij LUKAS, die ook wel een goed gesloten geheel vormen, maar waarbij het zinnebeeldige niet zoo zeker is, of ten minste alleen tot één hoofdpunt bepaald. Wij zullen later zien, op welke gronden deze onderstelling rust; en wijzen nu slechts voorloopig op den *Rijken dwaas*, *Lazarus*, *Farizeër en Tollenaar* en *Samaritaan*, als volstrekt niet zinnebeeldig, maar geheel karakter-schildering, en op den *Verloren Zoon*, *Regter en Weduwe* enz. als alleen in het hoofddenkbeeld voor overdragtelijke opvatting vatbaar.

Verder gaat bij sommige Gelijkenissen een geregeld verhaal, waarin duidelijk eene hoogere bedoeling ligt opgesloten, vooraf, maar is het slot, waarop het eigenlijk aankomt, verzwegen, en wordt dus aan het gezond verstand en zedelijk godsdienstig gevoel der hoorders overgelaten, dit aan te vullen. Zoo is het, aan den maaltijd met de zondares, tot den gastheer: „SIMON! *ik heb u wat te zeggen;*" en, na de korte schets der *Twee Schuldenaars:* „*Wie van dezen zal hem meer lief hebben?*" — Na het aandoenlijk verhaal van den *barmhartigen Samaritaan*, vraagt de Heer aan den wetgeleerde: „*Wie dan van deze drie dunkt u de naaste geweest te zijn van den man, die onder de moordenaars gevallen was?*" — En aan het slot van de Parabel der *Booze Landlieden*, moet *Jeruzalem* zijn eigen oordeel uitspreken op de vraag: „*Wat zal nu de Heer van den wijnberg doen?*" — Dit vragen en antwoorden ligt geheel in de leerwijze der Rabbijnen. En niet enkel der Rabbijnen en van hunne voorgangers, de Schriftgeleerden van JEZUS' tijd, maar reeds der laatste Profeten, die aan de grens staan van profetie en schriftgeleerdheid. HAGGAI (II : 11—16), bij voorbeeld, legt den priesters twee vragen voor: „Of het heilige, dat iemand draagt in de slip van zijn kleed, dat gene, wat het aanraakt, heiligt; en of de onreine ook 't geen hij aanroert, onrein maakt." Het eerste moesten zij, naar de wet, ontkennen, het laatste toestemmen. En hierop grondt nu de Profeet zijne bestraffing. Ook hier is de vraag het keerpunt der gelijkenis, tusschen éénen man en geheel een volk. Natuurlijk, dat men zulk eene vraag niet deed, zonder — even als SOKRATES naar zijne leerwijze — vooraf zeker te zijn, dat het antwoord redelijkerwijze niet anders wezen kon.

Een' anderen vorm treffen wij aan in die beelden, die niet zuiver en op zich zelve afgewerkt zijn, niet 't beeld geheel afgescheiden van het geen er door afgebeeld wordt; of wel, de beeldspraak in den vorm van eene vraag of een antwoord, eene redenering of vergelijking, als in 't voorbij gaan daar heen geworpen. Zoo is, bij voorbeeld, de voorstelling van den *Torenbouw* en *Oorlog* en die der *Eigenzinnige Kinderen*, die eene kleine omzetting van den zin zouden noodig hebben, om een geregeld verhaal te worden. Vooral is de vragende vorm, die zich steeds op het gezond verstand der hoorders beroept, zeer gewoon, zoodat minstens een twaalftal der Gelijkenissen, — in den ruimen zin, waarin wij dit woord opnemen, — in dien vorm zijn vervat.

En hier treffen wij nu den onmerkbaren overgang aan van de *Parabel* tot eene eenvoudige *vergelijking* of eene *spreuk*, gelijk wij er enkele malen, als voor ons onmisbare schakels in de reeks van 's Heeren beeldspraak, mede hebben opgenomen. De eenvoudigste spreuk kan echter zeer raadselachtig in hare eigenlijke bedoeling zijn, daar de zelfde opmerking uit het dagelijksch leven (b. v. „gieren op ieder slagveld") zeer verschillend kan worden toegepast.

Iets anders evenwel is nog de *wonderspreuk* of *paradox*, waarvan de Heer zich dikwijls bediende, en die juist daardoor de aandacht trekt, omdat zij zich zelve schijnt tegen te spreken. Zoo, om maar enkele der meest bekende te noemen: *Eersten zullen laatsten zijn; — Wie de meeste wezen wil, zij de minste; — Zalig die treuren!* en vele andere. Wij zijn niet gewoon, deze of dergelijke gezegden *Parabelen* te noemen, en zij hebben daar ook, naar onze voorstelling van het woord, niets van. Wij zagen evenwel, reeds vroeger, dat de discipelen JEZUS' wonderspreukig gezegde: *Niet wat den mond ingaat, verontreinigt den mensch, maar wat daar uitgaat*, zóó noemden, in den zin van het bekende Hebreeuwsche woord, zoodat Parabel hier eenvoudig beteekent „eene verbloemde rede;" — waarbij men vooral niet vergeten moet, dat de discipelen met hunnen Meester wel geen Grieksch zullen gesproken hebben, en dus de vertaling door Parabel is van den Evangelist.

Over de *hyperbool* eindelijk, die boven het natuurlijke gaat, hebben wij reeds gesproken. Hoe geliefd zulk eene phantastische voorstelling den Oosterlingen was, JEZUS gebruikte ze slechts eene enkele maal, en dan misschien alleen nog als reeds geijkte volksspreekwoorden.

Maar reeds genoeg; en voor sommigen meer dan genoeg misschien, over *naam* en *vorm*. Toch was ook dit noodig, om over *oogmerk*, *inhoud* en *beteekenis* der Parabelen met grond te kunnen spreken.

III.

OOGMERK EN HOOFD-INHOUD VAN JEZUS' GELIJKENISSEN.

HET KONINGRIJK DER HEMELEN.

„*Waarom spreekt gij tot hen in gelijkenissen?*" vroegen eens JEZUS' discipelen. Die zelfde vraag wordt nog dikwijls gedaan, en zeer verschillend beantwoord. Daarbij vervalt men zelfs

doorgaans in zekere tegenspraak, waaraan men niet gemakkelijk zich weder kan ontworstelen. Het heugt mij nog uit jeugdigen leeftijd, dat Vader EGELING — een autoriteit in de kerk van die dagen! — mij eerst op weg bragt met te zeggen, dat JEZUS veel gebruik maakte van Gelijkenissen, „om zijn onderwijs nader op te helderen en dieper in te prenten." Maar daarna bragt hij mij weder van den weg af door er bij te voegen: „Dit was niet altijd JEZUS' oogmerk, als hij in Gelijkenissen sprak: want niet zelden gebruikte hij die ook, om eenige waarheden meer bedekt voor te stellen." En nu ik dit onderwerp nog eens opzettelijk ging navorschen, en er vele schrijvers op nalas, vond ik dat deze tegenspraak, door BACO reeds opgemerkt, 1) bij alle uitleggers der Gelijkenissen meer of min wordt terug gevonden; al verbergt zij zich soms onder de rhetorische figuur van „een' nevelsluijer, die voor het scherpziend oog het licht der zon doorlaat." 2) — Verduisteren en ophelderen, bekend maken en te gelijk bedekken: — het heeft altijd iets van eene verklaring, die men met de eene hand schrijft en met de andere weder uitwischt.

Nemen wij onze toevlugt nog eens tot de vraag der discipelen, die JEZUS niet onbeantwoord liet. Om het hooge belang der zaak voor ons tegenwoordig onderzoek, wil ik beginnen met de geheele plaats uit te schrijven. Zij volgt op de Gelijkenis van den *Zaaijer.*

En de discipelen, tot JEZUS *komende, zeiden tot hem: „Waarom spreekt gij tot hen door gelijkenissen?" En hij antwoordende, zeide tot hen: „Omdat het u gegeven is, de verborgenheden van het koningrijk der hemelen te weten, maar dien is 't niet gegeven. Want wie heeft, dien zal gegeven worden, en hij zal overvloedig hebben; maar wie niet heeft, van dien zal genomen worden, ook dat hij heeft. Daarom spreek ik tot hen door gelijkenissen, omdat zij ziende niet zien, en hoorende niet hooren, noch ook verstaan. En in hen wordt de profetie van* JESAJA *vervuld, die zegt: „Met het gehoor zult gij hooren, en geenszins verstaan; en ziende zult gij zien, en geenszins bemerken. Want het hart dezes volks is dik geworden; en zij hebben met de ooren zwaarlijk gehoord, en hunne oogen hebben zij toegedaan; opdat zij niet te eeniger tijd met de oogen zouden zien, en met de ooren hooren, en met het harte verstaan, en zich bekeeren, en Ik hen geneze." Doch uwe oogen zijn zalig, omdat zij zien, en uwe ooren, omdat zij hooren. Want voorwaar zegge ik u, dat vele profeten en regtvaardigen hebben begeerd te zien de dingen, die gij ziet, en hebben* ze *niet gezien, en te hooren de dingen, die gij hoort, en hebben* ze *niet gehoord."* (*Matth.* XIII : 10—17.)

Beide andere Evangelisten (want JOHANNES komt hier niet in aanmerking) hebben de vraag niet, ten minste niet deze vraag, en het antwoord verkort; maar met een klein en toch

---

1) *Duplex apud homines repertus est atque increbuit parabolarum usus, atque, quod magis mirum sit, ad contraria adhibetur. Faciunt enim parabolae ad involucrum et velum, faciunt etiam ad lumen et illustrationem.* BACO, *de Sapientia Veterum.*

2) Beter LISCO: *So ist es eine merkwürdige Eigenthumlichkeit der Parabel, dass sie beides zugleich ist: Enthüllung und Verhüllung der Wahrheit. Enthüllung, weil der Schleier so durchsichtig ist, dass das unter ihm Verborgene wohl erkannt werden kann; Verhüllung, weil, wer nur auf das Gewand und die Schale sieht, den verborgenen Kern nicht erblickt, ihn aber doch mit der Schale zugleich aufnimmt, so dass er vielleicht später noch seiner geniessen kann.*

niet onbelangrijk verschil. Want bij MATTHEÜS spreekt de Heer in Parabelen, OMDAT *zij ziende niet zien, en hoorende niet hooren noch verstaan;* maar bij MARKUS en LUKAS wordt het JEZUS' oogmerk: hij wil niet, dat zij hem verstaan. *Tot hen, die buiten zijn, komt* (eigenlijk „hun geschiedt") *alles in gelijkenissen*, OPDAT *zij ziende zien, en niet doorzien*, 1) *en hoorende hooren en niet verstaan; opdat zij niet te eeniger tijd zich bekeeren en hun de zonden vergeven worden.* Zoo heeft MARKUS (IV : 12); bij LUKAS (VIII : 10) vinden wij de laatste en hardste woorden niet. Toch worden zij ook *Jes.* VI : 9, 10 gevonden, waar den Profeet bij zijne roeping wordt opgedragen, „dat hij 't volk moet laten zien en hooren, zonder dat zij bemerken of verstaan; hun hart verstokken, hunne ooren zwaar maken en hunne oogen toedekken, opdat zij zich niet bekeeren." — — — De zaak wordt ons hoe langs zoo duisterder. En toch gaat er uit die duisternis zelve een licht op. Want „het harte te verstokken," en zelfs „ooren en oogen van zijn volk te sluiten," ging boven de magt van den Profeet. Er moet dus, naar den aard van eene sterk gekleurde Oostersche schilderij, iets anders mede bedoeld worden. „Openbaar dit volk mijn woord, maar verwonder u niet, als het juist eene tegenovergestelde uitwerking heeft; als het is, of gij gekomen waart om te verharden, in plaats van te bekeeren. Zoo is de aard van dit volk! Zij hooren, maar verstaan niet; zij zien', en merken niet op." MARKUS en LUKAS hebben dus de letter aangehaald, en MATTHEÜS den zin. JEZUS had de zelfde geaardheid opgemerkt bij zijne tijd- en landgenooten, niet ongenegen om iets vreemds te zien en iets nieuws te hooren, maar volstrekt niet met het oogmerk, om er iets van op te nemen in hun eigen zedelijk en godsdienstig leven, dat door vooroordeelen werd beheerscht en door zelfgenoegzaamheid vast gesloten. En van daar, dat JEZUS aan het slot van de voorafgegane Gelijkenis, naar al de drie Evangelisten, zeide: „*Die ooren heeft,* (*om te hooren*, M. L.) *hoore!*" De Heer zegt dit aan het slot, en niet aan het begin; er was dus nog meer in te hooren, dan de vlugtige klank, en meer in te zien, dan de zinnelijke voorstelling.

Terug keerende tot JEZUS' oogmerk met zijn parabolisch onderwijs, zoo zou het naar deze plaats den schijn kunnen hebben, als of hij den weg wilde inslaan der oudste Egyptische en Grieksche wijzen, die eene volksleer hadden voor het algemeen, zinnebeeldig en voorzigtig, en eene hoogere kennis voor de ingewijden, in hunne verborgenheden. 't Komt mij zelfs voor, dat JEZUS zijne spreekwijze ontleent aan dezen toestand der wetenschap in de oude wereld. 2) Toch had MOZES er zich reeds op beroepen, dat het woord van God niet hoog in den hemel was, of ver over zee, of diep in den afgrond, zoodat men verlegen zou moeten vragen: „Wie zal 't ons halen?" maar nabij, in hunnen mond en hun hart. En JEZUS

---

1) MARKUS heeft ook hier het volledigst: *ἵνα βλέποντες βλέπωσιν καὶ μὴ ἴδωσιν.* Beide deze woorden staan met elkander bijna in de zelfde betrekking als ons kijken en zien. Men kan ergens naar kijken, zonder het goed te zien; ofschoon het eerste dan toch altijd nog den goeden wil, de opmerkzaamheid en 't fixeren der oogen uitdrukt.

2) JEZUS onderscheidt, bij MARKUS, zijne discipelen van „*die buiten zijn*" (*οἱ ἔξω*), met 't zelfde woord, waaraan men 't verschil van *exoterische* en *esoterische*, of openbare en geheime leer ontleende. (LUKAS heeft: *de overigen*, MATTHEÜS alleen *hun* of *die*.) En wat zijne discipelen gegeven was te verstaan, wordt het *mysterie* of *de mysterieën van het Godsrijk* genoemd, met het geijkte woord voor alle godsdienstige verborgenheden, aan een geheimzinnig murmelen of prevelen ontleend.

laat zich nog sterker uit, waar hij zijnen discipelen beveelt: *het licht niet onder de korenmaat te zetten, maar op den luchter*, en *van de* platte *daken af te prediken, wat hij hun had in 't oor gefluisterd.*

Maar dit laatste doet ons toch ook weder zien, dat de Heer, *voorzigtig als de slangen*, niet begon met ALLES als *op de daken te prediken.* Hij bragt *verborgenheden* aan het licht. Niet, zoo als men dikwijls bij dit woord denkt, "waarheden, die het menschelijk begrip te boven gaan," maar eenvoudig "dingen, die tot nu toe verborgen waren," en die thans werden *geopenbaard*, het bedeksel er af geligt.. 1) Maar die openbaring geschiedt, *naar zij 't hooren kunnen.* (*Mark.* IV : 33.) Zij is daarbij in een kleed gehuld, dat haar aanbeveelt. Want zoo lang de mensch niet zelf door de waarheid wordt gekwetst, is hij van nature geneigd, haar aan te nemen, of althans haar regt te erkennen; terwijl bovendien in zaken van 't dagelijksch leven de meeste menschen juister opvatten en beter oordeelen, dan in 't geen het hooger, zedelijk en godsdienstig leven aangaat; wat JEZUS later uitdrukte met de spreuk: *De kinderen dezer wereld zijn verstandiger dan de kinderen des lichts in hun geslachte.* (*Luk.* XVI : 8.)

Nemen wij de eerste eigenlijke Parabel tot voorbeeld: "Het eenig ooilam" van den profeet NATHAN. De Godsman had wel tot den schuldigen koning kunnen gaan met eene opene bestraffing; maar hij kende het levendig en opbruisend karakter van DAVID, nog prikkelbaarder door het gemis van een goed geweten. Als welligt, reeds bij het begin van NATHANS rede, des konings wrevel zich verheft, zal het zijn een "hoorende hooren en niet verstaan:" en het is onbegrijpelijk, hoe moeijelijk dan zelfs de eenvoudigste waarheid ingang vindt. Maar DAVID heeft een vlug natuurlijk oordeel en een goed hart; met armen en ongelukkigen is hij door eigen lotgeval verbonden, en wat onedel en laag is, wekt zijne verontwaardiging. Wel nu, de Profeet doet niet anders, dan voor een oogenblik DAVIDS wandaad af te scheiden van zijn' persoon, hem zijn eigen beeld te doen aanschouwen buiten zich zelven; en hij heeft den zondaar gewonnen, gered: want door het enkele: "*Die man zijt gij!*" is hem nu de volle waarheid op eens geopenbaard.

Iets dergelijks zien wij hier. JEZUS heeft aan het licht te brengen, wat tegen de volksvooroordeelen indruischt en diep in het geweten grijpt; wat daarbij zoo ver verheven is boven het zedelijk en verstandelijk peil van zijne land- en volksgenooten, dat het hun als eene gruwelijke ketterij zal in de ooren klinken. Dit bedoelen de Joden bij JOHANNES, ("het Joodsche volk, als ongeloovig en buiten gemeenschap met JEZUS beschouwd,") als zij hem "een' Samaritaan" noemen: een' afvallige, een' libertijn, die al de heilzame banden van de voorvaderlijke wetten en instellingen los maakt; "iemand, die een' démon heeft," een' woesten en uitzinnigen dweeper. In zulk eenen tijd en onder zulk een volk, zou de volle openbaring der waarheid geene openbaring geweest zijn. JEZUS zelf waarschuwt zijne discipelen: "*Werpt*

1) Het is hier de plaats niet, om te spreken over het onderscheid tusschen de ἀποκάλυψις en φανέρωσις, waarin onze tijd veel diepzinnigs gezocht heeft. Mijns inziens ligt het verschil alleen in het beeld. Bij de *apokalypse* wordt een bedeksel (κάλυμμα) weg genomen, dat of op de zaak ligt, of op den toeschouwer; bij de *phanerose* treedt iets van zelf aan het licht. Bij naauwkeuriger onderzoek bevindende, dat het eerste een synoptisch, en dus meer zuiver Hellenistisch, en 't laatste een Johanneïsch woord is, kwam het mij nog minder raadzaam voor, om op deze woorden eenig stelsel aangaande de *openbaring* te bouwen. Beelden en voorstellingen tot *dogmata* te maken, was juist het gebrek der oude theologie.

uwe paarlen voor de zwijnen niet!" Want 't helpt weinig, of de waarheid zigtbaar optreedt, wanneer allen verschrikt en verontwaardigd de oogen sluiten, of haar aangapen met een' dommen, wezenloozen blik. Het baat niet, of hare stem zich al luide hooren laat, als de toehoorders „de ooren stoppen en de tanden knarsen tegen den spreker." (*Hand.* VII: 54, 57.) Hiertoe nu wilde JEZUS althans geene aanleiding geven. Zijne openbaring van de *verborgenheden des koningrijks* bragt hare eigene aanbeveling met zich. Het kleed was bevallig, en de verhalende trant, altijd aangenaam, was vooral voor kinderlijke bevatting geschikt. De waarheid van het beeld kon men niet weêrspreken, al volgde soms nog dezelfde woede, zoo dra de angel begon te steken, *en zij bemerkten, dat de gelijkenis* OP HEN 1) *gezegd was.* Maar intusschen was dan toch die angel zoo ver doorgedrongen, als hij zonder zulk een omkleedsel niet ligt zou gedaan hebben. Wie eene les spoedig vergeten, en eene bestraffing naauwelijks ten einde toe zou aangehoord hebben, moest wel tot het slot der vertelling luisteren, even als de inwoners van *Sichem* naar JOTHAMS fabel.

Maar wie nu, door het bekoorlijke dier beelden aangetrokken, en als door zeker voorgevoel van hunne hoogere beteekenis geleid, zich naauwer aan JEZUS aansloten, — en dit stond immers ieder vrij? — aan hen werd 't vervuld: *Zalig, die hongeren en dorsten naar de geregtigheid: want zij zullen verzadigd worden!* (*Matth.* V: 6.) Hun alleen, die zijne discipelen werden, en die daarmede toonden, dat zij *ooren hadden om te hooren*, werd het gegeven, *de verborgenheden van het Godsrijk te verstaan.* Want zeker zijn van JEZUS' zuiver zinnebeeldige Gelijkenissen er niet vele door zijne hoorders zelve begrepen. Daartoe waren leerwijze en leer beide te vreemd en te nieuw. Zelfs een NIKODEMUS vroeg nog, bij JEZUS' eisch van *wedergeboorte: „Kan de volwassen mensch andermaal ingaan in den moederschoot?"* (*Joh.* III: 4.) 2) En de discipelen beschuldigden zich zelven nog van geene brooden mede genomen te hebben, omdat JEZUS vermaande: *„Wacht u van den zuurdeesem der Farizeën en Sadduceën!"* (*Matth.* XVI: 7.)

Het leeren met of zonder deze parabolische inkleeding, was echter geen bepaald onderscheid tusschen JEZUS' bijzondere, vertrouwelijke (*esotorische*) leer en zijn volksonderwijs, zoo als ORIGENES (Zie *Bladz.* XXXIII) meende. Dit blijkt reeds uit het aangehaalde gezegde van JEZUS' discipelen in den laatsten nacht, naar JOHANNES (XVI: 29): *„Zie! nu spreekt gij vrij uit en zegt geene gelijkenis!"* 3) — Hierin lag juist het groote onderscheid tusschen JEZUS' leerwijs, en die der oude Heidensche wijzen. Iedere mysterie was bestemd om eene openbaring te worden, zoo dra het oog genoeg was geoefend, om de waarheid geheel te onderscheiden, en het hart, om haar te verdragen. Wat JEZUS van de onkundige en onvatbare volksmenigte zegt, is dan ook dikwijls veel te algemeen opgevat. Waar de Evangelist schrijft: *Zonder gelijkenis* (dus „vrij uit") *sprak* JEZUS *tot de scharen niet* (*Matth.* XIII: 34), slaat dit bepaaldelijk

1) MATTHEÜS (XXI: 45) heeft *περὶ αὐτῶν*, MARKUS en LUKAS, op de gelijkluidende plaats, *πρὸς αὐτούς.*

2) Zulke vragen, als die van NIKODEMUS, (en van de Samaritaansche naar 't levend water *Joh.* IV: 11—15,) dienden zeker wel eens, om de zinnebeeldige verklaring, die men reeds half vermoedde, uit te lokken; maar de *Zuurdeesem der Farizeën*, zoo wel als elders: *Het geen den mond in en uit gaat* (*Matth.* XV: 16—20), verraadt toch in JEZUS' eigen discipelen eene onvatbaarheid, die wij, zonder de uitdrukkelijke verzekering van den Evangelist, niet zouden vermoed hebben.

3) Eigenlijk: geenerlei raadselspreuk. Tegenover de *παροιμία* of מָשָׁל wordt gesteld: *ἐν παῤῥησίᾳ λαλεῖν*, „Vrijmoedig, met vertrouwen en rond weg spreken."

op deze gelegenheid, of nog liever op *deze dingen* (MT.) »zijn tegenwoordig onderwerp." En wanneer de discipelen (MT.) het waarom vragen en JEZUS het daarom opgeeft, wordt hiermede volstrekt niet bedoeld, dat de Heer altoos of wel doorgaande tot het volk alleen zinnebeeldig en ingewikkeld sprak. Zijne discipelen hadden dit in de bergrede anders kunnen hooren; en hunne verwondering getuigt, dat zij zulk een parabolisch onderwijs, *zonder bijgevoegde verklaring*, van den Meester niet gewoon waren. MATTHEÜS vindt hierin de vervulling eener profetie: *Ik zal mijnen mond open doen door gelijkenissen; ik zal voort brengen dingen, die verborgen waren van de grondlegging der wereld.* (*Ps.* LXXVIII : 2.) 1) En aan het slot van zijn verhaal schrijft hij: *En het is geschied, als* JEZUS *deze Gelijkenissen geëindigd had, vertrok hij van daar; en gekomen zijnde in zijn vaderland* (Galilea), *leerde hij hen in hunne synagoge, zoodat zij zich ontzetteden, en zeiden: »Van waar* heeft *deze die wijsheid?"* — Dit laatste leeren of onderwijzen wordt hier duidelijk onderscheiden van het »spreken in gelijkenissen," 2) als meer gewoon Rabbinaal onderwijs, eene schriftverklaring, waarvan men terstond de *wijsheid* kon opmerken.

Ofschoon JEZUS dus veel en gaarne beeldspraak gebruikte; tot het voorstellen van Gelijkenissen, die dit maal vooral iets van opgegeven raadsels hadden, was bij zijn onderwijs aan de zee van *Tiberias* (*Matth.* XIII) eene bijzondere aanleiding. En die lag in het onderwerp van zijn tegenwoordig onderrigt, waarover wij nu nog eens rustig en opzettelijk spreken moeten: het Koningrijk Gods, of Koningrijk der hemelen.

De voorstelling van het Godsrijk bij de Joden wortelt in de profetie. Sedert de koninklijke regering over *Israël* gevestigd, en in DAVID, als den *gezalfde Gods*, den *man naar Gods harte*, geheiligd was, stelde men de Godheid doorgaande onder het beeld van eenen Koning zich voor, en ook het toekomstig heil van Gods volk op aarde, het ideaal eener betere toekomst, als een koningrijk. De profetie had aan eene Spruit uit DAVIDS huis die heerlijke toekomst verbonden. Hij zou de *Gezalfde* (dit is de beteekenis van Messias in 't Hebreeuwsch en Christus in 't Grieksch,) bij uitnemendheid wezen. En daar na zijne regering niets hoogers of beters kon gedacht worden, stelde men zich zijne heerschappij voor, als boven en over het menschelijke: volmaakt en eeuwig. De oorspronkelijke vrede der

1) De aanhaling van MATTHEÜS komt alleen in de eerste helft van het vers: *Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου*, met de Grieksche vertaling over een; het volgende is vrij uit het Hebreeuwsch aangehaald. Eene regtstreeks profetische bedoeling kunnen wij in deze woorden van ASAF niet zien. De psalmdichter wil zijne dichtspreuken aanheffen, om 't gebeurde van den ouden tijd te verhalen; en nu zegt hij letterlijk: *Ik zal in spreukstijl* (MASCHAAL) *mijn' mond openen; Ik zal dichterlijke rede spreken, van den beginne:* dat is: »Over vroegere, oude dagen." — In zoo verre kan dus alleen MATTHEÜS' aanhaling meer dan een klankspel zijn, als er mede bedoeld wordt, gelijk ook van elders ons gebleken is, dat Gods woord van ouds her in spreuken en raadselen werd voorgedragen. Het Hebreeuwsche woord חִידָה, dat wij *dichterlijke rede* vertaalden, komt *Ezech.* XVII : 2 van eene *Gelijkenis* voor. De *Septuaginta* vertalen het, in onzen Psalm: *προβλήματα*. — Men kan nog met den aangehaalden Psalm vergelijken het gezegde van God bij HOSEA (XII : 11): *Door de dienst der Profeten zal Ik gelijkenissen voorstellen;* en de klagt van EZECHIËL (XX : 49): *»Ach Heere HEERE! zij zeggen van mij: Is hij niet een verdichter van Gelijkenissen?*

2) *Matth.* XIII : 3, 10, 13, 34. — Alleen MARKUS (IV : 2) heeft, ook van JEZUS' parabolisch onderwijs: *ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν παραβολαῖς*, dat echter elders niet voorkomt.

menschheid, door de zonde verloren, zou onder zijn bestuur terug keeren. Zelfs in de natuur zou alle strijd ophouden, en met de vestiging van dit rijk een geheel nieuw tijdvak intreden. De heerlijke schildering, *Jes.* XI : 6—9, was voor de Joden meer dan een zinnebeeld. Als die *toekomende eeuw*, onder de heerschappij van den Messias, was aangebroken, (*in de wedergeboorte*, *Matth.* XIX : 28,) dan zou al Isrels schuld afgewasschen, de heidenwereld Isrels Koning onderworpen, en hemel en aarde in eeuwigen vrede zijn. *De* CHRISTUS *zou blijven in der eeuwigheid.* (*Joh.* XII : 34.)

En daar nu het wezen van het Messiasrijk gelegen was in de volkomene gemeenschap met God, in de vereeniging van hemel en aarde, zoo werd die betere toekomst genoemd: *het Koningrijk Gods*, *Koningrijk der hemelen*, ook wel alleen *het Koningrijk* bij uitnemendheid. Met dit onderscheid evenwel, dat het Godsrijk ook beschouwd kon worden, als aanvankelijk reeds onder *Israël* gevestigd, maar niet het Koningrijk der hemelen. Niet dat bij dit laatste ooit aan den hemel zelf gedacht wordt. Met dit te denken, verwart men geheel JEZUS' onderwijs, en wijkt gansch en al af van de denk- en spreekwijze van JEZUS' tijdgenooten. Neen! maar de volkomenheid van het Godsrijk, waardoor de afstand tusschen hemel en aarde verdwijnen zou, „een hemel op aarde," kon eerst in die betere toekomst worden gedacht.

Zoo was het een begrip, reeds onder zijn volk algemeen en ook door de latere Rabbijnen vast gehouden, waaraan JEZUS zich aansloot. Het zou ons te ver heen leiden, wanneer wij de eerste openbaring daarvan in de profetie, en de ontwikkeling er van onder de Joden opzettelijk wilden nagaan. Voor het oogenblik is het ons genoeg, dat wij het duizend maal gezegde: „De Joden van JEZUS' tijd wachtten een aardsch Messiasrijk," slechts onder die reserve overnemen, dat zij toch meer verwachtten dan een' anderen DAVID of SALOMO, die slechts eenen korten menschenleeftijd regeren en de volmaakte geregtigheid nooit aanbrengen kon.

Van het eerste oogenblik af, werd aan JEZUS' openlijk optreden in zijn vaderland die verwachting verbonden. „*Het Koningrijk der hemelen is nabij gekomen!*" was reeds de aankondiging van JOHANNES den Dooper, waarbij hij, voor de vestiging van dat rijk, wees op eenen, *die na hem komen zou, en sterker*, magtiger *wezen dan hij.* Ook JEZUS begint met die zelfde aankondiging, die hij te regt een *Evangelie*, eene „blijde tijding" noemde, en hij zond zijne discipelen door steden en vlekken rond, om die tijding bekend te maken; terwijl hij later verzekerde, dat dit Godsrijk reeds in of onder zijn volk bestond, daar het gekomen was in zijne heerlijke en weldadige teekenen, waardoor *de werken des Satans*, als den grooten vijand van het Godsrijk, *verbroken werden.*

Reeds dat JOHANNES geen' uitleg gaf van het Koningrijk der hemelen, en even min JEZUS' zendelingen dit zullen gedaan hebben, bewijst ons, dat het Evangelie zich aansloot aan eene verwachting, die door geen' regtgeloovig' Israëliet werd betwijfeld; eene verwachting, waarvan men ook geen' uitleg vroeg, omdat ieder, — zoo als 't pleegt te gaan, — door de algemeene bekendheid die zeer goed meende te begrijpen. Wanneer wij aan een' Jood van JEZUS' tijd hadden kunnen vragen: „Wat is dat Godsrijk dan toch?" mij dunkt, hij zou ons hebben aangestaard, als of wij vroegen, wat de zon is en wat de dag, en misschien niets anders hebben geantwoord, dan: „Het Godsrijk? Wel! dat is het Koningrijk van God."

Maar juist die algemeene bekendheid en schijnbare klaarheid van deze benaming gaf JEZUS, toen hij nu werkelijk de grondslagen van dat Godsrijk begon te leggen, moeite. Er waren in de verwachting zijner landgenooten edele bestanddeelen, aan de profetie des Ouden Verbonds ontleend en door het heimwee naar wezenlijke verlossing en volmaking gevoed; maar daar waren ook nationale vooroordeelen en kleingeestig letterlijke opvattingen onder, die hoogst gevaarlijk konden worden. Ik behoef slechts de gelegenheden te herinneren, waarbij de menigte JEZUS tot koning wilde uitroepen, de lasteringen zijner vijanden voor PILATUS, en de vrees der staatsmannen van zijnen tijd, dat, als zij JEZUS zoo lieten voort gaan, *de Romeinen zouden komen en weg nemen beide hunne plaats en hun volk.* (*Joh.* XI : 48.) JEZUS wil daarom, eer hij zich openlijk en stellig als den CHRISTUS bekend maakt, aan de menigte een beter en zuiverder begrip geven van het Godsrijk, als eene zedelijke wereldheerschappij, die eerst langzamerhand, en door geheel andere middelen dan men zich doorgaans voorstelde, haar doel bereiken: dat is, hemel en aarde, den mensch met God verzoenen zou.

Doch hoe zou hij dit doen? *Vrij uit*, zoo als zijne discipelen naderhand zeggen? Maar men zou hem even min begrepen hebben, als zijne woorden aangenomen. Ingewortelde vooroordeelen, bij de eerste opvoeding ingeplant en met geheel het zedelijk leven van volk en huisgezin zamen gewassen, wijken niet voor een betoog, hoe logisch ook, voor eene vermaning, hoe overredend ook voorgedragen en hoe krachtig gestaafd. En zie daar nu de *verborgenheden* —, of ook, als één geheel, van één beginsel uitgaande: *de verborgenheid van het Koningrijk der hemelen.* Wij zullen die langzamerhand ontvouwd en aan 't licht gebragt zien door JEZUS' Gelijkenissen. Het volk ontving de schilderij; wie zich aan hem aansloten, ook den sleutel der verborgenheid zelve, die nu voor hen openbaring werd, en het eens voor allen worden moest, wanneer het dagelijksch gebed van JEZUS' discipelen volkomen zou vervuld worden: *„Hemelsche Vader! uw Koningrijk kome!"*

Heb ik mij duidelijk genoeg uitgedrukt, dan zal de lezer zich nu misschien beter kunnen verklaren, waarom er van het *Koningrijk der hemelen*, even als van de *Parabel*, zoo vele en zoo verschillende definities gegeven zijn. Hij kan het in oude Woordenboeken en Commentaren vinden, dat dit woord nu eens beteekent de *kerk*, en dan de *leer*, of weder de *zaligheid* des christens; nu eens de *aarde* en dan den *hemel*, het *tegenwoordige leven* of de *toekomst;* en hij zal misschien vragen, of deze uitdrukking dan een kameleon is, die alle kleuren aanneemt, een kleed, dat voor alle christelijke denkbeelden past. Het is juist niet de beste verklaring van een vreemd woord, wanneer men er kort weg een' term voor zoekt in eene geheel andere taal, eene uitdrukking, die in een' nieuweren kring van denkbeelden past. De eenige misschien, waardoor wij in onzen gedachtenkring *het Koningrijk der hemelen* kunnen terug geven, is een even onbestemd woord, en dat toch steeds zijne eigenaardige beteekenis behoudt: HET CHRISTENDOM.

Dit christendom dan, of liever zijn ideaal, drukte JEZUS in vele zijner Parabelen uit: — hoe, dat zullen wij later zien. — Bij menige Gelijkenis gaf JEZUS het zelf te kennen, dat zij het beeld van dat Godsrijk was. Opmerkelijk is 't, dat dit overal (ten minste bij alle eigenlijk gezegde of volkomene Parabelen) het geval is bij MATTHEÜS, den Evangelist der Joden, gelijk LUKAS die der Grieken is (en MARKUS der Romeinen?); opmerkelijk verder,

dat bij MATTHEÜS altijd, naar de geijkte Hebreeuwsche uitdrukking, staat *het Koningrijk der hemelen*, 1) terwijl bij MARKUS en LUKAS daarentegen dit nooit voorkomt, maar het zelfde denkbeeld altijd wordt uitgedrukt door: *het Koningrijk Gods*. Bijna altijd wordt er gezegd: *Het is gelijk aan* —; eene enkele maal slechts, als van 't hier namaals voltooide Godsrijk sprake is: *Het zal gelijk zijn.* — De nadere opgave der Gelijkenissen, waarvan op deze wijze reeds terstond het hoofddoel gekarakteriseerd wordt, of waarvan dit in geheel den zamenhang ligt, laat ik hier, naar de orde der Evangelisten, volgen.

Het *Onkruid des Akkers;* het *Mosterdzaad;* het *Zuurdeeg;* de *Schat in den Akker;* de *Parel;* het *Vischnet;* de *Onbarmhartige Dienstknecht;* de *Arbeiders in den Wijngaard;* de *Koninklijke Bruiloft;* de *Wijze en dwaze Maagden;* alle bij MATTHEÜS, die ook nog door den zamenhang als beelden van het Koningrijk der hemelen doet kennen: den *Zaaijer;* de *Eigenzinnige Kinderen;* den *Schriftgeleerde in 't Koningrijk der hemelen onderwezen;* de *Ongelijke Broeders*, en de *Booze Landlieden.* — Bij MARKUS nog 't *Van zelf groeijende Zaad.* — Overigens komt bij hem en LUKAS de uitdrukking: *Het Koningrijk Gods is gelijk aan* enz., slechts zeldzaam voor, en bij al de drie Evangelisten te gelijk alleen in de Gelijkenis van het *Mosterdzaad.* Het *Gastmaal* wordt bij LUKAS door den zamenhang van het gesprek tot het Godsrijk gebragt; maar de zedelijke Gelijkenissen, die zijn Evangelie bijzonder kenmerken, worden nooit in eene bepaalde betrekking tot het Koningrijk van God gesteld.

Tot zoo verre de eigene aanwijzing van onzen Heer of zijne Evangelisten. Wij zullen daarop straks, bij de eerste Grondslagen onzer verklaring, nader terug komen. Nu blijft ons nog slechts ééne vraag over.

Het is ontwijfelbaar, dat JEZUS soms met opzet het Koningrijk der hemelen in Gelijkenissen beschreef, het zij bij zijn openbaar volksonderwijs, of in zijnen bijzonderen omgang met de Discipelen. Maar men heeft er over getwist, of al de Gelijkenissen beelden van het Godsrijk zijn. — Kundige uitleggers hebben dit beweerd, en, in den laatsten tijd meer dan vroeger, ook al de Parabelen in zekere betrekking tot het Koningrijk der hemelen gebragt, om ze dan uit dat oogpunt te verklaren. 2) Ik spreek niet tegen, dat dit gedaan kan worden; en geheel

---

1) Bij MATTHEÜS komt meer dan dertig malen de uitdrukking *Koningrijk der hemelen* voor; (een bewijs voor den Hebreeuwschen oorsprong van zijn Evangelie;) bij de andere Evangelisten nooit. Waar echter de Heer bij MATTHEÜS van de Joden spreekt, noemt hij hen *kinderen des Koningrijks*, niet „van het Koningrijk der hemelen" (*Matth* VIII: 12, vergl. XXI: 31), of zegt, dat *het Koningrijk Gods* van hen zal worden weg genomen. (XXI: 43.) Eene enkele maal komt nog slechts, in het eerste Evangelie, het minder gewone *Koningrijk van God* voor, in tegenstelling van het rijk des Satans (XII: 28), of in eene meer zedelijke beteekenis; *Zoekt eerst het Koningrijk Gods en zijne geregtigheid.* (*Matth.* VI: 33; — H. XIX: 24 is de lezing onzeker.) Bij de andere Evangelisten daarentegen is *Koningrijk Gods* de vaste uitdrukking voor „het Messiaansche rijk."

Bij SCHÖTTGEN (*Horae* cet., pag. 1147 sqq.), als ook bij LIGHTFOOT (op *Matth.* III: 2), zijn belangrijke opmerkingen te vinden omtrent het gebruik, dat de Rabbijnen van deze uitdrukking maken. De slotsom is, dat zij *het Koningrijk der hemelen* „de Godsregering" noemen over Israël en in den regtgeloovigen Israëliet. Van daar de gezegden: „Israël nam bij *Sinaï* het juk van 't Koningrijk der hemelen op zich;" „Die bidt, neemt Gods Koningrijk in zich op." De eerste uitdrukking „Koningrijk der hemelen," is echter bij hen verre weg de meest gebruikelijke, en wordt ook op het verwachte Messias-rijk toegepast, naar *Micha* IV: 7 en andere plaatsen, inzonderheid ook *Dan.* VII: 13, 14.

2) *Alle Belehrungen Jesu, besonders seine Parabeln, in ihren Haupt- und Nebenbegriffen, drehen sich um diese erhabene Idee eines Reiches Gottes, eines Himmelreiches, als ihren eigentlichen festen Angel- und Central-*

dit Werk is in zeker opzigt eene nieuwe proeve daartoe. Maar het geldt toch alleen in zoo verre, als alle woorden, daden en lotgevallen van onzen Heiland dienstbaar waren en mede behoorden tot de openbaring van het Koningrijk der hemelen. Niemand zal, geloof ik, beweren, dat de blindgeborene genezen en LAZARUS opgewekt werd, enkel om zinnebeelden te zijn van het Godsrijk op aarde. En toch heeft JEZUS zelf ze daartoe verheven, als hij vóór de laatste gebeurtenis zeide: *„Ik ben de opstanding en het leven; gelooft gij dat?"* en na de eerste: *„Ik ben tot een oordeel in deze wereld gekomen, opdat de genen, die niet zien, zien mogen, en die zien, blind worden."* (*Joh.* XI: 25, 26; IX: 39.) — Even zoo kan men iedere les, die JEZUS geeft, tot de voorwaarden van het burgerschap in het Godsrijk brengen. Maar ook alleen, omdat het eene les van JEZUS is. Wanneer een andere Rabbi den *rijken dwaas* had geschetst, als een voorbeeld van den man, *die rijk is naar de wereld en niet rijk bij God*; — of als hij de weldadigheid had aangedrongen door de schilderij van den *onregtvaardigen Rentmeester*, die straks van zijnen post zal worden afgeroepen; — wij zouden ook in de verte niet vermoeden, dat zulk eene louter *zedelijke* parabel in bijzondere betrekking stond tot de verwachting van eene andere gedaante der wereld, tot een naderend of reeds gevestigd Godsrijk. Zulke zedeschetsen in een gedwongen verband daartoe te brengen, kan ons van den weg der eenvoudige en gezonde uitlegkunde doen afdwalen; en het zoeken naar zulke *verborgenheden van het Godsrijk* heeft aanleiding gegeven tot verklaringen, gelijk wij er later, als oude theologische curiositeiten, (maar die helaas! op nieuw in den smaak komen,) vele zullen ontmoeten. Voor het oogenblik herhalen wij hier alleen nog de opmerking, dat zulke Parabelen, die in geen geschiedkundig verband staan tot de vestiging en ontwikkeling van het Godsrijk, inzonderheid bij LUKAS voorkomen; ja! ik zou haast zeggen alleen bij LUKAS, wanneer wij het getal en de bepaling van de Gelijkenissen binnen de engste grenzen beperken, en alle *spreuken*, *vergelijkingen* en *allegorieën* daarvan uitsluiten, om alleen geheel afgewerkte verhalen onder dat getal op te nemen. En wij zeiden straks reeds, dat deze Evangelist ze nooit in eenig verband gebragt heeft met het Koningrijk van God. Juist het tegenovergestelde heeft plaats bij MATTHEÜS. Bij hem komt slechts éénе afgewerkte Gelijkenis voor, die wij met de zedeschetsen bij LUKAS zouden kunnen gelijk stellen. 't Is het antwoord op de vraag van PETRUS: *„Hoe menig maal zal mijn broeder tegen mij zondigen, en ik hem vergeven?"* (*Matth.* XVIII: 21.) En toch heeft ook dit zinnebeeld, (de *Onbarmhartige Dienstknecht*) den gewonen aanhef: *Daarom wordt het Koningrijk der hemelen vergeleken bij een' zeker' koning* enz. — Zij, die dus alles tot het Godsrijk brengen, handelen meer in den geest van MATTHEÜS; die hieraan minder hechten, in dien van LUKAS; — terwijl er ten slotte in zulke verschillen doorgaans veel woordenstrijd is.

---

punkt. Um sie bewegen sich ganz vorzüglich die Parabeln, als um ihre erleuchtende und erwärmende Sonne. Nicht diese oder jene Wahrheit wollen sie einzeln oder abgerissen lehren..... Will man das Characteristische der Parabeln kennen lernen, so musz man sie aus diesem Gesichtspuncte fassen und beurtheilen. Zoo reeds EYLERT, en met hem SCHOLTEN. — Nog ruimer wordt het idée opgevat en uitgewerkt bij LISCO, wiens conclusie is: *Das Reich Gottes ist also die Gemeinschaft mit Gott und Christus, und dieser Begriff der Gemeinschaft musz in allen Parabeln als der wesentlichste Punkt festgehalten werden.*

IV.

EERSTE GRONDSLAGEN VOOR DE VERKLARING DER GELIJKENISSEN.

Wanneer iemand, die zich niet op genoegzame hoogte weet te plaatsen, om uit eigen oogen te zien, de verschillende verklaringen van menige Gelijkenis hoort, is het te vreezen, dat hij er ten laatste geen één meer gelooven zal, en misschien de Parabelen zal gaan houden voor raadsels, die elk op zijne wijze verklaren, vernuftsspelingen, die ieder naar zijnen smaak opvatten kan. En dit is niet alleen te vreezen, maar 't is reeds voor vele eeuwen geschied. Zoo dra de kerkvaders ver genoeg van de mondelinge apostolische overlevering verwijderd waren, om bijna uitsluitend in de Schrift wijsheid en stichting te zoeken, waren het vooral ook de beelden van het Evangelie, die zij daartoe gretig aangrepen: minder evenwel, om door naauwkeurige tekstverklaring er den juisten zin van na te sporen, dan wel, om ze tot hun tegenwoordig doel te gebruiken. Hunne opvattingen zijn dan ook vaak zoo wispelturig en zoo tegenstrijdig, dat zelfs de geleerde Jezuïet MALDONATUS, hoewel door zijne kerkleer aan de autoriteit der *Patres* gebonden, toch dikwijls de vrijheid neemt van die opvattingen af te wijken, zeggende, dat de heilige kerkvaders „meer als redenaars, dan als schriftverklaarders zóó gesproken hebben." Deze willekeur strafte zich zelve door den stelregel van HIERONYMUS, dat geen dogme der kerk op zinnebeelden mogt worden gebouwd, daar deze alleen bevestigen konden, wat elders in eigenlijke bewoordingen geschreven stond. 1) Waarlijk! geene groote eer voor JEZUS' zinnebeeldig onderrigt, als ware daarin nooit eene heldere en zekere openbaring der waarheid vervat! Gezonder is, in dit opzigt, de opvatting der Parabelen door CHRYSOSTOMUS, in wiens Homiliën menige juiste en krachtige toepassing op zijnen tijd er uit afgeleid wordt.

Na de *Patres*, die wij in dit werk nog dikwijls zullen ontmoeten, was er eene lange, al te lange pauze in de uitlegkunde des bijbels. En daarbij lagen nog de Gelijkenissen niet op het meest beploegde terrein, omdat de dogmatische en wijsgeerige zifterijen der middeleeuwen zich hiervan, ook naar den regel van HIERONYMUS, het minste hulp beloofden. Het was dus eerst na de hervorming, die de Christelijke kerk naar hare eerste bronnen terug wees, dat men weder meer het oog begon te slaan op die heerlijke beelden des Koningrijks,

1) *Pius quidem sensus, sed nunquam parabolae et dubia aenigmatum intelligentia potest ad auctoritatem dogmatum proficere.* Zoo teekent HIERONYMUS aan bij de Gelijkenis van 't *Zuurdeeg*, waar sommigen uit de drie maten de drieëenheid wilden bewijzen. Misschien echter meende hij alleen, dat uit zulke mystieke en oneigenlijke verklaringen, die niet in het bepaalde doel van 't zinnebeeld liggen, niets kan worden afgeleid. Evenwel bleef het later de regel der orthodoxe theologie, een regel, waaraan nog TRENCH vast houdt: *Theologia parabolica non est argumentativa. Ex solo sensu litterali peti possunt argumenta efficacia.* (Naar GERHARD, *Loc. Theol.*) Deze regel was wel eene noodzakelijkheid geworden, maar juist daardoor een bewijs, dat de exegese der Parabelen op den dwaalweg was. TERTULLIANUS, en zelfs CHRYSOSTOMUS kenden hem nog niet. — GLASSIUS (*Phil Sacr.*, pag. 223,) zegt reeds, dat deze stelregel (*canon*) in de scholen der godgeleerden zeer gewoon is, doch alleen toepasselijk op zulke verklaringen, die niet in de Heilige Schrift zelf uitgedrukt of uit haar natuurlijk af te leiden zijn, maar integendeel daaraan vreemd en er als 't ware aan ontwrongen; of ook op uitleggers, die zich angstig vermoeijen met het overbrengen van enkele woorden en trekken der Gelijkenis. Over 't geheel is zijn Hoofdstuk *De Parabolis* nog altijd lezenswaardig.

als treffende proeven van 't oorspronkelijk Evangelie. LUTHER en KALVIJN muntten hierin uit, en onder de Jezuïeten waren er, die hun waardig ter zijde streefden, al stonden zij overigens lijnregt tegen hen over. HUGO DE GROOT, WETSTEIN en anderen onder de Protestanten, PRICAEUS uit de Roomsch-Katholijken, verrijkten later de verklaring der Gelijkenissen met eene menigte aanhalingen uit de ongewijde schrijvers, waarvan wij nog dankbaar gebruik maken. Eene ontelbare menigte Commentatoren bragten elk het zijne bij, of schreven nog meer vroegere uitleggers na. En toch was, tot op onzen tijd, het getal uiterst gering van hen, die opzettelijk de Gelijkenissen tot een punt van hunne studie stelden. Het eenige belangrijke werk over dit onderwerp, dat ik in de uitgebreide bibliotheken der Roomsch-Katholijke kerk heb kunnen opsporen, is dat van SALMERON; terwijl de oude Protestantsche kerk even min iets oplevert, dan alleen een paar geleerde werken, in ons vaderland uitgegeven, en uit de Coccejaansche school voort gekomen.

Het beginsel der Coccejaansche uitlegkunde: „dat de bijbelwoorden alles beteekenen, wat zij beteekenen kunnen," vond hier ruim spel. Een werk van TEELMAN en kleinere schriften van D' OUTREIN en anderen in dien geest, werden echter overschaduwd door het geleerde werk van den waardigen VITRINGA; — geleerd zeker en in een' Christelijken geest geschreven, maar overigens eene proeve, dat FESTUS niet zoo geheel ongelijk had, toen hij meende, dat de *geletterdheid* (eigenlijk „de vele letteren") *tot uitzinnigheid leiden kan.* (*Hand.* XXVI : 24.) Alleen de verdienste der consequentie kan VITRINGA niet ontzegd worden, daar hij aan het beginsel vast houdt, dat de geschiedenis der Christelijke kerk, als het Koningrijk der hemelen op aarde, in de Gelijkenissen moet beschreven zijn. Van zijne typisch-historische uitlegkunde zullen wij al spoedig de zonderlingste proeven te vermelden hebben. — Aan BAREUTH komt de eer toe, dat hij de opvatting van JEZUS' Parabelen in zijn „Predikende CHRISTUS" (*Rott.* 1752) weder binnen de perken van 't gezond verstand heeft terug gebragt.

Maar die perken konden ook te eng gesteld worden; en de rationalistische tijd, waarmede de achttiende eeuw sloot, bragt in de werken van BAUER en KROM over de Gelijkenissen zulke koude, dorre, oppervlakkige opvattingen voor den dag, als wel het *minimum* van den rijken en diepen zin dezer gewijde beeldspraak konden genoemd worden; en waar tegenover alleen de vrome EWALD en de geleerde STORR (*Opusc. acad.* I : 89—143) zich gunstig onderscheidden. Eene latere proeve van GITTERMANN om ze te moderniséren, mislukte geheel en al. Ook de nieuwere kritiek heeft, met al hare geleerdheid en scherpzinnigheid, weinig licht over de Parabelen verspreid; en voort gaande van DE WETTE op STRAUSS en wie hem thans weder volgen, zouden wij bijna, met den diepdenkenden UNGER, zeggen, dat sommige geleerden te scherpzinnig zijn, om de kinderlijk-dichterlijke eenvoudigheid der Parabelen te verstaan. 1) — EYLERT behandelde er eenige beter. Het kleine boekske van WESSENBERG

---

1) *Sunt qui ob mentis sagacitatem et subtilitatem et imaginationis quandam siccitatem, cum ad interpretationem Comm. S. omnino, tum Parabolarum potissimum minus videantur idonei.* Pag. 104. — Dit klinkt anders, dan de verzekering van GALL, in zijne *Schedelleer*, dat „de geschiktheid, om in Parabelen te spreken, als een uitsprekend, vergelijkend orgaan der scherpzinnigheid, in het midden aan het opperdeel van het voorhoofd ligt; — een orgaan, bijzonder opmerkelijk bij volksredenaars, als eene langwerpige van boven naar het midden afloopende hoogte!"

stelde ten minste het hoofddoel weder aan het licht. Eindelijk besteedde LISCO, van wiens werk reeds de vijfde druk het licht ziet, veeljarigen arbeid aan eene rijke compilatie, die alleen een vast en leidend beginsel, en daardoor eenheid en helderheid mist.

Maar het zijn in onze eeuw vooral drie beknopte, maar uitstekende Latijnsche geschriften geweest, die, kort na elkander, op het voetspoor van STORR, aan de Gelijkenissen waarlijk licht hebben bijgezet, zonder zich aan eene vooraf gekozene partij te verslaven. Twee daarvan behooren aan ons vaderland, één aan onze naburen. Naar mijn oordeel, — en dat is ook niet te verwonderen! — staat de volgende telkens hooger dan zijn voorganger: LIMBURG BROUWER (1825), W. SCHOLTEN (1827) en UNGER (1828).

Om ons onder de Franschen bij BUISSON (1848) niet op te houden, wil ik van de Engelschen alleen nog TRENCH (1853) noemen; naar veler smaak in onzen tijd zeker nog te kerkelijk orthodox en zelfs orthodox-mystiek, maar daarentegen zoo grondig geleerd, zoo diep en rijk en zoo hoog ernstig gemoedelijk, dat ik zou meenen, reeds veel gedaan te hebben, wanneer ik alleen zijn werk en dat van UNGER, beide nog te weinig gebruikt in ons vaderland, meer had bekend gemaakt. Op TRENCH zijn in *Engeland* en *Noord-Amerika* binnen korte jaren nog velen gevolgd. De namen van CUMMING, DRUMMOND, KIRK, WILSON mogen hier volstaan. Hebben zij, na den reuzenarbeid van TRENCH, weinig nieuw licht over de bijzondere Gelijkenissen kunnen aanbrengen, zoo hebben zij er zich toch meer op toegelegd, om van alle één geheel te maken.

Maar van dit alles wil ik, als ik mijnen arbeid mag ten einde brengen, naauwkeuriger opgave doen, in de hoop van die intusschen nog te kunnen verrijken. Voorloopig gaf ik nu slechts dit overzigt; om te doen zien, hoe weinig de regels eener gezonde uitlegkunde nog opzettelijk op een zoo hoogst belangrijk onderwerp zijn toegepast. Zien wij nu, hoe die toepassing in het algemeen zal moeten wezen, en in hoe verre er nog bijzondere regels voor de verklaring der Parabelen kunnen en moeten gesteld worden. Terwijl ik hierin weder geheel mijn' eigen' weg ga, zal ik nu en dan aan den voet der bladzijde op de resultaten, waartoe mijne voorgangers gekomen zijn, wijzen.

In de plaats van den Coccejaanschen regel: „De woorden van den Bijbel beteekenen, al wat zij beteekenen kunnen," stellen wij een' anderen: „Zij beteekenen, wat zij beteekenen moeten." Zij hebben alle, dus ook de Gelijkenissen, ééne bepaalde beteekenis, die elke andere uitsluit. De Heiland heeft, met deze uit te spreken, eene bedoeling gehad; en wel eene bedoeling, die kon begrepen worden, zoo niet door allen, — omdat velen diep onkundig waren en nog meer bevooroordeeld, — dan ten minste door hen, *die ooren hadden om te hooren.* Wij sluiten dus reeds terstond alle ver gezochte bedoelingen uit, die onmogelijk zelfs zijne meest ontwikkelde hoorders konden vatten. Zoo iets kunnen wij ons nog voorstellen in het boek van een' Profeet, weg gelegd en verzegeld voor eene verre toekomst, tot eene getuigenis tegen het nageslacht; maar onmogelijk kunnen wij het ons denken in het mondeling onderrigt van een' volksleeraar, wiens woorden, — en wel bij voorkeur die, waaruit zijne discipelen het meest geleerd hadden, — zijn opgeschreven uit zijnen mond of

uit het geheugen zijner hoorders. Maar even min kunnen wij de meening dulden, dat eene Gelijkenis dit, maar ook dat en nog iets anders te gelijk kan beteekenen; een denkbeeld, waardoor reeds de kerkvaders JEZUS' Parabelen, als bloemen, waarvan elk naar verkiezing een' ruiker maakt, onderscheiden hebben van de eigenlijke Christelijke leer, de stellige openbaring der waarheid, waarvan zij integendeel een zoo rijk en diepzinnig gedeelte uitmaakt. JEZUS gaf zijne Gelijkenissen niet, om daarmede te spelen. Hij wilde er iets mede leeren, en een bepaald iets, dat elke andere opvatting uitsluit. Het kan dus zijn, dat wij de regte opvatting missen, of daaromtrent in 't onzekere zijn; maar niet, dat die niet zou bestaan of in zich zelve onzeker wezen. Een woord toch, dat geene bepaalde beteekenis heeft, is onzin of opzettelijke dubbelzinnigheid; en eene beteekenis, die niet de uitsluitende bedoeling van spreker of schrijver uitdrukt, kan op onze overtuiging geene kracht hebben. Waar de eene opvatting altijd weder regt heeft, om de andere te vernietigen, daar wordt eigenlijk niets gezegd. En zoo vrees ik voor de toepassing van den regel van OLSHAUSEN, hoe schoon hij ook klinkt: "JEZUS' Parabelen zijn diamanten; telkens op nieuw geslepen, schitteren zij van meer dan ééne zijde."

Om dan nu die ééne ware beteekenis te zoeken, die, eenmaal gevonden zijnde, niet meer van onze willekeur afhangt, is allereerst noodig, dat wij het beeld helder vóór ons hebben. In dit opzigt staan wij achter bij JEZUS' eerste hoorders. Want het is wel ontwijfelbaar, dat de Heer zijne beelden koos uit de natuur en het leven, waarin hij zelf met zijn volk zich bewoog. Wij hebben onze door de poëzij geijkte beelden, en spreken van leeuwen en tijgers, van adelaarsvlugt en zwanenzang, al zijn die dieren geheel vreemd aan ons vaderland. Maar in den Bijbel is de beeldspraak nergens zulk een vreemde, van elders ontleende of van oude tijden overgeërfde tooi. Zij wordt er aan de natuur en het leven zelf ontleend. En JEZUS, bij wien de hoogste wijsheid hoogst eenvoudig was, nam ze bij voorkeur uit het dagelijksche en gewone, juist omdat de scharen dit best kenden en begrepen; al schijnt er ons weinig poëzij te wezen in den man, die daar met den zaadbuidel uitgaat, en nog minder in de vrouw, die haar lampje opsteekt, om een' verloren' penning te zoeken. Maar de Heer wil juist spreken van 't geen ieder kent: want hij wil zich op het gezond verstand zijner hoorders beroepen, als die in de dingen van het dagelijksch leven wel goed wisten te oordeelen en verstandig te handelen. Bij zeer vele Gelijkenissen zullen wij dit punt van uitgang, deze aansluiting aan het volksleven van zijnen tijd opmerken.

Zonder ons dus vooreerst nog om de hoogere bedoeling te bekreunen, zoeken wij ons eerst de teekening *in natura* eigen te maken. Daarbij komt ons de onbewegelijkheid der Oostersche zeden te hulp; en aan de kennis van deze, in betrekking tot den Bijbel, hebben in de vorige eeuw geleerde reizigers groote dienst bewezen. Jammer, dat de onze dit werk niet heeft voort gezet, en bijna niemand grondige bijbelstudie met den moed en de gave van opmerken eens reizigers vereenigd heeft, om ons de schatten van het Oosten op te sporen; zoodat wij in den regel nog bij ROSENMÜLLER moeten stil staan. 1)

---

1) E. F. K. ROSENMÜLLER, *Das alte und neue Morgenland; oder Erläuterungen der Heiligen Schrift aus der natürlichen Beschaffenheit, den Sagen, Sitten und Gebräuchen des Morgenlandes*, VI B. Leipzig 1818.

Wanneer wij zoo, naar het vereenigd verhaal der Evangelisten, ons het beeld helder en scherp geteekend hebben voor oogen gesteld, is onze eerste vraag: "Gaf de Heer zelf daarvan ook de hoogere beteekenis op, of althans een' wenk, hoe die te zoeken?" — Reeds bij de eerste der Gelijkenissen, den *Zaaijer*, zullen wij eene hoogst belangrijke verklaring vinden, waarin geen trek van het beeld is overgeslagen. Eene dergelijke gaf de Heer van het *Onkruid des akkers*. Zoo ook, hoewel niet afzonderlijk, maar als in éénen adem, van het *Vischnet*. (*Matth.* XIII : 18—23; 37—43; 49, 50.) De bedoeling dezer zinnebeelden is dus bepaald, en er blijft voor afwijkende verklaringen geene ruimte over. Eene andere vraag is echter, of elke Parabel van onzen Heer zulk eene bijzondere, specifieke verklaring behoeft, of zelfs duldt; of onder ieder beeld een naam, en naast elken trek van het beeld de beteekenis kan worden geschreven. Ik kan dit niet gelooven. Zelfs die uitleggers, die van alles iets weten te maken, laten toch nog eenige ruimte over voor het bijwerk der schilderij, en waarschuwen ons bij voorbeeld, dat wij geen' diepen zin in den ring en de schoenen van den *Verloren' Zoon* zoeken. De Heiland heeft dan ook niet, — dit hebben wij reeds vroeger gezien, — naar een vast stelsel zijne Gelijkenissen vervaardigd. Zijn sommige, zoo als de twee genoemde, raadsels, waarin ieder beeld zijn tegenbeeld heeft, bij andere is dit niet zoo. Vragen wij dus: "Wie is de zaaijer, die met den zaadbuidel rond gaat?" dan kunnen wij antwoorden: "De Zoon des menschen, die tot allen het woord Gods spreekt." Maar in eene andere Gelijkenis, de duidelijkste in dit opzigt, is de Farizeër eenvoudig een Farizeër en de tollenaar een tollenaar.

Waar wij dus eene zoo opzettelijke en aan zijne discipelen afzonderlijk gegevene verklaring missen, moeten wij naauwkeurig toezien, of in de omgeving van het beeld, of anders in de voorstelling zelve geene wenken tot de juiste opvatting der beeldspraak gegeven zijn. Daarbij bepalen wij ons vooreerst tot den hoofdzin, de eerste bedoeling. Wij mogen met reden verwachten, dat die doorgaans één en niet tweeledig zijn zal, en vinden die verwachting ook vervuld, overal, waar JEZUS' meening ons duidelijk is. Die aanwijzingen nu zijn ons op verschillende wijzen gegeven. Een enkele maal begint, maar dikwijls besluit de Gelijkenis met eene spreuk, 1) en wij wachten dan met regt, dat deze de sleutel der beeldspraak wezen zal. Zoo lezen wij, vóór de Gelijkenis van de *Arbeiders in den wijngaard*: *Vele eersten zullen de laatsten zijn, en vele laatsten de eersten*; en wordt aan het slot nog eens herhaald: *Alzoo zullen de laatsten de eersten zijn en de eersten de laatsten.* (*Matth.* XIX : 30 : XX : 16.) De *Koninklijke Bruiloft* eindigt met de spreuk: *Velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren.* (*Matth.* XXII : 14.) — Zulk eene spreuk aan het einde neemt soms ook den bepaalden vorm van eene conclusie uit de Gelijkenis aan, zoo als bij den *Rijken Dwaas*: *Alzoo, die zich zelven schatten vergadert, en niet rijk is in God* (*Luk.* XII : 21); bij *Torenbouw* en *Oorlog*: *Alzoo dan een iegelijk van u, die niet verlaat alles, wat hij heeft,*

---

1) Bij de fabel der ouden noemde men zulk eene spreuk aan 't begin *προμύθιον*, en aan het slot *ἐπιμύθιον*. Behalve de opgegevene, kan daartoe ook gerekend worden die der *Talenten* (*Matth.* XXV : 29): *Een iegelijk, die heeft, hem zal gegeven worden, en hij zal overvloedig hebben; maar van den genen, die niet heeft, van dien zal genomen worden, ook dat hij heeft.* Deze spreuk wordt echter (ook *Luk.* XIX : 26) den hoofdpersoon der Gelijkenis in den mond gelegd.

die kan mijn discipel niet zijn (*Luk.* XIV : 33); en na de Gelijkenissen van het *Schaap* en den *Penning*, telkens: *Alzoo is er blijdschap in den hemel* (of *voor de Engelen Gods*) *over éénen zondaar, die zich bekeert.* (*Luk.* XV : 7, 10.) — Of zij wordt eene vermaning, als bij de *Maagden: Zoo waakt dan: want gij weet den dag niet noch de ure, in de welke de Zoon des menschen komen zal!* (*Matth.* XXV ; 13;) en na 't verhaal van den *Onregtvaardigen Rentmeester: Maakt u zelven vrienden uit den onregtvaardigen Mammon, opdat, wanneer u ontbreken zal, zij u mogen ontvangen in de eeuwige tabernakelen* (*Luk.* XVI : 9); — of eindelijk eene bestraffing: *Gij geveinsden! het aanschijn des hemels weet gij wel te onderscheiden, en kunt gij het de teekenen der tijden niet?* (*Matth.* XVI : 3.) — Somtijds geeft JEZUS, in 't vervolg van zijne rede, ook nog eene nadere verklaring, die met meerdere of mindere zekerheid op de voorgestelde Gelijkenis kan worden toegepast.

Men kan dus niet zeggen, dat de Heer slechts twee zijner Gelijkenissen zelf opzettelijk heeft uitgelegd. Het geen deze twee onderscheidt, is alleen, dat de verklaring tot JEZUS' bijzonder onderwijs behoorde, gelijk MARKUS schrijft (IV : 34): *Zonder gelijkenis sprak hij* (bij die gelegenheid) *tot hen* (de scharen) *niet; maar hij verklaarde alles zijnen discipelen in het bijzonder.* 1) — Dit nu was niet altijd het geval. Bij de beeldspraak der *Eigenzinnige kinderen*, bij voorbeeld, volgt in JEZUS' openbaar onderwijs de tegenstelling tusschen hem en JOHANNES den Dooper, als uitleg van 't zinnebeeld, en nog bovendien de algemeene spreuk: *De wijsheid is geregtvaardigd geworden van al hare kinderen.* (*Matth.* XI : 18, 19; *Luk.* VII : 33—35.) Even zoo wordt ook de bedoeling van het beeld der *Booze Landlieden* duidelijk aangewezen met den steen, door de bouwlieden verworpen, en zelfs (naar *Matth.* XXI : 43) door de uitdrukkelijke verklaring: *Het Koningrijk Gods zal van u weg genomen worden, en een volk gegeven, dat zijne vruchten voort brengt.*

Soms slaat de Gelijkenis terug op eene vraag; zoo als JEZUS die van den wetgeleerde: *En wie is mijn naaste?* (*Luk.* X : 29) beantwoordde door 't verhaal van den *Barmhartigen Samaritaan.* Soms ook geeft de vraag, waarmede JEZUS zijne toehoorders zelve noodzaakt om zijne Parabel verder af te werken, ons den sleutel aan de hand; zoo als, behalve bij de vroeger (Blz. XXXIV) aangehaalde, ook nog in de Gelijkenis der *Twee ongelijke Broeders.* (*Matth.* XXI : 31.) Treffend vooral is 't, wanneer de Heer den Farizeër SIMON de Gelijkenis der *Twee Schuldenaars* zelf laat ten einde brengen, en nu op eens zich omkeerende zegt: „*Ziet gij deze vrouw?*" (*Luk.* VII : 44.) Waarlijk! wie bij zulk een tooneel nog de beteekenis van 't getal der denariën of dergelijke kleinigheden uitziften kan, heeft er al weinig gevoel voor!

Dat eindelijk het *tertium comparationis* of „hoofdpunt der vergelijking" dikwijls door den Heer is opgegeven in 't *Koningrijk der hemelen,* 2) zagen wij reeds vroeger. Twee malen

---

1) De uitdrukking is nog sterker in het oorspronkelijke: *κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς ἐπέλυεν πάντα.* *In het* BIJZONDER (of afzonderlijk) *loste hij alles* (dus ook de overige gelijkenissen, *Matth.* XIII,) *voor zijne* BIJZONDERE *leerlingen op.*

2) Later, bij de verklaring der Gelijkenissen zelve, zullen wij te onderzoeken hebben, hoe dit: „*Het Koningrijk der hemelen* (of ook: „*Dit geslachte*) *is gelijk aan* —" moet worden opgevat, en waar het *tertium comparationis* te zoeken is. GROTIUS zegt er van: *Semel notandum est, quia saepe occurrit, vim istius dativi non esse, ut denotet ipsum comparationis terminum, qui plerumque non illa proxima voce, sed tota insequenti*

is het ook: *dit geslachte, de menschen van dit geslacht*, (bij de *Eigenzinnige Kinderen*, *Matth.* XI : 16; *Luk.* VII : 31;) of *dit boos geslacht* (bij den *Onreinen Geest*, *Matth.* XII : 45). Maar ook buiten deze duidelijke aanwijzingen, staan soms de Gelijkenissen in verband met vermaningen, gesprekken en ontmoetingen van den Heer, die wij bij de verklaring allerminst mogen verwaarloozen. Om hiervan slechts een enkel voorbeeld te noemen: wanneer JEZUS, *Luk.* XIII : 5, zegt: *„Indien gij u niet bekeert, zoo zult gij allen insgelijks vergaan!"* is duidelijk de *Onvruchtbare Vijgeboom* (vs. 6—9) het daarbij behoorende zinnebeeld. Zoo ook slaat de Gelijkenis van het *Gastmaal* terug op den uitroep van een der met JEZUS aanzittenden: *Zalig is hij, die brood eet in het Koningrijk Gods!* (*Luk.* XIV : 15.) Meer andere voorbeelden, al zijn zij niet alle zoo duidelijk, zullen ons later op onzen weg ontmoeten. Wij zullen echter hierin voorzigtig moeten zijn, daar de zamenhang der drie eerste Evangelieën soms aan een' lossen draad gelijk is, waar eenige losse fragmenten meê zijn aan een geregen; en 't gegn er in éénen adem voort loopt, niet altijd zoo is uitgesproken. Zoo is zeker de uitgewerkte schilderij van *Lazarus en den Rijken man* geene uitwerking van de spreuk: *Een iegelijk, die zijne vrouw verlaat en eene andere trouwt, doet overspel*, al wordt zij met 't woord EN daar aan verbonden. (*Luk.* XVI : 19.)

Ik spreek hier nu niet over beelden, vergelijkingen en allegorieën, waarbij de oneigenlijke voorstelling niet streng is volgehouden, en dus de beteekenis terstond doorschemert. Deze behooren niet tot de volmaakte Parabelen, en zijn dus geene raadsels, waarvan wij den sleutel te zoeken hebben. De hoofdzin althans is er duidelijk genoeg bij aangegeven.

Nog moet ik op één belangrijk verschijnsel opmerkzaam maken: „het parallelisme der Gelijkenissen." — Den geoefenden bijbellezer is het bekend, dat de vorm der Hebreeuwsche poëzij berust, niet op maat of rijm der regels, maar op slag en weêrslag van twee gezegden, die elkander gelijken of tegenover elkander staan, en dus het een het ander aanvullen. In den Hebreeuwschen spreukstijl van onzen Heer vinden wij deze poëzij dikwijls terug. 1) Een algemeen bekend voorbeeld, en dat ook met ons onderwerp in verband staat, is in de bergrede (*Matth.* VII : 6, 16):

Geeft het heilige den honden niet;
En werpt uwe paarlen niet voor de zwijnen!
En
Leest men ook eene druif van doornen,
Of vijgen van distelen?

---

narratione continetur; en SALMERON: *Valde usitatum est, ut in Parabolis, non personae personis, nec partes partibus, sed totum negotium toti negotio comparetur.* (Beide op *Matth.* XI : 16.) — Zeker is de uitdrukking meer naar de letter op te vatten, waar een betrachter des woords wordt gelijk gesteld met *den man, die zijn huis op eene steenrots gebouwd heeft* (*Matth.* VII : 24), en de discipelen met *menschen, die op hunnen heer wachten.* (*Luk.* XII : 36.) Hier zijn 't niet geheele voorstellingen, maar persoonlijke hoedanigheden, die vergeleken worden.

1) Opzettelijk is dit onderwerp behandeld in de Dissertatie van Dr. J. J. SNOUCK HURGRONJE, *De Parallelismo membrorum, in Jesu Christi dictis observando*, Traj. 1836. — Het komt mij echter voor, dat de schrijver daartoe te veel de herhalingen rekent, die den ouden in proza zeer gewoon waren, en geheel van 't dichterlijk parallelisme onderscheiden zijn.

Maar even eens volgt er soms, ook in de eigenlijke Gelijkenissen, eene variatie van 't zelfde thema in een ander beeld. De duidelijkste voorbeelden zijn: *Het gelapte Kleed* en de *Wijnzakken* (*Matth.* IX : 16, 17; *Mark.* II : 21, 22; *Luk.* V ; 36—39); de *Torenbouw* en *de Oorlog*. (*Luk.* XIV : 28—32.) Beide malen wordt door EN, OF, de tegenstelling aangeduid. Zelve moeten wij die bij het lezen opmerken bij *Mosterdzaad* en *Zuurdeeg*, den *Schat in den Akker* en *de Parel*, die eenvoudig op elkander volgen, 1) *Onkruid* en *Vischnet*, die in de eigen rede van JEZUS (*Matth.* XIII) voorkomen; of ook in die van den *Smeekenden Vriend* en *Regter en Weduwe*, die op eene geheel andere plaats in LUKAS' Evangelie (H. XI en XVIII) staan. — Hoogst belangrijk vooral is in dit opzigt het Vijftiende Hoofdstuk van LUKAS. Eerst geeft de Evangelist ons de aanleiding tot 's Heeren parabolisch onderwijs op, in de hatelijke aanmerking der Farizeën: *Deze ontvangt de zondaars en eet met hen.* Daarop volgt, in twee vragen, de parallel van den *Herder* en de *Vrouw*, door OF gescheiden en vereenigd; en nu wordt het beeld van 't verlorene, reeds in het *Schaap* en den *Penning* geschetst, nog eens onnavolgbaar schoon in den *Verloren' Zoon* afgebeeld, zoodat wij hier geen paar hebben van Gelijkenissen, maar — zoo als dikwijls ook in 't Parallelisme der Hebreeuwsche dichters — een Klaverblad.

Zulk eene parallel nu, vooral wanneer die duidelijk door JEZUS bedoeld is, doet het hoofddenkbeeld duidelijker uitkomen; maar het is tegen alle regels van het parallelisme, wanneer men daarin niets meer dan eene eenvoudige herhaling (*Tautologie*) wil zien, terwijl juist het verrijken van het reeds uitgesprokene de bedoeling van alle parallelisme is. 2)

Wij kunnen hier de vraag nog slechts aanstippen, of wij een paar malen twee verschillende uitgaven of overleveringen van de zelfde Gelijkenis bij MATTHEÜS en LUKAS vinden, of wel twee onderscheidene Gelijkenissen, alleen aan elkander door het hoofddenkbeeld verwant, en in zoo verre parallel. De bedoelde Gelijkenissen zijn: het *Gastmaal*, uitvoeriger herhaald in de *Koninklijke Bruiloft* (*Luk.* XIV : 16—24; *Matth.* XXII : 2—14), en de *Talenten*, door nog enkele trekken vermeerderd in de *Ponden*. (*Matth.* XXV : 14—30; *Luk.* XIX : 12—27.) Voorloopig wil ik hier alleen opmerken, dat de uitvoerigste en meest Messiaansche of Koninklijke voorstelling de eene maal bij MATTHEÜS en de andere bij LUKAS gevonden wordt.

Tot zoo verre de verklaringen en aanwijzingen, die wij in JEZUS' woorden zelve vinden. Die daarvan meer lezen wil, zal inzonderheid UNGER (*Pag.* 75—83) met vrucht raadplegen. — Onder de Evangelisten laat soms LUKAS zijne eigene opvatting vooraf gaan. Drie malen treffen wij dit aan in zijn Evangelie. De Gelijkenis van den *Regter en de Weduwe* leidt hij in met de

1) Het πάλιν vóór de Gelijkenis van 't *Zuurdeeg* (*Luk.* XIII : 20) en die van de *Parel* (*Matth.* XIII : 45) is wel een bewijs, dat de nu volgende Gelijkenis tot de zelfde reeks van beelden van 't Godsrijk behoort, maar niet dat zij geheel parallel met de laatst voorgaande is. Want wij vinden het zelfde woord (*wederom*) vóór het *Vischnet* (*Mt.* XIII : 47) en de *Koninklijke Bruiloft*. (*Matth.* XXII : 1.)

2) „Hoe eenvoudig en overeenkomstig met de leerwijze van JEZUS is het, om de zorg der menschen over het geen verloren ging, in twee parallele beelden (*Luk.* XV), een uit den kring van het herders-, het andere uit het huiselijke leven, af te teekenen! En toch is het *parallelismus* nog geen volstrekte *tautologie*. En wij hebben er niets tegen, om, met een' nieuweren schriftverklaarder, de gelijkenis van den verloren' zoon bij deze twee te voegen, om een *climax* daar te stellen." HAGENBACH.

woorden: *En hij zeide ook eene gelijkenis tot hen, daartoe, dat men altijd bidden moet en niet vertragen.* (*Luk.* XVIII : 1.) Terstond daarop die van den *Farizeër en Tollenaar* met: *En hij zeide ook tot sommigen, die bij zich zelven vertrouwden, dat zij regtvaardig waren en de anderen niets achtten, deze Gelijkenis.* (vs. 9.) En een Hoofdstuk verder, vóór de *Ponden: Hij voegde daarbij en zeide eene Gelijkenis; omdat hij nabij* Jeruzalem *was, en zij meenden, dat het Koningrijk Gods terstond zou openbaar worden.* (*Luk.* XIX : 11.) — De vraag is nu alleen nog, of deze Evangelist ons daarbij een veilige gids is; of misschien niet LUKAS zelf, toen hij, eenige jaren later, alles nog eens *naarstiglijk onderzocht* (*Luk.* I : 3), in zijne opvatting kan gedwaald hebben. De zelfde vraag is wel eens gedaan omtrent den zamenhang, waarin de Gelijkenissen bij de Evangelisten voorkomen; en wij zullen later zien, dat STRAUSS en de Tubingers hier van het regt der kritiek een vrij en ruim, ja! soms zeer onkritisch gebruik hebben gemaakt. Maar ook andere uitleggers, die onze Evangelieën zeer hoog schatten en voor de authenticiteit hunner berigten strijden, hebben te regt opgemerkt, dat men althans uit den zamenhang niet al te veel moet opmaken; en dat te minder, waar de Evangelisten zelve in dien zamenhang niet eenstemmig zijn, maar de zelfde Gelijkenis in eene verschillende omgeving plaatsen.

Nog zou ik hier kunnen bijvoegen, dat ook waar volstrekt geene aanwijzing van den verborgen' zin der Parabel te vinden is, wij steeds die beteekenis te kiezen hebben, die met JEZUS' doorgaande leer en de behoeften zijner eerste hoorders meest over een komt. Ook is 't ons niet onverschillig, welke Evangelist, — MATTHEÜS of LUKAS vooral, — de Gelijkenis mede deelt, en hoe die in zijnen geest waarschijnlijk is op te vatten. Met dit laatste kenmerk moeten wij echter voorzigtig wezen. De Evangelisten volgden wel onwillekeurig hunnen smaak, in de keuze van 't geen zij mede deelden, maar de geschiedkundige trouw ging toch bij hen boven alles. Het beeld van hunnen Heer wilden zij vóór alle dingen getrouw weder geven, en zijne woorden bewaren. En van hier, bij voorbeeld, (wij haalden er daar juist eene proeve van aan:) dat LUKAS ook het Joodsch-Messiaansche, MATTHEÜS het humane of algemeen menschelijke heeft van JEZUS' onderwijs, al had het tegenovergestelde nog meer hunne onbepaalde sympathie.

Aan deze algemeene Grondslagen heb ik nog het volgende toe te voegen. Wij kunnen, eer wij eene Gelijkenis verklaren, reeds terstond op den voorgrond stellen, dat haar oogmerk didaktisch en moreel is. JEZUS wil er iets mede leeren, en in zedelijk en godsdienstig opzigt zijne toehoorders beter maken. Maar hij wilde dit dan ook in de eerste plaats zijne t o e n m a l i g e hoorders doen. JEZUS' Parabelen zijn geene sieraden zijner rede alleen, maar ook even min algemeene en in de lucht zwevende beelden, als waarmeê soms de oude wijze algemeene stellingen en afgetrokken waarheden inkleedde. Men heeft 't meest gedwaald door dit te vergeten, en de Gelijkenissen zóó op te vatten, als of ze in een' geheel anderen kring gesproken of in een boek voor het nageslacht opgeschreven waren. Geheel JEZUS' onderwijs staat op den bodem der geschiedenis, en grijpt in in 't leven van zijnen tijd. Zelfs in den vertrouwden kring zijner vrienden sprak hij anders, dan tot het volk; in den Jeruzalemschen tempel niet, zoo als op de heuvelen of aan 't zeestrand van *Galilea;* en zou

dan de Heer, als hij weder omwandelde onder ons, niet andere beelden gebruiken of de zelfde beelden anders voorstellen?

In dit tijdelijke en plaatselijke komen JEZUS' Gelijkenissen over een met die van het Oude Verbond, die, — wij hebben het vroeger gezien, — geen van alle kunnen worden los gescheurd van de gelegenheid, waaraan ze haar ontstaan te danken hadden, om als algemeene leerbeelden gebruikt te worden in een „Handboek voor godsdienst of zedekunde." Maar tevens verheffen JEZUS' Parabelen zich ook weder verre boven de beeldspraak des Ouden Testaments, omdat zij te gelijk de groote waarheden van 't Evangelie voor alle volgende geslachten afschaduwen. Want de beelden der Profeten behoorden slechts tot de toepassing der openbaring, maar die van JEZUS zijn de openbaring zelve, voor geheel het menschdom bestemd. In dit opzigt hebben zij alleen nog, behalve met enkele Rabbijnsche Parabelen, eenige overeenkomst met de vergelijkingen van SOKRATES, den man, die naar het juiste oordeel der oudheid, de wijsbegeerte van boven zon en wolken had doen afdalen, om op aarde onder menschen te wonen. En toch, wanneer wij al de beelden bij een zamelden, waarin oude wijzen de waarheid hebben gekleed, hoe zou nog niet de evenaar aan de zijde van JEZUS' Gelijkenissen verre overslaan! In hare eenvoudigheid zelve zijn schatten van wijsheid verborgen, de edelste deugd tegenover de verachtelijkste zonde, de geschiedenis der oudheid en der toekomst beide, maar bovenal de geschiedenis van 's menschen afdwaling en zijne redding.

Maar wij hopen, zoo God ons het leven spaart, dien rijken inhoud van JEZUS' parabolisch onderwijs aan het einde nog eens te overzien. Nu gaan wij voort, om den weg der gezonde uitlegkunde ons te banen, en stuiten daarbij alleen nog op de vraag: „Nadat wij het beeld helder vóór ons hebben geplaatst, JEZUS' bedoeling in den kring zijner hoorders begrepen, en de waarheid, die er ook voor ons in verborgen ligt, gevonden; hoe ver moeten wij nu gaan in de toepassing der bijzonderheden? Welke trekken behooren bij de beeldspraak, en zijn dus daarbij onmisbaar en daarvan onafscheidelijk, en wat is enkel bijwerk der schilderij te achten?"

Deze vraag kan moeijelijk in het algemeen beantwoord worden. Dit alleen is zeker, dat niet ligt meer een bedachtzaam en grondig bijbelverklaarder den zin van iedere Gelijkenis door ééne algemeene zedeles zal willen uitdrukken, zonder aan eenigen bijzonderen trek kracht en beteekenis te geven; 1) — maar dat ook aan de andere zijde zij, die het fijnste uitziften,

---

1) Zoo als b. v. BAUER deed, door de Gelijkenissen van den Heiland te veel op ééne lijn te stellen met de Aesopische fabelen. Zijn regel is: *Bey jeder Fabel oder Parabel ist der Endzweck, eine gewisse Lehre oder Regel einzuschärfen. Man nennt sie das Tertium comparationis, oder die Moral — — — Man dehne die Vergleichungsstücke nicht weiter aus, als es der Endzweck Jesu mit sich bringet, und man unterscheide Erläuterungsumstände, welche nur zur Ausschmückung der Parabel, und um ihr Leben und Wahrscheinlichkeit zu geben, beygefügt sind.* Non omnes comparationis partes ad vivum resecandae sunt, *ist schon eine alte Regel.* — LIMBURG BROUWER meent, in navolging van STORR, dat althans die gelijkenissen bij LUKAS, „die het verste afwijken van de allegorie, en veel eer voorbeelden zijn te noemen," van dien aard zijn, *ut earum explicatio communis loci, seu generalis notionis investigatione absolvi fere possit;* waar tegen SCHOLTEN opkomt, *pag.* 234 sqq

altijd nog wel kleinere trekken zullen overlaten, waaraan zij meenen, dat geene beteekenis behoeft gegeven te worden.

De opvatting, die zoo veel mogelijk alles zinnebeeldig verklaart, heeft, — wij zagen het reeds, — haren steun in JEZUS' eigene verklaring van twee der eerste Gelijkenissen. De Heer geeft bij *Zaaijer* en *Onkruid* geene algemeene waarheid tot oplossing van het raadsel; maar noemt daarvan de hoofdtrekken op, en bij elk van deze zijne beteekenis. 1) In den zelfden trant hebben velen den uitleg der Parabelen beproefd, door telkens „beeld en tegenbeeld," „zinnebeeldig kleed en verborgen bedoeling" op te geven; en zij meenden, dat hunne verklaring te naauwkeuriger was, naar mate er meer verklaard werd. Wij zullen later gelegenheid hebben om te zien, dat deze methode, die der kerkvaders en vroegere theologanten, reeds lang als verouderd ter zijde gelegd, in den laatsten tijd weder geleerde en vrome voorstanders gevonden heeft.

Tegen haar pleit, dat er veel meer dan die twee Gelijkenissen door JEZUS en zijne Evangelisten verklaard zijn; en die verklaring, in korte kernspreuken of in de opgegeven aanleiding of bedoeling opgesloten, ons niet uitnoodigt tot eene nadere toepassing der bijzonderheden. Om slechts een enkel voorbeeld te noemen: wanneer JEZUS de Gelijkenis van den *Barmhartigen Samaritaan* besluit met de vraag: „*Wie was de naaste van den man, die onder de moordenaars was gevallen?*" ligt hierin geheel de bedoeling van het zinnebeeld. Den Samaritaan tot het beeld van CHRISTUS te maken, is ongeoorloofd: want het is verdraaijen van JEZUS' woorden; — en, ook bij eene gezonde opvatting, in den weg naar *Jericho*, in olie en wijnkruik, bijzondere bedoelingen te zoeken, is even ongepast als onnoodig. JEZUS' beeldspraak moet ons te heilig wezen, om er onze vernuftsspelingen aan vast te knoopen.

Aan de andere zijde is zeker niet alles bijwerk, wat door een' oppervlakkigen beschouwer daarvoor wordt gehouden; en dat te minder, hoe meer geheel de schilderij een zinnebeeldig karakter heeft, en niet eene enkele zedeschets is. Zelfs waar zulke kleinere trekken voor geene eigenlijke overbrenging vatbaar zijn, zijn ze toch niet onverschillig, en naar den aard en de bedoeling van het beeld gekozen. 2) Over het geheel is dus de regel van LISCO

---

1) Zelfs worden bij MATTHEüs een paar kleine trekken, die wij bij LUKAS niet vinden, (de zonnegloed en de onderscheiden oogst,) ook in de verklaring terug gevonden. Daarentegen merkt reeds CHRYSOSTOMUS op, dat de Heer, bij den uitleg van het *Onkruid des akkers*, niet zegt, wie de knechten zijn, en zoo doende zelf te kennen geeft, dat sommige trekken wel onmisbaar zijn in de schilderij, maar daarom niet in de toepassing. Men zie deze, als ook dergelijke uitspraken van BASILIUS, ISIDORUS, (THEOPHYLACTUS) en EUTHYMIUS ZIGABENUS bij UNGER, *pag.* 96 sqq. Ook van de nieuweren vindt men daar vele belangrijke plaatsen aangehaald. De regel om „niet alles over te brengen," zegt evenwel nog niet veel, zoo lang het daarbij ieder vrij gelaten blijft, wat hij overbrengen wil.

2) „Wanneer de Heer bij nacht den vijand onkruid op den akker laat zaaijen, *terwijl de menschen slapen*, zoo laat hij 't werk der duisternis zeker niet doelloos des nachts geschieden. Maar dat de menschen des nachts slapen, is zoo natuurlijk, dat we hun dien slaap wel gunnen mogen, en niet begrijpen, waarom men juist dien slaap zou kiezen tot den tekst eener strafpredikatie tegen de geestelijke slaapzucht. Waarschijnlijker kan men uit de Gelijkenis van de Tien Maagden daaruit een verwijt putten;. ... maar niet gemakkelijk zou men toch kunnen beslissen, of het slapen der maagden niet tot het nachtbeeld behoort." HAGENBACH.— Het onmisbare van 't bijwerk in eene profetische schilderij, heeft AUGUSTINUS reeds sierlijk uitgedrukt, door vergelijking met een' ploeg, waarvan alleen de kouter de vore snijdt, en eene cither, waarvan alleen de snaren trillen, terwijl toch het hout aan beide even noodig is. (*De Civit. Dei*, XVI : 2)

niet kwaad, om ons eerst in het middelpunt te plaatsen, en dan van daar uit de stralen te volgen, die alle, uit dit oogpunt bezien, hunne opzettelijke en bepaalde rigting hebben. 1) Slechts vergete men nimmer, dat eene Parabel er niets bij wint, of wij al voor kleine bijzonderheden eene beteekenis vinden, die wij toch niet kunnen bewijzen, daar straks een ander er met het zelfde regt eene geheel andere verklaring aan geven kan; terwijl JEZUS' hoorders en berigtgevers waarschijnlijk aan de eene even min als aan de andere zullen gedacht hebben. Al wat JEZUS' woorden voor ons zullen beteekenen, moet in die woorden zelve noodzakelijk opgesloten liggen. Anders verzwakken wij hunne kracht, en loopen weder gevaar, als zoo vele kerkelijke partijen van vroegeren tijd, ons eigen Evangelie te verkondigen met JEZUS' woorden.

Dat er verder altijd iets moet worden overgelaten aan ieders smaak en oordeel, zonder den hoofdzin daarvan afhankelijk te maken, spreekt wel van zelf. Ik zal daartoe, in de verklaring der bijzondere Gelijkenissen, niet alleen mijne opvatting geven, maar eene ruime keuze tusschen deze en die van anderen. Wat men dan ook van 't geen ik zelf geef, denken moge; met 't geen ik verzameld heb, kan men zijn voordeel doen. Ik ben mij zelven bewust, dat ik daarbij eerlijk te werk ga en alleen waarheid zoeke, zonder den Mond der waarheid ook in 't allerminst iets op te dringen, dat Hij niet heeft gesproken. Maar daardoor zal ik dan ook dikwijls het oude en bekende moeten handhaven, aan verleidelijke invallen geen gehoor geven, en zelfs schitterende denkbeelden van anderen ter zijde stellen; tevreden, al had ik niets nieuws gevonden of gezegd, met het heerlijk Evangelie des koningrijks in de bekoorlijke beeldspraak van den Zaligmaker duidelijker aangewezen, en naar kracht en vermogen moedig gehandhaafd te hebben.

Waarop de Almagtige zijnen zegen gebiede en zijne genade!

---

1) *Ehe durch wiederholte, sorgfältige Betrachtung der Umgebungen und des Inhaltes dieser Kern und Mittelpunkt der Parabel nicht aufgefunden und in möglichster Schärfe und Bestimtheit hingestellt ist, lasse man sich nicht auf die Deutung des Einzelnen in: denn nur von jenem Mittelpunkte aus, erscheint Alles in seinem wahrem Lichte. Man könnte das ganze Gleichnisz mit einem Kreisc vergleichen, dessen Mittelpunkt die übersinnliche Lehre oder Wahrheit, dessen Radien die einzelnen bildlichen Züge der Erzählung sind.* — Tot dus verre goed. Maar als hij nu, wel niet aan ieder woord, maar toch aan elken trek beteekenis, ieder beeld een tegenbeeld geven wil, is het mogelijk, dat daardoor *das Interesse wächst*, maar de zekerheid, helderheid en zedelijke kracht der Parabel zal er daarom nog niet bij winnen.

HET EENE NOODIGE,

IN

TWEE GELIJKENISSEN;

TOT NADERE INLEIDING.

Wie kent MARIA niet, de vrome vriendin des Heeren, en heeft, onder de vele schoone tafereelen van het evangelie, ook het gastvrije huisgezin te *Bethanië* niet dikwijls voor oogen? Vooral dat korte en levendige tooneel, dat LUKAS ons schetst: waar MARIA aan de voeten des Heeren gezeten is en de woorden opvangt van zijne lippen, terwijl MARTHA op eenigzins kregelen toon hare hulp tot ontvangst der gasten inroept; en JEZUS de beschermende hand over haar uitstrekt, zeggende: „MARTHA, MARTHA! *gij bekommert en ontrust u over vele dingen. Maar één ding is noodig. Doch* MARIA *heeft het goede deel uitgekozen, dat van haar niet zal weg genomen worden.*" (*Luk.* X: 41, 42.)

Één ding is noodig! — Dat is, sedert dien dag, de spreuk der christenheid geworden; het groote woord, waardoor den geloovige een bepaald levensdoel is aangewezen, terwijl de wereld zich nog altijd *bekommert en ontrust over vele dingen.* Het zij ook onze spreuk bij den aanhef van een werk, waarin zoo vele beelden, in de rijkste afwisseling, ons oog zullen tot zich trekken; waarbij wij zullen omdolen in de ruimste schatkameren des bijbels, ja! al ligt, als wij naar onberaden gidsen luisteren, daarin zouden verdwalen. *Één ding is noodig;* en al het overige heeft alleen waarde, omdat en in zoo verre het daarvan uitgaat en daartoe leidt. Die dat ééne heeft, bezit alles; die het mist, al zijn rijkdom is ijdelheid. „*Zoekt eerst,*" zoo sprak de Heer bij eene andere gelegenheid: „*Zoekt eerst het koningrijk der hemelen en zijne geregtigheid; al het andere zal u van zelf worden toegevoegd.*" (*Matth.* VI: 33.) En dit geldt niet alleen, waar wij de wereld tegenover de godsdienst stellen; maar in het godsdienstige zelf. Want ook op het ruime gebied des christendoms, vermoeit en bekommert men zich nog vaak over vele dingen, vergetende het ééne dat noodig is!

Daar dus de Heer zelf ons, bij de behandeling van zijne beeldspraak en van geheel zijne eer, aan geene vaste orde gebonden heeft, zoo hebben wij twee gelijkenissen op den voorgrond willen stellen, die niet anders zijn dan eene krachtige en schilderachtige uitdrukking van deze groote evangelie-spreuk, en dus reeds terstond ons een' hechten leidraad kunnen in handen geven, ook waar wij later ligt in den doolhof van zaken en beelden, van verklaringen en opvattingen, ons zelve zouden verliezen. Mogt dat *ééne noodige* ons, bij het beschouwen van de beelden des koningrijks, steeds helderder, zekerder en dierbaarder worden! En wanneer eindelijk de schrijver de pen en de lezer het boek uit de handen legt, dat het dan ons allen het *ééne blijvende* zij!

I EN II.

DE SCHAT IN DEN AKKER EN DE PAREL.

MATTHEÜS XIII : 44—46.

Wederom 1) *is het koningrijk der hemelen gelijk aan een' schat, in den akker verborgen, welken een mensch gevonden hebbende, verbergde* dien, *en van blijdschap over den zelven, gaat hij heen en verkoopt al wat hij heeft, en koopt dien zelven akker.*

Wederom is het koningrijk der hemelen gelijk aan een' koopman, die schoone paarlen zoekt; de welke, hebbende eene parel van groote waarde gevonden 2), *ging heen en verkocht al wat hij had, en kocht de zelve.*

Wij ontmoeten hier JEZUS in het midden van zijne werkzaamheid. Reeds lang wandelde de Heer door *Galilea* om, niet meer de onbekende timmermans-zoon van *Nazaret*, en nog niet ter dood toe vervolgd door Farizeën, Sadduceën en Herodianen. Daar, naar zijn eigen zeggen, een profeet minst geëerd was in zijne vaderstad, had hij *Nazaret* met der woon verlaten; en, voor zoo ver hij eene plaats om te rusten vinden kon, zich gevestigd te *Kapernaüm*, aan den westelijken oever van het Galilésche meer (*Matth.* IV: 13). Hier of hier omstreeks woonden ook zijne meeste discipelen. Velen hunner oefenden vroeger de vischvangst op het meer uit, en nog hadden ouders en verwanten van PETRUS, JOHANNES en anderen er hunne netten en hunne scheepjes, zoo dat de Heer over deze de vrije beschikking hield. Hij maakte daarvan dan ook gebruik bij zijne gedurige togten van den eenen naar den anderen oever, en beval zelfs — zoo lezen wij eens — dat er steeds een scheepje

1) Dit *wederom* (πάλιν) wordt door LACHMANN betwijfeld, en door TISCHENDORF weg gelaten. 't Is voor den zamenhang althans niet noodig; wel het volgende, vs. 46. De Heer begint met het 44ste vers eene nieuwe reeks van gelijkenissen.

2) ὃς εὑρὼν — GRIESBACH en latere critici lezen εὑρὼν δὲ *(en vindende)*; en houden het eerste voor eene conjectuur van den afschrijver, om den zin vloeijender te maken. 't Kan ook zoo geschreven zijn in navolging van het ὃν εὑρὼν, vs. 44.

voor hem zou in gereedheid gehouden worden, en in zijne nabijheid *(omtrent hem)* blijven, indien soms de aandrang hem al te sterk worden mogt. (*Mark.* III : 9.)

Zoo kon de Heer ook nu, in huis of op het veld, de al te zeer op een gedrongene schare niet geregeld en kalm toespreken, begaf hij zich daarom naar het ruime zeestrand, en *zette er zich neder.* (Mt.) Maar toen ook hier de menigte steeds grooter werd, en al meer en meer aandrong, om toch digt bij hem te zijn, ging JEZUS in een dier visscherscheepjes 1), en strekte de achtersteven daarvan hem tot spreekgestoelte, — zijnen discipelen tot een levendig beeld, hoe hij hen geroepen had, om van nu aan *visschers van menschen te zijn* (*Luk.* V : 10). Terwijl hij het scheepje een weinig van het strand afhouden liet, breidde de schare zich verre langs den zandigen oever en tot aan de vruchtbare groene heuvelen uit; JEZUS wenkte met de hand, en onder een algemeen stilzwijgen, golfde nu zijne krachtvolle stem over die ontelbare menigte heen.

Het onderwerp, dat hij koos, was weder het *koningrijk der hemelen;* doch het waren niet meer de eerste wetten, de zedelijke beginselen van 't godsrijk, zoo als de Heer die in zijne bergrede had voorgesteld. Hoe nader hij kwam aan het groote doel van zijne komst op aarde, des te duidelijker ontvouwde hij het groote plan der verlossing, dat alle volgende eeuwen omvatte. Maar dat koningrijk der hemelen, — die verjongde vorm, die nieuwe openbaring van het godsrijk op aarde, — het was zijnen hoorders nog zoo vreemd; zijne eigen discipelen begrepen het nog niet; ja! als zij het terstond begrepen hadden, zij zouden hem naauwelijks hebben kunnen aanhooren zonder ergernis. Daarom kleedde de Heer de groote waarheden der toekomst in den schoonen, maar te gelijk diepzinnigen vorm zijner gelijkenissen, waarvan wij hier de rijkste volgreeks, ons door het evangelie bewaard, vinden opgeteekend. Geene *verzameling,* gelijk men wel eens gedacht heeft, door MATTHEÜS (of reeds door een' vroegeren uitgever van JEZUS' spreuken en lessen) van heinde en verre bij een gebragt, maar eene *doorgaande rede*, naar het ons ten minste voorkomt, die, even min als de bergrede, van een gescheurd worden kan, zonder aan het onderwijs van onzen Heer te kort te doen. En is men, onzes inziens, soms te ver gaan met het een uit het ander af te leiden, met te willen verklaren, waarom dat zeven- (of eigenlijk tien-) tal gelijkenissen zóó en niet anders is gerangschikt; daar is toch in alle één en de zelfde geest, die ons tegenkomt in verschillende beeldspraak, een zelfde grondtoon, die in verschillende akkoorden tot ons spreekt; en in plaats dat het eene beeld uit het andere voort vloeit, zeggen wij liever, dat zij alle natuurlijk en ongedwongen vloeijen uit de zelfde bron, en er alleen afwisseling van toon en voorstelling is, naar mate de Heer de schare, of wel zijne bijzondere discipelen toespreekt 2).

---

1) Het scheepje lag niet, als onze visscherspinken, *op*, maar *aan* het strand. MARKUS, die meer door de fijnere trekken van zijn verhaal uitmunt, onderscheidt hier 't naauwkeurigst. JEZUS, zegt hij, begon te leeren *bij* (παρὰ) de zee; daarna, in het schip gegaan zijnde, zat hij *in* of *op* (ἐν) de zee, terwijl de schare *op 't land* was, *tegen* de zee *aan* (πρός). LUKAS geeft de plaats niet aan, maar verhaalt bij eene vroegere gelegenheid (H. V : 3): *Hij ging in één van die schepen, het welk van* SIMON *was, en bad hem, dat hij een weinig van 't land afstak; en nederzittende, leerde hij de schare uit het schip.*

2) In het overdreven zoeken van zamenhang, ja! van hooge en diepe wijsheid in de orde van

Eerst stelde JEZUS de schoone gelijkenis van *den zaaijer* voor. Na eene kleine tusschenpoos, waarin hij die zijnen discipelen verklaarde, voegde hij er de gelijkenis van het *onkruid des akkers* en sommige kleinere zinnebeelden bij. Daarop liet de Heer de schare van zich gaan, en ging met zijne discipelen in huis. Hier vervolgde hij in kleiner' kring, maar in den zelfden geest, zijn onderrigt; verklaarde eerst weder het beeld van 't onkruid onder de tarwe, en besloot nu, als in éénen adem, met eenige kortere gelijkenissen. Daarvan hadden de twee eerste, de *schat* en de *parel*, eene bijzondere betrekking op deze zijne discipelen, als die reeds het *goede deel hadden gekozen;* ofschoon helaas! niet van allen kon gezegd worden, dat het *hun niet weder zou ontnomen worden.*

Maar stellen wij eerst, zoo als wij ons hebben voorgenomen, het beeld, — en wel nog alleen het eerste, — geheel op zich zelf voor, afgescheiden van den hoogeren zin, dien JEZUS voor zijne regte hoorders er in gelegd heeft.

Een schat was dan *in den akker verborgen.* Een schat beteekent in den bijbel alles, wat, als van eene bijzondere waarde, te zamen wordt opgelegd en voor de toekomst bewaard.

JEZUS' redenen, is misschien, van alle uitleggers, STIER het verst gegaan. Ik ben overtuigd, dat, al wierp men al de evangelische verhalen door elkander, om ze straks weder, zoo als 't viel, aan een te voegen, deze vernuftige en gevoelvolle schrijver, — maar die zich ook te dikwijls door zijn vernuft en gevoel laat weg slepen, — ons spoedig zou aanwijzen, hoe de hoogste wijsheid juist in deze volgorde schuilde en de verhevenste bedoeling er in zigtbaar was. Wij moeten ons in de verklaring des bijbels, en inzonderheid van de eenvoudige woorden des Zaligmakers, allermeest wachten voor eene uitlegkunde, die van alles alles maken kan, en ten slotte niets bewijst, door te veel te bewijzen.

Om het volgende gemakkelijker te doen begrijpen, wil ik hier nog eene korte opgave van de geheele volgreeks dezer gelijkenissen bijvoegen, waaruit men tevens zien zal, waarom ik van „zeven of tien" gesproken heb.

Inleiding der evangelisten. Mt. XIII: 1—3; M. IV: 1, 2; L. VIII: 4.

1. *De zaaijer.* Mt. XIII: 3—9; M. IV; 3—9; L. VIII: 5—8.

Gesprek van den Heer met zijne discipelen; verklaring der eerste gelijkenis. Mt. XIII: 10—23; M. IV: 10—20; L. VIII: 9—15.

2. *Het licht op den kandelaar* enz. M. IV: 21—25; L. VIII: 16—18.
3. *Het opschietend zaad.* M. IV: 26—29.
4. *Het onkruid des akkers.* Mt. XIII: 24—30.
5. *Het mosterdzaad.* Mt. XIII: 31, 32; M. IV: 30—32.
6. *Het zuurdeeg.* Mt. XIII: 33.

Berigt der evangelisten. JEZUS gaat naar huis. Mt. XIII: 34—36a; M. IV: 33, 34.

Verklaring van 't *onkruid des akkers.* Mt. XIII: 36b—43.

7. *De schat in den akker.* Mt. XIII: 44.
8. *De parel.* Mt. XIII: 45, 46.
9. *Het vischnet.* Mt. XIII: 47—50.

Slot van JEZUS' rede, waarin voorkomt:

10. *De voorraadkamer van den huisvader.* Mt. XIII: 51, 52.

Besluit van 't geheele verhaal. Mt. XIII: 53; M. IV: 35, 36.

LUKAS heeft wel het *mosterdzaad* en 't *zuurdeeg* elders (H. XIII) ingelascht, maar geeft toch H. VIII: 10 (*Tot de anderen spreek ik* IN GELIJKENISSEN) duidelijk genoeg te kennen, dat bij deze gelegenheid niet enkel die van den zaaijer aan de *groote schare* (vs. 4) werd voorgesteld. Later zullen wij nog meer dan eens op de plaatsing en volgorde dezer tien gelijkenissen moeten terug komen. Men vergelijke intusschen B. VAN WILLES, in de *Bijdragen*, door hem en J. H. KROM uitgegeven, 1826, bl. 1-45.

Het wordt zelfs wel eens — bij voorbeeld *Rom.* II : 5 : „den toorn als een' schat opleggen 1)"— in een' ongunstigen zin gebruikt. Hier evenwel kan het niet anders zijn, dan iets goeds, iets kostbaars. Dat die schat *verborgen* was 2), bewijst ons, dat hij zich daar niet van zelf bevond. Wij kunnen hier dus niet denken aan de rijkdommen, in goud- en zilvermijnen nog voor het oog verscholen, schoon die ook doorgaans slechts bij toeval ontdekt worden. Bovendien waren in *Palestina*, zoo verre ons bekend is, zulke mijnen niet, en allerminst zouden zij er gevonden zijn in een' bebouwden akker.

Het verbergen van 't geen waarde heeft, en dat wel onder den grond, geschiedde vooral oudtijds te meer, naar mate de bezittingen moeijelijker te verplaatsen of te beveiligen waren. Zoo lezen wij *Jer.* XLI : 8 van tien gevangenen, door ISMAËL in het leven gespaard, omdat zij *verborgen schatten in het veld hadden* en aanwezen, *van tarwe en gerst, olie en honig* 3). Hier echter zal ieder van zelf aan goud, zilver en kostbaarheden denken, die bij de gedurige oorlogen van vroegere eeuwen dikwijls in de aarde verborgen werden, natuurlijk in de hoop, om ze in rustiger dagen weder te kunnen opdelven. Maar hoe ligt gebeurde het nu, dat de eigenaar het geheim met zich in het graf nam, zoodat er jaren en zelfs eeuwen voorbij gingen, eer eindelijk de verborgen schat door een toeval aan het licht kwam. Op het geluk, dat daarbij den vinder te beurt valt, doelen menigmalen oude schrijvers 4). Het schatgraven behoorde in de eeuwen van bijgeloof, en behoort in sommige landen nog tot datgene, waarbij men de hulp der geestenwereld, door bezweringen en allerlei tooverkunsten, inriep: want even als slimme bedriegers op de ingeschapen zucht van den mensch om de toekomst te weten, hunne rekening maakten, zoo hebben zij 't ook, in de aanwijzing van verborgen schatten, op de hebzucht van het algemeen gedaan. Maar ook zonder zulk eene tooverroede of schatgeest, alleen door de nijverheid, die alles omwoelt en op-

---

1) *θησαυρίζειν*, waarin het gronddenkbeeld van *θησαυρός*, *opleggen* of *bij een zamelen*, het sterkst uitkomt; zie verder *Jak.* V : 3 en 2 *Petr.* III . 7. Men vergelijke ook, wat JEZUS over aardsche en hemelsche schatten zegt, *Mt.* VI : 19—21.

2) Onze taal heeft maar één woord voor 't grieksche *κεκρυμμένος*, *(wat men verborgen heeft,)* en *κρυπτός* *('t geen verborgen is)*. Het eerste komt hier voor (ook vs. 35); het laatste, waar over het verborgene van hart en binnenkamer wordt gesproken, zoo als *Matth.* VI; 1 *Petr.* III : 4 enz. Het is hier de plaats niet, om te onderzoeken, of beide denkbeelden altijd naauwkeurig worden uit een gehouden; voor dit maal is het ons genoeg, dat het verschil van beteekenis oorspronkelijk in de woorden ligt.

3) Men kan ook de geschiedenis vergelijken van ACHAN, die een weg geroofd Babylonisch kleed benevens zilver en goud, en den onwilligen dienstknecht in de gelijkenis, die het talent van zijnen heer in de aarde begroef (*Joz.* VII : 21; *Matth.* XXV : 18); als ook *Jez.* XLV : 3, waar de Heer aan KORES belooft *de schatten* (van Babel), *die in de duisternissen zijn, en de verborgene rijkdommen.* Aan *granaria*, die zulk eene alles overtreffende waarde niet konden hebben, zal in onze tekst wel niemand (met CHR. SCHOETTGENIUS, *Horae Hebr.)* meer denken.

4) Zoo vinden wij bij HORATIUS eenen wensch, die 't beeld van onzen Heiland vrij nabij komt (*Sat.* Lib. 2, S. 6):

O si urnam argenti fors quae mihi monstret, ut illi,
Thesauro invento, qui mercenarius agrum
Illum ipsum mercatus aravit, dives amico
Hercule!

graaft, worden nog van tijd tot tijd, ook in ons vaderland, oude munten gevonden, die daar in benaauwde dagen neêrgelegd en later een vergeten eigendom werden.

Zulk een' schat, onbekend en zonder eigenaar, stelt onze gelijkenis voor. Hij is verborgen in zekeren akker 1). Sedert jaar en dag gaat daar de ploeg des landmans rustig over heen; honderden en duizenden wandelen onnadenkend dien akker langs; en niemand vermoedde ooit, zelfs in de verte, dat daar onder die grijze of zwarte aarde, zoo groote en geheel onbekende kostbaarheden verborgen waren. Eindelijk is er *een mensch* 2), die hem *vindt*. Hoe? Daarbij heeft de Heer aan de verbeelding alle ruimte gelaten. Dit alleen is zeker, eigenaar van den grond is de vinder niet. Wij kunnen ons dus verbeelden, dat die akker aan den zijnen paalde, en hij, bij toeval zijn oog daarover latende gaan, eene bijzondere verhevenheid op den grond of eenige inzinking aan den voet van een' heuvel opmerkte. Wij kunnen ons den man ook voorstellen als een' reiziger of wandelaar; maar het liefst, — omdat hij dan 't best tot de ontdekking in de gelegenheid was, — verbeelden wij ons hem als dit land bebouwende, waartoe hij het in pacht hebben kon. Bij het omhakken, (want het gereedschap, dat in onze bijbelvertaling eene *spade* genoemd wordt, moet men zich veeleer als een *houweel* denken :) — bij het omhakken van den grond of het afgraven van een' heuvel, komt 't hem voor, dat hier vroeger in de diepte gegraven, dat er meer verborgen is. En hij graaft steeds ijveriger voort, tot hij vol verbazing stil houdt, daar nu gansch de schat hem in 't oog valt......... Hoe wij ons dus de zaak voorstellen, dit is zeker, dat de man *vindt*, zonder eigenlijk te *zoeken;* dat zijne vondst hem zelven 't meest verbaast en verrast; — maar zonder zich den tijd te gunnen, om den schat naauwkeuriger na te vorschen, verbergt hij hem weder, dekt hij al die kostbaarheden weêr zorgvuldig met aarde toe 3). En waarom? Niemand mogt 't weten, dat dáár een schat verborgen lag, eer die schat de zijne was. De zijne: want hij wilde er wettig eigenaar van worden, geen dief of roover; en door zijne blijdschap 4) als voort gejaagd, gaat hij

1) In *den* akker staat er eigenlijk. Schoon wij volkomen instemmen met WINER (*Grammatik des Neutestamentlichen Sprachidioms*, Synt. cap. I § 17, 4), dat zoodra eene taal een bepalend lidwoord heeft, dit door niemand, die de taal kent, onbepaald zal gebruikt worden, en VITRINGA (in zijne verklaring van deze gelijkenis) voor het tegendeel wel bewijsplaatsen, maar geene degelijke bewijzen aanhaalt, — schijnt toch het artikel hier geen' bijzonderen nadruk te hebben; of het zou moeten beteekenen: „den akker, waarop de man gewoon was te arbeiden;" en dien de Heer niet „zijnen akker" noemen kon, omdat hij zijn eigendom nog niet was. *In dem* (bestimmten) *Acker*, zegt DE WETTE.

2) Op zich zelven heeft nog het woord *mensch* in zulk eenen zamenhang geen' bijzonderen nadruk, en kan, naar het Hebreeuwsche taaleigen, eenvoudig beteekenen: *iemand*. Bij vs. 45 evenwel zullen wij hierop moeten terug komen.

3) *Welken vindende*, staat er eigenlijk, *een mensch verbergde*. De opvatting, dat hij den schat zelven weder verborg, is dus de eenvoudigste en natuurlijkste, ja! wordt door den zamenhang gevorderd. De vertaling van ERNESTI en anderen: *hij verbergde het* (als neutrum), dat is: „hij hield het stil, hij sprak er niet van," al kon zij taalkundig gelden, strijdt met de opvolging der tijden: „Hij *verbergde (Aorist.);* en na dit gedaan te hebben, *gaat* hij heen. *(Praes.)*" Zij strijdt insgelijks met de tegenoverstelling van passief en actief: *verborgen zijnde* (κεκρυμμένον) vond hij den schat, en terstond *verbergde* hij dien weder (ἔκρυψε). Hij deed het, zegt reeds HIERONYMUS, *non de invidia, sed timore servantis et nolentis perdere;* „niet uit afgunst, maar uit vrees, dat hij hem weder verliezen mogt," of ook, om 't aanwezen van dien onbekenden schat den eigenaar niet te verraden; hetgeen dan, als een blijk van belangstelling en zorgvuldigheid, tot de inkleeding der gelijkenis behoort.

4) Niet „door blijdschap over den schat," zoo als onze vertaling heeft: want letterlijk staat er: *van wege de blijdschap van hem* (ἀπὸ τῆς χαρᾶς αὐτοῦ).

heen, *verkoopt al wat hij heeft*, ook eigen grond en huis, door zijne vaderen reeds bebouwd en bewoond; ook zoo veel meer, dat hij anders niet ligt zou afstaan. Hij trekt er gemakkelijk zijn hart af; hij haast zich, alles tot geld te maken. Hij vraagt zelfs niet, of hij door lang dingen en bieden den akker tot minderen prijs zal kunnen verkrijgen. Wat behoeft hij iets anders over te houden, zoo dra hij van dien schat maar zeker is? Slechts ééne gedachte, ééne begeerte bezielt hem, in de volle blijdschap zijner ontdekking. Hij verkoopt dus (zoo staat er eigenlijk) *alles, hoe veel* 1) hij heeft, en koopt dien akker. En zoo dra hij daarvan wettig bezitter geworden is, haast hij zich, om den schat verder op te graven, en voelt geene vermoeidheid, eer hij dien gansch en al aan den grond heeft ontrukt, en geteld of gewogen 2).

Maar hier komt ons eene vraag in den weg, zoo ijskoud, als de vreugde van den man warm en levendig was. „Handelde hij wel eerlijk, daar hij willens en wetens voor minder geld kocht, wat veel meer waarde had?" Zou dus, — zoo wilde men zeggen, — de Heiland ons hier een voorbeeld ter navolging hebben gesteld, dat geenszins van onberispelijke zedelijkheid is? Het lag inzonderheid in den geest der scholastiek, (ook die van latere dagen!) toen de echte wetenschap was aan banden gelegd, om in zulke zifterijen veel tijd en woorden te verbeuzelen. Wij zouden kunnen antwoorden, dat volgens het regt van den ouden tijd hem toch reeds, als vinder, de schat geheel of ten deele toekwam 3); dat die in ieder geval den eigenaar onbekend, en door hem bij het koopen van den akker ook niet betaald was. Maar wij willen ons niet vermoeijen over de verdediging van iets, dat niet verdedigd behoeft te worden. De beelden in de gelijkenissen van onzen Heer zijn, even min als de handelende personen in de bijbelsche geschiedenis, reeds van zelf modellen van eene volmaakte zedelijkheid. Wilden wij, bij onze verklaring van 's Heeren zinnebeelden, van dit beginsel uitgaan, wij zouden op grootere bezwaren stuiten, dan deze. Maar van zelf moeten wij hierop terug komen, en teekenen het hier slechts voorloopig aan. Al wil men dus den man, in zijne blijdschap, niet tot een voorbeeld van volmaakte eerlijkheid verheffen, — het geen zoo zeer van omstandigheden en de getuigenis van ieders geweten afhangt: — dit althans valt duidelijk genoeg in het

---

1) *πάντα ὅσα*, de gewone en sterkere uitdrukking (*Matth.* VII : 12; XVIII : 25; XXI : 22 enz.) voor ons „*al wie, al wat;*" dat wij, ook in ons taalgebruik, onderscheiden van „alle die" en „alles dat."

2) DE WETTE haalt hier een dergelijk Rabbijnsch verhaal aan: *Bava Mezia* f. 28, 2. R. EMI *invenit urnam denariorum.... Agrum ergo... emit, ut pleno jure thesaurum possideret.* Over den zamenhang van zulke vertellingen met de gelijkenissen van den Zaligmaker is vroeger reeds gesproken.

3) Het is mij niet bekend, dat het regt omtrent het vinden van verborgen schatten bij de Israëlieten bepaald was. Het *videtur* van GROTIUS, waardoor hij juist uit deze plaats het gevolg trekt, dat de schat den eigenaar van den akker toebehoorde, is te stellig opgevat door VITRINGA (bl. 197—199); die anders wel verdient, hierop te worden nagelezen, zoo als ook TRENCH, pag. 127. De scholastici leeren, dat den vinder van oulds her de helft toekomt. Bij VITRINGA en anderen vindt men, ook uit de ongewijde oudheid, niet onaardige voorbeelden van twisten, hierover ontstaan, of van het onvermoeid zoeken naar verborgen schatten. Zoo bij voorbeeld liep er een gerucht, dat MARDONIUS, vóór den slag bij *Platea*, binnen den omtrek van zijne tent groote kostbaarheden verborgen had. Nadat hierop POLYCRATES dit stuk land voor eene groote som gelds gekocht en lang vergeefs gezocht had, gaf het orakel van *Delphi* hem den raad, die naderhand een spreekwoord onder de Grieken werd: „*Beweeg elken steen!*" (SUIDAS.)

oog, dat hij ons ten voorbeeld is van groote, van onbepaalde *opoffering* voor het geen ook eene groote, ja! eene onberekenbare *waarde* heeft.

Dit is het eigenlijke punt van *overeenkomst* tusschen deze en de volgende gelijkenis; en wij haasten ons, om het helder aan 't licht te stellen, terwijl wij aan het einde even zoo het groote punt van *verschil* zullen aanwijzen. Het woord, waarop hier alles aankomt, is in beide gelijkenissen het zelfde: *hij verkoopt alles wat hij heeft, en koopt* —. Hij heeft alles over voor het ééne, omdat dit ééne hem alles geworden is; hij verlaat wat hij heeft, om te verkrijgen wat hij nog niet bezit; en hij is blij, hij is zalig, dat hij het doen mag.

En wie is nu die blijde vinder of gelukkige koopman? Wat die verborgen schat en de parel van groote waarde? — Men heeft de gelijkenis verduisterd, in plaats van opgehelderd, door het eigenlijke punt van vergelijking (*tertium comparationis*), te zoeken in het koningrijk der hemelen zelf. Daardoor moest men aan deze benaming, hier en elders, menige gedwongene beteekenis geven,* gelijk wij vroeger reeds hebben opgemerkt. Ja! niet zelden heeft men hierdoor dat punt van vergelijking, — zoo als wij dit vooral in de tweede gelijkenis zien zullen, — geheel verplaatst. Wij vatten, gelijk de lezer weet, de uitdrukking „*Het koningrijk der hemelen is gelijk* —," eenvoudig op: „Zoo gaat het in het godsrijk." „Zulk een' kostbaren, maar voor velen nog verborgenen schat levert het op; zoo blijde en tot alle opoffering gereed is hij, die hem waarlijk vindt." De uitleggers hebben dus in zoo verre gelijk gehad, dat zij den akker en den schat als twee verschillende beelden onderscheidden; maar men is te ver gegaan, met aan elk van deze ook eene bepaalde beteekenis toe te kennen. De vele en telkens mislukte proeven, om te bepalen, wat eigenlijk, in tegenstelling van den *schat* zelven, de *akker* is, strekken ons ten bewijze, dat men dit niet bepalen kan, dat de Heer het ook niet heeft bedoeld. Om zich een' verborgen schat te denken, behoorde ook de akker tot de schilderij; even als de oester in de diepte der zee, bij de parel, die zij verbergt. 1)

Op dat geluk, dat hier in het beeld van den blijden vinder geschetst wordt, doelde reeds SALOMO, als hij zeide: „*Welgelukzalig de mensch, die wijsheid,* — de wijsheid der ware

---

1) IRENAEUS noemde CHRISTUS zelven den schat; en den akker òf *de wereld* òf *de schrift*, waar, ook onder zinnebeeldige inkleeding, de kennis van CHRISTUS in verborgen lag. — HIERONYMUS geeft, behalve de laatste opvatting, ook nog die van „het *Woord*, in 't *vleesch* als verborgen (*Joh.* I: 14)." — AUGUSTINUS zegt, dat hij die gevoelt, bij aanvankelijk begrip der waarheid, hoe groote dingen schuilen in de *schrift*, alle wereldsche dingen verlaat, om rijk te worden in de *kennis van God.* — ORIGENES vond hier eene ongezochte aanleiding, om van den *verborgen' zin*, in de *letter der schrift* opgesloten, te spreken: „want" — zegt hij — „de akker is bezaaid en beplant met dingen, die voor ieder zigtbaar zijn, terwijl de schat in de diepte ligt." — Men zie de plaatsen bij VITRINGA en TRENCH. — Na de hervorming vond men in deze gelijkenis, tegenover *Rome*, liefst de aanwijzing der *inwendige* of *onzigtbare kerk:* waardoor dan weder de *wereld* de akker wordt; of deze is de uitwendige, *zigtbare kerk*, waarin de gemeente der ware geloovigen onder naamchristenen, of de echt evangelische waarheid onder velerlei dwalingen of uiterlijke vormen, verborgen is. Deze verklaring („de akker de zigtbare kerk") vindt nog bij LISCO en anderen bijval. Zoo bestraft STIER de separatisten, dat zij den schat daaruit nemen, terwijl zij verpligt zijn, ook *den akker zelven te koopen!* — En de koopman dan: kocht die de schelp of bewaarde hij de verteerde oester ook? — Maar reeds te veel proeven van 't spelen met de eenvoudig schoone beeldspraak van onzen Heer!

godsvrucht, — *vindt! Haar handel is beter, dan koophandel van zilver; haar inkomst, dan uitgegraven goud.*" (*Spr.* III : 14, 15.) Maar deze alles overtreffende waarde der godsvrucht verschijnt in het evangelie nog in veel schooner en heerlijker licht, door de uitnemendheid der kennis van CHRISTUS, *in welken al de schatten der wijsheid en der kennis verborgen zijn* (*Kol.* II : 3), en door wien wij voor eeuwig vrede met God hebben. Van daar ook de groote eisch des Verlossers: „*Zoekt eerst* en alleen *het koningrijk der hemelen! Die zich zelven niet verloochenen kan, niet verlaten alles wat hij heeft, die is mijns niet waardig. Wat baat het den mensch, of hij de geheele wereld gewinne, en schade lijde aan zijne ziel?* 1) En PAULUS, die zoo zelden JEZUS' eigen woorden aanhaalt, maar ook zoo geheel doordrongen is van zijnen geest, is zelf daarvan het voorbeeld, als hij zegt: „*Alle dingen heb ik schade geacht, opdat ik slechts* CHRISTUS *gewinnen zoude;* en zelfs *al het lijden dezes tegenwoordigen tijds is niet te waarderen tegen het gansch uitnemend gewigt van eeuwige heerlijkheid.*" 2)

Dat was het, wat de vaderen bedoelden met den „eenigen troost in leven en in sterven;" en wat zij in hunnen stijl uitdrukten: „dat ik liever van alle creaturen afga en ze varen late, dan dat ik in het allerminst tegen Gods wil zoude doen." 3). Dien schat te *koopen*, dien te koopen voor *al wat men heeft:* — om tot dat besluit te komen, is het slechts noodig, hem regt te kennen en te waarderen......... Maar weder ontmoet ons hier die angstige uitlegging des bijbels, waardoor woord en letter gezift en nog eens gezift wordt, en men zich beangst maakt over bezwaren, die alleen in de bekrompenheid van onze opvatting liggen. „Koopen?" zoo vragen sommigen: „Koopen en betalen, is dat de voorstelling van het evangelie? Is 't niet juist de treurigste verbastering geweest van de leer der vrije genade? Wat heeft de mensch, dat hij Gode geven zal tot eenen losprijs voor zijne ziele? Heeft niet CHRISTUS *ons* vrij gekocht? Al is 't dat wij *verkoopen alles wat wij hebben*, wat zullen wij daar mede koopen bij God?"

Tot antwoord diene, dat de woorden koopen en verkoopen, lossen en betalen, in den bijbel in den ruimsten zin genomen worden, voor „iets te verkrijgen, met eenige moeite en opoffering." Zelfs wordt *Jez.* LV : 1, gesproken van een *koopen zonder geld en zonder prijs*, (verg. *Openb.* XXII : 17,) om daarmede aan te duiden, dat men Gode niet vergelden kan noch zijne weldaden betalen, maar ze toch zoeken en zich toeëigenen moet. 4) Al is het dus van Gods zijde waar, wat JEZUS aan zijne discipelen zeide: „*Gij hebt het om niet ontvangen, geeft het om niet!*" (*Matth.* X : 8, verg. *Rom.* III : 24;) toch wordt het deelgenootschap aan het koningrijk der hemelen niet zonder opoffering verkregen. De zelfde

1) *Matth.* VI : 33; X : 37—39; XVI : 24—26; *Luk.* XIV : 33.
2) *Filipp.* III: 8; *Rom.* VIII : 18; 2 *Kor.* IV : 17.
3) Heidelb. Catech. vr. 1 en 64.
4) Spr. XXIII : 23 worden *waarheid* en *wijsheid* als eene koopwaar voorgesteld; en *Openb.* III : 18 is't: *Ik raad u, dat gij* (die nu meent rijk te wezen, en 't niet zijt) *van mij koopt goud, beproefd komende uit het vuur* enz. Hier tegenover staat het apostolisch denkbeeld (1 *Kor.* VI : 20; VII : 23; 2 *Petr.* II : 1; *Openb.* V : 9; XIV : 3, 4), dat JEZUS de zijnen *duur gekocht*, met de grootste opoffering (*niet met zilver of goud*, 1 *Petr.* I : 18) zich ten eigendom verkregen en tevens van de zonde vrij gekocht heeft.

hand, die de hemelsche schatten aanneemt, kan de aardsche niet blijven vast houden; de zelfde voet kan niet op twee wegen gaan, noch de zelfde blik op tweeërlei oogwit staren. Er moet worden opgeofferd, verlaten, verloochend; en het was eene eerste en noodigste waarschuwing, die wij later in twee andere gelijkenissen van JEZUS vinden zullen, dat die zich daartoe niet bereid gevoelt, beter doet van nog bij tijds terug te treden.

Toch behoeven wij, ook voor het koningrijk der hemelen, al het aardsche goed niet te verachten; ja! wij mogen dat niet eens doen. Te regt schrijft een oud uitlegger, dat alles nog niet behoeft verlaten, maar wel alles achtergesteld moet worden bij het koningrijk van God 1). Zelfs is er veel, en dat juist het edelste in de wereld, waaraan de goede keuze om voor den Heer te leven, ons nog sterker bindt; gelijk JEZUS zelf ons het voorbeeld geeft van de hartelijkste vriendschap en teederste moederliefde, zoo als men die bij den wereldling te vergeefs zoeken zou.

Maar des noods toch, maar wanneer het van ons gevraagd wordt, maar wanneer die gehechtheid ons zou hinderlijk zijn in het verkrijgen van den grootsten schat, wanneer door die opoffering de weg tot het hoogste en edelste moet worden gebaand: — ja! dan moeten wij willen, en door het te willen ook kunnen ten offer brengen, wat ons het dierbaarste op de wereld is. Op dezen grooten eisch van het christendom kan niets worden afgedongen. 't Is hier „alles of niets!" — Helaas! velen zijn er, die ons gaarne toestemmen, dat godsdienst en zedelijkheid de hoogste waarde bezitten. Een enkele op de honderd, die anders denkt, durft het naauwelijks zeggen. Daarbij is het voorvaderlijke spreekwoord gedurig op veler lippen, dat *wat het zwaarste is, ook het zwaarst wegen moet.* Maar als nu de Heer ons eens op de proef stelde, de proef, die de bekende rijke jongeling zoo onvoorzigtig uitlokte: „*Verkoop al wat gij hebt!*" 2) hoe velen zouden terug deinzen! Hoe zou de Heer nog vaak, als bij eene andere gelegenheid, de weinige overgeblevenen kunnen vragen: „*Wilt gijlieden ook niet heen gaan?*" Slechts een enkele PETRUS zou kunnen zeggen: „*Heer! wij hebben alles verlaten, om u te volgen; — tot wien anders zouden wij nu heen gaan?*" En terwijl de Heer nog eens met diepen weemoed nastaarde, *die steunen op hunne vele goederen,* zou hij ook den PETRUS onder ons met geestdrift antwoorden: „*Voorwaar zeg ik u: niemand is er, die huis of broeders of zusters, of vader of moeder, of vrouw of kinderen of akkers, om mijnent wil en voor het evangelie verlaten heeft, of hij zal honderdvoud terug ontvangen, en in de toekomende eeuw het eeuwige leven.*" 3)

Heugt het u nog, mijn lezer! hoe voor weinige jaren, als een loopend vuur, van het verre westen naar het oosten, zich de tijding verspreidde: „Daar is een land ontdekt, waar het goud zoo maar met geheele stukken in den grond gevonden wordt?" Wat stroomde toen alles en wat stroomt het nog naar dit goudland heen, en achtten zich duizenden ongelukkig, dat het hun aan middelen tot dien verren togt ontbrak. Honderden uren reizens,

---

1) *Non omnia relinquenda, sed postponenda.* (ZEGERUS.)

2) *πάντα ὅσα ἔχεις πώλησον*, *Luk.* XVIII : 22. Bij de andere evangelisten is hier en in 't volgende vers de uitdrukking minder sterk.

3) *Mark.* X : 21—30; *Joh.* VI : 67—69.

de grootste ellende en zwaarste arbeid, het gevaar van schipbreuk, dreigende rooverbenden en verwoestende ziekte onder de mijnwerkers: — niets, niets schrikt den gouddorst af. — Handen, die te huis zich nooit met slijk zouden bezoedeld hebben, nooit spade of houweel hanteerden, wroeten dag aan dag onvermoeid den grond der goudstreken om. Honderden en welligt duizenden reeds, werden door ziekten weg gemaaid, door roovers uitgeschud, of stierven dood arm tusschen het goud. Toch schrikt dit anderen niet af. *De schat in den* naauwelijks ontgonnen' goud-*akker,* is ook te groot! Men verdringt elkander bij het opdelven; en toch, — het geen men vindt, is altijd nog maar — goud! — Men kan het bezitten, en armer dan de armste zijn; men koopt er geene ware zielrust mede; het koopt ook krankheid en dood niet af, en gaat in het graf niet met ons. O! dat men zich slechts half zoo veel moeite getroostte, half zoo veel opoffering veil had voor den grooten schat van het koningrijk der hemelen, nog voor velen als *in een' akker verborgen*, verborgen door hun ongeloof en hunne onverschilligheid, gelijk PAULUS schreef (2 *Kor.* IV: 3, 4): *Indien ook ons evangelie bedekt is, zoo is 't bedekt in de genen, die verloren gaan; in de welken de God dezer eeuw de zinnen verblind heeft.*

Maar dan ook zal hij, die werkelijk de hooge waarde van 't ééne noodige leerde kennen, en alles inspant, om dien schat te bezitten, daarvan niet zoo luide spreken als velen, die deze waarde slechts bij geruchte kennen; die wat zij van anderen gehoord hebben, nazeggen, of hoogstens door den glans van 't hemelsche voor een oogenblik bekoord worden. „*Van blijdschap gaat* de vinder *heen*," zegt de Heer; hij gaat, en handelt; hij wacht zich zelfs met opzet, om er van te spreken, ten einde in 't verkrijgen van dien schat niet gestoord te worden; hij gunt zich geen rust, eer hij het alles veilig zijn eigendom noemen kan; en — hier moeten wij nog verder dan de beeldspraak gaan — hij zal zich ook dan nog geene rust gunnen. Want wie heeft reeds den geheelen schat opgedolven uit den akker? Wie, die hem kent en bezit, vindt er niet dagelijks nog meer in, dat hem vroeger verborgen was? Wie heeft niet gedurig meer zich den vasten eigendom van het hemelsche goed te verzekeren?

Hebt gij nu het beeld levendig voor u, mijne lezers? Heeft uwe eigene verbeelding het reeds verder uitgewerkt en vervolgd? Gij dan, *gaat henen en doet desgelijks.*

„Het godsrijk de grootste opoffering waard." — Deze groote waarheid schetst ons de Heiland nog in een ander beeld: *Wederom is het koningrijk der hemelen gelijk aan een' koopman, die schoone paarlen zoekt.*

Wij beginnen weder met het beeld zelf. Het is even bekend, als schoon en edel. Van onheugelijke tijden af is de parel het zinnebeeld, zoo wel van schoonheid als van kostbaarheid. De ouden noemden haar reeds: „de hoogste uitdrukking van de waarde der dingen 1);" en nog behoort de parelsnoer tot de rijkste, echt vorstelijke versierselen.

1) *Principium culmenque omnium rerum practii margaritae tenent.* PLINIUS, IX: 35.

In haren oorsprong reeds is de parel een zeer opmerkelijk verschijnsel in de natuur, die naar de hoogst eenvoudige wetten voort brengt, wat alle menschelijke arbeid niet nabootsen kan. Want hoewel het bekend is, dat zij uit de zelfde grondstof bestaat, als het krijt, *(koolzure kalk,)* even als de diamant uit die van onze gewone steenkolen, *(koolstof,)* zoo is het der menschelijke wetenschap niet mogelijk, uit die eenvoudige grondstoffen de zelfde zuivere en schoone vormen te scheppen, die de natuur daaraan schenkt.

De paarlen ontstaan in de diepte der zee. De schoot, waarin zij geboren worden, is de schelp van de zoogenaamde paarlemoer-oester 1), die gevonden wordt aan de zuidkust van *Azië*, en later ook ontdekt is langs den westelijken oever van *Amerika*. Dit schelpdier bereikt de grootte van hoogstens een' rijnlandschen voet. De schelp heeft van binnen eene gladde oppervlakte, van een glinsterend wit, maar nu eens naar het gele, dan naar het blaauwe trekkende, en spelend met de kleuren van den regenboog. Hiervan wordt door afslijping het bekende paarlemoer verkregen. De paarlen zelve zijn niet anders, als eene meer dan gewone afscheiding van het vocht, waaruit dit gevormd wordt; en staan in zoo verre met andere uitwassen bij planten en dieren gelijk. Men zou ze dus eene ziekte, althans iets, dat tot het wezen en leven van het dier eigenlijk niet behoort, kunnen noemen. Doorgaans zijn ze klein en van verschillenden tint, van het zuiverste wit tot zwartachtig blaauw. De kenmerken der hooge waarde zijn gelegen in de kleur en den vorm, maar worden in verschillende landen en tijden, ook verschillend gewaardeerd. De grootste, die tevens de zuiverste ronding en grootste helderheid bezitten (paarlen van 't eerste water), hebben echter altijd en in aller schatting eene buitengewone waarde gehad. Nog worden daarvoor vele duizenden besteed 2); en de oudheid was hierin zoo buitensporig, dat de beroemde parels

---

1) *Avicula margaritifera* of *Mytilus margaritiferus*. Er komen ook paarlen van veel minder waarde voor in andere schelpdieren, inzonderheid in de rivieren van *Noordoostelijk Europa*, (de zoogenaamde *Occident-paarlen*,) die echter door kenners nooit met de Oostersche zullen worden verward. Eene beknopte beschrijving zal de lezer kunnen vinden in het derde deel van UILKENS, *(De volmaaktheden van den Schepper* enz.) bewerkt door Pr. J. VAN DER HOEVEN en dat thans ter perse is (bl. 291—293); alwaar, inzonderheid voor de parelvisscherij, wordt aangehaald de *Einleitung in die Konchyliologie* van JOHNSTON en BRONN, *Stuttgart* 1853. Uitvoerig en belangrijk is ook een stuk in de *Revue Britannique* (Juillet 1854), waar inzonderheid de oorsprong der paarlen naauwkeurig wordt onderzocht, en haar hooge en zuivere glans toegeschreven aan afwisselende lagen van *paerle-moer* (niet *perle-d' amour !)* en een zeer fijn cellenweefsel, dat de eene laag koolzure kalk van de andere scheidt. Men zegt, dat ieder jaar zulk eene laag wordt gevormd, even als aan de slakkenhuizen, oesterschelpen enz. Iedere parel heeft dus eene zeer kleine kern; meestal (en dit geeft de regelmatigste vorming) een onvruchtbaar gebleven eitje.

2) De zoogenaamde *perle de pellegrina*, welke in den tijd van KAREL V in de Spaansche schatkamer was, werd in 1505 voor 80,000 dukaten aangekocht. De schach van *Perzië* moet er eene bezitten, die op 2,750,000 franken geschat wordt. Vele dergelijke voorbeelden, uit den ouden en nieuwen tijd, zou ik kunnen aanhalen. De ontzettend hooge prijzen der groote paarlen ontstaan, althans in den tegenwoordigen handel, door de volgende berekening. Het karaat wordt gerekend op tien gulden, maar quadraatsgewijze. Weegt dus eene parel 6 karaat, dan is zij $6 \times 6 \times 10 = 360$ waard. Deze rekening geldt echter alleen de *goede soorten*, terwijl de *baroque* of ongeregelde vormen enz. eenvoudig bij 't gewigt worden verkocht. De meeste *Orient-paarlen* komen thans van de *Archipelago de los Perbs*, in de golf van *Panama*, terwijl ook de Ceylonsche visscherij nog bloeijende is.

van KLEOPATRA, waarvan zij er eene in azijn ophoste en ter eere van ANTONIUS dronk 1), op vier en een half millioen waarde, naar onze munt, geschat werden. Van de parelvisscherij en den handel in dit edelgesteente, ligt de oorsprong tot nog toe in het duister bedolven. Zeker reikt zij reeds verder dan de ons naauwkeurig bekende geschiedenis, en kan welligt uit de Indische of Egyptische oudheden nog worden opgedolven 2). Over den oorsprong der paarlen fabelde de oudheid, zoo als zij meer malen de nog gebrekkige natuurkennis door hare fantasie pleeg aan te vullen. Want gelijk de parel in ons oog de meeste gelijkheid heeft met een' dauwdrop, waar de zonnestralen in spelen, zoo meenden de ouden, (zelfs PLINIUS,) dat de parel-oester, als zij zich opende, door den dauw des hemels werd bevrucht. Van den verschillenden leeftijd, of van jaar en dag, hing dan de aard der parel af: helder was die van den morgendauw, donker gekleurd die aan den avondnevel hare geboorte dank weette of door eene oudere schelp werd voort gebragt; terwijl het onweder, naar hare meening, de vormen der parel verstoorde, en het zoogenaamde afval of de looze paarlen voort bragt. 3) — Zelfs vindt men bij VITRINGA (bl. 221, 222) eene uitvoerige plaats uit ORIGENES aangehaald, waarin — op gezag van vele schrijvers over edelgesteenten! — wordt beweerd, dat de parel-oesters, even als de bijen, eenen koning hebben, die voor aan zwemt, en in onze gelijkenis zou bedoeld worden, als bevattende de parel van groote waarde!! Dit alles heeft in zoo verre betrekking tot ons onderwerp, als het, — gelijk wij later zien zullen, — op de opvatting der gelijkenis bij de kerkvaders invloed heeft uitgeoefend.

In 't nieuwe testament komen de paarlen meer malen voor; soms afkeurend, als eene proeve van te groote weelde, die den christen niet past 4); somtijds, zoo als aan het slot van JOHANNES' Openbaringen (H. XXI : 21) als een beeld van hemelsche heerlijkheid. Wanneer wij den naam van *paarlen* in de boeken van het oude verbond niet vinden, ligt dit aan onze vertaling, daar het woord, door de onzen *robijnen* vertaald, naar de hoogste waar-

---

1) Nog wordt het parelgruis (ook volgens de inlichtingen van een' voornaam' juweelhandelaar) in *China* gegeten; terwijl met elken mandarijn een groote parel begraven wordt. Ook omtrent de kracht der parel als tegengif hebben nog V. GEESTDORP en anderen menige fabel opgedischt.

2) In WILKINSONS *Ancient Egyptians* (London 1854) lees ik daarvan evenwel niets, schoon de eigenlijke edelgesteenten er reeds uit overoude tijden voorkomen. Zoo ook vindt men in 't kostbare Museum van oudheden te *Leiden* slechts enkele en kleine parels in versierselen (oorringen), die men niet met zekerheid tot vóór het Ptolemaeïsche of Grieksche tijdperk kan terug brengen. Dit zou dus tot het vermoeden leiden, dat het gebruik der paarlen van veel jonger oorsprong is, dan dat der diamanten enz. De kundige Directeur van genoemd Museum vond ook in de hiëroglyphische opschriften daarvan geen zeker blijk; terwijl hij vermoedde, dat de parel, als voortbrengsel der zee (en dus van TYPHON, *Egypte's* vijand) niet ligt bij de oude Egyptenaren zal in aanzien geweest zijn. Ook *Exod.* XXXIX komen, bij allerlei edelgesteenten en kostbaarheden, die de Israëliten in *Egypte* hadden leeren kennen, de paarlen niet voor.

3) Een humaan Israëlitisch geleerde, wiens inlichtingen mij mede zijn van dienst geweest, schreef mij onder anderen ook; »Ik geloof, dat men *margarita* zou kunnen afleiden van מַר־גָּלִית, *uit een' droppel ontstaan*, naar het gevoelen der oudheid omtrent den oorsprong der paarlen; פְּנִינִים (waarover straks nader) van פָּנִים, *aangezigt*, en wel door verdubbeling, om den sterken glans aan te duiden."

4) 1 *Tim.* II : 9; *Openb.* XVII : 4, XVIII : 12, 16. Opmerkelijk is ook, dat in de Openbaring *goud*, *edelgesteenten* en *paarlen* worden onderscheiden; zoo als, strikt genomen, ook de parel niet tot het gesteente (het mineraal-rijk) kan gerekend worden.

schijnlijkheid van paarlen moet worden opgevat. Behalve andere, taalkundige gronden 1), vinden wij daarvan een bewijs in de opmerking, dat dit woord altijd in het meervoud voorkomt, terwijl juist de eigenschap der paarlen is, dat zij gewoonlijk tot eene snoer vereenigd gedragen worden. Ook schijnt *Spr.* III, vs. 22, verg. vs. 15, *(Wijsheid is kostelijker dan robijnen — eene aangenaamheid voor uwen hals,)* op de parelsnoer gezinspeeld te worden; en in het XXVIIIste Hoofdst. van het boek *Job*, waar de bergwerken der oudheid worden beschreven, vindt men ook, in het 18de vs.: *De trek der wijsheid,* — het net als 't ware, dat de wijsheid uit de diepte ophaalt, of de vangst, waardoor men ze magtig wordt, — *is meerder dan robijnen* 2). Het kon dan ook wel niet anders, of de Israëlieten, zoo nabij de *Roode zee,* waarin reeds de parel-oester voorkomt, en gansch niet vreemd van de oostersche weelde, moesten al vroeg met de parel bekend zijn. En dat deze, juist in den weelderigen tijd van SALOMO, met het goud gelijk gesteld wordt, bewijst de hooge waarde, die men er toen reeds aan hechtte 3).

En die *groote waarde* wordt — als in meer zaken — niet alleen naar de zeldzaamheid, maar ook naar de inspanning om ze te verkrijgen, naar menschenarbeid en zelfs menschenlevens berekend. Van ouds af behoort de parelvisscherij tot de gevaarlijkste handwerken. Ieder jaar en slechts gedurende een' korten tijd des jaars (in April en Mei), varen de scheepjes der inboorlingen, vooral in den Perzischen zeeboezem en bij het eiland *Ceylon*, naar de banken, waar de kostbare oesters gevonden worden. Nadat hij zijn gebed gedaan of zijn toovermiddel aangewend heeft, laat zich de vlugge en geoefende duiker, met een net voorzien en door eenen steen bezwaard, haastig in de diepte neder; terwijl hij, om den adem te bewaren en het water af te weren, meestal een' zekeren wortel, of eene spons in olie

---

1) Het hebreeuwsche woord (פְּנִינִים) is misschien verwant met het Grieksch-latijnsche *pinna* (een soort van steekmossel) bij PLINIUS en CICERO, gelijk reeds door BOCHART (*Hierozoicon,* P. 2, L. 5, C. 6) is opgemerkt. Ook in de bewijzen, hier boven aangehaald, zal men bij de lateren weinig vinden, dat niet van hem is nageschreven. Zeker is de vertaling *robijnen* verkeerd; die van *koralen* (LUTHER) steunt op *Klaagl.* IV : 7, alwaar een roode gloed aan het bedoelde edelgesteente schijnt te worden toegeschreven, tegenover de witheid van *sneeuw* en *melk*. Voor koralen komt echter *Job* XXVIII : 18 hoogst waarschijnlijk een ander woord voor. Het eenige bezwaar blijft dus: „Kunnen paarlen ROODACHTIG *glanzen?*" Juweelhandelaars, die ik raadpleegde, zeggen van neen. Het bezwaar zou opgelost zijn, wanneer de rozenroode paarlen, die zeer enkele malen in de reusachtige *pinna (Hamdoublet)* der Roode zee schijnen voor te komen, ooit een handelartikel konden geweest zijn. Maar de blos der gezondheid, die *Klaagl.* IV : 7 met den glans der paarlen vergeleken wordt, is in 't oosten niet zoo *rood* als bij den Europeër; — zoodat ik gaarne de slotsom van Dr. PHILIPPSON (in zijne pas voleindigde bijbelvertaling) onderschrijf: *Der alte Streit, ob Peninim Perlen oder Korallen sind, entscheidet sich immer mehr für Perlen.* Dat het wel een *alte Streit* is, bewijst de ontwijkende vertaling der 70: λιθοί πολυτελεῖς; die te vreemder is, daar zij het Hebr. דַּר (*Esther* I : 7) overzetten πίννινος λίθος.

2) Eigenlijk worden de oostersche paarlen nooit door een *treknet* gevischt. Misschien was dit oudtijds het geval, of wordt 't net bedoeld, waarin de duiker ze opzamelt.

3) Indien het boek *Job* — zoo als HIRZEL meent — uit den laatsten tijd der koningen is, (en zeker heeft men de oudheid van dit schoone dichtstuk vroeger overdreven,) dan komt nu de slotsom van ons onderzoek hierop neder: dat het oude *Egypte* waarschijnlijk met de parels onbekend of daarvan afkeerig was; en dat vooral door den handel van SALOMO de Israëlieten, en naderhand de Egyptenaren enz. er mede bekend werden, terwijl toen in de Roode zee de grootste parelvisscherijen waren, later meer naar 't oosten verplaatst.

gedoopt, in den mond neemt. Maar nog een grooter gevaar dreigt hem: want vaak aast de roofzuchtige haai op den armen duikeling, en menig een kwam er verminkt of in 't geheel niet uit de diepte terug. Hij haast zich dus, om de schelpen van de rots los te slaan, zijn net daar mede te vullen, en terstond het teeken te geven, waarop hij weêr wordt opgehaald. Onderscheidene duikers wisselen elkander, van den dageraad tot op den middag af. Het vol geladen scheepje keert dan met zijne vangst naar het strand terug; en de oesters worden op hoopen gelegd, of in putten opgestapeld. Zoo laat men ze eenigen tijd tot rotting overgaan, waarna de paarlen er worden uitgewasschen of van de schelpen los gebroken. *Schoone* paarlen vindt men bij eene rijke vangst al ligt, maar zeer zeldzaam eene parel *van groote waarde:* dat is zulk eene, die, bij eene buitengewone grootte, (bij voorbeeld als van eene walnoot,) ook de behoorlijke ronding en zuiverheid bezit, om aan eene vorstelijke kroon te prijken. Welke eene verrassing voor wie haar ontdekt! Wat begeerlijke buit voor de handelaars, die nog ieder jaar om dezen tijd hunne hutten aan 't zeestrand opslaan, van allerlei volk en landaard zamen gevloeid aan de anders zoo doodsche kust, om elkander de kostbare vangst te betwisten!

Onze gelijkenis nu, stelt ons „een' koopman in paarlen" voor. Het oorspronkelijke woord (ἔμπορος) beteekent niet alleen een *rondreizend* handelaar, maar iemand, die van *over de zee* komt, of ten minste *verre* reizen maakt 1). De handel der oosterlingen was in dit opzigt geheel verschillend van den onzen. Zoo wel de ruilhandel, waardoor goederen met goederen betaald werden, als de moeijelijkheid en onveiligheid der wegen, maakten het noodzakelijk, dat de koopman zelf tevens reiziger was, gelijk wij reeds in den tijd van JOZEF eene karavane van Ismaëlitische kooplieden ontmoeten. Over het geheel genomen, bepaalden deze kooplieden zich niet tot eene enkele soort van waar. Inzonderheid de Arabieren dreven van ouds in al wat kostbaar was, edele metalen en steenen zoo wel als het hoog geschatte reukwerk, handel. Deze koopman 2) evenwel legt zich bij voorkeur op één enkel vak toe: hij *zoekt schoone paarlen.* Het woord beteekent ook wel *goede;* en hier kan men beide denkbeelden vereenigen, omdat de deugd en waarde, bij paarlen, alleen in hare schoonheid ligt. Met dien handel dreef hij zijn voordeel; daarin had hij zijn genoegen gevonden, en in zeker opzigt het doel van zijn leven. Maar het was dan ook niet genoeg, dat hij met eene

---

1) Zoo wordt het reeds door HOMERUS gebruikt. De beteekenis van „over zee," die de Grieken er doorgaans aan hechten, ligt echter niet noodzakelijk in 't woord zelf. Misschien lag dit meer in den aard van den handel bij Grieken en Romeinen. In 't oosten dreef men dien meer met karavanen. Zoo beantwoordt ἔμπορος, met de aanverwandte woorden, aan 't Hebr. סחר (*Gen.* XXIII: 16 enz.). — *Matth.* XXII: 5 reist er een in de gelijkenis εἰς τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ; en *Jak.* IV: 13 is 't plan, waarbij Gods voorzienigheid wordt uit het oog verloren: ἐμπορευσάμεθα καὶ κερδήσωμεν. Het woord zelf (*kooplieden* of *kooplieden der aarde*) komt nog slechts vier malen voor: *Openb.* XVIII, bij den val van *Babylon.*

2) Eigenlijk *handeldrijvende mensch* (ἄνθρωπος ἔμπορος); volgens DE WETTE eenvoudig een Hebraïsmus, even als vs. 52. Mij komt evenwel de herhaling van 't ἄνθρωπος in deze drie zinnebeelden, als eene aanwijzing van het menschelijke (*humane*) in JEZUS' gelijkenissen voor, waarover reeds in de Inleiding gesproken is. De mensch, — als *landbouwer, koopman* of *huisvader,* maar altijd DE MENSCH, — is in de beeldspraak van onzen Heer de hoofdpersoon. Later zullen wij hierop nog wel eens moeten terug komen.

karavane de woestijnen doortrok, of ook over zee naar het ver gelegen *Indië* reisde; zelf bezocht hij de parelvisscherijen, en deelde in de eerste verrassing der visschers, wanneer zij schoone paarlen ontdekten, reeds in de schelp, of later in het afzigtelijke en walgelijke slijm, door 't bederf der parel-oesters gevormd. Zoo had hij er reeds vele en schoone gevonden en gekocht, en zich eene groote bezitting verworven, waarmede hij telkens nieuwen handel dreef, zoodat hij daarin hoe langs zoo meer genoegen vond. Maar nu, — nu vond hij *eene parel van groote waarde.*

In zeker opzigt was deze vond even onverwacht, als die van den man, wien bij het opdelven van den grond een verborgen schat in het oog viel. Dit is te gelijk het antwoord op de vraag, waarom er juist staat, dat hij *schoone* paarlen zocht, en dat hij — niet eene schoone, maar eene zeer *kostbare* vond. Zulke parels toch zijn zoo zeldzaam, dat het wel eene dwaasheid zou zijn, daarin alleen handel te drijven, of te reizen, om die op te sporen. Wie zal in onze dagen naar het goudland van *Amerika* of *Australië* gaan, alleen met het doel, om den grootsten klomp zuiver goud te vinden? Van dien gelukkigen vinder zou men even eens kunnen zeggen: „Hij ging heen, zoekende stofgoud of de âren van eene goudmijn, en zie! hij vond op het onverwachts een' klomp goud van groote waarde."

Natuurlijk, dat den koopman deze ontdekking verblijdde. De gelijkenis zegt het evenwel niet: misschien, omdat zijne blijdschap toch iets minder verrassend was, dan die van den schatgraver; misschien ook, omdat hij als koopman, tegenover den oorspronkelijken eigenaar, die blijdschap niet toonen mogt. Maar even eens is toch, van het oogenblik af, dat men hem de kostbare schelp en parel heeft laten zien, het zijne eenige begeerte geworden, die te bezitten. Niet dan voor veel geld is ze te verkrijgen, maar nog veel meer is ze hem waard. Hij trekt dus zijn hart af van alle andere paarlen en edelgesteenten, door hem met zoo veel moeite en opoffering bij een gezameld. Ook hij *verkoopt, al wat hij heeft;* maakt het, hoe eer hoe liever, zelfs met verlies, te gelde, om den prijs dier ééne parel te kunnen betalen. En als hij ze gekocht heeft, prijst ieder kenner hem gelukkig; zijn naam wordt bekend, als eigenaar van de grootste parel van het oosten; hij kan, zoo hij wil, die tegen vorstelijke schatten weder verkoopen...... Maar hier staat de gelijkenis stil. Gelijk eene oude spreuk zegt, dat elke vergelijking aan de eene of andere zijde kreupel gaat, (*Omnis comparatio claudicat,*) zoo ligt dit laatste niet in het doel van den Heiland. De handel in hemelsche dingen verrijkt ons wel, maar doet ons niet weder verliezen. *Koopt de waarheid,* zeide SALOMO reeds: *maar verkoopt ze niet!* (*Spr.* XXIII: 23.) Zoo ook is het in 't koningrijk der hemelen. 1)

1) Wil men nu ook tegenover deze gelijkenis van onzen Heer, eene vertelling uit den Talmud stellen, ik geef haar zoo als ik ze vind (bij SCHOETTGENIUS, *Horae Hebr.*), zonder het verschil van Evangelie en Rabbinisme aan te wijzen, als dat hier ieder in 't oog springt.

„Zekere JOZEF, die den sabbat in groote eere hield, had een' schatrijken buurman, wien de waarzeggers voorspelden, dat al zijne schatten eens zijnen nabuur zouden toevallen. De man *ging daarop henen, verkocht al zijne bezittingen, kocht daarvoor ééne parel*, en ging hiermede scheep. Maar het schip verging, en de parel werd door een' visch verslonden. Toen men nu dezen gevangen had, en daags vóór den sabbat op de markt uitriep: „Wie wil dezen visch koopen?" zeiden de menschen: „Gaat henen en brengt hem naar JOZEF, die den sabbat in zoo groote eere houdt en daarvoor 't kostbaarste koopt." — JOZEF kocht dan ook den visch, vond bij 't open maken de parel, en verkocht die voor dertien pond gouden denarieën." (Verg. ook F. NORK, *Rabbin. Quellen* u. s. w.)

De beteekenis van dit zinnebeeld is zeker niemand mijner lezers duister meer. Het is de voorstelling van den mensch, die iets schoons en edels zoekt, en het hoogste en kostbaarste vindt. Zoo is niet alleen, met verschillende wijzigingen, de opvatting van alle eeuwen geweest; maar de Heer zelf gebruikte reeds vroeger dit beeld voor de kostbaarheid van de dingen des koningrijks, als hij in de bergrede sprak (*Matth.* VII : 6): „*Werpt uwe paarlen niet voor de zwijnen!*" Onlangs echter is er weder eene verklaring voorgesteld 1), die de geheele gelijkenis omkeert; daar zij het koningrijk der hemelen zelf, of liever CHRISTUS, met den koopman vergelijkt, en òf de kostbare ziele van een' zondaar, òf de gemeente der verlosten tot de parel maakt. Maar gerust durf ik verzekeren, dat zulk eene opvatting ten slotte ons geene andere verklaring, maar eene andere gelijkenis geven zou. Die stoute verzekering grondt zich op het geen wij vroeger gezegd hebben omtrent het parallelisme der gelijkenissen, waarvan hier de duidelijkste aanwijzing gevonden wordt, niet alleen in de opvolging en overeenkomst der verhalen, maar tot in de woorden zelve, die het keerpunt van beide gelijkenissen uitmaken: *Hij verkoopt al wat hij heeft, en koopt*—. Wil men dus in den koopman CHRISTUS zien, dan moet men hem ook vinden in den schatgraver, waarvan de trekken zeker nog veel minder op den Heiland passen 2), als die toch wel niet bij toeval het kostbaarste opdolf uit de wereld; even min als hij, — of 't godsrijk zoo men wil, — vele zielen (vele paarlen) opoffert, om er ééne te winnen! — En vindt iemand zich nog daardoor bezwaard, dat toch het *koningrijk der hemelen* zelf met den *koopman* schijnt te worden vergeleken, wij meenen dit bezwaar geheel te kunnen weg nemen, door beide gelijkenissen, naar het geen reeds vroeger gezegd is, in onzen stijl dus over te brengen:

„Onder de twee volgende zinnebeelden kan het koningrijk der hemelen worden voorgesteld:
„1° In zekeren akker was een schat verborgen......
„2° Zeker koopman reisde ver heen, om schoone paarlen te zoeken......."

---

1) Door WÄCHTLER in de *Studien und Kritiken*, 1846, bl. 939 verv. die echter hier niet geheel op zich zelven staat; zoo als bij voorbeeld door TRENCH uit DREXELIUS wordt aangehaald: „*Quis verior Christo Domino mercator, qui pretium sui sanguinis infinitum pro pretiosis illis mercibus dedit? Vere abiit, vendiditque omnia, famam, sanguinem, vitam exposuit, ut nobis coelum emeret.*" (Zeker met het oog op 1 *Petr.* I : 18, 19.) In soortgelijken zin vatte ook reeds SCRIVERIUS (*Predigten*, Th. III S. 77) het zinnebeeld van den Heer op, of zeide ten minste, dat men 't zoo zou kunnen opvatten. In dit laatste ligt juist het oude en ingewortelde gebrek bij de verklaring der gelijkenissen: men *kan* wel, maar *mag* ze niet anders opvatten, dan de Heer 't bedoelde.

2) In der daad vinden wij die opvatting bij SALMERON (*Sermones in Par. Evang.*, p. 66): „*Homo, qui invenit thesaurum, hoc est pretiosam ecclesiam electorum,* CHRISTUS *est.*" Zoo ook een *mittelalterlicher Prediger* (BARTHOLD VON REGENSBURG), door WÄCHTLER aangehaald, maar niet gevolgd. Deze is overigens door STEFFENSEN (*St. u. Kr.* 1847, bl. 718 verv.) genoegzaam wederlegd; en heeft vergeefs later (Jaarg. 1849, bl. 416 verv.) door verwisseling van terrein (eerst „de zielen der geloovigen, die allen *schoone* paarlen zijn, maar enkele *van groote waarde;*" later: „de geheele onzigtbare kerk") het verloren proces zoeken te herwinnen. Zijn eenig argument: „de koopman is 't, die vergeleken wordt met het godsrijk, naar het doorgaand taalgebruik in dit Hoofdstuk;" wordt reeds daardoor wederlegd, dat hij zelf het *koningrijk der hemelen* verwisselt met CHRISTUS zelven. (Naar vs. 24, verg 37!) — Er is ook geene grammatikale omzetting, zoo als hij meent, („Het k. d. h. is gelijk aan eene parel van gr. w., die een koopman — vond") noodig; maar alleen eene juiste opvatting van het zoo ruime denkbeeld „koningrijk der hemelen", en van den vrijeren vorm der oostersche zinnebeelden. Verg. STIER, II, 115.

En hier zien wij tevens, zoo mij niet alles bedriegt, dat niet bij toeval in de eene gelijkenis het *gevondene*, in de andere de *vinder* wordt op den voorgrond geplaatst. De schat, die daar reeds lang verborgen lag in de aarde, wachtende op den gelukkigen vinder: dat is het denkbeeld, waarvan de *eerste* gelijkenis uitgaat; de man zelf deelt er als 't ware nog niet in; hij arbeidt, zonder te zoeken. Maar in de *andere* gelijkenis is de begeerte van den koopman het punt van uitgang; de parel het doel, dat hij bereikt; ja, meer dan dat!

Reeds in de beeldspraak van het Oude Verbond stelt, gelijk wij gezien hebben, de parel de kostbaarheid der *wijsheid* voor 1); en wel, in den geest der Hebreën, die wijsheid, waarvan het beginsel *de vreeze des Heeren* is. *Zij is kostelijker dan robijnen* (paarlen); *en al wat u mag lusten, is met haar niet te vergelijken.* (Spr. III : 15; VIII : 11; XX : 15; Job XXVIII : 18.) Even eens wordt door SALOMO gezegd, dat men die *wijsheid moet nasporen als verborgen schatten.* (Spr. II : 4.) — Maar wat is nu dat hoogste goed, naar de bedoeling van JEZUS? — Ik zeide straks, dat de christenheid van alle eeuwen, op eene enkele uitzondering na, daar omtrent eenstemmig dacht, maar toch „met verschillende wijzigingen." Het is niet onbelangrijk, die na te gaan. Terwijl men van de vroegste tijden af, de parel, even als den gevonden' schat, opvatte als het *ééne noodige*, het geen voor den mensch eene alles overtreffende, alles vergoedende waarde heeft, zijn de nuancen, — als ik ze zoo noemen mag, — van dit denkbeeld eenigermate het kenmerk van de verschillende tijden en partijen in de christelijke kerk. Bij de kerkvaders wisselt over het geheel eene tweeërlei opvatting af: want zij noemen de parel òf „het woord van God, het evangelie," òf „CHRISTUS zelf," 2) òf wel beide, als in den grond niet verschillende. — Later, toen de monniken-geest de christelijke kerk doordrong en de duisternis der middeleeuwen haar overschaduwde, vond men de kostbaarste parel in „een leven van afzondering en bespiegeling." 3) — In de eeuw der hervorming, vinden wij weder eene andere wijziging van denkbeelden, die den aard der verschillende hervormers uitdrukt. Bij KALVYN is 't „het eeuwige leven," voor den ongeloovige een verborgen schat, eene parel, die hij ziet, zonder ze te waarderen; bij LUTHER „het zaligmakend geloof;" bij MELANCHTHON „de evangelie-leer." Ook onze bijbelvertalers spreken over „de hooge waardigheid van de leer en de beloften des evangelies." — En weder later, bij het toenemend orthodoxisme, heeft men in schat en parel „de ware kerk" willen zien, en allerzonderlingst is het, — voor hem, die den moed heeft, eene massa van nuttelooze geleerdheid door te worstelen! — te zien, hoe scherpzinnig VITRINGA weet te betoogen, dat de verborgen *schat*, dien de heilbe-

---

1) Alleen *Spr.* XXXI : 10, wordt de parel als het beeld eener deugdelijke huisvrouw gebruikt.

2) Gelijk reeds is opgemerkt, leende zich de fabel omtrent den oorsprong der paarlen tot *deze* opvatting zeer goed. (Verg. TRENCH, pag. 130.) Nog slechts eene eeuw geleden sprak de Dordtsche predikant J. BARUETH (*De predikende en wonderdoende* CHRISTUS, I 506): „Van deze parel (CHRISTUS) kan men vooral zeggen, dat ze geboren is uit den dauw en uit den bliksem des hemels" enz.

3) Zóó NIC. DE LYRA, die zeer vernuftig tegenover de *vele* paarlen en de *ééne*, de *vele dingen* (het bedrijvig leven) van MARTHA en het *ééne noodige* van MARIA stelt. (*Luk.* X : 41, 42.) — De geleerde Jezuïet BARRADIUS (*Comm. in conc. et hist. evang.*, 1618) noemt *goede* paarlen het huwelijk zoo wel als de priesterwijding, maar de ééne *kostbare* is: „De gelofte van armoede, kuischheid en gehoorzaamheid." — Overigens heeft reeds HIERONYMUS, die onder GOEDE PAARLEN „de wet en de profeten" verstond, de uitleggers op den dwaalweg gebragt; — daar deze als *doel*, niet als *bezitting*, in de gelijkenis voorkomen, en dus zulk eene bepaalde beteekenis niet kunnen hebben.

geerige vindt, het best wordt afgebeeld door de gemeente der Waldenzen, in de twaalfde en volgende eeuwen; de *schoone paarlen* door de verschillende kerkgenootschappen, die uit de hervorming zijn ontstaan; maar de ééne *parel van groote waarde* door de echte gereformeerde kerk, vooral te *Génève* onder KALVYN 1). Waarlijk! wanneer dit de beteekenis zijn moest der eenvoudige beeldspraak van JEZUS, dan was het al zeer aanmatigend van de discipelen, dat zij op zijne vraag: „Hebt gij dit alles verstaan?" antwoordden: „Ja, Heer!" en onvoorzigtig van den Heiland, dat hij hen in dezen waan liet.

Wij voor ons willen hier alleen nog bijvoegen, dat de opvatting van *Evangelie-leer* ons hier stellig te zwak voorkomt. Het is het *Evangelie* zelf, dat de geloovige als eenen schat van genade en waarheid, zich toeëigent; of, dat wel op het zelfde zal nederkomen, het *eeuwige leven,* dat hij er in vindt. Men zou 't ook kunnen uitdrukken: CHRISTUS *zelf,* in dien zin, waarin PAULUS zegt, dat hij *hem te gewinnen zoekt;* maar de bedoeling van JEZUS wordt hierdoor minder naauwkeurig uitgedrukt, en een beeld weder door een beeld verklaard.

Vraagt men eindelijk, waarom dit ééne noodige hier juist onder het beeld van eene *parel* wordt voorgesteld, en niet van een' diamant of ander edelgesteente; — het verborgene van de parel in de oesterschelp, en — zoo men wil — het heldere, eenvoudige, zuivere, waardoor zij geheel afgewerkt uit de hand des Scheppers voort komt, terwijl de diamant nog moet geslepen worden en daardoor scherp wordt en hard, zou hier in aanmerking kunnen komen. Wij moeten echter nooit vergeten, dat eene *gelijkenis* geene *vergelijking* is, en haar zin dikwijls het minst wordt uitgedrukt, naar mate men meerdere punten van overeenkomst door eene gekunstelde tegenstelling weet op te sporen 2). Genoeg, door deze beide gelijkenissen vereenigd, wordt het kostbaarste aangeduid, dat in land en zee voor 's menschen oog verborgen ligt.

Eene bijzonderheid van meer belang, — en waarop ik reeds vroeger beloofde, aan het slot terug te komen, — schijnt mij toe: „Het *verschil van voorstelling,* bij volkomen overeenstemming van het hoofddenkbeeld." Dit toch ligt, gelijk wij in de Inleiding reeds opmerkten, in den aard van het parallelisme, ook dat van 's Heeren gelijkenissen. Zoo zijn hier, in beide zinnebeelden, de hooge waarde en de groote opoffering de zelfde; maar verschillend is de wijze, waarop *de mensch* tot erkentenis van de eene en aan het besluit tot de andere gekomen is. De gelukkige vinder arbeidde en zwoegde misschien, maar niet om den schat; de koopman zorgde en reisde reeds om schoone paarlen, hoewel hij die kostbare niet verwachten, noch daarop hopen kon. Zullen wij met GROTIUS en anderen hier denken aan het verschil tusschen Joden en Heidenen, zoodat op de laatsten de

---

1) Dat VITRINGA met dit al voor zijn' tijd een vrijzinnig godgeleerde was, blijkt uit het geen D' OUTREIN zelf vrij bedenkelijk vindt; dat hij namelijk ook de Remonstranten tot de echte, *schoone* paarlen — hoewel niet *van groote waarde!* — rekent. De eerste fout bij zijne scherpzinnige redenering ligt daarin, dat hij in het koningrijk der hemelen niet anders dan *de kerk* of *eene kerk* zien kan; en dus slechts twee opvattingen kent: „de kerk zoekt," of „de kerk wordt gezocht."

2) Reeds BAUCHART en velen na hem, hebben de bijzondere eigenschappen van de parel hier in vergelijking gebragt; en die van den handelaar zijn in echt Hollandschen koopmansstijl practicaal uitgewerkt door J. VAN GEESTDORP, *De evangelische koopman, die eene schoone parel gevonden heeft,* Leyden, A. DIJKHUISEN, 1724. — Maar wij willen met deze en andere theologische curiositeiten, de aandacht der lezers niet te veel van het hoog ernstige onderwijs des Zaligmakers afleiden.

eerste gelijkenis zou slaan; gelijk God bij JEZAJA zegt (H. LXV : 1): *„Ik ben gevonden van die Mij niet zochten; tot het volk, dat naar mijnen naam niet genoemd was, heb ik gezegd: „Ziet! hier ben Ik?"* — Of zullen wij, met een' veel ouderen uitlegger, (ISIDORUS PELUSIOTA,) juist in den koopman het *nieuwe Israël*, het uitverkoren volk uit de Heidenen, zoeken? — Ik geloof niet, dat de Heer eene zoo bepaalde toepassing bedoeld heeft. Onder de Joden was menige ZACCHEÜS, die verrast werd door den gevonden' schat; onder de Heidenen menige KORNELIUS, die hem met ernstige gebeden zocht. En dit is zeker, dat de wijziging, hier aan het beeld gegeven: — de man die *vindt*, als *bij toeval*, en hij die *zoekt*, *met overleg*, — overal en altijd voorkomt. Het eene, zoo als OLSHAUSEN het noemt, als eene enkele *ontvangbaarheid voor* —, het andere als een meer zelfstandig *streven naar* het godsrijk. Wel bestaat die hoogere behoefte in iedere menschelijke ziel; maar bij sommigen, ook al zijn zij nog geene slaven der zonde, sluimert die toch; òf zij meenen het ééne noodige reeds gevonden te hebben, òf zij vergenoegen zich met een hun overgeleverd geloof. Dit is zeker het grootste aantal. Maar daarom zijn zulke menschen nog niet onverschillig, wanneer de kostbare schat hun eens in het oog valt. Op alle plaatsen, waar de Heer en zijne apostelen den voet zetten, waar nog de kerk open staat of de bijbel wordt uitgedeeld, daar wordt menig een zulk eene verrassing, zulk een vinden zonder bepaald zoeken, bereid; daar wordt in menig hart de begeerte geboren, om dien ontdekten schat te bezitten. — O, dat hem maar niemand weder uit het oog, of zelfs uit de hand verloor! — Maar anders is 't met den nadenkende, wiens geest van kinds af op het hoogere gerigt was. Hem is het *zoeken naar schoone paarlen* eigen geworden. Een NIKODEMUS zocht daartoe den Heer op, in de stilte van den nacht, en een NATHANAËL peinsde daarover onder zijnen vijgeboom; ja! een SAULUS zelf reisde naar *Jeruzalem*, om aan de voeten van GAMALIËL *schoone paarlen* te vergaderen; en in de onrust van zijn hart, terwijl hij najoeg, wat hem niet bevredigen kon, vond hij op eens, — die hij zonder haar aan te zien, had weg geworpen! — de *parel van groote waarde*. Zoo staat nog tegenover de onnadenkende menigte, de ernstige denker, die heilbegeerig het eeuwige navorscht, en van heinde en verre de hemelsche paarlen opspoort; ja! nog zou menig een wel de wereld willen rond reizen, om eene ware godsdienst op te sporen 1), of klagen met Job: „Waar, waar is de mijnader, waaruit de wijsheid wordt opgedolven?" 2) Maar hoe gelukkig dan ook, wanneer die behoefte aan hoogere wijsheid en dieper gemoedsrust wordt verzadigd in en met het koningrijk van God! Wanneer hij ontdekt, dat zoo nabij is, wat hij vergeefs verre zocht; gelijk reeds MOZES zeide (*Deut.* XXX : 11—14): *„Dit gebod is niet verborgen van u; het is niet verre; niet in den hemel, om te zeggen: Wie zal opvaren voor ons en het halen? Niet aan gene zijde der zee, om te vragen: Wie vaart voor ons*

---

1) Dit denkbeeld is gebruikt door T. MOORE (tegen het protestantisme) in zijne *Travels of an Irish Gentleman in search of a religion;* en nagevolgd door zijne tegenstanders: J. W. C. AUGUSTI, *Nieuwe reizen van een' Roomsch Katholijk, ter opsporing van eene ware godsdienst*, 2 dln.; en (van een' anderen schrijver) *Nieuwe reizen van een' Saksischen edelman* enz.

2) Zie het schoone 28ste Hoofdstuk, boven reeds aangehaald; waarvan vs. 12 het keerpunt is, en de slotsom vs. 28: „Vergeefs zoekt de mensch, die het kostbaarste en verborgenste opspoorde, ook *de wijsheid*, — het regte begrip en de verklaring van alle dingen: — want zij is Gode alleen bekend, en was reeds in de schepping van alle dingen bij Hem. *Maar tot den mensch heeft Hij gezegd: Zie! de vreeze des Heeren is wijsheid, en van het kwade te wijken, dat is verstand.*"

daar heen? Want zeer nabij u is dit woord: in uwen mond en in uw hart, om dat te doen." — O, waar men dit regt gevoelt, hoe hoog zal dáár de gevonden schat gewaardeerd, de verkregen parel geacht worden!

En hier treedt de *slotsom* dezer dubbele gelijkenis, van het christelijke gemoedsleven, over op het gebied der kerkelijke geschiedenis; waarop men vergeefs hare *woorden*, door kunstmatige uitlegging, heeft zoeken over te brengen. In dien schat en parel toch ligt de *waarde*, maar ook in die opoffering de *kracht* van het koningrijk Gods op aarde. Niet de kennis der waarheid was het, maar de vurige liefde tot den Heer zelven, en de innige hoogschatting van het heil, door hem verkregen, waardoor de kerk werd gesticht en uitgebreid; door mannen, wier innige overtuiging die van PETRUS was: „*Heer! waar zullen wij henen gaan? Gij hebt de woorden des eeuwigen levens!*" — En later weder, toen helaas! de schat weêr in de aarde bedolven was en de parel bezoedeld, toen was het niet de wetenschap, maar het geloof; niet de enkele *kennis* van het fijne goud en het edelgesteente van 't evangelie, maar de hartelijke *opoffering* voor dien schat en innige gehechtheid daaraan, die de kerkhervorming in het leven riep. Niet de hoogbeschaafden of geleerden waren het, maar allermeest het volk, — het volk met zijne behoeften en zijn geloof, — dat alles verloochende en alles overgaf voor de parel van groote waarde.

En om nu nog eens tot ons zelve in te keeren, mijne lezers! Wanneer ook ons voor die hooge, die eenige waarde van *het koningrijk der hemelen en zijne geregtigheid* de oogen open gaan, meent niet, dat dan terstond, al ontdekken wij die met vreugde, een tijd van rust en genot volgt. Er is inspanning noodig en opoffering, om dat ééne noodige te verkrijgen en ons eigen te maken. Die opoffering is vaak groot en zij valt zwaar, maar juist daarom kan niemand zeggen: „Voor mij, voor mij is die schat niet weg gelegd!" *Al wat gij hebt*, wordt van u gevraagd, maar ook niet meer; dien prijs kan ieder betalen; 't is slechts de vraag, of het hoogste ook voor ons het hoogste is; of wij met die gedachte opstaan en ons ter ruste leggen; of dit het eenige is, dat wij wenschen over te houden van al de schatten en 't genot der wereld? Zie! juist daarom heeft de Heer in deze kleine gelijkenissen, gelijk hij gewoon was, de begeerlijkheden en hartstogten der menschen, hunne gierigheid, hunne praalzucht, tot eene uitdrukking van hoogere begeerten gebezigd. Voor hem zelven had het goud althans geene hoogere waarde, dan de vruchtbare akker, waarin het verholen lag; en de parel was hem niet meer dan de kunstige oesterschelp, die haar bevat. Maar daar hij 's menschen goudddorst en weelderigheid kende, — de waarde, die de wereld aan schat en parelsnoer hecht, — vat hij juist aan die gevoelige zijde zijne hoorders aan, als vroeg hij: „Zoo veel hebt gij voor 't aardsche over; en wat dan voor den hemel?"

Is dan nu, naar 's Heeren woord, die belangstelling en opoffering ons eigen, en het eeuwige leven ons het hoogste en eenige geworden, vrij ga dan de wereld voorbij! Gij hebt den verborgen' schat er uit opgedolven. Vrij bruise de zee des levens en stroomen hare opgeruide golven voort! Gij hebt er de parel van groote waarde uit opgevischt.

EERSTE AFDEELING.

HET KONINGRIJK DER HEMELEN.

Het koningrijk der hemelen, — onberekenbaar van waarde voor wie des zelfs schatten opdelft, den zuiveren en hemelschen glans van het ééne noodige van 't wereldsch klatergoud te onderscheiden weet; — dat zal dan van nu af de leidraad zijn, die door de schatkameren van JEZUS' zinnebeeldig onderwijs ons den weg, ons eenheid en zamenhang bij de rijkste afwisseling vinden doet. Wij hebben reeds (in de *Algemeene Inleiding*) gezien, hoe de Heer zelf onderscheidene en de meest kenmerkende gelijkenissen beelden van dat koningrijk noemt. Bij andere ontbreekt alleen dit opschrift, daar zij geheel het zelfde karakter dragen. Weder andere scharen zich gemakkelijk om dat gemeenschappelijke middelpunt, als de uitdrukking of toepassing van eene leer, die JEZUS zelf het *Evangelie des koningrijks* noemde. En zoo rangschikken wij al de gelijkenissen, om ze gemakkelijker te overzien, in twee groepen, waarvan de eene het *koningrijk der hemelen* zelf, en de andere het *evangelie des koningrijks*, gene meer de *kerk* en deze het *woord* ons in zigtbare beeldspraak schildert. Het is — om met de termen eener nieuwere theologie te spreken — de *historische* en de *dogmatisch-ethische* uitdrukking van het christendom; „CHRISTUS in de geschiedenis der wereld" en „De geest van CHRISTUS in de wereld." — En ik twijfel niet, of dit leidend hoofddenkbeeld zal ons, op het ruime veld van ons onderzoek, nergens verlegen laten; wanneer wij maar niet vergeten, wat reeds vroeger is opgemerkt, dat de natuur geene grenzen stelt, en dus in al wat *natuurlijk* is, soorten en vormen ongemerkt in elkander vloeijen, als de kleuren van den regenboog.

Wij beginnen dus met tot de eerste groep te rekenen al die gelijkenissen, waarbij *het*

koningrijk Gods of *der hemelen* bepaaldelijk wordt genoemd 1); wij voegen er die bij, waarin het zigtbaar verzwegen wordt; en verder alle, die op de geschiedkundige ontwikkeling van 't godsrijk betrekking hebben. De beelden, die, — ook buiten verband met deze ontwikkeling in den loop der tijden, — ons de *zonde* en de *genade;* het *geloof*, de *liefde* en 't *gebed*, als den hoofdinhoud van 't evangelie leeren kennen, laten wij dus voor eene Tweede Afdeeling over.

De geheele groep, tot *deze* Afdeeling behoorende, scheiden wij vervolgens in drie kleinere, waarvan weder de Eerste *Algemeene Beelden des koningrijks* bevat, naar 't onderwijs van onzen Heer, aan het zeestrand begonnen en waarvan reeds in de *Nadere Inleiding* gesproken is. Hoe meer wij deze serie van nader bij beschouwen, te duidelijker zal het ons worden, dat wij hier de eerste uitdrukking van een groot en heerlijk beeld, en dus ook de eerste grondtrekken der volgende gelijkenissen vinden. Het zij de Heer daarbij zijne beeldspraak ontleent aan de zee, waarop zijn scheepje dobbert, aan de vruchtbare oevers, die ze omgeven, of aan de nederige woning, waarin hij met zijne discipelen het avondbrood gaat nuttigen, — altijd is 't een groot en veel omvattend beeld: „de mensch tegenover Gods woord en de kerk tegenover de wereld, in enkele eenvoudige en algemeene trekken geschetst."

Anders is het in die gelijkenissen, welke wij tot een Tweede Deel dezer grootere Afdeeling bij een voegen. Daarin zullen wij het godsrijk vinden voorgesteld, als reeds aanvankelijk *gevestigd*, en bij zijne eerste vestiging ook reeds in hevigen *strijd*. Deze zinnebeelden zijn dus uit haren aard meest Israëlitisch, en doen ons den akker nader kennen, waarover *de Zoon des menschen uitging om te zaaijen;* den arbeid, waartoe ook zijne discipelen zouden ingaan; tot eindelijk het nieuwe godsrijk op de puinhoopen van 't oude, CHRISTUS' kerk op den val van *Jeruzalem*, onwrikbaar werd gevestigd.

Eindelijk zullen nog eenige gelijkenissen ons de *inwendige huishouding* van 't koningrijk der hemelen nader leeren kennen, en met profetische kracht ons de *eindelijke voltooijing* daarvan schetsen, die nog achter 't gordijn der toekomst of in den schoot der eeuwigheid verborgen ligt. Deze beide hebben wij vereenigd tot een Derde Deel der Eerste Afdeeling.

En zoo zouden wij de drievoudige beschouwing van het godsrijk, waartoe wij nu zonder verdere inleiding overgaan, ook kunnen noemen: „CHRISTUS in de wereld," „CHRISTUS tegenover zijn volk," en „CHRISTUS in het midden der zijnen."

---

1) Hiervan is uitgezonderd *De onbarmhartige dienstknecht*, historisch in de voorstelling, maar in de bedoeling moreel.

EERSTE GEDEELTE.

ALGEMEENE BEELDEN DES KONINGRIJKS.

I. (III.)

DE ZAAIJER.

MATTH. XIII : 3b–8.

Ziet! een zaaijer ging uit, om te zaaijen.

En als hij zaaide, viel een deel zaads *bij den weg; en de vogelen kwamen, en aten 't zelve op.*

En een ander deel *viel op steenachtige* plaatsen, *waar het niet veel aarde had; en het ging terstond op, omdat het geene diepte van aarde had.*

Maar als de zon opgegaan was, zoo is het verbrand geworden; en omdat het geenen wortel had, is het verdord.

En een ander deel *viel in de doornen; en de doornen wiessen op, en verstikten het zelve.*

En een ander deel *viel in de goede aarde, en gaf vrucht: het een honderd-, het ander zestig-, en het ander dertig-* voud.

MARK. IV : 3–8.

Hoort toe! Ziet, een zaaijer ging uit, om te zaaijen.

En het geschiedde in het zaaijen, dat het eene deel zaads *viel bij den weg; en de vogelen des hemels kwamen, en aten het op.*

En het andere viel op het steenachtige, waar het niet veel aarde had; en het ging terstond op, omdat het geene diepte van aarde had.

Maar als de zon opgegaan was, zoo is het verbrand geworden, en omdat het geen' wortel had, zoo is het verdord.

En het andere viel in de doornen; en de doornen wiessen op, en verstikten het zelve, en het gaf geene vrucht.

En het andere viel in de goede aarde, en gaf vrucht, die opging en wies; en het een droeg dertig-, en het ander zestig-, en het ander honderd- voud.

LUK. VIII : 5–8.

Een zaaijer ging uit, om zijn zaad te zaaijen; en als hij zaaide, viel het eene bij den weg, en werd vertreden, en de vogelen des hemels aten dat op.

En het andere viel op eene steenrots;

en opgewassen zijnde, is het verdord, omdat het geene vochtigheid had.

En het andere viel in 't midden van de doornen; en de doornen mede opwassende, verstikten het zelve.

En het andere viel op de goede aarde, en opgewassen zijnde, bragt het honderdvoudige vrucht voort.

Hoe men de gelijkenissen van 't evangelie ook behandele, altijd treedt die van *den zaaijer* op den voorgrond, als den grondtoon uitdrukkende van geheel het parabolisch onderwijs des Heilands. Voor zoo verre wij het kunnen nagaan, is zij ook de eerste in tijd, wanneer men enkele minder uitgewerkte beelden, bij voorbeeld in de bergrede, uitzondert. De verwondering en de vraag van JEZUS' discipelen pleiten insgelijks voor het denkbeeld, dat zij dezen trant van volks-onderwijs nog niet van hem gewoon waren; en de Heer zelf

vestigt er bijzonder de aandacht op, wanneer hij, in het scheepje op de zee van *Tiberias* gezeten en met de onafzienbare schare vóór zich, door een „*Ziet!*" bij MATTHEÜS, en nog een „*Hoort!*" bovendien naar MARKUS, aankondigt, dat hij iets vreemds, iets belangrijks hun te zeggen heeft. In belangrijkheid van onderwerp, in schoonheid van uitdrukking, in diepte en rijkdom van beteekenis vindt dan ook dit verhaal van den Heiland nergens zijne wederga; en zelfs in de spreuken en parabelen der Rabbijnen, waarin wij anders nog wel eens aanverwante beelden opmerken, is mij althans niets bekend, dat daarnaar ook van verre gelijkt. 1)

De plaats, waar wij den Heiland ontmoeten, is ons dan reeds bekend. Het is de oever van het schoone Galilésche meer, bepaaldelijk het vlakke strand van *Gennezaret*, niet verre van *Kapernaüm*. Van uit zijn scheepje had de Heiland hier een uitgebreid en heerlijk vergezigt, dat zelfs nu nog, nu het meetsnoer der verwoesting over het vruchtbare *Galilea* is heen gegaan, de bewondering van iederen reiziger opwekt. Hier waren hem dus de beelden, die hij zich koos, voor oogen, en zijnen hoorders insgelijks. Men gaat echter te ver, wanneer men zich voorstelt, (zoo als b. v. TRENCH en DRUMMOND,) dat de Heer juist een' landman bezig zag met zaaijen. Deze soort van verklaring komt mij althans, zoo hier als elders, minder gelukkig, — ik zou haast zeggen al te klein, voor. In eene landbouwende streek behoefde JEZUS juist den *zaaijer* niet te zien; zoo min als tusschen uitgestrekte weiden den *herder*, of van den berg af de *vogelen des hemels*. Het zou zelfs de aandacht zijner hoorders al te veel hebben kunnen vestigen op den man, dien hij zoo bepaaldelijk als zijn zinnebeeld aanwees. Daarbij was het, naar de hoogste waarschijnlijkheid, nu de tijd van zaaijen niet. In dien tijd des jaars waren de werkzaamheden in *Galilea* te menigvuldig, dan dat zoo velen den Heer rustig, dagen achter een, hadden kunnen volgen. Hij zelf zou niet gewild hebben, dat men het bezaaijen van zijnen akker verzuimde, om daaraan eene gelijkenis te hooren ontleenen. Ook is de opmerking van een vaderlandsch geleerde juist, dat het aangroeijen der schare tot zoo vele duizenden, waarschijnlijk het voorteeken is van een naderend feest; daar dan het geheele land zich in be-

---

1) Het kan toch wel geen parallel tot deze gelijkenis opleveren, wanneer de Rabbijnen hunne toehoorders in vierderlei soort indeelden. Sommigen van die, en wel de besten, vergeleken zij met eene *spons*, die alles inzuigt en behoudt, tot zij, uitgedrukt wordende, het weder aan anderen mede deelt; eene tweede soort bij een' *zandlooper*, waardoor het onderwijs terstond verloopt, zonder iets achter te laten; de derde bij een' *zak*, waardoor men gewoon was den wijn te zuiveren, en waar de moer alleen in achterblijft; eene vierde en soortgelijke bij eene *zeef*, die het fijne meel doorlaat en de zemelen behoudt; waarbij een ander nog voegt, die gelijk zijn aan een' digten *regenbak*, en dus alles voor zich zelven bewaren en behouden. — Zie VITRINGA, blz. 6 en 7. — Bij de Grieken en Romeinen vindt men soms de bijzondere trekken onzer gelijkenis terug, maar natuurlijk op *wijsbegeerte* en *welsprekendheid*, niet op het *woord van God*, toegepast. GROTIUS, PRICAEUS en TRENCH hebben deze parallelen opgezameld; men kan ze dus, wanneer wij er later iets van aanhalen, daar in het oorspronkelijke nalezen.

Zonder beeldspraak geeft OVIDIUS (*Metamorph.* V : 483 sqq.) eene voorstelling, die het naast bij komt:

Et modo *sol nimius*, nimius modo corripit imber;
Sideraque ventique nocent; *avidaeque volucres*
Semina jacta legunt; *lolium tribulique* fatigant
Triticeas messes, et *inexpugnabile* gramen.

weging zette, *het aangezigt rigtende naar Jeruzalem* 1). Onafhankelijk hiervan, wijzen ook de nieuwste onderzoekingen omtrent de tijdorde der evangelie-verhalen, (die wij hier overigens niet beoordeelen,) ons op de laatste weken vóór het paaschfeest, een jaar vóór den dood des Zaligmakers; 2) toen het ook juist de tijd was, om de *verborgenheden van het koningrijk der hemelen* nader aan het licht te brengen, zonder ze daarom terstond den oningewijde geheel bloot te geven. Ook in dezen tijd des jaars was een belangrijk gedeelte der gelijkenis zigtbaar, voor het oog van JEZUS' hoorders. Men zag de heuvelen, die zich westwaarts uitbreidden, en de dalen, die er tegen leunden, met het rijpend graan bedekt. Duidelijk viel het groote onderscheid tusschen den eenen en anderen akker, ja! tusschen het gewas op den zelfden akker in 't oog. Van waar dat verschil? — De gelijkenis, die wij te behandelen hebben, zal het ons leeren.

Een zaaijer 3) *ging uit, om te zaaijen.* Dit is overal de eerste arbeid van den mensch, waar hij de aarde dwingt zijn akker te wezen, en van haar den zegen des hemels vraagt, eens voor altijd hem door den Schepper beloofd: — want al zou het aardrijk den zondigen mensch *doornen en distelen voort brengen*; toch zouden ook, *alle de dagen der aarde, zaaijing en oogst niet ophouden.* (*Gen.* III : 18; VIII : 22.) — Hoe dorder en ondankbaarder nu de grond is, hoe meer verwaarloosd en met onkruid bezet, des te zwaarder is 's menschen arbeid. Maar het Joodsche land, toen het nog geregeld bebouwd werd, leverde gemakkelijk, vroeg en ruim zijnen oogst op. Vooral was de golvende grond van *Galilea* bij uitstek vruchtbaar; en zelfs waar nu naakte rotsen gloeijen in den zonneschijn, dekte ze in die dagen veelal een welig groen en gezegend gewas, waarvan bij voorbeeld nog FLAVIUS JOSEPHUS met verrukking spreekt, en die ook wel noodig was, om de digt op een gedrongene bevolking te voeden. Helaas! de zaaijer is geweken van het grootste deel dezer heerlijke landouwen, omdat de Heer des oogstes zelf week van zijne ontrouwe en ondankbare erve!

Het zaaijen geschiedde in het Joodsche land in den natijd; het midden van den zomer is er voor den jeugdigen plantengroei te brandend heet. Zoo dra dus de landman de voorteekenen zag of hoopte van den zoogenaamden *vroegen* (onzen November-) *regen*, haastte hij zich, het zaad in den akker te strooijen. Door den regen spoedig ontkiemd en opgewassen, had het daarna gewoonlijk nog af en toe een' droogen tijd door te staan, onzen winter, maar die daar zelden koel en alleen op de bergen koud is. Tegen het zetten van de vrucht wachtte men den *spaden* (onzen Maartschen-) *regen*; en zoo spoedig rijpte nu het graan, dat reeds op het paaschfeest de eerste garven werden geofferd.

---

1) B. VAN WILLES in de aangehaalde Verhandeling, en in zijne *Proeve eener Overeenstemming der Evangelisten.*

2) Dr. L. S. P. MEIJBOOM drukt ook hier weder de slotsom van zijn (of WIESELER's) onderzoek op wat stelligen toon uit, als hij zegt: „Nu vinden wij eene reeks van gelijkenissen, door JEZUS op den 14den April (11 *Nisan*) gesproken." (*Het Leven van Jezus*, I[b]. 274.) Of de schare, drie dagen vóór het paaschfeest, nog zoo rustig bij de zee van *Tiberias* te zamen kwam, zou ik ook zeer betwijfelen.

3) Eigenlijk DE zaaijer, of de *zaaijende.* Waarom heeft zelfs G. VISSERING, in zijne veel verbeterde vertaling van het N. T. (1854), het bepalend lidwoord weg gelaten? — Van ὁ σπείρων als Hebraïsme zegt GROTIUS: *Hebraeos linguae penuria coëgit, pro verbalibus participia ponere.* Zuiver Grieksch zou zijn: σπορεὺς, of ook σπορευτής.

Wat het zaaijen zelf betreft, het is niet geheel en al zeker, hoe dit geschiedde. In het Oosten werd van ouds het graan ook wel in de voren achter de ploeg gelegd. *Zóó* althans zien wij het door de Egyptenaren afgebeeld, in het hoogst belangrijke werk van WILKINSON 1). Ik geloof echter, dat men tusschen *Egypte* en *Palestina* in dit opzigt onderscheid maken moet. Ginds, waar geen regen te verwachten was, moest wel het zaad als 't ware worden opgesloten in de aarde, door het water van den *Nijl* kortelings doorweekt. In *Palestina* daarentegen zaaide men op een' uitgedroogden grond, waarvan het genoeg was de kluiten te breken, en waarop men binnen weinige dagen of uren een' milden en groeizamen regen verwachtte. Hier zal dus ieder, die met den landbouw eenigzins van nabij bekend is, begrijpen, dat het zaad niet zoo diep behoefde te liggen, en het zelfs gevaarlijk had kunnen zijn, den grond zoo vast te sluiten. Hoe ook in onze gelijkenis de vogelen het zaad weg rooven of de voorbijgangers het vertreden kunnen, wanneer het in de voren gestrooid en onder geploegd is, en hoe dan tusschen de doornen en op eene rots kan gezaaid worden, laat zich moeijelijk begrijpen. De eenige beschrijving, die men van zaaijing en oogst onder de Israëlieten heeft, bewijst ook, dunkt mij, dat het land eerst geploegd werd, daarna geëgd en dan bezaaid; terwijl het tweede eggen, waardoor het zaad dieper in de aarde doordringt, gewoonlijk door den opvolgenden regen niet noodig zal geweest zijn. Ik bedoel *Jez.* XXVIII : 24—26 : *Ploegt de ploeger den geheelen dag, om te zaaijen? Opent en egt hij zijn land* den geheelen dag? *Is het niet alzoo: Wanneer hij het bovenste van het zelve effen gemaakt heeft, dan — werpt hij er van de beste tarwe in, of uitgelezene gerst, of spelt, elk aan zijne plaats. En zijn God onderrigt hem van de wijze; Hij leert hem.* (Verg. *Hoz.* X : 11, 12.)

De zaaijer ging dan uit, om te zaaijen. Hierbij worden twee dingen verondersteld. Vooreerst, dat het zaad goed was; bij voorbeeld: rijpe en zware tarwe; 2) — en dan, dat het jaargetijde zijnen arbeid begunstigde. Overstrooming noch droogte, sprinkhaan noch kever bezochten ook het land met misgewas. En echter, niet al het uitgestrooide zaad gaf goede vrucht. Maar ontbrak het dan misschien den zaaijer aan beleid? Oppervlakkig zou men dit kunnen denken, wanneer men leest, reeds terstond in den beginne, dat er een deel zaads VIEL *bij den weg*; als of 't hem onnadenkend ontvallen of roekeloos door hem weg

---

1) *Ancient Egyptians*, II, 40. De wijze van het zaad uit te strooijen, is daardoor van zelf anders. De zaadbuidel, dien de zaaijer in zijne linker hand houdt, schijnt wel een gewone reiszak; en het zaad werpt hij met de regter, over of langs het hoofd henen, met kracht regt vóór zich uit. Dat ik op de volgende bladzijde de wijze beschreven heb, die thans meest algemeen, en ook, waar men niet op rijen bouwt, de natuurlijkste is, zal ieder begrijpen, die zich niet geheel en al een vreemdeling gevoelt op het land. Hoe de geleerde medewerker in het *Bijbelsch Woordenboek* schrijven kan, dat het *eggen* naar *Jez.* XXVIII : 24 het zaaijen *vooraf* ging, en hij toch vermoedt, (alleen op grond van den soms honderdvoudigen oogst,) dat de Hebreën het zaad alleen *in de voren* en met groote tusschenruimte zaaiden, — is mij niet helder.

2) De Heer bepaalt de soort van het koren niet; zelfs niet eens, — ofschoon wij ons dit van zelf voorstellen, — dat het koren was. Er is hierin een fijn onderscheid tusschen deze gelijkenis en die van *het onkruid des akkers*, waar die bepaling noodzakelijk was, om de vermenging met de valsche tarwe. Behalve deze, verbouwden de Israëlieten gerst, spelt, gierst en peulvruchten. De rogge behoort in koudere luchtstreken te huis.

geworpen ware. Maar dit is de bedoeling van JEZUS allerminst; dan zou de zelfde uitdrukking: „het zaad viel," niet telkens worden herhaald, ook van 't geen later honderdvoudige vrucht opleverde. Om dat *vallen* ons te verbeelden, moet men zich kunnen voorstellen, wat de onkundigste landman van kinds af weet; maar waarvan de beschrijving voor menigen stads-lezer niet overbodig zijn zal.

Het is onmogelijk, den akker met de zelfde naauwkeurigheid te behandelen, die aan den tuinbouw wordt te koste gelegd. Wie uitgaat om zijn land te bezaaijen, kan niet ieder plekje onderzoeken, of het zaad met de hand daar voorzigtig over uitstrooijen. Zoo dra zijn akker is afgepaald en in 't algemeen toebereid, gaat hij met een' vasten tred op en neder, terwijl hij gewoonlijk het spoor volgt, dat, ook nog na het eggen, van de ploegschaar zigtbaar is. Om den anderen voetstap strooit hij, van de regter naar de linkerzijde, in een' halven kring het zaad uit, dat hij in een' buidel voor zich draagt; en de voorbijganger ziet het, als in een' juist geteekenden cirkelboog of halve maan, tintelen in het zonlicht. De zaaijer weet, als hij ten minste eene geoefende hand van zaaijen heeft, dat op die wijze de geheele akker vrij gelijk wordt bedekt. Zoo werpt hij het zaad vóór zich uit; hij gaat er over heen, en zaait altijd verder: *het zaad valt.* Want nadat zijne hand het heeft los gelaten, bestuurt hij het niet verder: het valt ginds en derwaarts; en hij zelf ziet niet eens, waar.

Zoo *ging* ook deze zaaijer *uit*, van uit zijne woning en over al het land, dat hij zijn eigendom noemen mogt, om daarin van ZIJN *zaad*, voegt LUKAS er bij, — wat hem toebehoorde en hij kende, — uit te strooijen. In het algemeen kende hij ook zijnen akker, als vruchtgevende aarde. Hij kon de enkele plekjes niet mijden, die minder beloofden; en hij zou dat niet hebben gewild. Ook daarover was, zoo veel mogelijk, ploeg en egge heen gegaan, en hij had er den grond door bemesting zoeken vruchtbaar te maken. Hij had er het zaad en de moeite gaarne voor over. Hij wilde beproeven, wat al zijn land, ook het slechtste, hem zou opleveren.

En terwijl hij zaaide, viel het eene 1) *bij den weg.* Wij behoeven hier niet aan een der groote wegen van *Palestina* te denken, die van de akkers genoeg waren afgezonderd en doorgaans met geboomte bezet. Liever stellen wij ons een der menigte toepaden voor, door de voetgangers van zelf overal gemaakt, waar het water dit niet belet, en die de Oostersche zeden verboden af te sluiten; zoo zelfs, dat de wet den wandelaar vrijheid gaf, om al gaande van het staande koren, dat hij met de hand bereiken kon, te eten, gelijk hij ook van de vruchtboomen, langs de groote wegen geplant, plukken mogt. Het is bekend, dat de Heer zelf

---

1) MATTHEÜS heeft in 't meervoud: ἃ μὲν — ἄλλα δὲ, *sommige en andere* zaadjes. Voor de vierde maal verdeelt hij echter zeer juist zijn ἄλλα in 't enkelvoud: ὃ μὲν — ὃ δὲ, *het eene en het andere* zaadje (zonder dat men σπέρμα of iets anders behoeft in te voegen). MARKUS heeft het enkelvoud; de vierde maal echter bij TISCHENDORF 't meervoud, dat hij verdeelt door εἰς. (*Het droeg* TOT *dertig* enz. De gewone tekst heeft ἓν — καὶ ἓν — *één* 30 *en één* 60.) Bij LUKAS komt dit laatste, daar hij alleen van *honderdvoud* spreekt, niet te pas. Hij zegt: ὃ μὲν — καὶ ἕτερον. — Over het gebruik van den *articulus postpositivus* als distributief, zie men, na ERASMUS en anderen, WINER, *Synt*. I. 20. 1.

zoo wel van het eerste als van 't laatste heeft gebruik gemaakt 1). — Ofschoon nu deze landpaden niet bestraat of afgeheind waren, werden ze toch niet opzettelijk bezaaid; maar was 't ook aan de andere zijde moeijelijk, ze geheel en al te mijden. Te regt schrijft Pater SALMERON, — die daarmede toont, wel op het land te huis te zijn! — dat men zulke wegen, wanneer ze moeijelijk te begaan zijn, gewoonlijk nog breeder maakt, door er op zijde een beter pad te zoeken, en zij dus onmogelijk zoo juist zijn af te bakenen 2). De Heer zegt ook niet, gelijk velen zich hebben voorgesteld, dat het zaad viel *op* den weg zelf, maar LANGS of *aan den kant van* den weg 3); op dat gedeelte van den akker, dat er aan paalde en dus ten deele mede was plat geloopen.

En een ander deel viel op het steenachtige 4). — Wie alleen in ons land te huis is, maakt zich ligt van die „steenachtige plaatsen" eene verkeerde voorstelling. Wij zouden zóó noemen: eenen grond, die met veel steen of puin doormengd is; 5) maar dit is de bedoeling der gelijkenis in het geheel niet. Het woord 6) (aan den naam PETRUS, *rotsman*, verwant) beteekent eenen rotsgrond, die inwendig hard en ondoordringbaar is, maar van boven bedekt met eene dunne laag aarde, door natuur of kunst aangebragt; zoodat op die wijze de onvruchtbaarste rotsen toch dikwijls met mos of planten begroeid zijn, die in het bloeijend jaargetijde de ondiepte der bouwvoor voor den vreemde bedekken. 7)

En een ander deel viel in of *op de doornen.* De benaming van *doornen en distelen* is zeker in onzen bijbel al zeer onbepaald, echter nog meer in onze bijbelvertaling. Een vergelijkend onderzoek van de verschillende plaatsen, waar van *doornen* gesproken wordt, heeft mij

---

1) *Matth.* XII : 1; XXI : 19.

2) *Etsi enim pars agri juxta viam sita, arata esset et seminata, viatores tamen interdum fugientes profundum mediae viae lutum, vel aquam, vel alia loca salebrosa, solent partem terrae aratae et seminatae prope viam conculcare.* Tract. IV, pag. 21. Het laatste geeft ook aan LUKAS' verhaal eene natuurlijke voorstelling.

3) Zes malen (twee maal bij elken evangelist) vinden wij hier standvastig de uitdrukking: **παρὰ τὴν ὁδόν.** Zoo wordt ook van de blinden bij *Jericho* gezegd, dat zij *langs* (*aan* of *naast*) den weg zaten. Het is niet onbelangrijk, hier de naauwkeurigheid op te merken der evangelisten in het gebruik der voorzetsels, te meer daar onze vertaling die niet altijd weêr geeft. Men vindt bij Mt., M. en L. meest gebruikt ἐν- (OP) en εἰς- (NAAR den weg); ook wel διά- (DOOR of langs-), ἐπί- (AAN of OVER den weg, (van den vijgeboom Mt. XXI : 19), κατά- (ONDER *weg*), en ἐξ- (VAN den weg of *van de reis*). Weder is MARKUS hierin vooral naauwkeurig (Zie vroeger, blz. 4), als hij zegt, dat de blinde BARTIMEüs *aan* (παρά) den weg zat, maar straks, ziende geworden, JEZUS volgde *op* (ἐν) den weg. (M. X : 46, 52.)

4) Zoo MARKUS; MATTHEüs heeft: *de steenachtige* plaatsen, hetgeen beantwoordt aan 't meervoud: *sommige* zaadjes; LUKAS minder naauwkeurig: *op de steenrots.*

5) De *steenachtige* grond is niet zelden juist de vruchtbaarste, gelijk SCHEUCHZER van *Zwitserland* getuigt. (*Bijb. d. N.* XI : 237.) Merkwaardig is de getuigenis van PLINIUS (*Hist. Nat.* XVII. 3): *In Syria levem tenui sulco imprimunt vomerem, quia subest saxum exurens aestate semina.*

6) **πετρώδης,** *rotsachtig.* Waar JOHANNES van STEENEN *watervaten* of *afgoden*, en PAULUS van STEENEN *tafelen* spreekt, wordt λίθινος gebruikt: *Joh.* II : 6; *Openb.* IX : 20; 2 *Kor* III : 3. — PHILO (bij PRICAEUS) gebruikt wel λιθώδης, maar van „vaste en steenharde gronden, waar niets ontkiemen kan, en dus het uitgestrooide zaad geheel verderft," even als in het *eerste* beeld der gelijkenis.

7) Toen het gezaaid werd, *had* of vond *het niet veel aarde;* — bij 't groeijen wies het spoedig op, omdat *het geene diepte van aarde had;* — maar vóór den oogst verdorde het: want *het had geenen wortel!* — Deze fijne schildering missen wij, als meer malen, bij LUKAS.

ten minste overtuigd, dat nooit ons algemeene denkbeeld van *onkruid* op dit woord past; dat er zelfs nimmer, gelijk bij *distelen* en *netelen*, eene *plant*, maar altijd een *struikgewas* onder moet verstaan worden, al zou ik niet overal durven beslissen, welke botanische naam daaraan toekomt 1). Reeds vroegtijdig vinden wij in den bijbel melding gemaakt van de vele doornstruiken, die den akkerbouw bemoeijelijkten; en telkens zijn zij bij de profeten de sprekendste beelden van geheele en bijkans onherstelbare verwoesting. (*Jez.* XXXIV: 13 enz.) — Daar nu het uitroeijen hiervan tot den zwaarsten arbeid gerekend werd, en zij in den zomer gemakkelijk vuur vatten, werd er dikwijls tot zuivering van den akker de brand in gestoken. (*Jez.* IX: 17; XXVII: 4.) Zelfs bepaalde de wet van MOZES, dat wanneer deze vlam oogst of bezitting van anderen aantastte, hij die ze had aangestoken, daarvoor vergoeding schuldig was. (*Exod.* XXII: 6.) Dat eene van de belangrijkste en moeijelijkste zaken, bij het braak leggen van den akker, het uitroeijen dezer doornstruiken was, zien wij bij voorbeeld in de woorden van JEREMIA: *Braakt u lieden een braakland, en zaait niet onder de doornen* (*Jer.* IV: 3). En wat men van eenen niet wèl gezuiverden akker te vreezen had, drukt hij uit: *Zij hebben tarwe gezaaid, maar doornen gemaaid* (XII: 13).— Al was dus door het vuur de oppervlakte van den akker gezuiverd, en door de ploeg zoo goed mogelijk de wortel afgesneden; dáár, waar het land al te digt er mede was bezet geweest, bleef ligt nog genoeg er van over, om van een *zaaijen in*, *op* of *in 't midden van de doornen* 2) te spreken; al waren die ook van verre op de oppervlakte niet meer zigtbaar.

En weder een ander deel viel in de goede aarde. Deze behoeven wij niet te beschrijven; maar merken alleen op, dat uit kracht der tegenstelling, de deugd, waarom die aarde dus genoemd wordt, niet zoo zeer gelegen is in den goeden aard van den grond. Ook in de vorige beelden wordt geen kalk of zand, zout of veen bedoeld, maar eene aarde, die

---

1) Ik wil den lezer niet doen deelen in al den ondankbaren arbeid, waarmede ik mij door de bijbelsche *doornen*, *distelen* en *netelen* heb zoeken heen te worstelen. Onze bijbelvertalers geven daarmede minstens 16 Hebreeuwsche en 4 Grieksche woorden terug, terwijl zij de drie Hollandsche namen gebruiken, — zoo als 't valt. — Zelfs de geleerde WINER maakt er zich kort af; beter is het Artikel van Prof. VETH in het *Bijbelsch Woordenboek*. — Zoo veel is zeker, dat *Palestina* eene menigte doornachtige gewassen heeft, waarvan de struiken en boomen meest *Rhamnus*-soorten zijn; en dat de menigte en scherpte der stekels alles, wat bij ons de natuur oplevert, verre te boven gaat: — het *dorschen met doornen der woestijn* (*Rigt.* VIII: 7, 16.) moet dus wel eene vreeselijke straf zijn geweest. — Verder komt het mij voor, dat de Rabbijnen regt hebben, met bij קוֹץ aan *doornen* (liever *doornstruiken*) in het algemeen te denken (Zie O. CELSIUS, *Hierobot.* II. 223); terwijl דַּרְדַּר de *distelplant* aanduidt. Bij *Jezaja* (H. I—XXVII) vindt men bij herhaling, in plaats van deze twee, de שָׁמִיר en שַׁיִת, die elders niet voorkomen. De overige zijn waarschijnlijk meer bepaalde, *botanische* namen; waarvan de חוֹחַ en סִיר het meest nadeelig voor den landbouw schijnen geweest te zijn; alsmede de צֵן, zoo ook dit geen algemeene naam is. — In het N. T. schijnt alleen βάτος (meest van het „brandend braambosch" gebruikt) een botanische naam; σκόλοψ (2 *Kor.* XII: 7) beteekent een *prikkel* of enkelen doorn; de ἄκανθαι zijn *doornstruiken* in 't algemeen, beantwoordende aan 't Hebr. קוֹץ; terwijl τρίβολος de *distelplant* aanduidt, en alleen als bijvoegsel (*supplement*) tot de ἄκανθαι voorkomt. — Bij *den den boom en zijne vruchten* komen wij op dit alles nog eens terug.

2) MATTH. heeft ἐπὶ, MARKUS εἰς; — LUKAS ἐν μέσῳ, maar vs. 14 ook εἰς.

voor plantengroei geschikt is. Neen! het komt hier vooral op drie eigenschappen aan: die goede aarde was *los* en open; zij was *diep* en had een' goeden ondergrond; zij was *zuiver* en zoo goed als geheel van doornen vrij; — schoon dan niet overal even vruchtbaar van aard, misschien ook niet even open, diep en zuiver overal.

Zoo is het werk des zaaijers voleindigd. De natuur begint het hare. De malsche regen valt, de koesterende zon schiet hare stralen, de weelderige plantengroei van het Oosten dekt veld en bosch met groen en bloei: — wat is er intusschen geworden van het zaad, dat wij daar zagen uitstrooijen?

Zoekt gij het eerste? Maar het is er niet meer! Het viel op den plat getreden bodem, en naast den druk bezochten weg. Het zou misschien door een' plotselingen en zwaren regen daar nog wel zijn ingedrongen; maar het lag te lang op de oppervlakte, droog en dood en voor allen zigtbaar. Een vogelen-zwerm streek, reeds achter den zaaijer, neder op het hard getreden pad, en roofde het zaad weg. 1) Wat er nog van overbleef, werd door den voet des wandelaars verstikt. Zie! 't is reeds alles weg geroofd of vertreden 2). Hier althans is alle moeite en kosten van den zaaijer verloren.

En het tweede gedeelte nu, in den ondiepen, rotsachtigen bodem gevallen? Daarmede is het geheel anders gegaan. Die grond was los en open, juist omdat hij als het ware er dun over gestrooid was. Daarbij was de onderliggende rots nog doorgloeid van de zomerhitte. Toen dus de vroege regen viel, ontkiemde het zaad snel en wies welig op, beter zelfs dan elders op den akker: — want de levenskracht, die zich niet verder in den wortel kan ontwikkelen, doet des te hooger den stengel opwassen. — „Het kwam er dus spoedig *uit*, en schoot welig *in de hoogte*." (Mt., M.) Maar toen nu de plant het voedsel van die ondiepe aarde had uitgeput; toen daarbij de regen ophield, en de schrale bouwvoor de plant even min kracht als steun meer gaf, toen kon het niet aan zoo schoone belofte beantwoorden. Het schoot niet eens in de aren; en als er dag aan dag de zon op brandde en weder de rots gloeide, verdorde de plant geheel en zonk in een, eer zij hare vrucht had voldragen: want *zij had geen vocht* (eigenlijk: *geene sappen*) meer. (L.) En zoo, zoo *verbrandde* de stengel en *droogde* de wortel *uit*...... 3) Ook hier heeft de zaaijer moeite en kosten verloren!

---

1) „De boeren in *Perzië* gaan nog, onder luid geschreeuw en met de zweep slaande, te morgen en avond over de akkers rond: anders zouden de vogels alles weg rooven." (THEVENOT bij ROSENM., *Das Morgenland*, V: 58.) — JEZUS koos hier en later met opzet beelden, waarbij het zaad (niet verwaait of weg schuilt b. v., maar) geheel verloren gaat. (STIER.)

2) Deze bijzonderheid voegt er alleen LUKAS bij. Of zij volstrekt tot de gelijkenis behoort, zou ik naauwelijks durven verzekeren; in de verklaring ten minste, wordt zij ook bij hem voorbij gegaan. Het is anders natuurlijk, dat de weg ook wel door menschen bezocht werd, juist niet eer de vogels kwamen, maar vóór zij alles hadden weg geroofd.

3) Bijzonder schilderachtig zijn hier de woorden in 't oorspronkelijke: het *ἐξανέτειλε* van MATTH. en MARK., tegenover het *ἀνατέλλειν* der zon; het *διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἰκμάδα* van LUKAS; en weder bij de twee eerste evangelisten het *ἐκαυματίσθη* eerst, daarna *ἐξηράνθη*. Het min gewone woord van LUKAS vindt men, in de Grieksche vertaling van het O. T., ook van den altijd groenenden boom aan den oever, bij *Jer.* XVII: 8 (verg. *Ps.* I: 3). — Planten, door den zonnebrand gedood, noemt ARISTOTELES *ἡλιούμενα*, COLLUMELLA *torrefacta*.

Maar het derde deel dan, dat in het midden van de doornen-wortels viel? 1) Het vond daar een' vruchtbaren en diepen grond: — doornen en distelen kiezen zich de slechtste aarde niet, zoo min als de wesp op onrijpe vruchten aast; — het vond er goede en diepe aarde, en schoot wortel en wies op; maar te gelijker tijd herstelden zich ook de afgebrande of stuk gesneden doornstruiken. *Zij gingen op* en *groeiden mede* 2), staat er; zij schoten met kracht en onbelemmerd weder naar omhoog; en niet alleen, zoo als in eene volgende gelijkenis van zwakker *onkruid* gezegd wordt, dat zij *te zamen opwiessen*, maar door hare sterke en scherp gewapende takken hernamen zij de verloren plaats weder geheel en al. De taaije doornstruik won het van de tengere graanhalmen; de scherpe prikkels wondden die, en de wortels verdrongen den teederen vezel van het koren. De doornen breidden zich uit en drongen zich te zamen; de eene stam reikte de andere de hand, met de krachtige vruchtbaarheid van het Oosten; en al meer en meer werd het graan zijne plaats betwist en de halmen te zaam gedrongen; de aren van lucht en licht, de wortel van vocht en voedsel beroofd: — de doornen verstikten het koren geheel en al.... Ook hier was zaad en arbeid verloren!

Maar het vierde en grootste deel van het zaad was toch nog over. Daarop is nu al de hoop van den landman gevestigd. Zie! het ontkiemt voorspoedig met den regen, het slaat met den zonneschijn den wortel diep en schiet de halmen hoog; het overwint 't weinige onkruid, dat er nog tusschen groeit; *al opgaande en groeijende* voldraagt het zijne vrucht, 3) en geeft ter zijner tijd een' milden oogst. Toch merken wij ook hier nog een belangrijk verschil op: aan den eenen halm zijn maar *dertig* rijpe korrels gewassen, terwijl de andere er *zestig* biedt, en de derde zelfs onder het gewigt van *honderd* buigt: 4) — want eindeloos verschillend, — onze landlieden weten het 't best! — is de aard van verschillende plekjes grond, ook op den zelfden akker.

Men heeft hierbij gevraagd, of een honderdvoudige oogst toch niet wat overdreven is; en wij antwoorden, dat die niet alleen, naar vele getuigenissen der ouden, in *Palestina* en *Syrië* gansch niet zoo vreemd was als bij ons, waar twintigvoud de rijkste oogst geacht wordt; maar dat het reeds als eene bijzonderheid, — en dat moet het dan toch ook hier zijn, — van IZAK staat aangeteekend, dat hij honderdvoudig oogstte: *Want de* HEER *zegende hem.* (*Gen.* XXVI : 12.) Het is spreekwoordelijk de hoogste trap van vruchtbaarheid; en wanneer wij die, gelijk hier, niet op de opbrengst van geheel een' akker, maar

---

1) Zeker is de voorstelling van SCHEUCHZER, (*B. d. N.* XI : 241) onjuist, als werden hier *doornheggen* bedoeld, die langs de akkers stonden, om ze af te scheiden. Ook STUART (I : 372) is in de zelfde dwaling vervallen.

2) Mt. en M. hebben *ἀνέβησαν*, L. *συμφυεῖσαι*

3) MARKUS zegt eigenlijk, in den min naauwkeurigen volksstijl, dat DE VRUCHT opwast en grooter wordt. *Er nimmt καρπ. für die fruchttragende Saat*, schrijft DE WETTE.

4) *Honderd, dertig en zestig* (voud), zegt onze Statenbijbel. De invoeging was echter onnoodig: er staat eenvoudig „*Een* zaadje *gaf honderd*;" of, zoo als MARKUS heeft (die ook juister van onder af telt) „*Het droeg tot dertig, en tot zestig, en tot honderd.*" — LUKAS spreekt letterlijk van eene *honderdvoudige vrucht*, maar zonder het mindere te noemen.

van kleinere gedeelten of enkele halmen toepassen, dan zou hij ook in ons vaderland nog niet zoo zeldzaam wezen, als gewoonlijk de uitlegger (die zelden een landman is!) het zich voorstelt. 1)

Genoeg, al is ook de opbrengst verschillend en wordt de rijkste oogst slechts hier en daar gevonden, nergens is toch dit zaad verloren. Ja! ook de dertigvoudige vrucht beloont rijkelijk den arbeid, elders ondankbaar besteed.

Ik wil deze voorstelling van onze gelijkenis besluiten met de woorden van een der laatste reizigers door het beloofde land; van wien het hier alleen jammer is, dat hij niet meer dan oppervlakkige kennis van planten en plantengroei schijnt te bezitten.

„De bouwgrond is in *Judea* buitengewoon steenachtig en rotsig, en met lage doornstruiken (*Spina Christi*) bezet. 2) De Arabier kan met zijn ploeg de doornen niet uitroeijen, nog veel minder de steenen weg ruimen, en in weerwil daarvan, weet hij de aarddeelen behoorlijk om te woelen. In den heerschenden wetteloozen toestand des lands gaat ieder daar, waarover hij wil; zoo bestaan er ook midden over de akkers voetpaden; en dit is niet alleen ten gevolge van de tegenwoordige onregelmatige gesteldheid des lands, maar ligt in het karakter der Oosterlingen en was aldus reeds oudtijds het geval. Wordt er nu gezaaid, dan kan het natuurlijk niet anders geschieden, dan over alles heen: over doornen en steenen en over de plat getreden paden, zoo wel als over den vruchtbaren grond. Ziet men dit, dan komt ons dadelijk de gelijkenis van den zaaijer voor den geest.” 3)

In hoe verre deze voorstelling de onze opheldert, of daarbij vergeleken minder naauwkeurig schijnt, zal de lezer zonder veel moeite beoordeelen.

---

1) Volgens eene vertrouwde opgave, geeft de tarwe in ons land, bij een' goeden oogst, 14—18 voud (21 à 27 mud van $1\frac{1}{4}$ per bunder); de gerst kan tot *twintigvoud* geven (30 mud van $1\frac{1}{2}$). Uitvoerig wordt dit behandeld door SCHEUCHZER. (*B. d. N.*, I : 923—53, en vooral XI : 242—7.) PLINIUS en HERODOTUS spreken echter van honderdvoudige oogsten; de laatste zelfs van 200 en meer, in *Babylonië*. Men heeft om dit laatste te verklaren, aan minder edele graansoorten, als *maïs* en *durra*, gedacht. Er kan ook verwarring zijn tusschen de opbrengst van een bunder, en de evenredigheid met het zaaikoren. — Maar wat onze gelijkenis aangaat, zeker past het gevoelen van OEDMANN (bij ROSENM.), dat de honderdvoudige oogst de *durra* zou aanduiden, het zestigvoud de *tarwe*, en dertig *gerst*, daar op in 't geheel niet. — Het dertigvoud was zeker de gewone oogst van *Palestina* in JEZUS' tijd, terwijl het dubbel slechts in zeer vruchtbare jaren voorkwam, en 't honderdvoud — van een kleiner stukje land b. v. — bijna als een wonder werd geroemd. (Enkele korrels kunnen zelfs meer dan 1000 geven.) — Op dien ruimst mogelijken oogst doelt zeker ook de Heer, als hij den zijnen *honderdvoudige* vergoeding belooft, voor al wat zij om zijnent wil hebben opgeofferd en verlaten. (*Matth.* XIX : 29; *Mark.* X : 30.)

2) De naam *Rhamnus Spina Christi* komt botanisch, zoo ik mij niet bedrieg, sedert HASSELQUIST alleen toe aan den *Zizyphus Vulgaris*, ook wel *gemeenen Jodendoorn*, *Jujuben-* of *borstbessenstruik*. Ofschoon deze tot een' boom van twintig voeten hoogte opgroeit, komt zij echter meermalen als een lager struikgewas voor. Sommige lateren meenen, dat de doornen kroon van eene andere *Rhamnus*-soort, of van een ligter en buigzamer gewas zou gevlochten zijn. SCHULZ geeft van de doornstruiken, die hij *Spina Christi* noemt, geene nadere beschrijving.

3) E. W. SCHULZ, *Reize in het beloofde land;* uit het Hoogduitsch, *Wijk bij Duurstede*, W. F. STRAMROOD, 1854, blz. 148.

De Heer had het verhaal dezer gelijkenis besloten met de veel beteekenende woorden: *„Wie ooren heeft om te hooren*, — wie *goed* hooren kan, niet alleen klank en woorden, maar ook zin en beteekenis verstaan, — *die hoore!*" En toen nu JEZUS *alleen was*, zegt MARKUS, vroegen hem zij, *die om hem waren, met de twaalven*, den zin van deze gelijkenis. LUKAS zegt alleen, dat *zijne leerlingen* het vroegen; MATTHEÜS, dat zij *tot* JEZUS *kwamen met de vraag, waarom hij in gelijkenissen tot het volk sprak?* — De Heer vroeg, op een' zacht berispenden toon: „Begrijpt gij ook deze gelijkenis niet? En hoe zult gij dan alle de gelijkenissen verstaan?" (M.) Maar hij beantwoordde toch beide vragen: de eerste, „waarom hij tot 't volk in gelijkenissen had gesproken;" de andere, „wat die van *den zaaijer* beteekende." *Waar* echter de Heer deze verklaring aan de zijnen gaf, daarover zijn het de uitleggers niet eens. Velen hebben gemeend, dat JEZUS eerst later, in zijne woning, zijn volksonderwijs in den kring zijner bijzondere discipelen nader heeft toegelicht. 't Is mij evenwel onbegrijpelijk, waarom dan MATTHEÜS deze verklaring hier zou hebben ingevoegd, terwijl hij die van eene volgende gelijkenis (vs. 36) uitdrukkelijk plaatst na het uit een gaan der schare. Ik zie ook geen 't minste bezwaar in het gevoelen, dat die uitleg tusschen het openbaar onderwijs van JEZUS in gegeven werd, naar de scherpzinnige opmerking van VAN WILLES, dat JEZUS geene „redevoering in gelijkenissen" hield, daar hiervoor deze leerwijze minder geschikt was; maar veel eer van tijd tot tijd uit het scheepje, dat hij beklommen had, de schare, die aan den oever stond, toesprak. Daarbij liet hij hun liefst, vooral na een zoo belangrijk voorstel, eenigen tijd tot nadenken 1) en onderling gesprek; zoo als die afgebroken spreukstijl geheel in de leerwijze der Oosterlingen ligt. En dit gaf dan JEZUS' discipelen van zelf de gelegenheid, om zijn openlijk onderwijs door eene vraag af te wisselen. Zij waren zeker met hem in het scheepje gegaan; terwijl anderen van hunne vrienden en verwanten denkelijk in een of meer nabijliggende vaartuigen zich bevonden. Er zijn meer voorbeelden in het evangelie, dat men op die wijze JEZUS hoorde, en met elkander sprak 2). Op die wijze is het berigt van MARKUS juist, dat de Heer op dit oogenblik met de zijnen *alleen* was; en kon hij, gelijk wij reeds in de Inleiding zagen, te regt spreken van hen, die *buiten* waren; òf letterlijk „buiten de scheepjes", òf liever „buiten den vertrouwden kring van zijne verklaarde aanhangers." 3)

Gelijk de Heer zijn volksonderwijs met de woorden besloten had: *„Wie ooren heeft om te hooren, die* HOORE!" zoo begint hij bij MATTHEÜS het bijzonder onderrigt aan de zijnen met: *„Gij dan,* HOORT *de gelijkenis van den zaaijer."* Het is niet noodig, dat men hier invoege: „Hoort *de verklaring* der gelijkenis!" of: „Hoort *en verstaat* haar!" — Men kan in iedere taal de woorden nemen in krachtiger en meer bepaalden, of in ruimeren en minder

---

1) Ook STIER merkt op, dat er tusschen de zeven gelijkenissen *Zwischenzeiten angedeutet sind für das Nachsinnen.*

2) *Luk.* V : 2 verv.; *Mark.* IV : 36 verv.

3) Vergelijk VAN WILLES, in de meermalen aangehaalde *Bijdragen* (1826), bl. 13 verv. Reeds HIERONYMUS schreef, ofschoon twijfelachtig: — *nisi forte intelligi datur, quod dudum cum ipso navem conscenderint, et ibi stantes super interpretatione parabolae sciscitati sunt;* — het geen te waarschijnlijker wordt, daar alleen van DE SCHARE wordt gezegd, dat zij *aan den oever stond.*

sterken zin. Zoo ligt bij MATTHEÜS hier, even als straks, de nadruk op het HOOREN; bij LUKAS (*Dit nu is de gelijkenis*) op het woord GELIJKENIS. *Zij*, de discipelen, zouden nu in waarheid dat verhaal *hooren*, en het hooren als eene *gelijkenis*.

Daar nu slechts bij twee zijner gelijkenissen door den Heiland eene zoo naauwkeurige verklaring gegeven is, willen wij die in haar geheel hier opnemen.

MATTH. XIII : 19-23.	MARK. IV : 14-20.	LUK. VIII : 11b-15.
	De zaaijer is, die *het woord zaait.*	*Het zaad is het woord Gods.*
Als iemand het woord des koningrijks hoort, en niet verstaat, zoo komt de booze, en rukt weg 't gene in zijn hart gezaaid was: Deze is de gene, die bij den weg bezaaid is.	*En dezen zijn, die bij den weg* bezaaid worden: *waarin het woord gezaaid wordt; en als zij het gehoord hebben, zoo komt de Satan terstond, en neemt het woord weg, 't welk in hunne harten gezaaid was.*	*En die bij den weg* bezaaid worden, *zijn dezen, die hooren; daarna komt de duivel, en neemt het woord uit hun harte weg, opdat zij niet zouden gelooven, en zalig worden.*
Maar die in steenachtige plaatsen *bezaaid is, deze is de gene, die het woord hoort, en dat terstond met vreugde ontvangt;*	*En dezen zijn desgelijks,* 1) *die op de steenachtige* plaatsen *bezaaid worden, welke, als zij het woord gehoord hebben, terstond het zelve met vreugde ontvangen;*	*En die op de steenrots* bezaaid worden *zijn dezen, die, wanneer zij 't gehoord hebben, het woord met vreugde ontvangen;*
Doch hij heeft geenen wortel in zich zelven, maar is voor eenen tijd; en als verdrukking of vervolging komt, om des woords wille, zoo wordt hij terstond geërgerd.	*En hebben geenen wortel in zich zelven, maar zijn voor eenen tijd. Daarna, als verdrukking of vervolging komt om des woords wille, zoo worden zij terstond geërgerd.*	*En dezen hebben geenen wortel, die maar voor eenen tijd gelooven, en in den tijd der verzoeking wijken zij af.*
En die in de doornen bezaaid is, deze is de gene, die het woord hoort;	*En dezen zijn, die in de doornen bezaaid worden:* namelijk *de genen, die het woord hooren;*	*En dat in de doornen valt, dezen zijn, die gehoord hebben,*
En de zorgvuldigheid dezer wereld, en de verleiding des rijkdoms verstikt	*En de zorgvuldigheden dezer wereld en de verleiding des rijkdoms, en de be-*	*En henen gaande verstikt worden door de zorgvuldigheden, en rijkdom, en wellus-*

1) *Desgelijks* of even eens *zijn dezen het, die enz.* De constructie van geheel deze verklaring is in den vrijen volksstijl, die elken volzin niet zoo geregeld afrondt, maar ook des te meer levendigheid en natuurlijke uitdrukking bezit.

het woord, en het wordt onvruchtbaar.	*geerlijkheden omtrent de andere dingen, inkomende, verstikken het woord, en het wordt onvruchtbaar.*	*ten des levens, en voldragen geen* vrucht.
Die nu in de goede aarde bezaaid is, deze is de gene die het woord hoort en verstaat, die ook 1) *vrucht draagt, en voort brengt: de een honderd-, de ander zestig-, en de ander dertig-*voud.	*En dezen zijn, die in de goede aarde bezaaid zijn: welke het woord hooren en aannemen, en dragen vruchten; het een dertig-, en het ander zestig-, en het ander honderd-*voud.	*En dat in de goede aarde* valt, *zijn dezen, die het woord gehoord hebbende,* het zelve *in een eerlijk en goed hart bewaren, en in volstandigheid* 2) *vruchten voort brengen.*

Het zaad is dan, naar MARKUS, *het woord;* 3) — volgens LUKAS *het woord van God;* en straks bij MATTHEÜS, *het woord des koningrijks.* Over het geheel genomen, maakt men zich dikwijls eene zeer onbestemde, zoo maar niet geheel onjuiste voorstelling van Gods *woord,* en verwart dit niet zelden met de *schrift* of heilige schrift, die er, door de bijbelschrijvers zelve, bepaaldelijk van onderscheiden wordt. Het woord van God is, reeds bij MOZES en de profeten, dat gene, wat uit Gods naam regtstreeks en mondeling aan het volk wordt voorgesteld. Het is dus voor ons in de schrift vervat, omdat die het gedenkboek is der goddelijke openbaring. Ofschoon nu onze gelijkenis op alle woord van God in 't algemeen gemakkelijk zou kunnen worden toegepast, zoo wordt hier bepaaldelijk het *evangelie* bedoeld, het woord van genade en waarheid, door den Zaligmaker zelven en uit zijnen naam der wereld verkondigd, en waardoor het *koningrijk der hemelen* werd gesticht; een woord, dat daarin ook met het *goede* zaad (vs. 24) over een komt, dat het een blijde vrucht van deugd, van vrede en zaligheid onder en in de menschen verwekken moest; terwijl het woord der *wet* in de eerste plaats gehoorzaamheid eischte, en het woord der *profetie* niet zelden dood en verwoesting aanbragt.

Wij zullen dan ook wel niet behoeven te vragen, wie met *den zaaijer* wordt bedoeld. Bij de gelijkenis van het onkruid, is het *de Zoon des menschen;* wie zou 't hier anders zijn?

---

1) ὃς δὴ, *die eerst* of *die eindelijk.* — „Quod denique, *ut intelligas, ceteros omnes infrugiferos, hunc demum reddere fructum.*" ERASMUS.

2) De ὑπομονή, door de onzen bijna altijd, en onjuist, *lijdzaamheid* vertaald, is het kenmerk der ware geloovigen (*Mark.* XIII : 13; *Luk.* XXI : 19.), en staat tegenover het *afwijken* of afvallen, vs. 13.

3) *Etiam latine* sermo *a* serendo *dici creditur*, zegt GROTIUS; en als eene proeve, hoe dit denkbeeld den Ouden niet vreemd was, voert hij onder anderen de volgende gezegden aan:

„Men moet eerst door goede zeden de ziel van den hoorder bewerken, opdat hij liefhebbe, wat goed, en hate, wat kwaad is; even als men den grond bereidt, om het zaad te voeden." (ARISTOTELES).

„De wijsbegeerte bereidt de zielen voor, om het goede zaad te ontvangen, en strooit dan daarin, wat, opgewassen zijnde, de rijkste vruchten draagt." (CICERO.)

Maar nader aan het evangelisch denkbeeld komt de Grieksch-Joodsche wijsgeer PHILO, onder anderen waar hij zegt: „De groote Werkmeester heeft het zaad in eenen vruchtbaren grond (ἐν ἀρετώσῃ χώρᾳ), 's menschen redelijke ziel (λογικῇ ψυχῇ) gezaaid."

En echter is er misschien eene reden, waarom die naam hier verzwegen is. In de andere gelijkenis wordt meer bepaald de eerste vestiging, hier de doorgaande werking der christelijke kerk op aarde bedoeld; zoodat de zaaijer, *uitgaande om te zaaijen*, wel het beeld is van CHRISTUS, maar hij zelf weder het beeld van allen, die het goede woord verkondigen in zijnen naam.

De zaaijer *ging uit*. Het zelfde woord wordt hier gebruikt als in het eerste vers, waar JEZUS *uitgaat* naar het zeestrand, om er het woord des koningrijks te spreken. De zaaijer ging uit, en had nu gansch zijnen *akker* vóór zich; en die akker, zegt eene volgende gelijkenis, is *de wereld*, de geheele menschenwereld: want over allen breidt zich de arbeid der liefde van den Eeuwig Gezegende uit. En dit woord wordt gerigt, zoo als bij herhaling de gelijkenis zegt, tot *het hart:* want hoewel JEZUS wil, dat zijne hoorders *onderzoeken* en *kennen*, en een apostel verklaart: *„Ik spreek woorden van gezond verstand;"* — de *waarheid*, die vrijmoedig aan 's menschen *oordeel* onderworpen wordt, rigt zich toch vooral tot zijn *gemoed* en *geweten. Met het hart*, zegt PAULUS te regt, *gelooft men tot regtvaardigheid.* (*Rom.* X : 10.)

Maar ach! reeds terstond was het zigtbaar en nog meer zou de tijd het leeren, dat die prediking van den Heiland niet bij allen ingang vond in het hart; dat zij hier weinige of geene, daar vele en rijpe vruchten in het leven voort bragt. Van waar dit, daar toch het zaad, — Gods woord, — voor allen het zelfde was, en ook de oorspronkelijke adel van 's menschen hart, — den akker voor dat zaad, — door 't evangelie wordt erkend? daar, met één woord, ieder mensch vatbaar is, om het *woord Gods* te hooren en ter harte te nemen, omdat ieder mensch is — *Gods geslachte?* Zie daar het raadsel, dat JEZUS in de gelijkenis van den zaaijer oplost; en de reden tevens, waarom die gelijkenis ons overal goed zaad en altijd 't zelfde, waarom zij overal eene oorspronkelijk goede bouwaarde ons voorstelt. Het verschillend lot van dat zaad, naar den verschillenden aard van den grond, het wordt in JEZUS' mond eene profetie, vervuld in iedere eeuw, onder elke hemelstreek, in iederen kring, honderd en duizend malen. En gelukkig, dat JEZUS zelf zulk eenen uitslag verwachtte, *wetende, wat in den mensch was.* Het heeft hem wel geene droefheid en tranen, maar toch in den eigenlijken zin des woords teleurstelling bespaard, en ook onder schijnbaar nutteloozen arbeid nimmer den moed doen verliezen.

Maar wij gaan verder, en stellen ons nog eens het tooneel van dit verheven volksonderwijs voor oogen. De Heer overzag dan, eer hij hun *vele dingen leerde door gelijkenissen*, zijne toehoorders; — *hoorders* en geene vijanden of verspieders. — Dit moeten wij er terstond bij denken: want er is in de gelijkenis geene plaats voor schijnheilige Farizeën of trotsche Schriftgeleerden, die den Heer alleen aanhoorden, om venijn uit zijne woorden te zuigen en hem bij volk of overheid in verdenking te brengen. Hun beeld zou geweest zijn: een akker, voor den zaaijer niet toebereid, maar nog geheel met doornen en distelen bezet, die niet alleen den grond voor het zaad sloten, maar ook de weldadige hand kwetsten, waardoor het werd uitgestrooid, en den voet, die over zijn' eigenen akker henen ging. Maar zulke vijanden had JEZUS nu en aan het Galiléesche zeestrand wel het minst te wachten. Het was eene gemengde schare, maar die dan toch allen kwamen „om te

hooren". 1) Doch met het beeld der natuur, waarin de Heer den geestelijken wasdom zich dacht, voor de oogen, en met den profetischen blik, die hem eigen was, miste hij bij den een de rijpe *vrucht* van het woord, ook na eenen schoonen bloeitijd; bij den ander dorde zelfs de *bloesem*, onder het opwassen; bij een' derde vond hij niet eens de *plante, die zijn Hemelsche Vader geplant had.* (*Matth.* XV : 13.) En zie daar nu de drieërlei hoorders, waarbij JEZUS weinig of geene vrucht van zijnen arbeid verwachtte. Het *hooren*, het *verstaan*, het *aannemen*, het *vrucht toonen* en die *voldragen:* dat zijn de verschillende trappen, waar langs zijn onderwijs voort gaat in het hart en 't leven zijner hoorders; en die hij, onder het beeld van wortel en plant, bloesem of are, karige of rijke vrucht, ons voorstelt.

Zoo iemand het woord des koningrijks hoort, en hij verstaat het niet eens (Mt.); — ieder begrijpt, dat wij dit *verstaan* moeten nemen in de volle kracht des woords, gelijk vooral aan 't regte *verstand* eener gelijkenis of raadselspreuk zoo veel gelegen was; 2) — bij hem, zegt de Heer, *rooft de Booze terstond het zaad* des woords *weg.* Het draagt niet alleen geene vrucht voor zijn hart en zijn leven, maar het wordt in dat hart niet eens opgenomen: — het gaat verloren, als of het nooit gehoord ware, omdat het niet in zijne diepe beteekenis en hooge belangrijkheid doorgrond, met belangstelling onthouden en overpeinsd werd.... *Deze is 't die bij den weg bezaaid was!* 3)

1) *Tenendum est, nullam de contemptoribus fieri mentionem, qui palam Dei verbum repellunt, sed eos tantum notari, in quibus aliqua videtur esse docilitas.* (KALVYN.) Door dit voorbij te zien, brengt b. v. BUISSON Farizeën en Sadduceën tot de tweede soort van hoorders, als die slechts een' *oppervlakkigen* schijn van godsvrucht hadden.

2) Over den meerderen of minderen nadruk van het μὴ συνιέντος (Mt.) is veel geschreven. De vertaling "ter harte nemen" "op zich zelve toepassen" zegt te veel; — beter zou nog zijn "opmerken;" (naar de Gr. Vert. van Ps. XLI) — maar "verstaan" "den regten zin doorgronden" (*penetrare*, CAJETANUS) is genoeg. Ook de nieuwste uitleggers hebben hierbij dikwijls veel stichtelijks gezegd, maar vergeten, dat het op dien oogenblik niet in den kring van JEZUS' denkbeelden lag, omdat het niet gelegen was binnen den kring van zijne hoorders. Het *niet verstaan* wordt ook vs. 13, 14 en 15 duidelijk van *niet begrijpen* gebruikt, en tegenover het *kennen* (γνῶναι) gesteld. Die kennis van de *verborgenheden des koningrijks*, gelijk zij nu geopenbaard werden, was in dien tijd zoo gemakkelijk niet; vorderde *ooren om te hooren*, en bovenal een verlangend uitzien naar dat koningrijk. In zoo verre was dus het *verstaan* de maatstaf der zedelijke waarde van JEZUS' hoorders, en wordt alleen aan de laatste soort toegeschreven. Zeer schoon zegt MALDONATUS: *Non recondit alte in animo, non fovet, non meditatur et quasi terra cordis sui tegit. Nam* non intelligere *non semper culpa est; hic autem culpa notatur.*

3) σπαρεὶς is in den gewonen zin des woords *gezaaid.* De nieuwere Mystiek vindt er wondere geheimenissen in, dat de mensch ook "de gezaaide" wordt genoemd, en zoo doende zaad en akker als vereenzelvigd, (ook waar het slechts een oogenblik er op lag?) of reeds vooruit een greep gedaan in de gelijkenis van *het onkruid.* — Zie ALFORD en TRENCH, LANGE en vooral STIER; ja zelfs DE WETTE! — MEIJER vertaalt ook *gezaaid*, als *eine bei der beweglichen Vorstellung der Orientalen häufige Abweichung vom Bilde.* — Ik moet, ook na herhaald onderzoek, met MALDONATUS zeggen, dat mij de zaak dood eenvoudig voorkomt. Waar men geen werkwoord *bezaaijen* tot zijne dienst had, moest het eenvoudige *zaaijen* daarvoor wel eens gebruikt worden. Te regt vergelijkt men het *sata* en *consitus* der Latijnen; en kon er uit het Hebreeuwsch DEN AKKER *des luijaards* bijvoegen, *gansch* OPGESCHOTEN van distelen. (*Spr.* XXIV : 31.) Eindelijk is het gezag van eenen Griek: *Σπείρεται καὶ ὁ σπόρος, καὶ ἡ γῆ* (EUTH. ZIG.) hier van groot, zoo niet beslissend gezag; maar vooral eene plaats, die men geheel schijnt voorbij gezien te hebben, en waar זרע (*zaaijen*) in den zelfden zin wordt gebruikt. Ik bedoel *Jer.* XXXI : 27: *Ik zal het huis van Israël en het huis van Juda* BEZAAIJEN *met zaad van menschen en zaad van beesten.*

Wilt gij het tegenbeeld van dit deel der gelijkenis zien? Laat dan nog eens over dat zeestrand uw oog weiden. Wat deed daar die schare tot duizendtallen aanwassen, telkens door nieuwe duizenden verdrongen? — Het vreemde, de nieuwsgierigheid! Zij wilden ook dien wonderman van *Nazaret* wel eens zien, dien beroemden leeraar hooren. En.... het einde van JEZUS' rede, ach! 't is bij velen ook het einde hunner belangstelling De klank sterft weg, en met de klank de gedachte. Hebben zij al woorden verstaan, 't zijn hun *woorden* gebleven; begrijpen zij al eens den oppervlakkigen zin, diepte en zamenhang daarvan peilen zij niet. Het eenige, wat zij met verbazing hooren, is, dat hij *spreekt als magthebbende, en niet als de schriftgeleerden;* of wat zij met verwondering vragen: *„Van waar heeft deze al die wijsheid? Is hij niet de zoon des timmermans?* (*Matth.* VII : 28, 29; XIII : 54, 55.) Maar eene levenszaak is het hun niet; het hart deelt er niet in; ook hebben zij weder andere dingen te doen; 't is tijd, dat zij huiswaarts keeren! Of wel, nadat zij eenen tijd lang den Heer zijn nagereisd, is er iets in zijne woorden, dat hen ergert, en zij wenden zich om en verlaten hem. En honderden en duizenden, terwijl zij daar heen gaan, hebben slechts zoo veel onthouden en zoo veel gewonnen, dat zij, in den kring der hunnen terug gekeerd, en later nog bij vrienden en kinderen, er zich op beroemen kunnen: „Wij hebben ook dien JEZUS van *Nazaret* gehoord!" — Het is den Heer bij hen gegaan, gelijk den profeet EZECHIËL zijn Hemelsche Zender aankondigde: *„Menschenkind! gij zijt het huis Israëls als een, die* op de harp of cither *speelt, die hun een lied der liefde zingt; zij komen toe en hooren uwe woorden, maar zij* overdenken en *doen ze niet!"* (*Ezech.* XXXIII : 32.) — Dit is het zaad, langs den weg gezaaid en in den harden grond niet doorgedrongen, door de vogels weg geroofd en door de menschen vertreden.

Anderen zijn er, zoo vervolgt de Heer, *die het woord hooren* en ook verstaan, die zelfs *het terstond met vreugde* 1) *aannemen;* maar het zijn *geloovigen voor eenen tijd.* 2) Want het zaad des woords vond geene diepte in hun gemoed: *zij hebben geenen wortel in zich zelve.* Als zij worden op de proef gesteld, *als er verdrukking of vervolging* 3) *komt, om des woords*

---

1) Het „*terstond* en *met vreugde* aannemen," is hier een blijk van ligtzinnigheid, zoo wel als van opregtheid. (*Statim laetari malum signum est, quia non potest non verbum Dei, si recte percipiatur, in homine operari displicentiam sui, cor contritum, spiritum fractum, — luctum denique.* COCCEJUS.) Van geheel anderen aard is de werkzame *blijdschap* van den schatgraver (vs. 44); het *gaarne* en *met toegenegenheid* aannemen van het woord door de hoorders der apostelen (*Hand.* II : 41; XVII : 11); en inzonderheid de stemming der geloovigen te *Thessalonika*, die *het woord hadden aangenomen* IN VELE VERDRUKKING, *met blijdschap des Heiligen Geestes.* (1 *Thess.* I : 6.)

2) πρόσκαιροί εἰσιν (Mt., M.), dat door LUKAS verklaard wordt πρὸς καιρὸν πιστεύουσιν, waarop dan volgt de καιρὸς πειρασμοῦ. De opvatting van LANGE: *Von der Zeit abhängig, dem Zeitgeiste dienend*, komt hier dus geheel niet te pas. (STIER.) Het *tijdelijke* staat hier en *Hebr.* XI : 25 tegenover het *duurzame*, het *blijvende* (en dus de ὑπομονή); 2 *Kor.* IV : 18 tegenover het *eeuwige.* Op de vraag, of zulk een tijdelijk geloovige het ware geloof al of niet bezit, — zouden wij, in de taal der gelijkenis, antwoorden: „Wel de plant, maar weinig wortel en gene of geen rijpe vrucht."

3) „Allerlei lijden, en zelfs openlijke vervolging." (*Durch* ODER *wird das Specielle an das Generelle angefügt.* MEIJER.) 2 *Tim.* III : 11 is de orde omgekeerd, en drukt πάθημα ongeveer het zelfde uit, als hier θλῖψις.

wil, — *smart en lijden* om dat zelfde WOORD, dat eerst zoo veel *vreugd* bij hen verwekte, — *zoo worden zij terstond geërgerd* of afgeschrikt. 1)

Wilt gij ook hier de proef op het zinnebeeld zien? — Men zou het Joodsche volk, men zou de Galileërs vooral miskennen, wanneer men meende, dat over het geheel genomen het woord des koningrijks, zoo als JEZUS het verkondigde, hun geen belang inboezemde. Niet ongevoelig hoorde hem *Galilea;* niet onbewogen zelfs ontving hem *Jeruzalem.* Aanschouwt slechts die menigte, die niet enkel daar te zamen vloeit aan het strand op een' schoonen lentedag, maar die ook voedsel en nachtverblijf vergeet, om hem te volgen in de woestijn; die ontroerd door zijn woord en zijne wonderen uitroept: *„Een groot profeet is onder onder ons opgestaan. God heeft zijn volk bezocht!"* (*Luk.* VII : 16) — die met moeite wordt in bedwang gehouden, als zij hem de Messias-kroon wil opzetten....... En ook waar Isrels leidslieden zich reeds openlijk tegen JEZUS verklaard hebben, ziet daar onafzienbare rijen JEZUS vergezellen en volgen, bij zijne laatste feestreis en intogt in *Jeruzalem*, juichende: *„Hosanna, de Zoon Davids! Gezegend hij, die daar komt in den naam des Heeren!"* — Zoo is dan toch het woord des koningrijks voor duizenden als een vruchtbaar zaad, het beginsel van een nieuw leven geweest? — Te zwak geloof, te korte aandoening! Maar al te velen *hadden geen' wortel in zich zelven*, en *waren voor eenen tijd.* In *Galilea* spreekt de Heer een enkel woord, dat hen ergert; en zoo zeer wordt hij door al zijne discipelen verlaten, dat hij vragen moet aan de twaalf getrouwen: *„Wilt gij lieden ook niet heen gaan?"* En te *Jeruzalem* — het besluit van den raad, om de vrienden van JEZUS uit de synagoge te verbannen, doet reeds veler juichtoon verstommen. En ten laatste, als in *Gethsemané* de felle vervolging begint en voort gaat over *Golgotha*, als de eerekroon den Galileër is afgerukt en daarvoor de doornen kroon hem op het hoofd gezet, waar zijn de duizenden, die hem plegen te volgen? — Uit een gestoven! — Waar de hosanna's, die hem nog vóór weinige dagen begroetten? — Verstomd! — Het harte dezer hoorders was aan de ondiepe aarde op eene rots gelijk: de zon is opgegaan, en het zaad des woords is welig opgeschoten; maar nogmaals ging de zon op, met brandende hitte, en — 't is even spoedig verdord!..... *Dezen zijn 't, die op het steenachtige waren bezaaid!* 2)

Nog andere menschen zijn er, zegt de Heer, die ook *het woord hooren en het aannemen.*

---

1) *Er wird irre gemacht*, zegt MEIJER; *Er strauchelt*, DE WETTE. „Een hinderpaal op den weg" is altijd het gronddenkbeeld van 't woord, in onze taal zoo moeijelijk over te brengen; het *afvallig worden* (L.) is niet het zelfde, maar een gevolg er van.

2) „Even eens," zegt QUINTILIANUS, over de grondige voorbereiding van den redenaar sprekende: „is eene dieper uitgegravene aarde vruchtbaarder, om de zaden voort te brengen en te voeden." En van te vlugtige studie getuigt hij: „Dit soort van vroeg rijpe verstanden (*ingenia*) komt niet ligt ooit tot eenige vrucht.... Zij brengen niet veel voor den dag, maar spoedig. De ware kracht ontbreekt, en het steunt niet op diepe wortelen. Even als het zaad, boven op den grond gestrooid, spoediger uitloopt, maar als een teedere grasspriet, slechts looze halmen geeft, die dorren vóór den oogst." (GROTIUS en TRENCH.) ARRIANUS eindelijk schrijft van de wijsbegeerte, dat zij gelijk is aan het zaad „hetwelk eenen tijd lang moet verborgen liggen, en langzaam opgroeijen, om zijne vrucht te voldragen (ἵνα τελεσφορηθῇ, als bij LUKAS vs. 14)." — PRICAEUS.

Er wordt niet bij gezegd, dat zij dit *met vreugde* doen. De kinderlijke ligtzinnigheid der veranderlijke menigte ontbreekt hun; van den beginne af maakt ook het woord op hen een' diepen indruk, maar die tevens van smart niet vrij is. Intusschen, het is dan toch diep genoeg in hun *hart* doorgedrongen, om daar te leven en zijne kracht te doen gevoelen; maar — bij het opwassen, wast ook de tegenstand. Deze komt voort uit eene diep ingewortelde gehechtheid aan de wereld: de wereld in hare smart en in hare vreugde, hare armoede en haren overvloed; want aan de eene zijde zijn het de *zorgvuldigheden*, de zorgvolle bemoeijingen dezer wereld, aan de andere is het de *verleiding des rijkdoms* 1) en de *wellusten des levens*, die hier reeds vroeger eene ruime plaats hadden ingenomen. En naar mate nu het woord des koningrijks, dat in de eerste plaats zelfverloochening en hemelsgezindheid vraagt, leeft en werkt in het hart, wordt ook de wereldliefde en zelfzucht daar tegen in sterker en krachtiger. Deze verkrijgen eindelijk weder de overhand, en verbannen alle beter beginsel of maken het *gaande weg* krachteloos; 2) — een' korenhalm gelijk, onder het opgroeijen verstikt.... En de eenige vrucht van het woord, dat bij de vorigen niets achterliet, is de wroeging van het geweten, — de scherpste van alle *doornen!*

Ook hiervan levert de evangelie-geschiedenis treurige voorbeelden op; voorbeelden van menschen, bij wie het woord des koningrijks reeds diep was ingegaan, toen het nog, in den ongelijken strijd met andere belangen en andere begeerten, verloren ging. Wel was *het juk zacht*, dat JEZUS oplegde, en *zijn last ligt;* maar die keuze moest toch altijd hoofdzaak van het leven worden. En nu, de een had huis of akker of gezin, dat hem terug hield; de ander moest het eerst aan zijne ouders vragen, of zijne dooden begraven; en JEZUS sprak, terwijl hij hen zag heen gaan: *„Wie zelfs vader of moeder lief heeft boven mij, is mijns niet waardig!"* — Maar bij deze allen schoot het zaad niet eens wortel genoeg, om tusschen en met de doornen op te wassen. Treffender voorbeelden levert het evangelie op. De rijke jongeling, dien de Heer zelf had lief gekregen hem aanziende, streed eenige oogenblikken den bangen strijd tusschen de wereld en het hemelsch koningrijk, tot *hij bedroefd heen ging: want hij had vele goederen.* (*Matth.* XIX : 22.) Te *Jeruzalem* geloofden er zelfs *uit de oversten velen in hem*, schrijft JOHANNES, *maar om der Farizeën wil beleden zij het niet: want zij hadden de eer der menschen lief, meer dan de eere Gods.* (*Joh.* XII : 42, 43.) — Ja! eindelijk won de wereld ook het hart van een der twaalven;

---

1) De Rijkdom wordt hier, gelijk *Hebr.* III : 13 de Zonde, persoonlijk voorgesteld, als die den mensch *van den regten weg* af (ἀπάτη) leidt; even als de *zorgen der eeuw* de ziel *verdeelen* (μέριμναι); terwijl de περὶ τὰ λοιπὰ ἐπιθυμίαι (M.) zich nog *naar allerlei andere dingen* dan rijkdom, uitstrekken (*circa reliqua versantur;* WINER, *Synt.* III. 30. 5.) Verg. 1 *Joh.* II : 16. — *Fortuna caeca caecos facit.* (MENANDER et CICERO.)

2) MARKUS zegt, dat de begeerlijkheden εἰσπορευόμεναι συμπνίγουσι τὸν λόγον; LUKAS, dat de hoorders zelve daardoor πορευόμενοι συμπνίγονται. Dit πορεύεσθαι is, vooral bij LUKAS, door menigte van uitleggingen, verduisterd. DE WETTE noemt het: *„Ein malerischer Zusatz zum Verbum;* en meent, dat MARKUS de plaats van LUKAS *berücksichtigt* heeft. Zeker is het, dat een *langzame voortgang* het gronddenkbeeld is; en dit juist hier te pas komt, als eene schilderachtige tegenstelling der *plotselinge* vernieling van het zaad, door den vogelenzwerm, zoo wel als door den fellen zonnebrand in het Oosten.

de sterke doornstruik der hebzucht wies daarin op; zij breidde welig wortels en takken uit; en de plant der hemelsgezindheid stierf ongemerkt weg.......... Gij kent zijnen naam en zijn lot. Ook bij hem, gelijk bij die anderen, was het goede zaad des woords in de wortels der doornen gevallen, en deze hebben het bij het opwassen verstikt!

Vatten wij nu deze drie beelden te zamen, dan treft ons de juistheid der opmerking, dat het de eerste groep van JEZUS' hoorders aan het regte *verstand*, de tweede aan diepte van *gevoel*, de derde aan kracht van *wil* ontbrak. (STIER.) Want het *hart* is wel bij allen de akker voor het goede zaad; maar dit woord drukt in den bijbel den geheelen *inwendigen mensch* uit, den mensch, als *gevoelend* en *handelend*, en daarbij door het *verstand* bestuurd; maar zóó, dat altijd het zedelijk wezen van den mensch op den voorgrond staat. 1)

En nu spreekt JEZUS eindelijk nog van die genen zijner hoorders, die het woord niet alleen hoorende verstaan, en het verstaande aannemen, maar ook daarbij volharden en de vrucht voldragen, die het einddoel van zijne verhevene menschenliefde was. En moest hij zoo vaak en zoo smartelijk ondervinden, dat hij voor menig een vergeefs gesproken had, met te meer welgevallen sloeg hij het oog rond in dien kring, die zich steeds naauwer om hem aansloot en waaraan nog slechts een enkele ontvallen zou. Zoo had hij dan toch niet te vergeefs gearbeid! In *Galilea* had hij *een' Israëliet* gevonden, *in wien geen bedrog was;* in eene heidensche moeder zelfs een geloof, *grooter dan in Israël;* in *Samarië* troffen hem *de velden, wit om te oogsten;* te *Jericho* toefde hij bij een' tollenaar, die vele regtvaardigen zou voorgaan; te *Bethanië* bij zijne edele gastvrienden, wien hij 't *ééne noodige,* voor zoo veel zorg en vriendschap, achterliet; in *Jeruzalem* zelf ontmoette hij eenen blindgeborene, die hem in al zijne grootheid leerde zien; en op al zijne togten was er een kleine kring van getrouwen met hem, en volgde hem een andere kring van hartelijke vriendinnen. Neen! zijne woorden zijn niet, als een ijdele klank, vervlogen op den adem des winds. Ook uit den hemel zou hij daarvan de vrucht nog aanschouwen. En kon niet iedere tollenaar een ZACCHEÜS of MATTHEÜS worden, niet iedere Farizeër een NIKODEMUS of PAULUS; was zelfs onder de apostelen maar een enkele PETRUS of JOHANNES, ook de kleinen, die in hem geloofden, waren lief en kostbaar in zijne oogen; zelfs hun karige oogst beloonde dertigvoud de moeite van den zaaijer. Dat was het goede zaad, gevallen in opene, diepe en zuivere aarde, dat daarin wortel sloeg, dat ook opwies, dat ook vrucht 2) zou dragen: *het een dertig, het andere zestig, het derde honderdvoud.*

Zoo heeft de Heer zelf de eerste der gelijkenissen verklaard, en de evangelie-geschiedenis voegt er eene ruime keuze van beelden aan toe, waarin elke soort van hoorders ons levend

1) Verg. *Luk.* II : 51; *Mark.* II : 6; XII : 30; VII : 21 enz. De *psychologie* des bijbels heeft nog wel eene nadere bewerking noodig. Verg. D. H. H. TYSSEN, *Diss.* PAULI *Anthropologiam exhibens*, pag. 131—135.

2) De *vrucht des woords* is hier in den grond de zelfde als de *vrucht des geestes* bij PAULUS, *Gal.* V : 22 en *Eph.* V : 9. MALDONATUS denkt, met meer oudere uitleggers, niet aan *goede werken*, maar aan het *eeuwige leven*, naar 2 *Kor.* IX : 6; *Gal.* VI : 7, 8; *Jak.* III : 18; waar echter overal de vrucht bedoeld wordt van het geen de mensch zelf zaait. TRENCH stelt nog eenigzins onzeker, of ook, als in de gelijkenis der *talenten*, op enger' of ruimer werkkring wordt gedoeld. Maar dáár is het verschil reeds vooraf door den Heer gemaakt; hier brengt het zelfde en even veel zaad verschillend op; en even als elders (*Matth.* VII : 16) de *boom*, zoo wordt hier de *akker* aan zijne vruchten gekend.

voor oogen staat. — Jammer bijna voor vele uitleggers, die hierdoor het veld van hunne gissingen zoo aanmerkelijk zien ingekort! In de hoofdzaak vinden zij zich door JEZUS' verklaring gebonden; zij doen echter nog, wat zij kunnen, om hier en daar iets van het hunne tusschen te voegen, en in de kleinere trekken der gelijkenis te zien, wat daarin niemand gezien heeft vóór hen. Zoo verlustigen zich bij voorbeeld de ouderen in de *vogelen des hemels,* als het zinnebeeld van de *booze geesten,* die, naar eene plaats van PAULUS, hunne woning hebben *in de lucht,* 1) tusschen aarde en hemel; terwijl menige trek van overeenkomst tusschen die demonen en de onschuldige en argelooze vogelen, — die wel moeten azen op onze tuinen en akkers, omdat zij zelve *niet zaaijen, noch maaijen, noch vergaderen in de schuren,* (*Matth.* VI : 26) — door de scherpzinnige scholastiek wordt opgespoord. Zoo heeft men ook in het breede uitgeweid over de *rots* (in het tweede beeld der gelijkenis), die elders geprezen wordt als een beeld van vastheid, en hier als het harde en onbekeerlijke menschenhart zou voorkomen; en de overeenkomst van *doornen* met zorgen en begeerlijkheden, hun steken en kwellen en wat al niet meer, heeft vele bladzijden van oude quartijnen en folianten gevuld.

Maar gewigtiger vraagstuk was in de oude schriftverklaring, het *dertig- zestig- en honderdvoud.* Reeds vroeg heeft men opgemerkt, dat de Heer *drieërlei* soort van hoorders telde, bij wie het woord vruchtbaar is, tegenover *drie* andere, bij wie het verloren gaat; gelijk het drietal aan de gewijde schrift en de leerwijze der Joden doorgaande eigen was. Deze opmerking is ten minste juister, dan die van andere uitleggers, dat slechts een vierde gedeelte van de hoorders op zijn meest, de vrucht des woords zou voort brengen en behouden worden. 2) Ten minste in het beeld van den akker, zal wel bij de goede en diepe aarde aan meer dan een vierde deel moeten worden gedacht; en de Heer wil zeker hier de vraag niet beantwoorden, die hij elders afkeurt: „*Zijn er ook weinigen, die zalig worden?*" (*Luk.* XIII : 23.) — Maar 't is nog iets anders, dat wij vooral bedoelen. Men heeft de hoogste *vruchtbaarheid* in de gelijkenis, — hoe zonderling dit den meesten mijner lezers zal in de ooren klinken! — gebruikt tot eene aanbeveling der *onvruchtbaarheid,* van den ongehuwden staat. Want deze honderdvoudige oogst was het maagdelijke leven, het coelibaat; de zestigvoudige, de onthouding en eerzaamheid der weduwen; en slechts een dertigvoudige oogst werd den gewonen leek, vooral brave huisvaders en vrome moeders, gegund. Naar eene andere verklaring zouden de martelaars de eerste plaats, ongehuwde religieusen eerst de tweede beslaan. Dat men in 't gemoderniseerd catholicisme deze voorstelling weder vindt, 3) zal misschien nog

---

1) *Want wij hebben den strijd niet tegen vleesch en bloed, maar tegen de overheden, tegen de magten, tegen de wereldbeheerschers der duisternis dezer eeuw, tegen de geestelijke boosheden in de lucht.* (*Efez.* VI : 12.)— Later zal er gelegenheid zijn, om opzettelijk op de Joodsche geestenleer, waaraan PAULUS deze spreekwijzen ontleent, terug te komen.

2) Reeds KALVYN, wiens heldere *exegese* slechts zelden door zijne strenge *dogmatiek* wordt verduisterd, merkt hier op, dat JEZUS geen bepaald gedeelte van zijne hoorders wil zalig spreken, maar slechts in het algemeen aanwijzen, hoe een groot deel van het goede weder verloren gaat.

3) Zóó de ongenoemde schrijver van den *Nikodemus*, die in JOB en JAKOBUS het beeld van den braven huisvader (het *dertigvoud*) in NÖACH en PETRUS dat van het kerkbestuur (*zestigvoud*), en in DANIËL en JOHANNES het voorbeeld van den maagdelijken staat der hemel- en kloosterlingen (*honderd-*

minder mijne lezers verwonderen, dan dat zij reeds veel meer dan duizend jaren telt, en aan *Rome* niet te wijten is, als zijnde oorspronkelijk van twee beroemde kerkvaders: HIERONYMUS, die de eerste en meest algemeen aangenomene verklaring gaf; en AUGUSTINUS, die er de tweede in plaats stelde. Ja! de onpartijdigheid verpligt ons, er bij te voegen, dat zij juist bij de verlichtste uitleggers der Roomsch Katholijke kerk, ook die van de orde der Jezuïten, tegenspraak, al is het dan ook, — naar den aard dier kerk, — omzigtige tegenspraak gevonden heeft; daar men zeer juist opmerkte, dat de Heer niet een' verschillenden *stand*, maar onderscheidene *trappen* van christelijke volkomenheid, niet de enkele deugd der onthouding, maar geheel den kring der christelijke volmaking bedoeld had. 1)

Terwijl hierover de Protestanten zich minder vermoeiden, hebben daarentegen vele hunner uitleggers, zij inzonderheid die ook de minste blaam van onregtzinnigheid van den Heiland wilden weren, zich veel moeite gegeven op de verklaring van het *eerlijke en goede* (eigenlijk *schoone en goede*) *hart*, waarin het woord des koningrijks, volgens LUKAS, wordt opgenomen, en waardoor het dan ook eerst vruchten dragen kan. Sommigen zeggen ons, dat wij hier de gelijkenis niet zoo naauwkeurig moeten overbrengen; dat het zaad zelf, in het geestelijke leven, den akker goed maakt; dat 's menschen deugdelijke aard er niets toe doet, maar alles geschiedt door Gods vrijmagtige genade. Anderen, met meer gezond verstand ten minste: dat het zaaijen door ploegen, bemesten en eggen wordt vooraf gegaan, en die *voorbereiding* van den akker eerst de *aarde* GOED maakt. Maar hoe men het ook wende en keere, mijns inziens kan men deze gelijkenis moeijelijk binnen de afgepaste vormen eener kerkelijke regtzinnigheid inkorten. De uitdrukking van LUKAS is het niet alleen, die dit belet. Want ofschoon deze evangelist, — naar den geest der echte humaniteit, waardoor hij zoo zeer uitmunt, — dezen trek der gelijkenis het sterkst doet uitkomen, die trek zelf behoort tot haar karakter en is daarvan niet af te scheiden. De *goede aarde* wordt door allen geroemd, en beantwoordt natuurlijk aan het *goede hart* 2). Het is nu eenmaal zoo;

---

voud) meent gevonden te hebben; — ja! in dit geheele stelsel van zedeleer het eenige middel tegen de overbevolking. — Wat men toch al niet in den bijbel vinden kan, als men maar goed zoekt! En eene tegenovergestelde beschouwing is *eine Art Heterodoxie in der reinere Moral!!*

1) Deze laatste opmerking, waardoor der kerkelijke verklaring hare eer en aan den bijbelzin zijn regt gelaten wordt, is reeds van NICOLAÜS DE LIRA. »In *kuischheid*," zegt hij: »staat de *maagd* op den hoogsten trap, in heldenmoed de *martelaar* enz." — SALMERON (nog een weinig voorzigtiger dan ERASMUS) spreekt van eene: *expositio, tanquam catholica et a Patribus tradita, cum veneratione suscipienda;* terwijl hij zelf aan de betere opvatting van THEOPHYLACTUS en EUTHYMIUS ZIGABENUS de voorkeur geeft. — En MALDONATUS beweert tegen KALVYN: »De Kerkvaders wisten zeer goed, dat CHRISTUS zoo iets niet *bedoeld* had; maar het geen hij in het algemeen had gezegd, *pasten* zij op de zeden van lateren tijd, ieder op zijne wijze, *toe;* terwijl zij in hunne bijna Kabbalistische spitsvondigheden over de getallen 30, 60 en 100, die wij hier niet eens vermelden, niet als uitleggers spraken, maar als redenaars." — Meer Kerkvaders, dan de genoemde, en hunne gevoelens, vindt men aangehaald bij CORN. à LAPIDE.

2) De scherpzinnige TRENCH heeft dit zeer wèl gezien, al zoekt ook hij zijne verklaring van den Pelagiaanschen zuurdeesem vrij te houden. Pater SALMERON oordeelde te regt, dat het καλῇ καὶ ἀγαθῇ van LUKAS een Graecisme is te midden der Joodsche beeldspraak, daar de Grieksche wijsgeeren met dezen bekenden term de *uitwendige* zoo wel als *inwendige* voortreffelijkheid plegen uit te drukken. Van de zaak zelve zegt hij: (en men weet, dat de Jezuïten van *semi-pelagianisme* minstens zeer verdacht zijn!) *Praeter Dei gratiam, quae praecipuas partes habet in edendo fructu, adjungendus est liberi arbitrii nostri assensus et conatus,* caet.

de Heer stelt in deze gelijkenis het lot en het gevolg zijner prediking afhankelijk van het verschillend *harte* zijner hoorders, en niet van de *verkiezing* der goddelijke genade. En dit niet, als in de natuur, door een onvermijdelijk gevolg van den aard der dingen: want JEZUS laat bij LUKAS (vs. 18) de ernstige vermaning volgen: *„Ziet toe, hoe gij hoort!"* — Hij geeft dus aan der menschen zedelijkheid en vrijen wil, waarin de grond onzer verantwoording ligt, al de ruimte, die daaraan dikwijls door een overdreven en ziekelijk gevoel van zedelijke verdorvenheid en onmagt is betwist geworden. Maar aan de andere zijde moeten wij even min verzuimen op te merken, dat JEZUS zijne hoorders neemt, gelijk ze zijn: reeds ten deele gevormd en voorbereid door MOZES en de profeten, door het hooge Godsbestuur tot hem en onder het bereik des woords gebragt; zoodat eene andere uitspraak van den Heiland niet minder waar blijft: *„Niemand kan tot mij komen, ten zij de Vader, die mij gezonden heeft, hem trekke."* (*Joh.* VI : 44.) — Ook in de volgende gelijkenis zullen wij zien, hoe het vrijwillig aannemen en eigen vrucht dragen allerminst de verborgene werking uitsluit van eene alles besturende, alles bezielende Voorzienigheid.

Welk eene bemoediging leverde nu deze gelijkenis op voor JEZUS' discipelen, als zij ook geroepen werden, om het *woord des koningrijks* te verkondigen; juist de vervolging hen verstrooide, om des te meer van den grooten akker der wereld met het goede zaad des woords te bezaaijen. Neen! hun arbeid zou, met het oog op den Heer des oogstes, niet te vergeefs zijn; en hij is dat niet geweest, al viel ook 't apostolisch woord dikwijls bij den weg of in ondiepe aarde, en al kwetsten hen zelve menig maal de scherpe doornen. Ook nu nog vindt de evangeliedienaar hier eene levende bron van moed en kracht, zelfs bij de bitterste teleurstelling. Het woord moet wel bij enkelen verloren gaan, omdat het tot velen, tot allen moet gesproken worden. Hij wanhope dus slechts aan niemand; hij zondere geen deel van den grooten akker der menschheid uit, als ware het onbekwaam, om immer vrucht te dragen; hij late zich niet ontmoedigen door de ondankbaarheid van het vast getreden pad, door de ondiepte van den ligten rotsgrond of de taaije kracht der verstikkende doornen. Een enkel zaadje, dat zijne airen voldraagt, geeft meer vrucht dan in vele anderen verloren ging. En zelfs dáár, wie zegt u, dat het goede zaad voor altijd verloren is? 1) — Zoo wordt het

---

1) PRUDENTIUS (*Conc. Symm.* L. II. v. 1022), een christelijk dichter van het begin der vijfde eeuw, heeft uit onze gelijkenis meer bekrompene voorschriften voor den zaaijer des woords afgeleid, als moest hij deze onvruchtbare plekken mijden:

CHRISTUS.... dedit haec praecepta colonis:
Semina cum sulcis committitis, arva cavete
Dura lapillorum macie, ne decidat illuc
Quod seritur: primo quiniam praefertile germen
Luxuriat: succo mox deficiente, sub aestu
Sideris igniferi sitiens torretur et aret.
Neve in spinosas incurrant semina vepres:
Aspera nam segetem surgentem vincula texunt,
Ac fragilis calamos nodis rubus arctat acutis.
Et ne jacta viae spargantur in aggere grana:
Haec avibus quia nuda patent, passimque vorantur,

zaaijen, het onvermoeid brengen van Gods woord aan en in de harten der menschen, de hoofdzaak en het middelpunt van allen arbeid in het koningrijk der hemelen, even als het dat is in het werk van den landman. Maar de zaaijer in het Godsrijk vergete ook niet, schoon *deze* gelijkenis 't niet uitdrukt, dat hij den akker heeft te bereiden vóór, en daarop het oog te houden na den zaaitijd. De zelfde groote Leermeester, die hier alles tot het *zaaijen* schijnt te bepalen, vraagt elders, dat wij *de hand aan de ploeg slaan, zonder om te zien*, en zendt zelfs de zijnen uit, *om te maaijen 't geen zij niet bearbeid hebben, en zoo tot anderer arbeid in te gaan;* — zoodat bij den oogst des grooten dags, ploeger en *zaaijer en maaijer zich te zamen verblijden*. (*Luk.* IX : 62; *Joh.* IV : 35—38.)

Verklaarde de Heer zelf *den Zaaijer*, als 't ware tot den aanhef en tevens den sleutel van geheel zijn parabolisch onderwijs, toen hij van het verstaan (eigenlijk van het *kunnen weten*) dezer gelijkenis, dat van alle andere afhankelijk maakte (*Mark.* IV : 13); dan gunt gij mij nog wel enkele bladzijden, om haar ook op ons en onzen tijd toe te passen.

Eens ging er een Zaaijer uit, om te zaaijen; en hij strooide ijverig verre in het rond, wat hem God, als de Heer des oogstes, had toevertrouwd. Ginds over *Galilea's* heuvelen, dáár over de velden van *Samarië*, hier op *Jeruzalem's* bergen, ja zelfs over de weiden der woestijn en der heidenen woesten grond. Maar de tijd was kort, de plaats eng; een enkel menschen geslacht mogt slechts den Zaaijer zelf aanschouwen; doch met het woord: "*Predikt mijn evangelie aan alle creaturen; onderwijst alle volken, en leert ze onderhouden, wat ik u geboden heb!*" liet de Heer zijnen discipelen den zaadbuidel achter. En deze was onuitputtelijk, van geslachte tot geslachte. Hij is ook ons overgeleverd; en overal waar, onder welken naam of vorm, een spreker optreedt in den naam van CHRISTUS; ja! hoe ook het evangelie den toegang in huizen en harten vindt door woord of schrift, — daar *gaat* weder *een zaaijer uit, om te zaaijen*. Het kaf, dat met het zaaikoren vermengd is in den loop der tijden, verwaait; het mede uitgestrooide onkruid zelfs heeft niet ligt de overhand; en wat de zaaijer zaait, is nog — *het woord van God*.

En hoe wordt nu dat woord ontvangen? — Zie slechts, wanneer de dag des Heeren aanlicht, van den eersten morgen af, al die scharen daar heen stroomen, uitgedost in feestgewaad. De weg leidt her- en derwaarts, maar overal naar een huis van God; en naar elk van deze gaat ook een getuige van CHRISTUS heen, — *de zaaijer, uitgaande om te zaaijen*. — En wat is er, dat die duizendtallen derwaarts en altijd weder derwaarts drijft? Velen zouden

---

Immundisque jacent foeda ad ludibria corvis....
Talis nostrorum solertia centuplicatos
Agrorum redigit fructus.

Homiletisch is *de Zaaijer*, onder zeer vele anderen, in den nieuweren tijd uitstekend behandeld door EYLERT in zes homiliën, door A. STUART in twee leerredenen, en door VAN DER PALM in ééne; — de 8e in het XIIIe Deel der jongste uitgave.

ons, rondborstig genoeg, antwoorden: „Wij zijn daarbij opgebragt; wij hebben daar eene vaste plaats." „Het zou," voegen sommigen er bij: „als ik daar niet geweest was, voor mij geen zondag zijn." Anderen volgen eene bijzondere keuze, soms hunne eigene, meer nog de keuze van het algemeen of van eene heerschende partij: — een stroom, die gestadig ebt en vloeit, die zoo ligt zijne bedding verandert, tot een teeken, dat ook dit ijdelheid is! — Maar genoeg, zij komen dan toch en hooren. *Het geloof is uit het gehoor*, zegt PAULUS: *en het gehoor door het woord Gods.* (*Rom.* X : 17.). Wat onze gelijkenis, in de drie evangelieën, tot *twaalf* malen toe herhaalt: „dat zij *het woord hooren*," dit wenschen ook wij van allen. Tot steenen harten kunnen wij nog spreken, maar tot steenen muren niet. En toch, dragen wij er niet al te veel roem op, dat ons vaderland nog door getrouwen kerkgang zoo wel, als door godsdienstige lektuur, boven de meeste andere landen uitmunt. Komt gij morgen weder bij de meesten van die hoorders, ook die zoo opgetogen het kerkgebouw verlieten, ook die met aangenomen ernst en gebukten hoofde huiswaarts gingen, — of wel, vraagt gij, nadat het boek is toegeslagen, naar de vrucht van het gelezen woord: — hoe veel van het goede zaad is *langs den weg* gevallen! Het bleef op de oppervlakte liggen: alles gaat over die gesloten gemoederen henen. De booze heeft niets te doen, dan het woord zonder tegenstand weder weg te rooven, opdat het niet later nog kiemen zou. Ja niet zelden, juist door dikwijls en veel van de godsdienst te hooren of te lezen, is het, als of er hoe langs zoo minder van doordringt in het hart, gelijk de zware moker het harde aanbeeld slechts hoe langs zoo vaster en harder slaat.

En wat zoudt gij nu doen, landman! wanneer gij een stuk lands te bezaaijen hadt, dat langs den weg gelegen was en mede plat getreden, of waarover van ouds menig voetpad liep? Zoudt gij er niet den zwaarsten en scherpsten ploeg door heen jagen met driedubbele paardenkracht, en bidden God om veel storm en onweêrsvlagen of langdurigen stofregen, tot de grond doorweekt werd? — Wel nu, wanneer ons gemoed daaraan meer of minder mogt gelijk zijn, erkennen wij dan dankbaar de goddelijke liefdezorg, als het onder de stormen des levens door tranen wordt week gemaakt. En wanneer het woord der bestraffing, schoon uit liefde gesproken, soms smartelijk wondt, gelijk de scherpe kouter in den harden grond diepe voren snijdt; o! achten wij het geene schade, mijne broeders! want eerst wanneer het gemoed geopend en verteederd is en daarin de diepste behoefte der menschheid ontwaakt, wordt het goede zaad er in opgenomen; ook dat tot nu toe nog onvruchtbaar in spleet of holte van den stuggen akker was weg gescholen. Bemoedigende gedachte, dat ieder menschenhart oorspronkelijk een vruchtbare grond is; en ook de ijzerharde bodem, zoo dra de levenskracht van het woord er slechts in doordringt, nog door Gods genade het zijne kan en zal toebrengen aan den grooten oogst! Ja, dit is het welbehagen van Hem, *die wil dat allen tot bekeering komen.* Of strooit ook de zaaijer een enkel zaadje uit, opdat het zou verloren gaan?

Maar ook nu gaat niet altijd en bij allen de verkondiging van Gods woord, op die wijze, als over de oppervlakte heen. Bij velen zelfs is de gewenschte indruk op het oogenblik zelf zigtbaar: — *Zij ontvangen het terstond met vreugde.* — En 't is wel eens een gebrek van ons, die uitgaan om te zaaijen, dat wij zekere voorliefde hebben voor die vlugge en zigtbare

indrukken; niet bedenkende, dat ze ligt ook vlugtig en schijnbaar zijn; even als de knaap, die gaarne wat hij zaait spoedig wil zien opwassen, maar het dan ook spoedig verwelken ziet.

Wanneer de waarheid in al hare kracht wordt voorgesteld; schrift of natuur of menschenwereld voor de schoonste tafereelen verwen en trekken leenen; wanneer het woord van God den zondaar in het geweten tast of het kruis der verzoening een zalig gevoel in hem verwekt; — o! hoe menig een ligt het niet op de lippen, om met volle overgave aan Gods woord uit te roepen gelijk het volk Israël: „*Al wat de* HEER *onze God spreekt, wij zullen het hooren en doen!*" Maar zou dan ook niet op velen het woord van den alwetenden Hartenkenner tot MOZES van toepassing zijn: „*Wat mijn volk gesproken heeft, dat is al te maal goed; maar och! of zij altijd zulk een hart hadden, om Mij te vreezen, en ten allen dage al mijne geboden te onderhouden!*" (*Deut.* V : 27–29.) En van waar, dat dit niet zoo is? Waarom is die levendige indruk van het evangelie vaak zoo spoedig verloren? het opgewekte woord der belijdenis vergeten? de tranen van het avondmaal zelfs opgedroogd? — 't Is omdat het *een geloof was voor eenen tijd;* zulk een geloovige had geen' vasten *wortel in zich zelven,* 1) en de plante des geloofs verdorde onder 't bloeijen. In JEZUS' tijd was de vervolging het vuur, waardoor deze al te ligte aarde werd uitgebrand. Thans, nu er geene openlijke vervolging meer is, staat hier valsche schaamte, dáár rampspoed of verleiding gereed, om den ondiepen wortel in den grond te doen sterven; en niet zelden is de tijd alléén daartoe reeds sterk genoeg. Het gemoed, dat slechts door eene voorbijgaande aandoening gelooft, heeft geene kracht in zich, om dat geloof te behouden. Onder dien ligten en schijnbaar zoo willigen grond, schuilt de koude en harde rots der *zelfzucht*, die geene vrucht voor den hemel kan opleveren...... Het zijn honderd halmen, en geen enkele rijpe are!

En wat doet nu de landman in die streken, waar slechts een karige bouwvoor den harden rotsgrond dekt? — Ik zal het u zeggen. Zulk een akker is niet altijd de ondankbaarste, maar zeer zeker een der moeijelijkste, en die zonder de nijvere menschenhand het eerst tot de wildernis terug keert. Hij brengt daarom, zoo veel hij kan, aarde bij; hij hoopt die op geschikte plaatsen op, of houdt door muur en trappen ze bij een; hij spaart ook de mest niet, rolt het gezaaide vast, aardt de planten aan, kweekt en dekt ze met vlijt. En dan gelukt hier niet zelden een meer dan dertigvoudige oogst; ja! juist de edele wijnstok wordt op zulken grond gekweekt.

Gelijk dus de Heiland, toen hij zelf nog op aarde was, zoo dikwijls dien al te levendigen indruk, dat enthusiasme van het oogenblik temperde, en de zijnen waarschuwde, om daarop niet te veel te bouwen; zoo zelfs, dat hij wel eens het ligt bewogen gemoed ergerde, juist omdat hij wilde, dat het woord des koningrijks niet op de oppervlakte zou blijven liggen, maar tot hart en leven ingaan; zoo ook wil hij nog, dat wij in plaats van die enkele tranen bij het avondmaal of de voorbijgaande ontroering op een graf, in plaats

1) Het tegendeel noemt PAULUS (*Efez.* III : 17): *in de liefde geworteld en gegrond* te zijn; gelijk later bij de Grieksche Kerkvaders de ware geloovigen genoemd worden *βαθυῤῥίζοι, πολυῤῥίζοι.*

van den plotselingen schrik des gerigts of de dweepachtige opgewondenheid van het godsdienstig gevoel, grondige evangelie-kennis en vooral ook zelfkennis bevorderen, en een goed voornemen aankweeken, niet gegrond op de bewegelijke golving van het gevoel, maar op de diepe, zedelijke beginselen van 't leven. De Heer wil van onzen akker, niet den wonderboom van JONA, heden opgewassen en morgen verdord, maar een' goeden boom, aan zijne vrucht gekend; van ons oog, niet de tranen van SAUL, maar die van PETRUS; over onze lippen, niet de vraag des rijken jongelings, maar die van den stokbewaarder. *Beproeft u zelven*, zegt PAULUS daarom: *of gij in 't geloove zijt!*

Ook den derden trek der gelijkenis vinden wij nog telkens in het leven en in de gemeente van CHRISTUS terug. Niet genoeg toch, dat het woord des koningrijks worde gehoord en ter harte genomen; ja! dat het doordringt tot den grond des harten en het beginsel van 't leven. Het heeft daar binnen, als het zijne volle kracht zal ontwikkelen, nog een' zwaren strijd te strijden. En wat dien strijd het meest verzwaart: het evangelie heeft wel het *grootste,* maar niet het *oudste* regt in zoo menig menschenhart. De wereld had dat hart eerst ingenomen; zinnelijke en vaak zondige begeerten hadden zich daar genesteld, of de zorgen van 't leven er eene vaste woning gemaakt. De *doornen* sloegen er wortel vóór de tarwe, en zijn alleen bij den grond afgebrand; maar die wortel is daardoor van 't leven niet beroofd. De hoogmoedige, wien telkens weder eigene grootheid voor de verbeelding speelt; de wellusteling of dronkaard, door brandende begeerten gejaagd; de bedrieger en leugenaar, wien het waarheid spreken de moeijelijkste inspanning geworden is; de angstvolle en bezorgde mensch, die van den morgen tot den avond zucht en zich bekommerd maakt over de dingen, die voorbij gaan; de oude van dagen eindelijk, wiens vingeren zich nog krommen naar het geld of die telkens weder in stompe onverschilligheid weg zinkt; — ach! er zijn voorbeelden te over, dat ook waar het evangelie een' krachtigen indruk maakte en het opregtste voornemen tot bekeering rijpte, de *zorgen dezes levens* en de *verleiding des rijkdoms* en de velerlei *begeerlijkheden* straks weder opwiessen, en het goede zaad niet toelieten, zijne vrucht te voldragen. Hevig was misschien de strijd, herhaald de aanval; de nederlaag heette slechts een uitstel, omdat er nog tijd van leven en dus nog tijd tot bekeering overbleef; — toch zien wij met diepe droefheid het woord van God verloren gaan, juist bij menig een van uitmuntenden aanleg, in wien het zoo veel beloofde. En waar de doornen eens weder hunne overmagt hernomen hebben, wordt de hand hoe langs zoo krachteloozer, die ze wil uittrekken, en de wortel dieper, die telkens op nieuw uitspruit!

Heeft *onze* landbouw, lezer! van den doornstruik geen' of weinig last, ook bij ons zal de landman u onkruid toonen, dat met zijne wortels het land doorweeft, en in dat net alle goed zaad verstikt. — En wat doet gij dan, landman! als gij eenen akker hebt geërfd, zoo door onkruid vervuild? — Hier vooral, zegt hij ons, is geduld en volharding noodig. Dikwijls is er reeds geploegd en gewied, en altijd nog blijft hij slechts met moeite het kwaadaardige onkruid meester. Trok hij er de hand van af, het zou al spoedig *de akker des luiaards* worden, waarvan SALOMO zag, dat hij *gansch opgeschoten van distelen* was, *en zijne gedaante met netelen bezet.* (*Spreuk.* XXIV : 30, 31.) — Daarom, medechristenen! sparen wij

den arbeid niet aan ons eigen hart, en dat der genen, die ons zijn toevertrouwd. Zelfs het vuur moet soms door de doornen gaan, zal de akker vruchtbaar worden, en het goede zaad allerminst aan zich zelf worden overgelaten onder het opwassen. Eindelijk — en wij danken er God voor! — wordt ook nu de vierde en laatste trek der gelijkenis nergens gemist, waar het woord van God in al zijne eenvoudigheid en al zijne kracht verkondigd, het *goede zaad* ook over de *goede aarde* uitgestrooid wordt. Opgenomen in een opregt en toegenegen harte, wekt daarin het evangelie een nieuw en hooger leven, dat zich ook naar buiten toont, maar niet, *om* zich te toonen en *van de menschen gezien te worden.* De *weg* ligt in 't gezigt; de *rots* verheft zich uit de vlakte; het *doornbosch* valt van verre in het oog; maar de vruchtbare Vallei schuilt vaak achter dorre bergen en digte bosschen. Die vrucht evenwel, uit den mensch zelf ontwikkeld en waarvan de geheele omvang is „een christelijk leven," — die vrucht verloochent zich nergens, waar het goede niet verloren ging en den tijd had, om tot rijpheid te komen. Toch merken wij ook nu het zelfde onderscheid op, als in JEZUS' dagen: *dertig- en zestig- en honderdvoud.* Niet ieder christen is even zeer christen. Niet elk brengt het even ver in de christelijke volmaking, is even *overvloedig in het werk des Heeren* 1); — ja! van niemand kan gezegd worden aan deze zijde van het graf: „Het is genoeg. Meer behoeft gij niet te zijn, en meer niet te doen!"

En zoo laat deze gelijkenis alle ruimte voor de goddelijke, zoo wel als voor de menschelijke werkzaamheid. Zelfs het slechtste is niet reddeloos verloren, zoo min als het beste goed genoeg is. Er moet dus steeds en overal worden gearbeid. Want niet enkel de natuur, ook en vooral de nijvere hand des menschen maakt de aarde *goed* 2). Het Joodsche land zelf, waaraan die hand sedert eeuwen onttrokken werd, is daarvan een treffend voorbeeld. Aan de andere zijde gaat Gods woord, waar het eenmaal wortel sloeg, daarin het natuurlijke zaad te boven, dat het zelf den akker verbetert 3); — gelijk het in een ander zinnebeeld *een vuur* genoemd wordt, dat de doornen verteert, *een hamer, die* zelfs *de steenrots te morzel slaat.* (*Jer.* XXIII : 29.)

Leerzame gelijkenis! — Wie onzer zal nu nog zeggen, dat bij hem de openbare weg zich niet te breed uitstrekt, geen grond ondiep, of zijn akker van alle onkruid vrij en reeds vruchtbaar genoeg is? — Wel aan! bestrijden wij dan de zonde en de wereld, die in ons wortelen, zoo lang er adem in ons is, al moesten wij ook de magtelooze hand, in den ouderdom of op het sterfbed, nog aan de doornen slaan; zoeken wij den ondiepen grond te bereiden; sluiten wij den akker onzes harten van den weg der menschelijke ijdelheden

---

1) Zoo zegt CYPRIANUS, dat de genade, bij den doop (der volwassenen) in de zelfde mate ontvangen, later minder of meerder wordt, in 's menschen handel en wandel. (*Eadem gratia spiritualis, quae aequaliter in baptismo a credentibus sumitur, in conversatione atque actu nostro postmodum vel minuitur vel augetur, ut in Evangelio semen aequaliter seminatur* caet. Ep. 69.)

2) *Bona terra, non natura tantum sed et cultu.* JANSENIUS.

3) Reeds SALMERON schreef, zich beroepende op CHRYSOSTOMUS: *Deus ubique propterea seminat, quia omnes ex mala terra bona per seminis verbi Dei virtutem effici possunt: quod non potest praestare agricola* caet.

af, opdat er niet alles over heen ga en het ongevoelig make! 1) En ook waar wij ons verheugen mogen in dertigvoudige vrucht, zoeken wij door onvermoeiden arbeid en vurige gebeden zestigvoud op te leveren; ja! zijn wij ook hiermede niet tevreden, maar jagen wij naar den honderdvoudigen oogst, steeds *met zachtmoedigheid ontvangende het woord, dat in ons geplant wordt.* (*Jak.* I : 21.) *Mijn Vader is de Landman,* zegt de Heer. (*Joh.* XV : 1.) Hij zal den wasdom geven, waar wij arbeiden en niet vertragen. En als de oogst dezer aarde is rijp geworden, — ook de onze! — dan zullen, naar het woord des psalmdichters (*Ps.* CXXVI : 5), *die zaaiden met tranen, maaijen met gejuich;* — — — —
terwijl al wie den tijd der voorbereiding verzuimde, slechts doornen en distelen oogsten zal!

---

1) AUGUSTINUS, die in de toepassing allerminst een lijdelijk christendom voorstond, zegt zeer treffend (*Serm.* 73, c. 3): *Mutamini cum potestis; dura aratro versate, de agro lapides projicite, de agro spinas evellite. Nolite habere durum cor, unde cito verbum Dei pereat. Nolite habere tenuem terram, ubi radix caritatis alta non sedeat. Nolite curis et cupiditatibus secularibus offocare bonum semen, quod vobis spargitur laboribus nostris. Etenim Dominus seminat; sed nos operarii ejus sumus. Sed estote terra bona.*

IV.

HET OPSCHIETEND ZAAD.

MARK. IV : 26—29.

En hij zeide: "Alzoo is het koningrijk Gods, gelijk of een mensch het zaad in de aarde wierp; en voorts *sliep en opstond, nacht en dag; en het zaad uitsproot en lang wierd, dat hij zelf niet wist, hoe.*

"Want de aarde brengt van zelfs vrucht voort: eerst het kruid, daarna de are, daarna het volle koren in de are. En als de vrucht zich *voordoet, terstond zendt hij de sikkel daarin, omdat de oogst daar is."*

Indien ons de keus gegeven werd, — eene treurige keus! — welken der vier Evangelisten wij wilden missen; ons antwoord zou niet twijfelachtig zijn: "Indien wij van één dezer hoeksteenen aan 't gebouw der christelijke kerk *moeten* afstand doen, dan — het *Evangelie van* MARKUS."

Maar wanneer nu de vraag werd omgekeerd; wanneer het nog mogelijk ware, dat een nieuw Vandalisme woedde tegen de overblijfsels der oude, ook gewijde letterkunde, en van het viertal getuigen slechts één enkele uit dien zondvloed kon worden gered; even min zouden wij aarzelen in onze keus: "Mogen wij slechts één *Evangelie* behouden, wel nu! dan dat *van* MARKUS!"

Deze schijnbare tegenstrijdigheid: het misbare en onmisbare tevens, verklaart zich daaruit, dat deze evangelist de meeste volledigheid in een kort bestek, en toch voor ons de minste oorspronkelijkheid van *inhoud* bezit, al is het er verre af, dat *stijl* en *vorm* die oorspronkelijkheid zouden missen.

MARKUS, — misschien de jongeling, uit *Gethsemáné* met achterlating van zijn eenig kleed ontvlugt, — met meer waarschijnlijkheid de bedeesde neef van BARNABAS en trouwe dienaar van PAULUS, — heeft, naar het schijnt, het eerste evangelie verkort, maar die uittreksels verrijkt met berigten, die ook zijnen medgezel LUKAS ten dienste stonden; zoodat men de verzen gemakkelijk tellen kan, die hem uitsluitend eigen zijn. Hij is echter daarbij niet als eenvoudig overschrijver, maar als zelfstandig evangelist te werk gegaan. Reeds meer dan eens hebben wij gelegenheid gehad, — en nog dikwijls zal zich die aanbieden, — om de fijnheid zijner teekening op te merken; terwijl de doorgaande geest van zijn schrijven een overgang schijnt te zijn van het streng Messiaansche in MATTHEÜS tot het meer algemeen menschelijke (*humane*) bij LUKAS: — de overgang van PETRUS tot PAULUS, die de eerste christen kerk moest doorgaan. En wie was daartoe meer de man dan MARKUS, vooral wanneer wij

mogen aannemen, dat de geliefde *zoon* of kweekeling van PETRUS ook de *nutte dienaar* van den apostel PAULUS is geweest? 1)

Onder het weinige nu, dat dezen evangelist uitsluitend eigen is, bekleedt onze gelijkenis eene eerste plaats. Maar gelijk over het geheel de bescheiden jonger dikwijls beneden zijne waarde geschat is, zoo ook dit korte woord van den Heiland, dat hij aan de vergetelheid ontrukte. Vooral de nieuwere kritiek heeft hier eene proeve gegeven van hare — niet behandeling maar mishandeling der gelijkenissen, die niet alleen voor de regtbank van het geloof, maar ook voor die der wetenschap onverantwoordelijk is. De een las er eene onvolledige voorstelling in der gelijkenis van het *onkruid;* de ander eene wijziging van het denkbeeld, door de beide andere overeenstemmende evangelisten onder het *zuurdeeg* voorgesteld; een derde een vrij onbeduidend aanhangsel tot de verklaring van den *zaaijer.* 2) En allen toonden reeds door deze stoute en tegenstrijdige uitspraken, dat zij geenszins — wat JEZUS ook van zijne latere toehoorders vordert, — *ooren hadden om te hooren.*

Wanneer de hoofdzaak in eene gelijkenis het *voorwerp* ware, dat tot beeld gekozen wordt, (en hoe dikwijls vergist men zich hiermede nog!) dan zou de onze gemakkelijk kunnen worden gemist. Zij staat toch, in dit opzigt, in het midden van drie andere gelijkenissen: den *zaaijer*, het *onkruid* en het *mosterdzaad;* waar tusschen bijna geene plaats meer schijnt over te wezen, om nog eens het *koningrijk Gods* met een *zaad* te vergelijken. Maar daarin juist ligt het kenmerkende van JEZUS' zinnebeeldig onderwijs: niet het beeld zelf geeft daaraan de hooge waarde, maar het oogpunt waaronder, en het licht, waarin het wordt geplaatst. Een voorbeeld, dat nooit genoeg den jeugdigen redenaar kan worden voorgehouden, daar hij zoo ligt er toe komt, om met schitterende beelden weinig te zeggen, terwijl de waarlijk welsprekende man slechts een' grashalm of koren-air behoeft te plukken, om het oude iets nieuws te laten zeggen; — gelijk hem zelven de natuur ieder oogenblik nieuwe geheimen toefluistert.

Zoo is ook tusschen de drie genoemde gelijkenissen voor deze nog plaats; of liever, zij vult juist aan, wat daarin ontbreekt: den eigenlijken *groei* van het zaad, waarvan de verschillende *opbrengst*, de zware *strijd* en de schoone *ontwikkeling* in die andere beelden werd geschetst. Ik zou daarom ook ongaarne (naar de gissing van v. OOSTERZEE) deze parabel

---

1) De tegenwoordige stand der vraag naar den oorsprong der evangelieën is, ook voor den ongeletterden lezer, met uitstekende helderheid en juistheid aangewezen door Prof. SCHOLTEN, in het *Bijbelsch Woordenboek.* Overigens is het hier nog de plaats niet, om daarvan te spreken. Aan het einde van ons onderzoek hoop ik weder en met meer grond te kunnen opvatten, wat daaromtrent in de algemeene Inleiding is gezegd. De identiteit van MARKUS, 1 *Petr.* V : 13, en den JOHANNES MARKUS elders, (ook 2 *Tim.* IV : 11,) wordt door WINER gesteld, door SCHOLTEN weêrsproken.

2) BRAUNE noemt deze gelijkenis een aanhangsel tot de vorige; en zelfs EBRARD: de *Grundlage* van die over het onkruid. Omgekeerd acht EWALD (en HILGENFELD) ze daaruit *gebildet, leicht und wenig aussagend.* KÖSTLIN meent: *Der Evangelist will ein Gleichnisz, seinen Standpunkt gemäsz: daher Er dieses neu bildete, statt etwa das vom Sauerteig aufzunehmen.* — Het laatste nemen wij in zoo verre aan, dat MARKUS, spaarzamer in zijne berigten, misschien van beide gelijkenissen deze koos; ofschoon de overeenkomst zeer algemeen en het hoofdpunt der vergelijking niet het zelfde is. Hare eigendommelijkheid en hooge waarde is met veel kennis en vernuft, zoo wel als met een diep christelijk gevoel, door STIER gehandhaafd. Men vergelijke ook MEIJBOOM (I. 2. 284 volg.) en BEETS (*Sticht. Uren*, 1848, Bl. 141—163).

afscheiden van den beroemden „dag der gelijkenissen", als ware zij op een' anderen tijd uitgesproken, en had MARKUS haar slechts om de verwantschap van het beeld, hier opgeteekend. — Doch dit aannemende, waar moeten wij haar in deze serie van gelijkenissen eene plaats aanwijzen? Sommigen meenen, tusschen het *onkruid* en het *mosterdzaad* 1); maar wanneer ik den zamenhang bij MARKUS volg, kan ik moeijelijk mij eene andere gelijkenis denken tusschen de verklaring van den *zaaijer*, aangedrongen door de vermaning, om toch *het licht op den kandelaar te zetten*, en om wel *toe te zien, hoe men hoort*, — en de voorstelling van het *opschietend zaad;* dat ook juist den geschikten overgang daarstelt van het *zaad in goede aarde*, tot het *goede zaad in de aarde*, straks met *onkruid* bezet.

Leeren wij nu het karakterestieke onzer gelijkenis nader kennen, als die ons wijst, door *een wonder der natuur*, op *een wonder der genade.*

Een mensch werpt het zaad op de aarde. — Want even min als in de vorige gelijkenis, staat hier: IN *de aarde.* De zaaijer werpt het *op* de oppervlakte; alleen wanneer hij met de egge weder komt, doet hij het dieper er *in* zinken. — *En* nadat hij dit gedaan heeft, *slaapt hij en staat op, nacht en dag.* — De beteekenis dezer woorden is te minder twijfelachtig, omdat het reeds in den ouden bijbelstijl ligt, door zulk eene afwisseling, eene balans zou ik bijna zeggen, van rust en werkzaamheid, den gewonen gang van het menschelijke leven uit te drukken. *Uitgaan en ingaan*, *nederliggen en opstaan*, *zitten en oprijzen* was bij de Hebreën eene gebruikelijke spreekwijs 2); en dat de mensch in den regel slaapt bij nacht en met den dag opstaat, behoeft zelfs geen kind van den psalmdichter (*Ps.* CIV : 23) te leeren. Hierdoor vervallen al die gekunstelde verklaringen, die slechts de moeite van ze aan te halen en te weêrleggen achterlaten 3). — En dat het *opstaan* niet geschiedt, om op den bezaaiden akker te gaan arbeiden, bewijst de geheele aard der gelijkenis. De landman geeft gerust en op zijnen tijd aan den slaap zich over, zonder te waken over zijn graan; en hij staat onbezorgd op, om zijn dagelijksch werk elders te verrigten 4). Hij doet aan dien akker niets meer. Toch *spruit het zaad uit, en wordt lang; dat hij zelf* het *niet weet.* Niet alleen, zoo als onze bijbelvertaling heeft, dat hij niet weet, *hoe* het groeit: dit weet eigenlijk niemand. Neen! de tegenstelling is: hij *zelf*, hij die het zaaide, weet het niet 5). Het groeit niet alleen voort *buiten zijn toe-*

---

1) Zoo STIER, SALMERON en TISCHENDORF. Later zullen wij zien, dat onze plaatsing, waaraan ook VAN OOSTERZEE en MEIJBOOM de voorkeur geven, hier niet geheel zonder beteekenis is. Het „*En hij zeide*" beslist op zich zelf niets.

2) *Joz.* XIV : 11; *Ps.* CXXXIX : 2, 3, enz. — *Ps.* III : 6 vindt men het zelfde denkbeeld van een' gerusten slaap en niet ontijdig opstaan, als veilig onder Gods hoede.

3) B. v. *De mensch slaapt, en het zaad staat op* (groeit) *dag en nacht;* zoo als de PSEUDO-HIERONYMUS heeft, dien BEDA en ERASMUS volgen. Maar te regt merkt MALDONATUS op, dat dan *ἀναβαίνειν* (*opgaan*), en niet *ἐγείρειν* (*opstaan*) zou gebruikt zijn.

4) *Functus officio, solutus curis otiatur.* (MALDONATUS, naar Chrys., Euth. en Theoph.) *Securus transigit noctes et dies, et segetem Deo committit, ipse agens alia vitae munia.* (VATABLUS.)

5) ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός. *Wie Er selber nicht weiss; ohne dass Er darum weiss.* DE WETTE. Als ὡς wordt opgevat in de beteekenis van ὥστε (ZOODAT *hij zelf niet weet*), valt het denkbeeld aan de *wijze*, *waarop* het zaad groeit, bijna geheel weg. Zoo b. v. vinden wij het woord gebruikt *Luk.* IV : 25. Het onbestemde DAT zegt ingewikkeld het zelfde als ZOODAT. Maar vertaalt men ὡς door GELIJK, zoo treedt de *modus quo* meer op den voorgrond. Zoo vs. 36: *Zij namen* JEZUS *mede*, GELIJK *hij was in het schip.*

doen, maar zelfs *buiten zijn weten:* al ziet hij er in het geheel niet naar om. En hieraan sluiten zich nu, als reden van het verschijnsel, de woorden aan: *Want de aarde brengt van zelfs vrucht voort*, is door eigen kracht vruchtbaar, ook zonder 's menschen weten en werken.

Maar hier is de vraag opgeworpen, of de landman wel in de daad zoo zorgeloos is omtrent den bezaaiden akker? "Neen!" zeide men (STIER enz.): "want de zegen ligt wel niet in het *vroeg opstaan, laat opblijven en brood der smarte eten* (*Ps.* CXXVII : 2); *maar die zijn zaad zaait in den morgenstond, trekt er toch des avonds zijne hand niet af* (*Pred.* XI : 6); *en de landman, als hij arbeidt, moet alzoo eerst de vruchten genieten.* (2 *Tim.* II : 6.)" En zoo is men er weder toe gekomen, om in het *opstaan met den dag* den arbeid te vinden, door den landman aan zijnen akker besteed 1). — Maar indien hij er op arbeidt, zoo weet hij wèl en ziet, dat het groeit; hij draagt er in zeker opzigt toe bij; en het GEHEEL UIT ZICH ZELF *vrucht dragen* verliest veel van zijne kracht.

Mij komt het voor, dat men den landbouw onzer koudere gewesten verward heeft met dien van het warme en vruchtbare *Palestina;* en het verwondert mij, dat geen der uitleggers dit verschil schijnt te hebben opgemerkt. Ik herinner mij niet, ergens gelezen te hebben, dat de Oosterlingen, nadat het zaad, — òf door de egge òf door den regen, — in de aarde is doorgedrongen, daaraan in den regel verder iets doen. 2) Want terwijl in ons land bij herhaling het onkruid wordt gewied; in het voorjaar 't mislukte winterkoren uitgeploegd of bijgezaaid, het water uitgemalen of afgeleid, en dan weder de akker gereinigd; werd veel vroeger en gemakkelijker in *Palestina* het koren ingezameld. *Hoogstens vier maanden, en dan de oogst!* was het spreekwoord des zaaijers. (*Joh.* IV : 35.) En wilt gij weten, wat de landman te doen heeft in die drie of vier maanden? Hij *verwacht de kostelijke vrucht des lands, langmoedig* — dat is: geduldig — *zijnde over de zelve, tot dat het den vroegen en spaden regen zal hebben ontvangen* 3). (*Jak.* V : 7.)

De aarde brengt *van zelf* (letterlijk: *uit eigen beweging*) vrucht voort 4). Het spreekt van zelf, dat zij dit alleen doet onder de voorwaarden, tot allen plantengroei onmisbaar: *vocht* en *warmte*, waarbij al spoedig ook *lucht* en *licht* onmisbaar is. Waar die voorwaarden aanwezig zijn, daar wordt het zaad in den grond gedrenkt en gekoesterd, tot het zwelt

---

1) CHRISTUS (etiam in ministris) *exsurgit, dum seminata curat, ne devorentur ab avibus, vel ab inimico homine zizania superseminentur.* Dormire *non est, ut in præcedenti parabola* (*Matth.* XIII : 25), negligenter agere, *sed* curam Deo permittere. SALMERON.

2) Bij *Matth.* XIII : 28, 29 komen wij hierop terug. — De *Prediker* (XI : 6) bedoelt eenvoudig: "Zaai tot den laten avond toe," of: "des avonds zoo wel als des morgens."

3) JAKOBUS gebruikt hier de *μακροθυμία* van den landman, waardoor hij niet overhaast, wat zijn' natuurlijken loop moet hebben, om het ongeduld der vaak verongelijkte en verdrukte christenen te bedaren, hen wijzende op den oogst, — *de toekomst des Heeren.*

4) *Αὐτομάτη* heeft de kracht van een *adverbium*, waarom ook een enkel handschrift verbeterde: *αὐτομάτως*. Ons *automaat*, — een beeld, dat *zich zelf beweegt*, — komt van het zelfde woord. Het wordt in het N. T. alleen nog gebruikt (*Hand.* XII : 10) van de poort, die *van zelf* voor PETRUS en den engel open ging. In de Grieksche Vertaling van het Oude (*Joz.* VI : 5) lezen wij het in den zelfden zin van de muren van *Jericho.* Bij de Grieken en Latijnen behoort het van zelf (*sponte*) vrucht dragen, het *in 't wild groeijen* van allerlei nuttig gewas, tot de schilderij der gouden eeuw. SOPHOKLES spreekt van de *ἀκάματος γῆ*, als nog niet vermoeid, geplaagd door menschelijken arbeid; HESIODUS van de *ἄρουρα αὐτομάτη;* DIODORUS SICULUS noemt *αὐτομάτους καρπούς*. Verg. WOLFF, *Curae* cæt.

en kiemt en opschiet;...... en de mensch weet het niet eens. Hij vermoedt wel of vertrouwt, dat dáár, in den donkeren schoot der aarde, leven schuilt en werkt; maar wilde hij het zien, wilde hij den grond opgraven en het kiemtje volgen met het oog, hij zou de stille werking der natuur verstoren; zij zou zich aan hem wreken, door hare moederhand van zijn zaadje af te trekken, dat het stierf. En heft zich de stengel op uit de aarde, dan kan de mensch het zien, zoo hij wil; maar hij trekke den halm niet omhoog, om den groei te bespoedigen, noch drukke hem neêr, om dien te vertragen. De natuur doet zelve, uit eigen beweging en buiten hem, wat zij doen moet naar het bevel des Scheppers op den derden dag: *„Dat de aarde grashalmen uitschiete, en kruid, dat zijn zaad in zich draagt, en vruchtdragend geboomte, elk naar zijnen aard!"* Zoo sprak de Heere God, *en het was alzoo.* (*Gen.* I : 11.) En waar nu menschen wonen of niet, het weten of niet weten, overal werkt de aarde *van zelve.* In de moerassen, aan het zeestrand en op de heide, waar voor twee duizend jaren onze vaderen zich neder zetten, vonden zij reeds groen en bloei. Waar nog de reiziger omdoolt door de maagdelijke bosschen der nieuwe wereld, vindt hij den schoonsten en weelderigsten plantengroei, zonder dat er ooit menschenhand aan werd geslagen of zelfs 's menschen oog het zag. — En vraagt gij nu: als de natuur zóó veel doet, wat er dan voor den mensch overblijft? Wat het *arbeiden* is *in 't zweet zijns aanschijns,* waartoe hij werd veroordeeld, toen hij van den boom der kennisse had gegeten? — Hij heeft slechts te *zaaijen*, met de noodige voorzorg en voorbereiding; aan de groeikracht der natuur die rigting te geven, die hem nuttig is, door zoo veel mogelijk allen anderen plantengroei te dooden en overal de zaadjes van het nuttig koren te verspreiden; — en dan, dan *slaapt hij* onbezorgd *en staat op*, terwijl de aarde haren arbeid verrigt.

En die arbeid gaat geregeld voort: *eerst het kruid, daarna de aire, daarna het volle koren in de aire* 1). Het zoo gewenschte graan is in den beginne nog slechts *gras* in het oog van den oppervlakkigen beschouwer 2); maar uit die grasplant verheft zich weldra een stengel, en deze draagt de *are*, een' onaanzienlijken bloesem, die niet eens als bloem wordt erkend; en nadat, door scherpe stekels of zachter baarden beschermd, zich de zaadkorrels hebben gevormd, zwellen die, tot zij de holten geheel vullen, voor hen bestemd. De natuur heeft haar werk volbragt: *het volle koren in de aire!*

---

1) Ten onregte zegt BAUER, dat MARKUS, als *die van de zuiverheid van taal in 't geheel geen werk heeft gemaakt*, het zamengestelde καρποφορεῖν (*vrucht dragen*) gebruikt (*per catechresin*, MALD.) voor het enkelvoudige φέρειν (*dragen*), daar men eigenlijk niet zeggen kan: καρποφορεῖ χόρτον, *brengt het kruid als vrucht voort:* want het kruid is nog geene vrucht. — Dit laatste is waar, maar even zeker, — dunkt mij, — dat men de constructie niet begrepen heeft. De eerste zin is, als het keerpunt der gelijkenis, volledig. Het werkwoord is neutraal, en heeft dus geen object noodig. Bij de volgende woorden wordt het active deel van het zamengestelde werkwoord (φέρειν) in de gedachte herhaald, behalve, volgens TISCHENDORF, bij het laatste woord, dat hij in den eersten naamval leest. Zoodat nu (zijne correctuur aannemende) wij letterlijk dus vertalen: *Want uit eigen beweging draagt de aarde vrucht; eerst* (draagt zij) *het kruid, daarna de aire; daarna* (toont zich) *het volle koren in de aire.* Dat het VOLLE koren niet den *overvloed*, maar de *rijpheid* der korrels aanduidt, zullen wij wel niet meer (met ELSNER tegen HOMBERG) behoeven te bewijzen. Men vergelijke b. v. de *vette*, VOLLE *airen* (πλήρεις στάχυας, Gr. Vert.) van FARAO. (*Gen.* XLI : 7.)

2) χόρτος is *kruid* of *gras*, al naar den zamenhang. Ook botanisch behoort het koren tot de grassoorten (*graminea*). De Latijnen zeggen: *Messis in herba est* (GR.). Verg. *Matth.* VI : 30; XIII : 26; *Joh.* VI : 10, enz.

Zoo komt weder de beurt aan den mensch. Al weet hij van den groei niets, hij berekent toch aan zijn *opstaan en neder liggen*, of ziet aan *kruid en aren* den stillen en majestueusen gang der schepping: — stil en majestueus in het doordringen der fijnste wortelvezeltjes en 't ontplooijen van een blad, als in den snellen loop der ontzaggelijke hemelligchamen. En buitendien, de natuur waarschuwt: *de vrucht doet* zich *voor* 1); zij toont zich zigtbaar, gelijk ze vroeger schuilde in 't verborgen; *en terstond zendt hij er de sikkel in, omdat de oogst daar is*. Was hij geruimen tijd werkeloos, nu hervat hij zijnen arbeid. En hij doet het *terstond*, zoo dra de eerste graankorrels vallen, of de vogels, die er op azen, hem reeds voorgaan. Ieder oogenblik is nu verlies, terwijl vroeger aan dagen en nachten niets verloren werd. Hij slaat er zijne sikkel in, als een' dienaar, dien hij uitzendt 2): — *de oogst is daar!*

„De landman," zoo brengt STUART deze gelijkenis op onzen akkerbouw over: „De landman werpt, nadat de ontdooide grond voor het snijdende kouter week, het zaad in de aarde; en nu kan hij zich des nachts ter rust begeven, en opstaan zonder zich te spoeden naar den akker. De werking der natuur wordt niet gestaakt, schoon schier het gansche schepselen-heir in rust ga met den nacht; noch het wijze werk van haren almagtigen Beheerscher heeft op den dag het toevoorzigt des stervelings noodig. De zaadkorrels, aan den schoot der aarde toevertrouwd, worden door de Godheid zelve bewaard, die ze, in de lente zelfs, nog somtijds dekt met de sneeuwvlok voor indrang van de vorst, en òf rijken dauw, òf milden regen ter ontwikkeling en wasdom schenkt. De landman mag, gerust op Godes zorgen, den stillen groei van het uitgeworpen zaad verbeiden, en elders zijn belang in stal of kooi, in bosch of weide trouw ter wacht staan......... Van tijd tot tijd het oppervlakkig oog eens op het veld geslagen, ontmoet het daar telkens eene nieuwe schepping. De zwarte grond doet bijna aan den ouden bajert denken, die nogtans de zaden reeds der gansche schepping inhield. En die zwartheid zelve doet den grond, met het licht, de warmte tevens verzwelgen uit den dampkring. Een wijl verloops vertoont zich een groene weêrschijn op het donker vlak der korenvelden, waarin menig een zonnestraal nu wederkaatsing vindt, en het opmerkend oog de eerste hoop des wederlevens ziet. Flaauw en zwak schemert nogtans slechts hier en daar het dun opkomend sprietje; maar kort daarna is het gansche veld met het zachtste groen bedekt. Nu kan het scherpstziend oog niet dringen tot den grond; nu spiegelt zich het

---

1) παραδῷ (TISS. παραδοῖ) scil. ἑαυτόν. *Videtur fructus maturus se falci tradere.* De uitlating, ofschoon eenigzins ongewoon, strijdt niet tegen het taaleigen. Misschien komt zij bij het zelfde woord nog eens voor, 1 *Petr.* II : 23: *Maar gaf* ZICH (Gew. Vert. HET) *over aan Hem, die regtvaardiglijk oordeelt.* (Zie WINER, § 39.) De passive opvatting (*productus fuerit*, ERASMUS, VATABLUS enz.) is nog vreemder. Andere vertalingen, zoo als: *perfectum esse* (שָׁלֵם) naar *Jes.* XXXVIII : 13 (Arab. caet.); *pinguescere* (Syr.); ὥριμος γένηται (EUTH. ZIG.); *redire*, redeunte messe, (THEOPH.) enz. — zijn meer verklaring dan vertaling. — MALDONATUS gist: *Cum fructus* (i. e. Semen) *reddiderit* (fructum). Vreemd genoeg!

2) Sommigen rekenen dit tot de Latinismen van MARKUS (*immittere falcem*); maar te regt zegt STIER, dat men het dan eer een Hebraïsme mogt noemen, naar *Joël* III : 13: *Slaat de sikkel aan: want de oogst is rijp geworden*; — welke uitdrukking door JOHANNES wordt overgenomen (*Openb.* XIV : 15, 16): *Πέμψον τὸ δρέπανόν σου, — καὶ ἔβαλε τὸ δρ.* — Hieruit blijkt tevens, dat de verklaring van „de sikkel" door „de maaijers" (BEZA) onjuist is. DE MENSCH *zaait en maait*. Hij zendt geen' ander, om dit te doen. Ook hier weder heeft de verklaring geleden, door slaafsche navolging der gelijkenis van het *onkruid*.

licht met de zoetste speling in het aangevulde kruid; nu lacht het gansche veld bij elken aanblik van de zon, en dartelt met de vlugtige schaduwen der drijvende wolken, die des zelfs glans verhoogen en verdiepen......... Een weinig later is dit licht-groen kleed, het welk als de dunste stof op de oppervlakte der aarde lag verspreid en elke oneffenheid des gronds liet zien, als ware het zeer strak getrokken langs de vlakte, zeer ruim en dik; het welk blijkt, zoo dra de wind zijnen adem zendt, en de ruime plooijen van het thans vlottend gewaad vertoont. Het kruid is lang, verscheiden voeten hoog, staat rijzig op den steel, gelijkt naar gras niet meer, en lispelt aan het oor met zacht gefluister, wanneer een koeltje des zelfs toppen roert. Natuur, die zich in het eerst vertoonde aan het oog, maakt zich thans bemerkbaar voor het oor; en hij zelf, die het zaad wierp in den grond, *weet niet, hoe? Want de aarde brengt* VAN ZELVE *vrucht voort.* Zij heeft slechts ploeg en egge noodig, om hersteld te worden tot eene ontvangbaarheid, die het zaad alleen behoeft, om vruchten voort te brengen. Het was God zelf, die haren afstand en hare rigting tot de zon bepaalde, in dien stand, waarin hare wentelingen den dag en nacht, de jaargetijden en der zelver volmaaktste evenredigheid en gematigdheid veroorzaken. God zelf was het, die haar geschikt maakte, om vocht en warmte te ontvangen en te bewaren, zonder dat de regen langs eene te harde korst weg vloeide, of door een' te lossen grond verzonk. God zelf beschikte over de aarde den dampkring, die haar van voedsel onderhoudt, en deed haar dus, nadat zijne wijze wet de vruchtbaarheid van het schepselen-heir bepaalde, van zelve van jaar tot jaar de gewenschte vruchten dragen: *eerst het kruid, daarna de aire, daarna het volle koren in de aire.*

„Zoo noodigt ons weldra de natuur op hare rijpende korenvelden. Hoe statig toont zich dan de zelfde vlakte, die in het vroege jaargetijde tot enkel sieraad scheen bekleed! Het groen gewaad, eerst hooger opgeheven en ruimer uitgebreid, verloor allengs zijne kleur, en is dan in het zachtste geel verkeerd. Het lispelen van het hooger schietend kruid, is in geruisch veranderd; de flaauwe golving van het groen is gelijk geworden aan den gang der baren van de zee; de geringste ademtogt der zomerlucht doet de dunne stengels onder den zwaar beladen halm zweepen. Feller lente- of herfstvlagen zouden de gansche hoop des landmans neder slaan. Maar de winden, gehoorzaam aan den Heer, die aan het al de spijs te zijnen tijde geeft, houden hunne krachten in, en lozen slechts de flaauwste zuchtjes, die de stoving der blakende zonne niet bekoelen, maar het rijp geworden graan als in den arm des maaijers storten. Zóó schijnt de gansche natuur in zamenstemmende werking voor ons voedsel; en, o eindeloosheid van Gods liefde, van Gods wijsheid, van Gods magt! zij is het tevens voor het onderhoud van duizenden geheel andere geslachten van schepselen.

„Wat toch doet de sterveling er toe, om zich dat onderhoud te verschaffen? — *En als de vrucht zich voordoet, terstond zendt hij de sikkel daarin, omdat de oogst daar is* Hij kon, na eens het zaad geworpen te hebben in den gezuiverden grond, zonder zorg slapen en weder opstaan tot anderen arbeid; de aarde werkte voor hem, ging trapegewijze voort; — en nu *doet de vrucht zich zelve voor.* Hare rijpheid blijkt niet slechts aan hare hoog gele kleur; haar stengel dreigt niet enkel te bezwijken voor den minsten sterken wind; maar de korenaar laat reeds de korrels los, en waarschuwt hem, terwijl zij er eenige van uitstort op den grond, *dat de oogst daar is.* En nu vergadere hij slechts, wat God hem

gaf; nu sla hij slechts de sikkel onder den vollen arm door, die rijke schoven weg draagt; nu klinke het veld en de dorschvloer van blijde oogstgezangen. Blijmoedig, arbeidzaam genot: zie daar de bestemming van den mensch!"

Zeker zou de mensch niet oogsten, zoo hij niet had gezaaid; maar de groei zelf, die hier eigenlijk alles afdoet, is het groote *wonder der natuur*, waaraan hij niets toebragt, dien hij niet eens zag, of althans niet verklaren kon, wat hij er van zag. Want hoe hoog de wetenschap klimme, nooit zullen al de geleerden der wereld te zamen een' verstorven' graankorrel doen opleven, of een dorre rots, zonder zaad, doen vrucht dragen. En hoe diep de wetenschap doordringe in het verborgen weefsel der planten en de geheime werkplaatsen der natuur, nooit zal zij het wezen der levenskracht bereiken of die onderwerpen aan hare willekeur. Altijd, door des Scheppers zegen bezield, zal de aarde VAN ZELFS vrucht voort brengen, ook waar de mensch niets doet en niets weet. En nooit, al worden de diepste raadselen opgelost, zal het *wonder der natuur* verklaard worden, dat neêr komt op deze eenvoudige vraag: "Hoe groeit het zaad?"

Hebben wij veel langer getoefd bij het *beeld* zelf, dan zeker de meesten mijner lezers, bij 't inzien der eenvoudige woorden van onzen Heer, verwachtten; wij moesten dat beeld ook helder en juist uitgewerkt vóór ons hebben, om veilig door te gaan tusschen de dwaalwegen, hier van ouds her, bij het zoeken naar de *beteekenis* van het zinnebeeld, bewandeld. Terwijl "de verborgene werking van Gods woord," algemeen als de hoofdzin werd aangenomen, heeft men zich eindelooze moeite gegeven, om aan te toonen, dat de zaaijer en maaijer ook hier de CHRISTUS is, of dat hij het niet wezen kan. Aan de zijde van het eerste gevoelen staan de oudste en meest geachte uitleggers 2). Zij meenen, dat deze verklaring door die van den *zaaijer* en het *onkruid* is beslist. (*Die het goede zaad zaait, is de Zoon des menschen. Matth.* XIII: 37, verg. *Mark.* IV: 14.) Niemand minder dan de CHRISTUS kon ook zaaijer en maaijer te gelijk worden genoemd, daar de *oogst* (naar *Matth.* XIII: 39) *de voleinding der wereld is*, wanneer *de Zoon des menschen zijne engelen, als maaijers, zal uitzenden.* — Maar terwijl men zóó alles naauwkeurig overbragt, stuitte men op de werkeloosheid, de onkunde van den zaaijer, eer hij als maaijer weder keert. Het *slapen* werd daarom door sommigen (naar MALD.) van JEZUS' dood verklaard; het *opstaan* van zijne *verrijzenis*. Een ander vertaalde: "*Hij staat op dag en nacht*," en bragt dit over op de genade van CHRISTUS, in zegen zoo wel als in beproeving den zijnen nabij. (EUTH. ZIG.) — En vraagt men: "Hoe kan dan gezegd worden: *Hij weet het zelf niet;* daar toch CHRISTUS den voortgang van zijn koningrijk kent niet alleen, maar ook bestuurt?" — Het antwoord is: "Hij is niet meer zigtbaar tegenwoordig; en het schijnt dus, of hij er zich niet meer om bekommert." (A. LAPIDE enz.) Of terwijl men straks alles overbragt, zegt men nu: "Op dezen trek der gelijkenis moet niet zoo sterk worden gedrukt." (v. WILLES enz.)

---

1) Zoo, in navolging van oudere kerkvaders, EUTHYMIUS ZIGABENUS; — A. LAPIDE en andere R. Cath; — ZEGERUS, GROTIUS enz.; — en onder de lateren b. v. VAN WILLES (*Spec. de iis, quae ab uno Marco sunt narrata*), BAUER, OLSHAUSEN, ALFORD en DRUMMOND. Ook, ofschoon niet zoo uitsluitend, SALMERON en TRENCH.

Te regt heeft de geestvolle STIER 1) ingezien, dat zóó juist het middelpunt der gelijkenis wordt verplaatst of door uitvlugten verzwakt; en dit brengt hem tot deze vernuftige gevolgtrekking: "De eerste zaaijing en de laatste oogst behooren beide tot de regtstreeksche werkzaamheid, de onmiddellijke en zigtbare verschijning van den CHRISTUS zelven. Maar zal van dat weinige eerste zaad de oogst der gansche aarde rijp worden, dan moet nog dikwijls worden gezaaid en gemaaid; terwijl het geoogste graan telkens weêr zaaikoren wordt voor een' volgenden oogst, tot gansch de akker der wereld ontgonnen en bebouwd is. Dit nu is het werk der menschen, der vroegere en latere discipelen van CHRISTUS: het beeld van onze gelijkenis."

Indien hier *moest* gekozen worden, geen oogenblik zou ik aarzelen, om mij aan de zijde van dezen uitlegger te scharen Ik geloof echter niet, dat deze beslissende keuze noodig is 2). Mijns inziens treft men hier weder een der talrijke proeven van mislukte verklaring aan, mislukt door de *gelijkenis* op te vatten als eene *vergelijking*, door de *beelden* zelve als wèl gelijkend te nemen in plaats van het *geheel*, in plaats van de *werking* (de *actie*), daardoor voort gebragt. En welk regt heeft de gelijkenis van het *onkruid*, om door hare verklaring deze te beheerschen? Waarom moeten zaaijer en oogst, hier en dáár, de zelfde zijn? 3)

Maar ik durf stelliger spreken. De Heiland zelf geeft tot het overbrengen der gelijkenis eene eenvoudige aanwijzing, die men niet heeft opgemerkt, juist door hare eenvoudigheid. *Alzoo is het koningrijk van God.* Geene andere parabel wordt met deze woorden ingeleid. Geene andere, waarin zóó het oog afgetrokken wordt van den *persoon*, om het op de *zaak* te vestigen; waarin de bedoeling "Zoo gaat het in 't koningrijk der hemelen," duidelijker uitkomt 4). *Een mensch* is hier weder, gelijk wij vroeger (Bl. 16) opmerkten, de *hoofdpersoon* der gelijkenis. Maar de *hoofdzaak*, waarop het nog meer aankomt, is het groeijen van 't zaad: een groei als *van zelf*, buiten 's menschen toedoen en buiten zijn weten zelfs, voort gaande; en daarbij *langzaam en geregeld*, dagen en nachten lang, van het gekiemde *zaad* tot het groene *kruid*, van dit tot den stengel, die de *aire* draagt, en van deze tot het *volle koren* in de aire; zonder dat die overgang trapsgewijze is afgescheiden, daar de kiem reeds het wordend kruid is, het kruid de aire bevat, en in de aire de bloesem schuilt van het koren 5). *Tijd* alleen is er noodig, en het gaat van zelf. — Dit

---

1) In de hoofdzaak stemmen met hem over een KALVIJN, LISCO en HILLER. Onder de R. C. (schoon eenigzins door de kerkvaders gebonden) CAJETANUS en JANSENIUS. BARRADIUS durft zich niet beslissen.

2) Het best kan ik mij hier vereenigen met STUART. MALDONATUS zegt wel: *Homo est Christus aut ejus discipulus;* maar hij verklaart toch ook den *oogst* door den *dood* of het *oordeel*. Bij JANSENIUS alleen vind ik: *Messis tunc est, quando prædicator fructum in auditoribus provenisse, Deo operante, conspicit.* MEIJBOOM heeft dit denkbeeld zeer gelukkig uitgewerkt; schoon hij er bij voegt: "dat ook hier JEZUS DE MENSCH is, die zaait."

3) Deze vragen hebben te meer kracht, wanneer wij het *Opschietend Zaad* terstond op de verklaring van den *Zaaijer* laten volgen, als in den kring der discipelen, voor wie deze voorstelling in 't bijzonder bestemd was, uitgesproken; waarna, met de ἄλλη παραβολή (het *Onkruid*), JEZUS' volksonderwijs wordt voort gezet.

4) Het Οὕτως ἐστί beantwoordt aan het οὕτως ἔσται (*Zoo zal het gaan*), dat wij zoo dikwijls aantreffen in de redenen van den Heer bij MATTHEÜS (b. v. XII : 45; XX : 26); inzonderheid waar van *de voleinding der eeuw, de toekomst van den Zoon des menschen* wordt gesproken. (*Matth.* XIII : 40, 49; XXIV : 27, 37, 39.)

5) Vernuftig is de opmerking van STIER, dat op het πρῶτον geen δεύτερον en τρίτον volgt,

wonder der natuur is het zinnebeeld van het groote *wonder* in het rijk *der genade*: *„Alzoo is het koningrijk van God!”*

Eer wij dit verheven denkbeeld van onzen Heer verder uitwerken, laten wij eene opmerking vooraf gaan, waardoor de zin der gelijkenis nog nader bepaald wordt, zoo wel als de plaats, die haar tusschen de andere parabelen van het koningrijk der hemelen toekomt.

Nog drie malen heeft de Heer, op dezen „dag der gelijkenissen” den stillen maar zekeren gang van zijn koningrijk vergeleken met dien der natuur in het plantenrijk. Daarbij wordt tweeërlei voortgang gedacht, maar die in den grond de zelfde is: van het *woord* in 's menschen *harte*, van de *kerk* onder geheel het *menschdom*. In de gelijkenis van den *Zaaijer* is het beeld nog in zijn beginsel: de *goede aarde* is er 's menschen *hart*. In die van het *Onkruid* is het reeds meer ontwikkeld, en de *akker* wordt de *wereld*, maar alleen *het goede zaad de kinderen des koningrijks*. In die van het *Mosterdzaad* eindelijk is de aarde slechts het steunpunt meer van de plant, die nu een boom geworden is. De bijzondere werking van het woord in ieder menschenhart is overgegaan in den voleindigden wasdom van het groote koningrijk Gods op aarde. — Tusschen deze drie beelden nu en als in het middelpunt geplaatst, staat het *van zelf opschietend zaad*, waarin wordt op den voorgrond gesteld, wat in de drie andere gelijkenissen werd gedacht, als iets dat van zelf spreekt (een *axioma*): de plantengroei. Dit beeld sluit zich meest aan aan het laatste deel van den *zaaijer*: de goede aarde, die dertig, zestig en honderd voud draagt. Het bedoelt dus in de eerste plaats de werking van Gods woord in iederen mensch, die daarvoor een geopend hart heeft; en van daar dat wij het bijzondere zouden kiezen, als er moest gekozen worden. Maar er is niet één bezwaar, om het beeld, dat zonder beperking ons gegeven is, ook op het algemeene toe te passen. In iederen mensch of in geheel het menschdom, — *zoo gaat het* in 't rijk der genade, even als in dat der natuur.

Nog ééne opmerking moet ik hier bijvoegen, omdat zij, hoe eenvoudig ook, zelfs aan scherpzinnige uitleggers is ontsnapt. Reeds de naam *„Het opschietend* of van zelf groeijend *zaad,”* duidt eene misvatting aan, veroorzaakt door angstvallige vrees, om toch den mensch de eer niet te geven, die Gode toekomt. Bij menigen uitlegger kunt gij uitvoerig betoogd vinden, hoe het zaad — Gods woord — die inwendige levenskracht bezit, waarvan onze gelijkenis spreekt, of daartoe bezield wordt door den Heiligen Geest; terwijl de akker, het zondig menschenhart, niet in staat is, uit zich zelven iets anders dan doornen en distelen voort te brengen. Maar hieruit zou volgen, dat de Heer juist het tegenovergestelde gezegd heeft van het geen hij wilde leeren; en de ware eerbied voor Gods woord komt mij toch voor daarin te bestaan, dat men het hoore, zoo als het werd gesproken, en leze, gelijk het geschreven is. Niet het *zaad*, neen! de *aarde* brengt in de gelijkenis *van zelfs* vruchten voort; maar dat zij het doet en het doen kan, is niet de roem der aarde zelve, maar van Hem, die allen den wasdom geeft.

Ja! de Heer aanvaardde zijne groote taak in het vertrouwen op de vruchtbaarheid van den akker, dien hij bezaaide, dien hij vaak nog met eindeloozen arbeid te ontginnen had.

---

als waren het drie onderscheidene voortbrengselen der natuur, maar alleen εἶτα, als voortgaande ontwikkeling.

Gelijk de aarde reeds tot vrucht dragen geschikt was, eer haar gras en kruid, bloem en boom dekte en sierde op den derden dag der schepping; zoo is ieder menschenhart vatbaar om het ware, goede en schoone voort te brengen, wanneer daarvan de kiem er wordt in gelegd. En gelijk de woeste grond wel zijne kracht verspilt, maar niet zijne oorspronkelijke natuur verliest, door slechts wilde struiken en onkruid voort te brengen; zoo is ook de meest verwilderde mensch voor verbetering vatbaar, wanneer zijne edele vermogens op iets beters worden gerigt. Op deze diep gewortelde overtuiging, die hem nooit een enkel oogenblik verliet, bouwde JEZUS geheel het plan, — wanneer wij 't zoo noemen mogen, — van de nieuwe wereldgodsdienst, van het koningrijk der hemelen op aarde. Vóór hem was de godsdienst een *vorm:* schoon en majestueus in hare omtrekken bij Gods volk, gelijk zij bij de heidenen bekrompen was of wanstaltig; maar toch altijd een vorm, waarin het leven, ook het leven van geest en gemoed, zich voegen en wringen moest. Maar dóór JEZUS werd de godsdienst een *beginsel*, waarvan in den mensch het ware leven uitgaat, dat zich dan ook van zelf naar buiten toont. Het is niet meer *Gods wet,* maar *Gods woord;* en dat woord *vrijwillig* 1) aangenomen, uitgewerkt, in het leven overgebragt. De mensch moet wel worden voorbereid op de ontvangst van het evangelie, alle beletselen voor des zelfs werking zoo veel mogelijk verwijderd, dat evangelie zelf hem zoo diep en vast mogelijk in het hart ingeplant; — maar dan ook kan niemand verder dwingen, ja! alleen het oog des Alwetenden kan het nagaan en zijne hand het besturen, wat daar in het binnenste van 's menschen harte omgaat. *Van zelfs brengt de aarde vrucht voort; en hij zelf, die het zaad uitstrooide, weet het niet.*

Maar die stille werking van Gods woord in 's menschen hart moet haren tijd hebben. Er is een overgang van wortel tot stengel, en van dezen tot bloesem en vrucht in de natuur, die ook bij den voorspoedigsten groei nooit ontbreekt. *Alzoo gaat het ook in het koningrijk Gods.* Verwacht bij 't eerste nadenken over de waarheid, bij het eerst ontwaken van 't geweten, nog geene rijpe vruchten der godzaligheid; noch ook waar, teeder en schuchteren, zich het jeugdig geloove toont, de standvastigheid en beproefde kracht, die eerst in de stormen des levens rijpt. *Eerst het kruid, daarna de aire, daarna het volle koren in de aire.* Eerst — naar de geestvolle opvatting van een' ouden uitlegger 2), het *geloof,* dat in 't hart diepe wortels slaat; dan de *hope*, die als een ranke stengel zich hemelwaarts rigt,

---

1) Gelijk elke partij zich gehaast heeft, gebruik te maken van alles, wat in de schrift met hare opvattingen strookte, zoo was het vrij natuurlijk, (en ook in de daad juist,) dat pater SALMERON hier aanteekende: *Pulchre hic describitur liberum arbitrium.* (Reeds EUTH. ZIG. schreef: αὐτομ. i. e. κατὰ προαίρεσιν, οὐ κατὰ ἀνάγκην.) Hij voegt er evenwel bij: *Sine gratia natura non sufficit, sed Deus eam nemini negat.* En: *Licet ultro sponte frugifer, terra aranda tamen est et purganda, sole ac pluvia eget.* — Onze kanteekenaars zeggen, dat de aarde *door hare aangeschapene kracht en natuur* vrucht draagt; alzoo ook het woord *door de verborgene werking des Geestes Gods.* Het zelfde hebben, in verschillenden vorm, latere orthodoxen; maar de parallel gaat op die wijze verloren. Beter MEIJBOOM: „De *aanleg*, door God den mensch geschonken, dus *God in den mensch* verwekt Christelijk leven." De hoofdzaak is, dat men niet, tegen de bedoeling van den Zaligmaker, de werking van den Heiligen Geest afscheide van eigen, vrijwillige werkzaamheid.

2) SALMERON. Anderen vonden hier verschillende trappen van deugd (GREG., EUTH. enz.). Sommigen hebben hier weder, als bij den *zaaijer*, den staat van *gehuwden*, *religieusen* en *herders* willen zien; of de natuurwet, de Mozaïsche wet en het evangelie!! (Verg. A LAPIDE enz.)

en buigt maar niet breekt voor den adem des winds; eindelijk de *liefde*, gelijk aan de rijpe én voedende *vrucht*, die dertig en zestig en honderd voud het gezaaide als een nieuw zaad weder geeft. — Zie! tot dat alles was de mensch, ook de verbasterde en verwilderde mensch in staat, en hij wist het zelf niet. *Uit hem zelven* komt het voort, en toch alleen onder de nijvere hand en door het goede zaad van den landman. En ook waar wij die vruchten zien, kunnen wij de verborgen levenskracht wel verstoren, maar niet verwekken, ja! niet eens verklaren; even min in des menschen hart, als in het hart der aarde. Zoo staat tegenover het raadsel voor den onderzoeker der natuur: "Hoe groeit het zaad?" een ander raadsel voor den menschenkenner: "Hoe werkt Gods woord?"

En begrijpt gij nu, mijn lezer! waarom wij deze gelijkenis bepaaldelijk bestemd achtten voor den vertrouwden kring, die onzen Heer omgaf? Zij was hun, wat zij ook voor ons nog is: een woord van *bemoediging* bij hunnen arbeid 1). Een enkele maal, bij het gezigt der toestroomende Samaritanen (*Joh.* IV : 35, 36), mogt de Heer in verrukking uitroepen: "*Zijn er niet vier maanden vóór den oogst? Heft uwe oogen op en ziet! Reeds nu*, terstond na het zaaijen, *zijn de landen wit om te oogsten; — zoodat zaaijer en maaijer te zamen zich verheugen.*" In den regel zou het zoo niet zijn. De *langmoedigheid*, het geduld van den landman was hun noodig, zouden zij hunnen arbeid niet bederven, door dien te willen verhaasten; even als de dwaze knaap, die den wortel opgraaft, den stengel uit den grond trekt of nieuwsgierig de nog geslotene aire open maakt. — En bij die bemoediging, sluit de gelijkenis eene les van *nederigheid* in 2): want de zaaijer is het niet, die het zaad groeijen laat. *Niet* PAULUS, *die plant*, komt de eere toe, *niet* APOLLOS, *die nat maakt; maar Gode*, die den akker zijne vruchtbaarheid schonk en het zaad *den wasdom geeft.*

Ook wij dan, arbeiden wij in dat vast geloof aan den oorspronkelijken adel der menschelijke natuur, en den zegen van God, die iederen mensch naar zijn beeld heeft gemaakt. Wanhopen wij niet aan de dorre aarde, waarin misschien het zaad reeds kiemt; verachten wij het groene kruid niet, dat welligt reeds den bloesem verbergt 3), of de ligte aire, waarin de korrels rijpen. Als wij het onze gedaan hebben, wachten wij dan, dat Gods woord het zijne doe. De vrucht zal zich ten laatste wel zigtbaar *voordoen*, als *de oogst daar is*. En ook in ons eigen gemoedsbestaan, verontrusten wij ons niet al te zeer, wanneer de voortgang langzaam en de vrucht nog twijfelachtig is. Langzaam of spoedig, zigtbaar of verborgen, het eenige wat noodig was maar ook genoeg, is in het rijk der natuur: "dat het zaad groeije in de aarde;" en in het rijk der genade: "dat binnen in ons Gods woord leve."

---

1) *Ne frigidius verbi ministri muneri suo incumbant, quia non statim laboris fructus apparet.* KALVIJN.

2) *Non gloriandum nec desperandum esse.* A LAPIDE. Het eerste stelt MALDONATUS, als het bepaalde oogmerk van den Heer, op den voorgrond; het laatste KALVIJN, LISCO en DE WETTE.

3) *Nullus despiciatur: frumentum ab herba incipit.* BEDA.

V.

HET MOSTERDZAAD.

MATTH. XIII : 31, 32.	MARK. IV : 30—32.	LUK. XIII : 18, 19.
Eene andere gelijkenis heeft hij hun voorgesteld, zeggende:	*En hij zeide: „Waarbij zullen wij het koningrijk Gods vergelijken? of met wat gelijkenis zullen wij het zelve gelijken?*	*En hij zeide: „Wien is het koningrijk Gods gelijk? en waarbij zal ik het zelve vergelijken?*
„Het koningrijk der hemelen is gelijk het mosterdzaad, 't welk een mensch heeft genomen en in zijnen akker gezaaid;	„(Namelijk) *bij een mosterdzaad, het welk, wanneer het in de aarde gezaaid wordt, het minste is van alle de zaden, die op de aarde* (zijn).	*„Het is gelijk een mosterdzaad, het welk een mensch genomen en in zijnen hof geworpen heeft;*
„Het welk wel het minste is onder alle de zaden, maar wanneer het opgewassen is, dan is 't het meeste van de moeskruiden; en het wordt een boom, alzoo dat de vogelen des hemels komen en nestelen in zijne takken."	*„En wanneer het gezaaid is, gaat het op, en wordt het meeste van alle de moeskruiden, en maakt groote takken, alzoo dat de vogelen des hemels onder zijne schaduw kunnen nestelen."*	*„En het wies op, en werd tot eenen grooten boom, en de vogelen des hemels nestelden in zijne takken."*

„Het koningrijk der hemelen is gelijk aan een mosterdzaad." Met deze woorden sluit JEZUS weder zijn onderwijs aan, van de eene zijde aan de natuur, van de andere aan zijnen tijd. Want gelijk de mosterdplant oudtijds, even als nu, algemeen bekend was, en ook in het Oosten veel werd aangekweekt; zoo werden daaraan, zeker reeds in JEZUS' dagen, verschillende spreekwijzen ontleend. Dat vooral zijne *kleinheid* tot een spreekwoord geworden was, zouden wij reeds gissen uit het gezegde van den Heer bij eene latere gelegenheid: *„Indien gij een geloof hadt als een mosterdzaad, —"* (*Matth.* XVII : 20; *Luk.* XVII : 6); en het wordt bevestigd door den Talmud zoo wel, als door den Koran en de berigten van latere reizigers in het Oosten. De Rabbijnen spreken, bij de onderscheiding van rein en onrein, waarop de Joden van ouds zoo veel prijs stelden, over „vlekken als een mosterdzaad;" en zij noemen het strafbaar: „een onrein dier te eten, kleiner dan een mosterdzaadje." Ook stelden zij de nietigheid der aardsche dingen tegenover den hemel, onder dat beeld voor. In den Koran (*Sura* 31) lezen wij: „Wat er goeds of kwaads is, al ware het niet grooter dan een mosterdzaad, God zal het alles aan het licht brengen." Eindelijk berigten ons nieuwere schrijvers over het Oosten, dat het spreekwoord: „Een geloof, dat niet zwaarder weegt dan een mosterdzaad," nog onder de Arabieren in gebruik is 1).

Dat dit zaad klein is, behoeft dan ook wel geen bewijs; maar men heeft gevraagd, of de

---

1) Men vindt de aanhalingen uit de Rabbijnen bij BUXTORF (*Lex. Rabbin.*), WETSTEIN en anderen. De Arabische spreuk haalt OLAUS CELSIUS uit POCOCKE aan.

Heer het te regt noemde *"het kleinste van alle zaden,"* ja zelfs! *"van alle, die op de aarde zijn."* — Wij moeten beginnen met op te merken, dat er een groot verschil is tusschen het witte en zwarte mosterdzaad, waarvan het laatste (vijf of zes malen kleiner dan het witte,) door den Heer schijnt bedoeld te zijn 1). Evenwel, botanisch is ook dit nog niet het kleinste van alle zaden. Zelfs onder onze tuingewassen, is het zaad der postelein bij voorbeeld veel kleiner. Onder de planten, in het Oosten aangekweekt, noemen oudere uitleggers ook de *papaver* en de *ruit*, waarvan althans het eerste stellig kleiner zaad dan de mosterdplant voort brengt; terwijl het zaad van den cypressen boom nog kleiner is 2).

ERASMUS en anderen hebben daarom den uitweg, of zoo men wil, de uitvlugt te baat genomen, om te zeggen, dat het in een spreekwoord voldoende is, wanneer het zaad *een der kleinste* is, zonder daarom het allerkleinste te wezen; maar natuurlijker komt mij de verklaring voor: "het mosterdzaad was het kleinste van alle zaden, die toen in den moestuin gezaaid werden." LUKAS maakt uitdrukkelijk van den *hof* melding, en MATTHEÜS bedoelt dien zeker met zijnen *akker*, zoo wel als MARKUS met *de aarde* 3); gelijk dan ook deze evangelisten de plant, die uit dit zaad voort komt, eene *moesgroente* noemen.

Maar de kleinheid van het zaad komt hier vooral voor, in betrekking tot de grootte der plant: "de *mosterdkorrel* wordt een *groote boom*." Terwijl ik dit schrijf, ligt er een mosterdstengel naast mij; en wanneer ik op dit zwakke en tengere plantje, met de gehoefde bladeren en gelen bloemtros zie, en bedenk, dat het nergens in ons land zelfs den vorm van een struikgewas aanneemt of meer dan twee voeten hoogte bereikt, dan kan ik mij gemakkelijk verklaren, hoe door nieuwere uitleggers 4) de identiteit van den mosterdboom der gelijkenis met onze gewone mosterdplant wordt betwist.

Terwijl ik het hieromtrent opgeteekende kortelijk wilde bij een brengen, kwam mij de laatste aflevering ter hand van het uitmuntende *Bijbelsch Woordenboek*, en ik meen nu te kunnen volstaan met daaruit de volgende woorden (van Prof. VETH) over te nemen.

1) Men noemt ook nog het wilde mosterdzaad (*Sin. arvensis*) en andere. Behalve door de kleur van het zaad, zijn deze soorten ook aan den vorm der bladeren te onderkennen. PLINIUS (L. XIX, C. 8.) noemt er drie: *unum gracile, alterum simile rapi foliis, tertium erucae.* Volgens hem werd het Egyptische zaad het beste geacht.

2) Na ALBERTUS MAGNUS heeft de eene uitlegger dit bezwaar steeds van den ander nageschreven. SALMERON zegt daar tegen: *Papaver et ruta non censentur inter olera, cum utraque herba in medicinis locum habeat verius, quam in culinis. Et quod adducitur — de cypresso, nihil ad rem, quoniam comparatio fit inter olera, non inter arbores.* — Ik zou hier alleen op aanmerken, dat de *ruite*, al gebruiken wij die bij de spijzen niet, toch *Luk.* XI : 42 (de eenige plaats in het N. T.) als een *moeskruid* voorkomt. Naar den Talmud was zij tiendvrij; maar in de tuinen aangekweekt (PLINIUS, XIX : 45 enz. Vgl. WINER), onderwierp de Farizésche naauwgezetheid haar ook aan de wet. Ik vond echter het zaad, althans van onze wijnruit, *niet* kleiner dan het zwarte mosterdkorreltje.

3) MARKUS zegt: *Wanneer de mosterdkorrel gezaaid wordt* OP DE AARDE, *is hij kleiner dan al de andere zaden, die* OP DE AARDE — Gewoonlijk vult men dit aan: "die op de aarde *zijn*;" maar zou het niet eenvoudiger wezen, dat wij het woord, in den zelfden volzin, ook beide malen in de zelfde beteekenis opvatten: *het kleinste van al de zaden, die op de aarde* of in den moestuin GEZAAID WORDEN?

4) *Door nieuwere uitleggers:* — want de zaak schijnt eerst in de laatste jaren wetenschappelijk besproken te wezen. Ik vind echter reeds in een uitlegkundig handboek van het laatst der vorige eeuw: "Deze mosterdplant is eene geheel andere dan de onze, en is veel eer een boom, die eerst na jaren vrucht voort brengt." (*Exegetisches Handbuch des Neuen Testamentes*, Leipzig, S. L. CRUSIUS, 1797.)

"Heeft men bij deze gelijkenis, met sommigen, alleen aan eene buitengewone grootte te denken, die de mostaardplant onder zorgvuldige kweeking in het warm klimaat van *Palestina* somtijds bereikte? Of moet men, met anderen, denken aan een gewas, van de gewone mostaardplant verschillend? Wij durven het niet beslissen, maar moeten toch opmerken, dat ook heden nog, volgens de getuigenissen der reizigers, in *Palestina* een boom wast, die den naam van *Chardal* draagt, — den zelfden, die in den Talmud aan den mostaard gegeven wordt, — en onder welks takken een man te paard eene schuilplaats kan vinden, en die daarom beter dan de gewone mostaardplant in de gelijkenis van den Zaligmaker schijnt te voegen. IRBY en MANGLES vonden, op hunne reis van het zuidelijk uiteinde der *Doode zee* naar *Kerek*, eene groote hoeveelheid dezer boomen, vruchten dragende in trossen, gelijkende naar aalbessen, maar met de kleur van pruimen. Zij beschrijven den smaak dezer bessen als aangenaam, ofschoon sterk gekruid en volkomen gelijkende naar mostaard, terwijl zij, in wat groote hoeveelheid genomen, ook op neus en oogen de zelfde uitwerking doen. "Wij houden het voor waarschijnlijk," zeggen deze reizigers: "dat dit de boom is, waarop de Zaligmaker zinspeelt in de parabel van het mostaardzaad, en niet de mostaardplant, die wij in het Noorden hebben, en welke, zelfs wanneer zij groot wordt, nimmer een boom kan genoemd worden, terwijl de andere in der daad een boom is, onder welks schaduw vogels gemakkelijk eene schuilplaats kunnen vinden en werkelijk vinden." Prof. ROYLE (zie zijn art. *Sinapis* in KITTO's *Cyclopaedia*) vernam nadere bijzonderheden aangaande dezen boom van een' Syriër, die in *Kings-College* studeerde; volgens dezen wordt zijn zaad tot het zelfde einde als de gewone mostaard gebezigd, en wordt hij gevonden in den omtrek van *Jeruzalem*, aan de oevers van den *Jordaan*, en vooral ook rondom de zee van *Tiberias*, — dus juist op de plaats, waar de Zaligmaker zijne gelijkenis uitsprak. Prof. ROYLE houdt den mostaardboom voor den zelfden, die door de botanici *Embelia grossularium*, *Cissus arborea* en *Salvadora Persica* genoemd is, een boom van middelbare grootte, met vele takken; die zich in der daad uit zeer kleine zaadkorrels ontwikkelt, en geheel overeenkomt met den boom, door IRBY en MANGLES beschreven."

Tot zoo verre het *Bijbelsch Woordenboek*. Ofschoon ik nu eenigzins aarzelde in de beslissing van eene vraag, door een' zoo bevoegden oosterling in het onzekere gelaten, en door uitleggers als TRENCH en MEIJER ten voordeele van den beschrevenen mosterdboom uitgewezen, ben ik echter meer en meer tot de overtuiging van WINER gekomen: "Het is zoo goed als zeker, dat de mosterdplant, door den Heiland bedoeld, geene andere is, dan de ons bekende." — Het is mij niet gelukt, het oorspronkelijke opstel van ROYLE in te zien; maar wat daarin ook ten voordeele van de *Salvadora Persica* moge zijn aangevoerd, de vraag, waarop hier alles aankomt, is, dunkt mij, eenvoudig deze: "Wat was in den tijd van onzen Zaligmaker," — want vroeger komt zij in den bijbel niet voor: — "de algemeen bekende plant, die den kleinen mosterdkorrel voort bragt?" — Een volksleeraar toch, wanneer hij bekende woorden gebruikt, bezigt die ook in den onder het volk bekenden zin. De kracht zijner welsprekendheid ligt juist in de onverwachte gevolgtrekkingen, die hij ontleent aan erkende waarheden, en het verrassend gebruik, dat hij maakt van dagelijks voorkomende zaken. Dit is inzonderheid van toepassing op de leerwijze van onzen Zaligmaker. Hij zal wel niets anders

„een mosterdzaad" genoemd hebben, dan het geen toen algemeen daarvoor gehouden werd; en ik. meen toch, dat niet ligt iemand de aanhalingen der Rabbijnen of spreekwoorden der Arabieren van een ander, dan het gewone mosterdzaad zal opvatten, terwijl bovendien de oude Grieksche en Romeinsche schrijvers den lof van dit bekende gewas hoog verheffen 1). Wordt dus, inzonderheid in den Talmud, met den *chardal* de *mosterdplant* bedoeld, dan kan ook in onze gelijkenis geene andere gemeend zijn. De verhalen der Rabbijnen zijn zelfs nog sterker, dan de voorstelling van den Zaligmaker. Bij voorbeeld, dat te *Sichin* iemand drie takken van eene mosterdplant door zijnen vader werden nagelaten, waarvan er een afgeplukt zijnde, daaraan negen kabi mosterdzaad werden gevonden, en van het hout eene pottenbakkers loofhut werd gedekt. En elders, waar een Rabbijn zegt: „dat hij in zijnen tuin eene mosterdplant had, waar hij gewoon was uit en in te klimmen, even als men het in een' vijgenboom doet 2)."

En wat hierbij, voor mij althans, het zwaarste gewigt in de schaal legt, ten bewijze, dat deze plant waarlijk in heete landen zoo groot wordt, is de getuigenis van latere reizigers. Een jezuïtisch priester, bij voorbeeld, vond in *Chili* de mosterdplanten zoo hoog, dat man en paard daar onder doorreden. De reiziger SHAW had op het oude grondgebied van half *Manasse* de grootste moeite, om deze en andere wilde struikgewassen van het aangezigt af te weren 3). Maar inzonderheid is mij hier overwegend de getuigenis van den beroemden Jezuïet MALDONATUS, die zelf in *Spanje* den mosterd tot eene aanmerkelijke hoogte opgewassen zag, en getuige was, dat de vogels, azende op het zaad, bij menigte er zich in neder zetten, zonder dat de takken dreigden te breken onder hun gewigt, terwijl de verdroogde stengels, in plaats van hout, dienden om den oven aan te stoken.

Eindelijk, hoe naauwkeuriger ik de woorden der gelijkenis naga, te duidelijker komt het mij voor, dat er van geen' eigenlijken *boom*, al was die ook van het kleinste zaad gekweekt,

---

1) Inzonderheid PLINIUS, die het ook tot de *groenten* rekent (*Coquuntur et folia, sicut reliquorum olerum*), en de uitstekende groeizaamheid prijst, zoodat het zelfs zeer moeijelijk uit te roeijen is. Bij de menigte goede eigenschappen, die hij met zekeren ophef roemt, voegt hij ook nog (XX : 22) die, dat het een tegengift tegen de beet der slangen zijn zou; eene bijzonderheid, zoo als wij later zien zullen, die door de kerkvaders niet ongebruikt werd gelaten. — De afleidingen van het Grieksche en Chaldeeuwsche woord gaan wij hier voorbij. De prikkelende eigenschap speelt daarbij altijd de hoofdrol. Zoo ook in het verhaal, dat DARIUS aan ALEXANDER een zak *Sesamum*-zaad zond, als zinnebeeld van de sterkte zijner legermagt, waarop hij van dezen mosterdzaad ten antwoord ontving.

2) Gelijk het met de uittreksels uit den Talmud doorgaans gelegen is, zoo is ook dit door al de uitleggers TREMELLIUS, BUXTORF en LIGHTFOOT nageschreven. Zelfs is het *Fama crescit eundo*, ook hier bewaarheid. Ik vond ten minste in de Hollandsche vertaling van LISCO, dat met het hout, van een' mosterdtak afkomstig, *eene arbeiders-woning* was gedekt; terwijl in den Talmud eenvoudig bedoeld wordt de overdekte zitplaats of loofhut van een' pottenbakker, die in de open lucht werkt. — De *kab* was de kleinste drooge maat, bevattende 24 eijerschalen of ruim 2 Ned. kop. In de aangehaalde plaats heeft, volgens D' OUTREIN, de Jeruzalemsche Talmud 3, de Babylonische 9 kab. — Wat eindelijk het klimmen in dit gewas betreft, dat nog het moeijelijkst van alles te gelooven is, daar de zwaarste plant nooit eigenlijk en stevig hout kan vormen, misschien wordt alleen bedoeld, dat er de ladder werd tegengezet, om de bloemen of zaden te plukken, gelijk men het gewoon was, de vijgen te doen. — Overigens bewijzen juist deze aanhalingen, dat de mosterdplant wel doorgaande groot werd, maar zelden toch zóó groot. Van een' gewonen boom zou men zoo iets niet als eene bijzonderheid hebben opgemerkt.

3) Zie SCHEUCHZER en DONAT, *Bijbel der natuur*, en SHAW's *Reizen*, II 21.

sprake kan zijn. De hier bedoelde plant behoort tot de *moesgroenten* 1); en als eene bijzonderheid wordt gezegd, dat zij *een boom wordt,* juist omdat het eigenlijk geen boom is; maar slechts „eene plant, die den vorm van een' boom aanneemt" 2).

En hiermede laten wij gaarne het verder onderzoek van dezen botanischen strijd aan meer bevoegden over, om nu nog eens de woorden van onze gelijkenis naauwkeuriger na te gaan.

De drie evangelisten, hoe zeer zij in het beeld zelf over een komen, hebben echter in de voorstelling ieder iets van het gewone karakter hunner schrijfwijze behouden; MATTHEÜS bij voorbeeld in de meer Hebreeuwsche uitdrukking: „*nemende zaaide hij;*" „*de vogelen komen en legeren zich:*" want het behoort tot den antieken Hebreeuwschen stijl, dat het geen eene handeling vooraf gaat en voorbereidt, mede wordt uitgedrukt. LUKAS doet dit ook de eerste, maar niet de tweede maal; zijn stijl is daarentegen vrijer en vloeijender, zoo als doorgaans; — terwijl het verhaal van MARKUS ook hier weder zinrijker is. Hij doet ons als het ware het zaad uitzoeken onder *al de zaden*, die men in den hof aankweekt. Hij geeft het ons te zien, zoo als het *wordt gezaaid*, daarna *gezaaid zijnde opkomt*, dan *groot wordt, hoog boven alle moeskruiden;* en eindelijk *groote takken maakt,* zoo dat, gelijk hij juist zegt, *onder zijne schaduw de vogelen des hemels zich* KUNNEN *legeren.*

Omtrent het geen aan allen gemeen is, merk ik nog op, dat reeds een en ander maal, niet zonder oogmerk, „een *mosterd*-KORREL" gezegd is, in plaats van „een *mosterd*-ZAAD." Het eerste toch is de eigenlijke vertaling van het woord, dat meer uitdrukt en ons duidelijker de gedaante voorstelt, dan het algemeene *zaad* 3). Dezen éénen korrel *neemt een* MENSCH, — want het is altijd weder het menschenbeeld, dat hier op den voorgrond staat: — en *hij legt het,* hij zaait het *in zijn' eigen' grond* 4); niet onder eene menigte andere dergelijke, maar afzonderlijk, alleen; om te zien, wat hij met eene goede en zorgvuldige kweeking van dat ééne zaadje maken kan.

Het is het *kleinste van al de zaden*, die hij daar zaaide in dien hof 5). De bijna onzigtbare zwarte korrel verdwijnt geheel in den zwarten grond. Maar het kleine zaadje

---

1) *Λάχανον* beantwoordt aan het Latijnsche *olus*, en het Hebreeuwsche יָרָק. In het Nieuwe Testament komt het nog twee malen voor: waar JEZUS de huichelachtige naauwgezetheid der Farizeën berispt, die ook van alle *moesgroenten* tienden gaven (*Luk.* XI : 42); en waar PAULUS zegt, dat de zwakken daarmede, en niet met vaste spijzen, worden gevoed. (*Rom.* XIV : 2.)

2) *Planta arborescens.* Het *γίνεται δένδρον* wordt, volgens RAPHELIUS (*Ann. in S. S., ex Herod. collectae*; Luneburg 1731.), ook bij HERODOTUS gebruikt van hoog opschietende en rijk getakte planten.

3) Zoo *Joh.* XII : 24: *de korrel* (*κόκκος*) *der tarwe;* en 1 *Kor.* XV : 37: *een bloote tarwekorrel.* De opmerking is reeds gemaakt door A. VAN DEINSE, in de *Bijdragen* van DRESSELHUIS en VAN WILLES, D. V, blz. 403.

4) De *hof* of moestuin (*κῆπος*) is in den regel kleiner en wordt zorgvuldiger bewerkt dan de *akker*. *Jez.* LXI : 11, wordt de *hof*, die *het in hem gezaaide doet uitspruiten*, gesteld tegenover of nevens *de aarde* (akker), die *hare spruit voort brengt;* en *Deut*, XI : 10 wordt *Egypteland*, omdat het zoo zorgvuldige verpleging behoefde, met een' *moestuin* (*κῆπος λαχανείας*, verg. 1 *Kon.* XXI : 2) vergeleken. — JOHANNES noemt (H. XVIII en XIX) *Gethsemané* bij herhaling eenen *hof*, den *hof der olijven*. Van daar waarschijnlijk, dat sommige kerkvaders (AMBROSIUS, GREGORIUS), JOZEF van *Arimathéa* voorstellen als den MENSCH, die het mosterdzaad of tarwegraan (CHRISTUS' ligchaam) zaaide in zijnen *hof*.

5) Eigenlijk staat er niet *het kleinste*, maar *kleiner*. — „*Comparativus pro superlativo*", zeggen alle oudere uitleggers. Door de nieuwere wordt dit wel ontkend; maar de beteekenis „*het kleinste van alle*" of „*kleiner dan alle* andere", zal wel op het zelfde nederkomen. *Durch den Zusatz πάντων ist der Uebergang des Compar. in den Superl. vermittelt*, Vgl. XI : 11, zegt DE WETTE. Men zie echter ook WINER, *Synt.*, C. III, § 36.

kiemt, het *gaat op*, het *wordt grooter* en hooger, het verheft zich *boven alle moesgroenten* in den hof; het wedijvert met *het geboomte* 1); en zie! terwijl het de ligt groene bladeren uitspreidt en met de gele trossen pronkt, en vooral wanneer het aan alle zijden met peulen omhangen is, komen van rondom *de vogelen* te zamen, om *zich te legeren in zijne takken*, en *onder zijne schaduw* te rusten.

Deze laatste, zoo innemend schoone trek der gelijkenis is in onze vertaling geheel verbasterd door het woord *nestelen*. In de spoedig uitwassende takken van eene plant zal niet ligt de vogel zijn nest bouwen. Het oorspronkelijke woord beteekent dit ook niet. Het zegt letterlijk: *zijne tente opslaan*, en drukt dus juist uit, wat wij noemen *zich legeren* 2); waarbij ons weder het verhaal van MALDONATUS voor den geest is, dat het gevogelte, bijzonder op de korrels van het mosterdzaad belust, zich bij menigte op de velden, met dit gewas bedekt, neder zette, en de zware takken der krachtige plant hen even gemakkelijk konden dragen, als de bladeren ze verscholen.

Liefelijk beeld van het groote, rijke en weldadige der natuur! Was misschien reeds in den tijd van onzen Heer de beeldspraak van het mosterdzaad niet nieuw meer, zij werd het door zijne schoone en treffende voorstelling. „Het kleinste de oorsprong van het grootste," is hier de werking der natuur niet alleen, maar ook de bedoeling van den mensch, die hare krachten tot zijne oogmerken aanwendt. En groot is deze plant niet enkel in vergelijking van andere tuingewassen, of in tegenstelling van het onaanzienlijke zaadje, maar daardoor ook, dat zij alleen onder alle moeskruiden aan het teeder gevogelte, *dat niet zaaijen noch maaijen kan, noch vergaderen in de schuren*, te gelijk eene belommerde wijkplaats en een verkwikkend voedsel aanbiedt. 3) — Zie daar weder eene der vele proeven van het echt *humane*, het waarlijk gevoelige en edele, in JEZUS' leerwijze; dat, zonder immer tot het overgevoelige (*sentimentele*) te neigen, ons menschelijk gevoel zoo weldadig aandoet. Valt zonder den wil van zijnen Vader zelfs geen moschje op de aarde, zoo is het schuilend vogelke niet beneden zijne beeldspraak; en — ook wij, zijne discipelen, zouden wij ons over de weerlooze schepselen van dien Vader in den hemel niet ontfermen?

---

1) Zeer juist zegt MARKUS, die het geen' *boom* noemt, dat het zich door *groote*, uitgebreide en kronkelende *takken* onderscheidt. Minder juist LUKAS, dat het een *groote boom* wordt: want het wast wel zoo hoog, dat het „bijna een boom" kan genoemd worden, maar nooit „groot onder de boomen."

2) JUVENCUS drukt het aldus uit:

—, ramis ut plumea turba
Confidat possitque umbras habitare virentes.

Ps. CIV : 12 wordt van de vogels, die *eene stem geven van tusschen de takken*, (en dus niet op hunne nesten zitten,) bijna letterlijk het zelfde gezegd: *ἐπ' αὐτὰ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσει* (Gr. Vert.). *Ps.* XXIII : 2 wordt het van schapen gebruikt, die *zich legeren*, neder liggen, *in grazige weiden. Matth.* VIII : 20 zijn *κατασκηνώσεις* de rustige en veilige *verblijfplaatsen* der vogelen, tegenover de *holen* der vossen.

3) Wij behoeven hier naauwelijks bij te voegen, dat *vogelen des hemels*, — even als *beesten des velds* en *visschen der zee*, — weder eene Hebreeuwsche uitdrukking is; en dat ook elders, zoo als *Ps.* CIV : 12, 16, 17 en *Dan.* IV : 11, 12, bij de schildering van een' breed getakten boom, het gevogelte behoort, dat daarin woont.

Tot dus verre de voorstelling der gelijkenis. Bij twee evangelisten wordt zij ingeleid met eene vraag, waarin de Heer, — als verlegen, hoe hij het heerlijke beeld, dat hem van het koningrijk der hemelen voor den geest staat, zal uitdrukken, — vraagt: *waarbij hij het vergelijken, onder welk zinnebeeld hij het voorstellen zal* 1). Dat hij deze vraag deed tegenover de schare, en bij het volksonderwijs omtrent het koningrijk der hemelen, waarin de eene gelijkenis de andere afwisselt, komt mij ontwijfelbaar voor. Niet te onregt merken vele uitleggers aan, dat dit beeld juist geschikt was, om zijne discipelen te bemoedigen, die in de gelijkenis van den *Zaaijer* en van het *Onkruid* zoo veel goed zaad zagen verloren gaan, of 't kwade er gelijk mede opwassen; maar nu ook leeren moesten, hoe het kleine zaadje, dat behouden blijft en overwint, veel voort brengen kan 2). — Wel heeft LUKAS deze gelijkenis en die van het *Zuurdeeg* elders geboekt, maar zij staan dáár, zoo als meer bij dezen evangelist, geheel op zich zelve. 3)

Na dus als met zijnen blik hemel en aarde doorloopen te hebben, om eene geschikte beeldspraak te vinden, komt JEZUS op het kleinste, wat in de huishouding en den tuinbouw van zijnen tijd te pas kwam: het nietige zwarte zaadkorreltje, waaruit de krachtige mosterdstengel opwast. *Daarmede zal hij het koningrijk der hemelen vergelijken; daaraan zal het gelijk zijn!* — Met zekeren nadruk vinden wij dit hier gezegd, omdat dit maal vooral het *koningrijk zelf*, in zijn' geheelen omvang en rijkdom, bedoeld wordt, gelijk het zich op aarde vertoonen zou, onzigtbaar bijkans in zijn begin, maar ieder in het oog vallend bij zijne groote uitbreiding. En dit beeld was niet geheel en al nieuw. Reeds de profeten hadden magtige wereldrijken voorgesteld onder de gedaante van een' trotschen boom, uit een klein stekje geteeld of uit een' enkelen zaadkorrel gesproten. Zoo sprak EZECHIËL (H. XXXI) van het Assyrische rijk, DANIËL (H. IV) van het Babylonische en des zelfs koning. Maar vooral komt ons hier van zelf de beroemde profetie voor den geest van JEZAIA (H. XI), waar hij de opkomst en de heerschappij van den grooten DAVID's Zoon schetst als den groei van eene spruit, opgewassen uit den wortel van een' afgehouwen stam; — en het teedere takje bij EZECHIËL (H. XVII), van het uiterste loof eens ceders geplukt, en *geplant op den berg der hoogte van Israël, dat allerlei gevogelte wone in de schaduw zijner takken.* — Het nieuwe in het beeld van den Zaligmaker ligt dus niet in dien sterken en gezegenden *groei*, maar in het kleine zaadkorreltje, dat de mensch met opzet in den akker, in *zijnen* akker, legt. Wil men daaraan eene bepaalde beteekenis geven, wij zouden ons houden aan de verklaring eener

---

1) Vergelijk het gezegde over den vorm der gelijkenissen in de *Algemeene Inleiding*. Het komt mij al te spitsvondig voor, wanneer STIER uit het meervoud: „*Hoe zullen* WIJ *het vergelijken?*" afleidt, dat de Heer als 't ware het volk of althans zijne discipelen in het zoeken naar zulk een beeld mede betrekt. Bij LUKAS lezen wij ook alleen: „*Waarmede zal* IK *het vergelijken?*"

2) Ongelukkig waar men, zoo als zelfs nog NIC. DE LYRA doet, dezen voorspoed van 't evangelie opvatte van den bijstand der grooten (*Volucres* i. e. *principes hujus mundi, alta petentes*), om door hunne hulp een *koningrijk van deze wereld* te stichten (*ut per potestatem secularem ecclesia ab haereticis purgaretur*).

3) De algemeene aanhef (*Luk.* XIII : 18) „*En hij zeide*", nadat de uitslag van het tooneel in eene Synagoge geschetst is, (*Zij werden beschaamd, en de schare verblijdde zich;*) wijst dit duidelijk aan. BAREUTH, SCHLEIERMACHER en OLSHAUSEN zoeken dus vergeefs eenen zamenhang, dien zelfs STIER, anders onuitputtelijk in combinaties, verklaart, niet te kunnen vinden.

andere gelijkenis: *„Het goede zaad is het woord van God.”* Maar ook hier zullen wij beter doen, met de kracht der gelijkenis in de algemeene uitdrukking, meer dan in het al te naauwkeurig overbrengen der bijzondere trekken, te zoeken. Een klein en onaanzienlijk begin, maar met zorg voorbereid; een langzame aanwas, maar groot en weldadig einde: — zie daar het profetisch beeld van het koningrijk der hemelen.

Een bekend Romeinsch geschiedschrijver vangt zijne verhalen aan met de woorden: „Bij menschen geheugen kan er geen rijk worden herdacht, kleiner in beginsel, grooter in uitbreiding, dan het onze 1).” — Dit was eenmaal waarheid, maar is het niet meer sedert de profetie van DANIËL (II: 44) is vervuld: *Dat koningrijk*, — het koningrijk der hemelen, — *zal al die koningrijken vermalen en te niet doen, maar zelf zal het in alle eeuwigheid bestaan.* — Kleiner nog dan *Rome* in zijn beginsel; zonder geweld van wapenen, door de enkele magt der gedachte gesticht; door lijden, en niet door overmagt uitgebreid; — en toch oneindig grooter dan immer *Rome* was, op welks puinhoopen het reeds sedert veertien eeuwen gevestigd staat.

Een mosterdzaadje! — Dat was wel het woord van JOHANNES den Dooper; het wachtwoord, waarmede de aanval tegen het rijk der duisternis werd geopend: *„Bekeert u; want het koningrijk der hemelen is nabij gekomen!”* — Dat was niet minder de eenvoudige prediking van onzen Heer, die daar als een Joodsch Rabbi te voet reisde door zijn klein, en onder de wereldsche magten bijkans vergeten vaderland. Eenige eenvoudige lieden, met hem bewoners van den minst geachten noordelijken uithoek des lands, hebben behagen gevonden in zijne leer en volgen hem, zoo als ieder leeraar in elke eeuw ten minste eenige aanhangers heeft. Maar het is nog met veel moeite, dat zij hem verstaan; en hoe laag de Joodsche scholen van dien tijd stonden beneden het wetenschappelijk standpunt van onze dagen, toch waren die discipelen nog niet eens, op verre na niet, op de hoogte der Joodsche geleerdheid van hunne eeuw; veel min konden zij zich meten met de wijzen van *Griekenland*, met *Rome's* geschiedschrijvers en dichters. Het was, gelijk JEZUS het zelf noemt (*Luk.* XII: 32), een *klein kuddeke;* klein en zwak, en daarbij nog spoedig van zijnen Herder beroofd. En bij JEZUS' dood, — toen, naar zijn eigen woord, *het tarwegraan werd in den grond gelegd, opdat het stervende vrucht dragen zou*, (*Joh.* XII: 24) — toen scheen ook die kring verbroken, dat woord in den stroom der wereldgeschiedenis als een voorbijgaand verschijnsel verzwolgen..... *Het koningrijk der hemelen was als een mosterdzaadje, het kleinste onder alle zaden van den moestuin;* — geheel onzigtbaar zelfs, waar het weg zinkt in de zwarte aarde.....

De Heer is opgestaan en weder gekeerd naar den hemel. Hij heeft aan zijne discipelen de belofte van zijnen Geest en zijne nabijheid achter gelaten. Toch is die kleine vriendenkring, zonder eer of aanzien, zonder geld of magt, geleerdheid of roem, nog aan het onaanzienlijke mosterdzaadje gelijk. Zijn zij de menschen, die de wereld zullen veroveren door Gods woord; het koningrijk stichten, dat naar de profetie, als een bergval, alle andere zal verpletten? Eenige dienaars van den raad zouden genoeg zijn, indien men er belang in stelde, om dezen kring uit een te drijven; enkele soldaten van PILATUS, om ze gevangen te

1) *Romano imperio neque ab exordio ullum fere minus, neque incrementis toto orbe amplius, humana potest memoria recordari.* EUTROPIUS.

nemen of te dooden; — zoo als men met den vinger het mosterdzaadje vermaalt, dat er nooit iets uit opgroeit, of een enkele voetstap het ontkiemde plantje verplettert, dat het nimmer vruchten draagt. — Maar neen! de kostbare korrel is door eenen MENSCH, den *Zoon des menschen* bij uitnemendheid, zorgvuldig in *zijnen* akker verborgen, en de groei van het kleine maar sterke zaadje Gode opgedragen, met de vaste overtuiging, dat alle geweld van ongeloof en bijgeloof niets tegen de waarheid vermag. *„Alle plante,"* sprak de Heer: *„die mijn Hemelsche Vader niet geplant heeft, zal worden uitgeroeid."* (*Matth.* XV : 13.) Maar wat de Vader had geplant, dat kon ook naar de voorspelling van den wijzen GAMALIËL (*Hand.* V : 38, 39), door geene menschelijke magt uitgeroeid worden. Hoe de storm woedde onder het opwassen, en het snijdende zwaard der vervolging de jeugdige plant besnoeide, in de tweede eeuw kon reeds een beroemd kerkvader (TERTULLIANUS) schrijven: „Wij zijn van gisteren, en wij vervullen uwe steden en uwe landen, uwe legers en paleizen; alleen laten wij u uwe ledige tempels!" Ja! reeds in TRAJANUS' tijd, klaagden de heidensche overheden: „dat deze besmetting alom, zelfs op de dorpen, was doorgedrongen, en tempels en altaren verlaten stonden." En nu, nu staat het koningrijk der hemelen vóór ons in al de kracht van het profetisch beeld, dat reeds lang vervulling geworden is en toch ook weder profetie voor de toekomst: — *een boom, groot boven alle moeskruiden, zoodat de vogelen des hemels zich daarin legeren.*

Wordt het boomgewas meermalen in de schrift gebruikt, als het beeld van eene rijke en gezegende uitbreiding; en werd reeds Israëls bloei of de magt der oude oostersche wereldrijken onder dit schoone zinnebeeld voorgesteld, in ruimer' en hooger' zin nog werd het koningrijk der hemelen zulk een breed getakte boom, welks groei slechts door de einden der aarde wordt bepaald. Vijf werelddeelen kent de nieuwere tijd; elk van deze is door eene menigte volkeren en volksstammen bewoond; levenswijze niet alleen en beschaving, maar gedaante en kleur, spraak en zielsvermogens zelfs zijn zoo onderscheiden, dat velen naauwelijks den apostel durven gelooven, als hij verzekert: *„Uit één' bloed heeft God het gansche geslacht der menschen gemaakt, om op den geheelen aardbodem te wonen."* (*Hand.* XVII : 26.) Niets bijkans is er, waarin al die landen, werelddeelen en volken met elkander over een komen, zoo als er geen boom of struik is, die alle landen en luchtstreken gemeen hebben. Alleen het mosterdzaadje van Gods koningrijk heeft zich alom en onder allen uitgebreid, tot een tastbaar bewijs, dat het menschelijk geslacht van éénen oorsprong en van ééne bestemming is. Wel hebben zijne takken niet altijd de zelfde gedaante en vorm; maar zij dragen toch de eigen vrucht en groeijen op uit den zelfden wortel; en de christelijke kerk, die zich uitbreidt onder alle die millioenen; die hare vertakkingen heeft in de beschaafdste landen, welke zij geheel inneemt, zoo wel als op de verre eilanden der wilden, die zij niet onbezocht laat; die kerk, hoe zeer gescheiden, verdeeld, ja! vaak vijandig tegen zich zelve gekeerd, — het woord van God, het kleine mosterdzaadje, is haar eenige wortel, heiligmaking en zaligheid hare schoone vrucht. Trotsche en prachtige boom, oneindig grooter, sterker en zegenrijker, dan immer het doornenbosch des heidendoms of zelfs de wijnstok van Israël was! waar is de vermetele, die ons zeggen durft, dat de bijl reeds aan uwen wortel ligt? Kinderspel is hier alle vijandelijke kracht; het hechtste staal des vijands splijt hier stuk, of wordt bot geslagen; meer en meer breidt gij,

door de stormen vaster geworteld en door het snoeimes slechts gezuiverd, de takken uit; en — *de vogelen des hemels komen en legeren zich onder uwe schaduw!*

Bekoorlijk is, ook in de toepassing, deze laatste trek. Als de kronkelende takken van de mosterdstruik de gele bloemtrossen dragen en de ligte peulvrucht laten zien, dan schuilt het weerloos gevogelte in die weldadige schaduw en voedt zich met de geurige vrucht. Zoo zou ook het koningrijk der hemelen eene schuilplaats zijn voor alle zwakken, vermoeiden en verlatenen; een zegen voor ieder aankomend geslacht, dat een veilige toevlugt vindt onder zijne schaduw; — de schoone vervulling van het woord des Heeren: *"Komt tot mij, gij allen, die belast en beladen zijt! en ik zal u ruste geven voor uwe zielen."*

En vragen wij nu, hoe, — als door een wonder en toch ook door zijne natuurlijke kracht en werking, — het kleinste het grootste geworden is, en nog altijd voort gaat, grooter te worden? — Het beginsel van Gods koningrijk was wel een uiterst klein en onaanzienlijk, maar het was ook een levend en krachtig *zaad*. Het kleinste zaadje, zoo lang er leven in is, is meer dan de grootste eikel of pijnappel, ja! dan een eiken stam of cederstronk zelfs, waar het leven uit geweken is. Wat dood is, groeit niet meer, maar ontbindt zich; of indien het blijft, zoo verhardt en versteent het. Even zoo, terwijl het heidendom dood was en zich ontbond, en de Joodsche godsdienst in Farizésche vormen versteende, wies het kleine mosterdzaad des christendoms op: — want het leefde, en 't was gelegd, met zorg gelegd, in een' vruchtbaren *grond*. Ook hier, even als in de vorige gelijkenissen, wordt de oorspronkelijke vruchtbaarheid van den akker der wereld ondersteld, al was hij ook, aan zich zelf overgelaten, slechts aan doornen en distelen vruchtbaar. De hand van den *Zoon des menschen* had voor den kostbaren korrel de juiste plaats uitgekozen; regen en dauw van den *hemel* doorweekten dien, en de zonnestralen wekten het leven in het kleine zaadje op. Stormen en onweders moest de opwassende plant doorstaan; en hoe krachtig van leven, er was *tijd*, veel tijds noodig, eer zij een boom worden kon. Wies JONA's wonderboom op in een' enkelen nacht, hij verdorde ook in éénen dag. Zulk een haastig, maar vlugtig verschijnsel in de wereldgeschiedenis moest het christendom niet worden. Al wat vrucht zal dragen tot den oogst, moet de stevige halmen of takken langzaam vormen, blad en bloesem en vrucht tot rijpheid brengen. Het was dan ook niet, — gelijk lang nog de discipelen meenden, — over een enkel menschengeslacht, dat zich de profetische blik des Verlossers uitstrekte. *Duizend jaren zijn bij den Heer als één dag!* De geheele kerkgeschiedenis is niet anders dan het tafereel van den langdurigen en langzamen wasdom der christelijke kerk, soms geweldig ingekort, maar dan ook weder sterker uitgewassen en vaster geworteld. Ons verontruste dan niet een enkele tak, die krom gewassen is of verdort; schijnbare stilstand zelfs en kwijning! Het koningrijk der hemelen, het kleinste eens onder de vele verschijnselen der wereldgeschiedenis, zal haar eenmaal gansch en al beheerschen; dat alle volkeren komen, en *zich legeren onder hare schaduwe.*

Nadat wij zoo goed mogelijk den krachtig verhevenen zin dezer eenvoudige gelijkenis hebben voorgesteld, willen wij ook, hoe weinig sympathie wij over het geheel voor hen gevoelen,

het woord gunnen aan zoo vele uitleggers, die uit de bijzondere trekken van het beeld nog veel meer hebben afgeleid. Reeds de ouden trokken eene breede parallel tusschen het mosterdzaad en het koningrijk der hemelen. De eigenschappen, door PLINIUS en anderen aan het mosterdzaad toegeschreven, pasten zij òf op CHRISTUS en zijne gemeente, òf op het woord van God toe. Bij voorbeeld: dat het krachtig van smaak, ook in het hoofd opstijgt, en de oogen, (als van heilzame smart en zalig berouw,) tranen doet; dat het een tegengift geacht werd tegen de slangenbeet, (het venijn der zonde;) — dat het vooral verpletterd en fijn gewreven, zijn' gekruiden smaak proeven deed, (even als de CHRISTUS en de christen in beproeving en marteldood eerst de volle kracht ontwikkelt van zijn geloof;) — of ook dat het, even als het *tarwegraan*, waarvan JEZUS spreekt bij JOHANNES, in den grond moet sterven, om vrucht te dragen. — Die dus lust gevoelt of stichting vindt in dit zinnenspel, kan zich de moeite besparen, om nieuwe punten van vergelijking op te sporen, daar reeds de kerkvaders dit onderwerp zoo goed als uitgeput hebben.

Terwijl, in het begin dezer eeuw, de nieuwere uitlegkunde dit alles reeds lang als uitgediend had verworpen, en „de uitbreiding der kerk uit een klein begin" als de eenige beteekenis van het zinnebeeld vast gesteld, is in de laatste jaren, door den mond van geleerde en beroemde schriftverklaarders, de mystieke opvatting weder aan het woord gekomen. STIER bij voorbeeld zegt: „dat het te weinig zou zijn, alleen op de bijzonderheid van den sterken groei te zien, en niet de typische spraak der natuur te verstaan, die in den sterk doordringenden en tevens heilzamen aard van den mosterdkorrel, het beeld heeft gelegd van eene hoogere dan de natuurkracht." Voorzigtiger en gematigder zegt TRENCH: „dat men het niet zoo belagchelijk vinden moet, wanneer wij opmerkzaam worden gemaakt door de oudere uitleggers, dat JEZUS juist een zoo edel en krachtig zaad gekozen heeft om zijn koningrijk te kenschetsen; en dat men hier niet alleen behoeft te denken aan het woord van God, maar het beeld ook kan toepassen op den Heer zelf, naar de symbolen der eerste christenen, als een zaadje, dat, in den grond gelegd, een boom met vele takken voort brengt."

Zóó veel willen wij gaarne toegeven, dat JEZUS in de keuze zijner beelden dat gene vermeed, wat minachting en weêrzin kon opwekken, waar hij iets edels en groots zocht voor te stellen; en wij dus aan het *krachtige*, maar nog meer aan het *weldadige* van de mosterdplant wel eenige beteekenis hechten mogen; zonder dat juist in zoo vele punten van vergelijking uit te werken. Wanneer, bij voorbeeld, doorn- of distelplant uit een even klein zaadje voort kwamen, zou toch de Heer zeker die niet tot het zinnebeeld van zijn koningrijk verheven hebben. De mosterdkorrel komt hier voor als nuttig voor den mensch, en daarom ook niet enkel in het wild groeijende, maar *door een' mensch in zijnen hof gelegd*.

Eene andere proeve, hoe hier het krachtige en weldadige met het groote en uitgebreide vereenigd is, vinden wij in het reeds aangehaalde tegenbeeld van onze gelijkenis: het *geloof als een mosterdzaad*. De Heer bedoelt daarmede niet bij uitsluiting het *wondergeloof*, gelijk men het wel eens pleeg uit te leggen: want het ware geloof is in den grond slechts één, al doet het in den eenen tijd slechts zedelijke, op den anderen ook natuurlijke wonderen. *„Waarom hebben wij den boozen geest niet kunnen uitwerpen?"* vroegen de discipelen: *„Vermeerder ons het geloof!"* Zij wenschten een geloof, dat grooter was en grooter dingen doen

kon; en in JEZUS' antwoord ligt opgesloten: „Het geloof is groot genoeg, wanneer het sterk genoeg is; en sterk genoeg, wanneer het leeft." Want, zoo zegt hij: „*Hadt gij maar een geloof als een mosterdzaad, niets zou u onmogelijk zijn.*"

En hier kunnen wij nu aan het zinnebeeld van onzen Heer ook nog eene andere toepassing geven, en die overbrengen op de *inwendige* kracht des geloofs in iederen mensch, ofschoon dit in de volgende gelijkenis (van het *Zuurdeeg*) nog sterker uitkomt, en zeker de groote, *uitwendig* zigtbare uitbreiding hier in de eerste plaats door den Heer wordt bedoeld 1). Die tweeërlei opvatting, waarvan wij meermalen spraken: „het christendom in de geheele menschheid en in een enkel menschenhart," is ook geene tegenstrijdigheid, maar slechts eene veelzijdigheid van de zelfde gedachte. Want dat juist is de aard van het evangelie, dat het niet met het groote, maar met het kleine begint; dat het niet, zoo als het Oude Verbond, van één volk duizenden geloovigen maakt, maar van duizenden geloovigen één enkel volk. De heerschappij van Gods woord over geheel de wereld, ligt dus in des zelfs heerschappij over het hart van den enkelen mensch. Juist omdat het mosterdzaadje zoo klein is, dat het daarin gemakkelijk doordringt; omdat het daar binnen *een geloof als een mosterdkorrel* wordt, klein in beginsel, maar groot in levenskracht; juist daarom oefent het zoo sterke magt naar buiten. Maar dan is ook daar binnen in den mensch een levend *zaad*, een goede *akker*, de trouwe hand des *zaaijers* en de zegen van *omhoog*, maar vooral ook *tijd* tot het opwassen en vrucht dragen onmisbaar. Zoo zal ook dáár, in het inwendige gemoedsleven van den christen, het bijkans onzigtbare zaadje van Gods woord een vruchtdragende boom worden, waarin zich de vogelen des hemels legeren; die weldadig zich over ons eigen leven niet alleen, maar ook over anderen uitbreidt. Zien wij slechts toe, dat niets het kleine zaadje verstikke in ons, eer het zulk een vruchtbare boom geworden is 2)!

---

1) „Het is," zegt MEIJBOOM (I, 2, 292): „kennelijk de uiterlijke ontwikkeling van het koningrijk der hemelen, die hier wordt geschetst.... Wanneer wij daarbij den aanmerkelijken toestel vergelijken, doorgaans gemaakt door de zulken, die eene nieuwe godsdienstige maatschappij hebben willen stichten, dan past hier wel geheel het woord: *Het is het kleinste van alle zaden.*" — Bij het laatste zou ik alleen opmerken, dat de bedoeling van den Heer minder schijnt te zijn: „het kleinste van alle godsdienstige vereenigingen;" maar „van alle *koningrijken*, alle magten of heerschappijen op de wereld;" (*Dan.* II : 44) — ofschoon reeds HIERONYMUS dacht aan de eenvoudigheid van het evangelie tegenover de stelsels der wijsgeeren.

2) Van deze zijde is de gelijkenis met opzet behandeld door BYLEET: „Het kleine en ongemerkte begin van het godsrijk, van godsdienst en deugd *in het binnenste van den mensch*, de gezegende wasdom en het heerlijk einde; — eene leerzame en vertroostende waarheid, ook voor allen, die aan de opvoeding en veredeling van anderen werken." — THEOPHYLACTUS geeft aan deze opvatting weder eene andere wending, als hij zegt: „Weest ook gij een mosterdzaadje, dat zich klein vertoont voor het oog. Want men moet met zijne deugd niet pronken, maar daarin warm en krachtig zijn. Zoo zult gij het grootste wezen onder de moeskruiden, — dat is: volmaakt onder de zwakken; — zóó dat ook de vogelen des hemels, — dat is: de engelen, — in u wonen: want zij verblijden zich in de regtvaardigen." — Nog anders, en als *verklaring* zeker onjuist, is het denkbeeld, door HIERONYMUS (met goedkeuring naar het schijnt) aangehaald, dat de mensch zelf in de gelijkenis zou bedoeld worden, als die het zaad des woords *aanneemt* en *in zijnen akker* (zijn hart) weg legt. — Uit den meer gemelden *Nikodemus* zou hier nog een schat, althans een overvloed van *subjective* opvattingen zijn bij te voegen, b. v. van PETRUS CHRYSOLOGUS en ESAIAS ABBAS. Daaronder is ook „het *rood* der schaamte en der kuischheid;" en werkelijk wordt er, — zoo mijne berigten juist zijn, — zelfs in ons vaderland nog rood mosterdzaad gekweekt, maar dat zeker wel de Heiland niet bedoeld zal bedoeld hebben.

VI.

HET ONKRUID DES AKKERS.

MATTHEÜS XIII : 24b—30.

Het koningrijk der hemelen is gelijk een mensch, die goed zaad zaaide in zijnen akker. En als de menschen sliepen, kwam zijn vijand en zaaide onkruid midden in de tarwe, en ging weg.

Toen het nu tot *kruid opgeschoten was, en vrucht voort bragt, toen openbaarde zich ook het onkruid. En de dienstknechten van den heer des huizes gingen en zeiden tot hem: "Heer! hebt gij niet goed zaad in uwen akker gezaaid? van waar heeft hij dan dit* 1) *onkruid?"*

En hij zeide tot hen: "Een vijandig mensch heeft dat gedaan."

En de dienstknechten zeiden tot hem: "Wilt gij dan, dat wij henen gaan en dat zelve vergaderen?"

Maar hij zeide: "Neen, opdat gij, het onkruid vergaderende, ook mogelijk met het zelve 2) *de tarwe niet uittrekt. Laat ze beide te zamen opwassen tot den oogst, en in den tijd des oogstes zal ik tot de maaijers zeggen: "Vergadert eerst dat onkruid, en bindt het in busselen* 3), *om het zelve te verbranden; maar de tarwe brengt te zamen in mijne schuur.""*

Wij gaan over tot eene hoogst belangrijke gelijkenis, die ons voor 't laatst op den akker zal doen vertoeven, om dan in andere bedrijven van het rijke menschenleven de beelden te vinden van het koningrijk der hemelen. Daarbij zijn wij eenigzins van de orde bij MATTHEÜS afgeweken, door het mosterdzaad, dat tusschen deze gelijkenis en hare verklaring in staat,

1) Onze overzetters hebben hier en vs. 30 (DAT *onkruid*) niet te onregte het artikel zóó vertaald, daar het in 't Grieksch meer nadruk hebben kan dan bij ons. (Verg. TROMMIUS, *Concordantie*, op de woorden *dat* en *het*.) Ook dit wordt, als zoo vele fijnere nuancen van de voortreffelijke statenvertaling, in de verminkte uitgaven van onzen tijd gemist. Op de eerste dezer beide plaatsen ontbreekt echter het artikel in de meeste handschriften.

2) *Te gelijk met* — ἅμα regeert hier, als voorzetsel, den dativus (DE WETTE), of men moet er σύν bij denken, zoo als dit elders (1 *Thess.* IV : 17 en V : 10) er wordt bijgevoegd. Minder vloeijend is de vertaling van MEIJER "te gelijk door", de *dativus* als de *ablativus* der Latijnen opgevat.

3) Een oud Hollandsch woord, Verg. A. DE JAGER, *Taalkundige Handleiding tot de Statenoverzetting des bijbels*. — *In* of *tot* (εἰς) wordt door TISCHENDORF weg gelaten, en door DE WETTE (Vgl. *Levit.* XXIV : 5) onnoodig gekeurd.

vooraf te behandelen, omdat wij het heerlijke vooruitzigt van het *koningrijk der hemelen* wilden schetsen, vóór de bezwaren, die daaraan verbonden zijn. Naar het vroeger gezegde (blz. 62), vinden wij het beeld van den *Zaaijer* en het *Opschietend Zaad* hier verder ontwikkeld, en toegepast op den geheelen gang van het Godsrijk, tot het eind der eeuwen toe. Dit reeds, maar vooral dat de zin en bedoeling van deze gelijkenis ten allen tijde zoo zeer is betwist geworden, moge onze verontschuldiging zijn bij de meerdere ruimte, aan de behandeling daarvan gewijd.

Weder beginnen wij met het beeld zelf, om daardoor bij de toepassing veel, dat onnoodig is, af te snijden.

Het is weder DE MENSCH, die hier 't eerst op den voorgrond treedt; en wel, naar vers 27, als *een heer des huizes*, dat is „iemand, die eigen huis en hof heeft." 1) Van daar ook, dat er gesproken wordt van *zijnen* akker, terwijl in de gelijkenis van den *Zaaijer* slechts in 't algemeen gezegd werd, dat deze den grond bezaaide, het zij voor zich zelven of voor anderen. In zijnen akker dan zaaide deze mensch *goed zaad.* Op die deugd van 't zaad komen wij nader terug, en vragen nu nog slechts, van welke soort het was? Het volgende vers zegt ons: *tarwe.* Wel beteekent het woord eigenlijk *koren* in 't algemeen; maar het wordt dikwijls, en bepaaldelijk in het Nieuwe Testament, van de tarwe gebruikt, als het koren bij uitnemendheid, het edelste en tot gebruik voor den mensch in 't bijzonder bestemd 2). De nijvere landman zaaide dus zijne tarwe, gelijk de loop der saizoenen in het Oosten dit vereischt, in het najaar; de vroege regen besproeide zijnen akker; hij zag het gewas opkomen, van dag tot dag; met 's hemels zegen beidde hem een ruime oogst; maar — wat was er intusschen gebeurd?

De man had een' vijand, wiens grootste genoegen was, hem leed te doen. Deze sloop des nachts in stilte naar den versch bezaaiden akker. *De menschen sliepen.* Daarmede bedoelt de Heer, niet de *dienstknechten*, waarvan wij eerst later lezen; maar hij wil eenvoudig den tijd beschrijven, *als een diepe slaap op de lieden valt* (*Job* XXXIII : 15), en eer nog (*Ps.* CIV : 23) *de mensch uitgaat tot zijn werk, en naar zijnen arbeid tot den avond toe;* den nacht dus, als den geschiktsten tijd voor den vijand, om zijn boos opzet te volvoeren 3). Het kon dan ook den dienaren niet tot verzuim worden aangerekend, dat zij den vijand op den akker hunnes meesters hadden toegelaten. Waar toch houdt men de wacht over het opgroeijend koren? Zelfs in de Oostersche landen, zoo veel minder veilig dan de onze, bewaakt

---

1) Dit οἰκοδεσπότης komt nog voor in de gelijkenissen van *de booze landlieden*, *het gastmaal*, *den dief in den nacht*, *de arbeiders in den wijngaard*, *de gesloten deur*, en *de voorraadkamer van den huisvader;* terwijl de Heiland zich zelven zoo noemt, *Matth.* X : 25, en zijnen gastheer bij het laatste pascha, *Mark.* XIV : 14 en *Luk.* XXII : 11.

2) Dit is uitvoerig betoogd door OLAUS CELSIUS (II, 120 sqq). Bij de gelijkenis van *het tarwegraan* hopen wij daarop terug te komen.

3) *Nihil est aliud quam descriptio opportunitatis.* GROTIUS. Meer bijzonder dan aanneembaar is de opvatting in het meer genoemde *Exeg. Handb.: Nemlich während der Mittagshitze.* „De menschen", die hier slapen, zijn de zelfde, die H. V : 13 bij den weg gaande het bedorven zout vertreden. De uitdrukking *onder* of *gedurende het slapen* (ἐν τῷ καθεύδειν, Vgl. vs. 4, H. XXVII : 12 enz.) is door ons *als* niet in hare volle kracht weder gegeven: *terwijl* zou beter zijn.

wel de herder zijne kudde, de wachter den wijnberg, maar niet de landman den bezaaiden akker. Deze opmerking, — wij zullen 't later zien, — is tot de verklaring niet zonder belang 1).

En wat deed de vijand daar? Ook hij ging den zelfden gang, en deed het met helsche vreugde. Maar wat hij zaaide, was geene tarwe, 't was een verderfelijk *onkruid.*

Doch hier staan wij weder stil, om op te merken, dat de Heer niet *onkruid* in 't algemeen bedoelt, maar eene bepaalde soort, die hij *Zizaniën* noemt. Daar het woord noch elders in het Oude of Nieuwe Testament, noch bij andere Grieksche schrijvers voorkomt, heeft al vroeg de meening veld gewonnen, dat er slechts in 't algemeen onkruid mede bedoeld werd, gelijk LUTHER en latere bijbelvertalers het woord ook doorgaans hebben overgezet. Deze algemeene beteekenis grondt zich echter alleen op eene verkeerde opvatting van den tekst door de kerkvaders, die doorgaans op den akker weinig te huis, en — de latijnsche vooral — met den landbouw van het Oosten allerminst bekend waren 2).

Maar wat zijn dan die *Zizaniën?* — Zoo veel kunnen wij terstond uit de gelijkenis zelve opmaken, dat de bedoelde plant in het uiterlijke voorkomen van de opschietende tarwe weinig verschilt. *Het kruid,* — en zoo als wij reeds vroeger gezien hebben, beteekent dit woord alle opkomend gras- en korengewas: — het kruid op zich zelf scheen niet van verschillenden aard; het werd alleen kenbaar, toen *'t was opgeschoten en vrucht voort bragt;* niet de rijpe vrucht, maar, — zoo als 't bij MARKUS is in de gelijkenis van het *Opschietend Zaad: — de are* en nog niet *het volle koren in de are.* Wij hebben dus reeds terstond eene geschikte wegwijzing, die mij althans, bij velerlei onderzoek, telkens weder terug bragt op het in de oudheid reeds algemeen bekende en gevreesde *lolium temulentum* 3), in onze taal *bedwelmend raygras,* of naar 't spraakgebruik der landlieden, *dolik, dolle tarwe* genoemd. Deze plant, — die bijna overal in den korenbouw voorkomt, maar zich vooral in vochtige gronden en na overstroomingen sterk ontwikkelt, — is van tarwe en gerst, bij het opwassen, slechts door een geoefend oog te onderscheiden. De aren evenwel, zoodra zij zich vertoonen, hebben van den beginne af een' geheel anderen vorm. Het zijn veel eer, — eene proeve daarvan ligt bij 't schrijven naast mij, — kleine stengels, waaraan eene menigte korenaartjes groeijen, vaster en vruchtbaarder dan die der gewone tarwe. Reeds de ouden wisten, en latere opmerkingen hebben dit bevestigd, dat de korrel van dit valsche graan, die een zwartgeel meel oplevert, eene bedwelmende (*narcotische*) eigenschap bezit; waardoor opstijging naar het hoofd, oogontsteking, ja! niet zelden de dood veroorzaakt wordt, hoe wel men in tijden van

---

1) *De nachtwacht over de kudde* is uit *Luk.* II : 8 bekend; — in de wijnbergen was *een hutje* (*Jez.* I : 8) of *toren* (*Jez.* V : 2; *Matth.* XXI : 23), waar de *hoeders der wijngaarden* (*Hoogl.* I : 6) toefden, onder anderen om *de vossen te vangen* (H. II : 15); — maar de landman wordt alleen berispt, wanneer hij *vast slaapt* (d. i. „laat opstaat") *in den oogst*, *Spr.* X : 5.

2) *Omnis immunditia in segete*, zegt AUGUSTINUS; en AMBROSIUS bekent zelf: „Wij weten *uit de schrift*, dat hiermede allerlei onkruid wordt bedoeld."

3) „De *dolik* bootst de *tarwe* na," zegt BAREUTH: „gelijk de *oote* den *haver* en de *dravik* de *rogge*." — Terwijl het laatste graan van nieuweren tijd of liever van koudere luchtstreek is, klagen reeds de ouden over de beide eerste. Bekend is van VIRGILIUS (*Georg.* I : 154; *Eclog.* V : 37): *Infelix lolium et steriles dominantur avenae.* En van OVIDIUS (*Fast.* I. 691): *Et careant loliis oculos vitiantibus agri.* Het is duidelijk onkunde in den landbouw, wanneer TERTULLIANUS het een voor het ander neemt, en de *Zizaniën* der gelijkenis *avenas* noemt. (*De praescript. adv. Haeret.* Cap. 31.)

gebrek, misschien door koken en afschuimen, het vergiftig vermogen er aan schijnt ontnomen en het tot voedsel gebruikt te hebben. 1) Hoe schadelijk voor den mensch, moeten de vogels van dit vergif geen leed hebben. Ik merk deze bijzonderheid hier op, omdat zij mij in de opgegeven beteekenis van het woord bevestigde: want in den Talmud vinden wij veel gesproken van de *Zonin* (door eene verdubbeling van den eersten medeklinker, bij de Grieken niet ongewoon, wordt dit *Zizonin* of *Zizaniën*); en daarbij onder anderen vermeld, dat deze verbasterde en zwartachtige tarwekorrels, voor menschen niet eetbaar, voor de duiven werden uitgezocht. Wat verder daarin wordt gefabeld, dat de *Zonin* uit eene ontaarding van den grond door den zondeval zouden zijn voort gekomen, en nog uit verbasterde tarwekorrels geboren worden, is den Rabbijnen niet ten kwade te duiden 2), daar het behoort tot geheel de dichterlijke natuurbeschouwing der oudheid, zelfs door PLINIUS en de meesten der kerkvaders gedeeld; ja! tot mijne verbazing nog door groote godgeleerden van onzen tijd, misschien omdat zij de *Zizaniën* met het zoogenaamde brandkoren verwarden 3).

Leggen wij het gezegde ten grondslag, dan begrijpen wij beter, wat met het *goede zaad*, — eigenlijk *schoon* of edel zaad, — in de gelijkenis wordt bedoeld. Van ervaren landlieden vernam ik, dat ook onze veldvruchten tweeërlei soort van onkruid hebben, waarvan het eene, gelijk zij 't noemen, „door 't land wordt opgegeven", het andere „door kwaad zaad aangebragt." Het eerste schuilt in den akker, soms jaren lang, maar openbaart zich eerst in al zijne kracht bij eenig gewas, waar het bijzonder gaarne tusschen groeit; terwijl het andere voort komt uit de onzuiverheid van het zaad, niet gemakkelijk door zifting te scheiden van andere zaadkorrels, die ongeveer de zelfde grootte en vorm hebben. Zoo is bij

---

1) Het *lolio victitare* is mij ergens (ik meen bij PLAUTUS) voorgekomen, als het beeld der grootste armoede. Eene naauwkeurige beschrijving van deze plant en haar vergift vindt men in W. H. DE VRIESE, *Plantenkunde voor apothekers en artsen*, I: 139—144.

2) In de *Misna*, Tract. *Kilaïm*, Cap. 1 § 1 leest men: „De tarwe en זונין zijn niet ongelijksoortig (*Kilaïm*) tegenover elkander." — R. BARTENORA zegt daarbij, in de kantteekening: „*Zonin*, Arab. *Ziwaan*, wordt niet heterogeen genoemd, omdat, toen de geslachten vóór den zondvloed hunne wegen bedorven hadden, de aarde ook hare vruchten verbasterde: want wanneer men tarwe zaaide, bragt zij *Zonin* voort; en daarom worden deze niet ongelijksoortig met de tarwe gerekend. Maar wanneer deze zaden met andere vermengd zijn, rekent men ze toch weder van eene andere soort, daar zij niet geschikt zijn voor (menschen tot) spijs, en toch van de eene naar de andere plaats vervoerd worden TOT DUIVENVOEDER." Deze plaats, hier naar de vertaling van SURENHUIS mede gedeeld, vindt men reeds bij LIGHTFOOT, *Horae*, pag. 358, en BUXTORF, *Lex. Rabb.* pag. 680. — Ook MAIMONIDES verklaart, in zijne uitlegging van de Misna, de *Zonin* voor verbasterde tarwe. In het boek *Jalcut* komt eene parabel voor (elders door ons aangehaald), waarbij de Aanteekenaars zeggen, dat *Zonin* ZWARTE ZADEN zijn, vermengd onder de tarwe. Den naam (die, even als *Zizaniën*, slechts in het meervoud voorkomt) leiden de Rabbijnen af van זנה *afwijken*, *bederven*, *hoereren*. Andere Etymologieën ga ik met stilzwijgen voorbij. Of de naam *Ziwan* nog in het Turksch en Spaansch voor *deze* plant in gebruik is, zou ik niet met zekerheid kunnen zeggen.

3) Dat in de aanteekeningen op onzen Statenbijbel de *Zizaniën* „brandkoren" worden genoemd, is nog te begrijpen; maar dat TRENCH en anderen hier de eenvoudigste natuurwetten verwarren, en brandkoren willen gezaaid hebben of tarwe in onkruid laten overgaan, is een treurig bewijs van den scheidsmuur, nog bij velen tusschen de studie der natuur en der schrift, — de dubbele openbaring Gods, — opgerigt. Overigens is de zoogenaamde *metamorphose* van planten en dieren reeds lang door CAMERARIUS, SCHEUCHZER en anderen weêrlegd.

voorbeeld op onzen tarwenakker het zoogenaamde *wild* of *akkerzwart koren* (*Melampyrum arvense*) het onkruid van het land, en de *bolderik* (*Agrostemma gittago*) dat, wat uit het onzuivere zaaikoren voort komt 1). De nette bouwman geeft zich dus de moeite, om het zaaikoren goed na te zien; en wanneer 't onzuiver is, het zelfs met de hand uit te zoeken, dat men natuurlijk den grooten oogst van het land niet doen kan. Zie daar de opheldering, ongezocht en zonder te denken aan deze gelijkenis, mij door een' ervaren' landman gegeven; maar die, — mijns inziens, — een helder licht verspreidt over de bijzonderheid, dat de dienstknechten met zoo veel verwondering vroegen: „*Heer! hebt gij niet* GOED ZAAD *in uwen akker gezaaid?*"

Door dit alles zien wij ook het boosaardige der vijandige daad helderder in; en toch is niet ligt iets zoo boos, dat het door menschen niet zou gedaan worden. De Heer deed ook met dezen trek een' fikschen greep in het leven. Reeds in het Romeinsche regt wordt deze misdaad voorzien. Nog in onzen tijd zaaide een Iersch pachter, uit nijd, omdat de pacht hem was opgezegd, *wilde haver* (de zoogenaamde *oot*) in zijn land. En ten bewijze, dat overal het booze hart van den mensch zich gelijk blijft, strekt eene der hevigste bedreigingen in *Indië*, niet zelden, — en dan ook doorgaans in den nacht, — volvoerd: „Ik zal *perum pirandi* (een soort van stinkend gewas, dat meer dan eenig ander den oogst verwoest) in uw land planten" 2). — Nog merken wij op, dat sprekender en schilderachtiger dan onze vertaling, de uitdrukking is in den oorspronkelijken tekst: *De mensch zaait goed zaad in zijnen akker*, maar *zijn vijand* ZAAIT OVER 3), zaait er op of over heen *de Zizaniën*, *midden in* of overal tusschen *de tarwe*. — En als die booze daad volvoerd is, *gaat de vijand weg:* want mensch of duivel, die kwaad doet, wil niet gezien worden; — de booze haat het licht!

Na die dubbele zaaijing, doet de natuur haar werk en ontwikkelt de zorgvuldig bewerkte akker zijne groeikracht. Weldra was het kruid hooger opgeschoten en *bragt vrucht voort* 4), ofschoon nog in den halm besloten. De belangstellende knechten, — eigenlijk staat er *slaven*, maar hierop komen wij bij eene latere gelijkenis terug: — gingen uit om den akker te bezien, verheugden zich over den bloei; maar — met schrik zagen zij nu ook tusschen de korenhalmen,

1) Het laatste geeft geen eigenlijk meel, vermengt zich dus niet geheel met dat der tarwe, en geeft daardoor zwarte vlekken en een' eenigzins bitteren smaak in het brood. Het wordt weinig of niet in *Zeeland*, meer in *Gelderland* gevonden. Daar het in de tarwe, die ons uit het Oosten toekomt, veel schijnt te worden aangetroffen, en daarentegen in het koren uit de Oostzee wordt gemist, heb ik lang gedacht, of in deze *bolderik* ook de *Zizaniën* schuilden; maar ben daarvan terug gekomen door de opmerking: vooreerst, dat de plant, als behoorende tot de *Sileneën* en niet tot de *Gramineae* of grasplanten, geene gelijkheid heeft met het *kruid* op den tarwenakker; en vervolgens, dat de Rabbijnsche *Zonin* met het *lolium temulentum* zoo duidelijk over een komen.

2) In L. 27. ad Leg. Aquil. CELSUS *quaerit*, *si lolium aut avenam in segetem alienam injeceris*, *quo eam tu inquinares*, etc. PRICAEUS. De voorbeelden uit *Ierland* en *Indië* zie men uitvoeriger aangehaald bij TRENCH.

3) De aangenomen bijbeltekst heeft alleen ἔσπειρε, maar LACHMANN en TISCHENDORF hebben te regt aan het min gewone ἐπέσπειρεν, dat nergens elders voorkomt en niet gemakkelijk door een' afschrijver kon verdicht worden, de voorkeur gegeven.

4) Eigenlijk *maakte vrucht*, καρπὸν ἐποίησεν. Het werkwoord ποιεῖν, in den zin van „voort brengen," *usurpatur imprimis de terra*, *fruges proferente*, *et de arboribus*, *fructus edentibus et frondescentibus*. (SCHLEUSNER in voce.) Er is nog niet stellig in opgesloten, dat de vrucht reeds rijp is. Dit ligt veel eer in καρποφορεῖν, (*vrucht dragen*,) ofschoon door de Onzen in de gelijkenis van het *Opschietend Zaad* ook „vrucht voort brengen" vertaald.

de hun wel bekende dolikplanten de schrale halmen opheffen. Vol onrust over deze hunne ontdekking, spoedden zij zich naar hunnen meester. Zij bragten hem enkele van de meest ontwikkelde stengels of riepen hem zelven op den akker, dat hij ze ook zien zou. „*Heer! hebt gij geen goed*, geen zuiver *zaad in uwen akker gezaaid?* Hoe is dit dan mogelijk? *Van waar heeft hij dan dit* soort van *onkruid*, dat de akker zelf niet opgeven kan?"

Maar hunnen meester was dit geen raadsel. Hij herkende terstond, in deze treurige ontdekking, de booze hand van zijnen vijand. „*Een vijandig mensch,*" zoo zegt hij met kalmte: „een man, dien ik wel ken en van wien ik weinig beters te wachten had, *heeft dat* zeker *gedaan.*" Terstond zijn de dienstknechten ontstoken in ijver voor hunnen heer. Aan wraak is voor 't oogenblik niet te denken; ook is 't van meer belang, als het kwaad zelf nog kan gekeerd worden. „Wat zullen wij nu doen?" vragen zij: „*Wilt gij dat wij* met alle man *heen gaan*, 1) *en het onkruid* uitwiedende, het *oplezen?*" — Maar het antwoord is een beslissend *Neen!*

Wie met de bijzonderheden van den landbouw in het Oosten niet vertrouwd is, — en dit is zoo vreemd niet eens in geleerde bijbeluitleggers, ook van onze dagen, — vindt het ligt zonderling, dat hier zoo volstrekt en kort af het wieden verboden wordt; en hij vraagt, of 't een voldoende reden is, die de heer er voor opgeeft: „*Gij zoudt misschien, het onkruid vergaderende, met het zelve ook de tarwe uittrekken.*" Hiervan toch loopt men bij het wieden altijd eenig gevaar; en zoo als nu de zaak stond, was het onkruid genoeg te onderscheiden. — Ons antwoord is, dat zeker bij ons voor hem, die nooit wiedde, het land een akker des luiaards zou worden, met distelen en netelen geheel bezet: want door den langzamen groei van onze hemelstreek wordt het gewas zelf er door verstikt. Gewoonlijk zelfs wordt het wieden meer dan eens herhaald, ofschoon altijd zoo vroeg mogelijk, en zelden meer, als de vrucht zich reeds toont. Maar anders, de schade, door het bewandelen van den akker en het uittrekken der schadelijke planten veroorzaakt, wordt bij ons door regen en dauw spoedig weder hersteld. Wij weten dan ook door ongewijde schrijvers, dat reeds in de oudheid de Europésche akker door 't wieden werd gezuiverd 2); maar van den landbouw in het Oosten is mij dit niet gebleken. Alleen de wijnberg werd daar van alle ruigte zorgvuldig gezuiverd. Op den akker werd slechts, vóór het zaaijen, door den ploeg het onkruid afgesneden. Het opwassende koren uit te wieden, was minder noodig, en ook, daar men in geruimen tijd geen' regen te wachten had, minder raadzaam; vooral niet in den tijd, als de vrucht aan het rijpen was, de zon dagelijks meer brandde, en de akker vóór den spaden regen geheel werd uitgedroogd 3).

---

1) Dit *heen gaan* (ἀπέρχεσθαι, elders ook πορεύεσθαι) is niet, zoo als de flaauwere uitlegkunde van een nu gesloten tijdvak ons pleeg te zeggen, een *pleonasme*, een overtollig woord; het behoort tot den naïven, kinderlijk schilderachtigen stijl der Hebreën, even als het *antwoorden* (het woord opnemen) *en zeggen*, *komen en nestelen* (Bladz. 70) enz.

2) *Ubi videt avenam et lolium crescere inter triticum, seligit, secernit, aufert sedulo.* ENNIUS bij PRISCIANUS, Lib. X.

3) De redenen, hier opgegeven, kwamen mij geldiger voor, dan dat zeer mulle gronden het wieden niet zouden kunnen lijden (MEIJBOOM, I: 2, bl. 288). Wanneer in sommige streken van ons vaderland, zoo als het *Sticht* en *Gelderland*, minder dan bij voorbeeld in *Zeeland* wordt gewied, zal geen verstandig landman dat prijzen.

Zegt dus de heer des huizes, — en ook dit is in de toepassing van eenig belang: — *„opdat gij niet mogelijk de tarwe mede uittrekt,"* dan vreest hij niet, dat zij niet te onderscheiden zou wezen. Dit was nu althans gemakkelijk genoeg. Maar nu juist waren ook de wortels reeds te veel in een gestrengeld; en men liep dus gevaar, om de halmen der goede tarwe, òf los te maken uit den grond, òf er tusschen door gaande ze te vertrappen, en zoo doende meer te vernielen dan te redden.

Het moest alles, zeide de heer, *te zamen* blijven *opwassen tot den oogst.* En in den oogst zou de schifting, die zij zoo vurig verlangden, het werk niet zijn van deze zijne knechten, maar van die genen, eigen of vreemden, die hij als *maaijers* zou uitzenden. Ook zou hij eerst alles gelijk af laten maaijen; — het vooraf uitzoeken hield veel te lang op. — Maar op het maaijen volgt het schoven binden: daarmede zou hij hen niet laten voort gaan. Eerst moest men, — zoo *zou hij den maaijers zeggen*, — uit de rijen van het afgemaaide graan de *Zizaniën* uitzoeken, die dan voor ieder ook gemakkelijk kenbaar waren. Deze, in bossen zaam gebonden, bestemde hij om *verbrand te worden;* niet alleen, dat hij op die wijze het onkruid geheel wilde vernietigen, maar ook, omdat het dan nog eenig nut deed. Wij vinden dezen trek eerst in de verklaring (vs. 42), schoon hij eigenlijk hier behoorde: *„Het onkruid zou geworpen worden in den vurigen oven;"* — eigenlijk staat er: *in den oven des vuurs.* — Reeds meer hebben wij gezien, hoe in het Oosten met stroo, hooi en stoppelen, bij gebrek aan droog hout, de ovens geheet werden; waarom ook JEZUS elders spreekt van *het gras, dat heden bloeit en morgen* afgemaaid en *in den oven geworpen wordt.* — Eerst nadat dit gedaan was, zou men *de tarwe in de schuur bergen*, waarbij, als genoeg bekend, wordt voorbij gegaan, dat zij eerst in schoven gebonden, en, naar de wijze des lands, op het open veld gedorscht moest worden.

Bij dit alles heb ik alleen nog te voegen, dat ook dit laatste geheel uit het leven gegrepen is: want toen ik den landman, wiens getuigenis ik reeds aanhaalde, nog vroeg, hoe men 't best den akker van de reeds genoemde *bolderik*, ook uit onzuiver zaad voort gekomen, geheel zuiveren kan; antwoordde hij mij, — zonder te weten, dat hij daarmede slechts de voorstelling van deze gelijkenis naar onzen landaard wijzigde: — „Een nette bouwman zal daarvan op den duur geen last hebben, wanneer hij bij den oogst slechts de planten eerst uitzoekt en die in zakken laadt, om het uitvallen der zaden, eer de tarwe gebonden en later gedorscht wordt."

Wekten het listig overleg des vijands, de onberaden ijver der knechten en de kalme wijsheid van den heer des huizes onze belangstelling; en vragen wij nu, wat daarin van toepassing is op het koningrijk der hemelen; deze vraag is reeds lang vóór ons gedaan. De plaats, waar wij onze parabel, alleen door MATTHEüS bewaard, aantreffen, leert ons reeds terstond, dat zij tot JEZUS' volksonderwijs aangaande dat koningrijk behoorde. Want na de afzonderlijke verklaring van die des *Zaaijers*, vervolgt de Evangelist, in algemeene bewoordingen: *Eene andere gelijkenis heeft hij* HUN *voorgesteld, zeggende.* Dat hier het

volk wordt bedoeld, blijkt uit vs. 36. Want nadat de Zaligmaker, bij deze parabel, nog die van het *Mosterdzaad* en het *Zuurdeeg* had voorgesteld, *liet hij de scharen* van zich *en ging naar huis*. En hier was het nu, dat zijne discipelen vroegen, wat later zoo dikwijls gevraagd is. Aan het zeestrand reeds of in het scheepje, was hun de gelijkenis van den *Zaaijer* verklaard; het *Opschietend Zaad* had, oppervlakkig beschouwd, den zelfden zin; de twee kleinere beelden van het koningrijk der hemelen, — *Mosterdzaad* en *Zuurdeeg*, — meenden zij gemakkelijk te kunnen verstaan; maar wat beteekende dit zinnebeeld? Doch hooren wij den evangelist zelven (*Matth.* XIII : 36—43).

Toen nu JEZUS *de scharen* van zich *gelaten had, ging hij naar huis. En zijne discipelen kwamen tot hem, zeggende: "Verklaar ons* 1) *de gelijkenis van 't onkruid des akkers* 2)!"

En hij antwoordende zeide tot hen: "Die het goede zaad zaait, is de Zoon des menschen 3); *en de akker is de wereld; en het goede zaad zijn de kinderen des koningrijks; en het onkruid zijn de kinderen des boozen* 4); *en de vijand, die het zelve gezaaid heeft, is de duivel; en de oogst is de voleinding der wereld; en de maaijers zijn de engelen.*

"Gelijkerwijs dan het onkruid vergaderd, 5) *en met vuur verbrand wordt, alzoo zal het* ook *zijn in de voleinding dezer wereld. De Zoon des menschen zal zijne engelen uitzenden, en zij zullen uit zijn koningrijk vergaderen alle de ergernissen, en de genen, die de ongeregtigheid doen; en zullen de zelve in den vurigen oven werpen: daar zal weening zijn en knersing der tanden. Dan zullen de regtvaardigen blinken* 6) *gelijk de zon, in het koningrijk huns Vaders.*

"Die ooren heeft om te hooren, die hoore!"

---

1) Eigenlijk: *Zeg ons —;* maar een kind zou nog even eens vragen: "Zeg *mij* dat raadsel!" — Het hier gebezigde werkwoord φράζειν komt in den bijbel niet anders dan in deze beteekenis voor (*Job* VI : 24 en XII : 8, Gr. Vert.), hier en H. XV : 15.

2) Wij hebben dezen naam behouden, in plaats van die anders bij ons gewoon is: "*Het onkruid onder de tarwe.*"

3) "De mensch bij uitnemendheid;" eene uitdrukking, die JEZUS (naar *Dan.* VII : 13) gewoonlijk gebruikt, waar hij zich in min of meer bedekte termen den Messias noemt. (Vgl. *Joh.* XII : 34.) Uitvoerig zijn de tallooze en ver uit een loopende gevoelens omtrent dezen naam behandeld door W. SCHOLTEN, *Specimen* caet. *Traj.* 1809. Later komen wij misschien hierop terug.

4) Veel is er gefabeld, ook nog door nieuwere uitleggers, over de bijzonderheid, dat JEZUS hier het *zaad* zelf met de boozen en goeden vergelijkt; als of die beiden, door den Heer en door den duivel, in de aarde gezaaid of geplant werden, als een vruchtbaar zaad, waaruit weder andere vromen en goddeloozen voort komen. Maar JEZUS spreekt eenvoudig, zoo mij niet alles bedriegt, van het *zaad*, om daarmede de *plant* aan te duiden, die daaruit voort komt; gelijk ook onze landlieden doen, wanneer zij van een veld koolzaad spreken. De oorzaak wordt hier voor het gevolg genomen, (*Justi sunt semen, id est seminis fructus, per metonymiam.* A. LAPIDE;) even als in de verklaring der gelijkenis van den *Zaaijer*: "*Die aan den weg bezaaid of gezaaid is, is hij* enz." — Wij teekenen dit hier aan, om later, waar wij zoo veel te behandelen hebben, dat van meer gewigt is, menige onnoodige uitweiding af te snijden.

5) Zelfs het "*in busselen binden*, soort bij soort," werd door AUGUSTINUS (aangehaald bij TRENCH) in de toepassing over gebragt: *Rapaces cum rapacibus, adulteros cum adulteris* caet. In het beeld ligt dit zeker niet: de *busselen* zijn alle van ééne soort en behooren tot de landelijke voorstelling van het *vergaderen*.

6) Eigenlijk *uitblinken*, blinkend of schitterend aan het licht komen, ἐκλάμψουσιν.

Zoo is, gelijk wij reeds vroeger zagen, ook het *Onkruid des akkers* eene der twee gelijkenissen, waarvan de afzonderlijke verklaring des Heilands aan zijne discipelen ons in haar geheel bewaard is. Iedere trek bijna wordt in zijne beteekenis weder gegeven, en toch mogt JEZUS nog wel eens herhalen aan het slot, wat hij anders gewoonlijk na eene raadselspreuk zeide: *„Die ooren heeft om te hooren, die hoore!"* 1) En waarlijk, velen zeker hebben dat zuiver en onbevangen oor voor de waarheid, dat JEZUS zoo zeer bij zijne hoorders wenschte, bij deze gelijkenis gemist. Niet in de bijzaken alleen, maar in haren hoofdzin en bedoeling, vinden wij ze, niettegenstaande deze verklaring van onzen Heer, bijkans in iederen tijd betwist, mishandeld, verward. In eene lange reeks van kerkelijke partijschappen en onlusten, — zeker niet het minst vruchtbare en gevaarlijke onkruid op den akker des Heeren! — werd zij, van de eene zoo wel als van de andere zijde, als een scherp wapen gebruikt. En daar nu deze strijd, reeds op zich zelven in de geschiedenis van het Godsrijk niet zonder belang, ons tevens zal voorlichten bij de keuze tusschen zoo vele verschillende opvattingen, als ook nu nog elkander hier het veld betwisten, zullen wij daarbij eenigzins uitvoeriger moeten stil staan.

Reeds de Manicheën maakten van deze parabel misbruik, — gelijk een oud vaderlandsch spreekwoord zegt, dat *iedere ketter zijne letter* heeft, — om hunne leer van het oorspronkelijke kwaad, het tweegodendom (*dualisme*) der oude oostersche wijsbegeerte, door te drijven; als of even goed de Vorst der duisternis booze geesten verwekt, als de God des lichts goede 2). Maar reeds AUGUSTINUS merkt elders te regt op, dat de boozen *kinderen des duivels* zijn, zoo als JEZUS en JOHANNES ze noemden, *niet door oorsprong, maar door navolging* 3).

Maar inzonderheid speelde deze gelijkenis, om zoo te zeggen, eene hoofdrol in den geweldigen strijd van dien beroemden kerkvader tegen de Donatisten. Dezen beweerden, dat de heiligheid het eigenlijke wezen is der kerk, en dus het weder opnemen van afgedwaalde of het behouden van twijfelachtige en onreine leden, haar den naam van kerk onwaardig maakt. Zoo scheidden zij eindelijk zich zelve, als de zuivere kerk, af, en stelden zich alzoo aan het hoofd van het Separatisme, dat onder verschillende vormen tot in onzen tijd telkens terug keerde. Het was vooral AUGUSTINUS, die in zijn' warmen en krachtigen stijl deze dwaling

1) Dr. MEIJBOOM gaat echter, mijns inziens, te ver met hier uit af te leiden, dat de verklaring als 't ware weder eene gelijkenis is, daar de uitdrukking: *Die ooren heeft* enz. slechts na eene raadselachtige, beeldsprakige voorstelling gevonden wordt. Bij MARKUS ten minste (H. IV, vs. 9 en 23) vinden wij dit gezegde zoo wel na de gelijkenis van den *Zaaijer* zelve, als na hare verklaring. Men zie verder het gezegde in de Algemeene Inleiding.

2) *Notandum est, non posse hoc simpliciter de hominum personis intelligi, quasi Deus creatione bonos homines seminaret, diabolus vero malos. Quod ideo admoneo, quia hoc loco abusi sunt Manichei, ut colorem inducerent suo figmento de duobus principiis. Atqui scimus, quidquid vitii est, tam in diabolo quam in hominibus, non aliud esse, quam integrae naturae corruptelam. Siculi ergo Deus electos suos non creatione bonum semen facit, sed eos Spiritus sui gratia regenerans, ita diabolus non creat malos homines, sed a Deo creatos depravat, et in agrum Domini inserit ad vitiandum purum semen.* Zoo schrijft KALVYN. Ik heb deze woorden ook uitgeschreven als eene proeve, hoe de verklaring: *„Het zaad zijn de kinderen —"* den blik der beste uitleggers vaak heeft beneveld. Helder is althans het *inserere malos* niet.

3) *Imitando, non nascendo.* De uitdrukking *kinderen des duivels* komt voor in het twistgesprek van JEZUS met de Joden, *Joh.* VIII, en bij het zuivere dualisme van JOHANNES, in zijn' eersten brief. Den naam *kinderen* (letterlijk ZONEN) *van God*, zullen wij nog meermalen ontmoeten.

bestreed; en daarbij inzonderheid ook van deze gelijkenis en die van het vischnet gebruik maakte. Maar hooren wij hem zelven:

„Door de gelijkenissen van het *Onkruid*, het *Vischnet* en den *Herder*, *die de schapen van de bokken scheidt*, is voorspeld, dat de kerk tot aan het einde der wereld goeden en kwaden beide in zich bevatten zal, zoo dat de boozen de goeden niet kunnen hinderen, daar zij òf in 't verborgen schuilen òf voor den vrede en de rust der kerk worden verdragen. — Velen worden verbeterd als PETRUS, velen geduld voor eenen tijd als JUDAS, velen schuilen in het duister, tot de Heer komt, die wat door donkerheid bedekt was, aan 't licht brengen en de raadslagen der harten openbaren zal. — En wat nood? Ik ben mensch en leef onder menschen; ik durf geen heiliger woning voor mij eischen, dan de arke NOACHS, waarin reine en onreine dieren vermengd waren. — Heeft ook de profeet op het bevel: *Ga uit het midden van hen!* (*Jez.* LII:11) zich van het Joodsche volk afgescheiden? — Engelen hebben gezondigd; is de hemel bezoedeld? ADAM is gevallen; heeft hij het paradijs bevlekt? NOACH had een' snooden zoon; is het huis des regtvaardigen geschandvlekt? JUDAS werd een verrader; heeft hij den edelen apostelkring ontheiligd?" 1)

Het antwoord der Donatisten was, dat de akker door JEZUS zelv' genoemd wordt, niet *de kerk*, maar *de wereld*. Dat men in de wereld de boozen wel verdragen moet, maar zij uit de kerk kunnen en moeten geweerd worden. Maar het is gemakkelijk te zien, dat dit, gelijk zoo menig maal in den strijd der partijen, niet dan eene uitvlugt is. Want naar de eigen verklaring van onzen Heer, zouden de engelen UIT ZIJN KONINGRIJK de boozen vergaderen. En vraagt men ons, waarom JEZUS dan den akker *de wereld* noemt, wij antwoorden met KALVIJN 2), dat hij daarmede het groote veld heeft aangewezen, waarop de ploeg hoe langs zoo verder voort gaat, door den zaaijer gevolgd, en die eens geheel en al het grondgebied der kerk zal uitmaken.

Maar dit beginsel van verdraagzaamheid, ofschoon tegen de Donatisten gehandhaafd, had helaas! in de oude Katholijke kerk een ander en sterker tegenover zich, waaraan eindelijk zelfs AUGUSTINUS zijn beter inzigt prijs gaf. De kerkvergaderingen en hare uitspraken hadden het denkbeeld doen veld winnen, dat de verzamelde geestelijkheid de magt om *te binden en te ontbinden*, toe te laten en af te zonderen, van de Apostelen had geërfd; dat men dus alle onwaardigen en ketters mogt uitsluiten. En uitsluiten niet alleen of kerkelijke

---

1) De verschillende plaatsen vindt men in het oorspronkelijke onder anderen bij TRENCH. Zij verdienen ook om den stijl daar te worden nagelezen; om voor allen verstaanbaar te zijn, gaf ik dit maal aan eene eenigzins vrije vertaling de voorkeur. AUGUSTINUS stelde evenwel hier tegenover de noodzakelijkheid der gewone kerkelijke tucht, zoo die niet wordt overdreven: *ne forte aut indisciplinata patientia foveat iniquitatem, aut impatiens disciplina dissipet unitatem.* (Ad Don. post Coll. c. 5) Reeds toen schemerde, door zijne gematigde gevoelens henen, het denkbeeld van de kerkelijke onfeilbaarheid, die tot veroordeelen, uitsluiten en straffen regt geeft, zoodra men dit kan en durft.

2) *Quamquam Christus postea subjicit, mundum esse agrum, dubium tamen non est, quin proprie hoc nomen ad Ecclesiam aptare voluerit, quâ exorsus fuerat sermonem; — quoniam passim aratrum suum ducturus erat per omnes mundi plagas, ut sibi agros excoleret in toto mundo, ac spargeret vitae semen.*

boeten opleggen; — maar nadat KONSTANTIJN den reeds magtigen bisschoppen ook grooten staatkundigen invloed geschonken had, won al spoedig de overtuiging veld, dat de ketter een misdadiger is, in den christelijken staat ook voor de burgerlijke regtbank strafbaar, ja! doodschuldig. Het zwaard werd tegen hem getrokken, de brandstapel al spoedig opgerigt, en de vervolgde kerk was nu vervolgster geworden op hare beurt, tot zij op de *auto dafé's* en in de kerkerholen der inquisitie, het van den wreedsten NERO en DECIUS afwon.

Maar deze gelijkenis dan? Men had eenvoudiger gedaan met haar, even als de Donatisten deden, op *de wereld* in 't algemeen toe te passen, of te zeggen, dat men in de kerk wel de minder zedelijke leden of huichelaars moest verdragen, maar niet openbare ketters en afvalligen. Maar het was nu eenmaal eene geijkte opvatting, dat de *Zizaniën* het onkruid der ketterij voorstelden, ingedrongen onder het slapen der dienaren. Volgens sommigen beteekent dit laatste den doodslaap der Apostelen, maar naar de meesten gebrek aan waakzaamheid bij de wachters der kerk. 1) HIERONYMUS en AUGUSTINUS waarschuwden dus nog wel, dat men niet te spoedig de ketters moest uitroeijen; dat het beter ware, ze niet te straffen of uit te bannen, als dit niet volstrekt noodig was; ja! dat het zaak was, — eene gevaarlijke leer! — wanneer zij te magtig waren, en hunne ketterij te diep ingeworteld of algemeen doorgedrongen, voor eenen tijd ook de ergste ketters te dulden. Maar wanneer er geen gevaar was, dat het de kerk te zeer schokken zou, — zoo was (althans later) ook AUGUSTINUS' leer 2), — dan kon aan den ijver der dienstknechten vrije werkzaamheid gelaten worden; en men veroordeelde het in den al te humanen CHRYSOSTOMUS, dat hij ze wel uit de kerk gebannen, maar niet van de aarde uitgeroeid wilde hebben. Even zoo was in de middeleeuwen de opvatting, van THOMAS AQUINAS bij voorbeeld, en kort vóór de hervorming van den beroemden NICOLAUS DE LYRA. Wij vinden dan ook deze leer, even als geheel het stelsel der Roomsch Katholijke hiërarchie, tot in de uiterste gevolgtrekkingen gedreven bij de Jezuïten. Zelfs geleerde en bezadigde mannen van hunne orde, van wier heldere schriftverklaring wij in dit werk dikwijls gebruik maken, maken hierop geene uitzondering. De woorden van Pater MALDONATUS mogen hieromtrent tot eene proeve strekken, al ware het slechts om het verschrikkelijke van een stelsel, dat nog maar al te zeer leeft en heerscht, te doen inzien. Hij teekent bij onze gelijkenis het volgende aan:

„Er zijn er, die deze plaats misbruiken, daarmede willende bewijzen, dat men de ketters niet straffen of ten minste niet dooden moet. Die dit doen, schijnen mij welhaast toe, voor zich zelve bezorgd te zijn. Al wie leert, dat men den ketter niet moet dooden, moest

1) De plaatsen zijn te vele, om hier aan te halen. Latere Roomsch-Katholijke uitleggers durfden hiervan niet geheel afwijken. Zoo zegt A LAPIDE, dat het slapen der menschen er eigenlijk alleen is bijgevoegd *ob elegantiam parabolae*, schoon men uit de Symbolische opvatting der kerk waakzaamheid leeren kan. Zelfs de oudere protestantsche uitleggers gingen doorgaans verder.

2) In zijne *Retractationes*, waarin hij zijn vroeger gevoelen, dat de ketters niet eigenlijk gestraft moesten worden, herroept, tot groote zegepraal der latere Roomsch Katholijke godgeleerden. (Zie onder anderen A LAPIDE.) Hij verklaarde nu, dat de *Zizaniën* niet juist de ketters zijn, maar alle boozen in de kerk, die door geene menschelijke magt daarvan zijn af te scheiden; terwijl de ketters met geweld kunnen worden terug gebragt tot het geloof, waaraan zij door hunnen doop en belijdenis verbonden zijn, of anders om hunne hardnekkigheid gestraft en uitgeroeid.

veel eer het zelfde van de dieven en moordenaars beweren: want veel verderfelijker is het, zielen te stelen en te dooden, dan ligchamen. Wanneer dus het gevaar niet bestaat, dat de tarwe mede wordt uitgetrokken, maar veel eer dat, zoo men het onkruid niet uitrukt, het de tarwe schaden zou, wat is het dan noodig, op den oogst te wachten? Hoe eer hoe beter moet het uitgerukt, moet het verbrand worden! Ik vermaan dus alle vorsten, of, omdat zij zelve dit wel niet lezen zullen, hen, die de vorsten vermanen kunnen, dezen te overtuigen, dat het hun niet vrij staat, die godsdienstvrijheden, zoo als men ze noemt, en die maar al te veel in onzen tijd in gebruik zijn, den ketters toe te staan, ten zij eerst de kerk, of hij die het hoofd der kerk is, de Roomsche opperpriester, — CHRISTUS' vertegenwoordiger en als 't ware de *heer des huizes* zelf, — heeft geoordeeld, dat de *Zizaniën* niet kunnen worden uitgerukt, zonder de tarwe te benadeelen, en het dus in 't belang der kerk is, toe te laten, dat zij beide *te zamen opwassen tot den dag des oogstes.* Maar hierover kunnen de vorsten zelve niet oordeelen, als die slechts de dienstknechten zijn; die dus naar de gelijkenis niet moeten vragen, of het onkruid mag opwassen, maar of zij het mogen uitroeijen, zoodat door den heer des huizes hun ijver eer bedwongen moet worden, dan opgewekt."

Waarlijk! de goede pater heeft zoo geheel en al geen ongelijk, als hij zegt, dat wij "een weinig voor ons zelve bezorgd zijn;" en de beschrijving der hervorming, in de laatste pauselijke allocutie over ons vaderland gegeven, als van "*Zizaniën*, door den vijandigen mensch gezaaid," heeft daarom de gemoederen, misschien wel wat te veel, ontrust! Ofschoon wij dus ons verblijden over iedere andere stem, die uit het midden onzer tegenpartij opgaat, er behoort moed toe, om tegen zulke getuigenissen en in 't aangezigt der geschiedenis, met den meer genoemden NICODEMUS te verzekeren: "dat de Roomsch Katholijke kerk, overeenkomstig deze gelijkenis, altijd de echte verdraagzaamheid heeft geleerd, en de brandstapels, ketteroorlogen en Bartholomeüs-nachten, *nicht aus Katholischer Wurzel hervor gewachsen seijn.*"

Maar hebben wij diepen afschuw van het beginsel, het zijn niet de voorstanders zelve, aan wie wij het wijten. Het lag zoo diep in den geest des tijds; het kostte zoo veel kracht, eene duizendjarige dwaling af te schudden; het was den kerkelijken zoo eigen, — gelijk LUTHER het ergens in zijn' naïven stijl noemt, —*pilaren onder den hemel te willen zetten, opdat de sterren niet zouden invallen;* dat zelfs Protestantsche Godgeleerden met dit Roomsch Katholijke beginsel voor een groot deel instemden. Wat de hervormers zelve betreft, opmerkelijk is, bij de verklaring van deze gelijkenis, weder het verschil tusschen LUTHER en KALVIJN. Bij den eersten had altijd nog het denkbeeld van *kerk* de overhand; en de *Zizaniën* der gelijkenis waren hem, naar de traditionele verklaring, "de ketters"; maar KALVIJN, bij wien het hoofddenkbeeld niet de kerk was, maar het *woord*, aangenomen door het persoonlijk geloof naar de verkiezing der genade, zag in het misgewas meer "schijnheiligen en huichelaars." Zijne verklaring is over 't geheel gelukkig; maar zij leidde weder tot de spitsvondige vraag, door onzen VENEMA zoo uitvoerig behandeld: "of dan den huichelaar en schijnchristen, in der daad en met regt, het lidmaatschap der kerk toekomt?" 1)

1) *Ecclesia externa jure non admittit hypocritas*, in zijne *Dissertationes Sacrae.*

Maar wat nu het hoofdpunt, de uitbanning en vervolging der ketters, betreft, de eerste, voor zoo ver ik weet, die dit in een helder, zoo evangelisch als regtskundig licht stelde, was weder HUGO DE GROOT, in zijne uitvoerige aanteekeningen op deze gelijkenis. „Wanneer men," zegt hij: „het gevoelen der oude christenheid navorscht, zal men bevinden, dat de bewijzen, die zij als de meest geldende voorstellen tegenover de heidenen, die hen vervolgen, met even veel regt tegen het straffen der ketters kunnen gebruikt worden: want zij betoogen, dat, al ware het dat zij dwaalden, zij nogtans voor die dwaling geene straf hadden verdiend."— En nadat hij hierop een levendig tafereel geschetst heeft van de toenemende vervolgzucht, die kerk en staat, na KONSTANTIJN inzonderheid, verwoestte, en waarbij men „de doodsche stilte eener woestijn vrede noemde," vervolgt hij: „En aan dit alles pleeg men den naam te geven van ijver voor God; maar meestal ook slechts den naam! Want God verlangt geen gedwongene dienst, en Hem kan niet behagen, wat door menschelijk geweld wordt afgeperst. In der daad plegen ook zij, die dit doen, niet voor den naam van God, maar voor hunne eigene eer, hun voordeel, hunne rust meest bezorgd te zijn. En zoo gebeurt het, dat het onkruid wordt uitgerukt met de tarwe, de onschuldige met den schuldige; ja zelfs, dat de tarwe dikwijls voor onkruid genomen wordt. Want het gaat zoo goed niet met de menschelijke zaken, dat altijd het betere behaagt aan de meerderheid en het regt aan de sterkste partij. Gelijk onder het vee de woeste stier heer en meester is door zijne kracht, zoo verdrukt ook onder de menschen de sterkste den zwakkere. En waarover men zich beklaagt, als anderen het ons doen, dat doet men vaak terug, zoo dra men durft. Wanneer het regt is, zóó te handelen, dan zie ik niet in, waarom wij niet, in tegenspraak met PAULUS, zeggen mogen, dat *onze wapenen vleeschelijk* zijn. Ik zeg daarmede niet, dat de misdaden der dweepers niet mogen gestraft worden. Eene misdaad blijft altijd eene misdaad, door welken naam zij ook worde aanbevolen; en is zelfs te gruwelijker, naar mate zij zich onder eenen schoonen schijn voordoet. Maar ik wil, dat men onderscheid make tusschen daden en gevoelens; dat men ook tusschen deze onderscheide, naar mate zij meer of minder van de ware vroomheid afwijken; en in het twijfelachtige altijd de zachte en verschoonende zijde kieze, opdat de Heer tegen ons niet zegge: „*Gij weet niet, van hoedanigen geest gij zijt!*"

En nu, nadat men eens op zoo goeden weg was, tot gezonde verklaring van dit edele zinnebeeld, hoe kon daarmede de geleerde VITRINGA nog zijn Coccejaansch spel drijven? Een spel, dat wij onschuldig zouden noemen, wanneer het niet den ernst der groote waarheid weg nam, door JEZUS uitgedrukt; wanneer daardoor niet den vijand tot elke andere verklaring, die ligt beter was dan de zijne, de wapenen werden in de hand gegeven. Volgens VITRINGA dan, zijn die bedrijvige dienaars in de gelijkenis de voorloopers der hervorming, wien het nog niet werd toegestaan, het onkruid van den akker der kerk uit te roeijen. En de oogst, het laatste tijdperk der wereldgeschiedenis, is reeds met de hervorming zelve begonnen, toen LUTHER en ZWINGLI, MELANCHTHON en KALVIJN, als *engelen* of boden van God werden uitgezonden, die te gelijk *maaijers* waren....... Waarlijk! dan is vernuftiger en meer verschoonend de Roomsch-Katholijke uitlegging, dat de hervormers die onverstandig ijverende *dienaren* zouden geweest zijn, die, zoo ver hunne hand strekte, tarwe en onkruid beide hebben uitgeroeid of zelfs tarwe voor onkruid aangezien.

Om dan nu eindelijk tot onze slotsom te komen, wil ik die bekorten door twee hoofdpunten in de gelijkenis: „de werking van den duivel” en „de voleinding der wereld,” — vroeger bijna zonder tegenspraak algemeen aangenomen, maar in den laatsten tijd dikwijls betwist, — aan de verklaring van volgende gelijkenissen over te laten, en ons dus alleen te bepalen bij het geen mij, zonder eenigen twijfel, het keerpunt dezer parabel toeschijnt: *„Laat ze beide te zamen opwassen, tot den dag des oogstes!”*

Dat die vermaning echter nog niet zoo algemeen als het hoofdpunt wordt erkend, zag ik onder anderen bij den laatsten uitlegger, die mij ter hand gekomen is (DRUMMOND), en die, om dit te ontgaan, zelfs terug keert tot de opvatting van enkele kerkvaders, door anderen reeds lang wederlegd 1), als of ook de *dienaars* de engelen zouden beteekenen, die in hunnen ijver voor de voltooijing van het Godsrijk worden bedwongen tot den oordeelsdag, wanneer zij, als dienaren van den Heer des huizes, de *maaijers* zijn zullen. Ieder lezer ziet, dunkt mij, dat dit de bedoeling van JEZUS niet zijn kan; terwijl ook in de zinnebeeldige taal zijner gelijkenissen, de *dienaren* steeds zijne discipelen zijn, in een' engeren of ruimeren zin van het woord, en de engelen alleen tegen het einde van het koningrijk der hemelen, even als bij andere luisterrijke catastrophen der wereldgeschiedenis, als het gevolg van den grooten Koning optreden 2).

„Maar waarom heeft dan de Heer dezen trek der gelijkenis niet verklaard?” vraagt men: „ja! bij zijne verklaring van de dienaren niet eens gesproken?” — Zullen wij hieruit met sommigen 3) ook het gevolg trekken, dat die ijverige dienstknechten niet tot de bedoeling, maar alleen tot de voorstelling der gelijkenis, niet tot de eigenlijke beelden, maar alleen tot het bijwerk der schilderij behooren? Ik geloof het niet; dit beeld staat te zeer op den voorgrond. Het schijnt mij veel eer eene zekere kieschheid, waardoor de Heer bij zijne gelijkenissen zelden het woord voegde van NATHAN: *„Gij zijt die man!”* De zaaijer wordt verklaard, de akker en de vijand, het goede zaad en het onkruid; — nu gaat de Heer op eens over tot den oogst; en laat, als meer malen, zijne discipelen raden, wie dan die voortvarende dienaren zijn, wat nu ook zoo moeijelijk niet te raden was. Of werd in hen zelve nog niet al te veel gevonden van dien Joodschen geest, die eens JOHANNES en JAKOBUS vuur van den hemel wenschen deed? En waren zij zóó gezind tegen de openlijke vijanden van het Godsrijk, hoe zouden zij in ijver ontsteken, als zij daar binnen verraders en valsche vrienden vonden!

Houden wij dus voor toegestemd, dat de Heer hen daarop wilde voorbereiden, en tegen die ondervinding bedachtzaamheid leeren, liefderijke en wijze bedachtzaamheid. Onkruid zouden zij aantreffen op den akker, wanneer zij uitgingen, na ijverigen en zwaren arbeid, om de vrucht te bezien; onkruid van allerlei aard en soort: want ik kan niet instemmen met de oude kerkelijke opvatting, dat de *Zizaniën* juist ketters of dwaalleeraars zouden zijn, die

---

1) Van HIERONYMUS en THEOPHYLACTUS, waar AUGUSTINUS en bijna alle latere uitleggers tegenover staan.

2) Van het eerste nader bij de gelijkenis der *wakende dienstknechten*. Over de Engelen vergelijke men het 49ste vers van ons teksthoofddeel, *Mattheüs* XXV : 31 enz.

3) HUGO DE GROOT, MALDONATUS enz.

veel eer reeds bij het eerste opwassen kenbaar, en dus niet enkel uit de vrucht hunner leer te beoordeelen waren. Liever denk ik dan nog, met KALVIJN, aan huichelaars en naamchristenen; en nog liever aan alle onwaardige leden der kerk, die geene vruchten der geregtigheid in leer en leven voort brengen 1). Hun voortdurend zamenzijn, in de zelfde gemeenschap met de ware geloovigen, is, naar algemeene toestemming, de hoofdzin der gelijkenis; maar dan is ook die onberaden ijver tegenover wijze langmoedigheid, — separatisme, uitbanning en vervolgzucht tegenover rustigen voortgang en overwigt van het goede, — een ontijdig menschen-oordeel hier en een beslissend Gods-oordeel hier namaals, — geen bijwerk, maar het eigenlijke middelpunt der gelijkenis. Wanneer de Zaligmaker alleen de *geduurzaamheid der kerk* (BAREUTH) of iets dergelijks had willen leeren, dan zou hij, — 't zij met eerbied gezegd, — zijne beeldspraak slecht hebben gekozen of nutteloos verkwist.

Is het mij gelukt, de gekozene verklaring op goede en duidelijke gronden te vestigen, dan moge van deze historisch-profetische beeldspraak nog een oogenblik het tegenbeeld, de geschiedenis zelve, ons bezig houden.

God zag al wat Hij gemaakt had, zegt het scheppingsverhaal: *en 't was zeer goed.* Het booze is later, tegen maar toch onder Gods wil, in de wereld gekomen. Gelijk dit eene algemeen christelijke waarheid is, zoo leidde te regt reeds CHRYSOSTOMUS uit het *overzaaijen* in onze gelijkenis af, dat de waarheid ouder is dan de leugen, ook in de openbaring en het woord van God. „De profeten," zegt hij: „vóór de valsche profeten; de Apostelen vóór de valsche apostelen; CHRISTUS zelf vóór den Anti-Christ."

Maar ging alzoo de waarheid Gods vooraf, de leugen volgde haar ook als de schaduw het licht. Reeds bij JEZUS' leven scheen het, als of telkens, nadat hij des daags had gearbeid, des nachts de booze rond sloop, met volle handen onkruid uitstrooide, en weg ging, zonder door iemand gezien te zijn. Geen menschen-oog zag dus, van waar en waar ter plaatse het onkruid was gezaaid; maar zeker werd het meest gevonden, waar juist het goede zaad op het ontkiemen stond. Hoe werd niet, reeds in den engen kring der twaalve, de giftige plant der hebzucht, wrok en huichelarij aangekweekt! Zeker zouden de discipelen, zoo zij het bemerkt hadden, den valschen broeder hebben uitgeworpen; maar JEZUS liet

1) Bijzonder is hier de opvatting van HUGO DE GROOT, die meent, dat door „ergernissen" de *dwaalleeraars* worden bedoeld, en door „werkers der ongeregtigheid" de *zondaren: alii prava docentes, alii puram professionem vita turpi dehonestantes.* De onderscheiding is fijn, maar daarom nog niet juist. Als de Heer, bij voorbeeld, PETRUS een σκάνδαλον noemt, is het, omdat hij *niet het goddelijke, maar het menschelijke bedenkt.* (*Matth.* XVI : 23.) Het woord, dat eigenlijk *lokaas* of *valstrik* beteekent, is van ruimen omvang, maar duidt altijd het kwade als hinderlijk en gevaarlijk voor anderen aan. De Heiland gebruikt het dan ook alleen in *zedelijken* zin. DE GROOT heeft echter in zoo verre gelijk, als PAULUS het denkbeeld van *ergernis* of *verleiding* toepast op hen, die de christenen van de eerste eenvoudigheid der apostolische leer zochten af te trekken: (*Neemt acht op de genen, die tweedragt en ergernissen aanrigten tegen de leer, die gij* van ons *geleerd hebt!*) zoo als dan ook ORIGENES, door DE GROOT aangehaald, dit „een gewoon kerkelijk spraakgebruik" noemt.

ook hier *het onkruid opwassen tot den dag des oogstes*, die voor JUDAS ISKARIOT spoedig volgen zou. Even zoo was het in de eerste gemeente, door Gods Geest zigtbaar geheiligd en door de apostelen zelve bestuurd. Een ANANIAS en SAFFIRA werden huichelaars en SIMON een zoon des verderfs, even zeer als BARNABAS een zoon der vertroosting, STEFANUS de eerste martelaar en DORKAS een gezegende doode geworden is. In de gemeente van *Jeruzalem* wortelden, met en tusschen het Messias-geloof, nog lang Joodsche vooroordeelen en harde onverdraagzaamheid; in *Korinthe*, met de hope der onsterfelijkheid, ook ontkenning daarvan, twist, dwaling en dweeperij. De discipelen, bij deze ontdekking het woord des Heeren indachtig, dankten hem voor alle goede vrucht des woords, maar beproefden de ontijdige en onbegonnen uitroeijing van al het booze in 't godsrijk niet. Even min ontmoedigd als in woede ontstoken, lieten zij het booze en 't goede, in zoo verre zij het niet tijdig konden weren of bedwingen, *te zamen opwassen tot den dag des oogstes.*

Maar hier voert men ons te gemoet, — en de vaste overtuiging daarvan heeft ten allen tijde de kerk belet, in den eenvoudigen zin dezer gelijkenis te berusten: — dat toch JEZUS zelf de kerkelijke tucht heeft ingesteld, en de apostelen, PAULUS althans, daarop hebben aangedrongen en ze uitgevoerd. Al wilde of kon men dus het zwaard der overheid niet altijd te hulp roepen, toch rekende men de uitbanning van onwaardigen uit de kerk wettig en noodig. — Mijn antwoord is eenvoudig. De eerste geloovigen vormden meer een' vriendenkring, die in hoe langs zoo meer en ruimer kringen zich uitbreidde, dan wel eene vast geslotene maatschappij, een zedelijk ligchaam, zoo als men thans zegt. Het was meer de zamenvoeging van vele geloovigen tot ééne gemeente en van vele gemeenten tot ééne kerk, dan wel eene kerk, die in gemeenten geregeld was afgedeeld, en gemeenten, die het regt van lidmaatschap uitdeelden. Wanneer men nu in dien broederkring iemand aantrof, met wien men in vrede niet leven kon, dan was de laatste en hoogste straf, door JEZUS toegestaan: „*Hij zij u als een heiden en tollenaar;* u vreemd, en van uwen omgang uitgesloten!" (*Matth.* XVIII: 17.) Later, bij geregelder zamenkomsten, was het *weg doen uit hun midden* (1 *Kor.* V: 2) of het verwijderen uit de vergadering soms noodig, gelijk het door PAULUS voorgeschreven wordt: niet om de gemeente van alle onreinheid te zuiveren, maar om daarvan de ergernis voor ongeloovigen en de innerlijke tweespalt tusschen de geloovigen weg te nemen; zoodat het dan ook alleen van den verregaand zedelooze of twistzieken onruststoker gezegd wordt. Eerst na den tijd der apostelen sloop de harde, uitsluitende geest der Joodsche schriftgeleerden, het *uit de synagoge werpen* (dat echter nog geen „uit den tempel bannen" ten gevolge had) in de gemeente binnen: het uitbannen door de opzieners, in plaats van vervreemding en verwijdering van de zijde der broederen; met één woord, kerkelijke dwang in plaats van beschamend stilzwijgen; en 't geen eerst eene vrijwillige daad van al de geloovigen was, werd nu eene willekeurige magt van de drieste priesterschaar.

Ach! hoe veel ook van dit onkruid, — woeste heerschzucht en blinde dweeperij, — moest er wassen op den grooten akker, eer *de oogst der aarde was rijp geworden en de sikkel daarin gezonden werd!* (*Openb.* XIV: 15.) Hoe menig maal werd de tarwe uitgerukt met of in plaats van het onkruid! Hoe diepe wonden heeft dat PETRUS-zwaard, uitgetogen zonder 's Heeren toestemming af te wachten, zijner kerk geslagen! En intusschen, hoe gestrenger het toezigt

en de oppermagt over de kerk geworden is, te onreiner werden, bij het kwijnen van de vrijheid des geloofs, de zeden, te meer beneveld de christelijke leer. Neen! nooit is des Heeren dienstknechten deze scheiding van tarwe en onkruid gelukt: van de eerste afscheiding der Gnostieken of *verlichten* af, tot op de dweepende Irvingianen en Mormonen onzer eeuw; van het Separatisme der Donatisten in de vierde, tot het geen wij beleefden in de negentiende eeuw. En hoe weinig deze strenge afscheiding, vooral door wereldsche overmagt, de weg is, om een' zuiveren kerkstaat daar te stellen; zien wij in de vermeende Katholijke, dat is: eenig *algemeene* kerk, de waardige dochter dier meer dan duizendjarige dwaling. Nog altijd boet zij, in hare dorre akkers en misgroeide halmen, juist dáár het meest haar' verkeerden ijver, waar die met de meeste vrijheid en kracht tegen het vermeende onkruid woedt. Maar ook in menige afdeeling der Protestantsche christenheid heeft deze *ijver zonder verstand,* — helaas ook zonder liefde! — een nieuw Farizeïsme voort gebragt, aan het oude daarin gelijk, dat men, de *regtvaardigen* van de *zondaars* willende scheiden, de onreinen uit de synagoge bannen, aan trotschheid en schijnheiligheid, zoo wel als aan koude letterdienst, slechts meer en meer voedsel gaf.

Neen! het is den mensch niet vergund, het werk der engelen vooruit te loopen. De *dienaren* zijn nog geene *maaijers.* En wat ook ons oog aanschouwen zal op aarde, eene zuivere gemeente van CHRISTUS, zonder vlek of rimpel, zeker niet! Onze vaderlandsche kerk is dit even min als eenige andere, de christenheid onzer eeuw niet meer dan die van vroeger. Was er één JUDAS onder de twaalve, één ANANIAS te *Jeruzalem*, duizenden zijn er later geweest; en duizend maal duizenden bovendien, die alleen hunnen naam geven aan de gemeente, en niet hun hart; hun leven, zich zelve niet: menschen, die, zoo al geen gevaarlijk onkruid of schadelijke giftbloem, dan toch looze aren zijn op het graanveld en ligt kaf op den dorschvloer.

Maar die vermenging van boozen en goeden, die schijnbare gelijkvormigheid van beiden zelfs, zoo lang de vrucht het verschil niet openbaar maakt, — zij verontruste ons niet al te zeer. Zóó heeft de Heer het voorzien, en in zeker opzigt heeft de Heer het zoo gewild. De tijd, waarin de gemeente *één hart was en ééne ziel, volhardende in de leer der apostelen en in de gebeden*, (*Hand.* II : 42; IV : 32); is voorbij gegaan als een schoone droom, schóón maar van korten duur, daar hij op de aarde niet te huis was. Het kan ook wel niet anders, of de gemeente, uit menschen bij een gebragt, moet menschelijk wezen en blijven; en daar menschen geene hartenkenners zijn, moeten zoo wel de reinen als de onreinen daarin worden opgenomen, of later er zich in ontwikkelen. Ja! wij kunnen nog meer zeggen: nergens zien wij de dwaling zoo bedriegelijk en de zonde zoo duivelsch, als waar zij met de christelijke beschaving gevoed is en door het vernis der beste godsdienst wordt gedekt; — het onkruid voedt zich aan den vetten akker, en groeit er veel weliger, dan op de barre heide!

En dit is niet enkel eene harde noodzakelijkheid, een zeker fatalisme der zonde; te regt zeide reeds een beroemd kerkvader 1), dat het „zamenwonen met de boozen eene oefenschool der geloovigen is, daar de tarwe juist onderkend wordt door tegenstelling met de

1) JUSTINUS MARTYR, pag. 245, aangehaald bij STRIGELIUS *ad loc.*

Zizaniën, die er tusschen groeijen." De gemeente moest geen stille wijkplaats worden, als buiten den strijd der wereld gelegen, waar de wapens werden neder gelegd vóór de overwinning. CHRISTUS zelf is in zijne grootheid het meest verheerlijkt door den strijd tegen de zonde; en nog *moeten*, naar zijn woord, *de ergernissen komen*, en is 't zelfs noodig, gelijk de apostel zegt, dat er *scheuringen ontstaan, opdat de opregten openbaar worden.* (*Matth.* XVIII: 7; 1 *Kor.* XI : 19.)

Maar er is nog iets, dat in de gelijkenis niet kon worden uitgedrukt. Het onkruid, wat men hierover ook met vrome bedoeling hebbe gefabeld, het onkruid kan geene tarwe worden, omdat door hare eigene natuur iedere plant tot een bijzonder aanzijn bestemd is 1); maar bij den mensch, op het vrije grondgebied der zedelijkheid, is deze verandering mogelijk. Daarom ook en daarom vooral worden de boozen niet uitgeroeid. *God is langmoedig over ons, niet willende, dat eenigen verloren gaan, maar dat ze allen tot bekeering komen.* (2 Petr. III : 9.) En zoo als AUGUSTINUS nog in zijn' verdraagzamen tijd zeide, meer door zijn christelijk gevoel dan door zuivere natuurkennis geleid: *Die heden tot de* Zizaniën *behoort, kan morgen voedzame tarwe wezen.*

En zoo, gelijk de mengeling van licht en schaduw eerst de schoonheid eener schilderij uitmaakt, strekt de tijdelijke vermenging van goeden en boozen in de kerk, tot verheerlijking van Gods koningrijk: — want zij openbaart door de ware christenen het geloof in al zijne kracht en de liefde in al hare zachtheid, door naamchristenen en huichelaars de goddelijke genade, die reeds zoo menig steenen harte brak, in al de diepte harer ontferming; de kracht van Gods woord eindelijk, dat, ook te midden van het booze en de boozen, het goede werkt, en tusschen de ijskoude der onverschilligheid heen dringt met zijne koesterende warmte. — Ook daarom nog worden de boozen gespaard, omdat, al doet hun zelve het lidmaatschap der gemeente geen nut, ja! al staat 't hun opgeschreven ten oordeel, zij daarin ook hunne kinderen brengen : de SAUL een' JONATHAN, de ACHAS een' HISKIA. — Wat nood dan? Eens zal de dag der schifting aanbreken, als al de oogst is rijp geworden, die de groote akker, *de wereld*, kon opleveren; en dan, juist door de tegenstelling der gemeente op aarde, zal de Godsstad te heerlijker wezen, het nieuw en hemelsch *Jeruzalem, waar niets dat onrein is, binnen komt;* de gemeente *zonder vlek of rimpel;* de tarwe, van onkruid gezuiverd en door de wan van het kaf ontdaan, om met volle maten verzameld te worden in de schure.

En zullen wij dan voor dit maal de leerschool des Zaligmakers kunnen verlaten, zonder daaruit iets met ons te nemen van die waakzaamheid, maar met rust en kalmte vereenigd, die liefderijke verdraagzaamheid, maar niet zonder ijver, die heilige bekommering, maar met blijmoedig geloof?

---

1) Dit werd reeds opgemerkt door BASILIUS; maar is, gelijk wij zagen, door latere uitleggers van deze gelijkenis telkens weder vergeten of misverstaan; gelijk nog hier en daar bij onkundige landlieden het vooroordeel heerscht, dat soms het gewas zelf in onkruid overgaat. Zie DE VRIESE, ter aangehaalde plaats.

Te regt is het opgemerkt, dat ieder opregt en hartelijk geloovige, vooral in jeugdiger' leeftijd, wel eens oogenblikken heeft van ELIAS–ijver, waarin hij door vuur van den hemel zou willen zien verteren, wat beter door den gloed der liefde wordt verteederd en door het vuur des geloofs tot een nieuw leven bezield. „O! 't is niet altijd de regte liefde, de ware verdraagzaamheid," zegt EWALD: „wanneer heden ten dage menige dienstknecht zóó niet spreekt, als die in de gelijkenis; want waarlijk! zij brandt in het hart en steekt in de nieren, die vijandschap tegen het goddelijke en christelijke, die honende spotternij met het heilige, die men dikwijls zien en hooren moet. 't Is vaak laauwheid omtrent het goede, ja! tegenover God en CHRISTUS zelven, dat men daaronder zoo gelaten blijven en zelfs wel daarbij grimlagchen kan. Duizend maal dierbaarder zijn CHRISTUS gewis die dienstknechten, die, wel met onverstand maar toch uit liefde tot hem, vragen: *Heer! wilt gij, dat wij het onkruid uitrukken?*"

Toch moet de christen leeren, ergernissen te verdragen. Men kan in de wereld het kwade niet ontvlieden, in de gemeente even min. Sluit men het oog, het beeld van dwaling en zonde dringt tusschen de oogleden door; stopt men het oor, toch weêrgalmt daarin nog het woest en ijdel gedruisch of de bedriegelijke vleitaal der wereld; en ook waar 't onchristelijke het meest geoefend oog bedriegt, hebben wij telkens de smartelijke ondervinding, dat het onkruid zich openbaart op den zelfden tijd, waarop de goede vrucht zich laat zien. Leeren wij dan den zondaar verdragen, zoo lang God hem verdraagt, zoo lang God ook de zonde in ons verdraagt; en zoeken wij allerminst in te grijpen in den raad des Allerhoogsten, of de taak der engelen vooruit te loopen, door te beslissen, wie de ware geloovigen zijn, of in eene uiterlijke kerkzuivering het heil der kerk te zoeken, dat zij nooit daarin gevonden heeft. *Laat ze te zamen opwassen tot den dag des oogstes!* — Dat bevel verhindert ons wel niet, de verspreiding van dwaling en zonde tegen te gaan, zoo ver onze wettige magt en invloed strekken; veel min mag 't ons doen vertragen, om de eerste te wederleggen en de laatste in te toomen, overal waar wij daartoe geroepen zijn; maar allermeest is het toch de zorgvuldige aankweeking van zuivere en goede tarwe, waardoor het onkruid van zelf grond verliest; is 't het licht zelf, dat de duisternis verdrijft; de verspreiding van de waarheid en het betrachten der geregtigheid, die het rijk van zonde en leugen meest afbreuk doet; zonder op ons eigen zedelijk bestaan dien schadelijken invloed uit te oefenen, die van alle overheersching en trotsche uitsluiting de onvermijdelijke terugwerking is. God zij gedankt! de booze veroordeelt altijd nog zich zelven, door weg te schuilen in het duister. Zijn grootste vijand is *het licht, dat openbaar maakt en bestraft.* En is er nog altijd veel, zéer veel in de christelijke kerk, dat den geloovige ergert, de tijd is toch voorbij, dat de booze openlijk en bij dag *Zizaniën* zaaide, en de zaaijer van het goede zaad in den nacht heimelijk moest uitgaan. En groeijen nog beide te zamen op tot den oogst, — wij leeren, met JAKOBUS (V : 7), van den landman, *langmoedig* zijn over het langzaam rijpend gewas, omdat de dag des oogstes genaakt!

De dag des oogstes genaakt: de groote schifting, die tevens veroordeeling en verheerlijking zijn zal, gelijk in zijne beeldspraak JEZUS daarbij licht stelt tegenover vuur; de verheerlijking van Gods kinderen, blinkend als het licht der zon, tegenover de brandende *Gehenna*,

die de boozen verteert 1). Daarop, op de eindelijke zegepraal van het rijk des lichts, zij rustig en onafgewend het geloofs oog gevestigd; maar die rust zij geene werkeloosheid, dit geloof sluit geene heilige bekommernis uit, geen waken en strijden tegen alles, wat zich tegenover den CHRISTUS Gods verheft, — allermeest in ons zelve! — Want is ons de uiterlijke zegepraal ontzegd, hoe gaarne wij die soms hier reeds zouden vieren over hen, die ons vijanden der waarheid schijnen; is den christen zelfs de bede van DAVID niet vergund (*Ps.* CXXXIX : 19): „*Och! of Gij de goddeloozen ombragt!*" en zijn wij veroordeeld, om ten einde toe de huichelarij te zien voort woekeren, de dwaling heerschen, de zonde juichen; — over den akker onzer harten strekt zich dat bevel niet uit. Dáár is ook het gevaar minder, om de tarwe met het onkruid uit te roeijen, omdat de christelijke zelfbeproeving, zonder het goede te schaden, tot den wortel doordringt 2). Daar is ruime arbeid, waar ons die elders wordt belet, of wij er in worden te leur gesteld. En zoo wij ijverig gearbeid hebben, zal ook daarvan eens de Heer tot de maaijers zeggen: „*Verbrandt het onkruid*, dat het niet meer schade, *en verzamelt de tarwe in mijne schuur.*"

En zoo sluiten wij den uitleg van het viertal gelijkenissen, dat ons de groeikracht der natuur tot een rijk en veelzijdig beeld maakt van de zegenrijke werking van Gods woord, maar ook van de verderfelijke uitbreiding van het zondig beginsel, — met het woord der zelfbeproeving, dat een apostolisch schrijver rigt aan de Hebreën (H. VI : 7, 8):

De aarde, die den regen, menigmaal op haar komende, indrinkt, en bekwaam kruid voort brengt voor de genen, door wie zij ook gebouwd wordt, die ontvangt zegen van God;

Maar die doornen en distelen draagt, die is verwerpelijk, en nabij de vervloeking, welker einde is tot verbranding.

---

1) Het komt mij (met DE WETTE) bijna al te spitsvondig voor, wanneer eenige nieuwere uitleggers het *verbranden* op het onkruid, het enkel *branden* op de boozen zelve toepassen. Het *verbranden* en *met vuur branden* beteekent in de daad het zelfde. En toch heeft MEIJER misschien geen ongelijk, als hij zegt, dat de laatste uitdrukking met opzet in de toepassing der parabel is gekozen, om het punt van vergelijking met de *Gehenna* beter te doen uitkomen. Geene vernietiging maar straf, is het besluit van het wereldgerigt. Maar hierop, en op geheel onze gelijkenis, zullen wij nog eens moeten terug komen, wanneer wij die van het *Vischnet* verklaren.

2) Ik zou dus GREGORIUS NYSSENUS (*De anima et resurrectione*, aangehaald door BARRADIUS) niet durven nazeggen: „dat de redelijke begeerten der ziel *het goede zaad* zijnde, en de dwalingen en driften *Zizaniën*, God niet wil, dat die verkeerde begeerlijkheden geheel uit de ziel worden uitgeroeid."

VII.

HET ZUURDEEG.

MATTH. XIII : 33.

Eene andere gelijkenis sprak hij tot hen: „Het koningrijk der hemelen is gelijk aan een' zuurdesem, welken eene vrouw nam en verborg in drie maten meel, tot dat het geheel gezuurd was."

LUK. XIII : 20, 21.

En hij zeide wederom: „Waarbij zal ik het koningrijk Gods vergelijken? „Het is gelijk aan een' zuurdesem, welken eene vrouw nam, en verborg in drie maten meels, tot dat het geheel gezuurd was."

Dit is wel de kleinste van alle eigenlijk gezegde gelijkenissen! Zij is in nog geen twintig woorden vervat; en het beeld zelf is geheel uit het dagelijksch, huiselijk leven genomen. Het verplaatst ons van den akker, waarop het koren groeit, in de burgerlijke woning, waar de nijvere huismoeder het bewerkt tot brood voor haar gezin. Maar ook de weinige woorden dezer eenvoudige gelijkenis zijn als een krachtig zuurdeeg, dat geheel den deegklomp gisten doet.

Wat den tekst betreft, daarover is weinig aan te merken. Wij vinden dien, — zoo als de lezer hier boven ziet, — bij den eersten en derden evangelist, terwijl MARKUS het zelfde denkbeeld eenigzins uitdrukt in de gelijkenis van het *Opschietend Zaad*, die hem alleen eigen is. Bij MATTHEÜS is 't *Zuurdeeg* de middelste der bekende zeven gelijkenissen, en werd zij met die van het *Mosterdzaad*, als in éénen adem, *tot de scharen* (vs. 34) gesproken. Bij LUKAS daarentegen komt zij als een op zich zelf staand fragment voor, maar ook met het *Mosterdzaad* naauw verbonden, en ingeleid door de zelfde vraag: *„Waarbij zal ik het koningrijk Gods vergelijken?"* — Op deze vraag na, komt de tekst van beide berigtgevers letterlijk over een. Alleen heeft MATTHEÜS voor *verbergde* een zamengesteld woord van nog sterker uitdrukking, dat wij, zoo 't in onze taal gebruikelijk was, zouden moeten overzetten: *inbergde* 1).

Maar stellen wij ons, als gewoonlijk, eerst het beeld zelf voor oogen, zonder nog op de bedoeling te letten.

Dat beeld doet ons denken aan de toebereidselen voor het eerste en noodigste voedsel, bijna

1) L. ἔκρυψεν εἰς —; Mt. ἐνέκρυψεν εἰς —. Daar het tweede *in* eigenlijk *tot* of *op* beteekent, (even als het Latijnsche IN *cum accus., significans motum ad locum,*) is het „IN-bergen OP drie maten meel" geene noodelooze herhaling.

over de geheele wereld en onder alle volken; zoo noodig, en tot onderhoud van het leven voldoende, dat de Heiland er al het overige onder begreep: *ons dagelijksch brood.* Het is van zoo vroegen oorsprong, dat het reeds in de aartsvaderlijke dagen, bij MOZES en HOMERUS, als eene van ouds bekende zaak voorkomt, en de heidenen de uitvinding van het brood aan eene Godheid toeschreven. En dit is in zoo verre juist, als de liefderijke Hemelsche Vader, reeds in de eerste tijden, het oog zijner kinderen op dit kunstig en doelmatig gebruik van zijne gaven rigtte. Er is toch nog eene aanmerkelijke schrede van de *ontdekking* der tarwe en gerst, (de rogge, als het voortbrengsel der koudere luchtstreek, is van lateren tijd:) tot de *uitvinding*, om daarvan een smakelijk en voedzaam brood te bereiden. Tot het eerste leidde de natuur van zelve. De hongerige mensch moest wel onwillekeurig het oog slaan op *de vogelen des hemels, die zaaijen noch maaijen en toch door God worden gevoed.* Daar strijken zij neder op het veld, gretiger op de gele halmen dan op de schoonste bloemen, en eten tot verzadiging toe. Wat? De zaden van planten, die voor eenige weken nog veel hadden van gewone grashalmen, maar die nu het hoofd er boven uitsteken en vaste korrels dragen in de goed zaam gebonden airen. „Zou dit ook geen goed voedsel voor mij zijn?" Wat was natuurlijker dan die vraag? Als men het beproefde, vond men de korrels wel zoet en zacht in den beginne, maar als men die bewaarde of ten volle rijpen liet, vast en droog. Spoedig begon men ze dus tusschen vlakke steenen fijn te wrijven; en daar ook het gebruik van vuur tot de hoogste oudheid opklimt, werd het *meel*, dat men van 't *graan* reeds verkregen had, met water aangelengd, daarop gekookt; of, — gelijk nog de Arabier der woestijn het doet, — men kneedde het vaster en bakte het op gloeijende steenen of op heete asch, om de *koeken*, op die wijze verkregen, ook op reis te kunnen mede nemen.

Maar van deze uitvinding tot het eigenlijke *brood* was altijd nog eene aanmerkelijke schrede, die wij alleen daarom niet tellen, omdat wij ze sedert onheugelijke tijden kennen. De enkele meelpap of meelkoek bleef altijd nog een zwaar en min smakelijk voedsel. Toevallig, gelijk men spreekt, was zeker de ontdekking, dat de pap of brei, van het meel gemaakt, wanneer zij eenigen tijd blijft staan, zuurachtig wordt en onder het bakken oprijst, waardoor de meelkoek eigenlijk eerst *brood* wordt, zoo wel smakelijker, als voedzamer en gemakkelijker om te verteren. En weder later deed men misschien even toevallig een weinig van het overgebleven en verzuurde deeg onder het versche meel, en men ontdekte, dat er zelfs maar een klein stukje van dit zuurdeeg noodig was, om na weinige uren de zelfde rijzing, zonder geheele verzuring, te weeg te brengen. En zoo vinden wij het ZUURDEEG reeds als bekend onder de oude Grieken bij HOMERUS, en gebruikte het waarschijnlijk SARA reeds, als zij ten minste niet in den haast voor ABRAHAM en zijne gasten ongerezen koeken bakte 1); zeker ten minste de oude bewoners van *Egypte*, zoo wel als

1) *Gen.* XVIII: 6. Het woord, hier door *koeken* vertaald, beteekent „kleine broodkoekjes, onder de asch gebakken," zoo als nog de Oosterlingen gebruiken; zij waren dus waarschijnlijk ongezuurd. Het kan echter zijn, daar de engelen tot ABRAHAM kwamen, *toen de dag heet werd*, en tegen den avond heen gingen, dat SARA nog tijd had, om het meel te doen rijzen. Des avonds wordt van LOT gezegd, dat hij hun (in den haast) ONGEZUURDE *koeken bakte.* (XIX: 3.) Even zoo GIDEON (*Rigt.* VI: 19) en de tooveres te *Endor.* (1 *Sam.* XXVIII: 24.)

de Israëlieten bij hunnen uittogt. Later heeft men zich niet alleen bij het verzuurde deeg bepaald; en gelijk bij ons thans de *gest* (inzonderheid voor het tarwebrood) in algemeen gebruik is, zoo meent men, dat de Israëlieten, nadat de wijnbouw in het land *Kanaän* zich meer had ontwikkeld, ook de schuim van versche most of den droesem van ouden wijn hebben gebezigd 1).

Met deze bereiding van het brood zien wij nu in onze gelijkenis EENE VROUW bezig; even als in de schilderij van den *Verloren Penning* de bezige huisvrouw het meest uitkomend beeld is. Ook dit lag geheel in de zeden van den ouden tijd. Niet alleen, dat in de eenvoudige aartsvaderlijke dagen de gade van een' aanzienlijken herdervorst, anders niet al te nederig, er eene eer in stelde, dit edel werk aan hare slavinnen niet over te laten; maar zelfs in den tijd der koningen, toen de weelde reeds hoog geklommen was, schaamde eene konings-dochter (THAMAR) zich niet, voor haren broeder op zijn verzoek *twee koekjes* (vs. 5 *brood* genoemd) te bakken, waartoe zij zelve *het deeg kneedde*, en waarin denkelijk — want anders moest het een dwaze gril van AMNON schijnen — hare bekwaamheid bekend was. (2 *Sam.* XIII : 5—10.) Later vinden wij evenwel van *bakkers* gesproken, en werd te *Jeruzalem* zelfs eene straat naar hen genoemd. (*Hos.* VII : 4, 6; *Jer.* XXXVII : 21.) In eene groote en digt bevolkte stad en bij den toevloed van tallooze vreemden, openbaarde zich natuurlijk het eerst de behoefte, om het bereide brood te kunnen koopen. Maar de gewone regel bleef toch, wat nog JEREMIA schrijft (VII : 18): *De kinderen lezen hout op, en de vaders steken het vuur aan, en de vrouwen kneden het deeg* 2). — Zoo was ook in JEZUS' dagen in *steden*, *vlekken* en *dorpen* brood te koop (*Mark.* VI : 36; *Joh.* IV : 8); maar in gezeten huisgezinnen zal men het liefst, — zoo als nog onze landlieden, — zelf hebben toebereid; en JEZUS had dit zeker, van kinds af, honderden malen gezien in het huisgezin der vrome en in stilheid werkzame MARIA.

Daardoor kende JEZUS ook, en geeft in onze gelijkenis op, wat de gewone verhouding was bij het brood bakken: *Eene vrouw nam een' zuurdesem op drie maten meel.* Deze hoeveelheid stond gelijk met eene Epha, en was de zelfde, die reeds SARA en later GIDEON namen, als zij hunne hemelsche gasten een ruim en goed onthaal bereiden wilden, en HANNA, waar zij den hoogepriester, met haar afgebeden kind, een gulhartig geschenk bragt. (*Gen.*

---

1) Zie WINER op *Sauerteig*. Ook PLINIUS (XVIII : 11) geeft verschillende wijzen van bereiding op (Verg. VITRINGA, bl. 144, A. LAPIDE enz.), waarvan de oudste altijd de eenvoudige verzuring van het deeg zelf is. Ik heb dan ook voor het gebruik van eenig vruchtnat bij de Hebreën geen bewijs gevonden. De oude namen (Hebr. Gr. en Lat.) schijnen alle van *opbruisen* of *koken* afgeleid.

2) Men vergelijke nog, *Levit.* XXVI : 26, de beschrijving van eenen hongersnood, waarin *tien vrouwen haar brood in éénen oven bakken zouden en het bij 't gewigt weder geven;* en 1 *Sam.* VIII : 13, waar SAMUËL de Israëlieten onder anderen waarschuwt, dat de koning, dien zij zoo driftig begeerden, *hunne dochteren zou nemen tot baksters.* (Ook 1 *Kon.* XVII : 12 en *Jer.* XLIV : 19.) — Bij de oude Egyptenaren daarentegen, die bijzonder fijn van smaak waren, was het bakken reeds in overoude tijden een vak, door de mannen beoefend. Algemeen bekend is de *overste der bakkeren* van FARAO (*Gen.* XL : 2); en aardig is het, op de afbeeldingen bij WILKINSON (*Ancient Egyptians*) te zien, hoe ver men het toen reeds in de verfijning van dit vak gebragt had. — Daar tegenover sta de schets van den goeden ouden tijd bij PLINIUS, toen er nog geene bakkers te *Rome* waren: *Ipsi panem faciebant quirites; mulierumque id opus erat, sicut etium nunc in plurimis gentium.*

XVIII : 6 ; *Rigt.* VI : 19 ; 1 *Sam.* I : 24.) Over de grootte daarvan 1) kunnen wij eenigzins oordeelen, wanneer wij in aanmerking nemen, dat juist even veel (of tien Gomer) manna in de woestijn genoeg was, tot het dagelijksch voedsel voor tien personen. (*Exod.* XVI : 16 ; verg. ook *Ruth.* II : 17.)

Wij hebben hier dus eene nijvere huismoeder voor oogen in den welvarenden burgerstand, die iederen dag, — want bij de hette en droogte van het oosten eet men zijn brood gaarne versch: — in ruimte brood bakt voor man en kind en dienstbaren; terwijl zij ook den armen *de kruimels* niet misgunt, *die van de tafel vallen ; — eene deugdelijke huisvrouw*, *opstaande als 't nog nacht is*, *om haar huis spijze te geven*, ja! die ook *hare handen uitsteekt tot den nooddruftige.* (*Spr.* XXXI : 15, 20.)

Drie maten *meel* of meelbloem neemt zij, best tarwemeel: want uit gerst en peulvruchten werd alleen het brood der armen toebereid. Op die groote hoeveelheid, — door ondervinding wetende, dat dit genoeg is, — neemt zij slechts één stuk zuurdeeg. En nadat zij het meel, — waarschijnlijk naar de wijze van den ouden tijd op een' houten schotel, — heeft vochtig gemaakt, *verbergt* zij het zuurdeeg daar geheel in, kneedt alles zoo lang door een, dat er geen enkel stukje van te vinden, en het deeg *geheel verzuurd* is, zoodat het nu, bij eenige rust en matige hette, gisten en rijzen gaat en tot het bakken van brood geschikt wordt.

Eenvoudiger dan dit beeld, kon de Heiland wel niet kiezen. Misschien zelfs vindt iemand, dat wij van eene zoo bekende zaak al rijkelijk lang gesproken hebben. Bekend, ja! maar mogelijk toch ook weder zoo bekend niet. Of hebt gij er wel immer op nagedacht, lezer! waardoor dat kleine stukje zuurdeeg of gest eene zoo groote verandering in het meel voort brengt? Op zich zelf kan het alleen, in zoo kleine deeltjes verspreid, een' naauwelijks merkbaren zuren of gistenden smaak aan de groote massa bijzetten. In het eerste oogenblik zou de fijnste tong het gezuurde van 't ongezuurde met moeite onderscheiden. Van waar die groote kracht in zoo kleine hoeveelheid? Omdat de *drie maten* ook eene aanverwante, plantaardige voedingsstof bevatten, en door dat kleine stukje de gisting, waartoe deze van zelve bij genoegzame vocht en warmte geneigd is, wordt vervroegd en opgewekt. Als het *geheel verzuurd* is, is dus de zure of gistende smaak niet meer die van het zuurdeeg zelf. De natuur heeft dien veroorzaakt, door een van die wonderbare werkingen, die de gewone mensch niet opmerkt, omdat hij ze zoo dikwijls ziet. Door gasvorming in 't binnenste der massa, is zij opgerezen: want de suikerstof werd in koolzuur en wijngeest opgelost, de plantaardige lijm van natuur veranderd, en het zetmeel, — zoo uitstekend voedsel voor den mensch! — gevormd........ Deze geheele scheikundige omzetting kent *de vrouw* niet, en meent ze toch te begrijpen. Zij weet immers, dat het

1) Men zie over de *maten* der Hebreën, Prof. VETH in het *Bijbelsch Woordenboek.* De ruimste berekening voor eene Epha of drie Seah is 39.5, de engste 20.12 Ned. kop. De eerste is gevolgd naar de vergelijking met Grieksche en Romeinsche maten, bij JOSEPHUS; de laatste naar de Rabbijnsche berekening bij eijerschalen. Die zich nog het verschil onzer oude maten en gewigten op verschillende plaatsen herinnert, zal hierin geene volkomene overeenstemming wachten. De Rabbijnen berigten dan ook, dat 5 Jeruzalemsche maten gelijk waren aan 6 op het land, en dat na de ballingschap de maat vergroot is. (DRUSIUS, MALDONATUS.) De tegenwoordige maten, te *Jeruzalem* in gebruik (volgens SCHULTZ), leveren geene punten van vergelijking op.

stuk zuurdeeg, naar hare ondervinding niet te groot en niet te klein, onder de drie maten meels goed vermengd, het dagelijksch brood voor haar gezin rijzen doet?

Van het *zinnebeeld* tot de *beteekenis* overgaande, nemen wij terstond als algemeen toegestemd aan: dat "de groote kracht in 't geen klein is van omvang," hier het punt van vergelijking (*tertium comparationis*) zijn moet. De vraag doet zich echter bij de uitleggers op, of wij dit in een' gunstigen of wel een' ongunstigen zin moeten opvatten: van de kracht om veel goed, of om veel kwaad te doen.

De eerste opvatting "de weldadige kracht van het evangelie," was, zoo ver ik heb kunnen nasporen, in de oudheid algemeen, en bij kerkvaders of Roomsch-Katholijke schrijvers vond ik de mogelijkheid zelfs van eene andere verklaring niet eens vermoed, althans nergens aangewezen 1). Maar sedert de Coccejanen in de bijbelsche beelden en typen verborgen schatten meenden ontdekt te hebben, is de opvatting ten kwade eenen tijd lang zoo zeer in zwang geweest, dat de geleerde VITRINGA, hoewel hij toont zeer goed met de bezwaren daar tegen bekend te zijn, de zaak in het midden laat, en twee malen deze gelijkenis met zijne gewone uitvoerigheid behandelt: eens ten goede en eens ten kwade. Zijn navolger VAN DEN HONERT is zelfs van 't laatste zoo overtuigd, dat hij het "moeite vergeefs" noemt, het zuurdeeg hier als 't beeld der weldadige werking van het evangelie te willen opvatten. Eerst BAREUTH, weinig met de Coccejaansche droomerijen ingenomen, keert tot de oude en echte verklaring terug. De andere is echter weêr onlangs in *Engeland* voorgestaan; en daar in onze eeuw (die der *renaissance!*) al het oude nog eens nieuw wordt, kon het gebeuren, dat deze verklaring ook in ons vaderland weldra weder door een scherpzinnig betoog of een' beroemden naam werd aanbevolen, en als eene belangrijke ontdekking toegejuicht. Want het is een telkens wederkeerend verschijnsel in de geschiedenis der uitlegkunde, dat zulke nieuwe verklaringen, vernuftig voorgedragen en met gezag aanbevolen, zoo lang de zinnen verblinden, tot zij niet nieuw meer zijn, en men zich dus ook niet meer de natuurlijke en eenvoudige opvatting van het gezond menschenverstand behoeft te schamen.

De ongunstige opvatting berust geheel en alleen op de doorgaande beteekenis, die het zuurdeeg in ceremoniëelen en beeldrijken zin in de heilige schrift heeft. Het is bekend, dat de Israëlieten, bij hunnen overhaasten uittogt uit *Egypte*, geen' tijd hadden, om hun brood te doen rijzen, en dus de ongezuurde deegklompen mede namen, om daarvan op de eerste pleisterplaats koeken te bakken. Van hier de inzetting, waardoor het paaschfeest den naam verkreeg van *het feest* of *de dagen der ongezuurde, ongehevelde brooden.* Aan den avond te voren wordt nog bij de Joden, met de uiterste naauwgezetheid, ieder huis doorgezocht, om daaruit al wat gegist of gerezen is uit te zuiveren. Dit zelfde denkbeeld van onheiligheid, aan 't zuurdeeg gehecht, vinden wij in de dagelijksche spijsoffers. Daar-

---

1) Onder de eerste exegeten na de reformatie, zegt MUSCULUS wel: *Fermenti nomen aliquando male sonat;* maar laat er terstond op volgen: *Sed hic simpliciter tenenda est applicatio ad praesentem causam.* Als eerste voorstanders der ongunstige opvatting, vind ik bij VITRINGA opgegeven: SAL. VAN TIL, JOH. HUSINGA, HENR. TEELMAN en NIC. GEURTLER: de twee eersten als commentatoren op MATTHEÜS, de derde in zijne verhandeling over de gelijkenissen, en GEURTLER in het *Lexicon vocum Typico-propheticarum.*

door ging dit denkbeeld over in 't spraakgebruik. HOSEA, zoo als wij vroeger zagen, gebruikt het voor 't doordringen eener zamenzwering. JEZUS zelf waarschuwt zijne discipelen voor *den zuurdesem der Farizeën, der Sadduceën en van* HERODES, en noemt dien der eersten *geveinsdheid;* terwijl de beide eerste evangelisten, na zulk eene waarschuwing, als een' naïven trek van de eenvoudigheid der discipelen, hunne woorden daarbij opteekenen: *„Dat slaat op ons, omdat wij geene brooden hebben mede genomen."* (*Mt.* XVI : 6, 7; *M.* VIII : 14—16; *Luk.* XII : 1.) — Ook PAULUS, als hij later de Galatiërs waarschuwde voor hen, die met Joodsche inzettingen hun vrij en eenvoudig christendom bezwaarden, schrijft: *Een weinig zuurdesem verzuurt het geheele deeg.* (*Gal.* V : 9.) En uitvoeriger werkt hij dit beeld uit in den eersten brief aan de Korinthiërs, waar hij spreekt van eene schandelijke onzedelijkheid, in hunne gemeente ingeslopen. Hij wijst hen daarbij op de Joden, die juist in de laatste dagen, tegen het naderend paaschfeest, met de grootste angstvalligheid iederen kruimel gezuurd brood uit hunne huizen hadden weggeruimd. (Verg. XVI : 8.) En nu schrijft hij (1 *Kor.* V : 6—8): *Ook ons pascha is voor ons geslagt,* CHRISTUS. *Zuivert dan het oude zuurdeeg der zonde uit, gedachtig, dat een weinig zuurdesem geheel het deeg gisten doet. En laat ons feest houden in de ongezuurde brooden der opregtheid en der waarheid.* — Wil men eindelijk nog een voorbeeld buiten den bijbel, wij vinden het bij VITRINGA, in de klagt van rabbi ALEXANDER, waar hij van zijne godsdienstige oefeningen en gebeden zegt: „Een weinig zuurdeeg onder de massa vertraagt mij in het goede." 1)

Uit dit alles blijkt, — zoo was de gevolgtrekking der bedoelde uitleggers: — dat ook hier het zuurdeeg in een' kwaden zin moet worden opgevat: „van het bederf, dat de geheele kerk doordringen zou."

Maar wij beginnen met op te merken, dat die doorgaande ongunstige beteekenis niet zoo onbepaald is, zelfs niet in de Mozaïsche wet. Op het pinksterfeest, bij voorbeeld (*Levit.* XXIII : 17), en zelfs bij gewone dankoffers (VII : 13), werd ook gerezen brood ten offer gebragt, ofschoon het, naar 't algemeen gebod (*Lev.* II : 11, 12) niet op het altaar mogt verbrand, maar door de priesters (en offeraars?) moest gegeten worden. Maar zoo werd dan toch, — wat met eigenlijk onreine spijzen nooit het geval kon zijn, — op een' anderen tijd heilig gerekend, wat op het paaschfeest of bij het vuuroffer ten strengste verboden was. De reden lag hierin. Alles wat tot Gods dienst behoorde, moest in den maagdelijken natuurstaat, ongeschonden en onbedorven, Gode worden toegebragt, als een zinnebeeld der goddelijke heiligheid zoo wel, als der oorspronkelijke zuiverheid, waartoe de mensch in zijne dienst moest terug keeren. Dezen diepen zin der ceremonie-wet, — met betrekking tot het zuurdeeg, dat het meel verandert en gisten doet, — heeft PAULUS zeer juist gevat, en op de zedelijke werking van het evangelie overgebragt. Maar op vreugdedagen en inzonderheid op het pinksterfeest,

1) Verg. OTHO, *Lex. rabb.* — Ook in de oude christen kerk, vooral in de latijnsche, heerschte een sterk vooroordeel tegen het gebruik van gezuurde of gegiste brooden bij het avondmaal, door CHRISTUS met het heilige Joodsche paaschbrood ingesteld; terwijl de Grieken daarentegen het ongezuurde brood aan de Ebionieten (Joodsche Christenen) overlieten. Vergelijk HASE, *Evang. Dogmatik*, en TRENCH, bl. 111 en 112; waar ook de offer-wet der heidensche Romeinen wordt aangehaald: *Farinam fermento imbutam attingere flamini Diali fas non est.* (GELL. X ; 15, 19.)

het Israëlitisch oogstfeest, bragt de mensch iets van zijn gewoon dagelijksch brood, Gode ten dankoffer; 1) en daarin behoorde het zuurdeeg, als weldadig tot 's menschen voeding.

En JEZUS' onderwijs nu, het sloot zich niet, en allerminst in zijne gelijkenissen, aan de ceremoniëele, maar veel eer aan de zedelijke zijde der wetgeving aan. Hij wilde geen' nieuwen wijn doen in oude zakken. Voor hem was niets onrein, dat onschuldig in zich zelf en den mensch nuttig is. Weldra ook zou alle onderscheid tusschen Levitisch rein en onrein ophouden, zou burgerlijke en huiselijke deugd eene priesterlijke offerande zijn. Het is de natuur en het leven, waaruit de Heer op die wijze schatten van wijsheid put, zonder door het „Raakt niet!" en „Smaakt niet!" der Joodsche schriftgeleerden te worden terug gehouden. Gelijk hij dus in de *graankorrels* het beeld zag van Gods woord, en zich zelven „het *brood* des levens" noemde, zoo werd de *bereiding* van brood uit 't nuttig graan hem het beeld van 't koningrijk der hemelen.

Aldus aan het dagelijksch leven zijne beelden outleenende, moest de Heiland in het krachtig en weldadig zuurdeeg wel een' gunstigen, veel eer dan een' ongunstigen zin vinden. Zelfs die ongunstige beteekenis, in JEZUS' en in PAULUS' beeldspraak, is meer bijkomend: want niet in het nadeelige, bedervende, maar in het doordringende ligt de kracht der beeldspraak. En waar, — niet zoo als in de gelijkenis van 't *Onkruid* een booze vijand, — maar de *vrouw*, de goede en zorgvuldige huismoeder, het zuurdeeg onder 't meel doet, kunnen wij wel niets kwaads vermoeden.

Maar de vorm en 't verband der gelijkenis doen den evenaar beslissend ten goede overslaan. *Het koningrijk der hemelen* wordt hier voorgesteld, niet het rijk van den booze. En dit koningrijk, — evangelie of kerk in afwisselende beteekenis, — IS GELIJK *aan een' zuurdesem, die drie maten meels geheel verzuurt.* Zoodat uit eene opvatting in kwaden zin deze ongerijmde beteekenis volgen zou: „De aard van het koningrijk der hemelen, de toekomst mijner gemeente is deze, dat het kwade beginsel alles doordringen, en ten laatste alles bederven zal."

Eindelijk, zoo 't nog noodig ware, pleit voor de natuurlijke opvatting het reeds meer malen vermelde „parallelisme der gelijkenissen." MATTHEÜS en LUKAS beide verbinden het *Zuurdeeg* ten naauwste met het *Mosterdzaad*, als wijzigingen van het zelfde denkbeeld. Wie dus het eerste beeld in een' kwaden zin nemen wilde, zou verpligt zijn, de ongerijmdheid nog verder te drijven, en ook den *boom*, *waarin de vogelkens des hemels nestelen*, voor het rijk der Satans te houden. En in de daad zie ik bij TRENCH (Bl. 112), dat een der nieuwste uitleggers zoo ver gegaan is, — ver genoeg, om alle wederlegging overbodig te maken.

De eerste fout dezer dwalende exegese, — waarbij ik mij iets langer ophield, omdat ik ze weder aan den gezigteinder zie schemeren, — bestaat daarin, dat men, in plaats van telkens naar de bijzondere bedoeling eener beeldspraak te vragen, aan de beelden zelve zekere mystieke, stereotype beteekenis hecht; — waar tegen te regt reeds JOHANNES GERHARDI

1) Op die wijze Gode aangeboden, — en dus *bewogen* in de vier windstreken of opgeheven ten hemel, zonder verbranding op den altaar, — werden zulke offeranden *beweegoffers* genoemd en het brood op 't pinksterfeest *beweegbrooden*. Bij de dankoffers meent WINER, dat het gedesemde tot onderbrood of bord diende; wat echter *Lev.* VII: 13 (BENEVENS *de koeken* enz.) niet zegt.

(*Harm. Evang.*) opmerkte, dat meer beelden in de schrift in goeden en kwaden zin beide, naar zij voor 't oogenblik dienen konden, worden gebruikt; zoo als, bij voorbeeld, de *leeuw van Juda* (*Openb.* V : 5) een geheel andere is dan de *brieschende leeuw* bij den apostel (1 *Petr.* V : 8); of de *slang* in 't gesprek met NIKODEMUS, dan die van 't paradijs; terwijl de Heiland zelf in zijne toekomst wordt voorgesteld onder het beeld van een' *dief in den nacht.*

Nadat wij deze misvatting onzer gelijkenis hebben weêrlegd en haar misschien daarmede reeds te veel eer aangedaan, is dan de hoofdzin van zelf bepaald. „De groote en weldadige werking van het kleine," is de gemeenschappelijke beteekenis van *Mosterdzaad* en *Zuurdeeg;* terwijl ook hier, even als daar, die werking langzaam, geleidelijk, natuurlijk is: geen wonderboom van Jona en geen wonderbrood der woestijn, maar eene der vele en te weinig opgemerkte zegeningen, die de gewone, maar daarom niet minder wonderbare levenskracht der natuur ons uit de hand des Scheppers toebrengt.

Deze rijke zin van het beeld behoeft weder niet te worden opgesierd door de vernuftspelingen, reeds bij de kerkvaders zoo geliefd, en waardoor, buiten de algemeene beteekenis, nog in ieder beeld van het door den Heiland geschetste tafereel geheimenissen werden gezocht, die geen' vasten grond hadden dan in de verbeelding des uitleggers. Vooral HIËRONYMUS gaf hier weder het voorbeeld, door velen ijverig nagevolgd. De *vrouw* kon de goddelijke wijsheid zijn of de kerk; of ook, bij de toenemende vereering der moedermaagd, MARIA, die de drie naturen van CHRISTUS, — ziel, ligchaam en goddelijke natuur, — als één kind ter wereld bragt 1); (BERNARDUS) — en de *drie maten* beantwoordden aan de drievoudige verdeeling (*trichotomie*) van den mensch bij PAULUS: „ziel, ligchaam en geest" (HIER., THEOPH.); of aan drieërlei volken: „Grieken, Joden en Samaritanen" (THEOD. MOPS.); of nog liever aan de drie zonen van NOACH en de drie werelddeelen (AUGUST.): eene verklaring, die veel bijval vond, — tot de ontdekking van *Amerika* en *Australië!* — Tot eene proeve eindelijk, hoe zulk eene verklaring ieder godsdienststelsel bewijzen kan, strekt de vernuftige aanmerking van een onzer orthodoxe vaderen (BAREUTH), die toch ook niet van alle waarheid ontbloot is, dat alleen het *meel,* — de uitverkorenen, — door het zuurdeeg aan 't gisten komt; terwijl de *zemelen,* — de verworpenen, — zemelen blijven.

Maar al verlustigen wij ons niet in zulk een zinnespel, daarom behoeven wij nog niet te blijven staan bij de algemeene opvatting, hier boven aangeteekend. De aard der bijbelsche tegenstelling (*parallelisme*) verbiedt ons reeds, aan eene bloote herhaling van de zelfde gedachte (*tautologie*) te denken. De werking van het zuurdeeg is eene andere, dan die van het mosterdzaad. De laatste is *levenskracht* en vormt een organisch geheel, eene plant of plantboom, waarvan het opwassen in 't oog valt; die wel *in* de aarde wortelt en daar aan haar voedsel ontleent, maar toch iets zelfstandigs blijft en zich daar mede niet vereenigt.

---

1) MALDONATUS zegt, dat de kerkvaders zulke verklaringen gaven, *concionantes potius quam scripturam enarrantes.* Zijn eigen oordeel over DE VROUW is: *Si pars necessaria parabolae, doctorem significat; nec enim sexus, sed officium spectari debet.* — ERASMUS, van de *drie maten* sprekende, schrijft: *Gaudet in numero philosophari* HIERONYMUS. Behalve boven genoemde opvattingen, geeft reeds deze kerkvader er nog meer, *ut curiosus lector e pluribus quod placuerit eligat.*

Maar de eerste is *scheikundige ontwikkeling* (*proces*) en bewerkt eene omzetting van grondstoffen, die zich voornamelijk door smaak en voedingskracht, meer nog dan door uitzetting, kennen doet. Ik zie niet, waarom wij, met de beste uitleggers, dit verschil niet zouden in aanmerking nemen, en dus, — de lezer vergunne mij nog eens een' kunstterm! — in beide deze beelden het koningrijk der hemelen geschetst vinden in zijne *intensive* en *extensive* kracht; terwijl onze gelijkenis, als uitdrukking eener innerlijk doordringende werking, weder overeenkomt met het beeld van een *zout der aarde*, zoo als JEZUS zijne discipelen noemde (*Mt.* V : 13); en in een' anderen vorm het gezegde des Heeren wedergeeft: *Het koningrijk Gods komt niet met uiterlijk gelaat.* (*Luk.* XVII : 20.)

Wisselt dus in de voorstelling van het *koningrijk der hemelen*, — als de groote hoofdzaak, door de gelijkenissen afgebeeld, — telkens *het woord* af met *de kerk*, beide vinden wij in deze twee gelijkenissen voorgesteld: in het *Mosterdzaad* de *kerk* van CHRISTUS, in het majestueuse en zegenrijke harer uitbreiding uit een zoo klein begin; in het *Zuurdeeg* het *woord* van God, het evangelie, in zijne doordringende kracht. 1) Zoo, zoo moest niet alleen uitwendig, *onder* de menschen en *op* de wereld, een nieuwe godsstaat worden gesticht, gelijk van ouds Israël was onder de volken; maar *in* de menschenwereld zelve moesten de groote beginselen van dat koningrijk der hemelen worden opgenomen: in staten, volken, maatschappijen. — Het evangelie, met één woord, moest de wedergeboorte der wereld zijn.

En dat is het geweest, dat is het nog. Wanneer wij eens voor een oogenblik de verschillende partijen, denkwijzen, gemeenten in de beschaafde wereld daar laten, en haar meer in het groot, in 't algemeen beschouwen, is er niet een kenmerkend verschil tusschen de christen wereld of christen volken, en wie het niet zijn en wie 't oudtijds niet waren? Dat verschil is zigtbaar in de algemeene denkwijs over godsdienst en menschenbestemming, in de zeden en wetten; en al blijft de maatschappij, zoo min als de enkele mensch, altijd hare beginselen getrouw, zij belijdt die toch, en veroordeelt zich zelve, als zij daarvan afwijkt. Waar vindt men nog, in ons beschaafd *Europa* en *Amerika*, de volksstam, die er eene eer in stelt, dat zijne kinderen listig stelen, zoo als de Spartanen; die over onnatuurlijke zonden schaamteloos spreekt, als *Sodom* en *Athene;* die de vrouw tot slavin vernedert, als de oosterling, of als eene koopwaar uitvent, gelijk hij? — Wie zal nog stout durven beweren, dat zijn volk, op eigen grond eens geschapen en door bijzondere Goden begunstigd, het eerste der wereld is, en alle andere barbaren zijn: — iets, dat in JEZUS' tijd Romein en Griek en Jood elkander toewierpen? Welke sekte eindelijk, die eenigen bijval onder de nieuwere volken vindt, predikt zingenot als het eenig doel van 's menschen leven, of loochent nog den eenigen God, de deugd, de onsterfelijkheid? — Dit alles en meer nog, — wij zouden het liefst „de echte *humaniteit*" noemen: — het is niet de bijzondere aard van verhevener volksstammen; de voortreffelijkheid, bij voorbeeld, van het Kaukasisch menschenras boven den Neger: want ook wij zijn de echte kinderen van ruwe heidenen. Zij is

1) Wanneer AMBROSIUS, ISIDORUS en anderen, CHRISTUS zelven het zuurdeeg noemen, als dien wij in ons hart moeten opnemen, is dit meer in den mystieken stijl van PAULUS en JOHANNES, dan in den parabolischen trant van JEZUS zelven; ofschoon de zin op het zelfde neder komt. *Fermentum ipse* CHRISTUS, *hoc est: ejus vita et doctrina.* ZEGERUS.

even min de natuurlijke ontwikkeling des tijds: want de heidensche wereld staat nog altijd stil op het oude standpunt van vóór duizenden jaren. Zij is de uitwerking van christelijke denkbeelden en beginselen, zóó sterk, dat zelfs de Jood van onze dagen, vooral sedert hij geen vreemdeling meer is in de christelijke maatschappij, niet meer de Israëliet van vroeger eeuwen, met al zijne deugden en gebreken, blijven kan; ja! dat zelfs het Ottomannische rijk, opgenomen in het groot Europeesch statenverbond, reeds de barensweeën gevoelt eener wedergeboorte, waardoor het een nieuw leven beginnen — of waarin het sterven zal.

En waardoor heeft die eenvoudige christelijke *leer*, zelfs waar de *naam* van CHRISTUS nog wordt geloochend, zulk eene verbazende herschepping voort gebragt? — Zie het kleine stukje zuurdeeg, mijn lezer! onder drie maten meels gemengd. Indien het — 't zij mij vergund, nog eens in kunsttermen te spreken: — indien het alleen *mechanisch* en niet *chemisch* daarop inwerkte; indien het zich alleen verspreidde en iets van zijn' zuren smaak aan den grooten deegklomp mede deelde, zou die werking noemenswaard wezen? Maar nu is het, als eene plantaardige stof, maar in eenen staat van gisting, aan de nog doode massa *verwant*. Nu wekt het daarin een sluimerend levensbeginsel op; en dat beginsel, niet meer het zuurdeeg zelf, doet alles rijzen en gisten. Even zoo is het met 't evangelie. En te regt wees JEZUS, als het beginsel en de kracht van zijn koningrijk, DE WAARHEID aan, als die werken zou in allen, *die uit de waarheid zijn*, (daarvoor oor en hart hebben,) en waarvan de getuigenis zelfs eene ongeloovige wereld zou *overtuigen van zonde*, *van geregtigheid en van oordeel.*

Ja! daar is een natuurlijke verwantschap tusschen den mensch, ook in zijne hoogste ongevoeligheid of diepste ontaarding, en het woord van God; even als er verwantschap is tusschen koren of meel, en zuurdeeg, dat het gisten doet. De groote beginselen van het christendom zijn die der menschheid zelve, als *Gods geslachte*, de trekken van *Gods beeld* in den mensch. Hij was ontaard en krank geworden, maar nog geen der levensdeelen was verloren, al woedde de ziektestof in al zijne leden. Er was slechts een vernieuwd levensbeginsel noodig, om het bijkans verstorvene weder op te wekken. De CHRISTUS zelf, die hiertoe op aarde kwam, werd daarom mensch met en onder de menschen; en te regt merkt de schrijver aan de Hebreën hierin het eigenaardige van CHRISTUS' betrekking tot de wereld op: *Want èn hij, die heiligt, èn zij, die geheiligd worden, zijn allen uit één* (of: „uit éénen Vader"); *om welke oorzaak hij zich niet schaamt, hen broeders te noemen.* (II: 11.)

Zoo werkte dan ook het evangelie van den beginne af op het menschelijke in den mensch. De ontroering der getuigen van het pinksterfeest, de angst van FELIX, de aandoening van AGRIPPA, het waren slechts de voorteekenen der groote beweging, waardoor de liefelijke en tevens stoute toon der evangelie-boden duizenden snaren zoude doen trillen in der menschen hart. — Doch die gisting heeft tijd noodig; zij ontwikkelt groote kracht, maar ook schadelijke dampen; ja! zij verwoest of bederft soms, 't geen zij te sterk gisten doet. Zoo was ook de werking van het christendom in de wereld; zoo is die nog in heidensche landen, als ook dáár eindelijk het zuurdeeg des evangelies doordringt. Het is niet zonder smarten, dat de mensch, ook tot een beter leven, geboren wordt.

En die uitwerking *in 't groot*, verklaart zich best door de uitwerking *in het klein:* de wedergeboorte der menschheid door die van den enkelen mensch. Het is, — schrijft het in

de tafelen uwer harten, lezers! — het is niet door eene uitwendige, maar door eene inwendige, verborgene, diep ingrijpende verandering, dat de zondige mensch een christen wordt. 1) Het zij die hernieuwing van kinds af reeds zijne opvoeding bezielde en vruchtbaar maakte, of later hervormde en herstelde, wat de zonde bedorven had; — dus het zij 't zuurdeeg meer als voedsel of als geneesmiddel werkte; — de groote beginselen van het christendom moeten den geheelen mensch doordringen, verstand en hart en gemoed, zal hij in waarheid christen zijn. Onmerkbaar dikwijls, duizendvoud verscheiden, langzaam voortgaand en niet zonder in- en uitwendigen strijd, is die christelijke heiligmaking; maar kan dan ook niet laten, zich uitwendig te toonen, en het leven te hervormen, omdat de bronnen van 't leven vernieuwd zijn. *Gelijk de wind blaast en gij hoort zijn geluid, maar weet niet, van waar hij komt of waar hij henen gaat, alzoo is een iegelijk, die uit den Geest geboren is.* (*Joh.* III : 8.)

In dien geest schreef reeds vóór zeventig jaren de vrome EWALD: „Het christendom maakt geene andere menschen, zoo min de zuurdesem een ander deeg maakt. Het maakt ook niet alle menschen aan elkander gelijk, zoo als menige sektengeest het wel zou willen, en daarom zoo velen zijner aanhangers tot huichelaars maakt. JOHANNES bleef voor en na JOHANNES, en PETRUS altijd een PETRUS. De mensch zonder CHRISTUS is een krank lid: het zij oog of oor of hand, die krank is. Door CHRISTUS en zijnen geest wordt hij een gezond lid, maar daarom wordt het oog geen oor, noch het oor geen hand. Maar het christendom laat ook den mensch niet zoo als hij is, zoo min als de zuurdesem het deeg in den ouden toestand laat. Het maakt levend, verhoogt, veredelt den mensch; maakt van elk juist, wat hij worden kan en worden moet: want de geest en leer van CHRISTUS ontsteekt al het gebluschte licht, wekt alle sluimerende krachten op.”

Uit dit alles wordt ons nog eens de tegenstelling helder van *wet* en *evanjelie*, vooral door PAULUS zoo diep opgevat. De wet kan alleen uitwendig dwingen, en nog meer bedwingen; zij geeft orde, regel, vorm; maar leven wekt zij niet. Reeds de kracht der Israëlitische godsdienst lag niet in die wet, maar in hare groote beginselen: „de eenheid, oneindigheid en heiligheid Gods.” En onder al de bekrompenheid der schriftgeleerden door, verspreidde zich reeds dit zuurdeeg, doch niet krachtig genoeg, in het toenemend proselytisme, door de heidensche wereld henen. Een zeker ontwakend bewustzijn van goddelijken oorsprong, een zeker beginsel van humaniteit baande het christendom den weg; en nu werkte het met zeldzame kracht en zegen daarop voort; — werkte voort, tot helaas! weêr nieuwe wetten en banden, die inzettingen van menschen waren, dien voortgang stremden........ Eene groote les voor onzen tijd, dat de natuurlijke groei der mosterdstruik en de natuurlijke gisting van het zuurdeeg lucht en ruimte en warmte, — vrijheid met één woord, — behoeft. Vrij verwijte men het dien tijd, dat hij het wetenschappelijk onderzoek en de verschillende geloofsvormen geen naauwer banden aanlegt. Is er, — zoo vragen wij vrijmoedig, — in één der vorige eeuwen zoo ruime verbreiding der evangelische waarheid, zoo krachtige werking der christelijke philanthropie aan te wijzen? En is dan die gisting, ook waar zij hier en daar schade aanrigt, te betreuren, als zij zoo veel van het brood des levens voortbrengt?

1) Door CLEMENS ALEXANDRINUS en AMBROSIUS, wier woorden bij TRENCH (bl. 117) te vinden zijn, is deze kracht der gelijkenis reeds zeer goed gevoeld en juist uitgedrukt.

Maar daarom juist is het al te gemakkelijke geloof van velen, „dat de waarheid zich zelve wel den weg zal banen," niet goed te keuren, ook met het oog op deze gelijkenis. De natuur geeft wel koren, maar geen meel en nog minder brood. De nijvere huismoeder vergenoegt zich daarom niet met het graan in den molen te doen, waar hare slavin het fijn maakt; niet alleen legt zij zelve het zuurdeeg er op, niet te weinig, om haar doel niet te missen, te veel ook niet, opdat alles niet bederve; neen! maar zij *verbergt* het ook in 't meel, doet het daarin tot de laatste korrel verdwijnen; kneedt en kneedt weder, *tot het geheel gezuurd*, gansch en al daarvan doortrokken is. Daartoe is zij des morgens vroeg opgestaan. Dat is haar dagelijksche en niet ligte arbeid; maar zij getroost zich dien gaarne, voor 't brood van haar huisgezin. — Zoo is ook de arbeid van allen, die het koningrijk Gods dienen: „Getuigenis vóór en verbreiding van de waarheid." Geene verborgenheden, al moeten wij die erkennen, geene kerkvormen, al keuren wij ze nuttig, geene uitwendige belijdenis of zeden alleen, al vloeijen die er uit voort, maar de eenvoudige, geopenbaarde waarheid is het zaad der wedergeboorte: Gods woord, maar dat zich vereenzelvigt met 's menschen aard, hem doordringt en heiligt. Dat te verbreiden, er anderen zoo veel mogelijk mede te vervullen, zij onze wensch; het in ons op te nemen en vrij te laten werken, ons heilig voornemen. Het zal 't beste tegengift zijn tegen den zuurdesem der Farizeën, Sadduceën en Herodianen, waar tegen JEZUS waarschuwt: „bijgeloof, ongeloof en wereldsgezindheid." De krachtige werking der herlevende gezondheid werpt van zelve de nog schuilende ziektestof uit.

Zoo ga voort, wie den Heer lief heeft, zoo gaat de Heer zelf voort in de wereld en in zijne kerk, — *tot het geheel gezuurd is*. Weder zijn hier alleen de einden der wereld de grenzen van het godsrijk. Veel strijds en gisting is er nog aanstaande. Maar dan ook, men kan den deegklomp persen, verscheuren, stukken daarvan doen verloren gaan of door te sterke gisting bederven, — dien ontzuren, dien tot den staat van 't onbereide koren doen terug keeren, kan niemand. Even zoo werken de christelijke waarheden en beginselen, onder arbeid en gisting, in menschen, volken en werelddeelen voort; en de menschheid, ze in zich opnemende, bereikt hare bestemming; al beleeft het menig menschenvriend niet, wien bij den zwaren arbeid dat uitzigt streelde: „De werking van het kleine zuurdeeg in 't doode meel gaat toch voort, ook zonder mij en schoon mijn oog de kracht van iedere korrel niet kan nagaan, — ook na mij, als hand en hoofd vermoeid neder zinken; — zij gaat voort, *tot het geheel gezuurd is*." 1)

---

1) Eerst na het opstellen dezer verklaring kwam mij weder de leerrede van Prof. J. H. SCHOLTEN over deze gelijkenis in handen. (*'s Hertogenbosch*, gebr. MULLER, 1853.) Ik heb daaruit, bij het herzien van mijn opstel, niets overgenomen, — omdat ik bijna alles zou hebben willen overnemen. Inzonderheid de voorstelling van „het meel zonder zuurdeeg en 't zuurdeeg zonder meel," (de maatschappij zonder christendom en het christendom buiten de maatschappij,) is helder en scherpzinnig, en zijne toepassing op de opvoeding onzer kinderen gepast. Over de verschillende opvatting van het einduitzigt des christendoms, — het „*God alles en in allen*" van PAULUS, — hoop ik later opzettelijk te spreken.

VIII.

HET VISCHNET.

Mattheüs XIII : 47, 48.

Wederom is het koningrijk der hemelen gelijk aan een net, geworpen in de zee, en dat allerlei soorten van visschen *te zamen brengt.*

Het welk, wanneer het vol geworden is, de visschers *aan den oever optrekken, en neder zittende lezen het goede uit in* hunne *vaten, maar het kwade werpen zij weg.*

Deze laatste van het beroemde zevental gelijkenissen, brengt ons weder terug tot den aanhef, vs. 1 en 2, daar wij JEZUS, uitgaande uit het huis, zich bij de zee zagen neder zetten, alwaar hij, om den grooten toevloed der schare, een visschers-scheepje beklom. (Bl. 4.) Was de Heer, blijkens vs. 36, intusschen naar huis terug gekeerd en nu in den kring van zijne discipelen gezeten; het tooneel van zijne gewone werkzaamheid, de schoone zee van *Tiberias*, stond hem nog levendig voor de verbeelding. Ik zeg: „de schoone zee;" want nog door de jongste reizigers wordt zij ons met de zelfde hooge ingenomenheid geschetst, waarmede daarvan reeds HIERONYMUS en andere kerkvaders spraken. „Een kalme morgenstond," zoo schrijft één hunner 1): „Een kalme morgenstond aan het strand der Galilésche zee, als de lucht nog niet is verhit, als de waterspiegel onbewegelijk is, als de dorre bergen rondom het meer hunne verwoesting nog onder het zachte nevelpurper der ochtendschemering verbergen; wáár in *Palestina* is een tooneel kalmer, waar de athmospheer zoo zacht, de watervlakte meer effen en rustig? Waar ziet gij tinten, blaauw en rozenkleurig, parelgrijs en purper, zoo zacht in een smeltend als die op de bergen verspreid, welke zich rondom u verheffen en terugkaatsen in het ongerimpelde water?" — Het strand — zoo berigt ons de zelfde reiziger: — is overal, maar meest aan de westzijde, met steenen bedekt, doorgaans lava-brokken, door de schuimende golven afgerond; maar juist tusschen *Magdala* en *Bethsaïda*, waar ook *Kapernaüm* lag, is de eenige zandstrook. En dáár was de plaats, waar de Heer zoo gaarne met zijne discipelen wandelde, of duizenden zijner hoorders vereenigde aan den oever. 2)

---

1) C. W. M. VAN DE VELDE, *Reis naar Syrië en Palestina in* 1851 *en* 1852. *Utrecht*, KEMINK en Zn. 1854.

2) *Matth.* IV : 18; *Mark.* I : 16 en 19; verg. *Joh.* I : 41—45; — *Luk.* V : 1 enz.

En is nog altijd dit gezigt zoo treffend en schilderachtig schoon, nu ook over dit deel van *Palestina* het meetsnoer der verwoesting getrokken is, en er de looden schepter van MAHOMED op drukt; hoe moet het niet geweest zijn vóór achttien eeuwen, toen de boorden der Galilésche zee digt bewoond waren, en men overal de scheepjes op hare wateren dobberen zag, óf de visschers onder vrolijk gezang aan den oever hunne netten herstellende? Toen iedere morgen een rijke vangst aan het strand pleeg te brengen, en een welvarende burgerstand de kleinere steden en vlekken, inzonderheid aan den westelijken oever, rustig en vreedzaam bewoonde; tot jaarlijks ook in *Galilea* de roepstem klonk, om den Heer feest te vieren, en net en vischwant werden opgehangen tot na de paasch-reis naar *Jeruzalem?*

Ofschoon nu JEZUS zelf op eenigen afstand van de zee, te *Nazareth*, zijne opvoeding had genoten, maakte hij zich onder de visschers op het meer zijne eerste en geliefdste volgelingen, gelijk er ook velen JOHANNES den Dooper schijnen gevolgd te zijn; terwijl al spoedig na het aanvaarden van zijn leeraarsambt, de Heer zelf zich aan den zee-oever, te *Kapernaüm*, neder zette. (*Matth.* IV : 13.) Wat was dus natuurlijker, dan dat hij, die al wat menschelijk was met belangstelling gade sloeg en tot een hooger doel wist te heiligen; nadat hij daar buiten, in het gezigt der bloeijende akkers, den landbouw tot zijne beeldspraak gekozen had, nu ook hier, — in eene visscherswoning misschien, tusschen het opgehangen vischwant, en zeker te midden van gewezen visschers gezeten, — hun beroep zich koos, als een beeld van het groote koningrijk der hemelen?

Maar weder moeten wij, om de gelijkenis, die wel kort maar waarin toch veel op te merken is, goed te verstaan, ons eerst het beeld zelf in al zijne kracht en eenvoudigheid voor den geest stellen.

Ofschoon de Israëlieten eene landbouwende natie waren, (even als hunne voorvaderen herders,) zoo stond echter ook de visscherij bij hen in eere, en waren reeds in *Egypte* de visschen van den *Nyl* voor hen een dagelijksch voedsel, waarvan zij het gemis betreurden in de woestijn. (*Num.* XI : 5, verg. *Gen.* IX : 2, 3.) Terwijl het gebruik van vleesch meer beperkt schijnt geweest te zijn tot offeranden, bruiloften en alle andere feestelijke gelegenheden, was de visch een goedkoop en dagelijksch voedsel voor het volk. Zelfs te *Jeruzalem* noemde men eene der stadspoorten de *vischpoort*, waarschijnlijk omdat zij tot eene markt van dien naam leidde. Maar inzonderheid in *Galilea* was het gebruik daarvan algemeen: want terwijl de *Doode zee* geen' visch oplevert, en die uit de *Groote* of *Middellandsche*, zoo ver wij weten, alleen door vreemden werd ingevoerd (*Neh.* XIII : 16), zoo was en is daarentegen de *Jordaan*, zoo wel als de zee van *Tiberias*, van ouds als vischrijk bekend. Men was gewoon, die niet alleen versch te roosten of te braden, maar ook te droogen, na ze eerst gezouten te hebben, en zoo voor huiselijk gebruik te verkoopen of op reis mede te nemen. In ééne der gelijkenissen van onzen Heer, vraagt een kind aan zijnen vader om brood, om visch en om een ei; en noemt JEZUS het de vreeselijkste bespotting, wanneer men het vragend kind eene verstijfde slang, in plaats van den gedroogden visch, geven zou. Zoo waren ook de discipelen gewoon, brooden en visschen op hunne reis mede te nemen, en noemde JEZUS zelf die, bij de verschijning aan de zee van *Tiberias*, eene gewone *toespijs*, daar zij bij het brood pleeg gegeten te worden. (*Joh.* XXI : 5.)

De visscherij, gelijk zij voornamelijk op het meer gedreven werd, was daardoor een welvarend beroep. De familie van ZEBEDEÜS bij voorbeeld, die visschers waren, behoorden tot de aanzienlijkste burgers der plaats. De tweeërlei wijze, waarop de visch thans nog het meest gevangen wordt, en die wij reeds op afbeeldingen van het overoude *Egypte* (bij WILKINSON) aantreffen, waren ook in *Palestina* in gebruik: de *angel* en het *net*. (*Hab.* I : 15.) Bij den eersten zal men zich de bijzonderheid herinneren, hoe JEZUS aan PETRUS gelastte, naar de zee te gaan, dáár het aas uit te werpen en zoo een' visch op te halen, die de schatting voor hem en zijnen discipel zou met zich brengen. (*Matth.* XVII : 27.) Het schijnt echter, dat de hoekvisscherij bij de Israëlieten slechts in het klein gedreven werd, en men op de scheepjes altijd, of ten minste doorgaande, netten gebruikte; terwijl aan het strand, gelijk nog bij ons, de visschers hun' overigen tijd besteedden, met die te zuiveren en te droogen of te verstellen. Verder zien wij *Luk.* V : 5 en *Joh.* XXI : 3 en 4, dat zij gewoon waren, des avonds uit te gaan en met twee of meer scheepjes door te visschen, tot de morgenstond schemerde. Van de visschen zelve vinden wij geene soorten beschreven, en zelfs in geheel den bijbel niet eens genoemd. Het eenige verschil, door de Evangelisten opgegeven, ligt in de grootte, daar van de gewone onderscheiden worden: *vischjes*, die men niet eens telde (*weinige*, *Matth.* XV : 34; *Mark.* VIII : 7), en *groote visschen*, die door hunne menigte (153) bijna het net deden scheuren. (*Joh.* XXI : 11, verg. *Luk.* V : 6.) — Ook van den vorm der verschillende netten missen wij eene heldere voorstelling. In het Nieuwe Testament komen van dezen drie namen voor. De eerste schijnt met ons algemeene woord *vischnet* over een te komen; de andere beteekent een net, dat *omgeworpen* of omgetrokken werd, om eene bepaalde ruimte af te visschen; maar het derde, dat alleen hier voorkomt, schijnt daarvan onderscheiden te wezen, even als van de kleinere sleep- of schrobnetten bij onze visschers de groote *zegen*. Ja! het is opmerkelijk, dat wij hier geheel het zelfde woord hebben, waaruit ons ZEGEN is voort gekomen. Niet alleen in onze taal, maar ook in *Engeland* en zeker wel elders, is het grieksche *sagena*, als de eigenlijke naam van het grootste net, met een klein verschil van uitspraak bewaard gebleven. 1) Wel een teeken, dat, gelijk zich door alle eeuwen heen het gebruik daar van bij de visscherij in 't groot heeft staande gehouden, ook de vorm in de hoofdzaak de zelfde zal gebleven zijn. 2)

---

1) *On the coast of* Cornwall, *where it is now used, and bears the same name,* seine *or* sean, *it is sometimes half a mile in length; and scarcely could have been much smaller among the ancients, since it is spoken of as nearly taking in the compass of an entire bay* (vasta sagena, MANILIUS). Trench, pag. 134.

2)* Te regt merkt WINER op, dat er nog eene *monographie* omtrent de visschen en het vischwant naar den bijbel, ontbreekt. In het Oude Testament vinden wij alleen (*Levit.* XI : 9—12) de bepaling der reine en onreine visschen; als ook de namen van enkele netten, hoeken en harpoenen, waarvan er één (מִכְמֶרֶת) onze *zegen* aanduidt. In het Nieuwe eenige gebeurtenissen, die met de visscherij in verband staan, en waarbij, gelijk boven gezegd is, δίκτυα in 't algemeen *netten* beteekent; ἀμφίβληστρον het *werpnet* (van *om heen werpen*) of kleiner *treknet*; σαγήνη de hier alleen genoemde *zegen*: — het Latijnsche *verriculum*, letterlijk *schrobnet*, (ULPIANUS bij H. GROT.), bij HOMERUS πανάγρα, als dat *alles* met zich *sleept*. — Het onderscheid tusschen deze beide netten, schoon door Grieksche Vertalers van het Oude Testament niet in het oog gehouden, en ook door de uitleggers van het Nieuwe, zoo ver ik weet, niet opgemerkt, schijnt mij duidelijk te blijken uit *Matth.* IV : 18—22 (vgl. *Mark.* I : 16—20). Wandelende langs de zee, ziet JEZUS PETRUS en ANDREAS het ἀμφίβληστρον in de zee werpen. Hij

Het Koningrijk der hemelen, zegt dus de Heer, *is gelijk*, niet aan een vischnet in het algemeen, maar *aan eene zegen.* — Ieder, die niet geheel vreemd aan de zaak is, weet, wat de eigenschap is van dit vischwant. Daarmede namelijk wordt niet alleen *in* het water *gevischt*, maar bepaaldelijk het geheele water of een gedeelte daarvan *afgevischt;* waarom het dan ook in kleinere togten of meeren slechts eene enkele maal in het jaar gebruikt wordt. 1) Over den grond, waarop het met behulp van looden kogels of steenen neder zinkt, voort getrokken, en met kurk op of even onder de oppervlakte drijvende, besluit dit net alles in zich of jaagt het vóór zich heen, wat door de mazen, op gelijke grootte gebreid, niet ontsnappen kan. Terwijl de vleugels zich verre uitbreiden, somtijds wel tot de lengte van een kwartier of half uur, wordt alles langzamerhand naar het midden of den kuil, die in den vorm van een' breeden en open zak achter aan sleept, gedreven. In een smal water trekken de visschers aan beide zijden langs den kant; in het grootere de scheepjes, die daarom gezamenlijk deze visscherij uitvoeren; tot men eindelijk, aan het doel genaderd, langzamerhand de vleugels vernaauwt en ze eindelijk zamen trekt, en zóó alles, wat niet ontsnapt is of in den modder weg gedoken, in den kuil bij een gedrongen ophaalt; welk ophalen een zoo zware en langdurige arbeid is, dat het, bij voorbeeld op onze zalmvisscherij, nog met paarden gedaan wordt.

Van deze zegen zegt JEZUS nu, niet dat zij geworpen *wordt*, maar dat zij reeds *geworpen is* in de zee; dat *dan* eerst hare gelijkenis met het koningrijk der hemelen begint; en dat zij, daarin geworpen zijnde en natuurlijk langzaam voort getrokken, *allerlei soorten te zamen brengt.* Zoo staat er in onze vertaling, en de overzetters hebben er bijgevoegd: „van visschen." Deze bijvoeging is echter niet algemeen; sommige uitleggers laten het liever in twijfel, daar de zegen niet enkel visch in zich opneemt, maar alles wat er voor komt. Vroeger meende ik daarom ook, dat de Heer *allerlei* DINGEN (*ex omni rerum genere*, BEZA) bedoeld had, gelijk aan het sleepnet eigen is, dat bij het ophalen er ook steenen, boomstronken — en wat niet al! uit de diepte aan het licht komt; maar bij naauwkeuriger herlezen van den tekst ben ik daar van terug gekomen, omdat het woord, hier door *soort* vertaald, eigenlijk GESLACHT beteekent; en er niet staat, dat het net *allerlei soorten* te zamen brengt, maar dat het bij een brengt UIT ALLE SOORT, dus visschen of ten minste gevangen waterdieren van allerlei soort of ras, gelijk die later onderscheiden worden in *goede* en *kwade.* 2)

---

roept hen tot menschenvisschers, en terstond verlaten zij hunne *δίκτυα*, hun vischwant. Van medgezellen of scheepjes wordt niet gesproken. Deze kleine visscherij werd over dag uitgeoefend, en staat nergens elders met dit woord vermeld. — Maar een weinig voort gaande, ziet de Heer ZEBEDEÜS met zijne twee zonen en de huurlingen, in het schip hunne netten (waarmede zij denkelijk des nachts wilden visschen,) *vermakende* (VISSERING „gereed makende") enz. Zoo als zij dit IN het schip deden, vóór het visschen, zoo vinden wij daarna de visschers er uit gegaan, om de netten te *spoelen.* (*Luk.* V : 2.) Hoe weinig bepaald deze aanwijzingen zijn, wij zien er toch uit, dat het visschen met groote netten, even als nu, op scheepjes geschiedde, en bij voorkeur in den nacht, terwijl *werpnet* en *angel* ook over dag en van den oever af werden gebruikt.

1) De uitleggers halen hierbij uit HERODOTUS (VI : 31) aan, het *σαγηνεύειν* der bewoners van eilanden of steden, door de Perzen. — Hoe HESYCHIUS dit net beschrijft als *πλέγμα τι ἐκ καλάμων*, is mij niet helder.

2) Het woord *γένος*, in het N. Testament een en twintig malen gebruikt, beteekent elders altoos

Zoo als nu de eigenschap is van dit net, dat het te zamen brengt *van allerlei soort*, zoo behoort er bij, dat het niet, gelijk andere, in het schip, maar aan den oever werd opgetrokken, omdat het langs den glooijenden bodem der zee, om niets te verliezen, op het land moest worden gesleept. In kleiner ruimte geschiedt dit optrekken, wanneer het geheele water is rond gevischt. Hier zegt JEZUS, dat men het optrekt aan den oever, *wanneer het vol geworden is;* wanneer het, eene genoegzame ruimte doorloopen hebbende, te zwaar zou worden, om het verder te trekken: want natuurlijk kon men het meer van *Galilea* in zijn geheel niet op eens afvisschen. Vraagt men nu, wie het zijn, in het beeld zelf, die dit gewigtige en moeijelijke werk volbrengen? Zeker, naar de zeden des lands, de visschers zelve; maar toch, bij eene zoo groote visscherij, ook wel met behulp van hunne makkers aan den oever of in andere scheepjes. JEZUS echter geeft dit bij de beschrijving niet aan. Hij gebruikt de algemeene uitdrukking, die wij in onze taal gewoonlijk door *men* terug geven: want het woord *visschers* is hier weder door onze vertalers ingevoegd. *Men trekt het aan den oever op, en* daarop *neder zittende*, rustig op het strand gaande zitten, omdat er nu niets meer van de vangst kan verloren gaan, *leest men het goede bij een in de vaten*, (de tonnen of manden,) *maar het kwade werpt men weg.* — „Het goede en kwade;" letterlijk: „de goeden en kwaden." De opvatting hiervan hangt eenigzins af van de invoeging, vs. 47 („van visschen"). De woorden, die JEZUS in het oorspronkelijke gebruikt, drukken uit: het eene al wat goed en *schoon* is, het andere al wat *vuil* is en onrein, vergaan en onbruikbaar; zoo als het bij voorbeeld van vermolmde en verstorvene boomen, of liever van *onreine*, dat is onvruchtbare, geene of voor menschen ongeschikte vruchten voortbrengende, wordt gebruikt. 1) Hier heeft men inzonderheid gedacht aan dooden of half bedorven' visch. Maar veel liever zou ik denken aan het geen *onrein* is volgens de Israëlitische wet; waarin dus van zelf ook alles is besloten, wat oneetbaar, wat nergens nuttig toe is. Mij dunkt, wanneer daar de Joodsche visschers van *Galilea*, aan den oever gezeten, hunne rijke vangst uitzochten, wierpen zij met zekeren afschuw, die hun van geslachte tot geslachte was overgeplant, niet alleen het geen dood was en vergaan, maar ook alles wat schubben en vinnen miste en dus bij de Levitische wet verboden was, buiten de vaten of manden, waarin zij hunne vangst opzamelden. Zij wierpen het slechts zoo verre weg, dat het hun in den arbeid niet hinderde, en droegen er verder geene zorg voor; het was het deel der roofvogels, die, naar de schilderachtige beschrijving van EZECHIËL (XXXII : 3, 4), daarop aasden. Dit is zoo natuurlijk, dat het juist niet bijzonder noodig was, — gelijk een geleerd uitlegger, in dit opzigt de HUGO DE GROOT der Roomsch

---

GESLACHTEN *van menschen*, behalve waar PAULUS, 1 *Kor.* XII : 10 en 28 en XIV : 10, het van de verschillende *talen* en *geluiden*, ook de verschillende geluiden der dieren, gebruikt. — HUGO DE GROOT zeide reeds te regt, dat hier *visschen* moet worden ingevoegd, omdat wij bij het woord *alle* of allerlei *geslacht* eene algemeene soort van schepselen voor den geest hebben, waartoe die verschillende geslachten behooren. (Één *genus* met verschillende *species*.) Wat de vroegere schriftverklaarders aangaat, reeds de oude latijnsche vertaling heeft: *ex omni genere piscium*, en HIERONYMUS schijnt geene andere opvatting te kennen. EUTH. ZIGAB. verklaart het door: *παντοῖα γένη ἰχθύων*.

1) *Καλὰ* — *σαπρά*. Het laatste komt alleen nog voor van den *kwaden* boom en zijne *kwade* vruchten (*Mt.* VII : 17, 18; XII : 33; *Luk.* VI : 43), en van kwade, *onreine* en verontreinigende taal (*vuile rede*, *Eph.* IV : 29).

Katholijke kerk, 1) gedaan heeft, — als eene proeve van rijke belezenheid, uit de Grieksche schrijvers de bewijzen bij te brengen, dat ook onder hen de visschers plegen weg te werpen, wat zij niet konden gebruiken. Er is dus, — dat wij dit nog ten slotte opmerken, — in deze korte gelijkenis, vooral naar het oorspronkelijke 2), eene duidelijke tegenstelling. Het net brengt TE ZAMEN; en de menschen zoeken, of letterlijk *lezen* ook TE ZAMEN; maar het net *van allerlei soort*, de visschers aan het strand alleen het geen *goed en edel*, wat voor den mensch rein en bruikbaar is.

Nadat wij, als naar gewoonte, eerst het geheele beeld op zich zelf hebben geschetst, willen wij nu ook naar de bedoeling vragen, waarmede de Heiland het schilderde. En dan behoort deze gelijkenis tot die gene, welke JEZUS zelf heeft verklaard; schoon niet zoo naauwkeurig, als hij die van den *Zaaijer* en van het *Onkruid des Akkers* verklaarde. Het is, — en wij zullen later nog eens daarop terug komen: — 't is alleen het slot, waarvan de Heer eene bijzondere verklaring geeft; zóó zelfs, dat hij daarbij geheel van het visscherstooneel afwijkt; daar toch het "verbranden in een' vurigen oven" op het strand niet te pas kwam. Bij EZECHIËL, waar het vischrijk *Egypte* bedreigd wordt met eenen oorlog, die de inwoners zelve als met de *zegen* op het land trekken en aan de roofvogels prijs geven zou, wordt het beeld veel beter vol gehouden. Het komt, omdat den Heer eene vroegere uitdrukking van het zelfde denkbeeld nog voor den geest zweefde, en hij dus de verklaring der gelijkenis, welke met deze parallel is, slechts nagenoeg woordelijk herhaalt. Dit valt gemakkelijk in het oog, wanneer wij beide verklaringen nevens elkander stellen; waarbij de overeenstemmende uitdrukkingen door *cursyf* worden aangewezen.

Vs. 40b, 41, 42.	Vs. 49, 50.
Alzoo zal het zijn in de voleinding der wereld.	*Alzoo zal het in de voleinding der eeuwen wezen.*
De Zoon des menschen zal *zijne Engelen uitzenden, en zij zullen uit* zijn koningrijk *vergaderen* al de ergernissen, en *de genen, die de ongeregtigheid doen;*	*De Engelen zullen uitgaan, en de boozen uit het midden der regtvaardigen afscheiden.*
En zij zullen de zelve in den vurigen oven werpen; dáár zal weening zijn en knersing der tanden. 3)	*En zij zullen de zelve in den vurigen oven werpen; dáár zal zijn weening en knersing der tanden.*

---

1) PRICAEUS, die hierbij uit den *Piscator* van LUCIANUS aanhaalt, dat ook de Grieken de ἄβρωτα καὶ ἄτιμα plegen weg te werpen; het zelfde als de *pisces frivoles* van APULEJUS, *pisciculi minuti* bij TERENTIUS, *viles* bij een' ongenoemden dichter. Het σαπρὸν wordt reeds bij ARRIANUS met ἀδόκιμον (*afgekeurd*) gelijk, en ook *Matth.* VII : 17 enz. tegenover καλὸν gesteld. PRICAEUS keurt daarom ook de vertaling: *allerlei dingen* te regt af; maar het was niet noodig, dat hij ἰχθύδια invoegde, zoo als men van ouds bij het *neutrum* altijd een *scilicet* had; terwijl toch onze taal van "het kwade" enz. zonder naamwoord, het voorbeeld geeft. Bij ons heeft dit echter alleen plaats in het enkelvoud, omdat de onzijdige naamval van het meervoud in 't Nederduitsch niet te herkennen is.

2) συναγαγούσῃ, vs. 47; συνέλεξαν, vs. 48.

3) Letterlijk staat op beide plaatsen: *Dáár zal zijn* DE *weening en* DE *knersing der tanden*; gelijk dit ook elders de vaste uitdrukking is. Zie *Matth.* VIII : 12; XXII : 13; XXIV : 51; XXV : 30; *Luk.*

De hoofdzin der gelijkenis kan dan nu, dit hebben wij terstond gewonnen, niet twijfelachtig zijn; en hoe men overigens over dit zevental hebbe gefabeld, in de verklaring van deze vinden wij de minste afwijkingen. Bij dit zelfde zeestrand was het, dat de Heer, nadat hij uit het scheepje van SIMON, het volk, dat aan den oever stond, geleerd had, tot dezen zeide: *„Van nu aan zult gij menschen vangen.”* En wie was beter in staat, om den diepen en rijken zin van dit woord te verstaan, dan SIMON PETRUS en zijne medgezellen? Niet hij alleen en zijn broeder, maar ook THOMAS en NATHANAËL (BARTHOLOMEÜS) met de beroemde zonen van ZEBEDEÜS, en zeker nog wel anderen (*Joh.* XXI : 2) waren visschers geweest, en konden met PETRUS, die nog na JEZUS' opstanding met echten visschers-hartstogt *den nacht over arbeidde*, zeggen: *„Wij hebben alles*, scheepjes en makkers, net en vischwant *verlaten, om u te volgen.”* (*Matth.* XIX : 27.) Menschen-visschers zouden zij van nu af zijn. Gelijk daartoe reeds door den Heer, langzaam en met moeite, de groote *zegen* in de wereldzee geworpen werd, even langzaam en moeijelijk zou daarvan de voortgang wezen; even onzigtbaar en onzeker langen tijd de vangst; en dikwijls konden zij ook daarbij klagen: *„Den ganschen nacht over hebben wij gearbeid en niet gevangen!”* ofschoon zij altijd weder *op het woord des Heeren het net uitwerpen* zouden of verder voort trekken. In de oude christen kerk is dit beeld lang bewaard gebleven. Het spreekt nog tot ons, in den visschersring en de afbeeldingen van visschen op de graven en gedenkteekenen der eerste geloovigen; 1) en het scheepje van PETRUS, met het groote vischnet op de wereldzee, was lang het geliefkoosde en bemoedigende beeld der kerk.

Wordt in het algemeen deze kracht der beeldspraak erkend, even zeker is ook, al ware het slechts door den uitleg van onzen Heer zelven, de overeenkomst van dit beeld met dat van het *Onkruid des akkers*. De hoofdzin is in beide: „Hier *vereeniging*, hier namaals *scheiding* van boozen en goeden.” En dat niet alleen, omdat de christenen nog altijd leven in eene wereld, die in het booze ligt; maar ook, omdat het uit den aard der zaak niet anders zijn kan, of de christen kerk moet nog veel dat onrein en boos is, in zich opnemen. 2)

Alleen heeft men hierbij te regt opgemerkt, dat in de vorige gelijkenis de *vereeniging* meer op den voorgrond treedt en hier de *scheiding*. Als echter die scheiding in het eerste beeld zóó

XIII : 18. Onze overzetters zijn in zulke kleine nuancen der taal niet altijd even naauwkeurig; ja! zij blijven niet eens zich zelve gelijk. Zoo was in het voorgaande geene reden tot verschillende vertaling, en nog minder voor het meervoud, vs. 49. Er staat, dáár zoo wel als vs. 40 : *Alzoo zal het zijn in de voleinding der* EEUW.

1) Zie W. MOLL, *Het kerkelijke leven der Christenen gedurende de zes eerste eeuwen*, inzonderheid II : 446. Ook de doop, waardoor het water als 't ware het element der geloovigen was geworden, werd daarmede in betrekking gebragt.

2) Te fijn en gezocht is mijns inziens de onderscheiding, reeds door CHRYSOSTOMUS en AUGUSTINUS gemaakt, dat het onkruid of de zizaniën de *ketters* zouden beteekenen, de kwade (volgens hen rotte of gestorven?) visch de christenen, die zich hunner belijdenis *onwaardig* gedragen. (Zoo ook SALMERON en andere R. Cath. uitleggers.) Reeds daarom is deze verklaring minder aannemelijk, omdat er niet enkel *goed en kwaad* UIT het net wordt *afgescheiden;* maar er reeds *van allerlei soort* IN *kwam;* even als in de vorige gelijkenis op den zelfden akker de tarwe en het onkruid WORDEN GEZAAID. 't Is zonderling, dat de R. C. uitleggers, zeker door eerbied voor de verklaring der kerkvaders gedrongen, de zizaniën zoo gaarne als ketterijen opvatten; terwijl dan juist het: *„Laat ze te zamen opwassen tot den dag des oogstes!”* zoo sterk tegen de vervolgzucht der Roomsche kerk spreekt.

geschiedt, dat het *kwade* wordt *uitgelezen* en bij een gezocht, omdat men de *zizaniën* niet op den akker werpt, maar zorgvuldig verbrandt; terwijl hier daarentegen *het goede* bij een wordt *gelezen* en het kwade achteloos weg geworpen; — behoort dit, dunkt mij, geheel tot den onderscheiden' aard van landbouw en visscherij, en heeft dus in de beteekenis geene kracht. Wel, dat in deze laatste gelijkenis vooral op het slot nadruk wordt gelegd. In die van het *Onkruid* was het opgegeven raadsel: „Hoe kan in eene gemeente, die oorspronkelijk zuiver is en goed, (alleen *kinderen des koningrijks,*) het kwade (*de kinderen des boozen*) zoo spoedig doordringen, en zich zelfs onder een' valschen schijn verbergen, zoodat het eerst bij de uitkomst wordt gekend?" *Hier* wordt deze vereeniging van boozen en goeden, als uit den aard der zaak natuurlijk en noodzakelijk, ondersteld. De visschers moeten, willen zij eene goede vangst hebben, de vleugelen der zegen zoo ver mogelijk uitbreiden en het net behoorlijk doen zinken, opdat wat er voor komt *van alle soort*, daarin worde opgenomen. De les in de voorgaande gelijkenis, dat de scheiding niet ontijdig moet plaats hebben, behoefde JEZUS hier aan zijne discipelen wel het allerminst te geven. Geen Galilésche visscher, gewoon van kinds af de netten te hanteren, zou zoo dwaas zijn, al werd het net ook zwaar en moeijelijk om voort te trekken, van in het scheepje op te halen, wat berekend was om eerst aan den oever te worden opgetrokken. Hij zou, op het gevaar af van de geheele vangst te verliezen, den juisten inhoud dier netten nog op zee niet willen zien, of van wier en ontuig en allerlei onrein en nutteloos gedierte ze pogen te zuiveren.

JEZUS legt dus hier, gelijk wij zeiden, den nadruk op de *voltooijing* van den arbeid. En het raadsel wordt, niet: „Hoe komt *hier* het goede en booze bij een?" maar: „Hoe zal het *dáár* eens van elkander worden gescheiden?" — Dat wij daarbij denken moeten aan de „stranden der eeuwigheid," waarop de wereldzee hare golven breekt en waar het scheepje van het leven iederen mensch heen voert: dit ziet ook de eenvoudigste bijbellezer; en er behoort wel eene groote theologische geleerdheid toe, waardoor men alles anders ziet dan een gewoon menschenoog, om in het *nederzitten* der visschers, als *engelen* van CHRISTUS, eene kerkvergadering te herkennen; en in de vaten de gezuiverde gemeente, waarin de opzieners der kerk uit de leerlingen, die tot nog toe vrij in de wereldzee rond zwommen, lidmaten bij een zamelen, of andere leden uitwerpen en in den ban doen, om op die wijze de goede en kwade christenen te sorteren. 1)

---

1) Zoo de beroemde VITRINGA, en onder zijne navolgers inzonderheid H. VENEMA, die (in zijne *Diss. Sacr.* pag. 486) van deze gelijkenis zegt: *pisces in littus attracti, in locum catechumenorum, seu eum statum, in quo explorantur a piscatoribus, ministris spiritu Dei animatis*, caet. — Zulk eene exegese is den protestant vooral onwaardig, daar zij eene geestelijke aanmatiging verraadt of ten minste begunstigt, die den engelen het werk uit de handen poogt te nemen, of zelfs menschen engelen noemt, en dus de bedoeling van den Heer lijnregt tegenspreekt. Bij zoo vele vernuftige stellingen, als waarmede men de gelijkenissen verduisterd heeft, is het wonder, dat men ook deze, even als die van het *Zuurdeeg*, nog niet in een' kwaden zin heeft opgevat; daar het even gemakkelijk zou zijn te betoogen, dat buiten ééne uitdrukking van onzen Heer, (het „menschen vangen,") het beeld altijd in een' ongunstigen zin gebruikt wordt. Zoo bij voorbeeld het net, dat *de goddeloozen verstrikt;* waardoor de Allerhoogste hen vangt in de gevolgen van hun eigen kwaad (*Job* XVIII: 8), of zij zich zelve vangen in 't net, anderen gespreid (*Ps.* IX: 16; XXXV: 7, 8; LVII: 7.). Zoo ook de netten eener verleidster (*Pred.* VII: 26), het net des doods (*Pred.* IX: 11, 12), en dat der wegvoering in ballingschap. (*Hos.* VII: 12; *Hab.* I: 15, 16.)

Maar zulke droomen der uitlegkunde mogen ons niet langer ophouden; letten wij liever nog eens op de juiste beteekenis van dit schoone tafereel.

Gelijk reeds gezegd is, in de schildering van onzen Heer worden geene menschen genoemd, veel min onderscheiden. Niet eens staat er, dat het groote sleepnet door menschenhanden wordt voort getrokken. Het *gaat voort*, na dat het uitgeworpen is, en voort gaande *brengt het zamen* en houdt bij een, al wat daar in komt. Toch ontbreekt het menschenbeeld, onmisbaar in iedere gelijkenis, ook in deze niet. Wanneer het net *vol geworden is*, komen de menschen; en wel eenigen of velen te zamen, onder het onbepaalde MEN verborgen. Zij *trekken* het net op; zij *zetten* zich rustig neder; zij *lezen* het goede uit. De Heer heeft deze algemeene voorstelling gekozen, omdat het wel in het beeld maar niet in zijne bedoeling lag, dat zij, die visschen en die uitzoeken, de zelfde personen zijn. Hij laat daarom de visschers in de schaduw, en geeft alleen duidelijk te kennen, dat zij, die optrekken en soort bij soort leggen, de zelfde zijn: namelijk de Engelen. Zij zullen, wat hier in de uitwendige kerk vereenigd is, — goed en kwaad, — scheiden; maar dat zal eerst geschieden *in de voleinding der eeuw*. Zie daar het hoofddoel dezer gelijkenis, naar JEZUS' eigene opheldering. Men heeft, gelijk wij vroeger reeds opmerkten, zulke verklaringen en dus ook zulke gelijkenissen, waarbij JEZUS voornamelijk één hoofdpunt in het licht stelt, niet genoeg onderscheiden van die, waarin hij aan elk deel van de leenspreuk zijne beteekenis geeft; omdat het veel ruimer veld opende voor het vernuft der uitleggers, wanneer men ook hier vroeg: „Wat beteekent de *zee*, wat het *net*, wat de *visschers?*"

Daar dus, wel het geheele beeld eene juiste voorstelling is van den voortgang en de voleinding der christen kerk, maar het laatste toch de hoofdzaak, zoo bevreemdt het ons nu minder, dat de Heer daarbij van zijne gewone parabolische taal afwijkt, door niet alleen van de beeldspraak tot de verklaring, maar van deze weder in een ander beeld over te gaan. Eerst, in eigenlijke woorden sprekende, laat hij de engelen *uitgaan*, — dat is, aan het licht komen en hun werk beginnen, — om de boozen *af te scheiden*, hen te verwijderen UIT HET MIDDEN *der regtvaardigen*, waar tusschen zij zich, voor menschen oog en oordeel dikwijls onzigtbaar, hadden ingedrongen. 1) Daarna gaat JEZUS van de eigenlijke en hem gewone voorstelling zijner toekomst, door de engelen opgeluisterd, tot eene andere beeldspraak over, die met de visscherij in geen het minste verband staat, daar hij spreekt van een' vurigen oven (*oven des vuurs*) en van de weening en knersing der tanden. Vergis ik mij, of vinden wij hier een nieuw bewijs, dat de aaneenschakeling van de zeven beroemde gelijkenissen niet van den discipel is, die ze verzamelde, maar van den Meester, die ze uitsprak? Wanneer JEZUS dit zinnebeeld van het *Vischnet* afzonderlijk had voorgedragen, hij zou, dunkt mij, daarbij van geen' *vurigen oven* hebben kunnen spreken, en dat vooral niet in het midden van visschers

1) Het voorlaatste geslacht van uitleggers pleeg veel, onder den naam van *Hebraïsme* en *pleonasme*, als zonder beteekenis voorbij te gaan. Zoo stelde men ook, meer dan men het bewees, dat „*Uit het midden* (ἐκ μέσου) der regtvaardigen," als eene Hebreeuwsche zegswijze, niet anders beteekent dan: „uit de regtvaardigen." Intusschen is deze spreekwijze, al was zij den Hebreën eigen, toch hier even min als elders, zonder beteekenis. Zoo wil PAULUS, dat een bloedschendige *uit het midden* der gemeente weg gedaan worde. (1 *Kor*. V : 2.) IN *het midden* komt nog veel meer, en doorgaans met zekeren nadruk voor. (*Matth*. X ; 16; XIII : 25, enz.)

en in de nabijheid van het strand. Maar nu, aan het einde van de geheele reeks, nu geeft hij nog eens het hoofddenkbeeld van de twee gelijkenissen terug, in den krachtigen slotklank (*finale*) van zijn verheven orakel omtrent de geschiedenis van het Godsrijk, en gaat van de beschouwing der wereldzee over tot het vuur des oordeels, reeds vroeger in het verbranden der zizaniën afgebeeld; om dan, na deze meer eigenlijke en krachtige schildering, met des te meer vertrouwen (vs. 51) aan zijne discipelen te kunnen vragen: *„Hebt gij dit alles verstaan?"*

Die *voleinding der wereld* of *der eeuw* zal ons nu nog niet anders bezig houden, dan als het einduitzigt der groote schilderij van het koningrijk Gods. Naderhand, nadat wij des zelfs vestiging en strijd met de taal der gelijkenissen hebben geschetst, zullen wij meer bepaalde en uitgewerkte beelden daar van ontmoeten, en bij de verklaring van deze ook gebruik maken van de algemeene trekken, ons van deze eerste reeks van gelijkenissen bijgebleven. Alleen merken wij hier als in 't voorbij gaan op, — indien het nog noodig ware, om verkeerde opvatting der gelijkenis te weêrspreken of te vóórkomen, — dat de engelen (in den eigenlijken zin van het woord) overal behooren bij het tafereel van het algemeene wereldgerigt. Niet enkel zijn zij daarbij getuigen van CHRISTUS' heerlijkheid, en van de eindelijke vergelding, als de voltooijing van het hooge Godsbestuur; — niet enkel vrienden en broeders, die zich verheugen in de vreugde der zaligen; — maar ook werkelijke deelgenooten aan deze, gelijk aan andere groote wereld-gebeurtenissen, uitvoerders der bevelen en raadsbesluiten van den grooten Koning.

Na dezen vlugtigen blik in de verre toekomst, keeren wij tot den tegenwoordigen staat der kerk terug. Dat deze allereerst onzen Heer in de gedachte was, dat hij daaromtrent, juist met het oog op die toekomst, eene groote waarheid openbaren en eene ernstige les geven wilde aan zijne discipelen, zien wij reeds uit de woorden, waarmede onze gelijkenis wordt ingeleid; niet, als bij die der wijze en dwaze maagden: *„Dan zal* het koningrijk der hemelen gelijk wezen," maar: „Zoo *is* het, aan een vischnet gelijk."

En welke is nu die groote waarheid, die ernstige les? — Het is opmerkelijk, hoe hier de Katholijke kerk de beeldspraak van het evangelie in haar belang aanwendt, en te opmerkelijker, omdat juist het pendant van deze gelijkenis, zoo als wij vroeger gezien hebben, haar zoo veel moeite baart, haar, die hier reeds het vermeende onkruid, — de ketterij, — letterlijk verbranden wil. Nu echter is zij geheel op haar terrein: „de eenheid der kerk;" die uiterlijke en gedwongene eenheid, die reeds van ouds, maar inzonderheid van de eerste algemeene kerkvergadering af, haar droombeeld was; — de katholiciteit der kerk, met één woord, die geene christelijke gemeenten van verschillende zeden en belijdenis erkent, maar slechts ééne kerk, en daar tegenover kettersche, dwalende en afvallige sekten, die den naam van CHRISTUS misbruiken en de kerk nabootsen zonder het te zijn. Dit was reeds het denkbeeld van HIERONYMUS, AUGUSTINUS en anderen, zoo als de laatste dan ook het *Vischnet* als een krachtig wapen tegen de Donatisten bezigde 1);

1) *Jam in mari capti per retia fidei, gaudeamus nos ibi natare adhuc intra retia, quia adhuc mare hoc saevit procellis, sed retia, quae nos ceperunt, perducentur ad littus. Interim intra ipsa retia, fratres, bene vivamus; non retia rumpentes foras exeamus. Multi enim ruperunt retia et schismata fecerunt, et foras*

ofschoon de kerkvaders over 't algemeen, in de toepassing van dit denkbeeld en het handhaven van de uitspraken der kerk, nog gematigder, — wij kunnen wel zeggen menschelijker en christelijker — dachten dan de middeleeuwsche, nu bepaaldelijk *Roomsch-Katholijke* kerk: dat is: „de eenige *algemeen* christelijke, met *Rome* aan het hoofd." — De Protestant vergete het toch nooit, hoe verdraagzaam en verschoonend hij ook hare dwalingen beoordeele, dat dit nog altijd het onwrikbare en onveranderlijke beginsel der Katholijke christenheid is en blijft; waardoor de Grieksche kerk zich de alleen orthodoxe, de Roomsche zelfs de alleen zaligmakende noemt, en de laatste vooral ons nog wel als christenen, maar niet als eene christen gemeente kan erkennen, zonder haar levensbeginsel en haren naam, hare *katholiciteit* zelve, te loochenen.

Het is mij onbekend, hoe de Grieksche kerk, die sedert eeuwen zich in eene verouderde theologie heeft opgesloten, onze gelijkenis opvat; maar des te minder is het verborgen, hoe *Rome*, sedert de laatste drie eeuwen vooral met den bijbel in de hand bestreden, dit zinnebeeld zegepralend aanhaalt, ten bewijze, dat er slechts één enkel net is, — het zij men dit wilde opvatten als de eenige evangelische waarheid, of als de eenige ware kerk; (MALDON.) — dat het dus de eerste en grootste zonde is tegen CHRISTUS en zijn rijk, doodzonde en misdaad van gekwetste majesteit, wanneer de *schismatieken*, (zoo als de Grieksche kerk en dusgenaamde Klerezij,) of de *ketters*, (waartoe alle Protestanten behooren,) dit net scheuren of daar buiten visschen op eigen gezag. Niet allen in het net, maar toch alleen zij die er in zijn, worden als christenen uitverkoren, verzameld *in de vaten*, de woningen der eeuwige gelukzaligheid. — Is het ook, om deze consequentie te ontgaan, dat eene andere gekunstelde verklaring door onze vaderen is uitgevonden? Maar toch, ook deze leidde weder tot de zelfde of soortgelijke slotsom.

Wat hiervan zij, ik zal wel niet vele woorden behoeven, om den helderdenkenden evangelischen christen te overtuigen, dat deze redenering te minder ons behoeft te beangsten, daar die eenheid der kerk het hoofddoel niet is der gelijkenis, en zij in de verklaring zelfs niet van verre wordt aangewezen. Niet, dat „alle visch gevangen wordt in één net," maar dat „goed en kwaad in het zelfde net komt," is het eigenlijke punt van vergelijking. 't Is de groote strijd en te gelijk de groote fout der eeuwen geweest, dat bij iedere scheuring beide partijen zich het regt plegen aan te matigen, niet alleen om de ware *leer* te bezitten, maar ook om de ware *kerk* te zijn; niet EENE gemeente of kerk van CHRISTUS, maar DE kerk. Terwijl de heengaanden of uitgeworpenen daarvan het kenmerk zochten in de *waarheid*, in hunne overeenstemming met de eerste christenheid en de apostolische leer; wees de partij, die door overmagt het oude grondgebied bleef bezetten, op haar regt van eigendom, op de apostolische overlevering en wijding, als de onafgebroken schakel, die hunne *personen* hechtte aan die der door JEZUS gekozen getuigen en de door hen aangestelde opzieners. Op dezen grond bouwt nog de Bisschoppelijke Klerezij (ten onregte Jansenisten genoemd) in

exierunt. Quia malos pisces intra retia captos tolerare se nolle dixerunt, ipsi mali facti sunt potius, quam illi quos se non potuisse tolerare dixerunt. (AUG., *Enarr. in Ps.* LXIV: 6.) In het mondgesprek met de Donatisten te *Carthago* (*Coll. Carth.* d. 3), ontkenden dezen niet, dat er onwaardige christenen in de kerk moesten geduld worden, maar alleen zoo lang zij verborgen bleven. „*Hoc de reis latentibus dictum, quoniam reticulum in mari positum quid habeat, a piscatoribus, id est a sacerdotibus, ignoratur, donec extractum ad littus* caet. — Verg. het vroeger gezegde, bl. 86.

ons vaderland, waarom wij haar nooit tot de Protestanten kunnen rekenen; en de Puseyïsten zoeken in de laatste jaren, op den zelfden grondslag, de Engelsche staatskerk van de gemeenschap met het Protestantisme los te scheuren. Ja! ofschoon de oude Protestanten te regt begrepen, dat in het ontkennen van dit denkbeeld, of in de leer der zigtbare en onzigtbare kerk, de kracht der hervorming gelegen was, maar al te dikwijls stelden zich vooral hunne opvolgers de *orthodoxe kerk* ook als de *eenige ware* voor; en ik herinner mij nog levendig, welk eene ketterij het menigen eenvoudige in mijne vroegere gemeenten toescheen, toen zij voor het eerst misschien duidelijk hoorden uitspreken, dat de Roomsch-Katholijken ook christenen waren en hunne gemeente zelfs eene christelijke kerk.

Maar terwijl wij de aanmatiging afwijzen van hen, — het zij onder ons, het zij buiten ons, — die zich de eenige echte visschers en hun net alleen het ware noemen; die uit de christelijke kerk sluiten al wie, niet buiten de gemeenschap des geloofs met CHRISTUS, maar buiten hunne kerkelijke gemeenschap zich bevinden; wij erkennen even gaarne, dat deze gelijkenis het separatisme niet begunstigt, als het om verschil van opvatting der leer of kerkelijke gebruiken, het groote vischnet scheurt en verdeelt. Daardoor reeds, al had het de waarheid aan zijne zijde, doet het meer nadeel, dan men immer door de vermeende zuiverheid van zijn nieuw opgerigt kerkje der zaak van CHRISTUS voordeel kan aanbrengen. Wat toch is schadelijker voor de vischvangst, dan dat de visschers elkander het net uit de hand rukken, of met eigen netten en op eigen gelegenheid visschende, de een den ander in den weg zijn? Ons is het niet opgedragen, naar ons ideaal, waar of valsch, eene kerk te stichten; maar wel, de kerk, die vóór achttien eeuwen in JEZUS' bloed is gevestigd, op te bouwen en uit te breiden, te zuiveren des noods, maar zonder geweldadig af te breken of te scheuren, wat vóór ons op dien eenigen grondslag werd gebouwd. Ons is het niet geoorloofd, den engelen het werk uit de handen te nemen, en de groote scheiding van goed en kwaad ontijdig te willen verhaasten, als hadden wij reeds de roeping, om te beslissen over de vaten der geregtigheid, die eerst aan het strand door de voleindigde vischvangst zullen worden gevuld. Ieder, die dus, terwijl in de bestaande christelijke kerkgenootschappen nog de Eeuwige God wordt erkend en JEZUS CHRISTUS, dien Hij gezonden heeft, en hem de vrijheid gelaten, om dit naar zijn geweten te belijden, — hun getal nog weder zoekt te vermeerderen en de gemeente te verdeelen, bezondigt zich aan het ligchaam van CHRISTUS, dat hij schendt, aan den tempel des Heiligen Geestes, dien hij, zoo veel in hem is, afbreekt en van een scheurt. Één net in de groote wereldzee, ééne kudde onder den grooten Herder, dat is zeker de bedoeling van den Koning des koningrijks, al schijnt ook dit doel door de verkeerdheid der gemeente zelve voor eeuwen lang geheel gemist. Wat *nu* nog daar aan ontbreekt, één zal het zijn in de voleinding der eeuwen, al wat de Vader uit de wereld, die in het booze ligt, zijnen Zoon geschonken heeft. In éénen en zeker in zijnen geest arbeiden dus allen, die aan de vrijwillige, niet door gezag en overmagt gedwongene katholiciteit der kerk het hunne zoeken toe te brengen, en zoo ook in hunne daden het gebed uitdrukken: *„Uw koningrijk kome, o Heer!"*

Terwijl hiermede het groote tafereel is afgemaald, dat JEZUS in algemeene trekken van het koningrijk der hemelen schetste, willen wij nog eens ten slotte opmerken, dat deze afdeeling van JEZUS' parabolisch onderwijs een wèl gesloten geheel uitmaakt, waarvan wij alleen in den grooten geest van den Stichter des christendoms het oorspronkelijke beeld vinden, waar zelfs van zijne vele andere gelijkenissen naauwelijks eene enkele in passen zou, schoon de meeste daarvan uitbreiding en opheldering zijn. Wat de *oorspronkelijkheid* betreft, de latere en meer verlichte Joodsche geleerden, nu zij JEZUS niet meer veroordeelen als *die de schare verleidde*, als bedrieger en godslasteraar, tasten op humaner, maar tevens gevaarlijker wijze het christendom aan, door al wat daarin edel en goed is tot de leer der Rabbijnen, waartoe ook Rabbi JEZUS behoorde, terug te brengen. Geholpen door de ongeloovigen onder de christenen zelve, hebben zij zich ongeloofelijke moeite gegeven, om geheel het evangelie, voor zoo verre het in hun oog ware wijsheid predikt, tot de Rabbijnsche leer, de uitbreiding en toepassing van het Mozaïsme, te herleiden. Zoo heeft men ook van JEZUS' gelijkenissen, òf het oorspronkelijke beeld, òf althans menigen trek in den Talmud willen terug vinden. Later hopen wij daarop nog wel eens terug te komen; maar hier reeds kunnen wij zien, dat deze aanval op de oorspronkelijkheid van het evangelie gansch en al faalt tegenover dit zeven of achttal zinnebeelden, waarmede JEZUS de eerste grondslagen aanwees van het koningrijk der hemelen op aarde. Welke parallelen men voor andere woorden van den Heiland uit de kolossale folianten van den Talmud hebbe opgedolven, van deze beeldspraak bevatten zij niets. En geen wonder! Door zulk een koningrijk der hemelen werd het Joodsche denkbeeld van goddelijke openbaring en wereldbestuur, hunne voorstelling van de geschiedenis en de voleinding der wereld, al te luid weêrsproken, ja! geheel en al opgeheven.

Daarom ook hecht ik zóó veel aan de opvatting van dit parabolisch onderwijs, als een afgerond en gesloten *geheel*, waarbij moeijelijk eene andere gelijkenis zou kunnen worden gevoegd, waarvan er veel minder eene zou kunnen worden afgelaten. Maar dit noodzaakt ons nog niet, die uitleggers te volgen, die eene kunstmatige orde en voortgang in het zevental bij MATTHEÜS, (en de eene, die MARKUS er tusschen voegt,) meenen op te merken. Reeds de eindelooze verscheidenheid hunner opvattingen en de kunstige vernuftspelingen, waardoor deze zich trachten aan te bevelen, verraden een' wankelen grond en boezemen weinig vertrouwen in.

Te regt merkt TRENCH (blz. 140) op, dat reeds het heilig zevental eene al te sterke verzoeking was voor de uitleggers, dan dat zij in deze reeks van gelijkenissen geene diepere mysteriën zouden gezocht hebben; gelijk, niet alleen het zevental in JOHANNES' *Openbaring*, maar zelfs de zeven beden in het *Onze Vader* en de namen der zeven eerste diakenen als eene voorspelling van zeven opvolgende kerk-staten zijn opgevat. Het is mij echter niet bekend, dat de kerkvaders hier eenig mystiek zamenstel of zelfs een geregeld geheel gevonden hebben; en de R. K. uitleggers na de reformatie hellen zoo weinig tot deze verklaringswijze over, dat bij voorbeeld MALDONATUS meende: „deze zevende gelijkenis moest eigenlijk de derde zijn, maar zij zou door MATTHEÜS, om de gelijkluidende, die vooraf ging, omgezet wezen." — Te meer trof het mij daarom, toen ik deze opvatting het eerst vond, waar ik die het minst had gezocht en zij mij door niemand was aangewezen: bij NICOLAUS DE LYRA namelijk, die dik-

wijls, ook in beteren zin, als de voorlooper der Protestantsche schriftverklaring is aangemerkt. Hij beschrijft *het verloop der kerkgeschiedenis*, *van* CHRISTUS' *prediking af tot het einde der wereld* 1), naar dit zevental gelijkenissen aldus: „Door CHRISTUS zelf werd *goed zaad* gezaaid, ook waar het weinige of geene vruchten voort bragt; terstond na den dood der apostelen zaaide de booze het *onkruid* der ketterij; de kerk werd echter gezuiverd en wies als een *mosterdzaad*, zoodat hare bestuurders in de vierde eeuw de vrijheid kregen, om de evangelie-leer als een *zuurdeeg* in de drie maten (drie werelddeelen) van het Romeinsche rijk te verbreiden. Ook wijsgeeren, als AUGUSTINUS en anderen, begonnen toen de verborgene *schatten* van het evangelie na te sporen; maar als later de wereldsgezindheid de overhand nam, verlieten vele geloovigen de genietingen der wereld, om in het bespiegelende kloosterleven (de *vita contemplativa* tegenover de *vita activa*) de eenig noodige *kostbare parel* te zoeken. Zoo werd en wordt nog de strijdende kerk over geheel de aarde uitgebreid als een *vischnet*, tegen den grooten dag der scheiding, des oordeels en der overwinning."

Deze schets is ten minste geestiger en te gelijk eenvoudiger, dan de Coccejaansche droomerijen over de zeven kerk-staten, gelijk wij die het meest uitgewerkt vinden bij CAMPEGIUS VITRINGA. Volgens hem is CHRISTUS de *Zaaijer* onder de Joden van zijnen tijd, schoon tot in de vierde eeuw op dezelfde wijze het zaaijen ook onder de Heidenen voort gaat. De *Zizaniën* zijn natuurlijk de dwalingen der Roomsche kerk, terwijl de reformatie het begin der scheiding is, en dus van den oogst. Het *Mosterzaad* stelt den bloei der kerk voor onder KONSTANTIJN; het *Zuurdeeg* hare verborgene uitbreiding, die toen het eerst aan 't licht kwam: — of, wanneer men dit beeld in een' kwaden zin opvat, dan spelen hier weder Pausdom en Reformatie de hoofdrol. — De *verborgen Schat* is door de Waldenzen gevonden, en de *Parel van groote waarde* is de kerk van *Genève*, ingerigt in den geest van KALVIJN. Eindelijk stelt het *Vischnet* de laatste zuivering der kerk voor, zoo als die nu reeds door kerkelijke leerbepaling en kerkelijken ban wordt voorbereid en aangevangen.............. Genoeg, om alles te bewijzen uit het evangelie, behalve het evangelie zelf.

Andere minder beroemde namen slaan wij over; alleen merken wij op, (naar TRENCH,) dat zelfs BENGEL nog naar het eigen beginsel deze gelijkenissen verklaarde; maar zoo, dat met elk der zeven een nieuwe kerkstaat werd geopend, zonder dat daarom de vorige was afgesloten; en dat zelfs weder in ALEXANDER KNOX zich een ijverig en vernuftig voorstander van deze verklaring heeft opgedaan. 2)

Dat dit alles, gelijk mijn vriend VAN WILLES pleeg te zeggen, niet *uitleggen* van den bijbelzin maar *inleggen* is, zullen wij nu niet opzettelijk betoogen. Liever wil ik er nog bijvoegen, dat vele anderen tegenover dit profetisch-historisch geheel, eenen logischen zamenhang hebben gesteld, die veel meer redelijken grond heeft, maar waarmede ik toch even min mij geheel kan vereenigen. Tegenover de mystieke droomen zijner voorgangers, trad daarmede reeds de geleerde JOH. LA MARCK op; en de door hem opgegeven zamenhang van de hoofddenkbeelden, door elk dezer gelijkenissen uitgedrukt, munt uit door waardigheid, helderheid en

1) *Decursus ecclesiae a predicatione Christi usque ad finem mundi, in septem parobolis sibi succedentibus.*

2) *Remains*, pag. 408. — TENCH voegt er bij: *An essay by* REUSS, Meletemata de sensu septem parab. Mt. 13 prophetico, *Jenae* 1734, *is the exposition of the same theory.*

eenvoudigheid. 1) Ik zou daaraan althans verre de voorkeur geven, boven den *tiefen Zusammenhang* van STIER, die mij ten minste veel te diep is. De verklaring van dezen met helderheid over te brengen, is niet gemakkelijk, en zeker zou het ons veel te uitvoerig doen worden. Genoeg, dat hij onderscheid zoekt tusschen de leer van den Heiland voor het volk in de vier eerste gelijkenissen, en zijne vertrouwelijke mededeelingen in den apostel-kring door middel der drie volgende (eene *Exoterische* en *Esoterische* leerwijze); dat hij toch een' geregelden zamenhang en voortgang van denkbeelden en eene verwonderlijke wijsheid daarin, van de eerste tot de laatste gelijkenis aanneemt; en dat hij bij die logische orde, nog bovendien de verschillende tijdperken der christelijke kerk mede in zijne verklaring opneemt. Er is dus zeker *velerlei*, maar daarom nog niet *veel* (*multa*, *non multum*) uit zijne verklaring te leeren.

Om ten slotte in korte woorden mijn eigen oordeel op te geven: volkomen stem ik in met TRENCH, dat wij hier den verhevensten aanhef voor ons hebben van geheel des Heilands parabolisch onderwijs, en dat de gelijkenis van den *Zaaijer* aan het hoofd van alle staat. Het eerste blijkt reeds uit de vraag der apostelen, over deze nieuwe leerwijze verwonderd: „*Waarom spreekt gij* heden *tot de schare* alleen *door gelijkenissen?*" (*Matth.* XIII : 10—17.) Het laatste uit de vraag van JEZUS: „*Verstaat gij dit* (het zinnebeeld van den *Zaaijer*) *niet? Hoe zult gij dan al de gelijkenissen verstaan?*" (*Mark.* IV : 13). Ik zie ook volstrekt geene reden, waarom MATTHEÜS hier alleen de verzamelaar van het geen op verschillende tijden gesproken en toch door innigen zamenhang verbonden is, zijn zou. Met zoo veel kunst zijn de Evangeliën niet opgesteld. Maar even min zie ik eenige heiligheid in het zevental, dat reeds door MARKUS' invoeging verbroken is, en waarop zelfs bij MATTHEÜS iets zou af te dingen zijn, daar hij er aan het slot nog de gelijkenis van den *Huisvader* (vs. 52) bijvoegt. De zamenhang van het verhaal is echter zoo bepaald uitgesproken bij den eersten evangelist: — JEZUS' gaan naar het zeestrand en beklimmen van het scheepje; zijn afzonderlijk gesprek met de discipelen en het vervolg van zijne openlijke voordragt; zijn terugkeer naar de verlaten woning, en dáár het besluit van zijn onderwijs; — terwijl daarentegen de orde bij de andere Evangelisten òf toevallig, òf afgebroken is; — dat ik geene reden zie, om hierin van MATTHEÜS af te wijken, en geheele onzekerheid te stellen in de plaats van het geloofwaardige berigt des ooggetuigen.

Maar vraagt men mij nu verder naar orde, voortgang, zamenhang; dan zou ik vooreerst antwoorden met de vraag, of de *vele dingen*, waarvan de Evangelist spreekt (vs. 3), wel alle door hem zijn opgeteekend? En vervolgens: of de Heer met de voordragt der opge-

---

1) *Plantanda erat Ecclesia per evangelii praedicationem, apud multos tamen futuram inutilem; immiscendi per satanae astutam malitiam erant multi ad eam vere non pertinentes, et hinc aliquando ab eá segregandi; ab initiis parvis erat illa tamen surrectura in magnitudinem summam; et hinc progressura ad complexum omnium electorum; habitura illa erat verum summumque in sinu suo conclusum bonum; propter quod prae aliis appeteretur merito; quod cum prae rebus praestantissimis quibusvis excelleret, cum omnium aliorum perditione quaerendum erat ab electis; et cujus neutiquam omnes erant futuri participes, qui hic in externam Ecclesiae communionem essent allecti quidem, sed tamen ex eá ejiciendi in perditionem. Quo pacto hae parabolae, respectu praecipui scopi sui, non difficulter inter se connectuntur.* (Syll. Diss., Exerc. 4.)

teekende een' geregelden voortgang, of alleen een' inwendigen zamenhang van denkbeelden heeft bedoeld? Elke schilderij is een afzonderlijk tafereel, dat, zonder eenigen zamenhang met het voorafgaande of volgende, had kunnen worden voorgedragen. Het schijnt wel niet geheel zonder beteekenis, dat de *Zaaijer*, als de meest algemeene, vooraf gaat, en dit beeld door het *Onkruid* als 't ware nader bepaald wordt; — niet zonder beteekenis even min, dat tegenover de vele gevaren, door deze beide gelijkenissen aangewezen, het bemoedigende beeld staat van een' zekeren, schoon vaak verborgen' voortgang en eindelijke zegepraal, in *Mosterdzaad* en *Zuurdeeg*; — niet zonder beteekenis eindelijk, dat de Heer, niet meer tegenover het volk maar onder zijne discipelen gezeten, die reeds het goede deel gekozen hadden, het schoone beeld van den *Schat* en de *Parel* gebruikt; en dat hij geheel dit parabolisch onderwijs met het groote tafereel van 't *Vischnet* in de wereldzee en de *voleinding der eeuw* besluit. Er is dus reden genoeg, om deze opvolging van beelden als geschiedkundig aan te nemen. Maar daarom nog niet, om daaruit ééne reeks te maken, die ook buiten de omstandigheden, (zoo als het terug keeren van JEZUS in den kleineren discipel-kring,) een onveranderlijk en gesloten, een stelselmatig geheel vormen zou. Daarom heb ik ook geen bezwaar gemaakt, om van die orde af te wijken; om de toespraak van onzen Heer tot zijne jongeren over de kostbaarheid van het evangelie op den voorgrond te zetten, en daarna de vestiging en uitbreiding, strijd en zegepraal van het koningrijk Gods, in de overige beelden te schetsen. Dit hing eenigzins te zamen met het geheele plan, waarnaar ik de volgende gelijkenissen wenschte in te deelen; en de vrijheid daartoe grondt zich op mijne vaste overtuiging, dat er wel een innerlijke zamenhang is tusschen alle evangelische waarheden, maar geen vaste keten, waaraan zij in zekere geregelde orde verbonden zijn; daar die zamenhang zich ordent naar het standpunt, waarop wij ons plaatsen, zoo dat niets in de christelijke waarheid het onvervreemdbaar regt heeft, om het eerste of het laatste te zijn. JEZUS zelf en zijne apostelen hebben hun onderwijs aangeknoopt aan iedere gelegenheid, waarbij zij spraken, en daarbij dikwijls eene vroeger gevolgde orde van waarheden geheel omgekeerd. Steeds trad, met het geen zij regtstreeks leerden, ook menig ander denkbeeld aan het licht. Even zoo is het, dunkt mij, met deze algemeene beelden van CHRISTUS' koningrijk. Met elk der zelve zou men kunnen beginnen, op de meest verschillende wijze ze kunnen rangschikken, en altijd blijft de groote hoofdzaak een gansch nieuw en eenig beeld van het zedelijke Godsrijk op aarde; een beeld, dat in zoo verre, maar ook in zoo verre alleen, profetisch is, als het de algemeene trekken afmaalt, die uit zijn' eigen' aard en uit dien der wereld het Godsrijk steeds moeten eigen zijn. Het kan dus allen, die in en voor dat koningrijk arbeiden, op veel dat hun onverwacht komt, voorbereiden en dikwijls den weg wijzen. De geschiedenis der kerk, — en de geschiedenis der wereld, die met en in haar voort gaat, — ontwikkelt en bevestigt deze profetische beeldspraak; en nog zijn wij niet tot hare volle ontwikkeling en de geheele voltooijing van het Godsrijk gekomen. Hoe groot was niet de geest van Hem, die dit alles reeds doorzag en vooruit zag, toen nog geen oog het had gezien, geen oor het gehoord en het in geens menschen harte was opgekomen!

TWEEDE GEDEELTE.

HET KONINGRIJK DER HEMELEN IN ZIJNE EERSTE VESTIGING EN STRIJD.

„CHRISTUS in de geschiedenis der wereld." Dit gaven wij op als den hoofdinhoud van onze Eerste Afdeeling, waarvan nog slechts een derde deel is behandeld. Wij zijn dus, terwijl wij thans onze taak vervolgen, nog midden in de geschiedkundige voorstelling van het christendom. In het Eerste Gedeelte is het alleen in algemeene omtrekken geschetst: „CHRISTUS en zijn rijk in de wereld;" — zonder dat het nog bijzonder ingrijpt in de geschiedenis van zijnen tijd; waarom wij dan ook alle aanwijzing van bijzondere tijdperken, die men in deze eerste en algemeene gelijkenissen van het koningrijk der hemelen heeft meenen te vinden, hebben afgewezen. Wilt gij de proef op de som? Stelt, dat CHRISTUS duizend jaren vroeger of later, dat hij in *China* of *Indië*, in *Amerika* of onder ons het eerst optrad, altijd en overal zouden die algemeene beelden des koningrijks zijne komst kunnen aankondigen, zijn werk in groote omtrekken schetsen. Want bij dat algemeene plan ligt alleen ten grondslag: de aard van het menschdom, als van God afgedwaald en toch Gods geslachte; het karakter van het evangelie als eene wereldgodsdienst, en van den CHRISTUS als die het woord Gods bezit bij uitnemendheid, ja! die zelf het levende woord van God is. Deze opmerking reeds zou ons kunnen doen gissen, al lag het niet in den zamenhang der evangelische verhalen, dat hiermede JEZUS' parabolisch onderwijs omtrent het koningrijk der hemelen een' aanvang neemt.

Thans gaan wij dan eene schrede verder, èn in den tijd, èn vooral in de zaak. Wij hebben dat zelfde koningrijk ons voor te stellen als werkelijk bestaand, gevestigd, begonnen ten minste; dus reeds in betrekking getreden tot tijd en plaats, die in Gods raad daartoe waren uitgekozen. Van zelf zien wij dus daarbij „den CHRISTUS tegenover zijn volk," het aloude volk van God, ons nog eerwaardig in zijne verstrooijing, in zijne vernedering, in zijne verblinding en verharding zelfs: want voor iederen waren christen is nog steeds *Israël* de verworpene om zijn ongeloof, de beminde om der vaderen wil.

Bij dit gedeelte van ons onderzoek staat altijd nog JOHANNES geheel op den achtergrond, als die van zijne betrekking op zijn volk zich geheel heeft los gemaakt, en het christendom meer in zijn' idealen, dan in zijn' historischen vorm opvat. En van de drie eerste Evangelisten is MATTHEÜS ons een getrouwe voorganger, daar hij al de gelijkenissen heeft, tot dit gedeelte behoorende, schoon daarbij meest door beide anderen vergezeld; MATTHEÜS, wiens Evangelie nog het meest nationale is van alle, in wiens geschrift nog de geest ademt der ware Israëlieten van die dagen, *wachtende op de vertroosting van Israël.* En wat den tijd betreft, — den tijd namelijk van JEZUS' openlijke werkzaamheid, waartoe deze gelijkenissen behooren, — een ruim veld ligt daarbij vóór ons: van dat de Heer het eerst het werk des Doopers opvat en vervolgt; van dat hij den strijd opent tegen het rijk der duisternis en der zonde, met name tegen de bekrompenheid en den trots der Joden; tot hij dien strijd besluit met tranen over de verwerping zijner natie, maar ook met het blijde vooruitzigt op een ander volk des Heeren, uit Joden en Heidenen bij een verzameld. En zoo verkrijgt deze reeks van gelijkenissen het eigenaardig karakter, dat zij de geschiedenis van het Oude Verbond besluit en die van het Nieuwe opent.

Om die reeks volledig te maken, heb ik ook enkele beelden opgenomen, die doorgaans niet tot de *gelijkenissen* worden gerekend, daar zij meer den vorm hebben eener gewone *vergelijking*, of zelfs van eene eenvoudige *spreuk.* Wij hebben gezien, dat het bijbelsch denkbeeld van *parabel* ons daartoe de volle vrijheid geeft; en ik maak dit maal van die vrijheid gebruik, om den grooten strijd, reeds in de gelijkenis van het *Onkruid* aangewezen, helderder en vollediger in den geest des Heeren voor te stellen; de voorteekenen en de eerste afkondiging van dat rijk op die algemeene voorstelling te laten volgen; daarna, — met een' blik ter zijde op de Heidenen, — de eerste ontvangst van het evangelie onder de Joden te schetsen; eindelijk de verwerping van den CHRISTUS door *Israël* en die van *Israël* door zijnen God, waarmede de roeping der Heidenen was beslist, en eene nieuwe theocratie, eene wereld-godsdienst, gesticht.

IX.

HET VERDEELDE KONINGRIJK.

MATTH. XII : 25b.

Een ieder Koningrijk, dat tegen zich zelf verdeeld is, wordt verwoest; en iedere stad, of huis, dat tegen zich zelf verdeeld is, zal niet bestaan.

MARKUS III : 24 en 25.

Indien een Koningrijk tegen zich zelf verdeeld is, zoo kan dat Koningrijk niet bestaan.

En indien een huis tegen zich zelf verdeeld is, zoo kan dat huis niet bestaan.

LUK. XI : 17b.

Een ieder Koningrijk, dat tegen zich zelf verdeeld is, wordt verwoest; en een huis, tegen zich zelf verdeeld zijnde, *valt.*

Wat straks reeds gezegd is, ziet nu ieder. Wij hebben hier eene eenvoudige *spreuk* voor ons: geen verhaal van iets, als of het gebeurd was, maar in het algemeen van het geen pleeg te gebeuren; een' algemeenen regel, die ook zonder zinnebeeldige toepassing waar is; eene *spreuk*, en zoo zij niet reeds een *spreekwoord* was onder *Israël*, zeer geschikt om dit te worden. 1) En ook al nemen wij in JEZUS' mond deze spreuk zinnebeeldig, dan is zij hier niet het *beeld*, maar veeleer het *tegenbeeld* van het koningrijk der hemelen.

Toch wilde ik dit beeld niet voorbij gaan, al wil men het dan ook bij eene naauwkeurige telling van de gelijkenissen geene plaats geven. Te meer werd ik daartoe geleid door het verband, waarmede de twee volgende zinnebeelden aan dit eerste gehecht zijn; zoodat dit drietal, te zamen genomen, ons eene telkens meer uitgewerkte voorstelling geeft van het rijk der duisternis, in namen en beelden, aan JEZUS' tijd ontleend; gelijk dan ook MARKUS deze geheele rede van onzen Heer inleidt met de woorden: „*hen*, de Schriftgeleerden, *tot zich geroepen hebbende, sprak hij tot hen* IN GELIJKENISSEN" (vs. 23). Van de twee volgende nemen wij echter in deze reeks alleen nog de eerste op, die van *het huis des sterken*, omdat de gelijkenis van *den bezetene*, de derde in dezen zamenhang, eenen diep morélen zin heeft, die haar in de tweede Afdeeling van ons geheele werk eene plaats aanwijst. 2)

Wat den zamenhang in dit gedeelte van 's Heeren onderwijs aangaat, al de Evangelisten knoopen het vast aan de hatelijke beschuldiging der Farizeën: „*Hij werpt de démonen uit*

---

1) HUGO DE GROOT zegt wel, dat deze spreuk algemeen bekend was onder de Hebreën (*Gnome notissima inter Hebraeos*); maar ik heb die onder de Rabbijnsche spreuken niet kunnen opsporen.

2) Ik zie, dat bij het opnemen van dit drietal gelijkenissen, ik onder de nieuweren althans reeds twee voorgangers heb: STUART en DRUMMOND. De laatste gaat zelfs van dit drietal, als de schets van den grooten wereldstrijd, uit.

door den Overste van het rijk der booze geesten, Beëlzebul." — Deze lastertaal vinden wij bij MATTHEÜS reeds *Hoofdst.* IX : 34, waarmede misschien LUKAS het tegenwoordige verhaal heeft verbonden. 1) Maar het schijnt, dat JEZUS ze toen niet had beantwoord, en het ook in zijne tegenwoordigheid niet was gezegd. Hier wordt dan weder de zelfde spijtige uitvlugt herhaald. De genezing van den bezetene, die er thans aanleiding toe gaf, had in *Galilea* plaats, in het midden van JEZUS' werkzaamheid. Zij staat bij MATTHEÜS en MARKUS in tijdorde vóór zijn zinnebeeldig onderwijs aan de zee van *Tiberias* (*Matth.* XIII), waarvan wij tot nu toe spraken; terwijl kort na dit wonder, JEZUS zoo zeer door de scharen werd gedrongen, dat vergeefs de bezorgde MARIA met hare andere kinderen in de woning zocht te komen, waar hij leerde; nadat reeds eer het geschiedde, (naar *Mark.* III : 21), zijne nabestaanden hem met zich hadden willen nemen, terwijl zij òf meenden òf voorgaven: *"Hij is buiten zijne zinnen."* 2) In naauwkeuriger rangschikking der evangelische verhalen kunnen wij ons hier niet begeven. Misschien komen wij er later op terug, om te onderzoeken, of wij ook voor de zoogenaamde *Harmonie der Evangelisten* iets uit de beschouwing der gelijkenissen hebben gewonnen. Voor 't oogenblik zij het ons genoeg, dat wij hier onzen Heer ontmoeten in den tijd, nadat hij door zijne bergrede van Farizeën en Schriftgeleerden zich openlijk had afgescheiden; zoodat dezen, even onverzoenlijk in hunne vijandschap als onverzettelijk in hunne beginselen, reeds *afkwamen van Jeruzalem* (naar MARKUS), om JEZUS te bespieden, te bestrijden, te lasteren.

Aanleiding daartoe gaf dan (MT. en L.) een van JEZUS' treffendste wonderen: de genezing van een' stommen bezetene, die, volgens het berigt van MATTHEÜS, ook blind was. En daar wij niet lezen, dat JEZUS tot den man sprak, schijnt het wel haast, dat hij ook niet hoorde. Een doofstomme blinde! Een enkel voorbeeld ontmoette ik nog slechts daarvan, in al de schuilhoeken van menschelijke ellende, waar onze betrekking ons brengt. Het was mij het treurigste beeld van afzondering en eenzaamheid. Eeuwige nacht en eeuwige stilte! Wie kan zich het verlatene van zulk eenen toestand voorstellen? En de hulpmiddelen van onzen tijd, waardoor bij den ongelukkige, dien ik bedoel, de werking der edele zintuigen in de toppen der vingers werd overgebragt, zij waren toen onbekend; men wist niet anders, dan de hopelooze verklaring: "Deze is door eenen démon gebonden, die daarom alleen reeds niet is uit te werpen, omdat hij elken toegang van de buitenwereld heeft afgesloten." Want beproefden somtijds de Joodsche duivelbanners met goed gevolg, zulke démons te bezweren

---

1) *Matth.* IX : 32—34 geneest de Heer een' *stommen bezetene*, en wordt dit door de Farizeën aan den Overste der démonen toegeschreven. Hiermede schijnt *Luk.* XI : 14 en 15 parallel, zoodat de genezing van den *doofstommen blinde* alleen door MATTHEÜS wordt verhaald, en LUKAS de verklaring van den Heer verkeerdelijk aan de genezing van den *stomme* heeft toegevoegd.

2) De zamenhang bij MARKUS stelt de koelbloedige boosaardigheid der *Schriftgeleerden*, *van* Jeruzalem *afgekomen*, in nog sterker licht. De aandrang der menigte in en rondom het huis is zoo sterk, dat JEZUS met de zijnen er zelfs *geen brood kunnen eten. Zijne nabestaanden* (οἱ παρ' αὐτοῦ) *dit hoorende kwamen uit, om zich van hem meester te maken.* (κρατῆσαι αὐτόν.) *Want zij zeiden, dat hij buiten zijne zinnen* (letterlijk *"in extase"*) *was.* Hierop merken nu de Schriftgeleerden aan, dat hij *Beëlzebul heeft*, bezeten is door den Opperdémon zelf, en daardoor démonen kan uitwerpen. Zoo hadden zij ook van JOHANNES den Dooper gezegd: *"Hij heeft een' démon."* (*Matth.* XI : 18)

en uit te werpen; wie kon spreken tot den doofstomme, of de teekenen der bezwering van kracht doen zijn op eenen blinde? — Dien man nu *bragt men*, onbewust van wat er met hem voorviel, *tot* JEZUS. (MATTH.) De zedelijke invloed van den grooten Wonderdoener, de kracht van zijn oog, de indruk van zijne stem, dit alles gold hier niets. De schare was benieuwd, of zijne magt ook deze proef zou wederstaan. De Farizeën bespiedden met verlangen den uitslag, hopende hier de grens te vinden van JEZUS' overmagt over de geestenwereld...... Hoe zeer waren zij niet te leur gesteld, toen hij met een enkel woord sprekens den man genas, zoodat deze het licht niet alleen weder aanschouwde, maar zijne tong ontboeid werd en hij sprak; en de menigte verbaasd mompelde, wat zij om der Farizeën wil nog niet luide durfden uitroepen: "Hoe? Zou deze ook de groote Zoon van DAVID zijn?" Bij deze vraag rigtte menig een ter zijde het oog op *Israëls* leidslieden, reeds genoeg als tegenstanders van den Nazarener bekend. Zouden zij nog eenen uitweg weten? Ja zeker! Waar het ongeloof geene dwaling van het verstand is, maar wortelt in den onwil van het hart, daar weet men dien altijd. "Geen wonder!" zoo spraken zij onderling, dat zoo veel mogelijk de scharen het hoorden: "Geen wonder, dat deze de booze geesten uitdrijft; hij staat in verbond met BEËLZEBUL, den opperste van het rijk der démonen. Van hem heeft hij eene zoo onbepaalde magt over de geesten."

Het is hier nog de plaats niet, om de Joodsche geestenleer van dien tijd opzettelijk te behandelen. Ik had daartoe de gelijkenis bestemd, die door JEZUS zelven aan de toen algemeen aangenomen inwoning van booze geesten of démonen ontleend is. Voorloopig wil ik dus hier alleen mede deelen, dat, terwijl men zich SATAN als het hoofd der duivelen, zijne engelen, ook wel als het opperhoofd van geheel het rijk der duisternis dacht; BEËLZEBUL de vorst was der kwelgeesten of démonen; — ofschoon het bijgeloof niet altijd helder in zijne bepalingen is, of standvastig in de onderscheiding van de namen der ingebeelde wezens, waarvoor het siddert. — Dat nu JEZUS, *die de wet niet hield*, (dat is: ze niet op hunne wijze verklaren en onderhonden wilde,) als een ketter, (*een Samaritaan*, zoo als zij hem eens 1) noemden,) met die magten der onderwereld in verbond was getreden; dat dus deze en dergelijke wonderen niet schijnbaar waren; dat wilden zij wel gelooven! Maar als Heer over de booze geesten, was hij nog geen profeet, veel min de groote gezalfde Gods, DAVIDS zoon. En van hier nu hun eisch, die bij LUKAS ons verhaal vooraf gaat en bij MATTHEÜS daarop volgt (*Luk.* XI: 16; *Matth.* XII: 38): "*Meester! wij wilden wel eens van u een teeken*, en wel (LUKAS) een teeken *uit den hemel zien;*" dat is: "Liever dan met booze geesten om te gaan, moest gij een' engel uit den hemel laten neder dalen, of een teeken doen verschijnen aan de wolken!"

Boosaardiger tegenspraak laat zich niet denken. Zij wierp eene venijnige smet op het zedelijk karakter van JEZUS, op het godsdienstig beginsel van zijne leer en zijn leven. Zij kon daarbij onder een bijgeloovig volk, vooral bij die genen hunner, die ook JEZUS' bestraf-

1) *Joh.* VIII: 48 "*Zeggen wij niet met regt, dat gij een Samaritaan zijt en een' démon hebt?*" Alleen in dezen zin komt bij JOHANNES, en wel in den mond der Joden, de démonen-leer voor (*Joh.* VII: 20; VIII: 48—52; X: 20, 21); de *bezetene* is bij hen *uitzinnig* (μαίνεται, *Joh.* X: 20, vgl. *Hand.* XII: 15; XXVI: 24, 25).

fing ongaarne verdroegen, gereedelijk ingang vinden. Had de Heer dus vroeger, zoo lang zij achter zijn' rug hem lasterden, daarover het stilzwijgen bewaard, nu zij het bijkans hem in het aangezigt zeiden, mogt hij niet langer zwijgen. Waren ook die mannen zelve voor verbetering even min vatbaar, als *de Moorman zijn huid kan veranderen en het luipaard zijne vlekken;* om der schare wille moesten zij, zoo niet overtuigd en gewonnen, ten minste beschaamd en verstomd worden. MATTHEÜS en LUKAS zeggen, dat de Heer *tot hen* sprak, *kennende hunne gedachten;* en men heeft zich vrij wat moeite gegeven, om dit te verklaren: van de meening bij voorbeeld, die bij de zelfde woorden verschillend kan zijn; zoo dat allen het *woord* der Farizeën hoorden, terwijl JEZUS alleen hunne *meening* doorzag. 1) De zaak is, dunkt mij, eenvoudiger. Onder de menigte rees de vraag op, of JEZUS niet de CHRISTUS zijn zou? De Farizeën hoorden dit, en zochten het toestemmend antwoord te keeren. Zij spraken daarbij echter niet zoo luid, dat de Heer zelf het verstaan kon; maar als hij hen daar zoo zag rond gaan onder de menigte, met het oog op hem fluisterend of sprekend van verre, *kende hij hunne gedachten* »schoon zij de zelve slechts mompelend verspreidden onder de menigte." (STUART.) MARKUS verklaart dit ook zoo, door het berigt, dat JEZUS hen *tot zich riep*, hen nader bij deed komen, en daarop, *in gelijkenissen sprekende, hun vroeg:* »*Hoe kan* SATAN SATAN *uitwerpen?*"

JEZUS treedt daarbij geheel in hunne eigene denkwijze; behalve dat hij hier, zoo min als elders, onderscheid tusschen de namen der booze geesten schijnt te maken. Hij onderstelt, met de schriftgeleerden, dat het hoofd der démonen de magt zou hebben, om zijne onderhoorigen uit te drijven; even als hij straks schijnt te erkennen, dat menschen, die zich daarop toeleggen, het doen kunnen. Maar nu vraagt hij, uit het toegestemde (*ex concesso*) redenerende: »*Hoe kan* SATAN SATAN *uitwerpen?* Hoe is dit zedelijk mogelijk of met zijnen aard bestaanbaar? *Dan is hij immers tegen zich zelven verdeeld?*"

Het komt mij, met een der nieuwste uitleggers van MATTHEÜS' Evangelie (MEIJER), voor, dat men in de verklaring dezer woorden wel eens meer spitsvindigheid gebruikt heeft, dan gezond verstand. Het is de vraag niet, of de eene satan ook den anderen zou kunnen uitdrijven 2); en even min kan het de vraag zijn, of het hoofd der booze geesten niet soms één van zijne onderhoorigen tot zijn doel zou kunnen opofferen. (DE WETTE.) JEZUS doelt hier

---

1) LUKAS heeft voor *gedachten* διανοήματα, een woord, dat hier alleen voorkomt. MATTHEÜS ἐνθυμήσεις, dat wij nog eens, geheel in den zelfden zin, bij hem aantreffen, H. IX: 4. Ook dáár leest JEZUS hun heimelijk gemor (over het woord: »*Uwe zonden zijn u vergeven!*") op hun gelaat. Verg. nog *Matth.* IX: 11, 12.

2) MATTHEÜS heeft, met het lidwoord: *de* Satan; MARKUS niet, even min hier, als vroeger bij den naam Beëlzebul. Al bleven echter de Evangelisten zich hierin, zelve en onderling, gelijk, daaruit zou voor de beteekenis »de ééne satan" geen gevolg te trekken zijn, daar het artikel dikwijls bij eigen namen van enkele personen wordt gebruikt. Zoo heeft MATTHEÜS vs. 24 »door *den* BEËLZEBUL" en vs. 27 alleen »door BEËLZEBUL." Maar het blijkt uit geheel de voorstelling, dat »de eene satan tegenover den anderen," (*Si alter Daemon alterum cogeret*, GROT.) niet kan bedoeld zijn. De Satan is overal slechts *één;* zijne engelen of de démonen meer in getal. GROTIUS vertaalt dus vs. 26 beter »geheel de Satanische magt" (SATANAS, *id est universitas Satanica*), als die niet met zich zelve kan in strijd zijn; zoodat de Satan, zegt MEIJER, tevens subject en object bij het uitdrijven wezen zou. Het denkbeeld van meer dan éénen satan, wordt insgelijks beslissend afgewezen door MARKUS' uitdrukking, vs. 26: »*Indien de Satan tegen zich zelven opstaat en verdeeld is.*" Vergelijk ook LUKAS, vs. 18.

niet enkel op de genezing van dezen éénen bezetene, maar op geheel zijne anti-démonische werkzaamheid, zijne bestrijding van den Booze en het booze. Iemand, bij wien het uitdrijven van démonen, en over 't geheel het zegenen en goed doen dagwerk was, hij kon geen werktuig in de hand van den Vader der leugenen zijn. Dit bewijs, dat zoo zeer tot het gezond verstand der menigte sprak, versterkt de Heer door eene vraag, die den aanval op het vijandelijk gebied zelf overbrengt. „Drijf ik de démonen uit door de magt van Beëlzebul, *door wien werpen ze dan uwe zonen uit?*" — Er waren namelijk, ook volgens de berigten van den Talmud en FLAVIUS JOSEPHUS, in die dagen onderscheidene Joodsche duivelbanners, en wij ontmoeten ze zelfs in de Handelingen der Apostelen. Het schijnt echter, dat de aanzienlijke Farizésche leeraars zich met deze kunstenarijen (die ook wel eens mislukken moesten! *Hand.* XIX : 16) zelve minder inlieten, het overlatende aan *hunne zonen*, dat is naar Joodschen stijl: „de leerlingen van hunne scholen." Van dezen nu, wil de Heer zeggen, zou 't even zeer kunnen worden gedacht, en althans met niet minder schijn van waarheid, dat zij met den Booze in verbond getreden waren. „*Daarom zullen dezen uwe regters zijn;*" gij zult door uwe eigene leerlingen worden beschaamd en wedersproken 1). En nu trekt de Heer uit al het gezegde dit gevolg: „*Indien ik dus, niet door Beëlzebul, maar door den vinger* (L.) of *door den Geest* (MT.) *Gods de démonen uitwerp, zoo is dan het koningrijk Gods tot u gekomen* 2). (*Matth.* XII : 28; *Luk.* XI : 20.)

Zie daar het verband. Dat nu SATAN SATAN niet zal uitwerpen, bewijst de Heer uit de algemeene spreuk: *Een koningrijk, stad of huis, tegen zich zelven verdeeld, kan niet bestaan.* Bij MATTHEüs en MARKUS zijn duidelijk twee (eigenlijk bij den eersten evangelist drie) beelden. Niet zoo zeker is dit bij LUKAS. Naar het mij voorkomt, heeft hier de vergelijking der Evangeliën de uitleggers bedrogen, en heeft de derde Evangelist, — gelijk hij wel meer doet, — JEZUS' woorden vrijer overbrengende, alles in één beeld, dat van een *koningrijk*, zamen gevat. Ieder kan zien, dat bij hem, in onze Bijbelvertaling, de woorden „*verdeeld zijnde*" zijn ingevoegd. Zoo blijft er dan over: „en een huis tegen zich zelven valt;" maar ook dat staat niet in het oorspronkelijke. LUKAS schreef: *en huis op huis valt.* Dit bragt mij reeds bij het eerste lezen tot eene opvatting, die ik later zag, dat ik met ERASMUS en zelfs reeds met de oude Latijnsche overzetting (*Domus supra domum cadet*, Vulg.), en onder de nieuweren bij voorbeeld met VAN WILLES deelde. LUKAS beschrijft hier, mijns inziens, alleen de verwoesting van een koningrijk, gelijk dat oudtijds veelal bestond uit

---

1) Daar men zich niet kon voorstellen, dat JEZUS de echtheid der duivelbezwering in de leerlingen der Farizeën zou erkend hebben, werd door HIERONYMUS, CHRYSOSTOMUS en onderscheidene andere kerkvaders, dit „uwe zonen" op de apostelen toegepast, door JEZUS met *magt over onreine geesten* uitgezonden, *Matth.* X : 1, — als die *de zonen hunnes volks* waren. Het verwondert mij, dat niet alleen onze kantteekenaars weifelen tusschen beide opvattingen „Joodsche duivelbanners of discipelen;" — maar dat zelfs STUART òf aan de discipelen denken wil, òf ten minste aan die duivelbanners, die den naam van JEZUS daarbij gebruikten. (*Mark.* IX : 38.) — Reeds kundige Roomsch-Katholijke uitleggers, A LAPIDE bij voorbeeld, durfden zich hier van het gezag der kerkvaders los maken; en KALVIJN zegt: *Dubium non est, quin exorcistas notet, quorum tum vulgaris erat usus apud Judaeos, sicut patet* Act. XIX : 13. — Later ook hierover nog iets meer.

2) Vroeger was het „*nabij gekomen*"; nu is het gekomen, *heeft het hen bereikt* (*Ist zu euch gelangt*, MEIJER). Dit is de beteekenis van φθάνειν. (*Rom.* IX : 31, enz.)

eene enkele stad met den omtrek. Zulk een kleine staat, verdeeld zijnde tegen zich zelven, zegt LUKAS: *wordt verwoest*, ontvolkt; *en huis op huis valt*, het eene op het andere huis, tot alle te zamen niet anders dan een' onbewoonbaren puinhoop overlaten 1).

Zoo behoort dan bij LUKAS ook het huis tot het eerste beeld; maar daarom blijven toch beide, op het gezag van MATTHEÜS en MARKUS, gelijk zeker de Heiland zelf ze (naar het *parallelisme* van den spreukstijl) tegenover of nevens elkander stelde. Een *koningrijk* en een *huis:* — de overeenkomst tusschen deze is te natuurlijker, omdat in het Oosten van ouds het huis een kleine staat was, met oppermagtig bestuur, en meer nog het koningrijk een groot huisgezin, door de uitbreiding van geslachten tot stammen en volkeren gevormd. Van zulk een koningrijk nu zegt de Heer, dat het *niet kan worden staande gehouden*, dat het dus *verwoest wordt;* van het huis, dat het niet *staande blijft* en dus *valt.* De juiste zin der oorspronkelijke uitdrukkingen is hier niet altijd in de vertaling terug gegeven 2).

En wat nu de zaak zelve betreft, — bekend is de spreuk der vaderen: *Eendragt maakt magt.* Zij was reeds bij de Romeinen in eere, en de kerkvader HIERONYMUS past hier het bij hen gebruikelijke spreekwoord toe: "Door eendragt wassen kleine dingen aan, door oneenigheid raken de grootste in verval" 3). "De eendragt toch", voegt een beroemd R. K. uitlegger (CORN. à LAPIDE) er bij: "is aan de kalk gelijk, die de steenen van het huis te zamen voegt en aan een hecht; neem die weg, de steenen laten los en het gansche huis stort in.

1) De korte aanteekening van B. VAN WILLES op deze plaats, is te vinden in zijne *Bijdragen tot bevordering van Bijbelsche Uitlegkunde*, D. III, bl. 387—9. Hij zelf vertaalt: "*Het eene huis valt* NA *het andere.* Door binnenlandsche vijandelijkheid, wordt het eene huis na het andere gesloopt." — Beter bevalt mij de oude Nederduitsche vertaling (vóór onzen Statenbijbel): "*Ende het een huys valt op het ander*" (*Οἶκος ἐπὶ οἶκον πίπτει*), en ik kan mij niet begrijpen, hoe zelfs groote Exegeten van lateren tijd (GROTIUS, BEZA, DE WETTE, MEIJER) LUKAS kunnen laten spreken van "*een huis tegen* ZICH ZELF *verdeeld*," daar in het eerste lid *ἐφ' ἑαυτὴν* staat en hier niet. Niemand, die MATTHEÜS en MARKUS nooit gelezen had, zou deze vertaling in de gedachte komen. Men maakt zich er kort af, door te zeggen, dat, in plaats van het wederkeerend voornaamwoord ZICH, het naamwoord herhaald wordt *ex Hebraïsmo* of *more Hebraeorum*, terwijl juist het tegendeel (niet ZICH ZELF, maar EEN ANDER) ook elders met deze woordschikking bedoeld wordt. Zoo vond ik, behalve het reeds door VAN WILLES aangehaalde "*droefheid op droefheid* (*λύπη ἐπὶ λύπην*, *Fil.* II: 27)," nog in JEZUS' profetie aangaande den toekomstigen wereldnood: "*Hier zal niet gelaten worden* STEEN OP STEEN. (*λίθος ἐπὶ λίθον*, MT.; of *λίθῳ* M. en L.) —— *Opstaan zal volk op* (of tegen) *volk*, *en koningrijk op koningrijk* (*ἐγερθήσεται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν*);" *Matth.* XXIV: 2, 7; *Mark.* XIII: 2, 8; *Luk.* XXI: 6, 10.

2) MARKUS zegt (naar TISCHENDORF) van het koningrijk, dat het *niet staande kan gehouden worden* (*οὐ δύναται σταθῆναι*); van het huis, dat het *niet zal kunnen staan* of blijven staan (*οὐ δυνήσεται στῆναι*). — MATTHEÜS van het rijk, dat het *wordt verwoest* (*ἐρημοῦται*); van stad of huis, dat het *niet zal staande gehouden worden* (*οὐ σταθήσεται*). — Beide deze woorden gebruikt LUKAS van het koningrijk: — het eerste in de algemeene spreuk, waar het *vallen der huizen* tot het beeld dier verwoesting behoort; — het laatste in de toepassing op het rijk van den Satan, dat tegen zich zelf verdeeld zijnde, *vallen* moet, niet langer, ook door al de magt der hel, kan *worden staande gehouden.*

3) *Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur.* (SALLUSTIUS.) Nader aan onze plaats komt nog het bij HUGO DE GROOT van CICERO aangehaalde: "Welk HUIS is zoo vast, welke STAAT zoo sterk, dat zij niet door haat en tweedragt ten gronde toe kunnen verwoest worden?" (*Quae domus tam stabilis, quae tam firma civitas est, quae non odiis atque dissidiis funditus possit everti?*) en van SOPHOCLES: "Grooter kwaad dan regeringloosheid (lett. *anarchie*) is er niet. Zij verwoest STEDEN; zij stelt HUIZEN tot een' puinhoop." (*Αὕτη πόλεις τ' ὄλλυσιν, ἥδ' ἀναστάτους οἴκους τίθησιν.*) Verg. ook SCHOTTI *Adagialia sacra*, pag. 517 sq.

Even zoo vereenigt het middelpunt al de middellijnen van een' cirkel; ontneem hem dat punt, al de stralen wijken uit een."

Er is onderscheid tusschen deze twee laatste beelden, tot verklaring van één beeld gebezigd; en mijns inziens past het laatste hier beter dan het eerste. JEZUS heeft niet enkel willen spreken van tweedragt, in het rijk van den Satan of in eenig ander rijk; schoon ook deze zóó hoog klimmen kan, dat ze huizen en koningrijken verwoest. De Heer kan het rijk van SATAN niet hebben willen voorstellen, als een voorbeeld van eensgezindheid. Volmaakte eendragt, die in de liefde wortelt, vindt men eerst in de volkomenheid van het rijk des lichts. Er wordt ook, — en daarop heeft men te weinig gelet, — niet gesproken van een rijk, dat *verdeeld is*, ook niet dat IN *zich zelf verdeeld is*, maar dat *verdeeld is* TEGEN *zich zelf;* dat zich zelf bestrijdt en vernietigt; gelijk SATAN doen zou, wanneer hij er zich op toelegde, om SATAN uit te werpen. Van zulk een rijk is de magt alleen nog werkzaam tot zelfverwoesting; het kan niet blijven bestaan, het neemt van zelf een einde 1).

De spreuk grondt zich dus op de waarheid, dat alle vereeniging een middelpunt heeft en alle zamenwerking een beginsel. Eenige menschen, onder één huisdak toevallig te zamen gevlugt, vormen nog geen huisgezin; eenige woningen, in de zelfde vallei gebouwd, nog geene stad of staat. Waar een gezin is, daar bestaat maagschap en betrekking; waar een volk woont, daar is eenheid van taal en afkomst. Een staat zelfs of een koningrijk, uit verschillende bestanddeelen te zamen gesteld, is toch door wetten en zeden verbonden, heeft de zelfde vijanden en de zelfde bondgenooten. Hoe ook huisgenooten of medeburgers mogen verschillen, daarin moeten zij zamen stemmen; het belang van het geheel, de geest en het beginsel der zamenwoning, moet allen dierbaar blijven. Stelt u eenen staat voor, waar alle burgers, van landbouwers en kooplieden, vrijbuiters en zeeroovers worden: het is reeds geen geordende staat meer. Maar even zeer is ook eene rooverbende van zelve ontbonden, wanneer de eene roover bevrijdt, dien de ander gevangen neemt, of het goed terug brengt, dat zijn makker weg roofde. Het huis, door de bewoners zelven afgebroken, stort zeker in; en de koning, die zijne eigene vestingen sloopt en zijne hoofdstad verwoest, kan niet aan de regering blijven.

JEZUS gebruikt hier met opzet het beeld van een *koningrijk*, niet van een *volk;* niet alleen, omdat eene eenhoofdige regering van ouds in het Oosten en toen ook onder het Romeinsche rijk algemeen was, maar ook, omdat het rijk der duisternis algemeen gedacht werd

---

1) Al de Evangelisten gebruiken hier het werkwoord μερίζειν (*verdeelen*), LUKAS nog met versterking van een voorzetsel διαμερίζειν (*doordeelen*); terwijl MATTHEÜS er κατά (*tegen*), MARKUS en LUKAS ἐπι (*op*) aan toevoegen, welk laatste bij den eersten Evangelist ook, in de toepassing op SATAN, vs. 26, gebruikt wordt. Bij allen wijzen ons de woorden op zulk eene verdeeling van magt, waardoor de zelfde kracht werkt en tegenwerkt, opbouwt en verwoest. Niet de *démonen* onderling worden als strijdende voorgesteld, veel minder *duivelen*, allerminst twee *Satans*. A LAPIDE had dus de moeite kunnen sparen, om ons het verhaal mede te deelen van een' geloofwaardig priester te *Rome*, ook een' duivelbanner, die hem zelven had gezegd, hoe hij eens ooggetuige was geweest van een' vreeselijken strijd tusschen twee bezetenen, wier démons elkander vervloekten en zochten uit te werpen. — Overigens kan onze opmerking welligt strekken tot verklaring der vraag van PAULUS, 1 *Kor.* 1:13: „*Is* CHRISTUS *gedeeld*, en dus met zich zelven in strijd?"

als staande onder één opperhoofd. In hoe verre nu de Joden, gedurende de twee eeuwen, dat zij onder de Perzische heerschappij stonden, van ZOROASTERS leer (het tweegodendom, of rijk des lichts en der duisternis) hunne denkbeelden hieromtrent hebben overgenomen, zal ik hier niet beslissen. Het is misschien in den laatsten tijd wel eens al te ligtvaardig gesteld, en zonder genoegzaam bewijs door den een van den ander nageschreven. Maar ook al was de Joodsche geestenleer, — waarover later, — van oostersche droomen niet vrij gebleven, zoo diep was zelfs in de bijgeloovige Farizeën de leer van Gods eenheid en almagt geworteld, dat aan SATAN en zijn rijk slechts eene ondergeschikte plaats werd aangewezen; zoo dat dit rijk van zelf ophouden, althans zijne grootste magt verliezen zou, als het koningrijk der hemelen geopenbaard werd.

Hierop grondt zich dan nu JEZUS' tegenstelling van *koningrijk des Satans* en *koningrijk Gods.* (*Matth.* XII : 26, 28.) 1) — En 't is niet alleen hier, waar hij blijkbaar geheel in de voorstelling van zijne tijdgenooten ingaat, dat de Heer spreekt van zulk eene aan het koningrijk der hemelen vijandige magt; ook als JEZUS van zijne kerk verzekert, dat hij haar *op eene rots stichten zal*, voegt hij er bij: *„En de poorten der hel*, dat is alle vestingwerken en krachten van het rijk der duisternis en des doods, de benedenwereld met al hare magt, *zullen haar niet overweldigen.*" 2) Zelfs in het latere Evangelie van JOHANNES, waar van uitwerping der démonen geen zweem meer is overgebleven, is toch de Satan nog de *Overste dezer wereld.* In het Boek der Openbaring wordt van *Pergamus* gezegd, dat daar *de troon des Satans is;* en naar den brief van den zelfden apostel, *is* CHRISTUS *geopenbaard, opdat hij de werken des duivels verbreken zou.* (*Openb.* II : 13; 1 *Joh.* III : 8.) Even zoo is het bij PAULUS. — De démonenleer der Joden, met hare toepassing op verschillende in hun oog onverklaarbare krankheden, behoort dus niet onafscheidelijk tot de erkentenis van een rijk der duisternis, dat, even als het rijk des lichts, zijn eigen beginsel heeft en zijne eigene magt, maar tijdelijk en onder de oppermagt des Allerhoogsten. Het bestaan van zulk eene magt, die zich vijandig tegen het Godsrijk aankant, zal niemand ontkennen, dan die de zonde zelve ontkent, haar slechts houdt voor eene dwaling van het verstand of zelfs eene ontwikkeling tot hoogere volmaaktheid. God verhoede, dat die leer immer onder ons ingang vinde! Zeker is zij die des bijbels niet. Naar den bijbel is de zonde opstand tegen God, en werkt er in den zondaar een vijandig beginsel, dat tegen het rijk Gods zich aankant. Dit aangenomen, kan het verschil hieromtrent alleen het volgende zijn. Terwijl de een meent, dat die vijandige magt enkel in den mensch zelven wortelt, en dus den duivel als eene persoonsverbeelding voor de zonde opvat; meent de ander te moeten vast houden aan de voorstelling, niet alleen van JEZUS' tijdgenooten en zelfs van zijne apostelen, maar ook, naar het mij althans voorkomt, van onzen Heer zelven: — de voorstelling, dat dit zondige beginsel zijne hoogste uitdrukking heeft in

1) Dit is te opmerkelijker bij MATTHEÜS, die anders bijna altijd heeft: *Koningrijk der hemelen;* maar zóó was hier de tegenstelling duidelijker.

2) Ik kan mij nog maar niet vereenigen met de verklaring der nieuweren (DE WETTE, MEIJER,) die *Matth.* XVI : 18 *οὐ κατισχύσουσιν* vertalen *„zullen niet sterker zijn,*" omdat *poorten* nooit kunnen *aanvallen.* Het best wordt de zin misschien uitgedrukt door het oud Hollandsche *„zullen het niet overmogen,*" niet de overmagt verkrijgen: want altijd wordt er een *strijd* gedacht met den *Hades*, en niet enkel eene *vergelijking.*

een' boozen geest, met wien van zelf allen in verbond treden, die der waarheid en het licht vijandig zijn. Want gelijk het geloof tot ABRAHAMS kinderen maakt, ook wie het niet zijn door de geboorte, zoo toonen de werken der duisternis, dat wie ze doen *uit den vader den duivel zijn*, ook al waren zij van ABRAHAM afgestamd. (*Joh.* VIII : 44.)

Terwijl wij nu verder deze vraag laten rusten tot nadere gelegenheid, vergenoegen wij ons voor het oogenblik met het algemeene denkbeeld: „De Heer stelt zich, tegenover het koningrijk, dat hij kwam stichten, een ander voor. In beide erkent hij eenheid van beginsel, en in zoo verre eendragt, als de noodzakelijke voorwaarde van hun bestaan. SATAN kan SATAN niet uitdrijven, niet tegen zich zelven opstaan en met zich zelven in strijd komen, of zijn rijk neemt een einde, daar zijne magt alsdan zich zelve verwoest." En wij kunnen er nog bij voegen: ook het rijk des lichts kan de duisternis niet lief hebben; de kinderen der waarheid de leugen niet aanhangen; het koningrijk der hemelen niet van den hemel zich los maken, of het is tegen zich zelf verdeeld, heeft zijne kracht verloren en is der ontbinding nabij.

Van *de magt der duisternis*, waaraan JEZUS zelf in den laatsten nacht van zijn leven *hare ure* toeschreef, (*Luk.* XXII : 53) ondervond hij het wel, dat dit rijk, mogt het al eens *in* zich zelf verdeeld zijn, nooit *tegen* zich zelven is. Want zoo dra het koningrijk der hemelen dreigde, de overhand te nemen op de magt der Joodsche grooten, priesters en schriftgeleerden, legden voor het oogenblik Farizeën en Sadduceën hunne twisten bij; traden de trotsche leden van het sanhedrin met een' afgevallen' discipel in verbond, en riepen de gehate Romeinsche magt te hulp. Het rijk der duisternis had zijne volle wapenrusting aangetogen, en JEZUS, het voorziende, zeide: *De Overste dezer wereld komt* 1). Maar ook het rijk des lichts kon zijn beginsel niet verloochenen; en al wachtte den koning van dat rijk eene kroon van doornen, toch week hij niet af van den weg, waarop alléén hij den Vader kon verheerlijken, menschenzielen redden en de werken des duivels verbreken.

Helaas! waarom biedt dat koningrijk der hemelen op aarde altijd nog, ruim zoo veel als het rijk van den booze, het beeld van een koningrijk, dat *in* zich zelf niet alleen, maar ook *tegen* zich zelf verdeeld schijnt? Of welk rijk op aarde is in zoo vele gewesten gescheiden niet alleen, die een geheel afzonderlijk bestuur hebben, maar in zoo vele staten, die vijandig tegenover elkander staan, terwijl zij ook in zich zelve geene rust of eendragt schijnen te kunnen verdragen? Het sterkste bewijs tegen JEZUS' woorden, is dat niet zijne eigene kerk?

Toch is er, indien wij slechts, niet afgeschrikt door die eindelooze geschillen, de christelijke kerk en hare geschiedenis van nader bij bezien; — toch is er eenheid van beginsel in al die verscheidenheid van vormen en tegenstrijdige werking van verschillende krachten. Zoo als het beginsel van het rijk der duisternis de *zonde* is en zijn wapen de *leugen*, zoo is *geregtigheid* de geest van Gods koningrijk en *waarheid* des zelfs kracht. *Vervreemding van God* zoekt de Booze, *verzoening met God* de CHRISTUS. Alleen waar de kerk van dat beginsel afweek,

---

1) *Joh.* XIV : 30; zoo ook XII : 31; XVI : 11. Vergelijk *de Overste dezer eeuw*, 1 *Kor.* II : 6, 8, en *der magt van de lucht*, *Eph.* II : 2. — Ook over dit alles later.

scheen haar val nabij. Waar de christenheid het christendom verloochende, geloof en liefde prijs gaf en het evangelie verdonkerde; waar de kerk zeden toestond en bevorderde, die Heidensche volken zich tot schande zouden gerekend hebben, daar scheen haar ondergang even zeker als die van eenen staat, die zijne eigene vestingwerken sloopt en zijne beste burgers uitwerpt, van eene stad, waarvan bij eene aardbeving het eene huis stort op het andere huis. Maar weldra ontwaakte ook weder het levensbeginsel der kerk, hare eenheid en hare kracht. De poorten der hel konden CHRISTUS' gemeente niet overweldigen.

Ook thans, hoe groot de strijd moge zijn voor of tegen leer- en kerkvormen, is dit koningrijk veel meer *in* dan *tegen* zich zelf verdeeld. Want bij alle partijen merken wij, meer zelfs dan in rustiger dagen, de zucht op, om het christendom bevorderlijk te doen zijn aan de hoogste belangen der menschheid; om het rijk der duisternis, der zonde en des doods te bestrijden, tot op de afgelegenste eilanden der Heidenen en tot in de diepste schuilhoeken der beschaafde christelijke maatschappij.

Maar even zoo blijft ook, van het paradijs af, zekere eenheid in het kwade en onverzoenlijke vijandschap tegen God, het rijk der duisternis eigen, waardoor met de zonde en de leugen geen verbond te sluiten, geen vrede of wapenstilstand te treffen is, zonder gevaar van de goede zaak te verloochenen en ten laatste haar geheel te verliezen. Die onverzoenlijke strijd, hoe men hem overigens beschouwe of verklare, is de wereldgeschiedenis, maar ook de geschiedenis van iederen mensch. Zien wij dus toe, aan welke zijde wij staan; en bewaren wij aan de onze bovenal *de eenigheid des geestes*, waarin somwijlen *de kinderen dezer wereld voorzigtiger zijn dan de kinderen des lichts.* Binnen de grenzen van dat rijk zij onze spreuk die des Heilands: *Wie niet tegen ons is, die is voor ons;* (*Mark.* IX : 40; *Luk.* IX : 50;) — en alleen daar buiten, tegenover besliste vijanden van alle waarheid en geregtigheid, de spreuk, die op deze gelijkenissen volgt en tegenover gene staat (*Matth.* XII : 30; *Luk.* XI : 23) : *Wie niet met mij is, die is tegen mij; en wie niet met mij vergadert, verstrooit* 1). Zoo wordt al onze arbeid verzoenend, vereeniging van krachten ons doel, en erkennen wij al wat christelijk, wat waar menschelijk is, al gaat het niet van ons uit, al is het zelfs vijandig tegen ons gekeerd. Ook SATAN staat immers tegen zich zelven niet op? Onze verdeeldheid is zijne kracht; wij gunnen hem die vreugde niet! Onze twisten en de beleedigingen ons aangedaan, willen wij dan als een offer, dat ons vaak het meeste kost, maar ook het meest noodig is, neder leggen aan de voetbank van CHRISTUS' troon; en met PAULUS *ons verblijden, waar Hij slechts wordt gepredikt,* God gediend en het rijk des lichts en der waarheid uitgebreid.

---

1) Zie over het verband dezer schijnstrijdige spreuken, ULLMAN in het *Magazijn* van DRESSELHUIS en NIERMEYER, 2de deel, blz. 270 en vv. In deze (strengere) plaats verlangt JEZUS, dat men „MET hem zij," dus tot het groote doel met hem zamen werke; in de andere spreekt hij van, „VOOR hem en de zijnen," hunne zaak gunstig te zijn, al is men ook nog niet uitwendig met zijne discipelen vereenigd.

X.

HET HUIS DES STERKEN.

MATTH. XII : 29.

Of hoe kan iemand in het huis eens sterken inkomen, en zijne vaten ontrooven, ten zij dat hij eerst den sterke gebonden hebbe;

En alsdan zal hij zijn huis berooven.

MARKUS III : 27.

Daar kan niemand in eens sterken huis ingaan en zijne vaten ontrooven, indien hij niet eerst den sterke binde;

En alsdan zal hij zijn huis berooven.

LUK. XI : 21 en 22.

Wanneer een sterke gewapende zijn hof bewaart, zoo is al wat hij heeft in vrede.

Maar als één daar over komt, die sterker is dan hij, en hem overwint, die neemt zijne geheele wapenrusting, daar hij op vertrouwde, en deelt zijnen roof uit.

Bij de verklaring dezer gelijkenis gaan wij uit van de vorige, waarmede zij bij al de evangelisten zamen hangt, daar zij nog behoort tot de wederlegging van den hatelijken laster: "*Hij werpt de démonen uit door hunnen overste*, BEËLZEBUL." 1) In den zelfden zamenhang volgt nog, bij LUKAS onmiddellijk en bij MATTHEÜS op eenigen afstand, de voorstelling van *den bezetene*, in wien voor een' enkelen démon zeven anderen inkeeren. Zoo is daar zamenhang in de beeldspraak, aan het rijk der duisternis ontleend, en tevens voortgang in den vorm: van de *spreuk* tot het *zinnebeeld*, en van dit tot de volledige *gelijkenis*. Eerst de algemeene waarheid: "In alle magt, ook die van den booze, is eenheid van beginsel en doel;" vervolgens: "Alleen eene hoogere magt kan haar onderwerpen en schadeloos maken;" eindelijk: "Die magt van den booze kan, in zedelijken zin, juist na een schijnbare nederlaag, bijna onoverwinnelijk worden in den mensch."

Ik wilde vooraf op dezen zamenhang van denkbeelden opmerkzaam maken, daar de derde gelijkenis, zoo als reeds gezegd is, om haren morélen inhoud, in onze Verzameling op verren afstand van deze twee is geplaatst. Wij gaan dan nu het beeld van den strijd beschouwen, daarbij als bekend onderstellende, wat reeds omtrent SATAN en zijn rijk bij de vorige gelijkenis gezegd is.

De eerste vraag der uitlegkunde is, of het beeld van *den sterke, die zijn huis bewaakt, tot hij door eenen nog sterkere wordt gebonden*, door JEZUS hier, als altijd, aan de natuur

1) Het woord OF waarmede vs. 29 bij MATTHEÜS begint, duidt in zijn evangelie meermalen de aanvoering van een nader bewijs aan. (H. VII : 9; XII : 5; XX : 15.) Ook in onze taal wordt het zeer dikwijls zoo gebruikt.

en de maatschappelijke zamenleving is ontleend, of door hem overgenomen, nagevolgd althans, uit de orakelen van JESAJA, die zeker den Heer van de schriften des Ouden Verbonds niet het minst dierbaar waren. Mijns inziens is de overeenkomst niet beslissend, en ook het denkbeeld niet zoo geheel ongewoon, om het niet, zoo wel in JEZUS' mond als in de pen van JESAJA, voor oorspronkelijk te verklaren.

De lezer oordeele. Toen de profeet, — de JESAJA der ballingschap, die H. XL en vervolgens spreekt, 1) — den gevangenen verlossing en vrijheid verkondigde, vroeg het twijfelmoedige volk: *„Zou ook den magtige zijne vangst ontrukt worden, de gevangenen des geweldenaars* 2) *ontkomen?"* En JEHOVA antwoordde: *„Ja! de gevangenen des magtigen zullen hem ontrukt worden, en den tiran zal zijne vangst ontkomen; want met uwe twisters zal Ik twisten en uwe kinderen* zal Ik *verlossen."* (*Jes.* XLIX : 24, 25.) JEHOVA, Israëls God, is dus magtig boven den magtige en meer dan de sterke sterk! — Gij ziet, 't is hier in het algemeen 't eigen denkbeeld, maar er is geene overeenkomst genoeg in de woorden of zelfs in de voorstelling, om te zeggen, dat onze Heer die juist van JESAJA hebben zou; veel minder nog, dat LUKAS JEZUS' woorden naar den profeet zou hebben uitgewerkt. Wij ontkennen niet, dat deze evangelist soms eene omschrijving geeft van JEZUS' woorden, meer dan dat hij die naar de letter opteekent; maar dan heeft hij ze alleen met zijne eigene woorden omschreven, misschien ook het korte Hebreeuwsch der oorspronkelijke berigten van MATTHEÜS in verstaanbaarder Grieksch willen overbrengen. Het uitwerken naar het Oude Testament, viel wel het minst van allen in LUKAS' geest. Veel eer zou ik dan nog denken, dat onzen Heer de woorden van den hem zoo geliefden profeet voor den geest zweefden, zonder dat hij ze juist aanhaalt of er zelfs op doelt. Onwillekeurig gebruiken ook wij op die wijze bijbelsche woorden en beeldspraak; en JEZUS schijnt het bij voorbeeld ook te doen in zijne verklaring voor den hoogepriester: *„In het verborgen heb ik niets gesproken."* (*Joh.* XVIII : 20; verg. *Jes.* XLV : 19; XLVIII : 16.)

Maar het zinnebeeld heeft, ook naar de uitgebreidere voorstelling van den derden evangelist, geene andere bron noodig, als den opmerkzamen blik van den Heiland, die in al wat hem omringde, het beeld van het hoogere en voor het zinnelijke oog onzigtbare zag. Wij moeten ons hierbij verplaatsen in landstreken, waar nog in onzen tijd het rooven algemeen is en geheele volksstammen daarvan leven. Sommige dier roofhorden verbergt alleen de woestijn, met hare onafzienbare zandvlakten, bosschen en holen; andere, boven al

---

1) Wanneer wij hier met de meeste nieuwere uitleggers stellen, — want tot *bewijzen* is het de plaats niet, — dat de laatste 27 Hoofdstukken in het boek *Jesaja* niet zijn van den profeet JESAJA in HISKIA's tijd, omdat de schrijver, schoon hij zich den ouderen JESAJA tot voorbeeld stelt, geheel leeft en werkt en spreekt in den tijd der ballingschap; — dan is dit geene beschuldiging, of treft die hoogstens de Schriftgeleerden, aan wie wij de verzameling der heilige boeken te danken hebben. Het lag in hunnen geest, om psalmen van onbekenden bij den bundel van DAVIDS liederen te voegen, spreuken bij SALOMO's spreukenschat, verheven orakelen aangaande den Messias en zijn rijk bij JESAJA, — misschien ook één of meer andere klaagzangen bij die van JEREMIA.

2) Met KNOBEL lezen wij voor צדיק, naar vs. 25 עָרִיץ, dat ook de oude vertalers schijnen gelezen te hebben. Hierdoor vervalt de woordspeling van STIER, dat *de geweldige*, de overweldiger, als in het rustig bezit van den zondaar zijnde, zijn *regtmatige heer* („de regtvaardige") wordt genoemd.

waar een enkele geweldenaar aan het hoofd staat, zijn nog gevaarlijker, omdat zij uit hunne sterke veste den omtrek bestoken en daar binnen hunnen roof in veiligheid brengen. Nog zijn zij te zien, ook voor de reizigers in onze nieuwere landen, die eenzame bouwvallen, die eens zich trotsch verhieven boven stroomen en dalen, en den roof van geheel den omtrek bevatteden, terwijl zij nu alleen raaf en nachtuil tot bewoners hebben. Die de geschiedenis nader kent van menig zulke ruïne, hij kan 't ons zeggen: »Dat was eens *het huis des sterken.* Toen *was al wat hij had*, ook wat hij den nijveren landman of vreedzamen reiziger ontroofde, *in vrede.*" Want zoo lang huis en hof en vesting door den geweldenaar zelven werd bewaakt; wie durfde, al kwam iets hem wettig toe, uit dat huis het terug halen of zijne dienaren aanvallen op zijn eigen gebied? De sterke man waakt; wie zal hem overvallen? Hij verdedigt het zijne en de zijnen; wie zal ze aantasten? In onze maatschappelijke zamenwoning, onder de heerschappij der wetten en bij de overmagt van wetenschap en staatsbeleid, ook in den oorlog, kan men zich naauwelijks meer den schrik verbeelden, dien reeds de naam van eenen NIMROD, SIMSON of GOLIATH in den ouden tijd, of van de reuzen en geweldenaars der middeleeuwen, den zwakkeren aanjoeg.

Zulk een' *reus*, — dit woord, bij JESAJA door de Grieksche overzetters gebruikt, doet ons in den geest der oudheid niet enkel aan eene buitengewone lengte, maar vooral aan ligchaamskracht en moed denken, vereenigd met eene woeste willekeur: — Zulk een' reus dan stelt de Heiland hier voor, onder de benaming van *den sterke*, — niet: EEN sterke 1). *Zwaar gewapend*, zegt LUKAS, *bewaakt hij zijnen hof* 2); — dat is: zijn huis met al wat daar binnen de wallen besloten is; — en *niemand kan zijne vaten*, — zijne meubelen en huisraad; naar de ruime beteekenis van het woord: »al wat niet aard- en nagelvast is," 3) — niemand kan die, bij hem indringende, *weg rooven*, en dus zijn huis plunderen. Daartoe is eerst noodig, dat men den geweldenaar zelven overwinne. Juist niet, dat hij worde gedood; 't is genoeg, dat men hem *binde*, hem weerloos make. Hiertoe, zoo verklaart weder LUKAS den korten tekst der twee vorige evangelisten: hiertoe moet men hem *overwinnen en zijne volle wapenrusting* 4) *daar hij op vertrouwde, hem ontnemen.* Daarna eerst

---

1) Het woord (ἰσχυρός) wordt dikwijls gebruikt, van wie sterk in den oorlog zijn. Zoo (behalve op vele plaatsen in de Grieksche vertaling van het O. T.) *Hebr.* XI:34, en meermalen in JOHANNES' *Openbaring* van de daarin strijdende magten: bij voorbeeld, van *den sterken Engel*, H. V:2; X:1; XVIII:21, en van *den Heer* zelven, *sterker dan* het goddelooze *Babel*, als die haar overwint en oordeelt, H. XVIII:8. — Ook PAULUS geeft er eene hoogere beteekenis aan, als hij vraagt, om te waarschuwen voor verzet tegen de goddelijke heilsorde: »*Tergen wij den Heer? Zijn wij sterker dan Hij?*" (1 *Kor.* X:22.)

2) MATTHEÜS en MARKUS hebben οἰκία; LUKAS αὐλή.

3) »*Huisraad* of *goed.* Want de Hebreën noemen VATEN allerlei gereedschap, daar het huis mede voorzien wordt." *De kantteekenaars op den statenbijbel.*

4) De evangelist doet het duidelijk uitkomen, dat de geweldenaar *sterk gewapend* is (καθωπλισμένος), dat er aan zijne *volledige krijgsmansrusting* (πανοπλία) niets ontbreekt. Dit laatste woord, »de geheele uitrusting," bevat zwaard, helm, schild, pantser (met *borstwapen* en *voetschoeisel*, Eph. VI:14, 15) en oudtijds ook de spies of lans. Wie één van deze miste, gelijk bij voorbeeld alle Israëlieten, uitgezonderd SAUL en JONATHAN, in den krijg met de Filistijnen, (1 *Sam.* XIII:22) — had geene πανοπλία. In het Nieuwe Verbond komt dit woord slechts twee malen voor; hier van de volle wapenrusting des duivels, en *Eph.* VI van de *wapenrusting Gods.*

kan men *zijnen roof uitdeelen;* dat is: „al wat hij vroeger anderen heeft ontroofd, den regten eigenaar terug geven;" of, gelijk misschien de woorden vorderen, dat wij vertalen: „alles wat hij bezit, buit maken en onder de overwinnaars verdeelen" 1). — Maar tot dit alles is, bij de heerschappij van persoonlijken moed en kracht in de oudheid, volstrekt noodig, dat er één kome, *sterker* dan hij; dat de geweldenaar zijn' meerdere vinde en dus zijn' overwinnaar. De sterkere verwint den sterke, en plundert zijn huis.

Zie daar het beeld; de bedoeling kan ons niet duister of twijfelachtig zijn. Reeds JOHANNES de Dooper had den CHRISTUS aangewezen als *sterker dan hij* 2). Ook JESAJA, die den aanstaanden *knecht des Heeren* zoo dikwijls voor oogen had, kondigde hem aan als den vorst, *die de magtigen als roof deelen zou.* (*H.* LIII : 12.) Al brengt men nu de verklaring dier *magtigen* door: „dood en zonde, duivel en hel," niet met de kantteekenaars van onzen Staten-Bijbel in de woorden van den profeet 3), duidelijk is het, dat in de gelijkenis van onzen Heer door *den sterke*, die door grooter kracht moet overwonnen worden, de Satan wordt bedoeld; en door *binden* het „krachteloos maken, in boeijen slaan als een' gevangene," naar het spraakgebruik bij dit woord, zonder dat hij daarom nog vernietigd worde of zijn rijk geheel ophoude. Al wat nu verder de stichtelijke uitlegkunde van kerkvaders en latere mystieken hier heeft bijgebragt: over de wereld of 's menschen ziel als de *aula*, waarin de duivel heerscht; en waar hij, — even als bij dien ongelukkigen bezetene, — oor en oog sluit voor Gods woord en den mond voor Gods lof; — of naar eene andere opvatting,

---

1) Spolia, *sive quae fortis ille ab aliis, sive quae fortior ab hoc abstulerit.* (LUCAS BRUGENSIS et alii in POLI *Syn.*) — Ofschoon de eerste vertaling mij aanlachte, zoo moest ik bij nader inzien bekennen, dat in het woord *buit* de beteekenis niet ligt van *onregtvaardig* verkregen goed, buit van anderen door eenen roover bij een gebragt, al ligt dit ook in den geest van het verhaal. MATTHEÜS en MARKUS spreken eenvoudig van τὰ σκεύη, huisraad, *supellex;* en als LUKAS zegt, dat alle zijne *goederen* (ὑπάρχοντα) *in vrede* en veiligheid zijn, tot men, na zijne nederlaag, die *als zijn roof* of buit (τὰ σκῦλα αὐτοῦ) *uitdeelt*, dan schijnt dit laatste naar algemeen spraakgebruik te beteekenen: „Wat den geweldenaar ontroofd en daardoor de buit zijner overwinnaars, *onder hen verdeeld* wordt." In de boeken van het Oude Verbond is dit *verdeelen van den roof* een natuurlijk gevolg van elke overwinning, en wij vinden het b. v. vermeld *Josua* XXII : 8; *Ps.* LXVIII : 13; *Spr.* XVI : 19; *Zach.* XIV : 1. (Op de laatste plaats hebben de Grieksche Vertalers. καὶ διαμερισθήσονται τὰ σκῦλά σου.) Nergens heb ik eenige zinspeling kunnen vinden op het vroeger aan anderen ontroofde. — In het Nieuwe Testament komt het woord *roof* of *buit* niet meer voor; meermalen „*uitdeelen* (διαδιδόναι)": bij voorbeeld, van *goederen onder de armen*, *Luk.* XVIII : 22; *brood onder de discipelen*, *Joh.* VI : 11; *onderstand aan arme gemeenteleden*, *Hand.* IV : 35. Dus is het altijd: „iets, dat men voor eene menigte menschen heeft of verkrijgt, zóó verdeelen, dat ieder zijn aandeel ontvange;" zoo als ook de veldheer van ouds *den buit deelde* onder zijne krijgslieden. Alleen *Openb.* XVII : 13 schijnt het woord te beteekenen: „*overgeven.*" Nog waarschijnlijker evenwel is het dáár eene schrijffout in vele (niet alle) handschriften.

2) *Die na mij komt, is sterker* (ἰσχυρότερος) *dan ik*, *Matth.* III : 11; *Mark.* I : 7; *Luk.* III : 16. Vergelijk 1 *Kor.* I : 25, en de reeds genoemde plaats 1 *Kor.* X : 22.

3) Vergelijk ook hunne aanteekening op *Jes.* XL : 10 (*Ziet! de Heer* JEHOVA *zal komen tegen den sterke, en zijn arm zal heerschen;*) en elders.

over de *vaten* als de slaven der zonde, des duivels buit en zijn huisraad tevens 1); — dat alles ligt in de gelijkenis niet, daar zij alleen reeds door den vragenden vorm tot die beelden behoort, waarvan de hoofdtrek alleen sprekend is, en het andere bijwerk. Maar bij de algemeen erkende gelijkenissen hebben wij genoeg te spreken van die vele droomen der uitlegkunde, die ieder kan uitwerken naar eigen smaak en vernuft, om daarbij hier langer stil te staan.

De zin is dus: „Niemand kan zich meester toonen in SATANS huis, zijnen onderhoorigen bevelen geven, en zijne bezittingen, wettig of onwettig verkregen, hem ontrooven, 2) wanneer hij niet eerst SATAN zelven heeft overwonnen en weerloos gemaakt, en zich daardoor sterker getoond dan hij." — In den zelfden geest sprak de heidensche hoofdman, die JEZUS erkende als oppermagt hebbende over de menschelijke kwalen, en die magt vergeleek bij zijne eigene over zijne manschappen, aan wie het genoeg was, dat hij, van nabij of van verre, zijne bevelen gaf 3). — Wat men nu over de bezetenen, gelijk er straks één door JEZUS genezen was, en over den duivel zelven en zijn rijk denken moge, zeker ligt hier het denkbeeld ten grondslag, zoo diep in den geest der oudheid geworteld, dat het natuurlijke en zedelijke kwaad op de wereld ten naauwste aan elkander verbonden zijn; dat de mensch aan rampen en dood onderhevig is, van zijne redelijke vermogens en zijn zelfbeheer soms beroofd; omdat en door dat hij een zondaar is. In het paradijs heerschte noch de duivel, noch de dood. De grootsche bestemming nu, waartoe JEZUS zich geroepen gevoelde, was: „menschen te verlossen; hen van slaven der zonde en ellende, tot vrije kinderen Gods te maken." Daartoe behoorde ook de herstelling van kwalen en krankheden, de zulke vooral, die òf gevolgen waren van eigen zonde, òf die, als door de overmagt van een' vreemden geest, den mensch zijnen zedelijken wil en vrije handeling ontnamen. *De werken des duivels te verbreken*, noemt nog JOHANNES het doel van 's Heeren komst. Maar de uitwerking van het booze beginsel kon hij niet stuiten, zonder de oorzaak weg te nemen; onderhoorige krachten niet bedwingen, dan na de hoogste magt bestreden te hebben. Hij moest zich niet enkel zelf vrij toonen van SATANS overmagt; niet alleen bewijzen, — gelijk hij daar straks deed, — dat hij met hem geen bondgenootschap had aangegaan; maar als zijn besliste vijand, moediger en sterker dan hij, moest hij onbevreesd en onvermoeid hem bestrijden en overwinnen. Daartoe was de Heer, in de zwakste oogen-

---

1) Geheel in den geest der kerkvaders van de 4de en 5de eeuw, is dit onlangs op nieuw uitgewerkt door STIER en anderen, inzonderheid door de Engelsche schriftverklaarders, zoo als ALFORD, DRUMMOND, enz.

2) *Wie ist es möglich, dass ich dem Satan seine Diener und Organe* (τὰ σκεύη αὐτοῦ *stellt in der* Anwendung *die* Dämonen *dar*) *entreisse*, u. s. w. MEIJER. — In zoo verre men aan *vaten*, *huisraad*, *bezitting*, *roof*, eenige bepaalde beteekenis wil hechten, zal men altijd moeten kiezen tusschen de *démonen* en de *bezetenen* zelve: de eerste als SATANS dienaren, de tweede als zijn eigendom. STIER, die natuurlijk het laatste kiest, gaat hier weder met een' ligten sprong van *bezetenen* op *zondaren* over: *Die Menschen, die Er nicht blosz besitzt als Hausrath, sondern eben gebraucht als seine Werk- und Rüstzeuge, Waffen..... Denn ohne die Menschen als Gefäsze seiner Bosheit, könnte Er nicht auf Erden herrschen und Unheil anrichten, sondern wäre der arme nackte Teufel in seinem längst fertigen und finstern Höllenreich allein.*

3) *Ik heb ook krijgsknechten onder mij, en zeg tot dezen: „Ga!" en hij gaat, en tot den anderen: „Kom!" en hij komt; en tot mijn' dienstknecht; „Doe dat!" en hij doet het.* (Luk. VII; 8.)

blikken zijner menschelijkheid, door den booze zelven, zoo niet ligchamelijk dan toch in een gezigt of zielestrijd, belaagd; maar hij had hem overwonnen. Door zijn eigen leven den *Overste dezer wereld* prijs te geven; door den dood zelfs, als *de bezoldiging der zonde*, voor de zijnen te ondergaan, voltooide hij die overwinning. En op deze overwinning rekende hij vast. Reeds vroeger, terwijl hij den terugkeer afwachtte zijner uitgezondene discipelen, *zag hij*, naar zijne eigene verklaring, *den Satan als een bliksem van den hemel vallen*, hem neder storten van zijnen troon. 1) Met het einde van zijn' aardschen arbeid was dan ook de magt van den vader der leugenen gebroken, waren de boeijen zijner gevangenen los gemaakt.

SATANS magt was gebroken, niet geheel hem ontnomen; hij zelf vernietigd veel minder, alleen *gebonden*. 2) Ook dit is, hoe men overigens des Heilands woorden uitlegge, een eigenaardig kenmerk der voorstelling van den grooten wereldstrijd in het evangelie. Die strijd is nog niet voltooid, het rijk der zonde en des duivels houdt nog niet op te bestaan. De Heer zelf heeft dit reeds in de gelijkenis van *het Onkruid* uitgesteld tot *den dag des oogstes;* en nog altijd merken wij op, wat hij reeds de zijnen deed opmerken, inzonderheid naar de voorstelling bij LUKAS, dat juist het naderen van die overwinning wordt aangeduid door een' nieuwen en hevigen strijd.

Hoe komt het toch, zoo zouden wij wel eens vragen, dat de vreedzaamste en nederigste mensch op aarde den meesten twist en gestadige onrust daar op bragt? Dat hij, die nooit het zwaard uit de schede trekken liet, maar wel het daarin deed weder keeren, juist het meeste bloed heeft doen vergieten? „*Meent niet*," zoo sprak de Heiland zelf reeds op diep somberen toon tot zijne discipelen: „*Meent niet, dat ik gekomen ben, om vrede te brengen op aarde; niet den vrede, maar het zwaard. — Ik kom, om een vuur op de aarde te werpen; en wat kan ik er tegen, indien het alreeds ontstoken is?*" — (*Matth.* X: 34; *Luk.* XII: 49.) — En die strijd verwondere ons niet. *Wanneer een sterk gewapende zijn huis bewaart, is al wat hij heeft in vrede.* Zoo lang SATAN ongestoord heerscht

---

1) *Luk.* X: 18. — DE WETTE teekent hierbij aan: *Er schaute* (*in Vision wie* A. G. VII: 56; X: 11; *Eher mit Seherblick*) *den durch die Austreibung der Dämonen vorgebildeten schnellen Herabsturz des Satans aus dem Himmel.* (Apok. XII: 9.) — Dr. MEYBOOM (JEZUS' *Joodsch-theocratische godgeleerdheid*, bl. 15) zegt: „Deze woorden kunnen wel geenen anderen zin hebben, dan dezen: *Nu zie ik, dat het rijk der duisternis en der zonde met bliksemsnelheid te gronde gaat.*" — Met den eersten kan ik mij veel beter vereenigen, de woorden opvattende niet enkel als beeldspraak; maar als de wezenlijke uitdrukking van iets, dat JEZUS — niet „nu ziet," maar — terwijl elders de zijnen démonen uitwierpen, met het oog des geestes *vroeger zag.*

2) *Binden*, kluisteren, wordt, gelijk wij reeds zeiden, bepaaldelijk van overwonnenen en gevangenen gebezigd. Zoo roemt PAULUS, dat, hij zelf in banden zijnde, *Gods woord* toch *niet gebonden is*, 2 *Tim.* II: 9. (Verg. *Hand.* XX: 22; *Rom.* VII: 2; 1 *Kor.* VII: 27.) In den strijd met menschelijke rampen en ellende, gebruikte de Heiland zelf dit beeld, als hij zegt van eene vrouw, die achttien jaren lang *een' geest der krankheid* had, dat *de Satan* haar zoo lang *had* GEBONDEN, en zij nu van dezen band moest worden *los gemaakt*, *Luk.* XIII: 11 en 16. Van de gevallen engelen gebruikt het ook JUDAS, vs. 6, en van den SATAN JOHANNES in zijne *Openbaring;* (H. XX: 2, verg. IX: 14;) de laatste met het uitzigt, dat hij eens nog voor een' korten tijd weder ontboeid zoude worden. — *Das „zuvor Binden"*, — teekent STIER aan: — *war führ jüdische Schriftgelehrte sehr deutlich geredet; denn nach ihrer Lehre wurde vom Messias ein Binden des Satans erwartet, welcher richtigen Erwartung noch am Ende der Schrift Offb.* 20, 3. *entspricht.*

over de kinderen der ongeregtigheid, onkunde en bijgeloof en zonde hen gevangen houden, is er eene diepe rust, eene rust als van den nacht, die geen licht, als van den winter, die geen' oogst geeft. Dat was de vrede der wereld, in een godsdienstig opzigt, vóór den tijd des Zaligmakers, vooral buiten Gods volk en Gods woord. Ook die onder de Heidenen het beter meenden te weten en het bijgeloof des volks verachtten in hun hart, lieten het *huis des Sterken* onaangetast, vreezende, zijne sluimerende kracht wakker te maken. En nergens in de geschiedenis der oudheid vindt men een verschijnsel als het profetisme onder *Israël*, dat niet anders was, dan eene telkens herhaalde getuigenis tegen de dwaling en de zonde, een open en moedig aantasten van het rijk der duisternis. — Nog is die „vrede zonder strijd, maar ook zonder leven," de toestand der heidensche volken, levende zonder God in de wereld; en evenzeer de rust van den wereldling, die niet denken of gelooven wil aan eeuwigheid en oordeel. In dien schijnbaren vrede wordt het CHRISTUS' vrienden door menig een ten kwade geduid, dat zij de sluimerende kracht van den brieschenden leeuw wakker maken, den vrede storen in het huis van den sterke, om hem te binden en zijn' buit te ontrooven. *Oproermaker* was de naam, die aan den CHRISTUS zelven de wereld gaf; beweging en verwarring aan te rigten, terwijl alles zoo stil en zoo vreedzaam is, wordt nog dikwijls zijnen discipelen verweten. Maar die strijd met de magt der duisternis is onvermijdelijk. Door hem die *sterker* is, moet de sterke gebonden worden, leugen en zonde en ongeregtigheid aan kluisters gelegd, in de wereld en in het hart des menschen. Leven is strijd en strijd is leven, ook in zedelijken zin, hier waar de booze nog slechts gebonden, maar nooit gansch en al overwonnen worden kan. Toch is hij reeds, door de verlossing die in CHRISTUS JEZUS is, van zijne overmagt over 't menschdom beroofd. De christen strijdt in het vaste vertrouwen, ja! met de volle zekerheid der overwinning. Het rijk des lichts zal en moet eenmaal zeker triumpheren over dat der duisternis. Is SATAN *de Sterke, die wel gewapend zijn huis bewaakt*, en niet zonder eenen strijd op leven en dood los laat, wat men hem poogt te ontrukken; CHRISTUS is *sterker dan hij*, zijn overwinnaar; en die met hem strijden, zij zullen ook met hem overwinnen.

Met deze beeldspraak verdient eindelijk nog vergeleken te worden eene plaats van PAULUS, den apostel, die anders zoo ver afwijkt van JEZUS' spreukstijl, die ook over de bezetenheid zwijgt. Het is in de aanverwante brieven naar *Ephese* en *Kolosse*, dat hij met nadruk herinnert, hoe de zwaarste strijd des christens niet is tegen menschen, (*vleesch en bloed*,) maar tegen het zigtbare en toch onzigtbare rijk des SATANS (*Eph.* VI : 12) : *tegen de overheden, tegen de magten, tegen de geweldhebbers der wereld, der duisternis dezer eeuw, tegen de geestelijke boosheden in de lucht.* 1) — Maar PAULUS troost zich daarmede, dat God, *die*

---

1) Bij *overheden en magten* merkt HUGO DE GROOT op: *Eadem graduum nomina usurpantur de Daemonibus, quae de Angelis; nam et Satanae imperium ordine constat.* (Eph. I : 21; III : 10 caet.) — Het volgende luidt eigenlijk: *tegen de wereldbeheerschers der duisternis dezer eeuw* (of *dezer duisternis*), *tegen de geestelijke* magten *der boosheid in de luchtgewesten.* Dat PAULUS in al deze benamingen de voorstelling van zijnen tijd volgt; en dat inzonderheid die der *luchtgewesten* of van den lageren hemel (*aër* niet *aether*) als zetel der booze geesten (hier even als H. II : 2) niet ongewoon was, heeft onder anderen DE WETTE op deze laatste plaats aangetoond.

CHRISTUS *uit de dooden opgewekt heeft, de overheden en magten uitgetogen hebbende, ze openbaar heeft ten toon gesteld en door* CHRISTUS *over hen getriumpheerd.* (Kol. II : 12—15.) In dit *uitgetogen*, "ontwapend en geplunderd," vinden wij geheel het zelfde denkbeeld, als in onze gelijkenis, vooral zoo als die bij LUKAS is uitgewerkt. Alleen heeft PAULUS hier niet het Oostersche beeld van de sterke veste eens roovers, maar de voorstelling van een' Romeinschen triumftogt over verslagene vorsten en legerhoofden voor den geest.

Maar wij willen ons niet verder wagen op het donkere gebied der geestenwereld, waarvan ik gaarne beken, dat ik niet zoo beslissend spreken durf, als velen dit doen. Liever zullen wij nog deze leering trekken uit het zinnebeeld van onzen Heer: "Alleen omdat hij zelf al de magt der zonde en der hel overwon, kon Hij ook anderen verlossen." Dus kunnen ook wij dan alleen met goed gevolg kampen tegen al wat menschenwaarde en menschenheil in den weg staat, wanneer wij zelve daarvan vrij zijn; ten minste geene onderdanen meer van het rijk der duisternis, maar kinderen des lichts. En ook dan nog moeten wij, om met goed gevolg te strijden, blijven waken en bidden; tevreden, indien wij iets van zijnen buit den vijand der zielen hebben ontroofd; en daarom niet meenende, dat huis en hof hem reeds gesloopt zijn en zijn rijk vernietigd. *Zoo strijdt dan*, roept ons de apostel toe, *aangordende de volle wapenrusting Gods*, gelijk de booze tegen ons ten volle is gewapend: *uwe lendenen omgord hebbende met de waarheid en aangedaan het borstwapen der geregtigheid, den voet geschoeid met bereidheid van het evangelie des vredes, op het hoofd den helm der zaligheid, in de hand het zwaard des geestes, welk is Gods woord; en boven al aangenomen hebbende het schild des geloofs, met het welk gij al de vurige pijlen des boozen zult kunnen uitblusschen.* (Eph. VI : 13—17.)

XI.

DE TEEKENEN DES HEMELS.

Matth. XVI : 1—3.

En de Farizeën en Sadduceën tot hem gekomen zijnde, en hem *verzoekende, begeerden van hem, dat hij hun een teeken uit den hemel zoude toonen. Maar hij antwoordde en zeide tot hen: Als het avond geworden is, zegt gij: »Schoon weder, want de hemel is rood.” En des morgens: »Heden onweder, want de hemel is droevig rood.”*

Gij geveinsden! het aanschijn des hemels weet gij wel te onderscheiden, en kunt gij de teekenen der tijden niet onderscheiden?

Luk. XII : 54—56.

En hij zeide ook tot de scharen:

Wanneer gij eene wolk ziet opgaan van het westen, terstond zegt gijlieden: »Daar komt regen;” en het geschiedt alzoo. En wanneer gij den zuidewind ziet *waaijen, zoo zegt gij: »Daar zal hitte zijn;” en het geschiedt.*

Gij geveinsden! het aanschijn der aarde en des hemels weet gij te beproeven; en hoe beproeft gij dezen tijd niet?

Merkwaardig en belangwekkend is altijd voor ons menschen, die te midden van de verandering leven en zelve veranderen met den dag, de gedurige afwisseling van weêr en wind, — zoo als men zegt; — en het aangename of onaangename daarvan, de gevolgen, die er van te wachten zijn, de verandering, die men hoopt of vreest: neem ze weg uit het dagelijksch gesprek en er blijft eene leegte over, die door niets is aan te vullen. Bij weêr en wind heeft ieder belang: het is 't meest algemeene en onzijdige terrein voor een onverschillig gesprek, waarbij men geen gevaar loopt, iemand te kwetsen. Het is tevens een terrein, waarop wij ons ten minste een weinig kunnen toegeven aan onzen natuurlijken lust, om door te dringen in de toekomst. Misdeeld van het onbewuste voorgevoel, dat vele dieren eigen is, gebruikt de mensch zijn redelijk verstand en de gave van opmerking hem geschonken, om naar vroegere ondervinding, zoo veel hij kan, aan den hemel te lezen, wat de dag geven zal.

En was het dan niet vooraf te vermoeden, dat de groote Leermeester der menschheid, die steeds zijn onderwijs òf aan volksgeloof en volksgeschiedenis, òf aan het dagelijksch leven aansloot, daarbij ook van die verandering in wind en weder zou hebben gebruik gemaakt? Wel is in 't Joodsche land die verandering zoo menigvuldig niet, als bij ons; en heerscht er een geregelder loop van jaargetijden, waarnaar ook wind en regen op vaste tijden wenden of terug keeren; maar de lucht is er toch ook niet zoo onveranderlijk droog en

heet, als over het brandend *Afrika*, en de afwisselende adem der heete Arabische woestijn en der koele, stormachtige *Middellandsche zee* doet zich nog telkens in *Palestina* gevoelen. Er waren dan ook onder de Joden van JEZUS' tijd weêrprofeten, even als onder ons, en even eens bijgeloovige volksbegrippen omtrent vaste voorteekenen, die soms in 't algemeen wel eenigen grond hebben, maar verkeerdelijk door het bijgeloof aan heilige dagen of vaste tijdperken in de natuur verbonden worden. Zoo haalt LIGHTFOOT uit den Talmud aan, dat op den laatsten dag van het feest der Loofhutten, aan den avond, armen en rijken nieuwsgierig naar den hemel opzagen, waarhenen de rook van het brandoffer zich wenden zou. Ging hij noordwaarts, dan wachtte men in 't volgend jaar veel regen: dit verblijdde de armen, omdat er dan veel, schoon minder goede vrucht te wachten was; terwijl in het tegenover gestelde geval de blijdschap was aan de rijken, en minder maar vaster vrucht te wachten. Maar vooral wanneer hij oostwaarts afdreef, hoopte men algemeen op een gunstig jaar; westwaarts, boezemde hij vrees in voor hongersnood, — zeker in 't uitzigt op dorre woestijnwinden, en dat juist tegen den tijd van het bezaaijen der akkers en den te verwachten vroegen regen. — Een andere Rabbi zegt, dat wanneer die regen begint te vallen, een regte weêrkenner uit den reuk van het stof, dat hij bevochtigt, reeds de meerdere of mindere vochtigheid van het jaar berekenen kan. Bij een en ander moeten wij altijd in het oog houden, dat het jaar voor den akkerbouw in *Palestina* met onzen herfst begint.

Maar ook in de dagelijks zich opdoende verschijnselen aan den hemel, vonden de weêrprofeten, toen als thans, de stof voor hunne voorspellingen, en met nog meer grond, daar de uitkomst digter voor de hand lag en de berekening dus vaster ging. Het is deze berekening, in den loop der natuur gegrond, hoe naar zulke of zulke voorteekenen de dag zijn zou, waarvan JEZUS bij zijn onderwijs partij trekt. En hij doet dit naar aanleiding van den onredelijken eisch zijner tegenstanders: „*Toon ons een teeken uit* (M. *van*) *den hemel!*"

Dien eisch, waarvan wij vroeger (bl. 129) reeds het boosaardige deden opmerken, het verzoek om een teeken ten minste, — vinden wij in de drie eerste Evangeliën te zamen vier malen vermeld en eens verzwegen, behalve dat JOHANNES, zoo als meer, er misschien zijdelings op doelt, bij het aanhalen van JEZUS' woorden: „*Ten zij, dat gij lieden teekenen en wonderen ziet, zoo zult gij niet gelooven!*" (*Joh.* IV : 48) terwijl hij nog eens de vraag der Joden: „*Wat teeken doet gij?*" in een uitvoeriger gesprek met hen invlecht. (*Joh.* VI : 30.)

De bedoelde vijf plaatsen kunnen tot twee gelegenheden worden gebragt. De eerste, — *Matth.* XII : 38—40 en *Luk.* XI : 16, 29 en 30, — staat in verband met de twee laatst behandelde gelijkenissen. LUKAS ten minste, als hij zegt (vs. 16): *En anderen, hem verzoekende, begeerden van hem een teeken* UIT DEN HEMEL; doet ons van zelf daarbij denken: „Gij hebt ons tot nu toe alleen uwe heerschappij over de hel getoond!" — MATTHEÜS heeft slechts de algemeene vraag van Schriftgeleerden en Farizeën: „*Meester! Wij wilden van u* wel eens *een teeken zien.*" — Het antwoord slaat, bij den eenen zoo wel als bij den anderen Evangelist, ook alleen op dit algemeene verzoek om eenig wonderteeken: „*Aan dit boos geslachte zal geen teeken gegeven worden, dan dat van* JONAS *den profeet!*"

Tot de andere gelegenheid behoort onze gelijkenis. Ook MARKUS heeft de vraag zonder het antwoord, gelijk LUKAS het antwoord geeft, zonder de vraag. Want bij dezen is, ge-

lijk wij nader zien zullen, het woord van JEZUS, — zonder voorafgaanden eisch om een teeken, — tot *de scharen* gerigt; terwijl MARKUS alleen schrijft (*H.* VIII : 11, 12): *En de Farizeën gingen uit en begonnen met hem te twisten, begeerende van hem een teeken van den hemel, hem verzoekende. En hij, zwaarlijk zuchtende in zijnen geest, zeide: "Wat begeert dit geslacht een teeken? Voorwaar, ik zeg u: zoo dit geslacht een teeken gegeven zal worden!"*

Het uiteenloopende dezer vijf plaatsen heeft den geleerde, die het laatst aan 't groote raadsel der uitlegkunde "de overeenstemming der Evangelisten" zijne krachten gewaagd heeft (TISCHENDORF), tot het besluit gebragt om, — in verband met andere redenen, die wij hier niet kunnen beoordeelen of zelfs vermelden, — ze niet tot twee, maar tot drie gelegenheden te brengen, in dezer voege: 1)

1o. (Na de spijziging der 4000:) Farizeën (*en Sadduceën*, MATTH.) verzoeken JEZUS, door van hem een hemelsch teeken te vragen. *Mt.* XVI : 1—4; *Mark.* VIII : 11, 12.

2o. (Na het laatste Loofhuttenfeest:) *Schriftgeleerden en Farizeën* (MT.) vragen, na JEZUS' rede over het rijk van BEËLZEBUL, om een teeken *van den hemel* (L). *Matth.* XII : 38—40; *Luk.* XI : 16, 29, 30.

3o. (Nog iets later:) Onder verschillende gesprekken over de toekomst, spreekt JEZUS *tot de scharen* over de teekenen aan den hemel. *Luk.* XII : 54—56.

Het tweede, dat in betrekking staat tot het gezegde van JEZUS over JONAS en de Ninevіten, ligt thans binnen den kring van ons onderzoek niet. En wat de beide plaatsen betreft, die wij dit maal onder het algemeene opschrift van "De teekenen des hemels" vereenigd hebben, de overeenkomst is niet beslissend genoeg, om voetstoots te verzekeren, dat zij tot het zelfde gesprek van den Heer met zijne vijanden behooren. Bij de gedurige afwisseling van hoorders en de eenheid der groote hoofdzaak, zou het ook gansch niet te verwonderen zijn geweest, dat JEZUS twee malen de zelfde beeldspraak had gebruikt. Er bestaan meer voorbeelden van; onder anderen het levend beeld van de kinderlijke eenvoudigheid, door den Heer aan zijne discipelen voorgesteld, en herhaald bij de bekende zegening der kinderen. (*Matth.* XVIII : 3—5 en XIX : 14.) Maar ook al behoorde *Luk.* XII hier bij *Matth.* XVI niet, — het beeld van den wind bij dat van morgen- en avondrood, — dan nog zou de derde Evangelist ons omtrent de verschillende gelegenheid van beide gezegden weinig licht geven. Op mij althans — gelijk ik over 't geheel niet kan instemmen met den lof van meerdere naauwkeurigheid, door vele nieuweren aan LUKAS gegeven, — maakt het geheele twaalfde Hoofdstuk van zijn Evangelie den indruk eener schoone Bloemlezing, waarin slechts uitleggers als STIER, met zijn gemoedelijk vernuftspel, zamenhang en overgang vinden kunnen. Alleen reeds in onze Gelijkenis is het tegen de historische waarschijnlijkheid, dat

1) Ook B. VAN WILLES (*Proeve eener Overeenstemming* enz.) heeft de zelfde indeeling, maar niet de zelfde opvolging, daar hij No. 2 en 3 eenigen tijd vóór het derde Paaschfeest stelt, en No. 1 daarna. — VAN OOSTERZEE (*Leven van* JEZUS, II. 501) houdt daarentegen *Luk.* XII : 54—56 voor parallel met *Matth.* XVI : 2, 3, en ziet daarin ook eene proeve van het chrestomatisch karakter van *Luk.* XII. — Zekere gejaagdheid in het reizen schijnt aan *Matth.* XVI wel haast eene latere plaats aan te wijzen, toen JEZUS reeds, door gedurig heen en weder trekken, zijne vijanden (ook HERODES en de Herodianen) vermijden en te groote zamenscholingen van volk ontwijken moest.

JEZUS de *scharen* zal hebben toegesproken als *geveinsden*, 1) en dat tusschen vermaningen in, die zigtbaar op JEZUS' discipelen betrekking hebben. LUKAS heeft waarschijnlijk, bij 's Heeren voorspelling omtrent den grooten worstelstrijd, die aanstaande was (vs. 49—53), zich een gezegde omtrent de voorteekenen in de natuur herinnerd, en laat dit nu volgen met de zeer ruime formule van overgang: *En hij zeide ook tot de scharen.* Ik zie er dan ook geen bezwaar in om te stellen, dat JEZUS wel vs. 54 en 55, maar niet vs. 56 (*Gij geveinsden*, enz.) tot de scharen, de volksmenigte, bij eene of andere gelegenheid heeft uitgesproken. Het laatste is duidelijk eene bestraffing aan de Farizeën, die bij JEZUS' volksonderwijs niet behoort; een slot dus, dat LUKAS hier heeft aangevoegd, terwijl het misschien eigenlijk alleen behoorde bij JEZUS' gezegde over het morgen- en avondrood, door LUKAS niet vermeld.

Wat de Heer dan hier *tot de scharen* zeide, behoort tot de meest gewone en eenvoudige *teekenen* van het weder, — *voorteekenen* kunnen wij naauwelijks zeggen. Het was iets, dat geheel onder het bereik der volksmenigte viel, beter dan de voorteekenen, waarvan wij straks naar MATTHEüs spreken zullen. *Gij ziet eene wolk opgaan van 't westen. Terstond zegt gij: "Er komt regen." En het geschiedt alzoo.* — Ik behoef niet te herhalen, dat de regenwolken in *Palestina* uit het westen te wachten waren, even als bij ons uit het noordwesten: een enkele blik op de kaart is genoeg, om ons dit te leeren. Alleen kunnen wij er bijvoegen, dat een bewolkte lucht zonder regen, in onze noordelijke gewesten zoo gewoon, in de zuidelijke landen eene zeldzaamheid is. In den regel is er de lucht helder. Maar de wolk *komt aan den gezigteinder op*, en brengt òf onweder òf regen, of ook beide. En ging nu de wolk uit zee op, zonder dat donkere zamenpakken en die broeijende lucht, waardoor 't onweder zich gewoonlijk aankondigt, dan wisten zelfs de kinderen op de markt het elkander toe te roepen: *"Daar komt een bui opzetten; dat geeft stortregen!"* 2) — En reeds geschiedt het. Hoe spoedig, dat leert ons de treffende schildering van ELIA's verblijf op *Karmel.* Als zijn jongen, op de wacht staande, *eene kleine wolk* ziet *als eens mans hand, opkomende uit de zee*, heeft ELIA nog maar even den tijd, om ACHAB te waarschuwen en zelf den koninklijken wagen vooruit te snellen, eer de weldadige plasregen met volle stroomen op 't uitgedroogde aardrijk wordt uitgestort. (1 *Kon.* XVIII : 44—46.)

Het andere teeken bij LUKAS is even eenvoudig: *En wanneer* gij *den zuidewind* ziet *waaijen, zoo zegt gij: "Er zal hitte zijn;" en het geschiedt.*

Bij het "zien waaijen", — daar toch *niemand, al hoort men zijn geluid*, ziet of *weet, van waar de wind komt of waar hij henen gaat* (*Joh.* III : 8); — behoeven wij ons niet op te houden. Men ziet, dat het waait, even duidelijk als men eene wolk ziet; en de Heer

1) Het woord ὑποκριτής; dat in de bergrede vier malen en in de strafrede *Matth.* XIII zelfs zeven malen voorkomt, slaat altijd op de Farizésche partij en vooral op de schriftgeleerden van dien aanhang, behalve in de gelijkenissen, die de handelwijze (*Matth.* VII : 5) en het oordeel (XXIV : 51) der *hypokriten*, wel met het oog op die menschen, maar toch eenigzins meer in het algemeen, schetsen.

2) De gewone benaming voor *regen* b. v. in zijne onderscheiding van *vroegen* en *spaden* (*Jak.* III : 7), is ὑετός. De geweldige *slagregen*, waartoe b. v. de vroege regen in November en December aangroeit, heet βροχή. De *regenbui* of *stortregen*, die hier bedoeld wordt, ὄμβρος (*imber*).

kon daarom te regt beide onder de waarnemingen van één en het zelfde zintuig verbinden (vooral omdat zijne tijdgenooten teekenen *zien* wilden, niet *hooren*), gelijk er letterlijk staat: „*Wanneer gij ziet de wolk opkomende, — of wanneer eenen zuidewind waaijende* —". Dat vooral de wind het weêr aankondigt, dat kort aanstaande is, weet ieder. De windwijzer zegt ook ons, hoe wij ons kleeden moeten bij 't uitgaan. En dat de zuidewind den inwoners van *Palestina* de hette van *Arabië* moet aanbrengen, ook dit zegt ons reeds de wereldkaart; het was de adem van de brandende zandwoestijn, tegenover den verfrisschenden zeewind, die de wolken aanvoerde uit het westen. „Wanneer de zuidewind in *Syrië* begint te blazen," schrijft ROSENMÜLLER (*Das alte und neue Morgenland*, V : 185): „Wordt de hemel bewolkt en donker, de lucht graauw en dik, en geheel de atmospheer neemt een zeer verontrustend voorkomen aan. De hette, door dezen wind veroorzaakt (VOLNEY ondervond ze in de maand Maart reeds), wordt door de reizigers vergeleken met die van een' grooten bakoven, op 't oogenblik als men het brood er uit neemt, of zelfs met de vlam van eenen brand, die blakert, wie er bij komt; zoodat een vreemdeling, die het nog niet ondervonden heeft, er zich naauwelijks een denkbeeld van maken kan. 1) — „*Aanmerk de wonderen Gods!*" zegt ELIHU (*Job* XXXVII : 14—17): „*Hebt gij wetenschap van de opwegingen der dikke wolken*, of ook, *hoe uwe kleederen u te warm worden, als Hij de aarde stil maakt uit het zuiden?*" 2) — Dáár, bij den ouden dichter, beide in hette en regenwolk de onnagaanbare wegen Gods; hier, in JEZUS' beeldspraak, de menschelijke berekening, die ze ten minste enkele voetstappen vooruit loopt.

MATTHEÜS (*der überall in den Reden Genaueste der drei ersten Evangelisten, was ihren unverletzten Kern betrifft*, STIER) geeft ons ook hier van het karakterestieke in JEZUS' woorden en hunne gepastheid in zijnen tijd, de helderste voorstelling. Bij hem zijn het de Farizeën, maar nu reeds met de Sadduceën vereenigd, die opzettelijk *tot hem komen*, om hem *op de proef te stellen* met de vraag of liever met den eisch: „*Toon* ONS *een teeken uit den hemel!*" — Men heeft gevraagd, of de vraag voor Sadduceën, die aan engelen, geesten noch opstanding geloofden, niet te bijgeloovig was. 3) Maar men maakt zich doorgaans van de Sadduceën eene geheel verkeerde voorstelling. Zij waren geene ongeloovigen, en even min Epicuristen, al waren er zeker van beiden onder. — Maar gelijk het Farizeïsme, in zijne eerste en zuivere beginselen, niet anders was dan een geloovig en streng wettisch Jodendom; zoo waren, — als eene natuurlijke reactie tegenover deze orthodoxen van dien tijd, —

1) Men vergelijke ook FABER, *Over het Oosten*, I : 68.

2) Wij vinden elders ook van *stormen uit het zuiden* gesproken (*Zach.* IX : 14), als *uit* en *van over de woestijn* komende (*Jes.* XXI : 1; *Job* I : 19), gelijk elke wind, over uitgestrekte vlakten tot ons komende, ligt tot storm aanwakkert. (*Een dorre wind van de hooge plaatsen in de woestijn, — een wind, die hun te sterk zijn zal.* Jer. IV : 11, 12.) Zie P. NIEUWLAND, *Letter- en Oudheidkundige Verlustigingen*, IV : 1 verv.

3) Daarentegen schrijft reeds THEOPHYLACTUS: „Hoe wel Farizeën en Sadduceën in leerstellingen verschilden, tegen CHRISTUS spanden zij zamen, enz." En JANSENIUS merkt aan, dat tegen de kerk steeds de ketters zamenspannen, schoon anders elkanderen vijandig: „Want, gelijk TERTULLIANUS zegt, altijd wordt CHRISTUS tusschen twee roovers gekruist."

de Sadduceën de liberalen, verlichten en verstandigen van hunne eeuw. En gingen zij ook te ver; en verwierpen zij met het bijgeloof soms de geloofswaarheden zelve, in hunne hoogmoedige verstandigheid *de schriften niet wetende*, (niet verstaande, *Joh.* VII : 15; XX : 9), *noch de kracht Gods* (*Matth.* XXII : 29); daarom waren zij nog geene ongeloovigen. In tegendeel, als geloovige Israëlieten beriepen zij zich op 't geen MOZES *had gezegd.* (vs. 24.)

Die erkenning van MOZES' gezag was het punt der gemeenschap tusschen Farizeën en Sadduceën, het neutraal terrein, zonder het welk alle strijd der partijen onmogelijk is, omdat die juist daarop geschieden moet. MOZES nu had zijn gezag gestaafd met *teekenen uit den hemel.* En zulke teekenen vroegen beide partijen van hem, die als een nieuwe wetgever zich scheen op te werpen. De Sadduceën hadden zich zeker verheven gerekend boven den vroegeren strijd over BEËLZEBUL en zijn rijk. Misschien schreven zij reeds de bezetenheid aan natuurlijke oorzaken toe, en zeker namen zij de Farizésche geestenleer daaromtrent niet aan. Vroeger waren zij ook nog niet vijandig tegen JEZUS gestemd, en verheugden zich zelfs, dat hunnen geleerden tegenstanders door een zoo eenvoudig man de waarheid werd gezegd. Maar toen de zaak van JEZUS volkszaak werd en ook in het sanhedrim besproken, stelden beide partijen te zamen dit tot eene voorwaarde: „Wanneer de man, die zich het gezag van profeet en hervormer, en zelfs van Messias aanmatigde, hun *een teeken* kon toonen, niet *van* den hemel alleen, maar dat zigtbaar *uit den hemel* kwam, zoo zouden zij in hem gelooven, hem formeel en wettig erkennen." — Ongelukkig de mensch, die zóó Gode den weg voorschrijven, Hem, die niet antwoordt van zijne daden, beding en voorwaarde maken wil! — Maar ook MOZES had immers, of liever God voor hem, met eene stem van den hemel de wet afgekondigd? Hij had hun brood uit den hemel te eten gegeven? (*Joh.* VI : 31.) 1) — En was ook niet, b. v. door JOËL (II : 30, 31) geprofeteerd, dat God *wonderteekenen geven zou aan den hemel en op aarde, bloed, vuur en rookdamp, de zon verduisterd en de maan veranderd in bloed, eer die groote en doorluchtige dag des Heeren komen zou?* — Met booze geesten, zeiden de Farizeën, mogt deze JEZUS omgaan, en in de woestijn (de woning der démonen) het volk door zijne tooverkunsten bij de brooduitdeeling verblinden, maar laat hij eens een teeken toonen uit den hemel!

Deze meer opzettelijke, legale uitdaging, waarbij voor 't eerst, zoo ver wij weten, de twee heerschende partijen tegen den Heer zamenspanden, verklaart de hevige ontroering, waarvan MARKUS spreekt. Daaruit verklaart zich ook, waarom JEZUS terstond zich van de kusten van *Magdala* (MT.) en *Dalmanutha* (M.), waar hij na de spijziging was heen gegaan, weder inscheepte; zoo haastig zelfs, dat zijne discipelen het brood vergaten; en ze zich dit herinnerden bij het gezegde, waarmede de Heer in het schip 2) zijn somber stilzwijgen

1) De eisch der Joden om een teeken, met het manna gelijk staande, en JEZUS' antwoord, dat hij zelf het ware brood uit den hemel is (*Joh.* VI : 30—33), verschilt te veel van *Matth.* XVI : 1—4, om beide verhalen parallel te rekenen. Opmerkelijk is echter, dat MATTHEÜS en JOHANNES beide dien onredelijken eisch op eene wonderdadige spijziging doen volgen, MATTHEÜS van de 4000 en JOHANNES van de 5000.

2) *In het schip*, zoo heeft MARKUS (VIII : 14); eigenaardiger dan MATTHEÜS (XVI : 5): *Op de andere zijde van het meer gekomen.*

afbrak: *„Ziet toe en wacht u van den zuurdesem der Farizeën en* 1) *Sadduceën!”* sprekende, volgens MATTHEÜS, *van hunne leer.* (*Matth.* XVI : 4—12; *Mark.* VIII : 13—21.) Zulk een verklaarde onwil, zulk een uitdagen en verzoeken van God had den Heiland diep getroffen!

En wat nu de voorteekenen zelve betreft, door den Heer bij gelijkenis aan zijne tegenstanders voorgehouden, het valt ieder in 't oog, dat tot het *onderscheiden* of *beproeven* daarvan eenige meerdere weêrkennis vereischt werd, dan om te zien, dat de wolken van het westen regen brengen en de zuidewind hette. Zij, de meer beschaafden van hunnen tijd, de algemeen geachte volksleeraars, hadden ook in dit opzigt eenig gezag bij het volk. Wanneer zoo wijze menschen, wanneer priester of leeraar het zeiden, moest het wel waar wezen. Was het dus avond geworden, en zagen zij de zon met een schoon en zuiver avondrood ondergaan, waarbij — zegt JEZUS eigenlijk — de geheele hemel als *in vuur stond*, dan zeiden zij opgeruimd: *„Mooi weêr* van daag!” en legden zich gerust te slapen, terwijl, naar de Joodsche rekening, de volgende dag reeds was ingegaan. Maar met eene kleine wijziging in tijd en in tint, was het zelfde rood een hoogst ongunstig voorteeken. Want stonden zij des morgens bij tijds op en zagen zij, reeds vóór het opgaan der zon, een' doffen rooden gloed over den hemel zich verspreiden, dan was het: „Heden storm!” 2) — De Heiland voegt er niet bij, als bij LUKAS: *En het geschiedt alzoo;* omdat hunne opmerkzaamheid op die voorteekenen en de juiste onderscheiding van *het gelaat des hemels*, ook bij nagenoeg gelijke kleur — en niet de uitkomst zelve, — hoofdzaak is in de gelijkenis. Weêrkenners onder ons, zeelieden en visschers vooral, zullen nog het zelfde onderscheid weten te maken tusschen het heldere avond- of morgenrood en den rossen, doffen gloed van een' onheilspellenden hemel.

En nu de toepassing: *Gij geveinsden! het aanschijn* (eigenlijk „het gelaat”) *des hemels* 3) *weet gij wel te onderscheiden, en kunt gij* het *de teekenen der tijden niet?*

Wat zijn de teekenen der tijden? — Wij moeten beginnen met op te merken, dat het

---

1) MARKUS, die eenige verzen vroeger, bij den stouten eisch zelven, alleen van Farizeën sprak, heeft hier *den zuurdesem der Farizeën en den zuurdesem van* HERODES: dat is „van de Herodianen”; en keurt zóó stilzwijgend de vroegere invulling van MATTHEÜS goed. Want de kerkelijke aanhang der Sadduceën was zeker als staatspartij op de hand van de Herodessen, en over 't geheel niet zoo tegen het Romeinsche staatsgezag gestemd, als hunne tegenstanders. *Matth.* XXII : 15 en 16 onderwerpen zij dezen hunnen twist aan JEZUS' oordeel, om hem te vangen.

2) Beide malen is het in 't oorspronkelijke: *De hemel staat in vuur* (πυῤῥάζει ὁ οὐρανός); maar de tweede maal met bijvoeging van een woord (στυγνάζων), dat onze bijbelvertalers niet te onregte hebben overgezet: *droevig ziende*, (vgl. *Mark.* X : 22) dus „een droevig, dof en somber rood.” — Zoo zegt het *Boek der Wijsheid* (XVII : 5) van de Egyptische duisternis: *Der sterren schitterende vlammen vermogten niet, dien* DROEVEN NACHT (στυγνὴν νύκτα) *op te klaren.* — De woorden Εὐδία („Mooi weêr!”) en Σήμερον χειμών („Storm van daag!”) zijn geheel uit het dagelijksch leven gegrepen. — Wat de zaak betreft, beroept VAN OOSTERZEE zich te regt op dergelijke prognostiek bij PLINIUS (*Hist. Nat.* XVIII : 78) *Si circa occidentem rubescunt nubes, serenitatem futurae diei spondent: concavus oriens pluvies producit et ventos, cum ante exorientem eum nubes rubescunt.*

3) *En der aarde* heeft LUKAS minder gepast. Alleen de uitwerkselen van den wind zou men op aarde kunnen zien; maar anders is er van *teekenen op aarde* geene spraak.

Grieksch voor „den tijd" twee woorden heeft, waarvan het ééne het eigenlijk *tijdsverloop* — uren, dagen, maanden, jaren, — aanduidt, en het andere het tijdstip van eene of andere gebeurtenis, de *tijdsgelegenheid;* waarom dan ook beide woorden te zamen elders worden vertaald: *tijden en gelegenheden* 1). Het laatste woord vinden wij hier; maar daar *teekenen der gelegenheden* geen' gezonden zin gaf, en ook wij in de eigen beteekenis spreken van „den geest des tijds" „het kenmerk van onzen tijd" enz., was de beste vertaling: *teekenen der tijden*. Voorteekenen of wonderteekenen? Beide, en toch beide niet of niet alleen. Zeker niet: „De teekenen en wonderen, die in dezen tijd geschieden," als uitwendige bewijzen voor JEZUS' goddelijk gezag opgevat. Maar in zeker opzigt ook niet: „de voorteekenen van toekomstige gebeurtenissen." Het Grieksche *σημεῖον* zegt eenvoudig een *kenteeken*, waaraan iets onderscheiden wordt (bij de wonderen het goddelijke van het menschelijke). Zoo gaf PAULUS zijne handteekening als *kenmerk* der echtheid van zijne brieven op (2 *Thess.* III : 17), en stelde JUDAS den verraders-kus tot een *herkenningsteeken*. (*Matth.* XXVI : 48.) — Zoo hadden ook de tijdsgelegenheden, de beslissende tijdperken in het hooge Godsbestuur, vooral bij den overgang tot de Messiaansche eeuw, hare kenteekenen; gelijk JEZUS later spreekt over *het teeken van den Zoon des menschen* en de discipelen vragen naar *het teeken zijner toekomst* of verschijning. (*Matth.* XXIV : 30; XXIV : 3.) En zoo zijn *teekenen der tijden* eenvoudig „kenmerken, daar men de tijdperken aan herkent, waarop zekere groote gebeurtenissen te wachten of reeds ongemerkt begonnen zijn." Het spreekt van zelf, dat *hier* bedoeld worden „de teekenen van de Messiaansche eeuw." En dit wijst ons den weg in den doolhof van *teekenen*, door de uitleggers te dezer plaats aangehaald; zoodat de een JEZUS enkel van de tijdsomstandigheden doet spreken, de ander op zijne wonderen zich beroepen, de derde zelfs wil, dat de schriftgeleerden beter de jaarweken van DANIËL zullen leeren berekenen.

De zaak is eenvoudig deze. Als het algemeen aangenomen volksgeloof stelt JEZUS op den voorgrond: de verwachting van eenen beteren tijd, van het Messias-rijk, door de profeten beloofd; door zijne tijdgenooten verwacht als „de koninklijke regering van den grooten Davids-zoon;" en door hem zelven voorgesteld als het „koningrijk Gods" of „koningrijk der hemelen." — Wat geschieden moest, om dat koningrijk voor te bereiden, was geschied, en iederen opmerkzame moest het in 't oog vallen, dat de uitbreiding der Joodsche godsdienst gelijktijdig met het verval van den Joodschen staat eene aanstaande groote omwenteling, hoe dan ook, kon doen vermoeden. Men kan hier bijvoegen, dat in de opvolging der wereldrijken, naar DANIËL, nu het laatste, het Godsrijk zelf, aan de beurt lag. JOHANNES de Dooper was ook reeds opgetreden, — en zijn optreden was een belangrijk teeken des tijds! — om te verkondigen, dat *het koningrijk Gods was nabij gekomen.* Daarna vervulde nu JEZUS geheel en al het ideaal der profetie, toonde zich Heiland in den vollen zin des woords. Hij zelf leidde, reeds vroeger, uit de vernedering van het rijk der duisternis het gevolg af: „*Zoo is dan het koningrijk Gods tot u gekomen.*" (*Matth.* XII : 28.)

1) *Hand.* I : 7: „*Het komt u niet toe, te weten de tijden of gelegenheden* (χρόνους ἢ καιρούς), *die de Vader in zijne eigene magt gesteld heeft.*"

En toen de JOHANNES-leerlingen tot hem kwamen met de vraag van hunnen meester: *„Zijt gij de gene, die komen zou, of verwachten wij* nog *een' anderen?"* antwoordde JEZUS: *„Gaat heen en boodschapt* JOHANNES *weder, het geen gij hoort en ziet. De blinden worden ziende en de kreupelen wandelen; de melaatschen worden gereinigd en de dooven hooren; de dooden worden opgewekt en den armen wordt het evangelie verkondigd. En zalig is hij, die aan mij niet zal geërgerd worden."* (Matth. XI : 2—6.) Nog waren die teekenen niet ten einde. Het teeken van JONA, dood en opstanding naar de schrift, zou nog volgen; en daarna, na eene lange tusschenpoos door de langmoedigheid Gods, de laatste voorteekenen van *Jeruzalems* val, waarbij de oude, vóór-messiaansche tijd geheel als voorbij gegaan kon worden gerekend. Wel nu! Laat die mannen, die zoo goed het gelaat des hemels kunnen onderscheiden en beoordeelen 1), acht geven op de teekenen en kenmerken, waardoor de Messiaansche tijd zich aankondigt! Maar het zijn *geveinsden*, *huichelaars* (letterlijk *hypocriten*); er is geene waarheid in hunne godsvrucht, geene opregtheid in hunne vraag. Zij willen slechts JEZUS daarmede op den toets stellen 2), in de hoop, dat hij deze proef althans, *een teeken uit den hemel,* niet zal doorstaan; dat verder dan de aarde en onder de aarde, zich zijne magt niet uitstrekt. En die niet gelooven wil, die gelooft ook niet. Die geen open oog heeft voor 't gelaat des hemels, waarop zij te lezen staan, hij onderkent niet de *teekenen der tijden.* Hij *kan* het niet of *weet* het niet te doen, omdat hij het niet zoekt; blind voor 't geen hij niet zien wil; doof voor 't geen hij niet wil hooren! Zóó waren Israëls leidslieden, zóó het ongeloovig *Jeruzalem,* tot de dag der wrake kwam. Zoo blind voor de teekenen des tijds, dat zij JEZUS' kruis hunne overwinning achtten, zijne opstanding meenden af te koopen bij de verschrikte wacht, en den naam van JEZUS te besluiten binnen de gevangenis, waarin zij zijne discipelen opsloten. Zoo doof voor de stemme Gods, dat toen, veertig jaren later, reeds de Romeinsche adelaar op *Sion* en *Moria* neder streek, *Jeruzalems* uitgehongerde bewoners nog opzagen naar een *teeken uit den hemel.* Voorwaar! geen ander teeken zou aan dit geslachte gegeven worden, dan de vreeselijke storm zelf, waarvan zij de voorteekenen in het droeve morgenrood hunner eeuw even min hadden willen zien, als in den helderen avond van het Oude Verbond den naderenden morgen van het Messias-rijk.

---

1) MATTHEüs heeft διακρίνειν (*onderscheiden*); LUKAS δοκιμάζειν (*keuren* of *waarderen*); de laatste alleen *„dezen tijd* of *tijdsgelegenheid,"* zonder het woord *teekenen.* — Beide Evangelisten hebben, niet *„Gij kunt* die teekenen van het weder beoordeelen;" maar: *„Gij weet* het wel te doen (οἴδατε L.); gij *verstaat* er u op (γινώσκετε MT.)." — Het ὑποκριταί (*geveinsden!*) wordt bij den eersten evangelist, op grond van uitwendige bewijzen, door velen voor onecht gehouden, als uit LUKAS hier ingevoegd, ofschoon het juist bij MATTHEüs uitnemend past.

2) Zoo dikwijls er gezegd wordt, dat de tegenpartij JEZUS eene vraag voorlegde, *hem verzoekende* (πειράζοντες), is dit niet „in verzoeking brengen," maar „op den toets stellen." In den regel geschiedde dit met een boosaardig doel, om te zien, wat JEZUS antwoorden of doen zou niet alleen, maar met de listige berekening, dat hij daardoor zich bloot zou geven. (*Luk.* XX : 20, 26 enz.) Een enkele maal echter schijnt er dat booze opzet niet mede gepaard te gaan, maar alleen de lust, om den wijzen leeraar eens eene moeijelijke vraag voor te leggen. (*Matth.* XXII : 35, vgl. *Luk.* X : 25.) In dien zin gebruikt JOHANNES zelfs het woord van eene vraag, die JEZUS deed, om zijn' apostel FILIPPUS *op den toets te stellen.* (*Joh.* VI : 6.)

Nog altijd behoort zoo wel de geheimzinnige omloop der winden, als het morgen- en avondrood tot het profetisch schrift der natuur, dat de mensch zoekt te ontraadselen; en met veel meer regt, dan de heidensche oudheid in starrenschrift des menschen noodlot poogde te lezen. In de plaats van deze bijgeloovige dwaasheid der oude wijzen, stelt onze Heer de eenvoudige opmerking der onveranderlijke wetten, waaraan de stoffelijke en geestelijke wereld beide gebonden zijn door een' wijzen en liefderijken Schepper. Heeft in de natuur alles een' geregelden voortgang en eene trapsgewijze ontwikkeling, waardoor het heden een kind van 't verleden is, en weder de moeder der toekomst; even zoo is het in de zedelijke wereld. Groote gebeurtenissen worden in het kleine, schitterende uitkomsten in 't stille en nederige voorbereid. Elke tijd heeft zijne kenteekenen, — voorteekenen tevens eener toekomst, waarvan hij zwanger gaat. Zou het niet beter zijn, dat wij, naar JEZUS' woord, op die *teekenen der tijden* acht gaven, ze leerden beproeven en onderscheiden, dan dat wij de duistere gezigten en orakelen der schrift zoeken te ontraadselen vóór den tijd?

De blindheid dier schriftgeleerden voor zulke teekenen des hemels, — wenken en roepstemmen der Voorzienigheid, — is nog zoo vreemd niet. Zij heeft haren wortel in onzen onwil, om den weg van God nederig te volgen, daar wij dien liever vooruit loopen of bepalen naar onzen wensch. Van daar, dat velen, zelfs wetenschappelijke en geloovige christenen, geheel buiten hunnen tijd schijnen te leven; het voor altoos verstorvene weêr met geweld willen opwekken, of het denkbeeldige en onmogelijke bereiken. Hij verbrijzelt de hand slechts, die haar steekt in de raderen van zijnen tijd. Maar wie hem waarneemt en leert kennen, hem beschouwende met den helderen blik eens christens, die aan eene betere toekomst gelooft, — hij zal, ook zonder een ziener te zijn, den weg Gods in den tijd en de behoeften van zijnen tijd begrijpen; hij zal zijn' eigen' handel en wandel daaraan toetsen; en zoo veel in hem is invloed uitoefenen op zijnen tijd, om mede te arbeiden aan het groote werk der eeuwen: — het koningrijk Gods onder de menschen.

Dit zij voor het oogenblik genoeg. 1) Nog meermalen hopen wij later op die teekenen des tijds, ook van onzen tijd, terug te komen; en nog eens zullen wij den Heer op die voorteekenen in de natuur zijne discipelen zien wijzen, als hij hun zegt: (*Matth.* XXIV : 32) *„Leert van den vijgeboom deze gelijkenis. Wanneer zijn tak nu teeder wordt en de bladeren uitspruiten, zoo weet gij, dat de zomer nabij is."*

---

1) In de schriftverklaring van den Kardinaal UGO DE S. CHARO (*Coloniae*, 1621), een werk „voor alle predikers van eene verwonderlijke schoonheid," vindt men als *allegorische* uitleg aangegeven, dat het *avondrood* kan worden opgevat van JEZUS' lijden, op grond van *Hoogl.* V : 10: *Mijn liefste is rood;* en de *heldere morgen* (?) de opstanding; de *storm* de latere vervolgingen enz. — Naar de *morele* uitlegkunde kan, — volgens den geleerden Kardinaal, van wien wij bij deze eerste proeve te gelijk afscheid nemen, — de *avond* van den ouderdom worden opgevat en de *morgen* van de jeugd, naar *Jes.* XXXVIII : 12: *„Van den morgen tot den avond maakt gij een einde met mij;"* enz. enz. — Wat men toch al van den bijbel gemaakt heeft, en — nog maakt!

XII.

DE BRUILOFTSKINDEREN.

MATTHEÜS IX : 14, 15.

Toen kwamen de discipelen van JOHANNES *tot hem, zeggende: „Waarom vasten wij en de Farizeën veel, en uwe discipelen vasten niet?"*

En JEZUS *zeide tot hen: „Kunnen ook de bruiloftskinderen treuren, zoo lang de bruidegom bij hen is?*

„Maar de dagen zullen komen, wanneer de bruidegom van hen zal weg genomen zijn; en dan zullen zij vasten."

MARKUS II : 18—20.

En de discipelen van JOHANNES *en der Farizeën vastten; en zij kwamen en zeiden tot hem: „Waarom vasten de discipelen van* JOHANNES *en der Farizeën, en uwe discipelen vasten niet?"*

En JEZUS *zeide tot hen: „Kunnen ook de bruiloftskinderen vasten, terwijl de bruidegom bij hen is? Zoo langen tijd zij den bruidegom bij zich hebben, kunnen zij niet vasten.*

„Maar de dagen zullen komen, wanneer de bruidegom van hen zal weg genomen zijn; en als dan zullen zij vasten, in de zelve dagen!"

LUKAS V : 33—35.

En zij zeiden tot hem: „Waarom vasten de discipelen van JOHANNES *dikmaals, en doen gebeden, desgelijks ook* de discipelen *der Farizeën, maar de uwe eten en drinken?"*

Doch hij zeide tot hen: „Kunt gij de bruiloftskinderen, terwijl de bruidegom bij hen is, doen vasten?

„Maar de dagen zullen komen, wanneer de bruidegom van hen zal weg genomen zijn. Dan zullen zij vasten, in die dagen."

De beschouwing der volgreeks van gelijkenissen, die ons thans bezig houdt, voert ons hoe langs zoo meer in het midden van den strijd, dien de vestiging van het koningrijk der hemelen noodzakelijk moest ten gevolge hebben, als ingrijpende in den tijd; in eenen tijd, die zich wel door onderscheidene *teekenen* als de Messiaansche had aangekondigd, maar toch inwendig nog op de ontvangst van den Messias te weinig was voorbereid. Tot die teekenen, waarop de Heer zich in de vorige gelijkenis beriep, behoorde zeker ook de schitterende, maar korte verschijning van JOHANNES den Dooper; en het is zijne verhouding tot dezen, die wij nu in eenige beelden te schetsen hebben, eer wij weder onzen Heer ontmoeten in den strijd met het Farizésche Jodendom van zijne dagen. De drie eerste der vier gelijkenissen, die hierop betrekking hebben, komen in den zelfden zamenhang voor, en hebben meer den vorm van eene zinnebeeldige of allegorische *spreuk*. De eerste bestaat daarbij slechts uit eene korte vraag, verbonden met eene allegorische voorspelling, waarin de Heer ongemerkt van het beeld tot de beteekende zaak overgaat. Door de meesten is daarom deze beeldspraak niet tot de gelijkenissen betrokken; en zij behoort er ook, — wat den vorm betreft, — alleen in de ruimste beteekenis toe; maar voor ons, in den zamenhang van 's Heilands zinnebeeldig onderwijs, was zij onmisbaar.

En wat nu den algemeenen hoofdzin van het geheele viertal gelijkenissen betreft; in het algemeen merken wij daarin reeds terstond op, hoe JEZUS zelf er belang in stelt, dat zijne verhouding tot den Dooper regt gekend en gewaardeerd worde. Kwam JOHANNES om van JEZUS te getuigen, ook JEZUS heeft meermalen van JOHANNES getuigd. Vooral wilde de Heer, dat bij het in 't oog vallend verschil, de eenheid van beider zending duidelijk blijken zou; gelijk hij bij zijn laatste tempel-onderwijs de vraag: *„Door wat magt* (op wiens gezag, met welk regt) *doet gij deze dingen?"* beantwoordde met de wedervraag, of *de doop van* JOHANNES *uit den hemel was, of uit de menschen;* — waarin genoeg lag opgesloten, dat de goddelijkheid zijner zending reeds in die van JOHANNES was aangewezen. (*Matth.* XXI : 23—27.)

Onze gelijkenis verklaart, hoe bij die groote overeenkomst van gezag en van beginsel, in JEZUS' discipelen toch iets werd gemist, dat de Johannieten in hunnen meester eerden en van hem hadden overgenomen: de godsdienstige *vasten.* De aanleiding was eene vraag, die bij al de drie Evangelisten de zelfde is. *„De leerlingen van* JOHANNES *vasten* (*dikwijls*), *even als de Farizeën en hunne leerlingen; waarom vasten uwe discipelen niet?"* Het kan alleen twijfelachtig schijnen, door wie deze vraag gedaan werd. MARKUS stelt het *zóó* voor, als of Farizeën en Johannieten zich daartoe vereenigd hadden; bij LUKAS is het eenigzins twijfelachtig, of hij bedoelt „Men zeide" in het algemeen, of meer bepaald: „De Farizeën vroegen" 1). Bij den laatste schijnt het zelfs, of de JOHANNES-leerlingen niet eens tegenwoordig zijn. De voorstelling van MATTHEÜS heeft hier weder veel voor. Bij hem is de vraag een eigen gemoedsbezwaar van de leerlingen des Doopers, en behoort in 't geheel niet tot de gewone bitse aanmerkingen der Farizeën: tot hun *murmureren,* achter den Heer om, zoo min als tot de listige strikvragen, waarmede zij gewoon waren, hem te *verzoeken.* En dit komt geheel over een, zoo wel met de omstandigheden van den tijd, als met den zachten, welwillenden toon van JEZUS' antwoord, die zoo in het oog vallend afsteekt tegen het harde woord, juist tot de Farizeën gesproken: *„Gaat heen en leert, wat het is: Ik wil barmhartigheid, en niet offerande!"* 2)

Tot de juiste voorstelling van deze vraag behoort vooral ook de bepaling van den tijd, die hier niet moeijelijk is. Bij al de Evangelisten toch behooren deze drie gelijkenissen tot eene volgreeks 3), door de roeping van LEVI of MATTHEÜS van zelf bepaald tot den eersten

---

1) *Οἱ δὲ* — Zijn dit de Farizésche schriftgeleerden (vs. 30), door JEZUS straks te regt gezet (vs. 31 en 32)? Woordelijk zou men zeggen, ja; toch is het niet denkelijk, dat zij hunne eigene aanhangers achter aan zullen plaatsen, in den derden persoon: *Zoo ook die der Farizeën.* Weder kunnen wij hier losser overgang in LUKAS' verhalen opmerken.

2) Reeds CHRISOSTOMUS heeft, mijns inziens, in zijne *Homiliën over* MATTHEÜS' *Evangelie*, volgende uitleggers op het dwaalspoor gebragt, door de zaak zoo voor te stellen, als of de Farizeën, zich verslagen ziende, nu de Johannieten te hulp roepen tegen JEZUS, even als later de Herodianen. (*Matth.* XXII : 16.) Want deze vergelijking gaat niet op, daar zij toen een onderling *verschil*, en geen punt van overeenkomst den Heer ter beslissing voorstelden. THEOPHYLACTUS schrijft zelfs (naar de vertaling van OECOLAMPADIUS): *„Discipuli Johannis invident gloriae Christi et reprehendunt* EUM *non jejunantem.* Ook A LAPIDE zegt: dat bij gelegenheid eener gemeenschappelijke vaste (naar MARKUS), de Farizeën de Johannieten opstookten.—Over het *γογγύζειν* (*murmureren*) en *πειράζειν* (*verzoeken*) der Farizeën spreken wij elders. (Bladz. 153 en later.)

3) Wanneer men eene enkele kleine omzetting, uitlating of aanvulling niet mede rekent, en de bergrede, als aan MATTHEÜS eigen, uitzondert, loopt de bedoelde volgreeks door van *Matth.* IV : 12 tot H. IX : 17; en zijn daarmede parallel *Mark.* I : 14—II : 22 en *Luk.* IV : 14—V : 39. — Deze afdeeling der Evan-

tijd van JEZUS' openlijk leeraars-ambt; den eersten tijd ten minste, volgende op die maanden, gedurende welke JOHANNES en JEZUS nog gelijktijdig werkzaam waren. Toen reeds had zich een gedeelte der Johannieten van de strengere aanhangers huns meesters afgescheiden, om tot JEZUS over te gaan; terwijl de overblijvenden, — denkelijk meer *Judeërs* dan *Galileërs*, — zich zelfs jaloersch betoonden over den opgang, dien JEZUS maakte. (*Joh.* III : 26.) Nu, na JOHANNES' gevangenneming, nu zijn dezen als dwalende schapen, waarvan de herder verslagen is. Tot wien zullen zij zich vervoegen? Aan de eene zijde deed hen de hoog godsdienstige ernst en strengheid des meesters neigen tot het betere deel der Farizésche partij; aan de andere zijde had hij zelf hen op JEZUS gewezen. Terwijl dus het volk nu met dubbelen aandrang tot dezen zamen vloeit, is het natuurlijk, dat ook zij tot zijne aandachtigste toehoorders behooren. Zij bemerken echter spoedig een in het oog vallend verschil, een' geheel anderen en nieuwen geest, ook bij veel dat hen aantrok, en waarin zij de partij der Farizeën althans niet kozen. Zoo waren zij straks getuigen geweest van de hatelijke opmerking, waardoor de Farizésche schriftgeleerden zelfs JEZUS' eigen discipelen van hem afkeerig zochten te maken: „*Waarom eet uw Meester met tollenaren en zondaren?*" JEZUS' antwoord is in den geest van hunnen meester, die ook gekomen was, om allen tot bekeering op te wekken, en die daarbij de tollenaren veel zachter dan de Farizeën toesprak. Zij hebben evenwel, naar aanleiding van dat *eten*, eene andere vraag: over *het vasten*. Het is geene aanmerking op den Meester, heimelijk aan zijne discipelen toegefluisterd; maar eene vraag over de levenswijze der discipelen, tot den Meester gerigt. Zij, naar het voorbeeld en de lessen van JOHANNES den Dooper, *zij vasten veel.* MARKUS stelt het zelfs zoo voor, als of het juist nu een vastendag was; hij heeft daarom ook het *veel* of *dikwijls* van de beide anderen niet. En er ligt niets onwaarschijnlijks in, dat de maaltijd in het tolhuis juist op een' maandag of donderdag plaats greep, en dus uit tweeërlei oogpunt, om *plaats* en *tijd*, kon worden afgekeurd. Hierdoor zou dan ook reeds van zelf de opvatting vervallen, — die buitendien geene de minste aanbeveling verdient, — als of de Johannieten vastten, omdat hun meester gevangen en in doodsgevaar was. (ROSENMÜLLER en and.) Ware dit zoo geweest, dan had de vraag zich zelve beantwoord. Neen! het is hier iets, dat zij plegen te doen, dat tot hunne godsdienstigheid behoort; dat zij daarbij met de Farizeën gemeen hebben.

De zaak is eenvoudig, en ook buiten deze plaats bekend genoeg. In de gelijkenis van *den Farizeër en den Tollenaar* zullen wij daarop nog eens terug komen. Nu merken wij slechts in 't algemeen op, dat er voor den Israëliet maar één wettige vastendag is, de groote verzoendag; dat het echter ook in den geest der Israëlitische oudheid lag, niet enkel rouw en smart, maar ook verootmoediging voor God door vrijwillige onthouding van spijs uit te drukken. Van daar het *vasten en bidden*, ook later zoo dikwijls vereenigd. De Farizeën nu, die zich vooral op het bidden toelegden, verbonden daaraan de wekelijksche dubbele vaste, terwijl zij ook bij menige andere gelegenheid zich die onthouding, als eene daad van

---

gelie-geschiedenis begint met de gevangenneming des Doopers, waarna JEZUS meer bepaaldelijk in *Galilea* leerde; — hierop volgt, onder steeds toenemenden roem, zijne verhuizing naar *Kapernaüm* en groote wonderdaden, dáár verrigt; — terwijl met deze openlijke verklaring van onzen Heer omtrent zijne verhouding tot JOHANNES, de volgreeks besloten, en daarna de zamenhang der drie synoptische evangeliën weêr losser wordt.

hoogere godsdienstigheid of godsdienstige afzondering, oplegden 1). Het drukt dus wel den zin der vraag uit, ofschoon ik niet geloof, dat die zoo gedaan is, wanneer LUKAS schrijft: „*Waarom vasten* EN BIDDEN *wij dikwijls?*" 2) Nu had ook JOHANNES van ootmoed en boete, geheel in den geest der oude profeten, door zijne eigene levenswijze het voorbeeld gegeven, slechts het leven onderhoudende door de sprinkhanen der woestijn, — zoo als JEZUS het straks noemde, *niet etende.* Of hij ook zijnen bijzonderen discipelen een' zekeren leefregel had voorgeschreven, terwijl hij *hen bidden leerde?* (*Luk.* XI : 1.) Zij onderwierpen er zich ten minste aan; en het was bij hen, even als bij PAULUS in zijne jeugd, zoo geheel natuurlijk, dat zij *leefden naar de bescheidenste* of stiptste *sekte van hunne godsdienst.* (*Hand.* XXVI : 5.) Maar nu zij zich tot JEZUS vervoegen, den man, die naar des Doopers eigene verklaring, zoo hoog boven hem staan moet, — nu missen zij daar juist die hoogere godsdienstigheid, die strenge vroomheid, die vrijwillige onthouding: *het vasten.*

De vraag werd door deze omstandigheden niet gemakkelijker. Voor het oogenblik het al of niet opregte en verdienstelijke der Farizésche vasten daar latende, kan en wil JEZUS toch die van JOHANNES en zijne discipelen niet afkeuren. Er is dus vernuft en kieschheid in, zoo wel als diepe waarheid, wanneer de Heer antwoordt: „*Kunnen ook de bruiloftskinderen vasten, zoo lang de bruidegom nog bij hen is?*"

Wat zijn *de bruiloftskinderen?* Niet bruiloftsgasten. Er staat eigenlijk, en deze uitdrukking komt nergens elders voor: „kinderen van het bruidsbed of de bruidskamer," naar de Hebreeuwsche spreekwijze, waardoor „*kinderen*" zijn, die ergens toe behooren, er afhankelijk van zijn of naauwe betrekking op hebben. Het zijn dus de speelgenooten of vrienden van den bruidegom, gelijk wij bij SIMSON (*Rigt.* XIV : 11) er dertig aantreffen, en zij, onder den naam van *paranymphen,* ook onder Grieken en Romeinen bekend waren. Deze vrienden of speelgenooten haalden, gelijk wij nader zien zullen bij de gelijkenis der *Tien Maagden*, de bruid af. Zij waren de eerst genoodigden tot de bruiloft, en hadden ook tot de versierde slaapkamer den vrijen toegang 3). En deze bruiloftskinderen nu, *kunnen zij ook vasten* (MARK.) en dus *treuren* (MATTH.), *zoo lang zich in hun midden de bruidegom bevindt?* — LUKAS heeft hier weder meer verklaring, dan aanhaling van JEZUS' woorden: „*Kunt gij ze ook doen vasten?*" „Zou het, naar uwe eigene, streng wettische zienswijze, goed zijn; zoudt gij het hun gebieden, dat zij vastten?" — Wij vinden in het Oude Verbond, zoo wel als in den Talmud, onderscheidene voorbeelden, die bevestigen, hoe zeer JEZUS, zelfs volgens Farizésche grondstellingen, hier de waarheid sprak. Op den sabbat bij voorbeeld vastten de Israëlieten

1) Over de twee wekelijksche vastendagen en de vele bijzondere vasten der Joden, soms naar de nietigste aanleiding, als bij voorbeeld onheilspellende droomen, kan men meer vinden bij LIGHTFOOTH en ROSENMÜLLER (*Das Morgenland*), op *Matth.* VI : 16 en IX : 14; als ook bij WINER en anderen.

2) *Hand.* XIII : 3 en XIV : 23 heeft LUKAS insgelijks *vasten en bidden* verbonden, gelijk PAULUS 1 *Kor.* VII : 5.

3) Lezenswaardig is hier de aanteekening van HUGO DE GROOT, vooral omdat de vertaling der *Vulgata* „zonen van den bruidegom" (*filii sponsi*) de zaak nog meer had verward. Zelfs EUTHYMIUS ZIGABENUS schijnt het niet helder geweest te zijn, daar hij οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος (*filii thalami*) verklaart door τοὺς οἰκείους τῆς νυμφεύσεως. (*Huisgenooten van de uithuwelijking:* — van de bruid, of van het huis, waarin zij wordt uitgehuwelijkt?) Juister schrijft CAMERARIUS: *Νυμφὼν sponsi aedes seu conclave est, sicut ἀνδρὼν virorum.*

nooit, omdat het een dag was van godsdienstige vreugde; even min op feestdagen. (*Judith* VIII : 6.) In de blijde dagen van den tweeden tempelbouw, kwam het aan het volk zelf ongepast voor, nog de vasten te onderhouden, bij Jeruzalems verwoesting ingesteld. (*Zach.* VII : 3.) En men zou vasten in de bruidsdagen; en dan nog wel de bruiloftskinderen, die het grootste deel hadden aan de vreugde der bruiloft? Dit streed geheel tegen de Joodsche zeden. Zelfs op den grooten verzoendag willen de Rabbijnen, dat de bruid geen rouwgewaad dragen, maar zich feestelijk tooijen zal 1).

Maar die tijd van vreugde heeft een einde; het: *„zoo lang de bruidegom bij hen is,"* eene hoog ernstige beteekenis. *„De dagen zullen komen"*, zoo vervolgt de Heer, en hij stelt hier niet eene mogelijkheid, maar eene zekerheid: „De dagen zullen komen, *waarin de bruidegom van hen wordt weg gerukt."* Zijn dat in het zinnebeeld de dagen, nadat de bruiloft is afgeloopen? Ieder gevoelt, dat deze opvatting veel te zwak is. Het was geen tijd van treuren, wanneer de vriend door een gelukkig huwelijk zijn' hoogsten wensch had bereikt. Dan zou het ook zijn: „wanneer de bruidegom *hen verlaat;"* nu is het: „wanneer hij *hun wordt ontrukt."* — Een treurige bruiloft! Alle dingen zijn gereed, de bruid wordt ingehaald, de gasten nogmaals genoodigd, de bruidegom is weg! Roovers hebben hem aan zijne bruid ontroofd, of eenige andere ramp hem van zijn huis gescheiden. *Laat ze dan treuren en vasten, in die dagen* der eenzaamheid, de bruiloftskinderen zonder bruidegom! 2)

En nu de zin? Deze is niet moeijelijk te bepalen. Reeds is in de laatste woorden, gelijk wij vroeger opmerkten, de Heer buiten het beeld getreden. Dit beeld, de bruiloft en het huwelijk, was van ouds in hooge eere onder Israël. Niets onkiesch, veel minder de uitspattingen van woeste dronkenschap of ruwe zinnelijkheid, was daaraan verbonden. JEHOVA zelf achtte het niet beneden zich, de heiligheid van zijn verbond met Israël meermalen te vergelijken bij de betrekking van den man tot zijne gade. Ook het bruiloftsmaal en de bruidsdagen waren het zinnebeeld der reinste vreugde. Van den verwachten Messias echter is het, zoo verre mij bekend is, in de profetie niet gebezigd; en 't is eerst eene latere mystiek, die daarop het *Hooglied* heeft toegepast 3). Alleen vinden wij reeds het beeld van eenen *maaltijd* in JEZUS' tijd als aangenomen, voor de zegeningen van het Messias-rijk. Maar de eerste stellige toepassing van de bruidsdagen op dien tijd van vreugde en zegen, hooren wij juist van den man, van wien wij ze het minst zouden verwachten, van JOHANNES den Dooper, als hij getuigt: *„Ik ben de Christus niet. Die de bruid heeft, is de bruidegom; maar de vriend des bruidegoms, die staat en hem hoort, verblijdt zich met blijdschap om de stem des bruidegoms. Zoo is dan deze mijne blijdschap vervuld geworden."* (*Joh.* III : 28, 29.) En te regt heeft men opgemerkt, dat JEZUS de Johannieten, nog steeds treurende over hunnen meester, niet beter bevredigen kon dan met het beeld, door hem zelven gebruikt. Dat beeld zullen wij later

1) Hierbij wordt aangeteekend, dat nog veertig dagen na de bruiloft, de jong gehuwde eene bruid werd genoemd, en dus van rouw en vaste verschoond bleef. Zie F. NORK, *Rabbinische Quellen*, u. s. w.

2) Het *„dan"* bij MATTHEÜS wordt door MARKUS en LUKAS nog eens verklaard door *„in die dagen."* Bij den eersten heeft TISCHENDORF: *in dien dag;* minder juist, omdat er van vastendagen, dagen van smart na die der vreugde, sprake is.

3) Volgens WOLF (*Curae Philol. et Crit.*) werden echter door de oude Joodsche uitleggers, *Ps.* XLV, *Hosea* II en andere plaatsen op den Messias als bruidegom toegepast.

meer malen uit den mond van onzen Heiland hooren, bij de uitnoodiging tot het bruiloftsmaal, den optogt der speelgenooten en bruidsmaagden, fluitspel en dans, en de aanzittende gasten met bruiloftskleederen getooid 1).

Hier stelt dus JEZUS den bruidegom voor, in het midden zijner paranymphen: — bij den eersten optogt, of in het midden der bruidsdagen, dit laat hij onbepaald. *De bruidegom is in hun midden;* de vriend verheugt zich, als hij slechts zijn gelaat aanschouwt en zijne stem hoort. En die bruidegom, dat is hij zelf. Kunnen zij dan nu treuren en vasten, die vrienden? „Gunt hun het geoorloofde levensgenot, de vreugde der bruidsdagen! En terwijl gij, van wie een waardig meester is weg gerukt, met reden treurt en vast; laat hen nu eten en drinken en vrolijk zijn. De vastendagen zullen komen, vroeg genoeg!” — En welke zouden die vastendagen zijn? Ik kan mij niet begrijpen, dat zoo vele, anders zelfs scherpzinnige uitleggers, hier in het algemeen aan latere tijden, in het bijzonder zelfs aan de dagen en jaren na JEZUS' hemelvaart gedacht hebben, of ook aan het gedwongen vasten van honger en vervolging. 2) Slechts één tijdstip is er geweest, waarop de Heer den zijnen gewelddadig *ontrukt* werd: het was in den bangen lijdensnacht. Die smart, later voorgesteld onder het beeld eener barende vrouw (*Joh.* XVI : 21, 22), komt hier voor onder dat van de bruiloftszaal, die op eens in rouw is gedompeld, en waar niemand, in de diepte zijner smart, moed heeft om den overvloed van spijzen aan te raken. Te regt heeft de nieuwste uitlegger van MATTHEÜS' Evangelie (MEIJER) opgemerkt, dat het eigenlijke doel der beeldspraak niet verder gaat. Ook in dit opzigt behoort zij niet tot de gewone gelijkenissen, die algemeene waarheden voorstellen of het blijvend karakter van het koningrijk der hemelen afbeelden. Op den morgen der opstanding is de vervulling dezer beeldspraak afgeloopen. *Droefheid*, diepe droefheid *hadden zij gehad*, de bruiloftskinderen; *maar* nu *verblijdde zich hun hart, omdat zij hem*, den bruidegom, *wederom zagen, en niemand zou hunne blijdschap van hen weg nemen.* (*Joh.* XVI : 22.) — Welk een' vasten blik merken wij hier weder op, door onzen Heer reeds van den beginne af op het einde van zijnen weg geslagen: — eerst moest de *vriend des bruidegoms* het slagtoffer worden der vijanden van het Godsrijk; dan hij, de Bruidegom, zelf! — En wat teedere liefdezorg voor de zijnen, wie hij zoo lang mogelijk de vreugde des geloofs gunnen en daarvan de smart besparen wilde!

---

1) Hiertoe behooren de gelijkenis der *Eigenzinnige Kinderen*, die der *Tien Maagden*, van de *Koninklijke Bruiloft* en den *Gast zonder bruiloftskleed.* Vergelijk ook *Openb.* XIX : 7—9.

2) GROTIUS zelf heeft hier: *fame et siti torquebuntur.* (1 *Cor.* IV : 11; 2 *Cor.* VI : 5; XI : 27.) Zoo ook WOLF en anderen. Als OSTMANN schrijft: „*Eine Zeit des Trauerns war es, als er vierzig Tage nach seiner Auferstehung vor ihren Augen gen Himmel aufgehoben wurde*,” spreekt hij zelfs openlijk LUKAS tegen, die schrijft: *Zij keerden weder naar Jeruzalem* MET GROOTE BLIJDSCHAP (*Luk.* XXIV : 52). — Dit heeft mij te meer verwonderd, omdat de Roomsch-Katholijke uitleggers van deze verklaring partij trekken. Het ἀπαρθῇ heeft hier duidelijk de beteekenis van *gewelddadig ontrukken* b. v. door roovers. Ook hier heeft men te veel het tijdelijke en plaatselijke in JEZUS' zinspreuken voorbij gezien, en aan alles eene algemeene beteekenis willen geven.

Maar wij hebben slechts vlugtig over des Heeren vroeger en straks volgend onderwijs het oog te laten gaan, om, bij de bepaalde lijdensprofetie, ook eenen dieperen zin in deze woorden op te merken, waardoor de Heer, de Johannieten te regt wijzend, tevens zijdelings de Farizeën bestraft: „Het ware vasten moet een treuren zijn." 1) — Zoo was het van ouds bij den zinnelijken, hartstogtelijken oosterling; zoo werd het door de wet bedoeld, en in de Israëlitische geschiedenis uitgedrukt. Waar het geheele volk zich, met den hoogepriester aan het hoofd, voor God verootmoedigde, of waar de zondaar zich zelven diep vernederde en Hem verhoogde, daar was van zelf het gemoed ongeschikt tot zingenot, en, even als in het klaaghuis, het vasten natuurlijk. Maar zoo dra men in die bepaalde vastendagen de verdienste van bijzondere vroomheid zoeken ging, antwoordde de godspraak door den mond van ZACHARIA (VII : 5): *„Hebt gij Mij ten behoeve gevast?" vraagt de Heer.* Of door dien van JESAIA: *„Is dit het vasten, dat Ik verlang, dat de mensch zijne ziel éénen dag kwelle? dat hij het hoofd kromme als eene bies? Is het niet, dat hij los make de banden der ongeregtigheid?"* (*Jes.* LVIII : 5, 6.) — Zonder dus het vrijwillig vasten stellig af te keuren: — hij zelf had immers *veertig dagen en veertig nachten gevast in de woestijn?* (*Matth.* IV : 2) — schreef JEZUS reeds in de bergrede voor (*Matth.* VI : 16—18), „dat hij, die het zich zelven oplegt, of door diepen ootmoed en godsdienstige afzondering er toe gedrongen wordt, het voor de menschen verbergen zal, *zich het hoofd zalven en het aangezigt wasschen.*" En is het waar, wat onze VAN DER PALM daarbij opmerkt, dat als dit steeds ware in het oog gehouden in de christelijke kerk, er weinig zou gevast zijn; weinig ja! maar dan zou het ook goed gedaan zijn; en nooit in het *onthouden van het geen God geschapen heeft, om met dankzegging te nuttigen*, (1 *Tim.* IV : 3,) de verdienste eener bijzondere heiligheid zijn gezocht.

En zoo is tevens de vraag beslist, naar het vasten in de christelijke kerk. 2) Dit kan enkel waarde hebben, wanneer het de geheel vrijwillige, de bijna onwillekeurige uitdrukking is van ware *droefheid naar God.* Eene enkele maal komt het ook nog in de apostolische kerk voor,

---

1) Zeer juist heeft MEIJER: *In τότε liegt nur die angegebene* bestimmte Zeit, *die Folgezeit nicht* mit *bezeichnend, aber auch das Fasten in der Kirche nicht* ausschliessend, *für dasselbe aber den Maasstab, nicht des Gesetzlichen* (s. V. 16 f.), *sondern des Ethischen, der wahren sittlichen, freien Stimmung, an die Hand gebend.* — Het vasten, niet zoo zeer als een middel tot godsdienstige afzondering, maar als de uitdrukking van rouw en boete over onze zonden, wordt door HIERONYMUS, met het oog op deze plaats, aldus beschreven: *Cum Sponsus* CHRISTUS *propter peccata a nobis recesserit, tunc indicendum jejunium est, tunc luctus recipiendus.* Maar die vaste „om het verlaten van den Bruidegom" moet dan ook geheel vrijwillig en in den regel alleen persoonlijk wezen.

2) Over de *geschiedenis* van het vasten in de christelijke kerk, kunnen wij hier niet uitweiden. Vinden wij het in de apostolische eeuw, als eene geheel vrijwillige daad, tot verhooging der godsdienstige opgewektheid, zonder afkeuring vermeld, bepaalde vastendagen zijn eerst van het volgende geslacht; en nog later de kleingeestige optelling van geoorloofde en ongeoorloofde spijzen. De Joodsche vaste, als eene geheele onthouding, was dan ten minste veel beter en stond voor armen en rijken gelijk. Zonderling is het, hoe de R. K. uitleggers met deze en andere uitspraken van onzen Heer hebben gekunsteld. Niet alleen, dat zij de woorden: „Als de bruidegom niet meer bij hen wezen zal," in den ruimsten zin opvatten, maar zij leidden zelfs uit ons zinnebeeld de les af, dat de nieuwelingen (*novitii*) in de geestelijke orden, even als toen de apostelen, in de eerste dagen van hun zamen zijn met den bruidegom, nog zacht behandeld en aan geen' strengen leefregel onderworpen moeten worden. (A LAPIDE.) Bij de twee volgende gelijkenissen komen wij hierop terug.

met stille afzondering en gebed vereenigd, als voorbereiding tot eene bijzondere plegtigheid, waaraan de bloei en uitbreiding der gemeente hing: zoo als de plegtige wijding der eerste zendelingen (*Hand.* XIII : 2, 3), en de verkiezing van ouderlingen in de nieuw gestichte gemeenten (*H.* XIV : 23); ook waar in 't huiselijk leven bijzondere aanleiding was tot afzondering en gebed. (1 *Kor.* VII : 5.) Maar over het geheel is niet het treuren, maar is de vreugde in God de regte stemming van den christen. Reeds de Rabbijnen achtten (naar *Zach.* VIII : 19) dit één der kenteekenen van de komst des grooten Konings: „In de dagen van den Messias zal alle vasten ophouden." (MAIMONIDES.) En niet alleen ZACCHEÜS juichte, omdat door JEZUS' bezoek *zijnen huize zaligheid was geschied* (*Luk.* XIX : 8—10); maar ook de Moorsche kamerling *reisde zijnen weg met blijdschap* (*Hand.* VIII : 39), en de stokbewaarder te *Filippi verheugde zich, dat hij met al zijn huis aan God geloovig geworden was.* (*Hand.* XVII : 34.) — Het waren dagen van verflaauwing en verachtering des waren geloofs, toen men in de christelijke kerk tot de Farizésche werkheiligheid terug keerde, en daardoor ook dit beeld van den Heiland zóó opvatte, als of er na zijn vertrek nieuwe vasten mogten of moesten worden ingesteld. En is dan 't evangelie geen *evangelie*, geene blijde boodschap van verlossing en vrijheid meer? Neen! *Bruiloftskinderen vasten niet.* Al is de bruidegom thans niet meer in ons midden, al zijn de eerste feestdagen der inwijding van het Messias-rijk lang voorbij, toch is hij ons niet ontrukt, maar verhoogd en verheerlijkt. En gelijk zelfs de strenge JOHANNES zijne discipelen verheugde met de tijding: „De Bruidegom komt!" zoo gaat weder, door alle eeuwen der christelijke kerk heen, eene stem der vreugde de tweede verschijning des Heeren vooraf: *„De Bruidegom komt!"* (*Matth.* XXV : 6.) En vragen ons christenen van eene andere gemeente: „Waarom vasten wij en onze priesters zoo veel, en gij en de uwen, gij onderhoudt geen' enkelen vastendag?" dan is ook ons antwoord: *„Bruiloftskinderen vasten niet."* 1)

---

1) Ofschoon de eigenaardige deftigheid van zijnen stijl het losse en vrije mist, dat men thans wil, is de leerrede van STUART over deze gelijkenis nog allezins lezenswaardig; vooral omtrent de tegenstelling van treurende en blijmoedige christenen; en de vraag: „Is de Bruidegom weg genomen, of is hij bij ons? Past ons het treuren of het blijde zijn?" — De helderheid van zijne opvatting steekt gunstig af bij de donkere mystiek, waardoor ook het schoone en stichtelijke bij vele nieuweren ontsierd wordt.

XIII EN XIV.

HET GELAPTE KLEED EN DE WIJNZAKKEN.

MATTHEÜS IX : 16, 17.

Ook zet niemand eenen lap ongevold laken op een oud kleed: want deszelfs aangezette lap scheurt af van het kleed, en er wordt eene erger scheur.

Noch doet men nieuwen wijn in oude leder-*zakken; anders zoo bersten de* leder-*zakken, en de wijn wordt uitgestort, en de* leder-*zakken verderven.*

Maar men doet nieuwen wijn in nieuwe leder-*zakken, en beide te zamen worden behouden.*

MARKUS II : 21, 22.

En niemand naait eenen lap ongevold laken op een oud kleed; anders scheurt deszelfs nieuwe aangenaaide lap iets *af van het oude* kleed, *en er wordt eene erger scheur.*

En niemand doet nieuwen wijn in oude leder-*zakken; anders doet de nieuwe wijn de* leder-*zakken bersten, en de wijn wordt uitgestort, en de* leder-*zakken verderven.*

Maar nieuwen wijn moet men in nieuwe leder-*zakken doen.*

LUKAS V : 36—39.

Niemand zet eenen lap van een nieuw kleed op een oud kleed; anders zoo scheurt ook dat nieuwe het oude, *en de lap van het nieuwe komt met het oude niet over een.*

En niemand doet nieuwen wijn in oude leder-*zakken; anders zoo zal de nieuwe wijn de* leder-*zakken doen bersten, en de* wijn *zal uitgestort worden, en de* leder-*zakken verderven.*

Maar nieuwen wijn moet men in nieuwe leder-*zakken doen, en zij worden beide te zamen behouden.*

En niemand, die ouden drinkt, begeert terstond nieuwen; want hij zegt: „De oude is beter."

Dat deze twee beelden met het vorige te zamen hangen, wijst het doorgaande der rede bij MATTHEÜS en MARKUS aan, en wordt door allen erkend. En dat zij ook bij elkander behooren, als eene tweevoudige uitdrukking van het zelfde denkbeeld, waarom wij ze ook in de behandeling moeijelijk konden van een scheiden, zien wij reeds bij LUKAS, als hij ze aan het voorafgaande zamen knoopt met de woorden: *En hij zeide ook tot hen* EENE *gelijkenis.*

Dat verder in deze beelden weder het hoogst eenvoudige, dagelijksche en huiselijke tot een hooger doel wordt geheiligd, valt ieder in het oog; en dat juist kleed en wijn daartoe worden gekozen, die bij de bruiloft der oosterlingen eene zoo groote rol vervullen, is misschien niet geheel toevallig. Meermalen althans is in de toepassing daarvan gebruik gemaakt; ofschoon, wanneer wij het juist willen uitpluizen, het oude en opgelapte kleed even min over een komt met de kostbare wisselkleederen der bruiloftsgasten, als de wijn, voor de reis opgelegd, met de wijnkruiken, voor de bruiloftsvreugde gevuld.

Maar dit zijn bijzaken. De verwantschap der *beeldspraak* met de voorafgaande moge sommigen hoogst opmerkelijk, anderen toevallig of gezocht voorkomen, die van *beteekenis en bedoeling* ligt zeker in den geest van onzen Heer. Allen, op hoe verschillende wijzen ook zij den waren zin dezer gelijkenissen meenden gevonden te hebben, bragten ze daarbij in verband tot de ontmoeting van JEZUS met de Farizeën en Johannieten, waarvan wij reeds gesproken hebben. Maar terwijl het eerste beeld, dat der bruiloft, zijne eigene verklaring met zich bragt, wordt die hier verzwegen; en is het dus, bij velerlei verschil van opvatting, dubbel noodig, dat wij ons de beeldspraak zelve zuiver en juist voorstellen. Beginnen wij met „het gelapte kleed," waarbij wij vooreerst LUKAS laten rusten: want door zijne voorstelling met die van MATTHEÜS en MARKUS te verwarren, zijn vele uitleggers van den beginne af op het dwaalspoor geraakt.

Een kleed wordt er voorgesteld, waarbij wij, ook uit de kracht van het oorspronkelijke woord, 1) het eerst denken aan den wijden mantel, onmisbaar voor den oosterling, ook tot dekking des nachts; maar dan ook bij den arme dikwijls afgesleten en opgelapt. Een kleed dus, dat *oud* is en afgedragen. Reeds lang heeft het zijne eerste sterkte verloren; evenwel, het kan toch, zoo als men zegt, nog wel eenigen tijd mede, wanneer het zwakste of reeds open gescheurde versteld wordt. Wat doet nu de eigenaar, of wat laat hij doen? De Heer zegt alleen, wat hij *niet* doet; daaruit volgt het tegenovergestelde van zelf. *Niemand*, — dat is, niemand die er verstand van heeft, geen bekwaam kleedermaker of verstandige huismoeder, — niemand *zet een' lap ongevold laken op een oud kleed.* Het woord LAKEN staat er eigenlijk niet, maar de *ongevolde lap* deed onze vertalers van zelf aan *laken* denken. Alle stof kan er mede bedoeld zijn, maar inzonderheid wollen stof, waaruit nog gewoonlijk de mantel der Oosterlingen gemaakt is; terwijl fijn lijnwaad, byssus, zijden en purperen stoffen van ouds her meer tot de uitzonderingen der weelde behoorden. Deze wollen stof nu werd door den wever eerst aan den *voller* overgegeven, wiens handwerk ook bij Grieken en Romeinen bekend was, en onder de noodzakelijkste in de maatschappij werd mede gerekend. Zijne werkplaats had de meeste overeenkomst met onze *bleekerijen.* De nieuw geweven stof werd er geschoren of gekaard, geglansd en te gelijk gekrompen.

---

1) Het Grieksche ἱμάτιον beteekent eigenlijk in het algemeen *een kleed;* zoo wordt het in 't meervoud van de *zachte* of fijne *kleederen* der hovelingen (*Matth.* XI : 8) gebruikt. In het enkelvoud echter schijnt het altijd (en dus niet alleen waar het tegenover χιτών wordt gesteld, *Matth.* V : 40 enz. *Bijb. Woordenb.*) het *opperkleed* of den mantel aan te duiden. Althans in het Nieuwe Testament komt het mij voor, een doorgaande regel te zijn, dien men verzuimd heeft op te merken. Zoo is *de zoom van het kleed* (*Matth.* IX : 20; XIV : 36), en het *kleed*, dat men uit behoefte aan een zwaard verkoopt (*Luk.* XXII : 36), stellig van den mantel gezegd. Zelfs in het meervoud blijft deze beteekenis van kracht, wanneer de *opperkleederen* van meer personen (uitgespreid over den weg, *Luk.* XIX : 35, 36, of afgelegd bij de steeniging, *Hand.* VII : 58) bedoeld worden. Alleen bij eene aanhaling uit de Grieksche vertaling van het Oude Testament (*Zij zullen allen als een kleed verouden*, *Hebr.* I : 11), kan het enkelvoud ook eene algemeene beteekenis hebben; *welligt* ook *Luk.* VIII : 27: „EEN KLEED *trok hij niet aan, en in een huis bleef hij niet.* — In onze taal kan men het zelfde spraakgebruik opmerken, daar niemand, die zich *een nieuw kleed* laat maken, daarbij aan ondergoed denkt, maar alleen aan dat gene, wat hem voor het oog gekleed doet zijn: het opperkleed.

Ook het oude werd er gewasschen en vernieuwd. 1) En gelijk bij ons in *bleekershond*, *bleekerswagen*, *bleekveld* en andere woorden, het algemeen bekende beroep in gedachtenis wordt gehouden; zoo had men van ouds buiten *Jeruzalem*, ten westen of noord-westen, in de nabijheid van den zoo genaamden *oppersten vijver*, het *veld des vollers* (2 *Kon.* XVIII : 17; *Jes.* VII : 3, XXXVI : 2); terwijl in oude beschrijvingen van *Jeruzalem* ook van de *poort des vollers*, bij JOSEPHUS van een *vollers gedenkteeken* of begraafplaats, in den Talmud van eene *vollerij* of bleekerij gesproken wordt. 2)

In het beeld van den Heiland hechten, bij „den lap, die nog niet gevold is," vele uitleggers op het afscheren en glanzen van het nieuwe laken; maar ik zie niet in, wat dit tot de meerdere of mindere *sterkte* van het oude of nieuwe laken — die hier hoofdzaak is — kan af of toe doen. Waarom heeft men niet meer de bewerking in aanmerking genomen, die juist het *nieuwe* noodig heeft, inzonderheid de wollen stof der bovenkleederen: het *krimpen?* — Het is niet onmogelijk, dat door den armen of eenvoudig en eenzaam levenden herder, die zelf de wol zijner schapen bewerkte, dit bereiden en vollen wel eens werd nagelaten, en het gewevene doek ruw en ongekrompen gebruikt; maar dan rekende men daar toch op, gelijk nog de overleggende huismoeder het in aanmerking neemt, omdat de ondervinding haar geleerd heeft, dat de wol, zelfs nog na dien eersten krimp, door herhaald vochtig worden zich meer of minder zamen trekt.

Niemand, geen verstandig mensch, (*Nemo qui sapit*) ZET *zulk een' lap op het oude kleed*, zegt MATTHEÜS. MARKUS, zoo als meer, drukt het nog juister, — verklarender wijze, zoo men wil, — dus uit: *Niemand* NAAIT *er dien op*. Door sommigen is dit verstaan van een opnaaisel of aanvoegsel, ook wel van eene verdubbeling of voering, om het oude kleed op de zwakste plaatsen meer kracht bij te zetten; 3) omdat eigenlijk bij het verstellen men den lap niet er *op* maar er *in* zet. Ik geloof echter niet, dat de oosterlingen in het lappen en verstellen het zoo ver gebragt hadden, als onze nette huismoeders. Was er eene scheur of een gat in het kleed, men zette er eenvoudig een' lap boven op, onder de mindere standen vooral; en men trok het zich niet aan, al viel de naad wat in het oog, mits het kleed maar weder sterk was. Het te *voeren* of het zwakste te verdubbelen, tot meerdere sterkte, daarvan lezen wij — zoo ver

---

1) Eene opzettelijke beschrijving hiervan is gegeven door CHR. SCHOETTGEN, *Triturae et fulloniae antiquitates*. Lipsiae, 1763; wat de zaak betreft, nader opgehelderd door BECKMANN, *Geschichte der Erfindungen*, IV, 15 ff. — Vergelijk WINER op het woord *Walker* (γναφεύς of κναφεύς, *fullo*), die het werk van den voller aldus beschrijft: *Das Geschäft derselben war, theils neugewebten Tüchern die gehörige Dichtigkeit und Festigkeit zu geben, theils schon getragene wollene Kleider* (*in Mantelform*) *zu reinigen und ihnen den vorigen Glanz wieder zu verschaffen*.

2) ROBINSON, *Palestina* II, 119; *Topogr. Jerus.* 128; verg. FLAV. JOS. *Joodsche Oorlogen* V, 4 : 2. — KRAFFT, HITZIG (op *Jes.* VII : 3) enz. hebben het *vollersveld* in het noorden geplaatst, naar de ligging van het *vollers gedenkteeken* bij JOSEPHUS. Maar moest een voller, — zeker een rijke of beroemde, betreurde althans, — juist zijn grafteeken hebben op 't vollersveld? Ten westen lag een vrij ruim dal (waarschijnlijk buiten de *dalpoort*), dat 't rijkst in water en geschikt voor bleekerijen was, tegen of langs *den hoogen weg*, den weg naar 't gebergte. Men kan hierbij ook vergelijken mijne *Groote Bijbelkaart*.

3) *Scilicet ad illud supplendum et roborandum, non ad hiantem partem vestis sarciendam, cujus hic nulla mentio; potius ad praecavendum scissuram, vel supplementum aliquod vesti addendum;* — Vulg. *adsumentum*. VENEMA.

ik weet — nergens; en van *aanzetten*, vergrooten of uitleggen, is hier in het geheel geene spraak; wel van het *vernieuwen*, dat men zoo veel en zoo lang mogelijk deed, omdat een geheel nieuwe mantel er bij den minderen burger niet zoo spoedig op kon overschieten, en ook het kleed der oosterlingen, zonder plooi of vorm bijna, zich gemakkelijk herstellen liet.

Maar niemand deed dit: „het oude met geheel nieuw te verstellen." En waarom niet? Omdat er dan, — een bewijs, dat hier van *gescheurde* kleederen gesproken wordt, — *een erger scheur* ontstond. De voorstelling, hoe dat gebeurt, is eenigzins duister en de woorden zijn verschillend vertaald, ofschoon de hoofdzin er weinig onder geleden heeft. De eenvoudigste opvatting is altijd nog die van den ouden Syrischen overzetter, door de meeste bijbelvertalers, ook de onzen, nagevolgd. Om den ongeleerden lezer hiervan eenig begrip te geven, plaatsen wij hier onder nog eens, zoo letterlijk mogelijk, den geheelen zin.

MATTHEÜS.

Niemand zet een opzetsel van een' ongevolden lap op een oud kleed; want zijn aanvulsel rukt af van het kleed, en een erger scheur ontstaat.

MARKUS.

Niemand naait een opzetsel van een' ongevolden lap op een oud kleed; maar indien hij het toch doet 1), *rukt af van het zelve het nieuwe aanvulsel van het oude, en een erger scheur ontstaat.*

Hoe men nu ook deze woorden schikke, ja! al vertaalt men zelfs met den ouden Latijnschen kerkbijbel (de *Vulgata*) het woord *aanvulsel* door *volheid* („Het neemt de volheid, heelheid of volkomenheid van het kleed weg") 2), altijd komt het daarop neder, dat men zijn doel niet bereikt, een erger scheur maakt of die van zelve ziet ontstaan, in plaats van de oude breuk te heelen. En — waardoor komt dat? De zaak is eenvoudig, en elk kan er zich bij onderzoek van overtuigen. Men zette slechts een stuk onbereid laken midden in een oud kleed; aan weêr en wind bloot gesteld, begint het nieuwe, zoo dra het vochtig geworden

1) Dit εἰ δὲ μή of εἰ δὲ μήγε, komt hier bij MARKUS en LUKAS, straks bij alle drie de Evangelisten voor. Letterlijk vertaald, beteekent het: *maar indien niet* of *indien toch niet;* zoo als wij zouden zeggen: „Indien hij die voorzorg niet gebruikt;" „Wanneer hij van dien regel afwijkt." Vergelijk *Matth.* VI : 1 en *Luk.* XIV : 32 enz., waar ook door *anders zoo* of *anderzins* de bedoeling goed wordt uitgedrukt. Daarentegen paste *Luk.* X : 6 en XIII : 9, ook in het Hollandsch: *Maar indien niet.*

2) Op de beteekenis van het woord πλήρωμα komt, bij de duistere constructie der woorden, alles aan. Eene belangrijke verhandeling daarover vindt men in de *Opuscula Academica* van G. C. STORR, I : 144—187. Gelijk daarin reeds wordt opgemerkt, is de oorspronkelijke beteekenis van πλήρωμα wel *passief*, maar kan die door gevolgtrekking weder *neutrum*, *medium* of zelfs *actief* worden. *Vulsel*, dus maat, vracht, inhoud; ook, met nadruk: volle inhoud, en in zoo verre *volheid;* zeldzamer, zoo als hier, *aanvulsel* (HESYCH. ἀναπλήρωμα), dat gene, waarmede iets gecompleteerd wordt. De *Vulgata*, — en met haar bijna alle Katholijken (zoodat MALDONATUS de andere opvatting „die van THEODORUS, den uitlegger der ketters" noemt), — neemt πλήρωμα in den vierden naamval: *tollit plenitudinem ejus.* Maar dit is te minder juist, omdat het woord uit zijnen aard nooit eene eigenschap „de volkomenheid" kan aanduiden; zoo als in onze taal *aanvulsel*, even min als *aanvulling*, met *volheid* zal worden verward. Het schijnt dus slechts eene proeve der verbastering van het Grieksche taaleigen, wanneer EUTHYMIUS ZIGABENUS τὸ πλήρωμα verklaart door ἡ ὁλότης.

is, te krimpen; het trekt het oude te zamen; en daar het sterker is dan dit, moet het oude wijken. De nieuwe lap blijft in zijn geheel, maar van het oude kleed wordt ook de naad afgescheurd; de scheur wordt dus erger en het gat grooter, dan het geweest is. 1)

Nu komen wij tot LUKAS: — want, gelijk ik zeide, door zijne voorstelling dadelijk met de oudere en oorspronkelijke bij MATTHEÜS te vereenigen, heeft men dezen verduisterd en LUKAS niet opgehelderd. Het komt mij althans, na naauwkeurig onderzoek, ontwijfelbaar voor, dat LUKAS het hem overgeleverde verhaal, — of liever nog de kortheid der oude Hebreeuwsche of Aramésche aanteekeningen van MATTHEÜS, die ook hij gebruikte, — hier niet volkomen heeft begrepen; dat hij dus het beeld eenigzins heeft gewijzigd, schoon zonder verandering der beteekenis; en ik zie niet in, dat er nut of noodzaak in zijn kan, dit door eene gekunstelde verklaring te ontveinzen.

Weder luidt de plaats, die door onze overzetters, omdat zij het oog hadden op MATTHEÜS en MARKUS, niet juist is overgebragt, — letterlijk aldus:

Niemand, een oplegsel (in te zetten lap) *van een nieuw kleed scheurende* 2), *zet* dat *op een oud kleed; maar indien hij het toch doet, èn het nieuwe scheurt, èn met het oude stemt niet over een dat van het nieuwe.*

Gij gevoelt, dat deze voorstelling minder sprekend is en zelfs minder natuurlijk. Te vergeefs heeft men dit zoeken te ontveinzen, door *een nieuw kleed* op te vatten van een stuk nieuw goed, daar het kleed van gemaakt wordt; waardoor dan ook weder met de volgende woorden moet gekunsteld worden. Er staat duidelijk, dat niemand een stuk *van een nieuw kleed* af neemt, om het *op een oud kleed* te zetten. En wel, dewijl het nadeel daarvan dubbel is. Niet, zoo als in de gelijkenis bij MATTHEÜS en MARKUS, dat *het oude kleed scheurt;* maar *het nieuwe wordt gescheurd,* het wordt geschonden door er een stuk af te nemen, terwijl toch het oude er niet regt mede geholpen is: want het ingezette of aangevoegde *komt niet* regt *over een,* stemt niet zamen met, past niet bij het oude. Wil men niet aannemen, dat LUKAS, terwijl hij de algemeene bedoeling der beeldspraak goed uitdrukte, in de fijnere trekken heeft gefaald; — beter geneesheer zeker, en ook beter Evangelist, dan voller of kleedermaker! — zoo mag men mijnent wege met de woorden

1) Zelfs de scherpzinnigste R. K. uitleggers zijn hier door hunne Latijnsche vertaling en de opvatting der kerkvaders gebonden, zoo wel als door de onderstelling, dat LUKAS het zelfde zeggen *moet*, als zijne beide voorgangers. Ook de Protestanten zijn doorgaans bij den misstand of bij de *ruwheid* en *hardheid* van de nieuwe stof blijven staan. Eerst in het *Exeg. Handbuch* (1797) vind ik: „*Der Flek Tuch* (*womit das Loch im Kleide ist ausgefült worden*) *reiszt* (*etwas*) *von dem Kleide los;*" *indem er von der Nässe oder Feuchtigkeit einläuft.* En bij RÖSENMÜLLER: *Notetur, sermonem esse de panno impexo, qui imbre madefactus facile contrahitur, et a vestimento vetustate contrito aliquid aufert.*

2) Dit σχίσας komt, waarschijnlijk reeds door den invloed der overeenstemmende plaatsen, niet in alle handschriften voor, gelijk het ook in den gewonen text niet is opgenomen. Hier is het *actief:* „Een nieuw kleed scheuren;" straks reflexief of neutrum: „Het nieuwe kleed scheurt (of *scheurt zich*)." Even als dit, ook in onze taal, bij de woorden: *breken, scheuren, koken* en eene menigte andere plaats heeft. Verg. WINER, III, 4, § 39.

zoo lang kunstelen, tot men er een' anderen zin uit krijgt. De ware en eenvoudige beteekenis zal echter, hier zoo als overal, luider en langer spreken, dan eene bevooroordeelde uitlegkunde, die vooraf bepaalt, wat een bijbelschrijver moet gezegd hebben.

Wij komen tot de tweede beeldspraak, waarvan de woorden minder zwarigheid opleveren, gelijk ze ook bij alle drie de Evangelisten nagenoeg letterlijk de zelfde zijn.

Het is weder eene voorstelling van het geen *men* in het dagelijksche leven *niet doet* (MATTHEÜS), of wat *niemand doet* (MARKUS en LUKAS). Iemand, die verstand van de zaak heeft, doet *geen' nieuwen wijn in oude zakken;* of doet men het toch, *de zakken bersten* (MATTHEÜS), *de nieuwe wijn doet ze bersten* (MARKUS en LUKAS). De wijn is dus *verloren*, uitgestort of weg geloopen; en dat niet alleen, maar ook de zakken *bedorven.* En hier wordt nu ook bijgevoegd, het geen bij het voorgaande beeld werd verzwegen: wat men *wel* doet: *nieuwen wijn in nieuwe zakken, zoodat beide te zamen behouden worden* of „met elkander bewaard blijven." 1)

De zaak was voor den oosterling duidelijk. De wijn, dáár bijna eene algemeene levensbehoefte, werd wel in vaten of kruiken opgelegd, maar tot vervoer nog meest in zakken gedaan. Dit gebruik van lederen zakken, 2) — voor water (*Gen.* XXI : 14), wijn (1 *Sam.* XVI : 20; XXV : 18), ook wel melk en olie, — is reeds van overoude dagen 3), was ook in het westen bekend, en, volgens een' ouden uitlegger althans in de zestiende eeuw nog in *Spanje* bij den wijn gebruikelijk. 4) Daartoe werden doorgaans geitenvellen gebezigd, met de ruwe zijde naar binnen gekeerd; bij de oude Grieken ook ossenhuiden; door andere volken ook wel huiden van ezels en zelfs van den rhinoceros; bij de woestijnbewoners van kameelen. Inzonderheid werden deze zakken gebruikt op de reis, zoo als dan ook, bij het schokken der vrachten, op ezels of kameelen geladen, of wanneer men ze zelven op den rug droeg, het gemakkelijkst en voor breken of storten het veiligst was. Maar hoe weinig nood de

---

1) Dit laatste: *καὶ ἀμφότεροι συντηροῦνται* hebben niet alle Handschriften bij LUKAS. Meent men, dat het uit MATTHEÜS is ingeslopen, dan zou deze plaats niet behooren tot die, waarin LUKAS uit beide zijne voorgangers iets overneemt. (Volgens SCHOLTEN, *Inleiding* enz. bl. 119.)

2) Het is onnoodig en zelfs onjuist, dat onze overzetters *zakken* als de vertaling van ἀσκὸς geven, en *leder* (of *lederen*) als eene aanvulling. Het woord beteekent, reeds bij HOMERUS, de afgetrokken *dierenhuid*, die tot een' zak bereid werd. De letterlijke vertaling zou dus eer zijn: „Men doet den wijn in huiden;" niet: in zakken, die van leder *gemaakt* of *genaaid* zijn.

3) Hoe oud dit gebruik is, blijkt onder anderen uit het berigt van WILKINSON (*Ancient Egyptians*, I : 48), dat de Egyptenaren harst deden in de wijnkruiken, gelijk ook andere oude volkeren harst, pek of terpentijn in de wijnvaten plegen te doen, en dit nog gedaan moet worden op de eilanden van den Archipel; welk gebruik daar aan wordt toegeschreven, dat in de alleroudste tijden de dierenhuiden, tot het bewaren en vervoeren van den wijn bestemd, hiermede werden ingesmeerd, en zoo de wijnproevers aan dien terpentijn-smaak waren gewoon geraakt.

4) *A consuetudine, qua vinum utribus claudi solet, ut hodieque apud Hispanos.* ANDR. SCHOTTI *Adagialia sacra.* ROSENMÜLLER zegt, dat zij er *borrachas* worden genoemd. — Overigens kan men in POLI *Syn.*, WINER, *Realw.* en elders de plaatsen uit HOMERUS, PLINIUS en anderen vinden, als ook getuigenissen van SHAW, NIEBUHR en meer nieuwere reizigers. Vgl. ROSENMÜLLER, *Das Morgenland*, op *Joz.* IX : 4, waarvan straks nader.

sterke lederen zakken over het geheel hadden, om te breken of te bersten, door de kracht van het ingesloten vocht kon dit gebeuren. Wij vinden het denkbeeld reeds in de redenen van ELIHU (*Job* XXXII : 19) : *Ziet! mijn buik* (wij zouden zeggen "mijne borst") *is als de wijn*, die *niet geopend is; gelijk nieuwe* (of nieuw gevulde) *lederen zakken, zou hij bersten.* 1)

Wanneer dus de landman in *Palestina* den nieuwen most had geperst, en dien nog eenigen tijd, door de natuurlijke warmte van het klimaat, had laten gisten, om hem dan in kruiken tot eigen gebruik, of in zakken ter verzending te doen; zou hij zoo dwaas niet zijn, om voor het opleggen van den nieuwen voorraad, zijne oudste lederen zakken te gebruiken. En waarom niet? Deze hadden, met hunne eerste kracht, ook hunne lenigheid en rekbaarheid verloren. Zoo dra dus de wijn, onder de reis en beweging in eene heete, oostersche zon, door de nagisting in de besloten zakken begon uit te zetten, was het te wachten, dat die zakken scheuren zouden. Ook wij weten, hoe flesschen en kruiken, en zelfs wel vaten door sterke gisting kunnen van een bersten. 2) En dan was de schade dubbel. Niet alleen toch was de wijn nutteloos op den grond of bij den weg uitgestort; maar ook de zakken, die tot het bewaren van ouden, uitgegisten wijn, nog lang konden meê gaan, waren nu voor goed bedorven. 3) Neen! de ondervinding had ook den eenvoudigsten wijngaardenier, die op zijne zaken paste, geleerd, dat voor nieuwen wijn nieuwe en sterke lederen zakken noodig waren. De wijn gist ook daarin wel; maar het nog taaije en buigzame leder voegt er zich naar, en heeft ook nog kracht genoeg, om de al te sterke gisting te bedwingen. Beide voegen zich naar elkander: de zakken worden uitgezet, de wijn ingetoomd. *Beide te zamen worden behouden.*

Tot zoo verre het beeld. LUKAS heeft er een eenigzins zonderling, — bijna zouden wij zeggen: geestig of naïf, — toevoegsel aan: *En niemand, die ouden* wijn *drinkt, begeert terstond* 4) *nieuwen; want hij zegt: "De oude is beter!"* — Sommigen hebben òf LUKAS zelven òf zijne latere naschrijvers verdacht, van deze woorden aan die van den Heiland te hebben toegevoegd. Het is waar, dat zij in den zamenhang gemakkelijk konden worden gemist, en zelfs eenigzins van het beeld afwijken, omdat niet van het *drinken*, maar van het *bewaren* van den wijn sprake is. En toch is er, — gelijk wij straks zien zullen, — ook voor de toepassing, in deze woorden iets puntigs en veelzeggends, waarom wij ze niet gaarne prijs geven. En zegt men, dat de man, die den ouden wijn beter vindt, gelijk heeft, omdat

---

1) Hier schijnen het *nieuwe zakken* te zijn, die bersten, en niet oude. Reeds HUIG DE GROOT heeft daarom aangeteekend, dat er waarschijnlijk zakken *met nieuwen wijn* worden bedoeld, en ook de nieuwste uitlegger van JOB (HITZIG) neemt dit aan. Liever zou ik aan nieuw in gebruik zijnde, pas gevulde zakken denken. Mogelijk ook, dat de al te nieuwe of versche, door hunne weekheid, wanneer de wijn niet eerst wat gelucht of *geopend* werd, daarvan de kracht niet konden verdragen. Het beeld is dus wel verwant, maar niet het zelfde.

2) *Musto dolia ipsa rumpuntur.* SENECA.

3) De Gibeonieten, als zij veinsden, eene verre reis gedaan te hebben, *namen oude zakken op hunne ezels, en oude en gescheurde en zamen gebondene lederen wijnzakken* (*Joz.* IX : 4); waarbij ROSENMÜLLER uit CHARDIN aanteekent, "dat de Arabieren hunne oude zakken nog wel oplappen, door het gat met een' houten prop te sluiten of den geheelen hoek, waarin het lek zit, af te binden." Maar dan mag men er ook wel geen' nieuwen wijn indoen!

4) Het woord *terstond* wordt door sommigen voor onecht gehouden.

hij werkelijk beter is; dat zou de oosterling, op zoeten most zoo gesteld, de Israëliet vooral, bij wien het de kroon was van zijn vrolijk loofhutten-feest, u niet zoo gaaf toestemmen. De oude wijn werd niet voor aangenamer of geuriger, veel min voor zoeter of zachter, maar alleen voor krachtiger en deugdelijker gehouden. Zoo vergelijkt JEZUS SIRACH een' *ouden vriend* met *ouden wijn.* 1) In den zelfden geest zijn de spreuken uit den Talmud, bij SCHOETTGEN aangehaald, die overigens met onze gelijkenis niets gemeens hebben:

„Die van jongeren leert, is gelijk aan die onrijpe druiven eet of most drinkt uit de perskuip; die leert van ouderen, aan hem, die rijpe druiven eet en ouden wijn drinkt."

„Zie niet op de kruik, maar op het geen er in is: want dikwijls is de nieuwe kruik vol ouden wijn; soms is er eene oude, waarin zelfs geen nieuwe wijn is."

Maar al stemde men gaaf toe, dat de wijn bij 't *oud* worden ook *beter* en smakelijker wordt, hier wordt niet van den zelfden wijn, wanneer hij oud en wanneer hij nieuw is, gesproken. De bedoeling is veel eer: zelfs al was de nieuwe in den aard beter, zoo vindt hij, *die den ouden drinkt*, die gewoon is hem dagelijks te drinken, den nieuwen minder smakelijk, en hij begeert (of nog sterker: *hij wil*) dien niet, zoo lang hij nog voorraad van zijnen ouden wijn heeft.

Nu zijn wij dan zoo verre gekomen, dat wij naar de bedoeling van JEZUS vragen kunnen. Maar hoe eenvoudig en helder die mij toescheen, ik vond daaromtrent zoo veel verschil, dat ik nog eens de geheele reeks der voornaamste mij bekende uitleggers, en vooral de geschiedenis der kerkelijke opvatting doorliep, om daarvan de reden op te sporen. En weder ontdekte ik, dat — zoo als maar al te dikwijls, helaas! — de dogmatiek de exegese heeft beheerscht en onderdrukt; met andere woorden, dat de bijbelzin zich heeft moeten schikken naar heerschende leerbegrippen en kerkgebruiken.

De oorsprong der dwaling schuilt hier weder in de hooge oudheid; en wij mogen de geleerde Roomsch-Katholijke uitleggers, voornamelijk uit de orde der Jezuïeten, de schuld niet geven van eene schriftverdraaijing, die zij reeds, als tot de oude overleveringen der kerk behoorende, van de vaderen hadden overgenomen.

De kerkelijke geschiedenis meldt, dat in het midden der tweede eeuw zekere MARCION het Evangelie geheel van het Oude Verbond afscheidde, en zelfs daar tegenover stelde. Gelijk over het geheel de zoogenaamde Gnostieken van dien tijd JEHOVA, den God der Joden, als eene mindere of zelfs booze Godheid beschouwen, zoo onderscheidde MARCION den Wereldschepper, den Regtvaardige, die in eenen lageren hemel woonde en daaruit de wet had afgekondigd, van den onzienlijken God, den Algoede en Heilige, die in JEZUS zich als Onze

---

1) *Als nieuwe wijn is een nieuwe vriend.* (οἶνος νέος φίλος νέος.) *Wanneer hij oud zal geworden zijn, zult gij hem drinken met verheuging.* JEZ. SIR. IX:13. (Bij TISCHENDORF vs. 10.) Het onderscheid, dat de oude Israëlieten tusschen beide maakten, ziet men b. v. *Joël* I:5, waar den vrolijken wijndrinkers de *nieuwe most* van voor den mond wordt weg gerukt; vergeleken met *Jes.* XXV:6, waar de groote maaltijd der verlossing in den Messiaanschen tijd, wordt gevierd met *reine* (exquise of belegen) *wijnen, die gezuiverd zijn.*

Vader openbaart. Om zijne gevoelens (ook om onkuischheid?) in *Klein-Azië* door zijn' eigen vader, een' algemeen geachten bisschop, in den ban gedaan, reisde hij naar *Rome*, en wilde zich dáár bij de grijsaards vervoegen, die nog van de leerlingen der apostelen in leven waren. Toen dezen hem niet in hunne gemeenschap wilden opnemen, begaf hij zich in een twistgesprek met de ouderlingen en leeraars der gemeente, en beriep zich onder anderen op deze beeldspraak van den Heer, terwijl hij hun vroeg: hoe anders zij het *nieuwe* en *oude* in deze twee gelijkenissen opvatteden, indien niet het oude, afgedragen en verwerpelijke kleed, en de versleten, onbruikbare wijnzakken, het *Oude Verbond* aanduidden, waarmede het *Nieuwe* geene gemeenschap hebben kon. In plaats van nu, met den schrijver aan de Hebreën, hem toe te staan, dat, wanneer *een Nieuw Verbond* wordt opgerigt, het vorige van zelf, hoe goed ook in zijnen tijd, *verouderd is en nabij de verdwijning* (*Hebr.* VIII : 13), zochten de hoofden der gemeente te *Rome* eene andere verklaring en antwoordden: „De oude zakken, mijn zoon! dat zijn de oude, nog niet wedergeboren harten der Farizeën en Schriftgeleerden; en aan het oude kleed was b. v. JUDAS gelijk, verouderd in de gierigheid, en dus onvatbaar om de prediking der nieuwe, hemelsche verborgenheid in zich op te nemen. Door zijne roeping heeft hij zich slechts eene grootere scheur verwekt." 1)

En zie daar nu de overgeleverde verklaring der kerkvaders, waarvan, zoo verre mij bekend is, alleen TERTULLIANUS in zijn boek tegen MARCION is afgeweken, misschien omdat zij hem nog niet bekend was: want het boven verhaalde vinden wij bij hem niet; alleen eene bestrijding der gevoelens van MARCION, die in zijnen tijd nog van *Italië* af tot in *Palestina* en *Arabië* verspreid waren. (EPIPH.) De dwalingen van MARCION werden vooral onderhouden door eene verzameling van *Tegenstrijdigheden*, en een verbasterd Evangelie van LUKAS, beide van hem afkomstig. Daarom loopt TERTULLIANUS een groot deel van dit laatste Evangelie in zijn tegenschrift door, om zelfs uit het geen MARCION daar van overliet, de eenheid van God te bewijzen. Zoo teekent hij bij deze ontmoeting van den Heer aan: „Indien er eene scheiding was tusschen den God van JOHANNES *den Dooper* en van JEZUS, dan kwam de vergelijking van beider leerlingen niet te pas. En wat het *nieuwe* van 't evangelie betreft, reeds bij JESAJA zegt de God van het Oude Verbond: „De oude dingen zijn voorbij gegaan, en ziet! nieuw zijn ze, die Ik maak." (*Jes.* XLIII : 18, 19, vrij vertaald

---

1) *Vocatus ampliorem fissuram habuit, per ipsum, quum nemo ipsi auctor et causa esset.* Ik vond dit verhaal bij EPIPHANIUS, in het 42ste van de 80 ketterijen, die hij bestrijdt. SCHOTTUS (*Adagialia*) had mij tot zoeken opgewekt, maar zonder den weg te wijzen. EPIPHANIUS spreekt blijkbaar met hatelijkheid van MARCIONS zedelijk gedrag, en geeft op zijne vraag: „Hoe zij dit oude kleed enz. uitlegden?" met grooten lof over de zachtmoedigheid der oudsten van *Rome*, alleen hun antwoord, zonder MARCION met zijne uitlegging aan het woord te laten komen, daar hij hem alleen zeggen laat: „*Non sic, sed alia sunt præter haec.*" — Zijne opvatting was echter van zelf wel te raden, gelijk zij ook uit de wederlegging van TERTULLIANUS blijkbaar is. — Verder over MARCION hier uit te weiden, zou ons te lang ophouden. Later kom ik nog wel eens op hem terug. Geestig is het oordeel van NEANDER (*Allg. Gesch. d. Chr. Religion u. Kirche*, I : 4, S. 517 *ff.*). Hij noemt MARCION den eersten *protestant*, als die, reeds ééne eeuw na CHRISTUS, met het beschreven Evangelie de algemeen aangenomene kerkelijke leer bestreed; maar die daarbij dan ook even willekeurig te werk ging als vele nieuwere protestanten, door op zoo genaamde inwendige gronden uit te monsteren, wat men meent, dat JEZUS niet kan gezegd, of de Evangelisten niet kunnen geschreven hebben.

naar 2 *Kor.* V : 17.) Den nieuwen wijn zou *Hij* niet in oude zakken kunnen doen, die geen eigenaar ook der oude zakken was; noch een nieuw toevoegsel aan een oud kleed zetten, dat hij niet bezat. Toch geven wij toe, dat er scheiding is (onderscheid) van oud en van nieuw; maar door hervorming, door uitbreiding, door volmaking. Gelijk de vrucht zich afscheidt van het zaad, omdat zij uit het zaad is, zoo wordt ook het evangelie gescheiden van de wet, juist omdat het daaruit is voort gekomen: als iets anders, niet iets vreemds; verschillend, niet tegenstrijdig. 1)"

Een weinig langer dan gewoonlijk, hebben wij ons in de christelijke oudheid opgehouden, om den lezer te doen zien, dat hier, gelijk meer malen, juist de ware en eenvoudige opvatting van 's Heilands woorden reeds vroeg werd achter gezet voor eene gekunstelde verklaring, die later door het gezag van oudheid en kerkelijke regtzinnigheid zich staande hield. Het is mij ten minste niet bekend, dat een der Katholijke uitleggers de opzieners van *Rome* is afgevallen; in tegendeel heeft men de verklaring van TERTULLIANUS, den eenige, die van de regtzinnige kerkvaders aan de zijde van MARCION stond, òf hem euvel afgenomen, òf zoeken te bemantelen. 2) Alleen wankelden nog HIERONYMUS en andere kerkvaders, in de toepassing, tusschen de Farizeën en JEZUS' eigen discipelen, waarop de vraag der Johannieten, waarom zij niet vastten, eigenlijk alleen betrekking had. Van daar dat, na EUTHYMIUS ZIGABENUS, de spreuk: „Het oude of zwakke verdraagt het nieuwe nog niet," algemeen op de discipelen werd te huis gebragt. Vijand of vriend dus, maar zeker de eerste toehoorders van JEZUS, moesten aan het oude kleed en de oude wijnzakken, die het nieuwe nog niet verdragen konden, gelijk zijn. Bij het laatste gevoelen werd het denkbeeld van *oud* en *afgesleten*, als op de discipelen niet toepasselijk, voor dat van *zwak* en *broos* ter zijde geschoven. En in deze opvatting werden de kerkvaders versterkt, doordien reeds lang de kerk, ook in dit opzigt, van den eersten eenvoud en blijmoedigheid van het evangelie was afgeweken. Men kon zich niet meer voorstellen, dat het strenge Ascetisme, uitmuntende door vasten en zelfkastijding, — en door het volk te hooger geëerd, naar mate het er zich zelf minder voor berekend gevoelde, — een lager standpunt van godsvereering wezen zou, waar boven CHRISTUS zich en de zijnen verhief, gelijk de volgende gelijkenis ons nog duidelijker leeren zal. Door alzoo, gelijk het na CHRYSOSTOMUS algemeen werd, de *zwakheid der geloovigen* tot het punt van vergelijking te maken, legde men deze beteekenis in JEZUS' woorden: „Mijne discipelen

---

1) *Evangelium separatur a lege, dum provehitur ex lege. Aliud ab illa, non alienum. Diversum, non contrarium.*

2) Zoo zegt MALDONATUS van de gewone kerkelijke opvatting: *Nec melior meo judicio interpretatio desiderari potest, quamquam* TERTULLIANUS *dicit, aut dicentibus Marcionitis ipse* NON NEGAT caet. — JAC. PAMELIUS BRUGENSIS, de Commentator van TERTULLIANUS, wil zelfs bewijzen, dat deze de plaats niet even als MARCION kan opgevat hebben, omdat hij — gelijk veel de kerkvaders doen — het zelfde beeld in het vuur zijner rede in eenigzins anderen zin gebruikt, waar hij MARCION toeroept: *Inflatus es utribus veteribus et excerebratus es novo vino; atque ita veteri, id est priori evangelio pannum hæreticæ novitatis assuisti.* — Maar hoe de kerkvader in ernst CHRISTUS' woorden opvat, blijkt ook nog uit den aanhef zijner verklaring van het Allervolmaaktste Gebed (*De Oratione*), waarin hij schrijft, dat den christen een nieuw gebed noodig was, omdat ook bij het bidden de nieuwe wijn niet meer in de oude zakken kon gedaan worden. Want: *Quidquid retro, demutatum, ut circumcisio, aut suppletum, ut reliqua lex, aut impletum, ut profetia, aut perfectum, ut fides ipsa, Omnia de carnalibus in spiritualia renovavit nova Dei gratia,*

zijn nog niet sterk genoeg, niet genoeg nog door eenen nieuwen en heiligen geest bezield, om zoo moeijelijke geloofsoefening, als waarvan gij spreekt, te verdragen. Dien nieuwen en krachtigen wijn verdragen de oude zakken niet; daarom vasten ook mijne discipelen nu nog niet: ik maak het hun gemakkelijk, omdat zij nieuwelingen zijn." — En zoo werd de verhouding van oud en nieuw geheel omgekeerd. De Johannieten staan nu op een hooger standpunt, dan JEZUS' discipelen, ja! de Farizeën dan de Heiland zelf. Zie daar eene regte monniken-exegese, die van alles alles maken kan!

Dat nu de Roomsch-Katholijken zich aan deze verklaring houden, dat zelfs een scherpzinnige MALDONATUS met zekeren heiligen schroom de afwijking van TERTULLIANUS vermeldt, is natuurlijk; maar vreemder is het, dat ook de Hervormers dezen ouden zuurdesem nog niet terstond konden uitzuiveren; en al is het dan ook met eene vrijere, meer zedelijke toepassing, toch in den grond der zaak in de oude uitlegging berustten. Zelfs de groote KALVIJN, anders zoo helder in zijne opvatting, en ook de gezworen vijand der monniken, ERASMUS, verhieven zich hier boven niet; ja! niet eens de Sociniaansche exegeet VON WOLZOGEN. 1)

Onder onze vaderlandsche geleerden heeft later de beroemde HERMANNUS VENEMA (*Opuscula inedita*, Traj. 1781, pag. 154—180) eene geheele Latijnsche verhandeling aan deze beeldspraak van den Heer gewijd. Hem komt ten minste de eer toe, dat hij zich even zeer zoekt vrij te houden van de oude kerkelijke overlevering, als van die weelderige vernuftspeling, die de geleerdheid van VITRINGA en zijne navolgers ontsiert. Met scherpzinnigheid heeft hij de oude verklaring wederlegd; maar ongelukkig, terwijl hij den arbeid van alle zijne voorgangers verwierp, die scherpzinnigheid gebruikt, om eene dier gezochte uitleggingen te verdichten, die na eenen korten opgang geen' anderen roem achter laten, dan dat zij "er mooi op gevonden zijn."

Zijne verklaring is deze: "Ik leg mijnen discipelen uwe vasten niet op. Want meent niet, gij Farizeën! dat ik doe even als gij, die een' vreemden, ruwen lap op het oude eerwaardige kleed zet, eenen lap, dien men er ten laatste zelf weder moet afnemen, wanneer men bemerkt, hoe hij misstaat. Denkt ook niet, gij JOHANNES-leerlingen! dat ik zoo overhaast zou handelen, om het oude op eens te vernieuwen, even als de man, die oude zakken vol nieuwen wijn doet, dat zij barsten." — Zoo wordt weder de voorstelling van LUKAS met die van MATTHEÜS en MARKUS vermengd, de verklaring van *oud* en *nieuw* naar willekeur gewijzigd, en bovendien de gelijkenissen tegenover in plaats van naast elkander gesteld. Hoewel dus de toepassing zelfs welsprekend is, daar VENEMA met het eerste beeld de sepa-

---

1) KALVIJN schrijft, dat de tegenstelling van Farizeesch en Evangelisch, als het oude en nieuwe, *nihil habet coloris;* terwijl de oude verklaring *apta et concinna similitudo est ad rem praesentem.* — ERASMUS zegt van den omslag, waarmede de Kardinaal UGO de gelijkenis toepast op de trapsgewijze oefeningen der Monniken-orden: "Zoo komen de folianten in de wereld! (*Sic nascuntur ingentia volumina!*)" en toch is hij zelf hier niet helder. BEZA en anderen (Zie *Crit. Sacr.*) zijn allen op de hand van KALVYN. LUTHER past de gelijkenis toe op de noodzakelijkheid eener algeheele bekeering, tegenover de gedeeltelijke verbetering van den vleeschelijken mensch. Zoo ongeveer ook NEANDER en LISCO. Deze laatste opvatting is, gelijk wij straks zien zullen, wel niet geheel en al te verwerpen, maar behoort stellig op den achtergrond. Het best van al de oudere uitleggers drukt nog de scherpzinnige ANDR. SCHOTTUS den zin uit: CHRISTUS *duplici hic rerum exemplo docet, quam dispar sit, evangelicum dogma commisceri Judaico; quamvc necesse sit, ut quis prius per fidem renascatur, quam novae doctrinae praecepta queat imbibere.*

ratisten bestrijdt, elk met zijn' nieuwen lap op het oude kleed, met het tweede de al te haastige hervormers, zelfs die der zestiende eeuw; — toch zal hij niet ligt ons overtuigen, dat de Heiland dit alles met zijn onderwijs bedoeld heeft.

Geen wonder, dat bij zoo vele mislukte proeven, en nadat de ware zin der beeldspraak van de vroegste eeuwen af door kerkgezag was verduisterd, menig helder denkend uitlegger er toe gebragt is, om òf als SALMERON en vele anderen, *het kleed en de wijnzakken* niet tot de gelijkenissen te rekenen, òf om aan de voorstelling pit en merg te ontnemen, door alleen het onbepaalde denkbeeld van „iets dat niet past" er in over te laten; zoodat de Heer, bij voorbeeld, tot verontschuldiging dat zijne bruiloftskinderen niet vastten, even goed had kunnen zeggen, dat men op den dag geene lamp ontsteekt of het vischnet niet uitwerpt op het drooge. 1)

Om ons doel, het regte verstand van de meening des Heeren, — zoudt gij er niet bijna aan wanhopen, lezer? — toch eindelijk te treffen, moeten wij uitgaan van het zoo geheel verwaarloosde beginsel, reeds in de *Algemeene Inleiding* en bij de twee eerste parabelen door ons op den voorgrond gezet: „het parallelisme der gelijkenissen." Het diepe gevoel toch van harmonie bij de oosterlingen, terwijl het zich over klanken en zaken te gelijk uitstrekte, deed hen van zelf beseffen, dat de weêrslag der zelfde spreuk niet hare herhaling zijn moest; en de overeenkomst, even als bij de harmonie der muzijk, slechts eene verwantschap in den grondtoon. Zoo is het in het geheele parallelisme der Hebreeuwsche poëzij; zoo ook in alle reeds vroeger opgegeven gelijkenissen, die als parallelen met elkander in betrekking staan, zoodat zij den zelfden hoofdzin, onder een' anderen vorm en soms met eenige wijziging van het denkbeeld, uitdrukken. Die betrekking nu is hier zoo in het oog vallend, dat LUKAS, gelijk reeds in den beginne is opgemerkt, beide slechts *ééne* gelijkenis noemt. En wat is dan nu de hoofdtrek, aan beide beelden gemeen? Natuurlijk niets anders, dan het *oude* en het *nieuwe* 2), dat naar LUKAS' zeggen niet zamenstemt, of *harmoniëert;* en vooral ook de *zwakheid* van het oude, het gemis aan *rekbaarheid* en *veerkracht*, waardoor het tegen 't *gistend beginsel* in het nieuwe, de magtige werking der nog jeugdige levenskracht, niet bestand is. Het oude kleed zou nog niet onherstelbaar en de oude wijnzakken niet on-

---

1) Zoo vindt SCALIGER de beteekenis eenvoudig: *Nihil violenter faciendum;* MORUS: *Nemo facile in vita communi id facere solet, quod a re, loco, tempore, natura abhorret.* Onder de nieuweren is BAUER ook hier kort, maar niet krachtig. „Het beeld," schrijft hij: „beteekent niet meer, dan dat JEZUS' leer en die der Farizeën niet zamen voegden; dat hij, door hunne instellingen, aan zijne waarheid alleen nadeel zou toebrengen. Verder moet men de stukken der vergelijking niet uitbreiden, of men vervalt in spelingen en ongerijmdheden." — Zelfs DE WETTE, — als gewoonlijk, op dit gebied in zijne schriftverklaring het zwakste, — schrijft: „*Da im erstern Bild der Gegenzatz von Alt und Neu nicht in den Vergleichungspunkt eingeht, so muss man überhaupt bei dem allgemeinen Gedanke der* UNZWECKMÄSSIGKEIT *stehen bleiben;* waartegen MEIJER het *tertium comparationis* stelt in het *Begriff des* VERDERBLICHEN, ZERSTÖRENDEN.

2) ERASMUS en VENEMA hebben te regt opgemerkt, dat tegenover het παλαιόν, door LUKAS καινόν (door MATTHEÜS en MARKUS ἀγνάφον) gesteld wordt, zoo lang er sprake is van een *nieuw* kleed of nieuwe stof; maar νεόν, door alle drie de Evangelisten, van *verschen*, jongen wijn (*Jes.* XLIX: 26). „Jong, *recens*, wijst iets aan, dat nog niet lang bestaan heeft; nieuw, *novus*, wat nog niet lang gebruikt is." J. A. K. TITTMANN, *de Synonymis in Novo Testamento*, Lipsiae 1829. Zie *Godgeleerde Bijdragen* VI (1832) blz. 41. Dit neemt echter het parallele der tegenstelling van *oud* en *nieuw* niet weg, maar bevordert alleen hare natuurlijkheid en verscheidenheid.

bruikbaar zijn; maar de werking, die in het nieuwe is, scheurt het oude af of doet het open bersten, zoodat het nog ontijdig en nutteloos verloren gaat.

En zien wij nu, bij deze duidelijke overeenkomst, nog eens op de verscheidenheid der twee beelden. In het eerste is het *oude* de hoofdzaak. Men wil het bewaren, verstellen, oplappen, en — men bederft het. In het tweede beeld is het 't *nieuwe*. Ook dat wil men bewaren, doen goed blijven, voor lang en ruim gebruik verre heen brengen, en — men laat het geheel verloren gaan. De onhandige kleedermaker houdt nog een oud en gescheurd gewaad over; de dwaze wijnhandelaar niet eens een' bruikbaren ouden zak.

Letten wij eindelijk nog eens op de bijzonderheid, dat wel bij de laatste, maar niet bij de eerste gelijkenis wordt gezegd, wat men dan eigenlijk doen moet. En wat zou ook de Heer bij de eerste hebben moeten zeggen? "Men lappe een oud kleed met oude stukken, die althans niet meer krimpen?" — Maar het zou eerder in zijnen geest geweest zijn: "Wanneer het oude afgedragen is, verkwiste men daaraan geen nieuw laken meer, maar legge het af en neme een nieuw kleed!" — Het eerste, dunkt mij, wilde de Heer niet zeggen, en het laatste *konden zij nog niet dragen*. Daarom laat hij het oude kleed rusten, en brengt de toepassing over op de wijnzakken; terwijl hij ook hier weder verzwijgt, waartoe men die oude zakken nog gebruiken kan. Het nieuwe, dat is het zijne; de zaak van *zijne discipelen*, waarnaar hem gevraagd was. En in zoo verre nu beide beelden met de vorige gelijkenis zamen hangen, beteekenen zij: "Bruiloftskinderen voegen geene gelapte kleederen, en de versche wijn voor de bruiloft wordt in geen oude zakken aangebragt."

Zoo keeren wij met al de uitleggers, op wat wijze zij het ook doen, tot de vragende JOHANNES-leerlingen terug, waarbij wij tevens nog eens den blik ter zijde slaan op de reeds beantwoorde Farizeën. En vragen wij dan nu nog eens, wat naar de meening van den Heer het *oude* is en het *nieuwe*, ik weet dit niet beter te zeggen, dan met de woorden van eenen uitlegger, van wien ik het altijd betreur, dat hij zich gedurig, — en straks ook hier weder! — om toch een' regt diepen, gemoedelijken zin uit JEZUS' woorden op te delven, in allerlei vernuftspeling verliest.

Was ist das ganz Neue? *Die Freiheit und Wahrheit des Verhaltens je nach dem innern Stande, die von nun allein gelten soll: allerdings nicht blosz eitel Freude, wie bisher eitel Trauer gewesen wäre, sondern das Essen und Trinken, wenn man sich freuet, das Fasten, wenn man Leid trägt, d. h. also, wie wir zu reden pflegen, die* Evangelische *Weise, Lebensordnung, Führung. Was ist das* Alte *dagegen, welches hier schon der Herr eben so nachdrücklich mit diesem Namen als abgethan verkündigt, wie hernach sein Apostel* Hebr. VIII : 13 *wiederum thun musz? Alles was dem gesetzlichen, alttestamentlichen, unvollkommnen, vorbereitenden, vorbildlichen Standpunkte gehört, wie er sich in den Pharisäern und Johannisjungern zusammen den Neuen entgegenstelt. Was also das Mengen und Flicken, da man blosz einen neuen Lappen auf das alte Kleid setzte?* (STIER, I p. 323.)

Maar stellen wij ons nog eens de bedoeling onzes Heeren van den beginne af voor. Reeds merkten wij op, dat hij steeds zorgvuldig ook den schijn vermeed, als of zijne leer en zen-

ding tegen die van JOHANNES streed, of hij iets in hem afkeurde, omdat hij zelf het anders deed. Hier geeft nu de Heiland den keursteen van het onderscheid, dien wij in de volgende gelijkenis nog duidelijker zullen terug vinden. De dagen, waarin JEZUS deze woorden sprak, vormden de grenslijn van het Oude en Nieuwe Verbond. Het kleed, dat de waarheid en de godsdienst zoo lang hadden gedragen, moest worden vernieuwd; een nieuwe oogst van den wijnberg des Heeren ingezameld. In het koningrijk der hemelen *was het oude voorbij gegaan, alles was nieuw geworden.* Maar JOHANNES stond nog op het standpunt van het Oude Verbond, *vóór* maar niet *in* het koningrijk der hemelen; gelijk de Heer elders getuigt: *„Onder allen, die van vrouwen geboren zijn, is er geen grooter profeet opgestaan, dan* JOHANNES *de Dooper; maar de minste in het koningrijk der hemelen, is meer dan hij."* (*Matth.* XI : 11.) Dat dus JOHANNES nog den ELIAS-mantel droeg en de levenswijze der strengste Joodsche partij volgde, was natuurlijk; zijne leer was de laatste oude lap op het afgedragen kleed des Jodendoms, en zij behoorde tot de oude, maar nog goede zakken, waarin *Kanaäns* oude wijn werd bewaard. Maar wat wilde men, met dat vasten der Farizeën en Johannieten, van JEZUS nu? Dat hij in den zelfden geest zou voort gaan, en het evangelie alleen prediken als een toevoegsel, als een verbeterblad, om zoo te zeggen, tot de oude Joodsche wet? 1) Maar dat zou *een nieuwe lap* zijn *in het oude* en eerwaardige *kleed;* een toevoegsel, dat daaraan niet paste. Het zou toch weldra dat verouderd gewaad, door zijne krachtige werking, van een rijten, en daarvan den ondergang slechts verhaasten. Of dat hij ten minste den inhoud zijner leer in de oude vormen kleeden zou; de blijmoedigheid der bruiloftskinderen binnen dat afgepaste wettige ceremoniëel, door de Joodsche schriftgeleerden tot het uiterste gedreven, beperken? Maar dat zou zijn: *nieuwe wijn in oude zakken*, die, door zijne krachtige gisting, weldra scheuren zouden, en dus het eene met het andere doen verloren gaan. Neen! het oude moest oud blijven, tot het van zelf was afgesleten en verbruikt. Op de bruiloft van den Zone Gods, niet anders dan nieuwe bruiloftskleederen en nieuwe wijn.

Zoo keeren wij in de hoofdzaak tot de als kettersch zoo lang verdachte opvatting van MARCION terug, en noemen *het oude:* „het vormelijke en tijdelijke aan het Oude Verbond, waarvan het Farizeïsme slechts eene eenzijdige uitwerking was." Ook daardoor zijn vele uitleggers (ROSENMÜLLER en anderen) afgedwaald, omdat zij bij dat oude aan iets *verkeerds*, aan de *dwalingen* der Farizeën en schriftgeleerden dachten, terwijl het toch in den zamenhang duidelijk is, dat de Heer hunne vasten en gebeden, zelfs op het standpunt der Johannieten, niet geheel afkeurde; en over het geheel aan het oude niets anders verwijt, dan dat het oud is. Het is niet de overdrijving alleen, het is ook het wettische beginsel en het zijn de wettische vormen zelve, die JEZUS, hoe geschikt voor den ouden dag, als niet meer berekend voor den Messiaanschen tijd, onbruikbaar keurde. Het kleed was goed geweest tot

---

1) DRUMMOND (*The Engravings of the* N. T., pag. 145) vat zeer juist den overgang van het beeld der Bruiloftskinderen tot deze twee volgende, als eene uitbreiding van het bijzondere tot het algemeene. *According to his general practice, he proceeds to set forth in the parable before us a more enlarged view of the whole question, of which* fasting *was but a small and comparatively insignificant portion.* Jammer dat hij, ook al door LUKAS van den weg af gebragt, de overeenkomst van het *gistend beginsel* in beide gelijkenissen niet heeft ingezien.

nu toe, en de wijnzakken bruikbaar; maar die tijd was voorbij. In den nieuwen tijd moest alles nieuw zijn. 1)

Is ons nu de hoofdzin der gelijkenis, ook in hare betrekking tot het niet onderhouden van vastendagen door JEZUS' discipelen, duidelijk, dan is de wijziging der beeldspraak in de twee zinnebeelden even zeer niet zonder beteekenis. Het geen wij „het parallelisme der gelijkenissen" noemen, is ook hier geene doellooze herhaling of breedsprakigheid. In het eerste beeld is het een *oude vorm*, dien men, door toevoeging van nieuwe bestanddeelen, bewaren wil, en daardoor juist te eer doet verloren gaan, zonder van dat nieuwe nut te trekken. In het tweede is het een *nieuwe geest*, die in oude vormen niet meer kan gehouden worden. In beide is het krimpen en gisten 't beeld, door de natuur zelve aan de hand gedaan, van de eigen krachtige levenswerking, die elders als een van zelf groeijend zaad, als het doordringen en voortwerken van een stuk zuurdeeg wordt voorgesteld. Het evangelie was en is nog, niet de afgepaste wetgeving, maar het levend beginsel, waardoor het menschelijke in de menschheid tot eene geheele vernieuwing of wedergeboorte wordt opgewekt en geheiligd. Het beeld van den waren geloovige werd zelfs in JEZUS' eerste discipelen niet volkomen verwezenlijkt, even min als later het ideaal eener christelijke gemeente in die van *Jeruzalem*. Steeds moest het ingeplante levensbeginsel voort werken, omscheppen, hervormen, met eene kracht, waar tegen geene oude en afgepaste vormen bestand waren. En de apostolische kerk zelve heeft maar al te zeer bewezen, door hare proefneming, om het Joodsche en Christelijke vereenigd te houden, dat daardoor aan het eene en het andere beide slechts schade werd toegebragt. Niet die tijdelijke vormen, maar het eeuwig blijvend woord van God moest, gelijk het reeds vervat was in *Mozes en de Profeten*, door CHRISTUS bewaard, vervuld, volmaakt worden.

Door deze opvatting wordt niet geheel en al buiten gesloten de gemoedelijke mystiek van de noodzakelijkheid eener geheele wedergeboorte bij de bekeering van den zondaar; eene beteekenis, door JEZUS, indien ik wèl zie, niet regtstreeks bedoeld, maar die toch ook niet strijdt tegen zijne bedoeling, en zelfs eenigermate daaruit voort vloeit. De enkele mensch is de kleine wereld (de *microcosmos*), waarin men het zelfde vaak zich herhalen ziet, wat der menschheid in het algemeen en in 't groot wedervaart. Zoo kan ieder, met het oog op JEZUS' allereerste gelijkenis, in zich zelf het hard betreden pad, de ondiepe en met doornen bezette aarde, tegenover het woord van God vinden. Zoo wast in iederen waren christen het geloof als een mosterdzaad, en doordringt hem als een zuurdeeg. Maar ook

---

1) AB UTRECHT DRESSELHUIS schreef nog in het *Nieuw Christelijk Magazijn* van J. H. KROM (III, 90), dat „met het oude te dezer plaats niet de Mozaïsche instellingen, maar de leerbegrippen der Farizeën worden bedoeld." — Maar zijne geheele verhandeling „tot staving van het gezag der Mozaïsche wetten in de maatschappij der christenen," hoe veel waarheid daaraan ten grondslag ligt, en hoe krachtig de bestrijding is van hen, die het geheele Mozaïsme als een *afgedragen kleed* verwerpen, zou de helderdenkende godgeleerde na dertig jaren zeker nog wel eens hier en daar herzien. Evenwel, ook wij hebben hier boven niet beweerd, dat JEZUS met deze beeldspraak de geheele Mozaïsche wetgeving afkeurde, veel min haar nu reeds, zelfs in 't formele en ceremoniële, afschafte. — Men vergelijke nog de Verhandeling van METZLAR over *Matth.* IX : 15—17, *Waarheid in Liefde*, 1840. I : 34 volgg.; VAN OOSTERZEE, *Leven van Jezus*, II : 206—213; G. E. W. DE WIJS, *Johannes de Dooper*, bladz. 307—311.

bij deze subjectieve opvatting van onze gelijkenis, wordt zij even min een persoonlijk oordeel over de *verkeerdheid* der Farizeën, als over de *zwakheid* van JEZUS' discipelen. Deze zwakheid, indien JEZUS daarop gedoeld had, zou veel eer die der jeugd als die des ouderdoms gelijk zijn geweest: *kinderen* waren zij, *nog met melk gevoed;* niet verouderd en verzwakt. Bij zulk eene gedwongene uitlegging, moest men ook wel tot eene slotsom komen, waardoor het beeld zich zelf wederspreekt: "Als de oude zakken nieuw zullen zijn geworden, zal ik er den nieuwen wijn in doen." — In zoo verre alleen paste deze beeldspraak op JEZUS' eerste hoorders en latere volgelingen, als ook in hun gemoedelijk geloofsleven *oud* en *nieuw* niet mogt vermengd, slechts eene gedeeltelijke verbetering van het onbruikbare beproefd of het nieuwe in oude vormen gekneld geworden. Kleed en wijnzakken kunnen dus nooit het beeld zijn van de menschen zelven, maar wel van het oude in den mensch. 1)

Het toevoegsel bij LUKAS, hoewel het de beeldspraak van den wijn eenigzins wijzigt, heeft iets zoo naïfs en verschoonends, dat het vooral hier juist van pas is, en geheel overeenstemt met den toon, waarop JEZUS gewoon is over den Dooper en tot zijne leerlingen te spreken. Nieuwe wijn was door zijn' rijpen, zoeten smaak wel aangenaam; vrouw en kind en vreemde deelden onder Israël in de vreugde van den nieuwen most; maar de oude wijn, meer zamentrekkend en prikkelend, voldeed beter wie ze dagelijks gewend was, zelfs al hoorde hij het nieuwe gewas verre boven dat van vroegere jaren roemen. *Hij wil den nieuwen niet*, — of *niet terstond*, zoo lang hij nog niet aan den smaak gewoon is: — want hij zegt: "*De oude is beter.*" (Of "Oude wijn, die is goed!") Zoo verontschuldigde JEZUS zelf, gewoon de leerlingen van zijnen voorganger met vaderlijke goedheid te ontvangen, hunne ergernis, hun wantrouwen. Hij vindt het natuurlijk, het gevolg eener verschoonlijke zwakheid in de menschelijke natuur, dat zij zich nog vooreerst aan het oude vast houden, nog niet zoo terstond zich aan zijne discipelen aansluiten. Boven den nieuwen wijn der bruiloftskinderen smaakt de oude, hoewel hard op zich zelven, hun nog beter. 2)

Op onzen en elken tijd toegepast, wordt de geheele beeldspraak ons eene les van christelijke *wijsheid*, christelijke *vrijheid*, maar ook christelijke *verdraagzaamheid*. — Wijsheid bij de vernieuwing van het menschdom en de hervorming der kerk in den geest van CHRISTUS, opdat wij niet weder het nieuwe zamen lappen met het oude, en de krachtige werking des Heiligen Geestes in oude en knellende vormen zoeken zaam te persen. Van de dagen van PAULUS af, toen al de duizenden Joden te *Jeruzalem*, die geloofden, tevens groote *ijve-*

---

1) Tot welke dwaasheden de geijkte opvatting leiden kan, blijkt onder anderen uit de verzekering van MALDONATUS, dat JUDAS ISKARIOT *een levend voorbeeld* van het verhaalde in de gelijkenis geweest is, daar hij door de krachtige werking van den nieuwen wijn in hem, even als de zakken in het zinnebeeld, is *midden opgeborsten en al zijne ingewanden zijn uitgestort*. (*Hand.* 1 : 18.) Geheel oorspronkelijk — dit leerde ik later uit de geschiedenis van MARCION — is echter deze toepassing op JUDAS niet.

2) *Monentur Pharisæi* (en de Johannes-leerlingen inzonderheid), *ne receptæ consuetudini plus quam par est, tribuant. Unde enim fit, ut vinum, saporem non mutans, non peraeque omnium palatis arrideat, nisi quia usus et consuetudo gustum format?* KALVYN.

raars waren van de wet (*Hand.* XXI : 20), tot in den nieuwsten tijd, die weder het oude kleed van elke kerkelijke leer zoekt op te lappen en met een' nieuwen geest het verstorvene te bezielen, — heeft men altijd oud en nieuw, tot schade van beide onder een vermengd. Maar te regt zeide reeds de Prediker, dat er *voor alles een bestemde tijd is*, en *alles goed is op zijnen tijd*. Dit is ook in de godsdienst en voor de kerk de waarheid. Op *Sinaï* kon nog geen evangelie worden afgekondigd. Zoo lang ook Israël Gods volk was, waren die banden der wet noodig; en zij knelden weinig of niet, te zamen gewassen met de volkszeden, ja! met het volk zelf. Voor het bewaren van den reeds uitgegisten wijn, waren nog altijd, — en zijn ook nu nog, — die lederen zakken voldoende; niet voor den nieuwen, die nog de geheele wereld over moest vervoerd worden en geheel de wereld gisten doen. Zoo ook waren er later tijden van overgang, eeuwen van opvoeding in de christelijke kerk, waarin weder vaste vormen noodig waren, en de oude lap althans minder kwaad kon op het eenigzins verouderde kleed. Maar nú nog dat oude, middeleeuwsche te willen behouden, nu de nieuwe geest van het evangelie de beschaafde wereld doordrongen heeft en daarin voort werkt met nieuwe, gistende kracht, dat strijdt zelfs tegen de bedachtzaamheid der christelijke wijsheid; want dat oude zou het nieuwe, gelijk het nieuwe het oude verderven of doen verloren gaan. Maar het strijdt ook tegen onze christelijke *vrijheid*, en stelt, even als de Johannieten en Farizeën in JEZUS' dagen, het lagere wettische standpunt boven het hoogere, evangelische.

Staat in de vrijheid, waarmede CHRISTUS *u heeft vrij gemaakt!* — De man, die dit schreef, PAULUS, kende beter dan iemand het oude en enge kleed van het Farizeïsme, waarmede het evangelie niet kon zamen hangen, de oude wijnzakken, die de gisting van het nieuwe niet verdragen konden. *Staat in de vrijheid, en laat geen nieuw juk der dienstbaarheid u opleggen!* — En al ondervond PAULUS het misbruik van dien vrijeren geest, waardoor sommigen in de gemeente zich aan het heidensch offermaal neêr zetten of het avondmaal misvormden tot een drinkgelag, anderen *met allerlei wind van leering zich lieten omvoeren*, of het middelpunt van het christendom, de *opstanding* zelve, loochenden; — toch ziet de apostel niet met bekrompene vreesachtigheid naar een nieuw *juk van dienstbaarheid* om, naar een versteld oud kleed of versleten' wijnzak. Zoo ook wij, hoe wel wij erkennen, dat de vrijere vormen, die de vrije geest van het evangelie eischt, door velen worden misbruikt; dat zijne werking en gisting soms schade kan toebrengen, het schuim opwerpen en het zwakke verbreken; toch eischen wij die vrijheid als een regt, gelijk wij haar anderen toestaan als eene behoefte. Niet van buiten af, maar van binnen uit komt alle levenswerking, ook in het hoogere en geestelijke; en de vormen moeten zoo ruim, zoo rekbaar en veranderlijk des noods zijn, dat zij den vrijen geest in zijne werking niet hinderen, noch het evangelie misvormen door het te knellen in de banden eener wet.

Maar al is dit onze diepe overtuiging, bij het scheiden leert de zachtmoedige en liefderijke Heiland ons nog eens de echt christelijke *verdraagzaamheid* omtrent anderen, bij wien de gewoonte den smaak of wel den wansmaak gevormd heeft; hen, die steeds herhalen: „Ik begeer den nieuwen wijn niet; de oude is beter!" — De Heer laat den JOHANNES-leerlingen hunne wekelijksche vasten, en geheel de Joodsche wet in hare uiterste gestrengheid; hun

hindert het niet; integendeel, het voldoet vooreerst nog aan de behoeften van hun gemoed, als die de bekeering en de geregtigheid alleen in die wettische vormen wisten te waarderen. De Heer vorderde niet met onstuimigen haast van hen, de keuze tusschen het oude en het nieuwe. Wat zoo lang voor velen goed geweest was, zou ook hun vooreerst niet schaden! Maar handelen zoo nu ook allen, die meenen, dat zij *de wet der vrijheid* in het evangelie (*Jak.* I : 25) boven anderen verstaan? Is in den geest van onzen Heer die onverdraagzaamheid der verdraagzaamheid en die onvrijzinnigheid van vele vrijzinnigen, waardoor zij anderen het oude kleed aan stukken trekken of den ouden wijn uit de hand rukken, terwijl dezen toch den nieuwen nog niet begeeren? Laten zij liever nog eens naauwkeurig onderzoeken, of in het nieuwe kleed, dat zij met zoo veel drift ons willen aantrekken, geene valsche draden geweven zijn, en er misschien nog de hand des vollers niet aan ontbreekt; en of onder den nieuwen wijn, dien ze zoo gul en ruim ons aanbieden, geene onrijpe of verdorven druiven zijn vermengd, of die nog wel goed is rijp geworden en gegist!

Leeren wij die verdraagzaamheid omtrent anderen, door onverdraagzaamheid omtrent ons zelven; en vergenoegen wij ons, ook in ons eigen zedelijk en godsdienstig leven, nooit met eene gedeeltelijke verbetering, die even min houden kan als de nieuwe lap op het oude kleed. Geen inkleeden en voegen van den nieuwen, christelijken geest in den ouden levensvorm, die hem niet behouden noch bewaren kan! Ook voor ons moet al *het oude*, al wat verkeerd en verouderd is, alles ook wat, goed op zijnen tijd, slechts aan een vroeger tijdperk van ons leven paste, *zijn voorbij gegaan*, opdat wij in CHRISTUS *nieuwe schepselen* zijn, *Gods maaksel, in* CHRISTUS JEZUS *herschapen tot goede werken.* (*Ef.* II : 10.)

Ook dan, — en hiermede besluiten wij: — ook dan zal nog wel altijd, zoo in ons als buiten ons, dat nieuwe christelijke leven, die krachtige gisting en doorwerking van den nieuwen geest, de uiterlijke vormen des geloofs en des levens behoeven, daar hier beneden zonder vormen niets bestaat; maar zij zullen de vrije ontwikkeling van den geest even min belemmeren, als het luchtige kleed den groei van het kind. En wij zullen ons niet al te zeer ergeren, wanneer wij even veel verschil in die vormen des geloofs en der godsvrucht opmerken, als in de kleederdragt van menschen en volken. Eens toch zal dat aardsche kleed, waarover hier de menschen zoo getwist hebben, het oude en nieuwe beide, worden afgelegd, terwijl de geest zelf opleeft met nieuwe kracht: want de tijd wordt altijd oud, de eeuwigheid blijft altijd jeugdig en nieuw; en het menschelijke leeft bij verandering, maar het goddelijke is één en onverderfelijk. Zoo zullen, terwijl de eeuwen voort wentelen, ook de nieuwere en nieuwste vormen der christelijke kerk haar afvallen als het omkleedsel, waar de rups zich inspint; terwijl de kerk zelve, onder het angstgeschrei van velen, dat zij vervalt en verloren gaat, daaruit telkens weder verjongd opleeft, en eens, voor eeuwig herboren, zal opstaan, gelijk de vlinder klapwiekend 't gescheurde en afgedragen omkleedsel in het stof achterlaat.

XV.

DE EIGENZINNIGE KINDEREN.

Mattheüs XI : 16 en 17.

Doch waarbij zal ik dit geslachte vergelijken?

Het is gelijk de kinderkens, die op de markten zitten en hunnen gezellen toeroepen, en zeggen:

„Wij hebben u op de fluit gespeeld, en gij hebt niet gedanst; wij hebben u klaagliederen gezongen, en gij hebt niet geweend."

Lukas VII : 31 en 32.

Bij wien zal ik dan de menschen van dit geslacht vergelijken? en wien zijn zij gelijk?

Zij zijn gelijk de kinderen, die op de markt zitten, en elkander toeroepen en zeggen:

„Wij hebben u op de fluit gespeeld, en gij hebt niet gedanst; wij hebben u klaagliederen gezongen, en gij hebt niet geweend."

De kinderleeftijd heeft iets bijzonder aantrekkelijks; en het is eene eigenschap van alle waarlijk groote en edele menschen, dat, — terwijl velen, die zich wijs en groot achten, op de kinderen met minachting neder zien of ze met trotschheid van zich stooten, — hij die waarlijk groot is, zich gaarne tot het kinderlijke neder buigt: want dáár vindt hij het beeld van God nog oorspronkelijker, zuiverder en beminnelijker terug; en de zonde zelfs is, in de gedaante van kinderlijke ondeugd, nog niet zoo hatelijk. Het Evangelie levert van deze tegenstelling een treffend en bekend voorbeeld op. Als de discipelen, niet weinig ingenomen met de eer van den grootsten Meester in Israël te dienen, in hunne bedrijvige zorg voor orde en welvoegelijkheid bij zijn onderwijs, met harde woorden de moeders afwijzen, die JEZUS' zegen voor hare kinderen komen vragen, zegt de Heer zelf: *„Laat de kinderkens tot mij komen; der zulken is het koningrijk der hemelen."* Elders stelt hij in het midden zijner twistende discipelen een kind, om hun nederigheid en eenvoudigheid te leeren. En nog in de laatste dagen van zijn leven, als de kinderen hun „Hosanna!" riepen in den tempel, en de overpriesters en schriftgeleerden, hierdoor geërgerd, vroegen: *„Hoort gij, wat dezen zeggen?"* antwoordde de Heer: *„Ja zeker! Of hebt gij nooit gelezen: „Uit den mond der jonge kinderen en der zuigelingen hebt Gij U lof toebereid?" "* (*Matth.* XXI : 15, 16.)

Aan deze laatste *geschiedenis*, — wij zullen het straks nader zien, — is eenigzins de *gelijkenis* verwant, die wij thans behandelen. 't Zou ons haast bevreemd hebben, wanneer de zoo rijke omvang van JEZUS' parabolisch onderwijs ook niet het kinderleven omvatte, zoo wel als het ons den opwassenden jongeling schetst, *arbeidende in den wijngaard* van zijnen vader, en den *zoon* des huizes, bij hem inwonende of ook voor den vader *verloren*. Zoo als wij dan elders het *kind* vinden, aan den ouderlijken disch gezeten en *biddende om brood;* zoo ontmoeten wij het hier bij de uitspanningen, die der aankomende kindschheid zoo eigen zijn. Het is wel vreemd, dat dit beeld in de meeste verzamelingen van ge-

23**

lijkenissen wordt gemist. 1) Toch is zelfs de vorm der parabel scherp geteekend, reeds door de inleiding: *„Bij wien zal ik dit geslacht vergelijken?"* Gelijk wij vroeger zagen, er worden meer gelijkenissen op die wijze ingeleid; en wanneer wij zulke woorden in JEZUS' mond niet als een' zinledigen uitroep willen opvatten, dan moet die vraag wel iets buitengemeens aanduiden, waaromtrent men als het ware verlegen is, hoe er het regte beeld voor te vinden. Zoo als bij *Zuurdeeg* en *Mosterdzaad* de onvergelijkelijke grootheid van het koningrijk Gods tegenover zijn gering beginsel, zoo is dit hier de bijkans onbegrijpelijke hardnekkigheid van JEZUS' tijdgenooten. D'OUTREIN, wiens geheele verklaring veel helderder is en natuurlijker, dan wij die anders van onze oude Godgeleerden gewoon zijn, teekent er te regt bij aan: „Deze manier van voorstellen wordt gezegd, te dier tijde bij de Joodsche meesters gebruikelijk te zijn geweest; hoewel ook deze vraag de overgroote verkeerdheid van de Joden te kennen geeft, zoo buitensporig, dat ze bijna nergens bij te vergelijken was." 2)

Ook daarin heeft de voorstelling, zelfs boven de meeste andere, den vorm eener gelijkenis, dat het zinnebeeldige door den Heer zelf is overgebragt. Want behalve de aanwijzing, dat hij ons *dit geslacht* (MT.) of *de menschen van dit geslacht* (L.) schetsen wil, vinden wij nog eene nadere verklaring aan het einde; zoodat wij ligt meenen zouden, dat zelfs de zoo spitsvindige Godgeleerdheid hier geene ruimte voor verschil van opvatting ontdekken kon. Dit is echter zoo niet; — — maar wij mogen ons zelve niet vooruit loopen, en schetsen weder, als naar gewoonte, eerst het beeld, nog geheel buiten en zonder de toepassing.

Er wordt van *kinderen* gesproken. Het oorspronkelijke woord duidt juist zulke aan, die wij op straten en markten aan het kinderspel verwachten. De Grieksche taal (ook de Hellenistische tongval van het Nieuwe Testament) onderscheidt door verschillende woorden den leeftijd, van het *onnoozele kind* of den zuigeling, tot den *knaap* en *jongeling*. 3) Hier

---

1) SALMERON b. v. noemt dit beeld onder de *similitudines, quae speciem aliquam parabolae habent*, maar neemt het ook daarom niet in zijne verzameling op, omdat JEZUS eerst *Matth.* XIII in gelijkenissen begint te spreken. Onder de ouden is dan ook, zoo ver ik weet, D' OUTREIN de eenige, die het eene gelijkenis noemt; en zelfs onder de nieuweren hebben slechts enkelen (STUART, DRUMMOND enz.) het onder deze opgenomen.

2) *De gelijkenissen van den Verloren Zoon en Onregtvaardigen Rentmeester, met nog eenige andere Bijbelsche stoffen, verklaard en toegepast door* JOHANNES D'OUTREIN. Amsteldam 1692.

3) Het kind, *dat nog niet* (of niet goed) *spreken kan*, (de zuigeling,) heet **νήπιος**. Dit wordt gebruikt van de stamelende zuigelingen, die Gods lof verkondigen (*Mt.* XXI : 16, vgl. *Ps.* VIII : 3); de onnoozele kinderen, wien was geopenbaard, wat den wijzen verborgen bleef (*Luk.* X : 21); en door PAULUS in eigenlijken zin van de eerste kinderjaren (1 *Kor.* XIII : 11), overdragtelijk van kinderen in 't geloof, met melk gevoed (III : 1), en van de minderjarigheid onder het Oude Verbond. (*Gal.* IV : 1 verv.) — Daarop volgt, wat hier voorkomt, **παιδίον**, meermalen van het kind JEZUS, vóór zijn twaalfde jaar, gebezigd; even eens van de kinderen, door JEZUS gezegend of ten voorbeeld gesteld. Als vaderlijke toespraak „*kinderkens*" komt het ook bij JOHANNES voor (*Joh.* XXI : 5; 1 *Joh.* II : 18), bij PAULUS van „*kinderen in 't verstand.*" (1 *Kor.* XIV : 20.) — Het woord **παῖς** daarentegen staat met ons *jongen* gelijk, en wordt, — even als nog dit woord bij den boerenstand, — voor beide geslachten gebruikt, terwijl het zelfs den volwassen' slaaf aanduidt, als thans nog in onze koloniën. LUKAS gebruikt het van JEZUS eerst op zijn twaalfde jaar (*Luk.* II : 43), en het komt ook voor van de jongens in den tempel; (*Matth.* XXI : 15) — eigenlijke kinderen speelden daar niet; en mogten zeker vóór hun twaalfde jaar niet op het voorhof komen. — Het vrouwelijke **παιδίσκη** is altijd eene slavin. (*Luk.* XII : 45; *Gal.* IV : 22 enz.) Eindelijk wordt **νεανίσκος** (in de *Hand. d. Ap.*

vinden wij het gemiddelde: „aankomende kinderen." Het is niet duidelijk, of er ook meisjes bij gedacht worden. Zeker wel (*Zach.* VIII : 5) : want wij moeten ons nooit in de Israëlitische maatschappij, zelfs voor volwassen maagden en vrouwen, de sombere en jaloersche afsluiting der geslachten van het tegenwoordige Oosten denken. De maagden hadden hare eigene spelen, optogten en zangen, gelijk wij ze reeds in de hooge oudheid aantreffen: — men denke slechts aan de geschiedenis van JEFTHA's dochter en van *Benjamins* maagdenroof; (*Rigt.* XI : 34—38; XXI : 21) — maar zoo lang de meisjes nog kinderen waren, zullen ze zeker wel eens in het algemeene spel hebben gedeeld.

Die kinderen nu spelen *op de markt*, misschien ook wel de algemeene *straat*, zoo genoemd, waar die breed genoeg was, om er goederen op uit te stallen. 1) — Maar op dit oogenblik spelen zij niet, zij *zitten* op de markt; er is iets, dat hun spel gestoord heeft en dit verwijten zij *elkander* (L.), of *sommigen aan hunne makkers* (MT.) 2), hun toeroepende: *„Wij hebben voor u op de fluit gespeeld, en gij hebt niet gedanst; wij hebben u klaagliederen gezongen, en gij hebt niet geweend."*

Kinderspelen! Wie kent ze niet en herinnert ze zich niet? En wanneer, nu nog, onze kinderen, reeds zoo vroeg aan de schoolbanken of aan den arbeid geboeid, toch nooit de kinderlijke natuur verloochenen, en altijd een oogenblik weten te vinden, om te spelen; hoe veel meer in den ouden tijd, toen zelfs die bevoorregten, die eene geletterde opvoeding ontvingen, veel later aan het leeren begonnen, en dus aan de natuur, onder het gelukkige klimaat van het Oosten, geheel de vorming der eerste kindschheid werd vrij gelaten. Zij speelden toen zoo als nu, gaarne in de ruimte, de luidruchtige knapen allermeest; en daar die in de enge huizen der eigenlijke burgers niet te vinden was, en ook geheel het leven der oudheid zich meer in het openbaar bewoog, waren de markten en pleinen als van zelve daartoe aangewezen; zoodat bij voorbeeld de profeet ZACHARIA, in de straks aangehaalde plaats, het als een' trek van bloeijenden vredes-tijd opgeeft: *de straten vol spelende knechtjes en meisjes.* 3) — En wat zij speelden? Voor de kinderjaren is alles een spel: het geheele leven, met al zijne droeve en blijde tooneelen, door de verbeelding met bonte kleuren getooid, en reeds

ook *νεανίας*) gebezigd van den rijken jongeling, van den onbekenden in *Gethsemané*, van SAULUS en later van zijn' neef, van EUTYCHES, kortom van allen, die den rijpen mannelijken leeftijd van dertig jaren nog niet bereikt hadden. Het woord *zoon* (*υἱός*), *dochter* (*θυγάτηρ*, verkleind *θυγάτριον*), en *kind in betrekking tot de ouders* (*τέκνον*, *liberi* non *pueri*), wordt gebruikt van verschillende leeftijden.

1) LUKAS heeft *ἐν ἀγορᾷ* in 't enkelvoud, MATTHEÜS het meervoud. Het woord beteekent eigenlijk of meestal *koopmarkt* (*Matth.* XX : 3), maar ook *geregtsplein* (*Hand.* XVI : 19). Het meervoud omvat, naar 't schijnt, alle ruime straten en open plaatsen in de stad. Zoo wordt het gebruikt van 't Farizeesch vertoon (*Matth.* XXIII : 7 enz.), waarvan wij elders het eigenlijke woord *straat* (*πλατεῖα*) gebezigd vinden. (*Matth.* VI : 5.) Het denkbeeld van *openbaarheid* ligt, even als bij ons, in beide woorden.

2) *Aan hunne makkers* (*ἑταίροις*); anderen lezen *aan de overigen* (*ἑτέροις*, LACHM., TISCH. enz.) Ik zou echter liever het laatste, als veel minder eigenaardig, met DE WETTE voor eene schrijffout houden.

3) 't Is wat al te veel in den deftigen, oud Hollandschen trant, wanneer STUART zegt: „Ter markt en op de straat is de school der opvoeding niet. Alle kinderlijke gebreken, uit huiselijke verwaarloozing en kwaad voorbeeld geboren, ontwikkelen zich aldaar tot grovere ondeugden, waar geen oog van toevoorzigt eenige tucht bewaart. De eigenzinnigheid vooral heeft er aan het getier, geschreeuw en gekijf het meeste deel. Elk wil zijn' eigen' zin. Niemand is ondergeschikt, enz." — Dit beginsel van huiselijkheid is goed, uitmuntend zelfs, — voor wie goede huizen hebben.

vroeg, als door instinkt, nagebootst. „Wij weten”, schrijft D'OUTREIN te regt: „dat de kinderen gemeenlijk apen zijn van de ouden, en gewoon na te volgen, het geen zij de zelven zien doen, gelijk onder de hedendaagsche kinderen de exempelen overvloedig bespeurd worden. En zij gebruiken tot dit hun kinderbedrijf veeltijds publieke plaatsen, gelijk markten enz.” — Van deze nabootsing der volwassenen zijn ook de Hosanna's in den tempel, — schoon wij daarbij den kinderleeftijd denkelijk boven de 12 jaren zullen moeten uitstrekken, — eene proef. Het was niet, om JEZUS te vereeren: — want hij zelf neemt het slechts aan als eene eer, hem onbewust toegebragt; — maar het was ook nog zonder die bittere vooringenomenheid der ouderen tegen hem., dat Jeruzalems kinderen het feest van den intogt zochten te verlengen, door het lied der volwassenen te herhalen, dat hun zoo feestelijk in de ooren klonk: *„Hosanna, den Zone Davids!”* En die dag van hoogen ernst in JEZUS' leven, hij ergerde er zich niet aan, dat het voor de knapen een vrolijk kinderspel werd.

In den zelfden geest stelt JEZUS hier duidelijk tweeërlei spel voor; en het is geheel tegen die voorstelling in, dat een geacht Grieksch uitlegger (THEOPHYLACTUS) spreekt van een bijzonder soort van spel onder de kinderen der Joden, waarbij het eene koor de weenenden, het andere de lagchenden (de Heraclieten en Democrieten) uitmaakte; terwijl de eene partij, de andere verweet, dat zij zich aan haar niet stoorde, en de toeschouwers zich noch bij de eene, noch bij de andere voegden. Zeker een vrij zonderling spel, dat naar alle waarschijnlijkheid wel alleen in de verbeelding van den achtbaren aartsbisschop zal bestaan hebben. Het verwondert mij, dat het nog bij enkele nieuweren bijval heeft gevonden, en zelfs de scherpzinnige DE WETTE schrijft, dat men, naar deze gelijkenis, zich twee partijen onder de Joden te denken heeft. Er ligt duidelijk in het beeld eene opvolging, eene dubbele proefneming, maar die telkens mislukt: eerst het fluitspel, dan de klaagliederen.

Wat het eerste betreft, de gewoonte is zeer oud en verre over de wereld verspreid, om naar de toonen der fluit te dansen; en schoon zij bij ons sedert lang door het snarenspel daarin verdrongen is, als minder vermoeijend welligt, toch is het oude gebruik nog bewaard in ons spreekwoord: *Naar iemands pijpen te dansen;* gelijk ook de fluitspelers nog wel „pijpers” worden genoemd. Die floot, gaf dus den toon en de maat aan; hij bestuurde den dans; de anderen hadden slechts te volgen. Daaruit is reeds vroeg de beeldspraak ontstaan, waartoe ook het aangehaalde spreekwoord behoort. Bij AESOPUS bij voorbeeld, verwijt de teleurgestelde visscher den onwilligen visch: „O gij slechte beesten! Zoo lang ik voor u op de fluit speelde, hebt gij er niet naar willen dansen, en nu ik ophoud, nu doet gij het.” Zoo wordt ook van CYRUS verhaald, dat hij zekere gezanten, die te laat hem vleijend en kruipend onderwerping kwamen aanbieden, antwoordde: „Houdt toch op met voor mij te dansen, nadat gij mij niet in dansende reien hebt willen te gemoet komen, toen ik voor u op de fluit speelde.” 1)

Wij hebben ons dus, bij het fluitspel en de dansenden, een vrolijk *feest* voor te stellen; want, werd de fluit ook in het klaaghuis gebezigd (als bij JAÏRUS), zij gaf dan een'

---

1) De overeenkomst is in het oorspronkelijke zelfs woordelijk. Bij AESOPUS (*Fab.* 130): ὅτε ηὔλουν, οὐκ ὠρχεῖσθε; van CYRUS, bij HERODOTUS (Lib. I): οὐκ ἐμέο αὐλέοντο; ἠθέλετε ἐκβαίνειν ὀρχεόμενοι.

anderen toon aan en noodigde niet tot den dans. En nu ligt onder al de feesten bij de Joden de *bruiloft* voor de hand, als nog in onzen tijd onder hen, dagen lang, dansende gevierd, en in de oudheid ook door openbare optogten, waarvan wij later spreken zullen. Deze laatste waren zeker niet het minst de vreugde der kinderen, en dus door nabootsing een vrolijk kinderspel; terwijl, zoo als wij vroeger zagen, bruiloft en bruidegom in JEZUS' beeldspraak meer malen de voorstelling is van het Messiasrijk.

„Wij," zoo luidt dus het verwijt: „wij, die zoo gaarne met u willen spelen, wij hebben op de fluit gespeeld; maar gij, onwillige gezellen of makkers! gij hebt niet op de toonen onzer fluit gedanst. Het was u niet naar den zin, met ons eene bruiloft te vertoonen, of den optogt en de inhaling der bruid. Het spel was verbroken. Wat is de fluitspeler, waar geene dansers zijn? Toen, om u uwen zin te geven," — het zijn duidelijk de zelfden die ook hier spreken: — „toen hebben wij klaagliederen gezongen, maar gij hebt niet geweend." 1)

De klaagliederen of klaagzangen werden onder de ouden aangeheven door klaagvrouwen, bij de Romeinen *Praeficae* genaamd, en die wij ook reeds bij JEREMIA vinden. 2) In het huis van JAÏRUS, waar die klaagtoon zoo spoedig in spot en lach overging, kunnen wij wel zien, dat het eene betaalde droefheid was. Het werd zelfs, gelijk bij ons het getal der bedienaren ter begrafenis, voor eene zekere statie gehouden; zoodat de Talmud voorschrijft, dat de armste Israëliet minstens met twee klaagvrouwen zijne overledene echtgenoote vereeren zal. En schijnt, bij den zwijgenden ernst van het Noorden, ons zulk een luid en gehuurd rouwmisbaar ergerlijk, nog leeft, van de plegtige voorvaderlijke begrafenissen, de *huilebalk*, wiens monsterachtig groote hoed het bedekken moest, hoe veel moeite het hem kostte, den vreemde, die hem een' zoo voordeeligen dag verschafte, te moeten beweenen. Wat de ouden betreft, de zangen van hunne klaagsters bestonden in zeker afgebroken en eentoonig referein, waarvan ons slechts enkele sporen overig zijn en die ook voor schriftelijke bewaring naauwelijks vatbaar waren; want met de aandoenlijke klaagzangen van JEREMIA of het schoone lied van DAVID op JONATHAN, mag men ze ook in de verte niet vergelijken. Het referein diende, om aan de algemeene klagt van vrienden en betrekkingen iets muzijkaals, eene zekere melodie te geven, even als de fluit aan de vreugde der bruiloft. Het sterfhuis, dat voor ieder een open stond, de grafweg, door een' talrijken stoet betreden, weêrgalmden bij afwisseling van haar eentoonig lied, door de luide en meer opregte klagten der vrienden, als in koor, gevolgd of afgewisseld, terwijl men zich daarbij, naar Oostersche zeden, op de borst sloeg of de kleederen scheurde. Maar die waarlijk in het hart getroffen waren, zullen wel meestal, als JAÏRUS en zijne gade, in stille verslagenheid zich bij het lijk hebben neder

---

1) MATTHEÜS heeft ἐκόψασθε, dat eigenlijk beteekent „zich zelve slaan of wonden," en ook gebruikt wordt van de algemeene weeklagt der volken, bij de toekomst van den zoon des menschen (*Matth.* XXIV : 30), en van het luide rouwmisbaar aan JAÏRUS' woning (*Luk.* VIII : 52), waarbij ook fluitspelers (*Matth.* IX : 23) en, zoo als men uit het ἀλαλάζειν bij MARKUS (V : 38) kan opmaken, klaagvrouwen de menigte voorgingen. — Dat MATTHEÜS het genoemde woord ook in onze gelijkenis gebruikt, is dus een stellig bewijs, dat de kinderen eene *begrafenis* spelen en het *rouwmisbaar* nabootsen wilden.

2) *Roept klaagvrouwen, dat zij komen, en zendt henen naar de wijze* vrouwen, *dat zij komen, en haasten, en eene weeklage over ons opheffen; dat onze oogen van tranen nederdalen, en onze oogleden van water vlieten.* (Jer. IX : 17, 18.)

gezet, — met de moeder te *Naïn*, troosteloos zwijgend de bare zijn gevolgd, — of met MARIA van *Bethanië*, zich hebben afgezonderd in het sterfhuis. Toch was het ook hun door gewoonte geen hinder, en in zeker opzigt zelfs streelend, dat de geliefde doode, — naar 's lands zeden zoo spoedig begraven, — ten minste niet onbeweend door geburen en vrienden ten grave daalde.

Maar voor de kinderen was ook dit een spel, als ieder ander: — een spel, waarbij hunne levendige verbeelding hun den zoo gewenschten tijd voortoovert, dat ook zij volwassen, mannen en vrouwen in de maatschappij wezen zullen! — En is nog niet menig kerkhof de speelplaats der dorpsjeugd, bloeijend en juichend op de graven? — Als de optogt voorbij was en de grafkelder gesloten en de stoet zich had verstrooid, dan riepen zij elkander, even vrolijk als straks ter bruiloft, toe: „Komt, laat ons eene begrafenis spelen!" En gelijk bij het vrolijke spel bruid en bruidegom werden gekozen, maagden-reien gevormd en de stoet door fluitspelers vooraf gegaan, zoo plooiden zij nu het kinderlijke gelaat tot zekeren naïven ernst; de oudsten en aanvoerders vingen het bekende referein der klaagvrouwen aan, en anderen wisselden het af met weenen en op de borst slaan; — tot weder de kinderlijke veranderlijkheid iets anders had uitgedacht, en de begrafenis lagchende uit een stoof.

Maar dit maal was de kindertroep onwillig, lusteloos. Zij, die gewoon waren den toon aan te geven, hadden zich reeds eenmaal naar de nukken hunner makkers geschikt. „Hebt gij in de bruiloft geen' lust, wel nu, eene begrafenis dan!" De fluiten waren weg geborgen of op treurigen toon gestemd; de wilde gebaren en doordringende kreten der bekende vrouwen nagebootst. Nu zullen zij toch wel weenen en jammeren bij de pauze! Vergeefs; zij *zitten* nog even onbewegelijk *op de markt;* en verdrietig staan daar de anderen en zeggen: „Er is niets met u aan te vangen: een blij of een droevig spel niet, bruiloft noch begrafenis, gij onwillige en eigenzinnige kinderen!"

En de toepassing nu? — Gelijk gezegd is, JEZUS geeft ons reeds vooraf duidelijk op, wie hij bedoelt: namelijk „*dit geslachte*," of, naar (de verklaring van) LUKAS: „*de menschen van dit geslachte.*" Het oorspronkelijke woord beteekent, wat ook wij een *geslacht*, een *menschengeslacht* noemen: „de in één land, of ook op de geheele wereld, *gelijktijdig* te zamen levenden." Ik meen, dat deze beteekenis de eenige is, en op alle plaatsen in het Nieuwe Verbond doorgaat; terwijl, waar bij voorbeeld van de booze geesten gezegd wordt: „*Dit geslachte* of deze soort *gaat niet uit, dan door vasten en bidden*, (*Matth.* XVII : 21) — een ander woord wordt gebezigd. 1) Bij geslachten was de oudste tijdrekening, ook en vooral onder de

---

1) Reeds in den aanhef van MATTHEÜS' Evangelie is bij γενεαὶ de rekening van JEZUS' voorgeslacht. Later wordt gedurig ἡ γενεὰ αὕτη van het thans levende geslacht gebruikt, b. v. in tegenstelling met de heidensche tijdgenooten van JONA en van SALOMO. (*Matth.* XII : 41, 42.) Steeds komt het in ongunstigen zin voor, als een *boos en overspelig*, *ongeloovig en verkeerd geslacht*. (Ook nog *Hand.* II : 40 en *Fil.* II : 15.) Eens zelfs (*Matth.* XVII : 17, verg. vs. 20), schijnt JEZUS zijne eigene leerlingen daaronder te betrekken, om hun gebrek aan geloof. Zoo moest men het woord dan ook vertaald hebben *Hand.* XIII : 36 (*David onder zijne eigene tijdgenooten*); XIV : 16 (*onder de voorgeslachten*); XV : 21 (*van de vroegste geslachten af*), *Eph.* III : 5 enz. De eenige plaats, die twijfelachtig schijnen kan, is *Luk.* XVI : 8, — de Onregtvaardige Rentmeester, dien wij reeds van verre met schrik begroeten; — en *Hand.* VIII : 33, waar wij eene aanhaling uit het Oude Testament vinden. (Want bij de *Septuaginta* en

Joden. Het toen levende *menschengeslacht*, en niet eene zekere *soort van menschen*, is dan ook, wat JEZUS hier bedoelt; dus niet de Farizeën en Schriftgeleerden alleen, maar zijne tijdgenooten, en alleen in zoo verre zijne tegenstanders en vijanden, als zij daar onder de heerschende meerderheid uitmaakten. Van *dit* geslachte, het tegenwoordige in vergelijking van vroegere of latere, spreekt JEZUS meermalen, als van *boos en overspelig, ongeloovig en weêrbarstig;* welke voorstelling wij door de Apostelen vinden nagevolgd. En tot een blijk, dat hij daarmede niet enkele menschen, maar het geheele toen in *Palestina* levende geslacht, — met uitzondering natuurlijk, van wie hij later „kinderen der wijsheid" noemt, — bedoeld heeft, kan onder anderen strekken de bekende uitspraak des Heeren, dat *op dit geslachte al het regtvaardige bloed komen zou, door vroegere vergoten.* (*Matth.* XXIII : 35, 36.) — De aanteekening van LUKAS (vs. 29), dat niet enkel *de tollenaars*, maar ook *het geheele volk* God regtvaardigde, waardoor hij dus de berisping van den Heer enkel tot *de Farizeën en Wetgeleerden* (vs. 30) bepaalt, komt mij daarom minder juist voor.

Na deze uitweiding, die echter tot de juiste opvatting der gelijkenis gansch niet onverschillig is, keeren wij nog eens terug tot de eerste aanleiding, waarbij zij werd uitgesproken. Het was JOHANNES de Dooper, die uit zijne gevangenis discipelen zond tot JEZUS, met eene vraag, die hem tot openlijke verklaring, tot een meer beslissend optreden als Messias scheen te moeten aansporen, zonder dat ik daaruit tot eenigen twijfel bij den boetgezant zelven zou besluiten. 1) Nadat JEZUS zich tegenover hen op de teekenen zijner zending beroepen heeft, en zij tot hunnen meester zijn terug gekeerd, begint hij de schare, die met belangstelling dit gesprek heeft bijgewoond, over JOHANNES te onderhouden. De Heer erkent hem als een' profeet, den laatsten en grootsten, zijnen voorganger en wegbereider, den ELIAS des Nieuwen Verbonds; maar, hoewel reeds behoorende tot het koningrijk der hemelen, staat hij toch nog slechts als op den drempel. „*Voorwaar zeg ik u*," — hierin vinden wij ook de zijdelingsche verklaring, hoe een JOHANNES nog zulk eene vraag kon doen: „*onder allen, die van vrouwen geboren zijn, is geen grooter profeet opgestaan dan* JOHANNES *de Dooper; maar die de minste is in het koningrijk der hemelen* zelf, *is meer dan hij.*" — Na deze woorden wordt bij LUKAS door de aanteekening, waarvan wij daar spraken, JEZUS' rede afgebroken. Bij MATTHEÜS is de overgang tot onze gelijkenis meer aan een geschakeld, daar de Heer zijn spreken vervolgt met de eenigzins duistere woorden: „*En van de dagen van* JOHANNES *den Dooper tot nu toe, wordt het koningrijk der hemelen geweld aangedaan, en de geweldigers nemen het zelve met geweld.*" In dezen zamenhang schijnt ook dit niet anders te kunnen beteekenen, dan dat reeds dadelijk de eerste verschijning of

---

FLAVIUS JOSEPHUS is deze beteekenis van het woord niet zoo uitsluitend.) Eene *soort* (*Mt.* XIII : 47; XVII : 21), of — wat wij ook *geslacht* noemen, — *ras, stam, afkomst*, *M.* VII : 26; *Hand.* IV : 6, 36; XVII : 28 *Gods geslachte* enz.) is altijd *γένος*.

1) „*Zijt gij de gene, die komen zou, of verwachten wij eenen anderen!*" Men heeft, dunkt mij, de kracht der tegenstelling in den Oosterschen spreukstijl, hier te weinig in het oog gehouden. In den onzen zou JOHANNES gezegd hebben: „Gij zijt het immers, die zou komen, en er behoeft niet naar een ander te worden gewacht?" — Even als de vraag der discipelen: „*Heeft deze gezondigd of zijne ouders, dat hij blind zou geboren worden?*" eenvoudig beteekent: „Het kan immers niet voor zijne eigene zonden wezen? Zou het dan ook om die zijner ouders zijn?" (*Joh.* IX : 2.)

aankondiging van het nieuwe godsrijk eene vijandschap en strijd verwekte, die nog niet had opgehouden. En hoe nu dien strijd te verklaren? Hoe te beoordeelen een menschengeslacht, zoo geloovig in schijn, en toch zoo vijandig aan de hope der vaderen? Dit verklaart ons de gelijkenis, nog ten overvloede aan het slot opgehelderd door de woorden: *Want* JOHANNES *is gekomen, noch etende, noch drinkende; en zij zeggen: "Hij heeft den duivel." De Zoon des menschen is gekomen, etende en drinkende, en zij zeggen: "Ziet daar een mensch,* die *een vraat en wijnzuiper* is, *een vriend van tollenaren en zondaren." Doch de wijsheid is geregtvaardigd geworden van hare kinderen.* (*Matth.* XI : 18, 19; *Luk.* VII : 33—35.)

Zonder ons te vermoeijen met alles, wat inzonderheid over de laatste spreuk is om en bijgehaald, 1) merken wij terstond in deze woorden de scherpe tegenstelling op, bij innerlijke overeenstemming, tusschen JOHANNES en JEZUS: — het zelfde woord des koningrijks, maar op geheel anderen toon gesproken; en die toon met het geheele optreden en de levenswijze van beiden, boetgezant en Zaligmaker, overeenstemmende.

JOHANNES *kwam,* — trad openlijk op in de woestijnen van *Juda* en het overjordaansche, — *noch etende, noch drinkende.* LUKAS verklaart te regt, zonder dat dit de eigen woorden van JEZUS behoeven te zijn: *"noch* BROOD *etende, noch* WIJN *drinkende."* De geschiedenis leert ons, dat JOHANNES zich met het hoogst noodige vergenoegde, omdat zijne roeping mede bragt, zich van de genietingen des gezelligen levens te onthouden. Hongerde hem en had hij geen brood, dan waren hem de *sprinkhanen* der woestijn, die de arme in hongersnood pleeg te roosteren, zijn voedsel; en zijne eenige verkwikking was de wilde *honig*, dien de eenzame natuur zelve er opleverde. 2) Letterlijk was het van hem waar: "Hij at slechts om te leven, en leefde niet, om te eten." Alles was hem wèl, wanneer hij slechts krachts genoeg daar uit verzamelde, om zijn ernstig *"Bekeert u!"* te herhalen, en zijne sombere profetie, dat *de bijl reeds aan den wortel der boomen was gelegd.* Op dit zijn woord werden velen door hem gedoopt, ook en niet het minst tollenaars en zondaars; maar niet de meerderheid, de magthebbenden in zijne dagen, het *boos en overspelig geslachte;* niet de Farizeën en Schriftgeleerden, de wijzen en regtvaardigen, grooten en magtigen van zijnen tijd. En daar dezen nu, naar hunne strenge Joodsche begrippen zelfs, niets te berispen vonden in den prediker der geregtigheid, zochten zij hem in minachting te brengen door te zeggen: *"Hij heeft een' démon;* daarom zwerft hij om in de woestijn, de woonplaats der onreine geesten. Wat gaat gij naar dien krankzinnige, naar dien bezetene toe?" 3)

---

1) Het is niet wel mogelijk, om in korte woorden zelfs een overzigt te geven van de vele ophelderingen, die van ouds her deze spreuk hebben verduisterd. De een vatte ze van *kinderen* in 't algemeen op, als die in de gelijkenis; — de ander noemde kinderen der wijsheid alleen JEZUS en JOHANNES, of de profeten enz... — Geheel afwijkend en toch door menigen ouden uitlegger aangenomen, was het denkbeeld, dat "de Joden" of "de kinderen van dit geslacht" ("uwe zonen" *Matth.* XII : 27) bedoeld worden. Zoo is ontelbare malen de eenvoudigheid der schrift verduisterd door groote geleerdheid en scherpzinnigheid, zonder eene diepere opvatting van het bijbelwoord en den Oosterschen spreukstijl. Vooral het woord *regtvaardig* en *regtvaardigen* is dikwijls misverstaan. Hier is LUKAS zelf reeds de beste uitlegger, in de aanteekening, die hij aan onze gelijkenis en dus ook aan deze spreuk laat vooraf gaan (vs. 29, 30): *Al het volk en de tollenaars...* REGTVAARDIGDEN *God; maar de Farizeën* enz.

2) *Non hominum, sed ferarum potius cibis.* — MALD.

3) Wij vinden dit verwijt of scheldwoord letterlijk terug *Joh.* VII : 20, waar de Joden tot JEZUS

Toen JOHANNES kort daarna van het tooneel aftrad, zwegen liefst de Farizeën van hem (*Matth.* XXI : 24—27): want zij eerden gaarne de profeten, maar — in hunne graven! Intusschen was JEZUS opgetreden. Geheel anders was zijne levenswijze. Zoo ook hij in de woestijn vertoefde, dan was het voor een' enkelen dag, tot afzondering met zijne discipelen, of om den aandrang van eene al te groote schare te ontwijken; en volgde deze hem, dan was ook dáár zijne zorg, dat zij *te eten hadden.* Ook in den dagelijkschen omgang vermeed JEZUS nimmer het geoorloofde genot. Met zijne eerste discipelen reeds ging hij ter bruiloft, en heiligde die door zijne wondermagt. Bij zijne verdere omwandeling, wees hij de noodiging van SIMON den Farizeër even min af, als die van MATTHEÜS den tollenaar; en zijn reisgezelschap gaf der bedrijvige MARTHA aanleiding tot *veel dienens*, het welk de Heer daarom alleen berispte, omdat de *vele dingen* haar het *ééne noodige* wat uit het oog deden verliezen. Aan den maaltijd gezeten, weigerde JEZUS den hem gulhartig toegereikten beker niet, en vergde van zijne discipelen even min onthouding of vasten, zelfs tot ergernis of bevreemding der strenge Johannieten, — gelijk wij bij de laatst behandelde gelijkenis hoorden. — Maar dit gaf weder op eene andere wijze stof tot aanmerking, aan wie zich nu eenmaal niet wilden laten gezeggen: „*Zie daar een' mensch, vraat en wijnzuiper, een' gastvriend van tollenaren en zondaren!*" Het laatste vooral was eene groote ergernis voor de Farizésche leeraars, die, naar hunne grof zinnelijke voorstelling zich niet anders konden of wilden verbeelden, dan dat JEZUS de tafelvreugde in het tolhuis stelde boven de eerzame onthouding hunner geregtigheid.

Waarmede zou dan nu de Heer *dit geslachte vergelijken?* — Zeker niet, zoo als sommigen meenen, met die kinderen, die zoo gaarne anderen voorgaan bij 't spel, en zich beklagen, dat ze niet worden nagevolgd; — als of de Farizeën tot JOHANNES gezegd zouden hebben: „Waarom danst gij niet met ons?" en tot JEZUS: „Waarom wilt gij niet met ons rouwklagen?" Deze verklaring, ofschoon, tot in de laatste tijden toe, door beroemde namen gedekt, 1) schijnt mij alleen het gevolg van die letterlijke opvatting der parabelen, waarbij

---

zelven zeggen: *Δαιμόνιον ἔχεις.* Even als men — zegt KALVIJN — om aan te duiden, dat menschen niet regt wijs zijn, hen *fantastici* (uitzinnig) noemt. (Vgl. *Joh.* X : 20: „*Hij heeft een' démon en is uitzinnig.*") — Later, bij de Gelijkenis van den *Bezetene*, hoop ik hierop terug te komen.

1) Ofschoon CHRYSOSTOMUS de (naar ons oordeel) gezonde verklaring huldigt door een ander beeld, dat van twee jagers, die het schuwe wild langs tegenstrijdige wegen naderen, opdat wat den een ontsnappen mogt, den ander in handen valle; — heeft reeds EUTHYMIUS ZIGABENUS het punt van vergelijking eenigzins verduisterd door te schrijven (op vs. 16), dat door *de makkers* JEZUS *zich zelve en* JOHANNES *bedoelt, als wien de Joden toeriepen, met wie zij spraken.* Het vervolg echter: *Deze makkers nu zeggen*: „*Wij hebben* enz. toont, even als zijne geheele toepassing, duidelijk aan, dat hij ook hier van CHRYSOSTOMUS en de gewone verklaring niet afwijkt. — De opvatting, hier boven bestreden, vond ik dan ook slechts bij de nieuwste uitleggers: LANGE, MEIJER en DE WETTE. Het bewijs van MEIJER, dat de sprekenden vs. 16 en 17 de Joden moeten wezen, omdat zij het ook zijn, die spreken vs. 18 en 19, bewijst veel eer het tegendeel, als wij den inhoud van het gesprokene nagaan. En de gevolgtrekking, die DE WETTE bij het overnemen van MEIJERS gevoelen maakt: „Men moet zich dus twee partijen onder de Joden denken: de eene, die van JOHANNES wilde: *Er solle lustig leben!* de andere, die van JEZUS vorderde: *Er solle ihre asketische Strenge nachamen;*" — deze natuurlijke gevolgtrekking werpt de geheele verklaring in duigen; want dan had JOHANNES immers de strenge, JEZUS de vrolijke partij op zijne hand gehad? En wat beteekent dan de geheele gelijkenis? Dit gevoelt MEIJER zelf, als hij schrijft: *Grade die γενεὰ* im Ganzen, *nach ihrer grundsatzlozen, lauenhaften Art, ist getadelt.* — Het verwonderde mij daarom,

men het punt van vergelijking (*tertium comparationis*), met taalkundige juistheid, in den aanhef meent uitgedrukt te zien. Zoo zou *dit geslachte* vergeleken worden met de *kinderen, die iets aan hunne makkers toeroepen*, en hun beeld niet mogen worden gezocht in die anderen, *aan wie het toegeroepen wordt.* Reeds meer malen hebben wij gezien, en van ouds her is het door oordeelkundige uitleggers erkend, dat dit ons telkens bij de verklaring der parabelen op het dwaalspoor leiden zou; dat de vergelijking gesteld wordt tusschen het geheele beeld en de geheele zaak; elders: „Zoo is het gelegen met het koningrijk van God;" hier: „Zoo gaat het in dezen tijd, onder dit menschengeslacht." — Nog heeft men gezegd, dat in de gelijkenis het fluitspel vooraf gaat, het klaaglied volgt; en dus, naar de gewone verklaring, de Zaligmaker gaan zou vóór den boetgezant; wat in de toepassing, natuurlijk anders is. Maar ook hier willen wij den Heer de vrijheid der voorstelling van zijne beelden niet betwist hebben, daar wel in de geschiedenis de boetrede ging vóór het evangelie, maar in het kinderspel het natuurlijkst de bruiloft, als met den aard der vrolijke jeugd het meest overeenkomstig, wordt op den voorgrond gesteld. — En wanneer wij die andere verklaring eens voor een oogenblik aannemen, is zij geschiedkundig? Levert zij eene gezonde voorstelling op? Zijn het de Farizeën of wie ook onder de Joden, die zich over JOHANNES of JEZUS beklagen? Was het *dit geslacht*, dat te gelijk JOHANNES *naar zijne pijpen wilde laten dansen*, in zijne vreugde doen deelen, en JEZUS stemmen tot meerderen ernst of hardheid? Maar zij dachten er in het geheel niet aan; zij wilden in het geheel niets; noch met JOHANNES, noch met JEZUS wilden zij te doen hebben! Toch bleven zij *zitten op de markt*, en gingen niet naar huis: want zij wilden alles zien en aanhooren, en — berispen! — Daarbij is de tegenstelling van de aanvoerders of Coryphéën tegen de onwillige menigte, enkele fluitspelers of klaagvrouwen tegenover velen, ook alleen dan natuurlijk, wanneer zij van JOHANNES en JEZUS, door eenen kleinen vriendenkring omringd, tegenover het geheele Joodsche volk, gedacht wordt. En blijft men hangen aan de tegenwerping, dat dan toch altijd *dit geslachte* geheel de spelende, willige of onwillige kindertroep niet is; — wel nu, kunnen ook niet JOHANNES en JEZUS, in den ruimsten zin, tot — en als levende onder dit menschengeslacht mede geteld worden, gelijk immers de profeten ook behoorden tot den tijd der profeten? Onder dit geslachte dus ging het alzoo toe, dat enkelen, daartoe alleen bekwaam en geroepen, zich tot leidslieden en voorgangers aanboden, maar er met de groote meerderheid niets uit te rigten was. De vergelijking is onzen Heer en zijnen voorganger even min onwaardig, als wanneer de Godheid zelve haren profeet EZECHIËL met eenen minnezanger of muzijkant, dien men slechts tot uitspanning aanhoort, vergelijkt: (*H.* XXXIII: 32) „*Ziet! gij zijt den kinderen uwes volks als een lied der minne, een die schoon van stem is of die wèl speelt. Daarom hooren zij uwe woorden, maar zij doen ze niet.*"

En zoo is hier een onwil geschetst, die niet in den droeven of blijden toon der toespraak, maar dieper, in de verkeerde gesteldheid des harten zijnen oorsprong heeft. Reeds onder de kinderen van *Nazareth*, meer getuige dan deelgenoot van hunne spelen, zal de groote

---

bij VAN OOSTERZEE (*Leven van* JEZUS, II: 326) te lezen: „Bij deze opvatting," (die ook de zijne is:) „gaat geen trek der gelijkenis verloren, en wordt toch de overbrenging niet gedwongen of onnatuurlijk."

Menschenkenner zeker wel eens zulk eene stemming hebben opgemerkt, die allen vriendschappelijken omgang en onderling genoegen onmogelijk maakte: dat gebrek aan overeenstemming (*sympathie*), dat doorgaans in een' ouden en nog niet verzoenden wrok zijnen grond vindt, of in die wrevele gemoedsstemming, die eene zekere behoefte gevoelt aan berispen en twisten; — gelijk wij, als kinderen, zulk eenen onwillige „een brekespel" plegen te noemen, en hij het soms nog te meer was uit wrok, dat hij er voor werd gehouden, of dat hij niet meer als aanvoerder werd gekozen, na het vroeger geweest te zijn. — Ook later, op *Jeruzalems* straten en pleinen, merkte hij, wiens oog niets ontging en die niets menschelijks beneden zich achtte, die spelen en die luimen der kinderen op. Dit wekte in hem een dier groote denkbeelden op, die groot zijn, juist door hunne eenvoudigheid. Gelijk hij elders kinderlijken eenvoud den zijnen ten voorbeeld stelde, zoo zag hij hier in der knapen moedwil het beeld van zijne onwillige tijdgenooten, en deed hun in dit beeld al de scherpte der waarheid gevoelen. „Een ware schorpioenen-geesel! Die wijze mannen aan gemeene, bedorven kinderen, aan de eigenzinnige, onwillige, moeitemakende, en nog maar kleine straatjongens, op hunne markten en pleinen, gelijk!" (STUART.)

En van waar nu die stemming in JEZUS' tijdgenooten, zoodat hij zelf 't hun even min als vroeger JOHANNES, naar den zin maken kon? Behalve den nijd der Farizeën, de magtige toongevers van hunnen tijd, die het denkbeeld zelfs niet konden dulden, dat de volksgunst van hen op anderen zou overgaan; — lag bij 't meerendeel der tijdgenooten de grond dier stemming in zekeren natuurlijken tegenzin (*antipathie*), omdat beide Godsmannen een' valschen toon hun in het harte en het geweten klinken deden. De zonde, de duisternis, de leugen, die in hen heerschten, wat gemeenschap konden die hebben met de waarheid, het licht, de geregtigheid? *Het licht is in de wereld gekomen;* — met JOHANNES de dageraad en in JEZUS het volle daglicht; — *maar de menschen hebben de duisternis liever gehad dan het licht, omdat hunne werken boos waren.* (*Joh.* III : 19.) — En waar die natuurlijke tegenzin bestaat, o! daar is ligt wat te vinden. „Zij hadden ze niet noodig, die hervormers: JOHANNES niet, dien dwaas, JEZUS niet, dien wereldling!" — Daarom ging het dezen beiden, gelijk reeds SALOMO schrijft (*Spr.* XXIX : 9): *Een wijs man, in twistgeding met een' dwaas, hetzij hij beroerd is of lacht* (in hevige verontwaardiging, of goedwillig en schertsend de zaak behandelt), *zoo is er toch geene rust.* 1)

Maar de wijsheid — wijsheid is hier „de wijsheid Gods," zoo men wil, als in SALOMO's Spreuken, of ook „het geen de ware wijsheid voor menschen is, en waarvan de vreeze des Heeren het beginsel zijn moet." Het verschil ligt alleen in den vorm der gedachte. — *De wijsheid* dan *wordt geregtvaardigd van* (*al* L.) *hare kinderen.* Dat uitzigt is het, waarmede de

1) Het is opmerkelijk, dat reeds de Talmud (*Gemara*) deze spreuk overbrengt op de ongezeggelijkheid van den mensch tegenover Gods woord. „Zoo zegt ook God" (of: zou Hij kunnen zeggen): *Ik heb mij op* ACHAS *vertoornd en hem overgeleverd in de hand der koningen van* Damaskus; *en hij heeft hunnen Goden geofferd. Met* AMAZIA *heb Ik gespeeld, en Ik gaf de Koningen van* Edom *in zijne hand; en hij ook heeft hunne Goden aangebeden.* — Dit is het, wat 't spreekwoord zegt: „Ik heb voor den man geweend, en hij heeft het niet erkend; ik heb hem toegelagchen, en hij heeft het ook niet erkend. Wee den man, die niet onderscheidt tusschen het goede en het kwade!" (Naar L. DE DIEU.)

Heer zich en de zijnen troost. Terwijl de dwaas verwerpt en veroordeelt, heeft reeds de wijsheid zelve hare regtvaardiging, hare verdediging gevonden. Allen, die echte kinderen der wijsheid zijn, hare discipelen en kweekelingen, — de zelfde, die elders heeten *kinderen des lichts* (*Luk.* XVI : 8), *zonen des vredes* (*Luk.* X : 6), *allen die uit de waarheid* of *uit God zijn ;* (*Joh.* XVIII : 37 ; VIII : 47) — de kinderen der wijsheid hebben haar reeds geregtvaardigd, in hare eer en in haar regt erkend, en zij toonen tevens door handel en wandel, dat zij de ware wijsheid is. Wie ooren heeft, om te hooren, die hoort.

En zoo is het nog. Want de klagt van den Heer over zijne tijdgenooten, vernieuwt zich over ieder menschengeslacht. Het evangelie des kruises, door een' vurigen PETRUS gepredikt of door een' zachten JOHANNES, door een' rondborstigen JAKOBUS of een' diepdenkenden PAULUS, bleef *den Joden eene ergernis en den Grieken eene dwaasheid, maar hun, die geloofden, de kracht Gods en de wijsheid Gods.* (1 *Kor.* I : 18—24.) — Zoo is het nog : want ook nu nog spreekt de wijsheid Gods op verschillenden toon tot de kinderen der menschen. Schoon de strenge, sombere *Ascése*, het zij die van den Monnik of die van den Piëtist, een lager standpunt verraadt dan het zuiver evangelische, nog is, tijdelijk en voorbijgaande, de toon van den boetgezant gepast en noodig; nog moet maar al te dikwijls de ELIAS vóór den CHRISTUS gaan; — maar zij hooren hem niet, zij krijten het als sombere dwaasheid uit, zij, wien het harte niet neigt tot bekeering. En wanneer men daarentegen op een' blijden, evangelischen toon hen toespreekt, dan zien zij daar geene reden in, om blijde te zijn; ja! wij hooren dikwijls genoeg, juist van hen, die hem zelve niet met den vinger aanroeren noch er een' voet voor verzetten, de berisping, dat wij de menschen den last niet zwaar genoeg maken of hun den weg te breed voorstellen. *Onwil* sluit altoos, zoo niet het oor, dan toch zeker het hart; en het *vooroordeel* ziet alles zóó gekleurd, als het nu eenmaal zien wil. Men verwondere zich dus niet, dat er zijn en wel altijd blijven zullen, op wie gestrengheid en zachtheid, oordeel en genade beide afstuiten. Men vermoeije zich niet al te zeer om met redenen te overtuigen, die nu eenmaal ons niet willen aanhooren, het zij wij met het droeve klaaglied komen, of met de vrolijke fluit. En wien de zware taak is opgelegd, om aldus tot doove ooren te spreken en daarbij nog veroordeeld te worden, omdat hij spreekt, hij trooste zich met dit woord: *„Zou de dienaar meer zijn dan zijn Meester? Indien zij den Heer des huizes* BEËLZEBUL *hebben genoemd, wat dan zijne huisgenooten? De wijsheid,* — de ware wijsheid, die uit God is, — zij kan lang bestreden worden, miskend, verduisterd, toch *wordt* zij *geregtvaardigd door al hare kinderen;* al moeten zij, die haar verkondigen, menigmaal de weemoedige vraag des apostels tot de hunne maken: *„Hoe? Ben ik uw vijand geworden, u de waarheid zeggende?"* — Zien wij slechts toe voor ons zelve, dat, in zoo verre wij die *wijsheid Gods* te spreken hebben, zij ons oneindig dierbaarder zij, dan der menschen toejuiching; en voor zoo veel wij haar hooren, zij door onwil en vooroordeel ons hart nooit gesloten vinde!

XVI.

HET BROOD DER KINDEREN.

MATTHEÜS XV : 26 en 27.

Doch hij antwoordde en zeide : »Het is niet betamelijk, het brood der kinderen te nemen, en den hondekens voor *te werpen.*"

En zij zeide : »Ja, Heere! doch de hondekens eten ook van de brokskens, die daar vallen van de tafel hunner heeren."

MARKUS VII : 27 en 28.

Maar JEZUS *zeide tot haar : »Laat eerst de kinderen verzadigd worden ; want het is niet betamelijk, dat men het brood der kinderen neme, en den hondekens* voor*werpe.*"

Maar zij antwoordde en zeide tot hem : »Ja, Heere ! doch ook de hondekens eten onder de tafel van de kruimkens der kinderen."

Wanneer het oude *Varietas delectat* (Verscheidenheid behaagt), op dit mijn Bijbelwerk van toepassing is, dan behoef ik zeker geene verschooning te vragen, dat ik ook dit beeld heb opgenomen onder de Evangelische Parabelen, al heeft het daarvan niet den gewonen vorm. Niet alleen, dat het zich hiertoe aanbeval door de naïve, schilderachtige voorstelling, die ons weder op eene geheel andere wijze tot het huiselijke en het kinder-leven inleidt; maar het is ook daardoor geheel eenig, in deze galerij van onvergelijkelijk schoone schilderstukken, dat het niet door JEZUS' eigen hand, maar door eene vreemde is afgewerkt. Ja, wel eene vreemde: want MARKUS zegt van haar, dat zij *eene Grieksche*, dat is, heidensche vrouw was, en voegt er ten overvloede bij: *Van geboorte eene Syro-Fenicische;* terwijl MATTHEÜS, altijd nog het meest Israëlitisch in zijne voorstelling, haar *eene Kananésche* noemt. Niet alleen dus, dat zij tot het uitverkoren volk van God niet behoorde, maar zelfs niet eens tot de daaraan verwante volksstammen. (B. v. de Edomieten.) Veel eer kon zij gerekend worden tot die volkeren, die van ouds *Kanaän* en *Fenicië* bewoonden, 1) en die beschouwd werden, om hunne afkomst zoo wel als om hunne gruwelijke afgodsdienst en verregaande zedeloosheid, als onder den bijzonderen banvloek van JEHOVA te liggen.

Hierdoor biedt ons te gelijk dit beeld een ander, hoogst belangrijk, en in onze beschouwing der gelijkenissen nog nieuw oogpunt aan. Want schoon de algemeene beelden des Koningrijks *geheel de wereld* omvatten, nog bragt JEZUS' parabolisch onderwijs hem niet regtstreeks met *de heidenen* in aanraking. Zijne betrekking tot zijne tijdgenooten aan de eene, tot den Dooper aan de andere zijde, gold altijd nog slechts, zoo als hij 't zelf uitdrukt, *de verlorene schapen van het huis Israëls.* Ja! nergens anders dan hier onderrigt hij,

1) Over de verwantschap der beide namen — Kananésche en Fenicische — zie men de belangrijke aanteekening van HUIG DE GROOT. — Over het γένος (*geboorte*, of liever *geslacht*, afkomst) bij MARKUS, vergelijke men de aanteekening bl. 186.

in het beschreven Evangelie, de heidenen zelve door zijne beeldspraak, ofschoon wij later zien zullen, dat hij hunne roeping in enkele van zijne schoonste gelijkenissen beschreef. Het is dus niet onbelangrijk, dat wij bij deze ontmoeting eens vooraf nagaan, hoe van den beginne af JEZUS' betrekking tot de heidenen was.

Ontmoeting zeg ik: want ook in dit opzigt wijkt deze gelijkenis af, dat zij ons niet toelaat, eerst het beeld af te werken, maar noodigt, om reeds half weg geest en bedoeling na te gaan, als waardoor de loop van het gesprek en dus ook de afwerking van het beeld werd bestuurd. De vaak vermoeijende strijd der uitleggers betreft dan ook dit maal niet de beteekenis, die geen' twijfel overlaat, maar alleen de fijnere nuancen van dat beeld; de mindere of meerdere hardheid der uitdrukkingen, en vooral het eigenlijke oogmerk van den Heer.

Het verhaal begint met eene reis; eene reis, die 's Heeren eigen getuigenis bevestigt: „*De vossen hebben holen, de zwaluwen nesten, maar de Zoon des menschen heeft niet, waar hij* rustig *het hoofd kan neder leggen.*" Er is zelfs zekere overhaasting in die reis, waardoor ze bijna eene vlugt geleek. Reeds heeft hij te *Jeruzalem* bittere vijanden, en in *Galiléa* heeft HERODES ANTIPAS, — van den eersten schrik bekomen, als of het de opgewekte Dooper zijn zou, — volstrekt besloten, JEZUS vóór zich te zien, waarvan de gevolgen, even min als bij JOHANNES, zouden te berekenen geweest zijn. Intusschen werd het volk meer en meer onrustig, en JEZUS had bijna even veel van zijne vrienden, als van zijne vijanden te vreezen, daar zij hem soms met geweld tot koning wilden uitroepen. Hij was dus wel gedrongen tot zulke onverwachte togten, daar hij even min vervolging als opstand wenschte. Zoo was de Heer dit maal zelfs de noordelijke grenzen van *Palestina* overgegaan, en bevond zich nu in *de landpalen* (M.) of *deelen*, landstreken (MT.) van *Tyrus* en *Sidon*. Daar *ging hij in een huis*, zegt MARKUS, *en wilde niet, dat het iemand wist; maar hij kon niet verborgen zijn.* Zijn naam, zijn reisgezelschap, was reeds al te veel bekend. Maar hier moeten wij het verhaal van MATTHEÜS invoegen: want het geheele tooneel past niet in huis, zoo min bij een' Jood als bij een' Heiden. Als dan JEZUS, misschien nadat hij het warmste van den dag had laten voorbij gaan, hier uit ging, riep de gezegde vrouw hem van verre achter na: „*Heere, gij groote Davids Zoon! ontferm u mijner; mijne dochter is deerlijk van een' dæmon bezeten.*" Deze bezetenheid wordt ook hier door MATTHEÜS als eene ziekte gedacht, wanneer hij (vs. 28) schrijft, dat hare dochter *gezond werd;* terwijl MARKUS ons doet denken aan eene hevige krankzinnigheid, waar hij het (vs. 30) een weldadig verschijnsel rekent, wat bij eene gewone ziekte weinig zou te beduiden hebben, dat de moeder haar *te bed* vond.

De vrouw riep en riep weder, maar de Heer scheen haar niet te willen hooren en ging met geregelden tred verder. *Hij antwoordde haar geen woord*, zegt MATTHEÜS, met de zelfde uitdrukking bijna, waarmede later telkens het opmerkelijke stilzwijgen van den Heer in de lijdensgeschiedenis door al de Evangelisten wordt opgeteekend. (*Matth.* XXVII : 14 enz.) — De vrouw kon dus slechts van verre, al roepende, volgen; tot eindelijk de discipelen, als door zeker stilzwijgend overleg, JEZUS omringden met de vraag: „*Laat toch die vrouw van u;* help haar, wanneer wij haar niet anders kunnen kwijt raken; *want zij roept ons na*, en zal zoo doende het volk op de been brengen." — JEZUS antwoordt, nog altijd tot de discipelen: „*Ik ben niet gezonden, dan tot de verlorene schapen des huizes Israëls.*" Maar van

dit oponthoud heeft de vrouw gebruik gemaakt, om (MARKUS gaat hier weder MATTHEÜS ter zijde) JEZUS te voet te vallen met den noodkreet: „*Heere, help mij!*" — Nu zag voor het eerst de Heer zelf haar aan, doch *antwoordende zeide hij: „Het is niet betamelijk, dat men het brood der kinderen* 1) *neme en den honden voorwerpe.*"

Hier staan wij nu op eens midden in den strijd, hoe JEZUS eene ongelukkige moeder zoo hard kon afwijzen. Moeten wij zijne woorden opnemen als gemeend, — meer of minder hard, maar dan toch altijd gemeend? Of enkel als eene beproeving voor de vrouw, van wie JEZUS wist en aan het licht wilde brengen, dat zij al die hardheid der liefde verdragen kon? Of zelfs als eene ingewikkelde berisping van de nog zoo Joodschgezinde discipelen; als of JEZUS zeggen wilde: „Als Joodsch leeraar zou ik u voor een' hond moeten houden; wat wacht gij dan van mij het kinderdeel?" — Maar maken wij ons eerst nader met de beeldspraak bekend, eer wij onder deze verschillende opvattingen eene keuze doen.

Zonderling is de bestemming en het lot van den hond. Hij is het eenige dier, dat den mensch tot reisgezel is mede gegeven op zijne omzwervingen over de aarde; het eenige, dat tegen alle klimaten bestand is, en aan de meest gekunstelde levenswijze zich even zeer gewent, als aan den woesten natuurstaat; gehecht aan zijnen meester, dien hij door zijn wonderbaar instinkt, meer dan eenig ander dier, kent en verstaat; met ingeschapen trouw wakende voor huis en hof en vee. Wie kent niet de vele en bijna fabelachtige verhalen van hondentrouw? En toch is dit arme dier tevens de wrijfpaal van alle 's menschen booze luimen en nukken; veracht, omdat hij het ongeluk heeft, van altijd met zijne meerderen om te gaan; veroordeeld om dat gene, wat men in andere dieren niet meer dan natuurlijk vindt; zóó zelfs, dat zijn naam het meest algemeene scheldwoord is geworden: kort af „een hond," ook wel „een lompe of stomme hond," en vooral „een onbeschaamde hond." — Bij de oosterlingen was dit nog sterker, door het denkbeeld van rein en onrein, even diep in hunne zeden als in hunne godsdienst doorgedrongen. Onder Israël althans werd de hond niet enkel onrein gerekend, zoodat hij tot spijs niet mogt gebruikt worden of tot offerande, even min als paard of kameel; maar hij had het voorregt, om, met het zwijn, een zinnebeeld te wezen van de onreinheid zelve. Van daar de spreekwoorden: *De hond keert tot zijn uitbraaksel terug, en de gewasschen zeug tot hare wenteling in het slijk. — Geeft het heilige den honden niet, noch werpt uwe paarlen voor de zwijnen.* (*Spr.* XXVI : 11 en 2 *Petr.* II : 22; *Matth.* VII : 6.) Bij de profeten was dan ook de grootst mogelijke heiligschennis een *honden-* of *zwijnenoffer*, in verfoeijelijkheid met het menschenoffer der heidenen gelijk gesteld (*Jes.* LXVI : 3); — en in het treffende beeld van den armen LAZARUS, is de diepste vernedering voor den mensch „een hondenleven."

Wat ons in deze laatste gelijkenis zoo sprekend wordt voorgesteld, kan men nog zien

1) Hier en in het antwoord der vrouw, wordt voor *kinderen* niet gebruikt een der Grieksche woorden, die den jeugdigen leeftijd aanduiden, maar dat woord, waardoor hunne betrekking op de ouders wordt uitgedrukt (*τέκνα*, *liberi*). Verg. het aangeteekende bij bladz. 182. — Niet onjuist is de opmerking van ERASMUS, dat JEZUS niet „zonen" zegt, maar „kinderen," om daaronder ook de dochters mede te begrijpen, vooral omdat hij tot eene vrouw spreekt.

in de groote steden van het Oosten. In den regel zwerven er de honden zonder meester om, waardoor hun aard nog meer verwildert. (1 *Kon.* XIV : 11.) Eene uitzondering echter maakte van ouds af de herdershond; — en in latere tijden de kleine huis- of schoothondjes, die men zegt, dat soms ook de Joden hielden. Of dit in en voor JEZUS' tijd reeds plaats had? Ik zou het niet denken. Een twijfelachtig bewijs ten minste is de hond van den jongen TOBIAS, de eenige, die in de oude schriften der Joden met eere vermeld staat; evenwel niet in huis, maar als reisgezel. (*Tob.* V : 20; XI : 3.) Dat hij, bij de gelukkige tehuiskomst, vooruit liep, om kwispelstaartend het eerst de blijde tijding te brengen, is een bijvoegsel van de latijnsche vertaling.

En wat nu de verschillende beeldspraak betreft, aan honden ontleend: alleen in de trouw van den herdershond is die gunstig, waar bij voorbeeld de ontrouwe wachters van Israël vergeleken worden met "honden, die niet aanslaan;" (*Jes.* LVI : 10) — schoon JOB (*H.* XXX : 1) zelfs *de honden zijner kudde* (of "den hondenwachter") als een beeld van 't geen laag en verachtelijk is, gebruikt. — *Door honden omringd te zijn*, is den psalmdichter het beeld van de snoodste en onbeschaamdste vijandschap. (*Ps.* XXII : 17.) Zich zelven of anderen *eenen hond*, en nog wel *een' dooden hond* te noemen, behoorde reeds in de dagen van DAVID tot den kruipenden toon omtrent oostersche koningen, of werd ten minste het nietigste gerekend, dat men hunne magt kon tegenstellen. 1) En hoe meer het Joodsche geloof dat uitsluitend karakter van uitwendige reinheid, volkstrots en menschen-verachting aannam, te meer vestigde zich de beeldspraak: "Zij, die geene kinderen zijn, Samaritanen en Heidenen, zijn onreine honden." Bekend is het, dat de Mohammedanen dit beeld, als geijkt en nationaal, hebben overgenomen; en er zal nog veel tijds noodig zijn, eer de westersche beschaving in het Oosten het "Christenhond!" doet verstommen. Ja! zelfs de latere Joodsche schriften, — onder al de verdrukking van dit onttroonde volk en de verheffing van andere natiën door! — leveren daarvan nog menige proeve op. "Om onzer zonden wil," leert de Talmud: "gaat het den honden zoo goed;" en in het wonderlijke zamenraapsel van Joodsche grofheden en dwalingen, door EISENMENGER op en door een geworpen 2), vinden wij onder anderen (I : 713—16) deze parabel, die althans door fijnheid en kieschheid niet uitmunt:

"Zeker koning had eenen maaltijd aangerigt, en vele genoodigden wandelden buiten zijn paleis. Lang, zeer lang echter liet hij hen aan de voorpoort wachten. Maar af en toe zagen zij honden, met wachtels, kalfskoppen en allerlei stukken van gemest vee in den bek, de deur uit en hen voorbij loopen; en een verstandig man onder hen, troostte hen met 't vooruitzigt: "Wanneer de honden zelfs, daar binnen, enkel goede dingen krijgen, wat voor een maaltijd zal dat dan voor de menschen zijn!""

De toepassing van deze Rabbijnsche parabel op den tijdelijken voorspoed der *Gojim* (vol-

1) Zoo noemt zich HAZAËL "een' hond", als onwaardig en onmagtig, om den troon van *Syrië* te bestijgen. (2 *Kon.* VIII : 13.) ABISAÏ veracht SIMEÏ, als "een' dooden hond." (2 *Sam.* XVI : 9.) DAVID zelf noemt zich zoo, in zijne nietigheid tegenover koning SAUL, en MEFIBOSETH weder tegenover DAVID. (1 *Sam.* XXIV : 15; 2 *Sam.* IX : 8.) En de vertoornde ABNER vraagt: "*Ben ik dan een hondskop?*" (2 *Sam.* III : 8.)

2) De titel van dit nu reeds zeldzaam geworden boek, wordt gewoonlijk opgegeven "*Entdecktes Judenthum;*" en het is gelukkig, dat deze twee woorden staan boven een vol gedrukt titelblad, waarin de schrijver met vele woorden den diepen afkeer lucht geeft, daar hem de schriften der Rabbijnen, — waaruit hij intusschen veel nieuws heeft aan het licht gebragt, — mede vervuld hebben.

keren = heidenen), en het aanstaande feestmaal in het Messias-rijk, is niet moeijelijk te raden. Wij hebben die alleen aangehaald, om te doen zien, dat ERASMUS en anderen te regt opmerken: "JEZUS spreekt hier naar het Joodsche volksgevoelen." 1) — Er lag dus niets vreemds in voor de discipelen, weinig vernederends zelfs voor de vrouw, die nu eenmaal wist, dat naar de Joodsche denkwijze, de kinderen hun regt hadden en niet de honden. En JEZUS verzacht het bekende beeld, dunkt mij, meer dan men wel eens heeft opgemerkt. *Het betaamt niet*, het kan of mag niet, *dat het brood der kinderen*, het kinderdeel, dat hun wettig toekomt, *genomen*, weg genomen worde, *om het voor de honden* op den grond *te werpen*." 2)

Bijzonder zou ik hier hechten aan het verkleinwoord, door onze vertalers in "hondekens" behouden, maar door de lateren wel eens geheel verzuimd. En vooral zou ik niet meenen met den geleerden BOCHART, dat dit JEZUS' zeggen nog vernederender maakt; terwijl hij zelf de voorbeelden aanhaalt, dat het zelfde woord ook bij Grieksche schrijvers van de zoogenaamde Meliteensche of schoothondjes gebruikt wordt. (*Hierozoicon*, P. I; L 2, C 56.) Het is juist de eigenschap van het verkleinwoord in alle talen, dat daardoor het groote en eerbiedwaardige minder groot en eerbiedwaardig, maar ook het kleine en verachtelijke minder klein en verachtelijk wordt. Wanneer de ernst der verontwaardiging iemand "een' dief" noemt of "een' schelm," "een' duivel" zelfs; zoo is daarentegen "een klein diefje," "een aardig schelmpje," "een ondeugend duiveltje," bijna eene lofspraak. Men doelt daarbij slechts spottende op een klein, en zelfs niet onaardig gebrek. En, om bij ons beeld te blijven, hoe vernederend het ook is, wanneer men, ook nu nog, eenen mensch "een' hond" noemt; "een hondje," waarop ook toegepast, stelt zelfs iets innemends en aanvalligs voor. Al waren nu onder de Joden de schoothondjes te dier dage nog niet in eere, 3) zij waren het zeker reeds bij de Heidenen, ook in deze landstreek, met welke JEZUS, door de nabijheid van *Galiléa*, niet onbekend wezen kon. De Grieken hadden zelfs daarvoor een eigen woord, dat met onze gelijkenis eene merkwaardige overeenkomst heeft: want zij spraken niet van *schoothondjes*, maar van *tafelhondjes*. 4) Daarvan is het dan ook, dat de beangste moeder, geestig en gevat door hare vurige begeerte naar het leven en de gezondheid van haar kind, het beeld van JEZUS opvat. "*Ja, Heere!* het is zoo; dat zou niet goed zijn, en dat vraag ik ook niet; 5) doch de kinderen eten immers niet alleen in

---

1) *Ex publico Judaeorum affectu.* — LIGHTFOOT, die ook uit de Midr. aanhaalt: *Nationes mundi assimilantur canibus;* voegt er bij: *Ex communi gentis loquela potius, quam ex sensu suo loquitur Servator.*

2) MATTHEÜS, weder het meest Israëlitisch, ook in de kleinere nuancen zijner voorstelling, heeft οὐκ ἔξεστι, "Het mag niet;" eene uitdrukking, meermalen in de Evangeliën gebruikt van het geen naar de wet ongeoorloofd is, b. v. iets te eten, of op den sabbat te doen. MARKUS heeft de meer Grieksche uitdrukking: οὐ καλόν ἐστι, "Het zou niet schoon zijn, niet passen." — Beiden hebben λαβεῖν καὶ βαλεῖν, "Het brood der kinderen *weg nemen*, hun ontnemen of onttrekken, om het den hondjes (*voor* of *toe*) *te werpen*.

3) WINER zegt, dat zij *selten und vielleicht erst spät zum Vergnügen* bij hen gehouden werden.

4) PRICAEUS bewijst uit PHAEDRUS en anderen, dat bij de ouden de honden van de tafel aten, terwijl SUIDAS zulk een hondje τραπεζείτης noemt. (Bij HOMERUS, *Iliad.* ψ, 173, τραπεζῆες κύνες.) Ons κυνάριον verklaren de Lexica: *Catellus, qui in deliciis est, et a canibus magnis ac molossis distinguitur.*

5) Over het ναί der vrouw is veel geschreven. Sommigen (CASAUBONUS vooral, met beroep op

huis? *Ook de hondjes eten onder de tafel van de kruimkens der kinderen* (M.); *van de brokskens, die daar vallen van de tafel hunner heeren.*" (MT.)

Men heeft te regt opgemerkt, hoe juist hier weder de teekening is, daar wij de honden, in het *Joodsche* zinnebeeld van LAZARUS op de straat omzwervende, hier bij de *Heidenen* onder de tafel vinden. Ik voeg er bij eene juistheid in de uitdrukking, die tevens juistheid in de voorstelling is. Wat onze vertaling bij MATTHEüs door *brokskens*, bij MARKUS door *kruimkens* heeft overgezet, is in het Grieksch het zelfde woord, en beteekent: "wat er afvalt bij het breken, uitdeelen of eten," en komt dus met ons *kruimels* (eigenlijk *kruimeltjes*) vrij wel over een. Daar nu in JEZUS' tijd het brood altijd *gebroken,* nooit gesneden werd, wordt door de Evangelisten dit onderscheid tusschen stukken of brokken, met opzet gebroken, en de kruimels of het afval, wel in het oog gehouden. Bij de wonderdadige spijziging zijn het *brokken,* die men te veel had en liet liggen, waarvan dus nog volle manden werden opgegaard; maar bij LAZARUS en hier, *kruimels* en *afval,* die men het bewaren of oprapen niet waard keurde. 1)

Het denkbeeld der vrouw is dus zoo geestig als juist. Dat men het brood der kinderen, het hun wettig toekomend kinderdeel weg neme, hun ontneme, en dat nog wel, om het aan een vreemde, een onreine te geven, verlangt zij niet. Kinderen zijn de natuurlijke meerderen en meesters der honden, en zitten aan de tafel van den heer des huizes. Maar de honden behooren toch ook in zeker opzigt tot het huisgezin; zij staan niet gelijk met het wild gedierte, zelfs niet met het tamme vee. Zij loopen nevens of onder de tafel; zij slaan een smeekend oog op de aanzittenden; zij worden ook gevoed, zelfs dáár, waar bij het toedienen van ieders *bescheiden deel* door de huismoeder (*Spr.* XXI : 15), zij niet worden mede geteld. Zij leven van den afval, en daar valt genoeg af. Kinderen vooral zijn dikwijls brooddronken. Waarom zou de hond niet die kruimels mogen hebben? — Er is geest niet alleen, maar zelfs zekere ironie in de voorstelling van die kinderen, die het kostbare brood aan den maaltijd van het Godsrijk zoo weinig achten, dat aan het geen zij verkwisten, de honden nog rijkelijk genoeg hebben; hoe zeer ook de Joden voorgaven, het op hoogen prijs te stellen: "*Zalig hij, die brood eet in het koningrijk Gods!*" (*Luk.* XIV : 15.) — En onder dat alles, drukt de vrouw tevens de kracht uit van haar geloof, zoo sterk vertrouwende op de weldoende wondermagt van den Zaligmaker, dat de kruimkens van het brood des levens nog genoeg zijn voor den armen Heiden. JEZUS zelf erkent dit: "*Vrouwe! groot is uw geloof. Om dezes woords wil, geschiede u naar uwen wensch!*" — Met juistheid omschrijft dus CHRYSOSTOMUS hare bede: "Ja, Heer! ik ben slechts als een huishond, maar

Philem. 20 en *Openb.* XXII : 20) hebben het *smeekend* willen opvatten: "Och, Heer!" Anderen zeggen, dat de vrouw alleen de benaming van *hond* toegeeft, niet JEZUS' gezegde; maar CHRYSOSTOMUS, GROTIUS, DE WETTE enz. vinden hier te regt eene volle toestemming, en in haar καὶ γὰρ (*etenim*, vgl. *Luk.* VII : 8) eene voortzetting van JEZUS' rede, zoo als dit boven is uitgedrukt.

1) *En hij begeerde verzadigd te worden van de kruimkens* (ψιχία), *die van de tafel des rijken vielen;* — die dus, gelijk wij later zien zullen, *weg geworpen*, niet *hem gegeven* werden. Zelfs DE WETTE dwaalt, met ψιχία τῶν παιδίων (*M.* VII : 28) op te vatten van de brokken, die de kinderen den honden *geven;* — het is, wat òf zij, òf die hen spijzigt, onachtzaam laten vallen. — De gebrokene *stukken* van het brood heeten negen malen en bij vier Evangelisten κλασμάτα. (*Matth.* XIV : 20; XV : 37; *M.* VI : 43; VIII : 8, 19, 20; *L.* IX : 17; *Joh.* VI : 12, 13.)

daarom juist ben ik geene vreemde. Hebt gij mij een' hond genoemd, door zulk eene weigering hebt gij mijne bede reeds toegestaan. Voed mij slechts met het hondendeel! Zoo hongerig kan ik de tafel mijns Meesters niet verlaten." — In eigenlijken zin vinden wij geheel het zelfde denkbeeld in den Talmud, waar Rabbi JUDA in een' grooten hongersnood zijne schuren open zet, maar alleen voor die genen, die, als echte Israëlieten, genoegzaam bedreven zijn in de schrift en in de talmudische schriftverklaring. Toen nu zekere JONATHAN mede de schuur was binnen gedrongen, vroeg hij hem, of hij de heilige schrift en de Mischna kende; en zoo niet, hoe hij dan durfde binnen komen? En het antwoord was: "Spijs mij slechts als een' hond; spijs mij slechts als een raaf!" zoo dat, door zijne bede bewogen, men ook hem brood gaf. (SCHÖTTGEN, *Horae Hebraicae etc.*)

En nu keeren wij nog eens tot den Heiland zelven terug, met de vraag: "Is de voorstelling van honden en kinderen gemeend, of niet gemeend?" — Mij dunkt, het eerste is niet twijfelachtig; anders zouden wij moeten denken, dat even min gemeend was de verklaring: "*Ik ben niet gezonden, dan tot de verlorene schapen van het huis Israëls!*" en bij de uitzending der twaalve het uitdrukkelijk verbod: "*Gij zult niet heen gaan op den weg der Heidenen, en gij zult niet ingaan in* eenige *stad der Samaritanen; maar gaat veel meer heen tot de verlorene schapen van het huis Israëls.*" (*Matth.* X: 5 en 6.) — JEZUS achtte zich bepaald en persoonlijk alleen tot de Joden gezonden, daar eerst zijn dood den scheidsmuur tusschen Jood en Heiden zou weg nemen. Hij drukt dit uit in den spreekvorm, door zijne tijdgenooten het best verstaan, maar dien hij te gelijk verzacht; en die zeker, — wij weten immers, hoe veel toon en uitspraak tot de hardheid der woorden af of toe doen? — in JEZUS' mond geene barsche afwijzing zal geweest zijn: want ik kan niet gelooven, dat de Heer, zelfs om deze vrouw op den toets te stellen, dien toon zou hebben aangenomen. Er ligt veel eer eene vraag in zijne afwijzing: "Ziet gij zelve niet, dat ik u niet helpen kan? Dat ik hier, in het Heidensche land, niet kan optreden als de Medicijnmeester der kranken?" En dit woord was in zoo verre eene proef, als het een wederwoord uitlokte, bij den standvastigen aandrang der moederlijke liefde, en de kracht van haar reeds bijna Israëlitisch geloof. Men meene dus allerminst, dat de discipelen, die de vrouw terstond willen geholpen hebben, humaner zijn in hun oordeel of menschlievender in hun gevoel, dan hun groote Meester. Eene schoone menschlievendheid, waardoor men den bedelaar verachtelijk eenen penning toe werpt, omdat hij ons naroept op den weg! Zoo wilde JEZUS zijne weldaden, die altijd een hooger doel hadden en het antwoord waren op het toevlugtnemend geloof der ongelukkigen, niet hebben weg geworpen.

En nu nog eens, — dat hier de eigenlijke vraag is: — wat leert ons de Heer, of wat leert hij ons niet, van de roeping der Heidenen? MARKUS heeft het juist uitgedrukt, het zij wij dit als een woord van JEZUS zelven, of alleen als zijne eigene verklaring opvatten: "*Laat* EERST *de kinderen verzadigd worden!*" Dit lag geheel in den geest der Messiaansche verwachtingen. De profeten, JESAÏA inzonderheid, hadden het algemeen worden der ware godsdienst op aarde ten stelligste voorspeld; gelijk dit reeds lag opgesloten in ABRAHAMS roeping: "*In u zullen alle geslachten der aarde gezegend worden.*" Even zoo staan daar, aan den ingang van het Evangelie, SIMEON, die het kindeke roemt als *een licht, tot*

verlichting der Heidenen, en de wijzen uit het oosten, die hem het eerst de schatting van vreemden komen brengen. JEZUS zelf stelt terstond, in het eerste beeld van het koningrijk der hemelen, de geheele *wereld* voor als zijnen *akker*. Het was dus alleen eene vraag van tijd: "*Wanneer* zouden de Heidenen tot het Godsrijk geroepen en aangenomen worden?" 1) Straks zullen wij hooren, hoe de Heer in twee andere gelijkenissen dien tijd ten duidelijkste aanwees, terwijl hij zijne taak voor de *verlorene schapen van het huis Israëls* besloot. Maar reeds van den beginne af, bereidde hij die roeping der Heidenen voor. En wij behoeven wel niet te zeggen, dat de Heer voor zich zelven daarin door Joodsche vooroordeelen niet werd gehinderd. Hij zag er niet tegen op, van eene Samaritaansche te drinken, en zelfs twee dagen in hare stad te vertoeven. Hij zou mede gegaan zijn in het huis van den Heidenschen hoofdman, als deze niet zich zelven die eer onwaardig verklaard had. En op den laatsten dag nog van zijn leven schroomt JEZUS niet, waar de Farizeën zoo veel onreins aan hechtten, bij PILATUS in huis te gaan. Toch ging hij niet opzettelijk uit, om onder Heidenen en Samaritanen te prediken: want hij had zijn volk lief; hij wilde de kinderkens de maat vol meten, hun het brood voorzetten, nog niet door die honden, waarvan zij zulk een' afschuw hadden, aangeroerd. In zoo verre ontzag de Heer de vooroordeelen van zijnen tijd, om niet alles te bederven, door alles op eens te willen. In zeker opzigt was het ook een regt, dat hij eerbiedigde: het regt van het oude Godsverbond. Maar daarin ontzag hij het Joodsche vooroordeel niet, dat hij zich immer zou hebben voorgedaan, als achtte ook hij den Jood beter en heiliger, dan ieder ander menschenkind. Hij greep zelfs telkens de gelegenheid aan, om hun het tegendeel te doen gevoelen. Tollenaars niet alleen gingen bij hem de regtvaardigen van zijnen tijd voor; maar van den Heidenschen hoofdman verklaarde hij, dat hij *zoo groot geloof in Israël niet had gevonden;* den Samaritaan stelde hij tot een voorbeeld van dankbaarheid, bij de ontmoeting met de tien melaatschen, en in zijne bekende gelijkenis van ware menschenliefde. En zoo wilde JEZUS het Joodsche volk voorbereiden tot de vernederende uitspraak zijner laatste gelijkenissen: "*Het koningrijk Gods zal van u genomen en aan een ander volk gegeven worden!*"

En waar wij nu, mijne lezers! ons verheffen op ons voorregt als Christenen, als evangelische Christenen inzonderheid; laat ons toezien, dat ook niet op ons die uitspraak van toepassing zij. De kinderen des koningrijks worden nog wel eens door de hondekens, Christenen door Heidenen beschaamd. Verootmoedigend is dus de slotsom dezer gelijkenis, wanneer wij ons nevens de discipelen stellen, van den Farizéschen zuurdesem nog niet gansch en al gezuiverd; maar bemoedigend is zij, waar het diepe gevoel van geringheid en schuld naauwelijks durft opzien tot den helpenden Heer: want al waren wij die hondekens gelijk, ook voor hen is de zegen van het huis. De Heer des huizes is aan allen goed, die tot hem zich vertrouwend voegen, en zien op zijne hand.

---

1) Reeds de kerkvaders hebben onze gelijkenis te regt in dien geest opgevat. Zoo HIERONYMUS: *Ad Judaeos primum; illis non recipientibus, justa ad gentes transmigratio.* Vgl. *Hand.* XIII: 46; *Rom.* XI: 11 enz. AUGUSTINUS vat het meer in dien zin op, dat JEZUS' *persoonlijke* zending alleen tot de Joden zich uitstrekte, gelijk PAULUS hem *een' dienaar der besnijdenis* noemt, *Rom.* XV: 8.

XVII.

DE BOOZE LANDLIEDEN.

MATTH. XXI : 33—41.	MARK. XII : 1—9.	LUK. XX : 9—16a.
Hoort eene andere gelijkenis.	*En hij begon door gelijkenissen tot hen te zeggen:*	*En hij begon tot het volk deze gelijkenis te zeggen:*
Daar was een heer des huizes, die eenen wijngaard plantte, en zette eenen tuin daar om, en groef eenen wijnpersbak daar in, en bouwde eenen toren, en verhuurde dien den landlieden, en reisde buiten lands.	*Een mensch plantte eenen wijngaard, en zette eenen tuin daar om, en groef eenen wijnpersbak, en bouwde eenen toren, en verhuurde dien aan de landlieden, en reisde buiten lands.*	*Een zeker mensch plantte eenen wijngaard, en hij verhuurde dien aan landlieden, en trok eenen langen tijd buiten 's lands.*
Toen nu de tijd der vruchten genaakte, zond hij zijne dienstknechten tot de landlieden, om zijne vruchten te ontvangen.	*En als de tijd was, zond hij eenen dienstknecht tot de landlieden, opdat hij van de landlieden ontvinge van de vrucht des wijngaards.* *Maar zij namen en sloegen hem, en zonden* hem *ledig henen.*	*En als het de tijd was, zond hij tot de landlieden eenen dienstknecht, opdat zij hem van de vrucht des wijngaards geven zouden; maar de landlieden sloegen den zelven, en zonden* hem *ledig henen.*
En de landlieden, nemende zijne dienstknechten, hebben den eenen geslagen, en den anderen gedood, en den derden gesteenigd.		
Wederom zond hij andere dienstknechten, meer in 't getal *dan de eersten, en zij deden hun desgelijks.*	*En hij zond wederom eenen anderen dienstknecht tot hen, en dien steenigden zij, en wondden hem het hoofd, en zonden* hem *henen, schandelijk gehandeld zijnde.* *En wederom zond hij eenen anderen, en dien doodden zij; en vele anderen,* waarvan *zij de sommigen sloegen en de sommigen doodden.*	*En wederom zond hij nog eenen anderen dienstknecht; maar ook dien geslagen en smadelijk gehandeld hebbende, zonden zij* hem *ledig henen.* *En wederom zond hij nog eenen derden; maar zij verwondden ook dezen, en wierpen* hem *uit.*
En ten laatste zond hij tot hen zijnen zoon, zeggende: "Zij zullen mijnen zoon ontzien."	*Als hij dan nog eenen zoon had, die hem lief was, zoo heeft hij ook dien ten laatste tot hen gezonden, zeggende: "Zij zullen immers mijnen zoon ontzien."*	*En de heer des wijngaards zeide: "Wat zal ik doen? Ik zal mijnen geliefden zoon zenden; mogelijk, dezen ziende, zullen zij* hem *ontzien.*
Maar de landlieden, den zoon ziende, zeiden onder malkander: "Deze is de erfgenaam; komt, laat ons hem dooden, en zijne erfenis aan ons *behouden.*	*Maar die landlieden zeiden onder malkander: "Deze is de erfgenaam; komt, laat ons hem dooden, en de erfenis zal onze zijn.*	*Maar als de landlieden hem zagen, overleiden zij onder malkander, en zeiden: "Deze is de erfgenaam; komt, laat ons hem dooden, opdat de erfenis onze worde.*
En hem nemende, wierpen zij hem *uit, buiten den wijngaard, en doodden* hem.	*En zij namen en doodden hem, en wierpen* hem *uit, buiten den wijngaard.*	*En als zij hem buiten den wijngaard uitgeworpen hadden, doodden zij* hem.

Wanneer dan de heer des wijngaards komen zal, wat zal hij dien landlieden doen?

Zij zeiden tot hem: „Hij zal den kwaden eenen kwaden dood aandoen, en zal den wijngaard anderen landlieden verhuren, die hem de vruchten op hare tijden zullen geven."

Wat zal dan de heer des wijngaards doen?

Hij zal komen, en de landlieden verderven, en den wijngaard aan anderen geven.

Wat zal dan de heer des wijngaards hun doen?

Hij zal komen en deze landlieden verderven, en zal den wijngaard aan anderen geven.

Naar de beelden, die in de voorgaande gelijkenissen van deze Afdeeling onzen geest zijn voorbij gegaan, hebben wij nu den Verlosser der wereld, — zoo ik vertrouw, — duidelijk vóór ons, „in betrekking tot zijnen tijd en zijn volk;" — opgetreden onder de Joden, om het lang verwachte *koningrijk der hemelen* te stichten, maar daardoor reeds terstond in openlijken strijd met het *rijk van den booze;* — in strijd met de oversten zijnes volks, die *de teekenen der tijden* niet wilden verstaan, en die even min in staat waren, om de *innerlijke eenheid* in de leer van boetgezant en Zaligmaker te doorgronden, als zij den *blijmoedigen, krachtig werkenden geest* van het evangelie, uit hun bekrompen standpunt konden waarderen; — *eigenzinnige kinderen*, die zich niet wilden laten gezeggen, en die toch, op hun kinderregt trotsch, de heidenen als *honden* verachtten! Van deze laatsten, — voor JEZUS ook verloren kinderen van zijnen Hemelschen Vader! — zagen wij eene der eerstelingen aangenomen. Maar zoo mogt het niet voort gaan. *Eerst moesten de kinderen verzadigd worden;* verzadigd en dankbaar, of — walgend van het gezonde en voedzame brood, en oproerig tegen hem, die niet een weinig meer zich schikte naar hun' bedorven' smaak!

Eene beslissing was er noodig; eene beslissing, die reeds lang de Heer voorzien en hij reeds meermalen voorzegd had. En die beslissing moest plaats hebben in den zetel van Israëls godsdienstig en burgerlijk volksbestaan, gelijk hij 't uitdrukte in de bijna bittere woorden, die men Antipas mogt overbrengen: „*Gaat henen en zegt dien* ouden *vos, dat ik nog reizen moet heden en morgen*, en daarna naar *Jeruzalem* opgaan: *want het gebeurt niet, dat een profeet gedood wordt buiten Jeruzalem.* (*Luk.* XIII : 32, 33.) Ja, zoo dringend en dreigend was het gevaar, dat zijne discipelen zelve hem smeekten, niet op te gaan, daar nog onlangs *de Joden hem hadden zoeken te steenigen;* en toen zijn besluit vast stond, zij ook aan hun eigen leven bijna wanhoopten, schoon niemand aarzelde, om in te stemmen met het woord van THOMAS: *Laat ons gaan, opdat wij met hem sterven!* (*Joh.* XI : 8, 16.)

Met gemengde aandoeningen kwam dan ook JEZUS, op zondag morgen, de schoone Godstad binnen. Hoe luide daarbij de Hosanna's klonken, hij wist, — en het deed hem tranen storten te midden van zijnen triumftogt, — dat *Jeruzalem* nog niet *bekende, wat tot haren vrede dienen kon.* Helaas! *het was verborgen in hare oogen.*

Dien dag en den volgenden toonde de Heer het dan ook duidelijk genoeg, dat hij zelf eene beslissing wenschte, even zeer als zijne vijanden. Maar het was vooral de laatste dingsdag van zijn leven, die deze beslissing verhaastte. Want op dien dag had hij beurtelings, ten aanhooren van geheel *Jeruzalem* en van gansch Israël, alle zijne tegenstanders tegenover zich, al wat onder de Joden het gezag in staat en kerk in handen had. Eerst zijn het de priesters, hoofdlieden van den tempel, die hem rekenschap komen vragen van het

gezag, dat hij zich, tegenover wisselaars en kooplieden, op hun regtsgebied heeft aangematigd. Daarop komen de Farizeën, die hun verschil met de Herodianen over de schatpligtigheid van Israël aan de Heidenen, met een verraderlijk oogmerk aan JEZUS' oordeel onderwerpen. Nu volgen de Sadduceën, die de opstanding, — ook JEZUS' leer, zoo wel als der Farizeën, — zoeken bespottelijk te maken. Eindelijk nog een wetgeleerde, met de vraag omtrent het grootste gebod. Zoo moest het wel blijken, of er met regt en waarheid, open en eerlijk, iets tegen JEZUS was uit te rigten; of hij ten minste in zijne eigene woorden verstrikt, en zoo bij den stadhouder verdacht gemaakt of bij het volk in minachting gebragt worden kon. Blijft hij in dit alles overwinnaar, dan moeten zijne vijanden zich wel gewonnen geven, of — naar andere wapenen grijpen, waar tegen de Heer zich niet verdedigen zal!

Naar de reeks der gewijde verhalen, — in dit gedeelte van het evangelie bij de drie eerste evangelisten de zelfde, — volgt onze gelijkenis op den eersten aanval, over de tempelreiniging. Deze werd als uit aller naam gedaan. Toen hij mislukte, verdeelden zich de partijen, om elk afzonderlijk te beproeven, wat zij tegen JEZUS vermogten. Maar de oogenblikkelijke indruk van zijne eerste overwinning gaf dezen nog de gelegenheid, om in een paar van zijne laatste gelijkenissen zijne tegenpartij harde waarheden te doen hooren. De eerste, bij MATTHEÜS alleen vermeld, is die der *twee ongelijke broeders.* Om hare algemeene zedelijke strekking zullen wij ze later behandelen. De tweede is het beeld der *booze landlieden*, dat wij nu weder, als naar gewoonte, eerst op zich zelf behandelen. Toch zal, na deze korte inleiding, de treffende waarheid, die de Heer er mede wil uitdrukken, u aan alle kanten door het beeld henen schemeren.

Schoon en vruchtbaar bij uitnemendheid was eenmaal *Palestina*, dat land, *vloeijende van melk en honig*, dat MOZES reeds zoo bekoorlijk afschilderde aan de kinderen Israëls, als het doel van hunnen moeijelijken togt door de dorre woestijn. Schoon en vruchtbaar, zoodat niet alleen alle noodzakelijke levensbehoeften voor eene talrijke bevolking er in overvloed gevonden werden, maar ook de weelde der natuur er rijkelijk werd genoten. Hoog achtten vooral de Israëlieten de vrucht van den wijnstok. Een van hunne drie hooge feesten zelfs was aan den wijnoogst gewijd. Van *Filistea* af tot aan den voet van den *Libanon*, en van *Sarons* en *Jizreëls* valleijen tot aan de weiden der woestijn, werden telkens de vruchtbare akkers door wijnbergen afgewisseld. En niet enkel voor den rijke was die zegen. Heerschte er slechts vrede in het land, dan *woonde gansch Israël onder zijnen wijnstok en zijnen vijgeboom* (1 *Kon.* IV : 25; *Micha* IV : 4; *Zach.* III : 10); en werd ieder jaar, onder loofhutten, bij den nieuwen most de goedertierenheid des Heeren in vrolijke psalmen bezongen.

En nu? — — — O konden wij hem bezoeken, dien van ouds gewijden grond; mogten wij daarover slechts een' vlugtigen blik laten gaan; hoe luide zou ons de zwijgende eenzaamheid toeroepen, dat die tijd lang voorbij, en de nijvere menschenhand van *Kanaäns* wijnbergen afgetrokken is! Nog altijd is de grond even vruchtbaar van aard en de natuur even mild, maar de wijngaard-ranken, door niemand bij een geplant en opgebonden, slinge-

ren vrij door de bouwvallen van Isrels landhoeven en dorpen en steden, en worden ongestoord door vos en beer en woudezel afgeweid. Waartoe zou men ook, zelfs waar nog armelijk het land wordt bebouwd, zich over den wijnstok bekommeren, waar de sombere leer van *Mahomed* den wijn verbiedt, *die God en menschen verheugt?* (*Rigt.* IX : 13.)

Juist die verwaarloozing en verarming is ons een treffend tegenbeeld van den alouden rijkdom van *Kanaäns* wijnbergen, en den arbeid, daaraan door zijne vroegere bewoners besteed. Want is de druif eene sierlijke, edele vrucht, hare aankweeking vereischt ook bijzondere zorg, die zij wederkeerig rijkelijk loont. Reeds het oudste bijbelboek schetst ons het aanmerkelijk onderscheid tusschen het leven onzer beide stamvaders, ADAM en NOACH, — waardoor de laatste, die reeds eene wereld achter zich had, al spoedig aan meer dan het noodige denken kon, — in deze weinige woorden: NOACH *begon een akkerman te zijn: hij plantte eenen wijngaard.* (*Gen.* IX : 20.) Het bij een planten en door aankweeking veredelen van den wijnstok, klimt dan ook bij alle zuidelijke volken tot zoo hoogen ouderdom op, dat de fabelleer de uitvinding daarvan aan eene godheid toeschrijft. En de beeldspraak der Egyptische oudheden geeft ons, bij zoo menige bijbelsche voorstelling, de teekeningen, minstens even oud als deze.

Reeds de aanleg van eenen wijnberg vereischte veel oplettendheid en veel arbeid tevens. Leggen wij het tegenbeeld van onze gelijkenis, het *Lied van den wijngaard* bij *Jesaja* (V : 1–7), daar nevens, zoo zullen wij van dien aanleg eene volledige voorstelling verkrijgen.

In het beeld van onzen Heer is de aanlegger, naar MATTHEÜS *een mensch, heer des huizes*, dat is: „een man, die huis en land en eigendom heeft;" 1) bij de andere Evangelisten (want bij LUKAS houdt men het woord *zeker* voor onecht) eenvoudig *een mensch.* Dat hij den wijnberg niet geërfd had noch gekocht, maar zelf geplant, is — zoo als een R. K. uitlegger (SALMERON) te regt aanmerkt, — hier als bij JESAJA, een wezenlijke trek der gelijkenis. Wat wij zelve hebben bedacht, gebouwd of geplant; waar wij, met de uiterste zorgvuldigheid, tijd en vlijt aan besteed hebben; daarop gevoelen wij veel meer betrekking, dan op het geen ons van elders toekwam of alleen geldswaarde voor ons bezit.

En die zorgvuldigheid komt reeds terstond te pas bij de keuze van het terrein. In het bergachtige *Palestina* koos men bij voorkeur, gelijk ook JESAJA heeft, *eenen vetten*, vruchtbaren *heuvel*, 2) aan den zonkant tot beplanting geschikt, tegen het noorden beschut, en ge-

1) De uitdrukking *ἀνθρωπός οἰκοδεσπότης* komt alleen bij MATTHEÜS voor, en juist in drie gelijkenissen. (Behalve hier, ook nog in *de voorraadkamer van den huisvader*, en *de arbeiders in den wijngaard. Matth.* XIII : 52; XX : 1.) Bij MARKUS (XIV : 14) en LUKAS (XII : 39, XIII : 25; XIV : 21; XXII : 11) schijnt het enkele woord, zonder *ανθρωπός*, meer „den hoofdbewoner of eigenaar van een bepaald huis" aan te duiden, althans waar LUKAS de uitdrukking verdubbelt: *οἰκοδεσπότης τῆς οἰκίας*. („De huisheer van het huis.") Juist dáár, in de aanwijzing van den man met de waterkruik, heeft MATTHEÜS het woord niet.

2) Van hier ons *wijnberg*, schoon de Statenbijbel bijna overal *wijngaard* heeft. Vergelijk het bekende: *Apertos Bacchus amat colles* van VIRGILIUS, *Georg.* II : 113. — Bij de Israëlieten was dit, althans bij grootere aanplantingen, regel. (*Jer.* XXXI : 5; *Amos* IX : 13.) Een' afzonderlijken wijnstok vinden wij bij EZECHIËL (XVII : 5, 8) *in eene goede landóuw, eenen zaadakker, bij vele wateren* geplant, in tegenstelling van den hoogen *Libanon*, waarvan zijne beeldspraak uitgaat. — Over Soreks wijnstokken zie men WINERS *Realwörterbuch.*

noegzaam van water voorzien. Een steenachtige bodem was op zich zelven aan den wijnstok niet schadelijk, maar moest dan *van* groote *steenen gezuiverd* worden (*Jes.* V : 2); en waar de rots te naakt was of de aarde ligt met den stortregen weg spoelde, werd die aangedragen of door trapswijze oploopende muren behouden. Ook de keuze der stekken tot aanplanting was niet onverschillig. JESAJA noemt de kleine, maar edele soreks-druif, die nog in het oosten bekend is.

Na die zorgvuldige aanplanting spreekt nu de Heer (bij MT. en M.), — als tot eenen goeden wijnberg onmisbaar, en ook bij JESAJA vermeld: — van eenen *tuin*, een' *wijnpersbak* en eenen *toren*.

Een *tuin* of *omtuining* is alles, waardoor een stuk lands wordt omsloten: het zij eene heg van doornen of ander levend groen, of wel een leemen of steenen muur. Schoon anders in *Palestina* van ouds akkers en olijfgaarden niet zoo streng waren afgezonderd, en zelfs de Mozaïsche wet den eigenaar uitdrukkelijk verbood, eenen voorbijganger te beletten, om van akker of wijngaard te eten; de wijnberg moest wel worden afgesloten, vooral om het wild gedierte, — vossen en hazen, sjakals en wezels, — dat op de druiven aasde, het vee, dat geheel den wijnberg afweidde, en het wilde zwijn, dat hem zelfs omwroette. (*Exod.* XXII : 5; *Hoogl.* II : 15; *Jer.* XII : 10; *Ps.* LXXX : 14.) Daarom was men van ouds gewoon, met een' vasten steenen muur den wijnberg te omsingelen. (*Num.* XXII : 24; *Spr.* XXIV : 31.) Sommigen denken, dat men er nog wel eens, — voor het gevaar, dat de muur mogt doorgebroken of ondergraven worden, — eene doornen heg bij voegde, en hierop het gezegde bij JESAJA slaat (V : 5): *Ik zal zijnen tuin weg nemen* of uitroeijen, *en zijnen muur verscheuren* of doorbreken. 1)

Nadat zoo de gewenschte druivenoogst voorbereid en beveiligd was, wilde de eigenaar zorgen, dat daarvan een goed gebruik kon gemaakt worden, en *hij groef eenen wijnpersbak*. Om ook hiervan de regte voorstelling te geven, moeten wij beginnen met te herinneren, dat de druiven van ouds *getreden* werden. De afbeeldingen der oude Egyptenaren wijzen dit reeds aan; menige beeldspraak bij de Hebreeën doelt er op, en nog is het niet buiten gebruik. Dit druiventreden geschiedde op eene geschikte plaats in de open lucht, en meest door slaven, daar het een zwaar werk was. Zij stonden dus in of op den wijnpersbak, en traden daarin rond met ontbloote voeten, doorgaans op de maat van hun eigen gezang, 2) en denkelijk ook, even als in *Egypte*, zich nu en dan optrekkende aan koorden, die boven hen hingen. Daar nu de persbak telkens met een' nieuwen voorraad druiven werd aangevuld, moest het sap intusschen weg loopen. Dit geschiedde door eene (getra-

---

1) Dat de vos, de groote vijand van den wijngaardenier, ook wel steenen muren wist te door- of ondergraven, schijnt te blijken uit de spotternij van TOBIA: *„Al is 't dat zij bouwen, zoo er een vos opkwame, hij zou hunnen steenen muur wel verscheuren.”* (*Neh* IV : 3.) TRENCH zegt, dat men in het Oosten voor doornen hagen nog de wilde aloë gebruikt, die dezen vijand beter dan steen afweert, en haalt uit VIRGILIUS aan: *Texendae sepes etiam.* (*Georg* II : 371.) Het woord φραγμός (omtuining) beslist hieromtrent niets.

2) Het *vreugdegeschrei der druiventreders* was een spreekwoord geworden in Israël; — de tijd, waarin het zou ophouden, een dag van ramp en vloek. Zie *Rigt.* IX : 27; *Jes.* XVI : 10; *Jer.* XXV : 30; XLVIII : 33.

liede?) opening in den grond, die in eene andere en diepere kuip uitliep. Beide waren in den grond *uitgegraven*, of liever nog in de rots uitgehouwen, waardoor alle metselwerk onnoodig werd. Maar hoort zelve de beschrijving van de eerste aloude wijnpers, zoo veel wij weten, door een' nieuweren reiziger onlangs (1852) ontdekt. 1).

„Op den weg van *Akka* naar *Jeruzalem*," — schrijft hij: — „vond ik den eersten ouden wijnpersbak, die mij immer was voorgekomen. Eene rotslaag was daartoe gebezigd. Op de hoogere zijde, tegen het zuiden, was eene diepte in het vierkant, op acht voeten lengte en breedte, en vijftien duimen diep, uitgegraven. De bodem helde zachtkens naar de noordzijde af. De dikte van den steen, die dáár gelaten was, bedroeg slechts éénen voet. Twee voeten lager aan de zelfde zijde, was eene andere en kleinere kuip of bak uitgegraven, vier voeten in het vierkant en drie diep. Hierin liep het sap, door een gat in den bodem der bovenste kuip, dat nog te zien was. De omliggende heuvels waren zeker eens met wijngaarden bezet. Waren er nog druiven in den omtrek, zonder eenige herstelling kon de wijnpers terstond worden gebruikt."

Deze beschrijving beantwoordt geheel aan de berigten van de gewijde schrijvers. Het Hebreeuwsch heeft, zoo wel als de latere Rabbijnsche taal, twee onderscheidene woorden voor de *perskuip* en den *vergaârbak*. In onze gelijkenis bezigt MARKUS (ofschoon de vertalers dit onderscheid niet hebben in acht genomen) het woord *onderkuip*, MATTHEÜS eenvoudig *kuip* of *bak*, dat de bovenste, of wel beide te gelijk beteekent 2). In de zaak zelve maakt het geen verschil. De aanlegger van den wijnberg liet natuurlijk geheel de inrigting tot het druiventreden in den grond uitgraven of in de rots uithouwen; — en alles was gereed.

Alles? Neen, nog ontbrak de *toren* of wachttoren. Zoo verhaalt een Rabbijn (bij SCHOETTGEN): „Iemand plantte te dier plaatse wijnstokken en granaatappels, bouwde eenen toren in het midden en plaatste daarin eenen wachter." En in *Spanje*, waar meer oude oostersche gebruiken zijn bewaard gebleven, zag TRENCH, maar alleen voor het saizoen der druiven, houten stellaadjes in 't midden der wijnbergen opgerigt. Zij hadden eene vrij aanmerkelijke hoogte, waren van boven met planken, tegen de hitte der zon, gedekt, en dáár onder, van waar het uitzigt vrij en ruim was, bevond zich de wachter met een lang schietgeweer. In *Arabië* zag NIEBUHR zelfs in 't midden der korenvelden zulke wachters in een' boom of op een houten staketsel; en in *Indië* hebben zij (altijd naar de belangrijke aanteekening van TRENCH) ook wel slingers, waarmede zij zeer handig de wilde buffels weten te verjagen.

De heer des huizes in onze gelijkenis, even als bij JESAJA, *bouwde*, metselde zulk eenen

1) E. ROBINSON, *Neuere Biblische Forschungen in Palaestina* u. s. w. *Berlin*, 1857; pag. 178, 9.

2) De Hebreeuwsche woorden — want de Rabbijnsche, die men bij WINER op 't woord *Kelter* vindt, gaan wij voorbij: zijn — גַּת of פּוּרָה *perskuip*, en יֶקֶב *vergaderbak*. (Lat. *torcular* en *lacus*.) Het laatste heeft JESAJA, en het wordt dáár, bij de Grieksche overzetters, door προλήνιον vertaald, ofschoon ὑπολήνιον, dat elders (b. v. *Jes.* XVI: 10) en ook hier bij MARKUS voorkomt, juister is. De *perskuip* heet ληνός, dat ook MATTHEÜS heeft, en waar zeker dikwijls de diepere kuip, als noodzakelijk er bij behoorende, onder begrepen werd. De Grieksche overzetting vertaalt er dan ook niet alleen het eerste, maar insgelijks het tweede Hebreeuwsche woord mede. — Over geheel dit onderwerp kan men nalezen S. RAU, *de vindemia et torcularibus veterum Hebraeorum*, Traj. 1755.

toren: steviger dus en duurzamer, maar zonder dat daarom de oorspronkelijke aanleg anders was. Er was zeker een verblijf voor den wachter in, maar ik zie niet ééne reden, om hier aan eene *villa* of prachtig landhuis te denken. 1) De eigenaar of de huurders schijnen in den regel niet binnen de muren van den wijnberg gewoond te hebben.

Zulk eenen eigenaar, die zelf zijnen wijnberg liet bearbeiden, zullen wij in eene andere gelijkenis — die van *de arbeiders in den wijngaard* — ontmoeten. Hier hebben wij een aanzienlijk man voor oogen, die meer bezittingen heeft, die ook elders zaken doet. Althans hij staat gereed, het land voor geruimen tijd te verlaten, maar wil zich vooraf verzekeren, dat zijn wijnberg goed zal bebouwd worden en ook hem een billijk voordeel aanbrengen. Hij *verhuurt dien aan landlieden*, zeggen al de drie evangelisten: dus aan menschen, der zake kundig, en gewoon het land te bebouwen. Voor "verhuren" staat hier in het oorspronkelijke het minder gewone woord *uitgeven;* 2) gelijk wij nog zeggen: "in erfpacht geven of uitgeven." Het schijnt reeds aan te duiden, dat hier aan geene bepaalde geldsom, geen gewone landhuur te denken is. Oudtijds werd veel *in natura* verhandeld, geruild, verkocht of verpacht. De mindere omloop van geld was hiervan niet de eenige reden, maar zeker ook wel de groote afwisseling van overvloed en misgewas in die landen, waardoor het betalen der pacht in sommige jaren geheel onmogelijk, in andere misschien al te gemakkelijk zijn zou. Zelfs was vroeger het verhuren voor een bepaald deel van de opbrengst ook in *Europa* algemeen. PLINIUS roemt deze manier als de beste, 3) en zelfs in ons land *geven* de boeren nog kleinere stukken land aan hunne arbeiders *om de helft uit.* Dat zulk eene overeenkomst ook in onze gelijkenis bedoeld wordt, is reeds bij MATTHEÜS duidelijk, waar de heer des wijnbergs dienaren zendt, niet om zijn geld, maar om de vrucht, — om *zijne*, de hem toekomende *vruchten* 4) — in ontvang te nemen. Nog duidelijker is het bij MARKUS en LUKAS, die zeggen, dat de landlieden geven en de dienaren ontvangen moesten *van de vrucht* (L.) of *van de vruchten* (M.) *des wijngaards.* Deze overeenkomst was billijk, daar op die wijze eigenaar en pachter de wisselvalligheid van den oogst deelden, en de laatste niets behoefde af te geven, wat hij niet eerst ontvangen had. En toch — daar nu

1) Ik zie niet, dat op ééne plaats in het Nieuwe Testament, waar πύργος voorkomt, het *quodvis amplum et magnificum aedificium privatum* van SCHLEUSNER kan te pas komen: noch bij den toren van *Siloam*, noch in de gelijkenis van den torenbouw; want op beide plaatsen ligt juist in de *hoogte* de nadruk. Het eenzame *hutje in den wijngaard of nachthuisje in den komkommerhof*, Jes. I: 8, heeft ook niets van eene *villa.* Alleen vonden nieuwere reizigers in den omtrek van *Hebron* steenen wachthuisjes of torentjes, de gewone verblijfplaats der wachters, maar waarin gedurende den druivenoogst ook de inwoners der stad hun verblijf namen, zoodat *Hebron* dan bijna verlaten scheen. *Robinson* I: 354; H. BONAR, *The Land of promise*, 1858, pag. 61.

2) Dit ἐκδίδωμι komt in het N. T. alleen hier in deze beteekenis voor. Het gewone woord voor *verhuren* is in het Grieksch ἐκμισθόω, dat echter in den bijbel niet wordt gevonden.

3) Hij noemt het *non nummo sed partibus locare; (Ep.* I: 9, 37) zulke huurders werden *partiarii* genoemd.

4) Het voornaamwoord ZIJNE *vruchten*, bij MATTHEÜS, wordt wel doorgaans op den wijngaard te huis gebragt, maar slaat gemakkelijker op den heer terug, die *zijne* dienaren om *zijne* vruchten zendt. (τοὺς δούλους αὐτοῦ τοὺς καρποὺς αὐτοῦ.) Zoo vatten het ook, onder de nieuwste uitleggers, DE WETTE en MEIJER op.

eenmaal baatzucht en inhaligheid heerschen in de wereld, en ieder zoekt te behouden, wat hij eenmaal heeft, is men al meer en meer van dezen eenvoudigen en natuurlijken weg moeten afwijken. Opmerkelijk is het oordeel van een' nieuweren reiziger, die deze wijze van verpachting nog in *Perzië* vond: *Cet accord, qui parait un marché de bonne foi et qui le devrait être, se trouve néanmoins une source intarissable de fraude, de contestation et de violence, ou la justice n'est presque jamais gardée; et ce qu'il y a de fort singulier, c'est que le seigneur est celui, qui a toujours du pire, et qui est lesé.* (Chirardin, *Voyage en Perse*, Vol. 5 p. 384, Ed. Langles.) — Is het niet, of dit — vooral het laatste, dat de heer altijd de lijdende partij is, — uit onze gelijkenis is genomen? Zoo blijft de mensch, door onzen Heiland naar de natuur afgebeeld, zich zelven door alle eeuwen heen gelijk.

De landlieden in onze gelijkenis althans leverden wel het sterkste beeld van die ongevoelige, en ten laatste vermetele en onbeschaamde baatzucht op. De heer van den wijngaard was *weg gereisd*, en wel naar *buiten 's lands;* — zoo als LUKAS zegt: *voor een' geruimen tijd.* 1) Daar zij hem in zoo lang niet zagen en hij ook niets van zich liet hooren, begonnen de pachters zich langzamerhand als eigenaars van den kostbaren wijnberg te gedragen, en werden zij ook door naburen en onderhoorigen als zoodanig begroet. Rijkelijk droegen de wijnstokken, uitmuntend was de wijn, hooge prijzen werden daarvoor bedongen, en eene weelderige levenswijze door de eertijds eenvoudige landlieden aangenomen. Hoe onverwacht en onaangenaam is hun, in het midden der vreugde over den eersten, ruimen oogst, de herinnering, dat zij niet meer dan pachters zijn!

Daartoe meldt zich aan den ingang van den wijnberg een vreemdeling aan, maar met een' behoorlijken lastbrief, als een vertrouwde dienaar 2) van den eigenaar, voorzien, om de hem toekomende vruchten, — het deel van den eersten wijnoogst, — in ontvangst te nemen. Maar zij denken er niet aan, om zegel en handschrift te onderzoeken en dan de wettige pacht te voldoen. Reeds te lang hebben zij als eigenaars geleefd, om nu weêr pachters te worden! Ook zouden zij naauwelijks in staat zijn, na zoo veel brassen en geld verkwisten, het verschuldigde aan te zuiveren. Gemakkelijker en korter weg kiezen zij, om zich voor het oogenblik van die lastige aanvrage te ontslaan. Zij behandelen den wettigen bode als een' schaamteloozen indringer, slaan en mishandelen hem *en zenden hem ledig henen.* (M. en L.)

---

1) LUKAS heeft *χρόνους ἱκανούς.* Het laatste woord, dat bij dezen schrijver alleen meer dan twee maal zoo dikwijls voorkomt, als elders in het N. T., behoudt altijd, als gronddenkbeeld, zijne eerste beteekenis: *genoeg*, *voldoend.* Van tijdruimte gebruikt, zet men het eenvoudig over „langen tijd." Die lengte moet echter betrekkelijk gedacht worden, als voldoende, en meer dan dat, tot een zeker doel. „Lang genoeg, om ongeneeslijk krank te zijn," (*Luk.* VIII : 27) — „om ongeduldig te worden," (XXIII : 8) — „om het volk te bedriegen," (*Hand.* VIII : 11) — „om ergens te blijven," (IX : 43; XIV : 3; XVIII : 18) — „om op reis te zijn." (XXVII : 7, 9.) — Even als bij ons „lang genoeg," wordt er in den regel bij gedacht: „ja, al meer dan genoeg!" — Zoo bleef hier de heer van den wijnberg lang genoeg uit, om zich te doen vergeten; langer, dan men vóór zijne afreis had kunnen denken of wachten.

2) Hoewel *δοῦλος* eigenlijk, naar de zeden der oudheid, *slaaf* beteekent, zoo wordt het ook in minder vernederende beteekenis gebruikt, zoo als wij in eene andere gelijkenis (van den *onbarmhartigen dienstknecht*) eenen *δοῦλος* ontmoeten, die, in dienst van zijnen koning, over millioenen schats te beschikken heeft. Van hier, dat de uitdrukking „dienstknecht van God" of „van CHRISTUS" te zijn, ook buiten onze zinnebeeldige voorstelling, in den bijbel zeer gewoon is.

Maar de heer heeft vele en getrouwe dienaren. Zonder aarzelen nemen anderen beurtelings de zelfde moeijelijke en gevaarlijke taak op zich. Eindelijk zullen toch de booze landlieden wel inzien, dat het zóó op den duur niet gaan kan. Wat den een aan overredingskracht ontbreekt, de ander zal het aanvullen. In den mond van vele getuigen, waarvan elk zijn' eigen' toon van spreken heeft, zal de waarheid bestaan. Vergeefs, alles vergeefs! Juist het gevoel van hun eigen onregt verbittert de ondankbare en oneerlijke pachters. Hoe meer boden van hunnen heer er komen, hoe meer zij die mishandelen, met hoe meer woede zij hen den wijnberg uitwerpen, zelfs tot steeniging en doodslag toe.

Dit klimmende (deze *climax*) in den tegenstand en de woestheid der landlieden, is de hoofdzaak in het verhaal van elken evangelist. Allen beginnen zij de eerste zending met den eersten oogst. „Ter gelegener tijd;" „Als het daartoe de geschikte tijd was," hebben MARKUS en LUKAS; terwijl MATTHEÜS schrijft: „Toen nu de tijd der vruchten naderde:" 1) — in voorraad dus gingen de dienaren op reis, om met den oogsttijd aan hunne bestemming te zijn. — En den tegenstand beginnen allen met het *slaan*, in plaats van de verschuldigde *vruchten;* — allen vermelden, dat op het mislukken der eerste zending eene tweede (en derde) volgde, maar daardoor nog slechts meer de verbittering werd opgewekt, de mishandeling klom, het oproer een meer dreigend en uitdagend karakter aannam. Maar overigens is de voorstelling, gelijk ieder bij het vlugtig nalezen zien kan, onderscheiden. MARKUS en LUKAS verhalen van een' eersten, tweeden en derden dienstknecht; de eerste evangelist met de bijvoeging: *en vele anderen.* Maar MATTHEÜS stelt twee bezendingen voor, elk uit meer, de tweede zelfs uit vele dienstknechten bestaande: waarbij men de eigenaardigheid in zijnen stijl opmerkt, dat hij meermalen in het meervond en gezamenlijk (*collectief*) voorstelt, wat onderscheiden gebeurd en ook elders verhaald is. Zoo kan men ook zijn verhaal (vs. 35 en 36) opvatten: „De heer zond eerst eenen dienaar, dien zij sloegen; daarop een, dien zij doodden; toen een derden, dien zij steenigden. Hierdoor niet afgeschrikt, zond hij later (bij een' volgenden oogst?), om zeker te zijn van den goeden uitslag, er nog meer, maar wie het zelfde wedervoer." — Zoo naderen MATTHEÜS en MARKUS elkander, en heeft LUKAS slechts het laatste weg gelaten.

Een ander verschil ligt in de mishandelingen zelve. Bij allen is daarin toenemende boosheid geschetst: alleen heeft LUKAS, — in de gelijkenis wel gepast, maar naar de geschiedenis onjuist, — den moord tot de komst van den zoon bespaard. Bij MATTHEÜS is er opklimming van slagen tot moord, en van deze tot steeniging, als naar Israëlitische zeden meest onteerend. 2) Bij LUKAS is het alleen: slaan, — onteeren, — met wonden overdekken. MARKUS heeft hetzelfde, met toevoeging van moord aan den derden dienstknecht: want de tweede was alleen *aan het hoofd gewond.* 3) Daarna werd hij *onteerd*

---

1) Over het woord *καιρὸς*, hier door al de Evangelisten gebruikt, zie men bladz. 152.

2) Vergelijk LIGHTFOOT, die hier de gewone opklimming van straf vindt, naar de regelen der Synagoge: „geeselen, met het zwaard dooden, steenigen." — Zoo is MATTHEÜS weder de meest Israëlitische in zijne voorstelling.

3) Er is veel geschreven over het *κεφαλαιόω* van MARKUS, dat anders beteekent: „de hoofdsom opmaken, afrekenen," maar hier, naar het voorbeeld der oude vertalingen (*Syr.*, *Arab.*, *Vulg.*), door „aan het hoofd wonden" wordt overgezet. (Vgl. *γαστρίζω* en *γναθόω*.) Sommigen hebben de gewone

of *smadelijk weg gezonden.* Deze laatste uitdrukking, van MARKUS en LUKAS, brengt ons een voorval uit het leven van DAVID in de gedachte, waarbij HANUN, de koning van *Ammon*, hem zijne gezanten terug zond met half afgeschoren baard en de kleederen tot boven de knieën afgesneden, zoodat zij hunnen koning niet onder de oogen durfden komen, maar deze hun vrijheid gaf, om te *Jericho* te blijven, tot hun baard weder was aangewassen. (2 *Sam.* X : 1—5.) 1) De wraak, die DAVID daarover nam, is een treffend tegenbeeld van de langmoedigheid, die de heer in onze gelijkenis betoont, en die dus op den oosterling nog sterker' indruk maken moest. DAVID *voerde het volk, dat in de stad was, daar uit, en leide het onder zagen, en onder ijzeren dorschwagens, en onder ijzeren bijlen, en deed hen door den tigcheloven doorgaan. Alzoo deed hij aan al de steden der kinderen Ammons!* (XII : 31.)

Die langmoedigheid schetst ons nu het volgende. De heer van den wijnberg hoort de onbegrijpelijke boosheid en hardnekkigheid zijner pachters van die weinige dienstknechten, die, met wonden en slagen overdekt, tot hem terug keeren. LUKAS stelt hem voor, als hierop met zich zelven overleggende: *„Wat zal ik doen?"* 2) Zal hij het regt den vrijen loop laten, aan zijne verontwaardiging of wraakzucht den teugel vieren? Maar neen! iets anders wil hij doen, iets dat niemand zou verwacht hebben. MARKUS stelt ook hier, als meer malen, het zelfde berigt, dat beide anderen ook hebben, meer aanschouwelijk voor. *Nog had hij éénen teeder geliefden zoon. Dezen zond hij het laatste tot hen.* Al de Evangelisten hebben, wat de heer aan dit zijn besluit toevoegt: *„Zij zullen toch mijnen zoon ontzien!"* LUKAS alleen voegt er een *misschien* bij, weder meer naar de geschiedenis, dan naar de parabolische voorstelling. Want de heer, hoe zachtmoedig en geduldig ook, zou, om vreemden te sparen, aan een enkel „misschien" het leven van zijn' eenigen zoon niet gewaagd hebben Neen! hij kan zich de boosheid zijner pachters zoo onzinnig en hardnekkig niet voorstellen. Hij heeft ook nog slechts dienstknechten gezonden. Misschien hebben dezen, in vertrouwen op hunnen lastbrief, een' wat al te harden toon aangeslagen, of hebben de landlieden dien lastbrief niet vertrouwd. Als hij zijnen zoon eens zond? Dezen zullen zij terstond, aan zijne trekken, als 's vaders evenbeeld herkennen. Hij zal met zachtmoedigen ernst hun ongelijk hun onder het oog brengen. Zij zullen toch wel begrijpen, dat deze regt heeft; dat hij ook, bij mishandeling, niet ongewroken blijven zou. *Zij*

---

beteekenis willen behouden: „korte rekening maken, met slagen afrekenen;" maar dit zou eene andere constructie vorderen. Liever zou ik het gevoelen van CAMERARIUS aannemen, dat *ἐκεφαλαίωσαν καὶ ἠτιμήσαν* beteekent „het hoofd onteeren," door het te ontblooten en den baard af te scheren bij voorbeeld. (LUKAS heeft: *ἀτιμάσαντες ἐξαπέστειλαν*.) Andere gevoelens kan men vinden bij VAN WILLES, *Specimen hermeneuticum de iis, quae ab uno Marco sunt narrata*, Traj. 1811. — Het *steenigen* bij MARKUS wordt door TISCHENDORF voor onecht gehouden.

1) Bijna letterlijk komt met onzen tekst over een *Judith* I : 11: *ἀνέστρεψαν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ κενοὺς ἐν ἀτιμίᾳ*: „De bewoners dezer landen (waaronder ook de Joden) *zonden zijne gezanten* (van NABUCHODONOSOR, die ze ten krijg opriep,) *terug, ledig, in oneere.*" Dat is: niet enkel *ongeëerd*, zoo als VAN DER PALM heeft, maar *gesmaad, schandelijk bejegend.*

2) Deze uitdrukking (*τί ποιήσω;*) zullen wij nog meer in de gelijkenissen bij LUKAS ontmoeten: in die van den *rijken dwaas* (H. XII : 17) en van den *onregtvaardigen rentmeester* (XVI : 3).

zullen toch mijnen zoon ontzien! En de vader waagt, wat het laatst van allen een vader wagen zal, omdat hij sparen, vergeven, verzoenen wil......

Ook den jongeling ontbreekt het aan menschenliefde en kinderlijke gehoorzaamheid even min, als aan moed, om zoo moeijelijke taak te aanvaarden. Maar treurig was daarvan de afloop. De booswichten geven zich niet eens den tijd, om naar zijne vermaningen te luisteren. Zoo dra zij hem *zien* en als den zoon herkennen, komt bij de belhamels van de bende, die nu eenmaal de zaak tot het uiterste drijven, een helsch denkbeeld op. Zonder gevoel voor de verschoonende liefde van den heer of ontzag voor zijn eigen bloed, integendeel, door die verschooning hoe langs zoo stouter, steken zij de hoofden zamen en overleggen: 1) „*Deze is de erfgenaam. Laat ons hem* ook *dooden; en wij behouden* den wijnberg. Wat *zijne erfenis* worden moest, zal voortaan *het onze* zijn!" — Men heeft opgemerkt, dat hier, in de voorstelling en zelfs in de Grieksche woorden, overeenkomst is met het zeggen van JOZEFS broeders, toen zij hem, zoo kalm en vreedzaam, als bode van zijnen goeden vader, van verre zagen aankomen. 2) En waarlijk! in de boosheid, ondank en ongevoeligheid, is overeenkomst genoeg. Ook JAKOB, wanneer men hem voor de mogelijkheid van zulk een' laaghartigen broedermoord had gewaarschuwd, zou geantwoord hebben: „*Zij zullen toch mijnen zoon ontzien!*"

En de landlieden, onder aanvoering van de ruwsten en stoutsten der bende, voeren terstond hun oogmerk uit. *Zij namen hem*, grepen hem aan, *sleepten hem buiten den wijngaard en doodden hem.* MARKUS heeft de orde omgekeerd: „Zij doodden hem, en wierpen toen het lijk buiten den wijnberg;" maar de voorstelling der anderen, — de beteekenis van het beeld nu nog daar gelaten, — is zeker de oorspronkelijke, als echt Israëlitisch. Aan het bloed des vermoorden kleefde een vloek. De heiligste plaats werd daardoor verontreinigd. Zelfs een doodschuldige werd van ouds buiten de legerplaats gesteenigd. Eene ATHALIA durfde men niet dooden, eer men haar den tempel had uitgedrongen. Jammer slechts, dat ook hier weder de vorm het wezen had gedood, en de mug werd gezift, om den kemel door te zwelgen: „wel moord, maar geen uitwendige bloedschuld!" Zoo werd bij voorbeeld PAULUS eerst den tempel uitgedrongen, maar om daarna op de meest verraderlijke wijze naar zijn leven te staan. Ook onze *landlieden* willen den wijnberg onbesmet houden, maar niet hand en hart!

Zoo ver met zijn verhaal gekomen, houdt JEZUS een oogenblik stil en vraagt: „*Wanneer dan de heer des wijngaards* zelf *komen zal, wat zal hij die landlieden doen?*" — Bij MARKUS en LUKAS (die alleen de laatste woorden hebben) schijnt het wel, als of JEZUS nu zich zelven beantwoordt: „*Hij zal komen* enz." Maar dit ligt veel minder in den gewonen Joodschen leerstijl, ook door onzen Heiland nagevolgd. Mij komt althans dergelijk voor-

---

1) *Zij zeiden ἐν ἑαυτοῖς*, kan beteekenen: *bij* of *in zich zelven*, maar ook: *onder elkander.* Dit laatste ligt in den gang van geheel het verhaal, en wordt ook door MARKUS (πρὸς ἑαυτοὺς) en vooral door LUKAS (πρὸς ἀλλήλους bevestigd.

2) *En zij zeiden de een tot den ander: „Nu komt dan; laat ons hem dood slaan!"* (*Gen.* XXXVII: 19, 20.) In de Grieksche vertaling: *δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν.* Naar aanleiding hiervan, heeft men ook in JOZEF eene type van den CHRISTUS gezocht.

beeld uit JEZUS' redenen niet te binnen. Daarentegen was het *vragen en antwoorden* (*Luk.* II : 46, 47), — een gesprek met zijne hoorders of leerlingen, waarvan de leiding in de hand des meesters bleef, en waarbij nu en dan slechts het eigen oordeel der toehoorders werd ingeroepen, — geheel in den Joodschen trant. De Talmud levert er ontelbare voorbeelden van op; en ook JEZUS wist met zijne vragen, niet zelden onverwacht, zijne hoorders op te wekken, en door hunne eigene woorden te brengen, waar hij wenschte. Mij dunkt, wanneer het antwoord van JEZUS zelven ware, zou hij het ook als eene vraag hebben ingekleed: "Zal nu niet de Heer zelf komen enz." — Intusschen heeft CHRYSOSTOMUS reeds opgemerkt, dat beide voorstellingen gemakkelijk te vereenigen zijn. Het antwoord is zelfs bij MATTHEÜS wat uitvoerig voor zijne hoorders. Wat zij met een enkel woord zeiden, zal JEZUS met nadruk herhaald en uitgebreid hebben. "*Wat zal de heer nu doen?*" — "Nu zal hij zeker zelf komen, meester!" — "Ja zeker! *hij zal komen, en die boozen een' boozen dood aandoen; en hij zal den wijngaard aan andere landlieden verhuren, die hem de vruchten zullen geven op haren tijd.*"

Met enkele kleine opmerkingen over de laatste woorden, besluiten wij de uitwerking van het zinnebeeld. — Vooreerst zijn het *komen*, *verderven*, *aan anderen geven*, bij elken evangelist de drie hoofdpunten. Het tweede woord is bij MATTHEÜS anders overgezet, omdat men moeijelijk vertalen kon: *de kwaden kwadelijk verderven.* Er is zekere woordspeling in, — die zelfs gerekend wordt tot den meer gekuischten Griekschen stijl te behooren, 1) — over een komende met ons oud vaderlandsch spreekwoord: "Die wèl doet, wèl ontmoet." De booze pachters zouden, in eene geheele uitroeijing, kwaad ondervinden, naar mate zij kwaad hadden gedaan. — Nu zal dan de heer den wijnberg *geven* (M. L.) of *uitgeven* (Mt.) *aan andere landlieden, die de vruchten hem zullen geven op hare tijden.* Zoo staat er letterlijk. De tijd of *gelegenheid* der vruchten is de oogst. Elken oogsttijd zouden zij tot de bepaalde uitkeering bereid zijn. De Heiland kan hiermede bedoeld hebben, dat de heer nu landlieden kiezen zou, van wie dit te wachten was; maar liever zou ik het opvatten als eene profetische verzekering, dat niet ander maal zoo veel liefde met zoo veel ondank zou vergolden worden; waardoor dan het zinnebeeld (naar vs. 43) reeds eenigzins ingrijpt in de eigenlijke voorstelling der zaak, waartoe wij nu overgaan.

Toen de Heiland een paar jaren vroeger zijn parabolisch onderwijs voor de ontelbare scharen aan het Galilésche zeestrand begon, en zijne discipelen hem naar de reden vroegen van eene zoo ingewikkelde leerwijze, antwoordde hij: "*Daarom spreek ik tot hen door gelijkenissen, omdat* (of *opdat* M. L.) *zij ziende niet zien, en hoorende niet hooren, noch verstaan.*" (*Matth.* XIII : 13.) — Maar die tijd is nu lang voorbij. Het zinnebeeldig kleed bedekt de waarheid niet

1) Men zie de voorbeelden bij GROTIUS, TRENCH, MEIJER en anderen. Het meest komt over een het gezegde der Armoede in den *Plutus* van ARISTOPHANES: *κακοῦς κακῶς ἀπολέσω.* (SALMR.) Men is echter te ver gegaan met hierin een bewijs te vinden voor het zuivere Grieksch van den eersten Evangelist. Ook in onze taal en vooral in onze oude spreekwoorden, zijn zeer vele van die woord- en klankspelingen.

langer, voor wie ze nog niet kunnen dragen. Het doet haar veel eer aan alle kanten doorschemeren, ja! nog sterker in het oog vallen; zoodat dan ook, naar LUKAS, terstond na de aankondiging van het vreeselijk lot der wijngaardeniers, uit het volk meer dan ééne stem zich hooren deed: *„Dat zij verre!”* Een uitroep, waarmede de bijgeloovige oudheid dreigende voorteekenen meende af te wenden. En konden nog sommigen zich in het eerste oogenblik omtrent de ware beteekenis vergissen, niet meer nadat JEZUS, — met aanhaling van het psalmvers over *den steen, door de bouwlieden verworpen*, — er in stellige woorden had bijgevoegd: *„Daarom zeg ik u lieden, dat het koningrijk Gods van u zal weg genomen worden, en aan een volk gegeven, dat zijne vruchten voort brengt.”*

Hoe dan ook vele uitleggers anders van ouds geneigd waren, de verklaring eener gelijkenis uit de diepte en in de verte te zoeken, — door JEZUS' eigen woord gebonden, zien hier allen de geschiedenis van het ongelukkige Joodsche volk, de geschiedenis van een treurig verleden en van eene nog treuriger toekomst, die nu ook reeds lang tot het verledene behoort. En toch heerscht er, in de nadere verklaring van het zinnebeeld, mijns inziens eene dwaling, die, reeds van vroegen oorsprong, nog veler oog voor de eigenlijke schoonheid der gelijkenis benevelt. Ik bedoel de opvatting, die wij, op eene enkele uitzondering na, bij alle kerkvaders vinden, die ook algemeen in de Roomsche kerk en zelfs door de meeste protestanten is nagevolgd, als of de *wijngaard* zelf *het Joodsche volk* aanduidde, en de *landlieden* deszelfs *oversten*: dus hier de Schriftgeleerden en Farizeën.

Wat het eerst aanleiding hiertoe gegeven heeft, is zeker de bekende gelijkenis *Jes.* V : 1–7. Reeds in of vóór den tijd van ORIGENES had men opgemerkt, dat de onze daarvan het tegenbeeld is. En deze overeenkomst is wel niet toevallig. Zeker had de Heiland, die meer malen op de orakelen van dezen „evangelist onder de profeten” zich beriep, dit beeld voor oogen. Ook bij JESAJA is het een wijnberg, met veel zorg aangelegd, maar die de verwachting bitter te leur stelt: *Op druiven had de Heer gehoopt; ontuig heeft hij hem voort gebragt!* Ook bij JESAJA wordt het oordeel der verdelging over zoo onverbeterlijken ondank uitgesproken: *Distelen en doornen zullen* van nu af *in dien wijnberg opgaan.* — Hierop volgt de verklaring; *De wijngaard van den HEER der heirscharen is het huis van* Israël, *en de mannen van* Juda *het plantsoen, waarin Hij zich verlustigde.* En daar men nu reeds vroeg geneigd was, aan de beelden der Heilige Schrift eene zekere bepaalde (*typische* of liever *stereotype*) beteekenis te geven, zoo was het niet onnatuurlijk, dat men den *wijnberg* zelven ook hier als een zinnebeeld van het volk Israël opvatte. En de *landlieden?* Het waren dan natuurlijk zij, wie de zorg voor dit volk was aanbevolen: Israëls oversten. Hierin werd men bevestigd, doordien de Evangelisten deze gelijkenis als in éénen adem doen volgen op JEZUS' gesprek met de *Overpriesters*, (*Schriftgeleerden*, M. L.) *en ouderlingen des volks.* Bij MATTHEÜS is de aanhef eenvoudig: *„Hoort!”* Bij MARKUS: *Hij begon tot hen te zeggen.* LUKAS voegt er wel bij: *tot het volk*; doch dit liet zich verklaren: „ten aanhooren van het volk.” Maar vooral achtte men deze opvatting de eenige ware, om het berigt, dat al de Evangelisten straks laten volgen: *De Overpriesters en de Farizeën* (of naar LUKAS: *en de Schriftgeleerden*) *begrepen, dat hij van hen sprak* (MT.); of *dat hij die gelijkenis op* (tegen) *hen had gesproken.* (M. L.)

Zoo laat het zich ligt begrijpen, hoe men tot de opvatting kwam, — die later, als gewoonlijk, de een den ander naschreef: — „Israël is des Heeren wijnberg; die ontrouwe pachters 's volks oversten, op wie en tot wie hij de gelijkenis sprak en die haar zelven op zich toepasten." — Ik zal de namen der uitleggers niet noemen, die deze verklaring volgen; veel gemakkelijker zouden te tellen zijn, die er van afwijken. Ik wil alleen opmerken, dat de Roomsch Katholijke geleerden daardoor tot de zoo natuurlijke toepassing kwamen op paus, bisschoppen en priesters. De vermaning was goed, die zij er uit afleidden: tot trouwen arbeid in 's Heeren wijnberg. En geestig de gevolgtrekking, dat soms de gemeente beter is dan hare leidslieden, maar zij toch door de traagheid of ontrouw van dezen schade lijdt. Zij vergeleken dit met eene anecdote omtrent den beroemden schilder ZEUXIS. Hij had een knaapje afgebeeld met eene mand druiven. Toen nu de vogels hier op afkwamen, en de schilderij beschadigden door in de druiven te pikken, zuchtte de schilder: „Ik heb zeker het jonkske niet zoo goed, als de druiven geteekend, dat de vogels hem niet vreesden!" — Zoo worden de booze geesten, — de vogels uit de gelijkenis van den zaaijer! — stoutmoediger tegen de vruchten van 's Heeren wijnberg, door de ontrouw der wachters.

Maar vernuft is nog niet altijd waarheid en gezond verstand. Juist deze gevolgtrekkingen pleiten tegen de gezegde verklaring. Want daaruit zou volgen, dat de wijnberg — Israël zelf — (geheel anders als bij JESAJA) geen schuld had. Hij had immers goede vruchten gedragen? Alleen hadden de landlieden zich die onregtvaardig toegeëigend. — En wie waren nu die landlieden, Israëls oversten, wien de heer van den beginne af zijnen wijnberg had toevertrouwd? Zeker niet Schriftgeleerden, Farizeën, Ouderlingen, — geheel het Sanhedrim en zijnen aanhang, — als allen van jongeren oorsprong. — Het oordeel eindelijk, het wordt niet, als bij JESAJA, over den wijnberg uitgesproken, maar over de pachters: dus (indien wij dezen uitleg volgen) niet over Israël, maar alleen over de leidslieden des volks. Is dit niet geheel tegen de geschiedenis? Strijdt het niet met JEZUS' stellige uitspraak bij dit zinnebeeld (*Matth.* XXI: 43): *„Het koningrijk Gods wordt van u weg genomen en aan een ander* VOLK *gegeven!"* — Om zich hieruit te redden, teekent de scherpzinnige KALVIJN bij de laatste woorden aan: „Tot hiertoe rigtte JEZUS zijne rede tot de leidslieden en bestuurders, in tegenwoordigheid van het volk; maar nu bestraft hij even zeer de schare zelve; omdat ook zij deelgenoote en helpster was der priesters en schriftgeleerden, in het verhinderen van Gods genade." — Dus nu eerst, en niet in de gelijkenis zelve werd Israëls ondergang aangekondigd?

Te weinig gehoord en begrepen is, onder de stemmen der oude christen kerk, die van den grooten ORIGENES. Nadat deze eerst de, zeker toen reeds gewone verklaring heeft opgegeven en uitgebreid: „de wijngaard = Israël, de landlieden = priesters en wijzen des volks;" komt hij tot de vergelijking tusschen JESAJA's parabel en die van JEZUS, en toont aan, hoe bij den profeet *de wijnberg* wordt gestraft, bij den Zaligmaker *de landlieden.* „Dus," vervolgt hij: „beteekent misschien in het evangelie *de wijnberg* niet Israël zelf, maar het hun toevertrouwde koningrijk Gods, dat is de leer der Heilige Schrift, Gods woord. Een godzalig gedrag had hiervan *de vrucht* moeten zijn." — Onze HUGO DE GROOT heeft deze verklaring gevolgd, als hij den toevertrouwden wijnberg (het koningrijk Gods) noemt: „de kennis van Gods wet en de gave der profetie," en aantoont, hoe de Joden beide, de profetie en het regte

verstand der Schrift,) na en door den Messias-moord verloren hebben. — Beide uitleggers echter hechten nog te veel aan de *kennis* van God en zijn woord, de *Heilige Schrift*, die aan de Joden door geen uitwendig strafgerigt kon ontnomen worden. Nader tot den waren zin der gelijkenis komt UNGER, als hij van eene goddelijke *instelling*, de bijzondere huishouding des Ouden Verbonds, spreekt. 1) Maar die zin wordt eerst duidelijk uitgedrukt door TRENCH, wanneer hij den toevertrouwden wijnberg noemt: "het ideale Godsrijk, waarvan de verwezenlijking eerst aan de Joden, later aan de heidenen werd toevertrouwd." 2) — Wanneer wij met aandacht de wankelende verklaringen van zoo velen lezen, heeft den meesten dit denkbeeld voor den geest gezweefd, maar is het hun alleen niet helder geworden, — gelijk het den laatst genoemden uitlegger zelven niet eens regt helder werd, — omdat zij zich gebonden achtten door de eenmaal aangenome onderstelling: "de wijngaard is Israël, de landlieden zijne oversten."

De vraag, of deze opvatting juist is, hangt geenszins af van die andere vraag: "tot wie JEZUS sprak." Waarom kon hij tot 's volks oversten geene parabel rigten, die op geheel het volk sloeg? MARKUS onderscheidt duidelijk (vs 1 en 12) het *tot hen* en *op hen* iets zeggen. Het eerste behoefden zij niet eerst later te *verstaan*: het was dadelijk zigtbaar, TOT wie JEZUS sprak; maar daarom nog niet terstond te hooren, OP wie hij doelde. Ik vereenig mij dan ook gaarne met de oude opvatting, dat JEZUS tot de overpriesters en schriftgeleerden sprak, ten aanhooren des volks; en dat zij het waren, die JEZUS' vraag beantwoordden en dus hun eigen vonnis spraken; waarop de Heer met een: "Gij zijt die man!" antwoordt. Sommigen hebben het wel hoogst onwaarschijnlijk gevonden, dat JEZUS' vijanden zich in dien strik lieten vangen, en dus, òf één uit de schare laten antwoorden, òf zelfs, dat altijd het gemakkelijkste is, de woorden voor onecht gehouden. 3) Maar men bedenke, dat de bedoeling eener gelijkenis den eersten hoorders niet terstond zoo duidelijk zijn kon, als ons bij het lezen. Buitendien konden, naar de leerwijze der Joodsch-Rabbijnsche school, de aangesprokenen er niet van tusschen. JEZUS maakte de zaak al te duidelijk, en liet te gelijk maar één geschikt antwoord vrij, zoodat zij zich niet — als straks bij de vraag naar den doop van JOHANNES — er konden afmaken met een: "*Wij weten het*

1) *Deus sapienter* INSTITUTUM SUUM *commisit Judaeis. Instituti fruges a Judaeis repetiit per profetas, quos quidem isti male tractaverunt; alios misit identidem, quibus idem accidit. Mittit Deus filium suum, quem incredibile erat istos non fore verituros. Sed hunc filium, ut libera jam ipsis sit in* INSTITUTO DIVINO *licentia, ipsum interfecerunt.* — Nadat hij zoo den hoofdzin opgegeven heeft, en daarbij gezegd, dat het overige bijwerk is, waarom het ook bij de Evangelisten zelve varieërt, voegt UNGER er nog, omtrent het slot der gelijkenis, bij: *Videtur hic Jesus sacerdotes ac seniores plebis potissimum spectasse, animis talia volventes.* (Pag. 119—121.)

2) *The Kingdom of God in its idea, which idea Jew and Gentile have been successively placed in conditions to realize.* Jammer, dat TRENCH zelf meent gebonden te zijn door de oude verklaring, en daardoor over de *onderwijzende* en *leerende* kerk (*docens et discens*) veel onnoodigs schrijft.

4) EICHHORN meende hier, om het onwaarschijnlijke der zaak, eene fout in de Grieksche vertaling van het oorspronkelijke (Araméesche) Evangelie van MATTHEÜS te vinden. SCHLEIJERMACHER dacht ook, dat de Farizeën zoo niet konden antwoorden, wel een uit het volk. Zelfs DE WETTE vindt de voorstelling der andere Evang listen, volgens welke JEZUS zich zelven beantwoordt, waarschijnlijker. De lezer overwege daar tegen het reeds gezegde, blz. 212.

niet." Al gevoelden zij zich in de engte gedreven, zij zouden voor de luisterende schare zich zulk een antwoord op zoo eenvoudige vraag geschaamd hebben. Zoo wist JEZUS, als eens NATHAN met zijne schoone parabel, het geweten van den zondaar tot getuige te roepen, — het zedelijk gevoel, dat meestal zoo juist over anderen oordeelt en zoo partijdig over ons zelve!

JEZUS' gelijkenissen leveren hiervan meer voorbeelden op. Aan den maaltijd bij den Farizeër: „SIMON! *als een schuldeischer den eenen schuldenaar vijftig, den anderen vijf honderd denariën kwijt scheldt, wie van deze twee zal hem het meest lief hebben?*" — En straks nog, in de parabel der *twee ongelijke broeders* bij MATTHEÜS: „*Wie van deze twee heeft den wil des vaders gedaan?*" (*Luk.* VII: 40—42; *Matth.* XXI : 31.) En telkens, eer JEZUS' vijanden de beteekenis of althans het gewigt hunner uitspraak tegen zich zelve gevoelden, was het begeerde antwoord hun reeds over de lippen.

JEZUS spreekt dan tot en met overpriesters en schriftgeleerden, de zelfde (met anderen vermeerderd misschien), die hem tot verantwoording geroepen hebben, die hij straks beneden de tollenaars heeft gesteld, en een oogenblik later de bouwlieden noemt, die den hechtsten steen verwerpen. Maar daarom doelt de gelijkenis, die hij hun ten aanhooren des volks voorhoudt, nog niet uitsluitend op hen. De zaak is eenvoudig, dunkt mij. Zijn de dienstknechten de profeten, de zoon JEZUS zelf, — gelijk door allen erkend wordt, — tot wie werden profeet en Messias gezonden? Tot Israëls oversten of tot het geheele volk? En als de wijnberg *aan anderen* gegeven wordt, wordt dan het volk Israël aan andere leidslieden toevertrouwd? Neen! het volk zelf is het, tot wie de profeten spraken; *Jeruzalem*, dat *niet bekent, wat tot zijnen vrede dient;* de Joodsche staat, wien een geheele ondergang wordt voorspeld. En vraagt men, waarom dan Overpriesters en Schriftgeleerden niet te onregt meenen, dat de gelijkenis *op hen* is gezegd? Omdat zij de blinde leidslieden zijn der blinden; de aanstokers van het oproer tegen God. Het is er even eens mede gesteld als met *dit geslachte*, dat zij niet alleen uitmaken, maar waarin zij den toon geven, en welks eigenzinnige onwil dus vooral te hunner verantwoording komt. (Zie bladz. 187.)

Zijn nu de Israëlieten zelve, door hunne oversten aangevoerd, de landlieden; wat is dan de wijngaard? Wij antwoorden met TRENCH: „Het ideale Godsrijk;" dus in den geest des Ouden Verbonds de *theocratie*, de bijzondere Godsregering, die in den Messiaanschen tijd tot volkomenheid zou gebragt worden, en waarop zij nog altijd het eerste regt hadden, als „kinderen des koningrijks," naar het verbond, met de vaderen opgerigt. Dat was hun toevertrouwd; dat werd door den Messias-moord verbeurd, en het zou aan *een* ander *volk* gegeven worden, *dat des zelfs vruchten zou voort brengen;* — of, naar de gelijkenis, die vruchten *opbrengen.* — En vraagt men nu, welk volk? JEZUS zegt het niet, en duidt het zelfs niet aan. De heer van den wijnberg is daaromtrent geene verantwoording schuldig aan de snoode pachters. Maar de uitkomst heeft het bewezen, dat het een *koningrijk* zijn zou, *niet van deze wereld;* eene gemeente, uit Joden en Heidenen zamen gesteld; een geestelijk Israël, tegenover het *Israël naar het vleesch* (1 *Kor.* X : 18); *een* EIGEN VOLK, *dat zich de Verlosser heiligen zou, ijverig in goede werken.* (*Tit.* II : 14.)

Maar hieromtrent zal ons eene volgende gelijkenis meer leeren. Thans terug keerende tot

de verklaring van het zinnebeeld, komen wij op de veel betwiste vraag: „Is er, — in den trant van JEZUS' verklaring der gelijkenissen van *Zaaijer* en *Onkruid*, — nog eene bijzondere beteekenis aan te wijzen voor de *omtuining*, de *wijnpers* en den *toren?*" — Onder de kerkvaders werd dit algemeen gedaan, en ook vele lateren hebben het beproefd. Maar de onzekere uitslag van al deze proeven heeft zelfs uitleggers als TRENCH en STIER, die anders niet zoo ligt zeggen: „Dit behoort tot de inkleeding; er ligt geene hoogere bedoeling in;" — schroomvallig gemaakt, en de parabolische verklaring doen opgeven. 1) De lezer oordeele zelf, en hij zal zich dit best kunnen begrijpen.

De *omtuining* beteekent, volgens sommige kerkvaders, „de goddelijke bewaring, de Engelen-wacht, om Israël gelegerd" (ORIG. BASIL. HIERON. AMBR.); volgens anderen „de muren van *Jeruzalem*," (HIER.) of „de grenzen van *Palestina*" (IREN.); meer algemeen evenwel „de Mozaïsche wet." (IREN. CHRYS. THEOPH. EUTH.) — Bij de tweede verklaring van ORIGENES „de Heilige Schrift."

De *wijnpers* is meestal „het altaar" (ORIG. HIER. CHRYS. THEOPHYL. EUTH. BEDA); toch ook „de profetische geest" (IREN. HIL. AMBR.), en overdragtelijk „het bloed der martelaars (HIER.). Naar ORIGENES' tweede verklaring „de diepten van Gods woord." Zoo ongeveer ook BASILIUS en CHRYSOSTOMUS.

De *toren* is doorgaande „de Jeruzalemsche tempel" (ORIG. HIER. CHRYS. BASIL. BEDA, THEOPHYL. EUTH.), ook wel „geheel *Jeruzalem*" (IREN.) of „Israëls profeten en wachters." (HIL.) Naar ORIGENES' latere uitlegging „de verhevenste leerstukken der godsdienst."

Keuze genoeg voor de uitleggers! De zelfde kerkvader gaf die soms, daar hij in zijne oratorische beeldspraak niet altijd zich zelven gelijk bleef. Ik zal daarom de gevoelens van lateren, onder de Roomsch Katholijken zoo wel als Protestanten, liever niet opnoemen; — of het mogt, als eene theologische curiositeit, de verklaring zijn, die VITRINGA aan de *wijnpers* geeft, als beteekenende „de ware geloovigen, in wie Gods woord als uitgeperst wordt," — en onder onze tijdgenooten de verklaring van OSTMANN: „De toren was — de hoogepriester!"

Maar terwijl reeds de scherpzinnige KALVIJN *wijnpersbak* en *toren* in het algemeen hield voor „alle hulpmiddelen, om onder Israël het geloof aan te kweeken," (*adminicula ad alendam fidem*), en zelfs TRENCH, STIER en hunne geestverwanten beide niet durven toepassen, is dit bij de *omtuining* twijfelachtiger. Het zelfde woord, dat anders weinig voorkomt, wordt door PAULUS (*Eph.* II : 14) gebruikt van den *middelmuur des afscheidsels* 2) tusschen Jood en Heiden, (*de wet der geboden, in inzettingen* bestaande,) dien CHRISTUS, de Vredevorst, heeft

---

1) *All attempts, to define more closely, what this* tower *and this* wine-press *intend, appear fanciful, and though often ingenious, yet no one of them such as to command unreserved assent.* (TRENCH.) *Die specielle Deutung von* Thurm *und* Kelter *ist schwer zu scheiden, gehet bei den Auslegern ungewisz durch einander.* (STIER.) Terwijl beiden nog aan de *omtuining* eene bijzondere beteekenis hechten, schreef reeds GROTIUS, dat deze, zoo wel als wijnpers en toren, slechts in het algemeen beteekenen *omnia, quae aut ad tutelam aut ad ornatum.* In den rationalistischen tijd van BAUER en anderen ging men nog verder, en verviel ook hier tot oppervlakkigheid en onbeduidendheid.

2) Het woord φραγμός komt buitendien alleen nog voor *Luk.* XIV : 23: „*Ga uit in de wegen en* HEGGEN!" — Over deze plaats spreken wij weldra nader.

28

afgebroken en te niet gedaan. — Zullen wij dan nu zeggen, dat de *omtuining* eene bepaalde beteekenis heeft, *toren* en *wijnpersbak* niet? Maar dit strijdt, naar mijn gevoel althans, tegen alle gezonde uitlegkunde; terwijl de bepaling van die beteekenis tot ééne beteekende zaak, — gelijk wij reeds gezien hebben, — nog niet eens zoo gemakkelijk wezen zou.

Zoo veel is intusschen zeker, dat in het beeld van eenen wijnberg, de omtuining een eerste en meest uitkomende trek is. VITRINGA merkt te regt aan, dat haar doel tweeledig is: *afzondering* en *bescherming*. En de wijnberg zelf, tusschen die omtuining besloten? Daarin is *veredeling* van den grond, om de fijnste vruchten voort te brengen, en de teederste *zorg*, om die te genieten, hoofdzaak, — of met één woord: de *cultuur*.

Bepalen wij ons een oogenblik bij dit denkbeeld. De natuur brengt alles voort, wat tot 's menschen kleeding, voeding en verkwikking noodig is; maar het aankweeken en veredelen daarvan, het *cultiveren*, is aan den mensch overgelaten. Daartoe heeft hij voor het voedzaam graan slechts *goed zaad te zaaijen in zijnen akker*, maar de fijne vruchten hebben meer cultuur noodig; en aan geene van die besteedde men, reeds in de hooge oudheid, zoo veel zorg, als juist aan den wijnstok. Een uitgelezen heuvel, zorgvuldig gezuiverd en afgezonderd, met zorg beplant en besnoeid, voorzien van persbak en wachttoren, aan ervaren wijngaardeniers toevertrouwd: — daarvan eerst mogt men den geurigen en geestigen wijn verwachten, maar daarvan dan ook zeker. In eene woeste landstreek is men tevreden, wanneer de wilde wijngaardrank hier en daar nog eene kleine, maar frissche druif den reiziger aanbiedt. Hij denkt er niet aan, om een' eigenlijken druivenoogst te houden of wijn te persen in de woestijn. Maar een goed aangelegde wijnberg moet, — zonder groote onheilen, — ieder jaar door het lied der druiventreders vervrolijkt worden, en een' ruimen wijnoogst voor den bezitter afwerpen.

Van daar nu het beeld, niet hier en daar, als zoo vele andere, maar als doorgaande beeldspraak van het volk Israël gebruikt. Misschien is de parabel van JESAJA, waarop wij reeds meer malen terug wezen, het model, om zoo te zeggen, waarnaar eerst later anderen hunne beelden schilderden. Vóór zijnen tijd althans is mij geen voorbeeld daarvan bekend. Bij JESAJA zelven vinden wij nog eens het verwijt aan de vorsten en oudsten van Juda (III : 14): „*Gij hebt dezen wijnberg verteerd!*" Maar tegenover deze donkere beelden, staat ook H. XXVII : 2—6 een ander „Lied van den wijnberg zijnes vriends;" waarin de juichtoon der verlossing de profetie der verwoesting vervangt: *Bezingt het in beurtgezang! Een beminde wijnberg zal er zijn te dier dage. Ik*, JEHOVA, *behoede dien. En* (in plaats dat God ze verbiedt, hem regen te geven, H. V : 6) *ieder oogenblik zullen hem de wolken bevochtigen. Tegen den vijand zal Ik hem verdedigen, dag en nacht. En vind Ik er nog doorn of distel, Ik zal mij niet vertoornen, maar hem terstond aangrijpen en verbranden.*

Onder JESAJA's tijdgenooten klaagde weder HOSEA: *Israël is een uitgeledigde* (liever „breed uitgewassen") *wijnstok. Hij brengt vrucht voor zich; maar naar de veelheid zijner vrucht heeft hij de* afgodische *altaren vermenigvuldigd.* (X : 1.) — Na de eeuw van JESAJA, en bij het naderen der vervulling van zijne sombere profetie, hooren wij bij JEREMIA de klagt van Isrels God: „*Ik had u toch geplant, een' edelen wijnstok, eene vertrouwde spruite. Hoe zijt gij dan zoo verbasterd, als wilde wijngaardloten geworden?*" (H. II : 21) en (XII : 10):

„Vele herders hebben mijnen wijngaard verdorven!" — In de ballingschap sprak EZECHIËL tot het huis Israëls zijne gelijkenis van den arend, die een takje van den *Libanon* plantte bij vele wateren; en het werd een uitgebreide, bloeijende wijnstok; doch hij keerde wortels en takken niet naar zijnen planter, maar naar een' vreemde toe! (XVII : 1—10.) — Eindelijk bezong nog een latere ASAF, in den tachtigsten Psalm, het treurig lot van zijn land en volk, als van *den wijnstok, uit Egypte overgeplant, die bergen met zijne schaduw dekte en ranken schoot tot aan de zee,* maar waarvan nu *de muren zijn doorgebroken, zoodat vreemden zijne druiven plukken en het wild gedierte hem afweidt.* En hij bidt: *„o God! zie uit den hemel neder en bezoek dezen wijnstok, den stam, dien uwe regterhand plantte!"* — Tot een blijk eindelijk, hoe nationaal dit zinnebeeld geworden was, kunnen wij er nog bijvoegen, dat de druiventros, het wijnloof of de wijnstok zelf, dikwijls op de Makkabésche munten het zinnebeeld is van 't volk Israël, gelijk daartoe ook op het voorhof van den tempel, door HERODES vernieuwd, een groote gouden wijnstok geplaatst was.

Van waar die nationaliteit? Enkel omdat dit beeld zoo levendig schoonheid en bloei, vreugde en vrede aanduidde? Maar reeds JESAJA hecht er een ander denkbeeld aan; en HOSEA, JEREMIA, EZECHIËL, ASAF, JEZUS zelf eindelijk, werken dit ieder op zijne wijze uit. Het is de teedere zorg, de zorgvuldige cultuur, aan dit gewas van ouds gewijd, die zij op het oog hebben. — Werd eens de geheele aarde om der zonde wille vervloekt, dat zij den mensch doornen en distelen voort bragt (*Gen.* III : 17, 18), even zoo was het met 't menschdom zelf gegaan. 's Menschen heerlijke vermogens, als in 't wild gegroeid, bragten slechts armelijke vruchten voort, en werden door de doornen en distelen der zonde verstikt. Weelderig als de verwaarloosde akker, of naakt en ledig als de woeste heide, — ledig aan kennisse Gods en hope op Hem, — waren de volken. Toen sprak JEHOVA, der vaderen God, tot Israël: *„Gij zult mij een eigen volk wezen*, een heilig, afgezonderd en uitverkoren volk, *schoon de gansche aarde mijne is. Daartoe heb Ik u uit* Egypte *gedragen, gelijk de arend hare jongen draagt op de vleugelen."* (*Exod.* XIX : 4—6.) — En nu, gelijk de vruchtbare wijnberg, door nijvere menschenhanden beplant, sierlijk en vrolijk de kruin verheft uit de vlakte, door eene arme of althans woeste natuur omringd, zoo was het volk Israël, uit *Egypte* in *Kanaän* overgeplant, verheven boven andere volken. Uit de ruwheid der Egyptische slavernij was het tot een beschaafd, zedelijk en godsdienstig volk gevormd; in staat gesteld, om de edelste vruchten voort te brengen, gelijk die van heidenen niet te wachten of te vergen waren. Terwijl God de andere volken *liet wandelen in hunne* eigene *wegen*, (PAULUS, *Hand.* XIV : 16,) juichte Israël: „JEHOVA *is koning*, onze koning!" (*Ps.* XCVII : 1 en XCIX : 1.) En zoo was, in de vormen en naar de behoeften van den ouden dag, onder hen het *koningrijk Gods* opgerigt, — de wijnberg des HEEREN geplant.

In plaats van nu geheimenissen te zoeken in *tuin*, *wijnpersbak* en *toren*, zouden wij kunnen volstaan met het denkbeeld: „God deed alles aan dit volk, wat noodig was, om het tot zijnen hoogen rang onder de volken der oudheid te verheffen;" of met de zinnebeeldige taal van JESAJA's hemelschen Vriend: *„Wat is er meer te doen aan mijnen wijngaard, dat Ik aan hem niet gedaan heb?"* — Maar ik zou toch nog wel eene schrede verder willen gaan, door ook aan

deze bijzonderheden hare plaats aan te wijzen in de beteekenis der parabel, *in zoo verre zij tot het wezen van den wijnberg behooren*: de omtuining tot afzondering en insluiting, de wijnpersbak tot het regte gebruik der vrucht, en de toren tot wacht en bescherming. Wij behoeven daarbij evenwel geene bepaalde zaken te noemen; allerminst zulke, die òf van latere dagen zijn, als de muren en de tempel van *Jeruzalem*, — òf die tot de geschiedenis behooren, als de profetie en Heilige Schrift, of Israëls helden en koningen. Wij moeten bij den *eersten aanleg* van Isrels wijnberg blijven. En dan valt reeds terstond de sterke *afzondering* in het oog, reeds in de geographische ligging van *Palestina*, maar vooral in zeden en wetten, („een ringmuur van plegtigheden," STUART,) die het nog, na meer dan drie duizend jaren, onderscheiden van alle volken der aarde. Doch die zelfde Mozaïsche wet, als de uitdrukking der goddelijke heiligheid, moest binnen die omtuining de schoonste *vruchten* voort brengen, terwijl geheel de staatsinrigting en het volksbestuur, zoo wel als de Levieten-stam met zijne eigenaardige bestemming, geschikt waren, om die vruchten te *oogsten; Kanaäns* vruchtbare dreven, om ze te genieten. En is er *toezigt* noodig op al wat deze aarde goeds heeft, opdat het niet ontaarde en verderve: aan oudsten en priesters was die wacht toevertrouwd; — tot door hunne traagheid en ontrouw het noodig werd, anderen te roepen, tot wie de Heer zeide: *„Menschenkind! Ik heb u gesteld tot een' wachter over het huis Israëls!"* (*Ezech.* III : 17.) — Maar over die *anderen* straks nader. Nu vragen wij alleen met JESAJA, of de Heer niet te regt *druiven* wachten kon en geen stinkend ontuig; met eigenlijke woorden: of het niet billijk was, dat Hij van Israël vroeg, wat van andere volken niet werd gevergd, en in Israël niet verdragen kon, wat den blinden heidenen oogluikend werd toegelaten.

In de overdragt der gelijkenis komen wij nu tot de vraag, of het ook eenige bijzondere beteekenis heeft, dat de heer des wijnbergs, na dien geplant en verhuurd te hebben, *voor een' geruimen tijd reisde naar buiten 's lands.* Men zou dit, met sommigen, eenvoudig kunnen opvatten als een' noodzakelijken trek aan het beeld, als „den tijd van wachten," daar alle vrucht haren tijd moet hebben, om te rijpen. Maar er is ook hier, gelijk reeds de kerkvaders opmerkten, eene merkwaardige overeenkomst tusschen gelijkenis en geschiedenis. Is de Allerhoogste, *in Wien wij leven, ons bewegen en zijn*, eigenlijk nooit van ons verwijderd, Hij was dit toch wel, eenen tijd lang en zelfs *geruimen tijd*, in den zin der oude Godsregering (*theocratie*). Want in de woestijn en bij de inneming van *Kanaän*, toen Isrels wijnberg eerst werd geplant, was JEHOVA zigtbaar in hun midden, in wolk en vuurkolom, door wonderen en teekenen, in zegeningen en in oordeelen. Maar zóó kon het niet blijven. Reeds in den tijd der rigteren zweeg de goddelijke openbaring soms geruimen tijd. Zoo moest het blijken, terwijl de wijnberg gezegend werd met dauw en regen en zonneschijn, of hij rijke vruchten dragen en de landlieden die den Heer opbrengen zouden. 1) Hij zond dan ook zijne dienaren eerst *tegen den tijd der vruchten.* Deze trek, eigenaardig in de gelijkenis, kan in de geschiedenis geene zoo bepaalde beteekenis hebben, daar het voor

1) Een geleerde Jezuit (SALMERON) brengt hier, niet geheel ten onregte, het door zijne orde verdedigde *liberum hominum arbitrium* bij te pas. „Daarom bleef God niet zigtbaar in hun midden, opdat het blijken zou, of de menschen geheel *uit vrijen wil* Hem gehoorzaamden." — BENGEL noemt het: *tempus divinae taciturnitatis;* vgl. ORIGENES en THEOPHYLACTUS.

hem, die God dient, altoos „de tijd der vruchten" is. In het algemeen zouden wij kunnen zeggen: „toen de bedeeling des Ouden Verbonds lang genoeg gevestigd was, om daarvan de gezegende uitwerking te bespeuren." Alle verdere tijdsbepaling leidt slechts tot nutteloos letterziften. 1) Even zeer is het noodelooze moeite geweest, dat men naauwkeurig de eerste en tweede bezending der dienaren bij MATTHEÜS heeft willen onderscheiden: 2) want waarom heeft men dan ook niet naar den naam van den eersten, tweeden en derden dienaar bij MARKUS en LUKAS gevraagd? — De beteekenis is eenvoudig: „Bij herhaling, bij toeneming, niet afgeschrikt door hunne slechte ontvangst, zond JEHOVA zijne dienaren." — „Door de trapsgewijze klimmende boosheid der Joden," zeide te regt CHRYSOSTOMUS: „nam ook de Goddelijke barmhartigheid toe, en door de trapswijze toeneming van deze, groeide weder de boosheid der Joden."

En die *dienaren* — hier is geen enkele stem tegen ons — waren de profeten. Het profetisme onder Israël, een verschijnsel, waarvan de wereldgeschiedenis geen tweede voorbeeld heeft aan te wijzen, komt hier voor in zijn geheel eigenaardig licht. Geen eigenlijk *voorspellen* was het doel, waarmede die krachtige, geestvolle menschen, vaak onverwacht en uit het duister, optraden, zonder door iemand geroepen te zijn. Zij waren *Gods getuigen* onder zijn volk. Zij spraken *des Heeren woord*, altijd op de eerste grondslagen van Israëls godsdienstig en staatkundig aanwezen gebouwd. Hunne beloften en hunne bedreigingen hadden altijd slechts één doel: „Israël weder te brengen tot zijnen God." Zij spraken daartoe doorgaans in eene hooge geestvervoering, die dikwijls hen zelve te magtig was, *vruchten eischende van 's Heeren wijnberg*, — vruchten, die hun maar al te dikwijls, onder schimp en smaad en mishandeling, werden geweigerd. Toch zwegen zij niet, en schrikte zelfs de dood van edele voorgangers hunne navolgers niet af. Al stonden zij ook alleen tegenover volk en priester en koning, zonder loon en zonder eer, onder dreiging en doodsgevaar bleven zij getrouwe dienaren van hunnen grooten Zender.

En wat nu hunne ontvangst aangaat, in de gelijkenis beschreven, het is opmerkelijk, dat in het Oude Verbond aan de Israëlieten doorgaans slechts wordt te laste gelegd, dat zij naar de profeten niet hebben willen hooren, (het „ledig henen zenden" in de gelijkenis,) en niet, dat zij hen mishandeld of gedood hebben. Met dit verwijt wordt reden gegeven van *Samarië's* ondergang, en later van den val van *Jeruzalem* (de rijken van *Israël* en *Juda*). — Het eerste 2 *Kon.* XVII : 13, 14: — *Als nu de HEER tegen* Israël *en tegen* Juda, *door de dienst*

---

1) Vreemd zijn hier de sophismen van VITRINGA; een waarschuwend voorbeeld, hoe het dogmatisme den scherpsten blik kan benevelen. Daar hij in het Oude Verbond alleen het nieuwe ziet, — geene godsdienst-inrigting, die reeds hare eigene vruchten van geregtigheid, vrede en waarheid voort bragt, — kon de oogst, de tijd der vruchten, hem eerst de tijd van CHRISTUS zijn. (Naar *Joh.* IV : 35—38.) „Als die tijd naderde," beteekent dus de eeuwen vóór en in afwachting van CHRISTUS. Zelfs werd daardoor, — zoo zegt BAREUTH, schoon hij het zelf ruimer neemt, — de zending der dienaren door sommigen tot JOHANNES den Dooper en zijne discipelen beperkt!

2) Ware het noodig, dan zouden de tijdgenooten van JESAJA, en later die van JEREMIA met de profeten der ballingschap, de twee profeten-groepen kunnen vormen; maar ook daar onder is het even onmogelijk als onnoodig, allen te besluiten. Vooral na SAMUEL zweeg de stem der profetie zelden, tot zij in de dagen van ESRA door die der Schriftgeleerden werd vervangen.

van alle profeten, van alle zieners betuigd had, zeggende: "Bekeert u van uwe booze wegen!........" zoo hoorden zij niet, maar verhardden hunnen nek, gelijk hunne vaderen, die aan den HEER hunnen God niet geloofd hadden. — Bij JEREMIA wordt het zelfde, tot vier malen toe en altoos bijna met de zelfde woorden, van *Jeruzalem* herhaald: *"Van dien dag af, dat uwe vaders uit* Egypteland *zijn uitgegaan, tot op dezen dag, zoo heb Ik tot u gezonden al mijne* KNECHTEN (als in de gelijkenis), *de profeten, dagelijks vroeg op zijnde en zendende. Doch zij hebben naar Mij niet gehoord, noch hun oor geneigd; maar zij hebben hunnen nek verhard. Zij hebben het erger gemaakt, dan hunne vaders."* (*Jer.* VII : 25, 26; zoo ook XI : 7, 8; XXV : 4—7; XLIV : 4, 5.) — Eindelijk, na de ballingschap, waarschuwde ZACHARIA (I : 4): *Weest niet als uwe vaderen, tot welke de vorige profeten riepen, zeggende: "Bekeert u......;" maar zij hoorden niet, en zij luisterden niet naar Mij, spreekt de HEER.* — En het is slechts aan de uiterste grens van het Oude Verbond, bij NEHEMIA (IX : 26), dat wij, in eene nationale schuldbelijdenis der wedergekeerden uit *Babel*, lezen: *"Maar zij* (onze vaderen) *zijn wederspannig geworden en hebben tegen U gerebelleerd, en uwe wet achter hunnen rug geworpen, en* UWE PROFETEN GEDOOD, *die tegen hen betuigden, om hen te doen wederkeeren tot U."*

Toch levert ons de geschiedenis menig voorbeeld op, van doffe ongevoeligheid, hardnekkigen onwil en heftige tegenspraak niet alleen, maar ook van mishandeling ter dood toe. In 't rijk der tien stammen strekte reeds JEROBEAM de hand uit, om den profeet te laten grijpen, die *Bethels* altaar vervloekte; en zijn bloeddorstig voornemen werd hem alleen belet, doordien zijne hand verstijfde. (1 *Kon.* XIII : 4.) Later liet koning ACHAB toe, dat de profeet MICHA door eenen leugenprofeet werd geslagen, en zette hem daarop in de gevangenis, opdat hij *met brood en water der bedruktheid gespijsd werde.* (1 *Kon.* XXII : 24—27.) Meer bekend nog is het lijden van ELIA, als hij, vlugtende voor den bloeddorst van IZEBEL, klaagde: *"De kinderen Israëls hebben uwe profeten* (leerlingen der profetenscholen) *met het zwaard gedood, o HEER! Ik alleen ben overgebleven, en zij zoeken mijne ziele."* (1 *Kon.* XIX : 10, vgl. XVIII : 13.) Zoo ook het levensgevaar van zijn' opvolger ELISA, die den bode moest laten terug dringen van zijne deur, door koning JORAM gezonden, om *zijn hoofd weg te nemen.* (2 *Kon.* VI : 32.) — In het rijk van *Juda* was vooral JEREMIA de man van smart en van tegenspraak, door den opziener des tempels geslagen en in de gevangenis gezet (*Jer.* XX : 2); later weder gevangen genomen, moorddadig in eene kuil geworpen, en uit zijnen kerker eerst door den ondergang van zijn vaderland gered. (*Jer.* XXXVII en XXXVIII.) — Maar van al de profeten zijn ons slechts twee eigenlijke martelaars of bloedgetuigen bekend: ZACHARIA, de zoon van JOJADA, op bevel van koning JOAS, die alles aan zijnen vader te danken had, *in het voorhof van het huis des HEEREN gesteenigd* (2 *Kron.* XXIV : 21); en URIA, *profeterende naar al de woorden van* JEREMIA, die door koning JOJAKIM, nadat men hem bij zijne vlugt in *Egypte* opgespoord had, *met het zwaard werd gedood.* (*Jer.* XXVI : 20—23.)

Rijker is in dit opzigt de overlevering. Zij verhaalt onder anderen, dat JESAJA, in den eersten afgodischen tijd van MANASSE, werd door midden gezaagd; AMOS met eene knods dood geslagen; JEREMIA door de Joden, die hem hadden mede gevoerd, in *Egypte* gestee-

nigd. Ook aan EZECHIËL wordt een geweldige dood toegekend. Tegen al deze berigten is geen eigenlijk geschiedkundig bezwaar. Het schijnt echter wel, dat, even als de christelijke traditie al de apostelen, op JOHANNES na, met den lauwer der martelaars kroonde, zoo ook de Joden van lateren tijd hiertoe geneigd waren. In den Talmud wordt zelfs ABRAHAM door NIMROD in een' gloeijenden oven geworpen, omdat hij de afgodsbeelden verbrijzelt. Voor eene eigenlijke *apotheose* der martelaars, de geliefkoosde zonde der christen kerk, werden de Joden door hun streng *monotheïsme* wel bewaard. 1) Maar zij vereerden ze toch; en zoo als onze eeuw gul is met standbeelden, zoo *versierden zij de grafteekenen der regtvaardigen en bouwden de graven der profeten op*, inzonderheid rondom de hoofdstad. Dit geschiedde vooral in de weelderige eeuw der HERODESSEN; en scherp is het verwijt, dat JEZUS hierop bouwt: „*Gij* (Schriftgeleerden en Farizeën) *zegt: „Indien wij in de tijden onzer vaderen waren geweest, wij zouden met hen geene gemeenschap gehad hebben aan het bloed der profeten,*" maar *aldus getuigt gij* tegen *u zelve, dat gij kinderen zijt der genen, die de profeten gedood hebben. Gij ook, vervult de mate uwer vaderen!*" (*Matth.* XXIII : 29—32.) En uitgaande van den tempel, voorspelt hij, dat *al het regtvaardig bloed, dat vergoten is op aarde, van* ABEL *tot* ZACHARIA toe 2), komen zal over het thans levend geslacht, over *Jeruzalem, dat de profeten doodt, en steenigt, die tot haar gezonden zijn.* (Vs. 35—37.) — Later hooren wij nog eens van deze laatste woorden des Heeren, tot de trotsche godsstad gerigt, den weêrklank in de laatste rede van STEFANUS: „*Gij hardnekkigen! gij wederstaat altijd den Heiligen Geest; gelijk uwe vaders,* alzoo *ook gij. Wien van de profeten hebben uwe vaderen niet vervolgd? En zij hebben gedood de genen, die te voren verkondigd hebben de komst des Regtvaardigen, van welken gij nu verraders en moorders geworden zijt.*" (*Hand.* VII : 51, 52.) 3)

Over dien *Regtvaardige* hebben wij nu nog te spreken. Zijne komst en zijn ontvangst voltooit de geschiedenis van den Joodschen staat, en volmaakt tevens de goddelijke openbaring. *God voortijds veel maal en op velerlei wijze tot de vaderen gesproken hebbende door de profeten, heeft in deze laatste dagen tot ons gesproken door den Zoon.* (*Hebr.* I : 1.) Hoe aandoenlijk die laatste zending beschreven wordt in de gelijkenis, hebben wij gezien. „*Zij zullen toch mijnen zoon ontzien!*" Deze schoone trek was onmisbaar in de schilderij, om de zaak als *mogelijk* voor te stellen, als eene edelmoedigheid en niet eene dwaasheid. Maar moeten wij nu dezen trek geheel aan de gelijkenis laten, dien als bijwerk beschouwen, of

---

1) Voor sommige lezers sta hier de vertaling: *Apotheose*, vergoding; *Monotheïsme*, de leer of aanbidding van EENEN God.

2) Zeker wordt hier de boven genoemde ZACHARIA bedoeld. Zijn dood is, zoo als MEIJER opmerkt, wel niet in de tijdorde, maar toch in den Joodschen Canon van het Oude Testament, de laatste profeten-moord. In het Evangelie van MATTHEüs is hier, hoe dan ook, eene fout ingeslopen in den naam des vaders (BARACHIAS of BERECHJA voor JOJADA), omdat men dezen martelaar met den lateren ZACHARIA, wiens schriften ons bewaard zijn, verwarde.

3) Gewoonlijk haalt men hierbij ook *Hebr.* XI : 36—38 aan; en te regt, in zoo verre daar in het algemeen „de vervolging der regtvaardigen, door de wereld, die hen niet waardig was," beschreven wordt. Die beschrijving zelve is echter grootendeels of geheel ontleend aan de Makkabésche dagen, toen de *Joden*, aan hun geloof getrouw, door de *heidenen* werden vervolgd, niet de *profeten* door de *Joden* zelve.

is hij voor overdragt in de werkelijkheid vatbaar? Deze vraag heeft in den laatsten tijd zelfs een dogmatisch belang verkregen, nadat onder anderen Prof. J. T. VAN OORDT, in zijn achttal leerredenen (*Het Kruis van* CHRISTUS, Leiden 1843) er ééne gaf over onze gelijkenis, om het denkbeeld toe te lichten, waardoor hij velen ergernis gegeven had: "JEZUS is niet gekomen, om te sterven." Zoo zegt ook Dr. MEIJBOOM (*Leven van* JEZUS, II: 238): »De Vader zond zijnen Zoon niet, om hem te laten dooden." — Het is hier minder de plaats, om hierover uit te weiden. Alleen wil ik opmerken, dat het mij gewaagd voorkomt, eenen trek, in de gelijkenis onmisbaar en juist daarom van onzekere toepassing, tegen stellige uitspraken van den Heer en zijne apostelen op te wegen. 1) — Reeds HIERONYMUS zocht de ergernis over- of 't misbruik van dit woord weg te nemen, als hij er bij aanteekende: "God wordt altoos gezegd, te twijfelen, de zaak onbeslist te laten, opdat den mensch zijn vrije wil bewaard blijve." KALVIJN maakt er zich korter af, als hij zegt: "Eigenlijk past deze gedachte in God niet; maar het is gebruikelijk, in gelijkenissen inzonderheid, dat Gode menschelijke gewaarwordingen worden toegeschreven." Maar TRENCH heeft, bij de woorden van HIERONYMUS, zeer juist opgemerkt: "Niet, dat hier geene moeijelijkheid schuilen zou, maar zij is dezelfde, die telkens terug keert, waar van de betrekking der menschelijke vrijheid op de goddelijke voorkennis gesproken wordt." 2) — Doch al passen wij dezen trek niet in den eigenlijken zin toe, toch is hij niet zonder beteekenis. Wat reeds KALVIJN en anderen hieromtrent opmerkten, — het ongelooflijke, ondenkbare bijna, dat men den zoon niet zou ontzien, — wordt door Dr. VAN OOSTERZEE in 't kort zóó uitgedrukt: "Zijne verwerping was zoo onnatuurlijk, dat God, ware Hij een mensch geweest, met het hoogste regt (voeg hier bij "en met de hoogste waarschijnlijkheid") een eerbiedig onthaal voor zijnen hoogsten Gezant had kunnen verwachten." (L. v. J., III: 65 volgg.)

"Zij zullen toch mijnen zoon ontzien!" 3) — Neen! zij ontzien niets meer, Israëls priesters en geleerden en oversten, — niets dan hunne eigene magt, hunne eer, hunne wraak! Want, zeggen de Evangelisten, *als zij bemerkten, dat deze gelijkenis* (MATTHEÜS heeft het meervoud, daar hij ook op *de twee ongelijke broeders* doelt) *op hen gezegd was, zochten zij de handen aan hem te slaan, maar zij vreesden de schare.* Zoo werd het profetisch deel der gelijkenis reeds spoedig aanvankelijk vervuld, en het zou verder haastig afloopen. Ja! de zamenspan-

---

1) *De Zoon des menschen is gekomen — om zijne ziel te geven* tot *een rantsoen voor velen.* (*Matth.* XX: 28.) *Mijn vleesch zal ik geven voor het leven der wereld.* (*Joh.* VI: 51.) Vergl. *Hand.* III: 18; *Hebr.* II: 14, 15 enz. Ook het *geven* en *tot zonde maken voor de wereld* (*Joh.* III: 16; 2 *Kor.* V: 19—21) beteekent toch wel meer dan *zenden.*

2) *Quod autem dicit: »Verebuntur forte filium meum," non de ignorantia dicitur. Quid enim nesciat Paterfamilias, qui hoc loco Deus intelligitur? Sed semper ambigere Deus dicitur, ut libera voluntas homini reservetur.* (HIERONYMUS.) *Haec quidem cogitatio proprie in Deum non convenit. Sciebat enim, quid futurum esset, nec spe melioris eventus deceptus fuit. Sed usitatum est, praesertim in parabolis, ad Deum transferri humanos affectus.* (KALVYN.) *Not that there is not a difficulty here, but that it is the same which runs through everything, that of the relations in which man's freedom and God's foreknowledge stand to one another.* (TRENCH.)

3) Reeds AMBROSIUS en IRENAEUS gebruikten dezen *Climax*, van de *dienaren* tot den *Zoon*, als een bewijs voor de godheid van CHRISTUS. Vergl. *Joh.* VIII: 35; *Hebr.* I: 1 enz. — Later, als wij de slotsom van geheel JEZUS' parabolisch onderwijs opmaken, hoop ik hierop terug te komen.

ning op het zien van den erfgenaam, was reeds geene profetie meer, maar geschiedenis. Nog wijst de overlevering ten zuidoosten van *Jeruzalem* „den berg van den boozen raad," waar KAJAFAS zijn buitenverblijf zou gehad, en met de raadsleden, die hij 't meest vertrouwde, JEZUS' dood overlegd hebben. En het evangelie verhaalt ons, dat reeds na de opwekking van LAZARUS, Overpriesters en Farizeën den raad vergaderden, om hem de vraag voor te stellen: „*Wat zullen wij doen? Want deze mensch doet vele teekenen. Indien wij hem alzoo toelaten, zij zullen allen in hem gelooven, en de Romeinen zullen komen en weg nemen beide onze plaats en volk.*" — Waarop KAJAFAS, te midden der algemeene verlegenheid, sprak: „*Gij verstaat niets; en overlegt niet, dat het ons nut is, dat één mensch sterve voor het volk, en het geheele volk niet verloren ga.*" (*Joh.* XI : 47—50.)

Moeten wij dan nu — ook deze vraag houdt de uitleggers verdeeld: — moeten wij zeggen, dat de Joden willens en wetens hunnen Messias, Gods zoon, gedood hebben, zoo als in de gelijkenis de landlieden hem terstond herkennen: „*Deze is de erfgenaam.* 1) *Laat ons hem* ook *dooden!*" Maar wist dan PETRUS niet, wat hij zeide te weten, of bemantelde hij de waarheid door eene kleine vleijerij, toen hij acht weken later tot het volk sprak: „*Gij hebt den Heilige en Regtvaardige verloochend; den Vorst des levens hebt gij gedood; maar* IK WEET, *broeders! dat gij het* DOOR ONWETENDHEID *gedaan hebt, gelijk als ook* UWE OVERSTEN?" (*Hand.* III : 14—17.) — Wat zullen wij zeggen? Eene geheel heldere, zich zelf bewuste erkentenis van JEZUS als Gods zoon, den beloofden Messias, — zoo als de gelijkenis ons zou doen denken, — kunnen wij ons naauwelijks voorstellen; maar wel eene opzettelijke blindheid, waardoor zij het niet wilden, en *daarom* ook niet konden zien; wel eenen hoogmoed en eene eigenbaat, die het niet verdragen kon, dat het wederregtelijk ingenomen *erfdeel* hun zou ontnomen worden. Vraagt men, of bij zulk eene erkentenis: „*Wij* —" ook velen uit de Farizeën, die het niet belijden willen: — *Wij* WETEN, *dat gij zijt een leeraar, van God gekomen. Want niemand kan deze teekenen doen, zoo God niet met hem is;*" (NIKODEMUS, *Joh.* III : 2;) — hun halsstarrige strijd tegen God en zijn' Gezalfde niet de grootst mogelijke dwaasheid was? Wij spreken dit niet tegen, maar stellen er de vraag tegenover: „En dacht gij dan, dat de zonde immer verstandig is?" Listig is zij en geslepen, rijk in vonden en sluipwegen, maar verstandig niet: want zelfzucht, eigenbaat en hoogmoed zijn hare beginselen, zelfvernedering en wel verdiende ellende hare vrucht. Reeds begint het Evangelie met zulk eene listige dwaasheid; het mogt er ook wel mede eindigen. Aan het begin koning HERODES, geloovende, dat de CHRISTUS te *Bethlehem* zou geboren worden, en toch stervende in den waan, dat hij Gods raad had gekeerd; — tegen het einde de Farizeën, ziende, dat JEZUS *vele teekenen doet*, en toch meenende, dat zij die voor altijd zullen doen vergeten door zijnen dood.

En hun oogmerk nu: „*Deze is de erfgenaam*, en na hem kan niemand meer komen. *Laat ons hem* ook *dooden, en de wijnberg, zijne erfenis, zal onze zijn.*" — Zoo ontwikkeld en bepaald was zeker het plan van JEZUS' vijanden niet. Dat zij nu, van alle verantwoording ontslagen, geen' hemelbode meer te wachten hadden: zoo ver zullen zij wel niet hebben na-

---

1) *Erfgenaam* wordt de Zoon Gods ook genoemd *Hebr.* I : 2; en PAULUS schrijft (*Rom.* VIII : 17): *Kinderen zijnde, zijn wij ook erfgenamen, erfgenamen Gods en mede-erfgenamen van* CHRISTUS.

gedacht. Maar hun zedelijk, of liever onzedelijk beginsel: "De magt en het aanzien te behouden, die zij nu eenmaal hebben; zich in hunne trotsche rust door niets te laten storen;" 1) — dat is hier toch in de gelijkenis zeer goed uitgedrukt; en, schoon van 't Joodsche volk in het algemeen gezegd, als dat zich voor God niet wilde vernederen, deze trek slaat toch bijzonder op de oversten des volks, de bouwlieden, die den hoeksteen verwerpen!

En zij wierpen hem buiten den wijngaard en doodden hem. Hier begint eigenlijk eerst het profetisch slot der gelijkenis. Wat bij JEZUS' vijanden vast stond, hij stelt het voor als reeds geschied. En heeft nu, bij die zoo kort aanstaande, zoo ontzettende vervulling, het "buiten den wijngaard werpen" ook eenige beteekenis? Sommigen hebben het toegepast op JEZUS' overgifte aan PILATUS, waardoor hij als *uitgeworpen* werd, buiten het volk van God. (VITRINGA, TRENCH.) Anderen hechtten meer aan de letterlijke vervulling, daar JEZUS *buiten de poort geleden heeft* (*Hebr.* XIII : 12); of zij vereenigen beide denkbeelden (SALMERON, STIER.) — Zonder nu te durven verzekeren, dat de Heer dit zoo bepaald heeft bedoeld; dat dus, om zoo te zeggen, zijne profetie niet zou zijn uitgekomen, wanneer hij binnen *Jeruzalem* gestorven ware; zoo is toch het *uitwerpen*, gelijk wij reeds bij de voorstelling der parabel zagen, een echt Israëlitisch denkbeeld. 2) Het heilige volk Gods wierp — reeds naar de wet van MOZES — den godslasteraar *buiten de legerplaats.* (*Levit.* XXIV : 23.) En juist is de gevolgtrekking, die de schrijver aan de Hebreeën hieruit afleidt, om de Joodsche christenen van hunne gehechtheid aan de aloude eeredienst en hun eigen volk af te trekken: *Laat ons dan tot hem uitgaan buiten de legerplaats, zijne smaadheid dragende.*

Wij zijn gekomen tot het ontroerend slot der gelijkenis: *Wat zal nu de heer van den wijnberg doen?* — "Hij zal" — er is niets anders meer over: — "Hij zal nu zelf komen." Zijne langmoedigheid is uitgeput, de laatste bode is gezonden, de mate der ongeregtigheid ten boorde toe vol gemeten. Hij zal komen, maar niet meer om vruchten te eischen. Die tijd is voorbij, nu onwil en wrevel tot volslagen' opstand geklommen zijn, en zij het uiterste gewaagd hebben. Hij komt, maar als Regter. 3) Naar het kwaad, dat zij gedaan hebben,

---

1) *Consilium colonorum et haereditatis occiso haerede presumptio, spes inanis est, gloriam legis perempto Christo posse retinere.* (HILARIUS.) *His verbis ostenditur, sacerdotes ac principes Judaici populi hoc egisse summo studio, ut divinam legem cogerent, ambitioni suae et quaestui inservire. Nam haereditatis voce jus plenum dominii indicatur.* (GROTIUS.)

2) *Ad literam et ad corticem ejecerunt extra vineam agricolae, ne, si in vinea occisus fuisset, illis homicidii crimen imputaretur.* (SALMERON.) VITRINGA haalt hierbij eene Joodsche fabel aan, volgens welke JEZUS plegtig in den ban gedaan, en dus door het sanhedrim als buiten het volk Gods zou geworpen zijn. Dit lag echter van zelf in het doodvonnis op de godslastering. Vroeger durfden zij tot zulke maatregelen niet overgaan, of werden daarin gestuit. Zij vergenoegden zich dus met te bepalen, dat wie zich openlijk voor JEZUS verklaren mogt (te *Jeruzalem*) of hem als den CHRISTUS erkennen, *uit de synagoge zou geworpen worden;* gelijk zij dan ook den blindgeboorne *uitwierpen.* (*Joh.* IX : 22, 34.)

3) Het is mij onbegrijpelijk, hoe MEIJER schrijven kan: *Das Kommen und die Strafvollziehung des Herrn bedeutet im Sinne Jesu die Parusie und die Strafe des Messianischen Gerichts; das Austhun des Weinberges an andere Winzer aber geht auf die Ueberweisung des Messiasreichs (der Theokratie nach der Parusie) an Andere statt der bestraften Unwürdigen. Die Zerstörung Jerusalem's kann nicht gemeint sein, da sie der Parusie vorangeht.* — Waar vinden wij in de gelijkenis zelfs een' wenk, dat de *toekomst van* CHRISTUS hier wordt bedoeld? Het is God zelf, die als Regter over zijn volk komt, en door *Jeruzalems* val en de roeping der heidenen een nieuw tijdvak opent, dat met de toekomst des Heeren besluiten zal. In volgende gelijkenissen en reeds in de eerstvolgende, zullen wij nog overvloedig gelegenheid hebben, om hier op terug te komen.

is het kwaad afgemeten, dat hun overkomen zal: geheele verdelging en uitroeijing! — Wel mogt den Joden, bij deze voorspelling, een: *„Dat zij verre!"* op de lippen komen. Och, hadden hunne oversten nog den trotschen nek gebogen en het steenen harte gebroken! Maar neen! zij volhardden, veertig jaren lang nog, en toen.... Maar wij zullen nog eens terug komen op die treurige dagen, — *eene groote verdrukking, hoedanig niet is geweest van het begin der wereld tot nu toe, en ook niet zijn zal.* (*Matth.* XXIV : 21.) Nog getuigen daarvan de verstrooide nazaten dier booze wijngaardeniers, die daar wonen onder ons; het eens verkoren volk, onvergankelijk onder de nieuwere beschaafde natiën, schoon zonder troon en zonder altaar en zonder vaderland. Verachten en verbitteren wij hen niet om der vaderen schuld, reeds zoo zwaar gestraft. God heeft ze zeker niet zonder verheven bedoelingen bewaard. Ja! Israël heeft nog eene toekomst, en niet enkel een verleden. *Als de volheid der heidenen is ingegaan, zal ook gansch Israël behouden worden. Is nu hun val de rijkdom der wereld* geworden, *hoe veel meer* zal het *hunne volheid* — hunne geheele verlossing — zijn! (*Rom.* XI : 12, 25, 26.)

Dit laatste leidt ons tot een helderder en blijmoediger oogpunt, waaruit wij deze anders zoo donkere schilderij te beschouwen hebben. Niet, als in de beeldspraak van JESAJA, wordt de wijnberg zelf aan geheele verwoesting prijs gegeven, terug geworpen in de heide der woestijn, zoodat *hij nooit meer besnoeid wordt of omgehakt, en doorn en distel daarin opgaat.* Neen! de mensch kan zich zelven wel van den goddelijken zegen uitsluiten, maar niet dien zegen voor altijd in vloek verkeeren en Gods genadigen raad te niete maken. De wijnberg bleef staan, even schoon als altijd en zelfs door het bloed des Zoons nog vruchtbaarder gemaakt. Anderen, die tot nu toe in de woestijn omzwierven of een' schralen eigen' akker bebouwden, werden toegebragt; ja! de beplanting nog verre, verre uitgebreid. En de woeste aarde, die vroeger alleen Israëls gesloten' en omtuinden wijnberg droeg, prijkt nu op al hare heuveltoppen met den vruchtbaren wijnstok van Gods woord.

En nu vrage men niet, waarom die eeuwen lang zoo gesloten bleef, en aan zoo booze landlieden was verpacht? Of zou een ander volk dan zoo getrouw de vruchten hebben opgeleverd? Gods gunst is het juist, die den mensch trotsch maakt; en trotschheid is verblinding van het oog des geestes, waardoor ten laatste alleen eene gedaante van godzaligheid overblijft. Ach, wij schromen bijkans om het te erkennen, maar het is met den schoonen wijnberg van CHRISTUS' koningrijk bijna nog erger gegaan; toen weelde en zedenbederf, onkunde en bijgeloof in de kerk doordrongen, en een nietig mensch zich op den zetel des Verlossers zette. En als nu weder moedige mannen naar de vrucht van 's Heeren wijnberg durfden vragen, welke bisschop of opperpriester heeft er toen met ernst aan gedacht, om zich van den gouden staf of bisschopsmyter, of van de driedubbele kroon te ontdoen? Neen! korter en gemakkelijker was het, de stoute getuigen van CHRISTUS buiten den wijngaard te werpen en te dooden...... Wanneer hij nog komen moest, zouden zij ook den Zoon ontzien?

Maar dit woord geldt niet alleen, die vóór ons waren, of die buiten ons zijn: ook onze kerk, ook ons vaderland, ook ons zelve. Even als voor de Farizeën, zoo zijn ook voor onzen tijd profeten, apostelen en martelaars van den ouden tijd, en boven al de Verlosser zelf, als door een' heiligen glans omstraald. Maar dit is niet altoos een blijk, dat Gods woord in

ons woont; dat wij, *indien wij leefden in de dagen onzer vaderen, met hen geene gemeenschap zouden gehad hebben aan het bloed der profeten.* Overal, waar Gods wijngaard geplant is en Hem geene vrucht daarvan wordt opgeleverd, is er onwil, wrevel op wie die vrucht eischen; en begint, zoo wij volharden, de treurige, de dwaze, de hopelooze strijd tegen God.—En die wijngaard is geplant in onze christelijke, vooral evangelische *kerk*, terwijl nog vele millioenen heidenen buiten hare *omtuining* leven. Zien wij dus toe, dat zij niet komen van oosten en westen, en ons voorgaan in het koningrijk Gods! — Die wijngaard is geplant in ons gezegend *vaderland.* Want al zijn de vaderen wel eens te ver gegaan in de vergelijking van *Nederland* met Israël, er lag toch eene dankbare erkentenis in opgesloten, hoe alleen door 's Heeren gunst en door Zijn woord, uit moeras en heide en zeestrand, hier een rijke en veilig omtuinde wijnberg verrees. Vergeten wij dus niet, dat slechts door vele en rijke vruchten van het evangelie op te brengen, op den duur ons kleine land zijnen betrekkelijk hoogen rang onder de beschaafde christen volken behouden kan. — Die wijngaard eindelijk is geplant in *iederen mensch*, die met eene christelijke opleiding boven duizenden bevoorregt, nu ook des te meer te verantwoorden heeft, naar mate hij meer heeft ontvangen.

Op dit laatste past onder anderen de kerkvader ORIGENES onze parabel toe, en het is met zijne woorden, (vrij en met verkorting overgebragt,) dat ik besluiten wil.

„In elke menschenziel wordt Gods woord als een edele wijnstok geplant. In de eerste kindschheid vertoont hij blad noch vrucht, maar is er toch reeds en leeft, door 's menschen heerlijke vermogens, en Gods woord, dat daaraan beantwoordt. Gelijk nu de wijngaard bearbeid en besnoeid worden moet, om uit te botten en te bloeijen, zoo ook de jeugdige mensch. Maar die eerste bloei gaat voorbij; die bloemengeur gaat over in het zetten eener zure, nog onrijpe vrucht, die de tanden doet stomp worden (*Ezech.* XVIII : 2), maar die toch tot rijpheid leidt. Zoo voert ook het tijdperk der ontwakende driften en onrijpe beginselen, bij het voort werken van Gods woord in ons, tot den tijd der rijpe vrucht, den tijd des oogstes: — vele en velerlei vruchten, van liefde, blijdschap, vrede, langmoedigheid;—indien maar niet, nu die tijd reeds lang daar moest wezen, nog de druiven zuur zijn of de wijnstok naauwelijks uitgebot!"

XVIII.

HET GASTMAAL.

LUK. XIV : 16—24.

Een zeker mensch bereidde een groot avondmaal, en hij noodde er velen.

En hij zond zijnen dienstknecht uit, ter ure des avondmaals, om den genooden te zeggen: "Komt, want alle dingen zijn nu gereed!"

En zij begonnen allen zich *eendragtelijk te ontschuldigen. De eerste zeide tot hem: "Ik heb eenen akker gekocht, en het is noodig, dat ik uitga en hem bezie; ik bid u, houd mij voor verontschuldigd."*

En een ander zeide: "Ik heb vijf juk ossen gekocht, en ik ga henen, om die te beproeven; ik bid u, houd mij voor verontschuldigd."

En een ander zeide: "Ik heb eene vrouw getrouwd, en daarom kan ik niet komen."

En de zelve dienstknecht weder- *gekomen zijnde, boodschapte deze dingen zijnen heer. Toen werd de heer des huizes toornig, en zeide tot zijnen dienstknecht: "Ga haastelijk uit, in de straten en wijken der stad, en breng de armen, en verminkten, en kreupelen, en blinden hier in."*

En de dienstknecht zeide: "Heer! het is geschied, gelijk gij bevolen hebt, en nog is er plaats."

En de heer zeide tot den dienstknecht: "Ga uit in de wegen en heggen, en dwing ze *in te komen, opdat mijn huis vol worde. Want ik zegge u lieden, dat niemand van die mannen, die genood waren, mijn avondmaal smaken zal."*

Nadat wij reeds, bij de behandeling der voorgaande Gelijkenis, tot aan den uitersten grenspaal van JEZUS' openbaar onderwijs genaderd zijn, doen wij nu weder vrij wat voetstappen terug. De reden is deze. Op de *Booze Landlieden* volgt, in de voordragt en naar den inhoud, de *Koninklijke Bruiloft*. (*Matth.* XXII.) Maar van deze gelijkenis, die alleen bij MATTHEÜS voorkomt, is het *Gastmaal* bij LUKAS niet af te scheiden. Of men het de zelfde Gelijkenis noeme, of eene andere; de herhaling en wijziging aan den Heer zelf toeschrijve, of aan den berigtgever; — zeker is van beide voorstellingen het hoofddoel en zijn de hoofdtrekken de zelfde: "Anderen in de plaats genood, ook in de geschiedenis van het Godsrijk, toen de eerst genoodigden weigerden te komen."

Beide Gelijkenissen moesten wij dus, om haar onderling verband op te sporen, op elkander laten volgen. En dan komt aan die van LUKAS de eerste plaats toe, daar zij in de tijdorde vooraf gaat niet alleen, maar door allen, die de zaak naauwkeurig onderzocht hebben, voor de meest oorspronkelijke gehouden wordt; — opmerkelijk genoeg, daar anders MATTHEÜS, als de oudste en eenvoudigste berigtgever, doorgaans de voorkeur verdient.

Terwijl wij dan nu van LUKAS uitgaan, zal ik de *Koninklijke Bruiloft* vooreerst nog geheel buiten beschouwing laten. Zij, die beide Gelijkenissen van den beginne af onder één oogpunt gebragt hebben, — wij zullen het later zien, — hebben het minst de fijnere trekken van deze opgemerkt.

Wij beginnen dus met ons de omgeving voor te stellen, waarin JEZUS deze parabel voordroeg; vreemd genoeg, ofschoon niet eenig in het Evangelie: een gastmaal ten huize van eenen Farizeër. Want *de Zoon des menschen kwam etende en drinkende*, en weigerde zoo min de noodiging van eenen Farizeër als van een' tollenaar, — van SIMON noch van LEVI, — terwijl zijn voorganger JOHANNES nooit de voeten gewasschen had en het hoofd gezalfd aan den maaltijd zijner gastvrienden, of feest- en bruiloftsbeker geledigd.

De tijd, waarin dit nog kon plaats hebben, moet den allerlaatsten strijd met het Farizeïsme ten minste enkele maanden zijn vooraf gegaan, en dan nog kan het niet te *Jeruzalem* of in *Judéa* zijn geweest. Dit komt ook met de Evangelie-verhalen over een. Uit eenige wenken bij LUKAS en JOHANNES maakt men op, dat JEZUS althans eenige weken van het laatste half jaar zijnes levens in het overjordaansche *Peréa* heeft doorgebragt. Hier had hij vroeger alleen bij zijne doorreize naar *Jeruzalem* (als hij zijne redenen had, om niet den kortsten weg, door *Samarië*, te kiezen) vertoefd; en hij was toch ook dáár *gezonden tot de verlorene schapen van het huis Israëls*. De lagen van HERODES, waarvoor men hem waarschuwde, kon hij er te gemakkelijker ontwijken, omdat die vorst bij afwisseling in *Galiléa*, ook wel te *Jeruzalem*, was; en de woede der Farizésche partij was hier minder te vreezen dan in de hoofdstad, omdat zij er niet zoo talrijk en nog minder in openlijken strijd met den Heer gewikkeld was.

Terwijl deze dan op sabbat rustdag houdt op zijne omzwervingen, wordt hij bij een' *overste der Farizeën* te gast genood. Wij moeten bij eene latere gelijkenis nog eens aan deze tafel toeven, maar merken nu al vast aan, dat het een *sabbatsmaal* was 1); en dit is, naar de Joodsche zeden, gansch niet zonder beteekenis. De Farizeën hechtten bijzonder aan de heiliging van den sabbat, ook door keur van spijzen. Het tafelgenot op dien heiligen dag was even zeer eene daad van verdienste, als het vasten op andere. Het latere Jodendom, geheel naar Farizésche grondbeginselen uitgewerkt, geeft ons daarvoor het bewijs. De Talmud verbindt een' dubbelen zegen hier en hoogere zaligheid hier namaals aan eene onbekrompen sabbatsvreugde, even goed als aan de strengste onthouding van 's levens arbeid

1) *De Heer ging in het huis*, — staat er letterlijk, — *om* OP SABBAT BROOD TE ETEN: *σαββάτῳ φαγεῖν ἄρτον*.

en zorg 1), en nog zorgt zelfs de armste Jood, of zoo hij 't zelf niet kan, dan een weldadig geloofsgenoot, voor zijn sabbatsmaal. Dit alles is gansch niet onverschillig bij de verklaring der tafelgesprekken, bij deze gelegenheid gehouden. Het geeft aan den maaltijd een zeker feestelijk en zelfs godsdienstig karakter, en verklaart ons ook den uitroep van een der aanzittenden, die tot de gelijkenis van het *Gastmaal* de naaste aanleiding was: „*Zalig hij, die brood eet in het koningrijk Gods!*"

Wanneer wij alles moesten bijbrengen, wat over dezen man en zijne woorden geschreven is, zou niet spoedig de Heer zelf aan het woord komen. Terwijl sommigen de hemelsgezindheid van dezen gast prijzen, die van de aardsche spijze naar de betere den geest verhief, en zich verheugen, dat ten minste één der Farizeeën door JEZUS' woorden zich geroerd toont, noemen anderen hem een' trotschen huichelaar, en vinden in JEZUS' antwoord eene scherpe, maar wel verdiende bestraffing, vooral wanneer men de laatste woorden der gelijkenis (vs. 24) tot hare toepassing in JEZUS' mond maakt, en daardoor den gast uitsluit van een beter sabbatsmaal, waarvan hij schijnbaar met zoo veel ingenomenheid sprak. LUTHER, bij voorbeeld, zegt op zijn' gewonen originelen toon: „Daar verheft er één de stem; die wil veel geleerder zijn, dan de Heere CHRISTUS. 't Is of hij zeggen wil, met een groote wijsheid: „Wat zit gij daar te prediken zonder nut? Als er hier aan tafel gepredikt moet worden, kan ik het ook wel en beter dan gij!" Maar CHRISTUS antwoordt: „Ja wel! ik zal u eens zeggen, hoe zalig gij en uws gelijken zijt!" 't Zijn harde woorden, maar ook regte schavuiten, waar de Heer meê spreekt." — En KALVIJN oordeelt iets zachter, maar toch ook vrij scherp: „Menschen van een middelmatig geloof en niet openlijk goddeloos, plegen op die wijze, gerust bij den beker, gaarne over het eeuwig leven te praten. Zoo wil ook deze man iets zeggen, en wederkeerig van JEZUS wat uitlokken." 2)

---

1) Een paar staaltjes, uit vele, ten proeve:

„Een zeker slagter," zoo verhaalt de Talmud: „kocht steeds de vetste runderen voor zijn sabbatsmaal; en terwijl hij hieraan groote sommen ten koste legde, werd hij rijker, naar mate hij meer op die wijze verteerde, zoodat hij ten laatste at van eene gouden tafel met louter zilver dischgereedschap, enz."

„Zekere JOZEF kocht steeds den lekkersten visch voor zijnen sabbat. Eens werd er een aangeboden, die door den kostbaren prijs elk ander afschrikte; maar JOZEF, schoon op verre na de rijkste niet, komt op de markt en koopt hem. En hij kocht zich niet arm: want bij het open maken vond men er een gouden voorhoofdsiersel in, met edelgesteenten van onschatbare waarde bezet."

„Verheug u met uw huis; trek het kostbaarste kleed aan, en er zij overvloed op uwen disch. Al lijdt ge anders armoede, denk en doe op den sabbat, als of gij een rijk man waart!" is de telkens herhaalde vermaning der Rabbijnen.

2) Zie LUTHERS *Hauspostillen*, IV, 223, bij LISCO aangehaald. Reeds de kerkvader CYRILLUS noemde den man „nog vleeschelijk." KALVIJN schrijft: *Quamquam autem vix credibile est, Pharisaei hospitem et amicum serio pietatis affectu erupisse in hanc vocem, mihi tamen non videtur esse subsanatio; sed ut homines, mediocri fide tincti, nec palam impii, secure inter pocula de vita aeterna garrire solent, existimo ab hoc homine ijectum fuisse sermonem de futura beatitudine, ut vicissim aliquid a Christo eliceret.* — Welk gezond oordeel aan LISCO en anderen, die in den Farizeër altijd den *huichelaar* zien, nog te zacht voorkomt. — In den geest van KALVIJN, maar zeer menschkundig uitgewerkt, is het oordeel van eenen reeds lang vergeten' tijdgenoot van HESZ, D. BALTH. MUNTER. (*Oeffentliche Vorträge über die Reden und Begebenheiten* JESU, Th. VIII, S. 29—32.) Hij merkt op, dat de uitdrukking eigenlijk niets anders zegt, dan: „Zalig hij, die zalig wordt!" en het dus één is van die looze klanken, die nog de gemaakte godsdienstigheid, — de *hypocrisie* in de Evangelie-geschiedenis, — van de innige vroomheid des harten onderscheiden. — Gunstiger daarentegen is het oordeel van BENGEL (*audiens eoque tactus*), van OLSHAUSEN

In het laatste oordeel is veel waarheid, en het kan strekken, om ons JEZUS' verhouding tot de Farizeeën, zoo dikwijls eenzijdig opgevat, uit het regte oogpunt te doen beschouwen. Ook waar nog de openlijke vijandschap niet was uitgebroken, en een aanzienlijk Farizeër even zeer zonder huichelarij JEZUS noodigen kon, als hij zelf die noodiging zonder onopregtheid kon aannemen, — was er een zeker gebrek aan overeenstemming, dat eene gedwongene en daardoor onaangename verhouding ten gevolge had. De *overste der Farizeën*, in deze streken het hoofd der partij, vraagt den Heer, gelijk nog de aanzienlijken eener plaats een' beroemden vreemdeling vragen. Hun komt die eer toe, en zij hebben dan ook eene ongestoorde gelegenheid tot kennismaking, zonder zich onder het gemeen op de straten te mengen. Tevens wordt hun huis en hun disch, voor wie zij gewoon zijn te ontvangen, regt *interessant*. Nu was het niet onnatuurlijk, dat al het gebeurde: de genezing van een' kranke in de feestzaal, — de berisping van 't bejagen der eereplaats, — de raad, om liever armen te onthalen, dan zulk een' aanzienlijken kring, — een gedwongen stilzwijgen had te weeg gebragt, zoodat een der gasten, gewoon ook wat mede te spreken, daartoe JEZUS' laatste woord aangrijpt, 't geen zoo liefelijk klonk in het oor van den Farizeër: *Vergelding in de opstanding der regtvaardigen.* — Want het is op het *hooren van deze dingen*, dat hij "tot JEZUS" zegt: "*Zalig die brood eet*, — die eens zal aanzitten, gelijk wij nu hier, en het loon vinden voor zijne geregtigheid in de eeuwige sabbatsrust: — *Zalig, die brood eet in het koningrijk van God!*"

En waarom zouden wij nu hier geen' opregten en op zijne wijze vromen Farizeër ons mogen denken, maar toch altijd een' Farizeër, die zich en zijns gelijken in de eerste plaats als de genoodigden tot het hemelsch gastmaal beschouwde? Kan ook hij niet, met al zijne wettische bekrompenheid en zijne zinnelijke voorstelling van die groote toekomst, voor eene altijd edele verrukking zijn vatbaar geweest? 1) En was dan het ingewikkeld verzoek niet natuurlijk: "O verhaal ons eens, na die lessen voor het aardsche gastmaal, iets van het hemelsche!" Of is JEZUS' antwoord hiermede in strijd? Maar de Heer was gewoon, den ganschen eisch van het evangelie, in al zijne strengheid, voor te stellen juist aan hen, die *niet verre waren van het koningrijk Gods;* hun te doen gevoelen, wat goeds hun nog ontbrak en wat kwaads hen terug hield; en dit laatste waren onder deze aanzienlijke gasten, als bij den bekenden rijken jongeling, niet het minst de *vele goederen*.

Zoo hebben wij, — en dat is doorgaans verzuimd door wie hier MATTHEÜS terstond naast LUKAS leggen: — door de beschouwing van een' werkelijken maaltijd, ons tot die van den zinnebeeldigen op het regte standpunt geplaatst.

(*in freudigem Entzücken*), van BRAUNE (— *aus gehobenem Gemüth, das das Ungehörige und Peinliche der vornehmen Sitten fühlt, nur Empfindung hat von der Seligkeit und Freiheit der Kinder Gottes*); en onder de Roomsch-Katholijken van SALMERON. — Zeker zijn, zoo als reeds KALVIJN opmerkt, zij het verst van de waarheid, die meenen, dat deze woorden "half spottend" (STUART) gezegd werden. Daar waren de Farizeën de mannen niet naar!

1) Over het *Messiasmaal*, naar de Rabbijnen, kan men onder anderen EISENMENGER (II: 872) nalezen. De gelijkenis van den *Rijke en Lazarus* zal ons nog eens daarop doen terug komen, als beeld der hemelsche gelukzaligheid.

Een zeker mensch bereidde een groot avondmaal, en hij noodde er velen. — Wij beginnen met op te merken, dat de ouden twee maaltijden op den dag hielden, waarvan onze vertalers den eersten *middagmaal* noemen, — zoo als in de *Koninklijke Bruiloft*, *Matth.* XXII : 4, — en den laatsten *avondmaal.* 1) In den tijd onzer vaderen was deze onderscheiding juister dan nu, daar bij ons nog altijd *middagmaal* heet, wat toch lang niet meer op den *middag* (te 12 ure) gehouden wordt. Het eerste maal zou men, naar de tegenwoordige levenswijze, kunnen gelijk stellen met ons „tweede ontbijt" op den middag, dat, bij eene weelderige levenswijze of op een bijzonder feest, reeds het aanzien van een eigenlijk middagmaal gekregen heeft. (*Déjenné dinatoir.*) Het tweede stond gelijk met het *diné* der hoogere standen, te vijf ure na den middag. Daarna werd niet meer gegeten, ten minste niet meer opgedischt. En mogt al, in den vroegen morgen, de reiziger zijn *brood* met eenige *toespijs* nuttigen (*Joh.* XXI : 4, 5), het was geen geregelde huiselijke maaltijd, en allerminst een *gastmaal*, waaraan de gasten, zoo als hier bij den *Overste der Farizeën* (vs. 1), vooraf werden uitgenoodigd, „om brood te eten." Dat nu dit tweede (het *avondmaal*) hier wordt genoemd, is natuurlijk. Het was de hoofdmaaltijd van den dag, en gelijk aan dien, waar de Heer juist aanzat; behalve, dat JEZUS in zijne beeldspraak het denkbeeld van een *sabbatsmaal* varen laat, als met den *arbeid*, die de gasten daarvan terug hield, onbestaanbaar. — Waarom bij MATTHEÜS niet dit tweede, maar het eerste maal wordt genoemd, zullen wij later onderzoeken.

De *zekere mensch*, — een rijk man, zoo als uit geheel den zamenhang blijkt, 2) — *bereidde een groot avondmaal.* Eigenlijk staat er in het oorspronkelijke niets van *toebereidselen;* het is eenvoudig: „*hij maakte een gastmaal*, legde het aan." Tot dat „geven van eene partij" of „aanleggen van een feest" behoorde het *noodigen* in de eerste plaats. En *groot* wordt dit gastmaal genoemd, zoo wel om de menigte gasten en den ruimen disch, als om te kennen te geven, dat het een feestelijk maal, of, plat uitgedrukt, „eene groote partij" was, gelijk die nog, als eene proeve van iemands rijkdom zoo wel, als van zijnen omgang wordt aangezien. *Hij noodde er velen*, reeds eenigen tijd vooraf; en in de geheele voorstelling ligt opgesloten, dat zij deze noodiging aannamen.

De zending van den dienstknecht, die nu volgt, is dan ook geene eigenlijke noodiging meer, — veel min eene twijfeling, of de gasten wel komen willen; — maar eenvoudig

---

1) D'OUTREIN (in zijne Aanteekeningen op VITRINGA, Bl. 458,9) gaat te ver, als hij alle onderscheid tusschen *δεῖπνον* en *ἄριστον* weg neemt, omdat de Grieksche vertalers van het Oude Testament dit onderscheid niet altijd hebben in acht genomen. Daar hij den maaltijd bij LUKAS (*δεῖπνον*) gelijk stelt met dien bij MATTHEÜS (*ἄριστον*), is hij dit maal afgeweken van den uitlegkundigen regel der Coccejanen: „dat de bijbelwoorden alles beteekenen, wat zij beteekenen kunnen." — *Δεῖπνον* is eigenlijk een *maaltijd* in het algemeen (*coena*), en beteekent zelfs bij HOMERUS het *ontbijt.* Maar in den tijd van JEZUS was de beteekenis „het maal" dat is „de hoofdmaaltijd van den dag," algemeen aangenomen, en werd deze tegen den avond gehouden. De Heer zelf onderscheidt het woord, vs. 12, van *ἄριστον* (waarop wij bij de volgende gelijkenis terug komen), en vat dan vs. 13 beide te zamen als *δοχή*, dat eigenlijk *receptie*, ontvangst van gasten, en dus geen gewoon huiselijk maal beteekent. Van *eten* in het algemeen, zonder tijdsbepaling, wordt *δεῖπνον* in het Nieuwe Testament nooit gebruikt.

2) Naar vs. 21 was de *ἄνθρωπός τις* een *οἰκοδεσπότης*. Vgl. de aanteekening bl. 204.

eene herinnering, eene laatste waarschuwing. Dat dit reeds oudtijds tot de oostersche *etiquette* behoorde, schijnt te blijken uit *Esth.* VI : 14, waar *'s konings kamerlingen haastten, om* HAMAN *tot den maaltijd te brengen, dien* ESTHER *bereid had*, en waartoe hij den vorigen dag reeds was genoodigd; — terwijl de Rabbijnen zeggen, dat in de bewoners van *Jeruzalem* deze etiquette als eene zekere hoogheid werd aangemerkt. 1) — Duidelijker nog zijn de voorbeelden, door een' geleerden uitlegger uit de blijspelen der Romeinen en uit oude Grieksche zamenspraken bijgebragt. 2) En dat in het oosten deze beleefdheid nog plaats vindt, berigten ons onderscheidene reizigers. Uit *Perzië*, bij voorbeeld: "De genoodigden gingen niet eer, voor de Khan ons zeggen liet, dat het gastmaal bereid was, zoo als dat steeds gebruik is;" en uit *China:* "Eene uitnoodiging wordt hier dan eerst als wel gemeend beschouwd, wanneer zij tot drie malen toe wordt herhaald, en wel telkens met eene uitnoodigingskaart: eerst daags te voren, daarop 's morgens vroeg, en dan nog eens wanneer *alles gereed* is." 3) — Eindelijk getuigt een uitlegger der vorige eeuw (VITRINGA): "Zulk eene nadere noodiging is nog hedendaags de gewoonte, te *Wesel* en hooger op in *Duitschland*."

Het was dus alleen eene beleefdheid, — want de tijd was bepaald en de noodiging aangenomen: — als de gastheer *ter ure van het maal*, dat is "tegen den tijd van den dag, waarop het pleeg gehouden te worden, (*op etenstijd*,)" een' vertrouwden dienaar des huizes uitzond, om aan de reeds *genooden* 4) te zeggen: "*Komt* nu: *want alle dingen zijn reeds gereed*."

---

1) *Quaenam fuit gloria Hierosolymitanorum? Nemo eorum venit ad convivium, nisi bis vocatus.* Echa Rabbathi IV : 2. (bij SEPP.)

2) Men vindt deze voorbeelden inzonderheid in den rijken en veel te weinig bekenden schatkamer van PRICAEUS, — op *Matth.* XXII : 4. — Uit de Grieksche *Colloquia* bij voorbeeld. "Kom morgen bij mij déjeuneren." "Het is goed zoo. Wanneer gij wilt, kunt gij den bode zenden: ik ben t' huis." — En uit TERENTIUS: "Als het de tijd van den dag is, moet ik dezen buurman PHANIAS roepen (*monere*), dat hij ter maaltijd kome. Ik ga eens zien, of hij te huis is." — De gewone boodschap: "*Alle dingen zijn gereed*," wordt later bij MATTHEüs meer uitgewerkt.

3) Deze voorbeelden, uit MORIER's *Reise durch Persien* S. 73, en DU HALDE, *Beschreibung des Chines. Reichs*, Th. II S. 133, vindt men bij ROSENMÜLLER. (*Das Morgenland.*)

4) Reeds VITRINGA merkt op, dat het woord *roepen* (*καλεῖν*) van de *noodiging* tot den maaltijd bepaaldelijk in gebruik was; (Vgl. *Joh.* II : 2 en 1 *Kor.* X : 27;) — zoodat de slaven, uitgezonden om de gasten te roepen, NOODIGERS (*κλητόρες*, *δειπνοκλήτορες*, *vocatores;* aan de koninklijke tafel ook wel *ἐλέατροι*, volgens PAMPHYLUS) werden genoemd, en dezen zelve *geroepenen* of liever GENOODIGDEN (*κλήτοι*, *σύγκλητοι*, *ἐπίκλητοι*). Bij onze vaderen was daarvoor het woord *bidden* in gebruik, en op de dorpen hoort men nog wel eens: "U is gebid." Van hier *bidders*, noodigers tot de begrafenis-plegtigheid. — Het is bekend, dat *καλεῖν*, in eene hoogere beteekenis, veel gebruikt wordt van de evangelische roeping of NOODIGING tot behoudenis, vooral door PAULUS, als *de heilige* of *hemelsche roeping; de roeping Gods, die van boven is.* (2 *Tim.* I : 9; *Hebr.* III : 1; *Rom.* XI : 29; *Filipp.* III : 14.) Zoo ook *κλητοὶ* van hen, tot wie die roeping komt, of *die ze reeds hebben aangenomen.* Dit laatste heeft tot veel duistere en onzekere uitleggingen, en tot het geheele onbijbelsche systeem van *uitwendige* en *inwendige roeping* aanleiding gegeven. Mij dunkt, dat de zaak eenvoudig is, en men — het vaste gebruik van 't woord *noodigen* in aanmerking genomen — *κεκλημένοι* moet opvatten van allen, "tot wie de noodiging gekomen is, de *genoodigden*," en *κλητοὶ* van "*gasten*, die regt van komen ontvangen en daarvan in den regel reeds gebruik gemaakt hebben;" — waarom dan ook de eerst *genoodigden* in onze gelijkenis geene *gasten* genoemd konden worden. Vgl. b. v. *Hebr.* IX : 15 met *Rom.* VIII : 28 en 1 *Kor.* I : 24. — Alleen in de spreuk: *Velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren*, wordt

Eene weigering was hierop zoo weinig te wachten, dat er alleen *gezegd* (aangezegd) moest worden, niet eens gevraagd of verzocht. En toch weigerden zij nog; maar zóó, dat de gasten zelve toonden, er geen regt meer toe te hebben. *Zij begonnen allen*, als *uit éénen* mond of *van één* af 1) *zich te verontschuldigen.* De een *begon*, de ander volgde zijn voorbeeld, zij deden het allen. De verontschuldiging — „de aangegeven *reden*" eigenlijk, — verschilde, maar de weigering was één. En ook haar beginsel: „hunne eigene zaken gingen vóór," schoon zij de noodiging lang genoeg te voren ontvangen hadden, om er die naar te regelen. Zij verlangden naar het gezelschap van den gastheer niet, en even min naar zijnen disch; maar zij verloren toch de beleefdheid niet geheel en al uit het oog. Elk der genooden had iets in het midden te brengen, waarom hij juist heden en juist op dit uur niet komen kon. De drie aangehaalde voorbeelden kunnen ons over al de anderen doen oordeelen. Wat zij daarbij aan den dienaar zeggen, moeten wij beschouwen, als tot den heer zelf gezegd; het was de boodschap, die zij hem mede gaven; niet „Neem gij het niet kwalijk!" of „Verontschuldig mij bij uwen heer!" 2) maar: „Zeg hem in mijnen

---

κλητοὶ, als het tegenovergestelde van *ἐκλεκτοὶ*, ook van onwillige of onwaardige *gasten* gebruikt. Maar daarover, als ook over *Openb.* XIX : 9, spreken wij nader. Alleen wil ik hier nog de opmerking van TRENCH bijvoegen, dat bij JOHANNES, in wiens evangelie *καλεῖν* als *noodigen* niet voorkomt, de *vocatio efficax* door *ἑλκύειν* (*trekken*) wordt uitgedrukt, *Joh.* VI : 44 en XII : 32.

1) Er staat: *καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι πάντες.* — GROTIUS merkt hierbij op: „Geen wonder, dat thans de geleerden omtrent deze woorden verschillen, daar reeds de Arabische vertaler, — gelijk hij gewoon is, — dit *ἀπὸ μιᾶς*, als te moeijelijk om weder te geven, geheel heeft overgeslagen." Hij weêrlegt tevens de geleerde gissing van CAPPELLUS, die *ὥρας* invult („van één en het zelfde uur af"), als hier niet te pas komende. Met bijna alle uitleggers vat hij het in den zelfden zin op, waarin LUKAS in de *Handelingen* meermalen *ὁμοθυμαδὸν* gebruikt, zoo als de onzen dan ook *eendragtelijk* vertalen. Daarbij blijft nu de keuze tot invulling tusschen *φωνῆς* (*Hand.* XIX : 34; *Rom.* XV : 6) of *γλώσσης*, — *ψυχῆς* of *καρδίας* (*Hand.* IV : 32), — *βουλῆς* en *γνώμης*. Het laatste vindt thans den meesten bijval, nadat WETSTEIN uit PHILO (*De legg. Spec.* II : 311) heeft aangehaald: *ἀπὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γνώμης*; — vgl. *ἀπο τῆς ἴσης* bij THUC. (MEIJER.) — EUTHYMIUS heeft *συνθήκης* en THEOPHYLACTUS verklaart het: *ἐξ ἑνὸς συνθήματος*, „als of zij het afgesproken hadden." — SCHÖTGEN eindelijk vult uit het volgende werkwoord *παραιτεῖσθαι* het woord *αἰτίας* in (EX UNA CAUSA, *ex una eademque aversatione*, zegt hij); maar tegen den zin, omdat de verontschuldiging nog wel *eensgezind*, *eenstemmig*, maar niet *één en de zelfde* kan genoemd worden. — Met het zelfde regt waag ik nog eene andere gissing. Er is eene duidelijke tegenstelling tusschen *één* en *allen*, zoodat wij bijna wachten zouden: *ἀφ' ἑνὸς πάντες* „*Van één* af *begon* het *verontschuldigen*, en eindigde met *allen*." Daar nu niet zelden de ellips in het werkwoord schuilt, zouden wij niet mogen aanvullen: *ἤρξαντο ἀπο μιᾶς ἀρχῆς παραιτεῖσθαι πάντες?* Het eenvoudige *ἀπ' ἀρχῆς*, *van den beginne af*, komt ten minste dikwijls voor. Of *ἀπὸ* UIT *hart* of *ziel* of *zin* kan beteekenen, is mij ook nog zoo zeker niet, daar in al de verschillende beteekenissen, die men aan dit woordje kan toeschrijven, altijd het uitwendige „ergens van af" de grondtoon blijft; ofschoon PRIOAEUS uit het geschrift over de Maccabeën, aan JOSEPHUS toegeschreven (Cap. 8 *in f.*) aanhaalt: *Πάντες διὰ φωνῆς ὁμοῦ, ὥσπερ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ψυχῆς εἶπον.* — Ik zou er nog kunnen bijvoegen, dat de uitdrukking: *Hij begon* of *Zij begonnen te spreken*, zonder dat het einde duidelijk wordt aangewezen, een geijkte term is in de Evangelieën; zoo zelfs, dat LUKAS, H. XXIV : 27, schrijft: *En begonnen hebbende van* MOZES *en van al de profeten*, ofschoon hij duidelijk bedoelt: „Van MOZES beginnende, en zoo voort gaande door al de profeten." — Maar hoe men het ook neme, de zin blijft altijd: *Abnuentibus cunctis, cum diversa praetenderent.* (TACITUS.)

2) Hierdoor vervalt van zelf de opmerking van STIER, dat de bode aan *dit* verzoek niet voldoet, de gasten niet *verontschuldigt*, maar eenvoudig *deze dingen zijnen heer boodschapt.*

naam: *Ik bid u* enz. —" Er is daarbij, gelijk men te regt heeft opgemerkt, eene daling van toon in de beleefdheid. 't Is of door de weigering van den eerste, de tweede moed krijgt, om het nog stelliger, en de laatste onbeschaamd genoeg is, om het bot weg en zonder verontschuldiging te doen. De eerste: „*Het is noodig*, dat ik nu juist iets anders doe." De volgende: „*Ik ga juist uit*, met een ander doel." De derde: „Ik *kan* volstrekt *niet*."

En wat zijn nu die verontschuldigingen? Van den eerste: „*Ik heb eenen akker gekocht, en* (letterlijk) *ik heb nood om uit te gaan, dien te zien. Ik bid u, houd mij voor verontschuldigd.*" 1) — Men heeft gevraagd, of wel iemand eenen akker koopen zal, zonder dien eerst te zien; en daaruit opgemaakt, dat de man alleen voorloopig had gekocht, dat er nog slechts een prijs bepaald was, waarvoor hij koopen zou, als het stuk land hem bij nader onderzoek beviel. Maar dit ligt in het verhaal niet, en zou aan de verontschuldiging eenigen meerderen schijn van regt bijzetten, dat JEZUS' oogmerk niet wezen kon. De Heer bedoelt juist, dat hij heden deed, wat hem het meeste belang inboezemde, maar dat hij even goed tot morgen had kunnen uitstellen, wanneer hij de eer en de vreugde van dit gastmaal had op prijs gesteld. En behalve dat men nog wel eens, vooral eenig grondeigendom, zich op berigt van anderen of naar vroegere, oppervlakkige kennis aanschaft, is het een geheel ander *zien* (bezien), zoo dra iets eenmaal ons eigendom is geworden, en wij allerlei kleinigheden op te merken en vele beschikkingen te maken hebben. ACHAB had reeds menig maal, met een nijdig oog, den akker van NABOTH gezien, toen hij daar henen *afging, om dien erfelijk te bezitten* („in bezit te nemen"). 1 *Kon.* XXI : 16. — Daartoe moest nu ook deze genoode *uitgaan*, huis en woonplaats uit, — en hij wil daarmede *verontschuldigd* zijn.

De tweede wil dit ook. De reden, die hij opgeeft, is: „*Ik heb vijf juk ossen gekocht, en ik ga heen, om die te beproeven;*" — niet „Ik moet *uit*, van huis," maar „Ik ga juist weg." 2) Van dezen zouden wij eer kunnen denken, dat het *beproeven* (eigenlijk *keuren*) eene voorwaarde was van den koop, gelijk men ook uit andere oude schrijvers daarvan voorbeelden aanhaalt. 3) Het ligt ten minste in den aard der zaak, dat de koop niet gold, wanneer de verkooper niet geleverd had, wat hij op zich nam: „vijf juk ossen." Een *juk* bestaat uit twee ossen; de onwillige gast had er dus tien gekocht, maar dit was niet voldoende. Het moesten vijf paren, *vijf span* zijn, geschikt en gewoon, om onder één juk te zamen voor den ploeg te trekken. Want dat hiervan gesproken wordt, kan met vele bijbelplaatsen bewezen worden, waarvan wij alleen aanhalen (1 *Kon.* XIX : 19), dat ELIA bij zijne eerste kennismaking ELISA vond, *ploegende met twaalf juk vóór zich henen, en hij zelf was bij het twaalfde.* Bij den grooten overvloed van vee, was dit nog niet eens

1) HUGO DE GROOT merkt hier het zonderling zamentreffen van drie latinismen op: *Opus habeo — Rogo te — Habe me excusatum.* — Het eerste komt ook elders in het Nieuwe Testament voor. — Vgl. PRICAEUS.

2) Er is duidelijk onderscheid, dunkt mij, tusschen het ἐξελθεῖν van den eersten, en 't πορεύομαι van den tweede. De derde blijft geheel te huis. Hij *kan* nu *niet uit*, en meent, dat dit van zelf spreekt.

3) Zoo als PRICAEUS uit het Romeinsche regt aanhaalt: *Quidam boves eâ lege vendidit, ut daret experiendos.* Het woord δοκιμάσαι doet ook daaraan denken.

zoo bijzondere rijkdom. Als zoodanig wordt van JOB gezegd, dat hij *vijf honderd juk ossen* bezat, *en* dezen (*de runderen*) *waren ploegende.* (*Job* I : 3, 14.) De spoed, waarmede men den zaaitijd, bij den vroegen regen, moest waarnemen, maakte het wenschelijk, dat men vele krachten te gelijk inspande. 1) En daar nu in onze gelijkenis, even als in de geschiedenis van JOB, weldra de tijd van maaltijden door drukke bezigheden op den akker zou worden vervangen, meende de onwillige gast, dat zijne ossen voorgingen. Wel heeft men gemeend, dat *de ure van het avondmaal* voor akker en ploeg weinig geschikt was; maar houdt men den opgegeven' tijd in het oog, dan ziet men, dat de bestellingen van den een en de proefneming van den ander nog wel, — mits zij dan ook niet toefden, — eer het donker werd, konden worden afgedaan.

De verontschuldiging van den derde is nog korter, en verdient naauwelijks dien naam. 2) Bot weg: „*Ik heb eene vrouw getrouwd, en daarom kan ik niet komen.*" Daar de vrouwen toen nooit in een gemengd gezelschap werden genoodigd, was het niet vreemd, dat de pas gehuwde liefst te huis bleef; — gelijk hij ook tot geenen oorlog of lastpost mogt geroepen worden naar de wet, *een jaar lang vrij in zijn huis, om zijne vrouw, die hij genomen heeft, te verheugen.* (*Deut.* XXIV : 6.) — Wettig was echter ook deze verontschuldiging niet, als eene schennis van zijn gegeven woord.

Nemen wij dus nu deze drie redenen, en al wat wij dergelijks nog kunnen uitdenken, bij een, zoo zien wij duidelijk, hoe onze Heer iets voorstellen wil, dat in zich zelf geen zonde is, geoorloofd zelfs of prijselijk, maar dat den voorrang niet hebben mogt boven het aangenomen maal, waarop men zoo doende ook toonde, weinig gerekend te hebben. Aller antwoord komt, gelijk gezegd is, hierop neder: „Mijne eigene zaken gaan voor!"

En weêr te huis gekomen zijnde, boodschapte de dienstknecht zijnen heer deze dingen. Hij bragt de antwoorden over, gelijk hij ze ontvangen had, — anders niet. — *Toen, toornig geworden zijnde, sprak de heer des huizes tot zijnen dienstknecht: „Ga spoedig uit in de straten en wijken,* — liever: „straten en stegen, de hoofdstraten en de armen-buurten 3) — *der stad, en breng de armen en verminkten* (gebrekkigen) *en kreupelen* (of lammen) *en blinden hier in* (liever „hier heen")." — Opmerkelijk is het, dat JEZUS hier juist de zelfde

---

1) Daarom komt mij de rekening van PAULSEN, hoe veel land JOB gehad kan hebben, naar de Romeinsche berekening van „een juk lands" (*jugum* of *jugerum*, zoo veel een juk ossen in éénen dag ploegen kon; vgl. 1 *Sam.* XIV : 14) overdreven voor. Men vindt anders over het ploegen met ossen, — soms ook met ezels, maar nooit met paarden, — bij hem zeer veel, dat nog wel der lezing waard is. Zie *De akkerbouw der Oosterlingen*, § 38 en 39.

2) *Hic excusator, quo speciosiorem et honestiorem videtur habere causam, eo est ceteris importunior.* (BENGEL.) — De zin is niet: „Ik heb ook een feest bij mij aan huis;" want hij *is* al getrouwd. Meer komt over een de reden, waarmede KRÖSUS, (bij HERODOTUS I : 36,) uit naam van zijnen zoon bedankt voor eene uitnoodiging tot de jagt: *νεόγαμός τε γάρ ἐστι καὶ ταῦτα οἱ νῦν μέλει.* („Hij is pas gehuwd, en daar is zijn hart nu vol van.")

3) PRICAEUS vergelijkt uit CATULLUS: *Per quadrivia et angiportus.* Ook *Jes.* XV : 5 wordt *ἐν ταῖς πλατείαις καὶ ἐν ταῖς ῥύμαις* tegenover elkander gesteld. Of op de drie plaatsen van het N. T. (*Matth.* VI : 2; *Hand.* IX : 11 en XII : 10), waar het laatste woord zonder deze tegenstelling gevonden wordt, de oorspronkelijke beteekenis van *steeg* of *dwarsstraat* behouden blijft, zou ik niet durven verzekeren. SAULUS althans, te *Damaskus* gehuisvest *in de ῥύμη, genaamd de regte*, had denkelijk niet in de armenwijken zijnen intrek genomen.

vier woorden gebruikt als vs. 13, alleen met een gedurig herhaald EN er tusschen; als om meer nadruk er aan bij te zetten: "ook die, ook die nog!" 1) Dáár had JEZUS den gastheer geraden, liever zijn sabbatsmaal tot het onthalen van armen aan te leggen, dan dat hij aan zijn 's gelijken eene dienst bewees, die zij niet noodig hadden en hem weldra vergelden zouden. Later komen wij op die zinspreuk nog eens terug. Nu willen wij alleen opmerken, hoe JEZUS de gegevene vermaning zijdelings aandringt door het voorbeeld van 't groote Messias-maal, waarnaar hem gevraagd was. Ook de gastheer in de gelijkenis, als hij eerst al de aanzienlijken zijner woonplaats noodigde, had daarvan weinig voldoening, en riep nu, — wat in 't gastvrij oosten niet zoo ondenkbaar of zelfs ongewoon was, als het bij ons zijn zou, 2) — al wat arm, ellendig en veracht was, wie naauwelijks huisvesting hadden en daarom meestal bedelend op de straten omzwierven, om de ledige plaatsen te bezetten. En zij kwamen gewillig; zij behoefden slechts te worden *binnen geleid*. De arme had geen ploegvee te koopen, de blinde geen' akker te bezien, den gebrekkige of ellendige bond geen huwelijksvreugde en den kreupele geen bruiloftsdans.

En de dienstknecht zeide: "Heer! het is geschied, gelijk gij bevolen hebt, en nog is er plaats." Van zelf vult men tusschen dit en het voorgaande in: "De dienstknecht nu ging henen, en deed alzoo." Maar een der nieuwste uitleggers van de Evangeliën (MEIJER) meent, dat dit de bedoeling niet is; dat het naar de gewoonte van den bijbelstijl, in eene zoo fijn geschilderde gelijkenis, niet zou zijn over geslagen; en dus dit antwoord terstond volgt op het bevel, als zeide de dienaar: "Gij behoeft dit niet meer te gelasten, meester! uwe meening kennende, heb ik het reeds uit mij zelven gedaan." — Maar deze verklaring schijnt mij, als zoo menige vreemde en nieuwe opvatting, meer vernuftig, dan waar. Behalve dat wij in dit geval wachten zouden: *Maar de dienstknecht* ANTWOORDENDE *zeide;* — zou dan ook de uitdrukking onjuist wezen: *Het is geschied, gelijk gij* BEVOLEN HEBT. De Heer had het nog niet bevolen; hij beval het nu eerst. De uitdrukking heeft daarbij in de oudheid en in het oosten, bij heerschend gezag en slavernij, een zeker burgerregt 3);

1) Scherpzinnig en puntig, als altijd, is de opmerking van BENGEL, dat met *armen* het *genus* (het algemeene denkbeeld) wordt uitgedrukt; met *gebrekkigen*, *lammen* en *blinden* de *species* (de bijzondere soorten van armen, die aan de openbare weldadigheid zich plegen aan te bevelen, toen er nog geene geregelde armverzorging was).

2) Zoo haalt SCHÖTGEN uit den Talmud (*Sanhedrim* XXXVII: 1) de gelijkenis aan van eenen koning, die den bouw van zijn paleis heeft ten einde gebragt, en nu "alle wandelaars" tot het inwijdingsfeest noodigt. — Zoo beschrijft POCOCKE een groot Egyptisch gastmaal, waar, nadat de gasten gegeten hadden, de armen vrij binnen kwamen; en verhaalt, dat een Arabisch vorst voor zijne deur pleeg te eten, waar hij de voorbijgangers en zelfs bedelaars bij uitnoodigde. (Zie ROSENM.) Ook JOB beroemt zich, dat hij nooit *zijne bete alleen gegeten heeft*, zonder wees en arme daarvan mede te deelen. (*Job.* XXXI: 17.)

3) Zoo *deden de discipelen, gelijk* JEZUS *hun bevolen had, en bereidden* (ook eenen maaltijd) *het pascha.* (*Matth.* XXVI: 19.) In een gezigt bij EZECHIËL *brengt* een uitgezonden bode aan God *bescheid* weder, *zeggende: "Ik heb gedaan, gelijk gij mij geboden hadt."* (*Ezech.* IX: 11.) En in eene andere gelijkenis vraagt JEZUS, of men ook *eenen dienstknecht. die van den akker komt, zal dank zeggen, omdat hij gedaan heeft, het geen hem bevolen was?* (*Luk.* XVII: 9.) — Andere voorbeelden uit Latijnsche schrijvers vindt men bij PRICAEUS. — De onderscheiding, die CUMMING maakt tusschen "Ik heb gedaan" en "Het is gedaan," — zonder eenigen roem op eigen' arbeid, — is althans zeer bruikbaar bij de practicale toepassing der Gelijkenis. *A true minister of the gospel is content, to be merged in the shadow of his blessed Master.*

gelijk wij nu in krijgszaken en al wat daar naar is ingerigt, zouden zeggen: "Uwe orders zijn stipt uitgevoerd." — Hoe ook een huisbediende of slaaf, alleen gezonden om eene boodschap, niet eens eene noodiging aan *rijken* over te brengen, de feestzaal op eigen gezag zou hebben gevuld met *armen en bedelaars*, is mij onverklaarbaar. Wij behoeven eigenlijk ook niet meer in te vullen, als: *En* KORT DAAROP *zeide de dienstknecht.* — Het overige verstaat zich van zelf.

Nog is er plaats. Dat dit door den dienaar wordt gezegd en niet door den heer opgemerkt, daarin schemert wel eenigzins een trek door, die tot het wezen der volgende gelijkenis behoort; waar de koning eerst dan, als de zaal *vol* is, *binnen gaat om de aanzittenden te overzien* (*Matth.* XXII : 10, 11). Hier wordt dit anders in het midden gelaten. Wij vinden den *heer des huizes* met zijne gasten niet aan tafel; maar lezen ook even min, dat hij er zich niet terstond met hen aanzette, en dus de ledige plaatsen nog niet opmerken kon. Verder dan de noodiging en het eerste komen, gaat de gelijkenis niet.

Deze noodiging wordt dan nu nog verder uitgebreid: "*Ga uit in* (of *naar*) *de wegen en heggen*, *en dwing* (*ze* of *hen* staat er niet) *om in te gaan*, *opdat mijn huis gevuld worde.*" Op het DWINGEN komen wij straks terug. Nu reeds willen wij opmerken, dat, als men geweld wilde gebruiken, men niet éénen ongewapenden knecht zou uitzenden. "Die door geweld gedwongen wordt," zegt een geestig schrijver: "*gaat* ook niet naar binnen, hij *wordt gejaagd* of *gesleept;*" (BENGEL) — en te regt voegt een ander (CUMMING) er de vraag bij: "of men ze dan ook kon dwingen, om te eten?" — Neen! de bedoeling is duidelijk "eene dringende noodiging;" zoo dringend, als die bijna alleen de oostersche gastvrijheid kent; een smeeken en aanhouden, dat naar onze zeden vernederend voor den gastheer zijn zou en onbescheiden omtrent de genoodigden. Opmerkelijk is daarbij de voortgang (*climax*) in die noodiging. Bij de eigenlijke gasten is het slechts een *aanzeggen*, een aan tafel roepen tegen etenstijd; — de armen en gebrekkigen daarentegen worden *binnen gebragt:* want de schamele armen hebben aanmoediging noodig, de lammen ondersteuning en de blinden een' leidsman. Maar nu, voor de derde maal, wordt er niet alleen geroepen en ingeleid, ook *aangedrongen*, dat men toch binnen ga, als bewezen deze later aangekomenen den gastheer eene dienst, — die van *zijn huis vol te maken!*

Maar welke menschen worden nu met deze nieuwe genoodigden, en wat wordt met *de heggen* bedoeld? — Sommigen hebben uit dit laatste woord "omheinde plaatsen," "dorpen en pachthoeven buiten de stad," gemaakt; maar al kon het dit beteekenen, het zou dan niet aan de *wegen* beantwoorden (even als straks *straten en stegen*). *Heggen*, — wij hebben het bij de voorgaande gelijkenis gezien, — werden vooral rondom de wijnbergen geplant, en boden dus, aan hunnen voet, eene geschikte legerplaats voor zwervelingen aan. 1)

1) *Sepes mendicorum parietes*, zegt BENGEL. FABER, die meent, dat armen niet gedrongen behoefden te worden, en daarom in het algemeen aan *vreemdelingen* denkt, zegt niet onaardig, dat men op de wegen vond, die reisden, en onder de heggen, die rustten. — Minder strookt met de gelijkenis, gelijk hier boven reeds is opgemerkt, *Villae et pagi*, *qui non muris*, *sed sepibus rusticanis cinguntur* (A LAPIDE); en even weinig "de omtuinde wijnbergen, waarin veel volk werkte" (KROM) of zelfs "de woningen der pottebakkers", naar 1 *Kron.* IV : 23. (SCHÖTGEN.) — Het *omloopen* of radeloos dwalen *langs de heggen* (*Jer.* XLIX : 3), zou misschien ook tot vergelijking kunnen dienen, wanneer de plaats duidelijker ware.

Men zou er nog de Zigeuners, of zoogenaamde Heidens, kunnen vinden. Zoo is dan buiten de stad „op de groote wegen en onder de heggen," het zelfde, wat in de stad „breede straten en naauwer buurten," zijn; en het denkbeeld van *vreemden* is door beide woorden uitgedrukt, wie en wat zij ook waren: vermoeide reizigers of vagebonden. Zij waren nu aan de beurt. Wel heeft men gevraagd, of er dan zulk een *aandrang*, eene zoo sterke en dringende uitnoodiging noodig was, om die arme zwervelingen te roepen tot een kostbaar gastmaal, terwijl de armen in de stad, zonder aan hunnen goeden wil te twijfelen, eenvoudig werden *binnen gebragt.* Ons antwoord is: behalve dat wij er ons ook eigenlijke reizigers onder moeten verbeelden, die hun reisplan ongaarne veranderden, waren de arme vreemden ligt minder gezind of te verlegen om te komen, terwijl den armen in de stad elke goede maaltijd welkom was.

Nu volgt er eindelijk nog (letterlijk): „*Want ik zeg u lieden, dat niemand van die mannen, der genoodigden, smaken zal mijn gastmaal.*" — Sommige uitleggers beweren, dat deze woorden niet meer tot de gelijkenis behooren; dat JEZUS hier in eigen persoon spreekt, en reeds de toepassing maakt, of althans die duidelijk doet doorschemeren. Voor dit gevoelen schijnt wel eenigzins te pleiten het meervoud *u lieden*, daar in de gelijkenis de heer des huizes slechts tot éénen dienstknecht spreekt; ook, wat men minder heeft opgemerkt, het plegtige: *Ik zeg u lieden*, — zoo eigen in JEZUS' mond. — Toch kan ik mij met deze opvatting te minder vereenigen, hoe langer ik er over nadenk. Is de Zaligmaker al eens raadselachtig in de *voorstelling* eener gelijkenis, nooit, — wij zagen het nog in de naast voorgaande, — is hij dat in de *verklaring.* En meenen dan waarlijk zij, die hier eene zoo fijne zinspeling op de aanliggenden opmerken, eene zoo juiste en snijdende toepassing, — dat de hoorders die zouden begrepen hebben? De Heer is nog midden in zijn verhaal. Daarin geeft de gastheer juist zijn' derden last aan den bode: „*Ga nu uit*, naar buiten, als in de stad geene gasten meer te vinden zijn. Ik wil, dat *mijn huis vol worde.* Er behoeven geene plaatsen meer te worden open gehouden. *Want van die mannen, de* eigenlijke *genoodigden*, — al kwam er, als het gastmaal is aangevangen, nog iemand van vrouw of ploeg of akker, — *zal niemand* iets *proeven* zelfs van *mijnen disch.*" — Bij die natuurlijke volgorde en dat waardig slot der gelijkenis, wie zou vermoed hebben, ware dit JEZUS' bedoeling geweest, dat hij zelf op eens dit zinnebeeldig gastmaal „het zijne" zou noemen, en zóó half in, half buiten de gelijkenis spreken? Om nu niet te zeggen, dat wij daarbij noodzakelijk, willen wij niet alle denkbeelden verwarren, JEZUS tot den *heer des huizes* moeten maken. 1) Nog meer: dat wij, met dit denkbeeld terug ziende, ook het voorgaande als uit JEZUS' eigen' persoon gesproken, zouden moeten opvatten. Want er is eene

---

1) Zoo oordeelde reeds SALMERON. Dit is dan ook werkelijk gedaan door CUMMING en DRUMMOND, die over het gastmaal, door CHRISTUS voor zijne verlosten aangerigt, veel stichtelijks hebben bijgebragt, — waaraan alleen, wat onze gelijkenis betreft, de bijbelsche waarheid ontbreekt, gelijk bij meer hoog gemoedelijke sprekers en schrijvers. STIER evenwel, anders een sterk voorstander van het gevoelen, dat deze laatste woorden aan JEZUS toeschrijft, is in deze consequentie niet vervallen. — Wanneer vóór het λέγω ὑμῖν het gebruikelijke ἀμήν stond (zoo als bijna 80 malen in de Evangeliën), zou ik ook moeten denken, dat JEZUS, door de verontwaardiging weg gesleept, als van zelf onwillekeurig in den eigenlijken, niet meer parabolischen stijl ware overgegaan.

duidelijke tegenstelling (een zeker parallelisme) tusschen "MIJN *huis*" en "MIJN *avondmaal*." — "*Mijn huis* zal, ten spijt der eerst genoodigden en zonder hen, wel vol komen: Want voor niemand hunner behoeft aan *mijnen disch* eene plaats meer te worden open gehouden."

De eenige geldige zwarigheid, het *u lieden*, weegt zoo zwaar niet. De heer in de parabel geeft in deze laatste woorden niet meer zijn' persoonlijken last aan den dienstknecht. Behalve dat deze, bij die uitgebreide taak, ook wel hulp, andere knechten onder zich, kan gehad hebben; zoo wil de Heer het doen weten, wil het in zijn' billijken toorn bekend hebben bij al wie het hooren kunnen: dienaars en gasten en geburen, opdat zij het, waar dit pas geeft, den ontrouwen vrienden weêr overbrengen: "Niemand hunner beelde zich in, dat hij nog *de genoodigde* is." — En wat eindelijk het *Ik zegge u*, en geheel den plegtigen toon van dit slot betreft, den zelfden nadruk, dien de verontwaardiging op de aanwijzing van *deze* aanzienlijke *mannen* legt, zullen wij ook in eene latere gelijkenis (die der *Toevertrouwde Ponden*) vinden, waar insgelijks de eigen toon en spreekwijze van den Heiland door de parabolische henen schemert: *Want ik zegge u, — deze mijne vijanden* enz. *Luk.* XIX : 26, 27.

Viel het ons nu en dan reeds moeijelijk, bij het beeld te blijven, thans kunnen wij het vrij verlaten, daar wij eerst naar het *hoofddenkbeeld*, en gaande weg ook naar de beteekenis van de *fijnere trekken* der schilderij onderzoek zouden doen.

Dat onderzoek is gemakkelijk in den beginne, maar wordt later moeijelijker, even als een breede landweg, die langzamerhand in tal en keur van bijpaden overgaat. Algemeen toch wordt aangenomen, dat het genot van eene gastvrije tafel hier het beeld is der *zegeningen van het Messias-rijk*, en dat met de eerst daartoe genoodigden *Joden* worden bedoeld. De *maaltijd* en de *genoodigden* zijn dus de eerste punten van ons onderzoek, eer wij tot meer onzekere of althans betwiste bijzonderheden overgaan.

De spijs des ligchaams, als beeld van het geen de ziel voedt en verkwikt, en God, als de Gever van beide: — deze beeldspraak is zoo natuurlijk, dat het te verwonderen zou zijn, als wij ze misten in de poëzij der Hebreën. Wij vinden haar dan ook reeds in SALOMO's Spreuken, waar de Opperste Wijsheid, — die *bij God was van eeuwigheid, vóór zijne werken, — haar huis gebouwd heeft, haar slagtvee geslagt, haren wijn gemengd en hare tafel toegerigt. Zij heeft hare dienstmaagden uitgezonden; zij noodigt op de tinnen van de hoogten der stad: "Wie is slecht* (onkundig)? *Hij keere zich herwaarts." Tot den verstandelooze zegt zij: "Komt, eet van mijn brood en drinkt van den wijn*, dien *ik gemengd heb!*" En dan volgt in eigenlijke woorden: "*De vreeze des* HEEREN *is het beginsel der wijsheid. Door mij zullen uwe dagen vermenigvuldigen; jaren levens u worden toegedaan.*" 1) — Ook heeft reeds JESAJA, de evangelist onder de profeten, dit beeld op de zegeningen van het Messias-

1) *Spr.* IX : 1—10. — Op *Ps.* XXIII : 5 en *Jes.* LXV : 13, zou ik mij niet durven beroepen, daar hier in eigenlijke woorden ruimte van brood en wijn en een rustige disch den godvruchtige wordt toegezegd.

rijk toegepast, zoo wel in het eerste, als in het hem betwiste tweede gedeelte van zijne profetieën: *De* HEERE *der heirscharen zal op dezen berg allen volken eenen vetten maaltijd maken, eenen maaltijd van reinen wijn, van vet vol mergs; van reine wijnen, die gezuiverd zijn. En Hij zal weg nemen het bedeksel, waarmede het aangezigt der volken omwonden is.* — Eene belofte, waarop de noodiging terug slaat: *"O alle gij dorstigen, komt tot de wateren; en gij, die geen geld hebt, komt, koopt en eet; ja! komt en koopt, zonder geld en zonder prijs, wijn en melk..... Hoort naar Mij, en eet het goede, en laat uwe ziel in vettigheid zich verlustigen. Een nieuw verbond zal Ik met u maken"....* En dan, wat zoo goed op het laatste gedeelte van onze gelijkenis past: *"Gij zult een volk roepen, dat gij niet kendet; en het volk, dat u niet kende, zal tot u loopen, om des HEEREN uws Gods wil."* — (*Jes.* XXV : 6, 7; LV : 1—5.)

Niet onnatuurlijk dus, dat de Joden, bij het zinnelijke van hunne verwachtingen, dit denkbeeld aangrepen, en van hun sabbatsmaal de heilwensch opging: *"Zalig, die brood eet in het koningrijk van God!"* Hoe zij daarbij ABRAHAM, als gastheer van zijne kinderen, aan het hoofd van den disch zetten, zullen wij later zien, in de gelijkenis van LAZARUS *en den rijke.* Maar dat niet enkel ABRAHAMS kinderen zouden deelen in de zaligheid van ABRAHAM, getuigde de Heer reeds, toen hij, bij de ontmoeting met den hoofdman te *Kapernaüm*, verklaarde: *"Velen zullen komen van Oosten en Westen, en zullen met* ABRAHAM *en* IZAK *en* JAKOB *aanzitten in het koningrijk van God; terwijl de kinderen des koningrijks worden uitgeworpen."* (*Matth.* VIII : 11, 12.) — Dat bij deze voorstelling het Messias-rijk op aarde en de hemelsche gelukzaligheid als in een smelten, ligt in de Joodsche voorstelling van het *koningrijk der hemelen*, waar JEZUS zijn onderwijs meê omkleedde. En dat wij in onze gelijkenis althans in de eerste plaats aan het aardsche godsrijk, — de nieuwe godsdienstinrigting met al hare zegeningen, — te denken hebben, wordt algemeen erkend. Maar het ligt toch eenigzins in den geest van onzen Heer, al was het niet zijne bepaalde bedoeling met het woord, wanneer de kerkvaders zeggen, dat JEZUS daarom die zegeningen een *avondmaal* noemt en geen *middagmaal*, omdat met de vreugde van 't Messiasrijk de wereldgeschiedenis als gesloten wordt, en overgaat in 't volmaakte, eeuwige en hemelsche Godsrijk. Het is de *voleinding der eeuw*, *de volheid des tijds*, waarna geen andere maaltijd meer zal worden aangerigt. 1) — Dat de Heer hierbij op ons *avondmaal* zou gedoeld hebben, als waar brood en wijn wordt aangeboden, *tot hij komt*, is reeds daarom niet waarschijnlijk, omdat de noodiging wordt voorgesteld, als reeds bij JEZUS' leven, en zelfs vroeger geschied. Die noodiging is het evangelie zelf, en dit noodigde niet alleen en niet terstond tot de tafel der gedachtenis. Niets verhindert ons evenwel, de gelijkenis ook op haar toe te passen, als het blijvend zinnebeeld van het voedsel der ziele. — Met de zelfde beeldspraak zeide ook de Heer: *"Mijn vleesch is waarlijk spijs, en mijn bloed is waarlijk drank. Ik ben het brood des levens,*

---

1) Zoo, met eenige wijzigingen, — den overgang in 't *hemelsch gastmaal*, dat aan den *avond* van 't leven begint, of eene zinspeling op het *avondmaal*, — CYRILLUS, THEOPHYLACTUS, EUTHYMIUS, (met wien LUTHER instemt,) GREGORIUS, BEDA, en de nieuwere Roomsch Katholijken, waarvan SALMERON de drie denkbeelden (de *kerk*, het *avondmaal* en den *hemel*,) zoekt te vereenigen, even als onder de mystieken TAULER. (De *gemeenschap met God*, het *avondmaal* en het *eeuwige leven.*)

het ware manna, van den hemel neder gedaald (*Joh.* VI : 31—35, 48—58);" en spreekt PAULUS van het *voeden met melk en met vaste spijze.* (1 *Kor.* III : 2.)

De vraag volgt nu, wie *de dienstknecht* is, die wordt uitgezonden, om te noodigen tot den maaltijd des Nieuwen Verbonds. En reeds de kerkvader THEOPHYLACTUS antwoordt: "Wie is die dienstknecht anders, dan hij, *die zich zelven heeft vernietigd en de gestaltenis eenes dienstknechts aangenomen?*" (*Filipp.* II : 7.) Zeker, wanneer wij hechten aan het enkelvoud en een' bepaalden persoon noemen willen, kan het niemand anders zijn. Veel helderder voorstelling ten minste geeft dit, dan wanneer wij CHRISTUS tot gastheer maken, wat voor zijne hoorders onverstaanbaar zou geweest zijn, en even zeer in strijd met de aanleiding tot deze gelijkenis, als met haren tegenhanger bij MATTHEÜS. Ik zou echter nog niet zoo stellig durven verzekeren, dat de Heer hier met den dienstknecht zich zelven alleen bedoelt, — den *knecht des Heeren* bij uitnemendheid, in de Messiaansche verwachtingen van JESAJA. Het is ten minste zeer wel mogelijk, dat deze dienaar, die ook roept, wie door den Heere JEZUS zelf nog niet geroepen zijn, het beeld is van den Evangelie-bode in 't algemeen: eerst CHRISTUS, en daarna al wie roepen in zijnen naam; — of liever nog de CHRISTUS zelf, roepende ook in en door alle latere evangelie-boden. 1)

En de eerst *genoodigden* nu, *die mannen*, gelijk met zoo edele verontwaardiging aan het slot wordt gezegd? Niemand twijfelt er aan. Het zijn *de Joden;* en in de gelijkenis valt dit te meer in het oog, omdat de algemeene noodiging vooraf, en de bepaalde roeping, *wanneer de volheid des tijds gekomen is* (*Gal.* IV : 4), zoo juist de verhouding van profetie en evangelie uitdrukt. — Begonnen in het voorgaande beeld, — *den wijnberg* — de dienaren nog met *vragen*, hier hebben zij niets te doen dan *aan te bieden:* geene vruchten van hunnen arbeid voor den Heer eischen zij, maar enkel de vrucht van de milde gastvrijheid des Heeren: een *koopen zonder geld en zonder prijs.* Want de wet begint met eischen, om nog meer te geven; het evangelie met *te geven om niet* (*Matth.* X : 8), opdat de zondaar zich zelven geve tot dank, daar hij niets anders te geven heeft.

Maar schoon deze eerste roeping door de profeten zeker het geheele Joodsche volk geldt, wordt het denkbeeld van *geroepenen*, — nog liever (naar het vroeger aangemerkte) *genoodigden; gasten*, of die regt hadden het te zijn; — van zelf een weinig nader beperkt. Want de Heer spreekt hier, zoo als meer malen, geheel in de Farizeesch-Joodsche denkwijze van zijnen tijd. Zij onderscheidden ook de geboren Israëlieten, die eigenlijk allen *kinderen des*

1) *Der eine Knecht, welcher hier ladet, repräsentirt gewissermaszen allgemein zusammenfassend alle Ladungen, ist gleichsam die rufende Stimme Gottes in seinen Boten an sich; schlieszlich aber ist er der zum Himmelreich rufende Sohn und Messias selbst.* STIER. (Maar dit schrijvende had hij te minder reden, om zich te ergeren aan het ὑμῖν, vs. 24, als tot den representant van velen gesproken.) — Onder de R. C. vond ik dit denkbeeld alleen bij STELLA. Ook onder de Protestanten stemmen de meesten in met UNGER: *Semet modeste ita dicit Jesus.* — Liefst zou ik in den *dienstknecht* niet een' eenvoudigen bode zien, maar een' huisbezorger of hoe men hem noemen wil, die weder over andere knechten gesteld is. Dan is de bode niet *schlieszlich* de Zaligmaker; maar hij is *de eerste*, en anderen noodigen in zijne dienst en in zijnen naam. (Verg. over het woord δοῦλος, Bladz. 208, Aant. 2) — Dat zij, die JEZUS tot den gastheer maken, een' anderen bode moeten kiezen, is natuurlijk; maar het is vreemd, dat ook LUTHER "JOHANNES den Dooper" noemt.

koningrijks waren, in *regtvaardigen* en *zondaren;* dat is, die de wet onderhielden en vast hielden aan de beloften Gods, en die daarvan waren afgeweken. En gelijk men later ketters en afvalligen niet meer tot de Christenen mede telde, zoo noemde de regtzinnige Jood ook die onwaardigen *zijne naasten* niet meer, wierp hun den scheldnaam *Samaritaan* (dus geen heiden, maar ketter) naar het hoofd, en begreep dat uitschot van Israëls nakroost onder den algemeenen naam van *tollenaren en zondaren.* Had men dien gast, die 't zoo *zalig* rekende, wanneer men verwaardigd werd, *brood te eten in het koningrijk van God,* gevraagd, wie daartoe de genoodigden, de wettige gasten waren, hij zou daaronder zeker geene tollenaars hebben genoemd; maar alleen mannen, die met den oudsten zoon in eene andere gelijkenis zeggen konden: *"Ik heb nooit uw gebod overtreden."* (*Luk.* XV : 29.)

Gelijk nu de Heer in zijne gesprekken met de Farizeën meer doet, inzonderheid vóór de laatste ontknooping van den strijd met hen, zoo doet hij ook hier. Hij verplaatst zich in hunne denkwijs, op hun standpunt. Hij erkent hen voor 't oogenblik, als doorzag hij veler huichelarij niet, als de regtvaardigen in Israël, maar vordert dan ook met regt, dat zij als regtvaardigen handelen. Zijn zij de ware gasten voor het aanstaande Messias-maal, wel nu, dat zij dan ook komen op de laatste noodiging: *"Alle dingen zijn gereed!"* — Uit deze onderstelling, waar van JEZUS uitgaat, en waartoe hij bij de echte Farizeën, — een' NIKODEMUS, GAMALIËL en SAULUS, — alle regt heeft, verklaart zich dan ook, wat wij reeds opmerkten, dat aan geen van de eerste gasten een zondig, veel eer aan allen een eerbaar en werkzaam leven wordt toegekend. Wij zullen later zien, dat dit in de geroepenen tot de *Koninklijke bruiloft* reeds eenigzins gewijzigd is.

Onze opvatting in dus iets ruimer, dan die, waardoor men onder deze eerste gasten alleen verstaat "de Joodsche hiërarchie," of "de vertegenwoordigers der godsregering onder Israël;" 1) — schoon ook deze opvatting haar regt heeft in de vraag der Farizeën: *"Heeft iemand uit de oversten in hem geloofd, of uit de Farizeën? Maar deze schare, die de wet niet weet, is vervloekt!"* (*Joh.* VII : 48, 49.) — Doch het onderscheid is gering, inzonderheid in eene gelijkenis, die steeds zinnebeeld blijft en nooit eene afbeelding wordt. En wij zullen zeker niet ver van JEZUS' bedoeling af zijn, wanneer wij de eerst genoodigden gelijk stellen met *de Joden* in 't evangelie van JOHANNES, die er van den waren Israëliet (*Joh.* I : 48) duidelijk onderscheiden worden.

En op wat grond weigeren nu de gasten, wat zij vroeger aannamen? — "Het komt hun thans niet gelegen. Zij hebben iets anders te doen. Hunne eigene zaken gaan voor." Natuurlijk geeft JEZUS hier niet de redenen op, die de ongeloovige Joden zelve voorwendden; die zij zich misschien inbeeldden, de ware te zijn; maar de oorzaken, die er schuilden in hun hart: de aardsgezindheid, de wereldliefde, waardoor velen *de eere der menschen liever hadden, dan de eere Gods,* of *hun vertrouwen zetteden op hunne vele goederen,* en waardoor de ingang tot Gods koningrijk hun eng werd, als *het oog van eene naald.* (*Joh.* XII : 43; *Mark.* X : 24, 25.)

1) Het laatste hebben STIER en TRENCH; terwijl MEIJER beide gelijk stelt: *Sie, die Repräsentanten der Theokratie, die Hiërarchen* (die κεκλημένοι) *werden ausgeschlossen, nicht die Juden überhaupt, wie* BAUR, *nach der Annahme heidenchristlicher Tendenz, meint.*

Wat men verder al in akker, ossen en huisvrouw gevonden heeft, is naauwelijks op te noemen. De Esseën bij voorbeeld, de Farizeën en de Sadduceën (HERBERGER); — of de wereldlijke, geestelijke en huiselijke stand; — of wel, op voorgang van AUGUSTINUS, den hoogmoed, de begeerlijkheid (waarbij de vijf paar ossen de dubbele zintuigen worden, die de aardsche dingen beploegen), en den wellust. — De akker is ook wel het land *Kanaän*, of, — nog vreemder! — de menschelijke wijsheid. (CYRILLUS.) — Vader LUTHER eindelijk heeft er nog de vreemdste opvatting van alle aan toegevoegd, als hij meent, dat door den akker de priesters en aanzienlijken worden aangewezen, en door de ossen de overheden, die immers *Ps.* XXII : 13, 14, *ossen* worden genoemd! — Het eenvoudigste en vernuftigste tevens is dan nog de onderscheiding van STIER, dat de wereldling zich eerst eenen *akker* koopt, en dan *ossen*, om dien te bebouwen, eindelijk *vrouw* en huisgezin; waardoor hij hoe langs zoo beslissender wordt in zijne weigering op de roeping van God, hoe sterker de banden zijn en hoe heiliger de pligten, die hem aan de wereld verbinden. — Het kan zijn, dat er eenige opvolging in de denkbeelden is, waardoor bij voorbeeld de akker gaat vóór de ossen, die hem beploegen. Maar liever toch zou ik bij het algemeene denkbeeld blijven: *„de liefde tot de tegenwoordige wereld,”* 1) die — hoe zedelijk, hoe beleefd en humaan ook in haren vorm, — bij de aanbieding van genade en eeuwig leven, eene *vijandschap Gods* wordt. (2 *Tim.* IV : 10; *Jak.* IV : 4.)

De gasten komen niet, en er worden anderen gezocht, die de noodiging niet verwachten; en wel tot twee malen toe. Deze beide noodigingen heeft men wel eens verward, vooral wanneer men te veel op de andere gelijkenis bij MATTHEÜS afging; en toch worden zij bepaald onderscheiden, welk onderscheid (hier reeds door TERTULLIANUS, *adversus Marcionem* Lib. IV : 31; zoo juist opgemerkt,) bij eene latere gelegenheid niet meer zoo te pas kwam. Eerst roept men de armen en gebrekkigen *binnen* de stad; daarna de vreemden van *buiten*. De eersten worden eenvoudig *binnen geleid*, en hebben ook nog een zeker regt, bij de weigering van rijke en geachte medeburgers; althans eene zekere betrekking op het feest, waarvan hun in geen geval het overschot, als het deel der armen, zou geweigerd zijn. De laatsten worden alleen geroepen in de tweede plaats, omdat 's gastheers huis nog niet *vol* is; en met te meer aandrang worden zij geroepen, naar mate die noodiging hun vreemder en meer onverwacht komen moest. Passen wij deze onderscheiding van het *binnen* en *buiten* op den alouden godsstaat toe, als de stad, waarin en waarvoor het Messias-maal wordt aangerigt, dan gaat de tweede noodiging uit aan *tollenaren en zondaren*, in wie JEZUS toch ook ABRAHAMS zonen erkende (zoo als bij ZACCHEÜS, *Luk.* XIX : 9); en de derde

---

1) Indien men onderscheid maken wil, zoo is nog de geestigste en te gelijk natuurlijkste onderscheiding, die van HILDEBERT:

Villa, boves, uxor, Coenam clausere vocatis;
Mundus, cura, caro coelum clausere renatis.

In het algemeen geldt, omtrent de wereldsgezindheid, de opmerking van KALVIJN: *Non omnes eodem laborant morbo; quisque sua cupiditate in diversum rapitur.* — En wat de gehechtheid aan *akker* en *vee* betreft, zoo kan het den leeraar, die onder landlieden arbeidt, troosten, dat reeds in de eeuw der hervorming MELANCHTHON schreef: *Plerumque in pagis rustici magis officiosi sunt erga bubulcum, quam animarum pastorem, et interrogati respondent, se magis opus habere bubulco!!*

aan de *heidenen*, die wel altijd *de kruimkens van* Isrels *tafel* genoten hadden (KALVIJN); maar die toch nog nooit wettig tot het Godsrijk waren geroepen: *vreemd van Israëls burgerregt en het verbond der belofte, geene hope hebbende en zonder God in de wereld.* (*Eph.* II: 12.) Naar mate dus de mensch verder van God is afgedwaald, wordt hij met meer nadruk geroepen: want, — gelijk wij reeds opmerkten, — den eerst genoodigden wordt alleen *aangezegd*, dat het tijd is; de volgenden vriendelijk *naar binnen gebragt;* de laatsten ten sterkste *gedrongen.*

In de verklaring van *armen* enz. wankelen de uitleggers meestal tusschen den eigenlijken en overdragtelijken zin, als waarlijk naar de wereld *armen*, die God boven de rijken tot zijn koningrijk heeft geroepen, *verminkten, kreupelen en blinden*, die JEZUS genas; — of als *armen van geest*, de zulken, die zich blind en krank en gebrekkig gevoelen in de dingen des eeuwigen levens. — Het verband vordert de zinnebeeldige beteekenis: *onwetenden* tegenover de wijzen hunner eeuw, *zondaren* tegenover regtvaardigen, niet zoo rijk en gezond en helder ziend, als zich de Farizeën met hunnen aanhang waanden; in theocratischen zin: „de onreinen en verworpenen, het uitschot van Gods volk.” Zoo zegt JEZUS bij voorbeeld tot de overpriesters en ouderlingen des volks, van JOHANNES, den eersten bode van het Godsrijk: *„Hij is gekomen in den weg der geregtigheid, en gij hebt hem niet geloofd; maar de tollenaars en hoeren hebben hem geloofd. Toen hebt gij nog geen berouw gehad. Zij zullen u voorgaan in het koningrijk Gods.”* En hem zelf werd het verweten, dat hij *een vriend* was *van tollenaren en zondaren;* en dat hij, — als ware het een zinnebeeld van het hemelsch gastmaal der verloste zondaren, — zelfs *met hen* aanlag en *at.* (*Matth.* XXI: 31, 32; IX: 10, 11; XI: 19.) — Die verachten in Israël, door de hoogmoedige regtvaardigheid der Farizeën afgestooten, zelfs in den tempel en onder het gebed verguisd, — zij gevoelden zich getrokken door den vriendelijken Heiland, *gekomen om het verlorene op te zoeken en te behouden.* Het was bijna, als of hij hen niet eens behoefde te roepen en te dringen, als had hij hen alleen *naar binnen te brengen*, daar zij reeds genoeg *belast en beladen* waren, om bij hem *rust te zoeken voor hunne zielen.* Zalig de onkundigen en zondaren in Israël, die aldus *hongerden en dorstten naar de geregtigheid! Zij zouden verzadigd worden.* 1)

Wil men nu zeggen, dat deze *armen van geest* en *zondaren* naar de wet, — deze *schare, vervloekt omdat zij de wet niet kent*, — ook veel uit wezenlijk armen en gebrekkigen bestond, gelijk die regtvaardigen, rijk voor God in hunne eigene oogen, ook veelal rijk waren naar de wereld; — ik zal dit te minder tegenspreken, omdat naar de Joodsch-Farizésche denkwijze, vooral ligchaamsgebreken als een zekere vloek en onreinheid beschouwd werden,

1) Niet geheel te onregt merkt AUGUSTINUS aan, dat niet alleen arme, gebrekkige en blinde gasten kwamen, maar dat zij *als armen* enz., met gevoel van hunne behoefte en ellende, kwamen, en nog de zondaar zóó komen moet. *Non venerunt divites, sani, quasi bene ambulantes et acute cernentes, — ideo desperatiores, quanto superbiores. Veniant mendici, quia ille invitat, qui propter nos pauper factus est, cum dives esset, ut illius paupertate mendici ditaremur. Veniant debiles, quia non est opus sanis medico, sed male habentibus. Veniant claudi, qui ei dicant: „Compone gressus meos in semitis tuis.” Veniant caeci, qui dicant: „Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte.”* (Serm. 31 de verb. Dom. Sec. Lucam.) In dien zin spreekt de Heiland zelf bij JOHANNES, *Openb.* III: 17, 18.

zoo als zij den blindgeboorne verweten, dat hij *geheel in zonde geboren was;* — mits men slechts de oorspronkelijke bedoeling van het zinnebeeld, in betrekking tot de godsregering, niet verduistere, als waardoor bij voorbeeld ook een rijke ZACCHEÜS tot de armen en verworpenen in Israël behoorde. 1)

Er was nog plaats, ook na de toebrenging van al wat veracht, onrein, arm en gebrekkig was; en nu werden ook vreemden genoodigd, reizigers en zwervelingen, buiten de stad. Ieder herkent hier de roeping der heidenen, waarop wij nog eens moeten terug komen bij de *Koninklijke Bruiloft.* Reeds terstond kunnen wij daar omtrent opmerken, dat de gelijkenis nooit volkomen zijn kan. Zoo als de *zondaren* toch wel zouden geroepen zijn, al waren de *regtvaardigen* gekomen; even zoo was de roeping der heidenen bepaald, reeds vóór de verwerping van Israël. Die een gastmaal aanrigt, rekent op een bepaald getal gasten, — al waren het duizenden aan een koninklijk maal, toch altijd een bepaald getal. — De open geblevene plaatsen kunnen dus door anderen worden ingenomen, voor wie anders geene plaats zijn zou. Maar zoo is het niet in het koningrijk der hemelen. Gelijk de hemel zelf ruimte heeft voor nog duizenden starren en de aarde nog voor millioenen schepselen, voor wie allen God de tafel aanrigt; zoo *is er plaats* in het koningrijk Gods voor menschen en volken en geslachten, zonder tal, en de plaats, die de een bezet aan het groote gastmaal, beneemt de ruimte voor den ander niet. Toch was er geschiedenis en profetie beide in deze parabolische voorstelling: *geschiedenis*, in zoo verre reeds de onwil der Farizésche partij anderen had aangemoedigd, en nader gebragt aan den boetprediker zoo wel, als aan den Verlosser van zondaren. Was hunne roeping niet eerst veroorzaakt door de weigering van anderen, zij was er toch door bevorderd en verhaast. Even zoo — en dit lag nog, als *profetie*, in de toekomst, toen JEZUS de gelijkenis uitsprak, — even zoo zou de roeping der heidenen bevorderd en verhaast worden door den weêrzin en tegenstand der Joden. JEZUS was nog slechts *gezonden tot de verlorene schapen van het huis Israëls;* ofschoon hem in de aloude profetie reeds *de einden der aarde* en *al de eilanden der heidenen ten erfdeel* waren toegezegd, en de heerlijke tijd voorspeld, als gansch *de aarde zou vol zijn van de kennis des Heeren, gelijk de wateren den bodem der zee bedekken.* Hij zelf ging dus met opzet heidenen of Samaritanen niet roepen tot het Godsrijk, ofschoon hij zich verheugde in de ongezochte eerstelingen der duizenden, die *zouden komen van oosten en westen, en de kinderen des koningrijks voorgaan.* Ja! ook de apostelen, schoon gelast, om *het evangelie te prediken aan alle creaturen*, begonnen met de Joden. *U komt de belofte toe*, was het op den pinksterdag: *u en uwen kinderen, en allen die daar verre zijn, zoo velen de Heer onze God er toe roepen zal.* (*Hand.* II : 39.)

„Zoo velen, als — ook buiten den alouden Godsstaat — de Heer onze God er toe roepen zal; *„al de heidenen, die God in de verledene tijden heeft laten wandelen in hunne* eigene

---

1) Bij de *eigenlijke* opvatting, vergelijke men 1 *Kor.* I : 26—29. *Gij ziet uwe* ROEPING, *broeders! dat* gij *niet vele wijzen* zijt *naar het vleesch, niet vele magtigen, niet vele edelen. Maar het dwaze der wereld heeft God uitverkoren, opdat Hij het wijze beschamen zou; en het zwakke der wereld heeft God uitverkoren, opdat Hij het sterke zou beschamen; en het onedele der wereld en het verachte heeft God uitverkoren en het geen niets is, opdat Hij het geen* iets *is, te niet zou maken; opdat geen vleesch zou roemen voor Hem.*

wegen. (*Hand.* XIV : 16.) Deze voorstelling is duidelijk genoeg in de gelijkenis, zoodat wij niet, met AUGUSTINUS, op de *wegen* de Heidenen behoeven te zoeken, en bij de *doornheggen* — de Ketters! — Zelfs schijnt mij dit maal HUGO DE GROOT al te spitsvondig, als hij, omdat toevallig hetzelfde woord ook *Eph.* II : 14 voorkomt, schrijft: „Met opzet schijnt CHRISTUS van *heggen* te spreken, omdat uitlandsche volken als door tusschenstaande heiningen (*den middelmuur des afscheidsels*, naar PAULUS) van de kennis der waarheid werden afgesloten." — Wanneer men in de *wegen* en *heggen* eene afzonderlijke beteekenis zoekt, waarom ook niet in de *straten* en *stegen*, die er tegenover staan? Beide behooren tot de beeldspraak, en zijn slechts de uitdrukking eener ruime, onbegrensde goddelijke roeping.

Maar hoe verre uitziend de belofte is, waarvan PETRUS spreekt (ALLEN, *die daar verre zijn*); hij zelf wachtte toch nog eene nadere goddelijke *roeping* of noodiging. (*Zoo velen de Heer onze God er toe* ROEPEN *zal.*) Die roeping kwam dan ook tot PETRUS zelf, — weder onder het beeld van eenen *maaltijd*, uit rein en onrein vee aangerigt, — toen hij door een gezigte gezonden werd naar KORNELIUS. (*Hand.* X : 9—16.) De Evangelie-boden, altijd nog hangende aan *Jeruzalem* en den tempel, werden als met geweld voort gejaagd naar Samaritaan en heiden, en de steenen, die STEFANUS verpletteden, dreven de andere geloovigen uit een, naar *Damaskus* en *Antiochië* en verder; waarna weder van deze laatste stad de eerste zendelingen der gemeente uitgingen, eerst tot Israël in de verstrooijing, en daarna, uit synagoge en bidplaats der Joden, tot op de markten en straten der heidenen. „*Het was noodig*," sprak PAULUS zelf tot zijne voormalige geloofsgenooten (*Hand.* XIII : 46): „*dat eerst tot u het woord Gods zou gesproken worden. Doch nademaal gij het verstoot, en u zelve des eeuwigen levens niet waardig oordeelt, ziet! wij keeren ons tot de Heidenen.*" — En zoo kon de apostel bij eigen ondervinding schrijven, dat *der Joden vernedering en val de rijkdom der heidensche wereld geworden was.* (*Rom.* XI : 12.)

Uit dien afloop der profetie maken wij tevens de bedoeling op van het ontroerend slot, door JEZUS, — schoon dan ook in den persoon van den *heer des huizes*, — met zijn plegtig: „*Ik zegge u!*" bekrachtigd. „*Niemand dier mannen, die eerst waren genoodigd, zou zijn avondmaal smaken.*" In de gelijkenis is dit beslissend. De toorn des gastheers had hen voor altijd uitgesloten, ook al bedachten zij zich nog, of kwamen later, nadat hunne zaken waren afgedaan. Buitendien, zoo dra het laatste bevel was volvoerd, — schoon die volvoering niet wordt verhaald, omdat zij nog in de toekomst lag, — waren hunne plaatsen bezet: *het huis was vol.* Maar ook hier is de gelijkenis niet volkomen, en kan het niet zijn. Den Joden wordt, na JEZUS' verwerping, nog eene *plaatse van berouw* gelaten, waardoor zelfs *eene schare van priesters* (maar niet *overpriesters*) *den geloove gehoorzaam werd*, (*Hand.* VI : 7) en duizenden zich bekeerden, die vroeger *niet wilden komen.* Zelfs kreeg de Farizésche partij in de eerste Christen kerk een zeker gewigt, een overwigt soms, dat nog gevaarlijker had kunnen worden, dan de verdrukking van buiten. Zoo weinig werden *die mannen*, ook na de roeping der heidenen, uitgesloten, al mogten zij de eereplaats niet meer innemen, die zij ook nu nog begeerden. De geheele vervulling der profetie, die de onwillige gasten uitsluit, ligt dus eerst in de zelfde toekomst, waarin de vijf dwaze maagden voor de gesloten deur staan, kloppende en roepende: „*Heer! doe ons open!*" en het ontroerend antwoord van binnen is:

„Ik heb u nooit gekend." — Dan eerst *zullen velen zoeken in te gaan, en niet kunnen.* — *„Zij zullen,"* zegt bij SALOMO de Opperste Wijsheid, die ook voor slechten en dwazen hare tafel heeft aangerigt: *„Zij zullen dan tot mij* ROEPEN, *maar ik zal niet antwoorden;* — *dewijl ik heb* GEROEPEN, *en gij lieden geweigerd hebt."* (*Spr.* I en IX.)

Korter en zinrijker kon JEZUS de geschiedenis van het Godsrijk wel niet beschrijven: — het verledene, het tegenwoordige en de toekomst, — dan in deze eenvoudige parabel, naar de zeden van het gastvrij, maar ook in die gastvrijheid gevoelig en naijverig oosten. Het oude verbond en het nieuwe; wet, profetie en evangelie; de liefde Gods, de trouw van zijnen grooten Dienstknecht, de ondank des volks; de scheiding tusschen Jood en Heiden, met de wettische bekrompenheid en aardsgezindheid der Joden, zelfs in het hemelsche; de pligt der eerste en van alle volgende evangelie-boden, en de hindernissen, die zij meest zouden te vreezen hebben; — in plaats van dit alles uit het zinnebeeld te ontwikkelen in zijn' eenvoudigen rijkdom, waarom heeft men er zoo vaak ingelegd, wat aan JEZUS' leer geheel vreemd is: het klatergoud van 't valsch vernuft? — Bedenken wij daarbij, dat niet alleen een aanzienlijke kring de gelijkenis hoorde aan de tafel, al scheen JEZUS in den beginne slechts tot dien éénen gast te spreken; maar dat ook de twaalve er zeker bij tegenwoordig waren, en buitendien, naar de oostersche zeden, menig ander vrij binnen kwam bij 't gastmaal der Rabbi's, gelijk straks de waterzuchtige, die genezen werd, eer men aan tafel ging, en bij SIMON den Farizeër zelfs eene vrouw van slechten naam (*Luk.* VII : 37); — bedenken wij dit alles, dan was JEZUS' onderwijs regt gepast, bedreigend en vertroostend beide, en het was waarlijk geen schade voor het Godsrijk, dat *de Zoon des menschen kwam, etende en drinkende.* De huiselijke disch werd veel meer door hem geheiligd, dan door anderen synagoge of tempel.

In onze verbeelding achter die tafel staande, met het oog op gasten en toehoorders en het oor aan JEZUS' lippen geboeid, willen wij nu ten slotte nog eens vragen: wat *wij* hier leeren kunnen als algemeen geldende waarheid, ook voor ons en onzen tijd. — En dan is het vooral de blijmoedigheid en de ruimte der *evangelische roeping,* — met de moeijelijkste *hinderpalen,* die haar in den weg staan.

Komt, want alle dingen zijn gereed! — Dat is de laatste noodiging, nadat reeds vooraf het heil is aangekondigd, door het Godsrijk op aarde gebragt. Wij zeiden het reeds: de wet begint met vragen, het evangelie met aanbieden; de Heer en Meester ontvangt, maar de Vader geeft, zonder toe te rekenen. Het is genade en eeuwig leven, schuldvergeving en vrede met God, in het uitzigt op eene zalige opstanding, die in CHRISTUS ons worden aangeboden. *Alle dingen zijn gereed:* wij behoeven dus niets gereed te hebben of gereed te maken; het zijn de gasten niet, die spijzen aanbrengen: zij komen eenvoudig. Zonder eenige voorwaarde? Niet geheel en al. Daarover zullen wij aan de bruiloft van den koningszoon spreken. Maar toch *als gasten* zonder eenige voorwaarde, — *zonder prijs en zonder geld!* — *In hen* wordt niets gevorderd, niets — of het mogt de honger zijn: want die reeds verzadigd of die krank is, noodigt men niet ten disch; en wie, door weelde verwend of door een' valschen smaak bedorven, de gezonde en voedzame spijzen afkeurt of niet verdragen kan, is er niet op zijne plaats.

En zoo is hiermede tevens de taak van den evangelie-bode voor alle volgende eeuwen omschreven. Het is alleen een *roepen;* een noodigen tot de behoudenis en tot het leven, noodigen in naam van eenen God, die *geen' lust in den dood des zondaars heeft.* Wat wij verder te zeggen hebben, te vermanen, te dreigen zelfs, het is een gevolg hier van; maar het beginsel moet altijd *evangelie,* eene *blijde tijding* en milde noodiging zijn. Dien arbeid kan geen onwil of tegenstand verhinderen, zoo lang er nog zijn, die roepen en die kunnen geroepen worden. De boden hebben zich dan ook niet op te houden, om te toornen of te twisten, waar al hun pogen toch ijdel is, — al komen zij er soms later nog eens terug. — Daarom gelastte JEZUS, reeds bij de eerste uitzending zijner apostelen: *„Wanneer zij u vervolgen in de eene stad, vliedt in de andere; en wanneer iemand u niet ontvangt of uwe woorden hoort, uitgaande schudt het stof van uwe voeten!"* (*Matth.* X : 23, 14.) De uitbreiding der blijde boodschap tot allen, *die daar verre zijn* of die onopgemerkt bleven tot nu toe, het is de raad van Hem, die wil, dat *zijn huis vol worde;* die het ons telkens laat toeroepen, tegenover de Farizésche uitsluiting van sommigen: *Nog is er plaats.* 1) En niet enkel plaats in de gemeente van CHRISTUS op aarde, maar ook in 't volmaakte Godsrijk daar boven, naar het woord des Heeren, dat de weerklank is van dat des huisvaders in de Gelijkenis: *In het huis mijns Vaders zijn vele woningen.* (*Joh.* XIV : 2.)

Maar die blijmoedigheid der evangelische roeping wordt in de geschiedenis der kerk door een' scherpen wanklank verstoord, uitgaande van het woord: *Dwingt ze om in te gaan!* schoon waarlijk niet opgevat in den zin, dien JEZUS bedoelde. Wij hebben reeds gezien, dat alle denkbeeld van eigenlijken dwang in het zinnebeeld niet past. De heer des huizes had ook duidelijk genoeg getoond, dat hij geene onwillige gasten verlangde. Toch is aan dit woord in de christelijke kerk eene beteekenis gegeven, die — ja! wij zouden bijna durven zeggen, die de engelen weenen en de duivelen juichen deed, terwijl zij de wereld deed sidderen. De kerkvader AUGUSTINUS heeft daarmede het eerst zijnen grooten naam bezwalkt. Zelf in een vroeger tijdperk van zijn leven een ketter, en in den eersten tijd na zijne bekeering tegen alle geweld gestemd, werd hij door de geschillen met de Donatisten meer en meer verbitterd, — en bewees door zijn voorbeeld, zegt HUIG DE GROOT te regt: „dat wij dikwijls anders oordeelen, als wij vooraf zonder hartstogt de zaak beschouwen, en anders, als wij midden in de strijdvraag staan, waardoor ons laatste oordeel niet altijd het wijste is." — In zijne strijdschriften nu heeft AUGUSTINUS bij herhaling de vermelde spreuk op deze en alle ketters toegepast. Want zij — zoo schrijft hij, tegen alle regelen eener gezonde uitlegkunde in: — zij worden bedoeld met de vreemden, die niet, als de heidenen, *in hunne eigene* WEGEN *wandelende* gevonden worden, maar *in de heggen*, omdat zij heggen en doornstruiken planten, waardoor de kerk wordt verdeeld. Daar moeten zij met geweld uit gehaald worden, en *gedwongen om in te gaan.* Eerst uitwendige dwang; dan volgt wel de goede wil van binnen..... 2) Ach! de kerk heeft deze les van den dienaar, die *niet wist* in dezen oogenblik, *van hoedanigen geest hij was*, beter verstaan, dan

1) *Nec natura nec gratia patitur vacuum.* BENGEL.

2) *Foris inveniatur necessitas, ut intus nascatur voluntas.* Hoe een innig opregt christen, en daarbij een even wijs als geleerd man, zoo schrijven kon!

die van den grooten Meester! Dat *dwingen* was ook gemakkelijker, het was meer menschelijk, en voor traagheid, hoogmoed en liefdeloosheid streelend, dan het *dwingen*, dat JEZUS bedoelde. Wat had de kerk nog de lijdzaamheid van PETRUS of de regtvaardigheid van JAKOBUS, het geloof van PAULUS of de liefde van JOHANNES noodig, nu zij zoo veel krachtiger middelen bezat, waar mede zij de menschen kon *dwingen om in te gaan* of ook om binnen te blijven opdat haar *huis vol werde?* — Maar het was dan ook *haar* huis alleen, en het werd vol, ook van heidensch bijgeloof, onkunde en ongeregtigheid!

Waarom zijn wij verpligt, hier bij te voegen, dat ook één der grootste hervormers in AUGUSTINUS' gevoelen deelde? Terwijl er zelfs beroemde Roomsch Katholijke uitleggers zijn, ook van de orde der Jezuïten, die het denkbeeld van AUGUSTINUS, met hun' gewonen eerbied voor de christelijke oudheid, wel in eere laten, maar toch zijdelings uit den tekst zelven weêrleggen; schrijft KALVIJN, schoon hij als uitlegger AUGUSTINUS niet kon bijvallen: "dat de kerkvader in de zaak zelve gelijk heeft, omdat het de pligt is der overheid, de ketterij te straffen en uit te roeijen." En dat dit niet enkel woorden waren, wat sterk gekozen misschien, daarover verspreidt de brandstapel van SERVETUS een maar al te helder licht.

En vraagt men nu, waarom de Heiland dan toch van *dwingen* spreekt? Eenvoudig, omdat de bijbelspraak hier, als elders, de fijnere nuancen onzer nieuwere talen mist: het onderscheid tusschen *dwingen* en *dringen* (aandringen). Beide wordt met één woord uitgedrukt, zoo als ook in onze taal *noodzaken* en *noodigen* aanverwante woorden zijn, op stoffelijk en op zedelijk gebied. Verlangt men voorbeelden? En sleepte LOT zijne gasten naar binnen, toen hij de engelen *dwong*, om bij hem te overnachten? (*Gen.* XIX : 3.) Gebruikte de Heer geweld tegen zijne discipelen, als hij hen *noodzaakte, om in het schip te gaan* (*Matth.* XIV : 22; *M.* VI : 45); of de discipelen tegen den Heer, toen zij op den weg naar *Emmaus* hem *dwongen*, om bij hen het avondbrood te gebruiken (*Luk.* XXIV : 29); of ook LYDIA tegen PAULUS, toen haar *bidden*, dat men toch *in haar huis komen en blijven* zou, niet genoeg scheen, en zij hem en zijne vrienden *dwong?* 1) — Zelfs het geen wij "zedelijken dwang" noemen, is op al deze plaatsen naauwelijks denkbaar. "Anders" — schrijft een geestig uitlegger der vorige eeuw (BENGEL): "Anders dwong SAULUS, woedende voor het Jodendom; anders PAULUS, als dienstknecht van JEZUS CHRISTUS." En KALVIJN, even als AUGUSTINUS altijd scherpzinnig, wanneer het dogmatisme zijnen blik niet benevelt, merkt te regt de goedheid Gods daarin op, dat niet alleen Gods genade ons wordt *voorgesteld*, maar ook, waar wij toeven of stomp zijn, de prikkel der vermaning en zelfs de dwang der bedreiging ons noopt, tot Hem te komen. Voegen echter sommige kerkvaders hier veel bij over kastijdingen en tegenspoeden, waardoor God ons als 't ware dwingt tot het goede, dan gaan zij daarmede buiten de gelijkenis, waarin alleen gesproken wordt van het geen de dienaren doen moeten; — waarbij wij eindelijk, tegen-

---

1) MT. en M. hebben hier het zelfde woord voor *dwingen;* LUKAS (ook *Hand.* XVI : 15) *παραβιάζεσθαι;* de Grieksche vertaling van *Genesis* *καταβιάζεσθαι.* — Bij SCHÖTTGEN vindt men het voorbeeld, hoe de Talmudisten קפה in den zelfden zin bezigen, als hier de Heiland *ἀναγκάζειν*, terwijl zij leeren: "Wij moeten, even als ABRAHAM onze vader (?), met liefde de menschen DWINGEN, om hen te brengen onder de vleugelen der *Schechina.*" — Op deze laatste uitdrukking komen wij nader terug.

over KALVIJN en allen, die van zijnen geest zijn, boven bestraffing en bedreiging steeds de voorkeur zouden geven aan den vriendelijken aandrang der liefde, van het mededoogen met, en de belangstelling in allen, die de behoudenis in CHRISTUS nog niet deelachtig zijn. Ook waar de verschrikkingen der hel hare kracht verliezen, heeft *de liefde van* CHRISTUS, als zij *ons* regt *dringt* (2 *Kor.* V : 14), eene verborgene en bijna onweêrstaanbare kracht.

Toch zijn er *hinderpalen*, die voor deze liefde niet altijd bezwijken. En dat kan ons diep bedroeven; verwonderen moet het ons niet, en nog veel minder ontmoedigen, daar de Heer zelf ze niet altijd overwonnen heeft. De lezer gevoelt, dat wij hier terug keeren op *akker* en *ploeg* en *gade*, die de eerst genoodigden beletten te komen. Doorgaans wordt deze trek in de gelijkenis nog al op den voorgrond gezet, en de *aardsgezindheid* is de grondtoon van vele stichtelijke leerredenen, over haar gehouden. Hoewel wij nu liever het geschiedkundig belang der parabel hebben voorop gesteld, blijft toch ook die trek van ruime toepassing. Wat de Joden van JEZUS' tijd, en vooral vele aanzienlijke en algemeen geachte mannen onder hen terug hield, om de hemelsche roeping aan te nemen, is nog bij velen de sterkste hinderpaal. Waar de zonde hare verschrikkelijkste hoogte bereikt heeft, is soms een plotselinge ommekeer het digtste bij; maar de gehechtheid aan *eerlijk* verkregen bezitting, *nuttige* bezigheid en *geoorloofd* genot, — eene gehechtheid, die door de bestemming van ons leven en de teederste banden der natuur geheiligd schijnt, — geven wij niet gemakkelijk op. En het scheen een harde eisch van onzen Heer, die terstond volgt op deze gelijkenis: *Vader en moeder, vrouw en kind* zelfs *te verlaten*, en *zijn kruis vrijwillig op zich te nemen, als haatte men zijne eigene ziele, om hem*, den grooten bode van het Godsrijk, *na te volgen.* — Worden ons nu niet meer zoo zware eischen gedaan, als aan de discipelen in de dagen der vervolging, toch is altijd nog opoffering en zelfverloochening onze roeping. Wij behoeven wel geene eigene geregtigheid met ons te brengen, als voorwaarde, waarop wij kunnen worden aangenomen; — maar al behoeft er niets te worden *mede gebragt*, er moet toch veel worden *verlaten*; — *wij zelve* moeten toch *komen*, komen en volgen, al leidt de weg van os en akker af, of zelfs van de teederste betrekkingen, van de voorwerpen onzer eerste en innigste liefde. Het antwoord der gasten in de gelijkenis: „Mijne zaken gaan voor!" hoe beleefd ook ingekleed, maakt ons der hemelsche roeping onwaardig. Want die haar regt verstaat, koopt zich een' anderen *akker*, waarin de ware *schat* verborgen ligt; hij slaat de hand aan een' anderen *ploeg* en zoekt betere *bruiloftsvreugd.* (*Matth.* XIII : 44; *Luk.* IX : 62; 2 *Kor.* XI : 2; — naar BENGEL.) — Maar komen wij en volgen wij, verlaten wij en offeren wij op, wat van het heil des Heeren ons verwijderen zou, — *de Heer heeft meer dan dit, om ons te geven*, en *wat wij verlaten om* CHRISTUS' *wil, honderdvoudig zullen wij terug ontvangen in deze eeuw, en in de toekomende het eeuwige leven.* (2 *Kron.* XXV : 9; *Mark.* X : 29, 30.)

XIX.

DE KONINKLIJKE BRUILOFT.

MATTH. XXII : 2—10.

Het koningrijk der hemelen is gelijk aan een' zeker koning, die zijnen zoon eene bruiloft bereid had;

En zond zijne dienstknechten uit, om de genooden ter bruiloft te roepen; en zij wilden niet komen.

Wederom zond hij andere dienstknechten uit, zeggende: "Zegt den genooden: Ziet! ik heb mijn middagmaal bereid, mijne ossen en de gemeste beesten *zijn geslagt, en alle dingen zijn gereed; komt tot de bruiloft!"*

Maar zij, zulks *niet achtende, zijn henen gegaan, deze tot zijnen akker, gene tot zijne koopmanschap.*

En de andere grepen zijne dienstknechten, deden hun *smaadheid aan, en doodden ze.*

Als nu de koning dat *hoorde, werd hij toornig, en zijne krijgsheiren zendende, heeft die doodslagers vernield, en hunne stad in brand gestoken.*

Toen zeide hij tot zijne dienstknechten: "De bruiloft is wel bereid, doch de genooden waren 't niet waardig.

Daarom gaat op de uitgangen der wegen, en zoo velen als gij er zult vinden, roept ze tot de bruiloft."

En de zelve dienstknechten, uitgaande op de wegen, vergaderden allen, die zij vonden, beide kwaden en goeden; en de bruiloft werd vervuld met aanzittende gasten.

Is deze gelijkenis de zelfde, als die van het *Gastmaal* bij LUKAS, of eene geheel andere? Of wel, indien men hier twee verschillende voorstellingen heeft van het eigen zinnebeeld, is dat verschil van den Zaligmaker zelf afkomstig, of alleen een verschillend berigt van zijne Evangelisten; — is het geschiedenis of traditie?

Eer wij deze vragen beantwoorden, willen wij het beeld bij MATTHEÜS geheel op zich zelf beschouwen, zonder het *Gastmaal* voor als nog in aanmerking te nemen, en nog buiten verband met den *Gast zonder bruiloftskleed*, die bij LUKAS niet voorkomt. Om goed te vergelijken, moet men goed onderscheiden, wat te vergelijken is.

Een zeker koning had zijnen zoon eene bruiloft bereid; — „bruiloftsfeesten aangerigt," staat er eigenlijk; 1) — en het is niet zoo zeer het sluiten van 't huwelijk, als wel het aanleggen van den feest- en eeremaaltijd, waarop onze gelijkenis doelt. De bruid staat daarbij geheel op den achtergrond; ja! zelfs eenigermate de bruidegom. Toch is het een feest te zijner eere, een regt vreugdefeest, waaraan *de Zoon des Konings* de gevierde en gezegende, de bruidegom is! — Te onregte hebben daarom eenige nieuweren, in navolging van MICHAËLIS, het denkbeeld van eene *bruiloft* geheel verdrongen door dat van „een' staatkundigen maaltijd, waarbij de koningszoon als troonopvolger zou worden uitgeroepen." — Wel valt het niet te ontkennen, dat de eigenlijke beteekenis van het woord *bruiloft* op enkele bijbelplaatsen moeijelijk vast te houden is, en de algemeene beteekenis van „een vrolijk feestmaal" althans bij de Grieksche vertalers van het Oude Verbond voorkomt. Maar „eene bruiloft *voor zijnen zoon*", is al te duidelijk „een feestmaal ter eere van den koninklijken bruidegom;" waarop dan ook het *bruiloftskleed*, in het andere deel der gelijkenis, terug slaat. — Vraagt iemand, hoe men zich eene bruiloft denken kan *zonder bruid?* Maar nergens, waar de Zaligmaker spreekt van den Messias als bruidegom, wordt ook in 't minst op de bruid gezinspeeld. JOHANNES de Dooper spreekt nog van *hem, die de bruid heeft;* JEZUS niet. Het is alleen de plegtige en tevens vrolijke feestvreugde, waarop hij doelt; het gewenschte en gezegende in den persoon des Verlossers, dat hij met dit beeld schetst; maar nimmer sloeg de Heilige den eersten toon aan tot de zinnelijke voorstellingen eener bedorvene mystiek, die zich in de weelderige schetsen van 't *Hooglied* verlustigt, en het aardsche *lied der minne* op eene geestelijke verliefdheid overbrengt. In het Oude Verbond was nog meer deze beeldspraak te huis; doch alleen, om de heiligheid van 't verbond met JEHOVA en den schandelijken afval en ontrouw van *Israël*, — als met de doodzonde van echtbreuk gelijk staande, — krachtig en indrukwekkend aan een zinnelijk volk voor te stellen. Maar de voorstellingen van den Heiland zijn hemelsch en geestelijk. Daar boven, in 't volmaakte Godsrijk, *zal men niet meer trouwen of ten huwelijk geven, maar den engelen gelijk zijn.* 2)

---

1) Het enkelvoud γάμος beteekent in den regel *bruiloft*, een enkele maal (*Hebr.* XIII : 4) *huwelijk*. Het meervoud is, mijns inziens, geen *plurale magnitudinis* (KROM) of Attisch spraakgebruik (SCHLEUSNER), maar eene aanduiding der verschillende *bruiloftsfeesten*, die zeven of zelfs veertien dagen duurden. (*Rigt.* XIV : 12; *Tob.* VIII : 19.) Het ποιεῖν γάμους zegt dus niet „een huwelijk sluiten," maar „bruiloftsfeesten aanleggen." Zoo vinden wij het ook, zelfs in het enkelvoud, *Gen.* XXIX : 22; 1 *Macc.* IX : 37; X : 58; *Tob.* VIII : 19. Over de beteekenis van ποιεῖν straks nader.

MATTHEÜS wisselt enkelvoud en meervoud op deze wijze af: *De koning rigtte* BRUILOFTSFEESTEN *aan voor zijnen zoon;* (vs. 2) — *de genoodigden* (κεκλημένοι, niet κλητοὶ *gasten*) *tot* DE BRUILOFTSFEESTEN (vs. 3) werden geroepen: „*Komt* (δεῦτε, *welaan dan!*) tot DE BRUILOFTSFEESTEN (vs. 4 en 9): Want DE BRUILOFT (het geheele feest, πάντα) *is gereed* (vs. 8, vgl. vs. 4). — Zoo werd eindelijk DE BRUILOFT (vs. 10) *vol aanliggenden*, waarvan één *het kleed* DER BRUILOFT (vs. 11 en 12) niet aan had.

2) Het in mystieken zin uitwerken van de voorstelling eener *bruiloft*, bij vroegere godgeleerden, heeft menigen nieuweren uitlegger daarvan geheel afkeerig gemaakt, en zoo van het eene uiterste in het andere doen vervallen. Zoo bij voorbeeld FABER: „De verklaring van eenen *maaltijd voor den troonopvolger* heeft hedendaags te meer goedkeuring te wachten, hoe minder preeksmeders er gevonden

De bruiloft is dan bereid ; — en schoon wij hier aan geene troonopvolging, geen' diplomatieken maaltijd der rijksgrooten gelooven willen, eene staatkundige beteekenis heeft zulk een volksfeest altijd. Zoo bij voorbeeld de bruiloft, die de Egyptische koning *zijner dochter* KLEOPATRA *aanrigtte, naar koninklijke wijze*, en waardoor hij tevens zijn' nieuwen schoonzoon als koning van *Syrië* erkende. (1 *Makk.* X : 58.) Ook de *groote maaltijd*, dien AHASVÉROS *al zijnen vorsten en zijnen knechten toebereidde*, als „de bruiloft van ESTHER" (Gr. Vert.), zou niet door de genoodigden hebben kunnen verzuimd worden, dan met gevaar van de vorstelijke ongenade en onder sterk vermoeden van oproer; — inzonderheid aan een altijd verraderlijk, en daardoor altijd wantrouwend oostersch hof. 1) Het deelgenootschap aan de bruiloft is ook hier van zelf eene erkenning der dynastie, eene bede voor haren bloei, eene hulde aan den koningszoon, die van nu af, als volwassen man, naast den troon is gezeten.

De koning dus, daar hij er belang in stelt, dat allen komen, zendt, in den vroegen morgen van den bruiloftsdag, niet éénen bode, maar *zijne knechten* (dienaren), *om de geroepenen te roepen;* — de reeds genooden nog eens te noodigen, gelijk wij gezien hebben, dat in het Oosten gebruik was; — *maar zij wilden niet komen.* — Wij hooren hier zelfs geene verontschuldiging, geene bede, dat de koning het niet ten kwade duide: eene weigering, kort af. 2)

---

worden, die, zoo als eertijds de gewoonte was, hunne geleerdheid in dit bruiloftsfeest uitputten." (*Over het Oosten*, III : 135.) Het beeld van CHRISTUS als bruidegom niet alleen, maar ook van de gemeente als zijne bruid, heeft echter zijn apostolisch regt, naar *Ef.* V : 25—27 en *Openb.* XIX : 7; niet dat van „de ziel des geloovigen als bruid, en JEZUS als onze bruidegom," een gevaarlijk spel voor het gevoel, dat wij reeds bij ORIGENES, maar vooral later bij TAULER en zijne geestverwanten vinden.

1) Zij, die aan een feest ter inhuldiging denken, beroepen zich op den maaltijd van ADONIA, die ook *schapen slagtte en runderen en gemest vee*, 1 *Kon.* I : 9; en dien van DAVID voor SALOMO, 1 *Kron.* XXIX : 22, toen *zij dezen ten anderen maal koning maakten.*

2) Bij LUKAS vonden wij ten minste nog de burgerlijke beleefdheid: *Zij begonnen* VAN ÉÉNE AF *zich te verontschuldigen.* — De lange aanteekening over dit *crux interpretum* (Bladz. 235) heeft „een' trouwen lezer en geestverwant" opgewekt, om de vertaling voor te stellen: *naar aanleiding van het éene of andere, — onder een zeker voorwendsel* enz, daar zijns inziens ἄρχεσθαι ἀπὸ ook *Hand.* VIII : 35 beteekent: „oorzaak genomen hebbende uit," „naar aanleiding van;" en b. v. *Luk.* XIII : 10 ἐν μιᾷ ook niet tegenover *in pluribus* (*Synagogis*) staat, zoo dat de tegenstelling van μιᾶς en πάντες niet behoeft gedrukt te worden.

Gaarne geef ik deze „toespijs op mijnen maaltijd" den lezer ten beste; maar ben zoo vrij, er het volgende op aan te merken.

In mijne jeugd was *redundat* en *pleonasmus* in de mode, en zeide men eenvoudig: ἄρχεσθαι *et coepisse aliis verbis additur, cum actio ipsa, non actionis initium significatur.* (SCHLEUSNER.) Nooit heb ik mij hierin kunnen vinden, en hoe langs zoo duidelijker ingezien, dat *beginnen* altijd *beginnen* is, al brengt onze stijl niet mede, dat wij het zoo dikwijls zeggen, als de ouden; even min als wij zouden schrijven: *Hij opende zijnen mond en sprak.* — Die zich de moeite geeft, om het gedurige „*Toen begon*, of *begonnen*" in den bijbel, van NOACHS akkerbouw (*Gen.* IX : 20) af, aandachtig na te gaan, zal overal, — zoo ik mij niet bedrieg, — een *actionis initium* ontdekken. Dit *initium* is *Hand.* VIII : 35 twee malen uitgedrukt, in het *openen van den mond* door FILIPPUS, en het *beginnen van* (*barbare* „van af") *die zelve schrift*, aan welker hem gevraagde verklaring hij het begin zijner evangelie-prediking vast knoopte. Zoo komt ἄρχεσθαι ἀπὸ ook nog voor *Matth.* XX : 8; *Luk.* XXIII : 5; *Joh.* VIII : 9; *Hand.* I : 22 en 1 *Petr.* IV : 17.

Doch het kon aan de dienaren liggen; de ware welwillendheid en gastvrijheid meent niet spoedig, genoeg gedaan te hebben; en zoo zendt de goede vorst *op nieuw andere dienaren;* — hij had dus allen nog niet gezonden, de eerste maal; misschien ook de aanzienlijkste nog niet: — en hij geeft hun nu meer bepaalden last, wat te *zeggen aan de genoodigden.* — „*Ziet mijn middagmaal heb ik bereid*, of liever: geheel *gereed gemaakt.* 1)" — Wij zagen reeds, hoe er onderscheid is tusschen dit MIDDAGMAAL (ons tweede ontbijt) en den AVONDMAALTIJD (ons diné) bij LUKAS. Dat hier niet het zelfde woord, als dáár, voorkomt, heeft weêr zijne reden. 2) Het *Gastmaal* was het feest zelf; het huiselijk middagmaal, maar voor gasten uitgebreid; — maar het *maal* bij MATTHEÜS was slechts 't eerste van vele, en tot eene eerste ontvangst der gasten ingerigt. Men zou kunnen vragen, of tot zulk een feest-ontbijt al de vleeschspijzen behoorden, die hier worden opgeteld. Of zullen wij aan de toebereidselen tot twee maaltijden tevens denken: „Het ontbijt staat gereed, en voor den disch worden reeds de beesten geslagt?" Maar dit laatste ligt in den zamenhang niet. Er wordt opgeteld, wat *gereed* was, en slechts op de gasten wachtte. Die toebereidselen nu waren, reeds voor dit begin der bruiloftsfeesten, vorstelijk, eener koninklijke bruiloft waardig. Want den gasten moest worden aangezegd door den bode, die uit naam en als in den persoon van zijnen meester sprak: *Mijne ossen en 't gemeste, het is geslagt, en alles gereed.*

„Alles is gereed!" Dat was, zoo als wij reeds zagen, de geëikte term der noodigers, de boodschap, waarop men wachtte, om te komen. 3) En dat niet veel langer kon gewacht worden, bleek ook daaruit, dat er reeds *was geslagt:* 't geen de oosterling op den eigen' dag en bijna in 't eigen uur der toebereiding doet, voornamelijk om het klimaat, misschien ook eenigzins uit een godsdienstig vooroordeel tegen al wat *een dood aas* zou

---

En wat eindelijk de nadruk van *één* (of *ééne*) beteekent, wij laten ons wel eens bedriegen door den gewonen klank van ons onbepaald lidwoord, dat den ouden vreemd was. De mij onbekende lezer weet even goed, als ik, dat μιᾶς, hoe ook opgevat of aangevuld, altijd een telwoord is: „*één* tegenover *allen*" (zoo als, mijns inziens, hier) of „*één* tegenover *velen*," zoo als in de aangehaalde plaats *Luk.* XIII : 10; waar LUKAS ingewikkeld aan zijnen THEOPHILUS te kennen geeft, dat er overal in het Joodsche land te dien tijde synagogen waren, zoodat, hier of daar zich ophoudende, *in ééne der* (vele) *synagogen* JEZUS leerde. — Hoe nu μια „het een of ander" of „een zeker voorwendsel," zou kunnen beteekenen, is mij niet regt helder.

Beklaagt zich soms iemand over deze tweede uitvoerige noot, naar aanleiding van een klein en weinig beteekenend woordje, hij wete, dat hij die ontvangt, bij gelegenheid eener laatste correctie, — in plaats van eene witte bladzijde!

1) Even als in de gelijkenis van het gastmaal, is ποιεῖν hier *aanrigten*, waartoe de keus en eerste noodiging der gasten, zoo wel als de aanschaffing van al het benoodigde, behoort; en ἑτοιμάζειν *gereed maken*, de spijzen bereiden, enz.

2) Wij gaan de redenen voorbij, die reeds de ouden, niet zoo als wij in den vorm, maar in de beteekenis zochten: MIDDAGMAAL, als reeds *in den beginne* aan Israël aangeboden; AVONDMAALTIJD, als einddoel van 't Nieuwe Verbond, eind der eeuwen, enz. enz.

3) Bij PRICAEUS vindt men, inzonderheid uit de oude blijspelen, van dit πάντα ἕτοιμα of παρεσκευασμένα alleraardigste voorbeelden. Zoo noemt ARISTOPHANUS, als tot den maaltijd *gereed* gezet, de *tafels*, *rustbedden*, *hoofdkussens* enz. en THEOPHYLACTUS SIMOCATTA telt als *gereed gemaakt* voor de bruiloft, allerlei lekkernijen van eene rijke Grieksche tafel op.

kunnen genoemd worden. 1) *Ossen en mestvee* is niet „*gemeste ossen*;" maar, behalve de runderen, die dikwijls bij zulk eene gelegenheid in hun geheel werden toebereid, ook nog al 't kleiner vee, dat men pleeg te mesten tegen verwachte of onverwachte feesten: — ieder herinnert zich hier het *gemeste kalf* van den *Verloren Zoon*. — En het is misschien niet zonder beteekenis, dat er eigenlijk staat: *ze zijn geofferd, ten slagtoffer bereid.* Want vleesch was niet het dagelijksch voedsel der Israëlieten; en het slagtvee werd, bij feestelijke gelegenheden, door het verbranden van kop en ingewand op het altaar, en door uitdeelingen aan de armen na den maaltijd, tot een dankoffer geheiligd. 2)

Zoo luisterrijk waren de toebereidselen; zoo dringend de noodiging: „*Komt toch tot de bruiloft*, tot het bruiloftsfeest!" — En het antwoord nu? De gasten antwoordden niets. *Zij achtten het niet* of *gaven er niet om*; — „zij waren onbezorgd," „verwaarloosden (*negligeerden*) de noodiging" staat er eigenlijk: — *en gingen heen, deze tot zijn' akker*, — in 't oorspronkelijke nog nadrukkelijker: *tot den* EIGEN' *akker*, 3) — *en die tot zijne koopman-*

---

1) Zoo kan men, bij voorbeeld, hier vergelijken, wat SCHÖTTGEN aanhaalt van RABBI BERECHIAS en ISAÄC: „God zal, in de tijden van den Messias, aan zijne regtvaardige dienaren eenen maaltijd (ook *middagmaal*) bereiden; en al wie in *deze eeuw* niet gegeten heeft van een *dood aas*, hij zal waardig zijn, dat hij in de *toekomende eeuw* dien maaltijd zie." — Dat het slagten kort vóór het eten nog in 't oosten gebruikelijk is, bewijst TRENCH met de woorden van CHARDIN (*Voijage en Perse*, IV: 48): *On tue le matin le mouton et l' agneau, qu'on mangera le soir.* In onze Oostindische bezittingen is dit ook het geval, en wordt zelfs het wild, om die zelfde reden, levend ter markt gebragt. Eindelijk kan men ook hier weder, en bij geheel onze parabel, den maaltijd der Wijsheid bij SALOMO vergelijken. Ook zij noodigt eerst, als zij *haar slagtvee heeft geslagt, haren wijn gemengd en hare tafel toebereid.* (*Spr* IX: 2.)

2) Er staat wel: *Ik heb mijn maal gereed gemaakt*, maar niet: „IK HEB mijne beesten geslagt." Dit laatste zou in het herdersleven passen, maar paste niet aan een koninklijk hof. De koning laat rond zeggen: „*Mijne ossen en het mestvee zijn* (ten offer) *geslagt*." Bij *τὰ σιτιστά*, dat in het Nieuwe Testament alleen hier voorkomt, denkt men van zelf aan 't *gemeste kalf* (*Luk.* XV: 23), terwijl van elders bekend is, dat de ouden ook vogels plegen te mesten. *Ps.* XXII: 13 heeft SYMMACHUS *ταῦροι σιτιστοὶ*, en hiernaar verklaren sommigen ons *ossen en mestvee* als *gemeste ossen*, naar de *Hendiadis*, het stokpaardje van vroegere uitleggers; maar — behalve dat er dan staan zou *ταῦροι καὶ σιτιστά*, en niet *οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστά*, — wordt hier het kleinere *mestvee* duidelijk van de, aan zulk eenen maaltijd niet zelden in hun geheel gebradene *ossen* onderscheiden: deze maakten het hoofdgeregt uit. — Verder noodzaakt het woord *θύειν* (*mactare*) ons juist niet, aan eene offerande te denken, daar het ook van 't *slagten* van onrein vee (*Hand.* X: 13), en 't *vermoorden* der schapen door roovers (*Joh.* X: 10) gebruikt wordt. 't Is echter de gewone uitdrukking van 't paaschlam enz., en het denkbeeld natuurlijk. (*Nuptiae a sacrificio auspicabantur*, A LAPIDE.) — De toepassing op CHRISTUS, als 't *gemeste lam* (VITRINGA); op de heiligen als *ossen* (LUTHER); op evangelie en sacramenten (HIËRON.) of op Oud en Nieuw Verbond (GREG., THEOPH.), als rundvleesch en gemest vee; — deze en dergelijke zeer stichtelijke opvattingen, zal de lezer mij gaarne schenken.

3) Het is overbekend, dat in het Hellenistisch, in plaats van het *pronomen possessivum* de *genitivus subjecti* wordt gebruikt, even als in 't Hebreeuwsch. Maar nu vinden wij enkele malen, niet daarenboven, maar in plaats daarvan, *ἴδιος* gebruikt, zoo als hier: *ὁ μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ὁ δὲ εἰς τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ.* Dus letterlijk: *Deze naar den eigen' akker, gene naar de koopmanschap van zich.* Onze bijbelvertalers hebben dit *ἴδιος* niet overgeslagen, maar het eenvoudig als een surrogaat van het bezittelijk voornaamwoord opgevat; zoodat zij bij voorbeeld *Matth.* IX: 1 ook vertalen: *Hij kwam in zijne stad.* Toch gevoelden zij op sommige plaatsen den meerderen nadruk, zoo als *Mark.* XV: 20: *Zij deden hem* ZIJNE EIGENE *kleederen* (*τὰ ἱμάτια τὰ ἴδια*) *aan*; en *Luk.* VI: 41: *den balk, die* IN UW EIGEN OOG (*ἐν τῷ ἰδίῳ ὀφθαλμῷ*) *is*; — in onderscheiding van vs. 42: *den balk, die* IN UW OOG (*ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου*) *is.*

schap. En de overigen (niet: *anderen*) *maakten zich meester van zijne* (des konings) *dienaren, en smaadden en doodden hen.*

Er wordt hier duidelijk onderscheid gemaakt tusschen verregaande achteloosheid, onverschilligheid, minachting, — en het bepaalde verzet tegen 's konings gezag en de voortdurende regering van zijn huis. Het: *"Wij willen niet, dat deze koning over ons zij!"* (*Luk.* XIX : 27) straalt duidelijk in der laatsten handeling door. 't Is geene spotternij, maar een uitdagend oproer; iets, dat onder de oostersche satrapen te eer en te meer gevreesd wordt, daar het wettig verzet onzer getemperde alleenheersching dáár onbekend is. Bij de *smadelijke behandeling* denken wij weder aan *ontecring* der dienaren, even als in de Gelijkenis der *booze landlieden.* 1) Zij gaat hier, even als daar, het *dooden* vooraf, en sluit daardoor alle denkbeeld, dat zij in overijling of zonder boos opzet geschied zou zijn, buiten.

Zoo werd onder het eene deel van zijne onderdanen 's konings gezag schandelijk, en op zulk een tijdstip vooral grievend, miskend; een ander deel van zijn rijk was reeds in blakenden opstand; en het waren de rijksgrooten vooral, die de oproervaan uitstaken, terwijl aanzienlijke landeigenaars, burgers en kooplieden hunne eigene zaken dreven, zonder van de bruiloft kennis te nemen.

Op deze laatsten zou men de volgende Rabbijnsche parabel (bij SCHÖTTGEN) kunnen toepassen: "Het is even als een koning, die een groot *gastmaal* heeft aangerigt, en nu tot zijne dienaren zegt: "Gij waart dagelijks in *uwe* huizen; de een oefende *zijn eigen* werk uit, de ander *ging tot zijnen koophandel*, de derde eindelijk *naar zijnen akker.* Dezen dag alleen, waarop gij allen deelen moet in mijne vreugde, aan mijnen disch, wil ik niet, dat gij op uwen arbeid of handel of akkerbouw u toelegt, maar allen moet gij bereid zijn: want deze is mijn dag." — 't Is de zelfde tegenstelling van eigene 2) zaken met die des gastheers, welke wij reeds in de vorige gelijkenis opmerkten.

Deze onwillige gasten worden dus uitgesloten, aan hunne eigene zaken gelaten; maar tegen *de overigen*, die de hand aan 's konings gezanten geslagen hebben, zijn strenger maatregelen noodig. *Toornig geworden, zond de koning zijne krijgsbenden tegen* DEZE

Bij deze gelegenheid, — omdat mij geene andere voorkomt, — wil ik een' geachten beoordeelaar antwoorden, dat ik met de "verminkte uitgaven van onzen tijd," (Bladz. 77) — onmogelijk doelen kon op eene *andere bijbelvertaling*, (van VAN DER PALM, VISSERING of wie ook!) maar alleen op de onderscheidene *uitgaven* der Statenvertaling, met — door onbekenden en onbevoegden dikwijls — "verbeterde taal en spelling." Zonder, in het volksgebruik althans, de Duitsche letter en het *ende* of CHRISTI te willen behouden, wenschte ik, — bij de eerlijkheid dier uitgevers, die ik gaarne erken, — ook meerdere grondigheid en naauwkeurigheid, al is 't dat die "fijnere *nuancen*" tot de zaligheid toe noch afdoen. De Statenvertaling kan door eene veel betere overtroffen worden; maar zij zelve blijve, die zij is, gelijk ook in den regel de uitgaven van 't Bijbelgenootschap het minst afwijken.

1) Zie bl. 210. Het woord ὑβρίζειν, dat hier voorkomt, wordt elders van *geeseling* gebruikt (1 *Thess.* II : 2); ook wel met *bespotten* (*Luk.* XVIII : 32) en met *steenigen* (*Hand.* XIV : 5) verbonden. 't Is hier opzettelijk en uittartend, en STRAUSZ zoo wel als DE WETTE zien in den gastheer geheel den koning voorbij, als zij zeggen, dat zulk eene mishandeling van boden, die ons ter maaltijd noodigen, ook al wilden wij niet komen, volstrekt niet te pas komt.

2) Er staat wel "*eigen* akker," maar niet "*eigen* koopmanschap;" omdat dit laatste geene tegenstelling toeliet. Aan 's konings paleis kon men denken, in tegenstelling van eigen huis en hof, maar niet aan 's konings koopmanschap.

MOORDENAARS, (dus niet tegen de anderen,) *en vernielde ze en stak hunne stad in brand.* — Het kan minder juist in de voorstelling schijnen, dat, na 's morgens het vee geslagt te hebben, vóór het middaguur reeds twee malen boden heen en weder gezonden zijn *naar verschillende steden.* Toch moeten wij het ons zóó verbeelden: want zijne eigene hoofd- en hofstad steekt de koning niet in brand, maar *hunne stad;* de plaats, waar zijn gezag en het regt van den troonopvolger zoo zeer is miskend. Evenwel, het is alleen 't bevel en niet de uitvoering, die de zending van nieuwe boden en de roeping van andere gasten vooraf gaat. De bruiloft gaat voort, en 't strafgerigt intusschen ook. De *krijgsmagt* behoort niet tot de *dienaren* van het hof.

Dezen roept de koning nu bij een en zegt: *De bruiloft is gereed, maar de genoodigden waren niet waardig.* — Deze woorden brengen ons op nieuw, daar wij nu niet meer naar den eigenlijken zin der gelijkenis te zoeken hebben, die van den apostel tot de Joden te binnen: "*Daar gij u zelve het eeuwige leven* NIET WAARDIG *oordeelt, zoo keeren wij ons tot de Heidenen.*" (*Hand.* XIII : 46.) Altijd het zelfde denkbeeld: de roeping is algemeen; alleen onwaarde kan de geroepenen uitsluiten, en die onwaarde is onwil. — "*Gaat dus henen,*" zoo vervolgt de koning: "*op de uitgangen der wegen, en zoo velen gij moogt vinden, noodigt ze tot de bruiloftsfeesten.* — Wij hebben reeds opgemerkt, dat er in 't oorspronkelijke onderscheid is tusschen *bruiloft* en *bruiloften* of bruiloftsfeesten; het meervoud, omdat de Oostersche bruiloft vele dagen duurde en er dus elken dag feest was. Vier malen wordt dit meervoud gebruikt, voor 't *aanleggen* der feesten en het *noodigen* daartoe; twee malen het enkelvoud, waar bepaaldelijk van den eersten maaltijd, of wel van de feestviering als één geheel, sprake is: *de bruiloft staat gereed*, en *de bruiloft* (het feest, en dus ook de plaats, waar het gevierd werd, of de tafels, waar men was aangezeten,) *werd vol.* 1) Deze kleine opmerking moge eene vroegere bevestigen, dat het geen *feest* of *maal* in 't algemeen is, waarvan men alles maken kan. Zoo onbestemd en slordig is de bijbeltaal niet. Nog meer dan elders, heeft er ieder woord zijne bedoeling, zijne bepaalde beteekenis.

In den last des konings is nog één woord, dat eenigen uitleg behoeft: *de uitgangen* (eigenlijk *dooruitgangen*) *der wegen.* De meening is niet duister, maar de letterlijke beteekenis onzeker. Het woord komt in het Nieuwe Testament alleen hier voor, en bij de Grieksche vertalers van het Oude wordt het nergens van *wegen* gebruikt: alleen van landscheidingen en rivieren. 2) Het kan dus beteekenen: "waar men *door* de poort de stad *uitgaat*,

---

1) Tot aanvulling van het reeds vroeger gezegde omtrent het woord γάμος sta hier nog het volgende. Al had ook elders dat woord de ruimere beteekenis van *gastmaal*, (hier ook door den Syrischen vertaler aangenomen,) te dezer plaatse ligt er te veel nadruk op. Maar zelfs elders is die algemeene beteekenis alleen zeker, *Esther* I : 5 en IX : 22; en op de laatste plaats kan nog de Grieksche vertaler gemeend hebben, dat men bij voorkeur op de heugelijke dagen van *Purim* bruiloftsfeesten aanleggen, of die dagen als eene bruiloft vieren zou. — *Esth.* II : 18 heeft hij duidelijk "*de bruiloft* VAN ESTHER" bedoeld. — *Luk.* XII : 36 en XIV : 8 zijn hier ook bij aangehaald, maar op beide plaatsen kan de eigenlijke beteekenis bewaard blijven. "De Heer, die des nachts van eene bruiloft te huis komt," is zelfs, op de eerst genoemde plaats, eene waardiger voorstelling, dan: "die tot laat in den nacht gastereert."

2) Bij andere Grieksche schrijvers vindt men διέξοδος in verschillende beteekenissen, maar altijd als *uitweiding*, *ontwikkeling* of iets dergelijks; b. v. der rede, der krijgsbenden, der dwaalsterren enz. Reeds KYPKE en BIEL hebben hierover veel lezenswaardigs bij een gebragt.

de groote *wegen op;*" of: "waar *de wegen* daar buiten *door* elkander kruisen, of *uit* elkander loopen en dus van eenen driesprong *uitgaan.*" Tot het eerste zou ik overhellen, om het volgende: *Zij gingen* UIT, 1) — *die dienaren*, tot wie de koning sprak, en dus niet weder, of niet alleen de zelfde, als vroeger: — NAAR *de wegen.* Zij gingen dus het paleis, stad en poort uit, om zich naar de buitenwegen te wenden; even als bij LUKAS de derde last tot den dienaar luidt: *Ga* UIT NAAR *de wegen en heggen.* De beslissing is echter voor ons doel onnoodig. 2)

De last was algemeen: *zoo velen zij vinden mogten;* en hij werd in den ruimsten zin uitgevoerd: *Zij bragten bij een,* — zoodat zij met eene geheele menigte te gelijk terug keerden, — *allen, die zij vonden, boozen zoo wel als goeden.* — Het is, naar mijn gevoel, geheel verkeerd gezien, wanneer men zegt: "Wie boos en wie goed waren, zou later blijken; later en door den koning zelf de boozen worden uitgezocht; zoo als, — voegt men er dan gewoonlijk bij, — *de gast zonder bruiloftskleed.*" Maar wij zullen later zien, dat deze man juist uitgeworpen werd, omdat hij niet behoorde tot de gasten, door de dienaren *bij een gebragt* en wettig ingeleid. Neen! 't was niet de onbekrompenheid zijner knechten, die de vorst afkeurde, daar zij hierbij slechts zijne aanwijzing gevolgd waren: *zoo velen zij vinden zouden*, zonder te vragen, of ze roover en vagebond, of reiziger en vreemdeling voor hadden. De *onwaarde* lag niet in 't geen men vóór en bij zijne roeping was, maar in 't geen men voor en door die roeping werd. *Boozen en goeden* deelden even zeer in de vreugde van 't bruiloftsfeest; en geheel een vroeger leven, — behoef ik te zeggen, dat dit overal de geest van het evangelie is? — werd vergeten bij de roeping, bedekt door het bruiloftskleed. 3)

En VERVULD *werd de bruiloft van aanliggenden*: — zie daar de weêrslag op het woord van den gastheer bij LUKAS: "*Ik wil, dat mijn huis* VOL *worde.*" — Hier wordt het paleis van den koning niet vol, — want het was er niet geheel voor ingerigt; dat behoefde niet, en dat kon ook niet; maar *de bruiloft* wordt vol: dat is de plaats, waar die gevierd werd, en de tafels, die er voor waren ingerigt. Zoo zeggen wij ook, dat het feest, de maaltijd,

---

1) *En zij* UITGEGAAN ZIJNDE, of *uitgaande predikten overal* enz. Zoo besluit MARKUS' Evangelie. Even als dáár *ἐξελθεῖν*, wordt ook *πορεύεσθαι* dikwijls van de evangelie-prediking gebruikt. *Matth.* XXVIII: 19: HEEN GAANDE, *onderwijst al de volken* enz.

2) Er staat: *πορεύεσθε ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν.* Wanneer de bedoeling was: "Gaat *naar* de driesprongen, de wegscheidingen, om dáár te roepen en te noodigen," zou het gewone *εἰς* gebruikt zijn, dunkt mij, en niet *ἐπί.* OP *de uitgangen heen trekkende, gingen zij uit* NAAR *de wegen.* (Vs. 10.) Eenigzins schemert hier het denkbeeld van 't *Gastmaal* bij LUKAS door: "Nu niet in de stad meer, maar daar buiten!" — Niet geheel verwerpelijk is ook de opvatting, van "de pleinen, waar onderscheidene wijken der stad, dikwijls door poorten afgesloten, uitkwamen;" de *compita* of *trivia*, volgens CATULLUS de wandelplaats van zulke menschen, die te huis niet te eten hadden, en er de eene of andere noodiging afwachtten: *Quaerunt in trivio vocationes.* (PRICAEUS.)

3) *Boni et mali sunt Judaei et Ethnici, ex Judaeorum affectu*, zegt ERASMUS. Veel beter reeds HIERONYMUS, die deze roeping enkel op de Heidenen toepast: *Quaeritur autem, quomodo in his, qui foris erant, inter malos, et boni aliqui sint reperti...... Inter ipsos quoque ethnicos est diversitas infinita, cum sciamus alios esse proclives ad vitia et ruentes ad mala, alios ob honestatem morum virtutibus deditos.* Hij beroept zich hierbij te regt op *Rom.* II: 14, 15. Zoo haalt GROTIUS van den zelfden apostel aan: *niet uit de werken, maar uit den roepende* (ἐκ τοῦ καλοῦντος), *Rom.* IX: 11.

de partij of bruiloft vol en druk was. Men kan ook vertalen *de bruiloftszaal*, zoo men wil, mits men zich geen eigenlijke zaal voorstelle: want de koninklijke volksfeesten in het oosten plegen veel eer op de ruime binnenplaats en in de tuinen van het paleis aangerigt te worden. Overal, waar tafels met rustbedden geplaatst waren of tapijten op den grond uitgespreid, dáár was het *van* (op oostersche wijze) *aanliggenden vol.*

Wij vragen niet meer naar de beteekenis van dit zinnebeeld. De hoofdzin kan natuurlijk geene andere zijn, dan „de verwerping der Joden, om hunne trotsche onverschilligheid of bittere vijandschap, en de aanneming der Heidenen, tot nog toe *wandelende in hunne eigene wegen.*" Dat met den vorst zelven *de Koning der eeuwen* bedoeld wordt, naar 't Oude Verbond bijzonder Israëls Koning; met den *bruidegom*, de Messias; met de *dienaren* (niet vroegere profeten, maar) de evangelie-boden 1), is duidelijk. Voor de zending van den Zoon zelven, zoo als die in de gelijkenis der *booze landlieden* de kroon is der goddelijke langmoedigheid, liet het decorum der gelijkenis, — gelijk VAN OOSTERZEE te regt aanmerkt, — geene plaats over. De bruidegom kon niet worden uitgezonden, om te roepen tot de bruiloft. En wat men nu verder gekunsteld of gespeeld heeft, met *ossen* en *mestvee*, met *akker* en *koopmanschap*, kunnen wij gerust daar laten. De volgende afdeeling dezer gelijkenis belooft theologische curiositeiten genoeg, voor wie er belust op is. Wij voor ons keeren liever tot de hoofdvraag terug: „Ligt hier eene andere lezing voor ons van het *Gastmaal* bij LUKAS, of eene andere gelijkenis?"

Onder de kerkvaders schijnen IRENAEUS en THEOPHYLACTUS haar voor de zelfde te houden, en zegt GREGORIUS, dat hij er niet over twisten wil, ofschoon hij, met de meesten, hier twee gelijkenissen vindt. De critische vergelijking der evangelisten was overigens de zaak der ouden niet. Nadat echter de reformatie een nieuw en beter tijdvak voor de schriftverklaring had geopend, waarin overigens allen zich vóór het *verschil* verklaren, laten zich twee stemmen daar tegen, en vóór de *eenzelvigheid* (*identiteit*) hooren; en wel, van waar wij ze het minst zouden wachten. De twee sterkste voorstanders van het goddelijk gezag, schoon op tegenovergesteld standpunt, KALVIJN en MALDONATUS, — de streng gereformeerde en de pater Jezuïet! — vinden het verschil gering, ook den onderscheidenen zamenhang geen bezwaar, en schrijven een en ander eenvoudig aan de verzamelaars van 's Heilands woorden toe. 2) Maar wanneer de evangelisten zoo vrij overbrengen, wat blijft

1) De kerkvaders hebben het geheel mis verstaan, toen zij, met HIERONYMUS aan 't hoofd, in de eerste dienstknechten MOZES en de profeten zagen. „Zij riepen geroepenen," voegt THEOPHYLACTUS er bij: „omdat die van nature reeds geroepen waren." — Zoo ook nog KALVIJN. — Wil men de *eerste* van de *tweede* knechten onderscheiden, dan kan men òf aan JOHANNES den dooper, òf aan de eerste apostolische zending, nog bij JEZUS' leven, denken.

2) *Quia* MATTHÆI *consilium erat, ostendere, quibus de causis in extremam rabiem accensi essent scribae, inter odiosos ejus sermones hunc quoque tempestive posuit, et in contextum inseruit, neglecto temporis ordine.* KALVIJN. — *Non fuit illi* (MATTHÆO) *curæ, historiam, ut gesta erat, texere; sed Christi doctrinam exponere, ideoque ea, quae similem habebant significationem atque doctrinam, eodem loco posuit.* MALDONATUS. — De tegenvoeter van deze beiden is LISCO, die *bei der geringe Aehnlichkeit und grossen Verschiedenheit*, hier *Zwei völlig verschiedenen und von ein ander unabhängigen parabolischen Vorträge* ziet.

er dan over van het woordgezag en de goddelijke ingeving der Heilige Schrift? — Dan is het veel rationéler, dat een DE WETTE, die dat gezag en die ingeving verwerpt, hier, — even als in de gelijkenis van de *Talenten* en de *Ponden* (*Matth.* XXV en *Luk.* XIX), — eene dubbele redactie, eene verschillende overlevering vindt; terwijl hij de straf der boosdoeners, hier naar zijn oordeel ongepast, uit *Luk.* XIX : 27 (het slot van de gelijkenis der *Ponden*) afleidt. Nog scherper is het kritisch snoeimes van STRAUSZ, die deze eerste afdeeling van de *Bruiloft* houdt voor eene vermenging van de *Booze landlieden* met het *Gastmaal*, en de tweede afdeeling — den *Gast zonder bruiloftskleed* — voor het fragment van eene andere parabel, die verloren is gegaan. Vader KALVIJN en Pater MALDONATUS hebben aan zulk eene legenden-exegese zeker nooit gedacht, en toch is zij de natuurlijke consequentie van hunne oppervlakkige opvatting. Daar LUKAS, naar de eenstemmige uitspraak van alle beoordeelaars, voor dit maal de oorspronkelijke lezing of wel de eerste voorstelling der parabel heeft, zoo is de naauwkeurigheid van MATTHEÜS' evangelie onmogelijk te verdedigen, wanneer hij zich hier zoo veel vrijheid, bewust of onbewust, heeft veroorloofd. Maar de slordigheid, waarmede de genoemde uitleggers zelve, oudere en nieuwere, beide parabelen behandelen, zonder de fijnere nuancen der schilderij te onderscheiden, neemt ons voor hunne opvatting niet in. Zij hebben zich de verklaring al te gemakkelijk gemaakt.

Wat mij betreft, ik zie in de *Koninklijke Bruiloft* niet „eene verder uitgewerkte herhaling van 't *Gastmaal*," maar „eene nieuwe voorstelling van het zelfde denkbeeld, gewijzigd en strenger gemaakt, als zijnde nu, bij eene latere en ernstiger gelegenheid, eene bepaalde profetie over 't geheele Joodsche volk en de aankondiging van zijnen ondergang." 1) — De overeenkomst is te sterk, om hier niet eene *parallel* te vinden, met veel meer regt, dan dat men eene gelijkenis van den Zaligmaker eene Rabbijnsche parabel noemt, omdat er toevallig in den Talmud ook een zinnebeeld van eenen koning, een gastmaal enz. voorkomt. De eenheid van twee schilderijen ligt niet in de kleuren, en zelfs niet in de beelden, maar in het idée. Dit is hier zeer karakterestiek, en in beide het zelfde: een vooraf aangekondigd feestmaal, eene weigering bij de nadere roeping, eene noodiging van nieuwe gasten, — als het beeld van Israëls verwerping en de roeping der heidenen, en van de verbreking van 't Oude Verbond, zonder eenige ontrouw van Gods zijde. En zou nu niet juist de zwervende levenswijze van JEZUS en zijn telkens verschillend gehoor, de eenvoudige en natuurlijke verklaring zijn van de herhaling der zelfde spreuken en beelden? Zou niet te *Jeruzalem* mogen herhaald zijn, wat in *Galiléa* of *Peréa* was gezegd?

Maar ook die overeenstemming vast staande, is er verscheidenheid in de uitwerking. Moest deze aan eene verbasterde overlevering worden toegeschreven, dan verdiende zeker LUKAS de voorkeur. Alles is bij hem beknopt, juist, helder gedacht en kernachtig uitgedrukt. Het verhaalde kan geheel en al zóó gebeurd zijn, dat eene hoofddeugd is in de

---

1) *Weiter ausgebildete Wiederholung eines früher schon einmal gesprochenen Gleichnisse.* STIER. — *Videtur* JESUS *posteriore et austeriore occasione repetiisse variatam, auctiorem, severiorem, jam toto de populo vaticinantem.* UNGER.

parabolische voorstelling. Bij MATTHEÜS merkten wij althans ééne onnaauwkeurigheid op: — de zending naar verschillende steden en de toebereidselen tot eenen krijgstogt, binnen den korten tijd van de *ure des maaltijds* naar LUKAS. Het is echter niet zoo vreemd, dat de Zaligmaker, vooral in zijnen laatsten strijd met zijne tegenpartij, den eigenlijken zin wat veel laat doorschemeren, en daaraan zelfs de naauwkeurigheid der beeldspraak en 't geheel afgeronde van de voorstelling opoffert. Overigens is er voor die gewijzigde voorstelling reden genoeg, zoo veel zelfs, dat wij zulk eene gepaste verandering zonder schennis van 't eigenlijke tafereel, moeijelijk van eenen evangelist, maar zeer natuurlijk van den Heiland zelf verwachten.

De gelijkenissen zijn niet slechts in 't algemeen naar tijd en zeden ingerigt, maar staan ook, — zeker meer nog dan wij nu weten, — in verband met de omgeving van den grooten Leeraar, op het oogenblik, dat hij ze uitsprak. De *akkerman* op de velden van *Galiléa*, — het *vischnet* aan 't strand, — de *wijnstok* bij de feestbokaal, — de *herder* in de nabijheid van de schaapspoort: — zulke beelden zijn gepaster, dan wanneer onze redenaars en dichters altijd leeuwen en tijgers laten optreden, die hier te land, als zij ooit zoo hoog in 't noorden leefden, reeds eeuwen lang zijn uitgeroeid. — Zoo is nu aan tafel bij den Farizeër niets gepaster, dan het beeld van een gastmaal; en in de koningsstad *Jeruzalem*, dan een koningrijk. Verder is de scherpe onderscheiding van zondaren en regtvaardigen, Farizeën en tollenaars, juist van pas aan de tafel, waar de uitroep van eenen gast: *„Zalig, die brood eet in 't koningrijk Gods!"* JEZUS tot spreken noodigt. Maar hier, te *Jeruzalem*, is 't reeds geheel zijn volk, dat met de Farizésche partij tegen hem en de zijnen zamen spant. En niet enkel de afwijzing, de terugzetting, maar verdelging en uitroeijing is hier de straf, daar niet alleen trotsche onwil, maar verklaarde opstand de misdaad is. Ademt dus nog de gelijkenis van het *Gastmaal* de kalme wijsheid van JEZUS' huiselijke en tafelgesprekken; die van de *Koninklijke Bruiloft* is doordrongen met den ontroerenden ernst van JEZUS' laatste dagen, toen de strijd reeds zoo goed als beslist was en het bloedgeld geteld.

Voor het gevoelen van KALVIJN en MALDONATUS, dat deze tijdorde niet in het plan van MATTHEÜS lag, of althans door hem niet is in acht genomen, hebben wel STUART en anderen aangevoerd, dat de inleiding (vs. 1): *En* JEZUS *antwoordende, sprak tot hen wederom door gelijkenissen, zeggende*, — hier geheel ongepast is, daar er niets meer te *antwoorden* viel, en ook slechts ééne gelijkenis volgt. Maar de geoefende bijbellezer weet, ook zonder de oorspronkelijke talen te verstaan, dat *antwoorden* in den bijbel dikwijls eenvoudig is „het woord opvatten," zoodat de verklaring niet eens noodig is: „De Heer beantwoordde hunne gedachten." — En dat het meervoud (*in gelijkenissen*) den spreekvorm, het *genus dicendi* aanwijst (zoo veel als „bij gelijkenis,") is duidelijk.

En zoo gaat bij MATTHEÜS de gelijkenis nog voort in den gang van denkbeelden, die bij de twee andere evangelisten met de *Booze Landlieden* geheel JEZUS' openbaar onderwijs sluit. Eerst de onwil der Farizeën, in beloven en spreken groot, maar niet in Gods wil te doen (*De twee ongelijke Broeders*); daarna het verzet tegen Gods gezanten, als zij naar daden vragen, een verzet, bekroond door den moord van Gods Zoon (*De*

booze Landlieden); nu het later tijdperk, dat van de zegeningen Gods in het aanstaande Messiasrijk, maar die niet meer door *Jeruzalem* worden genoten (*De koninklijke Bruiloft*); — eindelijk nog het Godsgerigt in en over het nieuwe godsrijk zelf, waarvan wij weldra spreken zullen (*De Gast zonder Bruiloftskleed*)..... Hoe? had niet 't zinnebeeld juist die wijzigingen noodig, om in dezen schakel van denkbeelden te passen?

In het laatste, *de Gast zonder bruiloftskleed*, vinden wij eindelijk nog een afdoend bewijs voor de oorspronkelijkheid onzer gelijkenis. Voeg deze bijzonderheid bij 't *Gastmaal*, — zij scheidt zich van zelf daar weder van af; zij past er niet aan. De maaltijd is dáár nog niet eens begonnen; en was hij dat, dan zat de gastheer zelf aan het hoofd der tafel, en kwam niet later in. En een bruiloftskleed vergde hij er zeker niet! Maar aan onze gelijkenis sluit dit vervolg zoo naauwkeurig, dat ik mij niet begrijp, hoe men het er van kan afscheuren. *Vol werd de bruiloft van* AANLIGGENDEN; *en nu kwam de koning binnen, om de* AANLIGGENDEN *te overzien.*

Maar hiervan nader. Voor het oogenblik zal ik tevreden zijn, wanneer ik mijnen lezers iets van dien schrik ontnomen heb, dien eene al te vlugge en vermetele kritiek zelfs den geloovige vaak aanjaagt; of ook iets van de verleidende kracht, die eene zoo vrije behandeling der Heilige Schrift inzonderheid voor het jeugdig oordeel heeft. Ik wil wel niet veroordeelen, die anders denken; maar billijk mag ik immers vorderen, dat men dan ook naauwkeurig onderzoeke en vergelijke, en de vrijzinnigste zich nu ook de scherpzinnigste toone?

Onze slotsom is dus: Wij vonden hier één beeld, op tweeërlei doek geschilderd; ééne groote gedachte, twee malen en naar omstandigheden gewijzigd uitgesproken; gelijk wij, — om slechts een enkel voorbeeld aan te halen, — ook den kinderzin twee malen door JEZUS den zijnen zien op het hart gedrukt: eerst, waar hij een kind in 't midden der zijnen stelt, en een ander maal, waar de moeders ze zelve tot hem brengen. Niemand zal toch wel twijfelen, of de Heer niet meermalen de eigen lessen gaf, zelfs aan zijne discipelen, die met hem reisden; waarom dan de eigen zinnebeelden niet, voor een geheel verschillend gehoor?

En nu de toepassing der gelijkenis? — Zij is de zelfde als vroeger: de heilige regten van 't Oude Verbond, maar de nog hoogere van het Nieuwe; der menschen onwaarde, tegenover de ruimte der goddelijke genade; het heugelijke der Messias-eeuw, (naar de gezigten in JOHANNES' Openbaring, *de bruiloft des lams*,) en onze roeping daartoe; — en in dit alles een evangelie, *eene blijdschap, die al den volke wezen zal*, alleen uitgezonderd, die zich zelven uitsluit.......

Zalig dan *hij, die brood eet in 't koningrijk van God!* ——— *Verheugt u met beving,* JEHOVA *dienende, en kust den Zoon, dat hij niet toorne!* (*Ps.* II : 11, 12.)

XX.

DE GAST ZONDER BRUILOFTSKLEED.

(*Vervolg van de voorgaande Gelijkenis.*)

MATTH. XXII : 11—14.

En als de koning ingegaan was, om de aanzittende gasten *te overzien, zag hij aldaar eenen mensch, niet gekleed* zijnde *met een bruiloftskleed;*

En zeide tot hem: "Vriend! hoe zijt gij hier in gekomen, geen bruiloftskleed aan-*hebbende?" En hij verstomde.*

Toen zeide de koning tot de dienaars: "Bindt zijne handen en voeten, neemt hem weg, en werpt hem *uit in de buitenste duisternis: daar zal zijn weening en knersing der tanden."*

Want velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren.

Indien het, bij de optelling van 's Heilands gelijkenissen, op het juiste getal aankwam, zouden wij den "Gast zonder bruiloftskleed" niet afzonderlijk noemen. 't Is eenvoudig een vervolg — "een tweede bedrijf" zoo men wil — van de *Koninklijke Bruiloft*. Ook zou ik dit tafereel niet afzonderlijk behandelen, indien niet de parallel tusschen *Gastmaal* en *Bruiloft* dit had gevorderd: want deze *gast* komt bij het eerste niet voor; er is voor hem plaats noch toegang aan 't huiselijk feestmaal, waar de gastheer allen overziet, omdat hij in 't midden der genoodigden aanzit. Ook gaat de beeldspraak bij LUKAS niet verder, dan de noodiging; wij hebben reeds gezien, dat de Heiland hiervoor zijne redenen heeft. Wie hierom, met STRAUSZ, deze tweede helft der gelijkenis bij MATTHEÜS wil afscheiden van de eerste, waaraan zij alleen past, om er een afzonderlijk fragment van te maken, hij kan het zelfde beproeven, zoo hij wil, met de tweede acte van den *Verloren Zoon* en *Lazarus met den rijke*. Wij gunnen hem eene kritiek, die alleen van afbreken, niet van opbouwen weet.

Zoo als wij reeds zagen, er is een naauwe zamenhang tusschen de *aanzittenden* (of, naar oostersche wijze, op rustbedden *aanliggenden*), die *de bruiloft vulden* (vs. 10), en die *de koning kwam overzien* (vs. 11). In dit laatste, — nu 't eerste voor ons, — zien wij eene reden te meer, waarom wij hier *eene bruiloft* vinden *zonder bruid*, ja! zelfs *zonder bruidegom*. Later, bij de gelijkenis der *Tien Maagden*, zullen wij 't bruiloftsfeest der Israëlieten in den welvarenden burgerstand bijwonen; nu moeten wij niet vergeten, dat wij eenen koning vóór ons hebben, en wel een' magtigen oosterschen autokraat, die niet in 't mid-

den zijner onderdanen leeft, als de vorst in 't westen. Hij geeft eenen maaltijd, rijk en ruim, met koninklijke pracht en onbekrompenheid; — hij *geeft* den maaltijd, maar neemt er zelf geen deel aan. „Hij kwam binnen, om het feest eere aan te doen en op te vrolijken, daar hij, van wege zijne vorstelijke waardigheid, afzonderlijk op eene andere plaats at." (SALMERON.) Zelfs onder de Romeinen, waar de afzondering niet zoo groot was, wordt van keizer AUGUSTUS verhaald, dat hij dikwijls later binnen kwam en vroeger heen ging, zoodat de gasten zonder hem den maaltijd begonnen, of dien na zijn vertrek voort zetten. 1) In 't oosten was dit nog sterker. Het afzonderlijk eten is er van ouds een godsdienstig vooroordeel niet alleen, maar eene maatschappelijke scheiding van kunne en van stand. Reeds in 't oude *Egypte rigtte men aan voor* JOZEF *in het bijzonder, en voor de Hebreën* (JOZEFS broeders) *in het bijzonder, en voor de Egyptenaren, die met hem aten, in het bijzonder.* (*Gen.* XLIII : 32.) Wanneer een vorst, bij eene feestelijke gelegenheid, zich zelf aan den maaltijd zette, dan was het onder *zijne geweldigen* of rijksgrooten, als BELSAZAR (*Dan.* V : 1); onder *zijne vorsten en staatsdienaren*, als AHASVEROS. (*Esther* I : 3.) Bij den laatsten wordt het zelfs bepaaldelijk onderscheiden. Hij maakte eerst eenen maaltijd voor de landvoogden van zijn rijk, en vertoonde hun zijne meer dan koninklijke schatten, honderd en tachtig dagen lang; en *toen die dagen vervuld waren, maakte de koning eenen maaltijd al den volke, dat gevonden werd op den burg* Susan, *van den grootste tot den kleinste, zeven dagen lang*, — even als bij eene bruiloft. — Dit volksfeest werd gegeven *in het voorhof van den hof van het koninklijk paleis.* Het was daartoe opgesierd met draperieën, bij afwisseling wit, groen en hemelsblaauw, en gevat aan fijn linnen en purperen banden, in zilveren ringen en aan marmeren pilaren; de ottomanen waren van goud en zilver, op eenen vloer van porfier, van marmer en albast; terwijl de wijn in gouden vaten, elk van bijzonder model, werd opgedischt. De beschrijving der tegenwoordige Indische hoven, zelfs in hunne vernedering, doet ons gemakkelijk dit alles gelooven; en werd zeker de grootste pracht aan de tafel en in de feestzaal van koning en koningin, — binnen in 't paleis en in den harem, — ten toon gespreid, ook de voorhoven zullen wel, door draperieën, vloertapijten en sofa's, tot feestzalen voor 't volk ingerigt zijn geweest.

Wij hebben ons aan den maaltijd van AHASVEROS wat opgehouden, omdat het de voorstelling, naar oostersche zeden, aanschouwelijker maken kan: want zij beantwoordt niet volkomen aan een volksfeest van onzen tijd, even min als aan eene hofpartij. De noodiging strekte zich tot den minsten stand uit, *van den grootste tot den kleinste;* maar elk genoodigde was toch gast, was geroepen en 't vorstelijk paleis ingeleid, schoon hij niet verder kwam dan de ruime voorhoven, galerijen en tuinen, die naar 's konings eigenlijke woning leidden. Dáár is dan bijkans iedere plaats bezet, en de bruiloftsvreugde is begonnen. Het eerste of middagmaal (zie Bladz. 256) biedt ossen en mestvee en wijn aan 't volk

---

1) *Convivia nonnunquam et serius inibat, et maturius relinquebat, cum convivae et coenare inciperent priusquam ille discumberet, et permanerent digresso eo.* (SUETONIUS.) Men gevoelt evenwel, dat dit met het oostersch gebruik nog niet geheel gelijk staat. De koning in de gelijkenis komt niet, om mede aan te liggen, zelfs niet enkel om te *zien*, maar om in oogenschouw te nemen, te *bezien* (θεάσασθαι, naar de oude Latijnsche vertaling: *inspicere*).

in overvloed, en zang en dans vervrolijken den disch. Maar de vreugde wordt ten top gevoerd, als de koning zelf zich aan de gasten vertoont, onder hen rond gaat, hen toespreekt. — Zoo iets reeds is in 't slaafsche Oosten eene diep nederbuigende genade!

De koning gaat dan rond en gaat verder, al de gaanderijen door en de rustbedden langs; — tot hij *dáár* (op de bruiloft) *eenen mensch ziet, niet bekleed met een bruiloftskleed;* — en die, op de vraag van den koning: *„Vriend! hoe zijt gij herwaarts ingekomen, niet hebbende* (onze vertaling vult noodeloos in: *aanhebbende*) *een bruiloftskleed?”* terstond *verstomde.*

Wat er al niet over dat bruiloftskleed getwist is! Over de bedoeling straks nader: nu hebben wij alleen nog maar met de voorstelling te doen. En dan staat de vraag op den voorgrond: „Was het armoede of onwil, die dezen man zoo slordig en armoedig daar zitten deed?” — 't Is duidelijk, dat er, naar het doel van onzen Heer met deze beeldspraak, wel niet aan onvermogen kan gedacht worden. De man zou zich dan ook gemakkelijk hebben kunnen verdedigen: „Ik ben een arm man, mijn koning! Ik heb er geen; niet anders dan deze lompen!” Dat deed hij niet: *hij verstomde;* letterlijk: *hij was* als *gemuilband* 1); hij stond daar, als met een slot op den mond. Toch is 't wel te denken, — al noemt MATTHEÜS niet, even als LUKAS, de armen en bedelaars als genoodigden: — dat er onder *al wie zij vonden op de uitgangen der wegen*, ook menig arme en vreemde zal geweest zijn, wien 't weinig baatte, dat hem (zoo als SALMERON opmerkt) de tijd gelaten werd, om naar huis te gaan en zich te verkleeden. 't Was ook nog niet gezegd, al behoorde de gast tot de dood armen niet, dat hij *een gewaad van* of voor *de bruiloft* rijk was, waarmeê wel een bijzonder, of ten minste sierlijk opperkleed schijnt bedoeld te worden. 2) Men moet dus wel tot de vooronderstelling komen, dat er òf vaste daartoe bestemde kaftans aan de bruiloftsgasten werden uitgereikt, eer zij zich naar binnen begaven; òf, wat ik liever denken zou, dat voor hen, die te armoedig gekleed waren, de koninklijke kleederschat beschikbaar was. De lezer kieze, naar de proeven, die wij hem, uit velen, aanbieden.

HOMERUS beschrijft ons, hoe aan ULYSSES, onbekend en in lompen in zijn huis terug gekeerd, kleederen worden gegeven; (*Odyss.* XIV : 512; XVI : 78) — en elders, hoe zijn zoon en die van NESTOR, door MENELAÜS, den koning van *Lacedaemon* geherbergd, bij gelegenheid van de bruiloft zijner kinderen, „op zijn bevel door slavinnen werden gewasschen, met olie gezalfd, en in een' harigen talaar gekleed;” — zoo als hij ook van NAUSIKA zegt, dat zij prachtige kleederen in voorraad had liggen, om bij haar aanstaand huwelijk te geven aan wie haar begeleiden zouden. (IV : 49 en VI : 27.)

Wil men een voorbeeld uit het Oosten, in lateren tijd? — OLEARIUS, in zijne reis door

---

1) Met het zelfde woord (φιμοῦν) wordt van JEZUS gezegd, dat hij de Sadduceën *den mond gestopt had.* Op drie andere plaatsen wordt het (*pass.*) in JEZUS' mond vertaald: *Zwijg stil* of *Wees stil.*

2) Het woord ἔνδυμα zegt eenvoudig *gewaad*, iets dat men aantrekt, en wordt in 't algemeen van *kleeding* (*Matth.* VI : 25, 28; *Luk.* XII : 23), maar toch nog meer bepaaldelijk van 't *opperkleed* gebruikt (*Matth.* III : 4; VII : 15); nooit — zoo ver ik weet — van het onderkleed alleen. Het staat dus hierin gelijk met ons enkelvoudig *kleed* en *kleedje.* Of 't ἔνδυμα γάμου (ARISTOPHANES noemt het γαμικὴν χλανίδα) een' bijzonderen vorm of kleur had bij de Israëlieten, heb ik niet kunnen ontdekken.

Perzië, verhaalt ons: „Hoewel de gezanten er veel tegen hadden, moesten zij, om 's konings gasten te zijn, de door hem gezondene kaftans over hunne kleederen aantrekken. Deze kaftan had een' witten grond, van geitenhaar met zilver doorwerkt, en ingeweven bloemen van goudgele zijde. Hij wordt den gasten geschonken bij 't heen gaan."

Zoo veel is in ieder geval zeker, dat magazijnen vol kleederen tot den vorstelijken rijkdom behoorden; — dat het geschenk van feest- en wisselkleederen van ouds her bij feestelijke gelegenheden in gebruik 1), en dat het niet alleen vereerend, maar zelfs wel aan 't hof het aannemen en dragen verpligtend was; — en dat minstens het kleed aan dezen man zeker zou gegeven zijn, wanneer hij het gevraagd of slechts aangenomen had.

De zaak wordt misschien nog eenvoudiger, wanneer wij een *kleed van bruiloft* (de lidwoorden ontbreken) ons eenvoudig voorstellen als een „wit feestkleed," 't geen sommigen zelve hadden, en anderen aan de deur van 't paleis of bij den grootvizier aanvroegen. Want het is bekend, dat het wit oudtijds de feestkleur was; een wit, dat zuiver moest zijn en onbesmet, oudtijds veel van 't fijne byssus-linnen der Egyptenaren. Wil men ook hiervan eenige voorbeelden? Ik heb er in overvloed.

Onder de Romeinen verwijt CICERO aan VATINIUS, dat hij op een feest in treurgewaad was verschenen, terwijl de gastheer en al de overige gasten in het wit waren. (*In Vat.* Cap. XII.) — *Openb.* III : 18, in den brief des verheerlijkten Heilands aan *Laodicea*, is het: *Ik raad u, dat gij van mij koopt* WITTE KLEEDEREN, *opdat de schande uwer naaktheid niet geopenbaard worde;* — zoo ook vs. 4: *Weinigen te* Sardis, *die hunne kleederen niet bevlekt hebben, zullen met mij wandelen* IN WITTE (kleederen). — Eindelijk vinden wij dit reeds *Pred.* IX : 8, waar de feesttooi aldus beschreven wordt: *Laat uwe kleederen te allen tijd* WIT *zijn, en op uw hoofd geen olie ontbreken.*

Zoo komen wij tot eene vrij eenvoudige slotsom, tusschen het tweeërlei gevoelen: „Als 't uitdeelen der kleederen tot de voorstelling van 't bruiloftsfeest behoorde, zou JEZUS dit mede verhaald hebben;" (MEIJER) en: „Juist omdat dit eene zoo bekende en algemeen gebruikelijke zaak was, verhaalt JEZUS haar niet." (BUISSON.) — Een wit, onbesmet of weêr rein gewasschen feestkleed te *hebben* (al had men 't nog niet aangetrokken, dan toch bij zich te hebben:) was de voorwaarde voor het *hier in komen;* maar om 't gemis daarvan werd niemand afgewezen. In deze, als in elke andere behoefte der gasten, werd rijkelijk voorzien: anders zou men immers armen en vreemden niet genoodigd hebben? Even gul is de ontvangst, als bij den vader in de gelijkenis, die ook 't gemeste kalf ten feestmaal geslagt heeft, en nu zijnen knechten zegt: „*Brengt voort het beste kleed* voor mijnen zoon, *een' ring aan zijne hand en schoenen aan de voeten!*" (*Luk.* XV : 22.)

En toch is er een, één ten minste onder velen, die weigert of niet vragen wil, wat hij

1) Bijbelsche voorbeelden zijn: het geschenk van JOZEF aan zijne broederen (*Gen.* XLV : 22), van JONATHAN aan DAVID (1 *Sam.* XVIII : 4), en dat van NAÄMAN, voor ELISA bestemd (2 *Kon.* V : 5, 22). — Daarentegen was het *purperen kleed*, door BELSAZAR aan DANIËL (*Dan.* V : 29), en door ALEXANDER aan JONATHAN den Makkabeër (1 *Makk.* X : 20) geschonken, zoo als ook de *koninklijke mantel*, op AHASVEROS' bevel MORDECHAÏ omgedaan (*Esth.* VI : 8), het teeken eener bijzondere waardigheid; — terwijl de *wisselkleederen* van SIMSON (*Rigt.* XIV : 12), als de prijs eener weddingschap, tot zijne *bruiloft* in geene bijzondere betrekking schijnen te staan.

niet heeft; — die het waagt, het decorum van 't feest te schenden, zich indringende in een kleed, dat hier niet past en niet kan worden toegelaten. Is dit voorbeeld natuurlijk?

Twijfelt gij er aan, lezer? Gij kunt u zelve overtuigen, als moeite en kosten u niet te groot zijn. Leg een volksfeest aan; deel brood en vleesch uit; de toevloed zal uw huis en hof overstroomen. Maar zet dan aan den ingang twee groote badkuipen, voor mannen en voor vrouwen één, met een stoomwaschhuis, waar in korte oogenblikken de kleederen worden gereinigd en weder gedroogd. Beveel, dat ieder, die van uwe uitdeeling genot wil hebben, behoorlijk gereinigd en met zuivere kleederen vóór u verschijnen moet. De ware armen zullen zich in deze kostelooze reiniging verheugen, maar de eigenlijke bedelaarstroep zal spottend en scheldend aftrekken. Wat ik elders gezegd heb, herhaal ik te sterker, na elke nieuwe ondervinding: "Er zijn menschen, die liever eens in 't jaar op den dood af zouden vervellen, dan zich elken dag wasschen." En dat in 't zindelijke *Holland!*

Zoo krijgen wij al een duidelijker voorstelling van den ruwen en tragen mensch; — geen ongenoode gast, dat wordt hem niet verweten, maar een luije en lompe schooijer, of een werkman, gewoon met wat onrein is om te gaan, zonder achting voor den koning en 's konings zoon, ja! zonder achting voor zich zelven. Hij wil genieten, zonder de vaste, onvermijdelijke voorbereiding. Maar terwijl hij reeds naar de feestbokaal grijpt, wordt hij verschrikt door 't gezigt van den vorst, dien hij hier niet had gewacht, en verstomt op de vraag: "*Vriend!*" — eigenlijk *makker* of kameraad, niet juist op vriendschappelijken toon gezegd, maar met zekere minachting, als 't zelfde woord, waarmeê JEZUS in *Gethsemané* JUDAS toesprak: 1) — "*Vriend! hoe zijt gij hier ingekomen, geen bruiloftskleed hebbende?*" — Wij zouden misschien gewacht hebben: "Waarom het kleed niet aan?" maar dan kon 't den schijn hebben, als of het daartoe nog de tijd was. Krachtiger, naar de straks geschilderde oostersche zeden, is het: *Hoe zijt gij ingekomen?* Wij behoeven zelfs niet eens te omschrijven: "Hoe hebt gij 't durven wagen, om mijn paleis binnen te komen?" 2) De gewone beteekenis kan blijven: "*Op wat wijze*, langs welken weg of door welke deur?" De vreemde wordt beschouwd als een indringer, die den wettigen weg onmogelijk kan gegaan zijn (even min als dief en roover, die *de deur niet binnen gaat in den schaapstal*, *Joh.* X : 1); hij heeft den deurwachter bedrogen, of is 't venster in of den muur over geklommen. Genood of niet genood, zijne komst is onwettig: want hij heeft het onderzoek naar zijne kleeding, en vooral de badkamer geschroomd. Daarom zwijgt hij nu, door zijn geweten overtuigd. En hij kan hier niet blijven; hij mag ook, om zijne wandaad, niet zich nog voorbereiden of zelfs vrij uitgaan. Als een dief wordt hij voor inbraak gestraft. De vertoornde koning

1) Insgelijks in de gelijkenis van de *Arbeiders in den Wijngaard*, *Matth.* XX : 13. — Ook wij gebruiken het woord *vriend*, wanneer wij er iemand mede aanspreken ten minste, niet altijd vriendschappelijk; er is dikwijls eene gelijkheid, meer nog eene minderheid van den aangesprokene in opgesloten. Het ἑταῖρε (*kameraad!*) in *Gethsemané* (*Matth.* XXVI : 50) is den ISKARIOTH juist een teeken, dat hij niet meer tot de φίλοι (*vrienden*, *Luk.* XII : 4; *Joh.* XV : 14, 15) behoort. Het is dus niet eens noodig, met HIERONYMUS te zeggen: *Amicum vocat, quod invitatus ad nuptias est.*

2) *Qua fronte* — ? PRICAEUS; *Wie hast du das wagen können?* MEIJER. Vgl. *Matth.* VII : 4 en *Gal.* IV : 9. — In beide opvattingen blijft het eene *Frage des Befremdens* (M.), het zij 't *vreemde* uitwendig of inwendig wordt gedacht.

zegt tot de bedienden der bruiloft 1): „*Gebonden hebbende zijne handen en voeten, werpt hem uit, in de buitenste duisternis! Daar zal zijn weening en knersing der tanden.*"

Gaarne zou ik deze laatste woorden (*Daar zal* enz.) van 't gezegde door den koning afscheiden, en als een bijvoegsel van den Heer zelven aanmerken; 2) maar zulk een toepasselijk bijvoegsel, — „een onderschrift onder de gelijkenis," gelijk wij 't bij meer parabelen aan het slot vinden, — volgt ook hier nog: *Want velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren.* Deze laatste woorden zijn zeker van JEZUS zelf, niet van den koning in de gelijkenis; maar de *weening en knersing der tanden*, eene geijkte uitdrukking voor de helsche straf, moet, naar den zamenhang der volzinnen, nog in 's konings mond worden gelegd. Ons blijft dus slechts de keuze tusschen de meening, dat MATTHEÜS de „duisternis daar buiten" op die wijze nader omschreven heeft; of dat JEZUS hier, als meer in zijne latere gelijkenissen, geheel onwillekeurig, door zijn opgewekt en geprikkeld gevoel, van de oneigenlijke in de eigenlijke taal, van het zinnebeeld in 't afgebeelde is overgegaan. Nemen wij echter het *buitenste* der duisternis, en de *weening en knersing der tanden* weg, dan is de voorstelling geheel in den geest der gelijkenis. Door het weigeren der eerste gasten en de toebereidselen tot den oorlog, was 't *middagmaal* van zelf reeds *avondmaal* geworden. De lampen waren ontstoken en de vele prachtige kroonen schitterden. Helder verlicht zijn de zalen van 't paleis niet alleen, maar voorhoven en tuinen; en dit licht lokt uit tot vrolijkheid; — maar de man, wiens wanbedrijf juist door dit schitterend licht is aan den dag gekomen, wordt gebonden, — om hem het ontvlugten of weder keeren te beletten, — en in de duisternis dáár buiten gebragt. Zijn spijt, zijne wroeging, zijne wanhoop, terwijl hij van verre hoort *het gezang en gerei* (*Luk.* XV : 25), vormen de treffendste tegenstelling tegenover het: *Zalig, die brood eet in het koningrijk van God!* — Ja, *zalig die geroepen zijn tot het avondmaal van de bruiloft des Lams!* (*Luk.* XIV : 15; *Openb.* XIX : 9.)

Ik wil hier ten slotte nog eene Rabbijnsche parabel bijvoegen; en doe dit, — ofschoon de aanhaling aan vroegere en ons bekende Bloemlezingen ontleend is: — met de eigene woorden van het Tijdschrift *De Dageraad;* omdat daarin de gelijkenis bij MATTHEÜS wordt voor-

1) Het is opmerkelijk, dat overigens in deze gelijkenis (bij LUKAS, als bij MATTHEÜS) de dienaren altijd *δοῦλοι* zijn, en hier alleen *διακόνοι*. De dienaars des Heeren in het jongste gerigt, zijn niet de tolken van zijnen wil op de aarde — profeten en apostelen — maar de engelen. (Vgl. Blz. 118 en elders.) *Gebonden hebbende zijne handen en voeten, moesten zij hem nemen en uitwerpen;* — het *nemen* wordt echter door TISCHENDORF en anderen voor onecht gehouden.

2) Zoo bij voorbeeld MEIJER, die ze noemt: *Nicht Worte des Königs, sondern kommentirende Bemerkung* JESU *zu dem, was mit τὸ σκότ. τ. ἐξώτ. gemeint war.* Het zelfde zouden wij dan moeten zeggen van *Matth.* XXV : 30, waar de woorden: *Aldaar* enz. ook het slot van eene gelijkenis uitmaken. Zij komen zeven malen voor in het N. V.: zes malen bij MATTHEÜS en eens bij LUKAS; en overal zijn ze de uitdrukking van het lijden der *gehenna*, òf als *buitenste duisternis*, òf als een *vurige oven*, òf in 't algemeen als *het deel der hypocriten gedacht.* Wij kunnen dit beeld niet, met MEIJER, tusschen den zinnebeeldigen koning en JEZUS zelven half deelen. Indien 't niet genoeg ware, dat JEZUS meer malen, inzonderheid bij de schildering van het oordeel, ongemerkt van den zinnebeeldigen in den eigenlijken stijl overgaat, zou ik hier en *H.* XXV : 30 aan den spreker in de gelijkenis alleen de woorden toeschrijven: *Werpt hem uit!* zoodat de beschrijving van *plaats* en *lot* des uitgeworpenen een toevoegsel is, het zij van den Heer zelven, of van zijnen Evangelist: — UNGER, die ook het slot, van *Daar zal* af, voor een bijvoegsel van JEZUS houdt, verbindt beide spreuken zoo: *Illic magna erit hominum perturbatio ejulatioque; multi enim vocantur, pauci optantur.*

gesteld als eene navolging der Talmudische; „eene navolging, die, waar zij van het oorspronkelijke afwijkt, in rationaliteit verliest en ruwer wordt!"

ELIËZER *zeide: „Bekeer u éénen dag vóór uwen dood." Toen vroegen hem zijne leerlingen: „Hoe kan de mensch den dag zijns dood weten?" — „Juist daarom," antwoordde de Rabbi: „vange hij iederen dag aan. Zoo noodigde een koning eens sommige gasten ter feestviering uit, zonder hun echter eenen tijd te bepalen.* 1) *De verstandigen legden dadelijk hunne feestkleederen gereed, denkende, dat de feestdag onverwachts kon aanbreken. De dwazen begaven zich aan den arbeid, denkende, dat zij wel tijd genoeg zouden hebben, om zich te kleeden. Plotseling liet de vorst allen roepen; en toen verschenen de eersten, in feestgewaad gedost, terwijl de laatsten in hunne werkpakken, vuil en bemorst, de koninklijke zaal betraden. Als nu werden de verstandigen vorstelijk onthaald; en tot straf moesten de dwazen, mede aanzittende, de anderen zien feest vieren."* — — — De lezer oordeele zelf, of zij, die zoo de bronnen van het evangelie meenen te hebben opgespoord, *de verborgenheden des koningrijks verstaan!!* 2)

Zoo verre het zinnebeeld; en wat nu de beteekenis aangaat, de *gast zonder bruiloftskleed* is een welkome gast geweest voor allen, die den bijbel — naar de oude Rabbijnsch-Christelijke exegese, — beschouwen als een boek, gegeven om *ons met raadselen te beproeven.* 't Verwonderde mij zelfs, dat ik, bij het doorworstelen van al die doornenbosschen en doolwegen der uitlegkunde, reeds bij de kerkvaders geene toepassing vond op den Antichrist en 't kleed, dat hij dragen zou. Des te meer hielden mij onze vaderen bezig, bij wie 't onwrikbaar vast stond, dat de gast zonder bruiloftskleed niemand anders zijn kon, dan — de paus! — Vooral de Coccejanen, die in de gelijkenïssen van 't koningrijk der hemelen eene volledige profetische kerkgeschiedenis ontdekt hebben, bewezen dit met eene scherpzinnigheid, eener betere zaak waardig. Hooren wij onder anderen — maar slechts in een zeer kort uittreksel — den geleerden VITRINGA.

„De bruiloft van CHRISTUS met zijne kerk wordt dan gevierd, en na de weigering der Joden, de heidenen daartoe geroepen. Zoo komt er langzamerhand een tijd, dat de bruiloft *vol* wordt, zoo als in den tijd van KONSTANTIJN. Men kan echter eerst zeggen, dat de gasten *gezeten* zijn onder KAREL den grooten, toen onder bijna alle volken van *Europa* het christendom was gevestigd. Terwijl nu de koning nog *weg blijft*, in de tiende en elfde eeuw, dringt zich de vreemde gast in, de eigenlijke Antichrist, *gekleed in purper en scharlaken, rood van het bloed der heiligen* (*Openb.* XVII : 4); en wordt reeds in en na de

---

1) Het zelfde zinnebeeld van een *Hemelsch Gastmaal* vinden wij nog in eene andere Rabbijnsche parabel (bij NORK): *Een koning rigtte eenen grooten maaltijd aan, waartoe hij* OOK DE WANDELAARS OP DE STRAAT *liet noodigen, terwijl aan ieder bekend gemaakt werd, welke spijzen en dranken op de koninklijke tafel zouden komen. Zoo toont God hier reeds den regtvaardigen hun loon in de eeuwigheid.*

2) Indien de aanhaling bij TRENCH juist ware, had men met meer grond kunnen vergelijken, wat de Talmud van ESAU, — den Antichrist der Rabbijnen, — zegt. Er staat echter alleen, dat ESAU in den gerigtsdag zich met zijnen *Talles* zal zoeken te dekken, — „een' doek om het hoofd, in de synagoge gebruikelijk," — om aan JAKOB gelijk te zijn. (EISENM. II : 977.)

twaalfde eeuw, door de Waldenzen (hij en de zijnen) aangewezen; tot hij eindelijk, bij de hervorming, wordt *uitgeworpen* uit de bruiloftszaal, — dat is, de zuivere gereformeerde kerk!"

„'t Is duidelijk," — voegt BAREUTH er bij: — „dat hier niet bedoeld wordt het onderkleed der geregtigheid van CHRISTUS, dat ook de *kwade* gasten (vs. 10) misten, maar het overkleed der uiterlijke geregtigheid, waarop de dienaren der kerk te zien hadden. Van deze indringers was de type en het hoofd de paus, die door zijn vreemd gewaad en optooisel boven de andere gasten uitstak, en te meer in het oog viel, omdat hij de eerste en voornaamste plaats aan het hooger einde van de tafel besloeg; de stoutste en gevaarlijkste, op wien al eenigen van de *kwaden* begonnen te zien....."

Wat men toch al niet in den bijbel gelezen heeft! 1)

Behalve den paus, heeft ook JUDAS ISKARIOTH de eer gehad, van voor den gast zonder bruiloftskleed gehouden te worden, en zelfs OLSHAUSEN verwerpt deze meening nog niet geheel. Ik zal hier tegen wel niet behoeven in te brengen, dat dan de opvolging onjuist is, en de parabel op hare eigene voetstappen zou terug keeren, door na de roeping en toebrenging der heidenen nog de verwerping te stellen van den verrader.

Om van onzen uitstap terug te keeren, het is vooreerst duidelijk, dat in deze tweede acte der parabel op de *roeping* het *oordeel* volgt, en wel hier een aanvankelijk, partiëel oordeel, één uit velen. Reeds in de *algemeene beelden des koningrijks* zagen wij, hoe JEZUS' voorstelling staat tegenover die der Farizeën en latere Rabbijnen, dat het koningrijk der hemelen enkel uit regtvaardigen bestaan zou, en dus de hemel op aarde, de gouden eeuw der menschheid zijn. Deze verwachting — wij zullen 't later zien — verschoof de Heer tot het einde. Vooraf moest er eene ruime *noodiging* uitgaan, eene vrije werking der waarheid, eene vermenging zelfs van kwaden en goeden in het koningrijk Gods. In dit opzigt is onze gelijkenis naauw verwant aan die van het *Onkruid* en van het *Vischnet*, waar wij de zelfde vermenging zien, en het uitstel van 't oordeel, tot *de Heer komt*. Ook die der *Talenten* en *Maagden* is in den zelfden geest. Alleen is 't op de *Koninklijke Bruiloft* niet zoo duidelijk, of deze *krisis* (oordeel = scheiding) reeds het einde is; — het kan ook eene voorloopige, gedeeltelijke, telkens wederkeerende schifting zijn, bij iedere beproeving van de kerk en hare leden; en in dien zin spreekt VITRINGA gezonder taal, waar hij zegt: „Deze gast is de Antichrist in de schriften der apostelen, de één, als vertegenwoordiger der menigte huichelaars."

De gast dan *was ingekomen*, — en dit stond hem vrij; hij wordt niet, als een ongenoode gast, de deur uitgezet; maar wat hem niet vrij stond: hij was ingekomen, — *hoe*, was naauwelijks te begrijpen! — *geen bruiloftskleed hebbende.*

Op dit bruiloftskleed vooral hebben de kerkvaders hun vernuft gespitst. Over 't geheel dachten zij echter aan een' reinen, christelijken *wandel*, waarvan reeds CHRYSOSTOMUS het zuiverste beeld in geheele afzondering van eene booze wereld, — monniken-deugd in den goeden zin, — gezocht heeft. LUTHER, als zeloot tegen alle verdienstelijkheid der goede

1) JOH. MELCHIORIS, Prof. te *Herborn*, heeft, reeds vóór VITRINGA en BAREUTH, eene volledige kerkelijke geschiedenis uit de parabelen, inzonderheid die bij MATTHEÜS, zamengesteld! (*Oper. Tom.* I, *pag.* 126 *sqq.*)

werken en vóór de regtvaardiging door 't geloof alleen, noemt dit kleed het ware *geloof* zelf; en dus den gast iemand, die 't zaligmakend geloove mist. Hij gaf zich hiermede bloot aan de pijlen der Roomsch Katholijken, die te regt opmerkten, dat het kleed iets moet wezen, dat uitwendig zigtbaar is, dus „liefde en goede werken." — KALVIJN, als schriftverklaarder scherpzinniger dan LUTHER, zeide dan ook reeds, dat men niet strijden moet, of 't bruiloftskleed het geloof is of een heilig en vroom leven, daar het een met het ander onafscheidelijk zamen gaat. 1)

Keeren wij, uit het gedrang der uitleggers, nog heviger door partijzucht, tot de eenvoudigheid der bijbelsche beeldspraak terug.

De kleederen dienden van ouds her niet enkel tot bedekking en tot sieraad, maar drukten ook iemands maatschappelijken toestand uit, zoo wel als de wisseling van zijn lotgeval. Ieder weet, dat nog onze vaderen op die onderscheiding veel stipter waren, dan wij. Zoo had de oudheid reeds haar eergewaad en slavenkleed; het kleed der rouwe en der boete, maar ook feest- en bruiloftskleederen. 2) En dit moest van zelf tot de beeldspraak aanleiding geven, waardoor, wat iemand onderscheidt of siert, ook in een zedelijk opzigt, een *kleed* genoemd wordt. Het ligt in den aard der zaak, dat wij hier altijd aan iets zigtbaars, uitwendigs denken moeten, aan handel en wandel; waarom wij 't AUGUSTINUS niet kunnen toestemmen, dat *het bruiloftskleed in 't hart gezien werd.* Ik vraag het gerust aan allen, die een geoefend oor hebben voor bijbeltaal, of 't hun geen wanklank wezen zou: „Zalig, die bekleed zijn met reinheid van harte!" 't Zou omtrent even eens klinken als of we zeiden: „— die hunne goede werken in hun hart om dragen." — Wat dan ook de Hebreën met een kleed vergelijken, is doorgaans de *geregtigheid*, — niet de wettische eigen geregtigheid der latere Farizeën, maar de *regtschapenheid* van *den Israëliet, in wien geen bedrog is;* — en bij die geregtigheid *vrede.* Gelijk van den Messias gezegd wordt, dat *geregtigheid en waarheid de gordel zijner lendenen* wezen zal; en de profeet spreekt: „*Mijne ziele verheugt zich in mijnen God; want Hij heeft mij bekleed met de kleederen des heils; den* MANTEL DER GEREGTIGHEID *heeft Hij mij omgedaan; gelijk bruidegom of bruid zich versiert.*" (*Jes.* XI : 5; LXI : 10.)

---

1) *Frustra certatur, sitne fides, an sancta et pia vita; quia neque fides a bonis operibus separari potest, et bona opera nonnisi ex fide procedunt.* Zoo als meermalen, was ook hier de kerkelijke polemick een strijd tusschen den doove en den blinde: men verstond elkander niet. Wanneer bij voorbeeld A LAPIDE zegt: *Vestis non fides est, ut volunt haeretici: omnes enim in hoc ecclesiae convicio habebant fidem;* spreekt hij van een geheel ander geloof, dan dat van LUTHER. Reeds GREGORIUS schrijft den man „een geloof" toe, „dat de werken der liefde niet heeft." Zoo ongeveer ook HIERONYMUS en anderen. ORIGENES zegt, dat „hij zijne eigene zeden niet verkoos te veranderen;" AUGUSTINUS minder juist, dat hij „zijne eigene eer zocht, en niet die van den Heer." Beter THEOPHYLACTUS: „Zonder een rein leven, kon het geloof alleen hem niet baten."

Het al te weelderig vernuft van den onbekenden NICODEMUS, vindt hier ruim spel: „*Dieses Hochzeitskleid ist nicht etwa das weisze Kleid der Unschuld, das Viele aus der h. Taufe in jene Stadt auf dem Berge mitbringen; auch nicht das graue oder schwarze Buszkleid, das Viele in jener Gemeinschaft tragen, nachdem ihr weiszes Kleid zerrissen ist; sondern es ist ein Festkleid von kostbarem, mit Thränen der Freude und des Schmerzes gewässertem, mit Werken der Liebe und Barmherzigkeit durchwirktem und gesticktem Stoffe, dessen Grundfarbe der Christkatholische Glaube und die Hoffnung ist.*

2) Het *dragen van vreemde kleeding*, als een aannemen van uitlandsche zeden, wordt den vorsten zonen tot zonde gerekend, *Zef.* I : 8.

In het Nieuwe Verbond vinden wij de *heilige vrouwen* van den ouden dag geprezen, als die zich sierden, niet met goud en haarvlechten en prachtige kleederen, maar *met een' zachtmoedigen en stillen geest, die kostelijk is voor God;* (1 *Petr.* III : 3—5) — en schrijft PAULUS: *Zijt met ootmoedigheid bekleed!* Ja, niet enkele deugden alleen, maar geheel de nieuwe christelijke zin, en dus ook veranderde levenswijze, wordt het *uitdoen van den ouden mensch met zijne werken, om den nieuwen mensch aan te doen*, genoemd. (*Koloss.* III : 9, 10; *Efez.* IV : 22—24.) In zoo verre heeft dus MELANCHTHON gelijk, als hij schrijft, dat het bruiloftskleed de wedergeboorte zelve is; — schoon wij liever zouden zeggen, dat deze met het *aantrekken* van dat kleed gelijk staat. 1)

Wij brengen ons hier weder te binnen, wat wij van den luijen en onbeschoften gast gezegd hebben: „Hij zag minder tegen de kosten van een nieuw kleed op, dat wel te krijgen was, als tegen het verkleeden, het baden en reinigen vooral; daartoe was hij te traag en waterschuw; daartoe miste hij ook alle gevoel van eerbaarheid en betamelijkheid, van eerbied bovendien voor eene koninklijke bruiloft." — En nu keeren wij met die herinnering nog eens terug tot de reeds vlugtig aangewezene beeldspraak van JOHANNES' *Openbaring.* Het hemelsch feest aan 't einde, *de bruiloft des Lams*, wordt er niet alleen in helder witte *kleederen* gevierd, waarmede *bekleed zal worden, die overwint*, maar hier reeds worden zij geprezen, *die hunne kleederen niet bevlekt hebben;* — de martelaren en geloofshelden vooral, die de *groote verdrukking* op aarde rein en zuiver zijn doorgekomen, en die daarom staan zullen voor Gods troon, dag en nacht, *de lange kleederen gewasschen, wit gemaakt in het bloed des Lams.* En als eindelijk de groote bruiloftsdag is gekomen, *heeft de bruid*, — CHRISTUS' gemeente, — *zich toebereid, bekleed met rein en blinkend fijn lijnwaad; en dit lijnwaad zijn* DE GEREGTIGHEDEN DER HEILIGEN. (*Openb.* III : 4, 5; VII : 13—15; XIX : 7, 8.) 2)

Onze slotsom is deze. De Heer heeft hier het oog op zijne discipelen, waaronder nog altijd sommigen wel „Heere, Heere!" zeiden, door zijne luistervolle verschijning getroffen of reeds vroeger van de heerschende Farizésche partij afkeerig, maar daarom op verre na nog niet bereid waren, om *te doen den wil zijnes Hemelschen Vaders;* en hij waarschuwt hen en alle zijne latere volgelingen, dat zij op het *komen* alleen, bij 't weg blijven van zoo velen, niet gerust zijn. 3) Zoo als de Heer elders „zelfverloochening, ook onder het kruis," eischt van wie hem volgen willen; zoo is 't hier vooral die reinheid en regtschapen-

1) *Abgebildet ist die sittliche δικαιοσύνη, welche die Menschen nach geschehener Berufung zum Messiasreiche durch die μετάνοια sich anzueignen haben.* MEIJER. Hiermede kan men vergelijken de δικαιώματα τῶν ἁγίων (*Openb.* XIX : 8), waarvan straks nader.

2) Bij al het aangehaalde zou men, met TRENCH, nog kunnen voegen een gezigt in den *Pastor* van HERMAS (III : 9, 13), waar de christelijke deugden als heilige geesten (maagden) verschijnen, om den christen te kleeden, eer hij in het Godsrijk kan ingaan. — Volgens de Rabbijnen trekken de engelen, aan de poort van het paradijs, den opgewekte het grafkleed uit, om hem met een hemelsch gewaad te tooijen. (EISENM. II : 310.)

3) *Eos, qui subrogandi, praemonet, ne suis sordibus sacras nuptias inquinent.* KALVIJN. *Die Meisten wollen gerne Theil haben am Reich Gottes. Seelig möchten sie gerne werden; aber von Aenderung des Sinns, von Reinigung des Wandels und des Herzens wollen sie nichts hören.* EWALD.

heid van handel en wandel, die reeds JOHANNES de Dooper eischte met zijn: *„Bekeert u, want het koningrijk Gods is nabij gekomen.”* — Gelijk hij, die deel wil nemen aan eene begrafenis, het feestkleed met het rouwgewaad moet verwisselen en geen vreugdeliederen zingen; zoo paste oudtijds het helder wit bij de blijmoedigheid der bruiloft. Die mede genieten wil, moet ook in de feestelijke stemming deelen en het feestkleed dragen. Hij moet ook de voorbereiding niet schromen, waar bij alle smet afgelegd wordt, en die de christelijke oudheid zoo eigenaardig met de witte kleederen der doopelingen, als deelgenooten aan het *bad der wedergeboorte*, uitdrukte. Wie op onwettige en bedriegelijke wijze binnen sloop, verdiende, te worden uitgeworpen niet alleen, maar ook gestraft; — doch weder, als in de gelijkenis van 't *Onkruid*, niet voorbarig door dienaren of mede-aanzittenden, maar eerst door den koning zelven, als hij komt, om den uitvorschenden blik over de aangezeten gasten te laten gaan.

Bij deze opvatting treedt meer en meer de vraag op den achtergrond, niet alleen, of 't bruiloftskleed geloove is, of liefde en goede werken; maar ook, of het *eigen* is of wel ontleend, *ontvangen* van den koning. Terwijl de Katholijken, ook oudere kerkvaders, aan eigen deugd dachten, hebben de Protestanten, de ouderen vooral, in hunnen ijver voor het onverdienstelijke en besmette van alle menschen werk, uit de bijzonderheid, dat de kaftans voor zulke gelegenheden aan rijk en arm van wege den vorst plegen gegeven te worden, afgeleid, dat hier *de geregtigheid van* CHRISTUS, in tegenstelling van *eigen geregtigheid* zou bedoeld worden. Maar wanneer de Heiland had willen zeggen: „Niet met uwe eigene deugd moet gij voor God komen; gij moet van Hem zelven de geregtigheid vragen en aannemen;” dan had hij zich zeker geheel anders uitgedrukt. 1) Men zou er alleen van kunnen zeggen, wat JAKOBUS van de *wijsheid* zegt: *„Indien iemand van u* die zedelijke reinheid *ontbreekt*, — dit verontschuldigt hem niet: — *dat hij ze van God begeere, die een iegelijk mildelijk geeft en niet verwijt!* (*Jak.* I : 5.)

Dat eindelijk niet JUDAS ISKARIOTH, en even min (als één persoon gedacht) de Antichrist (dus ook niet de paus) hier bedoeld wordt, maar „één uit velen,” 2) — even als de man met het ééne talent, en menig ander beeld in de gelijkenissen, — zien wij in de slotspreuk, die natuurlijk niet meer tot de woorden des konings behoort, maar de conclusie is van den Heiland zelf: *Want velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren.*

Deze bekende spreuk is even zeer het slot van de gelijkenis der *Arbeiders in den wijngaard;* en het is mijn oogmerk, om er aan het slot van de verklaring dier parabel nader over te spreken, daar wij anders nu reeds 't geen daar bij behoort, zouden moeten vooruit

---

1) LUTHER noemt den éénen gast het beeld van *einen ganzen Haufen;* en vervolgt, op zijn' eigenaardigen toon: *Dies sind noch fromme Leute, viel besser denn die vorigen; denn ihr müszt sie für die halten, die das Euangelium gehört haben und verstanden, doch in einem Werke etwa gehangen haben, und nich ganz in Christum gekrochen sind.* — KALVIJN zegt wel: *Hîc non tractatur, unde vestis petenda sit*, maar voegt er terstond bij: *Dominus quoscumque invitat, simul etiam vestit.* (Cfr. *Ezech.* XVI.)

2) Scherpzinnig is de opmerking van DRUMMOND, dat van slechts éénen gast gesproken wordt, om het naauwkeurige en persoonlijke van het oordeel Gods aan te duiden: *to point attention to the minute personal examination that awaits all who have received the gospel invitation.* Even juist de aanmerking, dat de zondaar niet verstommen zal voor het verplettende der uitwendige heerlijkheid van 't oordeel, maar voor de verplettende uitspraak van zijn eigen geweten.

loopen. Hier wil ik dus alleen opmerken, dat *uitgelezenen* het regte woord zijn zou; en in zeker opzigt ook dit nog niet: want daar is in het oorspronkelijke een onderscheid, dat ik niet beter weet uit te drukken, dan door ons *gedoopte* en *doopeling*, *verworpene* en *verworpeling*. Zoo wordt in het voorgaande drie malen gesproken van *geroepenen*, *genoodigden*; dat is: „tot wie op het tijdstip, waarvan gesproken wordt, de noodiging ter bruiloft reeds uitgegaan en gekomen was;" maar hier wordt gezegd, dat *velen zijn roepelingen* (men vergeve mij dit barbaarsche woord!), velen der roeping deelachtig, *gasten* in zoo verre, als het regt en den toegang bezittende. Maar tegenover die velen, is het getal der *uitgelezenen* (ik weet hier zelfs geen barbaarsch woord in plaats te stellen!) gering; der genen namelijk, die zullen zijn of worden uitgezocht, als de tarwe uit het onkruid en kaf uit koren, om waarlijk deel te nemen aan de zegeningen van het godsrijk.

Ik kan mij niet begrijpen, dat zelfs een der scherpzinnigste uitleggers van onzen tijd, — maar die in de opvatting der gelijkenissen meer heeft mis getast (DE WETTE), — deze spreuk alleen betrekt tot de laatste acte der gelijkenis: den *gast zonder bruiloftskleed*. De toepassing zou al te vreemd zijn! „Van eene bruiloft, *vol* aanliggende gasten, wordt *één enkele* uitgeworpen; even zoo zijn er slechts *weinigen* der vele geroepenen, die bijzonder in de gunst staan van den Heer, die roept." Zouden dan niet veel eer de verworpenen weinig zijn? Neen! de geheele roeping wordt hier nog eens overzien: Joden en Heidenen te zamen; die vijandig waren en achterlijk bleven, zoo wel als die de roepstem involgden. En als nu eindelijk het aantal der gasten geteld wordt aan de *bruiloft des Lams;*....... wel zijn ze duizenden bij duizenden, maar weinigen toch tegenover de millioenen, tot wie de roeping van 't godsrijk gekomen is.

En zoo herkennen wij hier, als op- en onderschrift der dubbele gelijkenis, het tweeërlei beginsel des christendoms, waarvan het eene door de Katholijke kerk en het andere door de Separatisten van iedere eeuw overdreven is. Het „*Dwingt om in te gaan, opdat mijn huis vol worde!*" waardoor alle natieën en volken niet alleen, maar ook allen, rijk of arm, jong of oud, tot de gemeenschap met CHRISTUS worden genoodigd. Maar ook het: „*Weinig uitgelezenen van velen, die de roeping deelachtig worden!*" waardoor de ingang in 't ware en eeuwige godsrijk wordt beperkt, en het „*Strijdt om in te gaan!*" aan 't „*Gelooft alleenlijk, en gij zult behouden worden!*" toegevoegd. — Die roeping zijn wij allen deelachtig, als gemeente, als volk; maar hoe meer dat deel hebben aan de voorregten van het Messiasrijk een natuurlijk en aangeboren regt wordt, des te grooter wordt ook het getal der gasten, die zonder 't bruiloftskleed der christelijke deugd en godzaligheid, toch deelen willen in den troost en de hope der kinderen Gods. Geroepen te zijn, plaats genomen te hebben zelfs en getuige te wezen van de feestvreugde der verlosten, en toch nog *uitgeworpen* te worden *in de buitenste duisternis*, — welk een ontzettend denkbeeld! — — — Eer dan de Koning komt, om zijne gasten te overzien, vrage ieder onzer zich zelven meer dan eens: „*Hoe zal 't u zijn, wanneer Hij u onderzoekt?*" — En wie nog 't besmette kleed van eenen wandel naar en voor de wereld draagt, hij leere vragen naar 't hemelsch *bruiloftskleed!*

XXI.

DE HEN EN HARE KIEKENS.

Matth. XXIII : 37.

Jeruzalem, Jeruzalem! gij die de profeten doodt, en steenigt die tot u gezonden zijn! hoe menig maal heb ik uwe kinderen willen bij een vergaderen, gelijkerwijs eene hen hare kiekens bij een vergadert onder de vleugelen; en gij lieden hebt niet gewild.

Luk. XIII : 34.

Jeruzalem! Jeruzalem! gij die de profeten doodt, en steenigt die tot u gezonden zijn! hoe menig maal heb ik uwe kinderen willen bij een vergaderen, gelijkerwijs eene hen hare kiekens onder de vleugelen vergadert; *en gij lieden hebt niet gewild.*

Wij naderen het einde van het tweede Gedeelte onzer eerste Afdeeling. Zelfs zijn alle eigenlijk gezegde Parabelen, die daartoe betrekking hebben, reeds behandeld. Het *koningrijk der hemelen*, eerst *in algemeene omtrekken* ons door den Heiland beschreven, sloegen wij nu gade *in zijne eerste vestiging en strijd:* — het hemelsch ideaal, gelijk het zich openbaarde in de koude, naakte, harde werkelijkheid; — den Heiland der wereld, miskend en verworpen door zijn eigenvolk, het volk van God, zonder dat hij één oogenblik het groote godsplan opgeeft of daaraan twijfelt, ja! zoo als hij, juist in die geweldige worsteling, het profetisch kenmerk ziet van het koningrijk der hemelen.

Wij zouden dan nu van het Israëlitisch op Christelijk gebied overgaan, om de kinderen des koningrijks en des zelfs toekomst nader te leeren kennen. Maar ik kon van dit strijdperk niet scheiden, zonder mijne lezers nog op een paar beelden opmerkzaam te maken, waarmede JEZUS zelf daarvan afscheid neemt. Eigenlijk gezegde parabelen zijn het niet; geene afgeronde zinnebeeldige voorstellingen, waarbij DE MENSCH hoofdpersoon is. 't Zijn veel eer beelden uit de natuur, waarin, gelijk menig malen in den bijbel, het dierlijk instinkt het beeld is van menschelijke deugden of ondeugden, zegeningen en rampen. Want de *kennis* der natuur was wel zeer beperkt en kinderlijk bij de oude Hebreën, maar diep en rijk was hunne poëtische *opvatting* van de natuur. Wat ik, uit JEZUS' afscheid van den strijd met zijn volk, thans u wilde mede deelen, is daarvan eene schoone proeve, en het levert tevens eene treffende tegenstelling op: „De hen in 't midden van hare kiekens," en „De arenden op het slagveld."

Bij de behandeling van het eerstgenoemde zinnebeeld, hebbe de uitlegkunde het eerste woord, opdat zij ons later niet, door hare koele opmerkingen, store. De voornaamste is, dat het beeld van „De hen met hare kiekens" bij LUKAS volstrekt niet op zijne plaats staat. Zelfs die geleerden, die de letterlijke naauwkeurigheid en geregelde tijdorde bij dezen evangelist, — op grond van zijne inleiding (*H.* I : 1—4), maar tegen de feiten aan! — ten strengste zoeken te handhaven, moeten dit toestemmen. LUKAS vond de laatste woorden van JEZUS tot de aloude godsstad (vs. 34 en 35), regtstreeks of door de tweede hand, in de oudste Hebreeuwsche aanteekeningen (*Logia*) van MATTHEÜS, waaruit ook ons eerste evangelie ontstaan is. Hij wist die echter niet te plaatsen, en voegde ze daarom bij een ander gezegde van den Heer, waar zij zich, door den aanhef, goed meê lieten verbinden: „*Het gebeurt niet, dat* EEN PROFEET GEDOOD WORDT *buiten Jeruzalem.* — *Jeruzalem! Jeruzalem! gij die* DE PROFETEN DOODT enz." — Dat evenwel de Heer zelf dit laatste niet zóó, in éénen adem met een vroeger gezegde, uitgesproken heeft, zien wij aan de plegtige aanspraak, zeker *in 't gezigt der stad* gehouden; aan den inhoud, die het besluit is van al 's Heeren arbeid in de hoofdstad; en aan het slot „*Gij zult mij niet meer zien!*" dat een bepaald afscheid van *Jeruzalem* bevat. MATTHEÜS heeft dus de woorden op hunne juiste plaats: bij het voor goed verlaten van den tempel, drie dagen vóór 's Heilands dood. 1)

Maar deze misplaatsing bij den derden evangelist bevestigt te gelijk eene andere opmerking, te zekerder, omdat zij door de berigtgevers niet bedoeld is, en dus in de geschiedenis zelve ligt en niet in de verhalen. Ik bedoel de tegenstelling van JEZUS' weeklagt bij zijnen intogt (*Luk.* XIX : 41—44), en van die bij 't verlaten der stad. De eenige evangelist, die *beide* opteekende, heeft ze in de omgekeerde orde geplaatst, en dus dit verband niet opgemerkt. Toch behoort het bij de geschiedenis van JEZUS' laatsten strijd met zijn volk, en niet minder van het bitter zielelijden, dat zijne eigenlijke lijdensgeschiedenis vooraf gaat: — een bittere traan bij de laatste ontmoeting, — een diepe zucht bij 't laatste afscheid!

Maar op die tranen over *Jeruzalem* komen wij straks terug. Slaan wij nu eerst het oog op het zinnebeeld zelf, een der bekendste, maar ook altijd een der aandoenlijkste beelden uit de natuur. Zoo ergens, dan valt hier de heiligheid en de goddelijke oorsprong der moederliefde in 't oog, de moed en de zelfverloochening, waartoe zij ook de zwakste in staat stelt. — De hen, de weerlooze en vreesachtige, beperkt in haren loop en in hare vlugt,

---

1) Zelfs SCHLEIERMACHER, STIER enz. erkennen de misplaatsing bij LUKAS, die niet kan worden goed gemaakt door de vernuftspeling van BEDA: „dat regt schoon op den loerenden *vos* de beschrijving volgt van de *hen*, die hij belaagt, enz." — Het is daarom te meer te verwonderen, dat CREDNER en WIESELER meenen: „de plaats zou hier uit LUKAS overgeschreven zijn," omdat MATTHEÜS anders altijd *ἱεροσόλυμα* schrijft. De opmerking van DE WETTE daar tegen is zeer juist: dat, namelijk, de oorspronkelijke Hebreeuwsche vorm *ἱερουσαλήμ*, die toch ieder bekend was en bij afwisseling gebruikt werd, zich veel beter voor eene aanspraak (*in vocativo*) leende. — Wat WIESELER verder aanvoert (S. 322), dat JEZUS (de tijdorde bij LUKAS aangenomen,) heeft willen zeggen: „Ik heb geen plan op eene nieuwe reis naar *Jeruzalem*, vóór dien tijd van het jaar, waarop men de bedevaartgangers tot het paaschfeest verwelkomt met den heilgroet: *Gezegend, die daar komt in den naam des Heeren!*" — zal wel niet ligt iemand overnemen, die niet alleen uit een zuiver harmonistisch oogpunt de Evangelieën beschouwt.

voor 't kleinste roofdier beangst, sidderend zelfs voor eene kinderhand:...... dáár is zij moeder geworden, en het is, als of zij terstond al het gewigt daarvan gevoelt. Met moedigen tred stapt zij aan 't hoofd van hare kiekens, en roept door een eigenaardig gekloek ze telkens tot den maaltijd te zamen. „Eerst verzwakt ze zich, put zij zich uit voor hare jongen," schreven reeds de kerkvaders: „maar nu is zij sterk! In andere vogels herkent men alleen *de moeder*, als men haar op de kiekens *ziet* zitten in 't nest; maar in de hen *hoort* gij haar ook." (AUGUSTINUS, CHRYSOSTOMUS.) — En nadert er gevaar, neen! nu vlugt zij niet meer: want nu is zij moeder. Haar eenige zorg is, dat hare onnoozele jongen er niet door worden overvallen. Waar vos of rat of bunsing loeren op buit, waar sperwer of havik dreigen op haar kroost neêr te strijken; dáár klapwiekt ze angstig en roept steeds luider. En de kiekens kennen het gevaar niet, maar wel den noodkreet der moeder. Zij vlugten tot haar. Breed worden de moederlijke vleugelen uitgespreid. Digt op een gedrongen, koesteren zich de kiekens daar onder, onbezorgd, omdat moeder waakt. En deze, zij wacht rustig het gevaar af, of zij even sterk ware, als de leeuwin, die hare welpen verdedigt. Ja! soms waagt ze zelve den aanval, en verdrijft den overmagtigen vijand door haren moed. Of als deze haar te stout en te sterk is, zij overdekt nog stervende hare kiekens met de vleugelen.

Er ligt veel opgesloten in 't spreekwoord der armen onder ons volk: Al is moeder arm, toch dekt ze warm!

Maar regt aandoenlijk wordt het beeld der bezorgde hen, wanneer wij ons voorstellen, gelijk toch zoo menig maal gebeurt, dat zij te vergeefs roept; dat ze vruchteloos, van het een naar 't ander harer kinderen snellend, de moederlijke vleugelen uitbreidt. Want de kiekens, dartelend in den hof of op wormpjes azend, zien het stipje aan de wolken niet, waarin de klaauwen van den roofvogel verborgen zijn, die de scherpe blik der moederliefde zoo duidelijk onderscheidt; of 't loerend oog door muur en haag, dat reeds haar immer rondziend oog ontmoette. Zij meenen misschien ook, dat zij nu toch wel groot genoeg zijn, om zich zelve te verdedigen. Vergeefs klapwiekt de angstig bezorgde, en stijgt het rustig gekloek tot 't hoogste noodgeschrei. Vos of bunsing breekt in of de roofvogel strijkt neder, en ontrooft haar 't grootste deel van haar kroost. Onbeschut en verspreid, heeft zij ze niet kunnen verdedigen; — maar enkelen kon zij vergaderen onder de vleugelen; — de overigen *hebben niet gewild!*

Zie daar de liefdezorg, maar zie daar ook de smart der liefde van JEZUS over *Jeruzalem!*

En die beeldspraak was niet geheel en al nieuw in de taal der openbaring aan *Israël*. JEHOVA zelf achtte het niet beneden zich, zijne liefde te vergelijken met de edelste, de onbaatzuchtigste, die der menschelijke natuur is ingeplant, ja! waarvan het dierenrijk reeds de sterkste en aandoenlijkste proeven oplevert: *Zal ook eene vrouw haren zuigeling vergeten, dat zij zich niet ontferme over den zoon van haren schoot? En al kon zij dat, Ik nogtans, Ik vergeet u niet!* (*Jes.* XLIX : 15.) — Ook het beeld van den klapwiekenden vogel, die met teedere zorg zijne jongen beschermt, is, in de dichterlijke taal der Hebreën, de eigenaardige uitdrukking der goddelijke liefdezorg. En zeker dachten zij daarbij niet enkel

aan *den arend, die zijn nest opwekt, over zijne jongen zweeft, de vlerken uitbreidt, en* (om hen vliegen te leeren) *ze draagt op zijne vleugelen* (*Deut.* XXXII : 11); maar ook aan vogels, wier nest meer binnen 's menschen bereik ligt; aan de hoenders inzonderheid, die wel in het Oude Testament niet worden genoemd, maar toch zeker in *Palestina*, even als in *Egypte*, reeds van ouds bekend waren. 1) Zoo is het de belofte der profetie: *Gelijk vliegende vogelen, alzoo zal* JEHOVA ZEBAOOTH *Jeruzalem beschutten, verlossen, uithelpen!* (*Jes.* XXXI : 5.) En de toevlugt der Psalmdichters: *Verberg mij* — of: *Ik neem de toevlugt — onder de schaduw uwer vleugelen, tot dat de verdervingen zullen zijn voorbij gegaan. — De menschenkinderen zullen daar onder vlugten.* (*Ps.* XVII : 8; LVII : 2; LXI : 5; *Ps.* XXXVI : 8.) — De laatste profeet eindelijk voorspelt, dat in den grooten dag der toekomst over hen, die JEHOVA vreezen, *de zonne der geregtigheid zal opgaan, en er zal genezing zijn onder zijne* (hare) *vleugelen.* (*Mal.* IV : 2.) Welke beeldspraak de latere Rabbijnsche taal heeft bewaard, toen zij de *Schechina* of goddelijken lichtglans voorstelde als de beschermende vleugelen, waaronder de heidenen, die hunne afgoden voor JEHOVA verlieten, de toevlugt namen.

Nadat wij ons met het zinnebeeld zoo wel, als met de aanverwante beeldspraak der schrift wat meer hebben vertrouwd gemaakt, slaan wij het oog op de stad, die onzen Heer eene zoo smartelijke toepassing daarvan ontlokte: *Jeruzalem.* Ik zie met bevreemding, dat er geleerden zijn, die niet in 't bijzonder aan de ingezetenen dier stad denken, „daar alle Israëlieten *kinderen van Jeruzalem*, als der hoofdstad, konden genoemd worden." 2) Het gebeurt meer, dat een geleerde het eenvoudige niet regt vat, en alles ziet, behalve wat voor de voeten ligt. Waarom zou JEZUS, juist bij 't bezoeken en 't verlaten van *Jeruzalem*, zoo bewogen zijn geworden, wanneer hij het zelfde ook elders, tot al zijne landgenooten, had kunnen zeggen? En al lieten wij voor een oogenblik de vergelijking met het vroeger, (bij JEZUS' intogt) gebeurde varen; *Jeruzalems kinderen* hier, en op den kruisweg, drie dagen later, de *dochters van Jeruzalem*, staan in onmiskenbaar verband.

Ja! ook JEZUS, hoewel als godsgezant de stichter eener wereldgodsdienst, had als burger zijn vaderland en volk lief, de verloren schapen van 't huis Israëls, en gaf als geboren Jood de voorkeur aan *Jeruzalem* boven *Gerizim*, omdat *de zaligheid* (de behoudenis) *is uit de Joden.* (*Joh.* IV : 22.) En toch, nergens vond hij zoo beslisten, zoo hevigen tegenstand, als hier. De evangelist JOHANNES vooral komt daarop telkens terug. *De Joden,* — die hij

---

1) In het Nieuwe Testament wordt eigenlijk de *hen* ook niet genoemd, wel de *haan* (van PETRUS), en de *eijeren*, als dagelijksch voedsel. (*Luk.* XI : 12.) Op de plaats, waarvan wij nu spreken, staat bij MATTHEÜS en LUKAS beide eenvoudig VOGEL (ὄρνις); maar te regt vertalen reeds de oudste (Syrische en Latijnsche) overzetters *hen*, gelijk ook bij ongewijde schrijvers (*conf.* SCHLEUSNER *in voce*) de algemeene naam niet zelden voor den bijzonderen voorkomt, als den *huisvogel* bij uitnemendheid. Zoo zijn wij gewoon te zeggen, dat iemand „vogels houdt," wanneer hij liefhebberij heeft in *zangvogels*, en benoemen wij de grootere tamme vogelsoorten in den hof met den algemeenen naam van *pluimgedierte.*

2) *Judaei omnes, quorum metropolis.* GROTIUS. *Das ist zugleich alles im Land und auf Erden zerstreute Volk dieser heiligen Metropolis.* STIER. — Met meer of minder nadruk, denken echter verre de meeste uitleggers, reeds onder de ouden, aan Jeruzalemmers. *Non saxa sed homines plangit, patris affectu*, zegt HIERONYMUS; — en BEDA verklaart dit *homines* te regt door *habitatores.*

zich reeds niet anders kan voorstellen, dan als vijanden van den CHRISTUS, schoon hij er eens zelf toe behoorde, — zijn in JOHANNES' evangelie meest altijd Jeruzalemmers. Dáár werd de raad der boozen tegen JEZUS gesmeed. Dáár was de overmagt der Farizeën zoo groot, dat wanneer de Heer met zijne Galileërs ten feest opkwam, niemand zich ten laatste meer bij hen durfde voegen, en hoewel *zelfs vele oversten in hem geloofden, zoo beleden zij het toch niet, om niet uit de synagoge geworpen te worden: want zij hadden de eere der menschen lief, meer dan de eere Gods.* (*Joh.* XII : 42, 43.)

Welke ontvangst verwachtte er JEZUS, wat voorzag er niet zijn profetische blik, toen hij voor het laatst naar 't paaschfeest opging!...... En dat te *Jeruzalem!!*

Ja, daar ligt iets diep smartelijks in dien naam, juist door de heiligheid der plaats, waarmeê geen heidensch *Rome* kan wedijveren. Sedert minstens drie duizend jaren staat ze daar, de vredestad, en toch — de met bloed bevlekte! — Zij bewaart de schoonste herinneringen uit de gouden eeuw van DAVID en SALOMO. Zij toont ons nog de grondslagen van eenen tempel, die alléén, duizend jaren lang, waardige offers bragt aan den God des hemels. Hoe dikwijls ook verwoest en omgekeerd, zij verrees telkens weder als een Feniks uit hare asch; en zelfs de banvloek van *Rome's* keizer vermogt haar haren naam niet te ontrooven. Nog is ze, veel langer dan duizend jaren reeds, het doel van des Christens pelgrimstogt. De Jood koopt er tot duren prijs eene plaats, om bij de steenen van zijnen tempel te weeklagen. De Koran noemt haar met eerbied. De zwervende Arabier zelfs buigt het hoofd, als hij haar nadert, en noemt haar *El Kuds:* „De Heilige." En ook wij, wanneer wij ons, — naar 't profetisch gezigt, dat den bijbel besluit, — het volmaakte godsrijk voorstellen, wij spreken van „een hemelsch *Jeruzalem.*"

Ook JEZUS was zij dierbaar, als *de stad des grooten Konings.* (*Matth.* V : 35.) Als een twaalfjarig jongeling, verwonderde het hem reeds, dat zijne moeder hem angstig zocht, waar hij was *in de* voorhoven *zijnes Vaders.* En later gaat hij telkens mede op met het feestvierend *Israël,* zelfs waar in den winter, — bij 't feest der tempelvernieuwing, — die feestgang niet verpligtend was.

Maar nu vooral, tegen het paaschfeest, weêrgalmen de heuvelen rondom de heilige stad van het lied der karavanen, die haar een vorig jaar verlieten met de taal der godsdienstige verrukking (*Ps.* CXXXVII : 5):

Jeruzalem! eer ik u vergeet,
Vergete mijne regterhand zich zelve!

die haar nu weder zien met den heilgroet (*Ps.* CXXII):

Onze voeten zijn staande aan uwe poorten, *Jeruzalem!*
Daar henen gaan de stammen op:
Daar staat de stoel des gerigts.
Bidt voor den vrede van *Jeruzalem!*
Vrede in uwe vesting! Welvaren in uwe paleizen!
Ja! 't goede zullen wij voor u zoeken, om het huis onzes Gods.

Daar nadert ook, opdagende uit het oosten, over den vruchtbaren olijfberg henen, de karavane, die JEZUS van *Nazareth* in haar midden heeft. Luide jubelen de hosanna's: *„Gezegend, die daar komt in den naam des Heeren!"* — Maar JEZUS, als hij op den top des bergs gekomen is, en dáár op eens *Jeruzalem* zich vertoont aan zijn oog, houdt den toom van zijn vreedzaam lastdier in; hij staart op de schoone godsstad, tot zijn oog vochtig wordt, en nu barst hij op eens in droeve weeklagt uit. *Hij jammerde* 1) *over haar,* schrijft LUKAS, *zeggende: „Och of gij ook bekendet, ook nog in dezen uwen dag, het geen tot uwen vrede* dient! *Maar nu is het verborgen voor uwe oogen. Want er zullen dagen over u komen, dat uwe vijanden eene omgraving rondom u zullen opwerpen, en zullen u omsingelen, en u van alle zijden benaauwen; en zullen u tot den grond neder werpen, en uwe kinderen in u. En zij zullen in u den* eenen *steen op den* anderen *steen niet laten; daarom, dat gij den tijd uwer bezoeking niet bekend hebt."*

Daar spreekt in deze woorden eene zachte en weemoedige aandoening, die sterk afsteekt bij het scherpe woord van vroeger: *„Heden en morgen en overmorgen moet ik nog reizen,* veilig voor dien ouden *vos* (HERODES ANTIPAS, van wien de Farizeën JEZUS zeiden, dat hij hem zocht te dooden): *want het gebeurt niet,* het zou jammer zijn, *dat een profeet gedood wordt buiten* Jeruzalem!" (*Luk.* XIII: 33.) — Maar daarna weder hooren wij den toon der klimmende verontwaardiging, in JEZUS' laatste redenen te *Jeruzalem.* Na de voorstelling der ontroerende gelijkenissen, waarvan wij spraken, als niemand hem eene strikvraag meer durfde voorleggen, houdt hij de scherpe strafrede tegen Farizeën en schriftgeleerden, *die de grafteekenen van regtvaardigen en profeten* rondom de godsstad *opsierden,* omdat zij de waarheid liefst eerden in het graf; *waardige kinderen der genen, die de profeten gedood hadden, vervullende de mate hunner vaderen!....... Op hen, over dit geslacht,* als erfgenamen van al der vaderen zonden, *zou al het regtvaardig bloed komen, op aarde vergoten, van* ABELS *bloed af tot dat van* ZACHARIA, *te* Jeruzalem *tusschen altaar en tempel gedood.* (Verg. Blz. 222.) — — — — Zoo gaat JEZUS den tempel uit; maar zoo kan hij niet scheiden van *de stad des grooten Konings.* Zoo als gewoonlijk, lost in 't gevoelig hart van den Heer de heftige verontwaardiging, eer zij in bitteren haat en wraakzucht zou overgaan, zich in droeven weemoed op. En terwijl hij nog eens stil staat, gereed om den tempel en te gelijk de stad uit te gaan, klinkt met diepen nadruk over haar zijn *„Jeruzalem! Jeruzalem!"*

Is het nooit zonder beteekenis, — eene beteekenis, vooral door den gevoelvollen JOHANNES opgemerkt, — wanneer de Heer iemand bij zijn' naam noemt, als om hem tot zich zelven te doen inkeeren; — (FILIPPUS, MARIA, THOMAS; *Joh.* XIV: 9; XX: 16, 29;) — de herhaling van dien naam duidt telkens teedere bezorgdheid uit, bij hoogen ernst. 2) Zoo

---

1) *Hij weende,* heeft onze vertaling. 't Is het zelfde woord (*κλαιεῖν = θρηνεῖν, Luk.* XXIII: 28, verg. vs. 27), waarmede het luide weeklagen van *Jeruzalems* vrouwen wordt aangeduid. Van den stillen traan, eenen doode gewijd, heet het, op den weg naar LAZARUS' graf: JEZUS *stortte tranen* (*ἐδακρύσεν, Joh.* XI: 35), gelijk ook de schrijver aan de Hebreën (V: 7) van JEZUS' *tranen* (*δακρύα*) in het eenzaam gebed van *Gethsemané* spreekt. Eene schoone tegenstelling: de dochters van *Jeruzalem* JAMMERENDE over hem, die voor weinige dagen JAMMERDE over *Jeruzalem!*

2) EUTHYMIUS ZIGABENUS schreef reeds: *ὁ διπλασιασμὸς τῆς κλήσεως ἐμφαντικὸς ἐλέους ἐστίν·*

het "MARTHA! MARTHA! *gij bekommert en ontrust u over vele dingen; maar één ding is noodig!*" (*Luk.* X : 41) uit vroeger dagen; en het "SIMON! SIMON! *zie, de Satan heeft zeer begeerd, u te ziften als de tarwe!*" (*Luk.* XXII : 31) uit den lijdensnacht. En nu hier, tusschen deze twee andere voorbeelden in, met den blik op der profeten graven en als eene profetie van zijn eigen graf, maar zonder bitterheid in 't hart: "*Jeruzalem! Jeruzalem!*" — Zonder bitterheid: — want hoewel JEZUS haar van de ongunstigste zijde voorstelt, als *die de profeten doodt en steenigt, wie tot haar gezonden zijn*, toch kan hij van de heilige stad 't hart niet aftrekken. Zijne harde woorden zijn steeds de hardheid der liefde geweest. Altijd heeft hij 't goede gezocht voor *Jeruzalem;* telkens weder, ook waar men een vorig maal de steenen tegen hem had opgevat, en zijne eigene discipelen zich angstig om hem zamen drongen met de vraag: "*Heer! gaat gij weder naar* Jeruzalem?" — Telkens weder! En waarom? JEZUS' afscheid zegt het ons: "*Hoe menig maal* 1) *heb ik uwe kinderen willen bij een vergaderen, gelijkerwijs eene hen hare kiekens* 2) *vergadert onder de vleugelen, en gij lieden hebt niet gewild.*"

In dit bij een vergaderen ligt niet alleen het denkbeeld van "tot zich trekken," "vereenigen door het geloof in hem;" — zoo als een oud uitlegger (STELLA) schrijft: "De duivel verstrooit, maar God vergadert;" — maar ook bepaaldelijk dat van "redden bij dreigend gevaar." Om dit sterker te doen uitkomen, heb ik eerst 't meer uitgewerkte beeld der bezorgde moederliefde laten vooraf gaan. Die zelfde beangste en bekommerde, en helaas! door onwil niet meer beschermende liefde is het, die hier spreekt. Van het oogenblik af, dat JEZUS *de stad ziende, jammerde over haar*, is zijn gemoed daarvan vol. Wij hoorden het reeds in voorgaande gelijkenissen: in die laatste week van JEZUS' leven zweeft *Jeruzalems* gevaar hem hoe langs zoo helderder voor den geest. Hij ziet reeds, al kondigt nog geen uitwendig voorteeken die vreeselijke dagen aan, de bergen om *Jeruzalem* bedekt met de Romeinsche adelaars, die op hare kinderen zullen neder storten. Nog, tot heden toe nog, was er eene schuilplaats onder de vleugelen der goddelijke Almagt, door de aanneming van het koningrijk des vredes. De hen roept met angst hare kiekens, eer de arend neder strijkt. Toch worden ze zijn buit. Liefde wilde hen redden, maar — *zij hebben niet gewild!*

οἰκτείρει γὰρ ταύτην, ὡς πάλαι μὲν ἠγαπημένην, νῦν δὲ παθεῖν τὰ ἔσχατα μέλλουσαν. — Hoe kon KALVIJN schrijven: *Indignatio magis est quam commiseratio?* Wij behoeven slechts het wee over de Gallilésche steden (*Matth.* XI : 21—24), bij wie het *Tyrus* en *Sidon*, ja! *Sodom* nog *verdragelijk in den dag des oordeels* zijn zou, te vergelijken, om het onderscheid tusschen den toon van verontwaardiging en van medelijden op te merken.

1) Dit "*hoe menig maal*" omvat, volgens STIER, *zugleich alles Rufen der vorigen Propheten.* Reeds HIERONYMUS teekende aan: *Omnes retro a Jesu missos esse profetas testatur.* Ik zie echter niet in, dat de diepte dezer woorden bewaard blijft bij eene zoo verre uitbreiding, even min als met die tot alle Joden of alle menschen. De levendige herinnering van vroegere bezoeken, is bij dit laatste al te natuurlijk, dan dat wij aan iets anders behoeven te denken. Bovendien is in 't roepen van JEZUS, *na* zoo menigen profetenmoord, de zelfde voortgang en opklimming, als in de gelijkenis der *Booze Landlieden.*

2) MATTHEüs heeft: *hare kiekentjes* (*νοσσία*); LUKAS: *haar nest* (*νοσσιάν; conf. Nidis immitibus escam*, VIRG.). — In den aanhef der toespraak heeft het oorspronkelijke niet: *die tot u* — maar: *die tot haar* (*πρὸς αὐτήν*) *gezonden zijn.* Het verschil ligt echter alleen in het taaleigen, of als Hebraïsme (DE WETTE), of liever uit kracht van het *participium* "de doodende en steenigende." (MEIJER.)

Dat dit JEZUS op 't hart ligt bij deze woorden, en wij niet te veel uit het zinnebeeld hebben afgeleid, bewijzen de volgende: *„Ziet! uw huis* 1) *wordt u woest gelaten. Want ik zeg u: Van nu aan zult gij mij niet zien, tot dat gij zeggen zult: „Gezegend hij, die komt in den naam des Heeren." "*

Op den strijd volgt de rustdag, en dan op den arbeid van JEZUS' leven zijn lijden. Maar dat al die tergende mishandelingen, die bloedkreet, die striemen en dat kruis even min den diepen weemoed uit JEZUS' hart hebben uitgewischt, als uit dat der moeder de grievende ondank harer kinderen, — wij hooren het op den kruisweg, waar de Heer de weeklagt der vrouwen uit de vijandige stad haar terug geeft in een woord, dat weder LUKAS alleen bewaard heeft, de evangelist, die op het menschelijk gevoel in den goddelijken Meester den hoogsten prijs stelt. *Zich tot haar keerende, spreekt hij: „Gij dochters van* Jeruzalem! *weeklaagt niet over mij, maar over u zelve en over uwe kinderen. Want ziet! er komen dagen, in welke men zeggen zal: Zalig de schoot, die niet gebaard heeft, en de borst, die nimmer zoogde..... Want indien zij dit doen aan het groene hout, wat zal aan het dorre geschieden?"*

Is dat niet eene liefde, die zich zelve niet zoekt, die sterker is dan zonde en dood? Ja! maar voor *Jeruzalem* tevens, — en ook voor ons, indien wij zoo groote liefde verwerpen! — een oordeel, dat 't schuldig geweten zelf zal uitspreken. *„Ik heb u willen vergaderen,"* zegt de Heer: *„Ik heb gewild, maar gij hebt niet gewild;"* zoo als hij reeds vroeger (*Joh.* V : 40) klaagde: *„Gij wilt tot mij niet komen."* — Deze tegenstelling springt zoo zeer in 't oog, dat van ouds de drijvers van eene onvoorwaardelijke praedestinatie, eenen absoluten Goddelijken wil tot zaliging van slechts enkele menschen, zich er moeijelijk om gemaakt hebben, dat de lezer deze woorden in hunnen natuurlijken zin opvatte; — daar zij het den Heer zelven toch niet euvel durfden duiden, dat hij den vrijen wil der menschen tegenover den zaligmakenden goddelijken wil gesteld had. — „Gij hebt het niet gewild, en toch heb ik ze vergaderd;" zoo verklaarde of liever veranderde reeds AUGUSTINUS deze woorden; en zelfs Pater MALDONATUS zegt ons, dat „hij dit altijd voor eene uitlegging gehouden heeft, die den tekst geweld aandoet." De oudste hervormden durfden wel hierin den geliefden kerkvader niet volgen, maar bestreden toch even sterk den natuurlijken zin der woorden. „Sophisten zoeken uit deze plaats de valsche leer van den vrijen wil af te leiden, als of de oorspronkelijke, verborgene goddelijke wil niet uitsluitend ware, terwijl alleen de schijnbare, ons geopenbaarde allen geldt, opdat niemand te verontschuldigen zij." (KALVIJN.) „Nieuwigheidzoekers

1) Veel verschil is er van ouds onder de uitleggers, of met dit *huis* wordt bedoeld de *stad* of de *tempel*. DE WETTE heeft, dunkt mij, zeer juist gezien, dat het in den grond een spreekwoordelijk gezegde is. Ik zou er bijvoegen: 't Is eene geijkte uitdrukking voor de straf der geheele verbanning, die in den ouden tijd mede bragt, dat het geslacht van den misdadiger werd uitgeroeid niet alleen, maar zijn huis tot een' steenhoop afgebroken, en zelfs 't land, opdat het geen vrucht meer dragen zou, met zout bezaaid. Zoo past PETRUS op den ISKARIOTH het Psalmvers toe: *Zijne woonstede worde woest, en er zij niemand, die in de zelve wone.* (*Ps.* LXIX : 26; *Hand.* I : 20.) Op *Jeruzalem* toegepast, sluit natuurlijk dit vonnis eene algeheele verwoesting van stad en tempel in. Daarbij vervalt echter de al te vernuftige opmerking van CHRYSOSTOMUS, ook door STIER overgenomen, dat de tempel, van 't oogenblik dat JEZUS hem verliet, niet meer *zijn* of 's Vaders huis (*Matth.* XXI : 13), maar dat der Joden zelve (*uw huis*) genoemd wordt.

maken misbruik van deze plaats, als of God sommigen zocht te bekeeren, die toch niet bekeerd worden; terwijl CHRISTUS hier alleen de uitspraak doet hooren van zijn menschelijk gevoel, als toen hij LAZARUS beweende." (CAMERON.) — Maar is 't dan ook menschelijk gevoel, wanneer de Godheid zoo dikwijls, bij profeten en psalmdichters, klaagt: *„Och, dat mijn volk naar Mij gehoord had!* Maar *Israël heeft Mijner niet gewild."* (*Ps.* LXXXI : 14 en 12, en elders.) Is PETRUS een nieuwigheidzoeker (*neoloog*), wanneer hij verzekert, dat God den dag der heerlijkheid, maar ook der beslissing, — CHRISTUS' toekomst, — daarom uitstelt, *omdat Hij niet wil, dat eenigen verloren gaan, maar dat zij allen tot bekeering komen?* (2 *Petr.* III : 9.)

Ik zeg dit niet, om te ijveren tegen de praedestinatie, en nog minder om haar te verklaren. Er blijft een ondoorgrondelijk raadsel in 't verband tusschen de almagt der goddelijke liefde, en 't vermogen van den mensch, om haar te weêrstaan. Neen! maar ik zeg het, opdat men geene duidelijke waarheid aan dit raadsel ten offer brenge, geene openbaring aan eene verborgenheid. Al is 't, dat de geloovige dankbaar erkennen moet: *God werkt in mij, beide het willen en het werken naar zijn welbehagen;* — voor den zondaar blijft het even waar: „De hemel heeft uwe behoudenis gewild, zonder voorbehoud en zonder onopregtheid waarlijk gewild; maar gij, gij hebt niet gewild!" 1) — En wanneer ook wij, in den naam van CHRISTUS gedoopten en aangenomenen tot zijne kerk, afdwaalden verre van hem en 't gevaar ons ontmoette op dien weg; — wilden wij opregt met ons zelven omgaan, wij ook, wij zouden de weeklagt des Verlossers over ons hooren: *„Hoe dikwijls heb ik u willen vergaderen, gelijkerwijs eene hen hare kiekens vergadert onder de vleugelen; maar..... gij hebt niet gewild!"*

---

1) *Die Macht des Allmächtigen erscheint als Ohnmacht vor der Hartnäckigkeit des Geschöpfes, und hat nur Thränen* (*Luk.* XIX : 41) *um sie zu überwinden. Wessen Herz untersteht sich, mit dem System des Kopfes hier zu antworten: „Dein Wollen und Locken war nur kein ganzer Ernst, dein Klagen nur ein Spott und Spiel, denn deine unwiderstehliche Gnade war nicht dabei, ihnen das Wollen zu geben?"* STIER.

XXII.

DE ARENDEN OP HET SLAGVELD.

MATTH. XXIV : 28.

Alwaar het doode ligchaam zal zijn, daar zullen de arenden vergaderd worden.

LUK. XVII : 37.

Waar het ligchaam is, aldaar zullen de arenden vergaderd worden.

Nog ééne spreuk, — het beeld van 't verschrikkelijkst oordeel tegenover de rijkste genade, — en dan is dit tweede Gedeelte, dat ons "het Koningrijk der Hemelen in zijne eerste vestiging en strijd tegen het vijandig Jodendom" schetste, gesloten.

Dat het beeld der "Arenden op het slagveld" een beeld is van ontzetting en van oordeel, stellen wij reeds terstond op den voorgrond, ofschoon wij daarbij, — maar met bijna alle nieuwere uitleggers aan onze zijde, — tegenover de geheele Christelijke oudheid staan. Maar hierop komen wij straks terug. Beschouwen wij nu eerst den oorsprong en de beteekenis der spreuk.

"*Den oorsprong*," zeide ik, omdat men dien vrij algemeen zoekt in *Job* XXXIX, waar de beschrijving van den arend (vs. 30—33) besloten wordt met de woorden: *En waar verslagenen zijn, daar is hij.* — Het kan zijn, dat de Heiland deze woorden in de gedachte gehad heeft, maar eene eigenlijke aanhaling is het niet; het *vergaderd worden* der arenden geeft eene andere voorstelling, dan die bij *Job* is, waar de arend, van zijn verheven rotsnest af, zijne prooi bespiedt, en de jongen, — die hij met bijzondere teederheid *draagt op de vleugelen*, — oogenblikkelijk met hem zijn, waar men de lijken der verslagenen vindt. De oude arend strijkt er op neder, en de jongen *drinken het bloed.* Men zou zelfs kunnen vragen, of hier ook moet worden gedacht aan *verslagenen*, die de arend zelf heeft gedood, tot voedsel voor zijne jongen; maar het Hebreeuwsche woord, voor *doorboorden*, "doodelijk gewonden in den strijd," gebruikelijk, begunstigt deze meening niet. Zeker zijn het geene krengen, die reeds tot verrotting beginnen over te gaan, en waar dus het zwelgen van 't versche bloed niet bij te pas komt. In den zelfden geest is de spreuk van AGUR (*Spr.* XXX : 17): *Het oog*, dat *den vader bespot*, — — — DES ARENDS JONGEN *zullen het eten.*

Het gezegde van JEZUS daarentegen heeft zigtbaar den vorm van eene op zich zelve staande spreuk; — een spreekwoord misschien, ofschoon het gebruik daarvan bij de Joden niet te bewijzen is: het ligt echter in de natuur, en wordt door andere spreekwoordelijke gezegden der ouden bevestigd. 1)

Maar hier doet zich reeds terstond, in de natuur zelve, eene gewigtige zwarigheid voor. Arenden namelijk voeden zich met levend aas en azen niet op lijken, terwijl in *deze* spreuk stellig niet gesproken wordt van gedierten, door den arend zelven gedood, maar van lijken der verslagenen — mensch of dier — die op het open veld zijn gevallen. De ouden, die — en de kerkvaders en godgeleerden allerminst! — door juiste natuurkennis niet uitmuntten, hechtten hieraan niet; maar bij de nieuweren weegt de zwarigheid zoo zeer, dat men vrij algemeen hier aan *gieren* denkt. Tegen dit gevoelen is echter onlangs opgekomen Prof. VETH (*Bijb. Woordenboek*, op het woord *Arend*), voornamelijk op grond, dat de voorafgaande beschrijving in het boek *Job* wel op den edelen arend, maar niet op den tragen en lafhartigen gier kan worden te huis gebragt; waarom hij liever aanneemt, dat de arend „geen reeds verslagen buit versmaadt, en alleen van stinkende lijken afkeerig is." — Wat de plaats van *Job* betreft, gaarne stem ik toe, dat daar de arend wordt bedoeld; zoodat bij het „verslinden der *verslagenen*, òf aan eene onnaauwkeurigheid in de beschrijving, 2) òf aan eene uitzondering in de natuur moet worden gedacht." Maar met het gezegde van JEZUS — het zij dan een gebruikelijk spreekwoord of eene spreuk van eigen vinding — is het anders gelegen. De Heer wil eene *plaats* aanwijzen, en teekent die als de „vergaderplaats der gieren, bij een gebragt door den reuk van een lijk." Prof. VETH zelf zegt (Art. *Gier*), dat deze roofvogels „door het kenmerk der gezelligheid van de arenden onderscheiden zijn." — Dat de gieren hier arenden worden genoemd, is een gering bezwaar. Al kenden de Hebreën bijzondere soorten van gieren, — waarover het aangehaalde Art. lezenswaardig is, — zij hadden geen woord voor het geheele geslacht, daar zij niet eens het kenmerkend onderscheid hadden opgemerkt tusschen arend en gier. Want de naaktheid van den kop, die het meest van allen in het oog valt, is niet eens of niet even zeer aan alle giersoorten eigen. Het wezenlijke verschil tusschen *arend* en *gier* is, dat de eerste, door de scherpte van klaauwen en snavel, door de natuur zelve tot het verslinden van levend aas bestemd werd, de ander niet. — Van deze zoo natuurlijke vergissing overtuigde ik mij ten volle door een bezoek in de rijke Amsterdamsche diergaarde. Want wanneer mijn kundige geleider mij op dit generisch onderscheid niet had opmerkzaam gemaakt, zou ik zeker gedacht hebben, dat de moedige en helder gekleurde *gierarend*, of liever *arendgier*, gewoonlijk *lammergier* of *baardgier* genaamd, (*Gypaëtos barbatus*,) alleen door plaatsgebrek aan de andere zijde naast die gluipende, gesluijerde giersoorten geplaatst was. Mijn vriend

---

1) *Si vultur es, cadaver exspecta.* SENECA. — *Cujus vulturis hoc est cadaver?* Adag.

2) *Was hier vom Aasfressen als der Gewohnheit des* נֶשֶׁר *gesagt ist, gilt nicht vom Adler, sondern vom Aasgeier, der aber, als dem Adler sehr nahe kommend, von den Alten zum Adlergeschlechte gerechnet wurde, und daher in der Bibel unter der Benennung* נֶשֶׁר, ἀετός (Luc. XVII : 37, Matth. XXIV : 28) *mit inbegriffen ist.* HIRZEL.

meende echter, dat niet deze, maar eene kleinere soort, vroeger ook wel *gierarend* genoemd, (de *Vultur* of *Catharles percnoplerus*, de *Gypaëtos* van ALDRORANDUS,) in het beeld van den Heiland bedoeld wordt. Deze soort is in zuidelijk *Europa* en midden-*Azië* zeer gemeen. Zij leven paarsgewijze, doch vereenigen zich in groote troepen, zoodra legers of karavanen, wier togten zij volgen, hun het vooruitzigt op overvloedig aas openen. 1)

Tot dus verre de inlichtingen van mijn' kundigen vriend. Ik voeg er alleen nog de vraag bij, of niet onder de *gieren*, die naar *Jes.* XXXIV : 15 in de verlatene paleizen *met elkander verzameld worden*, de zelfde kleinere soort moet worden verstaan. Indien men den naam wist, dien zulke dieren in die streken nog in den mond des volks dragen, en dezen met de Hebreeuwsche namen vergeleek, zou men daarover beter kunnen oordeelen. 2) Maar wij keeren, na zoo langen omweg, tot het beeld van den Heiland terug.

Waar het ligchaam is, — zoo heeft LUKAS, maar bedoelt toch duidelijk, even als MATTHEÜS, het *lijk*, de verslagene (eigenlijk *gevallene*) op het veld 3), — *daar zullen de arenden verzameld worden*. Deze spreuk verkrijgt eerst hare schilderachtige, maar tevens ontzettende levendigheid, wanneer wij aan den *gier* denken. 't Is niet de arend met zijne jongen, die van het hemelhooge rotsnest af zijne prooi *ziet*, neen! het zijn de gieren der geheele landstreek, onzigtbaar tot nu toe, die over bergen en zeeën heen, door den reuk, — of door een nog fijner zintuig misschien, waarvan wij, ook in de honden bij voorbeeld, geen begrip hebben, — tot de lijken der verslagenen worden bij een vergaderd. De ouden hadden reeds deze verwonderlijke eigenschap opgemerkt, en, zoo als elders, verrijkten zij ook hier het proza der natuurkennis met de fabelen der poëzij. Niet alleen, zeggen zij ons, dat de gieren het slagveld terstond herkennen; maar zij volgen de legers, waar die ten strijde trekken, en teekenen zich, zeven dagen vooraf, de plaats, waar de verslagenen vallen zullen! 4) — De waarheid is, dat zij reeds van zelf, om den afval, de legers volgen;

---

1) De *γυπάετος* of *ὑπάετος* wordt reeds door ARISTOTELES onder de zes soorten van *arenden* geteld; maar het is mij niet helder geworden, of deze en de *percnopterus* van PLINIUS met de boven vermelde kleinere of grootere soort over een komt. — Bij de nasporingen, die mij dit maal bezig hielden, kon ik den wensch niet onderdrukken, dat er eindelijk weder eens een geleerde mogt opstaan, die de vorderingen der natuurwetenschap op de verklaring der Heilige Schrift toepaste. Voor een' enkelen BOCHART (en een' LIGHTFOOT) geef ik gaarne honderd Commentaren, die doorgaans slechts, zonder eigen nasporing der bronnen, elkander uitkleeden, om daarna elk zijnen voorganger te dooden.

2) De דַּיָּה van MOZES en JESAJA (*Deut.* XIV : 13, *Jes.* XXXIV : 15) wordt door Prof. VETH voor eene grootere giersoort, den *Vultur fulvus* gehouden. Zeker is het een bijzondere vogel, en niet "een gier in het algemeen," waarvoor de Hebreën geen' naam hadden.

3) Het is opmerkelijk, dat het Grieksche *πτῶμα* van *πίπτω*, — even als *cadaver* van *cado*, — GEVALLENEN aanduidt, en dus meer op een' geweldigen dood, dan op het lijk van eenen op 't ziekbed gestorvenen toepasselijk is. 't *Ligchaam*, waaraan de ziel ontvloden is, en de *gevallene*, die onder vijand of roofdier bezweek, is hier dus 't zelfde denkbeeld.

4) *Aquilae et vultures etiam trans maria dicuntur sentire cadavera.* HIERONYMUS. *Assuetae cadaverum pabulo volucres castra quasi jam sua circumvolabant.* FLORUS. *Πολέμου μέλλοντος τελειοῦσθαι, τὸν τόπον (ἡ γὺψ) ὁρίζει, ἐν ᾧ μέλλει ὁ πόλεμος γίνεσθαι, πρὸ ἡμερῶν ἑπτὰ ἐπ' αὐτὸν παραγινομένη.* HORAPOLLO bij PRICAEUS. — PLINIUS, wien het aan goed geloof even min ontbrak, als aan kunde en belezenheid, nam dit volksverhaal getrouw over, toen hij schreef: *Qui triduo aut biduo volant, ubi cadavera futura sunt.* — Vgl. SCHOTTI *Adagialia sacra;* en over de Latijnsche spreuk: *Si vultur es, cadaver exspecta*, ERASMUS in zijne *Adagia.*

en dat bovendien oudtijds 't slagveld doorgaans met onbegraven lijken bedekt was, die, in heeter luchtstreek spoedig tot ontbinding overgaande, de gieren reeds bij een bragten, waar nog slechts de eerstelingen van den strijd waren gevallen. Ontzettend denkbeeld: het roofdier aast reeds op de digte legerscharen, die nog met leeuwenmoed strijden; — de prooi der menschelijke hartstogten is ook de zijne; — waar 't ligchaam valt, de gieren worden er terstond verzameld!

Tot afwisseling van ons godgeleerd onderzoek, laat ik hier een paar getuigenissen volgen van dit verwonderlijk instinkt, door den Schepper beschikt, om de pestaardige lucht der dierlijke ontbinding, vooral onder de heete luchtstreek, te voorkomen of te doen ophouden.

„De gier," schrijft WARD (bij ROSENMÜLLER, *das Morgenland*): „is even gretig op lijken, als de sjakal (jakhals); en het is verwonderlijk, hoe deze vogel plotseling verschijnt, zoodra een dier op het open veld gevallen is, al heeft men op zulk eene plaats in langen tijd geen enkelen gier te zien gehad."

„Ik verlangde," zoo verhaalt zeker reiziger in *Zuid-Amerika*: „om ook eens de groote giersoorten te zien, waarvan ik zoo veel gehoord had; maar dag aan dag was er geen aan den ganschen hemel of op het hoog gebergte te ontdekken. Toen gaf men mij den raad, om een paard te dooden en dit op het open veld te laten liggen, en terstond kwamen zij van alle hemelstreken aanvliegen."

Wij gaan over tot den geschiedkundigen zamenhang, waarin deze beeldspraak voorkomt, en die van haren zoo ruimen en raadselachtigen zin ons den regten sleutel geven moet. Het eerst volgen wij daarbij de orde van MATTHEÜS.

De Heiland had met zijn aandoenlijk *Jeruzalem! Jeruzalem!* van stad en tempel afscheid genomen. De woorden: *Ziet, uw huis wordt u woest gelaten!* werden door een veelbeteekenend zwijgen gevolgd, alleen afgewisseld door de herhaalde voorspelling tot zijne discipelen, bij het beklimmen van den Olijfberg: *Steen op steen zal hier* — van al deze prachtige gebouwen des tempels — *niet gelaten worden, die niet zal worden afgebroken.* Met hunnen Meester op den top des bergs gekomen, vroegen hem nu zijne discipelen: „*Zeg ons! wanneer zullen deze dingen zijn, en welk het teeken van uwe toekomst en van de voleinding der wereld?*" Het antwoord hierop loopt door tot aan het einde van Hoofdstuk XXV. Het is mijn oogmerk, er later op terug te komen. 1) Hier zij dus de opmerking genoeg, dat *deze dingen*, — het oordeel over *Jeruzalem*, en CHRISTUS' *toekomst* met *de voleinding der wereld*, — in deze profetische rede zoo naauw vereenigd zijn, gelijk zij dat bleven in geheel de verwachting der apostolische eeuw, dat elke poging van zelve mislukken moest,

1) Voorloopig verwijs ik mijne lezers naar de belangrijke *Eschatologie* van BRIËT. Hij houdt het beeld, waarvan wij spreken, voor een teeken, dat JEZUS zijne eerste komst (bij *Jeruzalems* verwoesting) niet als *ligchamelijk* heeft aangekondigd, maar „als voor allen *zigtbaar*, gelijk de bliksem, die van het oosten naar het westen het zwerk met zijn licht doorklieft, en even *ondubbelzinnig*, als, waar men arenden bij een vindt, men ook zeker is van aldaar lijken te vinden. Deel I, *Bladz.* 118.

om hier, tusschen het eene en het andere oordeel, eene scherpe grens te trekken. Zoo gaat de Heer vs. 14 reeds voort tot den tijd, waarop *het evangelie des koningrijks in de geheele wereld zal gepredikt worden;* om dan vs. 15 weder terug te keeren tot de *verwoesting* van den tempel, die zij nog beleven konden, hunne *vlugt* en hunne *verdrukking.* En nu waarschuwt hij de zijnen nadrukkelijk, dat zij zich niet zouden laten verleiden door het geroep *„Hier is de* CHRISTUS!" of *„Daar is hij!"* omdat er menig valsche profeet en Messias zou opstaan. Zij behoefden niet te zoeken, *hier* of *daar;* niet te gelooven, dezen of dien: want *zoo als de bliksem uitgaat van het oosten en* in één punt des tijds *schijnt tot het westen, alzoo ook zou de toekomst wezen van den Zoon des menschen. Want alwaar het doode ligchaam zal zijn, aldaar zullen de arenden vergaderd worden.* Maar eerst *na de verdrukking dier dagen — verschijnt aan den hemel het teeken van den Zoon des menschen.*

Het is dus reeds terstond duidelijk, dunkt mij, dat in de tegenstelling van het *alwaar* en *dáár* de kracht der spreuk gelegen is. Geen *Waar?* of *Hoe?* zou meer noodig zijn. Het aas wijst de plaats aan, waar straks de gieren neder strijken, en omgekeerd teekent de gierenvlugt de hemelstreek, over een slagveld uitgestrekt.

Dit *lokale* valt nog meer in het oog bij LUKAS, die de waarschuwing tot de discipelen, dat er zoo groote verdrukking aanstaande was, bij eene vroegere gelegenheid invoegt, achter de vraag der Farizeën (*Luk.* XVII : 20): *wanneer het koningrijk Gods komen zou?* Want als de Heer het beslissende van zijne toekomst, onverwacht en schitterend als de bliksem, beschrijft, de *aanneming* van den een, de *verwerping* van den ander, vragen de discipelen beangst: *„Waar, Heere?"* 1) en antwoordt JEZUS met de zelfde spreuk: „Waar 't ligchaam valt, dáár is de vergaderplaats der arenden." 2)

En nu de beteekenis der raadselachtige beeldspraak, in dezen zamenhang? Zonderling, dat geheel de oudheid, op voorgang van mannen als HIERONYMUS en CHRYSOSTOMUS, zich heeft laten verleiden door het beeld van den arend, als dat van iets groots en verhevens, om in het *ligchaam* CHRISTUS te zien, terwijl men buitendien gaarne overal mystieke zinspelingen op zijnen kruisdood zocht. *Arenden* zijn dus voor de kerkvaders „de geloovigen," die zich hemelwaarts verheffen, wier blik gescherpt is, om het *lam* te zien, *voor hen geslagt;* die tot den CHRISTUS te zamen vliegen met arendsvleugelen....... Zoo is, met geringe wijziging, 3) de oude opvatting dezer bijbelplaats; zonder dat men de onkieschheid

---

1) Dat πoῦ hier *ubinam* MOET en nooit *quomodo* KAN beteekenen, is onder anderen aangewezen door F. A. BORNEMANN, *Scholia in Lucae Evangelium.*

2) De oorspronkelijkheid van den zamenhang bij LUKAS, boven dien bij MATTHEÜS, wordt verdedigd door SCHLEIERMACHER, NEANDER en OLSHAUSEN. MEIJER meent, dat bij hem eene vroegere rede van JEZUS voorkomt, die nog geene betrekking heeft op *Jeruzalems* verwoesting. Maar wij hopen ook hierop nader terug te komen.

3) Kleinere verscheidenheden in de oude kerkelijke opvatting, vindt men vooral in het verschillend antwoord op de vraag, wie onder *arenden* moeten verstaan worden. CHRYSOSTOMUS zegt „engelen, martelaars en geloovigen," en put zijne welsprekendheid uit in de vergelijking van de laatsten met den edelen, hoog vliegenden en scherp zienden arend; — „geloovigen of uitverkorenen" noemen ook HIERONYMUS, ORIGENES, CYRILLUS, — KALVIJN en zelfs nog FRITZSCHE; — „die dan leven," zegt HILARIUS er bij; —

schijnt te gevoeld te hebben, opgesloten in de vergelijking van den verheerlijkten CHRISTUS met een dood aas, en van de geloovigen in zijne toekomst met vraatzuchtige gieren. — (Wij moeten echter hierbij niet vergeten, dat het onderscheid van gier en arend den ouden uitleggers, zoo als wij reeds zeiden, niet helder was.) — Later verlustigde men zich zelfs in die onkieschheid, en vond hier een der vele bewijzen voor de gedrogtelijke avondmaalsleer der middeleeuwen (de *transsubstantiatie*), als of de geloovigen daarbij letterlijk op CHRISTUS' vleesch en bloed aasden! 1) En schoon onze vaderen er zich aan ergerden, dat de Papisten hier hunnen *Broodgod* vonden, hunne *ciboriën of sacramentshuiskens*, zij konden zich nog zoo weinig van de opvatting der kerkvaders los maken, dat D'OUTREIN, die zich over de Roomsche verklaring met bitterheid beklaagde, toch nog eene uitgebreide verhandeling schreef, om, met veel omhaal van geleerdheid, de geloovigen als de *geestelijke arenden* voor te stellen, *vergaderende tot den gekruiste.* 2) — Nog ongerijmder evenwel waren andere opvattingen, die hij gemakkelijk bestrijden kon, en die wij slechts in 't voorbijgaan aan den voet der bladzijde hebben opgeteekend. 3) — Intusschen hadden reeds de kantteekenaars in den Statenbijbel, ofschoon schoorvoetend en in de tweede plaats, eene betere verklaring gehuldigd; waarop LIGHTFOOT en anderen verder gingen, en het onverklaarbaar noemden, dat men hier immer aan iets anders had kunnen denken dan aan een *Godsgerigt.*

Keeren wij nu nog eens terug tot de eerste bedoeling van het gezegde, als eene *algemeene* spreuk, nog zonder haren zamenhang met JEZUS' toekomst, dan komt ons de beteekenis te flaauw en onbestemd voor: „dat zich gemakkelijk vereenigt, wat van nature reeds aan elkander verwant is." 4) Zoo zou men den zelfden zin kunnen uitdrukken met te zeggen: „Waar

---

„de zaligen" IRENAEUS en BEDA; — „alle menschen" THEOPHYLACTUS en MALDONATUS. — De eenige afwijking van het algemeen aangenomen gevoelen der oude kerk, vond ik — behalve in eene mystieke toespeling van ISIDORUS — bij EUSEBIUS, die „de oversten dezer eeuw," de *arenden* noemt, als die de geloovigen vervolgen zullen en de doode leden der kerk verslinden, of wel „*Jeruzalems* belegeraars" of „de wraakengelen." Zie CORDERIUS, *Catena graecorum Patrum in S. Lucam.*

1) Reeds HIERONYMUS vindt hier eene zinspeling op het lijden van CHRISTUS, en BEDA op het avondmaal; PASCHASIUS RADBERTUS bewees er de transsubstantiatie mede, en latere R. C. bloemlezingen, zoo als die van SPANNER b. v., halen ook deze plaats aan tot verheerlijking der eucharistie. — Met even veel en misschien nog met een weinig meer regt, verstonden sommigen onzer vaderen onder het *doode aas* den „paapschen broodgod," en onder de *arenden* „de onreine menigte, het pausdom toegedaan!!" (Zie D' OUTREIN.)

2) In de *Proefstukken van heilige Zinnebeelden*, Amst. 1700.

3) Zoo is deze plaats door HILARIUS gebruikt om aan te toonen, dat het jongste gerigt in het dal *Josafat* zal gehouden worden; door AUGUSTINUS tegen de ketters, als een bewijs (met den voorafgaanden *bliksem*), dat alleen de ware kerk overal is; en met even veel of nog meer regt door KALVIJN tegen de Katholijken, om te bewijzen, dat de ware geloovige, als hij slechts tot CHRISTUS komt, geen scheurmaker zijn kan. — TEELMAN daarentegen heeft de gewone verklaring omgekeerd, door CHRISTUS voor den arend te houden en de geloovigen voor het lijk! — Ook GROTIUS is hier niet zoo helder als anders, daar hij dit beeld tot een bewijs neemt, dat *onder alle volken die God vreest, Hem aangenaam is*, en meent, dat de *arenden* voor „gaven van den Heiligen Geest" kunnen gehouden worden, en de *lijken* voor „hen die het vleesch dooden." — Beter is zijne opmerking op *Luk.* XVII: 37, over σῶμα als *zielloos ligchaam*, in onderscheiding van δέμας.

4) *Proverbium significans, facile ea conjungi, quae natura sua jungi postulant.* Zoo TIRINUS onder

water is, zwemmen visschen," "Het oog zoekt het licht," en duizend anderen. Neen! het is een meer bepaald beeld: dat van ontbinding, vernieling; en reeds voor zestig jaren drukte een oud *Exegetisches Handbuch*, — te goed om zoo geheel vergeten te worden, — die beteekenis met deze woorden uit: *Wo ein Staat schon in sich selbst zerrüttet ist, da finden sich leicht Feinde, die denselben vollends aufreiben und zu Grunde richten.* Alleen zou ik hier, zoo lang wij de spreuk algemeen nemen, niet enkel denken aan eenen *staat*, maar aan iedere menschelijke maatschappij, — staat of kerk, — en in 't bijzonder aan iederen mensch. STIER heeft dit denkbeeld het best uitgewerkt, en wij geven liever, ten gemakke van sommigen onzer lezers, eene vrije vertaling in plaats van het oorspronkelijke:

"De regel voor ieder Godsgerigt blijft steeds de zelfde, in zoo verre hetgeen rijp geworden is ten verderve, niet enkel de straf naar 't regt der vergelding waardig is, maar ook, door zekere inwendige noodzakelijkheid, die vergelding en vernieling van zelve tot zich trekt, even als het aas de gieren. Wat dood is, wordt der ontbinding ten prooi; en wat in staat van ontbinding is, wordt verteerd en weg geruimd, om de lucht te reinigen, door wie van God daartoe geschapen en verordend zijn. De zich ontbindende staat, de stervende volksgeest van *Israël* was toen het aas, waarbij zich de gieren niet zouden laten wachten; even zoo zal het eens met de Christenheid (liever "met de wereld") zijn, wanneer andermaal de CHRISTUS komt."

Het is echter wel wat ver gezocht, wanneer STIER de eerste aanduiding van JEZUS' profetie reeds vindt in de woorden van MOZES (*Deut.* XXVIII : 49): *De* HEER *zal tegen u een volk verheffen van verre, van het einde der aarde, gelijk als een arend vliegt;* — die van HOSEA: "Hij komt, *als een arend, tegen het huis des* HEEREN" (*Hos.* VIII : 1); — en van HABAKUK, als hij de ruiters der Chaldeën beschrijft, *vliegende als een arend, die zich spoedt om te eten.* (*Hab.* I : 8.) Even zoo ziet hij in de bijzonderheid, dat de gerigtsengel, *Openb.* VIII : 13, in vele handschriften niet een *engel* maar een *arend* genoemd wordt 1), den laatsten wenk van dit bijbelsch-profetisch beeld van 't godsgerigt.

Maar wij laten de verklaring van STIER, in zoo verre hij de bijbelsche *beeldspraak* weder tot eene doorgaande *bijbelleer* maakt, voor zijne rekening. Het opgegeven hoofd-idée der zinspreuk van onzen Heiland blijft even juist. En dat de Heer het hier vooral op zijn ongelukkig volk toepast, nog in het gezigt van *Jeruzalem*, is natuurlijk. Men behoeft daarbij aan de *arenden* zelve geene bepaalde beteekenis te geven. Allerminst wordt er CHRISTUS zelf mede aangeduid 2); dan nog eer zijne *heilige engelen*, waarmede hij

---

de Paters Jezuïeten, BRENTIUS en anderen onder de Hervormden, zonder echter in de toepassing van de oude verklaring af te wijken. Nog flaauwer SCHLEUSNER: *Nunquam deerunt, qui data opportunitate utantur.* Oneindig beter geeft DE WETTE den algemeenen, spreekwoordelijken zin dus weder: *Wo irgend die Schuldigen, da das Strafgericht.*

1) Er staat namelijk ἀετοῦ voor ἀγγέλου. Maar beteekent dan ook het beeld, van EZECHIËL overgenomen *Openb.* IV : 7, en beteekenen de *arendsvleugelen Openb.* XII : 14, het *wee!* van 't groote Godsgerigt?

2) Hoe Prof. VINKE schrijven kan: "Gelijk de arenden of gieren zich dáár verzamelen, waar het aas is, ten einde het te verslinden, zoo zou de Messias zich daar openbaren, waar Hij zou moeten verderven," is mij onbegrijpelijk. De uitvoerders van het strafgerigt zijn overal heirscharen van vijandige volken of van engelen; en de vergelijking met een' verslindenden gier is beneden de waardigheid van den in de heerlijkheid zijner toekomst zich openbarenden Messias.

komt ten gerigte; of wel in 't algemeen de legerscharen, zigtbaar en onzigtbaar, de volken der aarde en de magten des hemels, die tot het Godsgerigt worden aangevoerd. 1) In de geschiedenis van *Jeruzalems* val zijn die uitvoerders van Gods oordeelen, zoo als men weet, de Romeinen geweest; en het is, 't zij men er meer of minder aan hechte, toch altijd opmerkelijk, dat hunne standaarden juist het beeld van den arend droegen. Oudere uitleggers, die van de droomen der kerkvaders tot de gezonde opvatting van "het Godsgerigt over *Jeruzalem*" terug keerden, meenden dan ook, — gelijk men toen gaarne aan elken bijzonderen trek der beeldspraak zijne bepaalde bedoeling gaf, — dat hier de Romeinsche legioenen bepaaldelijk bedoeld werden. Lateren hebben dit betwijfeld of ontkend. STIER noemt het "eene door Gods voorzienigheid zoo beschikte ironie van het toeval;" en ik zou mij wel met zijn denkbeeld kunnen vereenigen, vooral omdat de Romeinen zelve gewoon waren, op de kracht hunner adelaren te zinspelen. 2) Even goed zou de spreuk vervuld zijn, wel is waar, als een ander volk over *Jeruzalem* gekomen en een andere standaard tegen de Godsstad opgeheven ware; zelfs beantwoordt de koningsarend der Romeinsche vanen niet geheel en al aan de vlugt der gieren in JEZUS' beeldspraak; toch is er iets dichterlijk-profetisch in die gedachte, dat de dag der wrake wordt aangekondigd door de Romeinsche arenden, die, van al de toppen der bergen om *Jeruzalem* henen, zich dreigend over haar verheffen. 3)

Eerst de hen, wakende over hare kiekens; nu de gierarend, die ze verscheurt en het aas in zijn nest sleept, dat zijne jongen er over klapwieken!

Neen! men behoefde niet te zeggen: "*Hier is de* CHRISTUS!" of "*Dáár is hij!*" niet te vragen, om te weten, werwaarts zijne vlugt te rigten: "*Waar, Heer?*" of "*Hoe* en wanneer *zullen deze dingen geschieden?*" Het bedreigde oordeel is geene goddelijke willekeur. De klapwiekende hen waarschuwt voor den arend in de wolken. De liefde weent, als 't gerigt voor de deur staat.

Zij hadden niet gewild, Jeruzalems kinderen! Ach, en waarom hadden zij dan toch niet bij tijds *bekend, wat tot hunnen vrede diende?* Waarom *was 't verborgen in hunne oogen?....* Ja! waarom is steeds de verharde zondaar, de verbitterde ongeloovige blind voor de waarheid, blind voor het oordeel, en daardoor voor liefde en genade doof?

De Joodsche staat droeg in den zuurdeesem van 't Farizeïsme de kiem der ontbinding

---

1) BENGEL schrijft: *Cadaver est Judaeismus carnalis; aquilae partim pseudochristi et pseudoprophetae, partim copiae Romanorum.* Zoo ook vóór hem VITRINGA sr., bij J. ALBERT, *Observationes philologicae.* 1725. Reeds door den laatsten werd de vroegere toepassing op CHRISTUS als verouderd beschouwd; en hij haalt van GREGORIUS NAZIANZENUS eenige dichtregels aan, waarin de vervolgers der oude christen kerk met gieren rondom een lijk vergeleken worden.

2) Zoo wijst bij AELIANUS een Romeinsch krijgsoverste op zijne veldteekenen, met de woorden: "Deze zelfde arenden zullen de ingewanden uwer olifanten verscheuren!" (J. ALBERT.)

3) "De Romeinsche adelaars zouden weldra met ontzettende kracht neder stormen op het verwerpelijk aas der ongelukkige natie." Zoo VAN OOSTERZEE, die te regt opmerkt, dat de discipelen, bij JEZUS' profetische taal, zeker gedacht zullen hebben aan *Jeruzalems* verwoesting. — En de Romeinsche adelaar was immers ook den Joden niet vreemd meer? — MEIJER noemt echter deze opvatting *ganz falsch*, naar zijne meening, dat hier aan eene latere *parousie* (toekomst van CHRISTUS) moet gedacht worden.

in zich. Heviger woedde dat inwendig bederf voort, toen zich het beste deel van 't ongeloovig *Israël* had afgescheiden. Door de Christenen te vervolgen en uit te werpen, verhaastte het Joodsche volk zijnen ondergang. Niet in de omstandigheden des tijds, niet in den val der Herodessen, of de verdrukking van onmenschelijke landvoogden, lag de eigenlijke oorzaak van *Jeruzalems* val. Het stervend ligchaam lokte slechts de vraatzuchtige gieren. Hoe de overspannen geestdrift der dweepzieke zéloten geen ware levenskracht was, bleek ook, toen voor eenen korten tijd de Romeinen terug trokken en *Jeruzalem* vrij was; — vrij, maar ten prooi aan de laatste en geweldige stuiptrekkingen van een zich ontbindend volksbestaan. Geene eendragt, geene orde, geen beleid meer en geen ootmoedig Godsvertrouwen in *Israël*. Alleen een uitdagen van den hemel zoo wel, als van *Rome's* wereldmagt. De Messias moest komen, hun Messias, en hij kwam niet; de hemel moest helpen, en hij hielp niet! Vergeefs drong zich meer dan een millioen menschen, in de digte ruimte binnen de wallen, om hunnen heiligen tempel te zamen. Door het dralen van den zachtaardigen TITUS, die zich van zulk eene hardnekkigheid naauwelijks een denkbeeld maken kon, hielden zij het uit tegen het zwaard, tegen de pest, tegen den honger; en werden daarbij nog door dolle dweepers beroofd of vermoord, door burgertwist verscheurd. Duizenden lijken werden in *Jeruzalem* opgehoopt of over den stadsmuur geworpen, — het feestmaal der gieren! — En toch, ook toen moeders hare eigene kinderen niet meer spaarden en 't onreinste aas was ingezwolgen, wachtte men nog op wonderen en teekenen. Eindelijk kon de verzwakte arm den storm niet meer afweren. *Jeruzalem werd door de Heidenen vertreden*, naar JEZUS' woord. Wanhopig wierp men zich in de vlammen van den tempel. En de Romeinsche adelaar rustte op de puinhoopen, des verslindens moê: want 900,000 waren er gevallen, alleen bij 't beleg van *Jeruzalem*......

Toen waren *de dagen* gekomen, *waarop men zeggen zou: "Zalig de schoot, die niet gebaard heeft en de borsten, die nimmer zoogden!" Dagen, waarin ze zouden roepen: "Bergen, valt op ons!" "Heuvelen, bedekt ons!"* — Geen wonder ook. Veertig jaren vroeger hadden die zelfde Romeinen JEZUS aan het kruis genageld, op den onstuimigen aandrang der Joden; der Joden, die woedend riepen: *"Zijn bloed kome over ons en onze kinderen!" — — — Indien zóó aan het groene hout gedaan werd, wat moest wel aan het dorre geschieden?*

Neen! wij denken niet met bitterheid aan dat rampzalig *Jeruzalem*, waarover de mishandelde JEZUS zelf tranen stortte; wij smaden *Sions* kinderen niet, als bannelingen omzwervende sedert achttien eeuwen, zonder troon, zonder altaar, zonder vaderland. Maar terwijl wij hier als in eenen spiegel het lot aanschouwen van iederen mensch en van iedere natie, die tegen den Almagtige den ongelijken strijd waagt, erkennen wij ook de ontzettende waarheid der groote natuurwet: "Wat rijp is tot ontbinding, omdat het ware leven er uit is geweken, is een gereede prooi des verderfs. Het ligchaam sterft, en de gieren snellen aan." Nog geldt die wet, ook in Gods zedelijke schepping. Het oordeel Gods is geene daad van opwellenden toorn, geene onnatuurlijke tusschenkomst van den hemel in de dingen der aarde. Neen! zonde en dood, ontbinding en oordeel, het is de natuurlijke ontwikkeling der wereldregering. De zondaar zelf roept en verhaast het gerigt; en nog

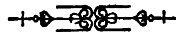
snelt ieder volk, waaraan het zout der aarde, de vreeze Gods in CHRISTUS, ontweken is, met rassche schreden de ontbinding en het verderf tegen.

Maar vóór de arendsvleugels met doffen slag de lucht bewegen, klapwiekt nog de klokhen. Eerst de klagt: *Hoe dikwijls heb ik u willen vergaderen, gelijk de hen hare kiekens vergadert onder de vleugelen; maar gij hebt niet gewild!* Daarna eerst, als onwil alle genade verwerpt, het ontzettend beeld des gerigts: *Waar de doode ligchamen vallen, daar vergaderen zich de arenden.*

DERDE GEDEELTE.

HET KONINGRIJK DER HEMELEN IN ZIJNE INWENDIGE HUISHOUDING EN EINDELIJKE VOLTOOIJING.

Eene derde reeks van „Beelden des Koningrijks" opent zich voor ons oog. Ook zij schetst ons „CHRISTUS in de geschiedenis der wereld," maar zij is van de beide voorgaande onderscheiden door het standpunt, waarop wij bij de beschouwing staan, den tijd en den kring, waarover zich die beelden uitstrekken. Was het eerste Gedeelte dezer Afdeeling meer algemeen *menschelijk*, het tweede *Israëlitisch*, dit derde Deel staat meer op zuiver *christelijk* terrein. Heeft de Heiland eerst in algemeene trekken het Koningrijk der Hemelen aangekondigd, gelijk het nog *komen moest*, en daarna het gehandhaafd tegenover zijn volk, terwijl het *komt*, hier zullen wij het Koningrijk der Hemelen leeren kennen, gelijk het reeds aanvankelijk *gekomen is*. De Heiland der wereld staat hier dus minder tegenover de geheele *menschheid* of tegenover het *Jodendom* van zijnen tijd, dan wel in het midden der zijnen, die het eerste beginsel uitmaken en de kern der *christenheid*. „JEZUS in het midden der zijnen," maar op twee, ver van elkander verwijderde tijdstippen: bij zijne eerste komst, en bij zijne wederkomst of toekomst; waarom ook dit gedeelte het opschrift draagt: „Het koningrijk der hemelen in zijne inwendige huishouding en eindelijke voltooijing." 't Zouden ook twee afzonderlijke reeksen van zinnebeelden hebben kunnen zijn, wanneer de eerste daartoe stof genoeg had opgeleverd. Maar over den *aard* van het koningrijk, dat de Heer kwam oprigten, is reeds zoo veel gezegd, en over de *betrekking* van JEZUS tot de zijnen, en weder van dezen onderling en tot den Vader, die in de hemelen is, zal later nog zoo veel te zeggen zijn, dat slechts enkele beelden en zinspreuken, en daaronder maar twee of drie eigenlijke gelijkenissen, voor deze eerste reeks overbleven. Ik heb daarom het begin met het einde, de gemeente in haar beginsel met de gemeente in hare voltooijing, te zamen gevat. De overgang is echter, — gelijk wij later zien zullen, — in JEZUS' voorstelling niet zoo groot, als in de geschiedenis. 't Is de korte afwezigheid van eenen Vriend, die straks weder komt, om te zien, of men zijn afscheidswoord niet heeft vergeten; van eenen Heer, die weldra van de reis terug keert, om te hooren, of men zijne bevelen in zijne afwezigheid heeft uitgevoerd.

Maar daar is, — om nu die *eindelijke voltooijing* van het godsrijk vooreerst te laten rusten, — nog eene andere reden, waarom de INWENDIGE HUISHOUDING der gemeente met zoo weinige en korte trekken wordt geschetst. Van allen, die eene nieuwe godsdienst op aarde hebben gesticht, heeft juist de Heer het minste werk gemaakt van die regeling en ordening zijner gemeente. Waar zijn in het evangelie de wetten, die het onderscheid tusschen priester en leek, of ten minste de betrekking tusschen bestuurders en onderhoorigen regelen? Waar vinden wij er de vormen van aanneming en lidmaatschap, de wijze van godsvereering en zamenkomst der gemeente, hare rust- en feesttijden, — om nu niet meer te noemen, — bepaald? Indien de gemeente geen ideaal blijven mag, en even min terstond de geheele wereld omvatten kan; — indien zij bestaan zal als eene geregelde, wel geordende en van de ongeloovige wereld afgeslotene maatschappij, *hoe* moet zij dan toch bestaan? Gij zoekt vergeefs het antwoord op JEZUS' lippen. Het is, of hij dat alles aan het toeval overlaat. Er kome van, wat wil: eene republiek of een aristocratisch bestuur, eene eenvoudige of ceremoniëele eeredienst, eene wijsgeerige school of een broederhuis of een priesterlijk heiligdom! — — — Maar neen! niet aan het toeval liet de Heer het over, maar aan de inwendige levenskracht, die hij in zijne gemeente legde, en die, onder hooger bestuur, zich eenen vorm scheppen zou naar eigen behoefte. Eener wereldgodsdienst voor alle eeuwen moest het kleed van tijd en land niet worden aangetrokken. Elke godsdienstvorm veroudert; het Mozaïsme zelfs kon zich aan die wet des tijds niet onttrekken; maar de godsdienst zelve, — en het christendom is de godsdienst bij uitnemendheid! — de godsdienst zelve blijft.

Maar valt er dan toch nog iets te zeggen omtrent de *inwendige huishouding* der kerk? Ja, iets zeker: dat in die kerk, hoe ook ingerigt, altijd Gods woord, het evangelie leven moet, *in* maar ook *door* menschen: DOOR menschen, die het *prediken*, en IN menschen, die 't *gelooven*. Zie daar, wat de stof gaf tot de zinspreuken, die wij nu het eerst te behandelen hebben, en waarbij wij van de *verkondiging* des koningrijks tot de *aanneming* en *volharding* daarin zullen voort gaan; — niet, gelijk wij later zien zullen, omdat er tusschen de *personen* juist altijd eene zoo scherpe lijn te trekken is, als elders tusschen priesters of leeraars aan de eene, leeken of geloovigen aan de andere zijde; maar omdat de *zaak* wezenlijk onderscheiden is: het spreken en 't hooren, het verkondigen en aannemen van Gods zaligmakend woord.

XXIII.

EEN GROOTE OOGST EN WEINIG ARBEIDERS.

MATTH. IX : 37b, 38.

De oogst is wel groot, maar de arbeiders zijn weinige;
Bidt dan den Heer des oogstes, dat Hij arbeiders in zijnen oogst uitstoote.

LUK. X : 2.

De oogst is wel groot, maar de arbeiders zijn weinige;
Daarom, bidt den Heer des oogstes, dat Hij arbeiders in zijnen oogst uitstoote.

VERGELEKEN MET JOH. IV : 35—38.

Zegt gij lieden niet: "Het zijn nog vier maanden, en dan *komt de oogst?" Ziet! ik zegge u: Heft uwe oogen op en aanschouwt de landen: want zij zijn alreede wit om te oogsten!*

En die maait, ontvangt loon, en vergadert vrucht ten eeuwigen leven; opdat zich te zamen verblijden, beide die zaait en die maait.

Want hierin is die spreuk waarachtig: "Een ander is 't die zaait, en een ander die maait."

Ik heb u uitgezonden om te maaijen, het geen gij niet bearbeid hebt; anderen hebben het bearbeid, en gij zijt tot hunnen arbeid ingegaan.

Groot de oogst, weinig de arbeiders! — "Keurige en treffende beelden voorwaar! Een overrijke oogst, waarvoor handen te kort komen, wordt schier bedroevend, omdat men meer let op het geen te loor moet gaan, dan het geen behouden wordt, en daarbij andere tijden voor den geest komen, waarin men naauwelijks zoo veel had, als men dán verliest, of waarin men eenmaal gebrek kan lijden aan het geen thans onbehoudbaar is. Ernstig is de bede van den minst deelnemenden arbeider zelven in zulken oogst, dat toch de eigenaar meer maaijers zende; want de ongevoeligste huurling zelf kan het denkbeeld niet gedoogen van te loor gaande veldvruchten. En zou de eigenaar die bede niet verhooren, daar de oogst hem zelven aangaat? Dit weet men zoo wèl, dat het een *uitstooten* mag heeten, zoo als hij meerdere arbeiders aanneemt, naar den akker drijft, ja! schier zonder *zich* den tijd te gunnen van beding, of *hun* van eenigen toestel, vrolijk ten huize uitstoot, niet om den zwaren ploeg te drijven, noch om eenzaam te gaan zaaijen, maar

om de ligte sikkel door de brosse halmen te slaan en onder een vrolijk veldgezang des hemels zegen te omarmen." 1)

Wat de lezer hier vindt in den kalmen, gekuischten stijl van een' klassieken redenaar, neen! daar kan hij al de kracht naauwelijks van gevoelen, wanneer hij niet, als schrijver dezes, een deel van zijn leven heeft doorgebragt tusschen akker en dorschvloer, te midden van inspanning en angst, vreugde en teleurstelling van den oogst. Als 't gewas rijpt aan alle zijden, door den blakenden zonnegloed van eenen langen zomerdag, en des maaijers sikkel of zicht of zeissen overal te gelijk zijn moest; als soms een hevige onweêrsbui, door nieuwe hette gevolgd, het rijpe graan doet broeijen en schieten, dat door de toppen der garven een verraderlijk groen schemert; dan wordt de noodigste nachtrust nog verkort, de dubbele kracht des sterken arbeiders nog verdubbeld; en vaak heb ik de bijna bovenmenschelijke inspanning bewonderd, die mannen, vrouwen en kinderen bezielde, de vriendelijke bede gehoord, waarmeê nog de zeventigjarige, anders reeds rustende arbeider naar het veld *uitgedreven* werd. Kan er ook treuriger gezigt zijn, dan een oogst, die bederft op het land?

Groot de oogst, — eigenlijk is de tegenstelling nog scherper; want er staat letterlijk: *De oogst* VEEL 2), *de arbeiders weinige.* — Er ligt in dit beeld eene mengeling van blijdschap en van smartgevoel, van vreugde en van angst tevens. Die stemming heeft MATTHEÜS zeer eigenaardig uitgedrukt, als hij, in het vooraf gaande, bij het verhaal van JEZUS' omreize door steden en vlekken, waarbij de Heer *het evangelie des koningrijks predikte en alle ziekte en alle kwale genas onder het volk*, de opmerking voegt, dat de Meester, *de scharen ziende*, die dag aan dag zich al meer om hem verdrongen, *innerlijk over hen met ontferming bewogen werd, omdat zij vermoeid en verstrooid waren, gelijk schapen, die geenen herder hebben.* 3) — Uit deze innerlijke ontroering verklaart nu de evangelist het

1) Zoo sprak en schreef STUART. Hij voegde er nog bij: „Verleidend kon dit beeld geworden zijn voor de zeventigen, wanneer zij, aan het zelve te zeer hangende, zich een' hoogtijd voor het edelst zingenot hadden voorgesteld van hunne zending. Geen zingenot, slechts zielgenot was hun beschoren; zielgenot ten koste van veel meerder smart, dan het zingenot den maaijer op vermoeijenis komt te staan. Het geen volgt, stuit dat misleidend denkbeeld —" Dit echter heb ik niet overgenomen, omdat ik mij met de plaatsing van deze woorden door LUKAS, gelijk straks blijken zal, maar niet vereenigen kan.

2) *'Ο μὲν θερισμὸς πολύς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι.* Het is eene gewone dwaling der oude lexicographi, wanneer SCHLEUSNER, onder vele beteekenissen van *πολὺς*, ook opgeeft, dat het dikwijls 't zelfde als *πᾶς*, en even eens als *μέγας* beteekent. Om mij nu tot het laatste, dat ons hier voorkomt, te bepalen, men kan alleen zeggen, dat het woord *veel* dikwijls door de Grieken, en bijzonder in het Nieuwe Testament, gebruikt wordt, waar wij *groot* bezigen; en wel, omdat op zulk eene plaats eene *collective* grootheid bedoeld wordt. Gij zult in het Grieksch nooit lezen: „een veel man" voor „een groot man;" maar wel: „veel geween" (*Matth.* II : 18); „veel loon" (*Matth.* V : 12); „veel langmoedigheid" (*Rom.* IX : 22); „veel getwist" (*Hand.* XV : 7); „veel volk" (*Mark.* IX : 14); „veel menigte" (*Mark.* III : 7), enz.

3) Ik zie niet ééne reden, om ook in deze woorden: „*vermoeid en verstrooid, gelijk schapen, die geenen herder hebben*," met STIER de stem van JEZUS te hooren. Mag dan de evangelist, anders zoo spaarzaam met zijne eigene opmerkingen, er niet eene enkele maal een beeld tusschen voegen, zoo geheel in den geest van zijnen Heer; hoewel deze het nu juist niet gebruikt had, daar hem eene andere, nog rijker en doelmatiger beeldspraak voor den geest zweefde?

woord, niet tot die zamenvloeijende scharen, maar tot den bijzonderen kring van zijne discipelen gerigt. Het is niet alleen eene aandoening van medelijden, die hem daarbij bevangen heeft, maar een zeker smartelijk gevoel van magteloosheid, aan de menschelijke natuur eigen, wanneer onze wil en lust verre onze krachten te boven gaat. Want ook hierin was JEZUS mensch, en geheel mensch. Hij mogt duizenden wonderdadig met enkele brooden voeden, zijne stem en zijne prediking strekte zich niet wonderdadig buiten de grenzen van het menschelijk vermogen uit.

Weder kan ik mij hier niet met LUKAS vinden, die onze spreuk heeft opgenomen als aanhef van de afscheidsrede tot de zeventig, bij hunne uitzending. Het maakt nog op zich zelf geen bezwaar, dat JEZUS dit woord twee maal zou gezegd hebben. Hoe kon iemand, — zelfs al was die *iemand* de Zoon Gods! — hoe kon iemand, die bijna den ganschen dag en aan alle plaatsen sprak, buiten herhaling van woorden blijven? Ja! was niet die herhaling dikwijls noodig? — Maar wat ik mij maar niet voorstellen kan? Dat JEZUS zijne ruimste uitzending van boden des koningrijks, die hij met een' blijden juichtoon begroette bij hunne terugkomst, zou hebben ingewijd met eene klagt over het klein getal arbeiders; en dat hij die zeventig, zelve eerst beginnaars in deze hunne taak, het gebed om een nog grooter aantal zou hebben opgedragen. 1)

Doch al heeft LUKAS dit vers minder goed geplaatst, met eene kleine wijziging is die plaats gevonden: eerst de klagt, vs. 2; dan de uitzending, vs. 1, en daarop de last: *Gaat henen* enz. vs. 3. Want altijd blijft het opmerkelijk, dat beide evangelisten deze woorden van den Heer naauw verbinden met de afvaardiging van evangelie-boden, paarsgewijze in verschillende rigtingen uitgezonden: MATTHEÜS een oogenblik vóór dat JEZUS de twaalve plegtig inzegent en uitzendt (Hoofdst. X); LUKAS tusschen de zending der twaalve (IX : 1—6) en die der zeventig. Het gezigt van den overvloedigen oogst, en 't gevoel, dat hij als mensch niet alles voor allen zijn kan, drijft JEZUS eerst aan tot de klagt, daarna tot het gebed aan den Heer des oogstes, maar ook straks daarop tot eene zending, waarbij hij zich zelven als vermenigvuldigt, en zijne aankondiging van het godsrijk — want verder moesten zijne boden niet gaan — uit veler mond en op vele plaatsen te gelijk hooren laat.

Maar beschouwen wij het beeld zelf nog eens van nader bij, om het daarna, in den zamenhang met JEZUS' doorgaande beeldspraak, dieper op te vatten.

De oogst — hij is op zich zelven altoos, tegenover het treurig misgewas, een tijd van vreugde en van dankbaarheid, het loon van velerlei en zwaren arbeid. En de erve van

---

1) »Daar zijn er," zegt MEIJER: »*ungeachtet euer Menge noch lange nicht genug.*" — Maar al ware dit zoo geweest, dan is daarmede het gezegde van den Heer, op dat oogenblik en in dien zamenhang, nog niet gemotiveerd; even min als door de tegenstelling bij STUART: »een blij vooruitzigt, straks door de profetie van vervolging gematigd."

Israël gaf een' ruimen oogst, wanneer JEHOVA's zegen er op rustte. 1) En niet alleen, dat die oogst ruimer was en spoediger aanrijpte, dan in onze noordelijke gewesten, maar men was ook gewoon, het graan terstond in 't open veld te dorschen, even als bij ons het koolzaad. Daar hiertoe menschen-handen te kort schoten, gebruikte men van ouds ossen, (somtijds ook ezels,) met of zonder dorschwagen achter zich; en bekend is het gebod der wet, dat *de dorschende os niet mogt worden gemuilband:* ook hij mogt vrijelijk eten van den overvloed, waaraan hij arbeidde. Zoo ontstond er een vrolijk en bezig gewoel, gelijk men het bij ons ieder jaar op 't hooiveld, en nog beter op het zaadkleed van onze landbouwers zien kan. Oudtijds, toen ieder nog den voorvaderlijken akker bouwde, hielpen geburen en vrienden beurtelings elkander, en droegen juichend gerst en tarwe en spelt in de schuren; schoon men toch reeds in MOZES' wetten van den *daglooner* of gehuurden arbeider leest, „wien vóór den avond zijn loon moest gegeven worden: *want zijne ziele verlangt er naar, omdat hij arm is.*" (*Deut.* XXIV : 15.) Hoe meer nu later het grondbezit in enkele handen overging, des te meer werden de *huurlingen* noodig, die — zoo als wij in de gelijkenis van de *Arbeiders in den wijngaard* zien zullen, — zich op de markt daartoe aanboden. Zij hadden *overvloed van brood*, ook in eenen tijd, als elders misgewas heerschte (*Luk.* XV : 17), en hun loon was in den oogst bovendien ruim, zoo als hun arbeid dan vooral noodig was. JAKOBUS bestraft dus te regt met hoogen ernst de rijken, omdat zij *het loon verkortten der werklieden, die hunne landen hadden gemaaid en* voor hen *geoogst.* (*Jak.* V : 4.) Maaijers vooral waren er noodig: want dit gedeelte van 't oogsten kon niet anders dan door menschen-handen gedaan worden. Met de *sikkel* moest het koren uit de hand gesneden worden; en daarna het gesnedene op den arm te zamen gedragen en tot *garven* of *schoven* gebonden, die weder tot *hoopen* werden vereenigd. (Zie *Bijb. Woordb.*) Wanneer nu de *Heer des oogstes*, eigenaar van zoo rijke landerijen, zag, dat de arbeid nog niet vlug genoeg van de hand ging, of voor zijn werkvolk te groot en te zwaar was; wat was natuurlijker, dan dat hij nieuwe en telkens weder nieuwe arbeiders opzocht, en zonder lang over 't loon te dingen of veel met hen te spreken zelfs, hen met aandrang *uitdreef*, — *uitstootte* of letterlijk *uitwierp* 2) — naar het oogstveld? — „*Gaat heen! Wat billyk is, zal ik u geven.*" (Matth. XX : 4, 7.) Dit was, als bij de *arbeiders in den wijngaard*, genoeg.

---

1) Omtrent den verschillenden arbeid op het land, naar het verschil van tijd en gewas, is hoogst belangrijk de vroeger reeds aangehaalde beeldspraak van JESAJA, H. XXVIII : 23—28.

2) *Darin liegt das Angelegentliche, Drängende: „hinaustreibe.*" Zoo MEIJER, en reeds vóór anderen ERASMUS. — Men vergelijke *Mark.* I : 12 „*Terstond dreef hem de Geest uit in de woestijn;*" *Matth.* IX : 25 „*Als nu de schare uitgedreven was*, enz." als ook het menigvuldig *uitdrijven* van démonen. STIER, die anders zoo gaarne de woorden urgeert, meent, dat dit *Beibegriff* onnoodig is, en ἐκβάλλειν hier het zelfde beteekent, als in 't volgende (*Matth.* X : 5) ἀποστέλλειν. Hij haalt ten bewijze het *uitdrijven* van goede vrucht aan, *Matth.* XII : 35, en het *uitdrijven* der schapen, *Joh.* X : 4. Beide beelden uit de natuur bewijzen, naar mijn gevoel, juist het tegendeel van 't geen STIER wil, daar het denkbeeld, niet van *vijandig geweld*, maar van *krachtigen drang* er aan verbonden is. Men vergelijke het boven gezegde omtrent de overeenkomst van dezen *Heer des oogstes*, met den *Heer des wijnbergs.* — Ik verkwist hieraan welligt wat veel woorden, om toch van 't fijnste coloriet der beelden van onzen Heiland, zoo geheel aan de natuur ontstolen, mij niets te laten uitwisschen. Het „*uitzenden* UIT de gemakkelijke rust" van STIER is er eene schrale vergoeding voor!

Er was geen tijd te verliezen. — En wat natuurlijker ook, dan dat de bezorgde opzigter om arbeiders, telkens meer arbeiders riep; en dezen zelve, als zij met lust hun werk deden, het niet lijden konden, dat door hun te klein getal de oogst niet goed zou binnen komen? Wat natuurlijker met één woord, dan de noodkreet: „Veel is er te oogsten, en veel te weinigen zijn ze, die arbeiden!" dan de bede: „Zend toch, jaag toch arbeiders in uwen oogst!"

Maar ligt er nu ook, zelfs in dien bezwarenden overvloed, niet een opbeurend, blijmoedig denkbeeld? — Door het gebruik van dit beeld, stelt JEZUS de evangelie-prediking voor zijne discipelen in een vriendelijker licht, dan wanneer hij steeds van ploegen, zaaijen en wieden gesproken had, en het eene geëikte beeldspraak (eene *type*) ware gebleven, wat hij vroeger zeide: *De oogst is de voleinding der wereld.* — Neen! 't is niet enkel een *ploegen op hope*, een *zaaijen met tranen* (1 *Kor.* IX : 10; *Ps.* CXXVI : 5), waartoe de Heer de zijnen roept. Er is ook reeds te oogsten, al is 't dan nog niet de eindelijke en volkomene oogst, dien eens de engelen zullen maaijen. Oogst is het voor 't godsrijk, wanneer de scharen, vermoeid van 't lastig juk en hongerend op de dorre zielespijs, toestroomen van alle zijden, rijp voor de prediking van het koningrijk Gods. Zulk een oogst was er op *Galilea's* heuvelen en aan 't zeestrand van *Tiberias.* Zulk een oogst zou er ook zijn op den pinksterdag, — en handen te kort, om hem in te zamelen!

En dat JEZUS, bij het gebruiken van dit beeld, minder wilde te kennen geven de snelle *uitwerking* van zijn woord, 1) dan wel de *vatbaarheid* daarvoor, zien wij, waar hij het nog eens in dien zin bezigt, bij de bekende Jakobsbron. De Samaritaansche is in der haast weg gesneld, hare waterkruik achterlatende, en roept het nu den inwoners van *Sichar* toe: „*Komt! ziet eenen mensch, die mij gezegd heeft alles, wat ik gedaan heb. Is deze niet de Christus?*" — JEZUS staart haar na, in blijmoedig gepeins, en raakt zelfs de spijzen niet aan, waarmeê intusschen de discipelen uit de stad zijn terug gekeerd. *Hij heeft eene spijze, die zij niet weten: den wil te doen Des genen, die hem gezonden heeft, en zijn werk te volbrengen.* En hij spreekt, — een oogenblik later misschien, als 't eenvoudig maal is afgeloopen en zij daar nog rustig te zamen zitten: — „*Zegt gij lieden niet:* „*Nog een tijd van vier maanden, en de oogst komt?*" *Ziet, ik zeg u: heft uwe oogen op en aanschouwt de landen; want zij zijn alreede wit tot den oogst.*" — Het was winter: want JEZUS *moest door* Samarië *gaan* (vs. 4), omdat Jordaan en beken gezwollen waren en de gewone reisweg door *Perea* dus belemmerd was. Ook zou in 't heetst van den zomer eene vrouw niet vóór den avond den gang naar de bron gemaakt hebben. Het eerste gewas stond dus reeds te veld, maar de oogst was nog vier maanden in 't verschiet. 2) En toch noodigt JEZUS de

1) Dus niet zoo als LISCO (*Bilderstoff des Neuen Testamentes*) *schrijft: Jene* (*die das Werk beginnen*) *säen oft ohne zu sehen; bisweilen aber tritt auch unerwartet schnell der reiche und gesegnete Erfolg der Arbeit ein, ohne dasz, wie in der Natur, ein längerer Zeitraum zwischen Saat und Ernte verflieszt.*

2) Velen hebben uit het *Zegt gij lieden niet —?* willen opmaken, dat hier aan een spreekwoord moet worden gedacht: „Nadat het zaad in den grond is, nog vier maanden vóór den oogst." Maar behalve, dat deze spreuk nergens voorkomt, is, dunkt mij, de tegenstelling duidelijk tusschen iets,

zijnen, om het oog op te heffen over de velden daar beneden, *wit om te oogsten!* Reeds CHRYSOSTOMUS dacht hierbij aan de inwoners van *Sichar*, die op het woord der vrouw toestroomden; en ook onze kantteekenaars op den Statenbijbel zeggen: „*Om te oogsten*, Grieksch: *tot den oogst.* Dit moet verstaan worden van eenen geestelijken oogst, welke hier waren de Samaritanen, die met menigte over de velden kwamen, om CHRISTUS te hooren, en derhalve als rijp waren om geestelijk geoogst, dat is: tot de gemeente gebragt te worden." — Het komt ook mij nog altijd voor, dat dit in 't „*Heft uwe oogen op!*" besloten is. Een profetisch gezigt van 't geen nog niet voor oogen was, kon JEZUS zelf wel hebben, maar niet aan zijne discipelen toonen. De aankomenden laten JEZUS echter nog den tijd, om er bij te voegen: „*En die maait, ontvangt loon, en vergadert* bovendien *vrucht ten eeuwigen leven; opdat zich te zamen verblijden, beide die zaait en die maait. Want hierin is de spreuk waarachtig: Een ander is 't die zaait, en een ander die maait. Ik heb u uitgezonden, om te maaijen 't gene gij niet bearbeid hebt; anderen hebben het bearbeid, en gij zijt tot hunnen arbeid ingegaan.*" (*Joh.* IV : 36—38.) — Wij zullen hier niet al te naauwkeurig uitvorschen, wie die *anderen* zijn. 1) Het ligt in 's Heeren bedoeling niet, dit te bepalen. Allen zaaijen, die arbeiden aan 't godsrijk, en 't vroeger gezaaide groeit den maaijer in de hand. Het apostelschap (dat is: de *uitzending*) was daarom zoo blijmoedig eene taak, omdat de akker, waar henen zij werden uitgezonden, reeds was ontgonnen en bebouwd. Anderen hadden dien bearbeid; zij zouden maaijen. En zoo als de maaijer beloond wordt voor 't geen buiten zijn toedoen is gegroeid, zoo zouden zij ook hun loon niet missen, en nog bovendien het genot hebben van *vrucht te verzamelen ten eeuwigen leven.* Zoo was, daar zij op den grondslag van 't Oude Verbond, en op voorgang van JOHANNES en JEZUS voort arbeidden, hun eerste werk reeds een oogst. Zouden zij hierdoor niet bemoedigd zijn, om later even onvermoeid te blijven arbeiden, ook waar zij geene hoop mogten voeden van zelve vrucht te oogsten, of misgewas die hoop te leur stelde? Het ging toch dikwijls zoo: *Een ander zaait, een ander maait.* 2) Maar waar *vrucht ten eeuwigen leven* wordt ingeoogst, dáár zullen

---

dat ieder op dit oogenblik zeggen zal (ὑμεῖς λέγετε, verg. *Matth.* XVI : 2), naar de gewone opvatting van het dagelijksch leven, — en 't geen JEZUS zegt in geestelijken zin (ἰδοὺ, λέγω ὑμῖν). Terstond daarop een *spreekwoord* aanhalende, zegt de Heer ὁ λόγος, dat is: *'t geen men pleeg te zeggen.* — LIGHTFOOT vereenigt eenigermate beide gevoelens, terwijl hij berekent, dat nu, — half *Chislew* of in 't begin van *December*, — de gerst nog gezaaid werd, en zelfs later, daar zij veel spoediger dan de tarwe rijpt. — Ook hier laten wij ons het aanschouwelijke van JEZUS' onderwijs niet gemakkelijk ontrooven: eerst een blik op de natuur, dan op de menschenwereld; een oogst, die nog verre, en een oogst, die reeds nabij is. — Over de plaats, die aan deze winterreis in de harmonie der evangelisten toekomt, kan men WIESELERS en TISCHENDORFS verschillende gevoelens vergelijken. Het laatste komt met dat van wijlen mijnen vriend VAN WILLES over een. (*Joh.* IV : 1—3 *parall.* met *Matth.* IV : 12, *Mark.* I : 14 en *Luk.* IV : 14.) Waar echter de Harmonistiek niet bepaaldelijk bijdraagt tot opheldering van JEZUS' beeldspraak, ga ik haar liever vooreerst eerbiedig uit den weg.

1) De vroegere uitleggers vinden meestal in het Nieuwe Testament den oogst van het Oude; — LAMPE en anderen begrijpen onder die voorafgegane arbeiders, de profeten met den Dooper en den Heiland; — HERDER, THOLUCK, LÜCKE en STIER denken aan CHRISTUS alleen.

2) Misschien vindt deze spreuk haren grond daarin, dat de *zaaijer*, *uitgaande om te zaaijen* (*Matth.* XIII : 3), doorgaans een ander is dan de *maaijers*, even als nog bij onze landlieden; maar in de toepassing had zij dan toch zeker eene scherpere beteekenis: „De mensch oogst niet altijd zelf de vrucht

aan 't einde *zaaijer en maaijer zich te zamen verblijden.* Want niemands arbeid is verloren gegaan, ook al mogt hij zelf daar vóór zijnen dood geene vrucht van zien. 1) *Maar alle plante, die de Hemelsche Vader niet geplant heeft, zal uitgeroeid worden.* (*Matth.* XV : 13.)

Arbeiders tot den oogst, — tot zaaijen en maaijen beide, al naar men het neemt: — *arbeiders* vraagt de Heer, bekwame en ijverige *werklieden.* En mij dunkt, hier wijst de Heiland zelf, gelijk later de geheele apostolische eeuw, ons den middelweg tusschen de hiërarchie der katholijke kerk en de volkomen geestelijke gelijkheid en broederschap van de kwakers en andere geestgetuigen. De Heer heeft geene nieuwe priesterkaste in het leven geroepen. Ieder geloovige behoort tot het *uitverkoren priesterlijk volk*, waarvoor de toegang tot den troon der genade open staat. Maar daarom is nog niet ieder geloovige geschikt en gestemd, om *het evangelie te prediken allen creaturen.* Die zich verblijden in den oogst, zijn niet allen geschikte maaijers. *God* — zoo zegt PAULUS te regt — *heeft er sommigen in de gemeente gesteld tot apostelen, anderen tot profeten, anderen tot leeraars.* (1 *Kor.* XII : 28.) En JEZUS zelf spreekt reeds van *een iegelijk* SCHRIFTGELEERDE, *in 't koningrijk der hemelen onderwezen* (*Matth.* XIII : 52) : zóó kon toch niet ieder geloovige worden genoemd! — Zonder dus eene al te scherpe grenslijn te trekken, onderscheidt JEZUS den *arbeider* voor en in de gemeente, van de gemeente zelve; de twaalve en de zeventig, van de schare. En weder is het PAULUS, die in dezen zelfden zin JEZUS' beeldspraak opneemt en tot de zijne maakt, als hij zegt: *„Wij zijn Gods medearbeiders; Gods akkerwerk zijt gij!"* (1 *Kor.* III : 9.)

Wat nu de Heer vroeg van hen, die aan dezen *arbeid* zich wijden zouden en dat *loon* der maaijers begeeren, zullen wij in de volgende spreuk nader zien. Nu vergenoegen wij ons met de opmerking, dat JEZUS zelf zulke medearbeiders wil en zoekt; dat hij daar vurig om bidt niet alleen, maar wil, dat wie reeds met hem arbeiden, het ook doen: *Bidt den Heer des oogstes*, — den Vader zelf, elders Heer des wijnbergs en Landman: — Bidt, *dat Hij toch arbeiders uitdrijve in zijnen oogst.* Dat is een geheel andere geest, dan die lijdelijk afwacht, zeggende: „De raad Gods zal toch wel vervuld worden, en zijn koningrijk komen!" Maar geheel anders ook, dan die bekrompen eigenwaan, die alleen belang in eigen arbeid stelt, en liever den oogst zou zien verrotten op het veld,

---

van zijnen arbeid in; men werkt vaak voor een ander;" — gelijk de trage dienstknecht in eene andere gelijkenis zijnen heer verwijt, dat hij *een hard mensch* is, *maaijende waar hij niet gezaaid heeft.* (*Matth.* XXV : 24.) — ANDREAS SCHOTTUS, JOHANNES VORSTIUS en ERASMUS (*De adagiis N. T.*) halen van ARISTOPHANES, VIRGILIUS en anderen de zelfde of soortgelijke spreuken aan. — Overigens hebben onze vertalers, dunkt mij, den zin juist uitgedrukt, als zij schreven: *Hierin is die spreuk* (liever *de spreuk*) *waarachtig.* Letterlijk staat er: *Hierin* („in dit opzigt" dus niet altijd?) *is de spreuk de waarachtige.* — Het ἀληθινός van JOHANNES, dat elders in het Nieuwe Testament niet op die wijze voorkomt, heeft eene eigenaardige kracht, om het in eene hoogere beteekenis waarachtige, wezenlijke, van het valsche niet alleen, maar ook van het enkel zinnelijke of schijnbare te onderscheiden.

1) In dezen zin is de spreuk: *Een ander zaait, een ander maait*, treffend uitgewerkt door J. CORSTIUS, (*Spreuken van onzen Heer* JEZUS CHRISTUS, *in stichtelijke vertoogen*, III : 113—128.) Zij versterkte in hem het geloof aan eene voortgaande veredeling van het menschdom en langzaam doortastende werkzaamheid der Christelijke godsdienst, daar op den grooten wereldakker steeds de een zaait, de ander — lang daarna soms — *ingaat tot zijnen oogst.*

dan dat een ander de eer hebbe van dien in te zamelen. O, wij dwazen, die onzen naam zouden willen leenen aan Gods akkerwerk! Wat is een PAULUS, *die plant;* wat een APOLLOS, *die nat maakt? 't Is God, die den wasdom geeft.* En wàt Hij wassen doet, dat zal God wel niet laten verloren gaan, maar Hij wil toch, dat de ijverige arbeider belang genoeg in den oogst stelle, om naar vele medewerkers te verlangen.....

Dat zij ons gebed, als wij op den nood der millioenen Heidenen zien; als wij vernemen, dat hier en daar reeds de velden in die ruime heidenwereld wit zijn om te oogsten, en slechts op bekwame arbeiders wachten. Dat zij ook onze bede, wanneer wij de onkundige en ruwe schare aanschouwen, alleen nog naar den naam van CHRISTUS genoemd: *schapen, die geenen herder hebben!......*

Met die bede op de lippen: *„Heer! Zend toch arbeiders uit tot uwen oogst!"* zullen wij 't gemakkelijker verdragen, dat een ander de rijpe handvollen voor onze voeten weg maait, of de sikkel anders hanteert dan wij; als er maar een ruime oogst wordt toegebragt tot het koningrijk der hemelen op aarde. 1)

---

1) Indien bij de verklaring dezer spreuk geen gebruik is gemaakt van rabbijnsche parallelen, is dit eenvoudig, omdat de daartoe elders aangehaalde, in mijne ooren althans, alleen op den klank af eenige overeenkomst hebben. Onder de *Spreuken der vaderen* (*Pirke Aboth*) zou het gezegde van R. TARPHON nog het naast bij komen: „De dag is kort, de arbeid veel, de arbeiders traag, het loon groot en de Heer des huizes dringend." (II : 20.) Het schijnt mij echter uit de volgende spreuk van den zelfden Rabbi te blijken, dat met dezen *arbeid*, zoo als gewoonlijk in den Talmud, „de studie der wet" wordt bedoeld.

XXIV.

PLOEGEN, ZONDER OMZIEN.

LUK. IX : 62.

Niemand, die zijne hand aan den ploeg slaat, en ziet naar het geen achter is, is bekwaam tot het koningrijk Gods.

Nog eens het oog op den akker, waar henen zoo dikwijls de groote Leeraar der menschheid ons roept. Maar nu is die nog niet bedekt met de golvende halmen of rijk geladen schoven. Dorre stoppels zijn van een' voorgaanden oogst overgebleven, of de harde grond werd nog nooit voor 't zaad gebroken, en distelen en doornen getuigen alleen van zijne vruchtbaarheid. Intusschen gaat de afnemende zomerhitte van regen voor 't dorre veld, tot een' nieuwen groei, zwanger. Daar drijft de nijvere landman in den vroegen morgen zijne ossen, voor den ploeg onder 't juk gebragt, in het land. Die ploeg is nog, onder al het veranderlijke der wereld, de reliquie der aartsvaderlijke tijden. Koningrijken mogen omwentelen en verwoeste steden geheel anders herbouwd worden, de zelfde ploeg doorwoelt jaar op jaar den akker. De kunstigste werktuigen mogen den eenvoudigen handenarbeid vervangen, nog is de ploeg van HOMERUS' helden of van Isrels rigters die van den Arabischen *fellah*, en hij zou in nood nog bruikbaar zijn voor onze landlieden. Altijd de zelfde kouter, (oudtijds niet van de ploegschaar onderscheiden,) die de voren snijdt, en de zelfde ploegstaart, dien de menschelijke hand bestuurt.

„Wat den vorm en het zamenstel van den ploeg der oude Hebreën betreft, wij kunnen daarover misschien het best oordeelen door vergelijking der afbeeldingen van ploegen op de Egyptische gedenkteekenen, en van de vormen der ploegen, nog heden in het oosten gebruikelijk. Het gebruik dezer hulpmiddelen overtuigt ons, dat de ploeg der oosterlingen te allen tijde een eenvoudig werktuig was, en zoo ligt, dat het gemakkelijk door een man in de hand kon gedragen worden. Een boomstam of staak, aan het eene einde met een benedenwaarts gekeerd en gepunt dwarshout, later door een ijzer vervangen, om de voor te

trekken, bevestigd aan een juk tot aanspanning der ossen, — en bovendien doorgaans voorzien van een handvat, om den ploeg te besturen, zie daar al de deelen, waaruit dit kunsteloos werktuig is zamen gesteld." 1)

Naar de opgegevene bronnen kunnen wij hier nog iets bijvoegen omtrent de wijze, waarop de ploeg werd bestuurd. Somtijds, althans in *Egypte*, leunde de ploeger met beide handen op de *houvast*, terwijl een ander, vóór hem uitgaande, de ossen voort dreef. Dit geschiedde echter, naar 't schijnt, alleen, waar de grond zoo vast was, dat nog achter den ploeg de kluiten met de houweel moesten gebroken worden. Gewoonlijk bestuurde de ploeger het werk alleen met de linkerhand, terwijl hij in de regter den langen en scherpen ossenprikkel hield. Dat het zóó ook bij de Israëlieten ging, kunnen wij opmaken uit JEZUS SIRACH, daar hij (H. XXXVIII : 26) den landman beschrijft, als *die den ploeg houdt, die roem draagt op zijn' gepunten drijversstok, die de ossen voortdrijft.* Dit *houden* van den ploeg, begon men door *de hand* (en dus ééne hand) *aan* of juister nog OP *den ploeg te slaan.* 2) — En was oudtijds de ploeg ligter, omdat de grond zoo diep niet werd omgewoeld, des te meer hing er af van het bestuur. De redelooze kracht werkt voort in het ploegvee, maar de hand van den redelijken mensch rigt daarvan de uitwerking, en zijn oog teekent de vore, die 't scherpe ploegijzer snijden zal. Een niet ligte arbeid voorwaar, en die, meer dan de stedeling misschien denkt, een geoefend oog, eene vaste hand en een onafgebroken toezigt vordert!

Volkomen juist is dus het oude spreekwoord 3), dat wij hier terug vinden in de beeldspraak van het koningrijk der hemelen: "Die omziet, is geen goede ploeger." Dubbel waar was dit voor den oosterling, die, — gelijk men nog in sommige streken van ons vaderland doet, — met ossen ploegde: want deze moeten, nog meer dan paarden, aangedreven en in den regten weg gehouden worden. Maar ook met het oog op onzen landbouw kon STUART zeggen: "Den ploeg te sturen, vordert, behalve eene sterke en vaste hand, die hem op zijne behoorlijke hoogte houdt en in zijne voegzame rigting stuurt, tevens een bestendig toezigt en een ingespannen oog, het geen zich niet mag laten aftrekken. *Te zien naar het geen*

---

1) Zoo Prof. VETH in het *Bijbelsch Woordenboek*. De bedoelde afbeeldingen vindt men, voor zoo verre *Egypte* betreft, bij WILKINSON en anderen, en voor het hedendaagsche oosten, b. v in NIEBUHR's *Beschrijving van Arabië*, en PAULSEN, *Akkerbouw der Oosterlingen*. — Is het niet te bejammeren, dat, terwijl de geleerde commentaren tot bergen zijn opgehoopt, onlangs UMBREIT (*Pract. Comm.* op *Jes.* XXVIII : 24 verv.) schrijven moest, dat het werk van PAULSEN, in 1748 uitgegeven, nog altijd het beste over dit onderwerp is?

2) De uitdrukking (ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα) is de zelfde, die dikwijls (*Luk.* XX : 19; *Hand.* IV : 3 enz.) gebruikt wordt van "de handen aan iemand slaan." Maar dan staat er χεῖρας, in het meervoud, uitgezonderd *Joh.* VII : 30 *Niemand sloeg* DE HAND (zelfs niet ééne hand!) *aan hem.* — Deze vergelijking moge de juistheid bevestigen van onze opmerking, dat het *aanvaarden* van de taak des ploegers daarin bestond, dat hij de éene hand op den ploeg sloeg, daar om henen klemde, waartoe hij nog meer, dan bij ons de ploeger, bukken moest.

3) *Arator nisi incurvus praevaricatur*, zegt PLINIUS (XVIII : 19): "De ploeger, die zich niet buigt over den ploeg, wijkt van de regte voor af." — Meer nog komt met de spreuk van den Heiland de les over een, die reeds HESIODUS den ploeger gaf, dat, "zoo hij een regte vore trekken wil, hij niet langer *naar zijne makkers omzie* (παπταίνων μεθ' ὁμήλικας), maar zijn gansche hart op zijn werk zette." (*Opera et Dies*, vs. 444 sq.)

achter is, is het grootste gebrek, het geen in dezen arbeid plaats kan hebben. Dan toch verliest het lijf des zelfs houding en drukking, waardoor het ploegijzer te diep in den grond getrokken wordt, of bij onbestuurde kracht der hand te hoog wordt opgeheven; maar dan vooral gaat de rigting geheel verloren, zoodat de voren afwijken of het werk bedorven wordt."

En nu de *toepassing* van dit beeld in JEZUS' mond? — Het komt voor onder een drietal proeven, hoe de Heer met die geneigd of geschikt waren, om zijne volgelingen te worden, over dit *volgen* sprak. Juist omdat deze gezegden, de twee eerste alleen door MATTHEÜS, alle drie door LUKAS, zoo zonder zamenhang met het voorafgaande of volgende worden bij een gebragt, komt mij althans de tijdorde geheel onzeker voor. Indien ik iets daaromtrent durfde bepalen, zou ik den *schriftgeleerde*, die den *Meester volgen* wil, *waar hij ook heen gaat* (*Matth.* VIII : 19), in vroegeren tijd plaatsen, toen de groote opgang, dien de Heer maakte, hem in de oogen van dien man tot den stichter eener beroemde Rabbijnsche school, een' anderen HILLEL, verhief. De betuiging: *De vossen hebben holen, en de vogelen des hemels nesten; maar de Zoon des menschen heeft niet, waar hij het hoofd neder legge!* was wel geschikt, om hem van dezen ijdelen waan te genezen. — De beide andere gelegenheden, waarbij het JEZUS zelf is, die met aandrang zegt: *Volg mij!* zou ik later stellen; omstreeks den zelfden tijd, toen JEZUS den zijnen het gebed aanbeval, om *arbeiders tot den oogst*. Dat ook LUKAS dit in zijne gedachten verbonden heeft, is minstens hoogst waarschijnlijk. Want als wij de latere verdeeling in hoofdstukken weg denken, staat dit beeld van den *ploeg* maar twee verzen verwijderd van *oogst en arbeiders*, en, tusschen die beide in, de uitzending der zeventig. De zamenhang is dus: "JEZUS zeide tot dezen en genen: *Volg mij!* Hij liet den een het begraven van zijnen vader, den ander het brengen van eenen afscheidsgroet aan zijne huisgenooten niet toe. En kort daarna, opmerkende, hoe groot de oogst was en hoe weinigen de arbeiders, zond hij er weder zeventig uit, na de vroeger gezondene twaalve." — Schoon bij MATTHEÜS deze volgorde zoo duidelijk niet is op te merken, vinden wij toch ook bij hem het twee maal "*Ik zal u volgen!*" (H. VIII : 19, 21) met het "*Volg mij!*" tot MATTHEÜS (H. IX : 9), de klagt over de *weinige arbeiders* (H. IX : 37) en de *uitzending der twaalve* (H. X : 5), in ééne volgreeks van verhalen.

Nemen wij dezen zamenhang aan, dan staat het vast, dat deze spreuk, — moge zij ook eene nadere toepassing op iederen *burger* van het godsrijk kunnen vinden, — hier met betrekking op de *boden* des koningrijks gezegd wordt. De *schare* liet JEZUS vrij komen en gaan. Wij zullen zelfs later zien, dat hij haar de onberaden keuze, om zijne blijvende discipelen te worden, nog eens ernstig in bedenking gaf. Maar van den MATTHEÜS, tot wien hij zegt: "*Volg mij!*" wacht de Heer, dat hij terstond *opstaande hem volgen zal* (*Matth.* IX : 9), om later te kunnen zeggen met PETRUS: "Zie! *wij hebben alles verlaten en zijn u gevolgd.*" (*Matth.* XIX : 27.) — Zoo dit onderscheid tusschen toehoorders en volgelingen, eene meêgaande schare en een' vasten kring van discipelen, nog twijfelachtig ware, het zou beslist worden door het bevel (*Luk.* IX : 60) aan den man, die eerst nog zijnen vader begraven wil: "*Ga gij heen, en verkondig het koningrijk Gods.*" — De be-

kwaamheid of geschiktheid tot dat koningrijk, is dus niet die om daar in te gaan alleen, maar om daarvoor een geschikte en bekwame arbeider te zijn. Zulk een *geschikte* (letterlijk *wèl gestelde*, dus regt gestemde) arbeider is hij niet, die, te gelijk bij het aanvatten van den ploeg, reeds omziet; bij wien dus hand en oog, voornemen en begeerte met elkander in strijd zijn.

In het voorbij gaan merken wij hier weder op, dat de beelden van het evangelie geene typen zijn; dat zij geene vast doorgaande beteekenis hebben. Is in het algemeen de arbeid aan en voor het koningrijk der hemelen *Gods akkerwerk*, en de bode des koningrijks *Gods medearbeider;* nu eens is dit werk een *oogsten* van 't geen in den weg der Voorzienigheid reeds is vóórgearbeid; dan een *zaaijen*, *planten*, *nat maken*, om den oogst van de voleinding der wereld en des Koningrijks voor te bereiden; en dan weder een *ploegen* op den harden en woesten grond, die nog eerst geschikt moet worden gemaakt, om het goede zaad in zich op te nemen.

Vatten wij zóó den eisch van onzen Heer op, dan is 't niet eens noodig, dat wij dien met STUART tot JEZUS' laatste reis bepalen, en de schijnbare hardheid daarvan verzachten, door ze als eene roeping te beschouwen, „die niet meer zou gehoord worden dáár ter plaatse, waar hij de zelve toen deed." Ook al geschiedde zij vroeger, eenmaal versmaad, zou zij niet meer worden herhaald. — Liever zeg ik dus genoemden redenaar na: „Betwist niemand den akkerman het regt, om zulke arbeiders alleen aan te nemen, die geheel hun hart zoo wel, als hunne hand alleen, tot een werk mede bragten, het welk geen omzien gedoogde; wie mogt zich dan daaraan stooten, dat JEZUS openlijk verklaarde, dat ook hij zulke arbeiders, — die dit niet deden, — niet kon gebruiken?"

Te regt voegt STUART hier nog bij, dat het brengen van eenen laatsten groet aan hen, die tot zijn huis behoorden, reeds op zich zelf voor iemand, die daaraan nog zoo veel gehechtheid toonde, hoogst gevaarlijk was. „Zijne huisgenooten toch gevoelden niet die zucht voor den Heiland, die hem had doen uitloopen, om den Heer op zijnen weg te zien, en die hem nu drong, om zich aan hem aan te bieden; zij toch waren te huis gebleven, hadden te huis *kunnen* blijven, schoon het gerucht den Heer alom vooruit ging met den roem zijner werken. Hoe zou zulk een afscheid door hen aangenomen zijn? Dit verbeelden wij ons ligt. En zou nu deze man sterk genoeg geweest zijn, om bij den een de veroordeeling, bij den ander de bespotting, bij de ouders de bestraffing, bij de gade het verwijt eener verlatene liefde, bij de kinderen de wederhoudende teederheden uit te staan? En zoo ja, moest dan zijn hart, het welk toch niet ongevoelig voor eigene zelfverloochening bij zijn aanbod zal geweest zijn, ter prooije gegeven worden van zulk eenen storm? Was het om afscheid te *vragen* van zijn huisgezin: dan ware hij JEZUS niet waardig geweest, wiens gezag zoo veel hooger ging, als Gods wil boven vadermagt of huwelijkseisch. Was het waarlijk om afscheid te *nemen*, dan was het, zich nutteloos en hagchelijk wagen; en dan mogt het een weldadig gebruik heeten van 's Heilands gezag, dat hij dezen man aan zoo vele moeijelijkheden onttrok, waarvoor waarschijnlijk die zelfde man eenmaal, bij herdenking van het geen, waaraan hij zich gewaagd zou hebben, en bij de volkomene waardering van den heilrijken stap, dien hij gedaan had, 's Heilands wijsheid en liefde zal erkend hebben."

Al wat mij voor den geest stond bij het beeld van dezen man, heb ik den lezer willen doen hooren met de woorden van eenen prediker, die nog wel eens, schoon bij het algemeen lang vergeten, mag *spreken, nadat hij gestorven is.* — Moge het strekken, om, zoo veel noodig, den eisch te regtvaardigen van onzen Heer, die bij de uitzending der twaalve zelfs klimt tot de tegenstelling: *Wie vader of moeder, zoon of dochter lief heeft boven mij,* — LUKAS (XIV : 26) heeft zelfs: „wie ze niet haat," — *is mijns niet waardig.* (*Matth.* X : 37.)

Behalve de beslistheid der goede keuze in het algemeen, die geene voorwaarde of uitzondering toelaat, zijn er, in zulke beslissende tijden, als die der vestiging van het christendom, menschen van een beslist karakter en een onverdeeld voornemen noodig. Geene halve maatregelen, waar eene geheele omwenteling en herschepping der wereld vereischt werd! De aankondiging van het godsrijk zou op zoo groote bezwaren stuiten en zoo geweldigen tegenstand uitlokken, dat men zich daaraan geheel en onverdeeld moest toewijden, zonder door gehechtheid aan al wat daar voor te verlaten viel, zich te laten ophouden of aftrekken. Geen omziende ploeger op zoo ruwen en naauwelijks ontgonnen' akker, nog met netelen en distelen begroeid, die hand en voet kwetsten! Van daar, dat de apostelen eerst door *alles te verlaten* geschikt werden voor hunnen arbeid, terwijl de rijke jongeling, schoon diep bedroefd, daarvan terug deinsde, omziende naar zijne *vele goederen.* Van daar ook, dat een PAULUS insgelijks *bekwaam* was *tot het koningrijk Gods,* toen hij, *vergetende, wat achter hem lag, zich uitstrekte naar 't geen vóór hem was,* steeds *jagende naar het wit, tot den prijs zijner roeping.* (*Fil.* III : 14.) En bedoelt PAULUS hier niet enkel meer zijne verlatene vaderstad en maagschap, zijnen Joodschen roem en Farizésche eigengeregtigheid, — die hij *als vuilnis had geacht, om* CHRISTUS *te gewinnen* (vs. 8), — maar ook 't geen hij reeds in de dienst van CHRISTUS gedaan heeft en geworden is (vs. 12); zelfs daarnaar mag de arbeider in het godsrijk niet te veel omzien. De goede ploeger slaat den blik niet op de effen vore, die reeds achter hem ligt, maar heeft onafgewend het oog op die, welke hij nog snijden moet in den akker.

Eindelijk kunnen wij bij dezen eisch des Heeren nog, als een tegenbeeld, de roeping van ELISA vergelijken, die niet tot den ploeg, maar van den ploeg af geroepen werd, en toen hij ook de zijnen nog eerst wilde gaan groeten, (*„Dat ik toch mijnen vader en mijne moeder kusse; daarna zal ik u navolgen!"*) van ELIA ten antwoord kreeg: *„Ga, keer weder! Want wat heb ik u gedaan?"* Met andere woorden: „Ga vrij heen en blijf weg: want zoo gij niet dadelijk volgt, heb ik u niets gedaan." (1 *Kon.* XIX : 20.) — Tot een ander en belangrijker *akkerwerk* riep hem de profeet, gelijk later de Heer PETRUS tot een' *menschen-visscher* wilde maken; en ELISA en PETRUS hebben deze roepstem gevolgd, zoo wel als PAULUS, *niet omziende naar 't geen zij achterlieten,* en daardoor *bekwaam tot het koningrijk Gods.*

De slotsom ligt voor de hand. De Heer wil, bij de stichting en uitbreiding van zijn koningrijk, arbeiders; maar alleen zulke *menschen, die hunne zielen hebben overgegeven voor den naam des Heeren.* (*Hand.* XV : 26.) Naar stand of afkomst vraagt hij niet; eene nieuwe priesterkaste stelt hij niet in; zelfs geene uitstekende gaven van geleerdheid

en welsprekendheid noemt hij, hoewel ook deze kunnen worden dienstbaar gemaakt aan 't godsrijk; maar wat de Heer stellig vraagt, is "biddend arbeiden voor den oogst" en "ploegen zonder omzien."

Na deze verklaring zouden wij, — als eene proeve, hoe ook de eenvoudigste beeldspraak van onzen Heer, uit haren zamenhang gerukt, ligt wordt misverstaan, — ontelbare voorbeelden kunnen aanhalen van de toepassing dezer woorden op alle geloovigen zonder onderscheid. Reeds onze kantteekenaars, om nu van ouderen niet te spreken, verraden deze opvatting door het stilzwijgend verwijzen op *den hond, die tot zijn uitbraaksel weder keert* (2 *Petr.* II : 22), en op hen, die *eens verlicht zijnde*, weder *afvallig worden* (*Hebr.* VI : 4—6.) — WESSENBERG schrijft: *Das Reich Gottes läszt sich nur durch beständiges Fortschreiten im Guten, durch unabläsziges Ringen gegen das Böse erobern.* LISCO: *In der Nachfolge Christi ist eine gründliche und verständige Selbst- und Weltverleugnung nöthig. Das getheilte Herz macht uns für das Himmelreich ungeschickt. Mit Ernst und beharrlicher Ausdauer müssen wir vorwärts streben.* — Dit alles is waar, — de *Schat in den akker* en de *Parel* hebben het ons reeds geleerd, — mits men slechts het eerste doel van JEZUS' zinspreuk niet uit het oog verlieze, en hij, die *het Koningrijk Gods verkondigen wil*, allermeest en allereerst zich afvrage, of hij daartoe, tegenover zulk eenen eisch, zich *bekwaam* gevoelt. 1)

En vatten wij nu al den arbeid op den akker van het godsrijk, — als een ploegen, zaaijen en maaijen tot den oogst, — te zamen; nog zijn er, in de volle kracht dezer beelden, geene arbeiders te over, en de akker is groot en de oogst veel........ *Zoo bidt dan den Heer des oogstes, dat Hij arbeiders in zijn oogstveld uitdrijve!*

1) CORSTIUS (*Spreuken* enz. II : 217—220) heeft dit tweeledig gebruik van des Heilands spreuk "voor elk, wien het ernst is, JEZUS te volgen, en inzonderheid voor den dienaar van het Evangelie," het best uit elkander gehouden. Bij eene meer algemeene toepassing op iederen geloovige, kan men ook, met velen, LOTS huisvrouw vergelijken, die het reddende woord der engelen niet involgde *zonder om te zien*, en daarom in de verwoesting van *Sodom* mede omkwam; waaraan de Heiland zijne waarschuwing ontleent, tegen den toekomstigen nood: "*Wie op het dak zal zijn en zijn huisraad in huis, die kome niet af, om het zelve weg te nemen; en wie op den akker zijn zal, die keere desgelijks niet naar het geen achter is. Gedenkt aan de vrouw van* LOT!" (*Luk.* XVII : 31, 32.)

XXV.

HET LICHT OP DEN KANDELAAR.

Matth. V : 15.

Noch steekt men eene kaars aan, en zet die onder eene koornmaat, maar op eenen kandelaar, en zij schijnt allen, die in den huize zijn.

Mark. IV : 21.

Komt ook de kaars, opdat zij onder de koornmaat of onder het bed gezet worde? Is het *niet, opdat zij op den kandelaar gezet worde?*

Luk. VIII : 16.

Niemand, die eene kaars ontsteekt, bedekt de zelve met een vat, of zet ze onder een bed, maar zet ze op eenen kandelaar, opdat de genen, die inkomen, het licht zien mogen.

Luk. XI : 33.

Niemand, die eene kaars ontsteekt, zet die *in het verborgen, noch onder eene koornmaat, maar op eenen kandelaar, opdat de genen, die inkomen, het licht zien mogen.*

Zagen wij in het laatste beeld den trouwen *arbeider* geschetst en de beeldspraak aan den akker ontleend, nu komen wij nog eens op den *arbeid* zelven terug, en wordt ons die beschreven door eenvoudige vergelijking met het dagelijksch, huiselijk leven. Het beeld is zoo alledaagsch en schijnt zoo weinig verheven, dat wij het waarschijnlijk beneden de waardigheid van den redenaar zouden gerekend hebben. Maar de Heer kiest juist in dat eenvoudige en bekende, — waarbij het gezond menschenverstand, zonder vooroordeel of omzien, oordeelt en handelt, — het punt van uitgang, om zijne discipelen tot de verhevenste waarheden op te voeren.

Niemand ontsteekt eene kaars. — Reeds terstond moet ik tegen dit laatste woord opkomen: want onze bijbelvertalers hebben hier onwillekeurig eene nieuwere en westersche voorstelling ingeschoven, die den lezer op het dwaalspoor brengt, en die het ons, doordien wij van der jeugd af zulk een bijbelwoord kennen, later moeijelijk maakt, om van de verkeerde voorstelling ons los te maken, welke reeds de kinderlijke verbeelding zich vormde. 1) — De

1) Nog voor zes jaren liet ik door die geëikte dwaling (*λύχνος hic de candela, ex sebo vel cera facta, intelligendum est*, SCHLEUSNER) mij verleiden, om te zeggen: „Men bediende zich ook in JEZUS' tijd, in besloten vertrekken, van *kaarsen*, al waren zij misschien niet gelijk de onze vervaardigd." — Eene later bijgevoegde aanteekening maakte deze dwaling maar half goed. Doch de leerrede, toen over dezen

Israëlieten hadden geene kaarsen, al verzekeren ook sommige uitleggers ons, enkel op het gezag der nieuwere vertalingen, dat zij toen reeds van talk of was werden vervaardigd. Zoo ver mij bekend is, zijn de waskaarsen het eerst door middeleeuwsch kerkgebruik ontstaan. (*Woordb. der Zamenl.*) De Heiland spreekt eenvoudig van eene *lamp*. Ook bij de oude Grieken wordt het woord (*luchnos*) daarvan gebezigd, terwijl dat, waarvan ons *lamp* oorspronkelijk is (*lampas*), eene *fakkel* beteekent, of althans (als in de gelijkenis der *Tien Maagden*) eene lamp, die tot een' fakkeltogt werd gebruikt. Doch de klank heeft hier — ik spreek bij eigen ondervinding — onnadenkende uitleggers op het dwaalspoor gebragt. Men twijfelde niet, of *lampas* was eene lamp; en nu moest *luchnos* iets anders, dus eene *kaars* zijn. De lezer verschoone deze uitweiding, als eene kleine proeve van de overlevering der dwaling.

Eene *lamp* dus, zoo als die algemeen in de oudheid gebruikt werd, doorgaans klein en van gebakken aarde, ook wel van metaal; met een handvat voorzien, doch zonder voet of onderstel, zoodat zij in de hand werd gedragen, gelijk de vrouw in eene andere gelijkenis *eene lamp ontsteekt*, om, met het licht in de hand, overal naar haar' verloren penning te zoeken; en, weder naar eene andere beeldspraak, de wakkere dienstknechten *de lendenen omgord* hebben en *de lampen brandende* in de hand. (*Luk.* XV : 8; XII : 35.) Wilde men echter een vertrek verlichten, dan werd de lamp op een' kandelaar gezet, — of liever op een' standaard: want in de kamers der Oosterlingen vindt men de tafel niet, die bij ons het allereerste meubel is, omdat wij gewoon zijn, er alles op te plaatsen. Zulk een standaard was, in het heilige van den tabernakel en den tempel, de bekende „gouden kandelaar met zeven lampen," die eenigzins den vorm van een' bloeijenden amandelboom had, en nog op den triumfboog van TITUS te *Rome* te zien is. Dat die standaard in de burgerwoningen van JEZUS' tijd eenvoudiger zal geweest zijn, behoeft wel niet gezegd te worden.

Aan dit dagelijksch gebruik ontleent de Heer zijne beeldspraak. Verbeelden wij ons zulk een hoogst eenvoudig gemeubeld vertrek van zijne dagen. Geen' stoel of tafel vindt gij er; misschien nog alleen het lage en nu ter zijde geschoven tafelblad. Een enkel stuks huisraad dient meer tot gebruik, dan tot sieraad. Zoo mist gij er, behalve den genoemden standaard, zelden de *korenmaat*, onmisbaar voor elken burger, — de kleine maat (*modius*) ten minste, 1) — omdat in den regel ieder zijn eigen brood bakte. In den achtergrond

---

tekst uitgegeven, was een woord in de hitte des tijds. Wat er van blijvende waarde en algemeene bruikbaarheid in wezen mogt, — de opvatting van het beeld, en dus de geest en bedoeling van het geheel, — neem ik hier te liever over, omdat de waarheid in kalmer dagen gemakkelijker wordt aangenomen en onpartijdiger beoordeeld.

1) Een zeer oude naam, denkelijk uit het oosten afkomstig en met het Hebreeuwsche *madad* en ons *meten* verwant. De Italiaansche of Romeinsche *modius* hield 16 *sextariën* of ⅔ van de Hebreeuwsche *seah*; — naar de berekening van WURM (*De Ponder.* caet.) 482 Rijnlandsche kubiekduimen. — Volgens deze rekening (naar FLAVIUS JOSEFUS) zou de *modius* bijna met *tien kop* van onze inhoudsmaat over een komen. „Het komt echter op de hoegrootheid niet aan, daar de Zaligmaker slechts in het algemeen een in alle huisgezinnen voorhanden stuk huisraad noemen wil, geschikt om een licht te bedekken," zegt het *Bijbelsch Woordenboek.* Maar het is dan toch JEZUS' oogmerk geweest, eene maat te noemen, die toen in algemeen huiselijk gebruik was; en die tevens de geschikte grootte had, om het lampje,

evenwel merkt gij een meubel op, waaraan van ouds alle Oostersche weelde werd ten koste gelegd. Het is de *sofa* of *divan*, die zich hooger dan de gewone aanlegbedden boven den grond verheft. Zij wordt bij voorkeur, vooral het onderstel, van metaal vervaardigd, om minder last te hebben van kruipend gedierte. Het bovenste gedeelte daarentegen is, bij de rijken, van kostbaar hout of elpenbeen; fraai gestikte matrassen zijn er op uitgebreid, en een kostbare sprei hangt er tot den grond toe af.

Het wordt donker in zulk een vertrek. Een der huisgenooten gaat heen, en ontsteekt licht. *De lamp komt* (MARKUS), zoo als wij ook zeggen, 1) wanneer het licht niet in de kamer ontstoken wordt, maar brandend daar in gebragt; wat zeker ook dikwijls gebeurde met de kleine lampjes der ouden, die men gewoon was te dragen en te plaatsen, waar 't noodig was. Maar hoe zoudt gij nu den man noemen, die haar ontsteekt 2) en er mede binnen komt, maar in plaats van op den standaard, de lamp neêr zet op den grond, en de korenmaat 3) of eenig ander vat omkeert en er over heen stelpt, of die ze weg schuift onder de sofa of divan, om er vervolgens de sprei vóór henen te hangen? 4) Dwaas is hij zeker, indien hij niet slecht is en het met een vijandig oogmerk doet. Neen! maar de lamp wordt gezet op den hoogen kandelaar, van waar ze hare stralen tot in den afgelegensten hoek van het vertrek uitzendt; en al wie in de kamer zijn, kunnen zien, en wie binnen komt, hem valt terstond het liefelijk licht in het oog.

Aan dit beeld hechtte de Heer, daar hij het drie malen gebruikte; — of als men meent, dat aan den zamenhang niet zoo veel moet worden gehecht, als wij doen, ten minste twee malen. 5)

De eerste gelegenheid is die der onvergelijkelijk schoone bergrede. Nadat de Heer, in-

---

dat gewoonlijk gebruikt werd, geheel te dekken, zonder het licht uit te dooven. — Van de ouderen heeft GUALTPERIUS eene geleerde bijdrage over den *modius* en andere maten geleverd, die men vindt in de *Critici Sacri*, Tom. VI, pag. 878 sqq.

1) *Frequens est Graecis, verba neutra ponere pro passivis*, KYPKE. Wij hebben echter te minder de bij hem en ELSNER aangehaalde voorbeelden noodig, omdat men ook in onze taal zegt: „Het eten komt binnen;" „Daar komt een brief;" enz.

2) MATTHEÜS heeft *Οὐδὲ καίουσι λύχνον*, letterlijk „*Men* BRANDT *de lamp niet*;" de bedoeling is echter, zoo als LUKAS heeft: *Niemand, eene lamp* ONTSTEKENDE enz. = KYPKE en anderen hebben reeds bij Grieksche en Latijnsche schrijvers een soortgelijk gebruik van de woorden *καίειν* en *urere* aangewezen.

3) Niet *onder* EENE, maar *onder* DE korenmaat, *als ein in jedem Hause vorräthiges Gefäss*. DE WETTE.

4) LUKAS spreekt van „het te *bedekken met een* VAT (*σκεύει*)," een zeer algemeen woord voor alles, waarin men iets meet, bergt of draagt; en van „het te *zetten onder het* BED (liever *een bed*, *ὑποκάτω κλίνης*)," waarbij men niet aan het bed zelf denken moet — want dit beteekent *κλίνη* nooit — maar aan de legerstede, van welken vorm ook; want het woord is van den ruimsten omvang.

5) Geheel onjuist is de conclusie van KROMM, die ook nog tot den tijd der flaauwe en verwaterde exegese behoort: *So viel sieht man, dass die Worte damals als Sprichwort im Gang waren* u. s. w. Niet het gebruiken, maar het maken of bedenken van spreuken en spreekwoorden, was de roem van den Oosterschen wijze, van SALOMO af tot de latere Rabbijnen toe; en de ongeloovige Jood zelfs zal „Rabbi JEZUS van *Nazareth*" dien roem niet ontzeggen. Natuurlijk werd echter zulk eene spreuk, eens bedacht en aan de discipelen van den wijze geleerd, meermalen gebruikt, ook door den Meester zelf; en het is eene al te gemakkelijke kritiek, wanneer DE WETTE het meermalen terug keeren van deze en andere spreuken, eenvoudig daaruit verklaart, dat zij *in der Ueberlieferung lose umliefen*.

den liefelijken vorm van zaligsprekingen, den aard geschetst heeft der ware burgers van het Godsrijk, spreekt hij deze zijne discipelen toe als *het licht der wereld.* Aan dit gezegde sluit zich onze gelijkenis aan, en zij wordt opgevolgd door de vermaning: *Laat uw licht alzoo schijnen voor de menschen, dat zij uwe goede werken mogen zien,* 1) *en* (niet u, maar) *uwen Vader, die in de hemelen is, verheerlijken.* (*Matth.* V : 14—16.)

De tweede maal volgt het beeld op de verklaring van den *Zaaijer*, als 't gebod eener ruime en onbekrompene evangelie-prediking, met de bijgevoegde verzekering: *Want daar is niets verborgen, dat niet openbaar* („openbaar gemaakt" M.) *zal worden, noch heimelijk, dat niet bekend zal worden en in het openbaar komen.* (*Luk.* VIII : 16, 17; *Mark.* IV : 21, 22; vgl. *Mt.* X : 26, 27.)

Bij eene derde gelegenheid zegt JEZUS der schare harde waarheden, en beschaamt dit *boos geslachte* door het voorbeeld der *mannen van Ninevé* en der *koninginne van 't zuiden.* Daarna schijnt de Heer zich meer tot zijne volgelingen te rigten met de beeldspraak van het ontstoken licht, waar hij nog eene andere aan toevoegt: *De lampe des ligchaams is het oog; deugt dit niet, dan is* geheel *uw ligchaam duister. Zie dan toe, dat niet het licht, het welk in u is, duisternis zij.* (*Luk.* XI : 33—35.)

Eindelijk merken wij in het beeld zelf deze kleine verscheidenheid op, dat bij MATTHEÜS het licht zoo open en hoog wordt geplaatst, om *te schijnen voor allen, die in huis zijn;* bij LUKAS, (beide malen,) *opdat allen, die inkomen, het licht* (H. XI *den glans* of *schijn*) *zien mogen.* — Ook heeft LUKAS het denkbeeld in den ruimsten zin uitgedrukt, door het algemeene woord *in het verborgen,* 2) waarvan dan ten voorbeeld strekt ieder *vat*, zoo als eene *koornmaat*, en ieder hoog meubel, zoo als het *rustbed.*

En wat nu JEZUS' bedoeling betreft, één denkbeeld komt zoo duidelijk in deze beeldspraak uit, dat het door niemand miskend worden kan, die niet opzettelijk het licht, door JEZUS ontstoken, tracht onder de korenmaat te verschuilen: het is *openbaarheid*, als een der eerste kenmerken van het Christendom, en van den arbeid der genen, die het voorstaan of verbreiden; en die openbaarheid niet als een bijkomend gebod, maar als iets, dat in den aard van het evangelie zelf ligt. JEZUS zegt niet: „Niemand zet ooit het licht onder korenmaat of rustbank." Daar kunnen er zijn, die dit doen, en zelfs, die het met een goed oogmerk doen: bij voorbeeld, waar het schitteren der lamp eenen kranke zou kunnen hinderen. Ook is er geen sprake van het licht te bedekken of uit te dooven, dat

---

1) Volgens CLEMENS ALEXANDRINUS (*Strom.* Lib. 7) pleeg de apostel MATTHIAS te zeggen: *Wanneer de nabuur van een' geloovige* (eigenlijk „uitverkoorne") *gezondigd heeft, heeft de geloovige zelf gezondigd. Want had hij zich zóó gedragen, als het woord Gods beveelt, dan zou zijn nabuur eerbied gehad hebben voor zijn leven, zoodat hij niet zondigde.*

2) *Luk.* XI : 33 heeft *εἰς κρυπτὴν*, dat door VALCKENAAR en anderen van *κρύπτη*, *spelonk* of *bedekte gang*, wordt afgeleid. BORNEMAN vat het echter te regt adjectief op, met vergelijking van *εἰς μακράν, εἰς μίαν, τὴν ταχίστην.* (Scil. *ὁδόν?*)

een ander ontstoken heeft: want dit zou een valsch licht kunnen zijn. Maar de man zelf, die de lamp aansteekt en brandt, maar de huisgenooten, voor wie het licht komt, zij zouden handelen tegen alle regelen van het gezond verstand, wanneer zij licht wenschten en licht maakten, en het te gelijk bedekten. 1)

Reeds terstond merken wij op, dat die „vrije en openbare werking der waarheid" van den beginne af het kenmerk der goddelijke openbaring was. Slaan wij het oog ter regter en ter linker, ten noorden en ten zuiden van het Joodsche land; overal, van de magiërs in het oosten en de Egyptische priesters, tot zelfs in het hoog beschaafde *Griekenland*, vinden wij *mysteriën*, geheimenissen, die alleen door de ingewijden werden verstaan. Daarin lag, meende men, het diepste wezen der godsdienst; terwijl de oningewijde menigte voor beeldspraak zich neder boog, en alleen zoo veel vernam, als eene geheimzinnige kaste van priesters en wijzen wilde, dat zij weten zou. Geheel anders onder Israël. *Dit zelve gebod, het welk ik u heden gebiede*, spreekt MOZES: *dat is van u niet verborgen en dat is niet verre. Het is niet in den hemel, om te zeggen: „Wie zal voor ons ten hemel varen, dat hij het hale?' Ook niet op gene zijde der zee, om te zeggen: „Wie zal overvaren voor ons, en het ons doen hooren?" Want dit woord is zeer nabij u, in uwen mond en in uw hart, om dat te doen.* (*Deut.* XXX : 11—14.) Wet en profetie was openbaar; geene geheimen had MOZES zijnen vertrouwelingen mede te deelen. *Verborgen wijsheid en een onzigtbare schat, wat nuttigheid is er in beide?* schreef nog JEZUS SIRACH. (H. XX : 29.) 2) Eerst met de Farizésche verbastering der Joodsche godsdienst begon de leer der geheime, mondelinge overlevering; zoo als eerst ten dage harer verbastering, in de Christelijke kerk de leer der mysteriën of sacramenten, en de geheimzinnige inwijding der nieuwe leden begon. De zuivere openbaring, ook die des Ouden Verbonds, was licht, en zij *lichtte allen, die in huis waren en die daar binnen kwamen:* de wet, *eene lampe voor den voet* des regtvaardigen *en een licht op zijn pad* (*Ps.* CXIX : 105; *Spr.* VI : 23); het profetisch woord *eene lamp*, *schijnende in eene duistere plaatse*, *tot dat de dag zou aanlichten en de morgenster opgaan in de harten* der geloovigen. (2 *Petr.* I : 19.)

En de morgenster ging op, en de dag lichtte aan. *In het Woord*, dat *vleesch geworden is*, *was het leven*, *en het leven was het licht der menschen;* gelijk *God een licht is*, *en gansch geene duisternis is in Hem.* (*Joh.* I : 4; 1 *Joh.* I : 5.)

Het is niet geheel zonder beteekenis, vooral bij JOHANNES, die zoo dikwijls spreekt van licht, dat de Dooper, die zelf *het licht niet was*, slechts genoemd wordt *eene brandende en lichtende lamp*, *in wier licht men zich voor eenen korten tijd had mogen verheugen*

---

1) Te ver gaat POLYD. VIRG., URBIN. (wiens spreukverklaring bij de *Adagia* van ERASMUS gevoegd is,) wanneer hij zegt, dat de korenmaat niet enkel *bedekt*, maar ook *uitdooft*, omdat zij een effen' rand heeft, en dus, het onderste boven gezet, alle lucht afsluit. Dit ligt zeker niet in de bedoeling van den Zaligmaker.

2) Een aanverwant beeld van den „onzigtbaren schat," (verg. den *Schatgraver*, *Matth.* XIII : 44,) is *eene verzegelde bron* (vgl. *Hoogl.* IV : 12), waarop bij EPIPHANIUS dezelfde spreuk wordt toegepast. (A. SCHOT.) Zoo ook „een verborgen mijnader" (*Abdita quid prodest generosi vena metalli, si cultore caret?* LUCANUS); en „een zwaard in de schede." (Van eene onuitgesprokene redevoering, M. FABIUS.)

(*Joh.* I : 8; V : 35); terwijl JEZUS zelf zich bij herhaling *het Licht der wereld* noemt (*Joh.* VIII : 12; IX : 5 enz.), en zelfs, in zijne bergrede, aan de discipelen dien naam geeft, om *het licht, dat in hen is.* 1) Dat de Heer met dit beeld van *licht* »eene openbaring der waarheid" bedoelt, is bij voorbeeld te hooren aan zijne vermaning bij het uitzenden der twaalve: »*Het geen ik u zeg in de duisternis, zegt het in 't licht.*" (*Matth.* X : 27.) Maar dat *licht* is niet enkel de kennis, die voor 't verstand wordt ontstoken; het heeft ook een' zedelijken zin. Zoo vereenigt JOHANNES *licht* en *leven*, en verklaart van hem, die het *Licht der wereld* was: »*Wij hebben zijne heerlijkheid aanschouwd.*" (*Joh.* I : 14.) En JEZUS zelf wil, dat de zijnen zóó hun *licht laten schijnen*, *dat men hunne goede werken zie;* terwijl hij in *Gethsemané* met waardigheid zijnen vijanden toevoegt: »*Dit is uwe ure en de magt der duisternis.*" PAULUS heeft het dus goed begrepen, als hij het zondig Heidensch leven van zijnen tijd noemt: *onvruchtbare werken der duisternis;* en er bij voegt: *Van het licht bestraft zijnde, worden zij openbaar; want al wat openbaar maakt, is licht. Daarom wordt er gezegd:* — misschien was dit wel het morgenlied der eerste gemeente: — »*Ontwaak, gij die slaapt! en sta op uit de dooden; en* CHRISTUS *zal over u lichten.*" (*Ef.* V : 11—14.)

Er lag in JEZUS' gelijkenissen zelve eene reden voor de gedurige en nadrukkelijke herhaling van dit zinnebeeld. Zijne verzekering bij zijn eerste parabolisch onderwijs, dat het *der schare niet gegeven was, de verborgenheden van het koningrijk Gods te verstaan, omdat zij ziende blind waren en hoorende doof*, kon de ingewijden tot zijn vertrouwelijk onderwijs ligt in den waan brengen, die steeds iets streelends had voor de bevoorregten in de godsdienst, dat eene geheime wetenschap, eene mysterie, hun voorregt was. Daarom doet de Heer telkens uitkomen, dat die verborgenheid (dat *bedeksel*) slechts tijdelijk was; omdat zijne hoorders de volle waarheid *nu nog niet konden dragen.* 2) Het langzamerhand licht te maken voor zwakke oogen, dat kon de les zijn der bedachtzame wijsheid; maar niet, de lamp op den duur verborgen te houden. Met een ander beeld: wat de Heer nog aan zijne discipelen als een geheim had *in het oor gefluisterd*, dat moest *van de daken gepredikt*, van het platte dak der Oosterlingen af den volke worden toegeroepen.

---

1) JOHANNES de Dooper heet ὁ λύχνος ὁ καιόμενος καὶ φαίνων, DE *lamp* enz., even als de wet en de profetie EENE *lamp* genoemd worden; maar JEZUS, en door hem ook de apostelen, zijn τὸ φῶς, *het licht;* en alle geloovigen worden door PAULUS genoemd *lichten* (of lichtgevende, dragers van het licht, φωστῆρες) *in de wereld*, en *licht in den Heer.* (*Fil.* II : 15; *Ef.* V : 8.) — Eindelijk lezen wij *Openb.* XI : 4 (in navolging van *Zach.* IV : 11—14) van *twee godsgetuigen, die zouden profeteren*, als zijnde *de twee kandelaren, die voor den God der aarde staan.*

2) Het is opmerkelijk, dat bij MARKUS en LUKAS de spreuk juist op de verklaring van JEZUS' eerste gelijkenis, in den bijzonderen kring zijner discipelen, volgt; en JEZUS terstond daarop zegt, dat ook het nu nog voor de schare verborgene en in hunnen kring alleen bekende, voor openbaarheid bestemd is. — Ik kan mij ook hierom niet vereenigen met het gevoelen van DRUMMOND, dat de benaming van *het licht der wereld* den discipelen hunnen werkkring aanwees te midden der ongeloovigen; en *de lamp, die licht geeft aan allen, die in huis zijn*, de werkzaamheid der geloovigen in de kerk; als of het *huis* en de *wereld*, het lichten binnen en buiten 's huis, eene afzonderlijke beteekenis had.

Onze gelijkenis, zoo als wij reeds in 't voorbij gaan hebben opgemerkt, stelt dit niet alleen ten pligt, maar doet ook de dwaasheid, de ongerijmdheid zien van het tegenovergestelde. Het gezond verstand zelf leert ons, dat hij, die een licht aansteekt, zijn eigen werk tegenstaat en bederft, door het terstond weder te bedekken. CHRISTUS nu is het licht, — niet de lamp in den nacht, maar de zon bij dag, — het licht der zedelijke wereld; naar den laatsten profeet, de *zonne der geregtigheid.* (*Mal.* IV : 2.) Aan hem ontleenen zijne discipelen *hun licht.* Maar zal dat licht helder stralen in ieder oog, dat niet krank is of moedwillig gesloten, dan moet het *schijnen*, hoog en vrij geplaatst. En meer verlangden dan ook de eerste evangelie-predikers nooit. Geheel in den geest van hunnen Heer, eischten zij *Jeruzalems* tempel niet voor de geloovigen op, noch betwistten aan de Diana der Ephezeren het beroemde wereldwonder. Geene *hiërarchie* heerschte in de gemeente, maar alleen de Christelijke *profetie*, de getuigenis voor CHRISTUS en Gods woord. En gelijk JEZUS zelf tot den hoogepriester zeggen kon: *„Wat vraagt gij mij? Ondervraag de genen, die mij gehoord hebben: want ik heb vrij uit gesproken tot de wereld, en in het verborgen heb ik niets gesproken;"* — zoo kon jaren later PAULUS verzekeren: *„Deze dingen zijn in geen'* verborgen' *hoek geschied."* (*Joh.* XVIII : 20, 21; *Hand.* XXVI : 26.) — Alles wilden daarom de discipelen dulden en dragen; alleen het gebod, *om niet meer tot eenig mensch in dezen naam te spreken*, beantwoordden zij met de bescheiden vraag: *„Oordeelt gij, of het regt is voor God, u lieden meer te hooren dan God. Want wij kunnen niet laten te spreken, het geen wij gezien en gehoord hebben."* (*Hand.* IV : 19, 20.)

Vragen wij dan nu nog eens naar het oogmerk van den Zaligmaker, zoo goed door de zijnen begrepen; in de eerste plaats zouden wij het eene regtvaardiging kunnen noemen van zijne eigene handelwijs: *„In het verborgen heb ik niets gesproken.* Ik kwam, om licht aan te brengen. De wereld oordeele: ik zette het hoog genoeg op den kandelaar." — Volgen wij den opgegeven' zamenhang, dan kan dit vooral op de tweede en derde gelegenheid worden toegepast. Waar JEZUS op de gelijkenis van den *Zaaijer* en van den *Kandelaar* volgen laat: *„Wie ooren heeft, om te hooren, die hoore!"* en *„Ziet toe, hoe gij hoort!"* of waar hij dit *boos geslachte* openlijk bestraft; dáár is hij zelf de man met de lamp, die haar ontsteekt, hoog opheft en ver schijnen laat. 1) Maar even eens zijn het in de aanverwante beeldspraak bij de uitzending, de twaalve; in de bergrede, de discipelen; en wordt dus die lamp op den kandelaar „de grondregel van al onzen arbeid voor het koningrijk der hemelen." Anders en meer is er niet noodig, maar dit is ook volstrekt noodig; gelijk het PAULUS troost genoeg was in zijne banden: *Gods woord is niet gebonden.* (2 *Tim.* II : 9.)

Hoe weinig vertrouwen heeft de Christelijke kerk, van de eerste eeuwen af, in die kracht van het licht getoond! Maar geen wonder ook. Waar de eenvoudige waarheid, die in

---

1) Bij *Luk.* XI : 33 teekent DE WETTE aan: *Allerdings scheint J. nach Lukas die Unlauterkeit seiner Gegner rügen zu wollen.*

CHRISTUS is, werd ingewikkeld in eene magt van begripsbepalingen, of onkenbaar gemaakt door eene menigte van kerkelijke, maar daardoor nog geenszins christelijke inzettingen; en vooral, waar het Christendom niet meer, als licht en leven, sprak door het leven en de goede werken zijner belijders zelve, waren er vleeschelijke wapenen noodig, bij of in plaats van *het zwaard des geestes*, *Gods woord*......... Ach! waarom heeft ook het Protestantisme maar al te dikwijls dien vleeschelijken arm ingeroepen, en zijn gekleurd of mat glas voor de lampe des woords gezet? Waartoe zoo veel rumoer, om het licht van anderen uit te dooven, in plaats van kalmen en onvermoeiden arbeid, om het ware licht te ontsteken?...... Wat ik voor jaren sprak en schreef, in de hitte van den bisschopsstrijd, — die bij zoo vele Protestanten als een stroovuur is uitgedoofd! — dat herhaal ik nog eens met volle vrijmoedigheid: „Gunnen wij aan *Rome* zijne bisschopszetels en den wierook zijner kostbare altaren! Wij nemen den wedstrijd aan. Hun blijve de slaafsche glans der *kerk*, ons de vrije magt van het *woord*. De overwinning van het Protestantisme is niet te hopen van de hand, angstig voor den schitterenden glans van den Roomschen bisschopsstoel gehouden, maar van eene andere hand, die met opgewekten ijver overal het licht des evangelies ontsteekt; gelijk *Rome* zijne overwinning nimmer durfde toevertrouwen aan het licht, door zijne kerk ontstoken, maar die veel eer zocht in de duisternis, waarmede zij alle ander licht afweert. Met één enkel woord, dat ons tot de gelijkenis van den Heiland terug brengt: DE KRACHT VAN ROME IS DE KORENMAAT, DE KRACHT DER HERVORMING IS DE KANDELAAR."

Die openbare en vrije werking des geestes wordt meer en meer de geest van onzen tijd. Zij vindt echter nog altijd veel tegenstand, bij de geestelijke tyrannie niet alleen of de staatkundige alleenheersching, maar ook in de traagheid en kleingeloovigheid van vele vrome en opregte zielen. Men meent: „Zulk eene losbandigheid is toch niet tot verspreiding der waarheid noodig; veel eer doet zij daaraan sterke afbreuk. Wie het licht op den kandelaar zet, mag de deur wel sluiten voor dwaallicht, of de lampe, die slecht brandde, uitdooven. Of wordt niet der ontrouwe gemeente gedreigd, dat *haar kandelaar van zijne plaats zal geweerd worden*? (*Openb.* II : 5.)" — Maar op die wijze kan de wreedste inquisiteur zich verbeelden, dat hij het licht hoog op den kandelaar zet, en te helderder schijnen laat, door alle ander uit te dooven; even als men in onze eeuw eene oude aanmatiging in de vormen van den nieuweren tijd kleedt, door luide te roepen om de *vrijheid* der kerk, dat is „haar regt, om anderen hunne vrijheid te onthouden of te ontnemen." — Maar dit vooronderstelt reeds het goddelijk gezag der kerk of der leer, in plaats van dit te bewijzen: want geen redelijk bewijs is mogelijk, waar geene tegenspraak geoorloofd is. Even min als het licht branden kan in een hermetisch gesloten vertrek, even min kan de waarheid helder schijnen, zonder vrijheid. Is het evangelie van CHRISTUS niet sterk genoeg, om die vuurproef der vrijheid en openbaarheid door te staan, wel nu! dat het dan valle: het zou toch met den tijd vergaan! — — Maar neen! toen het geene andere magt bezat op aarde, dan zijne innerlijke kracht en zijn eigen licht, 's Heeren geest en 's Heeren zegen, heeft het de wereld overwonnen. Het overwint weder, ook in deze eeuw van vrije beweging der geesten. Loope dan toch de opregte vriend van CHRISTUS niet angstig met den domper rond.

De zon dooft de starren van zelf uit, hoe veel meer eene dwaalster! — Aan zijne discipelen, arbeiders in het godsrijk, heeft de Heiland maar één gebod gegeven: "Het licht op den kandelaar, mits het ook uw eigen licht zij, schijnende in uwe goede werken." — Zoo willen wij, met PAULUS, *door openbaring der waarheid ons zelve aangenaam zoeken te maken aan de conscientiën der menschen;* en *het licht schijnt in de duisternis, al heeft ook de duisternis het niet begrepen.*

Maar het "bedekken van het licht" geschiedt, in den zin des Heeren, niet enkel door de kennis te verdonkeren, en de kandelaar is niet enkel het wetenschappelijk onderrigt. Al begeven wij ons niet in het zinnespel der kerkvaders, die de korenmaat, om haar bijzonder gebruik, van "de aardsche goederen" opvatten, het bed van "geestelijke traagheid," die beide "de christelijke deugd" verdonkeren; 1) — toch willen wij niet vergeten, dat *licht* het *leven* is: waarheid en reinheid in het leven, die meer ongeloovigen winnen zal, dan de geleerdste twistschriften tegen het ongeloof. In dien zin is het ook onze pligt, *ons licht te laten schijnen voor de menschen, opdat zij onze goede werken mogen zien en onzen Vader in de hemelen verheerlijken.......* O! wanneer zal de Christelijke kerk weder licht genoeg bezitten, dat allen, *die inkomen* dadelijk *den glans zien!* — Dat levenslicht trekt meest het gezonde oog aan; en terwijl hij, *die kwaad doet, het licht haat, — komt, wie de waarheid doet, tot het licht, opdat zijne werken openbaar worden, dat zij in God gedaan zijn.* (*Joh.* III : 20, 21.)

---

1) AUGUSTINUS noemt de korenmaat *res opesque temporales.* THEODORUS MOPSUESTENUS vindt er de *ondeugd* of *kwaadwilligheid* in, die de deugd niet overheerschen kan, en in het *bed* de *luiheid*, die haar niet mag bedekken.

XXVI.

DE STAD OP EEN' BERG.

MATTH. V : 14b.

Eene stad, boven op eenen berg liggende, kan niet verborgen zijn.

Tusschen de gelijkenis in, die de Heer aan het licht ontleende, staat deze spreuk, die, in hare eigenlijke beteekenis, bijna geenen uitleg behoeft. Dat JEZUS hier tot zijne discipelen spreekt, — zeker rondom hem gezeten, terwijl de schare verder af stond, — is duidelijk. Hen noemt hij *het zout der aarde* en *het licht der wereld.* Maar om dit te zijn, moet het zout zijn zout bewaren en het licht zijn licht laten schijnen. En ten einde nu het laatste duidelijk te doen uitkomen, is het eerst: „Eene bergstad kan niet verborgen zijn," en dan: „Geen licht onder de koornmaat!" — Omdat echter het eerste alleen bij MATTHEüS voorkomt, en dan nog meer in 't voorbijgaan, hebben wij „*Het licht op den kandelaar*" voorop gesteld. Nu voegen wij bij dit beeld der *ongerijmdheid*, nog dat der *onmogelijkheid.*

„Geenszins kan," staat er letterlijk: „eene stad verborgen zijn geworden, 1) boven op eenen berg liggende." — Dus is zij uit haren aard openbaar niet alleen, maar niemand kan haar verbergen.

En welke is nu die stad? Een uitlegger heeft *Saphet* genoemd, als de bergstad, waarop JEZUS het oog kan gehad hebben bij zijn spreken; maar dit is eene van die onvruchtbare gissingen, die aan volgende uitleggers slechts de moeite kosten van ze aan te halen. 2) Het terrein der bergrede is zoo onbepaald, dat het geen den Heer onder het spreken in 't oog viel, nog minder kan bepaald worden; en daar hij doorgaans van zulke bekende zaken sprak, komt mij die verklaring niet de gelukkigste voor, die JEZUS bij het uitspreken

---

1) *Οὐ δύναται κρυβῆναι*, even als 1 *Tim.* V : 25: *De goede* (en kwade) *werken kunnen niet verborgen blijven*, „zich verbergen," of „verborgen worden gehouden." Ook waar *ἐκρύβη* (*hij verborg zich*, *Joh.* VIII : 59; XII : 36) van JEZUS wordt gebruikt, behoudt het de beteekenis van het *passivum* of *medium.* Verg. echter *Luk.* XIX : 42.

2) SEPP en anderen. Het schijnt echter bewezen te zijn, dat deze stad toen nog niet eens bestond. (Zie ROBINSON, III: 587.)

der gelijkenis van den *Zaaijer* eenen man met een' zaadbuidel laat zien; bij het beeld van den goeden *Herder*, eene aan den avond terug keerende kudde schapen, enz. Dit was toch waarlijk niet noodig! En wat ons zinnebeeld betreft, er waren bergsteden genoeg in het Joodsche land; gelijk de ouden, voor hunne veiligheid, gaarne op hoogten bouwden.

Moet er echter eene stad genoemd worden, dan zou ik nog eer de opvatting van STIER volgen, die eene vergelijking vooronderstelt tusschen het nieuwe en het oude *Sion*, de beroemde bergstad, zoo dikwijls door Israëls dichters bezongen. Bij voorbeeld: „*Groot is* JEHOVA *en zeer te prijzen in de stad onzes Gods, den berg zijner heiligheid. Eene vreugde der gansche aarde is de berg* Sion, — *de stad des grooten Konings!* — *Die op* JEHOVA *vertrouwen, zijn als de berg Sion*, die *niet wankelt*, maar *blijft in eeuwigheid. Rondom Jeruzalem zijn bergen; alzoo is* JEHOVA *rondom zijn volk, van nu aan tot in der eeuwigheid.*" (*Ps.* XLVIII : 2, 3; CXXV : 1, 2.) — Gelijk nu de oude godsstad hecht gefundeerd, goed versterkt en te gelijk van verre zigtbaar was, zoo zou het ook 't nieuwe *Jeruzalem* wezen, de gemeente des Heeren, op eene rots gebouwd. — In geen geval echter hebben wij hier te denken aan het nieuwe *Jeruzalem* uit het laatste bijbelboek, de groote en heerlijke hemelstad, waar geen licht meer op den kandelaar behoeft geplaatst te worden; — of aan de ware Katholijke kerk, die haar middelpunt heeft in de stad der bergen, het aloude *Rome*, en ook *niet kan verborgen zijn*. 1)

Maar liefst van allen houden wij ons aan de eenvoudige opvatting: „Het Christendom is een zout, een licht, eene bergstad. Werkeloos, onmerkbaar, verborgen kan het dus onmogelijk blijven. Dit zou strijden tegen zijne natuur." En met toepassing op de discipelen: „Ook zonder ijdele vertooning te zoeken, zult gij u moeten toonen; zelfs de hevigste vervolging mag u daarvan niet afschrikken. 2) Het koningrijk Gods, dat gij zult aankondigen, staat nu eenmaal zoo hoog." Eene stad, *boven op* een' berg, op den hoogsten top van 't gebergte gebouwd, zij kan niet verborgen zijn; niemand kan ze bedekken of verschuilen. Al wilden dus JEZUS' discipelen anders, door moedeloosheid of angst terug gehouden, telkens weder zouden zij met het woord des Heeren aan het licht moeten komen. Wat zij te

---

1) Zoo ontleent onder anderen de geleerde Jezuïet ANDR. SCHOT (*Adag.* N. T.) aan onze plaats een bewijs tegen de *onzigtbare kerk* der Protestanten: *Dei civitas, veluti urbs, in illustri est loco et spectabilis, non, ut haeretici fingunt, invisibilis, inadspectabilis et lucifuga. Qui enim male agit, odit lucem.* (*Joh.* III : 20.) Waarbij TH. CRENIUS aanteekent, dat de kerk *lucem non ex industria fugit, sed latebras quaerere cogitur ab hostibus.* — Die een bont zinnespel van beelden in dien geest, naar de kerkvaders en latere Katholijke schrijvers, wil bij een zien, raadplege den zoogenaamden NIKODEMUS. De stichtelijke beeldspraak van het valsch vernuft, hier en daar, in verschillenden zamenhang, nog verdragelijk, wordt door zulk eene opeenhooping ware onzin. Hij begint met de hemelstad, den steilen weg en de enge poort, en beschrijft van de eerste tot „de muren van het zuiverste bergkristal" toe; om daarna al die heerlijkheid op de eene en eenige Katholijke kerk toe te passen, waarvan de zeven sacramenten het burgerregt geven, enz. enz.

2) *Docet fiduciam praedicandi, ne apostoli abscondantur ob metum.* HIERONYMUS. — Doch hoewel in dit beeld, als in het vorige, eene *verpligting* voor elk, die het evangelie predikt, ligt opgesloten, kan ik mij niet vereenigen met hen, die het *kunnen* als *moeten* opvatten. Zoo min hier, als op de plaatsen, waarmede men dit heeft willen bewijzen (*Matth.* IX : 15; *Mark.* VI : 5; *Hand.* IV : 20), gaat het denkbeeld van eene natuurlijke of zedelijke *onmogelijkheid* in dat van eene eenvoudige *verpligting* verloren.

stichten hadden, was eene bergstad, — door vastheid en veiligheid, maar ook door openbaarheid en vrijheid.

Zoo is de Christelijke kerk steeds geweest en zal zij immer wezen, niet als eene aardsche vesting, eene sterkte, die het dal beheerscht door overmagt, maar, naar de liefelijke beeldspraak der Hebreeuwsche poëzij: *eene rots om in te wonen*, de *berg van Gods heiligheid.* — Het behoeft dan ook niet, dat men de stad hooger opbouwe, dan noodig is, of de bewoners veel gedruisch maken; van zelf, door haar' verheven grondslag, valt een bergstad in het oog; — als een hooge toren voor den verdwaalden reiziger en een heldere baak in zee.

Maar weder kunnen wij, wat van de geheele kerk geldt, op hare stichters niet alleen, maar in zeker opzigt op al hare leden toepassen. Aan het denkbeeld van *openbaarheid*, in het licht uitgedrukt, paart zich hier nog dat van *veiligheid* en *verhevenheid.* Bergbewoners ademen een reiner lucht in. Zij vreezen of beven niet, en verbergen zich niet voor de wereld; maar zij weten dan ook, dat aller oog op hen gerigt is. „CHRISTUS," zoo zeide de welsprekende CHRYSOSTOMUS: „wil hier zijne discipelen opwekken tot de edelste deugden, door de herinnering, dat zij midden op het wereldtooneel en voor aller oog strijden zullen. Twijfelt nog iemand aan de uitnemendheid van CHRISTUS? Hij kan die zien in zijne apostelen. Niet de faam, maar hunne deugd heeft hen zoo beroemd gemaakt." 1) En elders: „Gelijk van eenen bergtop af gezien, niet slechts boomen en huizen, maar ook gansche steden en groote legers, zich als mieren op de aarde schijnen te bewegen, zoo schijnen voor den hemelsgezinde alle menschelijke magt, rijkdom en eer te nietig voor den adel zijner onsterfelijke ziel."

---

1) *Quemadmodum civitas — —, ita Apostoli propter status et officii sui altitudinem non possunt latere homines, sed necessario in ipsos sunt convertendi.* JANSENIUS. Zoo ongeveer ook andere beroemde R. K. uitleggers: MALDONATUS, CORN. à LAPIDE enz. KALVIJN, meer in het algemeen: *Quo magis quisque eminet, eo gravius nocet malo exemplo, si se perverse gerit.* Over dit gewigt, dat de invloed van hoog geplaatste personen heeft, vindt men bij PRICAEUS vele schoone gezegden van ongewijde schrijvers. — De methodistische opvatting, van *iederen* geloovige: *that a true follower of Christ will assuredly, just as his Master did, draw attention to himself* (DRUMMOND), is, ofschoon wij hier boven hare waarheid erkend hebben, niet geheel zonder bedenking voor de Christelijke nederigheid.

XXVII.

DE TORENBOUW.

LUK. XIV : 28—30.

Want wie van u, willende eenen toren bouwen, zit niet eerst neder, en overrekent de kosten, of hij ook heeft 't gene tot volmaking noodig is?

Opdat niet misschien, als hij het fondament gelegd heeft, en niet kan voleindigen, allen, die het zien, hem beginnen te bespotten, zeggende: »Deze mensch heeft beginnen te bouwen, en heeft niet kunnen voleindigen!"

Is de eerste inrigting van het Koningrijk der Hemelen in grootsche omtrekken geschetst, als een *doorgaand goddelijk werk*, — dat met *onverdeelden ijver* moet worden doorgezet, — en dat in het *openbaar maken van licht en waarheid* zijne kracht vindt; wij komen nu van de arbeiders tot de geloovigen zelve, van de uitbreiding tot de aanneming van het godsrijk; zonder daarbij gedurig te herhalen, dat dit in den geest van onzen Heiland meer zakelijk, dan persoonlijk onderscheiden is: want elk geloovige wordt van zelf arbeider, ieder discipel in zijnen kring een apostel.

Wat vordert dan nu de Heer in zijne belijders? — Allereerst, dat zij zich in het besluit om hem te volgen, niet overijlen. Dit vinden wij (alleen bij LUKAS) uitgedrukt in twee gelijkenissen, die zeker tot den laatsten tijd van JEZUS' openbaar leven behooren, daar zij onder den indruk der dreigende vervolging zijn uitgesproken. Zij maken te zamen, — even als *de Schat* met *de Parel*, en anderen, — eene parallel uit, eene dubbele uitdrukking van het zelfde denkbeeld; 1) en behooren in haren vorm tot de Sokratische leerwijze van den Heer. Deze leerwijze, — in hare eenvoudigheid niet altijd goed begrepen, — heeft haren grondslag in 't gezond verstand en natuurlijk gevoel, dat geheel het mensch-

1) Deze parallel, waarop wij nader terug komen, is nog duidelijker in het oorspronkelijke zigtbaar, wanneer wij slechts de woorden, waar het vooral op aan komt, nevens elkander zetten:

Τίς — θέλων — οὐχὶ πρῶτον καθίσας ψηφίζει, — εἰ (*ἰσχύει*, vs. 30) —

Τίς — πορευόμενος — οὐχὶ καθίσας πρῶτον βουλεύεται, εἰ δυνατός ἐστιν —

Naar den aangenomen' tekst is er ook eene tegenstelling tusschen het *τὰ πρὸς ἀπαρτισμόν* van de eerste gelijkenis en *τὰ πρὸς εἰρήνην* van de tweede. Daarom zou mij de lezing van TISCHENDORF *εἰ ἔχει εἰς ἀπαρτισμόν* minder bevallen. Vgl. ook *Hand.* XXVIII : 10.)

dom gemeen is, en dat SOKRATES beschouwde als eene herinnering van het voorbestaan der ziel. In plaats van dus iemand nieuwe denkbeelden te *geven*, en door vertrouwen op ons gezag hem die te doen *aannemen*, ontwikkelt zij, steeds vragende, de waarheid uit den mensch zelf. De Heer gebruikte haar vooral in den vorm van eenvoudige voorbeelden uit het dagelijksch leven. Hij kon er op rekenen, dat ook de minst ontwikkelde daarin gezond oordeelen zou en verstandig weten te handelen: wel nu! dat men slechts den zelfden maatstaf gebruikte in de dingen van het koningrijk Gods!

Keeren wij dan nu de vraag, die eene ontkenning in zich sluit, tot eene stellige voorstelling om, dan hebben wij eene dwaasheid, zoo groot, dat niemand van JEZUS' hoorders er zich in staat toe rekenen zou; — schoon menig een, als het er op aan kwam, weinig wijzer handelde!

Blijven wij voor het oogenblik bij de eerste gelijkenis, dan hebben wij iemand voor oogen, die *eenen toren wil bouwen;* niet in het algemeen „een gebouw zetten," maar juist eenen toren, een hoog gevaarte op eenen kleinen grondslag. 1) Wij behoeven daarbij evenwel nog aan geenen stads- of dorps-toren te denken. Eer zou ik mij verbeelden een' wachttoren in eenen wijnberg, gelijk JEZUS dien in de gelijkenis van de *Booze Landlieden* (naar MATTH. XXI : 33) beschrijft. 2) Als men zulk eenen toren bouwen wil en zijn verstand gebruikt, wat doet men dan? Niet, eerst den grondslag leggen, en daarna verder zien, hoe het werk te vervolgen. Want die eenen kleinen akker ontgint, houdt nog de keus, of hij er later meer land wil bijtrekken; — die een Oostersch huis, in den regel van ééne verdieping, bouwt, kan het later uitleggen; — maar een toren, daarbij wordt van den beginne af alles op de hoogte berekend. Die het dus wenscht te doen, *zit eerst neder*, gaat er bedaard en rustig toe zitten, om zich niet te misrekenen. Dit heeft weder meer nadruk in den geest van het Oosten, waar — zoo als men weet, — onze stoelen niet in gebruik, althans zeldzaam zijn. Bij den onderlingen maaltijd *ligt men aan;* eene volksvergadering *staat;* maar wie voor zich zelven iets opteekent of zoekt uit te vorschen, zet zich neder, hij *zit*. Staande schrijft men zelden; en vooral niet, waar het schrijven zelf nog meer eene kunst is, op verre na niet zoo algemeen als bij ons.

---

1) BAUER zet eenvoudig *paleis* in de plaats van *toren*, zich beroepende op het gezegde van HORATIUS: *Mors aequo pede pulsat pauperum tabenas regumque turres.* Anderen hebben dit hem nageschreven; maar de tijd van zulk eene oppervlakkige en flaauwe uitlegkunde is, Gode zij dank! voorbij. — Wij behoeven echter even min de gezwollene voorstelling van *Ein Thurm, der in vollendeter Schönheit seines Baues majestätisch zum Himmel emporstrebt* (OSTMANN), ofschoon niet geheel onjuist de ware Christen genoemd wordt: *in der Reinheit und Schönheit seiner Seele und seines Lebens ein geistlicher Thurm mitten in der Niedrigkeit der Welt.*

2) J. E. FABER *Over het Oosten*, III : 309, zegt, dat de Oosterlingen, behalve de torens, die tot toevlugt dienden in tijd van gevaar, en die soms ook vrij ligt gebouwd en gemakkelijk in te nemen waren (*Rigt.* VIII : 9), er van ouds ook tot sieraad in hunne tuinen hadden (*Hoogl.* VII : 4 ? ?), — zoo als WILLEM VAN TYRUS er nog in de twaalfde en MAUNDRELL in de vorige eeuw velen zag. — Eene bepaalde bedoeling, op eene bijzondere soort van toren, behoeft de Heer eigenlijk niet gehad te hebben; alleen zien wij, dat hij doelt op het werk van een' bijzonder' persoon, niet van stad of staat.

En wat berekent 1) nu de torenbouwer, eer hij nog eenen steen in den grond legt, of eene spade er in steekt? Hij overrekent *eerst*, eer hij begint, *de kosten*. Elk, die hierop eenige berekening heeft, kan gemakkelijk nagaan, dat die niet gering zijn. Vooreerst moet reeds het fundament breed en diep en stevig wezen, om zoo hoog een gebouw gelijk te dragen, daar het bij de minste verzakking, zoo als de bouwlieden zeggen, uit zijn lood hangt; en, door zijne hoogte meer dan andere gebouwen aan den wind bloot gesteld, ligt zou omvallen of instorten. — En dan moet er niet alleen veel, maar veel in de hoogte gebouwd worden. Het is bekend, hoe dit het werk en daardoor de kosten verzwaart. Wat al bouwstof op te trekken! Wat gevaarlijke en dubbel beloonde arbeid te verrigten! — Eindelijk moet dak of spits er worden opgezet. Dan eerst is het werk voltooid. Zonder dat, is al het overige niets. Juist in de hoogte ligt de eenige waarde. Een toren, die niet of naauwelijks boven de huizen uitkomt, is nog niet eens goed voor eene gewone schuur.

De bouwheer zit dus neder en overrekent de kosten; maakt daarvan zoo goed mogelijk de raming, en neemt die niet al te naauw, omdat — de ondervinding leert het ieder, die 't begint! — zulk werk gewoonlijk tegenvalt. En nu vraagt hij zich zelven af, of hij zóó veel heeft, of van elders kan bij een brengen. En anders? Wel! anders geeft hij liever geheel het werk op, en legt den grondslag niet eens.

Maar waartoe dat? Waarom niet al vast maar begonnen, en gedaan, wat men kan? Dit stelt JEZUS voor met een' zoo naïven trek, dat wij er den grooten Menschenkenner in bewonderen. Niemand — dit is ons allen gemeen! — niemand is gaarne bestraft of berispt, maar nog veel minder bespot. Er is eene grievende vernedering, eene bijtende scherpte in, die wij niet kunnen verdragen. En toch was dit van zelf te wachten, wanneer iemand dwaas genoeg mogt zijn, om een zoo grootsch ontwerp zonder genoegzame middelen door te zetten. Op zekere hoogte gekomen, zou hij 't werk moeten staken, bij gebrek aan materialen en aan bouwlieden, — of eigenlijk, wat hem beide verschaffen moest: aan geld. Dan stond daar de half afgebouwde toren geheel nutteloos, en arbeid en kosten waren er vruchteloos aan verspild. Waartoe toch zou hij dienen? Maar dat niet alleen. Zulk een werk valt in het oog. Een toren wordt in geen' verborgen' hoek gezet. Deze en gene heeft zich misschien al eens verwonderd, dat hij, die voor niet rijk bekend is, zulk een werk ondernam. En nu men ziet, dat hij het staken moet, nu *beginnen hem te bespotten allen, die het zien*. 2) Zoo dra zij 't zien, komt den voorbijgangers terstond een spottend woord op de lippen. Want de wereld is onbarmhartig, en vraagt

---

1) Het woord (ψηφίζειν) beteekent eigenlijk „steentjes of rekenpenningen tellen;" dus „eene berekening maken, eene som oplossen;" gelijk het alleen nog *Openb.* XIII : 18 voorkomt voor de berekening van een getal, waartoe *verstand* (νοῦς) wordt gevorderd en waarin *wijsheid* (σοφία) te vinden is.

2) HESIODUS heeft reeds iets dergelijks (*O. et D.*, vs. 746,7.):

Μηδὲ δόμον ποιῶν ἀνεπίξεστον καταλείπειν,
Μή τοι ἐφεζομένη κρώζῃ λακέρυζα κορώνη.

„Laat niet, een huis bouwende, het onvoltooid, opdat niet de babbelachtige kraai, er zich op neder zettende, zijn *kra!* zinge."

niet, of hare oordeelen ons zeer doen. Daarbij heeft zij niet gaarne, dat men boven haar zoekt uit te steken. „Ziet eens!" zoo is het: „deze mensch 1), wat hij heeft begonnen! En daar staat hij nu: hij kan niet verder. Schoone toren, dien hij daar gebouwd heeft, Waar blijft de spits, waar de kroon op uw werk, gij knappe bouwmeester?"

Dat de Heiland er aan gedacht of op gedoeld heeft, zou ik niet durven zeggen; maar wel, dat ons hier onwillekeurig de toren van *Babel* voor oogen staat, waarvan men voorwaar de kosten niet had berekend, toen men zoo vermetel, bij 't leggen van den grondslag, verzekerde, dat de spits de wolken doorboren zou. Jaar en eeuw stond die dwaze arbeid, door den Almagtige zelf verstoord, als een half ingestorte puinhoop, tot spot van het nageslacht: — een schoone *naam*, dien zich de vaderen gemaakt hadden! — tot de stortvloed de steenen weg sleepte, en de gloed der zon het puin uitdroogde, en de wind het stof weg voerde; en Israëls zanger sprak: „*Vergeefs, dat de bouwlieden arbeiden, zoo de* HEER *het huis niet bouwt.*"

Naar de beteekenis van deze beeldspraak laat, als gewoonlijk, LUKAS ons niet raden: want deze evangelist heeft er zich vooral op toegelegd, om de schilderijen van onzen Heer, ook door de lijst, waarin hij ze plaatst, sterk te doen uitkomen.

Vele scharen gingen (of reisden) *met hem*, schrijft hij, vs. 25. Ik geloof niet, dat dit met het voorgaande, het sabbatsmaal bij een' overste der Farizeën, zamen hangt. LUKAS zelf, die anders zoo gaarne de fragmenten uit JEZUS' openbaar leven aan een hecht, verbindt het niet eens door te zeggen, dat JEZUS „het huis uitgaande, verder reisde," of iets dergelijks. — Er was dan eene groote menigte volks, misschien reeds door het naderend paaschfeest, op de been. Het Joodsche volk was bij zulke gelegenheden ligt opgewonden, en tot alles in staat; — tot alles, uitgenomen juist het éénе, waartoe JEZUS hen riep: onbepaald *geloof* met algeheele *zelfverloochening*. Zij reisden dan met hem mede en verklaarden zich bereid, hem als zijne aanhangers te volgen, ja zelfs, gelijk zij ook kort daarna deden, hem tot Messias uit te roepen. Maar zulk eene opgewondenheid had bij JEZUS doorgaans eene tegenovergestelde uitwerking, daar hij *wist, wat in den mensch was.* Hij werd er nog kalmer en ernstiger door, en schijnt thans zelfs af te stooten, wie zich zoo vurig en sterk aan hem hechten. Zij bestemmen de gouden kroon van Israël voor JEZUS van *Nazareth*, (zeker geene Jeruzalemmers!) — en hij toont er hun eene van doornen. 2)

De Heer staat dan, onder het voort gaan, op eens stil. Ook de schare, bemerkende, dat hij haar wil toespreken, houdt op en zwijgt en wacht. En nu spreekt JEZUS met die-

---

1) Op *deze mensch*, vooraan geplaatst, valt de nadruk der spotternij, even als op *deze mijn zoon*, H. XV : 24, de nadruk der liefde.

2) Te regt schrijft EWALD: *So hat gewisz nie das Haupt einer Partei, so hat gewisz nie Einer geredet, dem es blos darum zu thun wäre, sich einen groszen Anhang zu machen....... Jesus ist das ganze Gegentheil aller Proselytenmacher aller Zeit. O! wie vergessen die sein Muster, denen es nur darum zu thun ist, die Zahl der äusseren Bekenner Jesu zu vermehren!*

pen ernst: „Indien iemand tot mij komt (zich bij mij en de mijnen voegt), en nog niet bereid is, vader en moeder, vrouw en kind, have en goed te verlaten 1), om mij te volgen, die kan mijn discipel niet zijn. Ja! die zijn kruis niet kan op zich nemen, als een ter dood veroordeelde, en zijn eigen leven opofferen, die kan mijn discipel niet zijn." — En nu maakt de Heer gebruik van den diepen indruk dezer woorden, en de gespannen stilte, die er op volgt, om het dwaze ondernemen te schetsen van iemand, die zich zijn discipel verklaart, zonder tot dat alles zich in staat te gevoelen. „Kunt gij de kosten bestrijden, bouwt dien hoogen toren. 't Is eene uitnemende zaak. Maar kunt gij vooraf berekenen, dat gij zoo veel niet hebt, begint liever niet, wat gij toch niet zoudt voleinden."

Om straks, bij het beeld van den koning, die zich ten strijde toerust, te gemakkelijker mislukte verklaringen af te wijzen, moeten wij hier reeds terstond helder voor den geest hebben, wat JEZUS bedoelt met het „*volgen*, om zijn discipel te zijn." Vroeger, bij 't *ploegen zonder omzien*, merkten wij reeds op, dat JEZUS dit *volgen* van niemand vergt en slechts van enkelen vraagt; en dat zelfs de Heer het aanbod daartoe niet zoo onbepaald en onvoorwaardelijk aanneemt, terwijl hij toch allen noodigt: „*Komt tot mij!*" Eenigzins moet dit verklaard worden uit den rang van Rabbi, dien JEZUS in zijn vaderland bekleedde. Ieder beroemd schriftgeleerde onder *Israël* had zijne bepaalde *discipelen*, die zich (even als die van JEZUS, bij de bergrede,) onderscheidden van zijne hoorders, door *aan de voeten* van den Meester *te zitten* en hem overal te *volgen*. 2) Ook JOHANNES de Dooper had bijzondere discipelen, waartoe wel niet allen zullen behoord hebben, die door hem gedoopt waren. Van zulk een „discipel worden en volgen," spreekt nu JEZUS. De eisch daartoe is nog zoo stellig en beslissend niet, als later het: „*Gelooft in den Heere* JEZUS CHRISTUS, en *wordt behouden uit dit verkeerd geslachte!*" Want de dag der beslissing (letterlijk de *krisis*) was nog niet daar. Die tot zulk eene volkomene opoffering van al het hunne, eene geheele zelfverloochening, zich nog niet in staat kenden, hadden nog den tijd van bedenken. Het was zelfs beter, dat zij zich nog niet aan JEZUS aansloten. Hem straks weder verlatende, zouden zij, door moedeloosheid en ontevredenheid over zich zelven, er slechter aan toe zijn, dan te voren. En de zaak zelve, die zij de hunne wilden maken, zouden zij er door aan bespotting prijs geven. Want, zoo als te regt is aangemerkt, de spottende voorbijgangers zijn niet de ware discipelen, die hunnen eigenen toren voltooijen. Zij spotten niet, maar zeggen met smart: „*Ze zijn van ons uitgegaan, maar zij waren van de onzen niet: anders zouden zij bij ons gebleven zijn.*" (1 *Joh.* II: 19.) — Maar de ongeloovige en ligtzinnige wereld spot gaarne met den afvalligen discipel. 't Is haar eene zekere regtvaardiging: „Ziet! dat komt er van. Dan deden wij wijzer, met in 't geheel zoo iets niet te beginnen."

Onder het beeld van de „berekening der kosten," wekt dus JEZUS elk, die hem volgen

1) Dat dit de beteekenis is van het *haten*, — in tegenstelling van het *liefhebben boven mij*, — is meermalen opgemerkt; het blijkt hier ook uit het bijgevoegde: *en bovendien ook zijne eigene ziele.*

2) Onder de vele voorbeelden, die hiervan de Talmud heeft, is b. v. dat van Rabbi Akiba, die, na twaalf jaren elders gestudeerd te hebben, met 12000 discipelen terug keerde, en weder 12 jaren later met het dubbel getal!

wil, tot ernstige zelfbeproeving op. Niet genoeg is het, in de algemeene geestdrift te worden mede gesleept. Men moet zich zelven kennen, zoo ver de sterveling zijn eigen hart doorgronden en voor zijne goede voornemens instaan kan. Ernstig moet men zich de groote opofferingen voorstellen, waartoe het koningrijk der hemelen roept; — opoffering van al het aardsche, die vooral LUKAS gaarne en sterk doet uitkomen. — Zoo lokt de Heer aan de eene zijde allen vriendelijk tot zich, door de verzekering, dat *zijn juk zacht is en zijn last ligt;* maar doet hen aan den anderen kant ook weêr gevoelen, dat het toch altijd een *juk* en een *last* blijft, die het aardschgezinde hart en de vijandschap der wereld zwaar en knellend genoeg kunnen maken. En heeft dit soms het gevolg, dat JOHANNES ergens aanteekent: *Van toen af gingen velen zijner discipelen terug, en wandelden niet meer met hem;* (*Joh.* VI : 66) — wel nu! aan zulke discipelen had de Heer ook niet veel. Hun *Hosanna!* zou al te spoedig verstommen voor het *Kruist hem!* der vervolgers.

Daar is een aanminnig beeld in het evangelie, — bij onzen evangelist vier Hoofdstukken verder (XVIII : 18 verv.) — waaronder wij wel zouden kunnen schrijven: *Deze mensch heeft beginnen te bouwen en heeft niet kunnen voleindigen.* Ik bedoel den man, algemeen bekend onder den naam van "de rijke jongeling." Hij kwam tot JEZUS met eene volle toewijding des harten, vast besloten, om alles te *doen*, wat de *goede Meester* hem zeggen zou en waardoor hij *het eeuwige leven beërven* kon; — zoo zelfs, dat JEZUS, den edelen jeugdigen man *aanziende, hem lief kreeg.* (MARKUS.) Toch had hij de kosten niet overrekend. Tot diepe smart van den Heer en ontroering van zijne getrouwe discipelen, die *alles verlaten hadden, om* JEZUS *te volgen,* en tot spot van andere oversten en aanzienlijken, in wie nooit zulk een besluit was opgekomen, keerde hij, diep *bedroefd* tot zijne *vele goederen* terug. Ware het niet oneindig beter geweest, dat hij met JOZEF van *Arimathea* het nog eens in den Raad of met NIKODEMUS onder de Farizeën beproefd had, om zich later en kalmer, maar dan ook vast besloten, met hen openlijk voor JEZUS te verklaren?

Uit het gezegde volgt van zelf de toepassing op onzen en elken tijd. Van menige onbezonnen onderneming in het leven, kan dit beeld worden gebruikt, maar het eigenlijke doel wijst ons altijd op eene bepaalde beslissing in 't godsdienstige, op eene openlijke verklaring, waarvan wij de gevolgen wèl moeten berekenen, en tevens onze kracht, om die te dragen. De Roomsch Katholijke uitlegger past dus, van het standpunt zijner kerk, met regt de gelijkenis toe op alle geloften voor het leven, inzonderheid de verbindtenis tot den ongehuwden staat, en zegt, dat het proefjaar der *novitii* hun wordt gegund, als een tijd om "de kosten te berekenen." — Wij, die in zulke geloften geenszins den hoogen toren der Christelijke volmaaktheid zien, de onverpligte overtolligheid der deugd, wij kunnen daar alleen in plaats stellen de openlijke belijdenis des geloofs, waartoe ieder wordt geroepen, maar niemand gedwongen en niemand gehaast. O! hoe veel beter ware het niet, dat hiervan meer het gewigt wierd berekend, en daar tegenover, met biddend opzien tot God, de kracht gewogen, dan dat nu die belijdenis zelve ten oordeel wordt voor den belijder en der wereld ten spot, zoodat daardoor zelfs *de naam des Heeren grootelijks wordt gelasterd.*

Sterker nog is de overeenkomst met JEZUS' tijd, waar die belijdenis tevens eene verandering van godsdienst in zich sluit, en dan ook het kruis zelden uitblijft. Menig Israëliet of Roomschgezinde, door overtuiging van 't verstand of door eenen zamenloop van omstandigheden van zijn volk of van zijne kerk afkeerig gemaakt, hield die eerste opwelling des harten voor eene geheele toewijding aan den Heer en aan het evangelie der vrijheid. Maar 't ontbrak hem aan moed, aan geestkracht, aan zelfverloochening, om eenen arbeid te voltooijen, zwaarder naar mate hij verder gaat; en zijne geloofsverandering loste zich op in wrevel, tegen het geen hij verliet en 't geen hij aankleefde beide.

Maar hoe wij de gelijkenis ook gebruiken en toepassen, het spreekt wel van zelf, dat zij nooit daar geschreven of door den Heer uitgesproken werd, om den heilbegeerigen af te schrikken of den kleinmoedige nog meer te doen vertragen in 't goede. Een toren te bouwen, is niet ieders zaak; maar wie eenen wijnberg plant, moet wel eenen wachttoren, hoe rank en eenvoudig ook, daarin zetten; en is hij hiertoe niet rijk genoeg, hij moet het geld daarvoor opnemen. Zoo moeten ook wij de *kosten* van het werk onzer behoudenis zoeken en vragen, onvermoeid, tot wij die gevonden hebben; *werkende onzes zelfs zaligheid*, terwijl wij ons verzekerd houden, dat *het God is, die in ons uitwerkt, beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen;* God, die eens zeker zijn eigen werk in ons kroonen en de spits er op zetten zal. 1)

1) *Fateor certe, si sumptus expendimus, ita nos omnes destitui, ut ne lapidem quidem unum ponere, vel hosti gladium opponere liceat. Sed quum materiam sumptus, arma et vires, suppeditet Dominus e coelo, nullum ex difficultate praetextum habebit ignavia nostra vel tarditas. Consilium ergo Christi est, de ferenda cruce suos monere, ut se fortitudine accingant.* (KALVIJN.) — De gelijkenis zelve gaat echter niet verder, dan de *zelfbeproeving*, zonder den weg aan te wijzen, om het ontbrekende te vinden.

XXVIII.

DE OORLOG.

LUK. XIV : 31, 32.

Of wat koning, gaande naar den krijg om tegen eenen anderen koning te slaan, zit niet eerst neder en beraadslaagt, of hij maglig is, met tien duizend te ontmoeten den genen, die met twintig duizend tegen hem komt? — Anderzins zendt hij gezanten uit, terwijl die gene nog verre is, en begeert 't geen tot vrede dient.

Deze gelijkenis, zoo als wij reeds opmerkten, wordt duidelijk aangewezen als het pendant van den *Torenbouw:* niet alleen door het OF, dat eene nieuwe vraag aan de vorige verbindt, een geval, dat even dwaas en onbedacht zijn zou; maar ook door de herhaling van 't geen aanleiding tot beide gelijkenissen gegeven heeft. Want de inleiding, vóór den *Torenbouw*, is: „*Die niet haat,* wie hem 't naaste zijn, *zijn eigen leven zelfs, kan mijn discipel niet wezen.*" En het slot, na den *Oorlog:* „*Alzoo dan een iegelijk van u, die niet verlaat alles wat hij heeft, die kan mijn discipel niet zijn.*" Hoe heeft men toch deze parallel, door gekunstelde verklaringen, uit haar verband kunnen rukken?

Maar zien wij, wat het beeld is. Onze vertaling spreekt van eenen *koning, gaande naar den krijg;* maar dit is niet naauwkeurig. Het oorspronkelijke heeft: *Welke koning, heen gaande* (afreizende, dat is: „zich daartoe gereed makende," vgl. *Joh.* XIV : 2 enz.) *om met een' anderen koning zamen te treffen tot den oorlog,* — dat is eenvoudig: „om hem slag te leveren." 1)

Wij moeten ons hier weder in de oudheid verplaatsen. De groote mogendheden maakten toen veeltijds kleinere staten cijnsbaar; en zoo lang deze de opgelegde schatting betaalden, liet men hen met rust. Gevoelden zij zich echter magtig genoeg, om het juk af te schudden, dan moesten zij met het zwaard in de hand hunne onafhankelijkheid koopen. Van daar misschien het schijnbaar strijdige in deze gelijkenis, dat de eerste koning den oorlog schijnt te beginnen, en toch de ander reeds met een groot leger *op hem afkomt.* Het is

1) Onze vertalers hebben de beteekenis niet gevat der eigenaardige uitdrukking *συμβαλεῖν εἰς πόλεμον* of *μάχην*, waarvan ELSNER en KYPKE uit Grieksche schrijvers (POLYBIUS en anderen) de voorbeelden aanhalen. HOMERUS (*Iliad.* XII : 181) heeft reeds *συμβάλλειν πόλεμον*, *slag leveren.* Ook met *ἔριν*, *ἀγῶνα* en dergelijke wordt het woord verbonden.

geheel de geschiedenis van HOSEA en ZEDEKIA, die het ook waagden, het juk van *Assur* of *Babel* af te schudden, maar met den treurigsten uitslag.

Van zulk eenen koning dan, die den magtigen vreemden vorst durft wederstaan, wordt, wanneer hij een verstandig man is ten minste, als natuurlijk verondersteld, dat hij NEDER ZIT, zich rustig zet, niet tegenstaande al de opgewondenheid van strijdvoerende partijen. Doch het is dit maal niet om te *overrekenen*, maar om te *beraadslagen:* want eene berekening maakt de bouwheer alleen, hoogstens met zijnen rentmeester of huisbezorger; maar beraadslagen doet de koning met zijne raadslieden. 1) En wat is het onderwerp van zijne beraadslaging? *Of hij bij magte is, met* (in 't midden van) *tien duizend* (duizendtallen) *te ontmoeten, die met twintig duizend afkomt op hem.* 2) — Men zou dit zoo kunnen opvatten: „of hij op zijn minst tien duizend man op de been kan brengen om enz." Maar dan zou het eene berekening wezen en geene beraadslaging. Nu schijnt het zeker te zijn, dat het leger aan beide zijden is geteld; dat de eene koning niet meer dan de helft tegen het aanrukkend leger van den anderen stellen kan. En 't ontwerp der beraadslaging is alleen de mogelijkheid of het vermogen, om, met eenige kans op overwinning, het veel grootere leger op het slagveld te ontmoeten. Dit hangt niet altijd of alleen van 't getal af, maar ook van den moed en de orde der troepen, van de geestkracht en krijgstaktiek des bevelhebbers. Ook de nieuwere geschiedenis levert vele voorbeelden op van kleinere legers, die moedig tegen groote gestreden en ze overwonnen hebben. Een GUSTAAF ADOLF en KAREL de twaalfde, een FREDERIK de groote of NAPOLEON waren niet gewoon, angstig hunne soldaten te tellen; om nu nog van onze vaderlandsche geschiedenis te zwijgen, die in zoo menig voorbeeld bewijst, dat *bij den Heer geene verhindering is, om te verlossen door weinigen*, zoo wel als *door velen.* (1 *Sam.* XIV : 6.) Maar vooral in de oudheid en in 't oosten waren groote legers dikwijls even veel ballast als voordeel, en van ABRAHAM af tot de Makkabeën toe, had het kleine, maar gesloten en moedige leger dikwijls de overhand. Doch de zaak vereischte toch ernstig beraad. En indien nu de koning aan zijne krijgsmagt en aan zich zelven dit zedelijk overwigt niet durft toeschrijven? — „*Terwijl* zijn vijand *nog verre is, een gezantschap zendende*, (niet *begeert*, maar) *vraagt*, verzoekt of smeekt *hij, wat tot den vrede* dienen kan; —" al wat daartoe leidt: een wapenstilstand allereerst, en verder al 't geen met eenige opoffering van zijne zijde, den vrede kan koopen. Anders, als hij dit niet doet; — maar dat heeft de Heiland niet uitgewerkt.

---

1) Bij LUKAS en JOHANNES wordt *βουλεύεσθαι* altijd gebruikt van *onderlinge beraadslaging;* alleen bij PAULUS, 2 *Kor.* I : 17, van *persoonlijk overleg.* Het is dáár de grond van het *βούλεσθαι* (vs. 15); eerst *te rade gaan*, en dan *willen.* — Gezegden uit de klassieken omtrent het *parare bellum*, waarbij *priusquam incipias consulto opus est* (SALLUSTIUS), — vindt men bij GROTIUS en PRICAEUS.

2) De woorden *ἐρχομένῳ ἐπ' αὐτόν* wijzen aan, dat de *andere koning* de aanvallende partij is, ofschoon misschien uitgedaagd door het kloek besluit van den eersten vorst. — Het *ἐν* van den eersten koning, ofschoon het een Hebraïsme zou kunnen wezen, schijnt toch van het *μετά* des anderen onderscheiden te moeten worden; gelijk JUDAS de Makkabeër den overmagtigen vijand tegentrok (*συνήντησε*, als hier *ὑπαντῆσαι*) *ἐν δέκα χιλιάσιν ἀνδρῶν.* — In het volgende is *ἐρωτάω* sterker dan ons *vragen:* 't is veeleer *smeeken*, vgl. *Joh.* VI : 47 enz.

Want dat een geheele nederlaag veel erger is, vooral bij het wreede oorlogsregt van die dagen, dan de drukkendste vrede, moest ieder van zelf in het oog vallen.

Even als in 't pendant van *Schat* en *Parel* het "verkoopen al wat hij heeft" de eensluidende term is, de spil, waarom beide gelijkenissen te zamen zich bewegen, zoo is het hier 't "neder zitten," om te berekenen of te beraadslagen. Ik zie daarom te minder reden, om alle bijzonderheden over te brengen, en bij voorbeeld aan de *tien* en *twintig duizend* eene bijzondere beteekenis te geven, of naar den naam van den *anderen koning* te vragen. Als eene theologische curiositeit sta hier de opvatting: dat de tien duizend beteekenen de tien geboden, met wier betrachting de wettische mensch God wil tegengaan of afwachten, terwijl Deze met het dubbel getal, — nog even veel inwendige geboden er bij, — tegen hem optrekt..... Arme bijbel, veel meer door uwe vrienden dan door uwe vijanden mishandeld!

En toch, de opvatting, dat de vijandige koning niet de duivel of de wereld, maar de Heer, en wel (naar GREGORIUS) de Heere CHRISTUS wezen zou, heeft nog onlangs een' voorstander gevonden in LISCO, in wien wij meer den ijverigen compilator, dan den oordeelkundigen uitlegger eeren. Na *vielfach wiederholter Meditation*, stelt hij de volgende verhouding van beide gelijkenissen voor: "De torenbouw schetst ons de treurige gevolgen der verzuimde zelfbeproeving; de oorlog de gezegende vrucht eener tijdige zelfbeproeving. De *treurige gevolgen* worden ons slechts van ééne zijde voorgesteld, in zoo verre de spot der wereld de onbedachte onderneming treft, terwijl gezwegen wordt van de ellende, die men zich zelven berokkent. Verstaat men nu in de tweede gelijkenis den *anderen koning* van eene aan CHRISTUS en zijn rijk vijandige magt, dan schijnt het, als of daarmede vrede te sluiten en op deze wijze die ellende te keeren is. Integendeel, de Heer wil juist de middelen aanwijzen, die men, bij 't gevoel van eigene ongenoegzaamheid, moet aanwenden: want onder den koning met zijne 20,000 schijnt mij CHRISTUS zelf, met alle vorderingen en aanspraken, die hij aan ons heeft, te moeten verstaan worden. Zien wij op deze, wie kan dan zalig worden? Het is dus zaak, zoo dra wij gevoelen, met onze zwakke krachten tegen zijne hoogere kracht niet opgewassen te zijn, dat wij om vrede, om genade bidden, waardoor wij de kracht ontvangen, om te volharden in zijne dienst........" 1)

Zie daar weder eene dier ontelbare verklaringen, zoo kunstig, dat het jammer is, ze onwaar te moeten noemen: want er is geene *Wiederholte Meditation* toe noodig, alleen een weinig gezond verstand, om te gevoelen, dat het niet sluit: "Wanneer gij uwe onmagt tegenover mij maar regt gevoelt en om genade bidt, 2) kunt gij mijne discipelen wezen. Alzoo,

---

1) LUTHER heeft reeds: *Er suche Gnade und bitte um Hülfe in Christo.* ALFORD en DRUMMOND zien in den *anderen koning* God zelf, met wien de zondaar zich niet meten kan. Alles zeer stichtelijk, — in zoover er stichting zijn kan zonder innerlijke waarheid. — Als pendant van zulke Mystikerij zou kunnen dienen het thema, dat KROMM opgeeft voor eene synthetische leerrede over deze gelijkenis: *Das verderbliche des Krieges*, — met de toepassing: *Jeder trage bey, so viel er vermag, zur Entfernung dieser Ausgeburt der Hölle!* — En dat heet dan: *Die sämmtlichen Parabeln Jesu practisch-homiletisch bearbeitet für den Religions-lehrer!*

2) Ook andere uitleggers hebben hunne dogmatiek in deze gelijkenissen ingeschoven, daar het denkbeeld hun ondragelijk was, dat de zondaar in zich zelven de bouwstof vinden zou voor het gebouw zijner behoudenis, de magt tegen den vijand zijner ziele, — met wien men dan toch nog een verdrag zou moeten maken! — Bij dit laatste roept STUART uit: "Zie daar het heillooze van gelijkenissen verder te willen drijven dan derzelver doel!" En hij vindt dat hoofddoel in de aanbeveling eener Chris-

wie niet al het zijne verlaat, kan mijn discipel niet zijn." De gelijkenis is zoo lang en zoo kunstig gedraaid, dat zij vlak tegen hare eigene conclusie inloopt.

Vraagt iemand, waarom dan aan eene onware verklaring zoo veel woorden gespild? Het is, om voor de opvatting van JEZUS' zinnebeelden in het algemeen den eenig zuiveren en vasten grond aan te wijzen. Ook LISCO dwaalt hier, gelijk men gedurig dwaalt, door die gelijkenissen te beschouwen als voorstellingen van eene algemeen christelijke waarheid, zonder eenig verband met de eeuw, waarin zij te huis behooren; zoodat zij niet anders zouden wezen, wanneer de Heiland ze heden en onder ons uitsprak. Zoo wordt de torenbouwer en oorlogvoerende koning de zondaar, die de dienst van CHRISTUS kiest, en niet de Israëliet, die besluit, zich openlijk als zijn discipel te verklaren. En hierdoor redeneert LISCO zich vast: want den zondaar mag nooit worden aangeraden, dat hij zijne bekeering opgeve of uitstelle. Neen! JEZUS sprak in zijnen tijd en voor zijnen tijd; en alleen met aanmerking van de gewijzigde tijdsomstandigheden kunnen wij dit evangelisch onderwijs op ons zelve en onzen tijd toepassen.

Zullen wij dan tot de slotsom komen, dat het *„Bezint eer gij begint"* de eenige bedoeling van beide parabelen is, en al het overige bijwerk? Neen. Al was dit het hoofddenkbeeld en de Heer vrij in de uitwerking daarvan, hij koos toch steeds zijne beelden gepast en met oordeel, zoodat zij het eigenaardige van het afgebeelde uitdrukten. Zoo noemt hij hier „het voornemen om hem te volgen" eerst 't ontwerp tot een' torenbouw, daarna het plan voor eenen veldtogt. In beide beelden is iets sprekends, iets natuurlijks. Het *bouwen*, zoo wel als het *strijden*, is — wij zagen het meer — eene geëikte beeldspraak voor de dienst van God. Het eerste een zware arbeid, waarmeê verschillende bouwstoffen worden bij een gebragt naar 't zelfde plan en op éénen grondslag, om een vast en schoon en bruikbaar gewrocht daar te stellen; en wel hier iets, dat verheven en uitstekend is, een' *toren*. En het andere eene sterke inspanning van alle krachten, om den grootsten vijand, den vijand onzer ziele, te bestrijden en eenmaal te overwinnen: een *oorlog*. In 't eerste dus de onderneming om JEZUS te volgen, in haar eigen gewigt, zonder nog de tegenkanting van buiten in aanmerking te nemen; in het laatste kracht en moed, die er noodig is, om dit ondernemen tegen elke vijandige magt vol te houden; 1) — gelijk bij den herbouw van *Jeruzalems* muren *een ieder met zijne ééne hand doende was aan het werk, en de andere hield het geweer.* (*Neh.* IV : 17.) — Minder juist is 't, hoewel vernuftig, wanneer een R. K. uitlegger hier de voorstelling vindt van het tweeërlei christelijk leven: *bespiegelend* (in kluis en klooster) en *bedrijvig* (midden in den strijd des levens); — en wel omdat met den toren, die gebouwd moet worden, een wachttoren wordt bedoeld, tot bespieden opgerigt. Dat moge zoo zijn, maar 't bouwen van een' toren zelf is toch zeker meer dan bespiegeling!

---

telijke *bedachtzaamheid*, die het midden houdt tusschen ligtzinnigheid en zwaarmoedigheid, den overmoed van den enthusiast en de magteloosheid van het piëtisme.

1) Bij LISCO kan men nog andere verklaringen der parallel vinden, b. v. die van W. SCHOLTEN: „JEZUS' leerlingen hadden eene dubbele taak: de kerk Gods op te bouwen, en haar onder doodsgevaren te verdedigen;" en van BENGEL: „Het christendom, als iets groots en moeijelijks, wordt met groote en moeijelijke zaken vergeleken, zoo als in die van een' bijzonderen burger een' kostbaren bouw, en in staatszaken den oorlog."

»Maar zoo wordt dan toch in ieder geval de raad gegeven, om met de aan CHRISTUS en zijn rijk vijandige magt, — hoe men die overigens noeme, — vrede te maken? Met de wereld vrede! Een wapenstilstand met den booze!" — Maar hoe kon anders de gelijkenis worden afgewerkt? De torenbouwer kan eenvoudig van het werk afzien; *de koning* moet iets DOEN, terwijl zijn vijand *nog verre is*. In den grond is het 't zelfde. Wanneer iemand zich nog niet sterk genoeg gevoelde tot alle opofferingen, die het godsrijk vroeg, en tegen alle vijanden, die het bestreden; niet sterk genoeg, om het genot van overvloed niet alleen, maar van rust en veiligheid te kunnen missen; niet sterk genoeg, om niet enkel den smaad van booze vijanden te kunnen weêrstaan, maar het vaderlijk gezag en de moederlijke tranen; — dan wilde JEZUS, dat zoo iemand zich liever nog niet aan zijne vaste discipelen zou aansluiten. Hij kan hem toch gedurig hooren en van hem hooren; zijn besluit, zijne keuze nog wikken en wegen. De loop der gebeurtenissen zal verder aan 't licht brengen, of er iets goeds in hem is. De grootheid van CHRISTUS, in zijne vernedering en verheerlijking, zal een' duurzamer' gloed in hem ontsteken, dan 't gejuich der hosanna's. En dan ook zal hij moed vatten, om op te trekken en te strijden, al was het met tien tegen twintig duizend; en — hij zal het vermogen! — Zouden wij niet in den zelfden geest spreken tot hem, dien wij voor als nog zijne openlijke belijdenis of besliste geloofsverandering moesten afraden? Afwijzen slechts, opdat hij des te sterker terug keere. — Onze gelijkenis gaat echter zoo ver niet. Zij is eene les voor het oogenblik, meer niet. En wanneer wij, bij hare toepassing, in het oog houden, wat vroeger bij hare verklaring is gezegd, dan beteekent zij: »Zeg der wereld (of dezer eeuw, dit geslachte), waaraan gij nu nog cijnsbaar zijt, uwe onderdanigheid en uwe schatting niet op, waag u niet aan eenen strijd op leven en dood met haar, eer gij uwe krachten wel gewogen hebt!"

Eindelijk, de algemeene omtrekken van beide parabelen in het oog houdende, zullen wij moeten bekennen, dat zij ook voor onze christelijke roeping in 't algemeen met juistheid zijn gekozen. Het afbreken is daarbij nog maar voorbereiding, het *opbouwen* hoofddoel; en hoog opbouwen, ver boven de woningen en 't leven der wereld, waarbij het werk hoe langs zoo moeijelijker wordt, maar ook verhevener. En in dit rustig bouwen alleen wordt nog de vastheid van des Christens voornemen niet gekend, maar in den strijd met alles, alles, wat ons geloof en onze deugd tegenstaat. En zien wij nu zoo menig een veel goeds beginnen met ijver, maar niet volharden; wij slaan daarbij het oog op den berekenenden bouwheer en beraadslagenden koning, die aan aardsche dingen eene zorg en een overleg wijden, bij 't hemelsche dikwijls verzuimd, 1) zoo als de Heer zeide van den onregtvaardigen Rentmeester: »*De kinderen dezer wereld zijn voorzigtiger dan de kinderen des lichts, in hun geslachte.*" (*Luk.* XVI : 8.)

---

1) *Eine Menge Volcks begleiten den Herrn — — — wie sich ja auch heute noch Viele zur Christenschaar zählen, ohne den Heiland zu kennen und ohne sich der Anforderungen bewuszt zu sein, die er an Jeden stellt, der sein wahrer Jünger sein will.* OSTMANN.

XXIX.

HET BEDORVEN ZOUT.

MATTH. V : 13.

Gij zijt het zout der aarde; indien nu het zout smakeloos wordt, waarmede zal het *gezouten worden? Het deugt nergens toe meer, dan om buiten geworpen, en van de menschen vertreden te worden.*

MARK. IX : 50.

Het zout is goed; maar indien het zout onzout wordt, waarmede zult gij dat smakelijk maken? Hebt zout in u zelven, en houdt vrede onder malkander.

LUK. XIV : 34, 35a.

Het zout is goed; maar indien het zout smakeloos geworden is, waarmede zal het smakelijk gemaakt worden?

Het is noch tot het land, noch tot den mesthoop bekwaam; men werpt het weg.

„Het zout is goed;" of eigenlijk: „'t Is iets schoons en edels." Dit laat de Heer, bij LUKAS, terstond op de twee laatst verklaarde gelijkenissen volgen; en het was weder een beroep op het algemeen erkende, op gezond verstand en ondervinding. Wat toch is de sterkst mogelijke uitdrukking van armoede, van kindschheid en onbeschaafdheid bij een volk? „Het kent zelfs geen ijzer en geen zout!" En ons, die het kennen, is het niet alleen iets goeds en voortreffelijks, maar het allernoodigste en onontbeerlijkste: want wie onzer zou kunnen leven en gezond zijn, zonder zout?

Het zout ontleent zijne bijzondere waarde aan de opmerkelijke eigenschap, dat het, in kleine hoeveelheid genomen, den smaak prikkelt en de spijsvertering bevordert, terwijl een ruimer gebruik alle ontbinding afweert. Daardoor is het den arme de zegen zijner sobere tafel, bewaart den wintervoorraad des rijken, en maakt den schepeling het levensonderhoud op verre reizen mogelijk. En wie erkent hierbij niet de liefdezorg des Scheppers, die juist het noodigste met milde handen gaf: ijzer overvloediger dan goud, en zout oneindig meer dan paarlen? — In diepe groeven ligt het opgestapeld; uit bronnen wordt het gezoden; en waar in de zoutpannen zon en wind het zeewater uitdampen, blijft het achter. Bergen zijn er meê bevloerd, en de oceaan is er van doorvoed. — Het gebruik van 't zout verliest zich in de verste oudheid. JEZUS SIRACH (XXXIX : 30) noemt het reeds onder de allereerste levensbehoeften; en JOB vroeg: „*Wie eet het onsmakelijke zonder zout?*" (H. VI : 6.) Het Joodsche land had er dan ook nooit gebrek aan. Bij *Sodom* werd het steenzout waarschijnlijk reeds in de aartsvaderlijke dagen (uit de *zoutgroeven*, *Zef.* II : 9) gegraven; en later boden de wateren der Doode Zee het in natuurlijke zoutpannen aan; zoo als nog heden de Arabier het opzamelt aan hare kusten. „Brood en zout" is dan ook van ouds her den oosterling het zinnebeeld van leven en zamenleving. De roover der woestijn zelfs erkent als

zijnen gastvriend, die beide met hem at, en biedt het als een teeken van vrede aan. 1) Niet vreemd dus, dat God reeds bij Israël van dit zelfde zinnebeeld gebruik maakte. Zoo werd het verbond van JEHOVA met AÄRON en later met DAVID een *zoutverbond* genoemd, als een teeken van bijzondere vriendschap en erfelijke gunst. 2) Ook de offeranden werden daarmede toebereid; en JEZUS haalt het voorschrift der wet daaromtrent aan, in het geen bij MARKUS onze gelijkenis vooraf gaat: *Iedere offerande zal met zout gezouten worden.* 3)

Het zout is goed, zegt de Heer (naar MARKUS en LUKAS): tot huiselijk en godsdienstig gebruik beide onmisbaar. *Maar indien het zout smakeloos wordt, waarmede zal* het *gezouten* (of *smakelijk gemaakt* M. L.) *worden?* — Zoo heeft onze gewone vertaling bij MATTHEÜS; maar naar sommige uitleggers (in navolging van AUGUSTINUS, HIERONYMUS en LUTHER) is hier een woord te veel: want er staat in 't oorspronkelijke alleen: *Waarmede zal gezouten worden?* Dit is in zoo verre waar, dat men de vrijheid heeft, om er HET al of niet in te voegen, al naar de zamenhang dit vordert. Wanneer wij nu niets meer lazen, dan het daar aangehaalde, zou de vertaling kunnen doorgaan: "Gij, mijne discipelen! zijt het zout der aarde. Indien nu het zout zelf laf wordt, waarmede zal men dan zouten?" of: "waarmeê zal dan de aarde gezouten worden?" — Maar indien het gebrek aan een middel, om te zouten, hoofddenkbeeld was, komt het volgende: *Het deugt nergens meer toe*, vrij noodeloos achter aan. Nog sterker spreekt de zamenhang bij LUKAS; maar inzonderheid de tekst bij MARKUS, die deze vertaling geheel verbiedt. 4) En waartoe dient zij ook? Zegt men ons, dat "het zout te zouten," eene onmogelijkheid is; wel nu! dat juist heeft de Heer willen zeggen.

Maar een ander bezwaar ontmoet ons nog in de vraag: "Is het mogelijk, dat het zout *smakeloos*, laf (naar MARKUS *onzout* of zouteloos) wordt; met andere woorden: dat het den prikkelenden smaak, die er het eigenaardig kenmerk van is, verliezen zou?" Ware dat zoo

---

1) HOMERUS heeft reeds: *οὐδ' ἄλα δοίης* (*Odyss.* XVII : 455); — *ἄλας* is van veel lateren tijd en wordt niet voor zuiver Grieksch gehouden.

2) *Num.* XVIII : 19; 2 *Kron.* XIII : 5. Daar hier eene bijzondere verbindtenis tusschen God en mensch, — de voorkeur, aan een enkel geslacht bewezen, — zóó genoemd wordt, en niet het verbond van JEHOVA met *Israël;* zou ik daarbij niet enkel aan onveranderlijke trouw, maar vooral ook aan bijzondere, persoonlijke vriendschap denken; ofschoon ook van geheel *Israël* de uitdrukking geldt der offerwet: *Het zout des verbonds.* (BÄHR verklaart: "een *onverbreekbaar verbond.*")

3) *Levit.* II : 13 heeft: *Alle offerande uwes* SPIJSOFFERS *zult gij met zout zouten, en het zout des verbonds van uwen God van uw spijsoffer niet laten afblijven: met* AL UWE OFFERANDE *zult gij zout offeren.* Voor dit laatste, het algemeen gebruik van het *zout des verbonds* bij de offeranden, pleit, behalve de Joodsche overlevering, ook *Ezech.* XLIII : 24: *De priesters zullen zout daarop werpen, en zullen ze offeren ten brandoffer den* HEERE. — Ook bij de Heidenen was dit in gebruik: *Nulla tunc sacra confici sine mola salsa.* (PLINIUS, XXXI : 7; zie A. SCHOT.) — Dit heilig gebruik past THOLUCK ook op JEZUS' jongeren toe: "Gij zijt het zout der aarde, als die de menschheid Gode ten offer zult heiligen;" maar zijn gevoelen heeft weinig bijval gevonden. — Over het gebruik en de beteekenis van het zout, bij de Heidensche oudheid zoo wel als in de symboliek der oude christen kerk, zou hier nog veel te zeggen zijn. Zoo werd het b. v. den Catechumenen gegeven (ISIDORUS) en aan den doop toegevoegd, enz.

4) MARKUS heeft: *ἐν τίνι αὐτὸ ἀρτύσετε;* — Het *ἀρτύνω* of *ἀρτύω* van deze twee Evangelisten beteekent *toebereiden, kruiden;* het wordt meermalen van spijzen en wijn gebruikt, en geschiedde in de eerste plaats met zout; waarom PAULUS zegt (*Koloss.* IV : 6): *Uwe rede zij met zout gekruid, ἅλατι ἠρτυμένος:* juist het tegenovergestelde der klagt van JOB (VI : 7): "*Mijne ziel weigert*, uwe woorden *aan te roeren; die zijn als mijne laffe spijze!*"

niet, dan zouden wij de woorden van den Heiland als eene onderstelling van het onmogelijke moeten opvatten: „Indien het zout ooit zijn zout verliezen kon, waarmede zou men het zouten?" Maar hier tegen pleit duidelijk, dat de Heer er bijvoegt, wat in zulk een geval met het bedorven zout gedaan zou worden niet alleen, maar werkelijk gedaan wordt: *Men werpt het weg.* — Dit bederf moet dus iets geweest zijn, dat daar te lande ten minste nu en dan voorkwam, en JEZUS' hoorders niet geheel onbekend kon zijn. De Heer spreekt gaarne uit de ondervinding zijner hoorders. En de mogelijkheid althans is niet twijfelachtig. Het ijzer kan zijn ijzer niet verliezen, noch goud of zilver zijn edel metaal, daar het — zoo ver althans nog onze natuurkennis gaat — enkelvoudige ligchamen zijn. Maar alle zouten zijn zamen gesteld uit eene of andere soort van zuren en aardmetalen; het gewone of keukenzout uit zoutzuur en koolzure soda. In onzen vochtigen dampkring zal het zout niet ontaarden, maar veel eer smelten; doch onder den brandenden hemel van het oosten kan het, door den aanhoudenden invloed van zonnehette en bliksemvuur, zijne zuurstof verliezen; vooral het zout, dat aan de oevers der Doode Zee eeuwen lang aan de lucht blootgesteld bleef. 1) De reiziger, die het bij zijne spijzen meende te gebruiken, werpt het verdrietig weg: *waarmede* toch *zal hij het zouten?* — MARKUS en LUKAS hebben: toebereiden, kruiden; — wat is zouter dan zout, om daaraan zijne kracht terug te geven?

Nog sterker dringt de Heiland zijne voorstelling aan, door er bij te voegen: *Het deugt nergens meer toe.* (MT.) *Het is noch voor den mesthoop, noch voor het land geschikt* (L.); *alleen, om buiten geworpen en van de menschen vertreden te worden.* 2) (MT. L.) *Men werpt het weg.* (L.)

Bij het lezen van deze woorden, zoo als LUKAS ze bewaard heeft, kan de gedachte bij ons opkomen: „Dus, wanneer er nog zout aan was, hoe slecht ook, zou het tot verbetering of vergrooting van de mestvaalt geschikt zijn, of over het land kunnen worden uitgestrooid?" 3) Een uitlegger, die het gebruik van zout tot bemesting eene ongerijmdheid achtte, heeft daarom veel geleerdheid verkwist aan het betoog, dat hier dus niet van zout,

---

1) „In het zoutdal bij *Dschebal*, ongeveer vier uren van *Aleppo*, is eene afhelling van twee manslengten, die door het voortdurend wegvoeren van het zout ontstaan is. Ik brak een stuk af, dáár waar het aan regen, zon en lucht meest was bloot gesteld, en bevond, dat het wel den glans en het schilferachtige van het zout behouden had, maar zijnen smaak geheel en al had verloren. Het binnenste evenwel, meer met de rots verbonden, had nog zijn' eigenaardigen smaak." Zoo schreef reeds MAUNDRELL, in zijne bekende reisbeschrijving.

2) *Das* Hinauswerfen *geschieht dem Unnützen, das man im Hause nicht brauchen kann; das* Zertreten *ferner dem so Hinausgeworfenen als völlige Verachtung.* STIER. In de toepassing heeft THEOPHYLACTUS het „uitwerpen" opgevat van uitsluiting uit den leeraarsstand, THOLUCK van den kerkelijken ban, LUTHER van de verwerping door CHRISTUS. Maar het is hier niet, — als het *ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον* van den *gast zonder bruiloftskleed* en den dienaar *met het ééne talent* (*Matth.* XXII : 13; XXV : 30), — een regterlijk vonnis. — Veel beter drukte reeds AUGUSTINUS („Over de bergrede") het *verachtelijke* van den afval, in dit *uitwerpen* opgesloten, dus uit: *Non calcatur ab hominibus, qui patitur persecutionem, sed qui persecutionem timendo infatuatur. Calcari enim non potest, nisi inferior; sed inferior non est, qui, quamvis corpore multa in terra sustineat, corde tamen fixus in coelo est.*

3) „Waaruit noodzakelijk volgt, dat, zoo lang het zout niet smakeloos is, maar zijne kracht behoudt, het zeer wel tot het land en in den mest met voordeel kan gestrooid worden...... *Zout der aarde* is, dat de aarde vruchtbaar maakt." Zoo PAULSEN, § 17. Mij is echter geen bewijs voorgekomen, dat de Ouden het zout tot bemesting gebruikten. Over het „onrein keukenzout" als *mestzout* in onzen tijd, kan men nalezen STÖCKHARDT, *Scheikunde*, 3de Druk, bl. 197; DUFLOS en HIRSCH, *Huishoudkundige Scheikunde*, bl. 164.

maar van houtasch of van eene soort van mergel, als meststof niet onbekend, gesproken wordt. 1) — Zoo veel is waar, dat de bijbel van het zout als meststof geen gewag maakt; daar integendeel de zoute gronden, bij voorbeeld de oevers der Doode Zee, naakt en onvruchtbaar waren (*Deut.* XXIX : 23; *Ps.* CVII : 34; *Jer.* XVII : 6; *Zef.* II : 9); waarom ook onze landlieden eene overstrooming van zeewater boven elke andere vreezen. Van daar in de oudheid het gebruik, dat, wie eene verwoeste stad ten eeuwigen dage aan de verderving wijden wilde, den grond omploegde en met zout bezaaide, als het zinnebeeld van blijvende onvruchtbaarheid. (*Rigt.* IX : 45.) Hoewel het dus thans zeker is, dat het zout, in eene kleine hoeveelheid, de vruchtbaarheid van het land opwekken kan of de kracht der mest verhoogen, (gelijk het, in overvloed gebezigd, den wortel afbijt,) en in onzen tijd dan ook het slechtste zout wel tot bemesting gebruikt wordt, geloof ik niet, dat dit in het Oosten geschiedde. Maar lezen wij nog eens aandachtig LUKAS' woorden na, in verband met die van MATTHEÜS: *Het deugt* NERGENS *meer toe;* dan ligt er veel eer in opgesloten, dat men met zout niet mesten kan. Alle andere dingen, al zijn zij bedorven, *deugen nog* ERGENS toe; zij worden op den mesthoop geworpen, waar zelfs de onreinste uitwerpselen haar nut doen. Maar zelfs tot dit gebruik deugt het zout niet. Niet meer tot zouten geschikt, is het dus een onnutte ballast, zelfs op den mesthoop, een vloek op den akker! Men werpt het buiten huis en stad en dorp, als steengruis, dat de voetganger plat treedt, en nog niet eens zoo geschikt als dit, om een' droogen en effen' weg te maken! 2) — Dit is wel de sterkste tegenstelling en de grootste overgang: van het edelste tot het verachtelijkste, van het onmisbare tot het volstrekt nutteloozel! 3)

Daar de Heiland dit zinnebeeld nergens verklaard heeft, niet eens door een *Alzoo* — aan het einde, moeten wij de beteekenis wat naauwkeuriger navorschen. In 't algemeen genomen schijnt ons, in JEZUS' parabolisch spraakgebruik, het *zout* naast aan het *zuurdeeg* te komen. Zoo als hiervan een klein weinig, onder het deeg gedaan en daar doorgewerkt, geheel het brood tot een smakelijk en ligt verteerbaar voedsel maakte, zoo waren enkele zoutkorrels voldoende, om elke spijs te kruiden. En het zuurdeeg werd ook nog in ongun-

---

1) DEYLING, *Observationes Sacrae*, Tom. I. *Obs.* 41. — Aannemelijker zou dan nog het gevoelen van SCHOETTGEN (*Horae hebraicae*) wezen, dat het zoogenaamde *Sodomszout* of Jodenlijm (*bitumen*) hier bedoeld wordt, als, volgens den Talmud, bij de offeranden in gebruik. Doch ook dit denkbeeld rust op de valsche onderstelling, dat het gewone zout nooit smakeloos wordt. — De gevoelens van anderen, die hier aan *houtasch* of *salpeter* (*nitrum*) denken, vindt men, met eenen schat van aanhalingen vóór en tegen de verschillende meeningen, bij KOECHER. (*Analecta in* 4 *Evang.*) — Geheel verouderd is de chemische oplossing van het *smakeloos worden* bij JO. DANIËL MAJOR, *de Sale fatuo*, in HASAEI *et* IKENII *Thesaurus Novus*, II : 182; — om nu niet over de droomen der ouden te spreken, voor wie PLINIUS het orakel is, die meende, dat het zout uit water en vuur was zamengesteld!

2) De bij SCHOETTGEN aangehaalde plaats uit den Talmud, dat op Sabbat zout op den tempelberg gestrooid werd, *ne nutent pedes hominum*, bewijst ten minste, dat het niet ongewoon was, het uitschot van het zout *buiten te werpen, om door de menschen vertreden te worden.*

3) *Reliquae res omnes, corruptae licet, valent tamen ad aliquid, sal ad nihil.* LUCAS BRUGENSIS. *Quo quaeque res, bona si sit, est melior, eo eadem mala est pejor.* GROTIUS.

stigen zin gebruikt, als in de paaschdagen en bij ongezuurde spijsoffers onrein, omdat het een beginsel van bederf in zich bevatte; maar »het zout is goed," en altijd goed, zoo lang het zijn zout bewaart. Maar indien nu zelf laf en smakeloos wordt, wat anders aan alles hartigheid bijzet, wat dan?

Om met te meer oordeel dit denkbeeld over te brengen op de dingen van het godsrijk, moeten wij eerst nog den verschillenden zamenhang nagaan, waarin deze spreuk bij drie Evangelisten voorkomt, en die schijnt te bewijzen, — wat ook niet meer dan natuurlijk is, — dat JEZUS haar meer dan eens heeft gebruikt.

Wij vinden ze dan eerst bij MATTHEÜS, in de bergrede, nog vóór het zinnebeeld van den *Kandelaar;* en duidelijk ligt het zelfde denkbeeld ten grondslag aan beide verzekeringen: *Gij zijt het zout der aarde; gij zijt het licht der wereld.* 1) Maar gelijk het licht lichten moet, en niet bedekt zijn; zoo moet het zout zouten, en niet laf zijn geworden. Het derde der vergelijking ligt dus in het nut, de onmisbaarheid, de krachtige werking, zelfs van het kleine op het groote; eene werking, die ruim is en onbekrompen: van het licht en van het zout, als van het zuurdeeg. — In het bijzonder kan men nog de dubbele eigenschap van het zout, dat het de spijzen kruidt, (smakelijk en verteerbaar maakt,) en ze bewaart tevens, hierbij in het oog houden.

Ook in den zamenhang bij LUKAS schijnen de discipelen het zout genoemd te worden; niet alleen de twaalve, maar ook zij, die zich zoo onbedacht aan JEZUS aansloten, ook de te leur gestelde torenbouwer en de overwonnen koning. De uitdrukking »*Het zout is goed,*" heeft daardoor eene bijzondere kracht. »Gij wilt mijne discipelen worden, en dit is eene *goede,* eene *edele* zaak; maar al dit goede en edele gaat verloren en is u zelfs schade en schande, zoo gij niet volhardt."

Minder duidelijk is het beloop der rede bij MARKUS. Daar vinden wij het zinnebeeld van het zout, nog verder uitgewerkt dan bij MATTHEÜS en LUKAS, aan het slot van onderscheidene spreuken, die eensgezindheid onder JEZUS' volgelingen en 't vermijden van alle ergernis ten doel hebben. De Heer is daarbij tot hoogen ernst geklommen, en heeft juist gesproken van *den worm, die niet sterft, en het vuur, dat niet uitgebluscht wordt;* en laat nu daarop volgen: »*Want een ieder zal met vuur gezouten worden, en iedere offerande zal met zout gezouten worden.*" Dat is: »Gelijk het offer eerst door zout zijne waarde en kracht verkrijgt, zoo wordt ook de geloovige door het vuur der beproeving gelouterd 2), om het eeuwige vuur te ontvlieden." Maar hierdoor krijgt de Heiland aanleiding, om het beeld van 't zout, als louterend en heiligend, ook op zijne discipelen zelve toe te passen: »*Het zout is goed; maar indien het zouteloos wordt, waarmede zult gij dat smake-*

1) Door deze tegenstelling (*parallelisme*) vervalt van zelf reeds het denkbeeld, dat bij τῆς γῆς bij voorkeur of bij uitsluiting aan het Joodsche land zou moeten gedacht worden. Deze meening, zoo wel als de vertaling »Waarmede zal men zouten?" is reeds kort en bondig wederlegd door JOH. ALBERT. (*Observationes philologicae in sacros N. T. libros.*) Jammer, dat zulke afzonderlijke aanteekeningen op bijbelplaatsen, waaraan vooral onze theologische literatuur rijk is, zoo spoedig worden vergeten, en daardoor telkens reeds lang wederlegde dwalingen, als nieuw uitgevonden, terug keeren.

2) *Hoedanig een iegelijks werk is, zal het vuur beproeven*, zegt PAULUS in eene andere beeldspraak, 1 *Kor.* III: 13.

lijk maken?" En dan is de slotsom: *„Hebt zout in u zelve en houdt vrede onder elkander;"* — het laatste nog met het oog op den onderlingen twist, waarvan JEZUS' vermaningen waren uitgegaan. 1)

Het is duidelijk, dat bij MATTHEÜS, en denkelijk ook bij LUKAS, *personen* bedoeld worden, en bij MARKUS, althans in de slotwoorden, eene *zaak:* het Christendom en de Christenen, de geloovigen en het geloof. In den grond verschilt dit echter niet; en op de zelfde wijze zeide de Heer tot de zijnen: *„Gij zijt* HET *licht der wereld; laat* dus UW *licht schijnen voor de menschen!"* Het hooger godsdienstig leven, de heilige zin der burgers van het godsrijk is het *zout in hen;* maar gelijk dit hun geheel zedelijk leven doordrong, krachtig maakte en voor bederf bewaarde, 2) zoo werkte het ook door hen op de wereld: door *hun* zout waren zij *het* zout. Des te meer moesten zij toezien, dat het zout in hen niet verflaauwde; gelijk JEZUS hen elders waarschuwt, dat niet *het licht in hen duisternis zij.* (*Luk.* XI : 35.)

En wie zijn het nu, tot wie kon en nog kan gezegd worden: *Gij zijt het zout der aarde?* Het ligt in den aard der Roomsch-Katholijke kerk, dat zij antwoordt: „De geestelijkheid, de onderwijzende kerk;" en in dien van het Protestantisme, dat wij zeggen: „Alle ware geloovigen, en in zeker opzigt allen, die den naam van Christen dragen;" 3) — even als het Katholicisme den opziener tot *priester* gemaakt heeft, en wij de geheele gemeente beschouwen als een *priesterlijk volk.* — Wat de tegenwoordige gelijkenis betreft, is dit, dunkt mij,

---

1) In de *Stud. u. Krit.* van 1849 vindt men eene naauwkeurige ontleding van dezen zamenhang bij MARKUS, door Dr. BÄHR van *Karlsruhe;* waarvan een uittreksel te vinden is in DRESSELHUIS en NIERMEIJER, *Magazijn voor Kritiek en Exegetiek des N. T.* I. 159 vv. Hij vat het „met vuur zouten" op: „Ieder uwer moet en zal zelf een offer worden; met vuur gezouten, zoo als de offeranden met zout enz." *Vuur* en *zout* zijn hem beiden beelden der heiliging, en *met vuur zouten* verschilt niet veel van het *met vuur doopen* (*Matth.* III : 11); terwijl hij ook, bij het slot van JEZUS' woorden, opmerkzaam maakt op de andere beteekenis van 't *zout*, waardoor het de uitdrukking van *vrede* is. — Over de verklaring van LIGHTFOOT en andere ouderen, dat de verdoemden (naar vs. 48) met vuur ingezouten worden tot de eeuwige straf, spreken wij niet; ofschoon zij weder, met eenige wijziging, door MEIJER wordt in bescherming genomen. — De vergelijking van den mensch of het menschdom met de gezouten offerande, waarin STIER uitweidt, heeft reeds HIERONYMUS: *Victima Domini est genus humanum, quod hic ratione sapientiae salitur, et illic* PURGATORIO IGNE *examinatur.*

2) DRUMMOND (pag. 431, 2) heeft deze dubbele deugd van het zout met korte, maar fiksche trekken op alle geloovigen toegepast: „Zij bewaren de wereld voor het verderf, daar die gespaard wordt om der uitverkorenen wil; — en zij bedwingen de verwoestingen der zonde, door hun leven en voorbeeld." — Ik zou alleen de zaak wat minder methodistisch voorstellen, en zeggen, dat door de geloovigen al wat menschelijk is in het menschdom, wordt aangekweekt, veredeld, en daardoor zelf het verderf voorgekomen. — STIER zegt, dat *zout* eene inwendige kracht uitdrukt, waarvan de werkzaamheid der discipelen moest uitgaan; *licht* de uitwendige getuigenis voor de waarheid. *Daher jenem die* ERDE *als todte, faule Masse, die zu durchdringen ist; diesem die* WELT *als dunkles Gebiet, in welchem das Licht jedenfalls wenigstens leuchten musz, gegenüberstehet.* — Bij het „voor bederf bewarende en gezond makende," halen de uitleggers doorgaans ook aan, dat ELISA er ongezond water meê goed maakte. (2 *Kon.* II : 20.)

3) MELANCHTHON heeft evenwel nog: *Hic locus pertinet ad omnes, qui docent evangelium, praecipue autem ad episcopos, qui plebem Christi regunt;* — en daarentegen A LAPIDE: *Aptari possunt omnibus Christianis*, ofschoon hij de eigenlijke bedoeling tot de Apostelen en apostolische mannen beperkt. — DE WETTE schrijft, vrij apodictisch, dat het bij MATTHEÜS op „de apostelen" slaat en bij LUKAS op „alle discipelen," *offenbar weniger passend.* — Beter zegt GROTIUS op *Matth.* V: *Nihil satis causae video, cur haec ad Apostolos restringantur;* — en haalt bij zijne toepassing op alle Christenen aan, dat even zoo LIVIUS *Griekenland* „het zout der volken" (*sal gentium*) noemt.

niet zoo moeijelijk te bewijzen. Wij zien hier weder, wat wij meermalen in 't voorgaande opmerkten, dat arbeiders *aan* en geloovigen *in* het godsrijk in JEZUS' voorstelling niet zoo scherp onderscheiden zijn. Integendeel, ieder geloovige wordt arbeider, zoo dra hij in 't midden der wereld het *licht* vertoont en het *zout* werken laat, dat in hem is. Bij LUKAS valt dit het duidelijkst in het oog. Het stond ieder uit de schare vrij, aan dat *licht* en dat *zout* deel te hebben, en het zelve ook weêr aan anderen uit te deelen, mits men slechts wel bedacht, wat men ondernam.

Het gewigt dier goede keus doet JEZUS bij elk der evangelisten gevoelen: of aan hen, die reeds zijne discipelen zijn, of aan anderen, die het gaarne schijnen te willen worden. „Eene uitnemende zaak, dat zout; maar als het zijn zout weder verliest, ook het ellendigste en onherstelbaarste van alles: want het kruidt en bewaart alle dingen, maar kan zelf door niets weêr zijne prikkelende en zuiverende eigenschap terug ontvangen."

Gij gevoelt reeds de bedoeling en de ruime toepassing dier spreuk. Waar woeste Heidenen wonen, die het zout zelfs in den natuurlijken zin niet kennen of gebruiken, dáár is nog raad. Waar een zondaar in zijne blinde vaart voort holt, dáár is nog redding. Alle spijs, ook de zwaarste en ruwste, wordt met zout gekruid. Maar waar een Christen volk of Christen mensch als door het Christendom heen is; het heilige zelf onrein geworden; wie zal opwekken, wat in den mensch voor altijd verstorven is? Eene kracht op hem gebruiken, waarvoor hij geheel is verstompt? 1) — De tollenaar was nader aan het godsrijk, dan de Farizeër, in wien het zout der wet en der profetie onzout geworden was.

Even als in 't natuurlijke, is hier wel eens de vraag gedaan, of dan werkelijk het *zout der aarde smakeloos* en zoo geheel verwerpelijk worden kan? — Zonder ons nu te verdiepen in de oude twistvraag naar de „volharding der heiligen" en het „vallen of vervallen;" kunnen wij als eene waarheid der schrift en der ondervinding vast stellen, dat *zij, die eens verlicht zijn en des Heiligen Geestes deelachtig, daarna* toch kunnen *afvallig worden;* zoo zelfs, dat het *onmogelijk* (ondoenlijk) *is, hen te vernieuwen tot bekeering.* (*Hebr.* VI : 4—6.) De Heiland zelf had hiervan, onder het spreken, een treurig, diep treurig beeld voor oogen. Niet alleen die Schriftgeleerden, *wier zonde blijft*, juist omdat zij, blind geworden, nog zeggen: *„Wij zien!"* En blind zijn zij, omdat door het ziften der woorden, alle geest en zout der Heilige Schrift voor hen is verloren gegaan; — niet enkel *Jeruzalem,* „de stad des grooten Konings," voortaan bestemd, om *van de Heidenen vertreden te worden* (*Luk.* XXI : 24); — maar nog treuriger beeld is één uit de twaalve, JUDAS ISKARIOTH. Gelijk de felle zonnestralen soms het vuur uitdooven, is in hem, bij den vollen gloed van het Licht der wereld, het licht, dat in hem was, duisternis en het zout smakeloos geworden. Bij de herhaling van deze spreuk na den onderlingen twist der apostelen, moet JEZUS, dunkt mij, hem vooral met zijn open en doordringend oog hebben aangezien. Vergeefs! Zulke dingen hoort hij dagelijks; zij kunnen hem niet meer treffen. 't Zout is in hem zouteloos geworden; waarmede zal men het zouten? Tot niets was dat bedorven zout uit den apostel-

1) WESSENBERGS verklaring: *Die fromme gute Gesinnung gibt den Werken ihren Werth*, u. s. w. is geheel mislukt; er wordt niet gesproken van iets, waaraan zout outbreekt, maar waarvan 't zout, dat er eens in was, bedorven is.

kring ten laatste meer goed, dan om *buiten geworpen en van de menschen vertreden te worden.*

Ook de apostolische eeuw ondervond de treurige waarheid, dat een afgevallen broeder erger was dan een ongeloovige. De ANANIASSEN, de SAFFIRA's, den SIMON (bijgenaamd *de toovenaar*): — wie zou ze vernieuwen tot bekeering? Dan nog veel eer een' SAULUS! — En zoo lag reeds eene droeve ondervinding ten grondslag aan de ernstige vermaning, die tegen den avond der apostolische eeuw tot de Hebreeuwsche Christenen werd gerigt: *Ziet toe, broeders! dat niet te eeniger tijd in iemand van u zij een boos en ongeloovig harte, om af te wijken van den levenden God! — Want zoo wij willens zondigen, nadat wij de kennis der waarheid ontvangen hebben, zoo blijft er geen slagtoffer meer over voor de zonde. — De aarde, die den regen, menig maal op haar komende, indrinkt, en toch niet dan doornen en distelen draagt, is der vervloeking nabij.* (*Hebr.* III : 12; X : 26; VI : 7, 8.)

Behoef ik hier bij te voegen, dat nog die treurige ondervinding telkens wederkeert? — Elk mijner lezers, die iets heeft beleefd en opgemerkt, zal er voorbeelden van kennen. In mijn' eigen' levenskring heb ik ze, helaas! ontmoet: jeugdige belijders, vurig en opregt in hunne kinderlijke eenvoudigheid, maar wie het heilige zelf later ten spot werd; — opregte vromen, voor wie langzamerhand de vroomheid zelve een doode vorm was geworden of een dekmantel der ongeregtigheid; — geleerden, die de diepten der Heilige Schrift peilden, zonder daarmede eenige winst meer te doen voor hun eigen gemoed, omdat de kinderlijk geloovige stemming, het innig godsdienstig gevoel, onder verstandelijke kennis en eer bij de wereld, geheel was verloren gegaan; — evangelie-dienaars zelfs, niet meer vatbaar voor het gevoel, dat zij bij anderen nog wisten op te wekken, ja! in zedeloosheid verzonken en in 't warnet der huichelarij verstrikt, met Gods woord op de lippen...... Wie zal de zulken *vernieuwen tot bekeering?* Al wat gij hun zeggen zoudt, zij kunnen het even goed en misschien beter zeggen, dan gij. Het zout zelf is hun smakeloos geworden: waarmede zult gij het zouten?

En zoo stelde de Heer eene ernstige waarschuwing tegenover de vermaning tot ijverige en onvermoeide werkzaamheid naar buiten; eene waarschuwing, om dáár binnen de beginselen, die ons bezielen, telkens te beproeven en 't goede in ons te bewaren, daar het verlies ligt onherstelbaar wezen zou, als de waarheid door gewoonte hare kracht verloor, of het godsdienstig gevoel werd verstompt, juist door overprikkeling. Eene verkeerde *daad* kan nog worden goed gemaakt of 't *verzuim* van iets goeds hersteld, maar 't verloren zedelijk en godsdienstig *beginsel*, wie zal het ons terug geven?

Eindelijk: het zout is geene afzonderlijke spijs; alleen genomen, voedt het niet, maar prikkelt slechts tot een' ondragelijken dorst. Ook bederft het zout dan eerst, wanneer het lang op zich zelf en werkeloos blijft. *Zóó* is ook de godsdienst geen leven op zich zelf, maar moet het leven van ons leven, kracht en smaak en duur van al ons doen en laten zijn. Is zij dat niet meer, 't zout niet meer werkzaam en prikkelend IN ons, dan blijft ons een doode vorm alleen en wacht ons het verderf.

Hebt dan zout in u zelve, en houdt vrede onder elkander!

XXX.

DE ARBEIDERS IN DEN WIJNGAARD.

MATTH. XX : 1—15.

Het koningrijk der hemelen is gelijk een heer des huizes, die met den morgenstond uitging, om arbeiders te huren in zijnen wijngaard. En als hij met de arbeiders eens geworden was, voor eenen penning des daags, zond hij ze henen in zijnen wijngaard.

En uitgegaan zijnde omtrent de derde ure, zag hij anderen ledig staande op de markt. En hij zeide tot de zelve: "Gaat gij ook henen in den wijngaard; en zoo wat regt is, zal ik u geven." En zij gingen.

Wederom uitgegaan zijnde omtrent de zesde en negende ure, deed hij desgelijks.

En uitgegaan zijnde omtrent de elfde ure, vond hij anderen ledig staande, en zeide tot hen: "Wat staat gij hier den geheelen dag ledig?" Zij zeiden tot hem: "Omdat ons niemand gehuurd heeft." Hij zeide tot hen: "Gaat ook gij henen in den wijngaard; en zoo wat regt is, zult gij ontvangen."

Als het nu avond geworden was, zeide de heer des wijngaards tot zijnen rentmeester: "Roep de arbeiders, en geef hun den loon, beginnende van de laatsten tot de eersten."

En als ze kwamen, die ter elfder ure gehuurd waren, *ontvingen zij ieder eenen penning.*

En de eersten, komende, meenden, dat zij meer ontvangen zouden; en zij zelven ontvingen ook elk eenen penning.

En dien *ontvangen hebbende, murmureerden zij tegen den heer des huizes, zeggende: "Deze laatsten hebben* maar *één uur gearbeid, en gij hebt ze ons gelijk gemaakt, die wij den last des daags en de hitte gedragen hebben."*

Doch hij antwoordende, zeide tot eenen van hen: "Vriend! ik doe u geen onregt. Zijt gij niet met mij eens geworden voor eenen penning? Neem het uwe en ga henen. Ik wil dezen laatsten ook geven, gelijk als u. Of is 't mij niet geoorloofd, te doen met het mijne, wat ik wil? Of is uw oog boos, omdat ik goed ben?"

Van de eerste helft onzer taak — "Het Koningrijk der Hemelen in gelijkenissen" — blijft ons nog slechts het laatste gedeelte over: het schoonste in menig opzigt, maar niet het gemakkelijkste. 't Is de groote en heerlijke toekomst van het Godsrijk. Boven allen twijfel is het verheven, dat JEZUS, vooral in zijne later uitgesprokene gelijkenissen, meermalen van die toekomst spreekt; maar wat door die zinnebeelden wordt bedoeld, wat hierin het wezen is en wat de kern, Joodsche vorm en Christelijke waarheid; — daarover

loopen de gevoelens zoo ver uit een, dat wij bijna twijfelen zouden aan de mogelijkheid, om het ware en zekere te vinden, wanneer wij niet in de reeds behandelde gelijkenissen den leiddraad gevonden hadden, die ons, bij volgende, ten minste voor verre afdwalingen bewaren kan. Vergeten wij slechts niet, waar wij spreken van eene zoo heerlijke toekomst, dat die dingen door *geens menschen oog nog zijn aanschouwd en in geens menschen hart opgekomen;* dat wij ze nog slechts *zien als eene raadselachtige verschijning, in den spiegel* terug gekaatst. Ja! hier vooral zeggen wij het eenen PAULUS en JOHANNES na: „*Wij kennen* nog slechts *ten deele:* want *het is nog niet geopenbaard* (eigenlijk: „niet zigtbaar of aanschouwelijk voor ons gemaakt"), *wat wij zijn zullen.*" (1 *Kor.* XIII : 9; 1 *Joh.* III : 2.)

Eer ik dan nu verder ga, moet ik den lezer, die geen godgeleerde is, voorbereiden op het gebruik van 't vreemde woord *Eschatologie* of „De leer der laatste dingen." Men noemt zóó alles, wat in den bijbel, wat in de verwachtingen van Israël en van de Christelijke kerk, betrekking heeft op den eindelijken afloop der aardsche dingen: de voltooijing van het Koningrijk Gods, waarmede het hooge doel van 't Godsbestuur zal bereikt en de strijd tusschen het goede en kwade voor eeuwig beslist zijn. Zulk een eindpaal stond reeds voor onze verbeelding aan het slot van JEZUS' eerste gelijkenissen, — „de algemeene beelden van het Godsrijk," — waar de engelen opzamelen en uitzoeken aan de stranden der eeuwigheid, wat menschen hebben opgevischt uit den oceaan der wereld; en nadat tarwe en onkruid te zamen zijn opgewassen, *de oogst is de voleinding der wereld.* Het onderscheidend kenmerk der latere eschatologische gelijkenissen is, dat daarin, en niet in die vroegere, duidelijk het beeld uitkomt van *den Zoon des menschen in zijne toekomst.*

Maar wij laten de eigenlijke eschatologische redenen van onzen Heer voor dit maal nog rusten, en openen de nieuwe reeks met eene gelijkenis, die meer op zich zelve staat en bij MATTHEÜS alleen voorkomt. Hoe eenvoudig zij klinkt bij het lezen, het doel en de beteekenis zijn van ouds her zoo verschillend opgevat, dat reeds de kerkvader CHRYSOSTOMUS over het onzekere der uitlegging klaagde, en de geleerdste der nieuwere uitleggers van JEZUS' gelijkenissen (TRENCH) zegt, dat zij, in moeijelijkheid en onzekerheid, alleen en naauwelijks nog achterstaat bij den *Onregtvaardigen Rentmeester*, van ouds het kruis en de klip der uitleggers.

Naar den regel, dien wij ons gesteld hebben, zal het dus nu te meer zaak zijn, dat wij het beeld zelf, — zonder nog op de bedoeling te letten, — ons volledig en naauwkeurig voor oogen stellen.

Een heer des huizes 1) *ging met den morgenstond uit, om arbeiders te huren in* (eigenlijk *tot* of *naar*) *zijnen wijngaard.* — Dat die „heer des huizes" een huisvader en gezeten burger is, een man, die eigen huis en hof heeft, hebben wij reeds meer gezien. Ook *Palestina's* wijnbergen zijn ons niet vreemd meer. Er is echter verschil, even als bij ons, in de wijze, waarop de eigenaar zijnen grond laat bewerken. In de gelijkenis der *Landlieden* ontmoet-

1) Eigenlijk, even als H. XIII : 52 en XXI : 33 : *Een mensch, heer des huizes.* Vgl. de aanteek. op bladz. 16.

ten wij een' rijken grondbezitter, die zijne goederen verpacht; in die van den *Rentmeester* wordt aan dezen zelfs de verpachting overgelaten; hier is het de eigenaar zelf, die voor den wijnberg zorg draagt en dien laat bearbeiden, als onder zijn eigen oog. Hij woont wel niet in zijnen wijngaard, maar toch er digt bij, in of aan stad of dorp, waar zijne goederen aan palen. Zoo vindt men het nog in het Oosten. Wijngaarden of olijfgaarden zijn de groene krans, waar menig vlek of stad in besloten ligt, even als reeds *Jizreël* begrensd werd door den wijnberg van NABOTH. In den wijnoogst slaan zelfs wel de stedelingen hunne woning in de wijnbergen op, om den arbeid te besturen en in 't gezang der druiventreders zich te verlustigen, even als, reeds in de dagen der Rigteren, de rijke BOAS zich des nachts neêr vleide tusschen de korenhoopen. En haast en jaagt overal het werk der landlieden in den tijd des oogstes; dáár vooral, waar de brandende oosterzon 't gewas nog spoediger doet aanrijpen en al ras de voldragen druif van hare sappen berooven zou.

De heer des huizes gaat dus uit »met den morgenstond": dat is niet *na*, maar *vóór* den opgang der zon; »te gelijk met de vroegte" staat er eigenlijk; en *de vroegte* was bij de Joden de laatste nachtwake, die met den dageraad een einde nam. Zoo vroeg ging hij uit, opdat, — gelijk wij later ook zien zullen, dat geschied is, — terstond met zonnenopgang zou begonnen worden. Want het zou een drukke, buitengewoon drukke dag zijn. Het plukken en aandragen van de druiven moest de perskuip geen oogenblik doen stil staan; en aan den benedensten vergaderbak, dien wij vroeger beschreven, het uitscheppen en op vaten leggen daarmeê gelijken tred houden. Hoe ligt schoten er op zulk eenen dag handen te kort! Met zijn eigen volk kon de heer weinig beginnen. Buiten den oogst was er ook wel altijd wat op den wijnberg te doen, maar 't was genoeg, — zoo als 't in de gelijkenis der *Ongelijke broeders* heet, — dat een van de zonen des huizes *heen ging, om heden te arbeiden in 's vaders wijngaard.* (*Matth.* XXI : 28.) Nu was dat anders. *Arbeiders* 1) waren er noodig. En die waren er ook te vinden. Naar de oorspronkelijke inrigting van den Israëlitischen staat, moest wel ieder burger zijn familie-goed bewerken, wonende *onder eigen wijnstok en vijgeboom;* maar reeds lang was dit anders, en MOZES zelf had voorzien, dat het anders worden zou, door den onvermijdelijken loop der maatschappij, die den arme dwingt, om loon te werken bij den rijke. *Gij zult*, sprak hij daarom; *den armen en nooddruftigen daglooner niet verdrukken, die uit uwe broederen is, of uit uwe vreemdelingen, die in uw land en in uwe poorten zijn.* (*Deut.* XXIV : 14.)

De heer des huizes *ging dan uit*, — er staat niet, waar heen. Maar duidelijk hebben wij hier reeds, even als straks vs. 3, te denken aan *de markt;* de plaats, waar henen in de oudheid, zoo als nog in het Oosten, alles zamen vloeide, wat door geene vaste bezigheden aan akker of huis of winkel gebonden was.

---

1) Meermalen wordt ἐργάτης gebruikt, even als ons *arbeider*, van hen, die in 't land werken, zoo als, — behalve in de evangelische gelijkenissen, — *Jak.* V : 4: *Ziet! het loon der werklieden, die uwe landen gemaaid hebben, hetwelk van u verkort is, roept* enz. — LUKAS gebruikt het echter ook van *werklieden* (*ouvriers*) in zilver, *Hand.* XIX : 25. — In geestelijken zin noemt JEZUS zijne apostelen zoo (*Want de arbeider is zijn voedsel waard*, *Matth.* X : 10. Vgl. 1 *Tim.* V : 18); en spreekt PAULUS van *onberispelijke*, maar ook van *kwade* en *bedriegelijke arbeiders* in de gemeente. (2 *Tim.* II : 15; *Phil.* III : 2; 2 *Kor.* XI : 13.)

Maar eigenlijk staat er toch niet, dat de heer ze dit maal op de markt behoefde te zoeken. Hij ging uit en vond ze. Zij kwamen hem reeds te gemoet, even zeer om arbeid verlegen, als hij om arbeiders: want het was niet overal zoo druk. Er was dan ook geen verhoogd loon, geene buitengewone aanbieding of dringende bede noodig: *Hij werd met hen eens voor eenen penning des daags.* 1) Hierin ligt niet opgesloten, dat de heer deze arbeiders misschien nog meer dagen zou noodig hebben. De vraag is eenvoudig: „Wilt gij, tegen het gewone dagloon, lieden in mijn werk zijn?" en het antwoord: „O ja, gaarne! tegen een' denarie dus." Ook van elders weten wij, dat de *denarie*, die het naast kwam aan ons vroeger *acht-stuiver-stuk*, in den ouden tijd het gewone dagloon voor den arbeider was en de gewone soldij voor den soldaat. 2) Het geld had toen nog meer waarde, en men kon van zulk een dagloon minstens even veel doen, als thans van eenen gulden.

Er velen gehuurd hebbende in de vroegte, *zond ze* dus de heer *in zijnen wijngaard.* Daar wij aan den avond met eenen *rentmeester* of opzigter kennis maken, die met de *eerst* en *laatst* aangekomenen goed bekend was, vooronderstellen wij, dat deze zich al vroeger op den wijnberg bevond, en allen, die er in zouden arbeiden, hem werden toegezonden. De heer kon dan af en toe gaan; gedurig naar den arbeid komen zien, en — zoo noodig — voor nog meer arbeiders zorgen.

De reeds gehuurden moesten voor hunnen denarie *éénen dag* arbeiden; niet evenwel, als de onze, naar den onveranderlijken tijd afgemeten. Men rekende van oudsher bij den natuurlijken dag, zoo lang de zon aan den hemel staat. Dit verschilt daar te lande wel niet zoo veel als bij ons, in zomer of winter; maar de langste dag duurt er toch bijna vijf 't half uur langer, dan de kortste 3), zoodat 't ons wel moet voorkomen, dat de berekening van uren, die iederen dag veranderen, niet gemakkelijk of niet naauwkeurig kan geweest zijn. Hier staat echter tegenover, dat die berekening, op den zonnewijzer en bij toenadering gemaakt, niet zoo moeijelijk was; en vooral, dat de meeste veldarbeid plaats had in ons voor- en najaar, wanneer dagen en nachten bijna gelijk zijn.

Zulk een natuurlijke dag werd dus verdeeld in twaalf uren, en de nacht desgelijks. Naar die rekening is het te zes ure middag, en te twaalf ure gaat de zon onder. En gelijk de nacht in vier *nachtwaken* verdeeld werd 4), was het natuurlijk, dat de arbeider ook —

---

1) Hij werd met hen eens, stemde met hen over een (συμφωνήσας) TEGEN *eenen denarie den dag* (ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν). Aan den avond ontvingen zij hun loon, berekend OP *eenen* (elk eenen) *denarie* (ἀνὰ of το ἀνὰ δηνάριον). En de heer zeide tot de klagers: „*Zijn wij niet over een gekomen* VOOR *eenen denarie* (δηναρίου)? — De *denarie* was eene Romeinsche zilveren munt, met de Attische *drachme* over een komende. De gouden *denarie* komt in den bijbel niet voor.

2) Het laatste getuigt TACITUS; het eerste vinden wij *Tob.* V : 14 (v. d. P. vs. 16), en op meer dan ééne plaats in den Talmud. (Bij WETSTEIN en anderen.)

3) De langste dag in *Palestina* duurt 14 uren, 12 minuten; de kortste 9 uren, 48 minuten. Hoe vreemd het ons voorkomt, de rekening met 24 gelijke uren kwam niet vóór de vierde eeuw in gebruik. (TRENCH.)

4) Over de vier nachtwaken, naar *Mark.* XIII : 35, spreken wij later. De morgenwaak (van 3 tot 6 ure) heette πρωΐ, *de vroegte.* Van daar, zoo als straks is opgemerkt, dat ἅμα πρωΐ, *te gelijk met de vroegte*, nog iets meer zegt, dan „met den dageraad," „toen de dag begon." Zoo heeft b. v. MARKUS: *Zeer in de vroegte, terwijl het nog nacht was*, H. I : 35, vgl. XVI : 2 en *Joh.* XX : 1. (PRICAEUS ver-

even als bij ons — zijnen dag verdeelde. Ik schrijf het daar aan toe, dat de heer op nieuw *uitging omtrent* 1) *de derde, zesde en negende ure:* — dus, naar onze uurtelling, te negen ure, op den middag en te drie ure. — Met iederen schofttijd ging hij zien, hoe ver men met den arbeid gekomen, en of er ook nog meer hulp noodig was. Het ging goed, reeds in den morgen: toch kwamen er nog handen te kort. 't Was hier ook, van de zijde des opzieners en zijner beste werklieden, — als in een vroeger beeld, — *een gedurig bidden tot den heer des oogstes, dat hij nog meer arbeiders uitzende en aanjage tot het oogstveld.* Zoo uitgaande, komt de heer bij 't eerste schoft, met opzet zeker, *op de markt.* Daar ziet hij *anderen,* die zich in 't vroege morgenuur hem nog niet hebben aangeboden, *ledig staande.* Men moet dit „ledig staan" niet opvatten in een' ongunstigen zin, als ons „ledig loopen." 2) In mijne jeugd zag ik dikwijls, in eene onzer twee groote koopsteden, de zoogenaamde *sjouwers* ledig staan op vaste plaatsen, vooral aan eene bekende brug, niets liever verlangende, dan dat *iemand hen huurde;* terwijl de koopman, bij onverwachte drukte, wist, waar hij hen zoeken moest. 3) Zoo zocht onze landeigenaar, en vond er; en *ook tot dezen* 4) *zeide hij: „Gaat in den wijngaard!"* Maar hij sloot met hen — dit is een hoofdpunt in de gelijkenis — geene overeenkomst. Het volle dagloon was toch niet meer te verdienen, en 't werd met ieder uur onwaarschijnlijker, — waar geen gewoel van kophandel was, maar alleen het rustige landwerk: — dat iemand hen nog voor dien dag huren zou. Zoo moesten zij het dan wel, zonder voorwaarden te maken van hunne zijde, op de billijkheid van hunnen dienstheer laten aankomen; en gaarne namen zij het voorstel aan: *„Gaat gij ook heen in den wijngaard, en zoo wat regt is, zal ik u geven."* — Zij spoedden zich dus, op dat woord, en werden door den opzigter aan den arbeid gezet. Er werd nu ijverig en met alle man doorgewerkt, maar *de last des daags en de hitte* begon te drukken, zoodat de arbeiders, naar hunne eigene verklaring aan den avond, die slechts met moeite konden *dragen.* Men behoeft daarbij nog niet aan gloeijende en verstikkende woestijnwinden te denken: de hitte van eenen helderen dag in den nazomer was in 't Oosten genoeg. 5) Zoo

---

gelijkt, met vele aanhalingen: *cum mane, cum primo mane, cum lucu simul, cum primo lucu;* en *Eccles.* XI: 6 — waar van het zaaijen *in den vroegen morgen* gesproken wordt: — ἐν τῷ πρωΐ.)

1) Onze overzetters hebben περί te regt, ook *Matth.* XXVII: 46, *omtrent* overgezet. Wanneer de tijdsbepaling juister is („op dit of dat uur") wordt òf de dativus alleen of ἐν gebruikt.

2) Dus waren het geene ἀγοραῖοι (De Onzen: *marktboeven*), als die te *Thessalonika*, *Hand.* XVII: 5.

3) MORIER, in zijne tweede reis door *Perzië*, schrijft uit *Hamadan:* „Hier zagen wij iederen morgen, vóór zonnenopgang, eene groote menigte boerenarbeiders op het marktplein, met spaden in de hand, afwachtende, of iemand hen voor dien dag huren zou, om op de omliggende velden te arbeiden. Dit gebruik bragt mij de gelijkenis van den Zaligmaker in de gedachte, vooral toen wij later op den dag de zelfde plaats voorbij gaande, nog anderen ledig zagen staan, en zij ons ook daarvan tot reden gaven: „Het is, omdat ons niemand gehuurd heeft."

4) *Ook tot dezen* — Dit is de beteekenis van κἀκείνοις (niet καὶ ἐκείνοις, *en tot dezen,*) vs. 4, zoo als DE WETTE te regt opmerkt.

5) BENGEL brengt zeer juist τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα tot één denkbeeld: ONUS *intrinsecus, a labore,* AESTUM *extrinsecus, a sole.* Het woord καύσων wordt anders, in de Grieksche vertaling van het O. T., gebruikt van den heeten woestijnwind (*Hos.* XIII: 15), de oosten of zuidoosten wind in *Palestina*, die echter niet moet gelijk gesteld worden met den doodelijken *Sam* of *Samiël* (*Sammoum*), die in de woestijn zelve soms de karavanen overvalt.

ging de heer te twaalf ure (naar onze rekening) *wederom uit*, en nog eens te drie ure, en telkens zond hij zijnen opzigter nieuwe arbeiders toe, en altijd behield hij aan zich het regt, om het loon dier later aangekomenen naar billijkheid te bepalen.

Zoo was 't — altijd naar onze tijdrekening — bijna vijf ure geworden. De zon neigde reeds naar het westen, en over een goed uur zou het dagwerk ophouden. Nog eens gaat de heer van den wijnberg uit, dit maal niet met een bepaald plan en niet naar de markt. De tijd van huren, ook voor één enkel schoft, was voorbij, en hij werd slechts door zekere natuurlijke onrust bij druk en haastig werk, telkens van en naar den wijnberg gedreven. Tot zijne verbazing ziet hij nu, op straat of markt, nog eenige mannen staan 1), die hij aan kleeding en gereedschap voor arbeiders herkent. Iemand, die het zoo volhandig heeft, kan zich het gemak van anderen, van behoeftige menschen vooral, niet begrijpen. „*Wat staat gij hier den geheelen dag ledig?*" is zijne vraag; en er ligt in opgesloten: „Schaamt gij u niet?" Het antwoord is dan ook, niet eene vraag om werk, maar eene verontschuldiging, droefgeestig en moedeloos: „Wij zouden zelve wel anders willen; maar — 't is *omdat ons niemand gehuurd heeft.*" — En terstond herneemt de heer: „*Gaat ook gij* nog *heen in den wijngaard.*" 2) — Eenige der oudste en beste handschriften hebben er niet bij, wat nog tot de vorigen gezegd werd: *en zoo wat regt is, zult gij ontvangen.* Zijn deze woorden niet van den evangelist en dus ook niet van den Heiland zelf, dan werd er bij deze laatsten in 't geheel van geen loon meer gesproken. De vroegeren konden nog berekenen, *wat regt was:* één, twee, drie vierden van een' denarie; maar voor één uur arbeids, wat zou men rekenen? Het was toch verloren tijd! Zij gingen dan gaarne en met haast: want al is er niets in 't *verhaal*, dat hunnen arbeid boven dien der vroeger uitgezondenen stelt, de minsten waren zij zeker ook niet; en hunne komst, met versche krachten en nieuwen lust, was zeker den opzigter eene aangename verrassing, en werkte er krachtig toe mede, om het werk geheel ten einde te brengen, eer de zon onderging.

Maar intusschen was al spoedig de avond gedaald, de zon zonk onder de kimmen en de arbeid werd gestaakt, waartoe ook de kortere avondschemering en plotseling invallende duisternis in het Oosten, meer dan bij ons, aandringt. Wij moeten hierbij denken, dat (even als bij onze landlieden op het zaadkleed) het bepaalde werk nu ook in dien éénen dag was afgedaan. Al hadden dus de later aangekomen werklieden, zelfs naar evenredigheid, niet meer gedaan dan de eersten, hunne onverwachte hulp was dubbel te pas gekomen. Nu bleef alleen nog het loon te betalen, en de heer des wijngaards belastte hiermede zijnen rentmeester of opzigter. Dit geschiedde terstond, niet alleen, omdat de arbeiders maar voor dien éénen dag waren aangenomen; maar het was ook een uitdrukkelijk gebod in de menschlievende wetten van MOZES: *Den daglooner zult gij op zijnen dag zijn loon*

1) *Vond hij anderen staande.* Het woord *ledig* behoort hier denkelijk niet bij.

2) PRICAEUS haalt hier, niet onaardig, als eene parallel uit AELIANUS aan: „Toen PISISTRATUS pas aan het bestuur gekomen was, ontbood hij tot zich, die op de markt ledig stonden, en vroeg hun, wat daar van de reden was; en hij zeide er bij: indien uw span (trek- of ploegvee) gestorven is, neem er van mij een, ga heen en arbeid!"

geven, en de zon zal daarover niet ondergaan: want hij is arm, en zijne ziele verlangt daar naar; dat hij tegen u niet roepe tot den HEERE, en zonde in u zij. (*Deut.* XXIV : 15; vgl. *Levit.* XIX : 13 en *Job.* VII : 2.)

Dit zou dan nu ook geschieden, maar vooraf gelastte de Heer aan zijnen rentmeester, hoe hij het wilde gedaan hebben: *beginnende van de laatsten* (en alzoo voortgaande) *tot de eersten.* 1) Schoon nu van de tusschentijds gehuurden niet meer gesproken wordt, zoo ligt in deze uitdrukking opgesloten, dat eerst die van de elfde, toen die van de negende, zesde en derde ure betaald werden, en ten laatste de allereerste werklieden. Maar het lag juist in 's Heeren bedoeling, om die tusschenpersonen in de schaduw te stellen, 2) en alleen de uitersten te doen in het oog vallen. De laatsten *kwamen*, — voor den heer en zijnen rentmeester, — en ontvingen elk den vollen denarie dagloon. Zij konden hunne blijde verrassing niet verzwijgen, en zoo viel het van hen meer dan van de tusschentijds gehuurden in 't oog; terwijl eigenlijk ook nergens staat, dat dezen insgelijks een' geheelen denarie ontvingen, en dus meer dan *'t geen regt* of billijk *was.* Het verschil en de overeenkomst beide zijn alleen bij de *eersten* en *laatsten* opgemerkt. De eersten hadden 't loon der laatsten gezien, en op hunne beurt *komende, meenden zij, dat zij meer ontvangen zouden;* niet „meer denariën," maar „meer dan eenen denarie." 3) Doch het viel hun tegen, *en zij zelven ontvingen ook elk eenen penning.* Dat hadden zij anders gewacht! Een geheele denarie voor één uur: wat moest, naar dien maatstaf, niet het loon zijn geweest voor twaalf uren? *Ontvangen hebbende, murmureerden zij,* — niet tegen den opzigter, die natuurlijk slechts zijne orders had uitgevoerd; maar — *tegen den heer des huizes* zelf. Zoo als 't gaat, een enkele belhamel stelt zich aan hun hoofd, om aller beklag te doen. Dit beklag komt niet van de tusschentijds gehuurden, die het op de billijkheid van hunnen dienstheer hebben moeten laten aankomen, en — wat zij dan ook ontvingen — tevreden heen gaan; maar van hen, die meenen, het eerste en grootste regt te hebben. Zij verstouten zich, hunne murmurering onder luide woorden te brengen, en den heer zelven als een verwijt voor te werpen, *zeggende: „Deze laatsten hebben één uur gearbeid,* 4) *en gij hebt ze ons gelijk gemaakt, die den last des daags en de hitte gedragen hebben."*

Het is dus niet alleen de langduriger arbeid, waarop zij zich beroepen, maar ook — en dit is weder een hoofdpunt in de gelijkenis: — de zwaardere arbeid, veel zwaarder door langdurige inspanning onder het steken der zon, dan met versche krachten bij avondkoelte. En indien wij niet anders rekenen, als „loon naar werk," ja! dan hadden die *eersten* elf uren voor niet gearbeid. Zoo hadden zij den denarie in 't laatste uur ook kunnen

---

1) Zoo is 't *Joh.* VIII : 9: *Zij gingen uit, de een na den anderen, beginnende van de oudsten tot de laatsten.* Vgl. *Luk.* XXIII : 5; *Hand.* I : 22; VIII : 10.

2) De gevolgtrekking van LISCO gaat te ver: „Dat dezen worden voorbij gegaan, is een teeken, dat de tijdorde, het eerst of later roepen, slechts tot de inkleeding, niet tot het wezen der gelijkenis behoort."

3) Niet πλείονα, maar, naar de beste handschriften: πλεῖον.

4) Eigenlijk: *Zij hebben één uur gemaakt*, dat (naar *Hand.* XV : 33; XVIII : 23 en XX : 3) kan beteekenen „in den wijngaard *doorgebragt*," maar ook, in de volkstaal der werklieden: „één uur vol gemaakt," dus: *gearbeid.* In 't Grieksch is er zekere tegenstelling: „*Dezen* (op een' toon van verachting, als *Luk.* XV : 30 *Deze uw zoon*) — *hebben* maar *één uur* GEMAAKT; *en gij hebt ze ons gelijk* GEMAAKT.

verdienen! Maar aan de andere zijde, wilden zij zich op het regt beroepen, dan kon hunne klagt alleen daartoe leiden, dat aan de laatsten *minder*, niet, dat hun *meer* werd gegeven. En als iemand meer weg geven wil, dan hij schuldig is, wie kan het hem beletten?

Dit doet de heer hun gevoelen, door den stoutsten spreker (*één hunner*), op kalmen, maar waardigen toon toe te voegen: „*Vriend!*" — in den algemeenen en zelfs ongunstigen zin, waarin ook de *gast zonder bruiloftskleed* en zelfs de verrader in *Gethsémané*, „vriend" of „makker", „kameraad" (AUG. *Sodalis*) wordt genoemd: — „*Vriend! ik doe u geen onregt. Zijt gij niet met mij eens geworden voor éénen penning*, en hebt gij dien niet ontvangen? *Neem het uwe*, het u toekomend loon, *en ga heen*. Doe mij verder geen moeite aan. *Ik wil* nu *dezen laatsten ook geven, gelijk als u. Of is het mij niet geoorloofd, te doen met het mijne* (liever „*in mijne* eigene *zaken*"), *wat ik wil? Of is uw oog boos*, 1) — nijdig, afgunstig, — *omdat ik goed ben?*"

En zijn nu de klagers overtuigd? Gaan zij tevreden, of ten minste tot zwijgen gebragt, henen, *nemende het hunne*, dat zij wel *ontvangen*, maar nog naauwelijks aangenomen hebben? Wij weten het niet: want met de opmerking, dat de heer *goed is*, sluit de gelijkenis. Wij merken dit in meer andere parabelen op. Den *rijken dwaas*, bij voorbeeld wordt gevraagd: „*Wiens zal uw goed zijn, als deze nacht uwe ziele van u eischt?*" en met die vraag is de gelijkenis ten einde. Maar vooral komt het slot van den *Verloren Zoon* met den afloop van onze parabel over een, welk een wezenlijk verschil er in 't voorafgaande is. Dat slot is even eens eene klagt; eene klagt over *onregt*, omdat de vader *goed is*, jegens *dezen zijn' zoon*, even als hier omtrent *deze laatsten!* — en met de verdediging van 's vaders *liefde* tegenover het *regt* van den klager eindigt de gelijkenis, zonder dat wij vernemen, of de oudste zoon nu hierdoor is te vrede gesteld. Het komt mij voor, dat dit afgebroken slot dáár inzonderheid voorkomt, waar de man, die zóó denkt, — de rijke dwaas, de oudste zoon, de eerste arbeider, — zelf JEZUS' toehoorder is, en dus juist dat afgebrokene eene vraag wordt: „En gij nu, wat zult gij hierop zeggen?"

Maar wij komen daar straks op terug. Nu wil ik alleen nog deze ééne opmerking er bij voegen. Al kon er omtrent den sleutel tot deze gelijkenis bij ons twijfel overblijven, niet omtrent de voorstelling zelve, die in juistheid, beknoptheid en levendigheid, — in het karakterestieke en natuurlijke met één woord, — zelfs onder de zinnebeeldige voorstellingen van den Heer boven andere uitmunt. En indien deze schilderij reeds bij ons dien indruk maakt, hoe veel meer zal zij dit gedaan hebben in het gezigt van *Palestina's* wijnbergen, en voor hen, wien 't gezang der druiventreders jaarlijks in de ooren klonk!

---

1) Het *booze oog* was bij de oude Hebreën de uitdrukking van wangunst en begeerlijkheid. (*Deut.* XV : 9; *Spreuk.* XXIII : 6; XXVIII : 22; *Tob.* IV : 7; *Jez. Sir.* XIV : 10.) Zoo zegt JEZUS, dat, bij velerlei andere ondeugden, ook EEN BOOS OOG *van binnen uit het hart des menschen voort komt.* (*Mark.* VII : 21, 22.) — *Invidia a nimis intuendo fortunam alterius,* zegt CICERO. — Eerst de latere Rabbijnen namen het „booze oog," in den zin eener betoovering, van de Heidenen over (ὀφθαλμὸς βάσκανος); een bijgeloof, dat, van ouds her verre over de wereld verspreid, nog onder Christenen niet is uitgeroeid.

Eer wij de verklaring en toepassing der gelijkenis beproeven, willen wij, in navolging van den ernstigen en geleerden TRENCH, de verschillende gevoelens in oogenschouw nemen, die er vroeger en later over zijn uitgesproken, zonder hem geheel te volgen in zijne keus.

In de eerste plaats komen dan die uitleggers in aanmerking, die den sleutel tot het geheele verhaal zoeken in den *penning*, als 't gelijke dagloon voor allen, zoo als AUGUSTINUS zegt: „Die denarie is het eeuwige leven, dat voor allen gelijk is." 1)

Anderen meenen: op den *tijd* komt hier alles neder, in tegenstelling van de *vlijt*, waarmede men zich op het werk toelegt, zoodat, bij de vergelding hier namaals, minder in aanmerking wordt genomen, of men den Heer lang, dan wel, of men hem trouw gediend heeft. Zoo MALDONATUS en anderen. — KALVIJN past dit toe op de *volharding* in de dienst des Heeren, daar juist zij, die vroeg begonnen, door te groote gerustheid ligt verflaauwen in den arbeid. 2) — Anderen (LISCO enz.) houden de *eersten* voor die het meest door zwaren arbeid uitmunten, maar die door zelfverheffing dit voorregt weder zouden verliezen. De eersten, zoo als zij hier beschreven worden, zouden dus meer huurlingen zijn, de lateren vrijwillige arbeiders. 3)

LUTHER eindelijk meende, dat noch de *denarieën*, noch de *uren* hoofdzaak zijn in de gelijkenis, maar alleen de vrije genade Gods, die *in 't Godsrijk op aarde* eersten laatsten, laatsten eersten maakt. 4)

Maar vele anderen, en daaronder de oudste schriftverklaarders, zien juist het hoofdpunt der gelijkenis in de verschillende *uren der roeping*. Van ORIGENES af heeft men hierin eene *ontwikkelingsgeschiedenis van de goddelijke openbaring* willen zien; zoodat de verschillende uren „den tijd van ADAM — NOACH — ABRAHAM — MOZES — CHRISTUS en zijne apostelen" zouden aanduiden, en de eerst geroepenen tot den wijngaard, (de arbeider onder het Oude Verbond,) bij zwaarder' en ruwer' arbeid, toch zouden achterstaan in de vergelding van 't Koningrijk Gods. — Eenigzins gewijzigd, doch op den zelfden grondslag gebouwd,

---

1) Weinig anders MEIJER: *Das Denar ist das Messianische Heil an sich, bei dessen Ertheilung der frühere Eintritt in den Dienst keinen Anspruch auf höhere Grade giebt, so wenig diess auch mit der menschlichen Rechtsanschauung sich reimen mag.* — VITRINGA gebruikte reeds dit denkbeeld tegen de verwachting van eene wederherstelling der Joden; daar hierbij aan dezen zekere voorkeur zou worden toegekend: „Alle Christenen ontvangen éénen penning, niet meer noch minder; zoodat de zegening der Heidenen de zelfde is met de zegening der Joden." — Daarentegen zegt MELANCHTHON: *Vita aeterna non datur ingratis. Non igitur quadrabant membra, si ubique denarium de vita aeterna interpreteris. Judaei, cum ferent ingrati* cet.

2) *Christus eos, qui vere coeperunt, ad strenue pergendum hortatur, simulque admonet, nihil profuturum cursoribus, alacriter coepisse, si in medio stadio deficiant.* Zoo verklaart hij de spreuk: *Vele eersten zullen de laatsten zijn*, door eene verkeerde toepassing van PAULUS' beeldspraak, aan het Grieksche loop- en worstelperk ontleend, 1 *Kor.* IX: 24; *Phil.* III: 12—14, enz.

3) *Es ist wohl gut, ein Erster, dem Aeusseren nach, zu sein; noch besser aber und wesentlicher Erforderniss, es nicht zu wissen, sich selbst nicht dafür zu halten, weil man sonst in Gottes Augen einer der Letzten wird.* LISCO. *Das Reich Gottes verlangt Arbeiter, Söldlinge verschmäht es.* DRÄSEKE.

4) *Kein Mensch ist so hoch, noch wird so hoch kommen, der nicht zu fürchten habe, er werde der Allerniedrigste. Wiederum, Niemand liegt so tief gefallen, oder mag so tief fallen, dem nicht zu hoffen sei, er möge der Höchste werden; weil hier alle Verdienste aufgehoben, und allein Gottes Güte gepreiset werd, und beschlossen ist festiglich: Der Erste soll der Letzte, und der Letzte der Erste sein.*

is de verklaring, die hier weder een nieuw beeld ziet van de *verwerping der Joden*, als de loondienaars, die door later geroepene Heidenen zullen worden beschaamd gemaakt. (HUGO DE GROOT en anderen.) Om daarmede de verschillende uren over een te brengen, stelt men voor de *eersten*, tot de negende ure toe: "ADAM, ABRAHAM, MOZES en — de Edomieten!" (Zoo VITRINGA; anderen voegen er NOACH tusschen;) — of "MOZES, DAVID, de Makkabeën," — of "Joden, Samaritanen en proselyten." 1)

Eindelijk — om nog éene verklaring, die ook de onze is, vooreerst achter te houden: — altijd de *uren* als den sleutel der gelijkenis aanmerkende, zegt reeds HIËRONYMUS, dat hieromtrent in zijnen tijd tweeërlei gevoelen heerschte, waarvan het eerste die uren tot tijdperken maakt in de wereldgeschiedenis, terwijl hij zelf het laatste kiest. Naar dit gevoelen zijn de twaalf uren van den dag 's menschen levenstijd, en is een SAMUËL, JOHANNES de Dooper of TIMOTHEüs onder de eerst of vroeger in hun leven geroepenen, terwijl er echter op alle leeftijden, tot in de elfde ure toe, geroepen worden, die bij de anderen niet achterstaan. De welsprekende CHRYSOSTOMUS maakte reeds in dien zin van de gelijkenis gebruik, en ik behoef naauwelijks te zeggen, dat zij in onze gemeente van ouds her een zeker burgerregt verkregen heeft, waardoor deze parabel in veler mond het evangelie der sterfbedden geworden is: "Bekeer u nog in de elfde ure: want ook nu nog wordt gij aangenomen, en zult zelfs velen, die vroeger geroepen werden, voorgaan!"

Reeds terstond kom ik met alle kracht tegen deze laatste meening op, ofschoon ik weet, dat de overgeleverde volksopvatting mij te magtig is, en men zich nog even zeer met het "komen in de elfde ure" zal gerust stellen, al is het honderd en duizend malen aangetoond, dat de Heiland zoo iets nooit kan hebben bedoeld; en dat de stelling allergevaarlijkst is: "De oude zondaar, die begrijpt, dat het eindelijk eens tijd wordt, om zich te bekeeren, zal niet achterstaan bij hem, die van kindsbeen af den Heer kende; misschien nog wel, aan dezen worden voorgetrokken!" — En heeft men dan de zoo duidelijke woorden niet gelezen: *Omdat ons niemand gehuurd heeft?* Tot die *laatsten* was het laatst de *roeping* gekomen, en wel geheel en al buiten hunne *schuld*. Daarom heeft de heer des huizes medelijden met hen, en neemt, als het ware, hunnen onschuldig verzuimden tijd voor zijne rekening. Eer dan nu de oude zondaar zich met het rustig uitzigt op 't volle genadeloon vleije, op grond van deze gelijkenis, moet hij beweren, indien hij durft, dat hij nooit vroeger geroepen is; dat God hem heeft laten wachten tot in zijnen hoogen ouderdom, en hij op de eerste roeping terstond en gewillig is gekomen!

Tegenover deze opvatting, die het denkbeeld van "genade alleen en geene verdienste!" overdrijft, staat elke andere, die "belooning naar verdiensten", althans "naar zedelijke waarde" handhaaft. Daarbij doet men dan al wat men kan, — en ook wel, wat niet kan! — om de *laatsten* en hunnen arbeid hoog te verheffen boven de *eersten*. Dezen zijn de loondienaars, trage en afgunstige arbeiders; maar de laatst aangekomenen, die geene voorwaarden stellen, zij zijn de echte geloovigen, die alleen op genade, niet op eigen

---

1) LUTHER zegt, op zijn' gewonen naïven toon, van deze en dergelijke verklaringen: *Solch Geschwätz ist gut, die Zeit zu vertreiben, weil man sonst Nichts zu predigen hat.*

deugd bouwen, en daardoor juist beter en ijveriger arbeiden. 1) Ja! zoo ver heeft men dit gedreven, dat men aan de *laatsten*, als die niet gelijk gesteld, maar het rijkst beloond (*de eersten*) worden, eenen gouden denarie laat geven, dien men in de schemering niet van den koperen penning der vroegeren kon onderscheiden! 2) Anderen zelfs (Zie TRENCH, pag. 187.) vatten 't afscheidswoord: „*Neem het uwe!*" zoo op: „Gaat henen, en neemt, als het u toekomend deel, de eeuwige verdoemenis; want geen nijdigaard komt in 't koningrijk van God."

In het algemeen hebben wij tegen dit alles in te brengen, dat iedere poging om te bewijzen, hoe de laatst aangenomenen het volle dagloon, zelfs boven anderen, *verdiend* hebben, de gelijkenis terug brengt op het Joodsche standpunt, waarvan JEZUS duidelijk de bekrompenheid heeft willen wraken. Daar de hedendaagsche, en veelal — in ons vaderland althans — hoogst oppervlakkige bestrijders van het Christendom dit niet begrepen, was het niet onnatuurlijk, dat zij zegevierend uitriepen: „Deze parabel in MATTHEÜS is duidelijk aan den Talmud ontleend, en ieder onbevooroordeelde zal erkennen, dat, wat de toepassing en den zedelijken inhoud betreft, die van den evangelist door de overname en partijdige rigting volstrekt niets gewonnen, integendeel veel verloren heeft." (*Dageraad.*)

En wat is nu dat hoog geroemde origineel, waarvan onze gelijkenis niet meer dan eene slechte copij wezen zou? Het is te vinden in eene lijkrede van R. ZEÏRA op den jeugdig afgestorvenen R. BON „Een koning had eens eenen wijngaard, dien hij door vele arbeiders liet bebouwen. Onder dezen was er een, die meer dan voldoende, meer dan elk der anderen werkte. Toen de koning dit bemerkte, nam hij hem van den arbeid weg en ging met hem wandelen. Des avonds verschenen de werklieden, om hun loon te ontvangen, en onder hen ook de laatste, die even veel als zij ontving. Dit ziende, morden zij en zeiden: „Wij hebben den ganschen dag in het zweet van ons aangezigt gearbeid, en deze, die slechts twee uren werkte, ontvangt even veel als wij!" Maar de koning sprak: „Deze heeft in dien korten tijd meer gedaan, dan gij den ganschen dag."" 3)

Zie daar eene Rabbijnsche, wettische parabel, die, als aan 't later deel van den Talmud (de *Gemara*) ontleend, wel eene flaauwe herinnering van de evangelische gelijkenis tot grondslag zou kunnen hebben; veel eer ten minste, dan dat MATTHEÜS de *Gemara* gecopiëerd heeft. Ik geloof echter liever, dat ook hier het oude volksspreekwoord geldt: *Er is meer*

---

1) *Die Ersten trauen dem Herrn Nichts zu, wollen sich auf seine Billigkeit nicht verlassen.* LISCO. *Dum rixamur de meritis, et rixa sequuntur multa humana vitia, — fit, ut primi fiant novissimi, et bona causa male agendo corrumpatur.* KALVIJN.

2) „De *eersten* zeggen: „Gij hebt ze ons *gelijk* gemaakt," terwijl toch een hooger loon aan de *laatsten* was toegedacht. Maar men bedenke, dat in de avondschemering het loon werd uitgereikt, zoodat de volgenden niet genoeg konden onderscheiden, wat de eersten ontvingen, maar alleen den rentmeester tot ieder hoorden zeggen: „Ontvang uwen denarie!" En al zagen zij dien, zoo konden zij tusschen het goudstuk van dezen en den koperen denarie, dien zij zelve ontvingen, geen onderscheid zien." A LAPIDE.

3) Deze parabel is aan den Jeruzalemschen Talmud ontleend. (Zie LIGHTFOOT.) Meer dergelijke haalt SCHOETTGEN aan, maar steeds als beelden eener stipte vergelding. — Geheel in dien zelfden wettischen geest vat de grootste der R. C. uitleggers onze gelijkenis op: *Finis parabolae est, mercedem vitae aeternae non tempori, quo quis laboravit, sed labori et operi, quod fecit, respondere.* (MALDONATUS; en even eens, in rationalistischen zin, KUINOEL.)

gelijk, *als eigen.* Aan eene zoo eenvoudige en dagelijksche zaak kon ligt, zoo wel een latere Rabbijn als JEZUS, zijne beeldspraak ontleenen. Het groote verschil, zoo als wij reeds zeiden, ligt niet in bijzonderheden van minder aanbelang, maar in de hoofdzaak: "het wettisch of evangelisch standpunt;" 1) — waarom men hier van het laatste allerminst moet afwijken door in de gelijkenis in te schuiven, dat de laatst aangekomenen den vollen denarie, door hunnen ijver of door hunnen ootmoed, *verdiend*, zelfs boven anderen verdiend hadden.

Maar al laten wij de verwantschap tusschen de Rabbijnsche en evangelische parabel in het midden, eene Muhammedaansche legende, — en die is zeker van lateren tijd! — schijnt ons daarvan bepaaldelijk af te stammen; en dat te meer, omdat zij berust op de verklaring, door ORIGENES aan onze gelijkenis gegeven, en dus reeds eeuwen vóór MAHOMED in het Oosten verspreid. Want wat MAHOMED van het Christendom opving, heeft hij zeker niet uit de bronnen zelve, maar alleen uit eene verbasterde overlevering geput.

Uit de *Sunna,* eene verzameling van overgeleverde gezegden van den profeet, buiten den Koran, wordt dan het volgende aangehaald (TRENCH):

"De Joden, de Christenen en de Muzelmannen zijn als drie verschillende ploegen van arbeiders, waarvan de eerste in den morgenstond werd gehuurd, de tweede op 't middaguur, de derde in den namiddag. Toen het nu avond geworden was, ontvingen de laatsten twee maal zoo veel loon als de anderen. Daarop beginnen, in den dag des gerigts, Christenen en Joden zich te beklagen, zeggende: "Heer! gij hebt dezen twee karaat gegeven, en ons maar één." Doch de Heer zal zeggen: "Heb ik u in uw regt verkort?" Zij moeten wel antwoorden: "Neen, Heer!" "Wel nu! leer dan, dat het andere goudstuk een overvloedig bewijs is van mijne genade." — Indien deze parabel van MAHOMED zelf is, dagteekent zij waarschijnlijk uit het eerste tijdvak van zijn openbaar leven, toen hij nog de Christenen, en vooral de vele Joden in *Arabië*, voor zijne partij zocht te winnen; zoo als hij ook later, hoewel tegen hen zelve verbitterd, MOZES en CHRISTUS nog altijd eerde.

Deze uitstap brengt ons van zelf terug tot de oudste ons bekende opvatting, die in deze gelijkenis eene ontwikkelingsgeschiedenis ziet der goddelijke openbaring, van het begin der wereld af. Wij hebben terstond tegen haar in te brengen, dat zij de schilderij geheel uit de lijst rukt, en — op Rabbijnsche wijze — de Heilige Schrift behandelt, als of 't de sibyllijnsche boeken waren, waarvan ieder brokstuk op zich zelf een raadsel uitmaakt, aan volgende eeuwen ter oplossing gegeven. Hoe ten minste, naar den zamenhang bij MATTHEÜS, de discipelen met mogelijkheid aan ADAM en NOACH, ABRAHAM, MOZES en DAVID; of Makkabeën en Edomieten, Samaritanen en proselyten kunnen gedacht hebben, is mij

---

1) Hoe weinig dit standpunt door den schrijver in den *Dageraad* begrepen wordt, hooren wij aan zijne boosaardige opmerking: "De bedoeling der gelijkenis (bij MATTHEÜS) moet blijken in het slot: *Alzoo zullen de laatsten de eersten, de eersten de laatsten zijn;* — eene bedoeling, die met het oog op de begeerte van JEZUS, om het getal zijner aanhangers te vergrooten, allezins verklaarbaar is, maar toch dit zonderlinge heeft, dat zij aan den laatste, dat is aan hem, die het langst Heidensch of Joodsch blijft, den voorrang boven den eerstkomende toekent." — 't Is dus *ligt verklaarbaar*, dat JEZUS, *om zijnen aanhang te vergrooten*, juist zijne eerste en trouwste aanhangers moedwillig ergert! Wie door zulk eene bestrijding van het Christendom afkeerig gemaakt wordt, is er nooit bijzonder aan gehecht geweest,

onverklaarbaar. Maar buitendien, wij hebben hier eene Gelijkenis van *het Koningrijk der hemelen*, dus van de dagen des Nieuwen Verbonds: want waar de Heer spreken wilde van wat onder het Oude gebeurd was, is het eeuvoudig: *„Hoort eene andere gelijkenis!"* (*Matth.* XXI : 33.) — Tegenover al deze gekunstelde verklaringen, is de evangelist zelf ons de beste uitlegger van zijn eigen verhaal: want het zou slechts eene laatste wanhopige poging kunnen zijn, wanneer wij met NEANDER (*Leben J. C.*, pag. 621) stelden, dat onze parabel, hier als bij ongeluk beland, geheel op zich zelve en buiten den zamenhang moet verklaard worden.

Wij komen dus nu, na veel nutteloozen ballast over boord geworpen te hebben, tot den zamenhang, en daarmede, zoo wij meenen, tot de ware opvatting, die in de geschiedenis der bijbelsche uitlegkunde wel haast de *laatste*, maar in eenvoudigheid en waarheid de *eerste* is.

Deze zamenhang verplaatst ons op JEZUS' laatsten reisweg, waar — met de *kinderzegening* en de ontmoeting van den *rijken jongeling*, — de verhalen der drie eerste evangelisten elkander ontmoeten, om niet meer te scheiden. JEZUS' harde uitspraak: *„Eer gaat een kemel door het oog van eenen naald, dan een rijke in het Koningrijk Gods!"* doet zijne discipelen verslagen uitroepen: *„Wie kan dan zalig worden?"* Maar PETRUS schijnt in die algemeene verslagenheid niet te deelen. Hij gevoelt, dat zijn zwak niet ligt in gehechtheid aan aardsche goederen. Hij heeft gedaan, hij en zijne mede-apostelen, wat die jongeling weigerde. En hadden zij al niet zoo *vele goederen;* wat zij hadden, maag en vriend, akker of vischnet, hadden zij opgeofferd: *„Zie! WIJ hebben alles verlaten en zijn u gevolgd; wat zal* ONS *dan geworden?"* — Dat die vraag bij PETRUS voort komt uit een goed hart, en zij niet op den toon van koele zelfverheffing gedaan werd, al lag er dan ook de kiem der zelfverheffing in, bewijst het vereerend antwoord van den Heer: *„Voorwaar! ik zeg u, dat gij, die mij gevolgd zijt, — in de wedergeboorte* (bij de herstelling en voltooijing van alle dingen), *wanneer de Zoon des menschen zal gezeten zijn op den troon zijner heerlijkheid, — dat gij* dan *ook zult zitten op twaalf troonen, oordeelende de twaalf geslachten Israëls. En zoo wie* (niet gij alleen, maar wie ook) *zal verlaten hebben huizen of broeders of zusters, of vader of moeder, of kinderen of akkers om mijnent wil, die zal honderdvoud ontvangen en het eeuwige leven beërven.* 1) Hierop volgt nu (ook bij

---

1) Het is opmerkelijk, dat bij MATTHEÜS ingewikkeld, maar bij MARKUS en LUKAS met duidelijke woorden, de *vergoeding* voor alle opofferingen ter wille van het Godsrijk, wordt geplaatst *in deze eeuw* (ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ), en alleen het *eeuwige leven* in de *toekomende* (ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ). Deze belofte komt daardoor eenigermate over een met die van een' ouden profeet, als hij ook opoffering eischte voor de zaak van God: *„De Heer heeft meer dan dit, om u te geven."* (2 *Kron.* XXV : 9.) Een bewijs te meer, dat de *denarie* in onze gelijkenis minder op het *eeuwige leven* zelf slaat, met de bedoeling, dat dit voor allen gelijk zou zijn, dan wel op de bijzondere beloningen, door den Heer zijnen dienaren toegedacht, tegen het einde van *deze eeuw;* of nog algemeener (met V. OOSTERZEE): „de belooning der dienaren in het Godsrijk, zoo wel in dit, als in het volgend leven." — STIER laat, om het contract met de arbeiders en hunne murmurering, als die tot het hemelsch leven niet behooren, alles op „tijdelijke belooning" slaan. — De Coccejaansche theologie daarentegen verlustigde zich in de uitwerking van dit *verbond* of contract van God met den zondaar. Zie VITRINGA, blz. 388 verv.

MARKUS), als om deze schitterende uitzigten een weinig te matigen, de bekende spreuk, die letterlijk aldus luidt: MAAR *velen zullen zijn eersten laatsten* (*eersten* en toch *laatsten*) *en laatsten eersten;* daarna, met een veelbeteekenend WANT, onze gelijkenis; en nog eens, aan 't eind daarvan: ALZOO *zullen zijn de laatsten eersten en de eersten laatsten.* — Wat er nog meer volgt, vs. 16: *Want velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren;* ik ben geneigd, het met den nieuwsten en even naauwgezetten als geleerden kriticus (TISCHENDORF) te houden voor van elders hier ingeslopen, gelijk het dáár (*Matth.* XXII : 14, *De koninklijke Bruiloft*) ook veel beter op zijne plaats staat, en hier in sommige oude handschriften wordt gemist. Maar al behoorde het hier te huis, het is slechts de herhaling van de voorkeur, aan enkelen uit velen, en dus hier aan de *laatsten* gegeven. 1)

Den eigenlijken sleutel tot de parabel geeft de Heer, met zijn MAAR, WANT en ALZOO, ons zoo vast in de hand, dat wij daarin niet kunnen mistasten: „MAAR bij deze heerlijke vergelding, die u te wachten staat, zullen toch de eersten niet altijd eersten blijven: WANT in het koningrijk der hemelen gaat het even eens toe, als in den wijngaard van zekeren heer des huizes; gelijk bij dezen de uitdeeling was van het loon aan den avond, ALZOO *worden de laatsten eersten, de eersten laatsten.*" — Kon de Heer duidelijker spreken, dan door de spreuk, waarvan onze gelijkenis de aanschouwelijke voorstelling is, tot haar opschrift en onderschrift tevens te maken? 2)

Eersten en *laatsten:* — waarin? in tijd van roeping? in ijver en werkzaamheid? of in zalige hemelvreugd? 3) — Hierop komt nu alles aan. Laat ons weder zien, wat ons daaromtrent de zamenhang leert.

---

1) Onze Kantteekenaars verbinden de verklaring van onze Gelijkenis, met die van de laatste spreuk aldus: „Hiermede leert CHRISTUS, dat niemand oorzaak heeft om te murmureren over de belooning, die namaals gegeven zal worden, al is het, dat iemand meer gearbeid of langer God gediend heeft, overmits de zelve gegeven zal worden uit genade en naar de eeuwige verkiezing, gelijk CHRISTUS in de volgende woorden getuigt, als hij zegt: *Want velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren.*"

2) De spreuk komt nog, maar gewijzigd, voor *Luk.* XIII : 30, waar de Heer van de verwerping der Joden en de aanneming der Heidenen zegt: „*En ziet! er zijn laatsten, die eersten* (niet „de eersten") *zullen zijn; en er zijn eersten, die laatsten zullen zijn.*" Mijns inziens worden ook daar „later geroepenen" bedoeld, even als hier, en is in de herhaling eener zoo algemeene spreuk geen bezwaar; ofschoon het even goed zou kunnen zijn, dat LUKAS, die ze in den zamenhang van onze gelijkenis niet heeft, er elders eene plaats voor had gezocht. Ten minste zou ik dit nog eer denken, dan dat ik DE WETTE toestemde: *Allein immer wird man wahrscheinlich finden müssen, dass der Spruch ursprünglich in der Beziehung gesagt worden, in der wir ihn bei Lukas lesen.* Zijne verklaring van onze parabel draagt dan ook ten volle het kenmerk der ligtzinnige en oppervlakkige kritiek, waarmede hij meermalen de gelijkenissen behandelt, daar hij er alleen van zegt: *Möglich ist es allerdings, dass die Parabel ursprünglich sich auf die Juden und Heiden bezog, und dass dadurch der Gerechtigkeitsstolz der Erstern gedemüthigt werden soll, ohne ihnen gerade die Ausschliessung zu drohen.*

3) Onderscheidene uitleggers, en allermeest LUTHER, nemen eenvoudig de vrijheid, om *de eersten* op te vatten als „de besten," of ook „de gelukkigsten," „de rijksten of meest geëerden." Wat mij betreft, ik geloof vast, dat *eersten* altijd *eersten* beteekent, even als *velen* niets anders kan zijn dan *velen;* al worden *allen* soms als *velen* in getal aangeduid, en de *besten* als de *eersten.* Er wordt bij *eerst* en *laatst* altijd gedacht, het zij aan tijdorde of aan rangorde; en in zoo verre heeft ORIGENES gelijk, dat de spreuk letterlijk alleen beteekent: „De *laatst* gehuurden worden *eerst* betaald;" en omgekeerd.

JEZUS heeft zich, in het antwoord aan PETRUS, nog eens op het standpunt der regtvaardige vergelding geplaatst, dat de Heer, — hoe men met zijne uitspraken hieromtrent ook heeft gekunsteld, — nooit geheel verliet. Dit standpunt vereischt een evenwigt tusschen *opoffering* en *vergoeding*, *arbeid* en *loon*. Maar nu zijn, in de gelijkenis, zij die het *eerst* aan den arbeid zijn gegaan, de *laatsten* bij de uitdeeling van het loon. — Men heeft gevraagd, of het dan zoo groot verschil maakt, dat de eene arbeider zijn loon iets later ontvangt dan de ander, als het loon zelf toch even groot is? En van daar de uitvinding van het onderscheid tusschen koperen en gouden denarieën: eere zij 't vernuft van den uitvinder! — Op zich zelf, ja! zal het den arbeider tamelijk onverschillig zijn, of hij eerst of laatst wordt betaald. Maar hier wordt eene zigtbare uitzondering gemaakt, eene voorkeur gegeven, juist aan de laatst aangekomenen. 't Is waar, dat zij even veel ontvangen, maar in betrekking tot hunnen arbeid is het twaalf maal zoo veel. Staat dus 't geld gelijk, niet de eer, niet het genoegen en de zelfvoldoening, niet de gunst van hunnen dienstheer. Gelijk staande in loon, zijn zij in de daad boven de anderen gesteld, die nog bovendien met een beschamend antwoord worden weg gezonden. En toch doet de heer des huizes den een' wel te veel, maar den ander niet te kort. Het vermindert hun loon niet, dat een ander 't zelfde ontvangt. *Hun oog* behoeft niet *boos* te zijn, omdat de heer *goed is*. *Goedheid*, medelijden met de later aankomende en toch even gewillige arbeiders, en niet de van elders hier ingeschovene ijveriger arbeid of ootmoediger stemming, is de eenige oorzaak van 't boven verdiensten weldoen. Regtvaardig is de heer voor allen, maar nog bovendien edelmoedig voor de *laatsten*. 1)

Daar verder de zamenhang, ons bij de *eersten*, op JEZUS' eerste volgelingen en hunnen zwaren, langdurigen arbeid terugwijst, is het dagwerk in den wijngaard ons een zinnebeeld van het werk in en voor het Koningrijk der hemelen op aarde; even als in de gelijkenis der *Booze Landlieden* de wijnberg het Koningrijk Gods, reeds onder de oude bedeeling, beteekende. Maar bij de inwijding van het nieuwe Godsrijk vooral was het: *Groot de oogst, weinig de arbeiders*. Ja! die arbeid zou nog telkens aanwassen onder de hand, en om nog meer arbeiders roepen; zonder dat er in de gelijkenis eenige de minste aanwijzing is, om daarbij het werk van of onder Joden en Heidenen te onderscheiden.

— De opvatting *primi, id est: qui sibi primi videntur*, heeft den geleerden J. B. SCHRAMM, in zijne uitgewerkte verhandeling over onze gelijkenis (*Thes. Nov.* Tom. 2), zoo ver doen afdwalen, dat hij in den *Vriend* (vs. 13) den Antichrist, en dus (naar *Matth.* XXII: 12) den Paus herkent!!

1) LISCO meent, dat dit: „De eersten worden laatsten enz." als een vaste regel (*Reichsgrundgesetze*) in het koningrijk der hemelen moet worden opgevat, omdat *alle* laatsten in de gelijkenis eersten worden en omgekeerd. Hij gaat zelfs zoo ver, van *πολλοί* te vertalen *allen*. Het laatste zal geen taalkenner hem toestemmen (Vgl. het vroeger gezegde, blz. 300, Noot 2); en het eerste is, mijns inziens, onjuist. „*Er zijn laatsten*" is het bij LUKAS, als eene uitzondering op den natuurlijken regel; „*Velen* zijn er," is het hier bij MATTHEÜS, zoodat voorrang in tijd en arbeid nog geen zekere voorrang is van loon. „*Zoo* worden zij het," is het aan 't slot, ten bewijze, dat zoo iets kan en ook zeker wel eens zal plaats hebben; — natuurlijk met *die* laatsten, wier ijver en goede wil minstens met die van de eersten gelijk staat. — Het algemeene denkbeeld, dat in 't voltooide Messias-rijk vele dingen geheel anders zullen wezen dan in *deze eeuw*, ligt evenwel ook in onze spreuk opgesloten. Bij de gelijkenis van den *Armen Lazarus* komen wij daarop nader terug.

Na dit in het algemeen bepaald te hebben, komen wij nu tot de nadere bijzonderheden.

De *Heer des huizes* wordt doorgaans van God zelven opgevat, en de *rentmeester* van CHRISTUS, als van wien elders (*Hebr.* III : 6) ook gezegd wordt, dat hij *over het huis* Gods *gesteld is.* 1) Ik kan mij echter nog niet zoo gereedelijk met dit denkbeeld vereenigen. De taak van den opzigter schijnt mij niet kenmerkend genoeg de betrekking van CHRISTUS op zijne gemeente uit te drukken. Indien het noodig ware, hier iets te bepalen, zou ik nog eer geneigd zijn, om den rentmeester te houden voor eene verdichte figuur, in 't verband der gelijkenis noodig, en den Heer des huizes voor CHRISTUS zelf, als die waakt over zijne gemeente en gerigte zal houden over zijne dienaren; 2) — schoon, aan de andere zijde, het uitreiken der belooningen door God zelven en niet door CHRISTUS, beter in den zamenhang past. (Vgl. vs. 23.)

En wat nu de *arbeiders* betreft, als de discipelen de *eersten* zijn, zoo zijn de lateren en *laatsten* zij, die daarna in hunne voetstappen treden: een PAULUS allereerst, BARNABAS, SILAS, TIMOTHEÜS; maar ook allen, die later, niet enkel in CHRISTUS gelooven, maar hunnen arbeid wijden aan zijn koningrijk. Al wie, te midden van de hitte der vervolging, alles moesten verlaten en opofferen, zijn de arbeiders, die, al kwamen zij ook eerst ter derder ure, *den last des daags en de hitte gedragen hebben;* terwijl anderen, die op hen volgden, slechts als in 't rustig avonduur en onder verkwikkende avondkoelte den arbeid hunner voorgangers hadden te voltooijen. In den zelfden geest sprak de Heiland tot zijne discipelen: „*Een ander, die zaait, en een ander, die maait, zegt 't spreekwoord; anderen hebben gearbeid vóór u, en gij zijt tot hunnen arbeid ingegaan.*" (*Joh.* IV : 36—38.) Zoo als zij dus hadden voortgebouwd op de grondslagen, door anderen gelegd, zoo zouden weder anderen van hunnen arbeid de vruchten plukken; en in den oogst, — bij de eindelijke voltooijing van het Godsrijk, — zouden, zonder zelfverheffing of toerekening of afgunst, *zaaijer en maaijer zich te zamen verblijden.*

Niet zoo ligt zou men van deze eenvoudige opvatting zijn afgeweken, wanneer niet twee bezwaren zich daar tegen schenen te verheffen: „de spoedig invallende avond," die de eerste arbeiders nog aan het werk vindt, en „de afgunstige stemming," die de betaling bij hen opwekt.

De laatste vooral is van ouds veel besproken; en terwijl sommigen ze tot de sieraden der schilderij brengen, die niet voor overbrenging vatbaar zijn, wijzen anderen daarom

---

1) Wanneer wij *Hebr.* III : 1—6 naauwkeurig lezen, zien wij, dat deze plaats juist het tegenovergestelde uitdrukt van het geen men er mede heeft willen bewijzen. MOZES wordt er geroemd, als die *getrouw* was *in geheel zijn huis*, namelijk het huis Gods; (*Num.* XII : 7) — dus de trouwe en vertrouwde *ἐπίτροπος*, maar daardoor ook niet meer dan een *dienstknecht*, een slaaf (*θεράπων*). Hoog boven hem wordt CHRISTUS gesteld, als *die het huis gebouwd heeft*, (liever *ingerigt*, in orde gebragt, *κατασκευάσας*,) en die dus, *als de Zoon*, is *over zijn eigen huis*, de gemeente. — Maar op de betrekking van den *ἐπίτροπος* of *οἰκονόμος* komen wij binnen kort nader terug, bij de gelijkenis van *den getrouwen en ontrouwen huisbezorger.*

2) Ik zie, dat TAULER reeds heeft: *Dieser fleissige Hausvater ist unser Herr Jesus Christus; sein Haus ist das Himmelreich;* — — ofschoon hij, bij het *uitgaan* van CHRISTUS van den Vader of uit den schoot van MARIA, in mystieke droomerijen zich verdiept.

alleen alle zinspeling op het toekomstig eindoordeel en 't eeuwig leven af. 1) Zonder nog aan deze bijzonderheid alle beteekenis te ontzeggen, zie ik geene reden, om haar zoo hoog op te nemen. Het *murmureren* was in de vertelling noodig, om den heer des wijngaards de gelegenheid te openen, dat hij zich regtvaardigde. Of het daarom in de toekomst van CHRISTUS zóó zal plaats hebben? Even eens zeker niet; maar toch wel zoo, dat *de vergeldende Koning* — zoo als het in eene andere beeldspraak (*Matth.* XXV : 34–46) wordt voorgesteld, — in meer opzigten geheel anders oordeelt, dan zij, die geoordeeld worden, zullen hebben verwacht. In zoo ver heeft, maar alleen wat de toepassing op de gezaligden aangaat, de uitlegger gelijk, die in het *booze oog* en de *murmurering* alleen het beeld van *verwondering* ziet. 2) De regtvaardige, in het koningrijk der hemelen van den beginne af werkzaam, oordeelt ongeveer als die in 't vaderlijk huis, bij de terugkomst van zijn' verloren' broeder; en juist van naauwgezette en ijverige godvruchtigen is zulk een hard oordeel, dat in den grond op zelfverheffing rust, gansch niet zeldzaam. Waarom mogt die stemming niet worden gedacht aan den avond van den langen dag, als 't oordeel komt, maar nog niet al 't booze is uitgezuiverd? — Maar 't is niet eens noodig, dit alles zoo fijn uit te pluizen. „De gelijkenis is meer waarschuwend en bestraffend, dan profetisch," 3) zegt een beroemd uitlegger, en hij heeft geen ongelijk. Beter ingelicht en meer ontwikkeld, zullen althans JEZUS' apostelen niet meer *gemurmureerd*, hebben, maar veel eer met PAULUS gewenscht: *„Och, dat allen werden, gelijk als ik ben, uitgenomen deze banden!"*

„Maar die lange dag van den druivenoogst, die geheel de kerkgeschiedenis omvat, wordt het niet voorgesteld, als of de apostelen daarvan de volle middaghitte gedragen en tot aan den avond doorgewerkt hebben? Is dit zelfs niet de grond van de murmurering der klagers, hun regt en hunne klagt: een veel later begin en een gelijk einde?"

Wanneer onze gelijkenis geheel op zich zelve stond, als een beeld van CHRISTUS' toekomst, zou deze bedenking zwaar bij mij wegen; maar nu vinden wij eene reeks van zoogenaamde *eschatologische* redenen, — ook in de brieven der apostelen, — die alle, op zeer enkele en late uitzondering na, tot een' enkelen menschenleeftijd den afloop van Gods koningrijk schijnen te beperken. Voor het oogenblik kan ik dit nog slechts aanstippen, om er nader op terug te komen. Het moet bij ons dus geene bevreemding wekken, dat ook hier de Heiland aan zijne discipelen hunnen arbeid als één enkel dagwerk voorstelt, en hunne opvolgers als hunne medewerkers, die te zamen met hen het werk zouden voltooijen.

---

1) GREGORIUS de groote (*Hom.* 19 *in Evang.*) zeide reeds: *Coelorum regnum nullus murmurans accipit; nullus qui accipit, murmurare poterit.* Vergelijk ook het vroeger aangehaalde van MELANCHTHON.

2) *Admirationem potius quam querimoniam significare videtur.* BELLARMINU.

3) *Respectu apostolorum non est praedictio, sed admonitio. Petrus docetur verecundiam postulandi et se cum aliis conferendi, conf.* Luc. XVII : 5—10, *ubi videmus, melius sentire, qui se inutiles servos, quam qui se aliis potiores ferunt.* BENGEL. — „De voorstelling in de gelijkenis moet ons niet doen denken, dat werkelijk, aan het einde van den dag der genade, er zijn zullen, die zóó tot den Heer spreken; daar de Heiland door zoo sterke voorstelling (*in this emphatic manner*) ons het zondig beginsel wil leeren kennen, dat hier op aarde nog al te veel heerscht, ook in de ware geloovigen, en dat zij, met alle middelen en zonder uitstel, moeten zoeken te boven te komen." DRUMMOND.

Zoo is ons dan nu de weg gebaand tot het einddoel der geheele gelijkenis. De Heer wil daardoor, hoe hoog hij zijne getrouwe discipelen en hunnen arbeid gesteld heeft, hen en PETRUS vooral waarschuwen tegen overmoed en zelfverheffing boven latere arbeiders, zoo velen de Heer er toe roepen zou; en inzonderheid ook tegen 't minste overblijfsel van de koele loondienst der Joden van JEZUS' tijd, die altijd betaling voor alle hunne moeite en opoffering in Gods dienst vroegen. Het is ook niet geheel zonder beteekenis, dat de parabel de vraag van ZEBEDEÜS' vrouw zoo kort vooraf gaat: *"Zeg, dat mijne twee zonen zitten mogen, de één tot uwe regter en de ander tot uwe linker, in uw koningrijk!"* — Zoo staat zij, althans in de herinnering van den Evangelist, juist tusschen de neiging tot aanmatiging boven anderen, in JEZUS' meest vertrouwde discipelen, — PETRUS, JOHANNES en JAKOBUS; — en gaat zij de vermaning, vs. 25–28 vooraf: *"Gij weet, dat de oversten der volken heerschappij voeren over hen, en de grooten gebruiken magt over hen. Doch alzoo zal het onder u niet zijn; maar zoo wie onder u zal willen groot worden,* die *zij uw dienaar; en zoo wie onder u zal willen* de *eerste zijn*, die *zij uw dienstknecht; gelijk de Zoon des menschen niet is gekomen, om gediend te worden, maar om te dienen*

Hierdoor moest dus ook de opgewekte hoop op vergoeding en vergelding worden gewijzigd. God beloont zijne kinderen en CHRISTUS eert zijne dienaren; maar niet naar die bekrompene loondienst, waarbij de een den ander zijn penningske toerekent en benijdt. Zij zouden een' vollen loon ontvangen, maar anderen misschien ook, in wie de Heer gelijken ijver en trouw opmerkte, bij minder gelegenheid, om dit met daden te toonen; en wier arbeid tot voltooijing van het Godsrijk even onmisbaar wezen zou, als de hunne, om daarvan de grondslagen te leggen. Zij, de *eersten*, zouden in eere en in zegening zijn bij alle volgende geslachten; maar toch zouden er ook later en nog tegen het einde mannen opstaan, die door een laatst en beslissend gewigt in de schaal te leggen, die voltooijing van 't Godsrijk zouden verhaasten, of wie ook buitendien, door de onbekrompene mildheid van den Heer, een gelijk loon zou worden geschonken. En dat loon? Is de denarie het *eeuwige leven*, en is dit voor allen gelijk? Ook dit behoort onder de schadelijke volksvooroordeelen: "Zalig is zalig; wel hem, die dus nog maar ter elfder ure binnen komt." Maar hier wordt gesproken van loon, een loon voor *geloovigen* niet alleen, maar voor *arbeiders*, voor wie iets doen aan en voor en in het Godsrijk; een loon, zoo als de Heer op de vraag van PETRUS had geschetst aan zijne discipelen, als eene rijke vergoeding voor al hunne opofferingen, reeds in deze eeuw. Dit loon ligt natuurlijk niet geheel buiten het eeuwige leven, maar is daarom de zaligheid zelve nog niet: het bepaalt veel eer daarvan de nadere wijzigingen. 1) Niets is hier gezaaid, dat dáár geene vrucht draagt: 't koren zoo wel, als distels en doornen. En dat loon is niet bekrompen, maar liefderijk

---

1) De mystieke theologie, van AUGUSTINUS af, vindt doorgaans de verklaring van deze wijzigingen in een subjectief verschil van 't genot der zelfde zaligheid, als bestaande in de gemeenschap met God. ("God te zien," naar *Matth.* V : 8.) Zoo nog BELLARMINUS: *Denarius vitam aeternam significat; sed quemadmodum idem sol clarius conspicitur ab aquila, quam ab aliis avibus, et idem ignis magis calefacit proximos quam remotos, sic in eadem aeterna vita clarius videbit et jucundius gaudebit unus quam alius.*

en edelmoedig toegemeten; de goede wil voor de daad genomen, waar gelegenheid ontbrak. En allerminst zou, bij zulk eene genadige vergelding, murmurering tegen den Heer passen of een boos oog tegen den broeder.

Altijd slaat dus deze gelijkenis in de eerste plaats op de twaalve; en zij, die meenen, dat JEZUS, zonder op zijne naaste omgeving te zien, een wetboek of godsdienstregel heeft willen uitvaardigen voor alle volgende geslachten; — dat hij raadselen sprak, die zijne tijdgenooten slechts, als een gesloten boek, aan later eeuwen hadden over te leveren, opdat de een of andere godgeleerde er in ontdekken zou, wat ook zij, *die ooren hadden om te hooren* onder JEZUS' toehoorders, er onmogelijk uit konden opmaken; — zij mogen zien, waar zij heen dwalen, op hunne wijze spelende met den bijbel! Wij voor ons gelooven, dat JEZUS' geheele onderwijs, en bepaaldelijk zijne gesprekken, pasten in zijnen tijd, in zijnen kring; en dat er een zigtbaar onderscheid is tusschen zijne populaire voordragt van algemeene waarheden, — zijnen strijd met het Farizeïsme, — en zijne vriendschappelijke leiding en opvoeding der door hem uitverkorene discipelen. Tot de laatste dezer drie groote afdeelingen van JEZUS' onderwijs, behoort ongetwijfeld onze parabel. Zij doet op loon hopen, maar waarschuwt tegen loondienst; zij verheft de trouw van JEZUS' eerste volgelingen, mits zij die niet bederven door zelfverheffing; zij geeft een' vlugtigen wenk van nog menig latere roeping, van nog meer beroemde namen in de kerkgeschiedenis, dan die der apostelen en eerste martelaren; en zij opent het uitzigt op eene vergelding, die niet afgepast is of toegemeten, maar waarin zich te zamen verblijden zullen, hij die op aarde den last des daags droeg, en die er de avondkoelte genoot. Hoe groot dan voor ons de namen zijn dier eerste zuilen van CHRISTUS' kerk, wij vergoden hen niet, maar zeggen met den apostel der Heidenen: *„Het zij* PAULUS, *het zij* APOLLOS, *wat zijn ze anders dan dienaren, door wie gij geloofd hebt?"* Apostelen, profeten, martelaars, hervormers, hunne namen staan geschreven in het boek des levens; maar ook de onze, indien wij even hartelijk, in later' tijd, onder rustiger' arbeid, in kleiner' kring, ijveren voor den Heer; — voor Hem, die meer nog de liefde dan de werken beloont.

En vraagt men ons nu nog, of deze Gelijkenis, naar de gegevene verklaring, niet eenigermate voor ons is verloren gegaan en tot de geschiedenis terug gebragt? of er dan een algemeen christelijk beginsel in te vinden is, dat ook ons nog geldt? Gaarne willen wij dit beginsel erkennen, maar zonder met menigen uitlegger, die begon met het af te keuren, toch ten laatste weêr terug te komen op het volksdenkbeeld: „Ook in de elfde ure wordt gij aangenomen, en uw loon zal niet minder zijn!" — Hoe gaarne ook wij het opregt berouw vertroostend tegenkomen, zelfs op het sterfbed; de arbeider der elfde ure, dat is nooit de berouwhebbende stervende, de eindelijk bekeerde grijsaard. Dan moest, — schrijft te regt een oudere uitlegger: — de gelijkenis ons eenen heer voorstellen, die vroeg in den morgen uitging, en van vele arbeiders op de markt er maar enkelen, door groote beloften, kon bewegen, om te arbeiden in zijnen wijngaard; terwijl de anderen de voorkeur gaven aan luiheid en spel en drank. Ter derde, zesde, negende ure weder door hen terug

gewezen, haalt hij eindelijk ter elfde hen over, nu zij toch zien, dat de avond valt, en zij straks arm en naakt de markt verlaten moeten met den nacht 1)........ Maar als de Heiland zóó de gelijkenis had voorgesteld, zou ons natuurlijk gevoel van *het geen regt is,* opkomen tegen de spreuk: *Zoo worden laatsten de eersten.*

Neen! maar indien men die *laatsten* onder de Christenen in het algemeen zoeken wil, dan behoort ieder er toe, die maar weinig van het zijne kon toebrengen aan het groote werk van Gods koningrijk, en in 't bijzonder wij en wie ons volgen zullen, de arbeiders bij avondkoelte, nadat onze vaderen de hitte der vervolging en den last van donkere en moeijelijke dagen getorscht hebben. Is ons werk in dien zin gemakkelijker, voortbouwen meer dan 't leggen van den grondslag, — al wie in den wijnberg arbeidt van ganscher harte, aan den avond ontvangt hij het loon en in den morgen der opstanding viert hij 't feest der hemelsche loofhutten, als de perskuip der volken getreden is en alle vrucht van 's Heeren wijngaard opgelegd voor den eeuwigen oogst.

Beklagen wij ons dus niet al te zeer, dat niet meer gelegenheid ons gegeven werd, om *den last des daags en de hitte te dragen.* Laten wij ons even min voorstaan op 't geen wij in ruimer' werkkring of langer loopbaan boven anderen konden verrigten. Hoe meer de liefde van CHRISTUS geheel ons harte vervult en doorloutert, en het groote werk Gods onze vurigste wenschen bezielt, te minder plaats zal er overblijven voor zelfverheffing of voor afgunst. Op de steenen van 't voltooide Godsgebouw zullen geene menschennamen meer geschreven staan, en bij de garven in den arm der Engelen geen menschennaam meer worden genoemd. En toch, met het ophouden van loondienst en van toerekening, zal wel te veel, maar nooit te weinig vergolden worden, wat voor den Heer en zijn rijk is gedaan. 2)

---

1) Zoo de onbekende schrijver van de verhandeling: *De sera Resipiscentia.* De welsprekende AUGUSTINUS: (*Serm.* 87, C. 6,) ofschoon hij den denarie, als het eeuwige leven, voor allen gelijk rekent, waarschuwt toch met nadruk tegen alle uitstel, met het oog op onze gelijkenis: *Numquid enim et illi, qui sunt ad vineam conducti, quando ad illos exibat paterfamilias, ut conduceret, quos invenit hora tertia, dixerunt illi: „Exspecia, non illuc imus, nisi hora sexta?" aut quos invenit hora sexta, dixerunt: „Non imus nisi hora nona?.... Omnibus enim tantumdem daturus est: quare nos amplius fatigamur?"... Quid Ille daturus sit et quid facturus sit, penes ipsum consilium est. Tu quando vocaris, veni.* — Even zoo ijvert GREGORIUS NAZIANZENUS (*Orat.* 40, C. 20) tegen de zulken, die, met het oog op onze gelijkenis, hunnen doop uitstelden.

3) Gemoedelijke uitleggers en predikers hebben ook nog meermalen gebruik gemaakt van het *ledig staan* op de *markt* der wereld, als een beeld van het leven buiten CHRISTUS, dat, hoe bezig en bedrijvig ook, een „niets doen" is in het oog van God en in betrekking tot 's menschen eeuwige bestemming. Zoo TAULER, VITRINGA, DRÄSEKE en anderen. Daar dit echter, hoewel in zich zelf waar en homiletisch bruikbaar, niet tot de eigenlijke beteekenis en bedoeling der gelijkenis behoort, gaan wij het met stilzwijgen voorbij.

XXXI.

DE WAKENDE DIENSTKNECHTEN.

Luk. XII : 35—38.

Laat uwe lendenen omgord zijn, en de kaarsen brandende.

En zijt gij den menschen gelijk, die op hunnen heer wachten, wanneer hij weder komen zal van de bruiloft, opdat, als hij komt en klopt, zij hem terstond mogen open doen.

Zalig zijn die dienstknechten, welke de heer, als hij komt, zal wakende vinden. Voorwaar ik zegge u, dat hij zich zal omgorden, en zal ze doen aanzitten, en bijkomende, zal hij hen dienen.

En zoo hij komt in de tweede nacht-*wake, en komt in de derde wake, en vindt hen alzoo, zalig zijn de zelve dienstknechten.*

Mark. XIII : 33—36.

Ziet toe, waakt en bidt: want gij weet niet, wanneer de tijd is.

Gelijk een mensch, buiten 's lands reizende, zijn huis verliet, en zijnen dienstknechten magt gaf, en elk zijn werk, en den deurwachter gebood, dat hij zoude waken:

Zoo waakt dan (want gij weet niet, wanneer de heer des huizes komen zal, des avonds *laat, of ter middernacht, of met het hanengekraai, of in den morgenstond);*

Opdat hij niet onvoorziens kome, en u slapende vinde.

Eindelijk komen wij dan toch tot de „Eschatologische redenen" van onzen Heer; met andere woorden: zijne uitspraken over de laatste toekomst en voltooijing van het Godsrijk, in verband met zijne wederkomst en het groote Godsgerigt. Bij het opzamelen, beoordeelen en schiften der menigte bouwstoffen, die onze eeuw inzonderheid hierover heeft geleverd, viel het mij gemakkelijker te bepalen, wat ik zeggen, dan wel, wat ik bekorten en verzwijgen moest. Waar de tegenstrijdigste gevoelens tegen elkander botsen, en uitgebreide werken der grootste godgeleerden van dien strijd en van eene nog onbesliste zegepraal getuigen, mogt ik slechts in 't kort aangeven, wat de *Gelijkenissen* van den Heer hieromtrent leeren. En dat is bij dit onderwerp niet van het minste belang. Noemde ik vroeger reeds de Parabelen het *authentiekste* gedeelte van het geen ons omtrent JEZUS' onderwijs is bewaard gebleven, dit komt vooral hier te pas. Het is boven allen twijfel verheven, dat de apostolische eeuw, zich aansluitende aan de Messiaansche verwachtingen der Joden, JEZUS' toekomst, met al wat de Joden „de toekomende eeuw" plegen te noemen, als kort aanstaande verwachtte, terwijl deze hare verwachting toch niet is vervuld. Wat hiervan de reden moge

46*

zijn, het verschijnsel is niet te weêrspreken. Dubbel gewigt heeft dus hier de vraag: niet alleen, of de geschiedkundige trouw der Evangelisten wel boven alle verdenking verheven is; — deze vraag is voor den christen reeds lang beslist: — maar ook en vooral, of zij de woorden van den Heer goed begrepen hebben en in den regten zamenhang geplaatst; of niet op de wijze van overbrengen, hunne eigene opvatting en verwachting eenigen invloed kan gehad hebben. Wij komen later op deze vraag terug, maar stippen ze hier slechts aan, om te doen gevoelen, dat, wat daarop ook het antwoord wezen moge, de beeldspraak van den Heer minder nood had, om onwillekeurig uit haar verband te worden gerukt: want eene vertelling wordt in den regel juister overgebragt, dan eene redenering.

Maar eer wij verder gaan, willen wij de Eschatologische redenen van den Heer vlugtig overzien 1), om ons daarna bij de gelijkenissen, die er in voorkomen, te bepalen.

Dit overzigt kunnen wij terstond vereenvoudigen door twee Evangelisten er van uit te sluiten: MARKUS, omdat hij hier alleen tot vergelijking bij MATTHEÜS en LUKAS dient, en JOHANNES, omdat zijn Evangelie even min eigenlijk gezegde Gelijkenissen, als opzettelijke Eschatologische redenen bevat. Werd geheel zijn geschrift van ouds het "Geestelijk Evangelie" genoemd, ook het *komen* van den Heer wordt er doorgaans 2) in een' geestelijken zin opgevat.

Wij hebben dus alleen met MATTHEÜS en LUKAS te doen. Van den eersten Evangelist behoort hiertoe, behalve eene enkele toespeling, — b. v. bij de afvaardiging der twaalve, *H.* X : 23, en aan 't slot der algemeene Gelijkenissen, *H.* XIII : 39—43; 49, 50; — uitsluitend de belangrijke rede van JEZUS *Matth.* XXIV en XXV, hem ontlokt door de vraag zijner discipelen: *"Zeg ons, wanneer zullen deze dingen zijn? en welk het teeken van uwe toekomst, en van de voleinding der wereld?"*

Anders is het bij LUKAS. Daar vinden wij telkens zulke verre uitzigten, en altijd weder in die verte het beeld van den *Zoon des menschen.* Eerst in het *Twaalfde* Hoofdstuk de beelden der waakzaamheid, tegen de komst des Heeren, vs. 35—48; dan in het *Dertiende* vs. 24—30 eene ernstige waarschuwing, tegen het Messiaansche gerigt; eindelijk in het *Zeventiende*, vs. 22—37, het *Negentiende*, vs. 11—27, en vooral in het *Een en Twintigste*,

---

1) Het spijt mij, dat BRIËT (*De Eschatologie of Leer der toekomende Dingen, volgens de Schriften des Nieuwen Verbonds*, 2 Dln. Tiel 1857) zulk een overzigt niet aan het *Tweede Hoofdstuk* van zijn *Geschied- en Uitlegkundig Onderzoek* heeft laten vooraf gaan. Behalve dat CHRISTUS' eigene *Leer aangaande de toekomende dingen*, natuurlijk ons veel zwaarder wegen moet, dan die van een vroeger of later tijdperk, is er ook een groot onderscheid van vorm tusschen overgeleverde of door getuigen opgeteekende *gesprekken*, en door de schrijvers zelve geredigeerde *boeken* of *brieven*. Ik zeg niet, dat de geleerde schrijver dit onderscheid zelf niet in het oog gehouden heeft, of dat hij daardoor tot andere resultaten zou gekomen zijn; maar zeker zou zijn overzigt van de eschatologische fragmenten bij de Evangelisten de lezing van 't geen het middelpunt is in zijn doorwrocht werk, gemakkelijker hebben gemaakt, en — 't zou stellig ook minder oppervlakkig geweest zijn dan het onze.

2) *Doorgaans:* want wij vinden althans in het Aanhangsel (*Joh.* XXI), waarvan de Johanneïsche oorsprong, hoe men zich dien ook voorstelle, mij althans zeker schijnt, eene enkele uitzondering op den regel van BRIËT: "In dit Evangelie spreekt JEZUS van zijn *komen* of *weder komen* in eenen niet materiëelen, maar geestelijken zin." — Ik bedoel *Joh.* XXI : 22: *"Indien ik wil, dat hij blijve, tot dat ik* KOME (ἔρχομαι, even als *Joh.* XIV : 3, 18), *wat gaat het u aan?"*

vs. 7—36, de weêrklank der groote Eschatologische rede bij MATTHEÜS: het zij men die plaatsen beschouwen wil als de oorspronkelijke *bouwstoffen*, waaruit de Grieksche schrijver van ons MATTHEÜS-Evangelie die rede heeft zamen gesteld; — of als de *fragmenten*, waarin LUKAS ze heeft verdeeld; — of ook, ten deele althans, als gelijkluidende of aanverwante woorden van den Heer, bij eene andere gelegenheid gesproken.

Aan dit vlugtig overzigt ontleen ik reeds terstond deze gevolgtrekking.

Het schijnt, dat de Heer met de verklaring en vervulling van het Oude Verbond en de tegenstelling zijner zedeleer tegen 't Farizeïsme van zijne eeuw, zijn openbaar onderwijs begonnen is; — dat hij daarna, in zijn eerste parabolisch onderrigt (*Matth.* XIII), den aard, voortgang en voltooijing van het Godsrijk nader heeft geschetst; — maar dat hij van zijne *toekomst* of wederkomst eerst meer bepaald en in den vertrouwden kring van zijne discipelen is gaan spreken, toen hij zijn *heen gaan* als kort aanstaande begon voor te stellen. En dat juist daardoor die belofte: "Ik ga heen, maar ik kom weder," niet altijd de zelfde beteekenis had, zullen wij later zien.

Nu bepalen wij ons vooreerst tot het *Twaalfde* Hoofdstuk van LUKAS, waarin eene reeks van drie gelijkenissen voorkomt: de *Wakende Knechten*, de *Dief in den nacht* en de *Huisbezorger*. Aan 't slot der zelfde rede, kan men zelfs nog eene vierde onderscheiden: de *Kundige en onwetende Dienstknecht*. Ik volg hier LUKAS, — niet, omdat ik zoo zeker ben, dat hij de ware tijdorde aangeeft: want het verband, zoo wel van den aanhef (vs. 34 en 35) als van het slot (vs. 48 en 49), is zoo los, dat het geheele stuk (vs. 35–48) er zou kunnen worden uitgeligt, zonder dat men het miste. 1) Wat MATTHEÜS en MARKUS er van hebben, plaatsen zij in de latere en grootere rede, waarvan wij straks spraken. Maar de inwendige zamenhang dezer veertien verzen doet ons aan LUKAS de voorkeur geven. MARKUS spreekt ook van *knechten* en MATTHEÜS van eenen *huisbezorger*, maar geen van beiden combineert en onderscheidt ze; terwijl LUKAS, in de vraag van PETRUS, eene zeer natuurlijke reden geeft, waarom nog eens, onder die *knechten*, de *huisbezorger* alleen op den voorgrond gesteld wordt. Eindelijk is nog het algemeene denkbeeld van *waakzaamheid*, als JEZUS' hoofddoel bij het spreken over zijne toekomst, hier het helderst en krachtigst uitgedrukt. LUKAS volgende, zullen wij echter de kortere Gelijkenis, van den *Dief in den Nacht*, voorloopig nog voorbij gaan, om eerst al wat van hooger of lager geplaatste dienstknechten gezegd is, in zijnen zamenhang te beschouwen.

Wat den vorm betreft, hebben wij alleen nog deze opmerking. Alle drie of vier zinnebeeldige voorstellingen, die wij hier ontmoeten, behooren tot de "Onvolkomene Gelijkenissen," in zoo verre zij niet een in zich zelf gesloten verhaal voorop stellen, waarvan de beteekenis nog wordt achter gehouden, maar de vraag (vs. 42), de verzekering (vs. 39 en 47) of de vermaning (vs. 35), waarmede het beeld wordt ingeleid, reeds terstond die beteekenis meer of minder duidelijk aanwijst. In de *Inleiding* is reeds opgemerkt, dat dit tot het wezen der gelijkenis niets afdoet, daar met eene enkele uitlating of omzetting de oor-

---

1) Zie over het fragmentarische van *Luk.* XII, Dr. VAN OOSTERZEE, *Leven van Jezus*, II: 684, 790; en het vroeger door ons gezegde, Bladz. 147.

spronkelijke vorm der eigenlijke of volkomene Gelijkenissen ook hier zou te herstellen zijn, zonder eenige verandering in den zin of zelfs in den gang van het verhaal.

Na al deze voorafgaande opmerkingen, — die de lezer welligt »niet onbelangrijk maar ook niet onderhoudend" noemt, — gaan wij tot het beeld van de nachtwake der getrouwe knechten over.

Menschen zijn het weder, — naar eene meer dan eens herhaalde opmerking: — menschen in hun dagelijksch bedrijf, die den mensch in zijne hoogere en eeuwige belangen worden ten voorbeeld gesteld. Maar 't zijn geene vrije menschen, als wij, zelfs niet als de *arbeiders* in de vorige Gelijkenis: want zij *wachten op hunnen heer;* het zijn *dienstknechten*, slaven, al werden dezen toen, ook blijkens onze Gelijkenis, niet aan 't redelooze vee gelijk geacht, zoo als vaak de slaven der christenen, maar veel eer als kinderen des huizes behandeld.

Knechten, die wachten op hunnen heer: want *hij zal wederkomen van de bruiloft.* »Waarom van eene brüiloft?" heeft men gevraagd; en tot antwoord heeft men veel om en bij gehaald over den Messias als bruidegom. Later, bij de Gelijkenis der *Tien Maagden*, zullen wij dit onderwerp, van ouds het lievelings-thema eener reine of onreine mystiek, wel nader moeten behandelen. Nu kunnen wij het afbreken met de eenvoudige opmerking, dat de heer in de Gelijkenis niet de Bruidegom is, die wel niet alleen en in stilte zou huiswaarts keeren, maar eenvoudig een der bruiloftsgasten. Wil men nu evenwel, met enkele der meest geachte uitleggers, wie het aan helderheid even min als aan diepte ontbreekt, denken aan den gelukkigen staat, de hemelsche vreugde en heerlijkheid, waaruit de Messias tot de zijnen weder keert; het is mij wèl. Ik zou echter naauwelijks zoo verre de vergelijking durven drijven, omdat zij ons dan de voorstelling geeft van een *verlaten* dier vreugde en heerlijkheid, een andermaal *inwonen* bij de zijnen op aarde. Er is ook in de zaak zelve eene andere reden, waarom de bruiloft, — zoo als wij meer zagen, een rein en edel beeld voor den Israëliet! — in deze voorstelling noodig was. Het lag in de bedoeling van JEZUS, dat de tehuiskomst *onzeker* wezen moest, en dat zij *laat*, zeer laat worden kon. Van eene *reis*, zoo als bij MARKUS, was dit laatste, bij de moeijelijkheid en onveiligheid der wegen, minder waarschijnlijk. Men vergelijke, onder velen, het gezegde der Emmausgangers: »*Blijf met ons, want het is bij den avond, en de dag is gedaald.*" (*Luk.* XXIV : 29.) — Van eenen gewonen *maaltijd* was het ook niet te wachten. Die begon te vroeg, en het laat in den nacht gastereren behoorde niet tot de goede zeden in Israël. 1) Maar eene *bruiloft* maakte hierop eene uitzondering. De gelijkenis van 't *Koninklijk Bruiloftsmaal* doet ons aan eene rijk verlichte feestzaal denken, waar de *Gast zonder bruiloftskleed* wordt uitgeworpen (Blz. 270); het beeld der *Tien Maagden* doet zelfs het eigenlijke bruiloftsmaal eerst te midder-

---

1) *Wee den genen, die.... vertoeven tot in de schemering*, tot dat *de wijn hen heeft verhit.* (*Jes.* V : 11.) *Sta bij tijds* van den maaltijd *op, en wees niet onder de laatsten; ga heen naar uw huis zonder dralen.* (*Jez. Sir.* XXXII : 12.) Over het uur van den maaltijd is vroeger gesproken, Bladz. 233.

nacht aangaan (*Matth.* XXV : 6, 10); en misschien is niet zonder beteekenis *Openb.* XVIII : 23 (vergl. XIX : 7, 9) het *lamplicht* met de *stem van bruid en bruidegom* verbonden. Wilde dus de Zaligmaker eenen *heer des huizes* voorstellen, van geen ongeregeld levensgedrag, en die toch tot de tweede of derde nachtwake op zich wachten liet, zonder den tijd vooraf te kunnen bepalen; dan leende zich daartoe het gemakkelijkst het beeld van den terugkeerenden bruiloftsgast, die immers het feest niet verlaten kon, vóór de bruid naar het rijk getooide slaapvertrek was geleid. 1)

Hij zal weder komen, nog in dezen nacht; en hoe wil hij zijne dienstknechten vinden? De aanhef der gelijkenis drukt het uit: „*Laat uwe lendenen omgord zijn en de lampen brandende*, gelijk knechten, wachtende op hunnen heer." Het is bekend, dat de lange en losse kleeding der Oosterlingen moet worden opgetrokken en met den gordel om de lendenen vast gemaakt, wil men in zijne bewegingen vrij zijn. Zoo werd de mantel om de leden gesloten door wie zich op weg begaf; maar ook de kiel van visscher of landbouwer bij den arbeid, en 't slavenkleed bij hunne dienst. Het voorbeeld is bekend van JEZUS zelf, die, het opperkleed afleggende, *een' linnen doek nam en zich omgordde*, om zijnen discipelen de voeten te wasschen. 2) Wilden dus de knechten terstond deze en andere dienst hunnen meester bewijzen, zij moesten *de lendenen omgord* hebben, bij het wachten; — en bovendien *hunne lampen brandende:* bij hunne bezigheden of bij 't open doen, als er geklopt werd, in de hand, en anders op den luchter, die in ieder vertrek gevonden werd. Want na al wat vroeger hierover gezegd is, zullen wij ons nu niet meer laten vangen door de grove fout onzer bijbelvertalers, die hier en elders van *kaarsen* spreken; 3) maar ook even min door de kerkelijke vertaling (*Vulgata*) der latijnsche kerk, die hier „in hunne handen" heeft bijgevoegd; en waardoor de Roomsch Katholijke uitleggers zich zoo zeer gebonden achten, dat zelfs de beste hunner zich de dienstknechten voorstelt, den halven nacht over, „zittende met brandende fakkels in de hand!" (MALDONATUS.)

Als dus de heer *komt en klopt*, — weder een teeken, dat hij niet in feestelijken optogt, met muzijk en reijendans, maar eenzaam en in alle stilte huiswaarts keert, — moeten zij

---

1) *A nuptiis, quia noctu solebant celebrari.* MALDONATUS. Het is dus niet, zoo als DRUMMOND schrijft: *He has gone forth, and is exspected to return from his marriage, bringing his bride with him.* — Dat hier niet de feestelijke optogt van een' bruidegom, maar het stil huiswaarts keeren van eenen bruiloftsgast bedoeld wordt, blijkt ten overvloede uit het woord *ἀναλύειν*, dat bij de Grieken de bepaalde beteekenis heeft: „van eene partij komen;" met of ook wel zonder *ἐκ συμποσίου*, *ἐκ πότου* enz. — Dit ontslaat ons reeds in voorraad van de moeite, om ons lang op te houden bij alles, wat de nieuwere mystiek, op het voetspoor der kerkvaders, hieromtrent stichtelijks heeft bij een gebragt. Zoo bij voorbeeld OLSHAUSEN: *Die Vergleichung mit der Hochzeit führt immer auf das Verhältnisz Christi zu seiner Kirche zurück.......Die Glieder können, nach einer gewissen Vorherrschaft dieser oder jener Richtung, in verschiedenen Beziehungen aufgefaszt werden; bald mehr als thätige* (*δοῦλοι*), *bald mehr als receptive oder contemplative* (*παρθένοι*), *und darnach modificiren sich die bildlichen Ausdruckweisen.* (Matth. XXV : 1 ff.) *Hier werden die Apostel als die Wirksamen, Thätigen dargestellt, und deshalb erscheinen sie als Verwalter des Hauses Gottes in der Abwesenheit des Herrn zur himmlischen Hochzeit, d. h. zur Vereinigung mit der obern Gemeinde, von der die Vereinigung mit der Gemeinde der Heiligen auf Erden bei seiner Wiederkunft* (*das Kommen zur Hochzeit*) *ein Analogon ist.*

2) *Joh.* XIII : 4; verg. ook *Luk.* XVII : 8, en straks vs. 37.

3) Vergl. het vroeger gezegde over het *Licht op den Kandelaar*, Bladz. 313 en 314.

terstond open doen. Waren zij niet bereid, 1) — de ondervinding leert het nog wel! — dan zouden zij toeven en talmen, en tot twee, drie malen toe laten kloppen, tot misschien de heer ongeduldig de deur open stoot, of, als hij den sleutel bij zich heeft, daarmeê den binnengrendel opligt of weg schuift. Dat zouden zij doen, om nog spoedig de lampen te ontsteken, de lendenen te omgorden; en hoe spoedig zij ook hiermede mogten gereed zijn, nog zou de heer weldra, aan de verwarring en verlegenheid, bemerken, dat hij dit maal in zijn eigen huis geen welkome gast was.

En *wanneer* hij komen zal? — Dit is onzeker; maar als het waarschijnlijkste wordt, nadat de gelijkenis reeds is afgewerkt, nog eens (vs. 38) opgegeven *„de tweede* of *de derde wake."* De Joden, hoewel zij vroeger slechts drie nachtwaken telden, hadden nu de Romeinsche verdeeling van den nacht, in vier waken van drie uren, aangenomen. MARKUS noemt ze met de eigen namen op. 2) In de eerste nachtwake had de bruiloft plaats; de vierde was al te laat: van negen tot drie ure, in het hart van den nacht, liet zich de terugkomst het gemakkelijkst denken; maar tevens was dit de tijd, waarin het waken en wachten moeijelijkst viel, zoo als in de tweede wake de maagden *sluimerig werden en in slaap vielen.* (*Matth.* XXV : 5.) „JEZUS kiest de slaperigste der vier nachtwaken," zegt dus een oud uitlegger niet te onregt. 3)

En waarom nu de knechten, die de heer *alzoo*, dat is *wakende*, met opgeschorten lendenen en brandende lampen, *vindt*, 4) niet alleen geprezen, maar *zalig* gesproken? — Omdat, zoo als de Heer met een plegtig AMEN (*Voorwaar!*) verzekert, de te huis komende meester *zich zal omgorden, en zal hen doen aanzitten, en bijkomende zal hij hen dienen.* Dit behoefde wel, als iets geheel buitengewoons, zulk eene plegtige verzekering. Hadden de heidenen hunne saturnaliën, waarbij, een' enkelen dag in het jaar ten minste, de heer zijnen slaaf bediende: — een schoon zinnebeeld van de oorspronkelijke gelijkheid der menschen, in christelijke slavenstaten geheel vergeten! — bij den Israëliet waren deze niet in gebruik. Hoogstens zat de Hebreeuwsche slaaf, na zijn dienstwerk volbragt te hebben, aan 't godsdienstig feestmaal als kind des huizes aan. (*Deut.* XII : 18; XVI : 11, 12.) In het dagelijksch leven zou het eene dwaasheid gerekend zijn, als men een' knecht, die zijn dagwerk had volbragt, noodigde: *„Kom bij en zit aan!"* in plaats van te bevelen: *„Omgord u en dien mij!"* (*Luk.* XVII : 7, 8.) — Maar hier is het ook een blijk van uitstekende goedheid en tevens van bijzondere tevredenheid, in hem, die daar, zoo laat en nog zoo onverwacht te huis komende, alles in de beste orde vindt. Hij erkent dienst door wederdienst, en omgordt zich voor wie hij omgord vindt. 4) Hij wil, dat zijne knechten, na al hun waken

---

1) *Vult suos esse expeditos*, zegt BENGEL met zijne gewone kernachtige kortheid. — Reeds CYPRIANUS schreef, onder al het mysticeren der overige kerkvaders, dat de beteekenis dezer beeldspraak eenvoudig is: „De Heer wil, dat wij bereid zijn."

2) Zij zijn: ὀψὲ, *de late avond;* μεσονύκτιον, *middernacht;* ἀλεκτοροφωνία, *het hanengekraai;* πρωΐ of πρωΐα, *de vroegte.*

3) *In vigiliis scilicet somnolentissimis. Nam vigilia prima tantum itur cubitum, et vigilia quarta appropinquat tempus exurgendi; secunda et tertia est tempus alti somni.* LIGHTFOOT.

4) De uitdrukking vs. 38: ἐὰν ....εὕρῃ οὕτως zou ik liever vertalen: *Indien hij* HET *alzoo vindt;* indien niet vs. 43 (ook *Matth.* XXIV : 46) haar scheen aan te vullen: εὑρήσει ποιοῦντα οὕτως.

5) *Par pari reddit: praecinctis praecinget se, servis suis serviet.* A LAPIDE. — Met eene zinspeling, naar

en wachten, nu ook eens rusten en genieten zullen. Nadat hij den mantel heeft afgelegd, schort hij zich dus het onderkleed op, en zegt zijnen slaven, dat zij neder zitten 1): want hij wil niet, dat één hunner meer dienen zal. Hij zelf komt bij hen, 2) en bedient hen. En waarvan? Van 't eenvoudig avondbrood, waarmede zij dus tot zijne komst hebben gewacht? Maar mij dunkt, de voorstelling is daartoe te feestelijk; en al noemt de nieuwste uitlegger het ook „even onnoodig als onbewijsbaar" 3), ik zou hier liefst aan de Oostersche zeden denken, die den gast, met geschenken en spijzen beladen, van feestmaal of bruiloft doen huiswaarts keeren. De goede meester wil ook de te huis geblevenen, wien de tijd, die voor hem in vrolijkheid omvloog, zoo lang vallen moest, een feestmaal bereiden; en hoe zou hij anders hiervoor het noodige zoo spoedig gereed hebben gehad?

Bij deze geheele voorstelling hebben wij ons met opzet alleen aan LUKAS gehouden. Zien wij nu, in hoe verre MARKUS van hem afwijkt.

Lang behoeven wij ons echter bij dezen Evangelist niet op te houden. Wie nog eens de twee teksten, aan het hoofd dezes geplaatst, inziet, kan gemakkelijk zelf het verschil opmerken. De vraag, of de parabel twee malen, eens in den vorm bij LUKAS, en andermaal aan het slot der profetische rede bij MARKUS (en MATTHEÜS), is uitgesproken, hangt zamen met die naar de onfeilbaarheid van de *letter* der Heilige Schrift, als zóó van God ingegeven. Die hier aan vast houden, moeten wel die herhaling, hier en honderd malen, als *zeker* stellen, gelijk wij ze *mogelijk*, maar hier niet *waarschijnlijk* achten. MARKUS gaf, naar ons gevoelen, van de fijner uitgewerkte schilderij bij LUKAS slechts eene schets, waarbij de bruiloft in zijne voorstelling eene buitenlandsche reis wordt, en het werk en huisbestuur tusschen de knechten verdeeld; — als om het gemis van de Gelijkenis der *Talenten*, die hij niet heeft, te vergoeden. — Het waken daarentegen, (en dit kon nu niet anders,) wordt alleen den *deurwachter* aanbevolen, zoo dat daardoor de eenheid der vergelijking eenigzins

---

het schijnt, op de voetwassching, vinden wij *Luk.* XXII : 27 eene vraag van JEZUS aan de discipelen, die hier ook van toepassing is: „*Wie is meerder, die aanzit of die dient? Is het niet, die aanzit?*

1) *Hij zal hen doen aanzitten* of aanliggen (*ἀνακλινεῖ pro ἀνακλίνειν ποιήσει*, PRICAEUS); nog iets meer dan „uitnoodigen om aan te zitten;" — verg. *Luk.* IX : 14, 15.

2) Onze vertaling is hier zeer juist: *en bijkomende zal hij hen dienen.* Het behoort tot de aanschouwelijkheid van den bijbelstijl, dat ook de voorafgaande handeling, die wij er van zelf bij denken en dus verzwijgen, wordt uitgedrukt. Zoo het bekende: *hij opende den mond* of *antwoordde* (nam het woord op) *en sprak.* De flaauwere uitlegkunde, die van zulk een woord kortweg zeide *redundat* ('t is overtollig!), behoort tot een afgesloten tijdvak. WINER (*Anhang* § 67) heeft dit zeer juist aangetoond. Maar even weinig heeft men den bijbelstijl begrepen, toen men *παρελθὼν*, om daaraan meer beteekenis te geven, vertaalde: „bij of achter hen heen en weder loopende, als een knecht, die achter de tafel dient." (*Circumcursitat*, LIGHTFOOT; *Ministrantes obire mensam et singulos convivas solent, ut videant, quid desit cuiquam.* MALDONATUS.) — In de gelijkenis van den *Knecht, die van den akker komt*, het pendant van de onze, vinden wij het zelfde woord van den gast gebruikt, die „aan de tafel komt," om aan te liggen: *Bijkomende zit aan!* (*παρελθὼν ἀνάπεσαι*, *Luk.* XVII : 7.)

3) *Man hat eben so entbehrlich wie unnachweislich die Vorstellung vorausgesetzt, dass der Herr Speisen von der Hochzeit mitgebracht habe.* MEIJER.

verbroken wordt, verdeeld tusschen het *waken* van eenen 1) en het *werken* („elk zijn werk") van velen. De bedoeling is overigens de zelfde; ook bij MARKUS is het „*Waakt: want gij weet den tijd niet, waarop de Heer komt!*" de inleiding zoo wel als de toepassing der parabel. Maar moet één van beiden den prijs der oorspronkelijkheid weg dragen, dan is het zonder eenigen twijfel, ook in verband met PETRUS' vraag en het beeld van den *Huisbezorger*, de Evangelist LUKAS.

Vragen wij nu eindelijk naar de beteekenis van dit zinnebeeld, zij is voor ons in de hoofdzaak geene vraag meer. En was zij dat nog, wat na de tusschenrede over den *Dief in den nacht* (vs. 39) volgt, zou het ons zeggen: *Gij dan, zijt ook bereid: want in welke ure gij het niet meent, zal de Zoon des menschen komen.* — De heer en zijne dienstknechten, zijn dus „CHRISTUS en zijne discipelen."

Maar liefst vergenoegen wij ons nu ook met dit algemeene denkbeeld, zonder de kerkvaders te volgen in de nasporing der bijzondere beteekenis van de „omgorde lendenen" of de „brandende lampen," „de bruiloft" of „het kloppen en open doen" of „de nachtwaken." Wie in zulk zinnespel stichting vindt voor zich zelven of voor zijne hoorders, kan, in de aanteekening hier onder, eene verscheidenheid van opvattingen vinden, die alle even veel regt hebben of even weinig 2); zoo als ook de gewijzigde voorstelling bij MARKUS ons doet zien, dat deze zoo natuurlijke en levendige sieraden van het zinnebeeld, voor de beteekenis daarvan niet onmisbaar zijn.

„De Heer en zijne discipelen." — Naar 't verband bij LUKAS (voorondersteld, dat zijne aaneenschakeling juist is,) stond hij met hen in 't midden der schare, (vs. 13, 22) waarom ook PETRUS twijfelen kon, of deze gelijkenis wel op hem en zijne medediscipelen in 't bijzonder sloeg. Te midden van *vele duizenden* sprak hij met zijne volgelingen (vs. 1) over de verdrukking der wereld (vs. 1—12). Maar door één uit de schare gestoord met een verzoek om zijne tusschenkomst in een' familie-twist over onverdeeld erfgoed, verhaalde de Heer met hoogen ernst van den *Rijken Dwaas* (vs. 13—21), en zich daarop weder tot zijne discipelen rigtende, sprak hij van de kinderlijke onbezorgdheid des geloovigen, die allereerst *het koningrijk Gods zoekt*, terwijl *zijn hart* bij *zijnen schat* in den hemel is (vs. 22—34). En nu volgen de beelden der waakzaamheid en der vergelding; waarbij het den Heer ten laatste bang wordt over *het*

---

1) De deurwachter bij MARKUS heeft iets meer van den man op den wachttoren, waaraan onder anderen bij JESAJA (*H.* XXI: 6—12) zoo schilderachtige beeldspraak wordt ontleend.

2) De omgorde *lendenen* worden doorgaans van ingetoomde zinnelijke lusten verstaan; de *lampen* van heldere kennis, van geloof, van goede werken, enz.; de *bruiloft* is natuurlijk de bruiloft des lams of 't hemelsch gastmaal (A LAPIDE noemt haar evenwel reeds, schoon niet zonder eenige aarzeling: *emblema parabolae*); het *kloppen* is naar THEOPHYLACTUS een „aankloppen aan 't hart", enz. enz. — Het verst gezocht is misschien nog de reden, die SALMERON geeft, waarom er *lampen* staat in 't meervoud: „de dienstknecht van CHRISTUS moet in de eene hand eene lamp hebben voor zich zelven, en in de andere éénе, om ook anderen voor te lichten!" — Maar vooral ook hebben de *nachtwaken*, als het zinnebeeld der vier leeftijden, van GREGORIUS af tot DRÄSEKE toe, de stof geleverd tot vele gemoedelijke toepassingen, die MALDONATUS, uit eerbied voor de kerkvaders, *moralis non literalis sensus* pleeg te noemen.

vuur, dat hij op aarde komt werpen, den bloed-*doop, waarmede hij* weldra *moet gedoopt worden.* (Vs. 49, 50.) 't Is helaas! geen vrede, die hem op aarde wacht, en *geen vrede, dien hij op aarde brengt!* (Vs. 51—53.)

Hier, en gelijk wij later zien zullen, overal, waar JEZUS van zijn *komen* spreekt, — gaat dus een *heen gaan*, gaat de smartelijke afloop van zijnen strijd in de wereld en eene ontroerende scheiding van zijne discipelen, in zijne verbeelding vooraf. Zonder nog de wijze van die terugkomst nader te bepalen, houden wij ons nu aan deze opmerkelijke bijzonderheid: "JEZUS' toekomst is, van de eerste lijdensprofetie af, de weêrklank van zijn henen gaan." Bij de drie eerste Evangelisten in krachtige beeldspraak en min of meer Joodsch-Messiaanschen vorm; bij JOHANNES in den vriendentroost: *Ik laat u geene weezen; ik kom tot u!* (*Joh.* XIV : 18.) Nog na zijne opstanding ligt die wederkomst in 't verschiet (*Joh.* XXI : 22); de engelen wijzen er op, van den Olijfberg af; door al de apostolische schriften henen, klinkt het *Maran Atha* "De Heer komt;" en JOHANNES zet in de twee laatste bijbelverzen dit zegel op des christens hope: *Ja, kom! Heere* JEZUS! — Eene sterk sprekende getuigenis, dat reeds het oorspronkelijke evangelie, (al kan het ook later door de overlevering iets geleden hebben, eer het werd te boek gesteld, zoo als de kritiek onzer eeuw wil:) geene Joodsche zedeleer was, maar eene nieuwe openbaring Gods, de zigtbare verschijning en tevens aankondiging van het Godsrijk, of — eene treurige zelfmisleiding; maar nooit een misverstand. De zekerheid, waarmede JEZUS van zijne wederkomst spreekt, is onmiskenbaar, ook in den diepen indruk, dien zij op zijne discipelen maakte; en verrassend de beeldspraak, die een' akeligen kruisdood met eene verre reis of 't heen gaan ter bruiloft vergelijkt, of in de meer eigenlijke voorstelling bij JOHANNES, een *henen gaan* noemt *naar 't huis zijns Vaders, om de zijnen plaats te bereiden;* waar na hij *komt, om hen tot zich te nemen.........* Welk zedeleeraar of hervormer sprak immer zoo tot zijne discipelen?

Is dus het *heen gaan* een feit, aan dag en ure gebonden, even zoo het weder *komen.* Het is, hoe men het ook opvatte, geen *blijven*, een onzigtbaar en geestelijk blijven bij de zijnen, maar eene onverwachte *wederontmoeting* van wie voor eenen tijd gescheiden waren. Gelijk dit uitzigt in den laatsten nacht de discipelen troostte, zoo moest het bij voorraad reeds, in de laatste dagen en weken, tot trouw en waakzaamheid hen opwekken. Dat was hun niet in de gedachte, en wilde er ook niet in: het huis Gods alleen te bewaken, de schatten van hunnen Heer te besturen zonder hem! In de verwachting, dat hij nu weldra *Israël het koningrijk zou oprigten*, volgden zij den Heer; en hoe veel wachtens en strijdens en lijdens nog, eer zij juichen zouden: "*Hosanna, gezegend die daar komt in den naam des Heeren;* komt, om nu nooit meer heen te gaan!"

Dat wachten zou hun lang vallen, gelijk alle wachten. Zoo als de dienstknecht, wiens Heer *vertoeft te komen* (vs. 45), ligt sluimerig wordt en zorgeloos, en dat te meer, hoe ijveriger hij zich des daags in 't zweet werkte; zoo zouden JEZUS' discipelen, wachtende tot in de derde nachtwake, ligt de lampen laten uitgaan en de lendenen ontgorden. Men maakt het zich gaarne gemakkelijk in den nacht. Maar kwam ook de Heer, geheel onverwacht, en vond ze bereid op zijne komst, even ijverig en wakker in zijne afwezigheid als in zijn bijzijn, *zalig de zelve dienstknechten!* Zijn zij getrouw geweest, nog veel meer is het de

Heer. Hebben zij zijne komst verlangend te gemoet gezien, ook zijne vreugde is groot bij de wederontmoeting. Hij noodt hen ten feestmaal, 1) hij dient zijne dienaren, hij brengt tot hen de bruiloftsstemming over, maar die hem zijne vroegere aardsche woning niet vergeten deed...... Neen! wij hebben ook hier geene vernuftsspeling noodig, om ons de vreugde van het wederzien en het loon der trouw, naar deze schoone beeldspraak, helder voor te stellen.

Voor het oogenblik stappen wij van de discipelen af, om tot ons zelven in te keeren. Dat wij daartoe de vrijheid hebben niet alleen, maar het JEZUS' bedoeling is, wie twijfelt er aan? Reeds terstond kunnen wij opmerken, dat in geheel dit Hoofdstuk van LUKAS het woord *discipelen* niet tot de twaalve bepaald is. Elk behoort er toe, die *hem belijden zal voor de menschen.* (Vs. 8.) Maar wij zullen straks uit JEZUS' eigen' mond hooren, dat hij bepaaldelijk deze vermaning tot waakzaamheid rigt *tot allen;* dat is weder: „tot alle zijne *knechten*, zijne discipelen." Want hoe ruim wij dit woord en dit beeld ook opvatten, de ongeloovige behoort er niet toe, noch de vijand van CHRISTUS. Komt voor dezen laatste de Heer, 't is in een' anderen zin; zoo als de discipel, dien JEZUS lief had, met een profetisch woord zegt: *Zij zullen zien, dien zij doorstoken hebben!* (*Joh.* XIX : 37; vergl. *Zach.* XII : 10.) En ook de ongeloovige, — wijsgeer of Heiden, Jood of Muzelman, — hij behoort niet tot het huisgezin en is van de knechten niet; voor hem is de lamp nog niet ontstoken, en hij heeft in de dienst van den Heer de lendenen nog niet omgord.

Maar wie ook hem heeft aangenomen en zich aan zijne dienst gewijd, eene eerste behoefte in die dienst is *waakzaamheid:* een waken als gestadig toezien, dat de Booze ons niet verrasse, gelijk de dief in den nacht; en tevens een waken als 't wachten der knechten op hunnen heer, gereed als hij spoedig komt, en nog wakker als hij lang vertoeft. Des christens leven op aarde, — PAULUS heeft het reeds gezegd: — is een „uitwonen van den Heer." Als de post van den dienaar, die de woning zijns meesters bewaakt, zóó is des christens dienst. Ziet de Heer hem al, hij ziet zijnen Heer niet. Alleen staat het vast „Hij komt!" Niet altijd zal de scheiding duren; niet onvergolden blijft zijne trouw, hoe gebrekkig altijd nog; niet ijdel zijne hope: want *de Heer komt.* Zal 't in een laatst en zigtbaar oordeel zijn, of in een *uitwonen uit het ligchaam*, om *in te wonen bij den Heer?* Zeker is 't, de Heer komt. O dat Hij hem slechts wakende vinde! Wakend: — maar wie kan in den roes der wereld altijd en onverpoosd wakker blijven voor den hemel, „met opgeheven hoofde den Heer verwachtende op de wolken;" daar zoo dikwijls van ons, als van de maagden in de gelijkenis en de discipelen in Gethsemané, kan gezegd worden: *Zij wierden sluimerig; hunne oogen waren bezwaard?* Wanneer iets zonder opzet geschiedt, het is 't inslapen des wachters. De dienstknechten, die de heer slapende vindt en wier lampen zijn uitgegaan, op welk uur zijn zij ingeslapen? Zij weten het zelve niet. Toen hun meester henen ging, waren zij zoo goed gestemd, vol ijver en trouw. In den eersten tijd had ieder uur hen wakker en bezig kunnen vinden.

---

1) *Ik verordineer u het koningrijk, opdat gij er eet en drinkt aan mijne tafel*, is in den zelfden geest JEZUS' belofte, waar hij voor het laatst met zijne discipelen aanligt. (*Luk.* XXII : 29, 30.)

Maar de heer vertoefde te komen. Langzamerhand heeft hen toen de slaap bevangen. Het opgeschorte kleed viel hun te lastig, en 't sluimerend oog onderscheidde de vlam der lamp niet meer. Zij vleiden zich zachtkens neder, en terwijl de lampen uitgingen, bemerkten zij in hun' zoeten slaap niet, hoe spoedig nu de nachtwake voorbij ging, die straks zoo lang duurde. Maar op eens, dáár springen zij op: de heer klopt, en zij zijn niet bereid....

Daar de mensch zoo onwillekeurig en onbewust inslaapt, hoe 't gebod op te volgen: *Zoo waakt dan?*

Zien wij, tot antwoord, de tallooze opwekkingen tot waakzaamheid nog eens in, dan vinden wij, dat in de voorstelling van JEZUS en zijne apostelen *nuchterheid*, kalme beradenheid en geestkracht, de waakzaamheid vooraf pleegt te gaan, en het *gebed* haar vergezelt. *Het einde van alle dingen is nabij*, vermaant de apostel (1 *Petr.* IV : 7): *zijt dan nuchteren, en waakt in de gebeden.* 1) Geen vurig, hartstogtelijk gebed zonder dien helderen en kalmen geest, door den roes der zinnelijkheid en den druk der zorgen niet bedwelmd; maar ook geene *nuchterheid* zonder dat diep gevoel van afhankelijkheid, dat in God zijnen steun vindt en zijne kracht. *Staat dan*, roept PAULUS ons toe (*Eph.* VI : 14): *uwe lendenen omgord hebbende met de waarheid!* En PETRUS, nog jaren later levende onder den indruk van de zinspreuk, waar hij zelf den eenigen Meester de bedoeling van had gevraagd, voegt er bij: *Opschortende de lendenen uwes verstands, nuchteren zijnde, hoopt volkomenlijk op de genade, die u toegebragt wordt in de openbaring van* JEZUS CHRISTUS. (1 *Petr.* I : 13.)

En voor die zoo gestemd zijn, wordt het „wachten op den Heer," in den geest van Israëls zangers en profeten, 2) een hijgend verlangen naar zijne komst, als dat van den eenzame op den wachttoren, die wel eens zuchten moet: *„De morgenstond is gekomen, en 't is nog nacht!"* (*Jes.* XXI : 12); maar toch ook telkens weder zich sterkt in de onbedriegelijke hope:

Ik blijf den HEER verwachten;
Mijn ziel wacht ongestoord;
Ik hoop, in al mijn klagten,
Op zijn onfeilbaar woord.
Mijn ziel, vol angst en zorgen,
Wacht sterker op den Heer,
Dan wachters op den morgen;
Den morgen..... Ach! wanneer?

Ps. CXXX, vs. 3.

1) *Laat ons waken en nuchteren zijn!* (1 *Thess.* V : 6) *Waakt en bidt!* (*Mark.* XIII : 33; *Matth.* XXVI : 41.)

2) *Ps.* XXXIX : 8; *Jes.* VIII : 17; *Micha* VII : 7, enz.; vergl. *Rom.* VIII : 19-23; *Fil.* III : 20; *Tit.* II : 13; 2 *Petr.* III : 12, 13.

XXXII.

DE GETROUWE EN ONTROUWE HUISBEZORGER.

LUK. XII : 42—46.

Wie is dan de getrouwe en voorzigtige huisbezorger, dien de heer over zijne dienstboden zal zetten, om hun *ter regter tijd het bescheiden deel spijze te geven?*

Zalig is de dienstknecht, welken zijn heer, als hij komt, zal vinden alzoo doende. Waarlijk ik zeg u lieden, dat hij hem over al zijne goederen zetten zal.

Maar indien de zelve dienstknecht in zijn hart zoude zeggen: "Mijn heer vertoeft te komen;" en zou beginnen de knechten en de dienstmaagden te slaan, en te eten en te drinken, en dronken te worden; zoo zal de heer van den zelven dienstknecht komen ten dage, in welken hij hem niet verwacht, en ter ure, die hij niet weet; en zal hem afscheiden, en zal zijn deel zetten met de ontrouwen.

MATTH. XXIV : 45—51.

Wie is dan de getrouwe en voorzigtige dienstknecht, den welken zijn heer over zijne dienstboden gesteld heeft, om hun lieden hun *voedsel te geven ter regter tijd?*

Zalig is die dienstknecht, welken zijn heer, komende, zal vinden alzoo doende. Voorwaar ik zegge u, dat hij hem zal zetten over al zijne goederen.

Maar zoo die kwade dienstknecht in zijn harte zou zeggen: "Mijn heer vertoeft te komen;" en zou beginnen zijne *mededienstknechten te slaan, en te eten en te drinken met de dronkaards; zoo zal de heer dezes dienstknechts komen ten dage, in welken hij* hem *niet verwacht, en ter ure, die hij niet weet; en zal hem afscheiden, en zijn deel zetten met de geveinsden: daar zal weening zijn en knersing der tanden.*

Wij gaan voort in de zelfde reeks van beelden bij LUKAS, alleen met voorbijgang van de twee verzen (vs. 39 en 40), waarin de waakzaamheid tegen dief en inbreker wordt ten voorbeeld gesteld. Zelfs vs. 40 zouden wij, LUKAS alleen volgende, niet behoeven uit te laten, daar 't: *Gij dan, zijt ook bereid: want in welke ure gij het niet weet, zal de Zoon des menschen komen!* nog gemakkelijker op den terugkomenden heer, dan op den inbrekenden roover kan worden te huis gebragt; en het is alleen, omdat het ook bij MATTHEÜS voorkomt, die de *Wakende Dienstknechten* niet heeft, dat wij het met vs. 39 verbinden. Maar ik twijfel des niet te min geen oogenblik, of de vraag van PETRUS, vs. 41 : *Heer! zegt gij deze gelijkenis tot ons of tot allen?* slaat niet op het onmiddellijk voorgaand zinnebeeld van den *Dief in den nacht*, maar hoofdzakelijk of uitsluitend op de *Wakende Knechten*. MARKUS heeft eene korte toespeling op die vraag en JEZUS' antwoord, daar bij hem het slot van de parabel der *Dienstknechten* aldus luidt (*H.* XIII : 37): *"En het geen ik u zeg, zeg ik allen: Waakt!"*

Zoo veel zal echter de levendige PETRUS wel begrepen hebben, dat de waakzaamheid een algemeene pligt is, en het waken tegen 's Heeren toekomst dus iederen discipel, en niet enkel de twaalve aanging. Maar of hij en zijne medeapostelen, bij uitsluiting van anderen en als eeretitel, „'s Heeren knechten" genoemd werden, met het bewaken van zijn huis belast: dat wilde hij weten! Misschien ook sprak er, al was 't onbewust, eene ligte geraaktheid in: „Hebben wij, wij in 't bijzonder, die opwekking tot waakzaamheid zoo noodig; of is het slechts eene algemeene les, die wij ons niet meer dan anderen behoeven aan te trekken?" 1) Die gemoedsstemming zou zoo vreemd niet wezen, juist in den man, die in *Gethsemané* het aandoenlijk verwijt verdiende na zoo grootsche beloften: *„Kunt gij dan niet één uur met mij waken?"* Want wij menschen, — en misschien wij mannen het eerst! — toonen ons wel eens 't meest geraakt, wanneer wij ons in ons zwakste punt getast voelen, verdacht van 't geen wij zijn, gevraagd naar 't geen wij minst hebben. De nu volgende beeldspraak van JEZUS komt, dunkt mij, in hare gepastheid voor het oogenblik en voor hem, die er naar vroeg, door dit vermoeden nog beter uit.

Zoo als meer, antwoordt de Meester niet regtstreeks, maar geeft op eene vraag eene wedervraag, en tot verklaring zijner beeldspraak een ander beeld. Wij vinden dat beeld ook bij MATTHEÜS, in den zelfden zamenhang als bij MARKUS de *Wakende Dienstknechten:* dat is aan het slot van 's Heilands eerste rede (*Matth.* XXIV) over de laatste dingen, op den Olijfberg tot de discipelen uitgesproken. De overeenkomst is grooter, dan die der vorige Gelijkenis met MARKUS. Dáár was het tweeërlei voorstelling van het zelfde beeld; hier zijn het slechts twee afdrukken van de zelfde voorstelling, doorgaans woordelijk en dikwijls letterlijk over een komende.

Deze nieuwe Gelijkenis schetst ons den *Huisbezorger;* en 't is mij onbegrijpelijk, hoe sommige bevoegde uitleggers hem met de *Knechten* in 't algemeen, waar van straks gesproken is, hebben kunnen verwarren. 2) Waar niet anders te doen was, dan te waken en te wachten, een' enkelen nacht, was geen *huisbezorger* in de voorstelling noodig. Hier is 't eene langere afwezigheid: want er wordt niet enkel van eene onzekere *ure* gesproken, zoo als vroeger, maar ook van een' onbekenden *dag*. En gebruikt MATTHEÜS den naam van *huisbezorger* niet, 's mans betrekking en zijn werk beschrijft hij even duidelijk als LUKAS.

Wij merkten meermalen op, dat de slaaf bij de ouden als huisgenoot pleegt behandeld te

1) Ik zie echter niet in, dat LISCO regt heeft, om over deze vraag eene zoo scherpe strafrede te houden tegen den openhartigen en belangstellenden discipel, als of deze zich daarmede boven die *allen* verheven achtte, of meende, zulk eene waakzaamheid niet meer noodig te hebben! Een gulhartig vragende PETRUS was den Heer oneindig aangenamer, dan een zwijgend luisterende JUDAS, zelfs waar de eerste soms een woordje vóór de gedachte sprak.

2) Zoo verbindt LISCO het geheel bij LUKAS met de voorafgegane gelijkenis van den *rijken Dwaas*, als die door deze zou worden aangevuld, waarbij dan het eerste gedeelte (de *Dienstknechten*) hoofdzakelijk handelt van de *waakzaamheid*, het tweede (de *Huisbezorger*) van de *trouw*. Zulke verklaringen, die wij nog telkens en bij anders niet onbevoegden ontmoeten, zijn de vrucht eener (antieke of moderne) dogmatische uitlegkunde, die de Parabelen los maakt van den geschiedkundigen bodem, waarin zij geworteld staan. Zelfs de scherpzinnige UNGER onderscheidt deze twee gelijkenissen niet, maar brengt de beteekenis der laatste op beide over: CHRISTUS improviso *reversus quemcunque* bene dispensantem *animorum* nutrimenta *repererit* ministrum *suum*, summo ministerio *praeficiet; quem vero secus*, gravi poenae *tradet*.

worden; vooral de ingeborene des huizes, maar toch ook wel de gekochte slaaf. Om nu zoo vele slaven, als dikwijls in dien tijd vorsten en rijken hadden, in goede orde te houden en te verzorgen, werd een der oudste en getrouwste aangesteld tot *oekonoom* of huismeester. Zoo was ELIËZER bij ABRAHAM en JOZEF bij FARAÖ, en ook elders vinden wij daarvan de voorbeelden. Doorgaans wordt die *huisbezorger* en de *rentmeester* voor den zelfden gehouden, en misschien zal ook wel de eigen man soms met beide betrekkingen zijn belast geweest; maar het zelfde was 't toch eigenlijk niet. De *rentmeester* had eene geldelijke verantwoording: ligter, gelijk de man, die de *Arbeiders in den wijngaard* hun loon uitbetaalde, of zwaarder als de vorstelijke rentmeester CHUZA, in een verhaal van LUKAS. Maar de *huisbezorger* had het opzigt over de slaven, en inzonderheid over den spijsvoorraad van het huis. 1) — Beide namen worden ook zinnebeeldig gebruikt.

Hier wordt dan dit zinnebeeld door eene vraag ingeleid. Over hare beteekenis is men het niet geheel eens. Sommigen vinden daarin zekere lofverheffing, een zoeken en prijzen, naar den ouden regel: „Men vraagt naar 't geen zeldzaam en kostbaar, althans voor het oogenblik begeerlijk is; het gewone en dagelijksche vindt zich van zelf." — Wanneer de vraag het begin was van JEZUS' rede; wanneer zij, als eene uitdrukking van zijn eigen gevoel, zonder voorafgaande aanleiding, gedaan was, ¡k zou het ook zoo opvatten; omtrent als de vraag van den psalmdichter: *Wie is wijs? Die neme deze* dingen *waar!* (*Ps.* CVII : 43.) — Maar 't is eene wedervraag. JEZUS sprak van dienstknechten; PETRUS vraagt: „Zijn wij dat?" en JEZUS antwoordt: „Wilt gij dat weten? Zie dan toe! *Wie toch* 2) *is de getrouwe* onder de knechten, *de* wijze en *voorzigtige?* Zijn meester zal hem *tot huisbezorger stellen over zijne dienstboden, om ter gelegener tijd hun de mate koren* 3) *te geven.*" — Zóó, meen ik, is in de vraag van JEZUS reeds het antwoord bevat, en is dit door den toekomenden tijd bij LUKAS (MATTHEÜS heeft den verledenen: „*dien de Heer gesteld heeft*") juist uitgedrukt. *Trouw* verwacht de heer van al zijne slaven, en prijst en loont die, als hij bij zijne onverwachte tehuiskomst daarvan de bewijzen vindt; maar om *oekonoom* te wezen, om 't gezin te besturen en spijze uit te deelen naar behoefte en orde en regt, daartoe behoort ook *voorzigtig overleg*, en iedere trouwe slaaf is nog niet voor zulk eenen post opgewassen.

Wat nu de spijsuitdeeling zelve betreft, de anders zoo scherpzinnige Pater MALDONATUS

---

1) Als de οἰκονόμος in onze gelijkenis, naar LUKAS ἐπὶ τῆς θεραπείας (*servitium*), naar MATTHEÜS ἐπὶ τῆς οἰκετείας (*familia*) gesteld wordt, zijn dit bepaaldelijk de slaven, niet het huis zelf, en wordt van *dezen* last in 't bijzonder gesproken, omdat de heer als afwezig gedacht wordt.

2) „*Wie toch*" is hier de beste vertaling voor τίς ἄρα; de *Vulgata* drukt het goed uit door *quis putas*. Zoo komt het ook voor *Matth.* XVIII : 1 *Wie is toch de meeste in het koningrijk der hemelen?* Vergl. *Matth* XIX : 25, 27 enz. — „Deze vraag is eene beroeping op eigen oordeel, het welk hierin niet kon feilen;" zegt STUART niet te onregt, gelijk wij meer malen in JEZUS' onderwijs, zoo wel als in dat der Rabbijnen, dit socratiseren — *sit venia verbo!* — opmerken. Minder juist is het, dat hij het „onbetwistbaar antwoord op deze vraag" vindt in 't: *Zalig is die dienstknecht* enz. Dit zou zoo kunnen zijn, wanneer er stond: *Zalig die dienstknecht*, INDIEN *zijn heer* enz.

3) Het woord σιτομέτριον komt alleen hier bij LUKAS, in het Nieuwe Testament voor, maar was bij de Grieken niet onbekend. De Alexandrijnsche vertaling gebruikt het aanverwante σιτομετρέω van JOZEF, die *zijnen vader, en zijne broeders, en het gansche huis zijns vaders, tot den mond der kinderkens toe*, ONDERHIELD MET BROOD. (*Gen.* XLVII : 12.)

vergist zich, wanneer hij dit voor *loon* opvat, in plaats van geld, en berekend naar ieders werk. Loon ontvangt de arbeider; de slaaf krijgt onderhoud. „De ouden," schrijft PETRUS NIEUWLAND in zijne geleerde *Letterk. Verlustigingen* (III : 543): „deelden hunne slaven zekere maat of hoeveelheid koren, door den opperste der slaven (*qui familiam ducebat*), wekelijks, dagelijks of bij de maand (doorgaans vier of vijf modii 's maands), 1) waarvan zij dan hun eigen brood bakten. Zulk een spijsuitdeeler bekwam soms, tot loon voor zijne trouw, de vrijheid; en zulke vrijgelatenen werden wel door keizers tot uitdeelingen van koren afgevaardigd, waarvan penningen en gedenksteenen spreken." — Iets dergelijks zou men nog bij de slavenmagt op de plantagies kunnen zien. Onder de oude Israëlieten, die zich niet op zoo groot aantal van slaven toelegden, wordt de verstandige huismoeder geprezen, als die elk in huis zijn *bescheiden deel* geeft. (*Spreuken* XXXI : 15, vergl. XXX : 8.)

De trouw van den gemeenen slaaf werd op die wijze door zijne verhooging beloond; en deze, wanneer hij even trouw en bescheiden bleef, kon hem nog hooger doen stijgen. Hierbij wordt weder aan eene onverwachte tehuiskomst gedacht. *Zalig de dienstknecht, dien zijn heer vinden zal, alzoo doende!* En met een „*waarlijk!*" — (bij MATTHEÜS zelfs, die het de vorige maal niet had, met een *Voorwaar!* (*Amen!*) wordt verklaard, dat de heer, bij herhaling zoo over hem tevreden, *hem stellen zal over al zijne goederen*. Van *huisbezorger* zal hij hem zijn' *rentmeester* maken, in den ruimsten zin van het woord. 2) Zoo is het van JOZEF bij POTIFAR, eerst: *Hij was in het huis van zijnen heer;* toen: *Deze stelde hem over zijn huis, en al wat hij had, gaf hij in zijne hand;* daarna: *Hij liet al, wat hij had, in* JOZEFS *hand, zoodat hij met hem van geen ding kennis had, behalve van het brood, dat hij at.* — Eindelijk: *Niemand was grooter in* POTIFARS *huis, dan hij.* (*Gen.* XXXIX : 2—9.) Zelfs in de gevangenis schijnt JOZEF als spijsuitdeeler dienst te hebben gedaan (*Gen.* XL : 4), en zeker kwam hem deze ondervinding later te stade, toen hij, als de daartoe geschikte *verstandige en wijze man*, met dit bepaalde doel *gezet werd over* FARAÖ'S *huis en over gansch Egypteland.* (*Gen.* XLI : 33—43.)

Maar het is tijd, dat wij tot onzen *huisbezorger* terug keeren, of liever tot zijn tegenbeeld, den *boozen dienstknecht*, zoo als hem MATTHEÜS noemt. De Rabbijnen zeggen, dat een slaaf verkocht werd voor *goed* of voor *kwaad*, niet naar krachten en vermogens, maar naar zijnen aard; en zij halen het voorbeeld aan van eenen, die bij zijne eerste kastijding door een' nieuwen meester, zeide: „Gij hebt mij voor slecht gekocht; wat vergt gij van mij, dat ik goed zij?" (SCHÖETGEN.) — Zulk een *booze knecht*, een slaaf van onverbeterlijk stug

---

1) De Romeinen noemden die maandelijksche uitdeeling *demensum*, en den opperste der slaven *columen familiae*. ERASMUS.

2) Mijns inziens stond de *rentmeester* hooger dan de *huisbezorger*. Zoo spreekt LUKAS van CHUZA, als een aanzienlijk man, *rentmeester* van HERODES (*Luk.* VIII : 3), en PAULUS noemt zijnen last als afgevaardigde van het Sanhedrim, eene *ἐπιτροπή* (*Hand.* XXVI : 12). Dat de minderjarige zoon *ὑπὸ ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους* (*onder voogden en verzorgers*, *Gal.* IV : 2) staat, bewijst veel eer, dat hier tweeërlei, dan dat er de zelfde betrekking bedoeld wordt. Met meer grond zou men kunnen tegenwerpen, dat de *Onregtvaardige Rentmeester* (*Luk.* XVI : 1, 3, 8) niet *ἐπίτροπος*, maar *οἰκονόμος* genoemd wordt, en zijn *rentmeesterschap* (vs. 3) *οἰκονομία*. Vergl. overigens het vroeger gezegde, Bladz. 360, waar men, in plaats van „de trouwe en vertrouwde *ἐπίτροπος*" leze „— *οἰκονόμος*."

en valsch karakter, kan hier echter niet bedoeld wezen; veel eer één, gelijk er meer zijn, die in lagere betrekking trouw en gedwee, ondragelijk wordt, zoo dra hem de magt is in handen gegeven. 1) Door het oog zijns meesters niet langer bedwongen, en in zijnen overmoed gestijfd, omdat *de heer vertoeft te komen*, meent hij, (*spreekt* hij *in zijn harte*,) dat hij nu aan niemand verantwoording schuldig is, en vergrijpt zich zoo wel aan het goed, als aan de knechten en maagden van zijnen meester. „De kwade knecht beantwoordt hunne klagten met slagen, spaart uit van 't hun toekomend deel, en haalt slechte knapen in huis, om met hen te brassen." (STUART, naar de voorstelling bij MATTHEÜS: *Hij eet en drinkt* MET DE DRONKAARDS.) — Dit geheele beeld was in JEZUS' tijd uit het leven gegrepen. Gelijk nog de ongelukkige negers soms 't wreedst mishandeld worden door andere slaven, die tot opzieners over hen gesteld zijn; zoo stellen de oude blijspeldichters ons dikwijls den begunstigden huisslaaf in zijnen overdaad en overmoed voor, en met kluchtigen ernst klaagt een der anderen bij TERENTIUS: „Ik zou toch wel eens willen weten, hoe veel meesters ik eigenlijk heb!" 2)

Tot dus verre het gedrag van den *ontrouwen huisbezorger*, en nu zijn lot. Kon hij de terugkomst van zijnen heer nog berekenen, hij zou tegen dien tijd zich intoomen en alles goed voordoen, zoodat wie hem durfde aanklagen, gevaar liep van zelf onschuldig gestraft te worden. Maar *de heer van dien dienstknecht zal komen op den dag, dien hij niet vermoedt, en het uur, dat hij niet kent.* Ook deze straf, even als vroeger het loon der wakende knechten en des trouwen huisbezorgers, wordt in de toekomst gesteld, en het verhaal dus niet afgesloten. 't Is hiermede even als met het lot der *Booze Landlieden:* wie het aanging, zij waren JEZUS' hoorders, en het slot zijner parabel is voor hen eene dreigende of althans waarschuwende profetie.

Maar nu die straf zelve? Beide de Evangelisten beschrijven haar letterlijk met de zelfde woorden, op het enkele *ontrouwen* na, dat bij MATTHEÜS *geveinsden* is. Onze bijbelvertaling heeft: „*Hij zal hem* AFSCHEIDEN;" maar dit is eene verklaring, en geene vertaling. In het oorspronkelijke staat: *Hij zal hem* IN STUKKEN of letterlijk MIDDEN DOOR HOUWEN. — Reeds de kerkvaders vonden deze beteekenis te hard, en stelden daar in plaats: *verdeelen*, *afscheiden*. Maar dit werd weder van ouds zeer verschillend opgevat. Die in het beeld willen blijven, zeggen: „Hij wordt afgescheiden van 't huisgezin, van zijne trouwe makkers, om in den slavenkerker gepijnigd te worden." Die 't zinnebeeld voorbij zien, schrijven: „Ziel en ligchaam worden van een gescheiden;" of geheel buiten het beeld: „Hij wordt afgescheiden van Gods genade, van den Heiligen Geest beroofd, enz." 3) — Maar met al deze opvattingen

1) De constructie is bij MATTHEÜS vrij, zoo als meer in het vertrouwelijk gesprek. Er zou eigenlijk moeten staan: *Indien die dienstknecht*, met zoo veel vertrouwen vereerd, *boos ware* enz.

2) *Non hercle hic quidem durare quisquam, si sic fit, potest.*
Scire equidem volo, quot mihi sint Domini: quae haec est miseria?

Behalve dezen uitval, heeft PRICAEUS meer voorbeelden uit de blijspeldichters aangehaald, die ons het huiselijk leven van dien tijd aanschouwelijk voorstellen. Wij zien er uit, dat toen al, even als nu, de slaaf, wien eenige magt gegeven werd, vaak de hardste meester was voor zijne mededienstknechten.

3) *A sanctorum consortio separet*, HIERONYMUS, dien velen gevolgd zijn. — ORIGENES heeft: „Van de gave des Heiligen Geestes en de hoede der Engelen afscheiden."

schijnt zich het woord niet te verdragen. Aannemelijker is dan zeker nog, dat men het „aan stukken of door midden houwen, van een scheuren" opvatte als eene sterke uitdrukking van het geeselen *met vele slagen* (vs. 47), waardoor de rug als van een gereten wordt. 1)

Zoo veel is intusschen zeker, dat het „aan stukken houwen," naar de wreedaardige zeden van het oosten, letterlijk in de geschiedenis voorkomt; bij voorbeeld van AGAG, 1 *Sam.* XV : 33; (van de Ammonieten, 2 *Sam.* XII : 31;) en op last van NEBUKADNEZAR *Dan.* III : 29; 2) — zoodat het dan ook door de Talmudisten als eene goddelijke straf wordt voorgesteld. (SCHÖETGEN.) — Daar nu in onze Gelijkenis het hoogste loon tegenover de zwaarste straf gesteld wordt, zoo is de voorstelling van een' *boozen dood, den boozen aangedaan* (als in de gelijkenis der Wijngaardeniers, *Matth.* XXI : 41), in den sterk sprekenden oosterschen stijl hier niet ongepast; zonder dat men zoo naauw behoeft uit te pluizen, of werkelijk slaven soms op die wijze gestraft werden. Het eenige, dat mij in de aanneming dezer eerste en eigenlijke beteekenis doet aarzelen, is wat er volgt: *En hij zal zijn deel zetten met de ontrouwen* 3) of *geveinsden.* (*Mt.*) Hoe blijven wij hier in de gelijkenis? *Menschen*, zegt de Heiland elders te regt: *kunnen alleen het ligchaam dooden, en daarna kunnen zij niets meer doen.* (*Luk.* XII : 4.) Men heeft gezegd, dat de heer, die op zulk eene wijze zijn' ontrouwen huisbezorger strafte, hem door die doodstraf van zelf verbande naar de Gehenna, de plaats van godloozen en huichelaars. Maar dit is zoo niet. Geen menschelijke regter doet den ter dood veroordeelde ter helle varen; al gelooft men ook, dat dit *het deel* is van zoo groote en verharde zondaars. 't Zou integendeel juist kunnen gebeuren, dat het verderf van 't ligchaam de behoudenis der ziel was. Bij MATTHEüs doet ons ook wel zijn gewoon plegtig slotwoord: *Aldaar zal zijn het gejammer en de knersing der tanden*, 4) aan helsche straffen denken;

---

1) Zoo als bij de Romeinen *discindere* of *flagellis discindere*, bij ARRIANUS *τέμνειν* en bij HOMERUS *διατέμνειν*. — Behalve de *Lexica*, kan men over dit onderwerp raadplegen G. G. ZELTNER, *de servi negligentis Dichotomia per cultrum*, *Lips.* 1713; welke verhandeling gevonden wordt in den *Thesaurus novus*, *Tom.* II, *No.* 24, *Pag.* 300—304. — Na den strijd, in de *Acta Erudit. Lips.* daarover gevoerd, stelt de schrijver, als zijne eigene gissing, voor: „dat JEZUS' ontrouwe dienaren deelen zouden in het lot der Joden, wie bij *Jeruzalems* verwoesting, naar het verhaal van FLAVIUS JOSEPHUS de buik werd open gesneden, om daarin het ingezwolgen goud te zoeken." — Waar *de groote geleerdheid* al niet toe brengen kan! (*Hand.* XXVI : 24.)

2) STUART merkt hierbij evenwel op, dat het geen straf was, die men op slaven pleegt toe te passen. — Het bijwijf van den Leviet (*Rigt.* XIX : 29) en het kind bij SALOMO's eerste regt (1 *Kon.* III : 25), die men ook wel eens heeft aangehaald, komen hier niet in aanmerking: het waren geen straffen. Even min heeft ROSENMULLER (*Das Morgenland*) regt, om *διχοτομεῖν* van het *door midden zagen* (*πρίζειν*, *Hebr.* XI : 37) op te vatten, waar hij vele voorbeelden van aanhaalt. Dit is meer de straf der verfijnde wreedheid, het eerste van den heftigen toorn. Eer zou men nog uit het „Tweede Aanhangsel tot de Profetiën van DANIËL" in de Apocryphen (de *Geschiedenis van* SUSANNA, vs. 59) kunnen aanhalen: *De Engel, die het zwaard van God heeft, wacht reeds, om u midden door te houwen* (*σχίζειν μέσον*).

3) Wanneer men *ἄπιστος* door *ontrouw* vertaalt, in tegenstelling van den *πιστὸς οἰκονόμος* vs. 42, behoeft men bij LUKAS geene *tacita transitio ad ἀνταπόδοσιν* aan te nemen; gelijk GROTIUS doet, die aan *incredulos* de voorkeur geeft boven *infidos*, zich beroepende, voor dien stilzwijgenden overgang van de oneigenlijke tot de eigenlijke rede, op *Matth.* XIII : 42; XXIII : 13; XXV : 30. Zoo ik wel zie, moet men ook *Openb.* XXI : 8 vertalen *Den lafhartigen en* ONTROUWEN ..... *is hun* DEEL enz. — MEIJER evenwel vertaalt in onze gelijkenis, naar den meer gewonen zin van het woord, *ongeloovigen*, als *welche der Gehenna verfallen*, naar *Mark.* XVI : 16 (en 2 *Kor.* IV : 3, 4).

4) Van de zeven malen, dat deze schildering der Gehenna in de Evangeliën voorkomt, is het slechts eens bij LUKAS, en daar nog niet eens als slotwoord, (*Luk.* XIII : 28.) Vgl. Bladz. 270, Aant. 2.

maar bij LUKAS is hiervan geen spoor. Iemands *deel* is eenvoudig het hem toegedacht en toekomend lot, de staat of toestand, die hem in de lotsbedeeling wordt aangewezen. 1) Daar bij kan men dus, bij het beeld zich houdende, aan de werk- en strafplaats, het *bagno* (*ergastulum*) der onverbeterlijk halstarrige slaven denken. Dáár is de plaats der *ontrouwe* (in tegenstelling van de *trouwe*) dienstknechten; dáár vindt men de *oogendienaars* of *menschenbehagers* (*Eph.* VI : 6), de *hypokriten;* — ofschoon weder dit laatste woord bij MATTHEÜS, als steeds in betrekking tot God en godsdienst gebruikt, ons, even als zijn *geween en knersing der tanden*, buiten het beeld en tot de beteekende zaak (de goddelijke straf zelve) terug brengt. 2) — Alles zamen genomen, zou ik geneigd zijn te denken, dat JEZUS in de oorspronkelijke landtaal een minder sterk woord, dat alleen eene bloedige geeseling beduidde, gebruikt, en van eene gevangenis of strafplaats gesproken heeft; maar dat LUKAS, en vooral MATTHEÜS, bij 't overbrengen van JEZUS' woorden, de eigenlijke bedoeling sterker hebben laten doorschemeren. Wil men dit niet, dan moet men de Gehenna, als het *deel der ontrouwen en geveinsden*, buiten de beeldspraak stellen, gelijk JEZUS wel eens meer uit de zinnebeeldige in eigenlijke taal overgaat, zonder dit aan te wijzen of eerst het beeld geheel af te werken.

Genoeg over de *schaal*, — zoo als SALMERON gewoon is te onderscheiden: — letten wij nu op de *kern*.

Wie *rentmeester*, *huisbezorger* en *huisslaaf* gelijk stelt, heeft te weinig aandacht aan deze reeks van gelijkenissen gewijd, om daarover mede te spreken. Duidelijk is 't, dat de Heer, na *allen* (dat is „al zijne discipelen") vermaand te hebben: „*Waakt!*" nu één of meer hunner onderscheidt, als wie hooger rang, maar ook zwaarder verantwoording, zou te beurt vallen. 't Is of JEZUS zegt: „Wilt gij iets, dat bijzonder op u en uwe medeapostelen slaat? Zie het in 't beeld van den huisbezorger." — De Heer zou binnen kort zijne aardsche woning en 't gezin zijner knechten, zijne gemeente, verlaten; en hij gaf daarbij het huisbestuur en de zorg der uitdeeling aan zijne getrouwe elve over. „De post van *oekonoom* was in 't bijzonder aan SIMON PETRUS toegedacht," schrijft een protestantsch uitlegger, en 't verwondert mij, dat de Roomsch Katholijken niet meer van dit zinnebeeld gebruik maken, om het primaat van PETRUS, op grond der hem gegevene *sleutelen van het koningrijk der hemelen* op aarde (*Matth.* XVI : 19), te handhaven. Daar echter PETRUS zelf onderscheid maakt tusschen ONS en *allen*, zou ik het eerste (*ons*) liever algemeen nemen, en de aanstelling tot *oekonoom* opvatten van al de apostelen, gelijk PAULUS schrijft (1 *Kor.* IV : 1, 2): *Alzoo houde ons een mensch voor dienaars van* CHRISTUS *en huisbezorgers (oekonomen,* niet *uitdeelers) der verborgenheden (mys-*

---

1) *God is mijn deel in eeuwigheid.* (*Ps.* LXXIII : 26 ; XVI : 5.) *Een geweldige stormwind is den goddelooze het deel hunnes bekers.* (*Ps.* XI : 6.) Het denkbeeld van iemands *deel* (μέρος) was den Israëlieten, niet alleen door de huiselijke spijsuitdeeling (het *bescheiden deel*), maar ook door de oorspronkelijke landverdeeling, eigen. Van daar „DEEL *en* ERVE *der goddeloozen*," *Job.* XX : 29 en XXVII : 13.

2) Bij SCHÖETGEN vindt men de uitspraken der Rabbijnen aangehaald, dat de *hypokriten* het aangezigt der Schechina (den lichtglans, die God omgeeft) niet zien zullen, maar der Gehenna ten deel vallen; — en wel aan de benedenste of akeligste der zeven afdeelingen van de hel. Dit denkbeeld heeft MAHOMED van de Joden overgenomen, en de geleerde ELSNER meent hiervan in *Openb.* XXI : 8 reeds de sporen te ontdekken. Zie verder zijne *Observ. Sacrae in N. F. Libros.*

teriën) Gods. En voorts wordt in de huisbezorgers vereischt, dat elk trouw bevonden worde. 1) Wij kunnen het zelfs, uit den aard der zaak, verder uitbreiden, met de Roomsch Katholijken tot het geheele Episcopaat, met de Protestanten tot den opzieners- en leeraars stand, zoo als PAULUS zelf den *opziener* (*bisschop*) een' *huisbezorger Gods* 2) noemt. (*Tit.* I : 7.) — De apostel PETRUS breidt dit zelfs tot alle christenen uit. 3)

Zijn zóó alle geloovigen dienaren van CHRISTUS, en wordt van allen even zeer trouw en waakzaamheid, en in zekere mate ook de zorg voor hunne broederen geëischt, onder die geloovigen moeten toch steeds opzettelijke *huisbezorgers* wezen, *uitdeelers der menigvuldige genade Gods.* Ofschoon te allen tijde sommige dweepachtige sekten dit ontkennen, (zoo als b. v. in onze eeuw nog de kwakers;) zoo is nog steeds, vooral in onze uitgebreide gemeenten, de spreuk van toepassing: *Als er geene profetie is, wordt het volk ontbloot.* (*Spreuk.* XXIX : 18.)

En buitendien, het *opzieners-ambt* en 't geregeld *arbeiden in het woord* is eene instelling der apostelen, en blijkens onze Gelijkenis, lag zij ook in den geest en de bedoeling van hunnen Meester. Waar een huisgezin van knechten en maagden door den Heer des huizes werd achtergelaten, met spijsvoorraad maar ook met velerlei arbeid, was de *huisbezorger*, de *oekonoom* onmisbaar. En 't strijdt niet met de geestelijke gelijkheid en het algemeene priesterschap der christenen, dat sommigen de orde handhaven, anderen het brood des levens (de Roomsch-Katholijken voegen er bij: „en inzonderheid de gewijde eucharistie!" A LAPIDE) uitdeelen, aan elk te zijner tijd zijn bescheiden deel. Al te ver behoeft daarom de toepassing dezer Gelijkenis niet gedreven te worden, als stond het niemand vrij, dit brood anders dan uit de hand des uitdeelers te nemen; — gelijk met name de *Roomsch* Katholijke kerk beweert. — Dit alleen mogen wij wel, bij de vergelijking der beide parabelen, opmerken, dat de belooning van den trouwen Huisbezorger, „gezet over al de goederen van zijnen Heer," grooter is dan die der Dienstknechten, die hij doet aanzitten en vrolijk zijn. 4) *Zoo iemand* dus *tot een opzieners-ambt lust heeft, die begeert een treffelijk werk. Dat de ouderlingen, die wèl regeren, dubbele eer waardig geacht worden, voornamelijk die arbeiden in woord en leer* (1 *Tim.* III : 1; V : 17): *want zij* WAKEN *voor uwe zielen, als die rekenschap geven zullen.* (*Hebr.* XIII : 17.)

---

1) PAULUS acht zich oekonoom te zijn als ὑπηρέτης van CHRISTUS (vergl. *Hand.* XXVI : 16); een woord, dat niet met het gewone *slaaf* (δοῦλος) gelijk staat, maar iederen ondergeschikten bediende beteekent. Het werd bij de Joden inzonderheid ook in kerkelijken zin gebruikt, van de dienaars van 't Sanhedrim (*Mark.* XIV : 54, 65; *Joh.* VII : 32), en der Synagoge (*Luk.* IV : 20); en in dien zin werd het ook door de apostolische kerk overgenomen, *Hand.* XIII : 5. (Vergl. *Luk.* I : 2.)

2) In de brieven aan TIMOTHEüS en TITUS schrijft PAULUS zijnen jeugdigen vrienden voor, hoe zij met verschillende menschen in de gemeente verschillend moeten omgaan; en bij de ouden werden b. v. GREGORIUS THAUMATURGUS en CYPRIANUS inzonderheid daarom geprezen, omdat zij, als wijze *huisbezorgers*, ieder naar stand en staat wisten toe te spreken en te behandelen. A LAPIDE.

3) Letterlijk schrijft hij (1 *Petr.* IV : 10): *Naar mate een ieder eene genadegave* (χάρισμα) *ontvangen heeft, bedient die aan elkander*, tot elkanders nut, *als uitnemende huisbezorgers* (καλοὶ οἰκονόμοι) *der veelvuldige genade* (ποικίλης χάριτος) *Gods.*

4) *Bonos auditores faciet discumbere, bonos praedicatores super omnia bona constituet.* REMIGIUS. — Men vergelijke, wat de apostelen aangaat, JEZUS' belofte (*Matth.* XIX : 28), dat zij *in de wedergeboorte, wanneer de Zoon des menschen zal gezeten zijn op den troon zijner heerlijkheid, ook zouden zitten op twaalf troonen, oordeelende de twaalf geslachten Israëls.*

En laten wij nu, met deze Gelijkenis in de hand, den blik weiden over de geschiedenis der kerk, dan heeft zij de zelfde profetische kracht, die wij in meer zinnebeelden van den Heiland opmerkten; en is het slot eene sombere profetie, helaas! de donkere uitkomst heeft haar nog verre overtroffen!

De apostolische vaders, het tweede geslacht in CHRISTUS' kerk, van alle kanten haar geperst ziende door vervolgingen en inwendig door twisten en dwalingen verscheurd, zochten al ras in het episcopaat de eenheid en 't behoud der kerk; en niet geheel zonder reden, zoo lang een POLYCARPUS, een CLEMENS, een IGNATIUS den bisschopsstaf voerden, mannen, die nog levende getuigen waren van het apostolisch woord of 't althans uit vertrouwde handen ontvangen hadden, en wat meer zegt, die geheel vervuld waren met den apostolischen geest, *verwachtende de toekomst des Heeren.* Maar zij lieten hunnen opvolgers wel hunne magt en hun aanzien, doch niet hunnen geest achter. *„De Heer toeft om te komen!"* zoo sprak de heerschzuchtige priesterschaar in haar harte, en de overmoed en de weelderigheid van den *ontrouwen huisbezorger* was daarvan het gevolg. 1) Toen de vervolging niet meer de wan op den dorschvloer der kerk was, de storm, die de doode takken afschudde, werden de huisbezorgers weelderige en willekeurige meesters, en de knechten en maagden ontvingen niet meer hun bescheiden deel. Al wie durfde klagen, of zeggen: „Gij zijt onze mededienstknechten, en *één is onze Meester!"* zij werden meer dan *geslagen:* ingekerkerd, gepijnigd, gemarteld, gedood werden zij, wreedaardiger dan immer de ongeloovigen het CHRISTUS' dienaren deden. En toen onze vaderen zich met regt afscheidden van den man, die zich den Oppersten Huisbezorger van CHRISTUS waande, zonder te kunnen aantoonen, dat hem dit door den Heer was opgedragen, werd hun de ketternaam toegeworpen en de banbliksem over hen geslingerd........

Maar wij *oordeelen niet, wie buiten ons zijn.* Wij handhaven alleen onze eigene christelijke vrijheid; en wij noemen ieder eenen *Huisbezorger,* die voor 't huis Gods waakt en het brood des levens uitdeelt, op het voetspoor der apostelen. Schoone en edele taak, maar ook zware verantwoording! Wil de Heer zijnen PETRUS verootmoedigen en bedachtzaamheid leeren, als *van wien veel zal gevraagd worden, omdat hem veel is gegeven;* ons nog meer past die bedachtzame ootmoed, zoo velen wij arbeiders zijn in het werk des Heeren. Mogt nooit in ons de traagheid en wereldzin en overmoed post vatten, uitgedrukt in die alleenspraak van den ontrouwen knecht: *„Mijn heer toeft om te komen!"* Neen! maar dubbele trouw, dubbelen arbeid en waakzaamheid willen wij van ons zelve vergen, of anderen ons hoog verheffen of diep verguizen: want aan ons huisbestuur en onze spijsuitdeeling ontbreekt nog zoo oneindig veel, en — *de Heer komt;* komt *ten dage, dien wij niet vermoeden, en ter ure, die wij niet kennen!*

---

1) *Praelatorum duo capitalia vitia, audacia et cupiditas;* conf. 1 *Petr.* V : 2—4. A LAPIDE. — Met het verlies van de ingetogenheid en nederigheid zelve, gaf het niet veel, dat de naam er van bewaard bleef, en de paus, van GREGORIUS den groote af, zich *servus servorum Christi* noemde! Wij behoeven hem echter daarom nog niet, met VITRINGA, voor den *κακὸς δοῦλος* bij uitnemendheid te houden, gelijk CHRISTUS ook hem in 't bijzonder niet tot *οἰκονόμος* heeft aangesteld.

XXXIII.

DE KUNDIGE EN ONWETENDE DIENSTKNECHT.

Luk. XII : 47 , 48.

En die dienstknecht, welke geweten heeft den wil zijns heeren , en zich *niet bereid, noch naar zijnen wil gedaan heeft, die zal met vele* slagen *geslagen worden; maar die* de zelve *niet geweten heeft, en gedaan heeft* dingen, *die slagen waardig zijn, die zal met weinige* slagen *geslagen worden. En een iegelijk, dien veel gegeven is , van dien zal veel geëischt worden; en dien men veel vertrouwd heeft, van dien zal men overvloediger eischen.*

„Het lot der Heidenen, die òf vóór 's Heilands komste leefden, òf nog heden van het Evangelie-licht zijn verstoken, is een onderwerp, waarover de Christenen zich meermalen dermate ontrust hebben, dat hevige onderlinge twisten de gevolgen zijn geweest van hun onderscheiden begrip over derzelver volstrekt algemeene verdoemenis of barmhartiger oordeel ten jongsten dage. Hoe groot moet dan wel dier Christenen onrust geweest zijn over hun eigen lot in de eeuwigheid! Hoe moet die onrust hen tot de gemoedelijkste opvolgers der Evangelie-geboden gemaakt hebben! Dus zou men immers moeten denken, indien de hevigheid hunner onderlinge twisten en de onbarmhartigheid van der meesten oordeel over der Heidenen lot niet deed bemerken, dat deze onrust niet de bezorgdheid der liefde voor zoo vele millioenen natuurgenooten geweest kan zijn, en dat deze strijd met weinig aandenken aan de broederwet des Evangeliums moet gevoerd zijn. Neen, bij zulke vreemde bemoeijing worden veelal eigene aangelegenheden verwaarloosd; zij is doorgaans het gevolg geweest van dat oude zwak der menschen, om op de strafwaardigheid van anderen veel meer, dan op eigen schuld te zien, en heeft aansporing gevonden in de prijsstelling op het geloof, welke meestal zoo veel hooger is geloopen, als men minder aan de werken dacht, zonder welke echter alle geloof dood is.

„Eene omkeering onzer zorgen brengt gansch andere uitwerkselen voort; daardoor wordt heilzame bezorgheid voor eigen lot geboren..... En tot zulk eene omkeering roept ons de afgelezene taal van onzen Heiland....."

Zoo was de aanhef eener rede, door den waardigen STUART over dezen tekst gehouden voor eene halve eeuw, toen de zaligspreking van SOKRATES in de protestantsche kerk eene beweging had veroorzaakt, grooter dan ooit eenige zalig- en heiligverklaring in de Roomsch-Katholijke. En ik had nu eens lust, om nog weder aan een volgend geslacht deze kalme taal

te laten hooren uit een afgesloten tijdvak, toen onze beroemdste redenaars, waarvan nu nog slechts een enkele in het land der levenden is, allen er den hoogsten prijs op stelden, om met PAULUS te kunnen verklaren: „*Ik spreek woorden van gezond verstand.*"

Eene andere vraag is echter, of dit gezond verstand, dat zich verlustigde in het aan 't licht stellen der heldere, algemeene grondstellingen van godsvrucht en zedelijkheid, altijd diep genoeg doordrong in den geest en den zamenhang der schrift; en of het algemeen godsdienstige en zedelijke niet wel eens het bepaald christelijke onwillekeurig overstemde. Hier bij voorbeeld zou ik het den waardigen STUART, schoon instemmende met al wat hij zegt, nog niet zoo gereedelijk gewonnen geven, dat de betrekking der heidenen, als „niet onderrigte dienstknechten," tot God en tot het oordeel van den jongsten dag, ten grondslag ligt aan deze spreuk van den Heiland. De geheele zamenhang, zoo als wij dien van vs. 35 af hebben nagegaan, doet ons aan eene andere betrekking, die van CHRISTUS en zijne discipelen, denken, en bij de *vele* of *weinige* slagen, niet aan het algemeene Godsoordeel, maar aan het Messiaansche gerigt, bij zijne terugkomst in zijne heerlijkheid.

Zelfs stond ik eenigen tijd in beraad, of ik deze woorden wel als een nieuw zinnebeeld, met STUART, zou opvatten, en niet veel eer eenvoudig als de slotrede (*epilogus*) tot de voorstelling van den onregtvaardigen of *ontrouwen huisbezorger*. DIE *dienstknecht* is 't, met den nadruk der verontwaardiging, vs. 45: — de zoo zeer bevoorregte man! — En weder vs. 46: *De heer van* DIEN *dienstknecht*. En nu nog eens, vs. 47: DIE *dienstknecht nu*. — Ik kan mij hierbij niet geheel los maken van het denkbeeld, vooral wanneer ik het oorspronkelijke nog eens overlees, dat altijd weder de zelfde overmoedige en booze man bedoeld wordt. 1) En toch gaat ongemerkt de bijzondere voorstelling van den Heer in eene algemeene stelling over, gelijk bij voorbeeld aan 't eind van eene vroeger behandelde gelijkenis, in de spreuk: *Velen zijn geroepen, weinigen uitverkoren;* of aan 't slot van den *Rijken Dwaas: Alzoo, die zich zelven schatten vergadert, en niet rijk is in God.* En wij zouden misschien 't best den zin van den Heiland aldus uitdrukken: „ZOODANIG *een dienstknecht* nu, *die*, gelijk deze man, *den wil des Heeren geweten*, enz." Want van hem, die als de *verstandigste* der slaven tot huisbezorger verkozen was, kon ten minste niet vermoed worden, dat hij in zijne onkunde had gezondigd!

Een bepaald teeken der uitbreiding van dit éénе voorbeeld tot vele, schijnt mij toe, te

1) Nog te zwak is mij de uitdrukking van MEIJER: *Das nachdrücklich vorangestellte ἐκεῖνος geht nicht auf die einzelne concrete Person, welche* vs. 45 *bezeichnet war, sondern ist allgemein, die Kategorie bezeichnend, zu welcher aber der οἰκονόμος mit gehört.* — Misschien verschilt mijn gevoelen in den grond van het zijne niet; maar ik wilde toch sterker gedrukt hebben op de voortgaande schakel der rede: *ὁ δοῦλος ἐκεῖνος* (vs. 45) — *τοῦ δούλου ἐκείνου* (vs. 46) — *ἐκεῖνος δὲ ὁ δοῦλος* (met aanwijzend voornaamwoord en bepalend lidwoord beide, vs. 47): „Een dienstknecht als deze." — MALDONATUS laat het, in den zelfden geest, op de vraag van PETRUS terug slaan, als hij zegt, dat de Heer wel van *allen* waakzaamheid vorderde, maar toch de meerdere verantwoordelijkheid wilde aantoonen van de apostelen, en wie als zij den wil des Heeren kenden. SALMERON zegt zelfs: *Non est nova parabola, ut quidam putant, sed pars prioris, — et ostendit, quam periculosa provincia sit praelationis administratio: — onus enim potius suscipit, qui curandis animabus praeficitur, quam honorem.* En KALVIJN teekent bij *deze* zinspreuk aan: *Qui regendae ecclesiae praefecti, non ignorantia peccant; sed frustra alii ad ignorantiae patrocinium confugiunt.*

liggen in de woorden: *en niet bereid noch naar zijnen wil gedaan heeft.* Het is onnoodig en zelfs onjuist, met onze vertalers in te vullen: ZICH *niet bereid heeft.* Het *bereiden* en *doen* wordt hier naauw vereenigd; en beide moest geschieden, *naar* of eigenlijk TOT *den wil zijns heeren.* Het eerste woord doet ons nog eens aan de wakende knechten denken, die met kleed en lamp gereed (*bereid*) waren, en wier voorbeeld (met 't zelfde woord in het oorspronkelijke) wordt aangedrongen met de vermaning, vs. 40: *„Ook gij, zijt bereid!"* Indien er dus iets in te vullen ware, zou ik 't zoo doen: *De zoodanige dienstknecht dan, die den wil zijns heeren weet* (niet „geweten heeft"), en *niet* ALLES *bereid en* 't al *gedaan heeft naar zijnen wil.*

Dat nu deze slaaf verdient, *met vele slagen gekastijd te worden*, bij de thuiskomst zijns meesters door de geeselriemen als *van een gereten* te worden, zal niemand weêrspreken. Maar die er tegenover staat, heeft ook hij, bij de tehuiskomst van zijnen heer, — die hier altijd nog in de gedachte gehouden wordt, — kastijding verdiend? — *Die* (natuurlijk „'s meesters uitgedrukten wil") *niet weet, en gedaan heeft, wat slagen waard is;* heeft deze ook schuld? — Dit zou twijfelachtig kunnen zijn, wanneer er stond: „Die gedaan heeft, wat tegen den wil zijns meesters was;" want het bijzonder bevel van zijnen heer zou van dien aard kunnen wezen, dat hij er onmogelijk iets van weten of raden kon. De dienaar van het ééne talent, bij voorbeeld, wanneer zijn heer zelf het begraven of daar neêr gelegd, en niet aan hem gegeven had, hoe zou hij met eenig regt kunnen gekastijd worden, omdat hij er geen winst mede had gedaan? Neen! maar er wordt gesproken van dingen, die in zich zelve, in de huisdienst, altijd *straf waard* zijn. Om nu eens een voorbeeld te kiezen, dat vóór de hand ligt: onder de *Dienstknechten* naar MARKUS, is een *deurwachter*, wien de scheidende meester inzonderheid op het hart drukt, *dat hij wake*, tegen zijne onverwachte tehuiskomst. Dubbel schuldig is hij dus, als hij niet waakt. Maar ook al had zijn heer hem niets gezegd, hij kende zijnen post. — Wij willen hier, daar men nu eenmaal gewoon is, deze zinspreuk toe te passen op den blinden heiden, nog het voorbeeld van dezen bijvoegen. Wordt immer in het Oude Testament een *Sodom* omgekeerd of zelfs een *Ninevé* bedreigd, omdat zij den sabbat niet onderhouden, door den Schepper der gansche aarde geheiligd? Neen! want zij kunnen dien wil des Scheppers niet kennen, en doen, met op dien dag te werken, geene *dingen, die* in zich zelve *slagen waardig zijn.* Maar al is hun Gods geopenbaarde wet onbekend, toch blijven zij in 't zedelijke verantwoordelijk. *Want wanneer de heidenen, die de wet niet hebben, van nature de dingen doen, die der wet zijn, dezen, de wet niet hebbende, zijn zich zelven eene wet; als die betoonen het werk der wet geschreven in hunne harten, hunne conscientie mede getuigende, en de gedachten onder elkander* hen *beschuldigende, of ook ontschuldigende.* (*Rom.* II : 14, 15.) 1)

Het is dus onnoodig, met de kerkvaders, de uitvlugt te baat te nemen, dat zulke onkundige dienstknechten den wil hunnes heeren hadden *kunnen* weten, (THEOPHYL. en anderen) en zij alleen minder schuldig zijn „omdat zich zelf bewuste verachting van

1) Lezenswaard is bij onze Gelijkenis de aanteekening van GROTIUS. Ook hij acht deze woorden van den Heiland, hoewel met 't oog op den gewonen *dienstknecht* en *huisbezorger* gezegd, voor eene meer algemeene toepassing vatbaar, om de bijgevoegde reden: *Wien veel gegeven is* enz.; waarom hij ze ook op de mindere schuld der genen, die nooit het woord des Evangelies hoorden, overbrengt.

'sheeren wil schuldiger is, dan onopzettelijke traagheid." — Van dit *kunnen*, schoon 't in de praktijk dikwijls waar moge zijn, is hier te minder sprake, omdat in het volgende, weder met het oog op den *Huisbezorger*, van een *geven* en *toevertrouwen* boven anderen gesproken wordt; en wel als een groot voorregt, maar ook te grooter verantwoording; want — deze stelling is nog algemeener dan de vorige: — *Al wie veel gegeven is, veel zal gezocht worden van hem; en wien veel is toevertrouwd, overvloediger zullen zij hem vragen* of van hem vorderen.

Het doel der geheele voorstelling is dus, blijkens dit slot, minder, om den onwetenden dienstknecht vrij te pleiten, dan wel, om de zware en onverantwoordelijke schuld te doen gevoelen van hem, die 't zoo goed wist, en toch tegen den uitgedrukten wil van zijnen heer, met bewustheid en met opzet, zondigde. JAKOBUS, wiens brief het meest van alle eene herinnering van JEZUS' zedespreuken verraadt, heeft het denkbeeld in eenen anderen vorm dus terug gegeven: *Wie dan weet goed te doen, en niet doet, dien is het zonde.* (*Jak.* IV : 17.)

Het tellen der *vele* of *weinige slagen*, hier de voorstelling van het Messiaansche eindgerigt, (omdat de afstraffing van slaven in den zamenhang de doorgaande beeldspraak is,) behoorde tot de Joodsche zeden. De menschlievende Mozaïsche wet bepaalde het hoogste getal op veertig (*Deut.* XXV : 3); en de Fárizésche letterzifterij, bevreesd, dat men zich misteld mogt hebben, durfde nooit den laatsten slag geven. (2 *Kor.* XI : 24.) Ook de Talmud bevat hieromtrent nadere bepalingen, en schijnt, bij heidensche slaven vooral, tot het dubbel van veertig of nog hooger te klimmen (LIGHTFOOT); of men moet zich eene na eenige tusschenpoos weder herhaalde geeseling voorstellen. In de toepassing van 't zinnebeeld is men gewoon, de spreuk aan te halen ten bewijze, dat de straffen in de eeuwigheid niet voor allen even zwaar zullen zijn; iets, dat ook wel niet anders kan, als de Heer *een iegelijk vergelden zal naar zijne werken.* 1) Te veel nog hangt men aan 't Joodsche beeld der Gehenna, der vuurwereld, waar 't leven van al hare bewoners is *"geween en knersing der tanden;"* zonder door te dringen tot het denkbeeld van eene eigene hel, die ieder zondaar hier reeds aanstookt in zijn binnenste; eenen staat van vergelding, waarin iedere zonde haar' eigenen *worm, die niet sterft*, hebben zal.

En indien wij nu nog eens deze spreuk terug brengen, van het algemeene wereldgerigt, op het Godsrijk en JEZUS' wederkomst tot de zijnen, dan is te minder de wensch te vreezen, door STUART met zoo veel kracht bestreden: *"Waren wij nog blind, zoo hadden wij geen zonde!"* — Te regt merkt hij op, dat het niet meer mogelijk is, tot heidensche onkunde terug te keeren, nadat wij eenmaal zijn verlicht geweest; en dat 't den mensch onwaardig is, eene toenadering te wenschen tot het redelooze vee, dat geheel geene zedelijke verantwoording heeft. Het denkbeeld van die meerdere verantwoording wordt hem alleen ondragelijk, en dus grooter zegen een zwaarder vloek, hem, die den wil zijns heeren niet vol-

---

1) Niet te onregt merkte reeds BASILIUS (bij A LAPIDE) aan, dat hier het denkbeeld niet te vinden is van korter of langduriger, maar ligter of zwaarder eeuwige straf; — een *verdragelijker zijn in den dag des oordeels.*

brengen *wil*, of die meent, het nu noch ooit te *kunnen*. De laatste dwaalt jammerlijk, en de eerste is, reeds door dien onwil, hoogst strafwaardig. Hij, wiens knechten wij zijn, CHRISTUS, wil niets, of 't is ook, wat wij zelve reeds moesten willen; en niets heeft hij geboden, of *zijne genade is ons genoeg*, om het te volbrengen. Wat ieder onzer, even als den huisbezorger, boven anderen van 's Heeren knechten wordt toevertrouwd, — uitgebreider werkkring of hooger plaats in het Godsrijk, — is ons eene eere. Maar ook, wat ons allen gegeven werd, een onschatbare rijkdom: onze geboorte in een christen land en de kennis van 't evangelie, de beschaving onzer eeuw en de godsdienstkennis eener christelijke opvoeding. Maar al die voorregten moeten ons een prikkel te meer zijn tot ijver, tot trouw, tot volharding; opdat niet *komen van oosten en westen, en ons voorgaan in het koningrijk Gods.*

En zoo, aan 't einde dezer reeks van beelden gekomen, kunnen wij ze beter op hare waarde schatten, dunkt mij, in hare betrekking tot de opleiding der apostelen, die JEZUS beurtelings hoog verhief en diep verootmoedigde, als wilde hij de spreuk, die wij straks hoorden, voor zijne volgelingen en zijn' overmoedigen PETRUS omkeeren, zoodat zij luidde: *Wat ik tot allen zeg, dat zeg ik tot u allermeest:* WAAKT!

Dit "WAAKT!" klinke ook ons in de ooren, bij al wat ons zou afleiden van de dienst onzes Heeren; en niet te vergeefs zij ook ons *veel gegeven, veel toevertrouwd!*

XXXIV.

DE DIEF IN DEN NACHT.

LUK. XII : 39, 40.

Maar weet dit, dat indien de heer des huizes geweten had, in welke ure de dief zoude komen, hij zoude gewaakt hebben, en zoude zijn huis niet hebben laten doorgraven.

Gij dan zijt ook bereid: want in welke ure gij het niet meent, zal de Zoon des menschen komen.

MATTH. XXIV : 43, 44.

Maar weet dit, dat zoo de heer des huizes geweten had, in welke nachtwake de dief komen zoude, hij zoude gewaakt hebben, en zoude zijn huis niet hebben laten doorgraven.

Daarom zijt ook gij bereid: want in welke ure gij het niet meent, zal de Zoon des menschen komen.

Wij doen in de rede over 's Heeren toekomst bij LUKAS, weder een paar voetstappen terug, en vinden daarbij tevens gelegenheid, om voor goed tot MATTHEÜS over te gaan.

Dit maal hebben wij dan nog eens den derden Evangelist op den voorgrond gezet. Terstond na de zaligspreking der *Wakende Dienstknechten*, volgt bij hem: *Maar weet dit* — Het MAAR is hier geene scherpe tegenstelling, slechts een voortgang der rede: een woordje, dat wij ook door *nu*, *dan* of *en* vertalen, ja! soms geheel weg laten kunnen. En wat nu te *weten*, op te merken valt, het is ook daardoor eene gelijkenis, omdat het voorgesteld wordt als eene gebeurde zaak. Er is ergens *ingebroken*, zoo als wij zouden zeggen; de bijbelstijl heeft *„doorgraven;"* even als van *den schat in de hemelen, daar de dief niet bijkomt* (vs. 33), elders wordt gezegd: *waar de dieven niet doorgraven noch stelen.* (*Matth.* VI: 20.) Want daar de deuren met zware grendels of sluitboomen plegen gesloten te worden, was het in de oudheid soms nog gemakkelijker, de ligte en niet diep gefundeerde muren ongemerkt door te graven; 1) — gelijk ik mij dit van een wèl gesloten, maar niet sterk gebouwd buitenhuis, dat geheel op zich zelf stond, nog in onzen tijd herinner.

Er was dan — zoo vooronderstelt de Heiland — ingebroken, en den bewoner of huisvader veel schade berokkend. *Had hij het* slechts *geweten*, het kunnen gissen of vermoeden, *op*

---

1) *Qui vectibus alienos parietes perfodiunt, furandi causa.* FESTUS POMPEJUS. Van hier *perfossor*, inbreker.

welk uur, of zelfs *in welke nachtwake* 1) *de dief komt* 2), *hij zou gewaakt*, *hij zou het doorgraven*, dat men van binnen gemakkelijk beletten kon, en daardoor van zelf ook het stelen, *niet hebben toegelaten.* Maar nu wist hij het niet; en JEZUS maakt hem er geen verwijt van: men kan niet, in rustige tijden, elken nacht zijn huis bewaken. Toch moet het hem spijten. Hij kan den wensch niet onderdrukken: „Ware ik maar wakker geweest; dan zou het niet gebeurd, mijn goed mij niet ontstolen zijn!" — Die slaapt, wordt door hem, die onverwacht en ongenood komt, overvallen; die waakt, niet zoo ligt.

Dit laatste is dan ook de eenige en volledige zin der gelijkenis; waarbij men nog „het *opzettelijk* onverwacht komen" zou kunnen voegen. Wie de *dief* is en wie de *heer des huizes*, behoeven wij niet te vragen. Den duivel voor den dief te houden, die in den nacht *omgaat als een brieschende leeuw*, *zoekende*, *wien hij zou kunnen verslinden*, — zoo als ORIGENES, TERTULLIANUS en HILARIUS doen, — zou met het beeld wel over een komen, maar strijdt tegen den zamenhang en is stellig JEZUS' bedoeling niet. En de vergelijking van CHRISTUS zelven met eenen dief, als die den wereldling zijn aardsche goed plotseling ontsteelt, laten wij gaarne over aan wie daarin behagen scheppen.

Bij MATTHEÜS vinden wij deze beeldspraak met 't zelfde woord *Weet dit!* 3) ingeleid, en even eens, tot naderen aandrang, aan 't beeld van eene door haren heer verlatene woning en een' waakzamen knecht verbonden, terwijl woordelijk en bijna letterlijk de twee verzen over een stemmen. Dit bewijst, dat de bijeenvoeging dezer beide beelden — den *Dief* en de *Knechten* — oorspronkelijk is; en nog, dat vs. 40 bij LUKAS niet tot de *Wakende knechten* behoort, zoodat vs. 39 een tusschenzin worden zou.

Maar wij gaan hier een' kleinen uitstap doen buiten de Evangelieën, en zullen daarbij zien, hoe getrouw de apostolische eeuw een beeld bewaarde, dat juist door zijne hooge eenvoudigheid, door juiste overeenkomst en scherpe tegenstelling met de afgebeelde zaak, zich zoo gemakkelijk in 't geheugen hechtte.

Daar de gemeente te *Thessalonika* zich ligtelijk verontrusten liet door 't gerucht, als of *de dag van Christus* kort *aanstaande was* (2 *Thess.* II : 2), herinnerde PAULUS haar reeds bij zijn eerste schrijven, 't geen zij toch zelve ook moest weten: *dat die dag*, *gelijk een dief in den nacht*, *alzoo komt.* (1 *Thess.* V : 2.)

Tijdens de Tweede Brief van PETRUS geschreven werd, was het anders. De lang gerekte verwachting was bij sommigen in twijfel overgegaan, en werd door anderen bespot met de

---

1) Zoo heeft MATTHEÜS. Het is hoogst opmerkelijk, dat meermalen de Synoptische Evangelisten een' enkelen trek hebben van 't geen bij de anderen gevonden wordt, maar zij in hun verhaal voorbij gaan: — een *Reminiscenz*, zeggen de Duitschers. — MATTHEÜS spreekt van de vier nachtwaken der *wachtende knechten* niet, als MARKUS en LUKAS, maar noemt hier de *nachtwake.* LUKAS mist de *brandende lampen* der *wijze en dwaze Maagden*, maar heeft ze bij de wacht der knechten. Het verschijnsel is meer malen en op onderscheidene plaatsen opgemerkt, maar nog niet genoeg opzettelijk onderzocht.

2) *Komt*, *ἔρχεται*; niet, zoo als wij zouden wachten „zou komen." — Is het, om de zelfde uitdrukking te bewaren, van de *parousie* gewoon, en ook hier, in 't volgende vers, door beide Evangelisten gebruikt: *De Zoon des menschen komt?*

3) Ook 2 *Tim.* III : 1 begint met *τοῦτο δὲ γίνωσκε.* Dáár is 't meer eene bekendmaking, eene aankondiging, hier eene herinnering; maar in beide ligt de stellige *verzekering*, die ergens bijzonder de aandacht op vestigt.

vraag: „*Waar is*, wat komt er van *de belofte zijner toekomst?*" En het antwoord luidt: *De Heer vertraagt de belofte niet, maar is langmoedig; — doch hij zal komen, de dag des Heeren, als een dief in den nacht.* (2 *Petr.* III : 4, 9, 10.) — In de *Openbaring* van JOHANNES eindelijk is het tot de gemeente van *Sardis*: *Indien gij niet waakt, zal ik over u komen als een dief, en gij zult niet weten, op wat uur ik over u komen zal;* — en weder in eene algemeene waarschuwing: *Zie! ik kom als een dief: zalig is hij, die waakt!* (*Openb.* III : 3; XVI : 15.)

Ik heb deze plaatsen letterlijk wedergegeven, om er meer de kracht van te doen gevoelen. De tegenwoordige tijd „*Ik kom!*" of „*Hij komt!*" is overal, waar 't verband niet den toekomenden volstrekt vorderde, bewaard, als de uitdrukking van het meest onbepaalde tijdstip; iets, dat men zich te denken heeft als ieder oogenblik voor de deur staande, en toch geheel onzeker. Verder hebben PAULUS en PETRUS, als door een natuurlijk gevoel van kieschheid gedreven, de gedachte „*De Heer* komt als een dief!" die wij onder de groteske en gloeijend oostersche beelden der *Apocalypse* vinden, verwisseld met de meer westersche, in ons gevoel meer betamelijke uitdrukking: „*De dag des Heeren* komt als een dief in den nacht." — PAULUS stelt daarbij die komst, als door zulk een beeld aangekondigd, in zijne verschrikking voor, zoodat hij eigenlijk voor den geloovige geen dief in den nacht meer is. Want hij vervolgt: „*Wanneer zij zullen zeggen: Het is vrede en zonder gevaar, zal 't hun als barenswee overvallen; maar gij, broeders! zijt niet* meer *in de duisternis, dat u die dag als een dief zou bevangen. Gij zijt allen kinderen des lichts en kinderen des daags!* — Maar waar ook en in welken zamenhang wij dit beeld aantreffen, overal is het *onbekende*, het verrassende de beteekenis, en *waakzaamheid* moet er de indruk van zijn. 1)

Maar nu eene andere vraag, die hier eigenlijk hoofdvraag is: „Daar het *komen* van den Heer niet altijd in den zelfden zin is gezegd, van welke *toekomst des Heeren* hebben wij dit beeld op te vatten?"

Wij keeren met deze vraag tot 's Heilands eigen onderwijs terug, en laten dat van zijne apostelen buiten onze beschouwing. En dan meenen wij (met BRIËT), dat altoos en overal bij de komst des Heeren aan een bepaald *tijdstip* — al is het misschien niet altijd het zelfde tijdstip — gedacht wordt; ook omdat hij die wederkomst, met hare onbekende *ure*, tegenover zijne naderende scheiding stelt.

Bij deze eerste opmerking voeg ik eene tweede: dat namelijk de Heer andermaal *tot de zijnen* komen zal, gelijk hij de eerste maal kwam *tot de wereld*. Deze voorstelling leerden wij reeds in 't beeld van *de Knechten* en den *Huisbezorger* kennen; wij zullen haar weder

---

1) „O! zeg ons toch, wanneer de Heer ons roepen zal, en hij zal ons bereid vinden! — Die vraag wilde JEZUS ontwijken. *Indien de heer des huizes geweten had, in welk uur de dief zou komen, hij zou gewaakt hebben.* Dat zou hij zeker, dat zou de achtelooste zelf; maar zou dan de achtelooste en de zorgvuldigste gelijk gesteld moeten worden, wanneer het op waardering van gedrag, op vergelding van dienstvaardige waakzaamheid aankomt? Dit zou immers onregt zijn?" STUART. — Te regt vermaant dus HIERONYMUS: *Sic vive, quasi quotidie moriturus, sic stude, tanquam semper victurus.*

in dat der *Maagden* en der *Talenten* ontmoeten; en wij behoeven haar nog niet los te laten, waar gezegd wordt, dat de wereld die *komst op de wolken* zal zien, of waar een enkele maal de opstanding en het algemeene oordeel er aan wordt verbonden. (*Matth.* XXVI: 64; *Joh.* V: 28, 29.)

Verder komt alleen in een gedeelte van JEZUS' afscheidsredenen bij JOHANNES, het *komen* van den Heer (maar niet zijne *parousie* of *toekomst*) in een' geestelijken zin voor, als zijne inwoning in 't hart des geloovigen (*De Vader en ik zullen tot hem komen en woning bij hem maken, Joh.* XIV: 23); denkelijk ook van de uitstorting des Geestes (*De Vader zal u een' anderen Trooster geven.... Ik zal u geene weezen laten: ik kom tot u!* Vs. 16–18) en van een zalig sterven (*Wanneer ik heen zal gegaan zijn en u plaats zal bereid hebben, zoo kome ik weder, en zal u tot mij nemen, opdat gij ook zijn moogt, waar ik ben;* Vs. 3.) Maar al heeft de Heer bij deze gelegenheid de uitdrukking in een' anderen zin gebezigd, die nog drie malen wisselt in 21 verzen, dit geeft ons geen het minste regt, om alle andere plaatsen, waar zij eene duidelijk bepaalde beteekenis heeft, daarvan te berooven.

En zoo zijn wij genaderd tot onze slotsom. Zij is, dat met het *komen* of de *toekomst* van onzen Heer altijd iets zigtbaars en oogenblikkelijks, eene van die groote wereldgebeurtenissen, die eene plotselinge verandering geven aan de gedaante der dingen, bedoeld wordt 1). Daarom vergeleek JEZUS haar, in onmiddellijk verband met ons zinnebeeld bij MATTHEÜS, met den zondvloed, even onverwacht, even geweldig, even beslissend. Deze wereldgebeurtenis, hoe ook hare beschrijving in beeldspraak moge gehuld zijn, zij zal altoos zeker eene *wederontmoeting* van JEZUS met zijne dienaren wezen, maar ook en tevens een *oordeel.* Dit is hare vertroostende en hare ontzettende zijde. En wat er ook van voorspeld moge zijn, de tijd zeker niet: want *van dien dag en die ure weet niemand, ook niet de Engelen;* (*ook de Zoon niet*, naar MARKUS), *niemand dan de Vader* alleen. Groot en heerlijk en geheel eenig in 't Godsbestuur moet wel dat tijdstip zijn, zoodat het buiten de profetie lag niet alleen, maar ook buiten de voorkennis van hem, *die in den schoot des Vaders was.*

En zullen wij nu den moed hebben, om deze doorgaande aankondiging van JEZUS en zijne apostelen te houden voor een Joodsch zinnebeeld? — Maar al vond JEZUS het denkbeeld van *deze* en *de toekomende eeuw*, (het aanstaande Messiasrijk in tegenstelling van de tegenwoordige wereld,) reeds bij zijne tijdgenooten, ik zie nog niet in, dat de *toekomst* van den CHRISTUS in dien zin, vooral als „wederkomst tot de zijnen" eene Joodsche voorstelling was. Om nu nog niet te zeggen, dat JEZUS allerminst in zijne eigene, persoonlijke verwachting, zulk een menschelijk, zinnelijk denkbeeld zou hebben opgenomen, als daarin niet de wezenlijke toekomst lag opgesloten.

Zou dan ook het *komen*, het *wederom komen* en *tegenwoordig zijn* (*parousie* = toekomst)

---

1) Er is ook, dunkt mij, geen andere gezonde zin te geven aan het woord der Engelen, bij de hemelvaart (*Hand.* I: 11): *„Wat staat gij en ziet op naar den hemel? Deze* JEZUS, *die van u is opgenomen in den hemel, zal* ALZOO *komen*, GELIJKERWIJS *gij hem naar den hemel hebt* ZIEN *heen varen."* (οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε κ. τ. λ. Eene gewone uitdrukking van onzen Evangelist: *Luk.* XIII: 34; *Hand.* VII: 28; XV: 11; XXVII: 25; vergl. 2 *Tim.* III: 8.)

van den Heer vervuld wezen in de uitstorting van den Heiligen Geest, of eenige andere openbaring van JEZUS' magt en heerlijkheid aan zijne gemeente en aan de wereld? — Zeker heeft althans de apostolische eeuw, nog doorvoed met 's Heeren eigen woord, dit niet zóó opgevat, daar die verwachting nooit als reeds vervuld, altijd als nog aanstaande voorkomt, tot op de laatste bladzijde des bijbels. En waarlijk, de tijd van waken en wachten heeft voor de geloovigen nog nimmer opgehouden, en 't volmaakte Godsgerigt, de oogst, de aanvaarding van 't rijksbewind, de bruiloft des lams, de afrekening met de knechten des Heeren: — dat alles, indien die grootsche èn rijke beeldspraak eene waardige beteekenis hebben zal, heeft de wereld nog niet gezien!

Maar heeft die komst ook plaats gehad in *Jeruzalems* val, die het begin was der Christelijke kerkgeschiedenis, de aanvang van het nieuwe Godsrijk, op de puinhoopen van het oude gesticht; of kunnen wij althans deze gebeurtenis eene *eerste* komst des Heeren noemen, waarop veel van het daaromtrent gezegde toepasselijk is?

Over deze laatste vraag mogen wij niet ligt heen stappen. Zij grondt zich op de uitgebreidste rede van onzen Heer over de dingen der toekomst, *Matth.* XXIV en XXV; — eene rede, die, bij al het treffende en schoone, dat zij bevat, den geloovigen van ouds her een bijna onoplosbaar raadsel was, en de ongeloovigen spottend deed vragen: *Waar is de belofte zijner toekomst?* — Maken wij ons met het parabolisch deel van haren inhoud nader bekend, en gaan wij daarbij uit van een zinnebeeld, dat lijnregt staat tegenover den *„Dief in den nacht."*

XXXV.

DE UITBOTTENDE VIJGEBOOM.

MATTH. XXIV : 32, 33.

En leert van den vijgeboom deze gelijkenis: wanneer zijn tak nu teer wordt, en de bladeren uitspruiten, zoo weet gij, dat de zomer nabij is.

Alzoo ook gijlieden, wanneer gij alle deze dingen zult zien, zoo weet, dat het *nabij is, voor de deur.*

MARK. XIII : 28, 29.

En leert van den vijgeboom deze gelijkenis: Wanneer nu zijn tak teer wordt, en de bladeren uitspruiten, zoo weet gij, dat de zomer nabij is.

Alzoo ook gij, wanneer gij deze dingen zult zien geschieden, zoo weet, dat het *nabij voor de deur is.*

LUK. XXI : 29—31.

En hij zeide tot hen eene gelykenis: Ziet den vijgeboom en alle de boomen. Wanneer zij nu uitspruiten, en gij dat *ziet, zoo weet gij uit u zelven, dat de zomer nu nabij is.*

Alzoo ook gij, wanneer gij deze dingen zult zien geschieden, zoo weet, dat het koningrijk Gods nabij is.

Voor de laatste maal had JEZUS in het openbaar geleerd. Het was dingsdag avond, drie dagen vóór zijnen dood. Al zijne tegenstanders had hij daarbij tot zwijgen gebragt, en, daardoor zijn gehoor onbepaald meester, besloot hij met eene scherpe strafrede tegen de Schriftgeleerden en Farizeën, gezeten op den stoel van MOZES, maar niet doende naar zijn woord. Zijne rede klimt tot het *Slangen en adderen gebroedsels!* tot den vloek van *al het regtvaardig bloed, vergoten op aarde*, en dat alles *komen zal over dit geslachte.* Maar die vloek zelf stemt hem tot diepen weemoed; en zoo als hij twee dagen vroeger de stad is binnen gereden, zoo verlaat hij haar ook nu, met een aandoenlijk: *Jeruzalem! Jeruzalem!!*

In stil gepeins gaat JEZUS hierop den tempel uit, en de twaalve achter hem. Niemand uit de schare, en van zijne vijanden nog minder, die hem durft volgen. Zoo daalt hij het slingerend pad af, dat naar de *vallei van Josafat* leidt, en klimt aan de overzijde der beek *Kedron* weêr den *Olijfberg*, den weg naar *Bethanië*, op. Maar nu begint zijnen discipelen dit somber zwijgen angstig te worden; zij komen nader om en bij hem, en als, bij eene kromte van den weg om den berg henen, de Godsstad weêr zoo prachtig in 't oog valt, wijzen zij den Heer, — als om zijne al te sombere stemming af te leiden, — op de gouden tinnen des tempels, badende in de avondzon, en zeggen: »Zie, Heer! wat zijn dat toch heerlijke gebouwen!" — Maar was 't heimelijk hun oogmerk, met dit woord 's Heilands vloek af te keeren van dat *Jeruzalem*, dat iederen echten Israëliet dierbaar was als de appel zijner oogen; hoe werden zij dan te leur gesteld door JEZUS' antwoord: »*Ziet gij alle deze dingen? Voorwaar zeg ik u: hier zal niet één steen op den anderen steen gelaten worden, die niet zal worden afgebroken.*" — En weder klimmen zij zwijgend voort, tot zij den hoogsten bergtop hebben bereikt, en zich hier een oogenblik neder zetten, om de

de schoone Godsstad een' laatsten avondgroet toe te zenden, eer zij langs de andere zijde van den *Olijfberg* afdalen, naar 't vriendelijk en vreedzaam *Bethanië.*

Maar terwijl zij hier zitten en rusten, zien de discipelen eerst rond, of niet een vreemde hun onderhoud kan afluisteren. Daarop komen zij nader rondom den Heer, en vragen op vertrouwelijken toon: *„Zeg ons*, Meester! *wanneer zullen deze dingen zijn? En welk zal het teeken wezen van uwe toekomst en van de voleinding der wereld?"* — De rede, hierop door den Heiland uitgesproken, is door MATTHEÜS, *H.* XXIV (en XXV), het volledigst, door MARKUS en LUKAS korter mede gedeeld; door den laatste het kortst van allen, omdat hij reeds vroeger er het een en ander uit gebruikt had, dat hij nu niet herhalen wil. Plaats en tijd en gang der profetie blijft echter bij allen de zelfde. De aanhef is eene waarschuwing. Droeve oorlogen en zware volksrampen waren aanstaande; valsche geruchten van zijne toekomst zouden daarbij velen verleiden; nog was dit het einde niet, maar alleen een beginsel der bange barensweeën van een' nieuweren tijd. Verdrukking en vervolging, afval en verdeeldheid zou nu volgen, en ondertusschen het Evangelie gepredikt worden aan alle volken. Daarna eerst komt het einde. Dit einde zou worden aangekondigd door *den gruwel der verwoesting*, *staande in de heilige plaats.* Dan was het de tijd om te vlieden, verre van *Jeruzalem.* Want eene verdrukking als deze *is niet geweest van het begin der wereld tot nu toe, en zal* ook na dezen *niet* meer *zijn.* Maar nog moesten zij aan zijne toekomst niet gelooven, al werd die hun stellig aangekondigd: zij zou zich zelve aankondigen, zoo als de bliksemschicht door het luchtruim schiet. Want na die groote verdrukking, zou de hemel worden bewogen, en daarin *het teeken verschijnen van den Zoon des menschen. Al de geslachten zullen hem zien, en de Engelen vergaderen zijne uitverkorenen bij een uit de vier winden......* Zie daar de profetie. Hierop volgt nu de gelijkenis van den Vijgeboom.

In deze gelijkenis ligt meer opgesloten, dan zelfs LUKAS schijnt begrepen te hebben, als hij, — Griek en geen Oosterling, — bij den vijgeboom voegt *„al de boomen,"* en het zóó voorstelt, als of de Heiland alleen wilde zeggen, dat het uitspruiten van 't geboomte den zomer aankondigt. Neen! juist en alleen *van den vijgeboom* was DEZE gelijkenis te leeren. Wij moeten hem daarbij niet beoordeelen naar de verkleumde en armoedige heesters, die te onzent naauwelijks enkele vruchten in het jaar tot rijpheid brengen. De vijgeboom groeit in *Palestina* tot genoegzame hoogte, dat men onder zijne schaduw zich kan nederzetten, als NATHANAËL, waartoe het breede en digte blad bijzonder uitlokt. Drie malen in het jaar geeft hij vruchten, waarvan de eene rijpt, terwijl de andere wordt geschud. Zoo waren rondom het Galilésche meer, waar deze vrucht in overvloed gevonden werd, de vijgeboomen tien maanden lang er van voorzien, en bleven zij soms daaraan den winter over. Maar die vrucht groeit niet, als het ooft onzer boomgaarden, aan het einde der nieuwe takken, maar aan het oude hout, bij wijze van vleeschachtige knoppen, waarin de bloesem zoo verborgen schuilt, dat velen gemeend hebben: de vijgeboom bloeide in 't geheel niet. Daardoor zijn de vruchtknop en de vijg zelf beter tegen de koude bestand, dan de teedere takken en het jeugdige groen. De vrucht wordt dan ook eerst geboren, en daarna, aan het eind der takken, het blad om haar te dekken. Zoo is de vijgeboom het laatste groen, ofschoon hij den vroegsten oogst geeft. Daarbij heeft hij nog de eigenschap, dat

zijne takken, gedurende het overige van 't jaar bijna van glasachtige brosheid, met de voorjaarswarmte sappig en donzig worden, en dan zacht en buigzaam zijn. — En zie daar nu de kracht der gelijkenis. Onzen winter, die de naakte takken van 't geboomte met rijm en ijzel dekt, tot eindelijk weder de Maart, onder al hare stormen, de knoppen zwellen doet, en de Mei ze doet uitbreken in zacht groenen bladerdos, — onzen winter en onze lente kent *Palestina* niet. De winter heeft er soms frisscher groen, dan de brandende zomer, en vele planten verliezen het zomer en winter niet. Met het voorjaar dekt reeds de olijfgaarden het donkergroene waas, en weide en akker worden verfrischt door den spaden regen; nog is de zomer niet daar. Maar zoo dra nu de uiteinden der takken aan den vijgeboom teeder en zacht worden, donzig en bijna doorschijnend groen; en daar na de knop aan 't einde vooruit komt en het opgerolde, vijfhoekige blad zich zien laat; — nu roept zelfs het kind den zomer het welkom toe. Al is 't, dat nog eene enkele gure regenvlaag de bestendige zomerwarmte van het oosten terug houdt, of een koude nacht het teeder blaadje doet krimpen, de zomer is daar! — *Alzoo ook gij lieden, wanneer gij al deze dingen zult zien, weet, dat het* (of „dat hij") *nabij is, voor de deur.*

JEZUS schetst dus in den vijgeboom het allerlaatste voorteeken van 't geen reeds door vroegere *teekenen der tijden* is voorbereid en voorspeld. En de groote gebeurtenis, op die wijze aangekondigd, is als *de zomer:* de tijd van bloei en vrucht, van zegen en overvloed, al schroeit soms de hette het dorstig aardrijk: want de zomer brengt den *oogst*, en deze — wij zagen het vroeger reeds — is het beeld van de *voleinding der wereld.* Wat dus, onder het beeld van den zomer, als *nabij*, als *voor de deur* gedacht wordt, het is eene heugelijke gebeurtenis, voor JEZUS' discipelen althans: want zij zijn het, die van den vijgeboom *deze gelijkenis* moeten *leeren.* Bij MATTHEÜS en MARKUS schijnt de bedoeling dan ook duidelijk te zijn, dat HIJ, *de Zoon des menschen*, wiens komst voor de zijnen geene verschrikking is, maar eene verlossing, *nabij is, voor de deur.* LUKAS heeft het denkbeeld anders uitgewerkt, daar hij aan de gelijkenis deze woorden laat vooraf gaan: „*Als nu deze dingen* BEGINNEN TE GESCHIEDEN, *zoo ziet omhoog, en heft uwe oogen opwaarts, omdat uwe verlossing nabij is!* (Vs. 28)" en haar besluit met de woorden: „*Wanneer gij deze dingen zult zien* GESCHIEDEN, *zoo weet, dat het koningrijk Gods* (het vervulde Godsrijk, niet meer in zijnen strijd, maar in zijne overwinning) *nabij is.*"

Eer wij ons verder in de moeijelijkheden begeven, die de toepassing dezer beeldspraak oplevert, merken wij op, dat zij de eenige parabel is, in deze rede van den Heer, die wij bij al de drie Evangelisten, in den zelfden zamenhang vinden; terwijl bij allen de plegtigste verzekering volgt, dat *dit geslachte* (ontwijfelbaar „het toen levend menschengeslacht," misschien nog beter: „het toenmalig geslachte van Israël," tijd- en landgenooten van JEZUS en zijne apostelen 1)) *geenszins zal voorbij gaan, tot dat alle deze dingen zullen geschied zijn.* En toch volgt terstond op deze tijdsbepaling de verzekering, dat *van dien dag en die ure niemand weet, dan de Vader alleen.* Zelfs LUKAS, die dit laatste niet heeft, stelt

1) Over de wanhopige poging, om *dit geslachte* te verklaren van „het menschelijk geslacht," (HIERONYMUS) of „het geslacht der geloovigen," (ORIGENES) enz. behoef ik niet te spreken.

in plaats daarvan eene vermaning: *Dat u die dag niet onvoorziens kome: want gelijk een strik zal hij komen over al de genen, die op den ganschen aardbodem gezeten zijn.*

Van dit alles is zeker de eenvoudigste,— of liever de gemakkelijkste verklaring, dat het eene profetisch-dichterlijke voorstelling is van *Jeruzalems* verwoesting, den val van den Joodschen staat en de geestelijke komst des Heeren in de stichting en uitbreiding van de Christelijke kerk. (MEIJBOOM.) De Heer heeft dan evenwel voor zijne apostelen raadselen gesproken, en hun voorstellingen gegeven, die later hun geloof in ernstig gevaar konden brengen. Hij heeft daarbij van de *vervolging en verdrukking* na Jeruzalems val, een bloedige worsteling van meer dan twee eeuwen, ook in de verte niets doen vermoeden; en een bepaald *tijdstip* doen wachten, waar alleen een langdurig *tijdvak* werd voorbereid. Maar wat bij mij 't zwaarste wegen zou: van het *oordeel*, den staat der vergelding, der voltooijing, de eigenlijke *toekomende eeuw*, heeft de Heer hun eene verwachting ingeboezemd, door niets geregtvaardigd, en in geen enkel opzigt door de Christelijke wereldgeschiedenis vervuld. — En de getuigenissen der Schrift zijn te sterk, om aan deze stellige verwachting der apostolische eeuw te twijfelen: *Het einde aller dingen is nabij.* (PETRUS.) *De toekomst des Heeren genaakt.* (JAKOBUS.) *De tijd is kort; de gedaante dezer wereld gaat voorbij.* (PAULUS.) *Het is de laatste ure.* (JOHANNES.) *De dag nadert. Nog een zeer weinig* tijds, en *hij, die te komen staat, zal komen en niet vertoeven.* (De schrijver aan de Hebreën.) 1)

Zullen wij dan met velen beproeven, om den Heer van beide,—zijne toekomst voor zijn volk en voor de wereld,—achtervolgens of bij afwisseling te laten spreken; en daartoe hier of daar, in 't midden der doorloopende schildering, een punt van overgang zoeken; of anders sommige verzen als de aankondiging van *Jeruzalems* val, andere als die van 't aanstaande wereldgerigt opvatten? — Maar deze meening heeft niets anders, dan ontelbare mislukte proeven opgeleverd. Zij leden vooral schipbreuk op de gelijkenis, die wij *leeren van den vijgeboom*, en waardoor *alle deze dingen* bepaald worden tot den leeftijd van het toenmalig menschengeslacht.

Eene betere verklaring is zeker die van het "profetisch vergezigt," door Dr. VAN OOSTERZEE met de hem eigene welsprekendheid uitgewerkt. Daarbij toch "wordt de toekomst als tegenwoordig gezien; de tijdsruimte, die tusschen de eene en de andere gebeurtenis ligt, treedt voor het oog des geestes terug; de tusschentijdvakken, die het een van het andere scheiden, worden voor den blik des zieners als 't ware vernaauwd en aan elkander geschoven, de afstanden krimpen zamen, en het *tijdperk* van het einde der eeuwen vertoont zich, als of het slechts een *tijdstip* van het tegenwoordige ware." (*Leven van Jezus*, III : 111.) — Gaarne zou ik mij nog met dit denkbeeld vereenigen, gelijk het reeds voor vele jaren 't mijne was. Dat JEZUS hier als ziener spreken zou, en niet met zijne gewone heldere voor-

1) 1 *Petr.* IV : 7; *Jak.* V : 8; 1 *Kor.* VII : 29, 31; 1 *Joh.* II : 18; *Hebr.* X : 25, 37. — Reeds MALDONATUS (op *Matth.* XXIV : 5) stemde toe: "Het is niet twijfelachtig, of de apostelen hebben terstond na de verwoesting van den tempel de komst van CHRISTUS en het einde der wereld gewacht." En hij meent, met AUGUSTINUS, HIERONYMUS en BEDA, dat de Heer door elkander heen (*confuse*) gesproken heeft van beide gebeurtenissen, waarnaar de apostelen vroegen, opdat niemand het einde der wereld weten zou. *Existimabant apostoli*, zoo vervolgt hij: *haec esse conjuncta, finem templi et finem mundi; noluit* CHRISTUS *hunc illis errorem eripere, ne, post templi eversionem in longum expectationem porrigentes, securi essent.*

kennis (BRIËT), is mij ook, bij het verhevene van dit geheel eenig onderwerp en den hoogen orakeltoon, geen bezwaar. Maar de *Vijgeboom*, met de daarop volgende verzekering der nabijheid van JEZUS' komst, *nadat* ALLE DEZE DINGEN *geschied zijn*, brengt mij weder in twijfel. Ik zie mij ten minste verpligt, in dat geval JEZUS zelven te laten deelen in de algemeene dwaling der apostolische eeuw, die den afloop der tegenwoordige wereldperiode, te beginnen met *Jeruzalems* val en den laatsten worstelstrijd der kerk, binnen eenen enkelen menschenleeftijd verwachtte. En het zou, — gelijk ook VAN OOSTERZEE begrepen heeft, — geen heiligschennis wezen, eene verkeerde voorstelling van den afloop des tijds ons in JEZUS te denken, na zijne eigene verklaring: *Van dien dag en die ure weet niemand,* OOK DE ZOON NIET, *niemand dan de Vader alleen;* — eene verklaring, zoo plegtig en zoo eenig in den mond van onzen Heiland, dat ik haar onmogelijk in dezen beperkten zin kan opvatten: „Dat het binnen weinige *jaren* gebeuren moet, weet ik zeker; de regte *dag* alleen en het juiste *uur* behooren tot de *tijden* en *gelegenheden* (naar *Hand.* I : 7), *die de Vader in zijne eigene magt gesteld heeft.*"

Maar dit brengt mij tot eene andere vraag. Het schijnt wel, dat in de oorspronkelijke Hebreeuwsche aanteekeningen (*Logia*) van den apostel MATTHEÜS deze beide verzekeringen: „Dit geslacht zal nog niet zijn voorbij gegaan;" en „Niemand weet van die ure; zij komt als een dief in den nacht!" zoo op elkander volgden, als wij ze nu lezen. Maar zijn ze daarom door JEZUS zelven zoo in éénen adem uitgesproken? Al wil men de letterlijke ingeving (*theopneustie*) der Heilige Schrift ook nog zoo streng handhaven, met een Vergelijkend Overzigt (*Synopse*) der Evangeliën vóór zich, moet men wel tot de slotsom komen, dat de volgorde en zelfs de laatste redactie van 's Heilands woorden soms van de Evangelisten, en niet altijd letterlijk overeenstemmend met het door JEZUS gezegde is; — met andere woorden: dat zij niet met de pen in de hand geluisterd, of uit een bovenmenschelijk geheugen geschreven hebben. Dit is geene meening, maar een feit, zelfs door KALVIJN en MALDONATUS, elk op zijne wijze zoo hoogst regtzinnig, meer dan eens erkend. Nu bedenke men, — zoo als MEIJBOOM te regt aanmerkt, — dat JEZUS niet alleen op dien dingsdag avond, maar ook den geheelen volgenden woensdag, meer dan anders, in de gelegenheid en in de stemming was, om met zijne discipelen te spreken over de dingen der toekomst. Zou het dan zoo onnatuurlijk zijn, dat MATTHEÜS, na al de groote gebeurtenissen der volgende dagen tot zich zelven gekomen, de *quintessens* van al die gesprekken had opgeteekend, en die aan JEZUS' eerste rede op den *Olijfberg* vast geknoopt; en dat hij die rede wel geven moest, zoo als ze zich bij hem en al de apostelen had in de ziel geprent? Want geheel de Joodsch-Christelijke kerk heeft den val van *Jeruzalem* met den ondergang der wereld vereenzelvigd; eene Christelijke wereld zonder *Jeruzalem,* zonder *Israël*, zonder tempel, lag nog buiten haren gezigtskring. Maar nu had JEZUS zelf van zijne toekomst (*parousie*) als van een wederkomen *tot de discipelen* gesproken. Zij scheen dus binnen den zelfden tijd te zullen vallen, als de ondergang van *Jeruzalem.* Of de Heer evenwel Israëls val als „zijne komst" heeft beschreven, is mij nog zeer twijfelachtig. Genoeg, dat beide zamensmolten in de apostolische verwachting; en in zeker opzigt te regt, daar de val der oude wereld kon beschouwd worden als het symbool van het eind der gansche wereldgeschiedenis.

En vindt nu de lezer, die nog nooit deze zwarigheden zoo opzettelijk heeft gewogen, ze al te bezwarend voor het eenvoudig bijbelgeloof; gevaarlijk zelfs tegenover de ongeloovigen, wien wij nu althans ééne dwaling in de apostelen, en misschien zelfs in den Zaligmaker moeten toegeven; tot zijnen troost kan ik hem zeggen, dat wij hierbij meer winnen, dan verliezen. Want de sterkste en gevaarlijkste aanval op het Evangelie komt van de zijde dier geleerden, die nog den Christen naam bewaren, ja zelfs beweren, dat zij het oorspronkelijke Christendom herstellen, het geen in onze Evangeliën, als volgens hen een gewrocht der tweede eeuw, slechts fabelachtig opgesierd zou voorkomen. Ook om hunnent wil heb ik de verzameling en verklaring der Gelijkenissen, als het meest authentieke gedeelte van JEZUS' leer, ondernomen. En tegenover hen begroet ik met vreugde, juist in de moeijelijkheid, die ons bezig houdt, het bewijs, dat het synoptisch Evangelie (dat naar MATTHEÜS, MARKUS en LUKAS) geschreven is *vóór de verwoesting van Jeruzalem.* Want onmogelijk kon meer in eene volgende eeuw deze gebeurtenis met eenen algemeenen en laatsten wereldnood verward worden.

En zoo komen wij altijd weder terug tot eene dubbele voorspelling in den mond van onzen Zaligmaker:

De ééne van het laatste Godsgerigt, door niemand te berekenen: nabij misschien, waar wij het verre achten, gelijk het der apostolische eeuw verre was, terwijl zij 't nabij waande. Een gerigt, dat voor 't geheele menschdom aan het eind der tegenwoordige wereldperiode, maar voor iederen mensch met zijnen dood aanbreekt. Van deze toekomst des Heeren, tevens de hereeniging van CHRISTUS met de zijnen, geldt het: *„Waakt dan, want niemand weet dag en ure; zij komt als een dief in den nacht!"*

Maar de andere profetie betrof Jeruzalems val en de verlossing der zijnen van den druk der ongeloovige Joden. Deze zou zich, gelijk iedere groote wereldgebeurtenis, uit het tegenwoordige ontwikkelen; en er was geen zienersblik noodig, slechts een geopend oog voor de *teekenen der tijden,* waarvan wij reeds vroeger (Bladz. 145—154) spraken, om hare aannadering te herkennen. Hier op past dus de vermaning: *„Leert van den vijgeboom deze gelijkenis!"*

Ook ons past, bij 't waakzaam vertrouwen in een ondoorgrondelijk godsbestuur, opmerkzaamheid op de teekenen van 's Heeren komst in de lotwisselingen der wereld. Geen komeet of aardbeving verkondigt ons Gods raad. Ons verontruste niet die honderd maal herhaalde berekening of aankondiging van *dag* en *ure,* die *niemand weet dan de Vader alleen.* Maar in de wereldgeschiedenis zelve hooren wij nu en dan reeds de bazuin van 's Heeren toekomst van verre. En blijft die onverwachte ure, ook in JEZUS' beeldspraak, altijd iets, dat opschrikt en sidderen doet, als de inbraak in den nacht; de ontwikkeling van Gods koningrijk, ook in den bloedigen worstelstrijd onzer eeuw, — den strijd met het oude kerkgezag en moderne natuurdienst, met *Rome* en met den Islam, maar bovenal en in alles met de zonde! — de ontwikkeling en voortgang van Gods koningrijk ligt binnen den kring onzer waarneming, en zij heeft altijd iets opbeurends voor den geloovige. Er is werking in den vijgeboom; de zomer is nabij!......... *Terwijl* dan *deze dingen beginnen te geschieden, zoo ziet omhoog en heft uwe oogen opwaarts, omdat uwe verlossing nabij is!*

MARAN ATHA. DE HEER KOMT.

XXXVI.

DE WIJZE EN DWAZE MAAGDEN.

MATTH. XXV : 1—13.

Alsdan zal het koningrijk der hemelen gelijk zijn aan tien maagden, welke hare lampen namen en gingen uit, den bruidegom te gemoet; en vijf van haar waren wijze, en vijf waren dwaze. Die dwaas waren, *hare lampen nemende, namen geene olie met zich; maar de wijze namen olie in hare vaten, met hare lampen.*

Als nu de bruidegom vertoefde, werden zij alle sluimerig, en vielen in slaap. En te middernacht geschiedde een geroep: "Ziet! de bruidegom komt; gaat uit, hem te gemoet!" Toen stonden alle die maagden op, en bereidden hare lampen.

*En de dwaze zeiden tot de wijze: "Geeft ons van uwe olie; want onze lampen gaan uit." — Doch de wijze antwoordden, zeggende: "*Geenszins, *opdat er misschien voor ons en voor u niet genoeg zij; maar gaat liever tot de verkoopers, en koopt voor u zelven."*

Als zij nu henen gingen om te koopen, kwam de bruidegom; en die gereed waren, *gingen met hem in tot de bruiloft, en de deur werd gesloten.*

Daarna kwamen ook de andere maagden, zeggende: "Heere, Heere, doe ons open!" — En hij antwoordende, zeide: "Voorwaar zeg ik u, ik ken u niet."

Zoo waakt dan: want gij weet den dag niet, noch de ure, in de welke de Zoon des menschen komen zal.

De Heiland der wereld was eindelijk, uit zijne langdurige afzondering, in het openbaar opgetreden. Na den plegtigen doop in de *Jordaan* en den eersten grooten ziele-strijd in de woestijn, had hij zich zijne eerste leerlingen uit de school des Doopers aangewonnen, en dezen hadden enkele vrienden toegebragt. Zoo kwam JEZUS — met het eerste zestal denkelijk — in zijne vaderstad terug, gereed om nu het groote werk te volbrengen; en hij vindt er terstond — eene uitnoodiging tot eene bruiloft! — Verbeeldt u, dat die JOHANNES den Dooper gebragt was in de woestijn! Maar JEZUS was ook geen boetgezant. Hij ging er henen met zijne discipelen, en hij stoorde de bruiloftsvreugde niet met zijnen ernst; ja! hij heiligde die door zijn eerste wonder.

Eenige jaren zijn voorbij gegaan. De dagen en uren van rust en ontspanning in den gezelligen levenskring, zijn hoe langs zoo zeldzamer en onrustiger geworden. Tegenover de strenge Johannieten spreekt JEZUS nog wel van bruiloftsvreugde; maar al meer en meer treden er donkere en dreigende beelden voor zijnen geest: het afbreken van eenen heiligen tempel, de angstvolle kruisweg, de barenswee eener aanstaande moeder; en dan, met het

oog op zijn volk: de moord en 't gerigte der wijngaardeniers, de bliksemschicht door de wolken, de gieren, azende op het slagveld, en een nieuwe zondvloed, een vloed van vuur en van wolken!....... Maar als hij nu, van den *Olijfberg* af, den somberen blik heeft laten weiden over de rampzalige godsstad, tot hem 't oog vochtig wordt van tranen, — tranen over *Jeruzalem!* — ziet hij den kleinen kring zijner getrouwen nog eens rond, niet zonder bezorgdheid, maar toch met helderder vooruitzigt. En weder spiegelt zich JEZUS' gemoedsstemming in zijne beeldspraak af. Die toekomst, over *Gethsemané* en *Golgotha* henen, staat eerst voor zijne verbeelding als de terugkeer van eene bruiloft, waarbij trouwe knechten hunnen heer afwachten, de lendenen omgord en de lampen brandende; en daarna weder als de bruiloft zelve, waarbij 't bazuingeschal van den engel des gerigts overgaat in den vreugdekreet: „De bruidegom komt! De bruidegom komt!" — Zoo blijft, ook op den donkersten achtergrond, het beeld van den CHRISTUS ons liefelijk en het woord des koningrijks eene blijde boodschap: eene bruiloft, als de aanvang van JEZUS' bovenmenschelijke werkzaamheid; eene bruiloft, als 't beeld zijner toekomst.

Het zal dan nu tijd en plaats zijn, om meer opzettelijk te spreken over de huwelijksplegtigheden der Israëlieten, gelijk ik, bij vroegere zinspelingen op bruiloft en bruidegom, (Bladz. 158–160; 185; 254 en 265;) dit tot deze gelijkenis heb uitgesteld. En dan begin ik terstond met de opmerking, dat hunne huwelijks-inzegening geene eigenlijke godsdienstige, kerkelijke plegtigheid was, maar eene burgerlijke, maatschappelijke verbindtenis, waarbij wij niet eens van plegtige eedzwering of opzettelijke offeranden lezen, gelijk bij een gewoon verbond; zoodat dan ook de Mozaïsche wet wel bepalingen omtrent ongeoorloofde en verpligte huwelijken bevat, maar geene enkele voor de wijze, waarop zij werden gesloten. Dit moge ons vreemd toeschijnen, het lag geheel in den geest der oudheid. De echt was toen eigenlijk nog geen verbond tusschen man en vrouw, daar de laatste niet tot de regthebbende partijen behoorde, al werd somwijlen, reeds in de aartsvaderlijke dagen (aan REBEKKA b. v.), hare toestemming gevraagd. Neen! 't was eene overeenkomst tusschen den aanstaanden man en de ouders of voogden; en die overeenkomst werd bekrachtigd door de aanvaarding der bruid en hare opname in het huis van den bruidegom. Indien wij van eene eigenlijke huwelijks-inzegening in onzen geest spreken kunnen, dan bestond die alleen in de zegenspraak van de oudsten der plaats, gelijk wij ze reeds bij den echt van BOAS lezen (*Ruth* IV : 11, 12):

JEHOVA make deze vrouw, die in uw huis komt, als LEA en als RACHEL,
Die beiden het huis van ISRAËL hebben gebouwd!
En handel kloekmoedig in *Efrata;*
Maak een' vermaarden naam in *Bethlehem!*
Ja! uw huis zij als het huis van PEREZ;
Van het kroost, dat JEHOVA uit deze jonge vrouw u geeft!

Alzoo nam BOAZ RUTH, *en zij werd hem ter vrouwe:* — zoo besluit de schrijver, en laat dus 't *nemen* of aanvaarden, waarbij *de vrouw in zijn huis komt,* op de zegenspraak volgen.

Bij de bestendigheid der zeden van het Oosten, bleef in deze eenvoudige plegtigheid de huwelijks-inzegening bestaan, en zij werd alleen, in den geest der latere Rabbijnen, meer vormelijk, daar dezen de zegenspreuken tot zeven bepaalden, die door of in tegenwoordigheid van tien Israëlitische mannen moesten worden uitgesproken. 1)

Intusschen bleef het "in huis komen" der bruid de eigenlijke voltrekking, de acte zelve van het huwelijk, en nog onder de oudste Christenen werd zonder deze de echt niet als wettig voltrokken beschouwd. 2) In den geest van het Oosten, waar alle plegtige en feestelijke gelegenheden door openbare optogten, met muzijk en zang en dans, worden gevierd, had ook die intogt der bruid in hare nieuwe woning plaats. Hierop volgde daar binnen, in 't huis van den bruidegom, de eigenlijke bruiloft, besloten door 't juichend binnen leiden van het gelukkig paar in de rijk versierde slaapkamer (*thalamus*). Van zulk eenen optogt spreekt het *Lied der liefde*, *Ps.* XLV; waarin der koninklijke bruid wordt toegezongen, na 't roemen van haren kostbaren opschik (vs. 11, 12; 15, 16):

Hoor, o dochter! en zie, en neig uw oor;
En vergeet uw volk en uws vaders huis;
Zoo zal de koning lust hebben aan uwe schoonheid.
Dewijl hij uw heer is, zoo buig u voor hem neder.

Des konings dochter.... in gestikte kleederen zal zij tot den koning geleid worden;
De jonge dochteren achter haar, als hare speelgenooten haar toegevoegd.
Men leidt haar henen met blijdschap en vreugdgejuich.
Ze gaan 's konings paleis binnen......

Gij ziet hier weder den optogt na de zegenspraak, ofschoon er, door den hoogen stand des bruidegoms, het afhalen door dezen, met zijne gezellen, aan ontbreekt.

Een' dergelijken bruiloftstogt, maar van treuriger afloop, vinden wij geschetst 1 *Makk.* IX : 37—41. Een der roofzieke Arabische of Amalekietische stammen — "hier de kinderen van AMBRI" genoemd — had JOHANNES, eenen der Makkabésche broeders, verraderlijk overvallen en gedood. Kort daarop vernamen zijne broeders, dat deze volksstam een groote bruiloft dacht te vieren, waarbij de bruid, eene aanzienlijke Kanaänietische jonge dochter, in prachtigen optogt zou worden afgehaald. De Makkabésche krijgers legden zich dus in hinderlaag; en *als zij hunne oogen ophieven, ziet! daar kwam een groote stoet en optogt, en de bruidegom* (nog zonder zijne bruid) *ging uit, en zijne vrienden en zijne broeders,*

---

1) STEHELIN, *Jüdische Ueberlieferungen*, II : 289, en anderen. — Nog bij de verloving van Christenen spreekt AMBROSIUS van *inter decem testes confectis sponsaliis.* (MOLL.)

2) BINGHAM, *Antiquitates* caet., bij TRENCH. — Later (in de derde eeuw ongeveer) begint de huwelijks-inzegening eene priesterlijke handeling te worden, waarbij bloedverwanten en speelgenooten (*paranymphen*) het verloofde paar naar de kerk bragten. De strenge ascetiek der kerkvaders verklaarde zich echter tegen "dansers en tooneelspelers;" (CHRYSOSTOMUS en and.) — waardoor de bruiloftsfeesten, geheel van de godsdienstige wijding van den echt afgescheiden, juist niet in zedelijkheid hebben gewonnen. (Verg. W. MOLL, *Kerkelijk Leven* enz., II : 320—322.)

hem te gemoet, met rinkelbommen en muzijk-instrumenten en vele wapenen (V. D. P. "grooten toestel"). Maar *hunne bruiloft werd in rouw veranderd, en het geluid der speeltuigen in rouwgeklag!*

Hoe zeer dat openbare bruiloft vieren tot het Israëlietische volksleven behoorde, zien wij aan de vreeselijke bedreigingen eener geheele verwoesting bij JEREMIA, waarin telkens, (bij 't stil staan der handmolens, het uitblusschen der lampen en het onbegraven liggen der lijken,) als een hoofdtrek wordt vermeld: *En Ik zal uit de steden van* Juda *en uit de straten van* Jeruzalem *doen ophouden de stem der vrolijkheid en de stem der vreugde, de stem des bruidegoms en de stem der bruid!* 1) — Wat ons verder van de zeden der oudheid bekend is, stemt hiermede in. Reeds HOMERUS beschrijft zulk eenen optogt bij de Grieken, als door VULKAAN uitgebeeld op het schild van ACHILLES:

Men voert bij fakkellicht de bruiden, schoon van leest,
Langs de opgevulde straat, terwijl nieuwsgierge vrouwen
Aan deur en voorportaal den langen stoet beschouwen,
En 't vrolijk bruiloftslied, dat HYMENS lof vermeldt,
En snarenspel en dans haar op den weg verzelt. 2)

Uitvoeriger is het pendant van deze schets, HESIODUS' beschrijving van een der tafereelen, door VULKAAN op het schild van HERKULES uitgebeeld:

Andren voerden, op den wagen,
Aan den man zijn gade toe.
Luide klonk het lied voor HYMEN,
Verre blonk der fakklen glans
In de hand van trouwe dienaars;
En de maagden, bloeijend schoon,
Gingen 't dansend koor vooraf,
Dat, bij 't antwoord eener Echo,
D' optogt leidde, met de fluit
En der maagden zachte cither.
Ginds ontmoet haar 't koor der jonkers,
Met hun fluitspel, zang en dans.
Op de maat ging alles voorwaarts;
Gansch de stad was bruiloftsvreugd.

1) *Jerem.* VII : 34; XVI : 9; XXV : 10; eene bedreiging, herhaald *Baruch* II : 23, en vervuld 3 *Makk.* IV : 6.

2) *Iliade* XVIII : 491—496, naar de vertaling van VAN 'S GRAVENWEERT. Het *δαΐδων ὕπο λαμπομενάων*, hetzelfde als bij HESIODUS (*Scutum Herculis*, vs. 273—285) de *αἰθομένων δαΐδων σέλας*, (de fakkeltogt,) is hier reeds een onmisbaar vereischte tot de *γάμοι*. — Bij de beschrijving van den laatsten teekent GRAEVIUS aan: *Sponsas sellis insidentes in curras imponebant, quibus ex parentum aedibus in mariti vehebantur.* Conf. LUCIANUS et SUIDAS.

Ook in volgende geslachten bleef, bij de Grieken en Romeinen, die "wegleiding der bruid bij fakkellicht" niet alleen een deel der feestvreugde, maar ook eene onmisbare ceremonie bij de voltrekking van het huwelijk. 1)

Op hedendaagsche zeden, die van de oudheid afstammen, komen wij nader terug. Nu merk ik alleen nog aan, dat uit de bruiloft te *Kana*, zoo wel als die van den koningszoon in de gelijkenis, duidelijk blijkt, hoe ook in JEZUS' dagen de eigenlijke bruiloft ten huize van den bruidegom of van zijne ouders werd gevierd.

En zoo keeren wij tot de *Tien Maagden* terug. Ook hier ontmoeten wij eenen optogt, en wel bij nacht: want het gebruik bragt mede, dat bij dag de bruidegom aftoog, om zijne aanstaande vrouw te halen, maar men met 't ter bruiloft voeren wachtte tot den avond, om door lamp- of fakkellicht aan de plegtigheid meer luister bij te zetten. *De maagden gaan dus uit, den bruidegom te gemoet:* — maar waaruit? en waartoe? Is het uit hare eigene woning, of uit die der bruid? Wordt de bruidegom alleen gewacht, of reeds 't bruidspaar? — Hier weifelen de uitleggers; en nog de nieuwsten — DE WETTE en MEIJER — maken zich kort van de zaak af, met te zeggen, dat wel gewoonlijk de bruidegom de bruid afhaalde, en in zijn huis bruiloft werd gevierd; maar dat hier de zaak is omgekeerd: de bruidsmeisjes halen den bruidegom af, en in haar huis zal de bruiloft plaats hebben. Zij beroepen zich daarbij, met velen, op de bruiloft van SIMSON (*Rigt.* XIV : 10). Men had er die van den jongen TOBIAS kunnen bijvoegen. Maar beiden namen hunne vrouw in een vreemd land. En SIMSON rigtte daar wel eene bruiloft van zeven dagen aan, *gelijk de jongelingen plegen te doen;* maar toen *de zon van den zevenden dag onderging*, voerde hij zijne ondertrouwde vrouw niet huiswaarts; zoodat haar vader het huwelijk als niet wettig voltrokken beschouwde, en haar terstond aan een der dertig gezellen van SIMSON gaf. De bruiloftsfeesten hadden nu toch plaats gehad! Over eene vrouw, die reeds haar mans huis was ingeleid, zou men zoo ligtvaardig niet beschikt hebben. 2)

---

1) Zoo schrijft APULEJUS: *Veluti nuptiales epulas obiturae Dominae coruscis facibus praelucebant;* en HELIODORUS: δᾷδες τὸ γαμήλιον ἐκλάμψασαι φῶς. (PRICAEUS.) — FUSS (*Antiq. Rom.*) zegt, dat bij de Romeinen oudtijds de plegtigste inzegening van het huwelijk (*confarreatio*) *onder tien getuigen* plaats had, waarna de bruid tegen den nacht, uit het huis harer moeder of naastbestaande, naar het huis van den bruidegom werd *weg geleid* (van hier *deducere* en *deductio*) door twee jongelingen, terwijl een derde, of meer, met de fakkel (*fax, pinus, taeda nuptialis*) vooruit gingen.

2) Ik vond nog de volgende bewijzen uit den nieuweren tijd, dat de eigenlijke bruiloft in het Oosten altijd plaats heeft bij den bruidegom, waar de bruid in plegtigen optogt wordt heen geleid.

Bei den Persern wird, wie CHARDIN *meldet, die Hochzeit bei dem Bräutigam gehalten, und dauert zehen Tage. Am zehenten Tage sendet man ihm bei hellem Tage den Brautschatz zu. Des Nachts begleitet man die Braut dahin; die Musicanten machen den Anfang des Zugs; mehrere Bedienten folgen, jeder mit einer Kerze in der Hand; darauf kommen die Frauen, deren jede gleichfalls eine brennende Kerze trägt.* ROSENMULLER.

We went to view the nocturnal procession which always accompanies the bridegroom in escorting his betroted spouse from the paternal roof to that of her husband. This consisted of nearly one hundred of the first persons of Joannina, with a great crowd of torch-bearers, and a band of music. After having received the lady, they returned, but were joined by an equal number of LADIES, (eenigzins overeenkomende met onze MAAGDEN,) *who paid this compliment to the bride.* HUGHES, *Travels in Sicily* etc. — Ook SEETZEN beschrijft zulk eene *Brautschau* met bruidsmaagden, muzijk en zang. (RITTER, *Palaestina*, II : 816.) En in *Savoije* wordt nog de bruidegom met zijne bruid door zijne bloedverwanten en vrienden met laauwertakken naar hunne toekomstige woning geleid, waar zijne moeder haar een handvol koren over 't hoofd strooit. (*Globe*, 2e Serie, D. 18, Afl. 3.)

De eigenlijke dwaling der uitleggers, — en jaren lang heb ik onnadenkend daarin gedeeld, — bestaat hierin, dat men de *tien maagden* houdt voor de vriendinnen of speelgenooten van de bruid, 1) — de bruidsmeisjes op onze oud-vaderlandsche huwelijksfeesten, — en dus beantwoordende aan de *gezellen* of *vrienden van den bruidegom*, waarmede wij vroeger zagen, dat JOHANNES de Dooper zich zelven vergeleek. — Maar waar is dan toch de bruid? Blijft zij eenzaam zitten wachten, den halven nacht door, zonder de vriendinnen, die haar anders in de bruidsdagen steeds ter zijde staan? En dezen — *kunnen zij juichen, als de bruid niet bij haar is?* (Vergl. H. IX : 15.) — Daar buiten te zitten en slapen; of zelfs, zoo als MEIJER wil, ergens in een huis in te gaan, 2) dat is al een even treurig bruiloft houden, als het eene armoedige of slordige bruidswoning zijn zou, waar men de oliekruikjes der bruidsmaagden vergat te vullen.

Maar het is eigenlijk reeds genoeg, dat JEZUS, door zijne voorstelling van eene bruiloft in de bruidswoning, de zeden van zijnen tijd miskend en zelfs de betamelijkheid zou gekwetst hebben. Deze afwijking van het kostuum, die wij nergens in JEZUS' schilderijen naar het leven ontmoeten, bestaat dan ook alleen in de verbeelding der uitleggers. Even als te *Kana*, waar JEZUS zelf aan eene bruiloft deel nam (*Joh.* II : 9, 10), is de bruidegom de *Heer des huizes*, gastheer in zijne eigene woning, die de bruiloftsgasten van wijn voorziet; die zelf komt, als er bij herhaling op de deur geklopt wordt, en daar buiten sluit, wie hij wil. — En de *maagden?* — Het zijn geene bruidsjuffers, onmisbaar tot de feestplegtigheid, waarbij men van deze tien er geene schijnt te missen. Het zijn even min bruiloftsgasten (*genooden*), voor wie eene plaats aan de tafel bestemd is; want als zoodanig werden in het Oosten alleen mannen genoodigd (*Joh.* II : 2; *Matth.* XXII : 3 verv.), terwijl de oudere vrouwen *daar ook* aan huis *waren*, om te helpen (*Joh.* II : 1), en de jonge dochters (Vergl. *Matth.* XIV : 6) door zang en dans het feest opvrolijkten. — Maar onze *Maagden* dan? — Reeds, dat zij HARE *lampen* (Eigl. „die van zich zelve") nemen en bereiden, doet ons zien, dat zij op eigen gelegenheid en kosten zich hebben voorbereid. 't Zijn dus eenvoudig belangstellende vriendinnen, 3) die zich onder weg aansluiten aan den

1) *Sunt virgines sodales Ps.* XLV : 15, *συνομάλικες in Epithalamio Theocriti*, *παρθένοι ἑταῖραι Pindaro tertia ode Pythiorum.* Zoo GROTIUS. En van de zeden der oude Christenen sprekende, zegt hij, dat na de inzegening in 't huis der bruid, in navolging der Joden, deze werd uitgeleid en te gemoet gekomen door de **υἱοὶ καὶ θυγατέρες τοῦ νυμφῶνος.** *Conf. Matth.* IX : 15. — Maar als er in onze gelijkenis van *paranymphen* sprake was, zouden wij, naar de analogie van alle andere beelden der *parousie*, daaronder geene geloovigen, maar Engelen moeten verstaan. — HIRT, *de Paran. ap. Hebr.*, Jen. 1748, hier ook bij aangehaald, is mij onbekend; HARTMAN, *Die Hebräerin*, waarin Th. II, S. 517—538 van de trouwplegtigheden wordt gesproken, is mij nu niet meer bij de hand.

2) Deze uitlegger drukt al te sterk op *ἐξέρχεσθαι*, als of dit woord altijd „een uitgaan uit stad of woning" moest aanduiden. Het wordt in 't evangelie zeer dikwijls gebruikt, en vooronderstelt alleen een „punt van uitgang," niet altijd „eene beslotene ruimte of woning." Zoo b. v. zijn de Joden *uitgegaan naar de woestijn*, om JOHANNES te zien (*Matth.* XI : 7—9); *gaat het gerucht van* JEZUS *uit in geheel Syrië*, terwijl hij *Galilea omgaat* (IV : 23, 24); de Engelen zullen ten jongsten dage *uitgaan* (XIII : 49); enz.

3) Niet alleen bij TRENCH en WILSON vindt men deze juiste voorstelling der zaak, maar reeds bij LIGHTFOOT: *Post desponsationem non licuit sponso coire cum desponsata in domo soceri sui, ante deductam eam in propriam domum. Erat introductio ista consummatio matrimonii. Supponit haec parabola sic petitam sponsam in domum mariti, paratasque virgines in ejus occursum, quae tamen, vel petita e longinquo, vel morâ aliquâ intercurrente detenta, non adducta est ante mediam noctem.*

trein; even als nog bij onze buitenlieden bij begrafenissen in gebruik is. Nadat de bruidegom met zijne vrienden is opgetrokken, om zijne bruid af te halen, hebben zij zich daartoe toegerust. De brandende lamp — waarvan straks nader — is hierbij onmisbaar. Die haar niet heeft van de vriendinnen, wordt in de dansende en zingende reien niet opgenomen. Maar van deze voorzien, hebben zij ook slechts te wachten en zich aan te sluiten. De feestzaal, waartoe dikwijls de binnenplaats en tuinen waren ingerigt, is ruim genoeg! — Eene merkwaardige bijvoeging van de oudste overzetters en enkele kerkvaders 1) bewijst ten overvloede, dat deze voorstelling de juiste is. Zij hebben (vs. 1) achter het woord *bruidegom* ook nog „en de bruid." Deze woorden bewijzen ten minste, hoe zij, die zoo veel nader aan de eeuw van JEZUS stonden en digter bij JEZUS' vaderland woonden, zich de zaak voorstelden. Of daarom dit bijvoegsel van den Heer zelven is? Zeker niet. De tekst mist het, en wij merkten vroeger reeds op, dat bij zijne voorstelling van den Messias als bruidegom, nooit de bruid wordt geschetst; zoodat „het geestelijke huwelijk," 't lievelingsdenkbeeld van vroegere en latere mystiek, niet van JEZUS is. 2)

Nu nog een woord over de *lampen*. Ik kom daarbij weder met alle kracht op tegen de overgeleverde vertaling van *lampas* door lamp, op den klank af; (Vergl. Bladz. 314 en 369;) — terwijl juist dit Grieksche woord, aan 't helder glanzen ontleend, (althans oudtijds,) eene fakkel of toorts aanduidde. Ook hier zou ik aan al wat wij *lamp* noemen, allerminst denken. Zij is voor een' openlijken fakkeltogt in den nacht niet geschikt. Toch was het een licht, dat door olie werd brandende gehouden. En hier komt ons nu het hedendaagsche Oosten te hulp. Want de reizigers berigten ons, dat de Hindoe's, bij zulke gelegenheden, zich bedienen van een stuk lijnwaad, dat zij tot èen dik lemmet in een draaijen en in een hol (koperen) roer steken. Zij nemen daarop dit roer in de eene, en eene kan of flesch met olie in de andere hand, om gedurende den optogt telkens de vlam weêr te doen opleven. Maar nog naauwkeuriger komt met onze gelijkenis een berigt van Rabbi SALOMON (bij LIGHTFOOT) over een, dat dus luidt: „In het Ismaëlitische land is het de gewoonte, dat men de bruid uit haars vaders huis in dat van den bruidegom voert, voor zij wordt ingeleid in het echtelijk slaapvertrek (*thalamus*); en dat men, voor haar uit, ongeveer tien houten stokken draagt, hebbende elk een vat, in de gedaante van eenen schotel, op

---

1) Wij vinden ze bij ORIGENES, HILARIUS en AUGUSTINUS, en, wat inzonderheid opmerkelijk is, in de oude Syrische en kerkelijke Latijnsche vertaling (*Vulgata*).

2) Bij die mystieke opvatting, heeft men in onze gelijkenis veel moeite gehad, om de bruid niet met de maagden te verwarren. BARBUTH zegt, dat *alsdan*, — volgens hem „na den val van den Antichrist," — de bruidegom aankomt met zijne *nieuwe bruid*, dat is, met vele nieuw bekeerden uit het afgedwaalde Christendom, uit het Heidendom, uit het Jodendom. „Wel," vraagt hij: „wie zou niet uitgaan, om te aanschouwen zulk eene schoone bruid?" — Meer algemeen echter is de opvatting van AUGUSTINUS, die de bruid beschouwt als eene mystieke of zinnebeeldige persoon, in wie de wijze maagden begrepen zijn, even als al de geloovigen, als kinderen der kerk, te zamen eigenlijk de moeder uitmaken. (TRENCH, CUMMING en anderen.) — TAULER zegt zelfs (*in seiner berühmter Predigt*, LISCO): *So sind wir nun Alle verlobte Bräute unseres Herrn Jesu Christi, und dem sollen wir willig Alle entgegengehen.* — Naar onze opvatting, komt de bruid eerst in de latere apostolische en apocalyptische uitwerking van het beeld voor, maar met 't zelfde denkbeeld van een zalig deelgenootschap aan de bruiloftsvreugde, als het deel der geloovigen: *Zalig zijn zij, die geroepen zijn tot het avondmaal* (middagmaal of maaltijd) *van de bruiloft des Lams.* (*Openb.* XIX : 9.)

den top, waarin eene reep doek met olie en pek. Deze aanstekende, draagt men ze als eene fakkel voor haar uit." 1)

Indien wij eenvoudig vooronderstellen, dat de fakkels der bijkomende vriendinnen van 't zelfde maaksel waren, wordt de geheele voorstelling helder. Zulke lichten, zoo lang zij niet tot den fakkeltogt dienden, konden langzaam voort branden en den halven nacht op de eerste olie teren. Maar nu de bruidegom komt, is er een heldere vlam noodig, de geheele schotel moet vol zijn, en de vijf wijze maagden hebben gelijk, als zij zeggen: "Voor ons beiden is niet genoeg!" een antwoord, dat anders, wanneer alleen eene gewone lamp wat moest worden bijgegoten, en men de zaak naauwkeurig wilde uitpluizen, onbarmhartig klinken zou.

Ik zie niet, dat er nu aan het aanschouwelijke en natuurlijke der voorstelling, naar toenmalige zeden, iets ontbreekt. Vatten wij daartoe alles nog eens in weinige woorden te zamen.

Er is een bruiloft aanstaande, waar geheel de omtrek in deelt, maar allermeest — en waar is dit niet het geval, bij beschaafde en bij woeste volken? — allermeest de tijdgenooten der bruid, die met haar als kinderen speelden en opgroeiden tot maagden. Een tiental — bij de Joden 't beeld van een voltallig gezelschap 2) — spreken met elkander af, dat ze daar aan zullen deel nemen. Eene eigenlijke noodiging is voor de meisjes der plaats, hare vroegere speelgenooten, niet noodig, maar wel, om in de rei te komen, de gewone huwelijkstoorts. Zij *nemen* die — er staat niet bij, dat zij ze *bereidden;* dit volgt later: — zij nemen ze in de hand, gevuld en brandende, maar niet meer dan voor 't oogenblik noodig is. Zij doen dit tegen het vallen van den avond. Na zonne-ondergang, en gewoonlijk niet lang daarna, komt de bruidegom terug met zijne bruid: want hierop moet nog eerst de eigenlijke bruiloft beginnen, die in de tweede of derde nachtwake afloopt. Zij zetten zich vrolijk neder, op eene geschikte plaats aan den weg. Er is nog niets van den optogt in 't gezigt, maar hij kan haar niet misgaan, en gaat ook zoo stil niet over den weg. *De bruidegom vertoeft: zij worden allen sluimerig; zij vallen in slaap.* Er is iets schilderachtigs in deze eenvoudige woorden. Het *vertoeven* is hier, als bij den *Ontrouwen Huisbezorger* (*Matth.* XXIV : 48; *Luk.* XII : 45), een "weg blijven ver over den tijd," en een

1) Ook in de voorstellingen, vroeger uit de Grieksche en Romeinsche oudheid aangehaald, vindt men geene eigenlijke lampen; waarom WILSON te regt schrijft: — *lamps, or, as it should rather be translated, "torches."* — Hij gaat echter te ver met zich toortsen voor te stellen, waar geen olie in was, zoodat zij om de vijf of tien minuten moesten worden bevochtigd. Hoe konden zij dan blijven branden, terwijl de maagden sliepen? — De *νυμφικαὶ λαμπάδες* (EURIPIDES) werden bij de Grieken ook wel door de moeder der bruid gedragen. De eerste Christenen noemden ze *faculae nuptiales*, maar ook *lucernae conjugales*, en schijnen dus ook eigenlijke lampen gebruikt te hebben. (Zoo TRENCH; maar is dit, uit het laatste woord nog wel met zekerheid op te maken?)

2) *Numero denario gavisa plurimum est gens Judaica, et in sacris et in civilibus.* LIGHTFOOT. De verdeeling in tienen en honderden, — het eten van het paaschlam door tien personen, — en later de oprigting eener synagoge, waar tien Joden wonen, — het uitspreken van den huwelijkszegen in eenen kring van tien vrienden en geburen, enz. — geven hiervan getuigenis. "Tien is eerst een volle kring van menschen, eene krans," zeggen de Rabbijnen; en de latere Joodsche kabbalistiek heeft zich bijzonder in de geheimenissen van dit "volmaakte getal, dat alle andere in zich bevat," verlustigd.

„komen, als men bijna niet meer gewacht wordt." Naar mate nu de levendige verwachting in gedachteloosheid overgaat, volgt er een ligte sluimer, — eigenlijk een hoofdknikken en toe vallen van de oogen; — en ten laatste een geruste slaap. Met één denkbeeld, — en een zoo genoegelijk denkbeeld! — geheel vervuld, hebben zij de schotels met 't brandend lemmet van den standaard afgeschroefd en naast zich neêr gezet; en de wijze slapen, zoo wel als de dwaze. Haar is ook het waken niet opgelegd, gelijk den dienstknechten, die hunnen heer van de bruiloft wachten, en als den discipelen in *Gethsemané.* Dit slapen is alleen in zoo verre een wezenlijke trek van de gelijkenis, als het de natuurlijke verklaring geeft, hoe de halve nacht kon voorbij gaan, zonder dat de dwaze maagden hare dwaasheid inzagen, of de wijze die opmerkten en haar waarschuwden. Voor den diep slapende bestaat geen tijd meer. In zoete bruiloftsdroomen gaan de uren spoedig voorbij. Maar uit dien zoeten droom werden zij plotseling, en voor de helft met angst en schrik, wakker. 't Was middernacht, en de menigte op wegen en straten verwonderde zich wel over het ongewoon vertoef, maar gaf het wachten niet op. Dáár ziet men op de heuvelen 't fakkellicht, en hoort reeds tusschen de dalen den beurtzang weêrgalmen. *„De bruidegom! De bruidegom!"* 1) dit geroep snelt den togt vooruit; en als 't ons tiental bereikt, voegen geburen en vrienden er de opwekking bij: *„Ziet, de bruidegom! Op dan! Gaat uit, hem te gemoet!"* 2) — Allen staan nu gelijkelijk op, en aller eerste gedachte is de onmisbare voorwaarde der bruiloftsvreugd: hare fakkels. Nog half slapende, grijpen zij er naar. Ze branden alle nog, al is 't met eene flaauwe vlam, die zoo zoo dreigt uit te gaan. Onze jonge dochters haasten zich dan, om ze *te bereiden.* 3) Hoe dit geschieden moest, kan ieder zich verbeelden, en de oud-vaderlandsche huismoeder het gemakkelijkst. Ook heeft men aan enkele oude graflampjes 't werktuig (de *acus* der Romeinen) gevonden, waarmede 't lemmet werd gereinigd en opgehaald. Maar onder die haastige toebereiding zien allen, dat de brandstof is opgeteerd. En hier blijkt nu de wijsheid en dwaasheid, — verstandige voorzorg 4) en onbedachtzaamheid. — Vijf der tien nemen hare kruikjes, die juist genoeg bevatten, om nog eens den koperen schotel te vullen. Maar terwijl zij hiermede bezig zijn, komen de anderen smeekend tot haar. Ook zij hebben de lichten weêr opgeschroefd en geschikt, maar zij vlammen niet op: de brandstof ontbreekt! — *„Geeft ons* wat *van uwe olie!"* is de angstige vraag *„Onze fakkels gaan uit!"* — *„Geenszins!"* is het antwoord: *„Er zou niet genoeg zijn voor*

---

1) Naar bevoegde getuigen is het woord *komt* (ἔρχεται) onecht.

2) *Te gemoet*, εἰς ἀπάντησιν (naar TISCHENDORF zonder αὐτοῦ); zoo ook boven, vs. 1, en *Hand.* XXVIII : 15; 1 *Thess.* IV : 17. — *Matth.* VIII : 34 is het εἰς συνάντησιν (volgens anderen ὑπάντησιν). — De vertaling is de zelfde, maar de zin niet. Het eerste woord geeft een *afhalen* te kennen, eene ontmoeting, om zich bij iemand te voegen; het laatste alleen een *ontmoeten* of *zamentreffen:* want de verschrikte Gergesenen komen juist, om JEZUS te smeeken, *dat hij uit hunne landpalen wilde vertrekken.*

3) Het woord (κοσμεῖν) drukt het denkbeeld van „toerusten, toebereiden, in orde schikken" uit; bij voorbeeld, waar een tafel, maaltijd enz. wordt toegerigt. *Openb.* XXI : 2 komt het voor van eene bruid. De maagden evenwel behoefden zich zelve niet meer uit te rusten of op te schikken, alleen hare lampen.

4) Er staat eigenlijk niet *wijs* (σοφός), maar *verstandig* (φρόνιμος); dit zelfde woord vinden wij ook gebruikt in de gelijkenissen van het *Huis op eene steenrots*, van den *Huisbezorger* en van den *Rentmeester*. Bij den laatsten komen wij op dit onderscheid nog eens terug.

ons en voor u." 1) — En als zij jammeren, wat dan te doen, is de raad der wijze maagden, de eenige, dien zij nog geven kunnen: "*Gaat veel eer*, in plaats van u en ons nutteloos op te houden, *naar de verkoopers en koopt voor u zelve.*" 2) — Zoo gezegd, zoo gedaan. Zij gaan haastig henen; maar terwijl zij nog op weg zijn, is reeds de stoet aan den driesprong of aan den heuvel gekomen, waar hij werd afgewacht. Men haast zich meer dan anders, na zoo lang vertoef. De vijf, die gereed zijn, sluiten zich aan; het ontbreken der andere vijf wordt naauwelijks opgemerkt. Al grooter wordt de feestelijke optogt, tot die, onder muzijk en zang, met de opgetooide bruid onder haren troonhemel, het huis van den bruidegom heeft bereikt. Allen gaan naar binnen, die er bij behooren, en voor den aandrang der volksmenigte wordt de deur achter den stoet gesloten. — Dezen tijd hebben de dwaze maagden, te laat wijs geworden, zich ten nutte gemaakt. Zij kochten olie, zij bereidden hare toortsen, zij snellen achter aan: want ze zien altoos nog den schitterenden optogt van verre. Maar juist als zij er zich denken aan te sluiten, dáár wordt de poort gesloten......... Of zoo men dit gepaster vindt: zij hebben, reeds op weg naar de *verkoopers*, ingezien, dat alle moeite vergeefsch is, en zijn op hare schreden terug gekeerd, met de uitgebluschte toorts in de hand...... Zij snellen toe, kloppen en roepen: "*Heer, heer! doe ons open!*" — Maar haar wordt niet eens gevraagd, wie zij zijn, of zij bruiloftskleed en fakkel hebben of missen; het antwoord is kort weg: "*Ik ken u niet!*" — Zij hooren het *gezang en gerei*; de bruiloft is begonnen; — zij keeren troosteloos, met of zonder de te laat vlammende fakkels, naar huis!

Ik kan van deze bekoorlijke schilderij niet afstappen, zonder u een treffend pendant mede te deelen, het verhaal van een' Engelschen zendeling in *Indië*.

"De bruidegom kwam van eenigen afstand en de bruid woonde te *Serampore*, waar henen hij zich te water begaf. Na twee of drie uren wachtens, nabij middernacht, werd het ons aangekondigd, met 't eigen woord der Heilige-Schrift: "Zie! de bruidegom komt! Ga uit, om hem te ontmoeten." — Allen waren nu druk bezig, om hunne lampen op te steken, en snelden toe, met deze in de hand, om hunne plaats bij den optogt in te nemen. Sommigen hunner hadden hunne lichten verloren, en het was te laat, om ze te zoeken. De processie stelde zich nu in beweging, naar het huis van de bruid. Het gezelschap ging naar binnen, op een' ruimen en schitterend verlichten hof. De bruidegom werd op de armen zijner vrienden gedragen, en op een' kostbaren zetel in het midden van 't gezelschap geplaatst. In een kort oogenblik was hij binnen 's huis, waarvan de deur onmiddellijk werd gesloten, en door sepaijers (inlandsche soldaten) bewaakt. Ik en anderen beklaagden ons bij

1) Met TISCHENDORF en MEIJER geef ik de voorkeur aan de vrij algemeene lezing: *Μήποτε· οὐ μὴ ἀρκέσῃ κ. τ. λ.* Door de uitlating van *μὴ* ontstond de gewone vertaling, waarin de weigering niet stellig en bepaald genoeg is. — De gewone lezing hebben ELSNER, ALBERTI en KYPKE reeds op verschillende wijze (door "misschien," "het is te vreezen, dat" enz.) zoeken te verklaren en te verdedigen.

2) LUTHERS denkbeeld, dat hier *de regtvaardigen lagchen in den ondergang der goddeloozen*, is al te hard. Zelfs tot de opvatting van KALVIJN: *Non admonitio est, sed exprobratio: "Fuit antehac emendi tempus!"* is in de gelijkenis geene aanleiding. De wijze maagden geven eenvoudig, op goed geluk, den eenigen raad, die nog te geven is.

de deurwachters, maar vergeefs! Nooit was ik zoo getroffen door de schoone gelijkenis van onzen Heer, als op dit oogenblik, toen *de deur was gesloten*." 1)

Eer wij nu het doel en de beteekenis van dit zinnebeeld bepalen, zou ik gaarne mijne lezers een overzigt geven van de verschillende opvattingen, die daaromtrent in de christelijke kerk geheerscht hebben. Wel zijn er vele onder, die 't genoeg is te noemen, om ze ook door ieder, die eenigen zin voor den eenvoud van het evangelie heeft, verworpen te zien; maar zij geven ons juist daardoor een aanschouwelijk beeld van het christelijk leven der verloopene eeuwen, in zijne ontwikkeling, zijne verscheidenheid, zijne afdwalingen. Doch met dit voornemen, zit ik als versperd tusschen eene ontelbare menigte bouwstoffen. Deze gelijkenis toch heeft, nog meer dan de meeste andere, de evangeliepredikers en schriftverklaarders aangetrokken; de mystiek heeft er mede gespeeld, en de geleerdheid meê gekunsteld; zoodat eene eenigzins volledige opgave van al die verschillende verklaringen een boekdeel vullen zou: zoo zij daarin te besluiten ware!

Vergenoegen wij ons met 't geen meest leerzaam is en karakterestiek. Dan vinden wij hier weder, zoo als doorgaans, in de afwijking (*haeresis* of ketterij) van een deel der geloovigen, het beginsel van meer opzettelijke schriftverklaring. De apostolische vaders beriepen zich bijna nooit op de schriften des Nieuwen Verbonds. Zij waren nog in 't volle bezit van het levend apostolisch woord. Eerst toen de Gnostieken, roemende op eene hoogere kennis (*gnosis*), aan de woorden van JEZUS en zijne apostelen den eenvoudigen en natuurlijken zin wilden ontnemen, begon de kerk dien te handhaven, en bevestigde men met aanhalingen (teksten) de apostolische overlevering. Zoo zagen wij vroeger MARCION van de "Oude en nieuwe wijnzakken" voor zijn stelsel partij trekken; en even zoo deden het de Gnostieken van de "Tien maagden," daar zij de vijf dwaze voor de voorstelling hielden van onze vijf zintuigen, die, dwaas en zondig, door even zoo vele hoogere krachten van den geest moesten worden opgewogen en bedwongen, om de valsche voorstellingen der zinnen door hoogere idéën te zuiveren (TERTULLIANUS, *de Anima*, Cap. 18); — welke uitlegging evenwel nog door den orthodoxen HIERONYMUS niet geheel werd afgekeurd.

Op de *sectarische* (kettersche) uitlegkunde, die *de apostolische schriften, gelijk ook de andere, verdraaide tot hun eigen verderf* (2 *Petr.* III : 16), en de *dogmatische*, die er tegenover stond, volgt die der kerkvaders zelve, die in den regel *oratorisch* was. Zij zochten namelijk van JEZUS' zinnebeelden een praktisch gebruik te maken voor het werkelijke leven, en gingen daarbij uit van de onderstelling, — die den uitleg der gelijkenissen, ook in latere eeuwen, zoo zeer verduisterd heeft! — dat alles zijne bijzondere beteekenis hebben moet, ieder beeld zijn tegenbeeld. In 't bepalen dier beteekenis volgden zij evenwel geen' vasten regel; en vroegen

1) Dr. WARD, *View of the Hindoos*, V. II, p. 29, bij TRENCH en uitvoeriger bij KIRK. De lezer ziet, bijna het eenige verschil is, dat de bruidegom, *die van verre komt*, hier tot 't eerste bruiloftsfeest in het huis van zijne beminde wordt ingeleid.

minder, wat de Zaligmaker moest bedoeld hebben, dan wel, wat voor het oogenblik gepast en stichtelijk scheen. De zelfde kerkvader gaf soms op verschillende tijden ook eene verschillende verklaring; en zoo doende benam de eene opvatting aan de andere hare kracht, terwijl men niet genoeg inzag, dat alleen de waarheid sticht en die waarheid één is.

De lezer zal zich eenigzins een denkbeeld kunnen vormen van den chaos, die hieruit geboren wordt, wanneer hij de opvattingen der verschillende bijzonderheden overziet, die wij, om den gang der verklaring niet te verstoren, naar den voet der bladzijde verwezen hebben. 1) Hier willen wij alleen spreken van 't geen die geheele opvatting beheerscht; en daartoe behoort in de eerste plaats de vraag: „Wat zijn de maagden?" HIERONYMUS zegt, dat in zijnen tijd sommigen het reeds van werkelijke maagden opvatteden, maar hij 't liever op *alle menschen* toepast, op hen ten minste, die kennis hadden aan den éénen waren God. De meesten stemmen daarmede, of met de meer beperkte opvatting „alle Christenen" in; maar CHRYSOSTOMUS gebruikte weder het zinnebeeld tot aanbeveling van het ongehuwde (maagdelijke) leven. Voor de latere mystiek daarentegen was hier eene heerlijke gelegenheid, om de naauwe verbindtenis der maagdelijke ziel met den hemelschen bruidegom te schetsen. TAULER deed dit, op zijne wijze, met een innig vroom gemoed, maar vergat daarbij alleen, dat de bruidegom niet komt, om de tien maagden ten huwelijk te vragen. En toch verlustigt men zich thans weder, meer dan vroeger, — de Engelsche en enkele Duitsche uitleggers vooral, — in het beeld der kerk, als de bruid, die wordt ingehaald, en die eigenlijk de leden zelve voorstelt, in hunne naauwe betrekking tot den hemelschen bruidegom......

Maar nu de lampen met de olie? — TRENCH heeft een geleerd en doorwrocht overzigt gegeven van de Katholijke en Protestantsche opvatting, daar de eersten (en reeds de meeste kerkvaders) de ontbrekende olie in de gebrekkige *goede werken* zoeken, de laatsten in het ontbrekend *geloof*; 2) waarna hij met veel scherpzinnigheid aantoont, dat hier meer woordenstrijd is, dan wezenlijk verschil, daar alles — even als in de bekende tegenstelling

---

1) DE MAAGDEN: De geloovigen (ORIGENES, AUGUSTINUS); alle menschen (HIERONYMUS); zij, die de kuischheid bewaren (CHRYSOSTOMUS, THEOPH., EUTH.); de goede en kwade zinnen (BEDA, soms ook AUGUSTINUS en GREGORIUS).

DE DWAASHEID: ongeloof (HILARIUS); menschenlof (AUGUSTINUS, GREGORIUS, BEZA) enz.

DE LAMPEN: ons ligchaam (HILARIUS); de maagdelijke staat (CHRYSOSTOMUS, TH., EUTH., BEDA, AUG., GREG.); het geloof (ORIGENES, HILARIUS;) de goede werken (AUGUSTINUS); de zinnen (HIERONYMUS).

DE OLIE: Barmhartigheid en aalmoezen (CHRYSOST. TH., EUTH., AMBROSIUS); een opregt gemoed (AUGUSTINUS, GREGORIUS, BEDA); goede werken (ORIGENES, HILARIUS, DAMASCENUS).

DE VATEN: ons ligchaam (HILARIUS).

DE SLAAP: de dood (HIL., CHRYS., AUG., BASILIUS); nalatigheid (*Auctor imperfecti.*)

HET GEROEP: de bazuin des oordeels. (ORIG. en anderen.)

HET OPSTAAN: de opstanding der dooden (HILARIUS); eene geestelijke opwekking (AUG., *Auctor. imp.*, BEDA).

DE VERKOOPERS: de armen. (CHRYSOSTOMUS.)

Het is echter niet zelden moeijelijk, van iederen kerkvader één bepaald gevoelen vast te stellen, daar zij meestal in den loop hunner rede van de Evangelische beeldspraak op verschillende wijzen gebruik maken.

2) *Die Lampen ohne Oel sind die guten Werke ohne Glauben: die müssen alle verlöschen.* LUTHER.

Hoc maxime in parabola agitur, solam fidem sine bonis operibus ad salutem non valere, — ut invitatus ille, qui per fidem jam venerat et in coenaculum intraverat, quia vestem nuptialem, id est bona opera, non habebat, exclusus est. MALDONATUS.

van PAULUS en JAKOBUS — afhangt van de beteekenis, die men aan "het geloof" hecht: het zij als eene bloot uitwendige of hoogstens verstandelijke aanneming der Christelijke waarheid, of als de gemoedelijke aanneming van en geheele toewijding aan den CHRISTUS. De plaats is te groot, om haar over te nemen, maar verdient, hierbij te worden nagelezen. Ik heb er alleen de aanmerking op, dat de dwaze maagden toch ook olie hadden, alleen hadden zij niet genoeg. Maar hierover nader.

Eer wij van de oudheid afstappen, wil ik nog opmerken, dat het "Maran Atha!" (De Heer komt!) als de ziel der oude Christen kerk, onze gelijkenis bijzonder geliefd maakte, en hare geheugenis bewaarde in de middeleeuwen, toen zoo veel in 't evangelie geheel verduisterd werd. De wijze en dwaze maagden toch waren een geliefd thema bij 't geestelijk tooneelspel, dat toen nog een flaauwe weêrschijn was van 't godsdienstig onderwijs. Een oude schrijver (MELCHIOR ADAMUS) geeft ons daarvan een voorbeeld, dat te regt door protestantsche uitleggers opmerkelijk wordt geoordeeld, bij de doorgaande denkwijze over anderer voorbede en verdienste in de Roomsch-Katholijke kerk. Het verhaal strekke hier, tusschen ernstiger studie in, tot afwisseling:

"Het was in 't jaar van onzen Heer 1322, dat te *Eisenach*, voor den markgraaf FREDERIK VAN MEISSEN, de Mysterie der vijf wijze en vijf dwaze maagden werd gespeeld. De wijze waren de Heilige MARIA, ST. CATHARINA, ST. BARBARA, ST. DOROTHEA en ST. MARGARETHA. Tot dezen komen de vijf dwaze maagden, smeekende, dat zij haar van hare olie mede deelen; — dat is, zoo als de schrijver het verklaart, dat zij voor haar bij God willen tusschentreden, opdat ook zij nog tot de hemelsche bruiloft mogen worden toegelaten. — Maar wat gebeurt er nu? De wijze verklaren, dat zij volstrekt niets van 't hare kunnen overdoen. Daarop begint een treurig tooneel. De dwaze maagden houden aan, zij weenen, zij bidden steeds dringender; maar het helpt haar alles niets: zij worden verzocht, heen te gaan en zich zelve olie te koopen, schoon het daartoe te laat is, voor eeuwig te laat!..... Toen nu de markgraaf dit alles zag en hoorde, werd hij zoo ontsteld, dat hij uitriep: "Wat is toch ons christelijk geloof, indien noch MARIA, noch eenige andere heilige bewogen kan worden, om voor ons tusschen te treden bij God?" — Van deze ontsteltenis was eene beroerte het gevolg, die hem op den vierden dag ten grave sleepte, en hij werd begraven te *Eisenach*." 1)

Wij komen tot den nieuweren tijd; en dan merken wij bij sommige gereformeerde uitleggers eene neiging op, om de onmisbare olie, door LUTHER *geloof* genaamd, van de *zuivere kennis* der christelijke leer te verstaan, en de parabel, die daar aan wel dood onschuldig is, als een' ketterhamer te gebruiken. Zoo ten minste is de opvatting van den geleerden CAMPEGIUS VITRINGA, die hier als eene theologische curiositeit hare plaats vinde. Ik heb beproefd, zijne uitvoerige verklaring tot eene korte omschrijving te herleiden; en herinner er alleen bij, dat naar dezen geleerde de gelijkenissen — die hij behandelt althans — eene profetische kerkgeschiedenis bevatten, eene voorstelling van "de verschillende staten der ware christelijke religie."

1) Zie DU MERIL, GURTLER en CARLYLE, aangehaald bij TRENCH.

„Alsdan (ten tijde, als de dienaren der kerk brassen en vechten, en de kwade huisbezorger, de paus, de kerk verdrukt, *Matth.* XXIV : 48—XXV : 1,) zal zij bevat zijn in een tiental staten, waarvan vijf Roomsche: *Italië*, *Spanje*, *Frankrijk*, *Boheme*, *Polen*; en vijf Protestantsche: *Nederland*, *Hongarije*, *Denemarken* en *Zweden*, *Duitschland*, *Zwitserland*. Allen hebben zij de lamp der belijdenis van CHRISTUS, en zijn eenigen tijd wakker, door de reformatie gewekt, die zelfs in de Roomsche kerk de geleerdheid en den zendingsijver opwekte. Maar nu (in de zeventiende eeuw) worden allen sluimerig, en vervallen in eene vleeschelijke gerustheid. Als zij geheel zijn ingeslapen, zal de roepstem gehoord worden, ook van getrouwe leeraars: „De hemelsche bruidegom komt!" — Dan zullen de dwazen smeeken: „Sta wat af van uwe kennis der zuivere leer; en laat ons de Protestantsche en Roomsche kerk, door beiden wat toe te geven, hereenigen: want onze lampen gaan anders uit." — Maar de wijzen zullen van zulk eene vermenging (*syncretismus*) niet willen weten. Zij toch, de Protestanten, hebben alleen de zuivere olie; en zij hebben die allen, — behalve de Socinianen!"

Wat dunkt u, als een andere FESTUS, onder 't scherpzinnig en geleerd betoog van dit alles, onzen VITRINGA ware in de rede gevallen met 't bekende woord: „*Uwe geleerdheid* (eigenlijk „de vele letteren," al uw lezen en studeren) *brengt u tot razernij!*" zou hij ook met PAULUS hebben kunnen antwoorden: „*Neen, maar ik spreek woorden van gezond verstand?*" 1)

En toch is 't niet van vorige eeuwen alleen, dat men zeggen kan: „De geleerdheid is door den vang geslagen en uitzinnig geworden." — Nog van onzen tijd en zelfs van beroemde uitleggers is de verklaring, dat in deze gelijkenis niet de beslissing van der christenen eeuwig lot geleerd wordt, maar de eerste wederkomst van CHRISTUS op aarde, tot stichting van het duizendjarig rijk. „Die dan bereid en wakende zijn, zullen mede ingaan in zijne heerlijkheid, en met CHRISTUS duizend jaren regeren. De nalatigen en zorgeloozen, maar die toch maagden zijn en de lampen hadden ontstoken, zullen in de duisternis van een' smartelijken tusschenstaat de algemeene opstanding aan het eind der duizend jaren moeten afwachten, om dan eindelijk ook zalig te worden." 2)

Van nu af heb ik weder voor mij zelven te spreken. Want nadat ik veel met afkeuring heb moeten vermelden, vraagt gij met regt, of ik dan iets beters daar weet in plaats te

1) Gezonder is de uitleg van BAREUTH, — behalve waar hij, om het meervoud, onder de *verkoopers* „Vader, Zoon en Heiligen Geest" verstaat; met de toepassing, die beter is dan deze verklaring: *Zoekt den Heer, terwijl Hij te vinden is; roept Hem aan, terwijl Hij nabij is*, *Jes.* LV : 6. — En in ieder geval is deze verklaring nog beter dan die van LISCO, als hij hier de *aflaatkramers* bijbrengt; of van NIKODEMUS, die aan *vleijers* denkt! — Zoo wordt ook de vermaning: „*Gaat* nog henen *tot de verkoopers!*" in den mond der wijze maagden, al eene zeer ongepaste spotternij.

2) *Hoc ipsum satis aperte docet Parabola Virginum fatuarum*, zegt POIRET (*Divin. Oeconom.* pag. 276). In den zelfden geest is de verklaring van OLSHAUSEN, en die bij VON MAIJER, *Blätter für höhere Wahrheit*, Th. 7. pag. 247.

stellen; en ik wil dit althans beproeven, zoo als gewoonlijk, langs den eenvoudigsten en natuurlijken weg.

Dat CHRISTUS door den bruidegom wordt voorgesteld, zijne toekomst door den bruiloftstogt en 't volmaakte godsrijk door de bruiloftszaal, is, bij alle verder verschil van opvatting, algemeen toegestemd. Daarbij beroep ik mij alleen op het reeds vroeger gezegde, dat wij hiervan geen leerbegrip (*dogma*) moeten maken, en de voorstelling van „de kerk als CHRISTUS' bruid," bij PAULUS en JOHANNES, JEZUS niet in den mond mogen leggen. Het bruiloftsmaal is 't zinnebeeld der hoogste vreugde; het is 't Messias-maal der Joden, maar in verhevener zin; en de bruidegom is de geliefde, de gewenschte, die heil en feestvreugde aanbrengt, de koning van het feest. Zoo is zijne komst te gelijk zaligheid, maar ook heerlijkheid en majesteit, gelijk de Hebreeuwsche dichter de opgaande zon vergelijkt met „den bruidegom, die zijne slaapzaal uittreedt." (*Ps.* XIX : 6.)

Verder merken wij op, dat de parabel in 't midden staat van twee andere, die JEZUS' discipelen voorstellen als „knechten, wachtende op hunnen heer:" — eerst in hunne zorg voor 't huis (de *Dienstknechten* en *Huisbezorger*), daarna in die voor 's meesters bezitting (*de Talenten*). — Dat dus dienstknechten en maagden de zelfde zijn, spreekt bijna van zelf, al nemen wij daarmede de spitsvondigheid niet aan der genen, die in de maagden het beeld der godsdienstige bespiegeling en in de knechten dat van 't bedrijvig christelijk leven zien. (Zoo, naar oudere uitleggers, ook LISCO.) — En even als bij de wakende knechten, denken wij hier in de eerste plaats aan de discipelen, tot wie JEZUS in dezen oogenblik het woord rigt; maar toch ook van zelf aan allen, die zich, als kinderen des koningrijks, bij hen zouden aansluiten en hen opvolgen. 1) De opvatting, die wij reeds van HIERONYMUS hoorden: „alle menschen (de heidenen uitgezonderd)" is te ruim. Zij, die de lampen ontsteken, om den bruidegom te gemoet te gaan, toonen reeds hierdoor, dat zij tot de zijnen behooren. 2)

Wat nu den tijd betreft, de uitdrukking „*Als dan zal het koningrijk der hemelen gelijk zijn* 3) sluit zich natuurlijk aan het voorafgaande, het oordeel van den boozen dienstknecht,

---

1) Hiermede vervalt het denkbeeld van STUART, dat door *τότε* een latere tijd „na dien grooten dag des Heeren, ten gerigte over *Israël*," zou worden aangeduid. Het is alleen 't gevolg van eene poging, om, *Matth.* XXIV en XXV, de profetie van *Jeruzalems* ondergang te scheiden van een later wereldgerigt; — eene poging, die altijd aan allen mislukt is. — Als DE WETTE zegt, dat de eerste parabel bij MATTHEÜS (de *Huisbezorger*) op de apostelen slaat, de tweede (de *Maagden*) op alle Christenen, en de derde (de *Talenten*) weder op de apostelen in 't bijzonder, kan ik hierin niet anders zien, dan eene nieuwe proeve, dat deze uitstekende criticus in de verklaring der gelijkenissen het zwakste is, waarom ik hem ook dikwijls met stilzwijgen voorbij ga.

2) *Hier wollen wir nicht in diese zweierlei Geschlechter der klugen und thörichten Jungfrauen gemenget haben, die so da versprechen und verfolgen das Evangelium: denn diese sein nicht würdig, dasz sie thörichte Jungfrauen sollten genennet werden.* LUTHER.

3) Het Grieksche *ὁμοιοῦν* beteekent „gelijk stellen," en kan dus even goed zijn „gelijk maken" als „vergelijken." In de gelijkenissen is het niet ongewoon. Meermalen vraagt JEZUS: „*Waarmede zal ik het koningrijk der hemelen gelijk stellen* (ὁμοιώσω)?" — „Het is gelijk gesteld (ὡμοιώθη)" beteekent eenvoudig: *Het is gelijk* (*Matth.* XIII : 24 enz.); en zoo de toekomende tijd (ὁμοιωθήσεται, hier en H. VII : 26): *Het* (of hij) *zal gelijk zijn.*

aan: „In dien dag der beslissing en scheiding (*krisis*), zal het even eens gaan met het godsrijk, enz."

Dat denkbeeld van eene eindelijke *krisis*, de scheiding tusschen tarwe en onkruid op den godsakker, kaf en koren op 's Heeren dorschvloer, beheerscht geheel onze gelijkenis. 1) Zij is het beeld der kerk, niet der wereld. En zoo als in die kerk de *Zizaniën* niet zoo terstond van de tarwe te onderscheiden waren, zelfs bij het opwassen (Bladz. 79); zoo blijkt het onder 't tiental maagden, alle feestelijk uitgedost en met de brandende huwelijkstoorts in de hand, eerst bij de komst des Heeren, wie van den beginne af wijs waren en wie dwaas. Die wijsheid bestaat in hare voorzorg tegen een mogelijk lang vertoef. Even als tot de wakende knechten de heer misschien laat in den nacht van de bruiloft terug komt, zoo kan het hier gebeuren, dat de bruidegom eerst laat, zeer laat aan den avond, ter bruiloft ingaat.

Maar hij had ook vroeger kunnen komen, terwijl zij hem op een later uur wachtten. Had dan niet haar, die zich nog niet bereid hadden en nog niet waren uitgegaan den bruidegom te gemoet, het zelfde lot gewacht? Zeer zeker! Ook zij zouden de deur gesloten hebben gevonden, en vergeefsch ware haar kloppen en roepen geweest. Maar dit beeld was minder noodig. De verwachting van de *toekomende eeuw* was al te zeer gespannen, ook bij JEZUS' jongeren. *Als hij in deze dagen aan Israël het koningrijk weder oprigtte;......* ja! dan zou elk der zijnen wel bereid en waakzaam zijn: 't feestkleed aan en de lamp in de hand en 't bruiloftslied op de lippen! Maar wat de uitkomst heeft geleerd, dat waarschuwde JEZUS reeds nu en meermalen: *De Heer toeft om te komen*, en hoe gaat 't nu?

Hoe het gaat? Die *dwaas* is, volgt alleen den indruk van het oogenblik. De Heer zal komen, en hij gaat uit, hem te gemoet. Maar als de Heer nu niet komt, wordt zijne geestdrift uitgedoofd, de gunstige stemming gaat voorbij: hij is niet meer bereid, juist nu hij 't wezen moet. Maar de *wijze* berekent de mogelijkheid van het vroeg en het laat. Hij roept niet zoo luide en is zoo opgewonden niet. Maar er is volharding in hem en diepte van geloof. Ook al werd hij sluimerig, nu of dan, hij is bereid, zoo lang de nachtwake duurt en de Heer komen kan. *Die volhardt ten einde toe, wordt zalig.*

Vraagt iemand, of dan nu die volharding en die behoudenis van meerdere of mindere wijsheid, letterlijk zelfs van eene louter *verstandelijke* voorzorg, afhangt; of de weg der zaligheid een weg van voorzigtige berekening is? — Maar men moet in het bijbelsch denkbeeld van *wijsheid* en *verstand* nog niet diep zijn doorgedrongen, wanneer men met ernst deze vraag doet. De naauwkeurige afscheiding van *verstand* en *hart*, die wij aan de Grieksche

---

1) Het gevoelen van HEZEL, STOLZ en anderen, dat hier op JEZUS' komst tot een oordeel over *Jeruzalem* gedoeld wordt, en dat van enkele nieuweren, die JEZUS' *toekomst* in alle belangrijke veranderingen van kerk of wereld meenen op te merken, kon ik, na al het vroeger gezegde, hier laten rusten. — LISCO, die gaarne alle verklaringen vereenigt en ze juist daardoor van hare kracht berooft, schrijft: *Das Gleichnisz hat seine nächste Beziehung auf Jerusalem's Zerstörung; — aber bezieht sich auch auf die letzte Ankunft des Herrn zum Gericht, und überhaupt auf alle Heimsuchungen Gottes, die ein Kommen des Herrn sind; — auf alle solche Begebenheiten und Zeiten, durch welche Unvorbereitete in Schrecken und Bestürzung gesetzt werden; — auf die ganze Gnadezeit dieses Lebens: denn schon mit dem Tode tritt die Nacht ein.....* Dus op dit alles te gelijk: is er ook nog meer te bedenken?

beschaving ontleend hebben, kennen de Oosterlingen niet. Hun wijze is „wijs van harte;" en „het beginsel zijner wijsheid de vreeze des Heeren, van 't kwade te wijken zijn verstand." 1) — En zou men niet, ook nu nog, menig verstandige, vernuftige, geleerde, in de hoogere belangen van 't leven een' dwaas kunnen noemen?

Die „wijsheid (eigenlijk *verstandigheid*) der godsvrucht" schetst JEZUS elders in den man, die zijn huis op eene rots bouwde, in den voorzigtigen bouwmeester van huis en toren, en zelfs in den onregtvaardigen, maar toch op de toekomst bedachten rentmeester; en het tegenbeeld in den rijken dwaas. Maar zij wordt daarom nog niet door enkele berekening verkregen. De zondaar handelt zeker zeer onberedeneerd, en toch wordt niemand uit redenering braaf. Zoo is 't ook hier. In de gelijkenis moest wel het „wijs overleg" op den voorgrond staan. Het blijkt niet, dat de dwaze maagden zoo veel minder achting voor den bruidegom of verlangen naar de feestvreugde hadden. Integendeel, haar angst en haast, haar kloppen en roepen, bewijst, dat zij er gaarne in zouden gedeeld hebben. Ligtzinnigheid en onnadenkendheid alleen heeft het alles bedorven. In de toepassing is dit eenigzins anders. Even als bij 't groeijen van het goede zaad de natuur hare wetten volgt, maar 't menschelijk hart zijne vrije keuze; zoo is er in de geloovigen, die 's Heeren komst verbeiden, een diepere grond voor de wijsheid en de dwaasheid, het vertragen of volharden; en dien grond zoeken wij in de mindere of meerdere diepte van hun geloof, het min of meer innig gehecht zijn aan den Heer, zijn koningrijk en zijne toekomst. JEZUS wil dan door deze gelijkenis opwekken tot zelfbeproeving, gelijk hij dat meermalen deed. Allen riep hij tot zich; van die kwamen, wierp hij niemand uit; maar weinig ingenomen met het gedruisch der Hosanna's, wekte hij telkens tot ernstig onderzoek zijne discipelen op: of zij in staat zouden zijn, hun kruis op zich te nemen en zich zelve te verloochenen. En het beeld der dwaze maagden is geheel de uitdrukking van het zelfde denkbeeld, dat wij in 't zaad op den steenachtigen grond en tusschen de doornen, maar vooral in den mislukten torenbouw vinden; alleen dit maal, zoo kort vóór zijn scheiden, in betrekking beschouwd tot zijne toekomst. 2)

Uit al het gezegde zal de lezer misschien reeds opgemaakt hebben, dat ik aan de toepassing van de bijzondere deelen der gelijkenis al zeer weinig hecht. Ik zou zelfs verder durven gaan, en zeggen, dat de Zaligmaker die toepassing niet heeft bedoeld. Wil men vragen, wat nu voor ons de *olie* is, waarvan wij ons rijkelijk voorzien moeten, 't is mij

---

1) Dit denkbeeld van wijsheid en dwaasheid is dan ook het eenige punt van vergelijking met de Rabbijnsche parabel der *wijze en dwaze gasten*, reeds blz. 271 mede gedeeld, en waaruit *De Dageraad* ook onze gelijkenis afleidt, omdat zij, — de parabel der gasten, — door een' Rabbijn gebruikt wordt tot opheldering van SALOMO's gezegde: „Te allen tijde zullen uwe kleederen wit zijn, *en zal u geene olie ontbreken!*" — Indien de Rabbijnsche schriften een' parallel met onze gelijkenis opleverden, het zou veel eer zijn, wat SCHÖTTGEN aanhaalt van R. ELIËSER: „Ten dage, als de HEERE God zijne wet aan het volk zou geven, sliepen de Israëlieten nog; maar MOZES ging de legerplaats door, en wekte hen, zeggende: Outwaakt uit uwen slaap! De bruidegom is u reeds voorgekomen, en zoekt zijne bruid, om haar in te leiden (*in chuppam introducere*). Ja, Hij wacht nog; en de paranymph komt nu (MOZES zelf), en deze voert de bruid hem te gemoet enz." (Met vergelijking van *Exod.* XIX: 17 en *Psalm* LXVIII: 8.)

2) *Summa parabolae est, non sufficere alacre exigui temporis studium, nisi infatigabilis constantia simul accedat.* KALVIJN.

wel; en het oratorisch gebruik, dat reeds de kerkvaders van zulke beeldspraak maakten, kan zijn nut hebben. Maar men vrage niet, wat JEZUS wilde uitdrukken door deze en gene bijzonderheid, die onmisbaar noodig was tot het levendige en aanschouwelijke der schildering. De bruidegom tegenover de maagden, de onzekere ure en de brandende fakkels: in deze tegenstelling ligt het geheele beeld. Het overige is bijwerk. Reeds het weifelen der uitleggers is daarvoor een bewijs; en men heeft over lampen met of zonder olie gebeuzeld, als of de olie zelve, en niet de meerdere of mindere hoeveelheid, het verschil uitmaakte 1). In zoo verre zou de Katholijke voorstelling van *goede werken* of de Coccejaansche van *zuivere leer* nog beter te verdedigen zijn, dan de Luthersche en streng Gereformeerde van *zaligmakend geloof:* want aan goede daden of aan zuivere kennis kan men te kort komen, maar 't ware geloof mist hij, die bij de *bruiloft des Lams* buiten blijft, geheel en al. De Katholijken kunnen ook nog, in hun voordeel, de woorden van JEZUS tot zijne discipelen in de bergrede aanhalen: *„Gij zijt het licht der wereld. Laat alzoo uw* LICHT *schijnen voor de menschen, dat zij uwe* GOEDE WERKEN *zien mogen!"* — En toch geloof ik niet, dat de voorstelling, om den Heer met goede werken te gemoet te gaan, in den geest van JEZUS lag. Alleen het *licht*, in zijne ruimste zedelijke beteekenis tegenover de *duisternis*, ligt op den bodem der vergelijking; en indien hier de brandende bruiloftsfakkel nog eene bijzondere beteekenis hebben moest, zou ik het eerst aan de *blijmoedigheid* des geloofs denken, die vrij en blij den Heer tegensnelt. 2) — Waarbij men eindelijk nog opmerke, dat zoo wel de bruiloft en de reijen der maagden, als de olie en de brandende lampe, tot de *edele* beelden der Hebreeuwsche poëzij behooren, zoo als hond en zwijn en dergelijke tot de onedele. Olie is den Oosterling de weelde van zijn land en de glans van zijn leven; olie de wijding van 't heiligdom met zijne zeven lampen, zoo wel als die van hoogepriester, profeet en koning. Ja! het beeld dier gewijde zalfolie gaf aan JEZUS van *Nazareth* den CHRISTUS–naam; en het *chrisma* (de zalving) is in de taal van JOHANNES de wijding des Heiligen Geestes, die alle opregte Christenen deelachtig zijn. 3)

Nog een enkel woord over het *slapen* der Maagden. Als wij aan het eind de vermaning herhaald vinden: *Zoo waakt dan: want gij weet den dag noch de ure niet!* 4) zouden wij

1) Indien de tegenstelling ware: „lampen met of zonder olie," zou de opvatting van WILSON de eenvoudigste zijn: *Whatever is merely outward in the Christian profession, is the lamp; whatever is inward and spiritual, is the oil.*

2) *Laetitiae flamma*, heeft UNGER (pag. 127), *quae bono animi alitur.* Er is iets vóór het denkbeeld, dat het den zorgeloozen aan *blijmoedigheid* en *feestelijke vreugde*, om den Heer te ontmoeten, ontbreken zal. De brandende lampe is reeds in het Oude Verbond het beeld van leven en levensvreugd.

3) Daarom zegt LUTHER: *Dies Oel ist die Salbung vom Heiligen Geiste.* — KIRK vindt hier ten minste: *an incidental allusion* op de betrekking van CHRISTUS, als bruidegom der kerk, en op de zalving des Heiligen Geestes; maar voegt er bij: *but this is not prominent in the parable.*

4) De woorden: *in de welke de Zoon des menschen komen zal*, staan in de beste handschriften en oude vertalingen niet; en zijn er waarschijnlijk alleen bijgeschreven, omdat zij er van zelf (uit *Matth.* XXIV: 42, 44 enz.) bij worden gedacht. — En toch heeft men altijd weder *dien dag en die ure* willen weten, en b. v. den tijd (in verband met onze gelijkenis) op *middernacht* bepaald. Zoo teekent HIERONYMUS aan, dat, volgens eene Joodsche overlevering, de Messias te middernacht zal komen, even als de HEER *te middernacht* Egypteland sloeg en Israël uitredde (*Exod.* XII: 29); en hij schrijft daaraan het kerkelijk gebruik (*traditio apostolica*) toe, om bij de paaschwake de gemeente voor 't midden van den nacht niet

bijna zeggen, dat het "sluimerig worden en zoo ongemerkt inslapen," den Maagden als dwaasheid en schuld wordt aangerekend. En toch is dit zoo niet. Daarin ligt het onderscheid niet tusschen wijzen en dwazen. Allen sluimeren en slapen, en mogen dat doen. 1) 't Is, na de gemaakte toebereidselen, even als in *Gethsemané* tot de jongeren: "*Slaapt nu voort en rust!*" tot dit op eens verandert in: "*Staat op! Laat ons gaan. Hij is nabij....*"— In het zinnebeeld was ons die sluimerigheid de reden, waarom de tijd zoo ongemerkt voorbij ging; in de toepassing stelt zij de natuurlijke uitwerking van het lang wachten voor; daar de wereld en de christenheid onmogelijk in de eerste spanning van 't *Maran Atha* blijven kon. En nog altijd is dit zoo. De wereldsche zaken gaan weder haar' gang, na iedere godsdienstige opwekking. 2)

Hoe dikwijls reeds, gedurende de achttien eeuwen der christelijke kerk, is het geroep uitgegaan "De bruidegom komt!" en is hij toch niet gekomen; en weder in onzen tijd, meer dan vroeger, openbaart zich dat voorgevoel van eene naderende *krisis*, dat heimwee naar 's Heeren toekomst. Men moet zulk eene godsdienstige opwekking hebben bijgewoond, — gelijk ik die uit eene eerste gemeente nooit vergeten zal: — om de geestdrift aan den eenen, den angst aan den anderen kant zich te kunnen voorstellen, die deze mare van vreugd en van ontzetting geeft. Hoe grijpen dan allen, bereid of onbereid, naar de lampen, en jammeren velen om de ontbrekende olie, of zoeken die angstig bij wie men meent, dat beter voorbereid zijn; en schijnbaar geven zij nu het minst om de wereld, die anders hare trouwste dienaren zijn! Daarom stellen sommigen grooten prijs op zulke godsdienstige bewegingen, en willen ze zelfs uit *Amerika*, het land der nieuwe dingen, kunstmatig hier overplanten. Maar zulk een geroep gaat voorbij. "Het is niet noodig: want de Bruidegom komt nog niet!" En de slaap wordt slechts dieper en zorgeloozer. Wat baat dan dat alles? Die wijs is en olie genoeg heeft, hij wacht rustig af, tot de toekomst des Heeren verschijnt, als de bliksem, in een' oogwenk voortschietende van het oosten naar het westen. 3)— Even zoo is het met de godsdienstige opwekkingen in het leven, bij de gedachte aan onze eigene onzekere ure. De schrik des doods alleen heeft nog niemand tot een' waar' Christen gemaakt.

---

te laten gaan, in afwachting van CHRISTUS' komst. Zelf verklaart hij echter den middernacht in de gelijkenis beter: *Subito et securis omnibus.*

1) Hoe het gevoelen van CHRYSOSTOMUS, die hier aan den slaap des doods denkt, bij velen bijval heeft kunnen vinden, begrijp ik niet. In geen van de beelden zijner toekomst, door onzen Heer gebruikt, treedt de dood tusschen *deze eeuw* en *de toekomende* in. Van daar, dat men te *Thessalonika* ze *verloren* kon achten, *die ontslapen waren* (κεκοιμημένοι). 1 *Thess.* IV : 13, vergl. 1 *Kor.* XV : 18.

2) *Quod dormitio a quibusdam in malam partem trahitur, a Christi mente et parabolae contextu prorsus alienum est. Ego simplicius accipio de negotiis terrenis, quibus implicari fideles necesse est, quamdiu in carne habitant.* KALVIJN. — *Dormire interpretor desinere de adventu Domini cogitare.* MALDONATUS. — Beter dan LUTHER: *Wir fallen ja zu Zeiten in Sünde, haben wohl einmal einen guten Gedanken von dem Bräutigam, aber ich brenne nicht allezeit in guten Gedanken zu Gott.* — De oude leeraars in onze Hervormde kerk vatteden vrij algemeen het *sluimerig worden en slapen* op van zorgeloosheid der Christenen in 't gemeen, traagheid der leeraars, enz.

3) WILSON onderscheidt de roepstem, die van *anderen* uitgaat: "De bruidegom komt!" van die komst zelve, en grondt daarop eene in zich zelf schoone en krachtige voorstelling van de voorteekenen, waarmede onze tijd die komst aankondigt. — Juister evenwel KALVIJN: *Quod ad clamorem spectat, metaphorice positum esse interpretor pro subito adventu. Clamat quidem Dominus quotidie, brevi se venturum; sed tunc tota mundi machina resonabit, ut non modo sopitos expergefaciat, sed mortuos educat e sepulcris.*

Het *waken* in de slotvermaning, vs. 13, heeft dus de beteekenis van „altoos bereid zijn," en slaat niet op het slapen in de gelijkenis terug. 1) Het is de eenvoudige herhaling van *Matth.* XXIV : 42 en 44, waar *waken* en *bereid zijn* wordt verwisseld; en te gelijk is deze vermaning hier, door het WANT, vs. 14, de band tusschen de twee beelden van 's Heeren toekomst. Ware dit laatste zoo niet, men zou kunnen vragen, of JEZUS ze misschien ook uitsprak aan het slot der *Wakende Dienstknechten*, die MATTHEÜS niet (of alleen in den *Huisbezorger*) heeft opgeteekend. Zoo ten minste is het bij MARKUS, H. XIII, waar wij vs. 33 de vermaning vinden van *Matth.* XXIV : 42, en, na het beeld der *Knechten* (vs. 35—37), plegtiger en uitvoeriger, de herhaling van *Matth.* XXV : 13.

Eindelijk zouden wij nog eene vraag te beantwoorden hebben omtrent het buiten blijven, — de verwerping dus, — der arme maagden, die te laat komen; met het stellig afwijzend: „*Ik ken u niet!*" dat in de taal der schrift beteekent: „Gij zijt van de mijnen niet;" „Al wist ik, wie gij zijt, ik wil u niet kennen!" 2).... De arme maagden! Hebben zij nog olie opgedaan bij de *verkoopers*, en daarmede *hare lampen toebereid?* Naar de voorstelling denkelijk wel, en van daar het oponthoud; maar verhaald wordt het niet, omdat de glans harer fakkels niet tot de blijmoedige zijde der gelijkenis behoorde. En zij worden, om dat korte „Te laat!" hopeloos verworpen? Uitgesloten uit de helder verlichte feestzaal, en daardoor van zelf veroordeeld tot de buitenste duisternis? 3) — Wij zagen reeds, dat, op anderer voetspoor, OLSHAUSEN zelfs het apocalyptisch denkbeeld van een duizendjarig rijk te hulp roept, om deze arme dwazen te redden. Maar dit ontneemt aan de gelijkenis juist den klemmenden nadruk van een eeuwig „Te Laat!" van eene onherroepelijke *krisis*, eene schifting, ook tusschen Christenen en Christenen, waarvan JEZUS zoo dikwijls en straks weder gesproken heeft: *Twee* mannen *zullen op den akker* werkzaam *zijn: de één zal aangenomen en de ander verlaten worden; twee* vrouwen *zullen er malen in den molen: de eene zal aangenomen en de andere zal verlaten worden!* (*Matth.* XXIV : 40, 41.)

Maar op dit slot der gelijkenis moeten wij nog eens terug komen bij de volgende, die men daarvan den weerklank zou kunnen noemen.

---

1) Dr. E. B. SWALUE (in B. VAN WILLES, *Bijdragen* enz. 1 : 390 volgg.) haalt te regt vs. 5 en 13 aan als een voorbeeld, dat *slapen* en *waken* in den mond van JEZUS soms eene eigenlijke, soms eene oneigenlijke beteekenis heeft; vergl. VAN HENGEL over *Matth.* XXVI : 41, *Ibid., pag.* 140—151.

2) Meermalen is het opgemerkt, dat *kennen* een' bijzonderen nadruk heeft in den Hebreeuwschen stijl. Zoo zegt God tot MOZES, *Exod.* XXXIII : 12: „*Ik ken u bij name!*" en vermeldt PAULUS, als opschrift van het Godsgebouw (2 *Tim.* II : 19): *De Heer kent, die de zijnen zijn.* — Vergl. ook *Luk.* XIII : 25, waarover straks nader.

3) Tortor conscientiae *ist das, wenn wir erst, so der Bräutigam kommt, Hülfe Suchen. Da ist Enthullung der Sünde, dass man sich denn scheuet vor Gott.... Warum schreien sie nicht zu dem Bräutigam, sie haben kein Oel? Warum laufen sie zu den Menschen um Oel? Ist die Ursache, dass sie den Bräutigam noch nie erkennt haben.* — Zoo Vader LUTHER: 't zijn harde woorden, maar er ligt veel waarheid in.

XXXVII.

DE GESLOTEN DEUR.

LUK. XIII : 25—27.

Nadat de heer des huizes zal opgestaan zijn, en de deur zal gesloten hebben, en gij zult beginnen buiten te staan, en aan de deur te kloppen, zeggende: "Heere, Heere, doe ons open!" en hij zal antwoorden en tot u zeggen: "Ik ken u niet, van waar gij zijt;" —

Alsdan zult gij beginnen te zeggen: "Wij hebben in uwe tegenwoordigheid gegeten en gedronken, en gij hebt in onze straten geleerd!" En hij zal zeggen: "Ik zegge u, ik ken u niet, van waar gij zijt; wijkt van mij af, alle gij werkers der ongeregtigheid!"

Het is bekend, dat de drie eerste (*synoptische*) Evangeliën eene groote, dikwijls letterlijke overeenkomst hebben, bij merkelijke afwijking en verschil. Vele dier gelijkluidende of overeenstemmende plaatsen doelen duidelijk op de zelfde gebeurtenis of het zelfde gesprek; bij andere is dit zoo duidelijk niet; bij vele zelfs geeft LUKAS (want MARKUS kunnen wij dit maal voorbij gaan) eenigzins andere woorden en eene geheel andere gelegenheid aan, als MATTHEÜS. Nu bestaat er omtrent deze verwante (*assonerende*) gezegden en beelden tweeërlei opvatting. De eene houdt ze voor een' dubbelen vorm der zelfde mondelinge overlevering, en zoekt dan zoo goed mogelijk uit te maken, welke de oorspronkelijke is, zonder zich veel aan de tijds- of andere opgaven van den Evangelist te bekreunen. En zonderling is het, dat wij deze vrijzinnige opvatting juist aantreffen bij hen, die aan de twee uiterste grenzen der godgeleerdheid staan: den Jezuïet MALDONATUS en den ultraliberalen Protestant DE WETTE. Misschien is dit daaruit verklaarbaar, dat beiden een hooger gezag huldigen, dan dat der schrift: MALDONATUS de *kerk*, en DE WETTE de *kritiek*. — Maar de andere opvatting, die in den laatsten tijd aan MEIJER en anderen nieuwe en uitstekende verdedigers heeft aangewonnen, stelt op den voorgrond, dat niet al wat gelijkt, het zelfde is; dat onze Heer, bij zijne omwandeling door zijn vaderland, door een telkens afwisselend gehoor omringd, ook dikwijls de zelfde of soortgelijke redenen gebruiken moest; en dat vooral sommige kernachtige spreuken, — waarin de kracht der oude oostersche wijzen gelegen was, — meermalen hem op de lippen moeten geweest zijn; zoodat LUKAS even oorspronkelijk zijn kan als MATTHEÜS, al is 't, dat zij de zelfde gezegden verschillend plaatsen, indien er in die plaatsing maar iets eigenaardigs en oorspronkelijks is.

Nemen wij den tekst, die hier boven staat, wat ruimer, zoo wordt hij een bijzonder

geschikt voorbeeld van deze tweeërlei opvatting. Wij hebben daartoe slechts de assonerende plaatsen uit MATTHEÜS naast die van LUKAS te schrijven:

Vs. 24. *Strijdt om in te gaan door de enge poort: want velen, zeg ik u, zullen zoeken in te gaan en zullen niet kunnen.*	*Gaat in door de enge poorte: want wijd is de poort, en breed is de weg, die tot het verderf leidt, en velen zijn er, die door de zelve ingaan: want de poort is eng, en de weg is naauw, die tot het leven leidt, en weinigen zijn er, die de zelve vinden.* (Matth. VII : 13, 14.)
Vs. 25. *Nadat de heer des huizes zal opgestaan zijn, en de deur zal gesloten hebben, en gij zult beginnen buiten te staan, en aan de deur te kloppen, zeggende: "Heere, Heere, doe ons open!" en hij zal antwoorden en tot u zeggen: "Ik ken u niet, van waar gij zijt;"* —	*De deur werd gesloten. Daarna kwamen ook de andere maagden, zeggende: "Heer, Heer! doe ons open!"* *En hij, antwoordende, zeide: "Voorwaar zeg ik u, ik ken u niet."* (Matth. XXV : 10b—12.)
Vs. 26. *Alsdan zult gij beginnen te zeggen: "Wij hebben in uwe tegenwoordigheid gegeten en gedronken, en gij hebt in onze straten geleerd!"* Vs. 27. *En hij zal zeggen: "Ik zegge u, ik ken u niet, van waar gij zijt; wijkt van mij af, alle gij werkers der ongeregtigheid!"*	*Velen zullen te dien dage tot mij zeggen: "Heere, Heere! hebben wij niet in uwen naam geprofeteerd, en in uwen naam duivelen uitgeworpen, en in uwen naam vele krachten gedaan?" — En dan zal ik hun openlijk aanzeggen: "Ik heb u nooit gekend; gaat weg van mij, gij, die de ongeregtigheid werkt!"* (Matth. VII : 22, 23.)
Vs. 28. *Aldaar zal zijn weening en knersing der tanden, wanneer gij zult zien* ABRAHAM, *en* IZAK, *en* JAKOB, *en alle de profeten, in het koningrijk Gods, maar ulieden buiten geworpen.* Vs. 29. *En daar zullen er komen van Oosten en Westen, en van Noorden en Zuiden, en zullen aanzitten in het koningrijk Gods.*	*Doch ik zegge u, dat velen zullen komen van Oosten en Westen, en zullen met* ABRAHAM, *en* IZAK, *en* JAKOB *aanzitten in het koningrijk der hemelen;* *En de kinderen des koningrijks zullen uitgeworpen worden in de buitenste duisternis: aldaar zal weening zijn en knersing der tanden.* (Matth. VIII : 11, 12.)
Vs. 30. *En ziet! er zijn laatsten, die de eersten zullen zijn; en er zijn eersten, die de laatsten zullen zijn.*	*Maar vele eersten zullen de laatsten zijn, en vele laatsten de eersten.* (Matth. XIX : 30; vergl. XX : 16.)

"En dus" — zoo besluit de oppervlakkige kritiek: — "geeft LUKAS eene bloemlezing, en vinden wij bij MATTHEÜS het ware verband; of is omgekeerd de bergrede bij MATTHEÜS eene bloemlezing."

Ik stem gaarne toe, dat eene spreuk van den Heiland zich ligt in 't geheugen hechten kon en van mond tot mond worden overgeleverd, terwijl de gelegenheid, waarbij zij werd

gesproken, in vergetelheid geraakte of met eene andere werd verward. Ja! ik zal meer zeggen: het schijnt mij soms ook toe, dat LUKAS dikwijls die gelegenheid of aanleiding zoekt, en misschien niet altijd de regte vindt. Maar daar is eene andere vraag te beantwoorden. Vertoont deze plaats *in haar geheel* (vs. 23—30) het karakter van eene bloemlezing? Is er in het doorgaand denkbeeld, dat deze spreuken aan een vlecht, niets nieuws en eigenaardigs? Is de *huisdeur*, — waarom het ons nu vooral te doen is, — de zelfde als de *enge poort* in de bergrede, of de *gesloten deur* der dwaze maagden; en is ook de bedoeling, de zedeleer der beeldspraak de zelfde?

Het schijnt, dat de meeste schrijvers over de gelijkenissen dit gemeend hebben: want bij hen zelfs, die het denkbeeld van gelijkenis 't verste uitstrekken, verder nog dan wij (b. v. DRUMMOND en WESSENBERG), vind ik deze plaats van LUKAS niet afzonderlijk opgenomen; 1) STUART is onder allen de eenige, die haar als eene op zich zelve staande gelijkenis behandelt, al erkent hij te regt „een' zachten ineenvloeijenden overgang van het beeld met de afgebeelde zaak zelve;" — waardoor deze parabel, wat den vorm betreft, tot de onvolkomene gelijkenissen moet gerekend worden: want de voorstelling is beeldrijk, maar de bedoeling van het beeld wordt zoo weinig bedekt gehouden, dat JEZUS' toehoorders terstond worden genoemd, als die zullen kloppen en — buiten blijven!

Maar al is in den vorm het beeld niet zuiver volgehouden, dit beeld zelf is toch nieuw en onderscheiden van die bij MATTHEÜS; zoodat, wanneer wij aan LUKAS, als berigtgever, de oorspronkelijkheid betwisten willen, wij hem de gave moeten toekennen, om uit eene reeks van afzonderlijke spreuken eene nieuwe gelijkenis zamen te stellen; dit maal niet tot JEZUS' *discipelen* (als *Matth.* XXV : 10), en even min tot *allen* (gelijk *Matth.* VII : 13), maar bepaaldelijk tot zijne *landgenooten* gerigt. Doch is hierin eene nieuwe, oorspronkelijke voorstelling op te merken, dan schrijven wij die ook het liefst aan den Heiland zelven toe. En schoon dit door de meeste nieuweren niet helder is ingezien, vinden wij het reeds voor zeven eeuwen opgemerkt door den Griekschen monnik EUTHYMIUS ZIGABENUS, wiens verklaring van vs. 25 aldus luidt:

„De Heer stelt eene gelijkenis, om daarmede hun vrees aan te jagen, die hunne behoudenis verwaarloozen. Want hij verbeeldt zekeren heer des huizes, zittende en ontvangende zijne vrienden, daarna opstaande en de deur van zijn huis afsluitende, en niet toelatende aan de anderen, om binnen te komen. Onder dien *heer des huizes* wordt JEZUS zelf verstaan; onder het *huis* het koningrijk der hemelen. En door het *zich neder zetten en de vrienden ontvangen*, wordt aangeduid het wachten tot de voleinding der wereld, en het bij zich ontvangen van die het waardig zijn; door het *opstaan en de deur sluiten*, het einde 2) der wereld."

Ik kan mij geheel met deze uitlegging vereenigen; mits men bij het *koningrijk der hemelen* denke aan het voltooide Godsrijk, het Messiasrijk der *toekomende eeuw*, onder het bekende Joodsche beeld van eenen maaltijd, waarvan wij vroeger reeds gesproken hebben,

---

1) Toch hebben reeds onze Kantteekenaars: „Deze gelijkenis wordt genomen van het houden der bruiloften te dier tijd;" — maar met verwijzing op *Matth.* XXV : 1—12.

2) *Einde*, τέλος, wordt hier onderscheiden van *voleinding*, συντέλεια. Het tweede is een laatste tijdvak der wereldgeschiedenis; het eerste een tijdstip, dat haar besluit.

bij de *Genoodigden tot het Gastmaal*, en waarop wij later, bij den *Rijken man en den armen Lazarus*, zullen moeten terug komen. De geheele voorstelling is aan de eerste dezer twee gelijkenissen meest verwant, daar zij ons de beslissende uitspraak herinnert: *„Ik zeg u, dat geen dier mannen, die* eerst *genood waren, mijnen maaltijd smaken zal."* (*Luk.* XIV : 24.) Het zijn ook hier *vrienden*, die zijn genoodigd; — niet, zoo als MEIJER het EUTHYMIUS ZIGABENUS verbeteren wil, *huisgenooten:* 1) want kinderen des huizes worden niet zoo deftig opgewacht: voor hen legt men geen' opzettelijken maaltijd aan; en dienstknechten of slaven straft men wel, maar verbant men niet. — 't Is een groot vriendenmaal, waaraan de gastheer de tafel overziet, en ter bestemder ure, als allen bij een zijn, nog eens opstaande van den zetel, waarop hij zittende ze ontving, de huisdeur 2) sluit, om ongenooden buiten te houden. Toch komen er nog aan, — zijn zij reeds aan de deur afgewezen, of komen zij nu eerst? — en *beginnen* 3) *buiten te staan en* (*aan*) *de deur te kloppen.* Dit is hier niet, als in de gelijkenis der *Maagden*, eene voorstelling van „te laat komen," maar van „niet goed komen;" van te komen, waar men geen regt heeft te zijn, en toch meent, te mogen en te moeten wezen. Het angstig kloppen en roepen der dwaze maagden heeft eenen anderen toon; en bij het antwoord: *Ik ken u niet!* is hier nog bijgevoegd: *van waar gij zijt.* „Gij zijt mij vreemden, en niet vrienden. Van waar komt gij, dat gij mijne gasten denkt te zijn?"

De tweede poging (een nieuw *beginnen*) bewijst dan ook, dat hier een jammerlijk zelfbedrog schuilt en eene ongedachte teleurstelling plaats heeft. 4) De Heiland ontsluijert daarbij

---

1) MEIJER stelt *huisgenooten* in de plaats van *vrienden*, om het volgende: *Ik ken u niet*, VAN WAAR (πόθεν) *gij zijt!* het geen hij verklaart: — *von welcher Familie; — ihr seid nicht Glieder meines Hauses, sondern eines mir unbekannten andern.* — Het is zoo, dat bij dit *van waar* reeds de eigenlijke beteekenis, de roem op Israëlietische afkomst en burgerschap van Gods volk, het regt der sprekers als JEZUS' volksgenooten, doorschemert; maar dit behoort tot den overgang van eene oneigenlijke in de eigenlijke rede, vs. 26, en verandert de vroegere beeldspraak, vs. 25, niet.

2) Niet πύλη, als vs. 24, maar θύρα; dus geen poort, maar huisdeur. De nieuwere critici schrijven ook vs. 24 θύρας, omdat zij meenen, dat πύλης uit MATTHEÜS is ingeslopen. En hieruit heeft men weder de voorstelling verdicht van een huis, dat, behalve de groote voordeur, nog een smalle zijdeur heeft. (MEIJER.) — En daar zou men gasten inlaten? — Neen! de *poort* (vs. 24) is eene herinnering van JEZUS zelven aan 't gezegde *Matth.* VII : 13; maar de *huisdeur* is een nieuw beeld, dat meest over een komt met de voorstelling van den *Smeekenden Vriend*, die tot antwoord ontvangt: *„De deur* van mijn huis *is reeds gesloten."* (*Luk.* XI : 7.) Alleen is de uitdrukking hier nog sterker: niet alleen *gesloten* (κέκλεισται), maar *afgesloten* (ἀποκλείσῃ).

3) Zie over dit *beginnen* de aanteekening op Bladz. 255. — Het ἄρξησθε in de *prodosis*, zoo wel als het ἄρξεσθε in de *apodosis*, drukt den aanvang uit van eene nieuwe poging om binnen te komen.

4) Over de verbinding van den zin is onder de uitleggers verschil. Zoo beginnen LACHMANN en TISCHENDORF (naar BEZA) geen nieuwe constructie met vs. 25, maar knoopen dit vers met 't voorgaande zamen: *Velen zullen zoeken in te gaan en niet kunnen, van dat* (ἀφ' οὗ) *de heer des huizes is opgestaan* enz. Zoo ongeveer ook onze Bijbelvertalers, als zij den zin aan 't einde van vs. 24 niet afsluiten, maar met eene invulling vervolgen: „Namelijk *nadat* enz." — Anderen beginnen in onzen tekst de *apodosis* met het laatste καὶ: WANNEER *de heer des huizes is opgestaan en de deur gesloten heeft, en gij zult beginnen, buiten te staan, en aan de deur te kloppen, zeggende: „Heer, heer! doe ons open!"* DAN *zal hij antwoorden* enz. (Zoo DE WETTE; EWALD begint die zelfs reeds met καὶ ἄρξησθε.) — Maar deze vertaling van καὶ vindt in *Luk.* II : 15, dat er bij wordt aangehaald, niet veel steun; en de natuurlijkste constructie blijft altijd: *Van het oogenblik af, dat gij buiten gesloten zijt* (waarbij alleen, door den langen zin, de rede in den toekomenden tijd overgaat), *alsdan* (τότε) *zult gij zeggen* enz. — zoodat vs. 25 (zonder het *namelijk* van onze vertalers) de *prodosis* wordt, vs. 26 en 27 de *apodosis.*

de beeldspraak, die ook, door de algemeene verwachting van een eigenlijk Messias-maal, voor de Joden naauwelijks eene beeldspraak was. Zij, die buiten staan, meenen wel degelijk tot de vrienden (of huisgenooten, zoo men wil) te behooren. Zij hebben immers op den gastheer eene naauwe betrekking, met hem eene gemeenzame kennis? *In zijne tegenwoordigheid hebben zij gegeten en gedronken, en op hunne straten heeft hij geleerd.* De Grieksche uitlegger vat hier den zin niet, als hij de Joden tot God laat spreken: want het is duidelijk, dat hier bedoeld wordt, wat PAULUS noemt „CHRISTUS gekend te hebben naar het vleesch." Wil men bij het „in uwe tegenwoordigheid eten," aan de twee beroemde spijzigingen denken, ik heb er niets tegen. Want JEZUS spreekt hier niet tot zijne verklaarde tegenstanders, *Schriftgeleerden en Farizeën;* zelfs niet tot de trotsche bewoners der hoofdstad, *de Joden*, in JOHANNES' Evangelie; maar tot *de schare*, die hem volgde op den weg, en waaruit straks eene vraag tot hem gekomen was (vs. 22, 23). Het is een soortgelijk gehoor, als dat hij had bij de bergrede: menschen, die hem gaarne eens hoorden, en nog liever zijne teekenen zagen; die hem zelfs „Heer, Meester, Rabbi!" noemden, maar zich terug trokken, als 't op zelfverloochening en kruis aankwam. Daarom is 't, in het verband van deze zelfde spreuk bij MATTHEÜS: „*Niet een iegelijk, die tot mij zegt „Heere, Heere!" zal ingaan in het koningrijk der hemelen, maar die daar doet den wil mijns Vaders, die in de hemelen is.*" — Ja, de voorstelling is bij dien Evangelist nog sterker, daar er niet slechts gesproken wordt van hen, die alleen *hoorders des woords zijn en niet daders* (*Jak.* I : 22, 23), maar ook van zulken, die er zich op beroemen kunnen, in JEZUS' naam *geprofeteerd te hebben en démonen uitgeworpen en vele krachten gedaan*, en die toch onder 't zelfde vonnis vallen: Zij zijn *werkers* 1) *der ongeregtigheid.* De Heer kent ze niet, ja! hij *heeft ze nooit gekend.*

Maar wij keeren tot LUKAS terug. Bij hem is nog niet de aanneming van JEZUS als den CHRISTUS de titel van de aanspraak der kloppenden, maar hunne betrekking als zijne tijd- en landgenooten, als leden van Gods uitverkoren volk, tot het welk hij zelf zeide, dat hij in de eerste plaats was gezonden. Zij hadden met hem als landgenoot omgegaan, en zich tegen hem ook niet vijandig gedragen. Zou *Kapernaüm* en *Chorazin* en *Bethsaïda* niet ingaan, waar JEZUS als de CHRISTUS gastheer is? — Maar neen! Was er tusschen hen en hem eene aardsche betrekking, eene hoogere, geestelijke en eeuwige, bestond er niet. Kennis kan er zijn, maar vriendschap niet, tusschen den CHRISTUS en de werkers der ongeregtigheid, tenzij zij zich nog bekeeren, eer de deur gesloten wordt. Die dit niet deden, tot hen is het: „*Ik ken u niet, van waar gij zijt!*" En ook nadat zij zich kenbaar gemaakt hebben, nog eens en nog nadrukkelijker: „*Ik zeg u, ik ken u niet, van waar gij zijt!*" — Die aardsche betrekking heeft opgehouden met *deze eeuw:* in *de toekomende* blijft alleen de zedelijke band tusschen den CHRISTUS en zijne verlosten; zoo als hij elders van de zoo veel naauwere banden der natuur zegt: „*Wie is mijne moeder en wie zijn mijne broeders? Zoo wie den*

1) *Alle werkers van ongeregtigheid*, πάντες ἐργάται ἀδικίας. „Allen, die onregt werkt, die daar uw werk van maakt," zegt meer nog, dan „Wie onregt doet." — Indien er stond τῆς ἀδικίας, zou ik dit als eene persoonsverbeelding opvatten, even als *Joh.* VIII : 34 δοῦλος τῆς ἁμαρτίας: want ἐργάτης beteekent *arbeider*, *werkman.* — „Gij" is door onze vertalers, zonder volstrekte noodzaak, achter *Alle* ingevoegd.

wil mijns Vaders doet, die in de hemelen is, deze is mijn broeder en zuster en moeder!" (*Matth.* XII : 48—50.)

De volgende beschrijving der *Gehenna*, als 't verblijf der uitgeslotenen uit het zalig Messias-rijk, kwam ons reeds meermalen voor, en heeft toch hier iets eigenaardigs. 1) De *weening en knersing der tanden* wordt nog versterkt door het hopelooze *zien* van eene onbereikbare zaligheid: — onbereikbaar, schoon men er vast op had gerekend! — Als *kinderen des koningrijks* bij den aartsvader ABRAHAM te worden welkom geheeten, en daar de heiligen en profeten van vroegere dagen te ontmoeten, was het heerlijkst uitzigt voor den Jood. Nu zou hij die allen ZIEN 2), zonder bij hen te kunnen zijn; en anderen, vreemden, heidenen, *komende van Oosten en Westen, van Noorden en Zuiden*, hen zou hij die eer en die zaligheid ZIEN genieten, en zich zelven buiten gesloten, *uitgeworpen* 3) zelfs! — Wij herkennen hier de zelfde voorstelling, als waar de verarmde rijke de oogen opheft, en *ziet* den verachten LAZARUS, aanliggende in ABRAHAMS schoot! (*Luk.* XVI : 23.)

De spreuk eindelijk, die ook hier, — zoo als twee malen, met eene kleine wijziging, bij MATTHEÜS, — JEZUS' rede besluit: *Er zijn laatsten, die de eersten, eersten, die de laatsten zullen zijn;* zal hier wel op de latere roeping der heidenen moeten slaan, welken zin zij ook elders hebbe. (Zie Bladz. 358.)

Wij maken nog slechts ter loops melding van de toepassing of zinspeling op het avondmaal, als een *eten en drinken in 's Heeren tegenwoordigheid*, het geen men doen kan, en toch het vonnis te gemoet gaan: *Ik ken u niet!* — Op die wijze kan zeker, zoo als reeds de kerkvaders gevoelden, in de Christelijke wereld worden overgebragt, wat in de Joodsche eigenlijk te huis was. Men zoeke slechts niet te betoogen, dat JEZUS iets heeft bedoeld., waaraan nog geen zijner hoorders in de verte denken kon, en wat ook met de *persoonlijke* kennis aan den grooten Gastheer, in hen, die daar buiten staan en kloppen, minder over een komt. Even min behoeven wij ons op te houden bij 't gevoelen (van CYRILLUS en and.), als of hier Israëlieten roemen, dat zij *voor 't aangezigt van* JEHOVA aan den offermaaltijd hebben deelgenomen: want daarbij gaat het schilderachtige *"In onze straten hebt gij geleerd!"* geheel verloren, of wordt, zeer gewrongen, op het onderwijs in de synagogen te huis gebragt. (EUTH. ZIGAB.)

Wij stellen dus voor vast, dat de *heer des huizes* de Messias is, *de Heilige, de Waar-*

---

1) Daar ἐκεῖ altijd *plaatselijk* is (*aldaar*) en nooit *tijdelijk* (*alsdan*), zegt DE WETTE, dat het hier minder past, dan *Matth.* VIII : 12, ook om het volgende ὅταν. Maar het *Wijkt af!"* wijst op eene *plaats* van ballingschap, zoo wel als het *geween* op eenen *tijd* van smart.

2) Opmerkelijk is het, dat de vroeger (bij de gelijkenis der *Wijnzakken*) vermelde MARCION, om het Oude Testament geheel van 't Nieuwe (of van LUKAS' Evangelie) te scheiden, in plaats van ABRAHAM, IZAK en JAKOB schreef "al de regtvaardigen (πάντας τοὺς δικαίους)." Met de zelfde bedoeling hebben de Tubingers (HILGENFELD en BAUR) deze lezing zoeken te verdedigen: — de partijdige geleerdheid is niet nieuw, en veroudert niet!

3) Eigenlijk *uitgeworpen wordende* (ἐκβαλλομένους ἔξω). MEIJER verklaart dit: *Wenn ihr euch als Solche, die hinausgeworfen werden* (*nicht:* sind) *gesehen haben werdet. Nachdem sie an Sich diese Maassregel vollziegen gesehen haben, werden sie in der Hölle sein.* — Naar mijn gevoel heeft het *praesens* zijnen grond in de voorafgaande gelijkenis. "Zij zien zich uitwerpen, en dus buiten sluiten," is sterker dan "Zij zien zich uitgesloten."

achtige, die den sleutel DAVIDS *heeft; die opent en niemand sluit, en hij sluit en niemand opent.* (*Openb.* III: 7.) — Om nu verder deze korte gelijkenis van het regte standpunt te beoordeelen, moeten wij hare plaats in het oog houden, tusschen de beide spreuken, in den aanhef en aan het slot van JEZUS' rede: *Velen zullen zoeken in te gaan en zullen niet kunnen!* en: *Er zijn laatsten, die de eersten zullen zijn; en er zijn eersten, die de laatsten zullen zijn.* De roeping der heidenen, waarop dit laatste slaat, is hier slechts eene bijzaak. Het zijn minder de *laatsten*, dan wel de *eersten*, — eerst geroepenen en het eerste regt hebbenden, de Joden dus, — waarop JEZUS den nadruk legt. En weder is het niet de verwerping van *de Joden*, als volk, die hier bedoeld wordt, maar van *Joden*, van velen onder de Joden, JEZUS' tijd- en landgenooten. De gelijkenis onderscheidt zich hierdoor genoeg van het *Gastmaal*, de *Bruiloft*, de *Booze Landlieden*. En dat zij toch van Joden spreekt, onderscheidt haar weder van die der *Maagden;* zoodat zij nog iets meer is en iets anders, dan eene uitwerking van het treurig einde dier schoone parabel: *De deur werd gesloten.*

Behalve dit algemeene denkbeeld van een eeuwig te laat, eene deur, die niet meer open gaat, is er iets bijzonders in dit beeld, dat wij in geene andere parabel vinden, het: *zoeken in te gaan*, dat hier duidelijk van het *strijden om in te gaan* wordt onderscheiden. Dit *zoeken* is gegrond in een treurig zelfbedrog. 1) Het is een meenen, een denken, een stellig er op rekenen zelfs, en wordt bij de uitkomst een *niet vermogen*, 2) er de kracht, dat is het regt en de aanspraak, op missen; even als iemand, die met schrik sleutel of toegangkaart mist, — die hij toch zeker meende bij zich te hebben, — juist op het oogenblik, als hij den drempel zal overstappen.

De deur gesloten: — ontzettende uitdrukking van het einde, dat eens de tijd der voorbereiding hebben zal. Hoe men ook, uit eene overdrevene teêrhartigheid, dit denkbeeld van JEZUS heeft zoeken te verzachten; als de grondkleur van 't evangelie, komt het telkens weder boven. De toekomst is de dag der beslissing; het heden de dag der genade. Van dat heden is de zinspreuk: *Zoekt, en gij zult vinden; klopt, en u zal open gedaan worden!* — Maar dáár zal een *zoeken* wezen, dat niets meer *vermag*, een *kloppen* voor de

---

1) STIER haalt hier veel om en bij, om aan te toonen, hoe Israël het Messiaansche heil *zocht*, maar niet op de regte wijze, en dus aan 't eind van al zijn *zoeken* nog wordt buiten gesloten (*Rom.* IX: 31—33); en hij zegt hieromtrent veel toepasselijks en gemoedelijks, dat op zich zelf waar, maar hier onwaar is. Er staat niet, dat er velen zijn, die het *zoeken*, maar vergeefs of verkeerd zoeken; maar, dat velen in dien dag *zullen zoeken*, niet 't Messias-rijk in zijne zedelijke en geestelijke heerlijkheid, maar de *σωτηρία*, de *redding;* gelijk in de schipbreuk elke schepeling zoekt behouden te worden, en ook van den zondvloed zou kunnen gezegd worden: „Te dien dage zochten velen in de ark te komen, maar zij konden niet." — Het grootste gebrek der mystieke uitlegkunde is, dat zij wet en profetie, evangelie en apostelleer, Israël en Christendom gedurig door een wart; zoo als b. v. STIER hier weder het duizendjarig rijk wil invoegen, zoodat zij, die hier bij het *eerste* Messiaansche gerigt naar de Gehenna verwezen worden, later nog kunnen binnen komen, bij 't groote eindgerigt.

2) Het *οὐκ ἰσχύσουσιν* drukt niet eene abstracte *onmogelijkheid*, maar een betrekkelijk *onvermogen* uit, en hier „een onvermogen door eigen schuld;" — gelijk de torenbouwer (*Luk.* XIV: 30), die het *vermogen*, de magt niet heeft, om zijn werk te voleinden. Even als daar, is hier 't natuurlijk onvermogen het beeld van eene zedelijke onmogelijkheid.

gesloten deur; — omdat het geene ware heilbegeerte en opregt berouw meer zijn kan, maar alleen de angst van vruchtelooze wroeging en te laat berouw: *de worm, die niet sterft!......* En schijnt het ons toe, dat er altijd nog iets hards in die beelden overblijft; zullen wij barmhartiger zijn, dan JEZUS, wiens barmhartigheid zelfs de kracht bezat, om hard, om snijdend en verplettend te wezen, opdat hij den slapende wakker schudden, den wakende wakker houden zou?

Te waken tegen eene onverwachte beslissing, en daartoe te strijden tegen eigene ligtzinnigheid en onbezorgdheid, zoo wel als 't voorbeeld der wereld en den indruk der gewoonte: — dat leerden wij uit vroegere beelden; — maar uit dit nieuwe beeld leeren wij, wat misschien nog meest van allen noodig is, te waken tegen 't jammerlijk zelfbedrog, dat in eene uiterlijke gemeenschap met de kerk, in de kennis en belijdenis van Gods woord, of zelfs oogenblikkelijke geestvervoering of heftige aandoening, de zekerheid der behoudenis meent gevonden te hebben, zonder innige, geestelijke gemeenschap met den Heiland en Redder onzer zielen, zonder dat het burgerschap van 't koningrijk der hemelen geheel ons zedelijk leven is ingedrukt. Wee den gerusten, die "Vrede, vrede!" roepen, waar geen vrede is, en "Heere, Heere!" zeggen met de lippen, waar de Heer niet inwoont in 't hart; — maar ook wèl hem, die ernstige zelfbeproeving stelt tegenover dit rampzalig zelfbedrog, en die, ook met *vrede* in 't hart, altijd nog *strijdt* om in te gaan.

XXXVIII.

DE TALENTEN.

MATTH. XXV : 14—30.

Want het is *gelijk een mensch, die buiten 's lands reizende zijne dienstknechten riep, en gaf hun zijne goederen over. En den eenen gaf hij vijf talenten, en den anderen twee, en den derden één, een' iegelijk naar zijn vermogen, en verreisde terstond.*

Die nu de vijf talenten ontvangen had, ging henen en handelde daarmede, en won andere vijf talenten. Desgelijks ook die de twee ontvangen had, *die won ook andere twee. Maar die het ééne ontvangen had, ging henen en groef in de aarde, en verborgde het geld zijns heeren.*

En na eenen langen tijd kwam de heer van de zelve dienstknechten, en hield rekening met hen. En die de vijf talenten ontvangen had, kwam en bragt tot hem andere vijf talenten, zeggende: "Heer! vijf talenten hebt gij mij gegeven; zie! andere vijf talenten heb ik boven de zelve gewonnen."

En zijn heer zeide tot hem: "Wel, gij goede en getrouwe dienstknecht! Over weinig zijt gij getrouw geweest, over vele zal ik u zetten; ga in in de vreugde uws heeren."

En die de twee talenten ontvangen had, kwam ook tot hem en zeide: "Heer! twee talenten hebt gij mij gegeven; zie! andere twee talenten heb ik boven dezelve gewonnen."

Zijn heer zeide tot hem: "Wel, gij goede en getrouwe dienstknecht! over weinige zijt gij getrouw geweest, over vele zal ik u zetten; ga in in de vreugde uws heeren."

Maar die het ééne talent ontvangen had, kwam ook en zeide: "Heer! ik kende u, dat gij een hard mensch zijt, maaijende, daar gij niet gezaaid hebt, en vergaderende van daar, waar *gij niet gestrooid hebt; en bevreesd zijnde, ben ik henen gegaan, en heb uw talent verborgen in de aarde. Zie! gij hebt het uwe."*

Maar zijn heer antwoordende, zeide tot hem: "Gij booze en luije dienstknecht! gij wist, dat ik maaije, daar ik niet gezaaid heb, en van daar vergadere, waar ik niet gestrooid heb. Zoo moest gij dan mijn geld bij de wisselaren gedaan hebben, en ik komende, zoude het mijne weder genomen hebben met woeker. — Neemt dan van hem het talent weg, en geeft het den genen, die de tien talenten heeft. Want een iegelijk, die heeft, dien *zal gegeven worden, en hij zal overvloedig hebben; maar van den genen, die niet heeft, van dien zal genomen worden ook dat hij heeft. En den onnutten dienstknecht werpt uit in de buitenste duisternis: daar zal weening zijn en knersing der tanden."*

Weder tot de laatste reeks van gelijkenissen bij MATTHEÜS terug gekeerd, hebben wij vóór ons de *Talenten*, naar het evangelisch verhaal de laatste eigenlijke parabel, door den

Heiland der wereld uitgesproken, en om haren hoogen ernst onze aandacht dubbel waardig. Zij heeft dan ook wel de algemeene opmerkzaamheid tot zich getrokken, en is daardoor tot in de volkstaal doorgedrongen, die — meer dan men 't dikwijls opmerkt — zich naar de bijbeltaal vormde. Maar dit spraakgebruik is soms een wezenlijk beletsel voor het regte verstand der schrift: want het kost ons veel moeite, ons los te maken van eene opvatting, die wij van onze jeugd af aan een woord of eene phrase leerden hechten. En 't is eene wanhopige poging, om het spraakgebruik zelf te willen veranderen: het redeneert niet, maar het spreekt en is voor al uwe redenering doof. Betoog, zoo bondig als gij kunt en zoo dikwijls als gij wilt, dat *eene stem des roependen in de woestijne*, in de pen van JESAJA en in den mond van JOHANNES een koninklijke bode is, die wel degelijk gehoord wordt en den karavaan-weg baant door ongebaande streken; — of voeg telkens bij het woord van den Heer: *Laat uw licht schijnen voor de menschen!* de verklaring, die men er af laat: *opdat zij uwe goede werken mogen zien, en uwen Vader, die in de hemelen is, verheerlijken.....* Het een baat u zoo min als het ander, en gij eindigt met niet meer *uw licht te laten schijnen*, omdat uw woord toch *eene stem des roependen in de woestijne* blijft. — En hoe is het nu, in dit opzigt, met de *talenten* gesteld? — Het is, zoo mij niet alles bedriegt, boven allen twijfel verheven, dat ook dit woord, in zijn' overdragtelijken zin, uit den bijbel in de nieuwere talen is overgegaan: want bij Grieken of Romeinen wordt het in die beteekenis niet gebruikt. En het is opmerkelijk, dat dit 't meest heeft plaats gehad bij de Engelschen en de Nederlanders, de twee volken, wie meest van allen de bijbel het volksboek geworden is. Maar heeft nu de volkstaal den diepen zin des Heeren gepeild? Zij noemt *talent* iedere gave, die een gelukkige aanleg schonk en gepaste oefening ontwikkelde; zulk eene vooral, die schittert en bekoort: "een talent van spreken, van muzijk, zang of dans;" "een man of een meisje (zelden een grijsaard, en nooit eene oude vrouw) van veel talenten." — Is dit de bedoeling van het bijbelsch woord? — Eer wij die vraag beantwoorden, moet ik u verzoeken, nog eens tot de oorspronkelijke beteekenis van het woord terug te keeren, die zeer prozaïsch is, en eenvoudig aanduidt "eene zekere som gelds," of eigenlijk "een zeker gewigt van geldswaardig metaal."

In overoude tijden werden de edele metalen, tot den ruilhandel bestemd, gewogen, en de grootere of kleinere staven, tot een blijk van echtheid, door den koopman gewaarmerkt. Van hier, dat het gewigt ook later, bij de Hebreën als bij andere oude volken, de grondslag bleef der geldrekening. Gelijk in de rijke dagen onzer vaderen het geld werd gemeten, zoodat men sprak en nog spreekt van een' *stapel* of eenen *zak* guldens, en eene *tonne* gouds, zoo rekenden de Israëlieten bij ponden zilver of goud. De namen der gewigten, — van den sikkel, als algemeenen standaard, af — werden dus tevens de namen van geldstukken; en het *talent* is eenvoudig het zwaarste gewigt, waarvan men zich bediende. Het bevatte zes duizend sikkelen. 1) Rekent men dus (den gewonen of lateren) zilveren sikkel op vijf en zeventig

1) Dat is zes duizend gewone of halve sikkelen: want de *sikkel des heiligdoms* of de *koninklijke sikkel*, waarvan het talent er drie duizend bevatte, had eene dubbele waarde. Daar in onze gelijkenis, zoo wel als in die van den *Onbarmhartigen Dienstknecht*, alleen van *talenten* gesproken wordt, om eene belangrijke geldswaarde aan te duiden, doet de naauwkeurige berekening daarvan tot den zin der parabel

cents van onze munt, — dat misschien wel wat ruim is, — dan staat een zilveren talent, of liever „een talent zilver," met vier duizend vijf honderd gulden gelijk. En dit wordt hier bedoeld: want schoon onze vertaling geen goud of zilver noemt, is dit in het oorspronkelijke wel het geval, daar wij vs. 18 (en 27) in plaats van *het geld* moeten lezen *het zilver van zijnen heer*, gemunt of in staven.

Na ons zoo van het latere spraakgebruik weêr geheel in dat der oudheid verplaatst te hebben, gaan wij tot de voorstelling der gelijkenis over. Van eene soortgelijke parabel, *Luk.* XIX: 12—27, spreek ik met opzet nog slechts in 't voorbij gaan, waar het tot opheldering noodig is. 1) Wij zullen over hare verwantschap met die bij MATTHEÜS beter kunnen oordeelen, wanneer wij deze laatste eerst geheel op zich zelve hebben beschouwd.

Ook in deze gelijkenis staat dus weder op den voorgrond *een mensch*, 2) — en wel, zoo als spoedig blijkt „een rijk mensch" — *buiten 's lands reizende*. De reden van zijne reis wordt niet vermeld; alleen, dat het vertrek vrij haastig plaats heeft: want zoo dra hij de allernoodigste bestellingen op zijne zaken gemaakt had, *verreisde hij* 3) *terstond*. Die bestellingen betroffen zijn geldelijk vermogen. Het was toen gansch zoo gemakkelijk niet als nu, zijn geld te beleggen of uit te zetten. Het geldswaardig papier (de wissel) werd eerst veel later, en juist door de Joden in hunne verdrukking en verstrooijing, uitgevonden. Alleen had men de vs. 27 genoemde *wisselaars*, de zelfde, die JEZUS twee malen uit den tempel dreef, waarbij hij *hunne tafeltjes omkeerde, en het geld uitstortte*. (*Joh.* II: 15, *Matth.* XXI: 12.) Zij wisselden groot in klein geld, en vooral vreemde voor gangbare muntspecie. Ook zetten zij geld op zwaren intrest uit, en namen daartoe weêr grootere sommen op. Dit nemen van rente (en wel doorgaans hooge rente) was bij de Mozaïsche wet den Israëlieten onderling verboden (*Exod.* XXII: 25 enz.), maar sloop van zelf telkens op nieuw in, en werd ook door vreemdelingen gedreven. Van daar dat het woord *woeker*, als iets, dat tegen de goddelijke wet streed, eene ongunstige, onzedelijke beteekenis verkregen heeft, ofschoon het toch in onze bijbelvertaling eenvoudig *rente* of *intrest* beteekent.

Maar ook de gelegenheid tot zulk eene geldbelegging stond zeker niet altijd open; en het was bovendien gevaarlijk, — de ondervinding leert het nog maar al te dikwijls! — op den naam en het crediet van geldhandelaars zijn kapitaal te wagen, allermeest als men zelf zich

---

niets af. LUKAS heeft zelfs *mina's* of *ponden*, die veel minder waard zijn. Ik meen daarom te kunnen volstaan met den lezer, die er meer van weten wil, te verwijzen naar het *Bijbelsch Woordenboek;* als ook naar KEIL, *Bibl. Archäologie*, die het Talent op 2618 Rthlr schat, dat is ruim *f* 4581,50; zie de vertaling van dit belangrijk werk door Ds. DE WIJS.

1) MARKUS *hat diese Parabel*, Cap. XIII: 34, *nur angedeutet*, zegt LISCO, en ook enkele andere uitleggers halen die plaats hier aan. Wij hebben ze evenwel bij de *Wakende Dienstknechten* behandeld, omdat daar volstrekt geene sprake is van aanvertrouwde geldsommen, maar alleen van een *huis*, waarin de knechten *elk zijn werk* hadden; zoo dat de heer hun, alleen in dien zin, *magt* of huisbestuur *gaf*.

2) De zin is in den aanhef los en afgebroken, zoo als in den vrijen stijl van 't dagelijksch gesprek meer plaats heeft. Hij wordt verbonden aan het slot der *Maagden*, het wachtwoord der *Parousie: Zoo waakt dan: want gij weet dag noch ure niet!* Hierop heft nu de Heer weder aan: *Want gelijk een mensch* — maar door het breed uitwerken van dit eerste deel van den zin, blijft het tweede (de *apodosis*) achterwege. De Onzen hebben dit verholpen door aan te vullen: *Want* het is *gelijk een mensch* enz.

3) „Begaf hij zich terstond naar buiten 's lands," met het zelfde woord als straks: ἀπεδήμησεν.

lang en ver moest verwijderen. En daar men toch op de reis zulke vrachten zilver en goud niet veilig kon mede nemen, stonden er nog slechts twee wegen open: òf men begroef den schat op eene plaats, die niemand dan den eigenaar bekend was, en waar hij dikwijls, als deze weg bleef, jaren en eeuwen lang schuilde; — (Over den *Schat in den Akker*, zie Bladz. 6); — òf men vertrouwde zijn geld aan de vriendschap en trouw der achterblijvenden, zoo als de oude TOBIAS *tien talenten zilvers* bij zijnen vriend GABAËL te *Rages* in bewaring gelaten, en daarvan het handschrift mede genomen had; op welk handschrift naderhand *de verzegelde zakken* weêr werden terug gegeven. (*Tob.* I : 14; IV : 1; IX : 5.)

De rijke in de gelijkenis heeft nog eene betere gelegenheid. *Hij roept zijne* EIGENE *dienstknechten.* Dit *eigen* had in de vertaling niet vergeten moeten worden: het duidt aan, dat hij zijn geld niet aan vreemden behoefde toe te vertrouwen. 1) Hij kende de hem toebehoorende dienaren of lijfeigenen, als eerlijk genoeg, en de wet gaf hem ook over hen genoegzame magt: want wij moeten hier weder herinneren, dat de *dienstknecht* geen *vrije* dienaar was, al stond de slavernij der oudheid verre boven die van onzen tijd. 2) Van deze knechten nu worden er drie ten voorbeeld voor allen gesteld; althans zoo schijnt de toon van 't verhaal aan te duiden: *dezen vijf, dien twee, genen één talent.* Hun *gaf* dus de heer *zijne goederen over*, nadat hij hen had bij een *geroepen*, en hun zijne noodzakelijke afreis bekend gemaakt. Het waren aanzienlijke geldsommen, die hij hun toevertrouwde: ook de minste was nog 't bewijs van een groot vertrouwen. En er staat niet, dat aan dit vertrouwen eenige beperking werd gesteld. *Hoe* zij er mede handelen zouden, werd hun niet voorgeschreven; alleen — dit ligt in geheel den zamenhang — *dat* zij er mede zouden handelen, het voordeel van hunnen meester zoo veel mogelijk daar mede behartigen. Bij MATTHEÜS wordt dit van zelf er bij gedacht, en bij LUKAS wordt het uitdrukkelijk gezegd: „*Doet handeling, tot dat ik kome!*" — Toch, schoon hij allen zijn vertrouwen schonk, deelde hij niet gelijkelijk. Den een gaf hij vijf talenten, den ander twee, den derden een, — *een iegelijk naar zijn eigen vermogen.* — Dus niet in blinde willekeur, en even min naar zijne bijzondere voorliefde of naar rang en ouderdom, maar naar de mate van zedelijke kracht en vatbaarheid, naar ieders kunde en geschiktheid om zaken te doen: want er was meer dan goede trouw noodig, om 't goed des meesters, geheel buiten zijn eigen toezigt, tot zijn meeste voordeel te besturen.

De heer *verreisde terstond*, en hij *kwam* eerst weder *na eenen langen tijd.* De eerste en bekwaamste, wien de vijf talenten toevertrouwd waren, toonde zich zoo groot een vertrouwen waardig. Hij handelde met het geld van zijnen meester, 3) vrijmoedig maar

1) Bij LUKAS, *καλέσας δέκα δούλους ἑαυτοῦ*, ligt de nadruk op het getal: „TIEN zijner knechten," maar bij MATTHEÜS daarop, dat het ZIJNE knechten waren: *ἐκάλεσεν τοὺς ἰδίους δούλους.* Eene reden te meer, dunkt mij, om het distributive *ᾧ μεν — ᾧ δε* op te vatten als een voorbeeld uit meer: „Van drie hunner, gaf hij aan den eenen enz." — Het volgende *naar zijn vermogen* is weder in 't oorspronkelijke: *κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν*: — „naar 't vermogen, dat ieder eigen was."

2) De slaven der ouden waren dikwijls kunstenaars, handwerkers enz., die hunne winst of anders eene vastgestelde som aan hunne meesters opbragten; zoo als de waarzeggende slavin te *Filippi*, die *haren heeren groot gewin toebragt met waarzeggen.* (*Hand.* XVI : 16.) Ik heb echter geen bewijs gevonden, dat dit tot de Joodsche of Oostersche zeden behoorde; ofschoon het er in JEZUS' tijd niet onbekend kon zijn.

3) *Hij handelde daar mede*, *εἰργάσατο ἐν αὐτοῖς*, niet bepaald „handel drijven," maar, zoo als wij

voorzigtig, kocht en verkocht, als of het voor zich zelven was, en had 't onuitsprekelijk genoegen, om, gedurende de langdurige afwezigheid van zijnen heer, zijn kapitaal verdubbeld te zien. — De tweede beantwoordde even eens aan de goede verwachting. Al deed hij minder uitgebreide zaken, *naar zijn vermogen* deed hij ze even trouw en even gelukkig. Ook zijne twee talenten waren, vóór de terugkomst zijnes meesters, door overwinst verdubbeld.

Maar nu de derde, wiens beeld zoo sterk uitkomt. Van hem had zijn heer de minste verwachting. Niet dat hij oneerlijk was, — even als de *onregtvaardige rentmeester, die al het goed zijns heeren doorbragt*, — of losbandig, — als *de knechten, die begonnen te twisten en te eten en drinken met de dronkaards:* — van zulk ergerlijk wangedrag is in geheel deze gelijkenis geen sprake. Maar zijn heer schatte hem het minst *in vermogen:* bij mindere bekwaamheid bezat hij minder ijver; zijn meester hoopt echter, dat hij *in het kleine getrouw* zal bevonden worden. Maar dit vertrouwen bezwaart hem, terwijl het hem toch ergert, dat aan anderen meer toevertrouwd wordt. Hij zoekt er zich dus zoo gemakkelijk mogelijk af te maken. Wanneer hij weder geeft, wat hij heeft ontvangen, dan is er op hem niets aan te merken. Zoo *gaat hij heen:* — het zelfde woord wordt van hem gebruikt, als van den eersten en bekwaamsten dienstknecht; het duidt de uitvoering van een wel doordacht besluit aan. — En wat is dit zijn plan, en hoe voert hij het uit? *Hij graaft in de aarde*, en zoo dra hij heimelijk eenen kuil gereed heeft, die diep genoeg is, *verbergt hij* daarin voor ieders oog *het geld zijns heeren.* (Bij LUKAS *legt hij het weg in een' zweetdoek*, — waarover nader.) Nu die schat in de donkere diepte ligt weg gescholen, heeft hij den tijd vrij, om zijne eigene zaken te doen, of niets te doen. Anderen zwoegen en zorgen, wagen en vreezen; hij heeft beter partij gekozen. Hij heeft alleen van tijd tot tijd, — indien hij dat nog doet! — een oog te laten gaan over de hem alleen bekende plaats. Een lange tijd gaat voorbij. De heer komt terug. Het talent ligt er nog.

De heer komt. Het doel zijner reize buiten 's lands is bereikt, of het gevaar, dat hem te huis dreigde, geweken. Er zal een *vreugdemaal*, een feest ter verwelkoming op zijn behouden terugkomst, worden aangerigt; maar eerst *houdt hij rekening met zijne dienstknechten.* Uit het vervolg kunnen wij opmaken, dat er nog anderen bij waren, met wie hij geene rekening hield, wie hij niets had toevertrouwd, en die hij vs. 28—30 toespreekt: — of mindere knechten, of (in den doorgaanden geest van de gelijkenissen des koningrijks) dienaars, die met hem gekomen zijn uit den vreemde; LUKAS heeft: *die er bij* (niet *bij hem*) *stonden.* — Met een' glans van vergenoeging op 't gelaat nadert de eerste der knechten, aan wie 't rentmeesterschap is opgedragen. Hij brengt al zijne schatten, of de aanwijzing op koopwaren en goederen, die ze vertegenwoordigen. *„Heer! vijf talenten hebt gij mij gegeven. Zie! andere vijf talenten heb ik boven die gewonnen."* — En 't ant-

---

zeggen „zaken doen." Hiervan was de vrucht, dat hij *ἐποίησε*, letterlijk *„maakte* vijf andere talenten." Ook onze handelaar gebruikt dit woord in den zelfden zin, als hij zegt: „Ik heb er zóó veel van *gemaakt*," of „Zóó veel *mille* kan deze of gene in 't jaar *maken*." — Bij den tweeden dienstknecht wordt *εἰργάσατο* en *ἐποίησε* zamen gesmolten in *ἐκέρδησεν*. LUKAS drukt het reeds in de opdragt van den heer uit, vóór zijn vertrek: *Πραγματεύσασθε ἐν ᾧ ἔρχομαι.*

woord is: *„Goed gedaan*, 1) *gij goede en trouwe knecht! Over weinig zijt gij getrouw geweest; over veel zal ik u zetten. Ga in in de vreugde uwes heeren."* — Wij hebben reeds voorloopig die *vreugde* van 't vreugdemaal, „het welkomstfeest" of volgens anderen (zie Blz. 436) „de feestzaal" verklaard; ofschoon ik gaarne bekennen wil, dat hier de afgebeelde zaak een weinig door het beeld henen schemert, zoo als wij dat nog sterker zullen opmerken aan het slot.

De verantwoording van den tweeden knecht is, op het getal na (*twee* voor *vijf*), geheel de zelfde, en de vereerende toespraak tot hem insgelijks. Maar nu de derde.

Van den eersten werd gezegd: *Hij kwam en bragt tot hem;* hij kwam gaarne, schoon niet ongeroepen: want de heer *riep* weder zijne dienaren, als vóór de afreize; — van den tweeden: *Hij kwam ook tot hem;* — maar van den derden staat alleen: *Ook hij kwam.* Hij kon en mogt niet weg blijven. En wat hij nu zeggen zal? Indien wij de gelijkenis hadden moeten uitwerken, mij dunkt, wij zouden eenvoudig den man hebben laten zeggen, met zekere naïve onschuld: „Heer! hier is uw talent; ik heb het goed bewaard!" Hij behoefde zich toch ook niet te verdedigen, eer hij beschuldigd werd. Maar JEZUS schetst, met diepe menschenkennis, 's mans stemming beter. Hij heeft gemeend, te kunnen volstaan met 't geen hij deed. *Al de wegen des mans zijn zuiver in zijne oogen*, zegt SALOMO; en nog weten de meeste menschen ons zonneklaar te bewijzen, dat zij niet beter kunnen handelen, dan zij doen. En toch is die altijd gereede zelfverdediging doorgaans een bewijs, dat zij dit zelfde reeds dikwijls aan hun geweten gezegd hebben, maar het daar niet voor zwijgen wil. Ook moeten wij hier niet vergeten, dat de man, al stond hij nog op den achtergrond, getuige is geweest van de afrekening zijner mededienstknechten. Nog niet rijp voor het regte schuldgevoel, bedekt hij zijne verlegenheid achter zijnen wrevel, en ontveinst de onvoldaanheid over zich zelven, door zijnen meester in voorraad zijn regt op meer dan 't gegevene te betwisten. — Het is de toon van ADAM op de eerste vraag des Regters: *„De vrouw, die Gij mij gegeven hebt —,"* van KAIN: *„Ben ik mijns broeders hoeder?"* — En verhaalt de man ons daarbij uitvoerig, wat hij al zoo gedacht en waarom hij niet anders gehandeld heeft, wij behoeven dat alles nog niet zoo gaaf op zijn woord te gelooven. Het gaat gewoonlijk zoo. Wie het minst nadenkt, spreekt naderhand het meest van het geen hij heeft gedacht; en die het traagst is om te handelen, heeft het meest te zeggen.

Maar hooren wij zijne verantwoording: *„Heer! ik kende u, dat gij een hard* 2) *mensch*

---

1) Door sommigen wordt betwijfeld, of het enkele εὖ wel staan kan voor εὖγε (bij LUKAS, althans volgens TISCHENDORF) „Regt zoo!" „Goed gedaan!" — Hoewel ik dit gebruik van het woord niet zou kunnen bewijzen, schijnt mij toch de constructie εὖ ἦς πιστός (MEIJER) al te zeer uit de verte gezocht, en ligt de aanvulling εὖ ἐποίησας voor de hand. Onze Kantteekenaars verklaren: *„Wel!* of *Het is wel, Het gaat wel, Gij hebt wel gedaan."*

2) Het σκληρός bij MATTHEÜS is sterker dan het αὐστηρός bij LUKAS: het eerste beteekent al wat hard en ongevoelig (*asper*, *durus*) is, het laatste komt in zijnen oorsprong over een met ons *wrang*. De woorden staan ongeveer tot elkander, als in onze taal *hard* en *streng*, ofschoon hier de bedoeling de zelfde is. Zie TRENCH, en (dien hij aanhaalt) TITTMANN, *De Synonymen.* — In den tijd, (nog in 1823!) toen het schetsenmaken een belangrijke tak van theologische industrie in *Duitschland* was, vond J. J. KROMM onder anderen het thema uit „Over onbillijke vorderingen, die wij doen aan onze medemenschen;" dus 't beeld van den HARDEN MENSCH, *bey dessen Detaillirung man Rücksicht nehmen kann auf die processzsüchtigen Glieder einer Gemeinde!!*

zijt, maaijende, waar gij niet gezaaid hebt, en vergaderende van daar gij niet hebt uitgestrooid. 1) Het beeld is aan den landbouw ontleend; en willen wij den dienstknecht niet twee maal 't zelfde laten zeggen, dan moeten wij het *uitstrooijen* houden voor het uit een spreiden en in den wind werpen op den dorschvloer, waar de wan ten laatste een' zuiveren koornhoop overlaat. „Gij gaat zelf maar henen," is dan het antwoord: „en laat anderen voor u werken. Hebben zij gezaaid, gij komt alleen maar oogsten; of zijn zij den ganschen heeten dag op den dorschvloer bezig geweest, aan den avond komt gij de koornhoopen inzamelen. 2) Een gemakkelijke weg voorwaar, om rijk te worden!.... *U kennende en bevreesd zijnde, ben ik heen gegaan en heb uw talent verborgen in de aarde. Zie! gij hebt het uwe."* — Wij hadden hier misschien geen *vrees* gewacht; wel den onwil, om voor een' zoo harden meester veel te doen en er voor zich zelven niets van te genieten. Maar juist die vrees is een eigenaardige trek in den kouden, ongevoeligen mensch, die meent, dat zijn meester alleen op het geld ziet en niet op zijne trouw. Die zelf niet lief heeft, kan zich geen regt begrip van liefde maken. Hij durft daarom niets wagen: want hij is bevreesd, dat in den handel 't geld zal verloren raken. Heeft hij nu geen loon te verwachten, de heer kan hem althans niet straffen. Één talent: meer kan deze in geen geval vorderen. De meester *heeft 't zijne;* wat is er dan op hem aan te merken?

Maar daar is aan te merken op deze onbeschaamde verantwoording, ook al nam men die voor waarheid aan. Met waardigheid spreekt hem de meester aan, als *een' boozen en luijen* 3) *dienstknecht;* en, zoo als 't bij LUKAS zeer juist wordt uitgedrukt: hij zal hem uit zijne eigene woorden bewijzen, dat hij dit is; *uit zijnen mond hem oordeelen.* In de onderstelling dus, dat de knecht waarheid heeft gesproken, dat hij althans zijne meening naar waarheid heeft uitgedrukt, antwoordt de heer: „*Gij wist* dat alles dan? Goed! Maar kwam mij de vrucht van uwen vrijwilligen arbeid niet toe, durfdet gij mijn geld niet wagen, ik had toch aanspraak op billijke rente. *Aan* vertrouwde *wisselaars hadt gij mijn geld moeten geven,* 4) *en terug komende had ik het* zelf uit de bank *kunnen terug nemen*, wel niet verdubbeld, maar toch *met* den *intrest* vermeerderd."

En nu volgt het vonnis, waarbij de heer zich ter zijde wendt, niet tot de beide eersten,

---

1) Om in het beeld te blijven, verklaart men διεσκόρπισας, *gij hebt uit een gestrooid, uit elkander geworpen*, van het uit een spreiden der garven of het in den wind werpen van 't uitgetreden koren op den dorschvloer (*Notionem ventilandi frumentum, in areâ repositum, exprimit*, SCHOTT); ofschoon het gebruik van dit woord, in dien zin, niet met zekerheid te bewijzen is. LUKAS heeft het *zaaijen en oogsten* achter aan, en vooraf het algemeene: αἴρεις ὅ οὐκ ἔθηκας.

2) „Dit was een spreekwoord," zeggen onze Kantteekenaars: „waarmede beschreven wierd een mensch, die alles op het scherpste en naauwste tot zijn voordeel trekt."

3) *Booze* en *luije* staat tegenover *goede* en *trouwe* (vs. 21 en 23). Later, waar de tegenstelling vervalt, is 't eenvoudig *den onnutten dienstknecht*, „den slaaf, die nergens goed voor is, als om slaaf te wezen;" met het zelfde woord ἀχρεῖος, dat *Luk.* XVII : 10 in veel zachter' zin wordt gebruikt, en waarover wij bij die gelijkenis (*De Knecht, die van den akker komt*,) nader hopen te spreken.

4) LUKAS heeft: „Gij hadt het moeten geven *op de tafel* (ἐπὶ τράπεζαν)." Van die tafels hadden de *wisselaars* (κολλυβισταὶ, *Matth.* XXI : 12 enz.) ook den naam van *tafel-* of *bankhouders* (τραπεζίτης), die hier voorkomt. — Het *geven* (L.) of *werpen* (MT.), zoo als wij zeggen: „In de bank zetten of leggen," duidt de geringe moeite aan.

maar tot andere dienaars, die zijne bevelen uitvoeren. Dit vonnis is tweeledig. Zulk een knecht is het vertrouwen van zijnen heer niet langer waard: *„Neemt dan van hem het talent weg, en geeft het den genen, die de tien talenten heeft."* En zulk eenen dienstknecht komt geen aandeel toe aan het vreugdefeest over 's Heeren terugkomst. *„En werpt den onnutten dienstknecht uit in de buitenste duisternis: daar zal weening zijn en knersing der tanden."* — Wil men zich hier (even als bij den *Gast zonder bruiloftskleed*, Bladz. 270,) de duisternis buiten de rijk verlichte feestzaal denken, 't geeft eene goede afwerking van het beeld; 1) waarbij wij ons den dienstknecht voorstellen als *gebonden*, en daar buiten op eene donkere plaats gebannen, terwijl zijne mededienstknechten juichen en feest vieren. Het blijft echter waar, dat de schildering van de *Gehenna* er te sterk door heen schemert, zoo als wij reeds meermalen bij deze uitdrukking opmerkten.

En hiermede acht ik de verklaring van het beeld afgedaan. Wel werd mij onlangs eene vraag toegezonden, die op het slot betrekking heeft; — waarom namelijk niet aan den tweeden, maar alleen en geheel aan den eersten dienstknecht het renteloos bewaarde talent gegeven wordt. Maar ik hoop dit nog beter te kunnen verklaren, wanneer wij ons de bedoeling van onzen Heer met geheel het zinnebeeld meer eigen gemaakt hebben.

Wat nu die bedoeling betreft, VITRINGA bewijst met zeer veel geleerdheid, dat de dienstknecht der vijf talenten het beeld is der vijf eerste eeuwen, toen de apostolische geest nog in al zijne kracht leefde en werkte; die der twee talenten de vier volgende eeuwen, en de man met het één talent het pausdom; terwijl de terugkomst van den Heer niet anders beteekenen kan, dan de reformatie. Dit is nu wel een aardige zin; maar hij lag zóó diep in de aarde verborgen, — veel dieper nog dan het talent van den luijen knecht! — dat de Heiland zich wel de moeite had kunnen besparen, om zulke profetische geheimenissen aan zijne discipelen ter bewaring toe te vertrouwen, tot na zeventien eeuwen een geleerde ze zou opdelven.

Maar al ligt de bedoeling van JEZUS niet zoo in de diepte, zij ligt even min zoo op de oppervlakte, als ons de volkstaal zou doen vermoeden: „Ieder mensch heeft van God zijne gaven en talenten ontvangen, en niemand mag ook een enkel talent in de aarde begraven."

Wij merken hier terstond op aan, dat de gelijkenis in hare oorspronkelijke bedoeling, — want de vraag is niet, of men haar ook in een' anderen zin gebruiken kan: — niet spreekt van de betrekking tusschen God als Schepper en den mensch als zijn beweldadigd schepsel, maar van die tusschen den CHRISTUS en zijne discipelen. De voorgaande gelijkenissen wijzen dit duidelijk aan. 2) De heer der wakende knechten, — de bruidegom, dien de maagden

---

1) *Dieser Ausdruck ist von den Sälen hergenommen, in welchen Gastmahle gehalten wurden, und welche* FREUDE (χαρά) *genannt oder überschrieben waren.* Zoo ROSENMÜLLER, naar PIGNORIUS, *De Servis*, II: 89. — Vergl. *Esther* IX: 17—19, waar de Alex. Overz. ook χαρά heeft voor vreugdemalen. — MEIJER keurt *Freudenfest* geheel af, en vertaalt *Freudenzustande.* (CHRYS. τὴν πᾶσαν μακαριότητα.)

2) Gedurig zien de uitleggers en predikers dit voorbij, en stellen ongemerkt God in de plaats van CHRISTUS. Onder de voorbeelden daarvan heb ik slechts te kiezen: want zij liggen aan alle zijden

inwachten, — de mensch, die buiten 's lands reisde, — en later weder de herder (vs. 32) en de koning (vs. 34): — 't is telkens op nieuw het beeld van den *Zoon des menschen*, komende in zijne heerlijkheid; en komende ten gerigte zoo wel, als tot voltooijing van het Messias-rijk. Opmerkelijk is daarbij de *lange tijd* der uitlandigheid van den heer, beantwoordende aan 't uitblijven van den meester, die van de bruiloft terug komt, en van den bruidegom, die er wordt ingewacht. LUKAS heeft, gelijk wij zien zullen, hierop bijzonderen nadruk gelegd. Het is eene nieuwe waarschuwing tegen „het haasten naar 's Heeren toekomst," het groote gebrek der apostolische kerk. Dat JEZUS juist nu, tegen het heerlijk slot van zijn laatste onderrigt, spreekt van dat *henen gaan voor langen tijd*, heeft iets bijzonder treffends en aandoenlijks. En hoe onverwacht die afreize voor de zijnen was, de derde dag na dezen zou 't hun leeren! Maar aan dat smartelijk afscheid verbond JEZUS altoos, en ook hier, eene zalige terugkomst in heerlijkheid: want dat in de *vreugde hunnes heeren* en de *buitenste duisternis* de toekomst van CHRISTUS duidelijk doorschemert, is reeds vroeger opgemerkt.

Had de Heer in de *Maagden* het volhardend en blijmoedig geloofsleven geschetst, en in de *Wakende Knechten* de trouwe zorg voor zijn huis, zijne gemeente; — hier zendt hij, tot een werkzaam, handelend leven, de zijnen de wereld in. Dit *handelen*, zaken doen en zijne zaken, is 't eenig voorschrift, hun gegeven; en wat hij hun daartoe achterlaat, zijn zijne schatten. Gij gevoelt dus reeds, dat die *talenten*, waarmede de getrouwe elve winst moeten doen voor hunnen Meester, niet de schitterende gaven zijn, die men doorgaans zoo noemt. Wij moeten ons van die volkstaal geheel los maken, willen wij den Heer verstaan. Om niet meer te zeggen, het zou de grootste onzin wezen, dat ons die *vermogens* worden geschonken *naar de mate van ons vermogen*. VITRINGA, die gezond oordeelt, zoo lang hij niet door zijne profetische droomen bevangen is, heeft dit reeds opgemerkt. 1) Het is de rijkdom van den Heer zelven, die aan de zijnen wordt toevertrouwd. En wat kan dit anders wezen, dan de schatten van genade, waarheid en eeuwig leven, die hij op aarde bragt, zijn evangelie en zijn koningrijk: — daar onder begrepen alle winst, die hij zelf er reeds mede gedaan had, gedurende de korte jaren zijner omwandeling; allen dus, die reeds in hem geloofden of daartoe waren voorbereid. — Met deze schatten moesten zij „handelen en winst doen;" zich daarmede wagen in het midden van eene ondankbare wereld, niet tevreden voor zij die verdubbeld hadden: de een vijf boven de ontvangene vijf, de ander twee bij de twee, de derde één boven het ééne.

Maar wat beteekent — altijd nog in betrekking tot den apostelkring — die ongelijke

---

rondom mij, terwijl ik dit schrijf. Zoo komt mij 't laatst BUISSON in handen, die, als ware deze beteekenis der parabel aan geen' twijfel onderhevig, met echt Fransche vlugheid en oppervlakkigheid zegt: *Dieu est toujours, en effet, le père de famille, dont nous sommes tous les serviteurs.*

1) „Het is zeker, dat door de *Talenten*, hier gemeld, verstaan worden *geestelijke goederen* en *bekwaamheden* van de Dienaren des Evangeliums, die onderscheiden zijn van hunne *natuurlijke gaven* en *bekwaamheid;* daar gezegd wordt, dat God *elk* zijne *talenten* gegeven heeft *naar zijn vermogen*, dat is, naar zijne natuurlijke bekwaamheid, van welke *de talenten* als *genadegiften*, nog onderscheiden worden." — BORGER, in zijne leerrede over het *éène talent*, heeft meer de naaste beteekenis van „beperkter of ruimer werkkring" op den voorgrond gesteld.

uitdeeling? Werden niet allen even zeer zijne *getuigen*, en was de schat des evangelies niet voor allen de zelfde? — In zeker opzigt, ja; en toch maakte JEZUS zelf reeds verschil, en vertrouwde den een meer toe dan den ander, *naar eens ieders vermogen*. Terwijl hij daar op den *Olijfberg* gezeten is en de dalende avondschaduw de bloedstad bedekt, heeft JEZUS in dien kleinen apostelkring, — eenen kring, die zich tien en honderd malen zal verdubbelen! — de geheele toekomst van zijn koningrijk voor oogen. Allen zijn zij hem lief en allen heeft hij uitverkoren; maar sommigen zijn er toch onder, waarop hij, bij zijn haastig vertrek, bijzonder zijne hope bouwt. Reeds vroeger heeft hij ze onderscheiden, het drietal van de vijf talenten: PETRUS, de rots der kerk, JOHANNES, den apostel der liefde, JAKOBUS, den eersten apostel-martelaar. Onder de anderen ontving ook MATTHEÜS zijn dubbel talent, als de schrijver van 't koningrijk der hemelen. Maar daar waren er ook, die slechts een enkel talent konden dragen....... Zullen wij daarbij aan JUDAS denken, wien de Heer, om zijn sluimerend gevoel op te wekken misschien, den arbeid der liefde in 't uitreiken der aalmoezen had toevertrouwd? Een uitstekend talent voorzeker! Maar hij is toch niet het eigenlijke tegenbeeld van den man in de gelijkenis: want hij bewaarde zijn talent niet tot de toekomst des Heeren, maar wierp het hem reeds vóór 't scheiden voor de voeten, om voor eigen rekening te handelen, en daarna, gelijk PETRUS met zoo somberen nadruk zegt, *heen te gaan naar zijne eigene plaatse......* Toch had JUDAS zich aan dien *boozen en luijen dienstknecht* kunnen spiegelen; maar hij heeft niet gewild!

Doch wij keeren tot de talenten terug, met de vraag, of daarmede alleen uitwendige voorregten, zoo als een ruime werkkring en groote invloed, bedoeld worden. Ik voor mij ben geneigd te gelooven, dat de eerste bedoeling van den Heer niet verder gaat; maar het is daarom niet volstrekt noodig, dat wij ons hiertoe bepalen. Wij kunnen ook, met velen, denken aan „de genadegaven (*charismata*) van den Heiligen Geest," die in de apostolische schriften onderscheiden worden van 's menschen natuurlijken aanleg, schoon daar naar geëvenredigd en zich daar aansluitend; — zonder nog met TRENCH te beweren, dat de uitdeeling der talenten eigenlijk eerst na JEZUS' vertrek, op den Pinksterdag, plaats had.

In dien zin opgevat, vinden wij eene schoone uitbreiding van dit eerste deel der gelijkenis bij den apostel, die nog niet in den kring der twaalve op den *Olijfberg* zat, die nog jaren daarna *dreiging en moord ademde* tegen de onschuldige christenen, en die toch, bij zijne late roeping, de vijf talenten ontving, even goed als die genen onder de oudere apostelen, *die geacht waren pilaren te zijn*. (*Gal.* II : 9.) Aan de Korinthiërs schrijvende, handelt PAULUS uitvoerig over het verschil van geestesgaven in de gemeente. Hij legt daarbij de algemeene waarheid tot grondslag: *Er is verscheidenheid der gaven, doch het is de zelfde Geest; er is verscheidenheid der bedieningen, en het is de zelfde Heer; en er is verscheidenheid der werkingen, doch het is de zelfde God, die alles in allen werkt.* En nu telt hij de bijzondere geestesgaven op, ook de wondergaven der apostolische kerk; vergelijkt daarna de gemeente met een ligchaam, waaraan alle leden even zeer onmisbaar zijn; en nadat hij ook de bedieningen in de gemeente heeft genoemd: — *apostel*, *profeet*, *leeraar*, *bestuurder* enz. — toont hij aan, dat niet allen het zelfde zijn kunnen; en besluit: *Doch ijvert naar de beste gaven; en ik wijs u eenen weg, die nog uitnemender is:* DE LIEFDE.

(1 *Kor.* XII; vergl. *Rom.* XII : 4—9.) Ook volgens PAULUS heeft dus ieder talent alleen in zoo verre eenige waarde, maar ook het minste eene groote waarde, als het door de liefde gebruikt wordt tot eer van CHRISTUS en tot heil van zijne gemeente; en staat het niemand vrij, het geen hij ontving, renteloos te laten liggen; zoo als PAULUS zelf zich door die verpligting aangedreven gevoelt, als hij schrijft: *De nood is mij opgelegd; wee mij, indien ik het evangelie niet verkondig!* (1 *Kor.* IX : 16.) — In den zelfden geest vermaant PETRUS (1 *Petr.* IV : 10, 11): *Een iegelijk, gelijk hij gave* (charisma) *ontvangen heeft, bediene hij die aan anderen, als goede uitdeelers* (oekonomen) *van de menigerlei genade* (charis) *Gods. Indien iemand spreekt*, het zij *als de woorden Gods; indien iemand dient, als uit kracht, die God verleent, opdat God in alles geprezen worde door* JEZUS CHRISTUS, *welken toekomt de heerlijkheid en de kracht, in alle eeuwigheid!* 1)

Maar wij zijn ongemerkt al aan het uitbreiden van den oorspronkelijken zin en de eerste bedoeling der gelijkenis; en die uitbreiding schaadt niet: in tegendeel, zij is in den geest van onzen Heer, wanneer wij slechts voort gaan in de aangewezen rigting, en altijd denken aan de betrekking, niet alleen van de apostelen en hunne opvolgers, maar ook van alle geloovigen tot hunnen afwezigen Heer, 2) — aan de gaven en den werkkring, hun naar mate van hunnen natuurlijken aanleg toevertrouwd, — en aan den arbeid, voor het koningrijk der hemelen daar mede en daarin verrigt. — De hoofdtrek der gelijkenis blijft dan, dat de waarde dier gaven enkel bestaat in haar gebruik, zoo als 't begraven geld niemand nut is; en dat wij daarom dienaren zijn, om te werken, te dienen ieder in 't onze, winst te doen met en in de dingen van het Godsrijk; terwijl omtrent de wijze van „handelen en winst doen" ons de meest mogelijke vrijheid gelaten is. 3) Niet geheel ongepast is hier, bij VITRINGA, het voorbeeld van de Roomsch-Katholijke kerk der middeleeuwen, die het aanvertrouwde talent met de grootste zorg bewaarde, de heilige schriften en die der kerkvaders, terwijl tegen alle vermeende ketterij de kerkvergaderingen waakten; maar — zij *verbergde het geld hares Heeren*. Zij bragt Gods woord onder het volk niet. Wat nutte nu het kostbare handschrift

1) Welsprekend is de taal van den kerkvader AUGUSTINUS, waar hij met onze Gelijkenis reden geeft, waarom hij de bisschoppelijke waardigheid heeft aanvaard: *Si non erogem, et pecuniam servem, terret me Evangelium. Possem enim dicere: Quid mihi est, taedio esse hominibus, dicere iniquis: „Inique agere nolite; sic agite, sic agere desistite!" Quid mihi est, oneri esse hominibus? Accepi quomodo vivam, quomodo jussus sum, quomodo praeceptus sum, assignem quomodo accepi; de aliis me reddere rationem, quo mihi? Evangelium me terret. Nam ad istam securitatem otiosissimam nemo me vinceret: nihil est melius, nihil dulcius, quam divinum scrutari, nullo strepente, thesaurum; dulce est, bonum est. Praedicare, arguere, corripere, aedificare, pro unoquoque satagere, magnum onus, magnum pondus, magnus labor. Quis non refugiat istum laborem? Sed terret Evangelium.*

2) *Haec parabola intelligenda est utroque modo, de publico ministerio et privatim de usu donorum.* MELANCHTHON. In de katholijke kerk werd reeds vroeg, zoo als SALMERON opmerkt, door CHRYSOSTOMUS en anderen de Gelijkenis bij voorkeur op de leeraars toegepast, terwijl de geloovigen alleen den *woeker* (rente of vrucht van 't goddelijk woord) hadden op te brengen. — Ook BAREUTH stelt deze *knechten* met de *huisverzorgers* (*oekonomen*) — dat is de herders en leeraars — gelijk. Desgelijks VITRINGA en anderen.

3) „Zij *verdubbelen* het hun toevertrouwde, die er de zaligheid hunner discipelen mede winnen, en hen weder tot leeraars van anderen maken." EUTH. ZIG. Waarbij SALMERON aanhaalt 2 *Tim.* II : 2: *Het geen gij van mij gehoord hebt onder vele getuigen, betrouw dat aan getrouwe menschen, welke bekwaam zijn om ook anderen te leeren.*

van 't Nieuwe Testament, in de bibliotheek van het vatikaan opgesloten, of de kerkvaders, die alleen nog in enkele kloostercellen spraken? — Een begraven talent was het, eerst door de hervorming voor goed weêr opgedolven.

Tot dus verre de eerste helft der gelijkenis: de uitdeeling der talenten en hun gebruik. Men heeft bij de Rabbijnen naar soortgelijke beelden gezocht, maar ik acht de gevondene niet der moeite waard, om ze in den tekst op te nemen. 1) Liever ruim ik eene plaats in aan eene Oostersche vertelling, door TRENCH mede gedeeld, zonder aanwijzing evenwel van zijne bron.

„Een man had twee zakken koren, en gaf die, van huis gaande, twee zijner buren te bewaren. De een verborg zijnen zak in een' diepen kelder, maar de ander ging er mede naar buiten, en strooide den inhoud uit over zijn land. Eindelijk kwam de eigenaar terug. De eerste zijner buren bragt hem het toevertrouwde pand en zeide: „Zie! het is de zelfde zak nog. Ik heb hem goed bewaard!" Maar toen hij nu den wel bewaarden inhoud er wilde uitstorten, kwam er geen koren uit: de eene helft had worm en klander verteerd, en de andere was geheel verrot. Mistroostig ging hij nu naar zijn' anderen vriend, en vroeg ook dezen: „Waar is mijn zak met koren?" „Kom en zie!" antwoordde de man, en nam hem met zich naar het veld, met 't schoonste graan bedekt. „Deze alleen," riep nu de eigenaar verrukt uit: „heeft mijn gebod verstaan, niet naar de letter, maar naar den geest, en op de regte wijze heeft hij mijn koren bewaard. Geef mij slechts twee zakken bij den oogst, en behoud al het overige!"

Maar wij keeren nog eens tot de *Talenten* terug. De lezer zal mij nu wel van de moeite ontslaan, om in de getallen *vijf*, *twee* en *een*, eene bijzondere beteekenis of geheimenis te zoeken. 2) Liever beschouwen wij nog eens de schilderij van 's meesters terugkomst, en zijne *rekening met zijne dienstknechten*. Daarbij merken wij weder op, dat geheel en al de zelfde woorden door en tot beide eersten gebruikt worden. Hunne vreugde en hunne vrijmoedigheid is de zelfde; zoo ook hun loon. In de *vreugde hunnes Heeren*, die beiden ten deel valt, wordt geen onderscheid gemaakt. Zij wordt naar de trouw afgemeten, en niet naar den omvang der werkzaamheid. *Die veel ontvangen heeft, van hem wordt veel gewacht*, (*Luk* XII : 48, zie Bl. 388), en weinig van die minder ontving. Maar nu de man met het ééne talent. Hij heeft voor zich zelven het geld bewaard, maar

---

1) „Zeker koning gaf een pand aan drie zijner knechten te bewaren. De eerste bewaarde het. De tweede verloor het. De derde bezoedelde het, en gaf een deel er van aan een ander ter bewaring. Na eenigen tijd kwam de koning terug, om het toevertrouwde op te eischen. Hem, die het bewaard had, prees hij en maakte hem tot opziener van zijn huis. Die het verloren had, gaf hij aan de zwaarste straf over, en beval, dat er van hem naam noch gedachtenis zou overblijven. Maar van den derde zeide de koning: „Houdt hem in bewaring, tot wij gezien hebben, wat de ander doen zal, in wiens handen hij een deel van 't hem toevertrouwde gesteld heeft, en laat hij intusschen mijn huis niet uitgaan. Wanneer die ander de zaak wel behandeld heeft, zal hij vrij zijn, en anders ook gestraft worden." (SCHÖTTGEN.) Waartoe echter deze parabel dienen moet, wil mij maar niet helder worden.

2) Wie in de vernuftspelingen van de kerkvaders en hunne navolgers hieromtrent belang stelt, kan bij de R. K. schrijvers veel en velerlei vinden, waarmede ik niet telkens weder den lezer vermoeijen wil. Men heeft er de vijf boeken van MOZES bij gehaald, de vijf zinnen, de vijf wonden van CHRISTUS;— of in de getallen *vijf*, *twee* en *een* het onderscheid tusschen Christenen, Joden en Heidenen, enz. enz.

er niet mede gewoekerd. Hij zag niet in, dat hij dit verpligt was, en had er ook geen genoegen in. *Vrees* was zijne eenige aandoening: liefde voor zijnen heer kende hij niet. Van daar de gedachte: „Misschien zou hij 't toch hem niet naar den zin gedaan hebben!” Indien wij het tegenbeeld van dezen man in de latere christelijke kerk zoeken, zouden wij 't niet het eerst vinden in die christenen, die nog altijd onder de wet leven, bevangen door *eenen geest der dienstbaarheid, wederom tot vreeze;* en wier eenige toeleg is, niet al te veel of al te groot kwaad te doen, hunne zaligheid niet te verbeuren, als of de Heer *een strenge en harde meester* was? 1) — 't Is zonderling en het is toch zoo, dat zij, die het strengst de bepalingen der kerkleer en de vormen der godsdienst bewaren, zij, die voor hunne eigene zaligheid meest bevreesd zijn, dikwijls het minst werkzaam bevonden worden voor de eer van CHRISTUS, in 't midden eener wereld, die in het booze ligt. Juist de vrije, wel eens al te vrije opvatting van Gods woord in onze eeuw, gaat met eene nieuwe opwekking tot bijbelverspreiding en zending, tot volksonderwijs en christelijke instellingen gepaard. Op de meeste afgelegene en stijve plaatsen, waar men de oude letter met kracht vast houdt, vindt men weinig geest en leven: 't zijn de zakken koren in den kelder; 't is het talent, verborgen in de aarde.

Maar ruimer kunnen wij de toepassing maken; en dan zien wij ook in onzen kring, dat de Heer met wijsheid juist den man met het ééne talent als werkeloos voorstelt, schoon de hem opgedragene werkzaamheid de ligtste was. Nog is er menig een, die de vijf talenten van anderen bewondert of benijdt, en er niet aan denkt, te woekeren met het ééne en eenige, dat hem werd geschonken, — omdat het er maar één is! — En toch heeft de gemeente van CHRISTUS niet genoeg aan die enkele groote mannen, die met uitstekende gaven werken in ruimen kring. Zij behoeft uwen arbeid even zeer, gij nijvere huismoeder, in 't midden van kinderen en dienstboden geplaatst, en den uwen zelfs, gij knecht en maagd, in uwe ondergeschikte betrekking! O wie slechts, in zijn geheele leven, *eene enkele ziele mogt behouden van den dood!* Gewis, hij *wordt niet beschaamd gemaakt in 's Heeren toekomst.*

Men vraagt verder, of die *wisselaars*, in 't antwoord van den Heer, hier ook eene bijzondere beteekenis hebben; en 't verwondert mij zelfs, dat het vernuft, waaraan hier zoo ruim een spel gelaten was, er niet meer in heeft gevonden. Indien men aan dit schilderachtig bijwerk van het eigenlijke beeld eenige beteekenis hechten wil, is de vermaning tot zwakken en vreesachtigen, om aan den arbeid van anderen zich aan te sluiten, zoo zij zelve niets durven of kunnen, (OLSHAUSEN, TRENCH,) hier niet geheel ongepast. Hij, die aan menschlievende en christelijke genootschappen en gestichten zijne hulp verleent, handelt wel niet zelf met wat hij heeft, en waagt zich in den strijd voor 't koningrijk der hemelen niet, maar *geeft toch zijn geld den wisselaars, en 't keert tot den Heer weder met woeker.* Bij de toepassing op onzen tijd is dit, zoo als ik zeide, niet geheel ongepast; maar ik twijfel, of de Heer, zelfs in de verte, gedacht heeft aan die genootschappelijke liefde, die zich vaak van den arbeid voor 't koningrijk Gods met een' vasten cijns afmaakt, zonder

---

1) Timui te, *tanquam per reverentiam et metum veterum praeceptorum usu Evangelicae libertatis abstineat.* HILARIUS.

veel moeite en zelfs zonder veel belangstelling en veel gebed. 't Was te vreemd aan zijnen tijd, schoon 't al weder winst geeft aan den onzen.

Eindelijk komen wij nu nog eens op de vraag terug: „Waarom het ééne talent gegeven aan den rijkste der knechten, terwijl de ander, die met twee talenten even trouw had gearbeid, er minstens even na aan toe was en 't meer noodig had?" — Deze vraag is niet nieuw. LUKAS heeft ze al: want wanneer bij hem dit bevel gegeven wordt, aarzelen de uitvoerders van 's meesters bevelen, en zeggen: „*Heer! hij heeft er al tien!*" En tot antwoord wordt hun de zelfde spreuk toegevoegd, die wij ook hier lezen: „Juist zoo moet het zijn. *Want ik zegge u: een iegelijk, die heeft*, hem *zal gegeven worden*, *en hij zal overvloedig hebben; maar van den genen, die niet heeft, van hem zal genomen worden ook dat hij heeft.*"

Dit gezegde behoort tot de wonderspreuken (*paradoxen*) van onzen Heer, die hij bezigde, om ze, juist door den pijnlijken indruk van 't schijnbaar onware, onmogelijke of onredelijke, dieper in te prenten; geheel in den geest der Oosterlingen, voor wie *de woorden der wijzen zijn gelijk prikkelen, ja! als diep ingeslagen nagelen.* (*Pred.* XII : 11.) Het ligt in mijne, helaas! al te vele en ver uitgestrekte plannen, om, als het mij vergund wordt, de verklaring der Gelijkenissen ten einde te brengen, er ook de Spreuken en Paradoxen van onzen Heer aan toe te voegen. Maar daar wij, kortstondige stervelingen, nooit het einde van al onze plannen bereiken, wil ik er nu kortelijk iets van zeggen.

Wij vinden deze wonderspreuk vijf malen in de drie eerste Evangelieën, of eigenlijk twee maal in JEZUS' onderwijs: want al de drie Evangelisten hebben haar bij de gelijkenis van den *Zaaijer*, en LUKAS zoo wel als MATTHEÜS bij die der *Talenten*. Bij de eerste gelegenheid, waarvan reeds in de algemeene Inleiding is gesproken, duidt zij het voorregt der discipelen aan boven de schare: „*U is het gegeven, de verborgenheden van het Godsrijk te verstaan; want die heeft, hem zal gegeven worden* enz." — En van waar dat voorregt? Omdat *hunne oogen zalig waren, dat zij zagen, hunne ooren, als die hoorden.* Die dus reeds een geopend oog en oor hadden voor de dingen van het koningrijk der hemelen, hunne kennis daarvan zou telkens aanwassen; 1) — en dus natuurlijk ook, daar in 't Godsrijk kennis werkzaamheid in zich sluit, hun werkkring zich telkens uitbreiden. Uit dit laatste oogpunt nu moet de wonderspreuk des Heeren in de gelijkenis der *Talenten* beoordeeld worden. Het ééne talent wordt *gegeven*, maar niet in eigendom; het blijft een toevertrouwd goed. Ook de tien

1) Niet onaardig is de Rabbijnsche Parabel, die NORK (terwijl hij ook deze of eene dergelijke spreuk van de Rabbijnen aanhaalt,) hierbij heeft opgeteekend:

„Zekere matrone vroeg eens aan Rabbi JOSE: „Waarom leest men *Daniël* II : 21 *Wijsheid geeft God den wijzen?* Hebben de onverstandigen dit geschenk niet veel meer noodig?" — „Mijne dochter!" vroeg de Rabbi: „wanneer twee personen bij u geld borgen willen, een rijke en een arme, wiens wensch zult gij het liefst vervullen?" — „Die van den rijke!" antwoordde de vrouw. — „En waarom begunstigt gij er den rijke mede, daar de arme het toch veel meer noodig heeft?" — „Omdat de rijke, ook als hij komt te sterven, door zijne nalatenschap mij tegen schade waarborgt; maar de arme kan mij geen' borgtogt geven, dat, indien hij het geld verliest, ik het mijne immer terug bekome." — Maar nu hernam de Rabbi: „Uwe ooren hebben gehoord, wat uw mond daar gesproken heeft. Al wilde God alleen den dwazen de wijsheid ten geschenke geven, zij zouden toch slechts in de baden en op speelplaatsen hunnen tijd verbeuzelen en er geen gebruik van maken; maar de wijzen zitten in de scholen, waar zij in de gelegenheid zijn, om de wijsheid te gebruiken."

talenten, waaraan dit ééne nog wordt toegevoegd, zijn van den eersten dienaar wel niet terug genomen, na het doen der rekening, maar ook even min hem in vollen eigendom geschonken. Zijn loon is *de vreugde zijns heeren:* deze is voor beiden gelijk. Het ééne talent is dus niet zoo zeer een genot, maar een eervol vertrouwen te meer; 't is eene aanvankelijke vervulling der belofte: *„Over veel zal ik u zetten.”* Juist hij, *die heeft*, in den volsten nadruk onder zich heeft, zich heeft eigen gemaakt en benuttigd, wat de Heer hem gaf; die 't meest van zijnen arbeid er aan heeft toegevoegd, zal nog meer ontvangen, en hij zal meer dan genoeg, hij zal in overvloed hebben. De eerste dienstknecht was daarvan nog sterker type, dan de tweede; daarom werd het hem juist gegeven: hoe grooter bezit, hoe ruimer overvloed! Bij LUKAS komt er nog eene reden bij, omdat hij daar met de zelfde som tien dubbel gewonnen heeft, en de ander slechts vijf; maar ook bij MATTHEÜS was zijn arbeid van meer gewigt, en dus 't hoogste vertrouwen, in hem gesteld, natuurlijk. 1)

De algemeene zin der wonderspreuk 2) doet ons weder aan de twee zakken koren denken. De tegenstelling is niet: „Die veel heeft en die weinig heeft,” maar tot vijf malen toe: *„Die heeft* 3) en *die niet heeft.”* Hij, die waarlijk weet te bezitten, te gebruiken, te verdubbelen, staat dus tegenover hem, die eigenlijk niet bezit, wat hij bezit. Van daar de schijnbare tegenspraak: *Hij heeft niet*, en toch *wordt van hem genomen, ook wat hij heeft.* Of had de luije dienstknecht eigenlijk het talent wel? Neen! niet hij had het, maar de aarde, waaraan hij het had toevertrouwd. Zoo is 't met allen, die de geestelijke gaven niet gebruiken, en ze ten laatste geheel verliezen!

Eindelijk is de belooning der trouwe knechten een nuttige wenk voor vele, zeer vele Christenen, die zich nog altoos de toekomstige zaligheid denken als 't groote Messias-maal der Joden of de hemelsche tuinen van MAHOMED: — den hemel der luijaards! — Neen! al kunnen wij ons geene heldere voorstelling vormen van de zaligheid der toekomende eeuw, als die *geen oog heeft gezien en die in geens menschen hart nog is opgekomen;* ledig en werkeloos zal zij zeker niet wezen. *Weinig* worden de twee talenten genoemd, en even

---

1) „De Heer gaf aan ieder *naar zijn vermogen:* het vermogen en de bekwaamheid van dezen dienaar was dus toegenomen onder het handelen, zoodat hem nu, bij de tien talenten, ook nog het elfde kon worden toevertrouwd.” DRUMMOND. — Echt Roomsch is de verklaring van SALMERON, dat de goede werken der verworpenen, die hun niet beloond worden, aan de kerk vervallen, wier leden zij waren, toen zij ze deden!

2) In dien algemeenen zin is zij opgevat en toegepast door J. CORSTIUS, *Spreuken van onzen Heer* JEZUS CHRISTUS, 2e. deel, blz. 104—118. Bij het slot onzer Gelijkenis teekent hij aan: „Het is dus, naar dit onderwijs onzes Heeren, Gods wil, aan het goed gebruik der geschonkene weldaden eene meerdere bedeeling zijner gaven, aan derzelver opzettelijk misbruik of verwaarloozing de wegneming van het reeds gegevene te verbinden.”

3) MATTHEUS heeft de eerste maal *ὅστις ἔχει* (XIII : 12); zoo ook *Mark.* IV : 25 en *Luk.* VIII : 18. De tweede maal is het *τῷ ἔχοντι παντὶ* (MT.) of *παντὶ τῷ ἔχοντι* (L.), *„Elken hebbende*, iederen bezitter.” — MATTHEÜS alleen heeft beide malen *καὶ περισσευθήσεται.* — Te regt heeft STEENHOFF (in VAN WILLES, *Bijdragen*, IV : 182—191) zich met nadruk verklaard tegen de flaauwe uitlegkunde, die aan NIET hier de beteekenis van WEINIG geeft. Hij haalt onder anderen het spreekwoord aan, dat men van den gierigaard pleegt te gebruiken: „Hij heeft het geld niet, maar het geld heeft hem.” — LUKAS schijnt, de eerste maal, dat de spreuk bij hem voorkomt (VIII : 18), door *ὃ δοκεῖ ἔχειν*, het *ὃ ἔχει* van den Heer te hebben willen verklaren. Vergl. 1 *Kor.* VIII : 2 en *Gal.* VI : 3.

weinig de vijf, in vergelijking van het *vele*, waarover de Heer zijne dienaren stellen zal. Wat roemen wij dan hier beneden op onze vijf talenten, of beklagen ons, omdat wij er maar één ontvingen? Is 't niet, of de eene worm roemt tegen den anderen, omdat hij een paar ringen grooter is; of de eene spin de andere benijdt, als zij een paar draden meer in haar weefsel heeft gesponnen? — Klein is al onze arbeid, maar groot het loon van alle trouw. *De vreugde onzes Heeren* zal voor allen mateloos en onpeilbaar zijn. Zelfs die, naar 't beeld van PAULUS, hout en stroo en stoppelen bouwde op den eenigen grondslag, zijn werk zal wel door 't vuur beproefd en verteerd, maar hij zelf nog als door 't vuur henen behouden worden. Die man alleen, wiens *werken hem* niet *volgen*, omdat hij zijn talent in de aarde begroef, zal zijn loon, dat hij voor 't getrouw bewaren misschien wachtte, missen en zelf buiten geworpen worden. Want werkeloosheid is ontrouw en afval, in de dienst van hem, wiens *spijze het was, den wil zijns Vaders te doen en zijn werk te volbrengen;* en die onvermoeid *werkte, zoo lang 't dag was.*

Behartigingswaardig is altijd nog de schoone leerrede van BORGER over de woorden *Den derden gaf hij één talent*, uitgesproken toen hij zijne betrekking als Akademie-prediker neder legde: „Er zijn eenmaal wettige herders en leeraars aangesteld. Deze inrigting heeft bij vele, ja! bij de meeste menschen het denkbeeld doen geboren worden, dat de verpligting, om het Koningrijk van CHRISTUS te schragen en uit te breiden, bij uitsluiting rust op de schouders der zoogenaamde geestelijken, terwijl zij, die zich leeken noemen, zich van deze verpligting vrij en ontslagen rekenen. Liefde voor God en zijnen dienst moge hen aansporen tot eenige vrijwillige opofferingen en werkzaamheden en ondernemingen, ten nutte van het Christendom; maar dat zij, in den eigenlijken zin, één talent, ééne roeping zouden ontvangen hebben: — neen! dan moesten zij immers ook mantel èn tabbaard dragen, en voor hunne dienst bezoldigd worden? — Wat beteekent het, zich zelven weg te werpen en te vernietigen, zoo het dit niet is? Men aast op vorstengunst, men hunkert naar posten, men pronkt met titels; en zullen wij onzen hoogsten en eerwaardigsten titel, den titel van *Dienaar van* JEZUS CHRISTUS prijs geven; onzen roem, onzen waarachtigen adel, onze kroone, prijs geven? Niet alzoo, Broeders en Zusters! Wij allen hebben ten minste één talent ontvangen, en kunnen in iederen stand nuttig zijn voor het rijk van waarheid en deugd....... God ziet niet op de grootheid en den omvang van onze roeping en werkzaamheden, maar op onze harten, op onze trouw!..... Kunnen wij het Evangelie van CHRISTUS niet prediken op de daken, het te prediken onder de daken, op den morgen en den avond van elken dag, aan den huisselijken disch, voor gade en kroost en dienstboden; ziet daar ons talent en onzen wijngaard, waarvan de hemel winst en vruchten wacht."

Mijn broeder! opgegraven nog, wat gij moedeloos en lusteloos hadt begraven en verborgen:

De nacht komt, wanneer niemand werken kan!

XXXIX.

DE PONDEN.

LUK. XIX : 12—27.

Een zeker welgeboren man reisde in een ver gelegen *land, om voor zich zelven een koningrijk te ontvangen, en* dan *weder te keeren. En geroepen hebbende zijne tien dienstknechten, gaf hij hun tien ponden, en zeide tot hen: "Doet handeling, tot dat ik kome."*
En zijne burgers haatten hem, en zonden hem gezanten na, zeggende: "Wij willen niet, dat deze over ons koning zij."
En het geschiedde, toen hij wederkwam, als hij het koningrijk ontvangen had, dat hij zeide, dat die dienstknechten tot hem zouden geroepen worden, dien hij het geld gegeven had; opdat hij weten mogt, wat een iegelijk met handelen gewonnen had.
En de eerste kwam, en zeide: "Heer! uw pond heeft tien ponden daar toe gewonnen." — En hij zeide tot hem: "Wel, gij goede dienstknecht! dewijl gij in het minste getrouw zijt geweest, zoo heb magt over tien steden."
En de tweede kwam, en zeide: "Heer! uw pond heeft vijf ponden gewonnen." — En hij zeide ook tot dezen: "En gij, wees over vijf steden."
En een ander kwam, zeggende: "Heer! zie hier *uw pond, 't welk ik in eenen zweetdoek weggelegd had; want ik vreesde u, omdat gij een straf mensch zijt; gij neemt weg, wat gij niet gelegd hebt, en gij maait, wat gij niet gezaaid hebt." — Maar hij zeide tot hem: "Uit uwen mond zal ik u oordeelen, gij booze dienstknecht! Gij wist, dat ik een straf mensch ben, nemende weg, wat ik niet gelegd heb, en maaijende, wat ik niet gezaaid heb. Waarom hebt gij dan mijn geld niet in de bank gegeven, en ik, komende, had het zelve met woeker mogen eischen?"*
En hij zeide tot de genen, die bij hem stonden: "Neemt dat pond van hem weg, en geeft het dien, die de tien ponden heeft." En zij zeiden tot hem: "Heere! hij heeft tien ponden." "Want ik zegge u, dat een' iegelijk, die heeft, zal gegeven worden; maar van den genen, die niet heeft, van dien zal genomen worden, ook wat hij heeft. Doch deze mijne vijanden, die niet hebben gewild, dat ik over hen koning zoude zijn, brengt ze *hier, en slaat ze* hier *voor mij dood."*

Nog eens moeten wij, van de laatste rede des Heeren op den *Olijfberg* (naar MATTHEÜS), eenen uitstap achterwaarts maken. Want bij de verklaring der *Talenten* sprak ik nu en dan reeds over "eene soortgelijke parabel bij LUKAS." Deze gelijkenis nu, onder den duisteren naam van "De Ponden" bekend, heeft de lezer hier boven gevonden. De hoofdvraag is daarbij: Vinden wij hier eene andere lezing, een gewijzigd en misschien vrijer verslag van de gelijkenis der *Talenten;* of is 't eene op zich zelve staande Parabel, al zweefden de eigen denkbeelden daarbij onzen Heer voor den geest?

Bij eene eerste en oppervlakkige lezing zal men doorgaans genegen zijn, hier 't zelfde beeld te herkennen, en daarbij aan MATTHEÜS, om de meerdere eenvoudigheid en eenheid van voorstelling, den prijs der oorspronkelijkheid toe te kennen; en gaarne wil ik bekennen, dat ik mij, bij 't eerste overzigt van JEZUS' parabolisch onderwijs, in dezen strik heb laten vangen. Ook hebben, zoo wel van ouds her onze dogmatici, als in den nieuweren tijd onze critici aan zulk eene oppervlakkige opvatting voet gegeven. Van de eersten noemde ik reeds vroeger de twee steunpilaren van de Roomsch-Katholijke en Protestantsche regtzinnigheid, MALDONATUS en KALVIJN, wier oordeel ik hieronder tot eene proeve aanhaal. 1) En toch moesten die uitleggers, anders zoo gestreng op tittel en jota van schrift of overlevering, hierdoor op MATTHEÜS of op LUKAS de blaam leggen, niet alleen van eene groote vrijheid, maar ook van eene tastbare feilbaarheid. Want om nu niet te spreken van 't geen in de beelden zelve onvereenigbaar is, beide evangelisten geven duidelijk de gelegenheid aan, waarbij de gelijkenis zou zijn uitgesproken. En dit is nog geheel iets anders, dan dat zij die op eene verschillende plaats in hunne spreukverzameling inlasschen. LUKAS brengt de *Ponden* in bepaalden zamenhang met JEZUS' laatste reis van *Jericho* naar *Jeruzalem*, en even bepaaldelijk verbindt MATTHEÜS de *Talenten* aan het slot van geheel zijn openbaar onderwijs.

Maar wij voor ons, daar wij over die letterlijke ingeving en onfeilbaarheid van het bijbelwoord vrijer denken, wij willen ons door deze tijdsbepaling alleen nog niet laten binden. Wij houden ons oordeel vrij. Is er niets oorspronkelijks in de voorstelling bij LUKAS, niets, dat bepaaldelijk heen wijst op JEZUS' laatsten reisweg; wel nu, dan heeft zich LUKAS vergist en JEZUS' onderwijs lijdt er geene schade bij. Niet de vrijheid van opvatting wilde ik veroordeelen, maar de willekeur.

Beginnen wij met nog eens de gelijkenis van LUKAS naast die van MATTHEÜS te leggen, voor zoo ver zij daar nevens past. Over de waarde van vele dier kleine verschillen spraken

1) Nadat MALDONATUS de vele punten van verschil tusschen LUKAS en MATTHEÜS heeft opgesomd, vervolgt hij: HIERONYMUS *tamen et* AMBROSIUS *unam faciunt. Hoc potius probo, et quia ab omnibus, recentioribus etiam, eadem esse dicitur, — et quia vix vero videtur simile, Christum tam brevi temporis intervallo bis eandem parabolam diversis verbis proposuisse. — — Credendum ergo, haec Christum, antequam Jerosolymam ingrederetur, dixisse. — In ceteris vero rebus, quibus videntur dissidere, non Christi verba, sed totius parabolae sensum explicare voluerunt; — estque credibile, Mattheum potius, quam Lucam, Christi verba retulisse*, caet. — Zelfs gaat hij zoo ver van te gissen, dat LUKAS er het *tiental* knechten heeft ingebragt, omdat hij zich iets van *tien* maagden herinnerde

KALVIJN, die ook de tijdorde van LUKAS volgt, schrijft: MATTHEÜS *hanc parabolam aliis interserit, neglecto temporum ordine; quia hoc fuit illi consilium, a Cap.* XXII *in acervum colligere postremos Christi sermones.* — En zoo ver gaat hier de oppervlakkigheid van den anders zoo scherpzinnigen en geleerden man, dat hij er bij voegt: *Ambobus commune est, Christum similem esse homini principi, qui regni acquirendi causa* caet.; als of MATTHEÜS hiervan in de verte iets had.

Nog een derde voorbeeld uit onze dagen. BRIËT (*Eschatologie* I : 113) zegt, dat de Parabel der *tien Maagden* in een' anderen vorm gevonden wordt bij LUKAS, H. XII : 35—38 (de *Wakende Dienstknechten*), en die der *Talenten* de zelfde is als bij LUKAS de *Ponden*; — en verder, dat de aanhef van *Matth.* XXV : 1 *Alsdan zal het koningrijk der hemelen gelijk zijn* —, als in geen het minste verband staande met het voorgaande, waarin ook niet van het koningrijk der hemelen gesproken wordt, — doet gissen, dat beide parabelen hier althans niet op hare regte plaats staan. — Ik geef den lezer zelf te beoordeelen, of dit eene proeve is van zorgvuldige en grondige *exegese*, in een zoo uitstekend *dogmatisch* werk. Maar de *dogmatiek* heeft wel meer en wel erger de *exegese* in den weg gestaan!

wij reeds; de lezer heeft daarbij kunnen opmerken, dat, ook bij 't aannemen van twee verschillende parabelen, ik de opheldering door onderlinge vergelijking niet onbepaald afkeur. 1) En waarom dat ook? Doch ter zake.

Bij MATTHEÜS wordt van slechts *drie* dienstknechten gesproken; bij LUKAS van *tien*, hoewel ook bij hem slechts van drie het beeld nader is uitgewerkt. 2)

Bij MATTHEÜS ontvangen de knechten vijf, twee of één talent, naar ieders vatbaarheid; bij LUKAS elk der tien één pond.

Bij de vijf *talenten* worden vijf andere gewonnen, de twee brengen er twee op; maar het éene *pond* geeft er tien en het andere vijf. 3)

Het ongebruikte talent wordt in de aarde begraven; het pond in een' zweetdoek weggelegd.

De *booze en luije dienstknecht* wordt bij LUKAS alleen van 't hem toevertrouwde beroofd; bij MATTHEÜS bovendien *uitgeworpen in de buitenste duisternis.*

Andere verscheidenheden in de woorden, of kleine uitweidingen, ga ik hier met stilzwijgen voorbij. Wij hebben ze gebruikt, als overal bij het overzigt (*synopse*) der verschillende evangelische verhalen, om de kortere of minder duidelijke voorstelling op te helderen.

De opgegeven verschillen dan schijnen niet van belang; vooral omdat het karakter van den luijen knecht, het sterkst uitkomend beeld van de geheele gelijkenis, zoo volmaakt overeenkomt. Toch is er een belangrijk verschil; maar dat door den lezer onzer gewone bijbelvertaling niet zoo gemakkelijk — althans het belang er van — is op te merken. Ik bedoel het onderscheid tusschen *talenten* en *ponden.*

Pond is eene niet bijzonder gelukkige vertaling van *mna* of *mina*, waardoor geene eigenlijke geldmunt, maar eene zekere geldswaarde, naar het gewigt berekend, wordt uitgedrukt. Want een *talent* bevatte *zestig* minen, en elk van deze *honderd* gewone *sikkels* of *drachmen;* waarbij men moet in het oog houden, dat de attische drachme in JEZUS' tijd, hoe langs zoo kleiner geslagen, reeds tot bijna de helft van de oude (*Eginetische*), die met de Hebreeuwsche *beka* (gewonen of halven sikkel) over een kwam, gedaald was; — een verschil, dat niemand verwonderen zal, die nog weet, hoe vroeger maat, gewigt en geldswaarde in ons eigen vaderland verschilde; maar dat dan ook het herleiden der oude munten tot hare wezenlijke waarde moeijelijk maakt.

Bij de *Talenten* hebben wij ons aan de oude Hebreeuwsche geldrekening gehouden, en ze op *ƒ* 4500 à *ƒ* 4800 gewaardeerd; maar ook al wilde men bij MATTHEÜS aan een Attisch talent denken, moet men op zijn allerminst *ƒ* 2250 à *ƒ* 2400 aannemen.

---

1) „Wij gelooven zelfs, dat uit die gelijkenis (de *Talenten*) voor deze geen licht hoegenaamd te halen is, maar dat de vermenging van beide verduistering van derzelver zin zou kunnen zijn." STUART.

2) Dus zeker niet, zoo als AMBROSIUS heeft (*Exp. in Lucam*, I: 8. 95): *De aliis siletur, qui quasi prodigi debitores, quod acceperant, perdiderunt.*

3) *Uw pond heeft tien ponden daartoe gewonnen* (προσηργάσατο), of *heeft vijf ponden gewonnen* (ἐποίησεν). — HUGO DE GROOT merkt hierin eene proeve van bescheidenheid op (*Modeste lucrum acceptum fert herili pecuniae, non industriae suae*), in den geest van 't bekende gezegde van PAULUS: *Ik heb overvloediger gearbeid dan allen, doch niet ik, maar de genade Gods, die met mij is.* — PRICAEUS noemt het eenvoudig een *popularis loquendi usus*, voor „Ik heb met uw pond er tien gewonnen." — De vergelijking met MATTHEÜS („*Vijf talenten hebt gij mij toevertrouwd: zie! andere vijf talenten heb ik gewonnen!*") en de sterkere uitdrukking, bij LUKAS, voor den man, die het meeste gewonnen heeft, zouden mij eer aan een' blijden juichtoon doen denken, dan aan dien van ootmoed en zelfverloochening.

De mina (*pond*) is zeker wel niet meer, bij LUKAS, dan honderd Attische *drachmen*, en dus hoogstens *f* 40; zoodat de verhouding der geldsommen bij LUKAS en MATTHEÜS is als 1 : 60 of zelfs 1 : 100 en hooger.

En dit verschil is niet toevallig. Hoe meer wij de voorstelling in de fijnere trekken ontleden, te duidelijker wordt het ons, dat de uitwerking bij LUKAS naar de *mina*, bij MATTHEÜS naar het *talent* is ingerigt. Dat het ééne pond er tien heeft opgeleverd, wordt als eene zoo groote bijzonderheid voorgesteld, dat er eene buitengewone vereering het loon van is. En de trage en onwillige knecht, die bij MATTHEÜS ten minste nog een' kuil *graven* moet, om al het zilver voor begeerige oogen te verschuilen, kan bij LUKAS volstaan, met het geld in een' *zweetdoek* te knoopen, en zoo in kist of kast weg te leggen. Een zweetdoek was bij de Hebreeën 't zelfde als bij ons een zakdoek, ook wel handdoek, vaatdoek, en werd tot verschillende einden gebruikt. 1) De luije knecht, zegt men, behoefde zich het zweet niet van het aangezigt te wisschen; daarom gebruikte hij den doek, juist om zich te ontslaan van den algemeenen pligt der menschheid: *In het zweet uws aanschijns zult gij brood eten!* (TRENCH, VAN OOSTERZEE enz.) Wij laten deze oratorische opvatting gelden, maar maken er toch de aanmerking op, dat hij niet *zijnen* doek, maar in 't algemeen genomen *een'* zweetdoek gebruikte. En 't is opmerkelijk, dat ook de Rabbijnen, die 't Grieksche (of eigenlijk Latijnsche) woord *sudarium* met Hebreeuwsche letters schrijven, van zulk een gebruik melding maken: want kleeding en huisraad der oude Oosterlingen was zeer eenvoudig, de eerste vooral, en diende tot onderscheidene einden. Zoo haalt SCHOETTGEN uit de Talmudische geschriften de twee volgende voorbeelden aan: „Eene vrouw ging bij hare geburinne brood kneeden, en men bond haar drie denariën in 't ruime opperkleed. Deze nam zij, en legde ze weg in eenen zweetdoek." En: „Rabbi Abba knoopte geld in eenen zweetdoek, en wierp dien achter zijnen rug, opdat de armen het vinden zouden."

Maar om tot onze gelijkenis terug te keeren, dit verschil van geldswaarde is hier gansch geene bijkomende zaak. Bij MATTHEÜS toch GEEFT *een zeker mensch*, *buiten 's lands reizende*, *zijnen dienstknechten* ZIJNE GOEDEREN OVER. En al namen wij aan, wat niet de waarschijnlijkste voorstelling is, dat het slechts drie dienstknechten in 't geheel waren; ja! al kozen wij zelfs 't kleinst mogelijke Attische talent, ter waarde van *f* 2400, ook dan nog waren acht talenten genoeg, om al het vermogen van een' eenvoudig' burger uit te maken. Maar bij LUKAS zijn er stellig niet meer dan tien knechten, wien iets wordt toevertrouwd, en de geheele som, aan allen te zamen gegeven, bedraagt naar de ruimst mogelijke berekening nog maar *f* 800; — zeker niet al *de goederen* van een' *welgeboren' man!*

Maar hoe nader wij de beelden bezien, des te duidelijker valt ons het verschil in het oog. De *mensch* bij MATTHEÜS wil zijne niet onaanzienlijke bezitting wèl bewaard en voordeelig bestuurd hebben; de *welgeboren man* wil duidelijk slechts eene proef nemen van trouw en bekwaamheid, waarom hij ook gelijkelijk deelt, en niet *naar ieders vermogen*. En hierop

---

1) Het is bekend, uit de opwekking van LAZARUS (*Joh.* XI : 44) en de opstanding des Heeren (*Joh.* XX : 7), dat de *zweetdoek* gebruikt werd, om het hoofd, en vooral 't gelaat (ὄψις JOH.) der dooden te omwinden; misschien zoo, dat de slip voor den bezoeker kon worden opgeligt, zoo lang het lijk nog niet afzigtelijk geworden was.

slaat nu ook een klein, maar karakteristiek verschil in de lofspraak: bij MATTHEÜS *„Over weinig —"* en bij LUKAS: *„In het minste zijt gij getrouw geweest!"* 1)

De man bij LUKAS wil eene proef nemen met tien zijner beste knechten. En waartoe? Niet om de geldelijke opbrengst zoo zeer; maar omdat hij bij zijne terugkomst trouwe dienaars zal noodig hebben. En hier komen wij nu tot het hoofdverschil, zoo groot, dat wij LUKAS de eer zouden moeten geven van eene nieuwe en wel zeer sterk sprekende parabel gemaakt en den Heiland toegedicht te hebben, indien wij al het tot nu toe behandelde bij MATTHEÜS wilden insmelten.

De mensch, buiten 's lands reizende, is bij LUKAS *een welgeboren man, reizende in een ver land, om voor zich zelven een koningrijk te ontvangen, en* dan *weder te keeren;* en telkens wordt in 't vervolg (vs. 14, 15, 17, 19, 27) die voorstelling zoo tusschen de geldrekening met zijne knechten ingevlochten, dat zij daarvan niet is af te scheiden.

De voorstelling grijpt diep in den tijd, waarin 't leven en werken van onzen Zaligmaker valt. Gelijk reeds de schrijver van 't *Eerste Boek der Makkabeën* opmerkt, ook het Joodsche land had (door eigen tweedragt helaas!) gebukt onder de wet der Romeinsche wereldheerschappij, daar zij *Koningrijken, nabij en ver afgelegen, bemagtigd hadden, en vrees inboezemden aan allen, die hunnen naam hoorden; ja! hen, die zij wilden helpen en ten troon verheffen, ook koningen maakten, en die zij wilden, afzetteden.* (1 *Makk.* VIII : 12, 13.) En waarlijk! wie in die eeuw nog in schijn een vrij en onafhankelijk Joodsch vorst was, hij regeerde toch alleen, niet „bij de gratie Gods," maar „naar 't welbehagen van *Rome.*"

Daarom stelt ons de gelijkenis voor „een' welgeboren man:" niet iemand, die bij wettige troonopvolging als koning erkend werd, of ook, die zelf reeds 't rijksgebied had bemagtigd; maar iemand van hooge geboorte, die voor de openstaande regering, waarin ondertusschen door een' landvoogd voorzien werd, zeer in aanmerking kwam, maar die ook, zonder den vorst van 't ver gelegen land, nooit den troon beklimmen kon. Al meldde het ons de geschiedenis niet, wij zouden ons gemakkelijk kunnen voorstellen, wat vleijerij en kuiperij, en omkooping niet 't minst, daarbij dikwijls plaats had. De Romeinen van die eeuw, door ijzer en staal de overwinnaars der wereld, werden, gelijk voor en na alle veroveraars, zelve door goud overwonnen. De edelman of prins van den bloede heeft dus zijn geld wel voor de reis noodig. Hij moet — als bijna alle vorsten uit het geslacht van HERODES — zelf naar *Rome* gaan, om daar het hof te bewerken, en vijandige kuiperijen te overwinnen. En niet zonder reden ondernam hij die reis! Want naauwelijks is hij vertrokken, of *zijne burgers* (medeburgers), die *hem haten, zenden hem gezanten* (Vgl. *Luk.* XIV : 32) tot den keizer *na, om* uit hunnen naam *te zeggen: „Wij willen niet, dat deze* (met de verachting, dikwijls aan dit woord verbonden,) *over ons koning zij."* 2)

---

1) MEIJER maakt te regt opmerkzaam op het verschil tusschen *ἐπὶ ὀλίγα* (MT.) en *ἐν ἐλαχίστῳ.* (L.). — De zelfde uitdrukking *πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ* komt nog eens bij LUKAS voor (XVI : 10), met eene soortgelijke tegenstelling van aardschen en hemelschen werkkring. Maar deze plaats, als behoorende tot de bekende gelijkenis van den *Onregtvaardigen Rentmeester*, zal ons later nog werk genoeg geven.

2) MARKLAND (bij BORNEMANN) meent, dat *οὐ θέλομεν τοῦτον βασιλεῦσαι* staat voor *θέλομεν τοῦτον οὐ* — „Wij willen, dat deze geen koning over ons zij!" daar het „Wij willen niet —" voor

Maar het baat hun niet. Hun aanzienlijke, maar gehate medeburger *ontvangt het koningrijk* en *komt weder.* 1) Zoodra dit keizerlijk besluit is uitgevaardigd, is er geen tegenstand meer denkbaar. Hij behoeft 't koningrijk niet eens meer te bemagtigen. Geheel de magt van *Rome* is met hem.

De nieuwe koning kan dus rustig zijne zaken bezorgen; kleine huiselijke zaken naar 't schijnt: want het betreft 't bestuur eener nietige geldsom, die hem duizend en duizend maal 't nieuw aanvaarde koningrijk zal opbrengen. Maar nu blijkt het, waarom hij hierin zoo veel belang stelt, en schijnbaar zijne huiselijke belangen aan die van het rijk voortrekt. De genomene proef is vooral bij één van de tien bij uitstek goed uitgevallen, en deze wordt dan ook (niet, als bij MATTHEÜS, even zeer als de tweede, maar) boven allen geprezen: *„Wèl, gij goede dienstknecht! dewijl gij in het minste zijt getrouw geweest, zoo heb magt over tien steden."* Tot den tweede, die met de eigen som het vijfdubbel heeft verdiend, is het: *„En gij, wees over vijf steden."* De nieuwe koning, heeft vooral bij de sterke tegenwerking onder zijne eigene medeburgers, getrouwe stadhouders noodig op de onderscheidene sterke punten van zijn rijksgebied. De proef is hem gelukt. Hij heeft ze gevonden: *getrouw in 't minste*, die ook in 't groote getrouw zullen zijn.

Ik hoop door deze voorstelling tevens hen beantwoord te hebben, die vragen: „Hoe komt die geldrekening hier, in eene staatkundige krisis, te pas? Indien de vorst zijner dienaren trouw beproeven wilde, waarom gaf hij hun niet liever wapenen?" — Wapenen! En wat zouden zij daarmede uitrigten? Het was waarlijk de weg niet, om iets van *Rome* te verkrijgen of den laster der tegenstanders te doen zwijgen. 2) De *welgeboren man* bezat, bij zijne afreis, nog geenen voet grond, waarover hij regeerde. Alles hing af van de opdragt, — later zou men 't investituur of leen genoemd hebben, — waarop hij aanspraak maakte.

Hierdoor vervalt van zelf de gissing van UNGER, dat LUKAS wel eene andere gelijkenis verhaalt, maar dat de geheele geldrekening, als aan MATTHEÜS ontleend, er zou moeten uitvallen. Evenwel, zoo onbepaald verwerp ik dit denkbeeld nog niet; maar zou dan meenen, dat alleen het beeld van den *boozen en luijen dienstknecht* hier niet te huis behoort. Het gebeurt toch

---

een onderworpen volk te stout gesproken is. Al kon dit spraakgebruik door voorbeelden uit THUCYDIDES en anderen worden bewezen, ik zie voor die afwijking van den letterlijken zin geene enkele reden. Niet hunnen wil, maar hunnen onwil drukken de *burgers* (als elders *de eigenzinnige kinderen*) uit.

1) *Toen hij wederkwam, als hij het koningrijk ontvangen had,* (VISSERING: „na het koningrijk ontvangen te hebben,") — Ik geloof niet, dat dit nog volkomen juist het Grieksch uitdrukt. Het *participium* λαβὼν, verbonden met een werkwoord, drukt eene voorafgaande, maar daarmede ten naauwste zamenhangende werkzaamheid uit, zoodat wij in de vertaling staan tusschen *nemende* en *genomen hebbende.* („Het brood nemende, brak hij, zegende of at het;" „Een mosterdzaad nemende, legde hij het in de aarde;" „De zilverlingen nemende," enz.) De welgeboren man, 't koningrijk *nemende* (*accipiens*), of *genomen*, aangenomen, ontvangen *hebbende*, keert weder, om het te aanvaarden. Benoeming en inbezitneming, erkenning en krooning, is slechts een vervolg van de zelfde acte: het „koning worden."

2) Op de vraag van STRAUSS: „Waarom niet liever wapenen?" — antwoordt TRENCH, met het oog op de bedeeling der gelijkenis: „Om de zelfde reden, waarom JEZUS aan PETRUS gebood: „Het zwaard in de schede!" opdat wij niet, met de Roomsch-Katholijke kerk en de sekte der Wederdoopers, door den wereldlijken arm zijn koningrijk zouden willen vestigen, verdedigen en uitbreiden, eer de Heer komt." — UNGER heeft, met eene hem ongewone ligtvaardigheid, den *welgeboren' man* als reeds koning zijnde voorgesteld; en STRAUSS heeft zijne gissing slechts nader uitgewerkt.

meer, zoo als wij reeds opmerkten, dat een evangelist van eene gelijkenis, die hij niet heeft, den meest karakteristieken trek elders mede deelt. En de schildering van dien knecht met 't ongebruikte geld in de hand, traag in 't handelen maar stout in 't spreken, heeft iets zoo eigenaardigs, dat de Heer niet ligt ten tweeden male, wel in kleiner' kring, maar toch voor de zelfde hoorders, dien man zou hebben geschetst. Zijn beeld heeft dan ook allen verleid, die beweren, dat MATTHEÜS en LUKAS de zelfde gelijkenis verhalen. Neem vs. 20—26 eenvoudig uit den tekst weg, en ik geloof niet, dat iemand meer van die meening zijn zal. Wij zouden hier nog kunnen bijvoegen, dat de beschuldiging van eigenbaat en de verwijzing naar de wisselaars bij zulk eene kleine som minder kracht heeft; en dat 't ontnemen van de mina zilver eene al te geringe straf is, in tegenstelling van de vreeselijke strafoefening over de vijanden; eindelijk, dat de *f* 40, aan 't bestuur over tien steden toegevoegd, al eene zeer onbeduidende vereering mag heeten; en de tusschenspraak: *„Hij heeft* al *tien ponden!"* waarop de heer, al voortsprekende, van zelf antwoordt, liever had moeten luiden: *„Hij heeft al tien steden!"* — Kleinigheden, die de voorstelling van dezen man bij LUKAS eigenaardigs heeft, zijn niet belangrijk genoeg, om zijn beeld hier volstrekt te behouden. Wordt het weg genomen, en sluit zich dus vs. 27 aan vs. 19 aan, dan vervalt nog een bezwaar. Het is dit. De *talenten* blijven toevertrouwd, ook na 's meesters terugkomst. Natuurlijk! Een rijk man heeft altijd huisbezorgers of rentmeesters noodig. Maar verbeeldt u een' koning, die aan zijne landvoogden, behalve 't gebied eener provincie, ook nog 't geldelijk bestuur over *f* 200 of *f* 400 geeft! Vallen de aangestipte verzen weg, dan vervalt dit geheel. De mina's, met de overwinst, worden den koning ter hand gesteld, en hij behoudt die; hiermede houdt de geldrekening op, en het rijksgebied begint.

Ik geef deze gissing voor 't geen zij is. De lezer, die mij tot nu toe getrouw volgde, zal ten minste erkennen, dat ik anders op nieuwe en vreemde opvattingen geen jagt maak, maar veel liever de gewone en natuurlijke zoek op te helderen en te verrijken.

En zoo zijn wij genaderd tot het slot der gelijkenis, waardoor zij geheel van MATTHEÜS afwijkt. De terug gekeerde, die in den kring zijner hovelingen over de trouw of ontrouw zijner bijzondere huisknechten heeft uitspraak gedaan, gaat nu in éénen adem voort met vonnis te vellen over zijne tegenstanders, die zijne verheffing aan het keizerlijke hof hebben zoeken te keeren. Ook deze overgang is geleidelijker, wanneer wij vs. 20—26 overslaan: *„Heb gij magt over tien steden; — ook gij, wees over vijf steden; — doch deze mijne vijanden,* 1) *die niet hebben gewild, dat ik over hen koning zoude zijn, brengt hen hier, en slaat ze vóór mij dood!"* Letterlijk: „Slagt ze in mijne tegenwoordigheid," of „voor mijne oogen!" 2) — Ons verplaatsende in het oude, ja helaas! ook nog in het tegenwoordige

1) *τοὺς ἐχθρούς μου ἐκείνους.* In deze gewone lezing ligt, naar mijn gevoel, meer verachting en nadruk (*emphase*), dan in de door TISCHENDORF aangenomene *τ. ἐ. μ. τούτους.*

1) *κατασφάξατε ἔμπροσθέν μου.* — Zoo 1 *Sam.* XV : 32—34: SAMUEL *zeide: „Breng* AGAG, *den koning der Amalekieten, hier tot mij!"*...... *Toen hieuw* SAMUEL AGAG *in stukken, voor het aangezigt van* JEHOVA *te* Gilgal. (Gr. *ἔσφαξε ἐνώπιον κυρίου.*) — *Jerem.* LII : 10: *En de koning van* Babel *slagtte de zonen van* ZEDEKIA *voor zijne oogen.* (Gr. *ἔσφαξε κατ' ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ.*) — Wat de zaak betreft, kan men vergelijken 1 *Sam.* XI : 12: *Toen zeide het volk tot* SAMUEL: *„Wie is hij, die zeide: Zoude* SAUL *over ons regeren? Geeft hier die mannen, dat wij hen dooden!"*

Oosten, is deze strafoefening niet meer dan natuurlijk, en zelfs nog menschelijk bij de vele en gruwelijke mishandelingen, gewoonlijk den hoofden eener overwonnen partij aangedaan. In de toepassing schemert ons *Jeruzalem*, waar JEZUS nu terstond henen trekt, voor oogen, met het slot van de gelijkenis der *Booze Landlieden* en van de *Koninklijke Bruiloft;* en te regt hebben reeds de oudste kerkvaders van zulke trekken gebruik gemaakt, om de dwaalleeraars te bestrijden, die den Hemelschen Vader van 't evangelie tegenover den wreeden JEHOVA des Ouden Verbonds, of CHRISTUS tegenover eenen harden Wereldschepper stelden. 1)

Maar de laatstgenoemde gelijkenis (de *Koninklijke Bruiloft*) brengt mij nog eene opmerkelijke bijzonderheid in de vergelijking der evangelisten te binnen; tot een tegenbewijs tegen de oppervlakkige bewering, dat LUKAS doorgaans eene tweede en vrijere uitgave van 's Heilands redenen geeft, die wij bij MATTHEÜS meer in den oorspronkelijken spreukvorm en Joodschen geest zouden vinden. Dit moge hier of daar waar zijn, een algemeene regel is het niet. Want wij hebben nog eens de zelfde parallel getrokken tusschen twee gelijkenissen; en toen den korteren, schijnbaar meer oorspronkelijken vorm, niet bij MATTHEÜS, maar bij LUKAS gevonden. Het is 't beeld van het *Gastmaal* (*Luk.* XIV : 16—24), later uitgebreid tot de *Koninklijke Bruiloft.* (*Matth.* XXII : 1—14.) Ook dáár geeft de koninklijke waardigheid een' anderen tint aan de einduitspraak. De gastheer kan niet anders doen, dan zijne deur voor de onwillige gasten sluiten; maar de vorst, in de bruiloft van zijnen zoon en troonopvolger gesmaad, *wordt toornig, en zijne krijgsheiren zendende, heeft die doodslagers vernield en hunne stad in brand gestoken.*

Indien er nog iets noodig ware, om de oorspronkelijkheid der parabel bij LUKAS te handhaven, het zou genoeg zijn, te wijzen op de aanleiding en eigenaardige beteekenis, waartoe wij nu overgaan. Naar zijne gewoonte heeft onze evangelist, als de vrucht van zijn *naarstig en grondig onderzoek* (*Luk.* I : 3), haar opzettelijk opgegeven.

Het was op JEZUS' laatste reize naar *Jeruzalem*, nadat hij BARTIMEÜS en een' anderen blinde genezen had 2), en daarop den huize van ZACCHEÜS zaligheid had doen geschieden, dat hij den togt zou aannemen van *Jericho* naar *Jeruzalem;* eenen togt, die, aan het hoofd der Galilésche karavanen, meer en meer de houding van een' koninklijken triumftogt aannam, tot zij ten laatste in luide Hosanna's overging. Het schijnt, naar LUKAS' voorstelling, dat zelfs 't eenvoudige woord van JEZUS: *De Zoon des menschen is gekomen, om te zoeken en zalig te maken, wat verloren was,* terstond het prikkelbare Joodsche volk, prikkelbaar vooral tegen het pascha der bevrijding, tot staatkundige verwachtingen opwond: "Nu gaat het op *Jeruzalem* los! De Messias zal er worden ingehuldigd, zijne vijanden

---

1) Zoo reeds TERTULLIANUS tegen MARCION, schoon de plaats gedrongen en duister is; later AUGUSTINUS tegen de Manicheën; ook CHRYSOSTOMUS en anderen.

2) *Matth.* XX : 29—34 en *Mark.* X : 46—52 vinden wij de genezing van één of twee blinden bij den uittogt uit *Jericho* verhaald. LUKAS (XVIII : 35—43) plaatst die aan den ingang der stad. Het gerucht, dat JEZUS vooruit loopt en zelfs eenen blinde bereikt, pleit voor LUKAS' verhaal. Toen JEZUS, na zich eenigen tijd bij ZACCHEÜS opgehouden te hebben, de stad verliet, zullen allen, zienden en blinden, wel geweten hebben, dat hij er was.

gedood en de Romeinen verjaagd, en de troon van DAVID tot hooger godsregering hersteld!" — Een vlugtige blik over de Joodsche geschiedenis en eene vlugtige voorstelling van de kracht der staatkundig-godsdienstige dweepzucht in iedere eeuw, doet ons genoeg zien, van wat geweldige krachten JEZUS de uitbarsting te bedwingen had. En, gelijk STUART zoo te regt heeft opgemerkt, deze gelijkenis alleen is genoeg, om de beschuldiging van het ongeloof te wederleggen, dat JEZUS van *Nazareth* werkelijk een koningrijk van deze wereld zou hebben beoogd, en slechts bij 't mislukken daarvan, zijne discipelen een geestelijk rijk zouden gesticht hebben. Neen! niet naar *Jeruzalem* toog hij op, "om een koningrijk te ontvangen," maar tot den Vader, die hem met eer en heerlijkheid kroonen zou in zijne toekomst. En wat zijne discipelen zouden te doen hebben na zijn vertrek? Niet te strijden voorzeker, maar — 't zij dan met mina's of talenten, 1) — te woekeren met den schat, die zielen kon zalig maken. Was het bij deze of eene andere gelegenheid, dat de Heer 't woord sprak tot de twaalve, een der weinige, die de overlevering, buiten onze vier evangelieën, ons heeft bewaard: *Weest beproefde geldwisselaars?* 2)

Maar wij keeren terug tot den zamenhang, waarin onze gelijkenis voorkomt. JEZUS dan, zoo verhaalt LUKAS, nadat hij door het daar gezegde, de aandacht zijner volgelingen (minder der schare) had opgewekt, *voegde* nog *daarbij*, — ging nog eenige oogenblikken, op eene geschikte en rustige plaats, met spreken voort, — *en zeide eene gelijkenis, omdat hij nabij* Jeruzalem *was, en zij meenden,* 3) *dat het koningrijk Gods terstond zou openbaar worden.*

Het valt den opmerkzamen lezer van zelf in het oog, dat LUKAS hierdoor "het aanvaarden van een koningrijk," en te gelijk "het niet terstond aanvaarden," als hoofdtrek der gelijkenis voorstelt. Hierdoor treedt de man met den zweetdoek van zelf meer op den achtergrond; en wat LUKAS eigenaardigs heeft, wordt geen bijwerk, maar in tegendeel de eigenlijke kern der gelijkenis. Het vooruitzigt op eenen strijd, een' bitteren en hevigen strijd met *zijne burgers*, eer de dag der krooning daar is, en het *koningrijk Gods geopenbaard* (zigtbaar) *wordt*, — ligt dan ook geheel in 't geen LUKAS terstond op onze gelijkenis laat volgen: *En dit gezegd hebbende, reisde hij vóór* hen *henen*, — aan hun hoofd, even als *Mark.* X : 32, 4) — *en ging op naar* Jeruzalem. In den zelfden geest, als *Joh.* XIV : 30,

1) Het komt mij onnoodig voor, hier aan te halen, wat men al over het onderscheid tusschen geestelijke *mina's* en *talenten* heeft geschreven. Het eenige verschil in de toepassing zou kunnen zijn, niet de mindere waarde, maar de gelijke uitdeeling ("elk een") van de *ponden*. 't Kan zijn, dat hier meer in 't algemeen het evangelie of de apostolische getuigenis bedoeld wordt, (MEYBOOM: "de geloovigen, die JEZUS reeds gedurende zijnen openbaren arbeid gewonnen had,") tegenover onderscheidene *charismata* of werkkringen in de ongelijk gedeelde *talenten* bij MATTHEÜS. De dienaren zijn evenwel zeker de zelfde, al wil TRENCH hier aan *discipelen* in het algemeen, ("alle geloovigen," EUSEBIUS,) en bij MATTHEÜS aan de *apostelen* gedacht hebben.

2) Dit door ORIGENES en HIERONYMUS ons overgeleverd gezegde: *γίνεσθε δόκιμοι τραπεζῖται* (in den zin van bankhouders, muntkenners en geldbeleggers) staat niet onaardig tegenover de *wisselaars* in onze gelijkenis en die in den tempel. "Houdt ook gij, maar op edeler wijze, de bank, de wisselaarstafel!" even als het: "*Menschen visschen*," of "*Gods woord zaaijen*."

3) HIJ en ZIJ staat in het Grieksch met zekeren nadruk tegenover elkander, als een beslissend keerpunt in *zijne* Messiaansche loopbaan en *hunne* Messiaansche verwachting. (*διὰ τὸ εἶναι αὐτόν... καὶ δοκεῖν αὐτούς.*)

4) *Zij waren op den weg, gaande op naar Jeruzalem; en* JEZUS *ging vóór hen uit* (ἦν προάγων αὐτούς).

31, op het profetisch woord: *„De overste dezer wereld komt,"* terstond het moedig besluit volgt: *„Staat op, laat ons van hier gaan!"*

Verder kan men in deze gelijkenis, tegenover zoo veler aardschgezinde verwachtingen, eene stilzwijgende erkentenis opmerken van het Romeinsche gezag, als dat van 't *ver gelegen land;* in harmonie met de duidelijke uitspraak van de volgende week, te *Jeruzalem* zelve, — eene uitspraak, die zeker menig' zinnelijken en dweepzieken zeloot van JEZUS afkeerig maakte: — *„Geeft den keizer, wat des keizers is."*

Maar wat niet van zelf in 't oog valt, omdat het van elders hier moet worden bijgebragt, is de bijzondere aanleiding, die de Heer juist te *Jericho* tot zulk eene beeldspraak had. Hij was er het prachtige paleis van ARCHELAÜS voorbij gegaan. Het was juist in aanbouw omstreeks den tijd, toen zijne ouders met hem *Judea* doortrokken, uit *Egypte* komende, omdat JOZEF *hoorde, dat* ARCHELAÜS *in* Judea *koning was, in de plaats van zijnen vader* HERODES, en hij dus *vreesde daar heen te gaan* (*Matth.* II : 22); zoodat hij doortrok naar *Galilea* en zich vestigde te *Nazareth.* Maar regeerde ook hier niet een zoon van den eersten HERODES? Zeer zeker, de bekende ANTIPAS. Er moet dus van den naam van ARCHELAÜS wel een bijzondere schrik zijn uitgegaan. En geen wonder, als wij bij FLAVIUS JOSEPHUS lezen, hoe hij koning werd, en 't paleis te *Jericho* stichtte in het bloed zijner vijanden. Want gelijk vroeger de eerste HERODES, nog slechts landvoogd (*procurator*) en naar *Rome* gevlugt voor ANTIGONUS, door ANTONIUS' invloed van den senaat den hoogen rang ontvangen had van „koning der Joden;" — zoo was ook ARCHELAÜS, na zijns vaders dood, naar *Rome* gereisd, om dáár de vaderlijke erfenis te aanvaarden, en dus *voor zich zelven een koningrijk te ontvangen. Maar zijne medeburgers haatten hem en zonden een gezantschap* van vijftig aanzienlijke Joden naar *Rome,* om hem aan te klagen, en te verklaren: *„Wij willen niet, dat deze koning over ons zij!"* Acht duizend anderen sloten zich dáár aan hen aan, en in den tempel van Apollo smeekten zij keizer AUGUSTUS, dat zij, van het geslacht der Idumeesche vorsten bevrijd, op voorvaderlijke wijs mogten leven, en liever met *Syrië* vereenigd worden, dan onder zijnen schepter te staan. Maar de *welgeboren man* en koningszoon (zijn vader was dit niet geweest!) wist het hof van *Rome* zoo te bewerken, dat hij weldra *wederkwam, het koningrijk ontvangen hebbende.* En de eerste daad van zijne koninklijke oppermagt was de wreedste strafoefening over zijne tegenstanders: *„Deze mijne vijanden, brengt hier en slaat ze vóór mij dood!"* 1)

Dit alles, schoon dertig jaren geleden, kon zoo nabij *Jeruzalem*, kon te *Jericho* in de nabijheid van ARCHELAÜS' paleis allerminst vergeten zijn. En dat nu JEZUS zulk een' tyran, die na eene tienjarige regering aller vloek met zich droeg, tot het beeld verheft van den *Zoon des menschen*, kan ons geene ergernis baren, indien wij slechts 't hoofdpunt der vergelijking afzonderen van 't bijzonder karakter der handelende personen. — Of heeft niet

---

1) „Nog heugde het den hoorders des Heeren, hoe ARCHELAÜS, als Ethnarch over *Judea* en *Samaria* wedergekeerd, zijne getrouwen met het geschenk van steden begiftigd, sommigen zijner vijanden daarentegen uit weerwraak om het leven gebragt had." — Zoo VAN OOSTERZEE, die de welsprekendste pleitrede voor de oorspronkelijkheid der parabel bij LUKAS heeft geleverd. Het verhaal zelf is te vinden bij FL. JOS. *Ant.* XVII : 11. 1; *Bell. Jud.* XI : 2. 1.

de Heer in den *Onregtvaardigen Regter* het tegenbeeld van den Vader in de hemelen, en in den verkwistenden *Rentmeester* dat van den bedachtzamen geloovige ons gegeven? — Het eigen karakter van den *welgeboren' man* blijft geheel buiten vergelijking. De wijze van koning worden, waardoor *het koningrijk Gods niet terstond openbaar werd*, is het wezen der voorstelling. En wie denkt dan niet terstond bij 't *verre land* aan den hemel, waar de Messias *in zijne heerlijkheid moest ingaan*, om dan als koning weder te keeren op de wolken des hemels, met zijne heilige engelen, die in geen van de beelden der parousie, en ook hier niet, ontbreken? *Maar zijne* eigene *burgers haatten hem. Hij is gekomen tot het zijne, en de zijnen* (letterlijk "zijne eigenen)" *hebben hem niet aangenomen.* (*Joh.* I: 11.) De Joden, onder wie het Messias-rijk 't eerst zou worden gesticht, verklaarden zich tegen hem. En hooren wij hunne woeste kreten voor PILATUS: "*Wij hebben geen' anderen koning dan den keizer! Weg met dezen mensch! Kruist hem! Kruist hem!*" — of hunne spijtige opmerking: "*Schrijf niet* KONING DER JODEN, *maar dat hij het gezegd*, er zich valschelijk voor uitgegeven *heeft!*" Waarlijk, dan ligt er een sombere, profetische nadruk in die woorden: "*Wij willen niet, dat deze over ons koning zij!*"

Maar men heeft het slot, de oogenblikkelijke en gestrenge strafoefening over *deze zijne vijanden* minder overeenkomstig gevonden met den geest van JEZUS' onderwijs, zoo als die straks nog sprak in het *opzoeken en behouden van 't verlorene.* Doch hoe dan de strafoefening tusschen de *koninklijke bruiloft* in, of de harde dood, den *boozen landlieden* aangedaan? Hoe de gedurig wederkeerende voorstelling der *Gehenna*, als *de buitenste duisternis*, of *het vuur, den duivel en zijne engelen bereid?* — Wij moeten geheel het denkbeeld van een regtvaardig maar ontzettend eindoordeel, een' somberen nacht na het heden der genade, weg nemen uit het evangelie, wanneer wij dien strengen toon niet verdragen kunnen.

Maar buitendien, even als in de beelden van *Bruiloft* en *Booze Landlieden*, is hier eene bepaalde zinspeling op het lot van *Jeruzalem* en den Joodschen staat, dat hier waarlijk nog slechts in zachte trekken wordt afgebeeld. Meer dan eene korte strafoefening met het zwaard zou het lot wezen van zijne medeburgers, die niet gewild hadden, dat de CHRISTUS Gods koning over hen zijn zou, en nog na zijn vertrek dit in menigen bloedkreet hadden herhaald!

In de gelijkenis der *Koninklijke Bruiloft* gaat de strafoefening vooraf, wordt ten minste eerst verhaald, en hier volgt zij terstond; maar in beide is de parousie één, en de verwoesting van *Jeruzalem* met het eindoordeel des Heeren over zijne knechten onafscheidelijk verbonden. Een nieuw en te weinig opgemerkt bewijs, dat die verbinding (inzonderheid *Matth.* XXIV en XXV) niet een misverstand der evangelisten geweest is, maar tot de eigene voorstelling van JEZUS behoort, die eene tweeërlei *toekomst van den Zoon des menschen*, voor zijn volk en eenmaal voor geheel de wereld, althans zeker niet duidelijk onderscheiden heeft. 1)

---

1) "Duister is de vereeniging van der dienstknechten vergelding met der vijanden straf; dan deze duisterheid is allezins opmerkelijk in des Heeren voordragt van zijne komst ten oordeel, waarbij het algemeen oordeel over alle vleesch ten jongsten dage alzoo zamengevoegd wordt met het strafgerigt over *Jeruzalem*, dat de apostelen zelve dit gelijktijdig schijnen verwacht te hebben; en dat deze verwachting bij de belijders algemeen gebleven is, tot dat de ondergang van den Joodschen staat des Heilands eerste wederkomst ontwijfelbaar gemaakt, doch dezelve van den algemeenen oordeelsdag blijkbaar onderscheiden had." STUART.

En wat eindelijk bij de gelijkenis der *Talenten* reeds is gezegd, dat JEZUS' voorstelling van 't Messiasrijk niet »de hemel der luijaards" is, kunnen wij hier op nieuw en met nog meer nadruk herhalen. Het loon der werkzaamheid is nieuwe, ruimer, eervoller werkzaamheid: in plaats van het woekeren met eene kleine geldsom, 't bestuur eener landvoogdij. 1) En zeker bedoelde JEZUS daarmede niet eenige magt over zijne kerk op aarde, aan zijne apostelen toevertrouwd, die wij te vergeefs in de geschiedenis zoeken. Neen! maar gelijk de Heiland juist kort te voren (na de ontmoeting met den rijken jongeling) gezegd had, — *in de wedergeboorte, wanneer de Zoon des menschen zal gezeten zijn op den troon zijner heerlijkheid, zouden zij ook zitten op twaalf troonen, oordeelende de twaalf geslachten Israëls;* zoo als het later is in de gezigten van JOHANNES (*Openb.* II : 26): *»Die overwint, ik zal hem magt geven over de heidenen."*

Wij onthouden ons van elke poging, om de profetie, van met CHRISTUS te zullen heerschen, — door PAULUS op alle geloovigen overgebragt, — van hare Messiaansche inkleeding te ontdoen, en tot eene eigenlijke voorstelling te herleiden. Indien er nog Chiliasten (voorstanders van een duizendjarig rijk, naar *Openb.* XX : 4) gevonden worden, die van een zinnelijk rijksgebied droomen, wij zouden met de woorden van een' ouden Griekschen schrijver hen waarschuwen: »Eenige aardschgezinde menschen vatten deze belofte zóó op, als of zij in de opstanding rijke satrapieën en landvoogdijen ontvangen zouden, omdat zij wèl en christelijk geleefd hebben; niet anders, dan zij, die zich de hemelvreugde als ligchamelijke genietingen voorstellen. Maar waar zijn de vijf en de tien steden gelegen? *Verwachten wij* niet *eene stad, die fundamenten heeft, welker Kunstenaar en Bouwmeester God is* (*Hebr.* XI : 10)? Zoo als nu 't hemelsch *Jeruzalem*, zoo zijn ook de woningen en is de heerschappij der zaligen hemèlsch, gelijk aan de heerlijkheid der aartsengelen in der engelen gebied." (EUAGRIUS *in* CORDERII *Catena*, verkort.)

Ons zij het dan genoeg te weten, dat ook de zaligheid der toekomst een nuttige werkkring, eene zorg voor het heil en de behoudenis van velen, en voor de eer en heerlijkheid van 't koningrijk der hemelen wezen zal. Hoe veel hangt er dan niet af van de vlijt, waarmeê de uitgedeelde ponden worden gebruikt, de toevertrouwde talenten op woeker gezet! En hoe magteloos zal eenmaal die kreet eener doodelijke vijandschap, van zedelijken onwil en opzettelijk ongeloof wezen, uitgegaan van *Jeruzalem* en sedert duizend malen herhaald: *»Wij willen niet, dat deze* — de door God gezalfde — *over ons koning zij!"*

---

1) *Urbis praefectura hic non laboris sed honoris habet significationem.* GROTIUS. Ik zie echter niet in, waarom beide niet vereenigd kan worden als »eervolle werkzaamheid," »een en ruime en aanzienlijke werkkring."

XL.

HERDER EN KONING.

DE LAATSTE BEELDEN DER TOEKOMST.

MATTH. XXV : 31—46.

En wanneer de Zoon des menschen komen zal in zijne heerlijkheid, en alle de heilige engelen met hem, dan zal hij zitten op den troon zijner heerlijkheid.

En voor hem zullen alle de volkeren vergaderd worden, en hij zal ze van malkander scheiden, gelijk de herder de schapen van de bokken scheidt.

En hij zal de schapen tot zijne regter-hand *zetten, maar de bokken tot* zijne *linker*-hand.

Alsdan zal de Koning zeggen tot de genen, die tot zijne regter-hand zijn: *"Komt, gij gezegenden mijns Vaders! beërft het koningrijk, het welk u bereid is van de grondlegging der wereld. Want ik ben hongerig geweest, en gij hebt mij te eten gegeven; ik ben dorstig geweest, en gij hebt mij te drinken gegeven; ik was een vreemdeling, en gij hebt mij geherbergd;* ik was *naakt, en gij hebt mij gekleed; ik ben krank geweest, en gij hebt mij bezocht; ik was in de gevangenis, en gij zijt tot mij gekomen."*

Dan zullen de regtvaardigen hem antwoorden, zeggende: "Heere! wanneer hebben wij u hongerig gezien, en gespijzigd? of dorstig, en te drinken gegeven? En wanneer hebben wij u een' vreemdeling gezien, en geherbergd? of naakt, en gekleed? En wanneer hebben wij u krank gezien, of in de gevangenis, en zijn tot u gekomen?"

En de Koning zal antwoorden en tot hen zeggen: "Voorwaar zegge ik u, voor zoo veel gij dit *één' van deze mijne minste broeders gedaan hebt, zoo hebt gij* dat *mij gedaan."*

Dan zal hij zeggen ook tot de genen, die ter linker-hand zijn: *"Gaat weg van mij, gij vervloekten! in 't eeuwige vuur, het welk den duivel en zijnen engelen bereid is. Want ik ben hongerig geweest, en gij hebt mij niet te eten gegeven; ik ben dorstig geweest, en gij hebt mij niet te drinken gegeven. Ik was een vreemdeling, en gij hebt mij niet geherbergd; naakt, en gij hebt mij niet gekleed; krank, en in de gevangenis, en gij hebt mij niet bezocht."*

Dan zullen ook dezen hem antwoorden, zeggende: "Heere! wanneer hebben wij u hongerig gezien, of dorstig, of een' vreemdeling, of naakt, of krank, of in de gevangenis, en hebben u niet gediend?"

Dan zal hij hun antwoorden en zeggen: "Voorwaar zegge ik u: voor zoo veel gij dit *één' van deze minsten niet gedaan hebt, zoo hebt gij het mij ook niet gedaan."*

En dezen zullen gaan in de eeuwige pijne; maar de regtvaardigen in het eeuwige leven.

Het besluit van JEZUS' onderwijs, waarna hij zich ten dood wijdde, om daaraan de kroon op te zetten, zal ook onze beschouwing van "Het Koningrijk der hemelen in gelijkenissen"

besluiten; om daarna nog eens op onze voetstappen weder te keeren, en in velerlei beelden, die een minder wèl gesloten en zamenhangend geheel uitmaken, "Het Evangelie des Koningrijks" nader te leeren kennen. Wij willen daarbij niet al te angstig vragen, of deze laatste schilderij ook, even als de vorige, Gelijkenis en wel ééne Gelijkenis kan genoemd worden. Zeker is het, dat "de Herder, die de bokken van de schapen scheidt," eene parabolische voorstelling is. En wil men het Gerigt des Konings geene Parabel noemen, omdat het in de gewone menschelijke zamenleving niet is over te brengen, iets oneigenlijks en zinnebeeldigs is toch in de voorstelling niet te miskennen. En zelfs al ware dit zoo niet, de schilderij van 's Heeren toekomst zou, zonder deze twee beelden, niet volkomen en zijn onderwijs niet ten einde gebragt zijn.

Wij herinneren, bij dat einde, ons nog eens het begin en den voortgang der beroemde rede op den *Olijfberg*. Dat in die rede *Jeruzalems* ondergang, de wederkomst van den Messias tot de zijnen, en de voleinding van deze eeuw (of de tegenwoordige gedaante der wereld), niet van elkander te scheiden zijn, hebben wij reeds vroeger opgemerkt. Wij lieten toen den lezer de keuze tusschen de vooronderstelling, dat de afstand dier gebeurtenissen onderling JEZUS zelven niet helder was; — of dat zijne discipelen, die zoo veel hoorden in deze laatste dagen, (en voorwaar niet met de schrijfstift in de hand!) later te zamen verbonden hebben, wat in JEZUS' voorstelling gescheiden was: het oordeel over *Jeruzalem* en het oordeel over de wereld.

Voor het oogenblik is het ons genoeg, dat de rede *Matth.* XXIV en XXV het antwoord bevat op de driedubbele vraag zijner discipelen (vs. 3): *"Zeg ons, wanneer zullen deze dingen* (verwoesting van stad en tempel) *geschieden, — en welk* is *het teeken van uwe toekomst, — en van de voleinding der eeuw?"* 1) — Drie zaken dus, die zich de twaalve niet anders dan vereenigd denken konden, en die dan nu ook in de zelfde orde op elkander volgen: òf in JEZUS' rede, òf in de herinnering zijner gesprekken, toen zij die later opteekenden. Want dat de Heer ten minste gedurende eenigen tijd, en hoogstwaarschijnlijk bij afwisseling en met tusschenpoozen sprak, geeft, dunkt mij, de Evangelist zelf te kennen in het geen hij er onmiddellijk op volgen laat: *Als* JEZUS *al deze redenen ten einde gebragt had* 2) — (*Matth.* XXVI : 1).

Gaan wij dan nog eens het beloop der geheele rede na. Vooraf gaat de waarschuwing tegen eene al te haastige verwachting. Oorlog en allerlei volksrampen zouden nog slechts *een beginsel der smarten* zijn. (XXIV : 4—8.) Vóór het einde daar was, moest eerst nog

1) MATTHEÜS en MARKUS onderscheiden de eerste profetie, bij 't verlaten van den tempel: *"Steen op steen zal niet gelaten worden!"* van de vraag en het antwoord op den *Olijfberg*, nadat men dien zwijgend beklommen had. MARKUS voegt er bij, dat die vraag naar het *wanneer* gedaan werd door PETRUS *κατ' ἰδίαν*, met JAKOBUS en JOHANNES en ANDREAS. Ik zou hier echter niet, met Dr. MEIJBOOM, uit durven afleiden, dat JEZUS alleen met deze vier op den *Olijfberg* gezeten was, "daar voor het oor van deze meer ontwikkelden ook deze dieper gaande voorstelling paste." Want waar zouden de andere acht dan gebleven zijn? En gebeurde het niet wel eens meer, dat PETRUS eene vertrouwelijke vraag deed, (ook wel zijn broeder ANDREAS, *Joh.* XII : 22,) die tot eene algemeene toespraak aanleiding gaf? Dit maal vooral behoorde die toespraak wel tot JEZUS' onderrigt aan AL de apostelen.

2) *Καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς πάντας τοὺς λόγους τούτους*, zegt iets anders dan "Nadat JEZUS al deze woorden gesproken had."

de vervolging en veler afval vooraf gaan (9—13), die echter de evangelie-prediking over geheel de wereld niet zou kunnen beletten (14). Daarna zou de verwoesting *Jeruzalem* treffen, en zij moesten vlugten. (15—22.) — Dit is dus het antwoord op de eerste vraag. — Maar ook in dien ontzettenden nood moesten zij zich door geen valsch geroep „De Messias is er!" laten misleiden, daar zijne toekomst zich zelve zou aankondigen, als de bliksem aan den hemel (23—28). Eerst na, maar ook terstond na die bange dagen zou, onder de ontzettendste teekenen, de zigtbare komst van den Zoon des menschen plaats hebben: — het antwoord op de tweede vraag. — Dan zouden al de geslachten der aarde weenen, maar zijne uitverkorenen vergaderd worden uit de vier winden. (29—31.) En zij, voor wie het een dag van wederontmoeting en zaligheid wezen zou, zij zouden hem zien naderen, zoo als men den vijgeboom den zomer voorspellen ziet (32, 33); ja! zeker konden zij wezen, dat dit geslacht nog niet zou zijn voorbij gegaan (34), of JEZUS' woorden zouden stellig vervuld worden, al was daarvan dag en ure alleen aan God bekend. (35, 36.)

De onbekende ure van de toekomst des grooten Menschenzoons en de eindbeslissing omtrent ieders lot, — het antwoord op de derde vraag: — leidt nu verder tot de beelden der waakzaamheid, waarmede de eerste reeks van JEZUS' redenen besloten wordt (37—51), en de tweede (H. XXV) geopend. Deze tweede reeks, MATTHEÜS alleen eigen, heeft dat bijzonders, dat zij geheel beeldsprakig is, en tot de naderende oorlogen en volksrampen, of zelfs tot *Jeruzalems* verwoesting, in geene zigtbare betrekking meer staat. Ik zou zelfs die tweede reeks liever nog iets vroeger, H. XXIV : 42 beginnen, daar het *Waakt dan!* de grondtoon is van al het volgende, dat reeds eenigzins tot de toekomende eeuw, de wereld der regtvaardige vergelding of het volmaakte Godsrijk, behoort. De drievoudige vraag der discipelen is beantwoord. Deze dingen, zijne toekomst en de voleinding der eeuw, zijn voorspeld, en het *wanneer*, zoo veel noodig en mogelijk is, bepaald, vs. 4—41. Nu volgt op de profetie de vermaning. En ook hier is het heerschende denkbeeld niet te miskennen, dat de CHRISTUS tot de zijnen zal weder keeren en hen rigten, nog eer het geslacht zijner tegenwoordige discipelen is uitgestorven, al toeft hij ook nog eenigen tijd, om te komen. Voor de mogelijkheid, dat zij allen zullen inslapen nog in de tegenwoordige eeuw, en zij dus tot hem zullen komen, in plaats van hij tot hen, zie ik in deze gansche parabolische voorstelling geene plaats. En van daar, dat ik nog altijd veel hecht aan JEZUS' eigene verklaring: *Van dien dag en die ure weet niemand*, OOK DE ZOON NIET, *niemand dan de Vader alleen;* de Vader, die deze *tijden en gelegenheden in zijne eigene hand gesteld heeft;* — zoodat alleen van *Jeruzalems* ondergang, die nog tijdens het toen levend menschengeslacht aanstaande was, JEZUS een helder gezigte had, zonder dat, ook voor zijn' eigen' profetischen blik, zijne eerste en tweede komst, — in het oordeel over zijn volk en in dat over de wereld, — door eene zoo groote tusschenruimte gescheiden was.

Dienstknechten en *Huisbezorger* hebben dan eene waakzaamheid afgebeeld, zoo als door den *dief in den nacht* op de sterkste proef wordt gesteld; eene waakzaamheid, door de verrassende komst van den Heer beloond (XXIV : 42—51). *De tien Maagden* leerden daarbij volharding (XXV : 1—13); de *Talenten* ijver en trouw (14—30). *En*, zoo volgt

er onmiddellijk op deze laatste gelijkenis: *wanneer de Zoon des menschen komen zal in zijne heerlijkheid, en al de heilige engelen met hem, dan zal hij zitten op den troon zijner heerlijkheid, en voor hem zullen al de volkeren vergaderd worden.*

Dit "vergaderen van al de volken," heeft de meesten doen denken aan het algemeene wereldgerigt na de opstanding der dooden, waarbij Christen en niet-Christen, voor- en nageslacht, zullen staan voor zijnen troon. Zelfs gaan sommigen nog verder, en zeggen, dat hier het oordeel over de wereld beschreven wordt, in tegenstelling van de vorige schetsen, die het oordeel over de kerk, de geloovigen beschrijven. Een Roomsch Katholijk schrijver maakt daarbij de snedige opmerking, dat deze volken, van wie het niet te vergen is, dat zij de leer der drieëenheid of andere verborgenheden kennen en belijden, niet naar 't gebruik van bijzondere talenten, maar alleen naar de regelen der algemeene menschenliefde worden geoordeeld. 1)

Maar met deze meening strijdt reeds terstond de voorstelling van den Herder, die overal en altijd eene bijzondere betrekking, als tusschen den Heer en zijne geloovigen, uitdrukt. — Verder de uitdrukking: "*Gij gezegenden mijns Vaders, wien het koningrijk bereid is van de grondlegging der wereld!*" — Eindelijk de herinnering, dat men *één zijner minste broeders* barmhartigheid zou bewezen of geweigerd hebben.

Wij keeren dus terug tot de opvatting, reeds in de oude Christelijke Kerk begrepen en aangenomen, dat hier aan enkel Christenen moet worden gedacht; 2) en wij voegen er bij, dat niet alleen van ongeloovigen, maar zelfs van opgewekte geloovigen geene sprake is; zoo als in al deze eschatologische tafereelen een mogelijk sterven vóór JEZUS' toekomst niet wordt in aanmerking genomen. Het "*De ure komt, dat allen, die in de graven zijn, zijne stem zullen hooren en uitgaan*" is, om zoo te zeggen, een ander tooneel uit de breedvoerige acte van JEZUS' toekomst. Onder en over de levenden gaat hier de parousie, met hare toebereidselen, aldus voort: "Te midden van groote vervolging en verdrukking, *wordt dit evangelie des Koningrijks gepredikt in de geheele wereld, tot eene getuigenis* ALLEN VOLKEREN. *Daarna komt het einde.* (XXIV : 14.) Bij dat einde zal *de één aangenomen, de ander verlaten worden.* (40, 41.) Tot zijne knechten zal de heer, tot de maagden der bruiloft de bruidegom, tot zijne vertrouwde dienaren de afwezige rijke komen (XXIV : 46; XXV : 10, 19). De Zoon des menschen komt dus, bij het einde dezer

1) *Hi autem, sicut quidam sentiunt, a quibus tantum usus exigitur misericordiae, sunt omnes gentes, quibus ab Adam lex naturae et opera misericordiae in fide unius Dei remuneratoris ignota non fuerunt, etsi de Trinitatis mysterio et nuntio a Deo misso, deque ejus Divinitate et Humanitate, nihil aperte et explicite noverint.* SALMERON. Hij zelf vat echter de uitdrukking "al de volken" veel ruimer op, en stelt de uitverkorenen en verworpenen in het algemeen, aan 's Konings regter en linkerhand. Alleen is hij zeer verlegen met de ongedoopte kinderen, tot hij daarvoor eindelijk eene plaats vindt ...... achter JEZUS, als door hunne erfzonde niet waardig, zijn aangezigt te aanschouwen!

2) EUTHYMIUS ZIGABENUS zegt, met verwijzing naar vs. 35 en 36: "Alleen van Christenen is hier de rede." — LACTANTIUS (*Instit.* VII : 20): *Nec tamen universi tunc a Deo judicabuntur, sed ii tantum, qui sunt in Dei religione versati.* — MEIJER noemt te regt deze opvatting *schon sehr alt, aber durch die herrschende Eschatologie verdrängt.* Voldingend is zij bewezen door BRIËT (I : 205—207), die in al de volken den *κόσμος* van *Matth.* XIII : 38 terug vindt, de geheele wereld, als den akker voor het goede zaad des Koningrijks.

eeuw, het eerst en liefst tot zijne eerste vrienden en discipelen, die hem van aangezigt hebben gekend. Maar dezen zijn 't alleen niet, die hij oordeelen zal. AL DE VOLKEN, wie het evangelie intusschen is gepredikt tot eene getuigenis, *zullen voor hem vergaderd worden.* 1) Dus vooronderstelt het zinnebeeld reeds den tijd nabij, waarop *de aarde vol kennisse des Heeren zijn zal, gelijk de wateren den bodem der zee bedekken;* en *nadat de volheid der Heidenen zal zijn ingegaan*, ook *gansch* Israël, als volk, *zal behouden worden.* (*Jes.* XI : 9; *Rom.* XI : 25, 26.) En daarin juist ligt de kracht van het beeld, dat er onder hen, wie het evangelie ten getuigenis werd, schoon zij hem niet van aangezigt gekend hadden, hoe langs zoo meer echte vrienden van JEZUS en *gezegenden zijns Vaders* zouden gevonden worden, geheel handelende in zijnen geest.

Hebben wij zóó het algemeene doel en den omvang van dit Godsgerigt helder voor oogen, dan kunnen wij tot de voorstelling zelve overgaan, die met opzet zoo schitterend en levendig gemaakt is, om een' diepen, en toch ook zachten, humanen indruk na te laten, aan het einde van alle deze redenen; — een' geheel anderen indruk, als dien het akelig tooneel van verdoemenis en helsche pijnen alleen, waarmede sommigen de wereld meenen te bekeeren, achterlaat.

Hij komt, wien de Vader *al het oordeel heeft overgegeven, en heeft hem magt gegeven, ook gerigt te houden,* juist *omdat hij des menschen Zoon is;* (*Joh.* V : 22, 27, Vgl. *Hand.* XVII : 31;) — omdat hij gedeeld heeft in al de ellende van het menschelijke leven, maar ook deelgenoot is en voleinder van al wat groot en edel is aan 's menschen oorspronkelijke natuur. Gelijk oordeelt gelijk, de mensch den mensch; maar de mensch zonder zonde een schuldig menschdom. Nadat *zijn teeken verschenen is aan den hemel*, zien hem *alle geslachten der aarde, komende op de wolken des hemels, met groote kracht en heerlijkheid;* en hooren zij de *zware bazuin zijner engelen, vergaderende zijne uitverkorenen uit de vier winden, van het uiterste tot het uiterste des hemels.* (XXIV : 30, 31.) Maar het moet niet enkel zijn een willekeurig *aannemen* en *verlaten* (40, 41), een verkiezen en verwerpen. De krisis of het oordeel, de diepe achtergrond voor al de beelden van het Godsrijk, is niet enkel eene scheiding of schifting van boozen en goeden, maar ook eene openbaring van het goede en het kwade voor geheel de wereld, en allereerst aan 's menschen eigen geweten, even als dit straks in de Gelijkenis der Talenten beschreven is. Nadat dus weder de vroegere voorstelling van heerlijkheid, het luisterrijke en roemvolle van CHRISTUS' komst, (een *komen in zijne* HEERLIJKHEID en *zitten op den troon zijner* HEERLIJKHEID,) is op den voorgrond gesteld, volgt nu eene dubbele beeldrijke voorstelling: de ééne, om de scheiding van goeden en kwaden, de andere, om de openbaring van het goede en kwade helder te doen uitkomen.

---

1) BRIËT (I : 191) merkt ook het verband op tusschen ALLE DE VOLKEREN, *Matth.* XXV : 32 en *Matth.* XXIV : 14. „In de Evangelie-prediking, zegt hij, ligt de scheidende kracht, die de krisis voorbereidt, en deze is voor hen, die CHRISTUS in zijne geloovigen geëerd en lief gehad hebben, eene verheerlijking, maar voor wie CHRISTUS in zijne geloovigen verloochend en vervolgd hebben, eene veroordeeling." — Over dit „in zijne geloovigen" spreken wij later.

Een herder scheidt de schapen van de bokken: — dat is het eerste beeld. Hoe eervol het herderleven was in de gewijde oudheid, is bekend genoeg; en hoe teeder de betrekking is tusschen den oosterschen herder en zijne schapen, zullen later 's Heeren Parabelen ons op nieuw leeren. Maar de herder had ook bokken. Het zijn geitenbokken, en geene rammen, die hier worden bedoeld. Niet vreemd was het, reeds van ouds, dat geiten met schapen te zamen weidden (*Gen.* XXX : 32, 33); zelfs was bij de ouden, zoo als wij straks zien zullen, de bok tot voorganger en verdediger der kudde afgerigt. Hier worden ze onderscheiden, als kostbaar vee, en ander, dat weinig waarde heeft; 1) als beesten, waarvan de herder volgzaamheid en vriendschap geniet, of waar hij het tegendeel van ondervindt. Het zijn geene schapen en wolven: — die weiden niet te zamen! — maar vreedzame schapen, die voedsel en kleeding geven aan den mensch, en zijne stem herkennen uit velen, als die van den goeden herder; en bokken, die stootend en onwillig blijven, en aan den herder noch aan zijne schapen zich hechten.

Op den dag heeft de herder ze te zamen laten weiden. Nu valt de avond. De schaapskooi zal de weerlooze kudde bergen met den nacht. Maar de herder gaat er eerst door henen, en scheidt ze af: geiten en bokken van de schapen. Voor deze laatsten alleen is hij bezorgd, en zij dringen zich ook behoeftig om hem henen. De bokken kunnen eer zich zelve redden, en blijven buiten. Zij zijn ook op verre na zoo volgzaam niet. Even zoo scheidt de Zoon des menschen, in zijne toekomst, boozen en goeden, zijne waardige belijders van die alleen „Heere! Heere!" zeggen; of liever — naar het volgend beeld — de *zachtmoedigen, vreedzamen, barmhartigen*, wien JEZUS reeds in de bergrede het Koningrijk der hemelen toezeide, van hen, die ongevoelig waren en onbarmhartig, weêrstrevig en twistgierig. — Verder reikt de beeldspraak niet; en zij heeft dus in den grond geene andere beteekenis, als die van het Onkruid des akkers en van het Vischnet, waarin ook eerst alles onder het gebied van den Zoon des menschen wordt gebragt, en dan door zijne heilige engelen alle ergernissen uit zijn koningrijk verwijderd.

Een bewijs voor de juistheid onzer opmerking, dat hier niet op alle andere gebreken van onreinheid enz., die men de bokken heeft toegeschreven, gedoeld wordt; maar dat zij als de verdrukkers tegenover de zachtmoedigen staan, kan de lezer vinden in het uitgewerkte zinnebeeld van den herder bij EZECHIËL, dat wij in zijn geheel voor eene latere gelijkenis moeten bewaren. Ook dáár is het: *Ik zal rigten tusschen klein vee en klein vee,* (het eene deel van die kudde, waartoe schapen en geiten beide behooren, en het andere,) *tusschen de rammen en de bokken.* (*Ezech.* XXXIV : 17.) Aan de bokken (en aan de rammen? of worden deze tot de vreedzame schapen gerekend?) wordt daarop verweten, dat zij de zwakken verdringen niet alleen, en het eerst 't gras afweiden en uit de bakken drinken, maar zij stooten ook met de hoorns, vertreden de weiden en maken het water troebel. 2)

1) *Luk.* XV : 29 klaagt de broeder van den verloren zoon, dat voor hem „niet eens een BOKJE" geslagt is. Het zelfde verkleinwoord (ἐρίφιον) wordt vs. 34 (niet vs. 32) in het oorspronkelijke gebruikt, en schijnt hier zekere minachting uit te drukken. (Anders *Matth.* XV : 26; zie Blz. 197.)

2) Men kan hierbij ook vergelijken *Zacharia* X : 3, waar zij, die de kudde des HEEREN verleiden en verdrukken, door nalatigheid der herders, *bokken* worden genoemd, *over wie de HEER bezoeking*

En hij zal — zoo vervolgt de Heer — *de schapen tot zijne regter stellen, maar de bokken tot zijne linker.* Dit behoort reeds niet meer tot het beeld, of is althans een zachte overgang tot den eigenlijken zin. De herder heeft geene plaatse der eere voor zijne schapen, maar wel eene goede weide en veilige kooi. Hij houdt geen eigenlijk gerigt over zijne kudde, zoodat hij het ééne deel van het vee aan zijne regter, het andere aan zijne linkerhand stelt. De goede Herder, de Zoon des menschen is het, die aan zijne regter plaatst, wie hij zijne schapen acht; en ter linker, die hij aan bokken gelijk rekent. — Wij merken hier in het voorbij gaan op, dat men deze onderscheiding van regter en linkerzijde reeds in de hoogste oudheid, en bij alle volken vindt, daar zij in de natuur zelve haren grond heeft. Want door de meerdere gevoeligheid der linkerzijde, die van het hart, wordt de regterhand van zelf meer geoefend en sterk, en was dus ook de regterzijde van ouds her de plaats der eere. 1)

Alsdan zal de Koning zeggen: — Niet langer des menschen Zoon, véel min de herder; maar hij, die zit *op den* TROON *zijner heerlijkheid*, nadat hij, — zoo als 't in de Gelijkenis der Ponden was, — is henen gegaan naar een ver land, om een Koningrijk te aanvaarden. Het volmaakte Godsrijk is ingegaan. Op de schifting volgt nu het oordeel. De Koning zegt: »*Komt, gij gezegenden mijns Vaders! beërft het Koningrijk, dat u bereid is van de grondlegging der wereld.*" — Wat is hier *beërven*, en wat *het Koningrijk?* Wordt er bedoeld, dat de zaligen koningen zijn zullen, en dit als bij erfregt hun toekomt, even als bij voorbeeld JEZUS aan zijne apostelen belooft, dat zij, in zijne heerlijkheid, ook *zullen zitten op twaalf troonen, oordeelende de twaalf geslachten van Israël?* (*Matth.* XIX : 28.) Niet waarschijnlijk. Het met Christus heerschen behoort in eene andere voorstelling te huis. Ook doet het beërven, »als erfdeel ontvangen," ons eer denken aan eenen schat, eene zaligheid, dan wel aan een koninklijk gebied. CHRYSOSTOMUS merkte er reeds bij aan: »De Heer zegt niet *ontvangt*, maar *beërft*, als iets eigens; als het vaderlijk erfdeel, het uwe, dat u van uit den hemel als verschuldigd is." 2) Het Koningrijk is dan het deelgenootschap aan 't volmaakte Godsrijk, het Koningrijk der hemelen of Messiasrijk, dat hier in zijne laatste en hoogste phase, niet meer in strijd maar in zegepraal, niet in zijne wording meer en ontwikkeling, maar in zijne voleinding en

---

heeft gedaan. — De gewoonte (*Spr.* XXX : 31; *Jer.* L : 8; vergl. OVIDIUS, *Metam.* VII : 212), om een' bok tot voorganger der kudde af te rigten, maakte, dat men vorsten en grooten wel eens zoo noemde, maar nooit in een' gunstigen zin. (*Jes.* XIV : 9; *Dan.* VIII : 5, 21.) Waar de vorst als vader van zijn volk wordt afgebeeld, is hij niet »de bok der kudde," maar »haar herder." — Bij de tegenstelling van bokken en schapen, wordt eindelijk door sommige uitleggers ook de zondebok van den grooten verzoendag, in tegenstelling van het paaschlam aangehaald; als ook de Rabbijnsche spreekwijze, waarnaar alle *Gojim* (volken buiten Israël), als kinderen van Edom of Seïr (»den harigen"), bokken der woestijn worden genoemd, maar JAKOB het lam.

1) Uit de aartsvaderlijke dagen herinneren wij hier het aandoenlijk tafereel van JAKOBS sterfbed, waarbij de afgeleefde en blinde vader zijne handen kruislings uitbreidt over de zonen van JOZEF, om de regter te leggen op den jongsten, op EFRAÏM. — Ook de Heidensche fabelleer plaatste den weg naar de Elyzeesche velden ter regter, dien naar den Tartarus ter linker zijde. (Zoo VIRGILIUS; vergl. bij PLUTARCHUS: ἐπὶ δεξιᾷ οἱ βελτίονες, ἐπ' ἀριστερᾷ οἱ χείρονες. PRICAEUS.)

2) Vergl. onder anderen 1 *Petr.* I : 4, 5. *Eene onverderfelijke en onbevlekkelijke en onverwelkelijke* ERFENIS, *die in de hemelen* BEWAARD *is voor u, die in de kracht Gods* BEWAARD *wordt* enz.

zaligheid gedacht wordt. Maar ook die eindelijke voltooijing, het groote doel der geheele Godsregering over het menschdom, is slechts de vervulling van Gods raad. Die zaligheid was reeds *bereid*, die hemel tot ontvangst gereed gemaakt, voor de uitverkorenen van CHRISTUS, *van de grondlegging der wereld* af aan. Wil men uit het "u bereid" een bewijs afleiden voor de bijzondere lotsbestemming of voorverordening ter zaligheid, mij is het wèl. Consequent doorgedacht, volgt deze toch altoos uit de voorstelling van Gods raad. Maar men zou anders even goed de plaats kunnen bijbrengen als eene proeve der algemeene praedestinatie, waardoor de zaligheid voor hen, die zouden gelooven, bereid is. De lezer zal, hoop ik, even weinig belang stellen, als schrijver dezes doet, in dergelijke afgetrokken bespiegelingen, waar onze vaderen zich het hoofd warm en het harte koud meê gestreden hebben, tot de Hervormde kerk er jammerlijk door gescheurd is. 1)

Anders, zoo hij er belang in stelde, zou hij de overwinning, door de orthodoxe dogmatiek in vs. 34 behaald, in de twee volgende verzen moeijelijk kunnen handhaven. Wat toch is de grond van het erfregt, van de hun toekomende en voorbestemde zaligheid? Indien er eenige grond voor zijn kan in den mensch, bij of door Gods vrije genade, dan kan het immers alleen het geloof wezen, waardoor de mensch geregtvaardigd wordt buiten de werken der wet? — En het zijn de regtvaardigen (vs. 37), die hier worden toegesproken, niet zondaren, die worden geregtvaardigd; zachtmoedige en volgzame schapen, van grillige en stootende bokken gescheiden. En de grond hunner vrijspraak niet alleen, maar hunner zaligspreking, ligt juist in hunne goede werken....... Neen! het evangelie van CHRISTUS past niet in het keurslijf der dogmatiek; en wie JEZUS' woorden alleen door 't eigenaardig glas van PAULUS' beschouwing der Israëlitische wet lezen kan, verstaat ze in al hunnen eenvoud en diepte niet. En PAULUS zelf, hij schreef immers ook: *Wij allen moeten geopenbaard worden voor den regterstoel van* CHRISTUS, *opdat een iegelijk weg drage het geen door het ligchaam* geschiedt, *naar dat hij gedaan heeft, het zij goed, het zij kwaad?* (2 *Kor.* V : 10.) Ja! leest men ergens, dat het jongst gerigt over der menschen geloof of ongeloof gaan zal? Is het niet overal hunne zedelijke waarde, goede of booze werken, die daarbij maatstaf is: en in zoo verre alleen het ongeloof, als het opzettelijke onwil is en moedwillige verwerping?

Maar nu de goede, Christelijke werken, die hier worden opgenoemd als een bewijs, dat dezen waarlijk de gezegenden zijns Vaders zijn. Verrassend is het, wat wij daaromtrent van den Zoon des menschen in zijne toekomst hooren: "*Want ik ben hongerig geweest, en gij hebt mij te eten gegeven; ik ben dorstig geweest, en gij hebt mij te drinken gegeven; ik was een vreemdeling, en gij hebt mij geherbergd; naakt, en gij hebt mij gekleed; ik ben krank geweest, en gij hebt mij bezocht; ik was in de gevangenis, en gij zijt tot mij gekomen.*" — Niet enkel gastvrijheid en vriendschap is hier geschetst, gelijk JEZUS die te *Bethanië*, nog in deze laatste dagen van zijn leven, zelf ondervond. Niet gastvriendschap, maar hulp aan onbekenden, "aan wees en weduw en vreemdeling," zoo als het gebod was van de

1) HIERONYMUS vergenoegt zich nog, en te regt, met het eenvoudig denkbeeld der goddelijke voorwetenschap: *Hoc juxta praescientiam Dei accipiendum, apud quem futura jam facta sunt.*

Mozaïsche wet. *Honger* en *dorst* verzadigt de menschenvriend; en daarbij is de dorst in het Oosten verre weg de ergste plaag. *Vreemd en naakt*, — dit wordt naauw zamen verbonden — vond hij reiziger of zwerveling op den weg: door de roovers uitgeschud, of met versleten' mantel, die hem voor de hitte des daags en de koude van den nacht niet langer dekken kon; en de menschenvriend kleedt en herbergt den armen vreemde. — De uitdrukking is in 't oorspronkelijke nog schilderachtiger, daar er eigenlijk staat: *„Gij hebt mij* een kleed *omgeworpen*, (Zoo als NEPOS van CIMON verhaalt, dat meer malen, wanneer hij iemand minder goed gekleed zag, hij hem zijnen mantel omsloeg;) en *gij hebt mij opgenomen* in uw gezin." — En niet tevreden met water en brood uit te reiken aan wie 't vraagt, of te helpen, wie hij bij toeval vindt, zoekt de menschenvriend zelf de ongelukkigen op, om hen te vertroosten. Hij hoort, dat er een *kranke* is in zijne nabijheid, en hij gaat hem bezoeken (eigl. *„gaat hem* zien of *bezien*"); onschuldig is iemand — om zijn geloof misschien — in de *gevangenis* gezet, en de menschenvriend komt tot hem, en schaamt zich een vriendschappelijk bezoek in den kerker niet. 1)

„Dat alles hebt gij gedaan," zegt de Koning: „daarom is u deze vreugde bereid. Gij hebt het gedaan, en mij gedaan. Ik was die hongerige of dorstige, vreemd was ik en naakt, krank of in de gevangenis. Mij hebt gij geholpen in den nood: zou ik u ook niet gaarne verblijden?"

Eene vraag van verbazing volgt. „Wanneer," zoo zeggen de regtvaardigen: „Wanneer ontmoetten wij u *zóó* en deden u alzoo?" — Zij herinneren zich zeker wel, dat ze armen en vreemden hebben opgenomen of bijgestaan; en men leidt wel wat veel uit deze woorden af, wanneer men ze opvat als eene proeve van bescheidenheid, waardoor de regtvaardigen naauwelijks voor hunne eigene deugd willen uitkomen, die niet eens meer gedenken, veel min er loon voor eischen. 2) Het is zoo, er is iets bekoorlijks in het denkbeeld, dat de vrome zijne goede werken vergeten is in 't gerigt, zoodat de Heer zelf ze hem moet herinneren, de Heer, die ze niet vergeet, gelijk de schrijver aan de Hebreën zegt (VI : 10): *God is niet onregtvaardig, dat Hij vergeten zou den arbeid uwer liefde, die gij aan zijnen naam bewezen hebt, als die den heiligen gediend hebt en* nog *dient.* De eerste bedoeling is hier echter, dat de regtvaardigen hunne eigene weldaden niet *zóó* beschouwd, niet om zulk een loon gedaan hebben. „Ja, Heer! wij deden wel eens zoo iets; wij leerden armen en vreemden, gevangenen en kranken kennen, genoeg! Maar nooit herinneren wij ons, daarbij u te hebben gezien. Wij hebben aan u zelf niets kunnen doen, hoe gaarne wij dit zouden gewild hebben." — Deze gedachte komt te sterker uit, wanneer wij bij *al de volken* aan de kerk van CHRISTUS denken, zoo als die zich, door het apostolisch woord, over geheel de wereld zou uitbreiden. Want dan zijn de *regtvaardigen* geene ongeloovigen of onchristenen, maar

1) ROSENMÜLLER (*Das Morgenland*) teekent hierbij aan, dat het in het Oosten gemakkelijker, dan bij ons, wordt toegestaan, gevangenen te bezoeken. Zoo verhaalt de reiziger RAUWOLF, dat hij te *Tripolis* in *Syrië*, zoo dikwijls hij wilde, het kleine en lage deurtje der gevangenis door de wachters werd in en uitgelaten, en er zelfs wel den nacht bij zijne vrienden doorbragt.

2) *Si vos obliti estis, at Pater meminit meus. Ego memini: in istis parvulis et despectis ego alsi, esurivi: quidquid donatis illis, in me collatum fuit. Ut* CYPRIANUS *de* TABITHA: *In viduis ipse Christus erat vestitus.* PRICAEUS.

ook even min zijne tegenwoordige discipelen; veel eer de zulken, die JEZUS *niet ziende, maar toch lief hebbende, zich in hem verheugden met eene onuitsprekelijke vreugde.* (1 *Petr.* I : 8.) Zij hebben den Heer alleen hun hart kunnen aanbieden: want zigtbaar wandelde hij niet meer op aarde om; en misschien hebben zij wel eens benijd, wie hem eens mogten herbergen en voeden, en dienen van hunne goederen. En nu hooren zij, dat zij 't ook hebben gedaan. Zij herinneren zich daarvan niets; en wanneer had het ook kunnen geschieden? — De verklaring volgt, met een plegtig AMEN (Voorwaar!) ingeleid. Want de Koning antwoordt: "*Voor zoo veel gij* iets *aan één' van deze mijne minste broeders gedaan hebt, zoo hebt gij 't mij gedaan.*"

"DEZE mijne geringste broeders," past een scherpzinnig uitlegger niet zonder reden toe op de armen en ongelukkigen, hier op aarde bij voorkeur door JEZUS geroepen, en die dáár ook hunne toevlugt tot hem zoeken en zijnen troon van nabij omringen. Deze broeders, — ook Christenen, die daar stonden, — zij hadden den Heer het kruis nagedragen op aarde, als *de minsten* bij de wereld geacht, terwijl hun Heiland met liefde en mededoogen op hen zag. 't Was, of in hen de Heer zelf honger en dorst, naaktheid en banden, krankheid en gevangenis te lijden had. En ook zijn gemoed hadden die regtvaardigen verruimd en verkwikt, door 't geen zij deden aan deze zijne broeders. Hij rekent ze zich toe, erkent en beloont ze, die werken der liefde.... De regtvaardigen hooren dit met verrukking. Zij zwijgen en aanbidden. De verwondering houdt op, en de zaligheid begint.

Iets dergelijks, als wij hier lezen, heeft de Talmud, waarin RABBI CHAMMA, de zoon van CHANINA, vraagt: "Hoe zegt de Schrift (*Deut.* XIII : 4): *Gij zult den* HEER *uwen God navolgen?*" en het antwoord luidt: "God bekleedt de naakten; want er staat geschreven: *En de HEER maakte* ADAM *en zijne vrouw rokken van vellen.* (*Gen.* III : 20.) Volg dit voorbeeld na. God bezoekt de kranken; want er staat: *En de HEER verscheen hem* (ABRAHAM na zijne besnijdenis,) *in het eikenbosch van* Mamre. (*Gen.* XVIII : 1.) Bezoek gij de kranken ook zoo. God troost de treurenden; want er staat geschreven: *En na den dood van* ABRAHAM *zegende God* IZAK, *zijnen zoon.* (*Gen.* XXV : 11.) Alzoo troost ook gij de bedroefden." — De navolging der Goddelijke liefde, is ook door den Joodschen leeraar goed uitgedrukt. Maar de kracht der verklaring: "*Dat hebt gij* MIJ *gedaan!*" ontbreekt. Nader komt daaraan eene andere Rabbijnsche spreuk: "Waar een arme aan uwe deur staat, staat God aan zijne regterhand."

De bijzondere betrekking van den Koning op zijne *broeders* is hier zelfs zoo sterk uitgedrukt, dat ik mij die niet in het algemeen kan denken, als "alle ongelukkigen;" maar geloof, dat de Heer vooral arme en vervolgde geloovigen in de gedachte had, even als hij vroeger zeide tot zijne discipelen: "*Die u ontvangt, ontvangt mij;*" en "*Zoo wie één' van* DEZE KLEINEN *te drinken geeft, alleenlijk eenen beker koud* waters, *in den naam eens discipels, voorwaar zeg ik u: hij zal zijnen loon geenszins verliezen.* (*Matth.* X : 40—42.) Dikwijls is dit, bij de aangenomene algemeene opvatting van JEZUS' woorden, te weinig in het oog gehouden. De onderlinge broederschap der Christenen wordt door JEZUS geleerd in het bekende gezegde: "*Gij zult niet Rabbi genaamd worden: want één is uw Meester,* CHRISTUS, *en gij zijt allen broeders.*" (*Matth.* XXIII : 8; vergl. *Luk.* XXII : 32.) En hoe de Heer zelf

deze broederlijke betrekking op de geloovigen gevoelde, gaf hij te kennen in het niet minder bekende woord: „*Zoo wie den wil mijns Vaders doet, die in de hemelen is, de zelve is mijn broeder, en zuster, en moeder.*” (*Matth.* XII : 50.) Zoo ver wij weten, heeft JEZUS echter eerst na zijne opstanding zijne discipelen *broeders* genoemd. (*Joh.* XX : 17; *Matth.* XXVIII : 10.) Eenmaal zal hij dit allen doen, ook de minsten, die in hem geloofd hebben. En daar hier reeds de tijd gedacht wordt, als ALLE VOLKEN door zijn evangelie gewonnen of onderworpen zijn, behoeven wij ook weder zijne uitspraak niet tot zijne eerste vervolgde evangelie-boden te beperken. In zoo verre is de overgeleverde opvatting van „Christen armen,” „de armen der gemeente,” in haar volle regt.

Maar wij keeren, van deze uitweiding, tot JEZUS' zinnebeeldige voorstelling terug.

Nog eens herhaalt zich het zelfde tooneel, maar in tegenovergestelden zin. De Koning heeft *ook* nog een woord tot de onregtvaardigen, de zondaren aan zijne linkerzijde. Tegenover het „*Komt!*” waarmede hij de regtvaardigen tot zich trekt, staat het „*Gaat weg van mij!*” dat de zondaren afweert. In plaats van *gezegenden* zijn zij *vervloekt*, en tegenover het bestemde *Koningrijk* staat voor hen het *eeuwige vuur.*

Twee kleine bijzonderheden zijn hierbij op te merken. Vooreerst staat er niet „*Vervloekten* mijns Vaders!” omdat het „*Gezegenden mijns Vaders!*” nog iets meer te kennen gaf, dan „door den Vader gezegend.” Het zijn zij, die den Vader, door zijnen zegen, dierbaar en ten eigendom geworden zijn. — En dan, er staat niet: „Beërft het eeuwige vuur, dat u bereid is!” maar: „Gaat *in het eeuwige vuur, het welk* den duivel en zijnen engelen *bereid is.*” Daar ligt een treffend denkbeeld in opgesloten. Wel aan den boozen geest bereidde de Schepper, in de *Gehenna*, eene hem toekomende plaats van wroeging en jammer; maar voor zijne kinderen heeft Hij de hel niet bereid, wel den hemel!

De reden der veroordeeling is, met eene kleine bekorting, geheel de zelfde; de verwondering der toegesprokenen even groot. Zij, die toch ook tot de Christen volken behooren, zij zouden hem, tegen wien zij, even goed als de regtvaardigen, „Heere, Heere!” zeggen, immers wel vriendelijk hebben verpleegd en bezocht, hadden zij hem maar ooit ontmoet, of zelfs van aangezigt gekend? Hoe kunnen zij zich hierin vergist hebben? En weder komt 't zelfde antwoord tot hen: „*Amen! ik zegge u: voor zoo veel gij één' van deze minsten niet gedaan hebt, hebt gij het mij ook niet gedaan.*” 1)

En dezen, — met welken naam wij hen noemen willen, wordt ons zelven overgelaten; maar hun lot herinnert ons het hoog ernstige woord van JAKOBUS (II : 13): *Een onbarmhartig oordeel* zal gaan *over hem, die geene barmhartigheid gedaan heeft*, even als *de barmhartigheid roemt tegen het oordeel: — Dezen zullen gaan in de eeuwige pijn; maar de regtvaardigen in het eeuwige leven.* En met deze ontzettende tegenstelling, deze *groote klove*

---

1) Dr. J. J. SNOUCK HURGRONJE geeft in zijne Dissertatie *De Parallelismo Membrorum in* J. C. *dictis* (*Traj.* 1836) een naauwkeurig overzigt van de tot vier malen toe herhaalde schets der betoonde of geweigerde hulpvaardigheid. Gebrek aan spijs en drank, kleeding en huisdak, gezondheid en vrijheid, is de grondslag. De uitwerking wordt, bij iedere herhaling, beknopter, en vs. 44 sluit het *διακονεῖν* alle liefdediensten in. — De Roomsch-Katholijke geleerden hebben deze zes weldaden door het „dooden begraven” van TOBIAS, tot een heilig zevental gemaakt.

uit eene andere gelijkenis, wordt de gansche reeks van tafereelen der toekomst gesloten. Hiermede waren *al deze redenen voleindigd.*

Daar er tot nu toe geene geschikte plaats voor was, sta hier aan het einde de opvatting van Dr. MEIJBOOM. De lezer zal zien, dat hierdoor alle tegenstrijdigheid in JEZUS' redenen, te gelijk met den strijd tusschen profetie en vervulling, wordt weg genomen; maar tevens, dat dan de wezenlijke zin der voorspelling, ook voor de "meer ontwikkelden" onder de apostelen, ja! voor geheel de Christelijke kerk van achttien eeuwen, onder het zinnebeeld is verborgen gebleven.

Dr. MEIJBOOM meent dan, dat de luisterrijke toekomst van den Zoon des menschen, na de verwoesting van *Jeruzalem* (vs. 30 en 31), alleen zou bestaan "in de algemeene plotselinge, ongelooflijk snelle verbreiding van het evangelielicht." Bij die komst onder de volken, zou hij goeden en slechten ontmoeten, "nog niet in het Koningrijk der hemelen getreden;" want "de Heer heeft hier kennelijk te doen met eene niet-christelijke wereld. En wat zal Hij met deze doen? Eene schifting maken tusschen de genen, die tot dus verre door één gemengd waren; beiden tot bewustheid brengen van het goddelijke of ongoddelijke der in hen levende gezindheid en des door hen geleiden wandels. En dan de goeden brengen, verzamelen in zijn Koningrijk ten eeuwigen leven, de boozen daaruit verwijzen. De maatstaf daarbij zal wezen de liefde, aan menschen betoond. De Heer zegt met andere woorden: Als ik in mijn Evangelie tot de volken der aarde komen zal, dan zal ik allen, in wie het beginsel der menschlievendheid zich werkzaam heeft getoond, ten eeuwigen leven in mijn Koningrijk opnemen; maar ik zal het vuur ter kastijding en loutering brengen ver allen, in wie dat beginsel der liefde blijkt te ontbreken."

Met opzet heb ik de eigen woorden van den ook door mij geachten geleerde mede gedeeld. Deze opvatting te wederleggen, was mijn oogmerk niet. Zulk eene uitlegkunde gaat van geheel andere beginselen uit. 1) Is zij de ware, dan heeft ook mijne verklaring van JEZUS' zinnebeeldig onderwijs, als te veel aan de letter gebonden, weinig waarde. Ik kan dus niet anders, dan den lezer de keuze geven, en vervolg nu op mijne wijze.

---

1) Het verwondert mij, dat ook de scherpzinnige NIERMEIJER op zoo stelligen toon schrijft (*Magazijn voor Kritiek* enz. II : 40): "Men bedenke, dat, schoon de eerste Christenen en ook de Synoptici eene *zigtbare* wederkomst van CHRISTUS verwachtten, de Heer nogtans zeker slechts eene zoodanige bedoeld heeft, die geenszins is uitgebleven, eene *geestelijke* namelijk." — STRAUSS heeft, dunkt mij, geen ongelijk, als hij van zulk eene verklaring zegt: *Der Messias werde auf den Wolken kommen, das soll heissen unsichtbar; mit Macht, das heisse: nur durch seine wirkungen bemerkbar; mit vieler herrlichkeit, d. h. mit einer solchen, die aus jenen Wirkungen werde erschlossen werden können*, u. s. w. — Ook de exegese, die in *Matth.* XXIV hier of daar een punt zoekt, tusschen de voorspelling van *Jeruzalems* ondergang en die van het einde der wereld, om deze beide geheel van een te scheiden, is door STRAUSS, naar het mij voorkomt, voldingend wederlegd. — Eene hoogst belangrijke Verhandeling van Dr. E. SCHERER over *Matth.* XXIV, belangrijk vooral door de heldere uiteenzetting der verschillende gevoelens omtrent de dubbele *parousie*, vindt men in het *Repertorium voor Buitenlandsche Theologie*, Jaargang 1852, I : 115—134. Hij zelf meent: "dat JEZUS over twee op zich zelve verschillende en wèl te onderscheiden zaken gesproken heeft, maar de apostelen het voorloopig, gedeeltelijk, voorbijgaand gerigt met het jongste, met de laatste wederkomst, hebben verwisseld."

Zoo is dan het laatste woord van JEZUS' parabolisch onderwijs, een woord van liefde en barmhartigheid geweest. Niemand zal wel daaruit willen afleiden, dat alleen naar de uitgereikte aalmoezen en bewezene gastvrijheid het jongste gerigt gehouden, en 's menschen eeuwig lot beslist zal worden. Er is meer te oordeelen, waar al het goede en booze aan het daglicht komt: de geheele mensch, en niet deze of gene zedelijke eigenschap, niet deze of die goede daad. Het was nergens JEZUS' oogmerk, eene volledige beschrijving te geven van al, wat dáár het afgelegde leven verhalen en 't geweten bevestigen zal. In ieder zinnebeeld van 't laatste oordeel staat ééne enkele bijzonderheid op den voorgrond: de weelde in den rijken nabuur van LAZARUS, — traagheid en wrevel in den dienstknecht van het ééne talent, — zorgeloosheid in slapende knechten of maagden, en willekeur in den verkeerden huisbezorger. En naar die ééne bijzonderheid is dan geheel de zinnebeeldige voorstelling gekleurd. Daarmede schijnt voor 't oogenblik alles af te loopen, als of er niets meer te oordeelen viel. Zoo is 't ook hier met de pligten van het medelijden. Maar dat zij toch, als een laatste tooneel, de heerlijke rij dier tafereelen sluiten, bewijst het hooge gewigt, er aan gehecht, door den Heer zelven en door zijn' berigtgever. Ook dit laatste is niet van belang ontbloot, daar men dit tafereel van „den Koning en zijne broeders" alleen bij MATTHEÜS vindt. Want wij zullen later zien, dat inzonderheid LUKAS er zich op toelegt, om de humaniteit van het Christendom te doen uitkomen, en de pligten omtrent de armen, zelfs tot een geheel verlaten van 't wereldsch goed en vrijwillige armoede, schijnt aan te bevelen. Hier zien wij, (indien 't niet reeds in de bergrede gebleken was,) dat LUKAS wel verzamelt naar zijnen smaak, en bij voorkeur plaatst, wat hem aantrekt; maar toch altijd in den geest en met de woorden van zijnen Heer, die ook bij MATTHEÜS, boven alle deugden, liefde en barmhartigheid aanbeveelt.

Treffend is die tegenstelling van den *Zoon des menschen*, — den door de menschen verworpene, voor wien straks, na al deze redenen, de lijdensweg wordt ontsloten en de lijdensbeker ten boorde toegevuld, — *komende in zijne heerlijkheid;* en dit maal niet enkel „met zijne Engelen," maar *al de heilige Engelen met hem:* des hemels gansche heirleger, waaraan geen enkele ontbreekt. Nu wordt hij nog Zoon des menschen genoemd (vs. 31); maar zoo dra hij *zich gezet heeft op den troon zijner heerlijkheid, en vóór hem,* door de bazuin der Engelen te zamen geroepen, *al de volken vergaderd worden,* is het niet meer des menschen Zoon, maar de Koning, Hij, die op den troon zit, en tevens de Zoon Gods, die de zijnen toespreekt als *Gezegenden zijns Vaders.* — En nu, van die grootheid, op eens een terugblik op het lijden en de armoede der aarde, waarin hij eenmaal zelf deelde, dorstend en hongerend, een arme zwerveling, vervolgd en gevangen genomen. Daarom blijven ook ongelukkigen, ellendigen, verdrukten, meest van allen zijne broeders. *De minsten,* minst gezien en geacht op aarde, zijn hem meest dierbaar. In hen smeekt hij om de liefdedienst, die hij zelf niet meer behoeft. Die dienst rekent hij zich zelven bewezen, of — geweigerd. Mededoogen met den armen mensch, was de diepste en schoonste trek des Verlossers op aarde. Daaraan ook wil hij de zijnen kennen; en die dezen trek niet bezitten, erkent hij voor de zijnen niet.

Die in dit alles eene eigenlijke voorstelling zoekt, een letterlijk vóórverhaal van 't geen

eenmaal gebeuren zal, stuit op menige zwarigheid in 't over een brengen van de verschillende beschrijvingen, ons van dien grooten oordeelsdag gegeven. 1) Maar die er den diepen zedelijken zin van peilt, voor hem is het helder, eenvoudig, eindeloos verheven. En van daar de indruk, dien dit tafereel te allen tijde op de geloovigen gemaakt heeft; 2) de diepe overtuiging der Christenheid, dat de Heer ons de armen »in zijne plaats heeft nagelaten;" gelijk hij sprak bij de laatste liefdedienst van MARIA: *»De armen hebt gij altijd bij u*, (helaas, wel altijd!) *maar mij hebt gij niet altijd*." (*Matth.* XXVI : 11.)

De bijzondere bedoeling der Gelijkenissen van het Godsrijk brengt verder van zelf mede, dat hier en overal het Godsgerigt, als het ware, door het Messiaansche eindgerigt wordt op den achtergrond geschoven, of liever vervangen. Geen dooden worden hier opgewekt, om *voor God te staan.* (*Openb.* XX : 12.) Het zijn de onderdanen, die door den Koning, dienaren, die door hunnen Heer geoordeeld worden. *God heeft het gerigt den Zoon overgegeven*, — zoodat *allen geopenbaard moeten worden voor den regterstoel van* CHRISTUS. En niet meer de wet, het Evangelie is de rigtsnoer: de liefde en trouw, die den Verlosser toekomt.

En wat nu in dit alles ook zinnebeeldig is op te vatten, duidelijk ligt, dunkt mij, in geheel de voorstelling van het Godsrijk, zoo als wij die in Veertig Gelijkenissen ten einde bragten, het vooruitzigt eener veranderde wereldorde bij de voltooijing van het Messias-rijk. Wie het denkbeeld van oordeel beperkt tot de openbaring en scheiding van goed en kwaad, de veroordeeling en vernietiging der zonde in de tegenwoordige wereldorde, iets dat steeds voortgaande in den mensch en in de wereld gebeurt, hij stelt het spraakgebruik van JOHANNES, — en is het nog wel eens zijn doorgaand spraakgebruik? — in de plaats van dat des Heilands. Ja! hij vernietigt het zinnebeeld, in plaats van het te verklaren. »Het is toch niet genoeg, te zeggen, dat iets zinnebeeldig is voorgesteld; dat het niet eigenlijk moet worden opgevat; dat het niet juist en letterlijk zóó is. Want in die beeldspraak ligt toch eene kern, en die schilderachtige trekken hebben toch eene eigenlijke beteekenis: anders houdt het op een zinnebeeld, eene Parabel te wezen, en 't wordt een leerzaam sprookje, een verdichtsel. En wanneer wij dan nu nog eens terug zien op de algemeene beelden des Ko-

---

1) Die hiervan eene proeve wil zien, kan ze bij STIER (*Die Reden des Herrn Jesu*) vinden. Ik hoop, dat ze hem helderder moge worden bij het lezen en herlezen, dan mij. De *regtvaardigen* in onze beeldspraak zijn bij STIER Christenen, en toch ook geene Christenen; Heidenen, (of ook Joden?) die CHRISTUS' naam nog wel niet aangenomen hebben, maar toch reeds bezield waren met zijnen geest, en daarom het laatst geoordeeld en nog aangenomen worden.

2) *Nos vero plus quam socordes esse oportet, nisi ex visceribus nostris misericordiam exprimat haec sententia, Christum vel negligi, vel coli in eorum persona, qui auxilio nostro indigent. Itaque quoties ad miseros juvandos pigrescimus, veniat nobis Filius Dei ante oculos, cui aliquid negare immane sacrilegium est.* Zoo KALVIJN, die echter ook zeer goed begrepen heeft, dat door die arme en hulpbehoevende *broeders* eigenlijk geloovigen worden bedoeld. Want hij vervolgt: *Solos autem fideles nominatim hic commendat* caet.; en hij vindt hiervan de reden in de naauwere onderlinge betrekking der kinderen Gods, die echter de algemeene menschenliefde niet uitsluit.

ningrijks, vooral die aan den landbouw ontleend zijn en altijd eindigen in den oogst, zoo blijft, van het begin tot het einde, JEZUS' parabolisch onderwijs zich daarin gelijk, dat hij eene eindelijke ontknooping van het bloedig drama der wereldgeschiedenis voorspelt, in eene heerlijke toekomst. De verwerping van Gods volk en de verwoesting van *Jeruzalem* was waarlijk wel eigenlijk en stellig bedoeld! Waarom ook niet het einde dezer eeuw, om plaats te maken voor eene toekomende? Het punt van scheiding tusschen die beide nu is de toekomst van den Zoon des menschen, is de *krisis*, het oordeel, dat 't booze en goede scheidt, en beide op zijne plaats brengt: ter regter en linker, tot *eeuwig leven* en *eeuwige pijn*.

Die eeuwige pijn heeft menig gevoelig hart pijnlijk aangedaan. Men heeft haar niet kunnen rijmen met de groote slotsom van het Evangelie bij JOHANNES: *God is liefde.* Hoe? Een God, die de Liefde zelve is, zou één zijner schepselen eindeloos kunnen martelen, omdat het voor eenen tijd heeft gezondigd? En daar het doel van de goddelijke straf de bekeering des zondaars is, zou die bekeering door den eeuwigen duur der straf worden onmogelijk gemaakt? — Met de verdoemden, en zelfs met den duivel en zijne engelen begaan, heeft men dus op dat *eeuwig* pogen af te dingen. En het is waar, dat het in de volkstaal (b. v. *De Koning leve eeuwiglijk!*) wel eens van een lang tijdverloop wordt gebruikt, zoo als het woord zelf eigenlijk slechts aanduidt, wat „eeuwen duurt." Maar even duidelijk is dit hier de bedoeling niet. Of laat men op het eeuwige leven, dat tegenover de eeuwige pijn staat, zich ook iets afdingen? — Men heeft daarom in den laatsten tijd eenen anderen weg ingeslagen, en er de voorwaarde tusschen in geschoven: „het vuur, dat eeuwig is, als de zonde eeuwig duurt;" dat eigenlijk zeggen wil: „het vuur, dat niet eeuwig zijn zal, omdat de zonde, zonder zich zelve te vernietigen, niet eeuwig duren kan." Maar indien de Heer ook in de verte dit had in de gedachte gehad, zou dan de zelfde voorwaarde niet op het andere lid der profetie drukken: „eeuwig leven, zoo lang de zaligen niet op nieuw in zonde vervallen?"

Ik wil hier eene eenvoudige opmerking bijvoegen. „Eeuwig duren" „altijd voort gaan" is, letterlijk opgevat, iets ondenkbaars. De tijd gaat voort, en duurt lang of kort; maar de eeuwigheid is en blijft. Achter het oordeel is dus, naar onze menschelijke voorstelling zelve, geene verandering denkbaar, omdat er geen tijd meer gedacht wordt. *De worm sterft niet; het vuur wordt niet uitgebluscht; de rook gaat op in eeuwigheid; de pijn is eeuwig:* — even als het tegengestelde geldt van den staat der zaligheid. Met eene nieuwe verandering in den zedelijken toestand ons te denken, stellen wij een' nieuwen tijd van ontwikkeling en voorbereiding in de plaats van de eeuw der beslissing, der vergelding. Wij verlengen den tijd in de eeuwigheid. En bij de voorstelling eener volstrekte eindelijke zaliging van allen, nemen wij uit dien tweeden, verlengden tijd juist dat gene weg, wat het wezen der zedelijkheid uitmaakt: de vrije keus van het goede, de bekeering bij mogelijkheid van verharding. En bijna zouden wij vragen: „Wanneer de zonde slechts de weg is tot eindelijke volmaking; wanneer God zijne redelijke schepselen eenmaal allen tot zijne heiligheid leiden — of dwingen wil, waarom dan hier niet die raadselen opgelost en die tegenstrijdigheid vereffend? En doet de Almagtige het hier namaals; wordt de tijd der

voorbereiding dáár slechts gedurig weêr verlengd: wat beteekent dan toch het scheidingspunt, de *krisis*, tusschen deze en de toekomende eeuw?" 1)

Wat men uit sommige gezegden van de apostelen, van PAULUS met name, voor de wederherstelling van alle dingen heeft opgemaakt, ligt hier buiten onze beschouwing. Even zeer, wat uit dogmatische redenering over Gods souvereiniteit en de natuur der zonde is afgeleid. En kant zich eindelijk, wat men thans "de moderne wereldbeschouwing" of zelfs "DE wetenschap" noemt, tegen de bijbelsche voorstelling aan, ook dat verandert onze bijbelverklaring niet; daar wij dan eenvoudig tot de slotsom zouden moeten komen, dat de schrijvers van en sprekers in den Bijbel, ook de Heiland zelf, niet op de hoogte der wetenschap stonden; dat hunne wereldbeschouwing nog antiek en gebrekkig, hun denkbeeld van God en Godsbestuur kinderlijk, en dus voor ons van weinig waarde, en nog minder van eenig gezag is. Waar deze consequentie noodzakelijk volgen moet, verzwijge men haar, uit zekeren overgeërfden eerbied voor Bijbel en CHRISTUS, niet.

Voor ons was 't alleen de vraag: "Wat leerde JEZUS? Wat was de bedoeling van zijn parabolisch onderwijs, het meest eigenaardige van JEZUS' leer, en dat zeker ongeschonden tot ons gekomen is?" — Deze vraag heb ik zoo goed mogelijk beantwoord; en dit antwoord laat, in de wereld der vergelding, voor bekeering en behoudenis geene ruimte over, voor wie ze hier niet hebben gewild. Het begin van die toekomende eeuw is ook haar einde: de eeuwigheid. Hier eindigt ons voorstellen, ons denken, dat zich altoos van zelf bewegen moet binnen de grenzen van den tijd. Wij verbeelden ons dus niet, dat wij van die eeuwigheid een helder denkbeeld, eene volledige voorstelling hebben. Veel zal er anders zijn, veel zal er oneindig beter wezen, dan wij het ons hier denken konden. Maar poge dan ook de mensch niet barmhartiger te zijn, dan God. Zijne genade gaat ons mededoogen verre te boven, maar ook zijne heiligheid onzen afkeer van het kwaad. Die is ons geopenbaard, opdat wij, *wetende den schrik des Heeren, de menschen bewegen en overtuigen* zouden van hun eeuwig heil. En zoo wil ik besluiten met de woorden van een' onzer grootste redenaars, die mij altijd nog in de ooren klinken uit de dagen mijner jongelingschap: "De rampzaligheid is ons alleen in beelden beschreven. God verhoede, dat niemand onzer ze ondervinde in de werkelijkheid!"

---

1) Wie, om onpartijdig te oordeelen, alles wil kennen, wat, uit JEZUS' onderwijs, vóór de oindelijke herstelling van alle dingen (*apocatastasis*), en dus ook de zaliging van allen, kan worden afgeleid, vindt het bij BRIËT (I: 121 verv., 225 verv.). Ook deze scherpzinnige geleerde moet echter tot de vooronderstelling de toevlugt nemen, dat vele gezegden in de Evangeliën "niet *woordelijk* van den Heer zelven oorspronkelijk zijn." — Dat verder een zoo belangrijk onderwerp, en over het geheel de *Eschatologie* des N. T., in een werk over de Gelijkenissen niet volledig kon behandeld worden, zal ieder bevoegd beoordeelaar gemakkelijk begrijpen. Over den aard der eeuwige straf, en het schadelijke eener al te zinnelijke voorstelling daarvan, hoop ik echter bij de Gelijkenis van *Lazarus en den rijke* nog nader te spreken.

